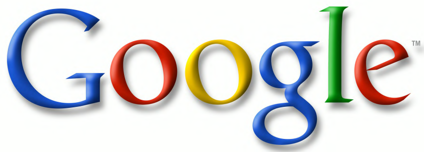

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

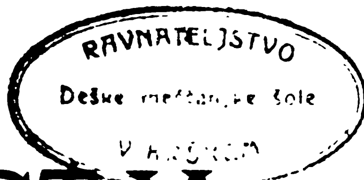
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

IZVESTJA

muzejskega društva za Kranjsko.

Uredil

Anton Koblar,

društveni tajnik.

Izdalo in založilo „Muzejsko društvo za Kranjsko".

Letnik V.

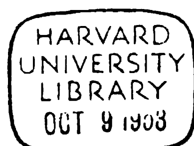

V Ljubljani 1895.

Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg.

PRINTED IN YUGOSLAVIA

Δ
Slav 8461.11 (5-7)
✓

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
OCT 9 1963

Kazalo.

Razprave.

Stran.

Slovenska osebna imena koroških plemičev do l. 1500. *Fridolin Kavčič* 1
Podružnica sv. Petra na Vrhu v želimeljski fari. *M. S.* . . 8
Velesovski župnik Jožef Rahnè in njegovi dohodki. *Janko Barlè* 16
Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526. *A. Koblar* 16, 77, 116, 143, 195, 237
Kranjski lišaji (Lichenes). *S. Robič* 33, 83, 118, 153
Grobni spomeniki v Stičini. *Konrad Črnologar* 49, 89
Obseg ljubljanske škofije pod škofom Hrenom. *Janko Barlè* 56, 110
Janez Debevec. *I. Vrhovnik* 62, 94
Zemeljski potresi na Slovenskem. *A. Koblar* 68
Cerkev in samostan v Stičini. *Konrad Črnologar* . . 129, 229
Cesta od Šmarijine Gore v Kokro. *V. Levec* 138
Dodatek k Voss-ovi «Micologia Carniolica». *S. Robič* . . . 159
Claudia-Celeia. *S. Rutar* 169
Iz domače zgodovine. (Oblast Vzhodnih Gotov.) *Dr. Fr. Kos* 176
Završniška gospoščina na Krasu. *S. Rutar* 213

Mali zapiski.

Občni zbor «Muzejskega društva za Kranjsko» 43
Mittheilungen des Musealvereines für Krain 43
Predavanja v «Muzejskem društvu» 43
Stavnice. *I. V.* 46
Nemiri v Smledniku l. 1848. *V. L.* 47
Darovi deželnemu muzeju Rudolfinu l. 1895. 48
Cene in mezde v Ljubljani l. 1524. *A. K.* 85
Kapelica na Friškovcu. *I. V.* 85
Stare ljubljanske bratovščine. *I. V.* 86
Gozdarska prisega iz l. 1769 87
Rodoljubje za francoske okupacije. *I. V.* 88
Anton Linhart kot dijak. *I. V.* 122
Slovenski umetnik Franc Jelovšek. *I. V.* 125

Stran.

Kapelica v Krakovem. *I. V.* 125
Zemeljski potres v Mokronogu. *I. Šašelj* 127
Letošnja razkopavanja na Brezju pri Mirni Peči. *S. R.* . . 128
Glagolica na Kranjskem. *I. Vrhovnik* 163
Znamenje presv. Trojice pred staro ljubljansko deželno bólnico
A. Koblar 164
Lakota na Kranjskem l. 1817. *A. Koblar* 166
Koliko je štela Ljubljana pred 93. leti rokodelcev. *I. Šašelj* . 167
Zanimiv napis. *I. Šašelj* 168
Slovenska prisega iz l. 1791. *V. Levec* 168
«Patriarchsdorff» 168
Prazgodovinske izkopine na Dolenjskem. *S. Rutar* 205
Nove najdbe okoli koloseja v Rimu. *S. Rutar* 206
Marijino znamenje na sv. Jakoba trgu v Ljubljani. *I. Vrhovnik* 206
Pozabljen ljubljanski pomočnik zoper potres. *I. Vrhovnik* . . 209
Kje je «Ortaona»? *Dr. Fr. Kos* 210
Kratko pojasnilo. *Dr. Fr. Kos* 211
Bonishne Brorshne. *Ivan Jager* 211
Prazgodovinska razkopavanja pri Brezju. *S. Rutar* 259
Olimpijske igre — oživljene! *S. Rutar* 260
O zemeljskih potresih na Kranjskem v 18. stoletju. *A. K.* . 260
Meščanska bolnišnica v Ljubljani. *S. Rutar* 261
Slovenski plemiči Nagerschigg. *S. Rutar* 261
Kislov nagrobni spomenik. *M. S.* 261
Umetne starine v dvorski cerkvi pri Polhovem Gradcu. *M. S.* 263
Majolika-peči. *M. S.* 263
Stare kranjske hiše. *M. S.* 264
Cesarica Marija Luiza v Ljubljani. *V. Levec* 264

Podobe.

Podružnica sv. Petra na Vrhu v želimeljski fari (4 slike: naris, tloris, altarna vratica in prezbiterij) 8, 10, 11
Stiška cerkev (tloris, naris in prorez) 235, 236

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik V. **1895.** **Sešitek 1.**

Slovenska osebna imena koroških plemičev do l. 1500.*

Spisal **Fridolin Kavčič.**

Ko so Bavarci podjarmili korotanske Slovence, so Borutovega sina Karasta in njegovega vnuka Hotemira vzeli seboj na Bavarsko ter ju tam pokristijanili in ponemčili. Po Borutovi smrti nastopi vlado Karast, ki je bil torej prvi kristijanski a podjarmljeni knez korotanski. Le počasi se je širilo pod njegovo vlado kristijanstvo. Duhovniki so bili zgolj Nemci, ki so zaničevali ter zatirali starodavne šege naroda slovenskega. Ko so Slovenci čutili nevarnost, da jim preté Nemci s pomočjo krščanske vere zatreti narodnost in vso prostost, začeli so se upirati tudi Kristusovi veri.

Po podjarmljenju Bavarcev je prišla Korotanija pod frankovsko nadvlado. Z istimi sredstvi, kakor med upornimi Sasi, je Karol Veliki razširjal kristijanstvo in ponemčevanje med korotanskimi Slovenci — namreč z ognjem in mečem.

Šele pod Karolovo vlado je napredovalo kristijanstvo med Slovenci. Leta 798. pošlje Karol solnograškega škofa Arnona na Koroško, ki je tu postavil mnogo cerkev in posvetil dokaj domačih duhovnikov.

V Gospej Sveti so vladali škofje, poslani s Solnograškega. Osvald je bil poslednji škof v Gospej Sveti. Okolo

* Weiss: Kärntens Adel bis zum Jahre 1300. — Ankershofen-Tangl-Hermann: Handbuch der Geschichte des Herzogthums Kärnten. — Lausch: Die kärntnerische Belehnungsfrage. — Rozman: Drobtinice za novo leto 1855. X. leto.

l. 800 je bila večina Slovencev krščena in pridobljena za sveto vero Jezusovo. Le nekateri plemenitaši so se še upirali kristijanstvu.

Do polovice 13. stoletja so si ohranili podjarmljeni Slovenci vsaj deloma svojo narodnost, stare šege in običaje. Šele od srede 13. stoletja ginjevajo slovenska osebna imena plemičev zajedno z jezikom in narodnostjo. Le slovenska prisega pri postavljanju koroških vojvod se je slišala do l. 1596. (do Ferdinanda II). Ta prisega se glasi: «Kako meni ie sadai naprei brano, y sapouedano, tako hozhiu sturiti y vuse dopernesti, tako meni Bog pomosi sueta diuica Maria Mate bosia y vuse Suetzi.»

«Aeneas Silvius» in «Schwabenspiegel» nam spričujeta, da je moral koroški vojvoda cesarju v slovenskem jeziku odgovarjati. Ker je bil vsakodobni koroški vojvoda tudi državni lovski nadmojster, imel je za to dostojanstvo posebno opravo, in ta je bila povsem domača — slovenska, namreč: siv plašč, kratka siva suknja, siv (wendischer) klobuk sė sivim trakom, rudeč pas z veliko torbo iz kožuhovine, lovsk rog na rdečem jermenu in z rdečimi trakovi okrašeni črevlji iz irhovine.*

Že bavarski, posebno pa frankovski nadvladarji, in tudi poznejši vladarji grofje: Murcidolski, Eppenstein, Regensburg, Sponheim, Ortenburg in Majnhard grof Tirolski, so med Slovence pošiljali nemške plemenitnike, duhovnike in naselnike. Kar je ostalo narodnega plemstva iz časa svobodne Korotanije, so Franki iz prva pustili, pozneje pa, ko je že bilo mnogo frankovskih plemičev v deželi, posebno po vstaji kneza panonskih Slovencev, Ljudevita, ki je umrl l. 828., nadomestili so domače župane z nemškimi grofi ter deloma tudi uvrščevali domače plemiče med nemško gospodo po nemškem fevdnem zistemu. Vendar se v nekem zemljepisu iz 13. stoletja poleg češke, poljske, ruske in pruske dežele tudi Korotanija imenuje «windisches lant».

---

* Weiss: Kärntens Adel biz zum Jahre 1300.

Valvasor navaja, da je v samostanu na Osojah našel slovensko pismo iz l. 1187., katero je pisal Ozzij svojemu sinu Popponu, ki je postal kristijan. Ta list in tudi odgovor Popponov Ozziju je Valvasor polatinil ter l. 1688. objavil v knjigi: Das Erzt-Herzogthum Kärndten str. 66.

Da so imeli Korotanci pred podjarmljenjem svojo narodno viteštvo, je dognano. Še okoli l. 1200 nam pod Humskim gradom bivajoči «Tavrezent» pripoveduje: «Da kamen tapfre windische Männer (iz Rožne Doline) entgegen mir als Lanzenrenner, so sagt Wolfram von Eschenbach des Laienmund nie bass gesprach. Sie folgten deutscher Rittersitte, buhudirten, dass es eine Freude war, jagten, tanzten, spielten langen Puff und Schachzabel, vielleicht auch Mingale, aber gothische Inschriften, auch sonstige Inschriften haben sie nicht fertigen lassen.»*

Prvega majnika 1227. l. je pozdravil koroški vojvoda s stotnijo vitezov nemškega pevca Ulrika Lichtensteinskega na koroških tleh s poznatim izrekom: «Buge vas primi gralva Venus!» Ko so nastopni dan izročili Ulriku pisemce, je ves začuden povdarjal, da je nemški pisano, kar svedoči, da je bil v oni dobi dvorni in občevalni jezik plemstvu še slovenski.

Komaj 50 let pozneje bi se pa Ulrik ne bil več čudil nemškemu pismu, kajti ponemčevanje plemstva je napredovalo s silovito brzostjo.

Okolu l. 1300 je bila pisava osebnih imen še jako nedosledna in od srede 13. veka ginjevajo slovenska osebna plemenitaška imena iz listin. Počenši od l. 1400 najdeš med plemenitniki zgolj nemška imena; le redkokrat zaslediš še slovensko ime, kar nam jasno priča, da je bilo v tisti dobi ponemčevanje plemstva dovršeno.

Da so krstna imena slovenskih plemičev povsem nemška, se nam ni čuditi, ker so razni vplivi bili krivi, da so jim pri krstu že zgodaj nadevali nemška imena.

---

* ibid.

Da se čitatelj prepriča o načinu ponemčevanja in o rastoči nedoslednosti v pisanju lastnih imen, navedem tu tri imena: Gradnikar, Gradnicker, de Gradnich, de Graednig, napósled Gradnegg; Brežnik, Priznik, Prizneck, Prieschk, končno Briesenegg; Keferfuler, Chevenhüller, Kevenhiller, Khevenhüller.

Imena slov. koroških plemičev sem razvrstil, ne gledé na letnico, po abecednem redu in to so:

1.) De Chraznizze, Grasinitz, 1118—1198; Krasnice.

2.) Von Chrast, Witmar 1190; Hrast.

3.) Von Dobernik, Reginher 1143—1175, oženjen s Petrisso Bistričanko (Feustritz), iz bogate obitelji. Reginher se je udeležil križarske vojske pod vodstvom Friderika; dobr ali dob = drevo, hrast.

4.) Von. Feistritz, Ortwin de Vustritz 1141; Bistrica.

5.) De Friezach 1105—1364. Breže.

6.) Gamizek, tudi Gaenzik 1239.

7.) Gladower 1290; Gladovar.

8.) De Goriach, Merboto de Goriach 1142; Gorje.

9.) Von Globaznic, von Globasnitz v Junski Dolini, Walchoun de Globaznich 1167—1194. Valhun iz Globočnice, zdaj Klobasnica.

10.) Globantschitz 1356; Globočnica.

11.) Godwicedorf, v Rožni Dolini; Godvice.

12.) De Goztulich, Hermann 1163; Gostulič.

13.) Von Grades, Rudolf 1268; Grad, Gradec (cf. Kozler, Imenik).

14.) Gradnikar, Gradniker, de Gradnich, von Gradnegg, Rudlandus 1192; Gradnikar.

15.) De Gurenz, Gurntz, de Gurnocia, 1143—1363; Krnos pod Krnosom.

16.) Greske, tudi Kreks; Kr. Krek.

17.) Von Chotmaresdorf 1187—1204; osebno ime Hotmar, Hotemir.

18.) De Juna 1122—1276; Junska Dolina.

19.) Kergelin 1244—1253; Krgo.

20.) De Chollenz Ortolf 1255; Kolenec.

21.) Kolmiz, Rudgerus de Colmyz, ministerialis Gurcensis, 1246; Holm, holmec.

22.) Von Kolnitz, de Cholominze 1111; Holm, holmec.

23.) De Liubnecke, Eberhardus et frater de Scratenberc, tudi Leobenegg; Ljubno.

24.) Lobnik, pozneje Lobming; Friderik in Ulrik 1331.

25.) De Loke, 1124, Lonca; Loka.

26.) Losnitz, Lösniz, ministerialis Gurcensis 1191—1261.

27.) Von Mötnitz, Mettnitz 1158; Bertholdus pincerna de Motenze 1251; Motnica, moten.

28.) Nedas oder Nedaz, 1252—1260 gospod Friderik; Nedaš.

29.) Von Ossiach, 1263. Ortolf; Osoje (osoj = schattseitig).

30.) De Ostrowitz, prvotni deželni plemenitniki (Uradel); Ostrovica.

31.) Permusel, 1245—1261, ministerialis Gurcensis; Premisel.

32.) De Plouchar, Ortlin 1258; Plugar.

33.) De Pobresach, 1213 Wernhard; Breza, Podbrezje.

34.) Von Pollan (po Unrestu); Poljane.

35.) Posicsnitsch, Ulrich 1296—1298; Božičnik.

36.) Von Possove, pri Gospej Sveti; Pozov.

37.) Pregrad, de Pregart 1140—1435; Predgrad.

38.) Prelub, Pernold von; Preljub.

39.) Prewar zu Projern 1148—1158; Prevara.

40.) Priznik, Prizneck, Priesekk, Briesenegg, 1249—1300; Breznik.

41.) Puntschart Albert 1252. Punčart, ime se na Koroškem še zdaj pogosto čuje.

42.) Pusan, Dietmarus Pusem 1248.

43.) Pustris 1103; Pustrica

44.) De Redschitz, Wolfhard 1143. Meinhalm de Recis. Rečica, vas in potok pri Vetrinju.

45.) Von Reifnitz. Rudgerus de Ribnich 1143. Herbardus de Rivenzen 1213; Ribnica.

46.) De Retin Albert 1135; Rt., Rtin.
47.) Von Rielko, vitez Dietrich 1267; Rjelko.
48.) Rusche, Rushe, Ruos, v 12. i 13. stoletju; Ruša.
49.) De Sachrich, 1204 Michael; Za gričem (?).
50.) Schapel 1244—1253; Šapelj.
51.) Sila Otto, 1302, ministerialis Gurcensis.
52.) Von Sironiz, Sirniz. 1197; žir, Žirovnica.
53.) Sloudi ali Zloudei, Sifridus 1203—1217; Zlodej.
54.) De Sorke, Sorich, 1136; Zorič.
55.) Von Srelz, 1213—1255, iz Žrelca = Ebenthal.
56.) Steinbüchl 1202, miles Fridericus Kozliz de Steinpuhel 1112; Kozlič.
57.) Stopher bei Langk (Unrest), Stopar.
58.) Von Suplich 1103, Župliče.
59.) Von Tainach; Tynach 1117—1239, vitez Konrad 1212—1227. Tinje, od tin = Zaun = ograda.
60.) Turdegovi zu Turdine. Trdoglav iz Trdine, zdaj Trdnja Vas pod Celovcem. (prim.: Trdogoj Muricodolski!)
61.) Von Timnitz, Tymnitzer 1251. Timeno = blato, cf. Temenica.
62.) Von Trahoven, Hermann 1124.
63.) De Tramelic, 1195, ministerialis Gurcensis; Tramelič.
64.) Von Treven, Treffen. Luitpold von Treuna ali von Trowen 1248—1252; trebiti, Trebnje blizu Beljaka. Otto de Tr. je imel 1029 Cordeuons. Iz te rodbine so bili mnogi oglejski patrijarhi.
65.) De Trevelich, vitezi 1169—1249. Trebelič.
66.) Trubaer, Turbator Walther 1258—1261. Trubar.
67.) Von Tultschnig, 1136. Wernher de Tulsniche, Tulčnik. (Tuličanče = Tučanče = Čánče.)
68.) Von Vasich Leo, 1136, Vasič.
69.) De Vek Johann, 1264. Pernhardus de Veck von Faakersee; Vek.
70.) Verlosniz, 1197. Brložnica.
71.) Von Werdach, Chunrad von Wrdoch 1238—1248, Na Brdih.

72.) Wilanich, 1217; Vilanik.
73.) De Wolewice, Berchtold 1122.
74.) Von Zeboy, Jakobus de Seboye ali de Zoboj 1234.
75.) Grof Zeltschach, Celsach ali Sedelsach, Poppo okoli 1102; selo, Selče.
76.) Zemgoisdorf, 1137; Semigoj, osebno ime.
77.) De Zliviach Liupoldus, 1213; Slivjak.
78.) De Zuwinz, 1269, Dominus Heinricus; Žovince.

Od leta 1400.

79.) Von Flatach Niclas 1457; v Blatah.
80.) Gorianczer Runz 1432. Gorjančar.
81.) Von Frezach 1446; v Brezah.
82.) Von Göritschach, Philipp 1421—1445. Goriče v Rožni Dolini.
83.) Griming de Grebnich 1434—1437; Lorenz, škof krški. Greben, Grebnik.
84.) Kainach 1446. Kanj = Sperber.
85.) Von Kantnig, Hans 1403—1439. Konatiče.
86.) Von Kleck Jakob 1448; Klek.
87.) Krel Lamprecht 1455; Kralj.
88.) Piswich Jörg 1455—1468; Pis = pes.
89.) Stopper Hanns 1459; Stopar.
90.) Schalach 1448; Skala, v skalah.

Dostavek uredništva: Z gospodom pisateljem se v marsičem ne strinjamo. Slovensko pismo v osojskem samostanu je bilo najbrže ponarejeno. Zelo dvomljivo je tudi, da bi bili našteti plemiči sami Slovenci. Mnogo plemenitnikov je le imelo slovenske priimke po gradovih, ležečih v slovenskih krajih, a rodovina je bila že nemška. Vendar smo priobčili predstoječi sestavek, ker želimo, da bi ta velevažni predmet začel mikati kakega strokovnjaka, ki ni samo zgodovinar, ampak tudi filolog. Treba pa bode poseči po bolj zanesljivih virih, kakor je Weiss, namreč pogledati izvirne listine in dobre prepise v lepo urejenem celovškem muzejskem arhivu, kjer govori še mnogo prič, kakó slovensk je bil nekdaj Korotan.

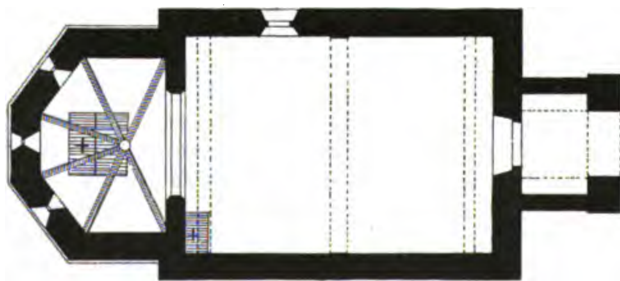
Podružnica sv. Petra na Vrhu v želimeljski fari.

Opisal in narisal **M. S.**

Na pogorju med želimeljsko in šentjurijsko dolino se vzdiguje precej visok stožčast hrib, kateri je na vshodu obrasten z bukovim drevjem, proti vrhu pa gol. Na vrhu hriba

Podružnica sv. Petra na Vrhu.

Tloris podružnice sv. Petra na Vrhu.

je zidana mala podružnica sv. Petra. Proti zahodu, kakih deset minut oddaljena, leži vas Vrh prav prijazno med sadnim drevjem. Malo pod vasjo se vije cesta polagoma na vkreber

proti starodavnemu Turjaku. Prostor okrog cerkve in nižje doli je obrasten s travo; drevja je le malo. Sem pa tje stoji kaka jelša in pa starodavna, vsa razdrapana lipa straži podružnico na zahodni strani.

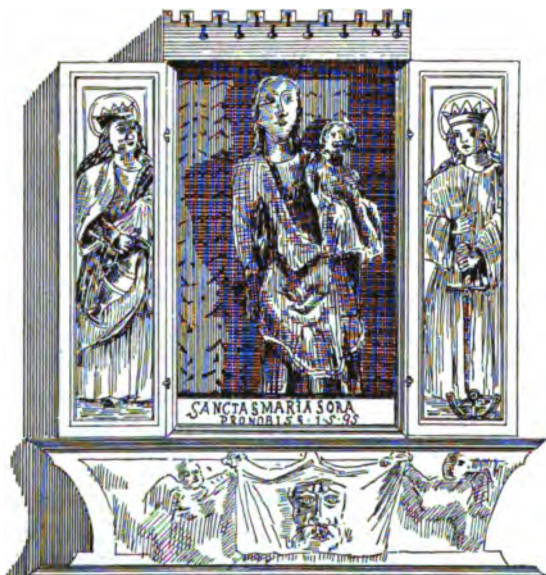
Lep razgled odpira se tu po želimeljski dolini proti ljubljanskemu Barju tje do pograjskih gorâ in zadej za njimi v nebo kipečih gorenjskih velikanov. Tudi slovensko glavno mesto se vidi v megleni daljavi, zadej pa Šmarna Gora in kamniške gore. Proti vshodu vidiš pod seboj šentjurijsko dolino tje do Grosupelj, sv. Magdaleno nad Šmarijo, Janče in nižje doli višnjegorske hribe. Tik pred seboj ugledaš med drevjem na visokem stožcu sv. Ahca, za njim pa starodavni taber, ki kakor srednjeveški viteški grad mogočno kraljuje nad Št. Jurijem. Proti jugu, prav pod teboj, leži v prijetnem lesovju turjaška grajščina, zadej pa se potezajo sodrški in ribniški vrhovi. Na zapad zapira ti pogled Mokric in njegov mogočnejši sosed Krim.

Na prvi pogled je cerkvica sv. Petra neznatna. Nad vhodom se vzdiguje priprost zvonik s piramidalno streho. Ladija ima samo jedno okno, in prezbiterij končuje se s polovico osmokota. To, in pa tri ozka okna s šilastimi loki, nam spričuje na prvi pogled, da je podružnica zidana v gotskem slogu.

Stopimo v cerkev. Kako presenečenje! Odpre se nam tu do sedaj nepoznani zaklad naše starodavne cerkvene umetnosti. Ladija meri dobrih 8 *m* na dolgo in na široko 5·7 *m*. Obokana je; trije ozki pasovi oživljajo njeni obok, kateri pa še ni star. Pred nekaj desetletji je bil še tu lesen kasetiran in lepo slikan strop. Jedno samo okno pušča v ladijo potrebno svetlobo. Ker sta v cerkvi samo dve klopi, se vidi precej prostorna.

Pa kaj more to biti, na kar naše oko tako pozornost obrača? Na ženski strani tik slavoloka v kotu stoji majhen altar, na katerem se sv. maša menda več ne bere. Zelo je reven, a za nas jako zanimiv. Dvoje vratic ima, v leseni dolbini pa ne ravno umetno dovršeno podobo (soho) Matere

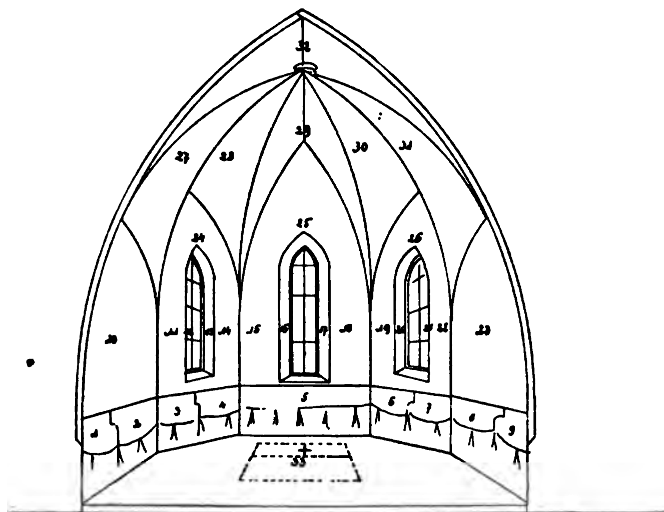
božje z detetom Jezusom v naročju. Pred seboj imamo pravcati gotski altar na vratica (Flügelaltar), prej ko ne edini te vrste na Kranjskem.

Altarna vratica v podružnici sv. Petra na Vrhu.

Oglejmo si ga bolj natančno! Naj nas ne moti pri tem opazovanju njegova revščina in preprostost. Spodaj kot nekak podstavek ima predelo; dolga je 1·4 *m*, visoka 0·365 *m*. V sredi na predeli je slikana Kristusova glava na prtu sv. Veronike, katerega držita dva angelja. Barve so se sicer že precej odluščile, vendar se obrisi slikanja še dobro razločijo. Tudi je bilo na predeli prilepljenih in pribitih za olepšavo več lesenih palčic, a so odpadle. Nad predelo je postavljena čveterokotna 1·12 *m* visoka in 0·65 *m* široka omarica, v kateri stoji soha Matere božje z detetom Jezusom v naročju. Soha je polihromovana in zelo poškodovana, zlasti manjka obema podobama rok. Kakor rečeno ni to Bog ve kak umotvor, a vendar je v njem izražena neka mogočnost, združena z milobo ter otroško nedolžnostjo. Spodaj pri sohi je čez celo

omarico narejena ozka deščica z napisom: «Sancta . Maria . ora . pro . nobis . 15 . 95.» Stene omarice so poslikane znotraj in zunaj s primernimi okraski. Na omarici ima zgornji rob podobo trdnjave s strelnimi linami. Odpira se pa omarica na obe strani. Na teh vraticih sta znotraj naslikani dve svetnici s tempera-barvami: na levi sv. Elizabeta z vrčem v desnici in s podolgovatim, po sredi dvakrat pletenim hlebom na levem naročju, na desni strani pa sv. Katarina z mečem v roki in pri nogah ji leži strto kolo. Na zunanji strani imajo obojna vratica, in tudi omarica, velike, rumenkaste, kačam podobne okraske.

Prezbiterij s slikami v podružnici sv. Petra na Vrhu.

Istotako, kakor do sedaj opisani altarček, preseneči nas prezbiterij. Od ladije loči prezbiterij precej nizek, šilasto obokan in po robeh posnet slavolok. Na notranji ploskvi slavoloka vleče se okrog lep gotski okrasek, dolga palica, ovita s stilizovanimi peresi. Petere, zgoraj v šilastem loku končujoče se strani, kakor tudi nad njimi vzdigujoče se kape, so pokrite s slikami. Kar je posebno poudarjati, je to, da so slike izvrstno ohranjene. Barve so čvrste in žive, kakor bi jih bil spravil slikar pred nedavnim časom s palete na zid.

Duhovito sestavljena se nam zdi vsa skupina slik v prezbiteriju. Poskusimo jo nekoliko opisati!

Spodaj na stenah od tal do oken so narejeni nekaki predali. Ti predali so zagrnjeni do polovice s pregrinjalom. V vsakem predalu je svetnica naslikana, in sicer do pasa, spodnji del telesa zakriva imenovana preproga. Slikar je tu uprizoril take svetnice, ki so ljudstvu najbolj priljubljene in izmed katerih si izbira najrajše patrone. Vsaka svetnica ima tudi potrebne znake in orodje v rokah, po katerih se zamore določiti njeno ime. Vidi se pa tudi, kako nežen in fin čut je imel slikar, da je svetnice postavil spodaj in jih še deloma zagrnil s pregrinjalom. Svetnice so na naši sliki zaznamovane s številkami od 1 do 9.

Na levi dolgi strani sta sv. Katarina in sv. Barbara (1, 2); v nadaljni poševni strani sv. Helena in sv. Marija Magdalena (3, 4). Na zadnji počezni strani (5) sv. Terezija (?). Na desni poševni strani sv. Apolonija in sv. Lucija (6, 7). Na desni dolgi strani sv. Rozalija in sv. Marjeta (8, 9). Nad to skupino svetnic se vidi proti vrhu sten druga skupina. Ločena je s primernimi okraski, zidci i. t. d. od predalov, v katerih je slikana prva skupina. Prva slika v zgornji skupini zavzema ves zgornji prostor daljše stene na levi strani (10) in predstavlja Jezusovo rojstvo. Na vsako stran okna v poševni steni sta po dva svetnika, katera je težko uganiti; jeden izmed nju ima knjigo v roki, drugi ima pa polno kač. Poslednjega ima ljudstvo za sv. Urha, ki bojda pase kače (11, 14). Tudi med okni na zidu sta slikana svetnika (12, 13). Na zadnji počezni steni so slikani aposteljni (15, 16, 17, 18), istotako na desni poševni steni (19, 20, 21, 22). Slika na daljši desni steni, nasproti slike Jezusovega rojstva, je narejena v isti meri, kakor prejšnja, in predstavlja darovanje v tempeljnu (23). Ta skupina ima razven dveh slik (10 in 23), ki zavzemata ves prostor do oboka, v poševnih dveh stenah in v počezni steni zgoraj nad aposteljni in svetniki ob kraju oken utrdbi podobne strelne line za okrasek, nad njim so pa (24) podobe sv. Petra, (25) Odrešenika sveta, (26) sv. Pavla. Prav v tej vrsti,

toda na slavoloku znotraj prezbiterija na vsi njegovi notranji površini, pa je naslikan 12letni Jezus med pismouki, kateri se togotijo nad njegovo učenostjo s tem, da nekateri knjige po tleh mečejo, drugi jih pa s zobmi trgajo. Jezus ima v roki trak z napisom: «Ego sum lux mundi.»

V kapah, ki so ločene po okrašenih rebrih, so (27, 28, 31, 32) štirje evangelisti, simbolične podobe s trakovi v rokah, na katerih so z gotskimi minuskuli na vsakem posameznem traku zapisana imena evangelistov. V treh kapah (23, 29, 30) so slikane tri božje čednosti, namreč vera, upanje in ljubezen.

Pomudimo se nekoliko pri slikah in presodimo jih iz umetniškega in versko-nravnega stališča!

V umetniškem oziru niso niti prve, niti zadnje svoje vrste. Slikar se je ogibal kolikor moč prevelike disharmonije v barvah in, dasiravno je toliko podob in tako raznovrstnih, ne delajo slabega vtisa na opazovalca. Risarija je precej korektna, zlasti je vlil slikar podobam neko milobo, odkritosrčnost, naivnost in nedolžnost, katere je težko posneti. V vsej kompoziciji se kaže umetnikova preprostost in naivnost. Zaradi večjega efekta pomagal si je pri žarih okrog glav aposteljnov v drugi skupini pri oknih in med okni s tem, da je vtisnil v omet okraske in zvezdice, kar veliko bolj povišuje plastiko. Če pa pri večjih treh slikah: 10, 23 in pri 12letnem Jezusu, kakor tudi pri arhitektoniki, pogrešamo perspektive, nas ne sme to motiti, ker ob času, ko je naš umetnik risal, ni bila tako določno znana, kakor popreje; saj isto opažamo tudi pri najimenitniših umetnikih istega časa na Nemškem (Dürrer i. t. d.). Kar pa našega umetnika posebno hvali, je to, da je porabljal trpežne barve, ki so do današnjega dne ohranile svoj lesk in primeroma jako malo potemnele. Tako dobro ohranjene slike se nahajajo le redko pri nas. Zlasti nam je pa všeč vsa slikarija, če je presojamo z versko-nravnega stališča in ljudskega mišljenja.

Ob kratkem je ilustroval umetnik ves krščanski nauk in resnice, katere naj ima kristijan pred očmi, kadar stopi v

cerkev. Ker je kristijan v občestvu svetnikov, ima mogočne zaščitnike v svetnikih in svetnicah, katere si zato rad izbira za patrone. Zaradi spodobnosti je postavil umetnik svetnice spodaj po vrsti v prvo skupino, in to naj bolj priljubljene svetnice, izmed katerih si je ljudstvo najraje izbiralo takrat patrone. Nad temi v drugi skupini so večinoma aposteljni, in sicer jih je razvrstil pri oknih ali med njimi, da je tako ilustroval besede Jezusove, koje je govoril aposteljnom: «Vos estis lux mundi.» In ker je Jezus prava luč, «katera razsvetli vsakega človeka, ki pride na svet,» postavil je na nasprotno stran na slavolok 12letnega Jezusa z napisom: «Ego sum lux mundi.» Ker sta pa aposteljna Peter in Pavel prvaka aposteljnov, postavil ju je naš umetnik višje nad aposteljne, nad okna, Jezusa kot najvišjega poglavarja pa v sredo. Jezusov nauk je ohranjen v spisih četverih evangelistov, zato je tudi te evangeliste primeroma razvrstil v kapah pri slavoloku. Ker je slednjič namen človekov k Bogu priti, pride pa le po veri, upanji in ljubezni, razvrstil je tudi te čednosti primerno ter postavil ljubezen v sredo, kajti po besedah sv. Pavla je največja izmed teh ljubezen. Stranski podobi, Jezusovo rojstvo in Marijino darovanje, pa nas spominjata ljubezni božje do nas ljudij in naše vdanosti v božjo voljo. Na poslednji podobi (23), Marijino darovanje, je slikar predočil, če se ne motimo, nekaj portretov duhovskih oseb in drugih ljudij svojega časa.

Ko smo skušali po nekoliko uganiti misel kompozicije, vprašamo ne nehote: Odkod je pa bil doma slikar, ki je to slikal? Iz doslej povedanega moremo precej določno reči: Vzrastel je iz domačega naroda, da je tako dobro zadel njegovo mišljenje. Imena njegovega seveda nimamo nikjer zapisanega, a delo njegovo nam pravi, da je bil domačin. In kdaj je živel? koliko so že te slike stare? Da določimo starost slik, služijo nam v to razni podpisi na zidu v prezbiteriju.

Preden navedemo te podpise, naj omenimo, kako važni so ravno taki podpisi. Dandanes, ko že zna vsak pisati, ni to nič posebnega, da se vpisuje vse vprek na kak zid, učeni in

nevedni. Zato so pa tudi vse stene, zlasti božjepotnih cerkvâ in znamenj, vse pokrite z imeni.

Mnogo večje pomembe, kakor taki novejši napisi, so pa oni iz pretečenih stoletij, zlasti v cerkvah, kajti podpisavali so se tedanji olikanci in imenitniki, zlasti pa duhovniki, ki so prihajali ob gotovih časih v letu maševat. Napisi ti so ali slovenski, tudi v glagolici, ali nemški, in večinoma latinski.

Berimo nekatere take podpise v naši cerkvici sv. Petra. 1.) Wilibald Hinko, 1745. 2.) Wartholomeus Bristenwald 1697, 29. Juni. 3.) Wilhelm Herman, 1697. 4.) Mar . . Herner pader bei Auerspergh, 1616. Jahr. 5.) Adamus Packlitsch, 1615. 6.) Wartolomaus Moller, 1594. 7.) 1560 Georgius Jarskij (?), Ecclesiastiks S. Canciani. 8.) Ostes hωba hωs obnes. 9.) 1552 z nekim nerazločljivim podpisom.

Razven teh navedenih napisov, ki so pa vsi začrtani v omet, je še nekaj novejših in tudi starejših, a se ne morejo vsi brati. Da so pa ti navedeni napisi pristni in ne ponarejeni, sklepa se lahko iz načina pisave. Po teh navedenih napisih soditi, bila je toraj cerkev slikana v prvi polovici 16. stoletja, če ne še morebiti poprej, ker se vsi napisi brati ne morejo. Brez skrbi toraj lahko prisodimo slikam starost 400 let, bržkone bila je tudi takrat cerkev zidana.

O ustanovljenju tukajšnje podružnice pripoveduje ustno poročilo, da jo je dal sezidati neki grof s Turjaka, ki se je bil v tadanjih pragozdih izgubil in tu zopet pravo pot našel. V zahvalo za to je dal tu postaviti cerkvico.

Stari ljudje tudi pripovedujejo, da so poznali še one ljudi, ki so se nekdaj kot otroci zbrali v tej cerkvi ter se norčevali iz stare podobe Matere božje v zgoraj opisanem altarju, pa glej! naenkrat zapró se cerkvena vrata sama od sebe in nihče ne more iz cerkve. Nato so vsi pokleknili ter pred to podobo molili in odpuščanja prosili, in vrata so se jim zopet sama odprla.

Omeniti moram tudi, da je altar v prezbiteriju iz renesanške dobe 17. stoletja in jako ličen; pred nedavnim časom ga je prav vkusno prenovil Ozbič iz Kamnika.

K sklepu naj omenim še dveh zvonov, katera ima zvonik. Večji ima gotske okraske in v gotskih minuskulah napis: «O . rex . glorie . Xpe . veni . nobis cum . pace .» Premernik njegov ima 59 *cm*, visok je ravno toliko. Manjši zvon ima napis: «Sancte Roche ora pro nobis; Michael Remer Labaci me f. anno D: 1641.»

Iz dosedanjega opisa razvidi pač vsak pazljivi bralec, koliko starinoslovskih cerkvenih umetnij lahko hrani tudi neznatna podružnica. Gotovo pa je, da opisana cerkev ni jedina te vrste pri nas. Na delo toraj! Iščimo, obelodanimo umetniška in starinoslovska dela naših pradedov in pokažimo, da Kranjska ni preveč zaostala za sosednjimi deželami vkljub temu, da so ji končevala umetne izdelke dolga stoletja roparski Turki, požari in druge nezgode!

Velesovski župnik Jožef Rahnė in njegovi dohodki.

Spisal **Janko Barlè.**

Med najbolj vnetimi velesovskimi župniki v preteklem stoletju je bil poleg Jerneja Grošeljna, kateri je vodil velesovsko faro dolgih 40 let, izvestno Jožef Rahnè. Porodil se je dné 23. januvarja l. 1749. v Vogljah, fare šenčurske. V mašnika posvečen je bil v Gorici dné 14. marca l. 1772. Ker še ni imel kanonične starosti, podelil mu je papež Klemen XIV. dné 23. decembra l. 1771. 13 mesecev dispenze. Kot novomašnik je prišel precej za vikarja v Velesovo, kjer je v tej službi ostal do l. 1775., ko je meseca decembra postal ondukajšnji kapelan. To službo je vršil vestno do l. 1782., ko je odšel za kapelana v Cerklje. Ostal je tu samo dve leti. Dné 1. julija l. 1784. se je povrnil v Velesovo kot župnik, kjer je bil 19. oktobra istega leta slovesno vmeščen. V najbolj burnih časih je skrbno vodil velesovsko faro do l. 1819., torej celih 35 let. Umrl je ondi 21. aprila l. 1819.

Rahnè je zapustil precej debelo rokopisno knjigo, katere prvi del obsega: «Anmerkungen, die Pfarr Michelstetten

betreffend,» drugi del je pa: «Status animarum» njegove fare. Prvi del nam ne podaja toliko, kolikor bi pričakovali, ker so to le koncepti dopisov, katere je pisal od l. 1787. do 1795. raznim duhovnim in svetnim oblastvom. Vendar posnamemo iz njih precej dobro, kako piškav je bil tedanji čas. Dobri mož se je moral zagovarjati pred svojo duhovno oblastjo zaradi tega, ker je vodil križev pot (der sogenannte Kreutzweg ist wegen des vielfältigen Aberglaubens . . . aus der Kirche wegzuschafen), ker je dal zvoniti k praznikom i. t. d. V obče je veljal Rahnè za velikega nemirneža in nepokorneža. Tu je popisana tudi pravda zaradi malega, 396 štirijaških sežnjev velikega župnikovega vrtiča, katerega je dvorski komisar Žiga baron Schwizen, ko je prišel v juniju l. 1787. v Velesovo «in Robot-Abolizions-Sachen», prištel grajskemu, popreje samostanskemu posestvu. Ta vrt naj bi sicer vžival velesovski župnik, vendar «gegen eine Dominical-Gabe von jährlichen 1 Mezen 24 Mass und 1 Seitel Haber von untadelhafter Gattung in öster. Mass». Župniku Rahnétu se je zdelo to krivično in pritoževal se je s čudovito vstrajnostjo pri vseh mogočih oblastvih, dokler mu niso 8. januvarja l. 1789. vrta odstopili, vendar ne po pravu, nego po goli milosti, kakor čitamo v dotičnem dopisu. Ni šlo drugače, dasi ga je vsa pravda s kolki in poštnino stala, kakor sam pravi, najmanj 12 gld. V tej pravdi se nam je ohranil tudi popis vsega, kar je dobival velesovski župnik od ondukajšnjega samostana belih nun, dokler niso samostana odpravili. Dobival je namreč od svojih župljanov v biri 39 gld. 35 krajc., a od samostana vsega skupaj v vrednosti za 608 gld. 15 krajc. Dohodke od župljanov je dobival tudi kasneje, a mesto onega, kar mu je dajal samostan, nakazali so mu 500 gld. iz verskega zaklada.

Tu sta dva popisa ali konsignaciji dohodkov. Prvo je napravil dné 23. oktobra l. 1787. grajščinski oskrbnik Frančišek Ks. Dietrich, ali, ker je bila ta nepravična in nepopolna, naredile so tačas še v samostanu bivajoče nune drugo, katera je zelo zanimiva. Od besede do besede slôve takó-le:

Consignation

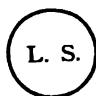
15 kr. deren jenigen Emolumenten, welche ein jeweiliger H. Pfarrer zu Michelstetten einzig und allein (mit Ausschlusse des Gartens und der Kollektur) von dem daselbigen Stift vor Hebung desselben bezogen hat.

	fl.	kr.
1.) Im baaren Geld 50 fl. L. w.	42	30
2.) den Genuss des zu St. Märthen befindlichen, dem Stift zuständig gewesenen Garnzehend von 9 Hueben per 90 fl. L. w.	76	30
3.) Von Einweihung zu Weynachten 3 Ducaten	12	45
4.) 10 Merling Zinswaizen aus dem Stiftskasten à 1 fl. 15 kr.	12	30
5.) 10 Merling . . . . . . à 51 kr.	8	30
6.) 36 ℔ Spinnhaar à 8 kr.	4	48
7.) 24 Schikung Lezelt à 17 kr.	6	48
1 » » à 1 fl. . . . , ...	1	—
8.) Freye Tafel samt dem Rechte, fremde Gäste einladen zu können	120	—
9.) 521 Mass Wippacher Wein nach Taxirung . . . . . ein Jahr gegen dem andern genohmen à 10 kr.	86	50
10.) Am Brodt wöchentlich 15 Label a 3 kr.	39	—
In der Fasten 30 grosse Brezen à 3 kr.	1	30
Zu Ostern ein so genannten Kolatsch	2	—
Am Kirchweyhfest 16 Label a 3 kr.	—	48
Am Frohnleichnamsfest 30 kleine Strüzel à $^1/_2$ kr. . .	—	15
Am 1. Sonntag Octobris 24 Strukel à 3 kr.	1	12
Zu Allerheiligen zweyerley Strutzen	2	—
Weynacht-Brodt, Butizen e. t. c.	1	30
11.) Die Verköstung des Pfarrhöflichen Knechts und der Dienstmagd, die Person ohne Brodt täglich à 6 kr. .	73	—
12.) Am geselchten und frischen Fleisch zu verschiedenen Zeiten, als:		
Zu Ostern: 2 schweinerne Schulter und 4 Schunken zusammengenohmen 12 ℔ à 10 kr.	2	—
Zu Ostern: 8 ℔ geselchtes Rindfleisch à 7 kr. . . .	—	56
» » 8 geselchte Brattwürscht à 3 kr.	—	24
Am 1. Sonntag Octobris: 10 ℔ Speck à 14 kr. . . .	2	20
» » » » 5 » Rindfleisch à 4 kr. . .	—	20
» » » » 15 » Kastreinenes à 3 kr. .	—	45
» » » » 8 frische Würscht à 3 kr. .	—	24
Odnos . . .	500	35

	fl.	kr.
Prenos . . .	500	35
13.) Freyes Brennholz Buchenes, und aus der Stiftswaldung Fichtenes für die 2 Zimmer des H. Pfarrers, für die untere Stuben, wie auch für die Sechtel und andere Bedürfnisse, samt Fuhr- und Hackerlohn zusammen .	30	—
14.) Beleichtung: 60 ℔ Inflichtkerzen à 12 kr.	12	—
» 20 » Baumöl à 17 kr.	5	40
15.) Ein Pferd frey gassirt, oder aber anstatt dessen den Stiftswagen: 2 Pferde und Stall. Knecht von dem Stiftsmayerhof nach belieben zu gebrauchen, samt einem species Thäller von der an den Garten stossenden Wiese	60	—
Summa aller Emolumente . . .	608	15

Dass ein jeweiliger H. Pfarrer zu Michelstetten vor dem gehobenen Stift die in diesem Stempelbogen vorwerts angemerkte Naturalien zu seiner als Pfarrers standesmässigen Unterhaltung jährlich von dem hiesigen Kloster bezogen habe, ein solches bezeügen wir Endes-Unterzeichnete mit gegenwärtigen Attestato, und wenn es erforderlich wäre, könnten wir jede für ihren Theil mit einem Körperlichen Eid bezeügen. Zu wahrer Urkund dessen ist unser hieruntergestellte Fertigung und eigene Handunterschrift.

Michelstetten den 20. November 1787.

M. Agnes Plauzin, Expriorin.
M. Rosalia Zeballin, Subpriorin.
M. Josepha Mishizhin, Kuchelmeisterin.
M. Ludovica Gräfin von Lichtenberg, Brodtmeisterin.
M. Aloysia Strugglin, Kellermeisterin.

To so bili res lepi dohodki in marsikateri župnik bi bil ž njimi zadovoljen. Razun gorenjih stvarij je dobival župnik od samostana še drugih, katere so mu nune povsem svojevoljno dajale. Navedémo še te, kolikor jih je v knjigi zapisanih:

1.) Täglich wenigstens 2 Schallen Kafee;
2.) wenigstens das Jahr hindurch 12 paar neue Unterstrümpf und wenigstens 4 paar wollene Strümpf;
3.) wenigstens 6 neue feine Hemder;
4.) Uhr und stock Bänder, Skapulir, Rozenkränz etc.

5.) Zimmerausstafierung, Tafel etc.
6.) kleine sammetne und grosse Ohren-Häubel;
7.) kleine Stützlein;
8.) allerhand schöne Büchslein;
9.) öftere Schikungen Lezelt, Bischkoten, Kräpflein, Zuckerwerk etc.
10.) wenigstens 4 ℔ Taback;
11.) schöne Schnupftüchlein;
12.) mit einem Wort in allem und jeden sehr reichlich versehen. So oft eine Einkleidung oder Profess geschehen, wenigstens 1 Dukaten. Bett und Tischzeug etc,

Vsi ti predmeti, katere sem tukaj navedel, so bili bolj kot darilo, prvi so pa po pravu pripadali velesovskemu župniku. Tako so nune poslale jedenkrat župniku Jerneju Grošeljnu pet klobas, a precej jih je vrnil in sporočil, da jih mora biti osem, katere je tudi dobil. Ob jednem je pristavil: «dies that ich nicht wegen meiner, sondern wegen meinen Succesor.» —

Gorenji popis je zanimiv tudi zaradi tega, ker nam podaja tedanjo ceno pšenice, vina, kruha, mesa in slanine. Meso ni bilo drago. Tudi takrat so bile že v navadi postne preste, o veliki noči narodni kolač, prvo nedeljo oktobra, ko je bil v Velesovem shod zaradi praznika sv. rožnega venca, štruklji, o vsih svetih je bila, kot še danes po nekih krajih, velika štruca, in o božiču povitice. Tako nam je ohranil župnik Rahnè v svoji knjigi natanko dohodke velesovskega župnika, katere je dobival od ondukajšnjega samostana.

Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526.

Spisal **Anton Koblar.**

Najbolj žalostni listi v zgodovini slovenskih dežel se vrsté okoli letnice 1526. Zadeval je našo domovino udarec za udarcem. Na razna bojišča ob južni in severni, vzhodni in zapadni meji je pošiljala tačas dežela kranjska svoje sinove in za njimi zadnje vinarje, kateri so se z največjo težavo še mogli izterjavati iz ubožanega ljudstva.

Iz Bosne so neprenehoma naskakovali turški roparji in požigalci, kateri so kakor blisk palili lepe slovenske vasi ter grozovito morili ljudi ali pa jih odganjali v sužnjost. Da bi se ubranila turških napadov, je kranjska dežela žrtvovala mnogo denarja za vzdrževanje trdnjav v hrvaški zemlji. Nobeno leto niso pozabili deželni stanovi določiti lepe svote za Bihač in druge trdnjave, zapirajoče vsaj nekoliko pot Turkom proti Ljubljani, kakor tudi proti Reki in Trstu, kateri mesti sta spadali tačas pod Kranjsko.[1] Vkljub temu je mnogokrat kres na Šmarni Gori oznanjal prestrašenim Ljubljančanom, da zopet teptajo turška kopita kranjska tla.[2] Na sv. Jurija dan l. 1524. so Turki napadli Metliško, vjeli viniškega junaka Ivana pl. Semeniča in gà s trumo drugih vjetnikov odvedli v Bosno v trdo sužnjost.[3]

Nastopno leto so sicer Turki nekoliko odlegli, ker so se pripravljali za veliki naskok na Ogerskem. Malo je pa manjkalo, da ni buknil prav to leto (1525) na Gorenjskem zopet upor kmetov proti grajščakom še hujše, kakor 10 let popreje. Le z naglo vojaško silo so plemiči zadušili gibanje, prihajajoče s severa. Vse drugače je pa bilo na Koroškem, Štajerskem in Solnograškem. Ondi so kmetje l. 1525. plenili in požigali gradovè, samostane in cerkve. Kranjski deželni stanovi so se tedaj dne 7. junija vdrugič tisto leto zbrali na zbor (prvič so zborovali 20. februvarja) in se posvetovali,

---

[1] Kranjskemu se je prištevalo l. 1526. Gorenjsko, ki je pa segalo na jugu dalje, kakor dandanes, namreč do Litije, Višnje Gore in Turjaka, potem Dolenjsko (ali Slovenska Marka) z Metliškim, ter Kras in Istra. Ime «Notranjsko» še ni bilo znano, ker sta se Vipavska dolina in postojinski okraj prištevala Goriškemu do 4. okt. l. 1527.

[2] Kadar so streli in kresovi naznanili prihod Turkov v deželo, ali pa če je deželni upravnik razposlal naznanilo, zbrali so se Gorenjci (kmetovski nabor) naglo v Ljubljani, Dolenjci v Novem Mestu, Istrani in Kraševci pa v Šilertabru.

[3] Semenič je bival v sužnjosti v Bosni še 7. marca 1525, ko je deželni zbor sklenil za njegovo odkupnino naložiti pri goldinarju po 1 kr. naklade na davke ter tako nabrati 200 gld. (Kr. dež. arhiv v Rudolfinu, II, zv. 122, seš. 2.)

kako bi vrnili stiskanim tovarišem v severnih deželah ljubeznivost, katero so skazali pred 10 leti, ko so pomagali ukrotiti kranjske kmete, iščoče «staro pravdo». Sklep je bil kmalu storjen. Kranjskim grajščakom so ukazali stanovi, da naj s svojimi ljudmi zastražijo gradove proti kmetom, ki bi se utegnili spuntati, drugi vojaki pa, katere so dala mesta in duhovščina, naj se pozovejo s turške meje in zberó dne 17. junija v Kranju. Nabralo se je ondi 80 težkih in 100 lahkih konjikov. Ž njimi so šli vojskovodje Ivan Kazianer, Gašpar Rauber in ljubljanski škof Krištof Rauber krotit zgornještajerske in solnograške uporne kmete.[4] Tudi nadvojvoda Ferdinand je v tem obziru storil svojo dolžnost. Terjal je pa potem od Solnograške za pomirjenje upora visoko odškodnino. Celo Kranjska je morala priložiti 5000 gld., kar jo je pa tako oslabilo, da je isto leto odbila nadvojvodi zahtevo za letno podporo in mesto 15.000 gld. dovolila samo 8000 gld., češ, da ne more več, ker je zabredla v dolgove.

Še bolj črni oblaki so se pa nakupičili l. 1526. na vzhodu. Vrhovni vojni glavar zoper Turke Nikolaj Jurišič in njegov oskrbnik Ivan Kazianer sta že prej napovedovala, da se Turki zbirajo.[5] In res je Sultan Soliman II. sam prignal na Ogersko veliko vojsko s 300.000 možmi. Dne 29. avgusta 1526 se je merila krščanska četa pod vodstvom kralja Ludovika II. z desetkrat večjo turško silo pri M o h a č u. Zmaga Turkov je bila popolna, a za kristijane prestrašna. Cvet Ogerske je ostal na bojišču, kralj Ludovik je pa na begu utonil v močvirju.[6] Vsled prej sklenjenih pogodb je dobil za njim češko in ogersko krono njegov brat, avstrijski nadvojvoda Ferdinand. Preden je pa prejel ogersko krono, se je moral še hudo bojevati s protikraljem, z erdeljskim vojvodo Ivanom Zapoljskim, imenovanim (po naših virih) Vajda ali Ivan grof Spiški

[4] Conf. Dimitz, Geschichte Krains, II, str. 111.

[5] Dež. arhiv, II, 122, 2.

[6] «Ist furworden seines leibs» pravi nadvojvoda v instrukciji do deželnega zbora, katerega je bil sklical v Ljubljano v ponedeljek po sv. Martinu l. 1526.

(von Zips). Tudi v teh bojih so z vojaki in denarjem čvrsto pomagali svojemu vladarju vedno udani Kranjci. Z viteškim pogumom in izredno bistroumnostjo se je v ogerskih bitkah poleg Nikolaja Thurna odlikoval begunjski junak Ivan Kazianer, ki je jemal sovražnikom mesto za mestom in pri Košicah slavno premagal ter uničil vojsko Ivana Zapoljskega. V domači deželi so pa stanovi isto leto z deželno roboto utrjevali proti Turku Črnomelj, Metliko, Vinico, Kostanjevico, Mehovo in ljubljanski grad.

A tudi na zapadni meji slovenske zemlje l. 1526. ni bilo miru. Naročil je bil nadvojvoda Ferdinand, da ga bode 100 kranjskih konjikov spremilo v Rim, ko bode njegov brat Karol slovesno kronan za rimskega cesarja.[7] Naenkrat se je pa vse obrnilo. Benečani, podpirani od papeža in Francozov, so napadli z vojsko cesarske dežele, da na kronanje ni bilo misliti. Vzeti so hoteli Milan in Kremono in napasti lepo neapoljsko kraljestvo. Ferdinand je hitel pomagat stiskanemu bratu, cesarju Karolu. Od Kranjske je zahteval 100 težkih in 200 lahkih konjikov ter za njih trimesečno vzdrževanje 5400 gld. To je dovolil deželni zbor dne 27. julija 1526 in tako napel zadnje moči dežele.

Ako pomislimo, da so prav isti čas plusknili na slovensko zemljo prvi valovi luteranskih homatij, katere so z zasejanim dolgotrajnim sovraštvom ovirale procvit in blagostanje naroda, menimo, da smo našteli dovolj nesreč, pod katerimi je ječala domovina naša.

A ni še bilo dovolj! Najhujši udarec je dobila l. 1526. cerkvena umetnost na Kranjskem in, če se ne motimo, v vseh notranje-avstrijskih deželah.

Da je pri tolikih vojskah kranjska dežela popolnoma obubožala, ni nič čudnega. Tedenski vinar (Wochenpfennig)[8]

---

[7] Naslov «izvoljeni rimski cesar» si je bil pridel Karol V. že 26. oktobra 1520, kronan je bil pa vsled vojskâ na Laškem še-le 24. februvarja 1530.

[8] Tedenski vinar je vsako leto moral posebej dovoljevati deželni zbor. Dovoljenje se je razglašalo po deželi v odprtem naznanilu (Offen-

in telesni davek (Leibsteuer) sta znašala na leto po 7990 gld. Zraven je prišel še dvajseti vinar (der 20. Pfennig). Že ta navadni davek se vsled siromaščine ni mogel točno izterjavati. Dolg je bila napravila dežela že l. 1525. za udušenje kmetskih nemirov. Meseca novembra nastopnega leta pa mnogo kmetov ni imelo zrna žita več pri hiši. Odtod se razume, kako težko je dežela ustrezala nadvojvodi, ko je zahteval zoper napredujoče Turke na Ogerskem in za druge vojske izrednih deželnih podpor. Ker ni bilo druge pomoči, segli so v skrajni sili po skrajnem sredstvu in uničili velik del cerkvene umetnosti. Prekóvali so namreč v denar zlate in srebrne cerkvene posode in kipe in dragocene veznine, katere so morale žrtvovati cerkve vse dežele kranjske.

Leta 1526. je ukazal Ferdinand zahtevati po svojih komisarjih, namreč po škofu Krištofu Rauberju, tržaškem glavarju baronu Nikolaju Rauberju in Ivanu Scharfu, od deželnega zbora privoljenja, da naj se popišejo in ob času turške sile porabijo cerkvene dragocenosti. Ko se je sešel deželni zbor dne 4. septembra, se je mudil škof Krištof Rauber na deželnem zboru v Gradcu in tudi Nikolaja Rauberja ni bilo iz Trsta. Predložila sta torej poleg Scharfa solnograški kanonik Baltazar pl. Lamberg in gradiški glavar Nikolaj pl. Thurn kranjskemu dež. zboru nadvojvodsko zahtevo. Zbor je privolil, da se poberó po deželi cerkvene dragocenosti, a porabijo naj se le za časa največje turške sile. Ob jednem so si pa hoteli stanovi pri tej priliki pridobiti pravico kovati denar, katere sicer nikdar niso imeli.[9] Prosili so nadvojvodo, da naj mojster, ki kuje denar, pride na Kranjsko, da bode dragocenosti tu prekoval. To se Kranjcem ni posrečilo, da bi smeli doma kovati denar, pač pa je pisal nadvojvoda Ferdinand že 12. septembra

---

Generale). Pisarji in sodni sluge so je raznesli imeteljem gild na vse strani, namreč na Gorenjsko, Dolenjsko, Kras in Istro. Po tem razglasu so morali gospodarji plačati davek v Ljubljani pri deželni blagajnici.

[9] Koroški vojvoda Bernhard († 1256) je kot gospod Kranjske koval denar v Ljubljani in Kostanjevici.

1526 kranjskemu deželnemu upravniku Josipu pl. Lambergu in vicedomu Erazmu Braunbartu, da naj se nemudoma kos za kosom popišejo dragocenosti vseh cerkvâ, samostanov, cehov in bratovščin in vsa njih gotovina. Monštrance, kelihi in sploh vsa cerkvena zlatnina in srebrnina naj se spravi na ljubljanski grad. Predstojnikom cerkvâ naj se izroči v nadvojvodskem imenu potrdilo o prejemu, da se vrednost lahko povrne, ako bi se dragocenosti morale porabiti ob najhujših turških napadih v brambo domovine. Sicer naj so pa te stvari le varno shranjene.

Po samostanih so začeli inventirati še isti mesec in potem so prišle na vrsto farne cerkve z vsemi podružnicami in bratovščinami.[10] Na kmetih se je vršilo pobiranje po selskih sodiščih. Poleg dveh deželjanov so pomagali inventirati tudi selski sodniki. Ostro so prijemali župnike, oziroma ključarje, da niso kaj utajili. Ostavili so pri cerkvah le bakrene posode in včasih — z ozirom na število duhovnov — kak na pol srebrni kelih, vse boljše reči so pa odnesli v Ljubljano.

Za prejemalce dragocenostij (Einnehmer der Klainater) je nadvojvoda določil deželnega upravnika viteza Josipa pl. Lamberga s Šneperka, od dež. stanov so bili pa imenovani: stiški opat Ivan, Krištof baron Kreig, Baltazar Sigesdorfer in ljubljanski župan Pankrac Lustthaler. Vsa nabrana zlatnina in srebrnina je tehtala 1709 mark[11] in 3 lote, v gotovini so pa dobili v cerkvenih pušicah 4621 gld. 24 kr.

Na sedanjem Kranjskem so se pobrale dragocenosti z veliko ostrostjo. Zato so bili Kranjci po pravici nevoljni, da

---

[10] Izvirni zapisniki in druga poročila o cerkvenih dragocenostih l. 1526., po katerih je spisan pričujoči sestavek, ležé v kranjskem deželnem arhivu, stanovski oddelek, zvezek 48 b. — Conf. tudi Dimitz, Gesch. Krains, II, str. 112.

[11] Nekateri plemenitniki so zahtevali nazaj tiste dragocenosti, katere so bili člani njihove obitelji podarili cerkvam. Ustreglo se pa ni drugemu, kakor Trojanu Turjaškemu, kateremu so vrnili srebrn križ, ki je tehtal 10 mark in 2 lota. Ta križ je bil njegov stric Ivan pl. Turjaški gospod v Šumberku podaril ljubljanskim frančiškanom.

so se Tržačani in Istrani v tem oziru puntali. Bridko se je tedaj pritožil kranjski deželni zbor dne 12. novembra 1526 v svojem odgovoru pri nadvojvodi, češ, da Tržačani ne prihajajo več na deželne zbore v Ljubljano, ne plačujejo davkov, ne pobirajo cerkvenih dragocenostij in sploh delajo, kar se jim poljubi, ter da so jim deloma podobni tudi Istrani.

Gotovina, katero so nabrali, se je kmalu začela krčiti. Najprej so omenjeni pobiralci prejeli za svoj trud nagrado, in sicer: stiški opat 57 gld., Krištof Kreig 14 gld. 30 kr. in Sigesdorfer s pomočniki 42 gld. 29 kr. Za potnino sta posebej zaračunila opat 14 gld. 29 kr. in Sigesdorfer 19 gld. 20 kr. Razen tega so dobili plačo tudi tisti selski sodniki in njih pomagalci, kateri si je niso precej odšteli. Tako sta dobila kamniški selski sodnik (Landrichter in Oberstein) Krištof Saan in opravnik (Amtmann) Melhart Hasiber 28. nov. 1526 25 gld. 12 kr. Kranjskemu deželnemu pisarju Volbanku Schwaru so plačali trud, da je v Ljubljani vzprejemal dragocenosti, z 32 gld. in njegova slugi sta dobila napitnine po 2 gld. Del gotovine je izgubil nekaj veljave l. 1527. vsled kraljevskega ukaza, ki je določil vrednost denarju.[12]

Kaj so tedaj storili s krasnimi gotskimi monštrancami in kelihi in srebrnimi kipi, kateri bi danes gotovo imeli veliko starinsko in umetnostno vrednost? Nekoliko časa so jih shranili v stolnici sv. Nikolaja, potem je pa zapelo kladivo in so jih stolkli. Odtod pride, da dandanes zastonj iščemo po Kranjskem starih cerkvenih umetnin, posebno cerkvenih posod iz dobe, ko je najlepše cvetela gotika. Podâ nam zapisnik v muzejskem arhivu (zv. 48 *b*) žalostno poročilo, da sta ljubljanska zlatarska mojstra Jurij Vogl in J. Seferin imela veliko truda, preden sta zvagala in v kepe stolkla vse monštrance,

---

[12] Orlovce (Adler) so računili prej po 16 kr., l. 1527. so bili pa le po 11 kr., tedaj se je odpisalo 11 gld. 25 kr. Konjičev (Rossler) ter jednotnih in dvojnatih marcelov (Marcello je bil benešk srebrn denar) so našteli za 794 gld., ker so vzeli komad po 8 kr. Zdaj so bili pa le po 7 kr., in tako se je izgubilo 111 gld. 49 kr. 2 vin. Slabega denarja (boese Münze) so pa odvrgli za 24 ren. gld.

kelihe, patene in kipe. Zato so prvemu plačali 4 gld., drugemu mojstru pa 14 gld. napitnine.

Dne 28. novembra 1526 so prepeljali zbite dragocenosti iz stolnice na ljubljanski grad.[13] Papirja za zavijanje srebrnine so porabili za 12 gld. In dva čuvaja, ki sta bila najeta, da sta od 1. oktobra 1526 do 30. aprila 1527 vse noči stražila dragocenosti, sta prejela plače 28 gld.

Pobiralci deželnega davka[14] so prosili nadvojvodo že 16. novembra 1526, naj jim dovoli, ker se davek (Anschlag und Gemainwochenpfennig) ne dâ tako naglo izterjati, dotakniti se nabrane cerkvene gotovine, ker drugače dežela ne more vzdržati do Božiča v orožju konjice in pehote, ki naj pomaga dobiti nadvojvodi ogersko in češko krono. Ferdinand je rad privolil, da so vzeli iz onega zaklada na pósodo 678 ogerskih (à 90 kr.) ali 1017 renskih goldinarjev (à 60 kr.). Jožef pl. Lamberg je peljal to svoto na Dunaj in dobil za pot 60 gld. S tem je plačala dežela vojakom na Ogerskem mesečno plačo, pri nadvojvodi so ji pa odbrisali toliko zastanega davka.

Kranjski vojaki, ki so stali na Ogerskem pod vodstvom vojnega svétnika Erazma pl. Obračana, Bernardina pl. Ričana in Krištofa pl. Gallenberga, so napravili kralju na čast banket («pankhet»). Deželni stanovi so branilcem domovine privoščili to veselje in so priložili za banket 60 gld.; sel pa, ki je nesel pismo v tako nevarne kraje, je zaslužil 4 gld. 20 kr.

Meseca avgusta 1527 so trikrat odprli omenjeno cerkveno zakladnico, in sicer so dobili deželni davkarji[15] na pósodo prvič 2166, drugič pa 781 ren. gld. proti izdanima

---

[13] Vozniku (Crabatn-Furman), ki je z dvema vozovoma ves dan čakal na to prevožnjo, so dali 12 kr. Dva druga voznika sta dobila po 8 kr., nakladalec 1 kr., sodar za dva nova soda 46 kr., za nabijanje sodov 13 kr., voznik za pijačo 5 kr., stražnik na Gradu, ki je pomagal skladati, 3 kr. in 1 vreča je stala 6 kr.

[14] Josip pl. Lamberg, Krištof Burgstaller, kanonik Simon Schars (Šarec) in Vit Khysl (Kisel) so bili tisto leto deželni davkarji.

[15] To leto so bili Gregor Krewtzer, Krištof Burgstaller in Urh Stosser.

obligacijama, in tretjič si je bil ondi opomogel ubogi ljubljanski župan Pankrac Lustthaler dne 28. avgusta v nastopni stiski. Turki so bili pridrli na Kras dne 22. avgusta 1527. Deželni nabor je tedaj hitel na Kočevsko na stražo. Zbrani so bili ondi vojni glavar Jurišič, grof Karol Krobavski in več hrvatskih grofov. Prosili so Kranjsko živeža. Toda oskrbnik vicedomskega urada ni hotel dati nič denarja za provijant. Ukazal je tedaj deželni upravnik Andrej pl. Lamberg iz Črnelega ljubljanskemu županu, da naj kupi za 24 ren. gld. 52 kr. šest tovorov kruha in ga spravi do Ribnice. Ker mestna blagajnica tudi ni bila na trdnem, dobil je župan denar za kruh pri cerkvenem zakladu. Preden so pa obtovorili konje s kupljenim kruhom, so se razmere spremenile in vojaki ga niso več potrebovali. Prišlo je pa isti čas v Ljubljano uradno naznanilo, da je kraljica porodila kraljeviča.[16] Deželni odbor je tedaj sklenil, da naj župan kruh razdeli med mestne ubožce v samostanu in špitalu z namenom, «da bi Vsegamogočni dal mlademu kralju dolgo in srečno vladati».

V tej denarni stiski je Kranjski poslala velikodušno podporo zoper Turke Avstrija nad Anižo, namreč 3600 gld. A vse to še ni izdalo, ker je bilo treba šteti vojakom plačo za 5 mesecev in za 300 konj 7996 gld. 40 kr. Stotniku teh 300 konjikov, Ivanu Püchlerju, v dar in za 1 vojno zastavo so dali 118 gld. 40 kr. in Erazmu Obračanu 60 gld.

Za cerkveno gotovino so prišle na vrsto dragocenosti, katere je bilo treba prekóvati v denar. Zaradi tega so se kranjski stanovi zmenili z Ivanom Weytzelmannom, kraljevim in nadvojvodskim denarokovnim mojstrom v Gradcu. V začetku septembra 1527 sta deželna odposlanca Krištof Burgstaller iz Loke in Frančišek Rainer iz Strmola kupila konja za 9 ren. gld. 25 kr.[17] in mu natovorila cerkvene zlatnine in srebrnine 196 mark[18] 6 lotov. Pripeljala sta to robo v graško

---

[16] Bil je to Ferdinandov prvi sin, Maksimilijan II., ki je bil rojen 31. julija 1527 in je umrl kot rimsko-nemški kralj in cesar 12. okt. 1576.

[17] Pozneje sta prodala tega konja za 6 gld. 40 kr.

[18] Marka ali funt srebra = 16 lotov.

denarno kovnico in prosila štajerskega deželnega glavarja, da bi se smel kovati denar. Plačala sta 96 gld. in 3 šilinge ločnine (Schayderlon), in natopilo se je 145 mark 12 lotov in 1 kvintat finega srebra ter 4 marke, 10 lotov in 3 kvintate čistega zlata.[19] Ker je mojster Weytzelmann marko finega srebra zaračunil po 10 ren. gld. 40 kr., marko zlata pa po 117 ren. gld., prejela sta skupaj 2103 ren. gld., 2 šil. in 2 vinarja v novokovanem kranjskem denarju. Komaj je prišel denar v Ljubljano, so ga že prosili na pósodo deželni davkarji. Napravili so 24. sept. 1527 obligacijo za 2006 ren. gld. 21 kr. «so aus den 196 mark 6 lot kirchensilber zu Graz erstlich gemünsst worden», da so mogli plačati 300 konj, poslanih proti Turkom, kateri so bili udarili proti Senju in se prikazali tudi na Grobniškem Polju.

Vdrugič sta pa Burgstaller in Rainer meseca marca leta 1528. prišla v Gradec. Naložila sta bila 1512 mark in 13 lotov cerkvenih dragocenostij ter prejela, ker se je natopilo 1134 mark, 10 lotov in 3 kvintate čistega srebra in 27 mark 5 lotov 2 kvintata čistega zlata, 15334 ren. gld. 57 kr. 2 vin. Skupaj se je nakóvalo tedaj iz vseh kranjskih dragocenostij za 17438 ren. gld. in 53 kr. denarja. Ločilec (Scheider) Jeronim Kirichpuecher[20] je dobil za drugo topitev 538 gld. (od marke po 30 kr.) in za prvi zlat (Ducat) 90 kr., preskušalec (Wardein) je pa prejel za preskušnjo novcev 4 gld.

Za poznanje tedanjih razmer in vrednost denarja je zanimivo pogledati še nekatere izdatke v troškovniku kranjskih odposlancev. Na prvem potovanju sta se mudila 25 dnij. Za

---

[19] Da so dobili čisto srebro in zlato, so stolčene svete posode in kipe pretopili, mašno obleko pa najprej sežgali, ostanke veznine pa vrgli med srebrnino.

[20] Dr. Luschin omenja v svoji brošuri «Beiträge zur oester. Münz- und Medaillenkunde» str. 3., da sta dne 13. dec. 1526 prejela instrukciji novoimenovana denarnokovna mojstra, namreč Jeronim Kirchpucher v Celovcu in Ivan Weyzlmann v Gradcu. Po naših virih je bil Kirchpucher v marcu l. 1528. še ločilec v Gradcu.

1 konja sta računjala na dan po 25 kr., tedaj skupaj 42 gld. 55 kr. Mitniški pisar v Gradcu jima je posebno šel na roko, zato sta mu dala napitnine 2 gld. 43 kr. Tovorni konj (Vallosross) je pa zazôbal 2 gld. 58 kr. — Za drugo pot sta potrebovala pa 4 mesece. Zaračunila sta za 4 tovorne konje, po 12 gld. na mesec od konja, skupaj 192 gld. S konji sta šla 2 tovornika, in iz Gradca v Ljubljano je pripeljal voznik denar z vozom, kar je stalo 25 ren. gld. 31 kr. Razen tega je škof Rauber dal 3 konje, ki so pomagali nesti srebrnino od Gornjega Grada do Lipnice in denar nazaj od Lipnice do Žalca; tedaj so dobili škofovi hlapci zapitnine 5 gld. 32 kr. Burgstaller in Rainer sta pa prejela za trud 80 gld.[21]

Iz kranjskih cerkvenih dragocenostij l. 1527. in 1528. v Gradcu nakovani denar, kateri se v istini lahko imenuje kranjski denar, je tako do čistega izginil iz Kranjske, da dandanes še celo novčna zbirka v deželnem muzeju v Ljubljani nima nobenega komada. Vidijo se pa ti novci lahko v zbirkah novčnega in antičnega kabineta na Dunaju in drugodi. Nadvojvoda je dovolil, da je bil vanje vtisnjen kranjski deželni grb.

---

[21] Da vidimo, kako so ljudje tačas potovali in koliko so razne stvari stale, naj navedem še te-le drobnosti iz njunega računa. Na savskem brodu pri Črnučah sta plačala 4 kr. brodnine. Ko sta šla proti Gornjemu Gradu, se jima je kupljeni konj pokvaril. Najela sta za 15 kr. druzega, ki je nesel tovor do Šoštanja. V Šoštanju sta prenočila in plačala za večerjo in prenočišče 24 kr., za tovornike pa 46 kr. Deseti večer sta prenočila v Eibesfeldu in jednajsti večer v Lipnici. Tu sta dala gornjegrajskim hlapcem 2 gld. zapitnine. Kupila sta v Lipnici tudi ključavnico (Marchschloss für die Kammerthür) za 18 kr. in 2 bukve papirja za 8 kr. Dvanajsti dan sta dospela s tovorniki v Gradec in ondi ostala 14 dnij. Konji so zazobali ta čas 1 gld. 50 kr. 2 vin., tovorniki so pa zajedli 3 gld. 20 kr. Novo ključavnico sta kupila tudi za drobilnico (da man khurnt hat) za 8 kr., in hlapcu, ki je posnemal žlindro (der das Kratz gestossen hat), sta dala 2 kr. Treba je bilo tudi kupiti steklene pene (Glassgaln) in svinca; in sicer zato, da se je odločila zlata žlindra za 18 kr. 2 vin., pri srebrni žlindri pa za 8 kr. Iz Gradca sta se vrnila na Maribor. Prenočila sta v Mariboru, Bistrici, Zajckloštru, Celju, Žalcu in Kamniku.

Kovali so pa[22] nastopne srebrne novčne vrste: 1.) jednostranske vinarje, štirivoglate in s črko C (= Carniola) v letu 1527., pozneje F (= Ferdinand), 13—16 *mm*, 2.) dvojake ali polkrajcarje, okrogle, v prorezu 16 *mm*, 3.) trijake ali komade po 3 krajcarje, 4.) šestake ali polfuntnike, in sicer v l. 1527., ko je Ferdinand brez kraljevega naslova (privzel si ga je 28. okt. 1527), in v l. 1528., ko je s kraljevim naslovom, 5.) dvanajstake ali funtnike. Nakóvali so tudi 2512 zlatih cekinov, katerih je šlo po 80 na 1 fino dunajsko marko zlata.

Od druzega prekóvanja pa ni bilo treba vsega denarja voziti v Ljubljano. Odštela sta odposlanca 450 gld. štajerskemu deželnemu glavarju Žigi pl. Dietrichsteinu, češ, da to svoto kranjska dežela pokloni kraljici za pogačo. Tudi za časa največjih stisk so tedaj Kranjci hoteli pokazati vladarski rodovini udano srce.

Komaj je prišel denar v Ljubljano, je že našel svoja pota. Oskrbnik deželnega glavarstva Nikolaj pl. Thurn in pri deželnem pravu (bei dem Landrechte)[23] v Ljubljani zbrani plemenitniki so 1. aprila 1528 sklenili vsled kraljevega ukaza najeti za stražo zoper Turka 500 težkih konjikov in 200 Martalozov.[24] Ker ni bilo dobiti druzega denarja, so določili, da naj se za vzdrževanje te vojske (8950 gld.) proti pobotnicam izplačujejo vsaki mesec potrebne svote z denarjem, kateri se je nakoval iz cerkvenih dragocenostij. Sklep so podpisali:

---

[22] Conf. Luschin: Beiträge zur oesterr. Münz- und Medaillenkunde str. 5., kjer so ti kranjski novci opisani in v prilogi naslikani.

[23] Globočnik: Uebersicht der Verw- und Rechtsgeschichte str. 109., trdi, da se je «Landrecht» uvedel še-le l. 1764. na Kranjskem.

[24] Za 1 konja so računili na leto po 30 gld., in sicer velja to za 400 konj. Za 100 konj je skrbel Bernardin pl. Frangepan, za 40 konj Volk s Studenca in za 20 konj in 200 Martalozov Gašpar pl. Karžan. Ti konjiki so dobivali, dokler so bili v kraljevi in kranjske dežele službi, za 1 konja na mesec po 2 oger. gld. (à 80 kr.) in za 1 Martaloza tudi po toliko. Karžan pa, ki jih je vadil v orožju, je dobival po 40 gld. na mesec. — Martalozi so bili težko obroženi pešci. (Conf. Rutarjev spis v Spomeniku o 600letnici, str. 222.)

Ivan Ungnad baron na Zoneku, Ivan Turjaški, Jurij Gall, deželni upravnik, in Krištof Burgstall. Med izdajki se tedaj čita po vrsti: 5. aprila 1528 je dobil iz tega zaklada glavar v Bišču in Repiču, Nikolaj Pehar (Pecharius), po reškem glavarju Nikolaju vitezu Jurišiču 406 gld. 20 kr. za mesečno plačo vojakom; 14. aprila so pa deželni davkarji vzdignili 3105 ren. gld. 20 kr. (med temi je bilo 1280 gld. po 94 kr.) in 15. julija 1528 zopet 3500 gld. za plačvo kvaternega solda vojakom (vmes je bilo 300 ogerskih gld. po 92 kr.).[25]

Dasiravno so sklicali Kranjci tudi petega moža in poslali to četo pod stotnikom Friderikom Paradeiserjem proti Belaju zasekavat gozde, da bi Turki ne mogli tako naglo naprej, je vendar nesrečna Kranjska l. 1528. štirikrat gledala Turke na svojem svetu. Dne 9. marca je 1000 Turkov obiskalo Postojno in so se vrnili s plenom mimo Cirknice, Ribnice in Kočevja v Bosno. Za rana dne 8. julija 1528 so Turki oropali in zapalili vasi po Ljubljanskem Polju. Bilo je 8000 Turčinov. Ubogi posavski otroci, katerim so grozovitniki očeta in mater odvedli v sužnjost, so pritekli v Ljubljano. Meščani so jih vzprejeli in jih dali na vzgojo v mestni špital. Dežela je za prvo silo podarila 24 gld. Glavna moč Turkov se je gnala proti Šmariji in se ondi utaborila. Manjši oddelki so pa švigali po deželi in udarjali proti Mengšu, Litiji, Stičini in Žuženberku. Odbežali so pa Turki z ropom v Bosno, preden sta jih mogla prijeti mehovski oskrbnik Ivan Püchler s 100 konjiki in deželni glavar Nikolaj pl. Thurn s kmetovskim naborom, katerega so sklicali zažgani kresovi večinoma le iz loškega grajščinstva. Napad v začetku oktobra se Turkom ni popolnoma posrečil. Bežali so od «valavskega» gradu s pobitimi glavami.[26] Zato so pa več škode naredili o vseh svetih

[25] Vojni glavar Bernardin Ričan je imel plače 200 gld., četrtinski mojstri Jurij Schnitzenpaum, Henrik Wernecker in Krištof pl. Gallenberg so skupaj imeli tudi 200 gld. plače. Jedna nova vojna zastava je stala 23 gld. 52 kr., in trobentač je služil vse leto za 50 gld.

[26] Pobil jih je glavar Bern. Ričan. Turkov je obležalo mrtvih in hudo ranjenih 700, med njimi tudi paša, dalje glavar udvinski in 2 vojvodi.

l. 1528., ko so divjali po Metliškem, pri Novem Mestu, Hmeljniku in Št. Jerneju. Sosedje Kranjcev v teh stiskah niso ostavili brez pomoči. Korošci so dne 7. avgusta poslali 500 hlapcev pod vodstvom stotnika Krištofa Sallerja, Goričani so poslali vojake in petega moža, in Štajerci so na sv. Jerneja dan l. 1528. zbrali v Celju 1000 mož. Ali glavno breme, vzdrževanje vojske, je vedno nosila dežela kranjska; zlasti so jo mnogo stale straže v krajinskih trdnjavah, namreč okrogli tisočak na mesec.

Da se je pri tolikih turških navalih še isto leto do dna izpraznila blagajnica, v kateri so bile shranjene prekóvane cerkvene dragocenosti, lahko uganemo; na drobno nam pa to dokazujejo zapisniki o deželnih troških, shranjeni v deželnem arhivu kranjskem.

Kranjske cerkve niso nikdar dobile nič odškodnine za oddane monštrance, kelihe in druge dragocenosti, ker se finančne razmere dežele dolgo časa niso zboljšale.

Tako so naši predniki žrtvovali ne le kri in denar, ampak tudi cerkveno umetnost za svobodo drage domovine.

(Dalje pride.)

Kranjski lišaji (Lichenes).

Spisal **S. Robič.**

Leta 1772. je slavni prirodoslovec Scopoli naštel in opisal 54 lišajev v svoji drugi knjigi «Flora carniolica». Celo stoletje je bilo o teh mičnih rastlinah gledé naše dežele vse tiho. Leta 1870. pa sta Julij Glowacki in Arnold v obravnavah «c. kr. zoologično-botaniškega društva na Dunaju», str. 441 do 466, priobčila lepo število kranjskih lišajev, katere je nabral Glowacki, in sicer večje število v okolici idrijski. Ker se je od tega leta precej pomnožila «Flora kranjskih lišajev», mislim, da ne bo odveč, ako priobčim Glowackovo in svojo zbirko v «Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko». — Nekaj lišajev, katere sem jaz nabral, je določil Arnold,

večinoma pa Glowacki. Vsporedil sem jih, kakor so razvrščeni v knjigi «Systematische Aufzählung der im Erzherzogthume Österreich ob der Ens beobachteten Kryptogamen», sp. dr. J. S. Pötsch in dr. K. B. Schiedermeyer leta 1872.

Na Šenturški Gori dné 31. dec. 1894.

Lichenes — lišaji.

Vrsta I. Lichenes parasitici Körb. Zajedavci.

A. Pirenocarpi.

1. Tichothecium Trev.

1. **T. gemmiferum (Tayl.) Mass.** Na steljki (Thalus) Parmelia caesia, katera raste na konglomeratu v okolici dolski. p. Gl.*

B. Discocarpi.

2. Celidium Tul.

2. **C. stictarum Tul.** Na skledicah Sticta pulmonaria. Na Čavnu. Glow.

3. Abrothallus De Not.

3. **A. Smithii Tul.** Na steljki Imbricaria conspersa, rastoča na werfenskem skriljevcu na vrhu Čavna. Gl.

4. Scutula Tul.

4. **S. Wallrothii Krb.** Na steljki Peltigera canina. V Vašeku na Šenturški Gori.

5. Tromera Mass.

5. **T. resinae (Fr.) Körb.** Na smrekovi smoli na Šenturški Gori.

Vrsta II. Lichenes americi.

Vspored I. L. mycetoidei.

A. Coniocarpi. Th. Fr.

6. Coniocybe Ach.

6. **C. furfuracea (L.) Ach. — L. mucoriformis Scop. fl. carnea. ed. II.** Na bukovih koreninah na Šenturški Gori, pod Flegerjem ob potu s Šenturške Gore v Cerklje; potem v okolici idrijski. Gl.

---

* Pobral Glowacki.

7. Phacotium Ach.

7. **Ph. chrysocephalum (Turn.) Gray. (sozn. Cyphelium chris.; Calicium chrys. Turner).** Na smrekovi skorji na Šenturški Gori.

8. **Ph. trichiale (Ach.) Trev. (Cyph. trich. Körb.; Calyc. trich. Ach.)** Na smrekovi skorji poleg Zale v okolici idrijski. Gl.

9. **Ph. stemoneum (Ach.) Trev. (sozn. Cyphelium stem. Ach.).** Na smrekovih deblih v Brusovi Grapi. Gl.

8. Calycium Pers.

10. **C. nigrum Schaer.** Na smrekovi skorji v okolici olševski, na Šenturški Gori; potem na jelkinih deblih v Brusovi Grapi. Gl.

11. **C. cladoniscum Ach.** Na bukovih deblih na Čavnu in na trohlenem hruševem lesu za Kobalovo Planino. Gl.

12. **C. abietinum Pers. (sozn. C. curtum Borr. Körb.)** Na jesenovem deblu v Vašeku na Šenturški Gori.

13. **C. parietinum (Ach.) Nyl.** Na golih bukovih deblih in jelkah v Zelenem Robu. Gl.

14. **C. Pusillum Flk.** Na trohlenem bukovem deblu v Vašeku.

Vspored II. Lichenes phycoidei De Bary.

A. Pyrenocarpi.

Družina I. Arthopyreniei.

9. Arthopyrenia Mass.

15. **A. punctiformis (Hepp.) Körb.** Na vejicah v Idrijskem Logu. Gl.

16. **A. analepta (Ach.) Körb.** Na javorovem lubju na Vojskem. Gl.

17. **A. saxicola Mass.** Na apnenku v Strugi. Gl.

10. Tomasellia Mass.

18. **T. Leightonii Mass.** Na leski v Idrijskem Logu. Gl.

11. Acrocordia Mass.

19. **A. macrospora Mass.** Na apnenih skalah v Otelci. Gl.

20. **A. gemmata (Ach.) Mass.** Na bukvah na Čudni Gori. Gl.

21. **A. conoidea (Fr.) Mass.** Na dolomitu na Jelenku; na werfenskih škriljevcih ob Idrijci. Gl. Var. **f. dimorpha.** Na apnenih skalah pri Divjem Jezeru. Gl.

12. Pyrenula Ach.

22. **P. glabrata (Ach.) Mass.** Na gabru v Zali in Brusovi Grapi. Gl.

23. **P. nitida (Schrad) Ach. L. alveolatus Scop.** Na hruševih drevesih na Šenturški Gori; potem na raznih drevesih v Suhi Idrijci. Gl.

B. Discocarpi.

Družina I. Arthoniei.

13. Arthonia Ach.

24. **A. vulgaris Schaen (sozn. A. astroidea Ach.; A. radiata [Pers.] Ach).** Na gabrih pri Kamniku, potem na Vojskem in v Brusovi Grapi. Gl.

25. **A. ochracea (Duf.) Mass.** Na javoru v okolici olševski; potem na javoru v Brusovi Grapi. Gl.

26. **A. punctiformis (Ach.) Mass. (sozn. A. populnea Mass.)** Na vejah Rhamus carniolica v Idrijskem Logu. Gl.

Družina II. Xylographei.

14. Xylographa Fr.

27. **X. parallela (Ach.) Fr.** Na golih bukovih deblih na Čavnu. Gl.

Družina III. Opegraphei.

15. Graphis Adans.

28. **G. dendritica Ach.** Na hrastovi skorji v okolici olševski.

29. **G. scripta (L.) Ach. — L. scriptus Scop.** Na raznih drevesih v okolici olševski in preddvorski, na Šenturski Gori; potem **var. divaricata (Lightf.) Körb.** Na raznih drevesih v okolici idrijski. Gl.

16. Zwackhia Körb.

30. **Z. involuta L. var. divaricata (Lightf.) Körb.** Na raznih drevesih v okolici idrijski. Gl.

17. Opegrapha Humb.

31. **O. herpetica Ach.** Na gozdnih drevesih v Firštovem Vrtu, v Zali, v Brusovi Grapi, na Jeličinem Vrhu. Gl.

32. **O. atra Pers.** Na brezovem lubju v okolici olševski.

33. **O. vulgata Ach. — L. rugosus Scop.** Na gozdnih drevesih v okolici olševski; potem na gozdnih drevesih v Brusovi Grapi. Gl.

34. **O. saxicola Ach.** Na peščencu na Šenturški Gori. Var. **vulgaris Stizenb. Steinb. (sozn. O. gyrocarpa) Körb.** Na apnenku in konglomeratu na južni strani Čudne Gore in na dolomitu na Jeličinem Vrhu. Gl. Var. **dolomitica Arn.** Na osojnih dolomitnih skalah v Srednji Kanomli. Gl.

Vspored III. Lichenes homoeomerici Wallr.

Discocarpi.

Dr. Collemei Fr.

18. Phisma Mass.

35. **Ph. compactum (Ach.) Mass.** Na tleh na Šenturški Gori.

19. Lethagrium Ach.

36. **L. undulatum (Laur.) Pötsch. (sozn. Synechoblastus Laureri [Fw.] Körb.)** Na apnenih kamnih okrog župnijskega vrta na Šenturški Gori; potem na kapronitnem apnenku v vrhu Ključ. Gl.

20. Synechoblastus Trev.

37. **S. Vespertilio (Lightf.) Körb.** Na lubju raznih dreves na Šenturški Gori; potem na raznih drevesih na Čudni Gori in Vojskem. Gl.
38. **S. flacidus (Ach.) Körb.** Na javorovem lubju na Čudni Gori. Gl.
39. **S. stygius (Ach.) Körb.** Na apnenih skalah na Čavnu. Gl.

21. Collema Hoffm.

40. **C. microphyllum Ach.** Na lipovem štoru na Šenturški Gori. Gl.
41. **C. tenax (Sw.) Ach.** Na apnenku v okolici olševski.
42. **C. cristatum (L.) Schoer. — L. cristatus Scop.** Na apnenku na Šenturški Gori; potem na konglomeratu v Ljubičevem in na apnenku na Vojskem. Gl.
43. **C. multifidum (Scop.) Körb. — L. multifidum var. compactum Scop. (sozn. C. malaenum Ach.)** Na apnenku na Šenturški Gori; potem na konglomeratu na Čudni Gori, na apnenku v Kobalovi Planini. Gl.
44. **C. plicatile Ach.** Na dolomitu v Kokriški dolini; potem na apnenku v Zali in na Čudni Gori. Gl.
45. **C. pulposum (Bernh.) Ach.** Na dolomitu v Kokriški dolini. Var. **granulatum (Sw.) Körb.** na apnenku, pokrit s prstjo v Zali in na Zelenem Robu. Gl.
46. **C. callopismum Mass.** Na apnenku na Čavnu. Gl.
47. **C. granosum (Wulf.) Körb.** Na apnenku na Šenturški Gori; potem na konglomeratu na Čudni Gori; na dolomitu poleg Hotedršice i. dr. Gl.

22. Tomaselia Mass.

48. **T. Leightonii (Mass) Körb.** Na leski v Idrijskem Logu. Gl.

23. Leptogium Ach.

49. **L. atrocoeruleum (Hall.) Mass. — Lichen crispus Scop. (sozn. Lept. lacerum Fr. Körb.** Na dolomitu v Kokriški dolini; potem na apnenku in konglomeratu, porastenem z mahovjem pod grmovjem v Krnici in na Čudni Gori. Gl.

24. Mallotium (Ach.) Fw.

50. **M. saturninum (Sm.) Mass.** Na drevesih v Kranjski Gori. Gl.
51. **M. myochroum (Ehrh.) Mass. (sozn. M. tomentosum Körb.)** Na orehovih deblih ob potu od mosta v Preddvor; potem na listnih drevesih v Krnici, na Čudni Gori in Čavnu. Gl.

Vspored IV. Lichenes heteromerici Wallr.

A. Pyrenocarpi.

Družina I. Verrucariei.

25. Verrucaria.

52. **V. papillosa Ach. var. chlorotica Arn.** Na apnenih skalah v vodnih grabnih Kojce poleg Zakojce. Gl.

53. **V. muralis Ach.** Na apnenih kamnih v zidu okrog pokopališča na Šenturški Gori; potem na dolomitu v Idrijskem Logu. Gl. Var. **confluens Mass.** Na škriljevcu na Smukovem Griču. Gl.

54. **V. plumbea Ach.** Na apnenku na Mokrici in Grebenu; potem na apnenih skalah v okolici idrijski. Gl.

55. **V. concina Borr. var. Heifleri.** Na apnenku na Otelci. Gl.

56. **V. Dufonrii De C.** na apnenih skalah na Otelci. Gl.

57. **V. elaeina Borr. (sozn. Lithoicea chlorotica var. elaeina Arn.).** Na werfenskem škriljevcu v Smukovem Grabnu. Gl.

58. **V. papillosa Ach. Fl. var. chlorotica Arnold.** Na apnenih skalah v vodnih grabnih Kojce poleg Zakojce.

59. **V. elaeomelaena Mass.** Na dolomitu v vodi pri Idrijski Soteski. Gl.

60. **V. fuscella (Turn.) Ach.** Na werfenskem škriljevcu Vrh Čev. Gl.

61. **V. glancina (Ach.) Mass.** Na werfenskem škriljevcu Vrh Čev. Gl.

62. **V. viridula (Schrad.) Körb.** Na werfenskem škriljevcu Vrh Čev. Gl.

63. **V. fuscoatra (Weis.) Wallr. (sozn. Lithoicea nigrescens Belt.).** Na raznem kamenju v okolici idrijski. Gl.

64. **V. calciseda (De C.) Körb.** Na apnenku na Šenturški Gori; potem na apnenku in dolomitu v okolici idrijski. Gl. **Var. baldensis Mass. f. spilomatica Mass.** Na apnenih skalah pri Divjem Jezeru. Gl. **Var. lactea Hepp. Arn.** Na apnenih skalah Vrh Ključ. Gl.

65. **V. Leightoni Mass.** Na dolomitu na Tičji Gori. Gl.

66. **V. purpurascens Mass.** Na apnenih skalah v Idrijskem Logu, Strugi, Krnicah. Gl. **Var. rosea Mass.** Na apnenih skalah na Čavnu in v Otelci. Gl.

67. **V. dolomitica Mass.** Na dolomitu v Jeličinem Vrhu. Gl.

68. **V. Baldensis (Mass.). V. Hochstetteri Fr.** Na apnenku na Čavnu in Hudem Polju. Gl.

26. Thelidium Mass.

69. **Th. decipiens Hepp. var. scrobiculare Arn.** Na apnenku v Zelenem Robu. Gl.

70. **Th. absconditum (Hepp.) Arn.** Na apnenih skalah na Jelenku. Gl.

71. **Th. Galbanum (Fr.) Körb. (sozn. Th. Borreri Hepp.).** Na dahštajnskem dolomitu v Zelenem Robu. Gl.

72. **Th. dominans Arn.** Na jura-apnenku v Otelci; na dahštajnskem dolomitu v Zelenem Robu. Gl.

73. **Th. quinqueseptatum Hepp.** Na apnenih skalah v Idrijskem Logu. Gl.

74. **Th. dactyloideum Arn.** Na apnenih skalah pri Divjem Jezeru. Gl.

75. **Th. Cataractarum (Hepp.) Körb.** Na dolomitu v vodi v Brusovi Grapi. Gl.

27. Polyblastia Mass.

76. **P. discrepans Lahm. Arn.** Na apnenku ob Idrijci v Spodnji Kanomli. Gl.

77. **P. rupifraga Mass. Arn.** Na apnenih skalah v Strugi in Vojšici. Gl.

78. **P. ventosa Mass.** Na dahštajnskem apnenku na Črni Prsti v Bohinju. Gl.

79. **P. diminuta Arn.** V grabnih Kojce poleg Zakojce. Gl.

28. Sagedia (Ach.) Fw.

80. **S. byssophila Körb.** Na apnenih skalah na Čavnu. Gl.

81. **S. aenea (Wallr.) Körb.** Na meklenu v Brusovi Grapi. Gl.

82. **S. macularis (Wallr.) Körb.** Na apnenih skalah v vodi Kojci poleg Zakojce. Gl.

Družina II. Pertusariei.

29. Pertusaria De C.

83. **P. fallax (Ach.) Hook. var. variolosa (Fr.) Körb.** Na kostanjevem deblu na Šenturški Gori; potem na bukvah na Vojskem. Gl.

84. **P. communis De C.** Na raznih drevesih na Šenturški Gori; potem na raznih drevesih na Vojskem. Gl. **Var. discoidea Pers.** Na bukvah v okolici olševski in preddvorski, na Šenturški Gori; potem na Vojskem. Gl.

85. **P. sorediata Fr.** Na trepetliki na Šenturški Gori.

86. **P. Wulfeni De C.** Na topolu na Šenturški Gori.

87. **P. n. sp.** Na smrekovi skorji na Šenturški Gori.

Družina III. Endocarpei.

30. Catopyrenium Fw.

88. **C. cinereum (Pers.) Körb.** Na peščeni zemlji v okolici olševski.

31. Endopyrenium Fw.

89. **E. hepaticum (Ach.) Körb.** Na peščenih tleh, dolomitu in konglomeratu poleg Hotedršice. Gl.

90. **E. daedaleum Kmph. f. terrestre Arn.** Na apnenih skalah, pokritih s prstjo na Črni Prsti v Bohinju. Gl.

32. Dermatocarpon Eschw.

91. **D. glomeruliferum Mass. (sozn. D. pusillum [Hedw.] Anzi).** Na apnenih skalah, pokritih s prstjo, na Črni Prsti v Bohinju. Gl.

33. Endocarpon Hedw.

92. **E. miniatum (L.) Körb. — Lich. miniatus Scop.** Na apnenih skalah na Šenturški Gori, v okolici olševski in preddvorski. Var. β) **complicatum (Sw.) Körb.** Na dolomitu na Vojskem. Gl.

B. Discocarpi.

Družina I. Lecideei.

Poddružina I. Buelliei.

a)

34. Lecidea Ach.

93. **L. lithyrga Fr. S. V. Sc. Arn.** Na apnenku v Zelenem Robu. Gl.

94. **L. petrosa Arn.** Na apnenih skalah v Zelenem Robu in Idrijskem Logu. Gl.

95. **L. crustulata (Ach.) Flk.** Na opeki na Šenturški Gori; potem na werfenskem škriljevcu v Srednji Kanomli in na lohnjaku (Tuff) na Vojskem. Gl. **Var. macrocarpa Körb.** Na porfiru v Leskovcu v dolini kokriški.

96. **L. platycarpa Ach.** Na werfenskem škriljevcu v Spodnji Idriji. Gl.

97. **L. contigua (Hoffm.) Fr.** Na peščencu v znožju Črne Prsti pri Stržišču. Gl.

98. **L. jurana Schär.** Na apnenku na Grebenu, Grintovcu in v Kamniški Bistrici.

99. **L. albocoerulescens (Wulf.) Ach.** Na peščencu v znožju Šenturške Gore; potem na werfenskem škriljevcu Vrh Čev. Gl.

b)

35. Lecidella (Körb.) Th. Fr.

100. **L. turgidula Fr.** Na listnih drevesih na Čudni Gori. Gl.

101. **L. enteroleuca Ach.** Na raznih drevesih v okolici olševski in preddvorski, na Šenturski Gori; potem na raznih drevesih na Vojskem, v Idrijskem Logu in Zagodovem Vrhu. **Var. olivacea Hoffm.** Na orehovem deblu v okolici olševski; potem na raznih drevesih na Vojskem in v Tisovcu. Gl.

102. **L. immersa (Web.) Ach.** Na apnenku na Šenturški Gori in v olševski okolici; potem na apnenku in dolomitu na Čavnu, Otelci, v Zelenem Robu, Jelenku in Idrijskem Logu. Gl.

103. **L. sabuletorum Schreb. var. β) aequata Fl.** Na olubljenih bukvah na Čavnu. Gl.

104. **L. goniophila (Flk.) Schär.** Na apnenku na Šenturški Gori; na konglomeratu na Čudni Gori in na apnenku na Otelci. Gl.

105. **L. pungens Körb.** Na kasijanskih nasadih ob potu blizu Njivice poleg Poženka.

106. **L. Wulfenii (Hepp) Anzi.** Na bagulnikovih vejicah (**Rhododendron hirs.**) na Grintovcu in Koprivnici.

36. Megalospora Mey & Fw.

107. **M. affinis Schär.** Na Karavankah. Gl.

37. Sarcogine Fw.

108. **S. pruinosa (Sm.) Mass.** Na peščencu poleg Viševce; potem na krednem konglomeratu v Dolah in na krednem apnenku v Vrhu Ključ. Gl.

109. **S. privigna (Ach.) Mass. var. Clavus De C.** Poleg Viševce.

38. Buellia De Not.

110. **B. Schäreri De Not. var. nigritula Nyl.** Na mecesnovem deblu pri dnu, na Bolčarjevem pašniku na Šenturški Gori.

111. **B. punctata (Fl.) Mass.** Na hrastih zgoraj nad Medvedovo kočo in v otlih bukvah na Vojskem. Gl.

112. **B. parasema (Ach.) Körb. — Lich. limitatus Scop.** V Mrzli Rupi. Gl. **Var. tersa.** Na gabru na Šenturški Gori.

39. Catillaria. (De Not) Körb.

113. **C. intermixta Nyl. (sozn. Bilimbia intermixta Branth; Cat. Laureri Hepp. Arnold) var. dispersa Arn.** Na bukovem lubju na južni strani Čudne Gore. Gl.

114. **C. premnea (Fr.) Körb. (sozn. C. leucoplaca De C., C. grossa Ram.).** Na hrastovi skorji na Čudni Gori. Gl.

40. Rhizocarpon Ram.

115. **Rh. geographicum (L.) De C.** Na raznem kamenju v nižavah in višavah, bržkone razširjen po vsem Gorenjskem; na werfenskem škriljevcu poleg Žirov; na Roženovcu, na Črni Prsti v Bohinju. Gl.

116. **Rh. obscuratum Ach.** Na werfenskem škriljevcu v Osredku, v znožju Križje Gore.

117. **Rh. concentricum (Dav.) Beltram.** Na peščencu v Dobliškem Jarku in na werfenskem škriljevcu v Dolini, za sv. Lenartom na Šenturški Gori.

118. **Rh. subconcentricum (Fr.) Körb.** Na werfenskem škriljevcu poleg Kanomle in v Spodnji Idriji. Gl.

119. **Rh. petraeum (Wulf.) Körb.** Na porfiru. Gl.

Poddružina II. Psorei.

41. Thalloidima Mass.

120. **Th. candidum (Web.) Mass.** Na dolomitnih skalah v Reškem Jarku poleg Cerkelj; na apnenku na Vojšici in Jelenku (Krnice). Gl.

121. **Th. vesiculare (Hoffm.) Körb. — Lich. sedifolius Scop. (sozn. Th. coeruleinigricans Lightf.).** Na halinskem apnenku ob potu s Šenturške Gore v Cerklje; na apnenku na Vojšici in Jelenku. Gl.

42. Psora Hall.

122. **P. decipiens (Ehrh.) Hoffm.** Na apnenkastih tleh v okolici olševski; na dolomitnih in apnenkastih tleh na Čudni Gori in poleg Hotedršice. Gl.

123. **P. lurida (Sw.) De C.** Na Šilertabru na Notranjskem; na apnenku na Vojšici in v Jelenku. Gl.

43. Diploicia Mass.

124. **D. canescens (Dicks.) Mass.** Na skalovju v okolici olševski.

Poddružina III. Bilimbia De Not. & Aut.

44. Bilimbia.

125. **B. fusco-viridis Anzi. var. hygrophila Stizenb.** Na apnenih skalah po grabnih Kojce poleg Zakojce. Gl.

126. **B. obscurata (Sommst.) Stitzenb.** Na apnenku, pokritem s prstjo, na Jelenku. Gl.

127. **B. Regeliana (Hepp.) Körb.** Na peščenih tleh na Šenturški Gori; potem na apnenku, pokritem s prstjo, na Jelenku. Gl.

128. **B. melena Arn.** Na kostanjevih porobkih in brunih pri vodnjaku na Šenturški Gori.

45. Biatorina Mass.

129. **B. lenticularis (Fr.) Körb.** Na apnenku na Vojšici in Jelenku. Gl.

130. **B. cyrtella (Ach.) Mass.** Na brezovem lubju na Šenturški Gori.

131. **B. pineti (Schrad.) Mass.** Na češpljevem drevju na Šenturški Gori; na starih borih na Golovcu. Gl. (Dalje pride.)

Mali zapiski.

Obči zbor «Muzejskega društva za Kranjsko» se je vršil dné 20. februvarja t. l. v bralni sobi deželnega muzeja. Navzočih je bilo 17 članov. Po pozdravu društvenega predsednika gospoda ravnatelja A. Senekoviča je poročal tajnik A. Koblar o odborovem delovanju v l. 1894. Seje je imel odbor 20. febr., 23. apr., 28. sept., 30. okt., 19. dec. 1894 in 13. febr. tek. leta. Umrli so 4 člani, 8 jih je izstopilo in 18 na novo pristopilo, tako da šteje društvo 3 častne, 3 dopisujoče in 260 pravih članov in 79 naročnikov na «Izvestja». Muzejsko društvo zamenjava svoje publikacije s 107. društvi in znanstvenimi zavodi in je prejelo od njih v minulem letu 245 knjig in zvezkov, katere podarí muzejski knjižnici. Prav pohvalno se je tajnik spominjal v poročilu bivšega društvenega odbornika g. prof. Viljema Vossa, ki je odšel službovat na Dunaj. Poudarjal je njegove zasluge za društvo in za kranjsko prirodoznanstvo, katero je obogatil g. Voss s svojimi spisi v «Mittheilungen». Iz poročila blagajnika gosp. I. Šubica posnamemo, da je imelo društvo v preteklem letu 1758 gld. 84 kr. dohodkov in ravno toliko troškov. 848 gld, 25 kr. znašata članarina in naročnina na «Izvestja»; subvencije so pa naklonili l. 1894.: c. kr. naučno ministerstvo 200 gld., kranjski deželni zbor 400 gld. in kranjska hranilnica 260 gld. Vsprejel se je dalje odborov predlog, da naj društvo precej začne izdajati tudi nemške «Mittheilungen» v dvomesečnih sešitkih, kakor izdaja «Izvestja». Pred sklepom zborovanja se je še soglasno izreklo popolno zaupanje društvenemu odboru gledé na njegovo delovanje in posebno gledé na urejevanje «Izvestij».

Mittheilungen des Musealvereines für Krain. Meseca februvarja so se razposlale članom «Muzejskega društva» nemške publikacije za l. 1894. Zgodovinski del obsega dva spisa: «Der krainische Historiograph Johann Ludwig Schönleben» (s podobo) von P. v. Radics, in «Urban Debelack, eine Geschichte aus dem Studentenleben zu Bologna», erzählt von A. Luschin v. Ebengreuth, na koncu je pa imenik društvenih članov. — V naravoznanskem delu nadaljuje prof. F. Seidl razpravo «Das Klima von Krain», prof. V. Voss pa završuje sestavek «Mineralien des Herzogthums Krain», in pridejan je A. Belarjev spis: «Briefe des Freiherrn Sigmund Zois, mineralogischen Inhalts».

Predavanja v «Muzejskem društvu». Dné 28. jan. in 4. febr. t. l. je imel društveni odbornik gospod ravnatelj Ivan Šubic predavanji o elektriški razsvetljavi s posebnim ozirom na ljubljanske razmere. Pri prvem predavanju je govornik opisal temeljne zakone, osobito pa razmerje med magneti in kovinskimi prevodniki, na katerih sloni danes vsa elektriška razsvetljava. Potem je v kratkih potezah naslikal postanek elektriških strojev, opisal sloveči «Grammejev obroč»

in razložil konstrukcijo magneto-elektriških ter dinamo-elektriških mašin. Nadalje je načrtal princip elektriških svetilnic, žarnic in ločnih svetilnic ter konečno predstavil slušateljem glavne elektriške mere, katere mora danes poznati vsak omikanec, če hoče sploh govoriti o elektriških razmerah, namreč mersko jednoto za napetost tokov (Volt), za jakost tokov (Ampère), za delo tokov (Volt-Ampère ali Watt). Glavne točke svojega govora je predavatelj podpiral z eksperimenti. — V drugem predavanju dné 4. febr. so prišli na vrsto projekti za elektriško razsvetljavo kranjskega stolnega mesta. Razlike med «jednakomernimi» in «meromenjalnimi» toki, vrline in slabosti jednega ali druzega teh dveh sistemov je slikal govornik v svojem uvodu, potem pa je prišel na projekte tvrdk Siemens in Halski na Dunaju, Ganz in Comp. v Budimpešti in na Dunaju, Schuckert in Comp. v Norimbergu. Elektriški toki bi morali imeti toliko jakost, da bi zadoščevali za 5500 istočasno gorečih žarnic po 16 normalnih sveč. Projekti se nanašajo deloma na vporabo vodne sile, deloma pa na vporabo parne moči. Vodna sila bi se dobila v obilici na Savi med vasema Jama in Trboje pod Kranjem. Tu teče Sava med strmimi bregovi. Ko bi se zajezila, dala bi približno 1000 konjskih sil. Vodne naprave bi stale silno denarja. Lastniki mlinov na dotičnem mestu so stavili nepričakovano pretirane zahteve. V Kranju se je našel prekupec, ki je skrbel za to, da bi se vodna sila «bolje» prodala, ali po domače rečeno, da bi se ljubljanskemu mestu ob tako ugodni priliki izžmelo nekaj tisočakov več, kakor je vodna sila vredna «med brati». Vse to je nekako ohladilo prijatelje projektov za vporabo vodne sile. Troški za napravo jezú in turbin bi znašali po proračunu tvrdke Amann okroglih 300.000 gld. Če računamo, da bi odkup mlinov, vode in zemljišča pri poprej označenih razmerah stal le 40.000 gld., potrebni elektriški stroji pa 60.000 gld., in če si nadalje predočujemo, da bi bakreni drat, po katerem bi se meromenjalni tok z napetostjo 5000 voltov vodil v Ljubljano, veljal do 50.000 gld., vidimo, da bi nas stala električna sila za omenjenih 5500 žarnic približno 450.000 gld. predno dospè v Ljubljano. V mestu pa bi trebalo še dokaj druzih naprav. Smrtonosni tok z napetostjo 5000 voltov bi se na mestni meji preobrazil v posebnih transformatorjih v tok z napetostjo 1800 voltov. S to napetostjo, ki je še vedno smrtonosna, bi šel tok v podzemskih kaveljnih (Kabel) po vsem mestu, a pred vstopom v hiše in svetilnice bi se vnovič predrugačil v manjših transformatorjih v napetost 110 voltov, ki ni več nevarna. Transformatorji, mestni kaveljni in žice z vsemi drugimi pripravami bi stale blizu 300.000 gld., tako da bi elektriška razsvetljava z vporabo vodne sile pri Trbojah veljala okroglih 750.000 gld.

Vse drugačne pa so razmere tedaj, če vporabimo parno silo. Stroji stojé v mestu ali v bližini mesta, tako da odpade dolga žica, ki bi bila potrebna za speljavo elektriškega toka od Trboj do Ljubljane.

Lahko bi jo speljali takoj od mašin pod zemljo v mesto in tedaj bi ne bila nikdar v nevarnosti, ne pred elementarnimi silami, ne pred hudobnostjo človeške roke. Naprava s parno silo bi bila dokaj sigurnejša, kakor naprava z vodno močjo. Trebalo bi postaviti 3 Compound- parne stroje po 200 konjskih sil, 3 parne kotle (z vodnimi cevmi) in vse stranske priprave, kakoršne zahtevajo parne mašine. S poslopji vred bi potem ta «centrala» veljala približno 140.000 gld. Tudi pri parnih strojih sta mogoča oba sistema, jednakomerni in meromenjalni tok. Prvi je popolnoma nenevaren, ker ni treba, da bi šla njegova napetost čez 300 voltov, a krog njegovega delovanja je nekako omejen. Čez 2 kilometra že težko zmaguje svojo nalogo. Bolj elastičen je meromenjalni tok, ki se ne ustraši nobene daljave. Treba mu je napetost (torej tudi nevarnost) povečati, pa ga lahko speljemo v poljubno oddaljene kraje. Ko bi vzeli jednakomerne toke, bi postavili v centrali 6 dinamoelektriških strojev à 70.000 Wattov, ki bi veljali 28.000 gld., potem pa še posebne elektroshrambe v podobi takozvanih akumulatorjev, ki bi stali blizu 42.000 gld. Razni drugi aparati in merila bi zahtevali 8000 gld., tako da bi elektriška centrala použila 68.000 gld. osnovnega kapitala. Elektrovodna mreža v mestu in druge potrebne stvari bi veljale kacih 202.000 goldinarjev. Vsi troški bi torej znašali približno 410.000 gld. — V tem slučaju bi mesto imelo lastnih troškov za luč jedne ure komaj 0·8 krajcarja.

Elektriški odsek, katerega je izvolil občinski svèt ljubljanskega mesta v presojo projektov in nadaljno poročanje (gg. Vlad. Hráský, dež. inžener, c. kr. ravnatelj A. Senekovič, c. kr. ravnatelj Ivan Šubic in c. kr. nadinžener Fr. Žužek), se je odločil za parni projekt ter račune v nekoliko popravil, deloma razširil, deloma skrčil. Po poročilu, ki ga je ta odsek podál mestnemu občinskemu svetu, stoji zdaj stvar takóle:

Troški bi znašali:

a) za stavbišče in stavbe v centrali . . .	59.000	gld.
b) parni kotli in parni stroji	79.000	»
c) elektriški stroji v centrali	38.000	»
d) razni aparati, transformatorji, elektroštevci i. t. d. v centrali in drugod	37.350	»
e) podzemeljska elektrovodna mreža . . .	66.807	»
f) mreža za razsvetljavo ulic in cest . . .	59.255	»
g) mestna razsvetljava (svetilnice, kandelabri, držala	22.726	»
h) stavbeno vodstvo etc.	16.408	»
skup . . .	390.000	gld.

Letni troški za plače, upravo, materijal, kurivo, amortizacijo, poprave, obnovljenje i. t. d. bi znašali 59.725 gld.

Letni dohodki pa bi bili:

a) prispevek mestne občine za javno razsvetljavo	10.000 gld.
b) 4000 privatnih svetilnic, pri katerih se računi hekto-watt-ura po 3·5 kr. . .	46.200 »
c) 50 konjskih sil oddanih malim obrtnikom	6.250 »
d) različni dohodki	500 »
skup . . .	62.950 gld.

Če primerjamo dohodke s troški, vidimo, da bi za mestno občino rezultiral letni prebitek 3225 gld. Vsi ti proračuni in troški, se ve, niso definitivni. Marsikaj se bode v teku pogajanj s firmami še izpremenilo in predrugačilo. Vendar jih smemo smatrati za nekak temelj in neko merilo, ki bode podlaga stalnim pogodbam z ono tvrdko, katero si bode občinski svèt izbral za izvršenje tega velikanskega podjetja. — Dné 16. novembra 1896 poteče sedanji kontrakt mestne občine s plinovo družbo in do tedaj mora biti električka razsvetljava gotova. Če se naše nade obistinijo, potem se začne za Ljubljano nova doba. Z vpeljavo električke sile si bode občinski svèt pri svojih someščanih zgradil nov, trajen spomenik svoje razumnosti in svoje ljubezni do mesta in njegovega napredka.

Dné 20. februvarja t. l. je pa predaval gosp. Anton Koblar «o kranjskih cerkvenih dragocenostih l. 1526.» Govor je priobčil v tem sešitku «Izvestij».

Stavnice — tako slôve zanimiv spis v 3. letošnji številki «Dom in Sveta», predočujoč z besedo in sliko versko-narodni običaj, ki je zamrl v prvi polovini tega stoletja. Zakaj je zamrl? Zato ker ga je prepovedala duhovska gosposka zaradi razvad, katerih omenja tudi pisatelj «Dom in Svetovega» članka, gosp. A. Mejač. Nadškofa Brigida «Pastoralis epistolala» z l. 1804. veli v § 26. na str. 19.: «Candellas arundini circumpositas, in lingua nostrate (Stavniza) vocitari solitas erigere haud absonum judicamus, sed solemnem illum apparatum, et musicorum concertum, quo in quibusdam locis introductio in ecclesiam fieri narratur, tanquam vanitatem, et fastum Pharisaeorum, qui dum eleemosynam faciunt, tuba ante se canunt, ut honorificentur ab hominibus, reprobamus, et abolitum volumus.» — Dne 2. apr. 1805 je pokaralo škofijstvo župnika v Ljubnem in v Tržiču na Gorenjskem, češ, da ne izpolnujeta tega ukaza, da izvršujeta razna protipostavna blagoslovila ter dovoljujeta, da se tako zvane stavnice z vsem farizejskim lepotičjem, s spremstvom godcev ter moške in ženske plesaželjne mladine prinašajo v cerkev. Škofijstvo meni, da tako skazovanje s stavnicami ni v božjo čast, nego se na ta način pase zgolj napuh in farizejska ničemurnost. «Če razne izkušnje pokažejo, da celo dušni pastirji hladnokrvno opazujejo grešne

zabave, združene z uvajanjem stavnic, zadovoljni, da le cerkev kak dar dobi, naj si je isti zaradi nesramnega pobiranja, ničemurnega oddajanja ter pohujšljivih dejanj, ki se godé potem, ne samo brez zasluženja, nego celó kazniv pred Bogom, tedaj bomo prisiljeni stavnice popolnoma odpraviti.» Škofijstvo napósled velí župnikoma, da se smejo sveče, ki so se doslej na novega leta dan ali pa na kakšen naslednji praznik prinašale na stavnicah, da jih je duhovnik precej pri cerkvenih vratih blagoslovil, v prihodnje samo na svečnico z vso pobožnostjo darovati ter jedino le ta dan po splošnem cerkvenem običaju blagoslavljati. (Listina v nakelskem arhivu.) — Rajni nakelski župnik g. Anton Zarnik mi je pravil, da so v **Šenčurju** na Gor. zadnjikrat prinesli stavnice l. 1831.

J. V.

Nemiri v Smledniku l. 1848. Burno leto 1848. je prineslo tudi Smledniku precej nemirnih dnij. Upirati so se začeli kmetje plačevanju mostarine na tacenskem mostu, ki je bil lastnina barona Frančiška Lazarinija. Stavbo tega mostú je dovolila cesarska dvorna pisarnica z odlokom od dne 24. decembra 1840, št. 39.141, ob jednem pa tudi določila tarif. Most je bil gotov l. 1844. Zaradi njega so se meseca marca l. 1848. kmetje uprli, ranili baronovega mostarja, pometali nekaj mostnic v Savo ter grozili z napadom na smlejsko grajščino. Tako so prisilili grajsko gosposko, da je prosila v Ljubljani vojaške pomoči, ki je takoj došla in ostala v Smledniku do 3. aprila. — Drugič so istega leta ropotali kmetje zaradi rekvizicijskega posojila iz časa francoskih vojsk. Stvar je bila namreč ta. Že l. 1833. je poklical baron Lazarini, da bi se zvedelo, koliko znaša posojilo iz let 1806 in 1809, kmete v grad in je ukazal po knjižicah, katere so še imeli v rokah, napraviti izkaz in poslati ljubljanski kresiji. Ta je določila, da se izplačaj za posojilo kmetom 3772 gld. 1²/₄ kr. konv. den. Zoper to razsodbo se je pritožila grajščina pri guberniju, ki je potrdil dne 14. maja 1846. l. kresijski odlok s premembo, da je od 1264 gld. 16 kr. v bankovcih, ki so bili posojeni 1806. l., plačati le 1104 gld. 16 kr. v bankovcih, t. j. 3146 gld. 49³/₄ kr. konv. den. Dalje se je pritožila grajščina pri dvorni pisarni dné 1. marca 1847. l. Od tod odloka ni bilo dolgo časa nazaj, pač pa je prišel neki drug dvorni dopis, ki je določeval o razdelitvi nekega posojila, znašajočega 1500 gld., katero je bilo tudi iz onih let. Kmetje pa so mislili, da je ta dopis razsodba pritožbe in zato jih je prišlo dné 30. maja 1848. l. med 8. in 9. uro zjutraj osemnajst v grad. Razgrajali so, zmerjali in zahtevali, da se jim posojilo. katero so cenili na 4000 gld., izplačaj. Grozili so tudi, da jih v kratkem pride desetkrat več nad grad. Drugi dan je prišel pooblaščenec kmetov, Porenta z Brega, s tremi pričami in zatrjeval baronu, da mu je postopanje onih 18 kmetov zelo neljubo, ob jednem ga je pa svaril, da naj se varuje kmetskih upornikov. V tem nevarnem položaju je pisal baron Lazarini dné 1. junija 1848. l. v Ljubljano po vojaško pomoč in ob

jednem je prosil hitre razsodbe o pritožbi na dvorno pisarno, da se pomirijo podložniki. Kresija je 3. junija naročila vojaški oblasti, da naj 10 do 12 mož pošlje v Smlednik. Med tem pa so nekateri podpihovalci po vaseh ljudi nagovarjali, naj dné 6. junija pridejo pred grad. Res pride ta dan nekaj kmetov, tudi nekoliko žensk je bilo vmes, a vsi so bili brez orožja. Čakali so pred gradom. Tedanji okrajni komisar v Smledniku, znani slovenski pisatelj, državni poslanec in poznejši župan ljubljanski, Mihael Ambrož, stopi med kmete in jim po domače pové vse, kako je v resnici s posojilom. Kmetje se pomirijo in prosijo Ambroža, da naj jim naredi slovensko prošnjo na ministra notranjih poslov, da se stvar hitreje reši. (Prim. «Novice» 1848, p. 100.) Nato se razidejo. Baron Lazarini takoj piše v Ljubljano, da ne potrebuje več vojaške pomoči. Tudi preiskava gledé onih osemnajst razsajalcev se je na željo baronovo opustila. (Po smlejskem grajskem arhivu.) *V. L.*

Darovi deželnemu muzeju Rudolfinu l. 1895.

Gospod Platon Andrejevič Kulakovskij, vseuč. profesor v Varšavi, svoji knjigi: Illirizm, 1894. Vuk Karadžič, 1882.

Gospod A. Pokorn v Voloski: zbirko volapük-ovskih knjižic, časopisov, dopisov in fotografij.

Gospod dr. Josip Stare, c. kr. pristav fin. prokurature v Ljubljani: Knjige Matice hrvatske za l. 1894. (9 zvezkov).

Gospod kustos A. Müllner v Ljubljani: Knjige «Slovenske Matice» za l. 1894. — Poročilo Slov. planinskega društva v Ljubljani, 1894. — J. Pečnak: Local-Chronik der Edlinge von Tüchern, 1894. — Bulletin of the Geological Institution of the University of Upsala, 1894.

Veleč. gosp. Ivan Vrhovnik, župnik v Ljubljani: Rimski Katolik, teč. I do V. — Poljedelec, 1894. — Obrtnik, 1894. — Domovina, 1894. — Mir, 1894. — Soča, 1894. — Primorec, 1894. — Gospodarski List, 1894. — Edinost, 1894.

Gosp. arhivar A. Koblar v Ljubljani: Viestnik hrvatskoga arkeolog. družtva, 1882. — Dr. Kos: Spomenica tisočletnice Metodove smrti, 1885. — Łopašič: Bihać i Bihaćka Krajina, 1890. — Peterlin: Drobtinice iz zgodovine župnije Šmihelske, 1879. — A. Mrakitsch: Conversations-Cabinet für zehn Sprachen (v devetem oddelku je slovenski jezik). Güns, 1837. (Dalje prih.)

Izdaje in zalaga «Muzejsko društvo za Kranjsko».

Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik V. **1895.** **Sešitek 2.**

Grobni spomeniki v Stičini.

Popisal **Konrad Črnologar.**

V stiški samostanski cerkvi so nekdaj pokopavali najimenitnejše kranjske plemenitnike. Gotovo je, da so večinoma imeli pokojniki tudi nagrobne spomenike. Kam so prešli, ne vemo. Valvasor piše, da so za vladanja cesarja Maksimilijana I., in sicer z njegovim dovoljenjem, mnogo nagrobnih kamnov iz cerkve spravili, ker so bili preveč na poti. Verjetno je, da so še več spomenikov odstranili v pozneji dôbi, osobito pri prezidavi cerkve pod opatom Reinprechtom leta 1623. Pred kakimi 7 leti je treščilo v zahodno čelo cerkve in strela je odbila nad jednim oknom pročelja omet; pod njim so se videli napisni kamni, narobe vzidani. Ono okno pa ni bilo narejeno pred l. 1623. v sedanji velikosti in obliki. Napisni kamen so mu dali kot preklado. Ker so za opata Reinprechta cerkev znotraj in zunaj tako predelali, da je niti poznati ni, kakošna je bila prvotna, so gotovo tačas odpravili največ spomenikov.

Ne zdi se mi verjetno, da bi si bili upali menihi že za cesarja Maksimilijana nagrobne kamne onih, katerih sorodniki so še živeli, metati iz cerkve. In takrat je bilo še gotovo dokaj takih rodbin. Samostan jih je potreboval. Drugače pa je bilo v začetku XVII. stoletja, ko je bil samostan v dobrem stanu. Obitelji, katerih predniki so bili v stiški cerkvi pokopani, so deloma izmrle, deloma se za samostan niso brigale. Opat Jakob Reinprecht je očevidno imel namen, cerkev tako

prezidati, da bi bila videti kot nova in njegovo delo. Zato je odstranil vse, kar bi le količkaj spominjalo na staro cerkev.

Še za Valvasorja je moralo biti več nagrobnikov, katerih sedaj več ni. Kolikor je meni znano, spisal je neki J. L. (brž ko ne urednik Jean Lavrent) v «Illyrisches Blatt» 1839. leta kratko zgodovino stiškega samostana, katero je posnel po Puzelnu in Valvasorju. Ondi navaja napise na grobnih spomenikih opatov: Lovrenca Reinerja († 1601), Jakoba Reinprechta († 1626), Ruperta Eckarta († 1644), Janeza Weinzerla († 1660), Maksimilijana Mottoch-a († 1680) in Ludovika bar. Raumbschissel-na († 1687) na straneh 34 in 35.

Spomenikov opatov Lovrenca Reinerja in Ruperta Eckarta ni več najti. J. L. jih je prepisal iz Puzelna. Kolikor sedanji rod pomni, se ni cerkev niti zunaj niti znotraj čisto nič spremenila. Omenjeni J. L. pa samostan in cerkev tako živo opisuje, kakor bi bil vse pregledal na mestu. A Stičine gotovo nikdar ni videl. Ako bi bil on kdaj v Stičini, moral bi bil videti tudi spomenike opatov Antona barona Gallenfels-a († 1719), Aleksandra pl. Engelshaus-a († 1734), Viljema Kovačiča († 1764) v prečni ladiji, in pod pevskim korom štiri spomenike, izmed katerih je jeden opata Jakoba Klaferla († 1580) in drugi opata Janeza Zeisel-na († 1576). Sicer je J. L. pa tudi Puzelna deloma napačno prepisal, deloma pokazil.

Uprav pohabljeni spis v «Illyr. Blatt»-u mi je dal povod, da sem se lotil opisovanja spomenikov v stiški cerkvi. Ostalo je spomenikov še, vštevši neki grb, ki je baje nagrobni spomenik vojvodinje Viride, trinajst. V zgodovinskem in v umetnostnem oziru so isti le lokalne važnosti, izvzemimo le veličastni, umetno in ukusno izdelani spomenik opata Reinprechta. Žal, da je ta deloma poškodovan. Resno in dostojno so izdelani vsi spomeniki razen onih, ki stojita v spomin opatu Gallenfelsu in osobito opatu Kovačiču. Dasi je zadnji izklesan iz drazega raznobarvenega marmorja in tehnično čisto izdelan, se mu mora vendar očitati pretiranost v obliki.

I. V steno na evang. strani velikega altarja je vzidana nekako $1^1/_2$ *m* nad tlakom 60 *cm* široka in 47 *cm* visoka, kamnita, barokno obrobljena plošča, podobna nekakemu grbu čudne oblike. Gori omenjeni J. L., Dimitz (Blätter aus Krain) in Hicinger (Koledarček) omenjajo, da je to grobni spomenik vojvodinje *Viride Visconti.* V reliefu je vodoravno z glavo proti desni strani vijoča se kača, ki ima na glavi trolistno krono in požira otroka. Vrednost tega reliefa, bodi si v zgodovinskem ali v umetnostnem oziru, ocenil sem že v «Mittheilungen des Musealvereines» leta 1892., kjer je tudi njegova podoba. Poskusil sem dokazati, da oni kamen ni prvotni nagrobni spomenik Viridin. Tu omenim še, da so njegovi ornamenti zelò podobni obrobku napisnih «kartuš» na spomenikih opatov Reinprechta in Weinzerla. Opisaval ga torej tu ne bodem.

Opise sploh je pa umeti heraldično, t. j., kar je gledalcu na desni, je pisano na levi, torej takó, kakor bi se opazovalec s hrbtom naslonil na kamen ali sliko, in kar bi bilo njemu na desni, je tudi v opisu takó.

Pod pevskim korom.

II. Na evang. strani prvi od vrat stoji 1·88 *m* visoki, 0·72 *m* široki četverovoglati spomenik *Antona Tavčarja* iz sivega apnenka ter ima dva dela. V zgornjem je grb z renesančnim ščitom, povprečno deljen, zgoraj šesterožarka zvezda, spodaj na desno gleda realističen jednoglav orel z razpetimi krili in nogami. Ščit je pokrit s čelado (Kübelhelm), z bujnimi, izborno izvedenimi listastimi krili, kot nakrasek (Kleinod) sta odprti krili (offener Flug), na desnem je šesterožarka zvezda, na levem orel, kakor v grbu. Delo je izborno, grb heraldičen. V plošči spodnje polovice je nemški, zelò okrajšani napis. Črke so pravilno dolbene, a mnogo manjših je med večje vsekanih. Zalite so vse z neko belo snovjo, z malto ali mavcem.

Napis II.

HIE · L^{I}GT · BEGRABĒ · DER · EDEL
V̄D · VEST · ĀTŌI · TAVSC̄H · DES
LOBL^{I}CH̄E · STIFF-TS · VD GOTSHA^{9}
SITTICH · GEWES̄T · ĀBAL^{D}T · V̄D ·
LĀGWVRIḠ · D̄IE · SEIĒS · ALT̄S ·
BEY · 63 · IARĒ · WELC̄H · DĒ · 3 · IW̄Y
DES · 83 · IN · GOTT · SEL^{I}CKHLICH
ĒT · SCHLAFFĒ · DĒĒ · V̄D · V̄S · ALLĒ
GOTT · D̄ · AL̄ECHTIG · ĒI · FROL^{I}C
HE · VRST̄ADT · V̄LEIHĒ · WELE
AMEN HANS · TAVTS̄H ·
SEIN · SON · HAT · GOTT · ZV
EHRĒ · SEINĒ · LIEBEN · V̄D
WOLVERDIĒTĒ VATTĒN
ZV SELIGIS̄T GE^{D}ACHTNVS ·

III. Nasproti temu je na episteljski strani *Gašparja Mindorferja* nagrobna plošča iz sivega apnenka, 1·53 *m* visoka in 0·68 *m* široka. V gornjem delu je grb; renesanski ščit ima štiri polja. V prvem in četrtem polju je na desno nagnjeno bruno s trilistno deteljico zgoraj in trikotom spodaj, v drugem in tretjem pa je proti sredi obrnjen jednoglavi orel z razpetimi peruti in nogami. Nad ščitom je kronana odprta čelada (Gitterhelm), vrh katere je kot nakrasek na desno obrnjen jednoglavi orel. Krila so rastlinska, a lepa. Spodaj na plošči je napis z latinskimi črkami. (Gl. napis III.)

IV. Na evangeljski strani je pod korom dalje spomenik opata *Janeza Zeisel*-na, preprost, toda lično izdelan kamen iz zelenkastosivega apnenka, četverovoglat, 1·90 *m* visok in 0·86 *m* širok. Spomenik ima četverovoglato znižano polje, po katerem je položena s krivino na levo obrnjena gotska opatska palica, vtaknjena skozi mitro, ki je v sredini. Nad to je čez palico položena 0·35 *m* visoka, 0·64 *m* široka napisna plošča, v znožju pa je druga le 0·49 *m* visoka plošča. Na

gornji plošči je grobni napis opata, spodnji napis pa povê, da je ta in nasproti stoječi nagrobnik postavil l. 1585. opat Lovrenc Rainer. Napis je v vel. lat. črkah. (Gl. napis IV.)

Napis III.

HVC · TVMVLV · NOBILIS · HELL„
ENA · FREISEISEN MARITO SVO
CHARISO · DNO · CASRARO
MINDORFERO · DOCTORI
VTRIVSQ · IVRIS · OLIM · PRO„
THONOTARIO · SVM : PONT :
ATQ HVIVS · INCLYTÆ · DO„
MVS · SITTICENSIS · VILLICO
ET · SECRETARIO AMORIS · ER„
GO · ELABORARI · FECIT · OB„
YT ANNO DNI · MDXCVII ·
DIE XVIIII · APRIL · CVIVS · ANI„
MA · DEO · VIVAT ·

Napis IV.

ANNO CHRISTI 1576 · ZZ
DIE SEPTEMBRIS PIE OBYT
REVERENDISSIMVS IN
CHRO PATER DNS D IOAN
NES ZEISL · SITSICENSIVM
ABBAS FIDELLISSIMVS

HÆC DVO OPERA SIVE
MONVMETA DILECTIS
IN CHO PCESSORIB9 DNS
IOANI ZEISL ET IACOBO
KLAFERLI PIÆ MEORIÆ
P ME LAVRETIV ABBATE ·
AO · 85: POSITA QVORV AIÆ
DEO VIVAT CVM ILLIS Q
NOBIS TRIBVAT DE9
VITA ÆTERNA AEN

V. Poslednjemu nasproti stoji na listni strani lep spomenik iz zelenkastosivega apnenka, 1·80 *m* visok in 0·74 *m* širok, četverovoglat. Spodaj je napisna plošča, nad njo mrtvaška glava z običajnimi kostmi, nad to pa v znižanem, zgoraj polukrožno završenem polju na levo obrnjena opatska palica. Na straneh lobanje je napis: «RECORDARE» na desni in «NOVISSIMA» na levi. Na vrhu je letnica 1585. Napis z velikimi latinskimi črkami nas spominja opata *Jakoba Klaferla* in slôve:

Napis V.

15 85
RECORDARE NOVISSIMA

AŌ CHRISTI 1580 · 7 DIE
MARTY PLACIDE EX HAC
VITA DISCESSIT R̄M̄VS D:
IACOBVS KLAFERLI
ABBAS SITHICENSIS
DIGNISSIMVS ·

V severnem krilu prečne ladije stoji šest spomenikov.

VI. Prvi od ladije je oni opata *Aleksandra Engelshausa*. 1·50 *m* visoka in 1 *m* široka preprosta plošča iz črnega marmorja brez vseh olepšav ima napis z velikimi latinskimi črkami, iz katerega se dobi kronografikon 1734. (Gl. napis VI.)

VII. Najlepši je poleg tega stoječi spomenik opata *Reinprechta*. Nagrobnik je jako okusno in impozantno delo iz rudečega marmorja; visok je 3·05 *m*, širok 1·20 *m*. Obstoji iz dveh kosov. 0·87 *m* visoki podstav ima v okrašeni kartuši napis z velikimi latinskimi črkami iz 9 vrst, katerih druga je bila pozneje vsekana. Opat si ga je dal že za življenja postaviti l. 1623., ko je dogotovil prezidavo cerkve. Nad kartušo je nekaka konzola, na kateri stoji v polreliefu 1·75 *m* visoka podoba opatova, izborno izdelana, kakor ves spomenik. Opat ima kratko brado z brkami, na glavi mitro, oblečen je v mašni plašč, na prsih je krasno razpelo, sicer

pa je okrašen z graviranimi ornamenti. V desnici drži na prsih zaprto knjigo, v levici opatsko palico s pôtnim prtom. Na straneh je po jedna karijatida, zgoraj angelj, doljni život pa preide v luskinast ornament. Jedno roko držita čez pas, z drugo nastavek volute gornjega dela, ki sloni na njunih glavah. Na volutah sta na strani lepa angeljčka, ki z jedno roko držita ščit z opatovim grbom, v drugi roki pa prvi drži peščeno uro, drugi pa mrtvaško glavo. Ščit je polukrožen, ima štiri polja in srčni ščit. V poslednjem je na levo obrnjen stiški ptič vrhu zidú, na pravem ščitu pa je v I. in IV. polju na levo gredoč lev, na II. in III. pa heraldična lilija. Ščit je pokrit z mitro in palico, kar završuje spomenik, ki je res izborno delo, deloma, žal, poškodovano. (Gl. napis VII.)

Napis VI.

HIC IACET
RM⁹ D. D. ALEXANDER AB ENGELSHAVS
IVRE ABBAS
QVIA
PATER PAVPERVM ERAT SINGVLARIS
QVI
SEXTI IN AGONE SŒCVLI SITTICENSIS
SŒCVLO VALEDICENS
9. MARTI
NON TAM OBIJT
QVAM ABIJT
IN DOMV MVNDE ORIEBATVR
ANGELORVM.
IS VT QVIESCAT SVAVITER
DEVM PRECARE
VIATOR.

Napis VII.

EPITAPHIVM

AD MODVM REVERENDI DNI DNI IACOBI XXXVII HVIVS COENOBŸ ABBATIS.

CVLMINA QVI CVPITIS, LAVDES POMPASQVE SITITIS
EST SEDATA SITIS, SI ME PENSARE VELITIS.
QVI POPVLOS REGITIS, MEMORES SVPER OMNIA SITIS
QVOD MORS IMITIS NON PARCIT HONORE POTITIS,
VOBIS PRÆPOSITIS SIMILIS FVERAM, BENE SCITIS,
QVOD SVM, VOS ERITIS, AD ME CVRRENDO VENITIS.

MDCXXIII. (Konec pride.)

Obseg ljubljanske škofije pod škofom Hrenom.

Spisal **Janko Barlè.**

Cesar Friderik IV. je koristil naši domovini prav mnogo s tem, da je l. 1461. utemeljil v Ljubljani samostojno škofijo. Dasi so novi škofiji pripale le one župnije na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, kjer je cesar vršil patronatsko pravo, vendar se je s tem znatno oslabila benečanska moč na Slovenskem. Ljubljana je dobila svojega cerkvenega poglavarja, kar je bilo posebno važno potem, ko se je začela sejati todi Lutrova vera. Res je, da so pošiljali oglejski očaki v naše kraje svoje generalne vikarje, vendar, kdo vé, če bi bili ti luteranstvo tako zatrli, kakor so je zatrli ljubljanski škofje, posebno pa vstrajni in neustrašeni Tomaž Hren. Njega moramo tudi zahvaliti, da je napisal imenik cerkva ljubljanske škofije[1] v svojem ordinacijskem dnevniku. Leta 1605., dne 28. junija, razpisal je namreč papež Pavel V. jubilej po vsem katoliškem svetu (pro foelici Pontificatus sui exordio). Raz-

---

[1] Catalogus omnium praecipuarum Ecclesiarum, quae in tribus istis Prouinciis sitae, Episcopatui ac Dioecesi Labacensi jure ordinario subiectae noscuntur.

glasil in praznoval se je ta jubilej najpreje v Ljubljani in v Gornjem Gradu (6. avgusta), potem pa v raznih cerkvah cele škofije. Hren je zapisal v dnevnik vse cerkve, kjer je dal razglasiti praznovanje jubileja. Ta imenik nam dobro služi, da označimo obseg tedanje ljubljanske škofije.

Oglejmo si pojedine cerkve:

I. Na Štajerskem.

Na Štajerskem so bile štiri glavne župnije: v *Gornjem Gradu*, v *Starem Trgu*, na *Vranskem* in v *Pilštanju*. Vsem tem župnijam je poslal Hren «Diploma majus», a oskrbel je tudi nemški prevod, katerega je dal pribiti in razglasiti.

1.) Cerkev v *Gornjem Gradu* je imela sledeče vikarjatne cerkve:

a) Marije Device v Solčavi;
b) sv. Lovrenca v Lučah;
c) sv. Elizabete v Ljubnem;[2]
d) sv. Kocijana v Rečici in
e) sv. Jurija v Mozirju.

V vseh teh župnijah vrši še danes patronatsko pravo ljubljanski knezoškof kot posestnik grajščine v Gornjem Gradu.

2.) Pod župnika sv. Pankraca v *Starem Trgu* pri Slovenjem Gradcu, kateri kateri je bil ob jednem škofov komisar, so spadale sledeče vikarjatne cerkve:

a) sv. Jurija v Škalah (in Scallis);[3]
b) sv. Mihaela v Šoštanju;

---

[2] Leta 1610. zval se je vikar v Ljubnem Jurij Belin.

[3] Leta 1613. se imenuje kot podružnica sv. Jurija v Škalah cerkev *Sv. Martina pod Šalekom.* Mislim vendar, da je ta cerkev imela že tedaj svojega vikarja in da je spadala pod ljubljanskega škofa, ker je Hren prepovedal tedaj tržaškemu škofu Ursinu, ko je kot generalni vizitator oglejskega očaka vizitiral cerkve po Dolenjem Štajerskem, da te cerkve ne sme vizitirati. — 26. julija l. 1605. vmestil je Hren v Škalah slovesno župnika Martina Ebenspergerja, kateri se je porodil v Goričah (Görtschach), a v mašnika posvečen bil 1. aprila l. 1600.

c) sv. Ilja (ad s. Aegidium) *pri Schwarzensteinu;*
d) sv. Janeza na Peči (inter vineta) in
e) sv. Ilja pod Turjakom (in valle Windischgräz).

Tudi tem župnijam je še danes patron ljubljanski knezoškof.

3.) Pod škofovskega komisarja in župnika *sv. Mihaela na Vranskem* je spadala župnija Marije Device v *Braslovčah*[4] in imela sledeče vikarjatne cerkve:

a) sv. Pavla pri Boljski;
b) sv. Pankraca v Grižah;
c) sv. Miklavža v Trbovljah (in valle Saunia)[5] in
d) sv. Jurija v Motniku. Ta župnija se je pridružila kranjski deželi, in lavantinska škofija prepustila jo je leta 1833. škofiji ljubljanski. Stari šematizmi ljublj. škofije imajo l. 1612. kot «annus erectionis beneficii», a evo Hren omenja že leto 1605. Ljubljanski škof je kot posestnik gradu v Gornjem Gradu patron te župnije in drugih gori naštetih župnij.

4.) Zadnja je bila župnija *sv. Mihaela v Pilštanju,* kjer je bival škofov komisar. Pod njega je spadala tudi župnija

---

[4] To je zelo stara župnija. Že l. 1278. odstopil je Leopold, sin Konradov «de Saanegkh», patronatsko pravo te župnije opatu samostana v Gornjem Gradu. — L. 1464. se imenuje Ahac Arhar vikar v Braslovčah; gl. Schönleben: Rokopisne drobtinice o kranjskih plemenitaških rodovinah v zagrebški metropolitanski knjižnici. — L. 1604., dne 17. oktobra, je posvetil Hren vnovič župnijsko cerkev v Braslovčah, katera je bila pred štirimi leti na praznik Snežne Matere Božje o poludne, ko je v njo treščilo, zgorela z zvonikom, altarji in vso vasjo. Kakor po nekem čudu je ostalo le sv. Rešnje Telo v tabernakeljnu nepoškodovano, dasi je ogenj vse drugo uničil. Ob tej priliki je blagoslovil Hren tudi pokopališče in dva zvonova iz nekdanje luteranske cerkve v Scharffenau-u, katero je bil dal Hren po zapovedi nadvojvode Ferdinanda sè smodnikom razstreliti. Na to posvečevanje je prišlo brez števila ljudstva iz Žalca in petnajsterih drugih župnij.

[5] To je najbrž župnija sv. Miklavža pri Trbovljah, zakaj danes je v Trbovljah samostojna župnija sv. Martina in tu je patron ljublj. škof, pri sv. Miklavžu pa štajerski verski zaklad.

sv. Vida pri Planini. Prvi župniji je patron štajerski verski zaklad, drugi pa ljubljanski škof. Hren je poslal pismo o jubileju tudi cerkvi sv. Mavrica v *Jurijevem Kloštru* (monasterium olim Carthusianorum in Geyrach), katerega je nekoliko let poprej papež Klemen VIII. odvzel kartuzijancem in dohodke namenil za vzdržavanje jezuvitskega kolegija in semenišča v Gradcu, kar bodem še kasneje omenil. Ta samostan je bil v obsegu župnije sv. Vida, a danes je tamkaj lokalija in patron jej je štajerski verski zaklad. Pilštanjska župnija je imela sledeče vikarjatne cerkve, katerim je še danes patron ljubljanski škof:

a) sv. Petra pod sv. Gorami;
b) sv. Lovrenca v Podčetrtku;
c) sv. Janeza Krstnika v Podsredi;
d) sv. Martina «in Lonsperg» (Landsberg);
e) sv. Jakoba v Žusemu.[6]

To so tedaj štajerske župnije, katere so nekdaj spadale pod ljubljansko škofijo. Škof Hren je prav mnogokrat obiskoval svoje štajerske župnije, posvečeval cerkve in altarje in delil sv. birmo. Posebno mu je bil srcu prirasel lepi Gornji Grad z Novo Štifto. L. 1600. v mesecu juniju je imel kanoniško vizitacijo v župnijah (Labacensi Dioecesi ac Monasterio Oberburgensi subiectis) po Dolenjem Štajerskem in tedaj je prišel do Sotle («usque ad *Sotlam* fluminem, dirimentem Styriam ac Slauoniae regnum, Labacensem ac Zagrabiensem Dioecesim»).

II. Na Koroškem.

Na Koroškem je imel ljubljanski škof precej župnij takraj reke Drave, kakor je pisal sam Tomaž Hren, ko je v juliju l. 1600. vizitiral koroške župnije do cerkve sv. Vrbana: «ubi est terminus Labacensis Dioecesis, ultra Dravum est Aquileiensis et aliorum».

---

[6] To je zdaj podružniška cerkev v Dobrini, a župna je posvečena sv. Valentinu. Izvestno je podružnica starejša in prvotna župnija.

Latinsko pismo in nemški prevod o jubileju «cum formula absolutionis papalis» je poslal Hren na Koroškem sledečim župnijam:

1.) Župniji *sv. Petra v Pliberku*, katere župnik je bil ob jednem škofovski komisar.[7] Tu so bile še župnije:

a) sv. Mihaela (ob Bleiburg);
b) sv. Štefana v Klobasnici;[8]
c) sv. Florijana v Vogrčah (Rinkhenberg) in
d) sv. Osvalda v Črnem (Schwarzenbach).

Leta 1611. v juniju, ko je obavljal Hren baš v tem kraju kanoniško vizito, posvetil je tudi več altarjev v teh cerkvah, med drugim tudi altar sv. Andreja v Črnem, katerega je še l. 1470. posvetil prvi ljubljanski škof Žiga Lamberg. Kasneje je bil altar razsvečen: «impiorum scelere effractum, profanatumque». Vsem tem župnijam je sedaj patron deželni knez, razven one sv. Štefana (grajščina Millstatt).

Ravno tako je poslal Hren pismo o jubileju:

4.) Župniji *sv. Nikolaja* (extra muros Villaci) v Beljaku, katera je nekdaj spadala pod solnograško škofijo; imenuje se tudi v ustanovnem pismu ljubljanske škofije (et ecclesiam parochialem S. Nicolai ad Villacum, Sallisburgensis dioecesis). Pod to župnijo so spadale štiri župnije, katerih imena ni zabeležil Hren, pač je pa omenil, da so bile ljubljanskega kapiteljna. Mislim, da se ne motim, če pravim, da so bile to župnije:

---

[7] Tu je zapisal Hren sledečo opazko: «In Arce Pleyburgensi fuit Sacellum et Beneficium sub titulo s. Pauli Apostoli: cum aliis duobus B. Mariae Virginis et s. Catharinae Altaribus. Hoc Sacellum vetustissimum una cum dote destruxit et evastavit Comes Joannes Ambrosius de Turri. Et incepit aliud Sacellum aedificare extra Arcem: Omnia absque licentia Episcopali.»

[8] To je najbrž sedanja župnija sv. Štefana «unter Feuersberg», katero oskrbljuje župnik sv. Marije v Klobasnici. Te župnije Hren ne omenja, zato bode poprejšnja izvestno starejša.

a) sv. Janeza Krstnika v Dvoru;
b) sv. Martina v Lipi;
c) sv. Ruperta (am Moos) in
d) sv. Marjete v Skočidolu.

To posnamemo lahko iz tega, ker v prvih treh vrši še danes patronatsko pravo ljubljanski kapitelj izmence s posestniki grajščine Landskron, v zadnji pa s posestniki grajščine Wernsberg.

III. Na Kranjskem.

Danes delimo Kranjsko na: Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko. Hren omenja samo: «Carniolia inferior et superior». Pod «Carniolia inferior» so spadale vse one župnije, katerih niso prištevali gorenjskemu naddijakonatu. Torej imamo sledeče župnije:

Na Dolenjskem:

1.) *Št. Jernej* «in campestribus Corcorae et Saui fluuiorum». To župnijo je vtelesil papež Bonifacij IX. leta 1400. kostanjeviškemu samostanu, ali kasneje se je zopet oddružila od samostana. Pri utemeljenju ljubljanske škofije so jo vtelesili ljubljanskemu kapiteljnu. Zato pravi tudi Hren: «est quoad temporalia Capituli Labacensis.»[9] Pri tej priliki je poslal Hren pismo o jubileju tudi opatu cistercijskega samostana: «Fontis Mariae prope Landstrass», kateri je pismo prav ponižno vsprejel in izjavil, da spada pod redovito jurisdikcijo ljubljanskega škofa. Bila je med škofom Tomažem Hrenom in generalnim vizitatorjem oglejskega očaka, tržaškim škofom Ursinom de Berthis, huda pravda zaradi kostanjeviškega samostana, kakor tudi onega v Bistri. Hren je trdil, da je ta samostan v obsegu šentjernejske župnije in da tedaj spada nedvojbeno pod ljubljansko škofijo. Zato je tudi 11. marca l. 1602. v samostanski cerkvi posvetil v opata Jakoba (Rein-

[9] Leta 1422. imenuje se župnik v Št. Jerneju Jurij Turjaški (ab Auersperg); gl. Schönleben: Rokopisne drobtinice kranjskih plemenitaških rodovin v metropolitanski knjižnici v Zagrebu.

prechta), kateri je pa že prihodnjega leta odšel za opata v Stičino. Pri tej priliki ogledal si je Hren meje šentjernejske župnije in spoznal, da je samostan v tej župniji.[10] To je branil Hren tudi nastopno leto v goriški sinodi pred oglejskim očakom Frančiškom Barbaro, kamor ga je poslal z deželnim glavarjem Gašparjem Lanthierijem nadvojvoda Ferdinand.

Ravno tako je ležal v obsegu šentjernejske župnije tudi samostan s cerkvijo *sv. Trojice v Pleterjah,* katerega so postavili kartuzijancem celjski grofje. Klemen VIII. je ta samostan, kakor tudi Jurijev Kloštер (Gairach) na Štajerskem l. 1595., na prošnjo cesarja Maksimilijana II. naklonil očetom jezuvitom za vzdrževanje njihovih kolegijev in semenišč v Ljubljani in v Gradcu. Za ta samostan je poslal Hren pismo o jubileju ljubljanskim jezuvitom. (Konec pride.)

Janez Debevec.

Donesek zgodovini slov. slovstva.

Spisal **I. Vrhovnik.**

Janez Debevec — «ta častiti mož je jel l. 1795. bodočim duhovnikom predavati o slovnici jezika, ki ga morajo v svojem poklicu vsak dan govoriti in zato pač tudi slovniški umeti. Žal, da je to lepo podjetje (*Parvae* spes altera *Crainae* — kakor ga zôve Kopitar Gramm. XLVII.) prekinila sovražna invazija l. 1797. Obnovilo se je šele l. 1817., ko se je založila javna učna stolica za slovansko jezikoslovje,» tako poroča

[10] «Progressi itaque ultra Monasterium ad pagum dictum Orechauiza, et ad riuulum ibi perfluentem, ad bonum Milliare Italicum vel amplius, reperimus: quod riuulus Orechavize terminus sit parochiae S. Bartholomaei, dirimens eam a Plebe tituli s. Crucis, spectanti ad praedictum Monasterium Landstrassense, quae Patriarchalis Parochia est, at Monasterium ipsum intra complexum et jurisdictionem S. Bartholomaei contentum fuit, est et manet sub Dioecesi et Jurisdictione R^{ssmi} Domini Episcopi Labacensis, quod bene notandum est.»

malodane z istimi besedami, kakor Kopitar (l. c.) in Metelko (Lehrg. XXIV.), Šafařik (Gesch. d. südsl. Lit. I. 33.) o dogodku, ki je vsekakor pomenljiv v zgodovini slovenskega slovstva. Častiti mož, ki je pred jednim stoletjem skušal osnovati stolico slovenskega jezika v Ljubljani, zasluži, da se pobliže seznanimo z njegovim življenjem in delovanjem.

Janez Debevec — sam se je podpisoval Debéuz, kakor stoji zabeleženo tudi v krstni knjigi šenklavški,[1] časi pa Debevz[2] — se je porodil dne 20. rožnika 1758 v Ljubljani. Roditelja sta mu bila Jožef in Jera Debevec. Za mašnika je bil posvečen v Ljubljani dne 16. sušca 1782. Takoj naslednje leto[3] je kot «mafhnik v' Lublanfki duhovni hishi» izdal svojo prvo knjigo: «Kratki navuki, regelze inu molitve sa Sakrament té pokore». Dne 28. mal. srpana 1785 je stopil v začasni pokoj. «Catalogus sacerdotum» 1793—1797 ga navaja mej mašniki, bivajočimi v Ljubljani brez posebne službe. Pokojnine so mu odločili po 150 gld. na leto. Kot deficijent je l. 1791. spisal predgovor k Japljevemu sv. pismu in Abecednik (Krajnski Plateltof). Sodeloval je pri Vodnikovi pratiki za l. 1795. Založnik knjigotržec Korn mu je izročil prevod njenega kole-

---

[1] «20. hujus (jun.): mane hora 7. natus, et eâ die baptizatus est Joannes (Bapt.) Antonius, Aloysius fil: legit: Josephi Debeuz et Gertrudis Conjugum, Levant. Dno Georgio Antonio Ahatschitsch, et Nobili Dna Maria Constantia Pollakin, per me Josephum Duditsch, vic. — Obst: Schloiffin.

[2] Ž. Zois piše: Debelz (Vodnikov Sp. 50, 53), Kopitar in Metelko: Debevz.

[3] To je bilo poslednje leto ljubljanskega semenišča po stari uredbi; jeseni 1783 se je odprlo za ljubljansko škofijo generalno semenišče v Gradcu (dr. J. Kulavic, D. fb. Priestersem. u. d. theol. Lehranst. zu Laib., 811). Zanimivo je to leto, ker so tedaj štirje mašniki v ljubljanski duhovni hiši izdali slov. knjige: Jurij Gollmayr, poznejši stolni prošt in gen. vikar, je dal na svetlo molitvenik: «Sv. Maša», Janez Stroj: «Keršansku Premišluvanje», Jernej Bastiančič: «Katholšku podvučenje od tih pervih dveh Sakramentov» (Marn, Jez. XXII., str. 70), Jan. Debevec pa: «Kratke nauke».

darskega dela. Tudi 2. letnika korekturo je oskrbel Debevec. Takisto je slovenil v začetku tega stoletja do l. 1817. tiskarju Egerju «Novo Kranjsko Pratiko».[4]

Od l. 1795. do 1797. je predaval Debevec bogoslovcem slovensko slovnico. Ljubljanska škofija je imela l. 1795. sedemindvajset bogoslovcev, izmed katerih je petorica študirala v Paviji. Ravnatelj bogoslovnici je bil stolni propovednik in konzistorijalni svétnik Jožef Pinhak[5] — prijatelj Ž. Zoisa in V. Vodnika, s katerim sta si dopisovala. On je bil jako prosvetljen duhovnik, pečal se je z vedami. Zois omenja njegove prirodoslovne zbirke. Pod vplivom teh treh mož so se odprla vrata slovenščini v semenišče. «Nikomur naj se ne zdi smešno, — pravi Debevec v uvodnem predävanju — da se za Kranjce ustanavlja šola kranjskega jezika. Kajti če se Nemci in drugi narodi ne osmešijo, osnavljajoč svojim rojakom slovnice in jezikovne šole, zakaj naj bi bilo to smešno pri Kranjcih? Take knjige in šole celo za tiste, ki so vešči jeziku, so deloma sad razvoja vednostij, deloma razvoj istih. One ohranjajo deželne jezike v njihovi izvirni lepoti ali pa jim jo iz nova vračajo. Če bi se bil kranjski jezik toliko časa, kakor pri nekaterih drugih slovanskih narodih, gojil v šolah, bi mu nikakor ne bili tako pokvarili prvotne čistosti in točnosti jeziki mejašev Italijanov in Nemcev in pa surovost neukega ljudstva.» Čedalje živeje so čutili duhovniki potrebo jezikovne šole. Marsikateremu izmed njih je delala slovenščina preglavice.[6] «Kolika zapreka načelniku ljudstva v njegovem službovanju — piše Debevec — če ne more radi neznanja primernih

---

[4] Cf. Jos. Benkovič, Slov. koledarji in koledarniki — v «Dom in Sv.» 1895, str. 187.

[5] Joseph Pinhak, Curé et ministre de la parole de Dieu al' eglise Cathedrale, Conseiller Consistoiriale, et Directeur des eleves de Theologie, te naslove mu je dal Vodnik, pišoč mu s Koprivnika dne 10. kim. 1795. (Lj. Zvon 1889, str. 398.)

[6] Cf. Kopitar, Selbstbiographie — v Miklosichevi «Slav. Bibliothek», I., str. 13.

izrazov poučevati podložnikov. Nasproti pa mnogo koristi vspešnemu delovanju narodnega učitelja ročnost, točnost, razločnost in milina jezika.»

Vojna l. 1797. je bila uzrok, da so nehala predavanja o slovenski slovnici. Kakšen vspeh so imela? Med slušalci bogoslovci nisem zapazil nikogar, ki bi bil pozneje stopil na slovstveno polje. Debevčeva predavanja so ostala samo prvi poskus, da bi se oživotvorila stolica slovenskega jezika v Ljubljani, poskus, ki se nam ga je hvaležno spominjati, ne gledé na to, da ni obrodil posebnih slovstvenih plodov.

Leta 1798. nahajamo Debevca pri Uršulinkah v Ljubljani. Duhovniški zapisnik beleži pri tem samostanu poleg izpovednika razfrančiškana Fakunda Lipiča in kapelana razstičana Viljema Cumpra (Zumper) tudi Janeza Krst. Debevca. Naslednja leta do 1806 mu pristavlja naslov beneficijata; užival je namreč Schellenburgov beneficij.[7] Tedaj je bil presojevalec (censor) Japljevega sv. pisma. Izza ukaza ljubljanskega nadškofijstva je presojal «Male preroke in Makabejske bukve» leta 1799. (izdane l. 1802.), «Novi testament» I., 2. izd., l. 1800. «Bukve kronike, Ezdrove, Tobijeve, Juditine, Esterine in Jobove» leta 1801, Izaijo in Jeremijo l. 1801 (izd. 1802), Baruha, Ecehijela in Danijela l. 1800, «Novi testament» II., 2. izd., l. 1804. V tej dôbi je občeval s Kopitarjem, ki se mu v predgovoru k svoji slovnici (l. c.) zahvaljuje za ustne in pismene jezikovne opazke. V slovnici sami pa na str. 222. izrecno omenja, da je poleg Kumerdejevih in Japljevih slovarskih zbirk porabil tudi Debevčevo.

Meseca velikega travna 1806 je jel poučevati Debevec krščanski nauk v nunski šoli. Dne 1. vel. srpana je postal stalni katehet pri Uršulinkah. Dne 3. i. m. je s službinim reverzom izjavil, da se ni doslej zapletel v nobeno skrivno družbo ni v domači državi ni v inozemstvu; obljubil je, da tudi v prihodnje pod nikakeršno pretvezo ne pristopi nobeni

[7] Cf. predgovor k «Novemu testamentu» II. 1804.

taki zavezi.[8] Kot «Kateket per Nunſkih ſholah v' Lublani» je izdal l. 1807. peti natisek «Kratkih Navukov», l. 1809. pa šolsko berilo: «Kleine Erzählungen. Majhìne perpovedvanja».

Tretja francoska okupacija je hudo zadela nunski samostan in ž njim vred kateheta Debevca. Dne 13. velikega srpana 1812 toži škofijstvu: Dasi je podpisanec že šest let redni dušni pastir in javni učitelj mladine pri ljubljanskem ženskem samostanu, vender ga pod novo vlado niso deli, kar zadeva plačo, v nobeno izmed teh kategorij. — Izvrševal je nadalje svojo službo ter se zadovoljeval s samo hrano, ki so mu jo dajale nune, dasi so se pogubile zanj namenjene zaloge. Pripravljen je, če to zahteva ordinarijat, tudi v prihodnje s siromaškimi redovnicami trpeti uboštvo. Ipak opozarja škofijstvo na to, da so dobile nune minulo leto za vzdrževanje svojih šol desetmesečne doneske v znesku 1000 frankov iz generalnega zaklada, letos pa jim je nakazala vlada v isti namen svoto 1600 frankov pri mestni občinski blagajni ter so jeden del teh novcev že prejele. Debevec prosi ordinarijat, da bi ukazal prednici, naj plačuje kateheta s tem denarjem, sestre učiteljice pa naj živé od samostanskega imenja. Dne 17. vel. srpana 1812 mu odgovarja škofijstvo, da pripozna važnost Debevčeve službe, vender mora omeniti, da se je ordinarijatu odtegnilo vse nadzorstvo (Einsicht) nad šolami, da javni zaklad nikjer nič ne plačuje katehetu ter da je naučno nadzorstvo (Studieninspection) po ustanovljenem zistemu ukrenilo, da je samostanu skrbeti za kateheta, zato meni, da bi bilo kako posredovanje na višjem mestu brez koristi. — Po odhodu Francozov je plačala avstrijska vlada Debevcu zaostalo petletno plačo v znesku 936 gld. (po 200 gld. na leto), odtegnivši mu to, kar je bil leta 1812. prejel od samostana. (Debevčev dopis škofijstvu z dne 22. vel. srpana 1814.)

---

[8] «Dienstrevers» v ljubljanskem škofijskem arhivu, iz katerega sem zajel tudi naslednje podatke o razmerah Debevčevih pod francosko vlado.

Kot katehet je deloval Debevec do 19. dne vinotoka 1817, ko je stopil v pokoj. Naslednik mu je bil Janez Šlakar. «Catalogus cleri» za l. 1819. omenja Debevca, stanujočega v Ljubljani, kot deficijenta, sam pa se je dne 7. prosinca istega leta, izkazujoč škofijstvu dohodke, ki jih je užival, učeč pri Uršulinkah, podpisal kot vpokojen katehet. Zanimiv je ta izkaz. Debevec poroča, da je dobival od 1. dne vel. srpana 1806, ko je bil nastopil službo, pa do 1. dne vel. travna 1809, ko se je pričelo tuje medvladje, od gospejnega konventa iz Schellenburgovih ustanovnih obrestij letnih 200 gld. v bankovcih; za prebitek teh obrestij 120 gld. in za obresti Zajčeve kapelanske ustanove mu je dajal samostan hrano. S to ustanovo združenih 50 maš je opravljal razstičan Zumper za 50 gld. v bankovcih. Od 1. dne vel. travna 1809 do 1. dne vinotoka 1813 so Debevcu vsahnili vsi dohodki od ustanov, preživljal ga je siromaški samostan iz svojega. Šele proti koncu tuje vlade je prejel od samostana iz šolskega doneska tedanje mestne mêrije 63 gld. 25 kr. v kovanem denarju. Od 1. dne vinotoka 1813 do 1. dne vel. travna 1814 je dobival kakor prej od samostana hrano, od petih let zaostalo plačo (po 200 gld. v kovanem denarju na leto) pa po odbitih gori navedenih 66 gld. 25 kr., isto tako od samostana iz zneska 1702 gld. 35 kr., ki so jih nakazali samostanu pri tedanji provizorni glavni blagajni, da poplača ž njimi zaostale mezde. Od 1. dne vel. travna 1814 do 1. dne vel. srpana istega leta ni dobil Debevec nobene plače. Samostanu je plačal 36 gld. kov. den. za hrano. Opravil je na ono četrtletje spadajočih 26 maš z drugimi zaostalimi vred. Od 1. dne vel. srpana 1814 pa do odstopa mu je dajal verski zaklad po 300 gld. na leto predplačno na račun Schellenburgovega beneficija; tedaj je katehet Debevec samostanu po pogodbi plačeval hrano.

Janez Debevec je živel in deloval, kolikor mi je znano, ves čas v svojem rojstvenem mestu v Ljubljani, smrt pa ga je nenadoma zasačila v Žužemberku. Ondotna mrtvaška knjiga

veli, da je 10. dne rožnika 1821 v Žužemberku hiš. št. 40[9] umrl mašnik Janez Debevec, star 63 let, za kapjo. Pokopal ga je župnik Luka Burger. (Konec pride.)

Zemeljski potresi na Slovenskem.

Sestavil **A. Koblar.**

Strašni potres, ki je zadnjo veliko noč (14. aprila 1895) provzročil nepopisljiv strah in neizmerno škodo po Ljubljani in njeni okolici ter močno zibal vse pokrajine, koder prebivajo Slovenci, ostane zapisan v spominu sedanjemu rodu vse žive dni, zapisan pa tudi vedno med žalostnimi dogodki domovine naše. O tem potresu bode zgodovinar našel dovolj podatkov v časnikih in brošurah, katere so izšle precej po grozni katastrofi. Zanimivo pa je pogledati nazaj v pretekla stoletja, kdaj in kako se je tresla slovenska zemlja. Letopisci sicer niso točno beležili potresov, vendar nas že dozdaj znana množica podatkov sili k prepričanju, da se posebno pod ljubljansko ravnino v istini polagoma pogrezuje svet, kakor trdijo geologi, ter da je že tudi v prejšnjih stoletjih Slovence sploh zelo pogosto in dvakrat prav močno tepla šiba potresa.

Prvih dveh potresov, katera omenja Valvasor[1], trdèč, da so bili l. 792. na Kranjskem in v sosednjih deželah povodnji, lakota, kuga in hudi potresi, ter da se je prikazalo več strašnih prikaznij na nebu z zvezdo repatico, in da so se istotako pokazala znamenja na nebu, ko je bil l. 1000

---

[9] Pri Mihovih se pravi pri hiši, kjer je umrl Debevec. Rečena hiša je slaba in nima več, kakor jedno stanovanje za domače. Ondukaj domujejo zdaj trije stari fantje. Nobeden izmed njih se ne spominja, da bi mu bili stariši kdaj pravili, da je v tej hiši stanoval kak duhovnik. Debevec je najbrže slučajno prišel v Žužemberk, ni pa ondi stalno bival. (Poročilo g. kap. H. Povšeta.)

[1] Ehre des Herz. Crain, XIV, 248 b in XI, 709 a.

grozovit potres v Ljubljani, se nam komaj zdi vredno omenjati, ker iz teh dob nedostaje zanesljivih zgodovinskih podatkov.

L. 1201., 4. maja, je bil tako hud potres na Štajerskem, da je razsul mnogo hiš in gradov. V vitanjskem gradu se je podrl stolp, ki je ubil 8 oseb.[2]

L. 1348[3], na dan spreobrnjenja sv. Pavla (25. febr.), je bil najstrašnejši potres, kar so jih občutili naši kraji. Lepo je sijalo solnce ob treh popoludne. Kar se strese zemlja z grozno silo. Zvonovi so sami zapeli. Razdejanih je bilo 26 mest, mnogo cerkva in nad 40 gradov. Ljudi in živino so podsuli padajoči zidovi. «Terrae motus tantus, qui a Passione Christi nunquam auditus, vel visus est, aut fuit» — pravi kronist.[4] Treslo se je po vsem Frijulskem, da so se rušili stolpi in trdna poslopja, dalje po Avstrijskem,[5] Moravskem in Ogerskem, v Italiji in Dalmaciji, posebno močno pa na Koroškem, Kranjskem in Štajerskem.[6] Strahovito katastrofo je najbolj kazala beljaška okolica na Koroškem. Mesto Beljak je bilo skoro čisto razdejano. Blizu njega se je odkrhnil po potresu južni del gore Dobrača in pokril s svojimi pečinami 17 vasij, 9 cerkva in 3 gradove z vsemi prebivalci. Odtrgani nasip je zajezil reko Zilo, ki je izstopila in napravila jezero.[7] Porušila se je celo krasna bazilika v daljnem Ogleju. Mogoče je, da je gora Korošica o tem potresu zasula tudi stari Tržič na Gorenjskem.[8] Stresala se je zemlja

---

[2] Orožen, Celska kronika, str. 21.

[3] Valvasor (XV, 321 a) méni, da je bil ta potres 25. febr. 1340, kar je pa brez dvoma pomota, če tudi se sklicuje na beležko v nekem starem ribniškem rokopisu.

[4] Mitth. des hist. Ver. 1848, str. 52.

[5] Rutar, Zgodov. Tolm., str. 72.

[6] Orožen, Celska kronika, str. 27.

[7] Hohenauer, Kirchengesch. v. Kärnten, str. 103. — Rubeis, Monum. App., str. 42.

[8] Hicinger: Novice, 1859, str. 168.

40 dnij in večkrat celo v dveh naslednjih letih, v katerih je vrh tega strašanska kuga v nekaterih krajih pokosila nad polovico ljudij. Čudno ni, da so ljudje begali dolgo okrog, kakor bi bili brez uma.

L. 1491. je bil na Kranjskem zopet velik potres.[9]

L. 1502, 6. marca ob 2 uri popoludne, je bil hud potres na Hrvaškem, ki se je čutil tudi po sosednih deželah. Preobrnil je do temelja zvonik sv. Marka v Zagrebu in poslopjem napravil mnogo škode.[10]

L. 1508 je bil močen potres v Ljubljani.[11]

Valvasor omenja na mnogih krajih,[12] da je bil grozovito hud potres na Kranjskem l. 1509. A ta nad vse strašni potres je bil dve leti kasneje, kar Valvasor deloma sam priznava in nam potrjujejo mnogi viri. Prvikrat se je močno tresla zemlja v Ljubljani in okolici dne 24. marca leta 1511. med 3. in 4. uro popoludne. Dne 26. marca 1511. med 4. in 5. uro popoludne se je potres ponovil z vso silo. Že po prvem potresu so se podrle v Ljubljani: nemška hiša in cerkev, vicedomska palača in nekatere druge trdno zidane hiše. Druga poslopja so bila pa jako pretresena. Ljudje so zbežali v predmestja in prebivali na pristavah. Po drugem potresu, dne 26. marca, je Ljubljana izgubila osem zvonikov in del mestnega ozidja. Razrušila se je tudi l. 1467. sezidana deželna hiša (Landhaus).[13] Na kmetih se je podrlo več cerkvâ, in padli so gradovi: oba kamniška, loški, tršiški, gutenberški in blejski na Gorenjskem, postojinski, polhograjski in hasperški na Notranjskem in turjaški na Dolenjskem. Blejcem se je zdelo, kakor da je hotela podzemeljska moč grad prekucniti

---

[9] Valvasor XV, 382 a.

[10] Valvasor, XII, 5 b.

[11] Thalberg, Epitome, str. 14.

[12] Ehre, XI, 270 b; XI, 612 b; XI, 714 b; XV, 400 a; XV, 402 b.

[13] P. v. Radics: »Das grosse Erdbeben in Krain im Jahre 1511« v knjigi: Drittes Jahresheft des Vereines des krain Landes-Museums, str. 114.

v jezero. V Loki se je podrla hiša Gašparju Lambergarju in mu ubila sina; sesula se je tudi hiša mestnega sodnika in druge. Spominske plošče na loškem in turjaškem gradu nam pričajo o tem potresu. Stresalo se je nad 1 mesec po dnevu in po noči, in po drugih poročilih so se čutili sunci celo pol leta. Potresi so se pogosto ponavljali vzlasti zadnji teden v marcu, potem je zemlja nekoliko mirovala, 15. maja je pa jela iznova bobneti in se stresati dan na dan.[14] Cenili so škodo na Kranjskem nad 200.000, kar je za tedanjo vrednost denarja jako mnogo. V Trstu se je podrlo več hiš in zvonikov, in morje je pluskalo visoko čez bregove, da so ljudje zbežali na višine. Celo na Dunaju je odkrušil potres nekaj kosov pri zvoniku sv. Štefana. Razrušil je ta potres mnogo cerkvâ, hiš in gradov tudi po Furlaniji.[15] Za njim so prišle: slaba letina, lakota in kuga.

L. 1571., dne 23. septembra, ob 5. uri popoludne, je zaradi potresa precej trpela koroška dežela, a čutil se je stres tudi drugod. Poškodoval je farno cerkev v Celovcu. Vnovič je pa obiskal Koroško dne 7. dec. 1572 in močno razrukal zvonik velike cerkve v Beljaku.[16]

L. 1575, 17. novembra, je bil močen potres v Ljubljani,[17] in na veliko noč l. 1590, med 1. in 2. uro popoludne, se je zopet čutil v Ljubljani potres, ki se je ponovil dne 18. maja istega leta.[18]

Močen potres omenja v Ljubljani Dolničar[19] v letu 1621., in o velikem potresu piše škof Tomaž Hren[20] v svojem dnev-

---

[14] Ljublj. Zvon, 1881, str. 669.

[15] Rutar, «Zgod. Tolm.», str. 89 in 148; Löwenthal: «Geschichte der Stadt Triest»; I., str. 80.

[16] Carinthia, 1863, str. 31. — Kres, 1881, str. 172.

[17] Valvasor, XI, 716 b.

[18] Valvasor, XI, 717 a.

[19] Thalberg, «Epitome» str. 68.

[20] «Terrae motus magnus et tremendus circa Meridiem in die Ascensionis Domini, quae fuit 5. May 1622 spatia terrarum perquasit latissime.» Hrenov dnevnik v knezošk. arhivu ljubljanskem, list 266.

niku, da je bil o poludne na praznik vnebohoda dne 5. maja 1622. Sunec je vrgel križ z zvonika jezuvitske cerkve v Ljubljani, podrlo se je več dimnikov in mnogo je trpela tudi deželna hiša.[21]

Hud potres je bil na Kranjskem l. 1625., in za njim je začela divjati kuga.[22] Zopet so Ljubljančani čutili potres dne 7. jan. 1626, kmalu po peti uri zjutraj.[23] V saboto pred sv. Trojico l. 1628., med 6. in 7. uro (po drugih med 5. in 6. uro) popoludne, se je tri ure stresala zemlja okoli Krškega in so se sunci potem dalj časa ponavljali. Podrlo se je več gradov, cerkvâ in hiš. Dne 27. novembra 1632 med 8. in 9. uro zvečer se je pa potres v Krškem ponavljal in trajal vso noč. Nov potres je obiskal Kranjsko dne 1. maja 1634, med 5. in 6. uro zjutraj, in čutili so se sunci tri tedne.[24] V l. 1640. se je Kranjska večkrat pogugala vsled potresa[25] ter zopet precej močno Ljubljana dne 13. jan. 1641, med 7. in 8. uro zjutraj.[26]

Potres je bil zopet močan l. 1643., dne 9. julija, združen z viharjem, ko je umiral na Dunaju kralj Ferdinand IV.[27]

L. 1669. se je v Ljubljani prvič treslo 1. septembra, zjutraj ob štirih, drugič pa nenavadno hudo dne 29. decembra istega leta.[28]

Dne 1. jan. 1670, po polunoči, se je močno potresla zemlja v Bistri. Slišal se je pok, kakor bi bil kdo ustrelil s topom. Valvasor meni, da je pok nastal vsled tega, ker je veter v bližnji gori odtrgal kako skalo.[29]

---

[21] Dimitz, Gesch. Krains, III., str. 435.
[22] Valv. XV, 591 a.
[23] Valv. XI, 720 a.
[24] Dimitz, Gesch. Krains, III, 435.
[25] Valv. XV, 593 a.
[26] Valv. XI, 721 a.
[27] Valv. X, 366 a.
[28] Valv. XI, 725 b.
[29] Valv. XI, 143 b.

L. 1684., 21. oktobra, zjutraj ob polu sedmih, je bil v Ljubljani tako močan potres, da je popadalo s strehâ nekoliko dimnikov in mnogo opeke.[30]

L. 1689., 5. januvarja, se je utrgal vsled obilega dežja v decembru velik del hriba (na Pečeh) med begunjskim gradom (Katzenstein) in Kamenitim Mostom. Usad je podrl nekaj hiš in veliko dreves. 10. marca ob štirih zjutraj istega leta je bil na Kranjskem grozovit potres, kakeršnega tedanji ljudje niso pomnili. Treslo se je po vsi deželi, vendar ne povsod jednako močno. Na Vagenšperku[31] — Valvasorjevem bivališču — je popadalo s strehe mnogo opeke; marmornate krogle in kipi so se zvalili raz podstavke in se podrobili. Na Gorenjskem potres ni bil tako silen, pač pa je bil zelò močan ob Temenici. Mnogo cerkvâ je popolnoma razdejal, prekopicnil več zvonikov in poškodoval gradove. Čutil se je več dnij, vendar poznejši sunci niso bili hudi.

L. 1690, dne 4. decembra, si je izbral potres za središče Celovec. V jedni uri je bilo 20 stresljajev, ki so se ponavljali tudi nastopne dni in precej močno in pogosto zopet v noči dne 24. decembra.[32]

L. 1691., 19. in 27. februvarja, je bil precej čvrst potres v Ljubljani in okolici. Škode posebne ni naredil, samo strop šentjakobske cerkve v Ljubljani je dobil hude razpoke.[33] Na Koroškem se je v tem letu zemlja tresla v dnevih: 21. jan., 6. in 9. febr., 4. in 28. marca in jako močno 29. nov.[34] Zopet so pa čutili potres po vsem Kranjskem l. 1699.[35]

Za potrese v 18. stoletju nimamo dovolj podatkov. Znabiti se kaj več najde v jezuvitskih dnevnikih. Močna potresa

---

[30] Valv. XI, 728 b.
[31] Valv. XV, 608 a.
[32] Carinthia, 1863, str. 31.
[33] Dimitz, Gesch. Kr. IV, 56. Thalberg, Epitome, 87.
[34] Carinthia, 1863, str. 31.
[35] Klun, Archiv, I. 62.

sta bila 6. decembra 1784 ob 11. po noči in 11. aprila 1786 ob 10. uri dopoludne.[36]

L. 1800., v noči med 5. in 6. novembrom, se je čutil v Ljubljani precej močan stresljaj, ki je prišel od zahoda.[37]

L. 1804., dne 10 junija, so potres čutili v Celovcu skoraj pol minute.[38]

L. 1819., 2. maja, kmalu po treh popoludne, so čutili precej močan sunec v Idriji; smer je imel od jugovzhoda proti severozapadu in spremljalo ga je pod zemljo otlo bobnenje, kakor daljni grom.

L. 1812., 12. avgusta, zjutraj ob $^1/_2$4., se je pojavil znaten sunec v Ljubljani. Drugi večer je razdejal potres mesto Aleppo in pobil nad 25 tisoč ljudij.

L. 1823., 24. maja ob $^3/_4$8. zvečer, so čutili potres, ki je trajal 1$^1/_4$ minute, in slišali bobnenje v Kostanjevici in Št. Jerneju. Šel je od severa proti jugu. Zidove je sicer zibal, a škode ni naredil.

L. 1825., dne 21. februvarja, je bil potres v Šent Vidu na Koroškem; dne 22. junija se je strašna nevihta zvečer ob $^1/_2$10. v Višnji Gori končala s precej močnim, 2 sekundi trajajočim potresom, ki je prišel od severne strani.

L. 1829. se je treslo okoli Novega Mesta kar zaporedoma po nekoliko sekund: 2. novembra ob $^1/_2$11. zjutraj, 25. novembra ob $^1/_2$9. zvečer in precej močno 10. decembra, 5 minut pred deveto uro zvečer.

L. 1830., 8. marca, precej po šesti uri zjutraj, so v Ljubljani čutili rahel sunec, ki je bil namerjen od jugovzhoda proti severozapadu. In istega leta, dne 11. avgusta, ob 11. uri 16 min. po noči, so ga zopet opazili Ljubljančani. Trajal je kake 4 sekunde in šel od vzhoda proti zapadu.

---

[36] Dimitz, Gesch. Kr. IV, 229.

[37] Über Erderschütterungen in Krain. Von Dr. Heinr. Mitteis, Drittes Jahresheft des Ver. d. krain. Landes-Museums, str. 96 — 114.

[38] Carinthia, 1863, str. 31.

L. 1832., dne 1. oktobra, o polunoči, so na Trebižu pobegnili ljudje iz hiš vsled potresa, ki pa ni naredil posebne škode.[39]

L. 1833., dne 11. januvarja, je vzbudil Ljubljančane potres zjutraj 10 minut pred dvema. Spremljalo je 2 sunca, od katerih je bil prvi močnejši, podzemeljsko bučanje, prihajajoče od jugovzhoda.[40] V istem letu, dne 20. novembra, ob 1. uri 25 min. po polunoči, je bil potres v Tržiču. Čutili so ga tudi po Koroškem, vzlasti ob rekah in jezerih.

L. 1834., dne 2. febr., 2 minuti po deveti uri zjutraj, je bil lahek potres v Planini, Postojni in Slavini. Precej za prvim suncem je prišel drugi, močnejši, in slišalo se je gromovito ropotanje. Smer od severa proti jugu. Še isti mesec je bil silno hud potres na Toskanskem.

L. 1835., 19. maja, ob $1^1/_4$ uri po polunoči je bil precej čuten potres v Ljubljani in spremljalo ga je zamolklo podzemeljsko donenje.[41]

L. 1836., 29. junija, zjutraj ob 2. uri 28 minut, se je gugalo v Ljubljani valovito od zapada proti vzhodu, slišalo se otlo bobnenje poldrugo sekundo in zidovi so se zibali. Čutili so potres tudi ob Savi in posebno močno na Jančem.

L. 1838., 21. oktobra, zjutraj ob polu dveh, so imeli potres Metličani in slišali navadno bobnenje.

L. 1840. je bilo pravo potresno leto. Dne 27. avgusta, 5 minut čez 1. uro popoludne, so zaslišali v Ljubljani bučanje, kakor bi prihajal vihar, nato so trajali sunci od juga proti severu 4 sekunde. Ta potres so dobro čutili v Kranju, Vodicah, Šmartinu pri Litiji in Ribnici, pa tudi po Štajerskem in Koroškem. V Ljubljani so zidovi dobili razpoke in padlo je na tla nekaj dimnikov in ometa. Posebno čudno je, da je v Ljubljani rosilo o potresu iz zraka kapljice s snovjo, podobno žveplu.

---

[39] Carinthia, 1831, str. 31.
[40] Illyr. Blatt, 1833, št. 2.
[41] Laib. Zeitung, 1835, št. 41.

Dne 30. avgusta 1840 je bil močan potres v Kamniku. Ljudje, ki so bili zbrani pri božji službi, so drli iz cerkve, ker so mislili, da se bode ista porušila, in mnogo je bilo pohojenih. Čutili so stresanje tudi na Koroškem. Dne 2. septembra so čutili potres na Jančem in 24. septembra, ob desetih zvečer, v Ljubljani, v Celovcu in po Štajerskem.

L. 1845., dne 21. decembra, 40 minut čez 9. uro zvečer, je ostrašil Ljubljano jako močan potres, ki je imel smer od jugozahoda proti severovzhodu. Čutil se je tudi v Trstu, Metliki, Celju in Celovcu. Zidovi po Ljubljani so se majali, kakor bi stali na valovih, in so dobili precej velike razpoke. Nad 50 dimnikov je precej po prvem suncu popadalo na ceste. Posode so rožljale in plesale ter celò težki predmeti so se premaknili.[42] Drugi, slabeji sunec je bil ob dveh po polunoči. Ljubljančani so večinoma zunaj hiš prečuli vso noč. Gorki studenci v Rimskih Toplicah na Štajerskem so za nekaj časa izgubili vodo.

L. 1850., 10. julija, zjutraj ob štirih, je vzdramil potres Radovljičane in Blejce, a čutili so ga dobro tudi v Gorici ob istem času. 24. julija, ob 9. zjutraj, je bil pa potres v Metliki.

L. 1852. se je v Ljubljani dvakrat malo potreslo: 21. junija 2 minuti pred tretjo uro zjutraj in 8. oktobra ob 1. uri 27 minut.

L. 1856. je bil 2. aprila proti polunoči slab potres v Stičini, 27. sept. ob 6. uri 53 minut v Ljubljani in 9. nov. ob 11. uri 17 minut zopet precej močan v Ljubljani. Spremljalo ga je gromenje pod zemljo. Ta potres se je čutil na levem bregu Ljubljanice bolj, kakor na desnem. Vrgel je na tla nekaj dimnikov in ometa, popokali so mnogi zidovi in jedno piramido na pročelju frančiškanske cerkve je zasukalo od severa proti zapadu. Drugi dan ob $^1/_2$9. uri zjutraj je prišel še slab sunec. Tudi ta potres so čutili v Trstu in Celovcu ob istem času.[43]

---

[42] Laib. Zeit., 1845, št. 102; Illyr. Blatt, 1846, str. 33 — 35; Costa, Reise-Erinnerungen, str. 32.

[43] Laib. Zeit., 1856, št. 260.

L. 1857., 7. marca, 4 minute pred 4. uro zjutraj, je bil potres v Ljubljani.

L. 1858. se je dvakrat zopet potreslo v Ljubljani, namreč 26. jan. in 5. sept., 14. maja pa v Postojni, a vsi trije sunci so bili slabi. Prav močno se je pa treslo l. 1857. in 1858. po Koroškem, posebno pri Rožeku, v zimskih mesecih.[44]

Zadnji potresi so se čutili na Slovenskem: l. 1870. v Klani, l. 1872. v Postojni in 9. nov. 1880., ko je grozni potres porušil kraljevi Zagreb.

Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526.

Spisal **Anton Koblar.**

(Dalje.)

Iz zapisnikov, katere so napravili pobiralci cerkvene zlatnine in srebrnine, posnamemo poročila, ki povedó, koliko so imele kranjske cerkve in njih bratovščine l. 1526. dragocenih posod in imovine, ter v katero faro in selsko sodišče so spadale posamezne podružnice. Velevažni so ti podatki posebno za zgodovino ljubljanske škofije, ker nam pojasnijo razdelitev in obseg starih kranjskih farâ v prvi polovici 16. veka, za katero dobo nam je bila doslej razdelitev farâ popolnoma neznana. Mnogo cerkvâ je tudi naštetih, katere dandanes več ne stojé. V oklepih stoji zapisano, v katero faro sedaj spadajo naštete cerkve.

1. Ljubljansko mesto.

Inventarila sta 28. sept. 1525 Josip pl. Lamberg in Baltazar Sigestorffer, oskrbnik in blagajnik loški. Dale so:

1.) *Stolna cerkev:* 1 veliko srebrno monštranco, 1 malo pozlačeno monštranco, 1 malo posrebreno monštranco, 1 srebrn, na jedni strani pozlačen križ, 1 srebrn križec s podobama Marije in sv. Janeza, 1 srebrno in pozlačeno pušico, 1 srebrn pozlačen križec s podobama Marije in sv. Janeza, 1 pozlačen križec s 4. evangelisti,

---

[44] Carinthia, 1831, str. 32.

1 zlomljen pozlačen križec s srebrnim Zveličarjem, 16 kelihov in 16 paten, 2 srebrna vrčka s pozlačenimi robovi in še 2 srebrna vrčka, srebrno kadilnico s kadilnjakom in žličico, kar je tehtalo skupaj 2 lota manj kot 102 marki; slednjič 2 leseni tabli za levita in lesen križ, vse okovano s srebrom in ozaljšano s kamni.

2.) *Farna cerkev sv. Petra:* veliko srebrno monštranco, 18 kelihov in 18 paten ter pozlačen križec (49 mark in 3 lote).

3.) *Mesarska bratovščina v Gradišču* (im Purckhstall zu Laybach): malo pozlačeno monštranco, 2 pozlačena križca, 6 kelihov in 6 paten (11 mark 8 lotov).

4.) *Bratovščina sv. Janeza in sv. Jakoba:* 5 kelihov in 5 paten (6 mark 15 lotov).

5.) *Nemška hiša (cerkev)* (Das Teutschhaus): 1 srebrno monštranco, 2 pozlačena križca, 8 kelihov, 8 paten in 1 pacem (32 mark 4 lote).

6.) *Samostan sv. Jakoba (avguštinski),* kateremu je bil predstojnik prijor Konrad: 1 srebrno pozlačeno monštranco, 2 pozlačena križca, 4 kelihe in 4 patene (13 mark 8 lotov).

7.) *Frančiškanski samostan* (Das parfuesskloster): 1 srebrno pozlačeno monštranco, 1 malo pozlačeno monštranco, 1 pozlačen križec, 1 pacem, 4 kelihe, 4 patene, 2 srebrna vrčka in 1 srebrn kadilnjak (24 mark 6 lotov).

2. Vicedomski urad (selsko sodišče) (Vitztumambt).

Inventiral je 27. nov. 1526 vicedomski protipisar Urh Stosser. Navzoči so bili tudi dotični župniki ter hišni oskrbnik ljubljanskega glavarstva Jurij Fystenpart in šentpeterski duhovni pomočnik Matej Petschacher.

a) Fara sv. Petra v Ljubljani:

1.) *Farna cerkev sv. Petra* (glej zgoraj).

2.) *Cerkev sv. Janeza na Logu* (in der Awen) (f. Brezovec), 1 kelih z bakrenim stojalom so pustili ondi, a dala je 14 funtov vin. v penezih.

3.) *C. sv. Nikolaja v Dragomeru* (zu Dragomer) (f. Brezovec) 1 kelih.

4.) *C. sv. Antona na Brezovcu* (zu Bresawetz) (sedaj farna) 1 bakren kelih.

5.) *C. sv. Marije Magdalene (sedaj sv. Martina) v Notranji Gorici* (Nutringoritza) (f. Brezovec) 1 mal srebrn kelih in 1 f. vin.; 1 bakren kelih so pustili ondi.

6.) *C. sv. Duha na Vnanji Gorici* (Naunanichgoritza) (f. Brezovec) 1 srebrn kelih in 8 og. gld. v zlatu.

7.) *C. sv. Martina Pod Smreko* (spod smrekho) (f. Dobrova) 1 kelih z bakrenim stojalom in pateno.

8.) *C. sv. Simona in Jude na Viču* (zu Weitsch) (fara frančiškanška v Ljubljani) 1 mal srebrn kelih in 2 f. vin. 30 kr.

9.) *C. Matere božje na Rožniku* (zu Rosenpach) (fara frančiškanska) 1 bakren kelih in 3 f. vin.; 1 bakren kelih so pustili.

10.) *C. sv. Krištofa pri Ljubljani* (f. Sv. Petra v Ljubljani) nima ničesar.

11.) *C. sv. Kancijana na Savljah* (zu Sawlach) (sedaj farna cerkev na Ježici) 1 bakren kelih s pateno in 2 f. vin.

12.) *C. sv. Jurija pri Savi* (bei der Saw) (sedaj v Stožicah, f. Ježica) 1 bakren kelih in 59 kr.

13.) *C. sv. Marjete v Tomačevem* = Tolmačevem (zu Tulmatschin) (f. Sv. Peter) 1 bakren kelih in 2 f. vin.

14.) *C. sv. Martina pri Savi* (Šmartin, f. Sv. Peter) 1 bakren kelih s pateno in 1 f. vin.

15.) *C. sv. Tomaža v Zadobrovi* (Sand Thoman zu Sadobraw) (f. Polje) 1 bakren kelih, 4 f. vin. in 30 kr.

16.) *C. sv. Andreja v Kašlju* (zu Kaschll) (f. Polje) 1 bakren kelih s pateno in 48 kr.

17.) *C. Matere božje v Polju* (im Veldt) (sedaj farna) 1 srebrn kelih in 9 f. vin.; 1 bakren kelih so pustili ondi.

18.) *C. sv. Jakoba na Slapu* (am Slapp) (f. Polje) ni imela ničesar (ta cerkev več ne stoji).

19.) *C. sv. Štefana «zu Diepolstorff»* (sedaj Štepanja Vas, f. Št. Peter) 1 kelih z bakrenim stojalom; 1 f. vin. in 20 kr.

20.) *C. sv. Nikolaja v Bizaviku* (zu Posawikh) (f. Št. Peter) 1 bakren kelih s pateno in 2 f. vin.

21.) *C. sv. Urha v Dobrunju* (zu Dobrun) (f. Sostro) 1 srebrn kelih in 1 f. vin. 20 kr.; 1 kelih z bakr. stojalom so pustili ondi.

22.) *C. sv. Urha v Zavoglah* (zu Saogle) (f. Sostro) 1 f. vin., 1 kelih z bakrenim stojalom so pustili cerkvi.

23.) *C. sv. Pavla v Podmolniku* (vnnder Meldnikh) (f. Lipoglav) 1 bakren kelih s pateno in 8 f. vin.

24.) *C. sv. Ane v Javoru* (zu Jawer) (sedaj farna) 3 f. vin., in 1 bakren kelih so pustili ondi.

25.) *C. sv. Simona in Jude v Rudniku* (zu Rudnikh) (sedaj farna) 1 bakren kelih in 2 f. vin.

b) Fara Šent Vid nad Ljubljano:

1.) *Farna cerkev sv. Vida*: 3 srebrne kelihe, 1 srebrno monštranco in 1. srebrn križec. Dva srebrna keliha so pustili cerkvi. Bratovščina M. B. je dala 3 og. gld. v zlatu in 6 f. vin.

2.) *C. sv. Jakoba v Stanežičah* (Stannositsch) (f. Št. Vid) 1 kelih z bakrenim stojalom, 3 og. gld. v zlatu in 1 f. vin.

3.) *C. sv. Antona na Glinici* (zu Gleinitz) (f. Št. Vid) 1 srebrn kelih, 8 og. gld. v zlatu in 2 ren. gld. v zlatu.

4.) *C. sv. Marjete v Kosezah* (zu Kasses) (f. Št. Vid) 1 srebrn kelih, 2 og. gld. v zlatu in 56 kr.

5.) *C. Matere božje na Dóbrovi* (zu Dobraw) (sedaj farna) 1 mal srebrn kelih in 3 f. vin.; pustili so ondi 1 bakren kelih.

6.) *C. sv. Janeza na Gabrijah* (na Gabrie) (f. Dobrova) 1 mal kelih z bakrenim stojalom in 4 f. vin.

7.) *C. sv. Jurija na Hruševem* (na Kruschew) (f. Dobrova) 1 kelih z bakrenim stojalom.

8.) *C. sv. Neže na Brezju* (zu Bresie) (f. Dobrova) 9 og. gld. v zlatu in 9 f. vin.; pustili so ondi 1 bakren kelih.

9.) *C. sv. Jerneja v (Spodnji) Šiški* (zu Keitsch) (frančiškanska fara v Ljubljani) 1 srebrn kelih in 1 og. gld. v zlatu.

c) Vrhniška fara (Oberlaibach).

1.) *Farna cerkev sv. Pavla na Vrhniki:* 1 veliko pozlačeno monštranco, 1 pozlačen križec, 1 srebrn križec, 5 srebrnih kelihov, 1 kelih z bakrenim stojalom, 1 og. gld. v zlatu in 1 f. vin. Pustili so pa cerkvi 1 srebrn kelih in 3 bakrene kelihe. Dali so dalje: altar sv. R. Tel. 4 og. gld. v zlatu in 4 f. vin., altar sv. Mihaela 4 og. gld. v zlatu, altar sv. Andreja 1 og. gld. v zlatu 5 f. vin. in 20 kr., altar M. B. 2 og. gld. v zlatu, altar sv. Katarine 8 og. gld. v zlatu, altar sv. Jeronima pa ni imel ničesar.

2.) *C. sv. Križa v Bevkah* (zu Bewkh) (f. Vrhnika) 1 mal srebrn kelih.

3.) *C. sv. Jakoba v (Blatni) Brezovici* (zu Bresawitz im Gmoss) (f. Vrhnika) 1 srebrn kelih in 28 og. gld. v zlatu in 2 f. vin.; 1 bakren kelih so pustili cerkvi.

4.) *C. sv. Joba v Sinji Gorici* (Sandt Job zu Schweinpuechll) (f. Vrhnika) 1 srebrn kelih, 1 kelih z bakr. stojalom in 1 f. vin.

5.) *C. Matere božje na Lesnem Brdu* (zu Lessenberg) (f. Vrhnika) 1 mal srebrn kelih, 2 og. gld. v zlatu in 2 f. vin.

6.) *C. sv. Leonarda v (Mali) Ligojni* (zu Oberludigoni) (f. Vrhnika) 1 kelih z bakr. stojalom in 4 f. vin.

7.) *C. sv. Jurija v (Veliki) Ligojni* (zu Vunderludigoni) (f. Vrhnika) 1 srebrn kelih in 17 gld. v zlatu; pustili so 1 bakren kelih.

8.) *C. sv. Ane v Žažaru* (zu Saser) (f. Podlipa) 1 mal srebrn kelih.

9.) *C. sv. Nikolaja na Praprotnem Brdu* (na Praprotim werdi) (f. Rovte) 1 f. vin.

10.) *C. sv. Mihaela v Rovtah pri Hlevnem Vrhu* (in Grewt zu Clemburg) (sedaj farna cerkev) 1 srebrn in 1 bakren kelih, 6 og. gld. v zlatu in 1 f. vin.; 1 bakren kelih so pustili.

11.) *C. sv. Jeronima v Petkovcu* (zu Pekowetz) (f. Rovte) 1 bakren kelih, 3 og. gld. v zlatu in 2 f. vin.

12.) *C. sv. Katarine na Medvedjem Brdu* (na Medwedim werdi) (f. Rovte) 1 bakren kelih, 4 og. gld. v zlatu in 2 f. vin.

13.) *C. sv. Vrbana pri novi cesti* (an der Newstrassen) (v Godoviču, sedaj farna) 1 srebrn kelih; ključarjema so pa prodali 1 bakren kelih za 2 f. vin. 40 kr.

14.) *C. sv. Janeza v Hotedršici* (zu Kathedersitz) (sedaj farna) 1 bakren kelih in 14 f. vin.; pustili so ondi 1 bakren kelih.

15.) *C. sv. Barbare na Ravniku* (am Rawnikh) (f. Hotedršica) 1 bakren kelih in 4 f. vin.

16.) *C. sv. Janeza v Gorenji Vasi* (im Oberndorff) (f. Logatec) ni imela ničesar.

17.) *C. Matere božje v Zgornjem Logatcu* (in der obern Lochatsch) (sedaj farna) 1 srebrno monštranco, 2 bakrena keliha, 2 og. gld. v zlatu in 1 f. vin.; pustili so 1 bakren kelih.

18.) *C. sv. Križa na Tabru* (daselbs im Taber) (f. Logatec) ni imela ničesar.

19.) *C. sv. Nikolaja v Spodnjem Logatcu* (in der vnndern Lochitsch) (f. Logatec) 1 mal srebrn kelih in 1 f. vin.; pustili ondi 1 bakren kelih.

20.) *C. sv. Dominika v Logatcu* (a je sedaj ni več) 1 f. vin.

21.) *C. sv. Urha in sv. Martina v Zaplani* (zu der Alben) (sedaj je v Zaplani farna cerkev sv. Urha) 1 srebrn kelih, 1 bakren kelih, 24 og. gld. v zlatu in 8 f. vin.; pustili so ondi 1 bakren kelih.

22.) *C. sv. Leonarda na Bregu* (am Rain) (f. Vrhnika) 1 srebrn kelih.

23.) *C. sv. Leonarda na Stari Vrhniki* (zu allten Oberlaibach) (f. Vrhnika) 1 bakren kelih in 2 f. vin.; pustili so ondi 1 bakren kelih.

24.) *C. sv. Antona na Verdu* (im Werdt) (f. Vrhnika) 1 srebrn kelih.

25.) *C. sv. Nikolaja na Korenu* (na Koreni) (f. Vrhnika) 1 bakren kelih, 5 og. gld. v zlatu in 4 f. vin.

26.) *C. sv. Brica v Podlipi* (Podlippe) (sedaj farna) 1 bakren kelih.

c) Préserska fara.

1.) *Farna cerkev sv. Vida v Preserjih* (zu Pressar) 2 srebrna keliha in 4 og. gld. v zlatu; pustili so 2 bakrena keliha cerkvi.

2.) *C. sv. Florijana v Kamniku* (zu Stain) (f. Preserje) 1 kelih z bakrenim stojalom in 5 og. gld. v zlatu.

3.) *C. sv. Helene v Ponikvah* (zu Ponigwach) (pri Preserjah, a te cerkve ni več) 1 kelih z bakrenim stojalom, 5 og. gld. v zlatu in 3 f. vin.

4.) *C. sv. Križa v Rakitni* (zu Rakitn) (sedaj farna) 1 srebrn in 1 bakren kelih ter 28 og. gld. v zlatu; pustili so 1 bakr. kelih.

5.) *C. sv. Janeza v Saboćevem* (zu Sabetzew) (f. Borovnica) 1 kelih z bakr. stojalom in 3 f. vin.

6.) *C. sv. Nikolaja na Pakem* (Napakhi) (f. Borovnica) 1 kelih z bakr. stojalom in 8 f. vin.

7.) *C. sv. Marjete v Borovnici* (zu Frantzdorff) (sedaj farna) 1 srebrn kelih, 1 bakren kelih in 4 f. vin.; 1 bakren kelih so pustili cerkvi.

d) Pod šmarijsko faro spadajoče cerkve:

1.) *C. sv. Leonarda v Sostrem* (Vnnder Osterberg) (sedaj farna) 1 bakren kelih in 2 f. vin.; 1 bakren kelih so pustili cerkvi.

2.) *C. sv. Uršule v Lanišču* (zu Lanisch) (f. Šmarija) 1 srebrn kelih, 1 og. gld. v zlatu in 3 f. vin.

3.) *C. sv. Duha v Gumnišču* (zu Gumnische) (f. Šmarija) 1 mal srebrn kelih in 2 f. vin., 1 bakren kelih so pustili.

4.) *C. sv. Križa «am Puchll»* (v Tlakah, f. Šmarije) 1 bakren kelih in 1 f. vin.

Vse vicedomsko sodišče je tedaj dalo: 1 srebrno pozlačeno monštranco, 1 srebrno monštranco, 2 srebrna pozlačena križca, 1 malo monštranco, 34 srebrnih kelihov in 36 paten (73 mark 15 lotov), dalje 12 kelihov z bakrenimi stojali, katerih niso tehtali, v penezih 187 gld. 53 kr. in v zlatu 189 og. gld. (Dalje pride.)

Kranjski lišaji (Lichenes).

Spisal **S. Robič.**

(Dalje.)

46. Biatora Fr.

132. **B. ochracea Hepp. (sozn. Lecidella ochr. Körb.)** Na apnenku na Šenturški Gori; na apnenem skalovju v Spodnji Kanomli ob Idrijci in na Jelenku. Gl.

133. **B. carniolica Arn.** Na olubljenih bukovih porobkih v Hudem Polju. Gl.

134. **B. Nilandri Anzi. (sozn. B. fuscescens Körb.).** Na borovcih na Čudni Gori. Gl.

135. **B. incrustans (Del.) Mass.** Na dolomitu v Kokriški dolini; na apnenku na Otelci in Vojskem. Gl.

136. **B. rupestris (Scop.) Mass.** Na Grebenu in Grintovcu. **Var. calva Dicks.** Na kasijanskih škrilih pri Njivici (Poženek); na apnenih skalah v okolici idrijski. Gl. **Var. rufescens Hoffm.** Na apnenih skalah na Jelenku in v Spodnji Kanomli. Gl.

137. **B. rivulosa (Ach.) Körb.** Na roženku na Črni Prsti v Bohinju. Gl. **Var. corticula Zw.** Na bukvah na Vojskem. Gl.

138. **B. sanguineo-atra (Ach.) Anzi.** Na dolomitu na Jelenku. Gl.

139. **B. atrofusca Hepp. (sozn. vernalis Körb.).** Po mahu okrog dreves na Šenturški Gori; potem na mahoviti peščeni zemlji na Jelenku in Vojskem. Gl.

47. Blastenia Mass.

140. **B. sinapisperma (De C.) Mass.** Na mahovju, rastočem na apnenku, na Jelenku in Črni Prsti v Bohinju. Gl.

141. **B. Pollinii Mass.** Na črešnjevih drevesih na Vojskem. Gl.

142. **B. ferruginea Huds. α) genuina Körb.** Na starem hruševem drevesu v Cerkljah; potem na raznih drevesnih skorjah na Čudni Gori in Kobalovi Planini. Gl. **Var. β) saxicola Mass.** Na werfenskem škriljevcu ob Idrijci poleg Vrh Čev. Gl.

143. **B. Lallavei (Clem.) Mass.** Na konglomeratu v Dolah, na apnenku na Otelci in Čavnu. Gl.

48. Xanthocarpia Mass. & De Not.

144. **X. ochracea (Schär.) Mass.** Na apnenku na Mokrici in Grebenu; potem na krednem apnenku v Strugi in na jura-apnenku na Otelci. Gl.

49. Bacidia De Not. & Anzi.

145. **B. rubella (Pers.) Körb.** Na listnih drevesih na Vojskem in Čudni Gori. Gl.

146. **B. inundata (Hepp.) Körb.** Na apnenih skalah v grabnih Kojce poleg Zakojce. Gl.

50. Sagiolechia Mass.

147. **S. protuberans (Ach.) Mass.** Na konglomeratu na Čudni in Tičji Gori; na apnenku. v Mrzli Rupi in Hudem Polju. Gl. **Var. mamillata Hepp.** Na dolomitu na Jelenku. Gl.

51. Pinacisca Mass.

148. **P. similis Mass.** Na dahštajnskem dolomitu v Zelenem Robu. Gl.

52. Petractis Fr.

149. **P. exanthematica (Sm.) Fr.** Na konglomeratu in peščencu v Dobliškem Jarku, na apnenku v okolici olševški in preddvorski; potem na hiporitnem apnenku v Strugi poleg Divjega Jezera in v vrhu Ključ. Gl.

53. Secoliga Mass.

150. **S. Lencaspis Krmph.** Na osojnih dolomitnih skalah na Jelenku. Gl.

54. Gyalecta Ach.

151. **G. cupularis (Ehrh.) Schär. — Lich. marmoreus Scop.** Na apnenku na Šenturški Gori, v okolici olševški in preddvorski; potem na apnenku in škrilih v okolici idrijski. Gl.

55. Manzonia Gv.

152. **M. Cantiana Garov. (sozn. Hymenelia hiascens Hepp.)** Na dahštajnskem apnenku na Črni Prsti v Bohinju. Gl.

56. Hymenelia Krmph.

153. **H. melanocarpa Krmph.** Na dahštajnskem apnenku v Zelenem Robu in na Črni Prsti v Bohinju. Gl.

154. **H. hiascens Mass. var. spermogonifera Hepp.** Na apnenku pri Divjem Jezeru. Gl. (Dalje pride.)

Mali zapiski.

Cene in mezde v Ljubljani l. 1524. Dne 26. marca 1511 je razrušil potres deželno hišo (Landhaus) v Ljubljani. Dne 3. maja 1524 je pa nastal požar, ki je vpepelil ves Novi trg in ž njim tudi deželno hišo. Popravo te hiše so izročili po požaru stanovi deželnemu pisarju Volbanku Schwaru, stanujočemu «im Muesheusl». Zanimiv je njegov račun, iz katerega naj posnamemo, po čem so bile l. 1524. v Ljubljani stavbene tvarine in po koliko so imeli delavci mezde. Vsa vožnja lesa iz Mestnega Loga (Stadtforst) je stala 40 kr.; gozdarju so dali za pijačo 8 kr.; Slavec in Schrot sta šla na Vrhniko po droge ali late (ladn) za 20 kr.; tesar je zaslužil na dan po 9 kr.; navadni delavec po 5, včasih tudi le po 4 ali 3 kr.; zidarski mojster Anton je podrl 1 obok in zaslužil 30 kr., v Kranju se je kupilo 111 lat po 5 kr., mitnina je od njih v Kranju znesla 6 kr. in 1 vinar, ter vožnja v Ljubljano 1 gld. 23 kr. in 1 vinar, drugod je dobil dež. pisar 499 lat (à 2 šilinga) za 9 gld. 30 kr. 1 šiling, vozniku ki jih je prepeljal in obelil, je dal 9 kr.; drevesca so bila po 2 do 10 kr., 2 hrasta za vodnjak sta veljala pri Klemenu v Kosarjih 20 kr. in 13 debelih drogov za vodnjakovo kolo po 4 kr.; 100 opek v Bistri 1 gld. 20 kr. in prevožnja 26 kr.; 100 žebljev skodlarjev (Scharnegl) je stalo 4 kr., 100 bartnovglev (Wartnegl) 6 kr., in 100 latovcev (Latnegl) 6 kr., prve vrste se jih je porabilo 800, druge 400 in zadnje 500; Baltazar Sigestorfer v Loki mu je poslal 1650 skodlic (Schintl) za 8 gld. 9 kr. (100 = 52 šilingov). Postrojenje dež. hiše je stalo 63 ren. gld. in 40 kr. — 1 gld. je imel tačas 60 kr. ali 105 šilingov; 1 krajcar pa 5 četvrtakov (Vierer) ali 4 vinarje ali 1·75 šilinga. *A. K.*

Kapelica na Friškovcu. Na Friškovcu, blizu farne cerkve sv. Petra v Ljubljani, se je zbralo letos na sv. Marka dan zjutraj na stotine ljudij. Procesija je prišla z Valvazorjevega trga, kjer je bila sv. maša, k ondotni kapelici, mesto v cerkev sv. Petra, kamor zaradi potresa ni kazalo iti. Še veličastnejša je bila pa dne 12. maja t. l. pokorilna in prosilna procesija, katero je napravila Ljubljana k tej kapelici za odvrnitev potresa. Iz mesta in okolice se je nateklo pred njo okoli 4. popoludne 10 do 20 tisoč ljudij. Stari ljubljanski grad še nikdar ni gledal toliko ljudstva, zbranega pod milim nebom in na glas pevajočega: «Marija! k tebi uboge reve, mi zapuščeni vpijemo». — «Na Friškovcu» je staro

topografiško ime za križišče cest, držečih od sv. Petra proti železnici in iz Kravje Doline v Udmat. Še pred kakimi 30. leti je stal tu preprost lesen križ, katerega so premestili na Aurovo posestvo pri železnici, mesto njega pa je zgradil pokojni stavbeni mojster Jakob Zupančič lično sedanjo kapelico, za katero je Volf naslikal podobo oznanjenja Matere božje. Kaj je bilo v prejšnjih časih na Friškovcu? Najbrže je bilo tu morišče za ženske, če nas ne vara o. Marko Pohlin s svojim poročilom v knjigi: «Tu malu Besedishe treh jeſikov» (1782), kjer piše: «Frishkovz, Richtplatz f. Weibspersonen, locus supplicii». V «Glossarium Slavicum» (1792) pa po svoje etimološki razlaga: «Friſskovz a gr. φρίξ, ein Schauder, horror, qui praetereuntes occupat.» Pomen temu kraju se je pač v naših dneh korenito izpremenil. *I. V.*

Stare ljubljanske bratovščine. Bratovščina sv. družine se je ustanovila letos v stolni cerkvi v Ljubljani. Podobno brátrino — Jezusa, Marije in sv. Jožefa — so imeli naši predniki že l. 1679. Tedaj sta jim jo potrdila papež Inocencij XI. in ljubljanski škof Jožef grof Rabatta. Njen sedež je bil «per Zirqvi S. Joſhefa na velikeh zeſtah» — v samostanski cerkvi «ordna teh boſſeh Augushtinarjov (szer Diskalceatov imenuvaneh)». Rečena bratovščina se je polagoma prelevila v brátrino sv. Jožefa («dan danashne pak se le vezhdejl od zirkovnega Patrona Bratovshna S. Joſhefa ìmeènuje» — poroča o nji o. Marko Pohlin v «Perpisanizi ali Predgovoru» svojemu «Marianskemu Kempensarju» l. 1769). Jan. Gregor Dolničar (Dolnitscher) jo omenja l. 1680. v «Discursus Politicus» (rkps., hranjen v ljubljanski semeniški knjižnici) med 12. ljubljanskimi bratovščinami na 4. mestu: «Jesus, Maria, Joseph. Noviſsima (sc. confraternitas), tempore pestis felix initium sumpsit et eius interceſsione prouincia ab eo malo liberata fuit.» Poznejša opomnja nam pové, da je razsajala kuga tri leta (1679 — 1681) v sosednih deželah. — O Dolničarjevem času so bile poleg omenjene še te-le bratovščine v Ljubljani: Br. Kristusa trpečega na križu pri sv. Jakobu, ki je štela blizu 15000 udov. Potrdil jo je papež Aleksander VII. l. 1655; Benedikt XIII. pa jo je l. 1729. pridružil veliki rimski bratovščini od «dobre smrti». O tej bratovščini in o njenih duhovnih dobrotah nam obširno poroča knjižica: «POMUZH | Shivim, Umirejezhim, inu Mertvim | ALI | BUKVIZE | BRATOU | SHINE | Britkiga Smertniga Terplen | ja Chriſtuſoviga na | S. KRISHU | U' Lublani u' Zerkvi Sveti | ga Jacoba tiga Tovarshtva JESU | ſoviga gori poſtaulene, od Ale | xandra tiga Imena Sedmiga Rim | ſkiga Papesha u' Lejtu 1655. poter | jene, inu od Benedikta tiga Imena | Trinajſtiga, tej veilki Rimski od | *Dobre Smerti* imenovani Bratov | ſhini perdrushene u' | Lejtu 1729. (Labaci Typ. Adami Frid. Reihhard. | Impenſis Joan. Bapt. Voluſij, | Incl. Prov. Carn. Bibl. 1740. 12° nepag.» Nepopoln izvod v muzejski knjižnici.) Dalje se omenjajo v istem času: bratovščina Telesa Kristusovega, najglasovitejša in najpleme-

nitejša; vanjo je bilo vpisanih mnogo vladarjev, vladaric, kardinalov; br. Odrešenika sveta, vstanovili so jo laški trgovci, vsako leto je dajala doto dekletom in stipendije mladeničem; br. blažene Device brez madeža spočete (Germanica vulgo Congregatio); br. blažene Device v nebo vzete (vulgo Latina major); br. rojstva blažene Device M. (vulgo Latina minor); br. presv. rožnega venca; br. vednih molitev za umrle brate; br. blažene Device Karmeljske; sv. Frančiška Seraf. zveza (fasciculus); br. sv. Antona Padovanskega. *I. V.*

Gozdarska prisega iz l. 1769. Josip Anton Codelli baron Fahnenfeldski, lastnik Thurna pod Ljubljano, je vzprejel 8. junija 1769 za gozdarja v svojih besniških gozdih pri Štangi Marka Žagarja, domá iz Rodovlja pri Besnici, kateri je pri nastopu svoje službe tako-le prisegel: «Jest Marko Schagar, koker od moje gnadlue gruntne goifspoifske tega vifsoko rojeniga Gofspoda Gofspoda Joshepha Antona Codella Frajerja od Fahnnenfeldt, koker sedainiga Gofspoda te Stange, jenoi Wöfsenze gorre vsete, jenoi postaullene Worshtar, tzefs lette Vshtange, jenoi V Wefsenske Schuppanie Lesheotshe Worshte, hribe, jenoi gmaine. Perseshem ena zifsta perfsega Bogu Otshetto, Sino, jenoi Suettemo Ducho, koker te nareshlotshene Suette Troyze, Matere Boshie Marie Divize, Vfsem lubem Suetnikam, jenoi Angellam Boshiem, de jest lette moje nafse vsette Worshtarske Schlushbe aufrichtig, Spodobno jenoi Suestu otshem napre Statte, jenoi nigdar obenimo, durkolle taiste wode, is lettech popre immenuanich meni v moja Mirkenga alle Achtenga Saplenech Worshto, Hribo, jenoi gmain, ne lefsa, hofste, alle Refsauza, is moje Lestne volle, alle Schafftekaste netshem iskasat, taisto minie pofsekat, poresat, alle Szer na ena Druga naperpushena Visha odneste, alle otpellate pustite, tude obenech Laso, alle Novin prefs derlaubnoste moje gnadlue Gofspoifske, ne poshigat, alle gore kappat perpustite, na obena Visha fse postoppite, Ampek vfse Lettu, na popreishne na me alle Sbefseda, alle Spifsanem Sturjenem Povellam, daperneste, jenoi Sturite otschem. V lettem odkasvaine tega, toku dobru Spredajo, koker tude szer tem frajerskem kmettam Sastoin ke-danem Lefsoujo, Toku Dobru Sa Derva hzimpre, jenoi Szer druge Sorte Lefs, hofsta, jenoi Refsauz, koker tude per otkasuvainio, jenoi gorre Stauleinio tech Novin, alle Laso, koker tude per Staullainio alle Safsekvainio tech Confino, jenoi Szer Vfsech drugich mojech Worshtarskeh Oppravillech fse notshem dergatshe Sadershatte, ampak tikama potemo od moje gnadlue Goifspoifske, jenoi niech postaullenga Verwaltarja mene daniga povella Taystem Vrbarfskem podloshnem, kattere Sa fse Sa pobierainie tech Vei, Sheshyz, jenoi kar vetter podere, vta Vrbar Sapifsalle, taistem netshem is moje Samavolle obeno Sdravo Darvo, ne Wukou, tude ne druge Sorte lefsa, hoste, alle Refsauza, Stem meinie ta mlade Lefs

dolle fsekat alle resat, Stem minie taisto is letech pred imenuanech hribu, Worshto, jenoi gmain prefs goifspoifskenga perpusheinia ven pelate, alle nofsite pufstite. Tu Schkodlivo Smojenie alle poshigainie tega lefsa, jenoi druge naperpushene Mittelne, alle Fortellne, kattere fse Vfsachneinio tega lessa Shpogaja, koker hittro jest taiste Schkode bodem Samirkau, jenoi taistega, kattire je ta Schkoda dapernefsou, bodem Suedou, otshem taistiga Sdai moje gnadlue goifspoifske osnanet, jenoi lettu Savolle nobeniga Daru, alle Schenkenge netshem Samoutshat, alle pokritte, lette Partie, alle Ludi, katterem bodem jest ta lefs, hofsta, Refsauz, alle lase otkasuvau, alle Meinike Stau, alle Safsekouau, netshem Savolle mojga Worshnarskiga lona taiste zefs Stara navada prefsillet. Tude vtaifstem Fallo, kader bode en Ogein v tech Hribech, Worshtech, alle Vgmainach ven pershou, otshem po moje Magotshnaste flifsatte Sse taistega pogafsitte, jenoi Vfsa Schkoda odvernitte trachtate. Sraven tega otshem tudi moi flifs perloshite, de is Rodoulfskega pothoka ot kmetto obene Sorte lefs na bode fsekan, minie ven pellan, jenoi Szer Vfsech vishach Suesto, aufrichteg, jenoi flifsek fse Sadershat, koker fse enimo Suestemo Schlushabniko, jenoi Worshtarjo ispodobe, jenoi Sraima. Toku guishno jenoi Reshnitshno, koker mene Buch, jenoi ta luba prefs vfsega Madesha Spotshetta Diviza Maria, Vfse lube Suettnike Boshie, ta Suette Evangelium, alle Boshia Wefseda, na moi pofsledne zafs, kader fse bode moja Dushiza od moiga Tellefsa lotshilla, na pomagaitte. Amen. (Iz arhiva v gradu Turnu pod Ljubljano.)

Rodoljubje za francoske okupacije. Kako se je slovenska mladina navduševala za svojo domovino, svedoči moj izvod Vodnikove «Pifmenofti». Na notranji strani gorenje platnice je podpisan prvi posestnik te knjige tako-le: Carl Grum | fholar v' pervi krainfki | fholi. | 1811. Pod letnico stojé nastopne vrstice:

Od Drave da Podve (recte: Budue) Illirzi pojo
Nafh Gouverneur pofdravlen nej bo.
Illirz je na morju mozhen bil,
K' fe je Rimz barke tefat vzhil.

Prva dva granesa se glasita do malega tako, kakor Vodnikov epigram, ki se je dne 15. vel. srpana 1810 o razsvetljavi na čast Napoleonu lesketal kot transparentni napis na deželni hiši v Ljubljani (gl. «Lj. Zvon», 1883, str. 268). Ostala dva sta varijanta osme kitice «Ilirie oshivlene». Pod njima se je rodoljubni učenec iznova podpisal s črnejšim črnilom: Charl Grum, | fholar v' drugi | krainfki fholi. | 1812.

I. V.

Izdaje in zalaga «Muzejsko društvo za Kranjsko».

Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik V. **1895.** **Sešitek 3.**

Grobni spomeniki v Stičini.

Popisal **Konrad Črnologar.**

(Konec.)

VIII. Plošča opata *Raumbschiessel-na,* vzidana poleg prejšnjega spomenika, je iz sivega apnenka, 1·70 *m* visoka in 0·95 široka. Po sredi je palica z mitro, na vsaki strani po jeden spodaj ostro zakrožen ščit, desni z grbom samostana. Ptič z ovratnikom stoji na levo obrnjen na ozidju iz rezanega kamna s strelnimi linami. Na levo je grb barona Raumbschiesslna s štirimi polji, v I. in IV. po tri sklede z žlico, v II. in III. kronana čelada z nojevimi peresi. Spodaj je sledeči napis z velikimi latinskimi črkami, deljen s palico v dva dela.

Napis VIII.

VIATOR STA	ET VIGILA
DVM	·TRANSIS
VIGILANTISSIM	MV̅ D · LVDOVICV̅
DE RAMB	SCHISSL
VIGILAVIT HIC CÆ	SARIS · ORD: PATRIÆ
MILES, ABBAS, DEPV	TATORVM PRÆSES
AT SENIO ET QVAR	TANA TREMVLVS
SCVTA ET SCVTEL	LAS EVERTIT
ET OCCVBVIT LABA	CI, 5. DECEM. 1687.
IN SONO TVBÆ	EVIGILATVRVS.

IX. Prej navedeni trije spomeniki so vzidani z zahodno steno prečne ladije. V severni steni poleg vrat pa so trije spomeniki. Prvi od zahodne strani je oni opata *Antona* barona

Gallenfelsa; visok je 2·15 *m*, širok pa 1·08 *m*. Napisna plošča je iz črnega marmorja. Latinske velike črke niso vse jednake velikosti. Plošča je od strani in spodaj obdana z neokusnim prtom iz sivorudečkasto pisanega marmorja, na vrhu pa sta med dvema S podobnima ornamentoma združena grba z baroknimi, neheraldičnimi ščiti. Pokrita sta z mitro, skozi katero je vtaknjena palica, vse iz kararskega marmorja. V desnem ščitu je stiški ptič vrhu ozidja, v desnem pa je vrhu hriba trikot s skalo, ob katerem plezata dva jednoroga. Delo ni estetično, dasi je tehnično dobro izvedeno. Napis ima 19 vrst in se glasi:

Napis IX.

HIC
IACET ALTERA SUI PARTE
QUI INTEGRA SUI MEMORIA ÆTERNUM STAT
ANTONIUS ABBAS EX L: B: DE GALLENFELS
RELIGIONE. FORTITVDINE. PRUDENTIA
PAR MAIORIBUS,
PROLIXITATE GUBERNII, AC MAſSUETUDINE
FACILE SUPERIOR
DEPUTATORUM BIS PRÆSES
CELEBRI AD AULAM CÆSARIS COMMISSIONE
VERUS PATRIÆ EGENORUM, SUORUM$_q$ PATER
HUIC LECTOR
PRECARE ÆTERNUM BENE
QUI NULLIUNQUAM VOLUIT MALE
DONEC NON TAM OBIRE TERRIS
QUAM ADIRET COELOS
PLACIDE UT VIXIT EXTINCTUS
DIE XII: APRILIS ANNO DOMINI MDCCXIX
ÆTATIS SUÆ LXV · GUBERNII XXXII.

X. Na drugi strani vrat sta dva spomenika. Prvi je od opata *Maksimilijana Mottoch-a,* iz črnega marmorja, 1·65 *m* visok, 0·82 *m* širok. Plošča je obrobljena s četrtžlebom. V spodnjem delu je barokna eliptična kartuša z napisom iz

velikih latinskih črk, deloma zelò poškodovanim. Nad napisom v sredi sta dva rokoko-ščita, nad grboma je mitra s palico. Grba imata eliptično polje, v desnem je stiški ptič vrhu kreneliranega ozidja, v levem pa je v plamenečih žarkih Marijino ime MRA, spodaj vodoravno dve roži. Napis slôve:

Napis X.

HAC IN FOSSA IACENT OSSA
Rmi: D. MAXIMILIANI
QVEM ABBATEM SITTICENSEM
MILLE LVGEBVNT ANNI
HANC QVAM VIXIT ESSE DIXIT
VITAM SINPLICIANI
VIGIL REXIT ET EVEXIT
CLAVSTRVM XLII PRESVL
NVNC QVIESCAT ET CLARESCAT
VITÆ MORTALIS EXVL
ANNO 1680 MENSE IAN · DIE.

XI. Precej zraven je vzidana nagrobna plošča opata *Janeza Weinzerla* iz rudečega marmorja, 1·70 *m* visoka in 0·90 *m* široka. Delo je izvrstno izvedeno in jako okusno. Spodaj je napis v 0·74 *m* visoki in 0·67 *m* široki kartuši, ob robu okrašeni s stilizovanim listovjem. V gorenji polovici je opatov grb. Polukrožno završen ščit je deljen v štiri polja in srčni ščit. V poslednjem je na levo obrnjena papiga z ovratnikom, stoječa na zidovju iz kvadrov vrhu trojnega griča. V grbu samem je v desnem zgoraj in levem spodaj na desno hodeč dvorepi heraldični lev, v ostalih dveh pa iz trojnega hriba rastoč mladenič v kuti, na glavi ima kapo s trojnimi peresi levico ima ob boku, v desnici pa drží navzgor na levo obrnjen srp. Na ščitu je kot okrasek na desni mitra s palico in sudarijem, na levi odprta mrežasta čelada, pokrita s krono, iz katere raste oni mladenič med rogovoma.

Napis je iz velikih latinskih črk.

Napis XI.

SVME : TERRA : QVOD : TVVM : EST
CADAVER PVTRIDVM.
ADMODVM REVERENDI DOMINI FRATRIS
IOANNIS WEINZERLE SITTICENSIVM
COENOBIARCHÆ QVADRAGESIMI PRIMI
SAC : CÆS : MAIES : CONSIL : REXIT A^IS 16
MENS : 7. OBYT A̅O · M · DC · LX : QVO :
VSQVE RESVRGAT VIATOR PRO EO ORET.
MEMOR STADY
VIVENS SIBI POSVIT.

XII. V kapeli sv. Alojzija sta dva spomenika. Na tleh leži kot rakveni pokrov priprosta 1·06 *m* dolga in 0·82*m* široka plošča iz rudečega kamna, kot pravi napis opata *Reinprechta,* umrlega 13. januvarja 1626. Tega napisa ni videl Milkowicz. Slôve tako:

Napis XII.

HOC SVB TVMVLO REQVIESCIT
R^VS^SS IN XPŌ PR̄ AC D : D : IACOBVS
HVIVS LOCI ABBAS · S · CÆS : MAIEST :
CONSIL : QVI VIGINTI TRIB9 ANNIS ·
HVIC MŌSTRO FÆLICITER · PRAEFVIT
TANDEM IN DN̄O OBDORMI
VIT 13 · IANVARY A : 1626.

XIII. V steno na listni strani je vzidan spomenik predzadnjega opata *Viljema Kovačiča,* umrlega 12. maja 1764. Narejen je iz raznobarvenega marmorja, sicer dragoceno, a skrajno barokno, dasi tehnično dobro delo, gledé oblik pa nedosežno zveriženo. Ni ga boljega vzgleda o propadu umetnosti v preteklem stoletju. Spomenik je 2·50 *m* visok, 1·35 *m* širok; podstavek je 0·85 *m*, plošča 1·0 *m* in nastavek 0·65 *m*

visok. Podstavek je iz sivkasto-rudeče pisanega marmorja z dvema rizalitoma, na katerih je po jedna že poškodovana vaza iz belega marmorja, v sredi pa na rumeni blazini mrtvaška glava, vrhu nje peščena ura, na desni pedum in na levi mitra, vse iz kararskega marmorja. Nad stojalom je napisna plošča iz črnega kamena. Napis ima 11 vrst z velikimi latinskimi črkami. Vrh in strani plošče pokriva jako neokusna in vihrasta draperija iz rudeče-sivo pisanega marmorja z mašnami in čopi. V gornjem delu sta združena grba samostana in opata v baroknih ščitih in v eliptičnih poljih. Vrhu ščitov je z mitro pokrita angeljska glavica, kakoršno je rabil ta opat v pečatih. V desnem ščitu je na levo obrnjen ptič nad zidom s 3 «cinki», v levem opatovem pa na desno skakajoč jednorog. Ta grba in nakrasek so iz kararskega marmorja.

Napis z velikimi latinskimi črkami se glasi:

Napis XIII.

RM̄O AC PERILLUSTRI D. D.
GUILLELMO KOVATSCHITSCH
PRÆSVLI EXIMIO
QUI COLLAPSAM MON̄RII REM
QUASI PENITÙS RESTITUIT
IN GRATI ANIMI SIGNUM
POSUIT
SUCCESSOR ET CONVENTUS.
VIXIT ANNIS LXXI.
REXIT XXX.
OBIIT XII MAJI MDCCLXIV.

Pod pevskim korom je rakev, ki nosi na pokrovni plošči napis:

· F · X · T · A · S
1768.

kar znači, da je to kripto ali vsaj pokrov narediti dal poslednji opat Franc Ksaverij Taufferer, opat stiški, l. 1768.

S tem je končan opis vseh še ohranjenih nagrobnih kamnov v stiški cerkvi. Spomenika opatov *Lavrencija Rainer-ja* in *Ruperta Eckart-a,* katerih omenja Puzel in za njim «Illyr. Blatt», sta prešla. Radi popolnosti spisa ju tu navajam. Prvi se je glasil: «Viator et Fama colloquuntur. || Dic Dea, an hoc Laurens Abbas sub pulvere vere || Carna, cui similem vix plaga sperat, erat. || Quis sonus, hic bene gesta viri, quae fuggeris aeris, || Fama que magnanimis praemia nota, nota. || Factus is es meritis, igitur tam Nobilis illis, || Non ergo famam mors cita fallet, alet. || In cineres versus decor est, nisi corporis oris, || Spiritus astra super nunc habitabit, abit; || Virtutum fama post funere vivitur, itur; || Cetera sunt hominum, nil nisi fumus, sumus.» Ob kraju je bil še napis, na desni «Viator», na levi: «Fama». — Ker je ta opat posebno rad delal verze, si je bržkone ta napis zložil že v življenju.

Napis na spomeniku opata Ruperta pa slôve: «Responde viator || Quis est homo, qui vivit et non morietur? hanc || Rssmus Abbas Rupertus mortem est expertus an- || no Dni. 1644.

Janez Debevec.

Donesek zgodovini slov. slovstva.

Spisal **I. Vrhovnik.**

(Konec.)

Spisi Janeza Debevca nosijo znak prehodne dobe med o. Markom Pohlinom in Kopitarjem. Dasi ne stoji v prvi vrsti tedanjih slovstvenikov, vender se je vrlo trudil za razvoj slovenskega jezika in slovstva. Bil je zvest pomočnik Japlju, Vodniku in Kopitarju. Zlasti prvi izmed rečenih veljakov je bil Debevcu uzornik. Pisava «Ta velkiga Catekismusa» in sv. pisma Japljevega odseva do malega iz vseh njegovih spisov, spadajočih v ascetiško, bogoslovsko, narodno-šolsko in jezikoslovsko stroko. Oglejmo si jih natančneje!

1. Kratki navuki, regelze inu molitve sa Sakrament té pokore, od Joannesa Debevza, v' Lublanſki duhovni hishi maſhnika. V' Lublani per J. F. Egerju 1783, 12°, 83 str. — Tako navaja Šafařík (Gesch. d. südsl. L. I. 135) naslov 1. izdaji prve knjige Debevčeve; 2. izdaja mu je neznana, takisto Marnu (Jezičnik XXII, str. 70); tretji beleži letnico 1792 in izdatelja Ign. Merka. Popolni naslov 3. izdaji je ta-le:

KRATKI NAVUKI, | REGELZE, INU MOLYTVE | SA ṢAKRAMENT | TẸ | POKORE. | — od | JOANNESA DEBEVZA, | V' Lublanski Duhovni Hiſhi Maſhnika | Napravlenu, potler pak na konzu | prenarejenu, inu sdej | k' trẹtjimu vun danu. | — V' Lublani, | Od Ignazja Mẹrka na prodaj utiſnen. | 1792, 12°, 103 str.

Četrto izdajo deva Šafařík zmotoma v l. 1807 («4te Ausg. 1807 und vielleicht auch später»), pa je izšla že l. 1801, omenja jo Marn l. c., kakor tudi 5. z l. 1807, ki ima ta-le naslov:

KRATKI NAVUKI, | REGELZE INU MOLITVE | SA | ṢAKRAMENT | ṢVẸTE | POKORE | s' perſtavlenimi | litaníami od pokóre. | — od | JOANNESA DEBEVZA | Kateketa per Nunſkih ſholah | v' Lublani shẹ prẹj napravlenu, sdaj | pak sopet preglẹdanu. | — Pẹtizh vun danu. | — V' LUBLANI, | Od Joan. Rezerja natiſnenu. | 1807. | 12°, 95 str. — Poznejši natiski so mi neznani.[1]

Vsebino te ascetiške knjige navajam po 5. izdaji. 2—37 str.: KRATKI | Navúki, Rẹgèlze, inu Mo|litve sa Sakrament ſvẹte | POKORE. | I. Kaj je greſhnik, inu kaj húdiga | je grẹh. | (2—5). II. Potrẹbnoſt pokóre ſploh takú | imenuváne. (5—7). III. Sakrament pokóre, njega goripo|ſtáva, mózh, inu potrẹbnoſt. (7—10). IV. Ispraſhùvánje ſvoje veſty. | (10—12). V. Shároſt inu njẹne laſtnóſti. | (12—14). VI. Perpomáganje ſtrahú, potrẹbnoſt lubẹsni. | (15—17). VII. Spóved, njẹ potrẹbnoſt, inu | laſtnoſti. (17—22). VIII. Kakú ſe ima en pokórjenik proti | ſvojimu ſpo-

---

[1] Iz Marnovega dodatka 5. izdaji: «itd.» sklepam, da so «Kratke navuke» še kdaj natisnili.

vedniku sadershati. | (22—24). IX. Od dodejlénja, inu odláſhanja | ſvęte odvęse. | (25—30). X. Od sadoſtiſturjenja. | (30—34). XI. Nevarnoſt nasajpadza v' gręh. | (34—35). XII. Kákùſhniga ſerza móre pokorjenik | po ſpóvedi biti. | (35—37). — Potem parafrazuje obširno očenaš prošnjo za prošnjo pod naslovom: NAVUK | sa ſpokorjene duſhe, | OD | GOSPODOVE MOLITVE, | Katęra ſe, Ozhe naſh, imenúje. | (38—72). Knjigo završujejo: LITANIE | OD | POKORE. | is ſvetiga Piſma isbrane. | (73—95). — Prvi dve izdaji sta vtegnili imeti tudi spokorne psalme. Na to meri opomnja v 3. izdaji na str. 76.: «Pſalmi te pokore, tu je, tii ſti pſalmi, katiri ſo v' karſhanski zęrkvi shę od nękadaj ſem | sa molytve inu pejtje ob zhaſ sih tę pokóre is med tih drugih pſalmov vun sbrani bily, | ſe najdejo v' tih bukuvzah | S v ę t a M a ſ h a[2] imenuvanih. Sa tęga volo ſo v' letęh bukuvzah O d p o k ó r e vun ſpuſheni.»

Kolika je razlika med Debevčevo slovenščino l. 1792. in njegovo pisavo l. 1807., naj pokažeta vzporedna navedka iz 3. in iz 5. izdaje njegovih «Kratkih navukov.»

1792.

str. 39.: Veliku Kriſtjanov je, katęri | ne ſposnajo, kaku imenytna je | ta Goſpódna Molitu: Ozhe naſh. Leta molitu je nar ſvetejſhi, | nar obilniſhi, nar mozhnejſhi, | nar potrebniſhi, inu nar bol | perpravnu sloshena za eniga | ſpokorjeniga gręſhnika. | — 1. Ta molitu: Ozhe naſh, je | nar ſvetejſhi. Nizh ſhkodlivi ga, nizh falleniga, nizh zhlo vęſhkiga, nizh posęmliskiga | ny v' njo utaknenu. Kar ſe ſkus leto molitu shelly, je per|vizh zhaſt Boshja, drugizh na | ſhe poſvetzhenje. Tę proſhne | (str. 40.): sa tę zhaſne gnade, od katęrih my tamkej spomnimo, ſo

1807.

str. 38.: Veliku Kriſtianov je, katęri ne | ſposnajo, kakú imenítna je Go|ſpódova Molitu: Ozhe naſh. Ta | molitu je nar ſvetejſhi, nar obil|niſhi, nar mozhnejſhi, nar potrebniſhi, inu nar bòl perpravnu | sloshena sa spokorjeniga gręſh|nika. — 1. Molitu: Ozhe naſh, je nar | ſvetęjſhi. Nizh ſhkodliviga, nizh | nápàzhniga, nizh zhlovęſhkiga, | nizh posęmliſkiga ny nótri. Kar | ſe v' ti molitvi shely, je pervizh | (str. 39.): zhaſt Boshja; drugizh naſhe po|ſve|tzhenje. Proſhne sa zhaſne do|bróte od katerih tam ſpóm nimo, ſo naſhe vezhnu sve|lizhanje obernene

[2] To je Jurija Gollmayra molitvenik gl. op. 3. «Svęta Maſha» je dosegla 17 natiskov (17. pri Blasniku l. 1839).

na | nafhe vęzhnu isvelizhanje ober| nene. Leta molitu je tudi od | tot ta nar fvetejfhi, kir je taift ta nar fvetejfhi, katęr je njo | slóshil, inu nafs navuzhil, nam rèzh Nafh Gofpód Jęsus Kri ftus.

Tá molitu je | tudi od tód nar fvetejfhi, kir je taifti nar fvetejfhi, katęri je | njó slóshil, inu nafs vúzhil, imam | rezhi, nafh Gofpód Jefus Kriftus.

2. GOVORJENJE | OD | BRANJA Ş. PIŞMA. | To je predgovor k Japelj-Kumerdejevi knjigi: Svetu Pifmu Stariga Teftamenta, I. 1791, obsegajoč 37 nepaginovanih stranij.

Nekateri so se upirali zoper slovenjenje sv. pisma, boječ se, da bi ljudje ne zašli v zmote. «In horum praeoccupatae mentis medelam fequens fuper Bibliorum lectione Tractatus in noftrate lingua ad meas enixas preces a D. Joanne Debeuz Sacerdote Curato Labacenfi, cujus laus ex opufculo ipfo patebit, compofitus eft», piše o tem delcu Japelj v uvodu: AD LECTOREM k prej omenjeni knjigi. Dobršen kos «Govorjenja» je ponatisnil Marn v Jezičniku XXII. na str. 71. in 72.

3. KRAJNSKI PLATELTOF | V' Katęrimu fe najdejo | NAVUKI | od Krajnskiga branja | sa tę Katęri fe brati vuzhę | od Janesa Debeuza | Mafhnika. | Cum Licentia Superiorum. | V' Lublani 1791. | Şe najde per Andreju Klemensu | Bukvevęszu.[3] | Mala 8°. str. 32.

Te knjižice, katere jeden izvod hrani muzejska knjižnica v Ljubljani, ne omenja ni Šafařík, ni Marn. Obseg ji je ta-le: Predgovor. Od Abecedike ali vèrfte vfih Pufhtabov. Abecedika Od pufhtabvanja. Od branja. — Na poslednji strani stoji opomnja: «Utifnenu v' Lublani per Ignaz. Męrku, | v' lejtu 1791.» |

4. Kleine Erzählungen. Majhine Perpovedvanja. U' Lublani per J. Rezerju natifkavzu. 1809. 8°., str. 109. To nemško-slovensko šolsko čitanko, iz katere navaja Marn (Jez. XXII., str. 71.) za vzgled odlomek prvega «perpovedvanja»,

[3] — vezec, to je pravilna oblika, ne pa — vez, kar pomenja: der Einband. Ljudje pravijo: piskrovezec, ne pa: piskrovez. Pišimo torej: knjigovezec, ne pa: knjigovez.

je l. 1816. popravljeno iznova izdal Matej Ravnikar pod naslovom: «Male povesti za šole na kmetih v ces. kr. deželah.» (3. izd. l. 1822. itd.) Marn, Jez. XV., 67.

5. »Krainische Grammatik, Hs. zw. 1795—1797. In der Bibl. des Seminariums zu Laibach», poroča Šafařík (str. 57) in za njim Marn (Jez. XXII., str. 71), ki pa pristavlja: «kjer se v istini hrani Rkps. «Deutsch-Krainerisches Wörterbuch» v dveh zvezkih, ter se njemu (t. j. Debevcu) pripisuje.»[4] Ljubljanska semeniška knjižnica res hrani, kakor piše Šafařík in pred njim Metelko (Lehrgeb. XXIV.) Debevčevo rokopisno slovnico, ki je ostala nepoznana Marnu. Naslov ji je:

Krainerisch=slauische | Sprachlehre | Verfasset | für Vorlesungen in dem Fürst|erzbischöflichen Zöglinghause zu | Laibach, die im Jahre 1795. ange|fangen worden.

Rokopis obsega 312 in pol listov (v v. 4°), izmed katerih je 13 praznih; vmes sta vtaknjeni dve folio-pôli, 6 listov v 8° in kos lista v 4°. Na vsaki strani je dobre tri prste širok prazen rob za razne opomnje, popravke in dostavke. Prve štiri strani so nesešite in nezaznamovane. Naslednji večji in manjši sešitki ali pa tudi samo preganjene polpôle so gori v desnem oglu označene s črkami lat. in deloma gotske azbuke.[5] — Podpisal se ni pisatelj, a iz naslovnega lista in iz poročil Kopitarjevih in Metelkovih smemo za gotovo sklepati, da je tej rokopisni slovnici pisec Janez Debevec. Tudi se

[4] Skrbno sva iskala z g. prefektom dr. Debevcem po semeniški knjižnici, a tega slovarja, ki ga Marn jemlje v misel, nisva našla.

[5] A--Z; po dvakrat se nahajajo črke C, E, F, G, H, J, nekatere izmed njih so prečrtane. Za Z pride A A, B B, C C, D D, E E; A, B, B_1, B_2; trije neoznačeni zvezčiči; A; 4 nezaznamovane polpole, 1 nezaznamovane 1¼ pole, 1 neoznačen sešit, v katerem sta dva navedka iz: Everhardi Gverneri Happelii Mundus mirabilis tripartitus: Bemerkung von Vermehrung der Sprachen, Von ungrischer Sprache, potem navaja očenaš «in verschiedenen Slauischen Sprachen: Krainerisch, Dalmatisch, Croatisch, Servisch, Sclavonisch, Polnisch, Böhmisch, Russisch, Lausnizisch, Liefländisch.» Na 2 celih polah je z velikimi črkami napisana sklanja osebnega zaimena in sklanja comp. Lępifhi.

pisava tega rokopisa do dobrega vjema s pisavo aktov, ki so prišli izpod Debevčevega peresa ter se hranijo v škofijskem arhivu.

V predgovoru («Vorrede») — 5 stranij in 6 vrstic —, katerega sem že prej omenil, in v «Einleitung zur krainerischen Sprachkunde» (2 str.) naglaša važnost jezikovnega pouka za duhovnike. Slovnico deli na pet delov: I. Von der Aussprache, II. Von der Tonmessung, Prosodie, III. Von der Wortforschung, IV. Von der Wörterfügung, V. Von der Rechtschreibung.

Nekatera poglavja je preosnoval. Jako obširno govori o črkah trikrat, o samoglasnikih[6] celo petkrat. O. Marku Pohlinu očita svojevoljno zamenjavanje ſ in s («Da aber diese Genauigkeit in mehrern Werken theils die Verfasser, theils die Buchdrucker nicht beobachtet haben, ja in einigen Werken, wie zum Beyspiel in jenen des P. Marcus Pohlin, eines Diskalceaten, geflieſſentlich die 2 Figuren dieses Buchstabs verwechselt werden, muß man nach der dort angenohmenen Schreibart selbst rathen, wie das S dort lauten solle.») Sklonov ima 8, s katerimi odgovarja na vprašanja: 1. Kdó ali kaj, 2. zhigá, 3. komú, h' komú, k' zhimu, 4. kogá ali kaj, zhes kogá ali kaj, 5. O kdó ali kaj, 6. od kogá, 7. s' kóm ali s' zhæm, 8. Pèr kóm ali per zhímu? Za moška imena so štiri sklanjala: toshnyk, mosh, Bóg, tat. V mestniku pri-

[6] *a* mu je trojni: *a*, kakor v nem. besedi: Frau in v lat.: pater, *à* je slaboglaseč se ali zamolčani a; tako se izgovarja mestu: kàrſt, kàdàr: kèrſt kdèr; *â*, ki stoji mestu dveh a: teh zerkvâ. V 5. razpravi o samoglasnikih ločéva celo šestero *a*: á longum (Dán, gegeben), à ſemilongum (Làs, Ein Geräutaker), â duplex id eſt á à (Dân, Tag), a breve (Mígam), ă ſemibreve (Şăm, Her, Părſt), a brevisſimum (Kadô, Wer). — e mu je čveterni (é, ê, ẹ — mesto tega piše večinoma æ [kajpada mnogokrat na nepravem mestu] — è), v 5. razpravi celo osmeri; *i* in *o* sta v 5. razpr. šestera, *u* peteri. O *y* pravi, da je pri Kranjcih zategnjen i, zlasti v poslednjem besednem zlogu. Y je hotel vtihotapiti v Vodnikovo pratiko, o čemur piše Zois Vodniku: «Korn hatte den Bogen an Herrn Debelz zur Correctur gegeben. Dieser wollte nun eine Menge einfache lange *i* in *y* (das doch das kürzere ist!) übersetzt wissen. Kummerdey sah den korrigirten Bogen in der Presse bei seinem Schwager und hiess ihn die einfachen *i* beibehalten.» (Vodnikov Spom. str. 53.)

poroča u mesto i, češ, da se tako izognemo dvoumju (pek, -a, der Bäker, in peka, -e, die Bäkerey itd.). O. M. Pohlin (Kr. Gr. 1783, str. 33) piše: hlapz, kofl, mejsz ... Debevec pa uči, da so te besede «nach der wahren slavischen Sprache» dvozložne. Ženska sklanja je trojna, kakor se rod. končuje ali z *e* ali s kratkim *i* ali z *y* (dolgim i). Dúſha, ſènóshet, nozh. Izjemi: máti in hzhy. Samostalnike sr. sp. loči v take, ki imajo v im. in v rod. po jednako zlogov, in v take, ki so v rod. večzložni (I. im.: e, u; II. im.: e, rod.: eta, æna ali ena; im.: u, rod. æſa). Sklanjalo za vse: Dælu. Pri osebnih zaimenih je dv.: Mì dva, Mæ dvæ, Mì dva, Najù, Nìju. Zaveda se sintaktiške razlike med krajšimi in daljšimi oblikami osebnega zaimena učeč: Če je v govoru osebno zaime naglašeno, se ne sme okrajšati, rabiti je daljšo obliko. Letá (ž. daj.: Letæj). Ta iſti, ta iſta, tu ali to iſtu. Uni, una, unu. Katæri, a, u. Z o. Markom P. vred meni Debevec, da ni priporočati besedice «kir», ki jo prosti narod skrajšuje iz katir, češ, ker je v izreki jednak s kir, weil. Kdo, kaj; rod.: zhigá in kogá; «česa» mu je neznan. Kdór, kar. Kakùſhni. Kaki, kaka, kaku. Za pridevniško sklanjo sta dva uzorca: zhiſt, ta zhiſti in: mlad, ta mladi. Tretja stopinja se tvori s pristavljenim «nar», s pristavkom poviševalnih ali poniževalnih izrazov n. pr. ſilnu, grosnu ..., z dostavkom kake primere, na primer: Bæl kèd ſnæg ..., s ponavljanjem pridevnika, n. pr. Læp-læp, z izpremembo samostavnika, od katerega se je vzela primera v pridevnik, n. pr. kamnytèn, steinhart ..., s pristavkom zloga: pre: Preſvet ... tega pa ne svetuje, kajti pre pomenja tudi Allzusehr. Izmed števnikov: ſtujni, dvæſtujni, tryſtujni .... deſetſtujni ali tavshentni, deſætſtujnikrat deſætſtujni ali millionovni ali ſtukrat deſæt tavshentni. Pri glagolih ga je motila lat. Celó medium je iztaknil. Tudi trpno obliko ima, o kateri uči, da se tvori 1.) s pom. gl. Şim ter s trpnim deležnikom, 2.) če se glagolu v tvorni obliki doda «ſe», 3.) če se izpremeni trpna oblika v tvorno. Sprega z zaimenom. Dv. ž.: Mè dvæ ſmo; sr.: Mà (và) dva ſva (ſta). Glagole deli v pravilne

in nepravilne. Razločuje jih v: verba momentanea (ſkozhim), v. inchoativa (Boleham), v. continuativa (ſkazhem), v. frequentativa (Poſkakujem), v. diminutiva (Skaklam), v. vehementia (Şe ſtræſsem). Pravilnim glagolom ste dve spregali: Práſham, Dráshìm. Deležniki: praſhaje, jokaje; praſhajózh, drashijózh, oppraſhujózh; deležnik na -ši neznan. Nepravilni glagoli se spregajo po: Shelym, Plédem, Jæm. Za predlogi, prislovi, medmeti in vezniki obravnava skladnjo. Pravilo: Kranjci se vežoč besede ne ravnajo po drugih jezikih. Njih jezik ima tudi v tem oziru mnogo svojstvenega, kar naj bi se ne izpodrivalo z drugimi v njihovi deželi navadnimi jeziki. Vpliva nikalnic ne pozna. Dolgih vmesnih stavkov, ki razkosavajo (glavni) stavek na dvoje, ne ljubijo Kranjci radi nedostatka jasnosti. Takisto niso vajeni Kranjci dolgih perijod. Mesto dolge perijode stvori torej več manjših perijod — uči Debevec. Pravilom dodaje mnogo vzgledov, tako našteva pri pravilni spregi 450 glagolov, pri nepravilni pa 893; vsakemu je označil poleg sedanjika velevnik, deležnik pretekl. č. na -l, nedoločnik in trpni deležnik.

Vprašanja, ki so belila glavo slovničarju Debevcu, ohranjena so nam na 4 str. pod naslovom: «Fragen | Deren Beantwortung Forſcher der Krainerſprache | vor der Herausgabe der Sprachbücher | einander mittheilen, und gemeinſchaftlich | feſtſezen ſollten.» Evo nekaterih! Ali se nahaja kje na Kranjskem kraj, o katerem bi se nepristranski reči moglo, da se tamošnje narečje samo more smatrati za splošni deželni jezik? Ali bi ne bilo bolje, ko bi jezikoslovci iz vseh narečij kranjske dežele posneli jedno splošno, ki bi se slovniški uravnalo po preprostih pravilih in izjemah? Ali bi se tako narečje ne dalo zbrati v glavnem mestu Ljubljani? Na. kaj naj bi se pazilo pri taki zbirki in česa bi se bilo treba ogibati? Ali bi bilo svetovati, da bi se v glavni stvari odstopilo od jezika iznova izhajajočega prevoda sv. pisma? Ali bi ne bilo primerneje spraviti ondukaj sprejeto narečje in pisavo v slovniška pravila? V desetih vprašanjih se peča nato z azbuko in z

naglasnimi znamenji. Izmed ostalih omenjam še ta-le: Ali smejo jezikoslovci iz znanih besed z navadno izpeljavo kovati nenavadne besede? Ali smemo rabiti besede drugih neslovanskih jezikov brez škode deželnega jezika? Ali so nemške besede zato prikladne? Ali bi ne kazalo pri izbiranju in popravljanju kranjskih besed posebno ozirati se na druge soslovanske jezike? Ali bi se smele v sili rabiti latinske in grške besede? Ali naj bi se kaka stara kranjska (ta beseda je prečrtana) knjiga, dasi ji je vsebina dobra, v poštev jemala tudi v slovniškem oziru? Na dveh straneh podaje potem: Grundsäze | Der krainerisch-slavischen Sprachlehre. Med drugim trdi, da nevtemeljene novotarije služijo le k zmešnjavi jezika ter pomanjšujejo ugled jezikoslovcev. Slovnica naj uči, kako se izraža vsak najmanjši glas, prihajajoč narodu iz ust, s svojo črko ali znakom. Pismo je glede na jezik to, kar so sekirice glede na godbo in kar je slika glede na natorne predmete. Na četrtici pole našteva, kakošne lastnosti naj ima narečje, ki se nam ga je poprijeti v govoru in v pismu. Poleg drugih svojin zahteva, naj bode blizu drugim slovanskim narečjem («andern Slavischen Mundarten, welchen man sich, soviel möglich nähern sollte.»)

Debevec se v svoji slovnici protivi nekaterim nemčiznam (n. pr. kajsén in kajsédèn, takú — v začetku zloženih stavkov), priporoča čisto izgovarjanje končnega *l* pri pridevnikih in pri deležnikih, ogiba se samovoljnih skovank Pohlinovih (nekaterih se pa vender ni iznebil, n. pr. Gromač, ma, zuke), ipak se ne more ločiti od člena,[7] navaja nekaj oblik, ki so nasprotne našemu jeziku (n. pr. compar. lepiſhi; paſiti, raſiti, molsiti, læsiti, neſiti, grisiti), pretirava rabo samoglasnikov[8]

---

[7] «Obgleich unter dem gemeinen Volke Krains dieses Geschlechtswort bei Hauptwörtern nicht gehöret wird, indem es sich anders zu behelfen weiß, so ist es doch bei studirten Leuthen besonders in Uibersetzungen oft Nothwendig.» Peta izdaja «Kratkih naukov» 1807, ki nima člena, kaže, da je prišel Debevec pozneje do dobrega k izpoznanju svoje zmote.

[8] «einige eines veredelten — P. Marcus würdige, etymologische Grübeleyen», zove Kopitar (Gr. 156) to cepidlačenje.

(n. pr. palęva m. pleva, perìdem m. pridem, pelédem m. pletem, pelęſs m. ples, potúj m. ptuj, pulevęl m. plevel, putíza m. ptica, putélìn m. petelin, i. t. d.) ter zahaja večkrat v napačno etimologizovanje (n. pr. sgon anſtatt sagón von sagnati). Debevčeva slovnica stoji nad Pohlinovo, vender pa z marsikaterim napačno osnovanim pravilom (»Syſtemliebe«, Metelko n. m. XXIV) silo dela slovenskemu jeziku.

6. V ljubljanski semeniški knjižnici se nahaja bogoslovska razprava:

SKRIVNOSTI | od | DVEH ADAMOV: | ſtariga inu noviga. | Tu je, | Skrivnóſti, | od | zhlovæſhtva, | inu | Njegóviga Odreſhenyka. | Rkps. v v. 4°, 215 str. pisanih, 27 str. praznih; v sešitke, zaznamovane gori v desnem voglu z lat. azbuko A—Q (B in K stojita po dvakrat), so vtaknjeni trije manjši listki; ob papirnem robu je po tri prste širok prazen prostor za razne popravke. Pisatelj je namreč svoj spis mnogokrat slovniški in stvarno vzboljševal. Zabeležil ni niti svojega imena niti letnice. Pismene poteze, raba: æ mesto: ę, način zaznamovanja in seševanja zvezkov — vse se strinja z značilnimi posebnostmi prej omenjene, istotam hranjene rokopisne slovnice ter ovaja pisatelja — Debevca. Ker ne navaja svetopisemskih rekov po Japelj-Kumerdejevem prevodu, vtegnejo izvirati »Skrivnosti« še izza l. 1784.

V vprašanjih in odgovorih razpravlja Debevec v tem spisu oni del dogmatike, ki se peča s človekom (antropologija). Na drugi strani — »Od napiſa | teh búku« — opravičuje naslov z navedki iz sv. Pavla: I. Kor. 15. 47; Tim. 2. 5.; Rim. 9. 5.; in iz I. knj. Moz. 5. 1. V obširnem predgovoru, ki se začenja z vprašanjem: »Kaj je zhlovèk?« — delí tvarino na dvanajst točk. Na »Praſh.: Katære ſkrivnóſti imamo per zhlovæſhki natúri premiſhluvati?« — odgovarja namreč: »Tæ ſkrivnóſti ſo: Pervizh, Boshji ſklæpi od zhlovæka pred ſtvarjénjam perviga zhlovæka. Drugizh, ſtvarjénje perviga zhlovæka. Trætjizh, imenytnoſt perviga zhlovæka po njega ſtvarjénju. Zhetertizh, Sræzhni ſtan pérviga zhlovæka.

Pætizh, sapovèd Boshja pērvimu zhlovæku dána. Şhæftizh, Pregræha pērviga zhlovæka. Şædmizh, Nefræzhni ftan pērviga zhlovæka. Ofmizh, Pregræha ufih ludy v' græhu pērviga zhlovæka. Devætizh, Naftópiki pregræhe. Defætizh, Potrebùvánje eniga Odrefhenyka. Enajftizh, Boshje obætanje eniga Odrefhenyka. Dvanajftizh, Pèrhod Odrefhenyka. — Jednajste «Skrivnosti» ni dovršil, 12. je popolnoma izostala. Od poslednjih treh poglavij se je ohranil načrt — vprašanja brez odgovorov (od 12. pogl. sta samo dve vprašanji). Iz tega sklepam, da vtegnejo biti «Skrivnosti» Debevčevo izvirno delo. Mnogi navedki iz sv. pisma in iz cerkvenih učiteljev, zlasti iz sv. Avguština, razodevajo veščega bogoslovca, pa tudi etimologizujoči jezikoslovec se ni mogel zatajiti v tej razpravi. V 3. «Skrivnofti» piše n. pr.: «Græki fo zhlovæku od tæ laftnofti, kir obras pruti | nebæfam gori dershy, Antrópos imæ dali, | kakur bi fe per nafs, Gorrigglædz, reklu. Sna | biti, de fo ti pervi Slovænzi, kir fo s' Græki v' | zakr hodili, ravnu od njih fe navuzhili, po leti | laftnofti zhlovæku imæ dati, inu de fo njega nar pervizh zhelovek od zhela imenuvali, kir | on pred ufim shivalmi, katire fo njemu bol podo|bne, zhelu nar bol pruti nebu na kvifhku nofi. | Na leto visho je nam krajnfkim Slovæncam tudi | imæ tiga zhlovæka k' perloshnofti na imenytnoft tiga zhlovæka mifliti, katira je pak le en oftank | tæ perve zhlovæfhke imenytnofti. Tu krajnfku | imæ tiga zhlovæka nafs ima tedaj na ta navuk | S. Augufhtyna oppominati, de, kakur | zhelu nafhiga telæfa pruti tim videozhim nebæfam | gori obernenu nofimo, taku imamo tudi mifli inu | sheljæ nafhe dufhe pruti tim nevideozhim nebæfam | obrazhati, ter nimamo s' nafho dufho v' posæmlifke | rezhy tifhati, fhe majn pak njò v' teifte sako|pati.»

— —

Nekaj Vodnikove ostaline.

Objavil **I. Vrhovnik.**

V Debevčevo «Krainerisch-slavische Sprachlehre» je vdetih nekaj listov v v. 4°, pisanih s krepkejšimi potezami, nego jih kaže omenjeni rokopis. To so opomnje Val. Vodnika k Debevčevi slovnici (na treh straneh) z napisom: «Unmaßgebliche Bemerkungen als Beiträge zur krainischen | Grammatik, vom Valentin Vodnik an den Verfasser derselben». Pod srčasto zavihnjeno črto je zabeležil te-le opazke: «Das Vorwort k' deutsch zu wird vor einem unmittelbar folgen | den g, k, z und zh in h' verwandelt.»[1] Debevec meni, da naj se deva h' mesto k' pred g, k, h, q. — «Roth schreibe man: rudezh; gelb: rumen | (takisto piše oboje tudi D.); Korn: ròsh (D.: ersh); Roßt, rùja. — V petih postatih sklanja potem v vseh treh številih s pripomnjo: Ich würde folgendermassen dekliniren» samostavnike: Zhlovek, Brat, Shena, blędoſt, Piſmo (bledoſt nadomešča v dv. in mn. s: zheluſtì). V jednini navaja 7 sklonov,[2] označenih s številkami, v dvojini imata poslednja dva uzorca že po 8 sklonov, v množini je pri prvem zgledu izpustil ablativ ter pristavil loc. (v' zhlovękih), ostali štirje uzorci pa imajo po 8 sklonov. —

[1] «Nameſt k' ſtavimo h' pred glaſmi g, k, ſk, sh, z, zh», uči Vodnik pozneje v «Piſmenoſti» str. 105.

[2] Prva dva uzorca v jedn.: -, a, u, a, o -, od -a, s' -om; v dv.: a, ov, ama, a, o-a, od -ov, s' -ama; mn.: zhlovęki, ov, am, e, o-i, s' -ami vel-mi, v' -ih; bratje, ov, am, e, o-je, od -ov, s' -mi, v' -ih.

Shena, e, i, o, o-a, od -e, s' -o; dv.: ì, -, ama, ì, o-ì, od -, s' -ama; mn.: e, —, am, e, o-e, od -, s' -ami, v' -ah

bledoſt, e, i, -, o-, od -e, s' -jo; dv.: zheluſtì, -, ama, ì, o-ì, od -, s' -ama, v' -ah; mn.: e, -, am, e, o-e, od -, s' -ame, v' -èh.

Piſmo, a, u, o, o-o, od -a, s' -om; dv.: a, ov, ama, a, o-a, od -ov, s' -ama, v' -ah; mn.: a, ov, am, a, o-a, od -ov, s' -i, v' -ah (prej je stal i, katerega je pokril a).

Na 2. strani sklanja: Ta,[3] ta,[4] to[5] (Hic, haec, hoc) in osebno zaime: jeſt,[6] ti,[7] od 3. osebe navaja samo 6 jedn. sklonov.[8] Pri teh zaimenih se pojavlja celò deveti sklon.

Na 3. strani je sklanja besed: Nehzhe;[9] ki, kdu[10] (qui, quis), ka[11] (quæ), ko[12] (quod); katęri,[13] katęra,[14] katęro[15] in on,[16] ona,[17] ono.[18]

---

[3] 1. Ta, 2 Tiga, 3 Timu, 4 Tiga — 6 od tiga, 7 s' tem, 8 v' ta, 9 v' timu; dv.: ta, tiu (tìh je prečrtano), tìma, ta, —, od tiu (tih prečrt.), s' tima, v' ta, v' tih; mn.: Ti, Tìh, Tim, Tę, —, od tih, s' timi, v' Tę, v' tìh.

[4] ta, tę, tęj, to, —, od tę, s' to; dv.: tè, tèh, tèma, tè, —, od tèh, s' tèmè, v' tè, v' tèh; mn.: tę, tęh, tęm, tę, —, od tęh, s' tęmi, v' tę, v' tęh

[5] to, tiga, timu, to, —, od tiga, s' tim; dv.: ta, tìh, tama, ta, — od tìh, s' tima, v' ta, v' tih; mn.: ta, tah, tim, ta —, od tih, s' timi, v' ta, v' tah.

[6] jeſt, mene, meni, mene, —, od mene, s' manom, v' mene, v' meni; dv.: ma, fem. mè, naju, nama, naju, —, od naju, s' nama, v' nama, v' naju; mn.: mi, fem. mę, nas, nam, nas, —, od nas, s' nami, v' nas, v' nas.

[7] ti, tebe, tebi, tebe, —, od tebe, s' tabom, v' tebe, v' tebi; dv.: va, fem. vè, vaju, vama, vaju, —, od vaju, s' vama, v' vama, v' vaju; mn.: ví, vę; vas, vam, vas, —, od vas, s' vami ali s' vame, v' vas, v' vas.

[8] —, —, ſebi, ſebe, —, od ſebe, s' ſabom, v' ſebi, v' ſebe.

[9] Nehzhe, Nizhęſer, Nikomer, Nikoger, —, od Nikogra, s' Nikogrom.

[10] ki, kdu; — (koga, ki je stalo prej za 2. skl., je prečrtal), komu, koga, —, od koga, s' kom; dv.: ka, kih, kima, ka, —, od kih, s' kema; mn.: ki, kih, kim, kę, —, od kih, s' kimi.

[11] ka, v jednini je za ž. sp. samo 1. sklon, pri drugih so črte; dv.: kè, kęh, kęma, kè, —, od kęh, s' kema; mn.: kę, kęh, kęm, kę, —, od kęh, s' kęma.

[12] ko, — (koga je prečrtano), komu (prvi zlog: ko je prečrtan), koga, —, od koga, s' kom; dv.: ka, kih, kima, ka, —, od kih, s' kęma; mn.: ka, kih, kim, ka, —, od kih, s' kimi.

[13] katęri, iga, imu, iga, —, od -iga, s' -im; dv.: katęra, ih, ima, a, —, od -ih, s' -ima; mn.: katęri, ih, im, e, —, od -ih, s' -imi v' -ih.

[14] katęra, e, i, o, —, od -e, s' -o; dv.: katerè, eh, ama, è, —, od -èh, s' -ama; mn.: katęre, eh, em, e, —, od -èh, s' -ame, v' -èh

[15] katęro, iga, imu, o, —, abl. izpuščen, s' -im; dv.: katera, ah, ima, a, —, od -ih, s' -ima; mn.: katera, ih, ìm, a, —, od -ih, s' -imi, v' -ih.

Debevčeva predavanja so vtegnila biti povod, da je Vodnik jel spisovati slovensko slovnico. O tej nameri njegovi nam poroča Kopitar v svojem življenjepisu, kjer ne more prikrivati veselja, da je prehitel omecujočega Vodnika. V Debevčevi ostalini je hranjen sešitek, ki nam priča, da je Vodnik res sestavljal nemško slovnico slovenskega jezika. Ta zvezek močnega papirja obsega 12 stranij v 4°, popisanih je samo prvih pet stranij, ostali listi so prazni. Ob kraju je puščen na vsaki strani dobre tri prste širok rob, ki pa je ostal neporabljen razven jedine prečrtane opomnje na prvi strani. Pisava je Vodnikova. Naslov: Erſtes Hauptſtück, | von | der Wortſchreibung (Piſanje) | . Pod dvema vmesnima črtama se začne nauk o slov. abecedi: Die Sprache der Krainer, und Winden hat 27 einfache Laute, welche mit lateiniſchen Buchſtaben geſchrieben werden. Izprva je bil zapisal: Die krainiſche Spr., prečrtavši besedo: krainiſche vdel je: Der Krainer und W. Tudi stilizacija: Die Sprache der Slaven in Inneröſtreich bedarf folgender 27 . . . mu ni bila povšeči, tudi to je prečrtal. Potem našteva in pojasnuje s cirilico in gotico črke v tem-le redu: A,[19] B, V, G, D, E,[20] Sh,[21] S, I, J, K, L, M, N, O,[22] P, R, Ṣ, T, U, F, H, Z, Zh, Ṣh, E,,[23] O_2.[24]

[16] on, nęga, n,ęmu, n,ega, —, od nęga, s' n,im, v' n,ega; dv.: ona, niu, n,ima, niu, —, od niu, s' n,ima' v' n,ima; mn.: oni, onih, onim, one, —, od onih, s' onim, v' onih.

[17] ona, nję, n,ej, n,o, —, od n,e, s' n,o, v' n,o; dv.: onè, n,ęj (prečrtano: n,iu), n,ęma, n,iu, —, od niu, s' n,imè, v' n,ime; mn.: one, oneh, onem, one, —, od oneh, s' onem, v' oneh.

[18] ono, oniga (prečrtano: n,ega), onimu, ono, —, od oniga, s' onim, v' ono; dv.: ona, niu, nima, niu, —, od niu, s' nima, v' n,ima; mn.: ona, onih, onim, ona, —, od onih, s' onim, v' onih.

[19] Aa (heißt je prečrtano) ſlaviſch Aa, as, ich; lautet wie — a.

[20] Ee — Ee jeſt, iſt wie das e in Mehl, Befehl.

[21] Sh, sh — Ж shivite. ihr lebet, iſt viel weicher, als das deutſche ſch und wird, wie das franzöſiſche g in general, gelé ausgeſprochen.

[22] Oo, Oo, on, er, dies o iſt ein Mittelding zwiſchen a und o; es lautet, wie das a im Worte: Stahl, chalibs.

[23] E, e,· — ѣ ѣ. Jat, wie das erſtere e in dem Worte: Stelle; oder wie in dem franzöſiſchen Worte: née, gebohren. Za ta e ima V. poseben znak: e s tikoma pridejano vejico.

[24] O_2 o_2 — ω, ot lautet tief, wie das o in verworren, gebohren. Poslednji dve črki (E, in O_2) je opustil v svoji «Piſmenoſti», kjer uči: «Naſhi Slovenzi imajo pet ino dvajſet laſtnih glaſov.»

§ 2. — prvega ni označil s številko — govori o štirih glasovih, ki so sestavljeni iz prej imenovanih. Ti so: Şhzh; Lj;[25] Nj;[26] Ji.[27]

§ 3. Grškim in latinskim besedam so namenjene štiri črke, katerih glasove pa že obsegajo gori navedene pismenke. Te so: C, Q, X, Y.[28]

§ 4. Za nemške besede stoluje v naši abecedi: W, ki se glasi kakor: v vidil.

§ 5. Cirilica in glagolica sta imeli poseben znak jerr za onimi soglasniki, ki naj se konec besede izgovarjajo trdo in ne topljeno. Takega znamenja nima latinica, torej bodi splošno pravilo, da naj se vsaka neoznačena črka izgovarja naravno. Potem omenja starih: ju, ja, jus. Jat se glasi kakor naš e„ je, ali ęj. Za grški pſi in thita ni posebnih črk, nadomeščamo jih z latinci vred s pſ in th.

V § 6 izvaja iz teh razprav še jednoč azbuko, kakor naj bi se po vzgledu latinske uredila po abecednikih: a b c d e, e f g h i j k l lj m n nj ô o p q r ſ s t u v w x y z zh sh ſh ſhzh.

§ 7 našteva sedem popolnoma različno glasečih se samoglasnikov: a e, e i ô o u; y ne jemlje v poštev, ker rabi samo za grške besede ter se izgovarja kakor i.

§ 8. Dvoglasnikov nimamo; če nekatere vasi dvoglasno izgovarjajo samoglasnike, je to privatna stvar ter ne spada k čistosti narečja. Nikdar nam ne treba podvajati soglasnikov, ker se táko podvajanje nikdar ne čuje iz naših ust. — Noben soglasnik naj svojega lastnega glasu ne izpreminja pred go-

---

[25] Lj lj — l liquidum, welches wie das französische in ailleurs lautet.

[26] Nj nj — n liquidum lautet wie das gn in gagner. Die slavischen Alphabete liquidirten ihre Mitlauter mit Beisetzung des jer. Za nj si je skrojil Vodnik v opomnjah k Debevčevi slovnici (gl. spredaj sklanjo zaimena: on) posebno znamenje: n, t. j. n s tikoma pridejano vejico.

[27] Ji, ji — slavisch jeri, lautet wie — ji.

[28] Y y slavisch iſhiza lautet wie i.

tovimi samoglasniki: kita se ne sme brati: zhita. — Sp, ſt in ſk se izgovarjajo čisto, kakor v nemščini v besedi: iſt ali pa kakor v francoščini («ohne alles Ziſchen»).

V poslednjem — § 9 — razpravlja dolžino zlogov. Ti so trojni: naravno dolgi, podaljšani in kratki (natürlich ganze — prečrtal je: ganz lange — verlängerte und kurze). Naravno dolgi samoglasniki imajo popolni tempo, n. pr. v besedi: govor die Rede se slišita oba o naravno popolnoma. Podaljšanje (die Verlängerung) se godi na dvojni način, ali z daljšim zatezanjem kakega samoglasnika, n. pr. govorím ich rede ali pa z neko pezo (Gewicht), ki nekako pade na samoglasnik, n. pr. letà, dieſer, ki se prav tako glasí kakor v ital. pietà, Frömmigkeit. Kratki izvirajo iz nasprotja dolgih zlogov kake besede (die kurzen entſtehen aus dem Gegenſatze der langen Silben eines Wortes), n. pr. perpráven, bequem, oba skrajna samoglasnika sta kratka, ker se zateza a v srednjem zlogu.

Poleg te razprave o slovenskem «pisanju» tiči v Debevčevem rokopisu še jeden knjižni drobec — načrt uvoda k slovenski sklanji. Pisava ni tako razločna, kakor v obeh dosedaj omenjenih spisih, vender pa se iz nekaterih značilnih potez more z gotovostjo sklepati, da so tudi te opomnje prišle izpod Vodnikovega peresa. Štirim nesešitim listom v 4° se pozna pregib preko srede. Popisana ni popolnoma niti jedna polovica prve strani, na kateri se bere napis: Declinatio; na 3. nepopisani strani je podčrtano poglavje: § III. Von der Poeſie — in pod njim štev.: 22). Načrt deklinacije je razdelil v paragrafe. Začenja s § 21 in završuje s § 28. Razen štirih nemških besed so vse opomnje latinske (s kraticami). Tu navajam samo važnejše: § 21 Nomen est ſubſtantivum per ſe ſignificans. Proprium — vel commune — Habent genus, declinationem, numerum, casum. — § 25. Declinationes treſ, ſecundum 3 genera, cum variationibus — numeri 3 — casus 6. § 83 vocativus emanet. — § 26. Articulo caremus, terminatio decidit expreſsionis gratia interdum ſtat demonſtrativum pronomen = male germanizat: Jeſt ſim usel to

matiko etc. — § 28. 1. Declinatio mafculina — animata habent accusativum genitivo fimilem inanima nominativo. Muster: roj, govor — obe ti dve besedi je prečrtal ter navel samo končnice sklonov v vseh treh številih.[29]

Tu objavljene slovniške drobtine nam kažejo, «kako se je boril Vodnik s prva z jezikovnimi težavami, ne da bi jih bil vselej zmogel, kako pa je izpopolnujoč se napredoval» (Fr. Wiesthaler, Predg. k «Vodnika Izbr. spisom»).

Obseg ljubljanske škofije pod škofom Hrenom.

Spisal **Janko Barlè.**

(Konec.)

2.) *Vrhnika.* Ta župnija je nastala iz župnije sv. Petra v ljubljanskem predmestju. V obsegu te župnije je bil samostan kartuzijanski v Bistri (in valle Jocosa, Frännz, Freydniz), pa je zato tudi ta samostan spadal pod ljubljanskega škofa po oni odredbi lateranskega zbora, obdržavanega za Inocenca III.: «illius ordinariae Jurisdictionis ac Dioecesis est, cuius et Parochia.» Hren je poslal pismo o jubileju tedanjemu predniku o. Avguštinu Brenciju, s katerim je živel, kakor pravi Milkowicz,[1] v dobrem prijateljstvu. Vendar menihi niso hoteli vsprejeti tega pisma. Poklicali so tržaškega škofa Ursina, kateri je brez vednosti Hrenove posvetil ondi dva altarja in delil ondi dva dni sv. birmo «ptujim ovčicam». Hren se je pritožil zaradi tega, in stvar se je izvestno nekoliko poravnala, ker je bil on tudi kasneje zelo naklonjen bistrskim kartuzijancem. Dovolil jim je, da so si sezidali v Ljubljani kapelico,[2] a tudi

---

[29] jedn.: —, a, u, oj (mislil je na: roj), am, i ali u; dv.: a, ov, ama, a, ama, eh; mn.: i. ov, om, e, imi, ih.

[1] Die Klöster in Krain, str. 133.

[2] To kapelico je posvetil Hren dne 10. septembra l. 1606. v čast ss. Brunu in Hugonu, patronoma reda kartuzijanskega. Sezidana je bila kapelica tam, kjer je stala preje stara kapelica sv. mučenikov Klementa in Fridolina.

on sam je dal za se in za svoje naslednike sezidati v Bistri lepo celico. Vendar prepir še ni bil končan, ker je generalni vizitator oglejskega očaka, tržaški škof Ursin «pro suo, quo semper erga Episcopos et hunc Labacensem Episcopatum gessit hostili affectu pravo et Furlanico (nam fieri Episcopus Labacensis post obitum R. Joannis Tautscheri p. m. cupiebat ambitiosissime) intulit gravia huic Dioecesi praeiudicia tam in Carthusia Freydnicensi ..... item quoque in Monasterio Fontis Mariae prope Landstrass». — Dne 3. novembra l. 1611. toži se Hren zopet na Ursina, ker je v Bistri: «sub Parochia s. Pauli superioris Labaci, quae est filialis primariae Parochiae s. Petri, immediate subiecta Episcopatui Nostro, ibique clam ac temere ausus est duo Altaria consecrare, itemque male ac perperam et contra s. canones fecit, dum aestate proxime praeterita, eadem sua audacia et clandestina inuasione, absente P. Priore praedicti Monasterii, et Monachis nihil scientibus vel cogitantibus contulit s. Chrisma in sacello exteriori s. Josephi Confessoris, praedicti Monasterii quibusdam data opera secum illuc ex Circkniza adductis.» — Ravno tako je škof Ursin prekoračil pravice ljubljanskega škofa, ker je prišel v kostanjeviški samostan in ondi posvetil tri altarje, dasi ga je Hren po šentjernejskem župniku in kanoniku ljubljanskem Jerneju Štrukeljnu opomnil, da naj tega ne stori. Zato ga je proglasil Hren: «tamquam clandestinum et violentum Inuasorem Priuilegiorum Nostrorum et exercentem Pontificalia in aliena Jurisdictione et dioecesi, incurisse Suspensionem in divinis», njegove čine je pa razglasil za neveljavne. To je priobčil bistrskemu predniku in kostanjeviškemu opatu in je prepovedal maševati na onih altarjih. Dne 24. novembra istega leta je potem sam v Bistri one oltarne kamne s svetimi relikvijami pobral in jih odstranil. Ta dolgi prepir se je naposled po l. 1612. vendar poravnal. Bistrski samostan je bil prisojen ljubljanskemu škofu,[3] kateri je, kakor povsod, tudi tu neustrašeno branil svoje pravice.

[3] gl. Hitzinger: Archiv für die Landesgeschichte, l. 1854., str. 130.

3.) *Logatec* (Vipauum versus). Ljubljanski šematizem ima l. 1689. kot leto «erectionis beneficii», nu izvestno je bival ondi že l. 1605. samostojen duhovnik, ker drugače Hren izvestno ne bi bil tjakaj pošiljal papeževega pisma.

4.) *Sv. Peter v Ljubljani* (Labaci extra Muros).

5.) Vikarjat *sv. Martina na Igu.*

6.) *Šmartno pod Šmarno Goro* (in Radice Montis Mariani). Šematizem ne omenja ničesar o Šmartnem. Šmartno in nekatere druge župnije leže na Gorenjskem, kakor Logatec in Vrhnika na Notranjskem, vendar Hren jih našteva v «Carniolia inferior», ker niso spadale pod gorenjski naddijakonat.

7.) *Sora* (prope Castrum Episcopale Görtschach dictum).

Sledeče župnije in vikarjati so spadali pod ljubljanski stolni kapitelj:

8.) Vikarjat *sv. Križa v Svibnem* (Schärffenberg).

9.) Vikarjat v *Polhovem Gradcu.*[4]

10.) *Dob.*[5]

11.) Podvikarjat *Krašnja.*

12.) *Št. Vid* pri Ljubljani.

13.) Vikarjat v *Smledniku.*

14.) Vikarjat v *Vodicah.*

Gorenjski naddijakonat.

Na Gorenjskem je imel ljubljanski škof posebnega naddijakona. Nekateri so hoteli, da bi se ta naddijakonat zval radovljiški, tako da bi bil župnik v Radovljici ob jednem gorenjski naddijakon. To je dokazoval Hren iz nadgrobnega spomenika, katerega je postavil neki Lenart Budina ad Turrim et Valuas (Valsasinam) v cerkvi sv. Petra v Ljubljani gorenjskemu naddijakonu ob času škofa Vrbana Tekstorja nekemu

[4] L. 1609. 3. aprila se imenuje tu župnik Blažič (Blasitius), rodom Ločan. Njegov brat Jakob posvečen je bil takrat v dijakona.

[5] L. 1495. je dobil to župnijo škofov vikar Jakob Ižanec (de Igg). Kot župnika v Dobu nahajamo ga še l. 1511. in 1518. (gl. Schönleben: Rokopisne drobtinice kranjskih plemenitaških rodovin.) — L. 1607. dne 21. oktobra imenuje se Tomaž Stanešič, župnik v Dobu.

Lenartu Mertlizu. Ta Mertliz, kateri je bil «decretorum doctor» in je umrl l. 1548., ni bil župnik v Radovljici, nego je bil samo kanonik v Ljubljani. Zato je pa tudi Hren, ko se je l. 1603. gorenjski naddijakon dr. Andrej Kralj, prošt v Ljubljani in župnik v Radovljici, na tej službi zahvalil, imenoval za gorenjskega naddijakona župnika v Kranju in svojega tajnika Janeza Friderika Klementa[6] (dne 4. decembra 1603.). V tem naddijakonatu so bile župnije:

1.) *Kranj.* To župnijo je podaril l. 1507. cesar Maksimilijan I. ljubljanskemu škofu. Čudim se, da najdemo v ordinacijskih zapisnikih škofa Tavčarja o Kranju vendarle zapisano: «Aquilegiensis dioecesis», kar je pa potem Hren svojeročno popravil v «Labacensis». Oglejski očak si je pa vendar prisvajal neko oblast nad župnijo v Kranju, ker je l. 1611. njegov generalni vizitator škof Ursin, ko je vizitiral cerkve po Gorenjskem, prišel tudi v Kranj. Spremljal ga je oglejski naddijakon za gorenjsko stran, Sebastijan Trebuhan, župnik v Kamniku. Hren je prišel tedaj osebno v Kranj in ni dopustil škofu Ursinu, da bi bil šel v cerkev in ondi maševal, nego je njega in njegovo spremstvo odpeljal v gostilno in ondukaj na svoje stroške pogostil.

Pod kranjsko župnijo spadale so še sledeče župnijske cerkve:

a) sv. Križa pri Tržiču;
b) sv. Petra Predvorom in
c) sv. Jakoba v Podbrezjah.

2.) *Šmartno pri Kranju* (extra Muros Crainburgae ali pa extra pontem).[7]

---

[6] Ta mož je bil rojen Ljubljančan, a v mašnika je bil posvečen na kvaterno soboto po sv. Luciji l. 1583. Opazka pravi o njem, da je bil: «citra omnem aleam eruditissimus». L. 1592. najdemo ga kot župnika v Trebnjem, tako tudi še l. 1600., a 22. decembra l. 1601. je bil že v Kranju.

[7] L. 1394. bil je ondi župnik Reinpert de Siessenhain (gl. Schönleben: Rokopisne drobtinice kranjskih plem. rodovin). L. 1606. imenuje se pa Jakob Haumann, župnik v Šmartinu.

3.) *Radovljica.* Ljubljanski stolni prošt je bil ob jednem župnik v Radovljici.

4.) *Mošnje.*

5.) *Kropa.* Tu je bila pred l. 1604. podružnica sv. Leonarda, a spadala je pod Radovljico. Hren jo je pa povzdignil v župnijo, posebno zato, da bi imelo ljudstvo, katero je bilo popreje zelo okuženo od lutrove vere, svojega duhovnega pastirja. Župnik je dobival na leto 100 «coronatos» od nadvojvode Ferdinanda, hišo in predij dala mu je pa občina. Hren je blagoslovil dne 16. septembra l. 1606. ondi novo pokopališče, kakor tudi novi tabernakelj in krstni kamen in birmal okrog 400 ljudij.

6.) Vikarjat v *Gradu* (s. Martini in Veldes). Pismo o jubileju je poslal škof Hren tudi za kapelico sv. Ingenuina in Albuina v gradu briksenskih škofov na Bledu, kakor tudi za prošta in proštijo cerkvice Marije Device na Jezeru.

7.) Vikarjat *sv. Martina v Srednji Vasi* pri Bohinju. Tej župniji je bil tedaj patron ljubljanski prošt, zato ker je nastala iz župnije radovljiške, danes jej je pa ljubljanski škof.

8.) Vikarjat *sv. Lenarta na Jesenicah.*

9.) *Gorje.*

10.) *Kranjska Gora.*

11.) *Fužine* (Weissenfels). «Ubi sunt extremi termini Carnioliae, Carinthiae, Italiae».[8] Ko je Hren meseca julija l. 1601. pregledoval gorenjski naddijakonat in delil ondi sv. birmo, prišel je tudi k Fužinam, «ubi cum maxima omnium admiratione inueni, post pulsos inde lupos haereticos Praedicantes, S. Fontis Aquam, in Baptisterio totos 28 annos obserato, puram, nitidam et sine omni foetore vel alia labe, perlucidam

[8] Ljublj. šematizem ima: «Vicariatus jam ante a. 1571. existens, a. 1820. in Parochiam evectus.» Hren pravi pa ravno na oni strani, kjer je prepis potrjenja Jerneja Namorja za župnika v Kropi l. 1604.: «Parochia consimilis erecta est ad S. Leonhardum in Weyssenfels, adlatis 500 R. a Serenissimo Principe.»

et integram: tulique mecum totum vasculum pro memoria». Ko so to videli heretiki, vrnili so se skupaj s pravoverniki in hvalili Boga, a Hren je potem tudi nje birmal, ko so se odpovedali krivi veri.

12.) *Naklo.* To je bil tudi vikarjat. L. 1611. imenuje se ondi vikar Peter Otava. Novo mašo je pel na nedeljo «Exaudi» l. 1608. pri svojem sorodniku, vodiškem župniku Simonu Otavi. Peter Otava je bil tudi škofov kapelan.

V tem imeniku se sicer ne imenujeta, pač pa je Hren v drugem zapisniku prištel gorenjskemu naddijakonatu še nastopni župniji:

13.) *Zasp.* Dne 28. septembra l. 1606. vmestil je Hren Sebastijana Aparnika za župnika v Zaspu. Ob tej priliki toži se Hren na gospode Lamberge s Kamna pri Begunjah, da so popreje postavljali sami, dasi so bili heretiki, župnike v Zaspu in se večkrat poslužili celo simonije.

14.) *Dovje.* V juliju l. 1607. je prišel v Gornji Grad k škofu Hrenu župnik z Dovjega, Filip Marzina, kateri je spadal sicer pod oblast frizinških škofov, ali ker so ti pastirstvo v onih krajih povsem zanemarili, prosil je Hrena pomoči proti heretikom glede cerkvene desetine in cerkvenega imetja. Hren ga je veselo vsprejel, a župnik je položil pred njim «juramentum fidelitatis et professionem fidei». —

Evo, tako smo si ogledali razne župnije ljubljanske škofije na Štajerskem, Koroškem in na Kranjskem v početku sedemnajstega stoletja. Za pastirstvo je bilo pač nerodno, da je bila škofija tako raztresena, v deželi pa več cerkvenih oblastev, katera so bila v vednem tekmovanju med seboj. Sedaj je pač bolje, ker je škofija lepo zaokrožena.

Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526.

Spisal **Anton Koblar.**

(Dalje.)

3. Selsko sodišče smlejsko (Flednykh).

Dné 26: okt. 1526 je sklical Andrej Gall, oskrbnik v Smledniku, cerkvene ključarje iz vsega sodišča v Smlednik. Navzoči so bili tudi: Leonard, komendar (Cumatewr) pri Sv. Petru (v Komendi), Jakob, vikar vodiški, Štefan, vikar smlejski, (Andrejev) brat Jurij Gall, Jurica iz Most (Pruklen), opravnik Mihel, Vrban Nachtigal in drugi, ter so naznanili o svojih cerkvah, da imajo:

1.) *Farna cerkev sv. Urha v Smledniku* (zu Flednykh) 2 srebrna pozlačena keliha z bakrenima stojaloma, bakreno monštranco, malo srebrno škatljico (kepsen), v kateri je sv. Rešnje Telo, srebrn križec z bakrenim stojalom, v gotovini 2 funta vin.

2.) *C. sv. Janeza v Zbiljah* (zw Swylach) (f. Smlednik) 1 srebrn kelih z bakrenim stojalom in 5 gld. denarja.

3.) *C. sv. Mihaela v Mošah* (Muschach) (f. Smlednik) 1 kelih in 3 gld.

4.) *C. sv. Jakoba v Hrašah* (Chrastach) (f. Smlednik) 1 kelih z bakrenim stojalom in 3 gld. Ključarja ondotne bratovščine sta naznanila 2 funta vin.

5.) *C. sv. Tomaža v Zgornjih Pirničah* (Ober Pernekh) (f. Smlednik) 1 mal srebrn kelih. Ondotna bratovščina ima 3 funte vin.

6.) *C. sv. Primoža «zw Patriarchsdorff»* (najbrže sedanji Šmartin pod Šmarno Goro) 1 kelih z bakrenim stojalom in 5 gld.

7.) *C. sv. Jurija v Tacnu* (zw Taczen) (f. Šmartin pod Šm. Goro) 1 bakren kelih.

8.) *C. Matere božje v Trebojah* (zw Treppach) (f. Smlednik) 2 keliha in 4 gld.

9.) *C. sv. Križa v Spodnjih Pirničah* (zu Vnter Pernekh) (f Smlednik) 1 kelih z bakr. stojalom in 1 funt vinarjev.

10.) *C. sv. Valburge* (f. Smlednik) 1 srebrn kelih in 1 funt vinarjev.

11.) *Farna cerkev sv. Marjete v Vodicah* (Woditz) 3 kelihe in 1 križec iz srebra, 1 bakr. moštranco in 2 gld. Ondotna bratovščina sv. Marjete ima gotovine 6 gld., ona sv. Nikolaja 4 gld. in 2 funta vin., br. sv. Rešnjega Telesa pa nima ničesar.

12.) *C. sv. Štefana v Vtiku* (Vittykh) (f. Vodice) 1 srebrn kelih in 7 f. vin. in bratovščina 1 f. vin.

13.) *C. Matere božje pod Šinkovim Turnom* (vnter den Schenkhe turrn) (f. Vodice) 1 kelih, bratovščina pa 2 gld.

14.) *C. sv. Tilna v Repnjah* (S. Gilgn zu Repnach) (f. Vodice): 2 keliha; denar se je porabil za zidanje tabra.

15.) *C. Matere božje na Šmarni Gori* (auff den Kollnperg) (f. Vodice) 6 kelihov, med njimi 1 bakren, 1 srebrn križ, 1 bakreno monštranco in 17 funtov vin. gotovine. Ta denar so želeli ključarji porabiti za cerkev, ki se ja tačas pokrivala, in za smodnik pri ondotnem tabru Ključarja bratovščine M. B. sta izkazala 18 gld.

16.) *C. sv. Andreja v Srednjih Gameljnih* (zw mitter Gamling) (f. Šmartin) 1 kelih z bakr. stoj. in 5 gld.

17.) *C. sv. Leonarda v Spodnjih Gameljnih* (zw vnter Gamling) (f. Šmartin) 1 kelih z bakr. stojalom in 5 gld.

18.) *Farna cerkev pri sv. Petru (v Komendi)* 1 srebrno monštranco, 4 križce, 4 srebrne kelihe, 1 srebrno pušico (kepsen) za sv. R. T. in 1 zlat goldinar. — Bratovščini sv. Janeza in sv. R. T. nimata denarja, bratovščina sv. Petra pa 2 funta vin.

19.) *C. sv. Sebastijana v Mostah* (zu Pruklen) (f. Komenda) 3 kelihe (1 z bakrenim stojalom) in 7 funt. vin. — Bratovščina ima 5 funt vin.

20.) *C. sv. Antona (sedaj sv. Klemena) v Suhodolah* (zw Suchodoll) (f. Komenda) 2 keliha in 6 ren. gld. Ondotna bratovščina ima 4 funte vin.

21.) *C. sv. Nikolaja v Zapogah* (zw Sapog) (sedaj farna) 2 keliha z bakrenima stojaloma in 8 funtov vin.

22.) *C. sv. Marije Magdalene* (na Pešati, f. Cerklje) 1 kelih z bakrenim stojalom in 3 funte vin.

Skupaj je dalo to sodišče: 1 srebrn križ, 1 veliko srebrno monštranco, 1 srebrn križec, 2 pozlačena križca, 11 kelihov in 11 paten (31 mark 3 lote); 121 ren. gld. v penezih, 13 og. gld. v zlatu in 3 ren. gld. v zlatu.

4. **Farna cerkev in podružnice ižanske fare (Ygg).**

Dale so:

Srebrno monštranco, pozlačen križec, 15 kelihov in 17 paten, kar je tehtalo 19 mark 10 lotov; 3 kelihe z bakrenimi stojali je zlatar cenil 12 lotov; skupaj 22 mark in 6 lotov.

(Dalje pride.)

Kranjski lišaji (Lichenes).

Spisal **S. Robič.**

(Dalje.)

Družina II. Lecanoracei.

Poddružina I. Thelotremei.

57. Thelotrema Ach.

155. **Th. lapadinum Ach.** Na smrekovi skorji v Mrzlem Dolu nad Bistro pri Vrhniki; na bukovem lubju na Vojskem. Gl.

Poddružina II. Urceolariei.

58. Urceolaria Ach.

156. **U. scruposa Ach.** Na dolomitu v kokriški dolini. **Var. cretacea (Ach.) Körb.** Na rožencu na Črni Prsti v Bohinju. Gl. **Var. bryophila Ach. Lich. muscorum Scop.** Na mahu Frulania dilatata na Šenturški Gori; na apnenih skalah, porastenih z mahovi, na Vojšici, Čavnu in Jelenku. Gl. **Var. gypsacea Körb.** Na dolomitnih skalah v Reškem Jarku poleg Cerkelj.

59. Aspicilia Mass.

157. **A. calcarea (L.) Körb. var. concreta (Ach.) Körb.** Na apnenku v okolici idrijski. Gl. **Var. β) contorea (Fl.) Hoffm.** Na apnenku na Šenturški Gori in v okolici idrijski. Gl. **Var. microspora Arn. in lit. ad Glowvel sp. propria.** Na jura-apnenku na Otelci in Čavnu. Gl.

158. **A. verucosa (Ach.) Körb.** Na Mangartu. Gl.

Poddružina III. Lecanorei.

60. Icmadopila Ehrh.

159. **I. aeruginosa (Scop.) Trev.** Na trohljenem bukovem štoru na Zaplati.

61. Rhinodina Ach.

160. **Rh. Bischoffii (Hepp.) Mass.** Na jura-apnenku na Otelci. Gl.

62. Lecanora Ach.

161. **L. maculiformis (Hoffm.) Hepp. var. varia; α) simmicta Ach.** Na brezovem lubju na Šenturški Gori; na borovcih na Tičji Gori in v Zagadovem Vrhu. Gl.

162. **L. agardhianoides Mass.** Na jura-apnenku na Otelci; na kapronitnem apnenku poleg Godoviča. Gl.

163. **L. varia Ehrh. α) pallescens (Schaer.) Körb.** Na bukovih in jelkinih štorih v Brusovi Grapi in na Čavnu. Gl.

164. **L. pallida Schreb. α) albella (Hoffm.) Körb.** Na skorji raznih dreves v okolici olševški, na Šenturški Gori in v okolici idrijski. Gl.

165. **L. angulosa Ach. β) pallia Körb.** Na mecesnovi in smrekovi skorji na Šenturški Gori.

166. **L. subfusca (L.) Ach. — Lich. sufuscus Scop. α) vulgaris Körb.** Na lubju raznih dreves na Šenturški Gori in v okolici idrijski. Gl. **Var. pinastri Schaer.** Na borih v Zagadovem Vrhu. Gl. **Var. campestris (Schaer.) Körb.** Na werfenskem škriljevcu Vrh Čev. Gl. **Var. lainea (Fr.) Körb.** Na werfenskem škriljevcu v Spodnji Idriji. Gl. **Var. bryonta Körb. = Hypnorum Wulf.** Na mahu na Grintovcu.

167. **L. intumescens (Rebent.) Rabh.** Na bukovih deblih na Šenturški Gori; na bukvah na Vojskem. Gl.

168. **L. umbrina (Ach.) Nyl.** Na werfenskem škriljevcu v Spodnji Idriji. Gl.

169. **L. parella (L.) Ach.** (sozn. **Ochrolechia pallescens γ parella Körb.**) Na hrastovi skorji na Šenturški Gori.

170. **L. atra (Huds.) Körb.** Na werfenskem škriljevcu Vrh Čev. Gl.

171. **L. Hageni Ach.** Na deskini ograji v Kamniku.

63. Zeora Körb.

172. **Z. coarctata Ach. α) elacista Ach.** (sozn. **Lecan. coarctata Ach.**). Na werfenskem škriljevcu poleg Spodnje Idrije in Vrh Čev. Gl.

64. Pyrenodesmia Mass.

173. **P. chalibae (Duf.) Mass.** Na jura-apnenku na Otelci. Gl.

174. **P. Agardhiana Mass.** Na krednem apnenku v Strugi in jura-apnenku na Otelci. Gl.

175. **P. variabilis (Pers.) Körb.** Na dahštajnskem apnenku poleg Zakojce. Gl.

65. Callopisma Mass.

176. **C. aurantiacum (Lightf.) Körb. (sozn. Caloplaca aur. [Lightf.] Th. Fr.).** Na dolomitu v kokriški dolini; na jura-apnenku na Otelci. Gl. **Var. steropeum Körb.** Na werfenskem škriljevcu poleg Spodnje Idrije. Gl.

177. **C. flavovirescens (Hoffm.) Mass. (sozn. Calopl. flav. [Wulf.] Jacg.).** Na konglomeratu na Čudni Gori in na werfenskem škriljevcu poleg Spodnje Idrije. Gl.

178. **C. luteoalbum Turn. α) Persoonianum (Ach.) Mass (sozn. Calopl. pyracea [Ach.] Meth.)** Na trepetliki na Šenturški Gori.

179. **C. cerinum Hedwg. var. cyanolepra (Dec.) Körb. (sozn. Calopl. cer. [Ehrh.] Th. Fr.).** Na srobrotu (Cl. Vit.), jesenu (Frax. Or.) in na glogu (Cr. Ox.) na Šenturški Gori; na črešnjevih drevesih na Vojskem. Gl.

180. **C. citrina Körb. (sozn. Cal. citr. [Ach.] Th. Fr.).** Na hruševem drevesu na Šenturški Gori.

66. Candelaris Mass.

181. **C. vitellina (Ehrh.) Mass.** Na koritu pri znamenju poleg cerkve sv. Ambroža na Vižencah; na konglomeratu na Vojskem. Gl.

182. **C. vulgaris Mass.** Na deblih in vejah sadnih dreves v Olševku.

Poddružina IV. Placodiei.

67. Acarospora Mass.

183. **Acar. macrospora (Hepp.) Mass. (sozn. A. castanea Körb.).** Na kamenju v okolici olševški; na dolomitu na Vojskem; na apnenku na Jelenku. Gl.

184. **A. glaucocarpa Wahlb. α) vulgaris Körb.** Na dolomitu na Jelenku. Gl. **Var. depauperata Wahlb.** Na apnenih skalah na Čavnu in Hudem Polju. Gl.

68. Placodium Hill.

185. **P. aureum (Schär.) Poetsch.** Na apnenku na Šenturški Gori.

186. **P. pruiniferum (Nyl.) (sozn. Lecanora pruinf. Nyl.; Lec. pruinosa Chaub. Malbr.).** Na apnenih skalah pri Divjem Jezeru. Gl.

187. **P. saxicolum Poll. β) diffractum (Ach.) Körb.** Na apnenku na Šenturški Gori; na werfenskem škriljevcu ob Idrijci Vrh Čev. Gl.

188. **P. circinatum Pers. var. radiosum (Hoffm.) Körb.** Na konglomeratu na južni strani Čudne Gore. Gl.

69. Amphiloma Körb.

189. **A. cirrhochroum (Ach.) Körb.** Na apnenku v Strugi. Gl.

190. **A. Heppianum Müll.** Na dolomitu na Vojščici. Gl.

Poddružina V. Pannariei.

70. Lecothecium Trev.

191. **L. pluriseptatum Arn. n. sp.** Na apnenih skalah, pokritih s prstjo, v Idrijskem Logu. Gl.

192. **L. corallinoides (Hoffm.) Körb. (sozn. Placynthium nigrum Ach. Mass.).** Na apnenih skalah na Šenturški Gori; na apnenih skalah v Zali in v Idrijskem Logu. Gl.

71. Pannaria Delise.

193. **P. brunea Sw. α) genuina Körb.** Na tleh v okolici olševški in pod Strmcem na Šenturški Gori; po gozdu pri dnu starih dreves v Mrzli Rupi. Gl. **Var. coronata (Hoffm.) Körb.** Na tleh med cretjem v Zelenem Robu. Gl.

194. **P. plumbea (Lightf.) Körb.** V okolici olševški; na javoru na južni strani Čudne Gore; na bukvah na Čavnu in Vojskem. Gl.

195. **P. pezizoides. (Web.) Trev.** Na tleh v okolici olševški in na Šenturški Gori.

72. Psoroma (Ach.) Nyl.

196. **P. crassum (Ach.) Körb. Lich. fragilis Scop.** Na apnenku na Šenturški Gori; na dolomitu na Vojskem in pri Čekovniku. Gl. **ar. caespitosum Mass.** V razpokah apnenih skal na Črni Prsti v Bohinju. Gl.

Družina III. Parmeliacei.

Poddružina I. Parmeliei.

73. Physcia Mass.

197. **Ph. parietina (L.) Körb. — Lich. parietinus Scop. (sozn. Xanthoria par. Th. Fr.).** Na deskah in na deblih raznih listnatih dreves na Šenturški Gori, v okolici olševški in v idrijski okolici. Gl. **Var. aurata Ach.** Na Šilertabru na Notranjskem.

198. **Ph. pulverulenta (Schreb.) Fr. (sozn. Parmelia pul. Ach.).** Na lubju raznih listnatih dreves in starem lesovju v okolici olševški in na Šenturški Gori.

74. Tornabenia L.

199. **T. chrysophthalma (L.) Körb.** Na češpljevih vejicah v Spodnji Kanomli. Gl. (Konec pride.)

Mali zapiski.

Anton Linhart kot dijak. — O smrtni stoletnici Antona Linharta, ki bode dne 14. julija t. l., naj tudi «Izvestja» nekoliko pripomorejo, da se oživi spomin tega prvega slovenskega kritiškega zgodovinarja. Evo dveh treh črtic o njegovem dijakovanju! L. 1769. je Linhart pohajal 2. razred tedanjega jezuvitskega liceja, ki je štel 6 razredov: 1. elementaris grammatices classis ali parva, 2. infima grammatices classis, 3. media grammatices classis, 4. suprema grammatices classis, 5. poesis, 6. rhetorica. Kako je vspeval v «parvi» prej to leto, ni znano. Kot principistu, kakor so zvali ondaj učence 2. razreda, se mu je bilo učiti latinščine, nemščine, grščine, aritmetike, nalog (præcepta), zgodovine, zemljepisja in krščanskega nauka. V tem redu so zabeleženi predmeti v programu, ki so ga izdali oo. jezuviti pod naslovom: Nomina | in | Arena literaria victorum | qui | insigni Munificentia | Inclytorum | Ducatus Carnioliæ | Statuum | in Aula Academica | Collegii Societatis Jesu | Labaci | Proemiis donati sunt | aut | his proxime accesserunt. | Mense Septembri Die VIII. | (letnica) | Typis Joannis Friderici Eger, Inclytæ Prov. Carnioliæ | Typographi. 4°. Naslovni listi programov z l. 1769., 1770., 1772. in 1773, vsi natisnjeni z majuskuli, so si docela jednaki, le pred programom z l. 1769. je nameščen nekak gledališki list: Alexis | ein | Schäferspiel. | Za kratko vsebino navajajo se igralci — retorji: Agatokla, vladarja pastirjev, je predstavljal Janez Nep. Kavčič; Aleksa, njegovega sina, Ljubljančan Jožef Deslpruner — menda isti, ki je pozneje dne 28. dec. 1789 nastopil v Linhartovi «Županovi Miciki» kot «Tulpenheim, en shlahtni gospod» — pastirja Licida in Menalka sta igrala Jožef pl. Creuzberg in Ahacij pl. Peteneg; duhovnik Hierokel pa je bil Janez Nep. grof Engelhaus. Dejanje se je vršilo blizu nekega Panu posvečenega gaja. — Oo. jezuviti so klasifikovali iz vsakega predmeta posebej. V program so sprejeta samo imena zmagovalcev, ki so dobili darila, in pohvaljencev. Oboji so razvrščeni po zaslugi, prvi s pridejano številko, drugi brez nje. Kako se je godilo principistu Linhartu? V grščini je bil prvak; iz latinščine je bil drugi pohvaljenec, peti med vsemi sošolci; v tem predmetu ga je prekosil Jurij Veha (Georgius Vecha, Carn. Moraitſch.), oba pa je nadkrilil Jurij Gollmayr (Carn. Rathmanſtorf.), poznejši stolni prošt in generalni vikar (umrl dne 10. avg. 1822.). V nemščini (Ex Verſione Germanica) je pa Linhart pretekel Veho in Gollmayra. Bil je peti pohvaljenec (deveti lokovanec). «Ex Præceptis» je Linhart na 2. mestu med pohvaljenimi (5. lok.), Veha na 5., iz zgodovine Linhart na 5. (7. lok.), Veha na 6. Prvi odličnjak med vsemi je bil Ljubljančan Franc Sal. Chriſtian, roj. dne 10. jan. 1756 (umrl kot prvi brezniški župnik dne 3. febr. 1830.), on je bil prvi premijant v štirih predmetih (Ex Verſione Latina, Ex Verſione

Germanica, Ex Præceptis, Ex Geographia). Upravo principistov nam pojasnjuje tiskovina: Nomina | Academicorum | Infimæ Grammatices Classis. 4°. Maj. Razredu na čelu je bil: Princeps (Carolus L. B. a. Gall), njegov namestnik — viceprinceps je bil Sigefridus Kappus de Pichelstein, Secretarii: Michael Weitenhiller in Anton Linhart. Potem sledé: Proceres Academici, katerih je 12, med njimi: Franc Sal. Christian Princ. emer. in Georgius Vecha; naposled so: Assessores reliqui (14), med njimi Jurij Gollmayr. Pet sošolcev Linhartovih je bilo v jezuvitskem semenišču, dva (Leopold de Passetzki in Franciscus Simonetti. Carn. Labac. e Sem. Epifc. Alum. Schellenburg) sta bila pa v škofijskem. — V 3. razredu «in media grammatices classe» l. 1770. so ostali isti predmeti. V latinščini je ostal Linhart na istem mestu. V nemščini se je vzpel na drugo stopinjo; za Christianom je bil on takoj obdarovan. V zgodovini je znatno napredoval, bil je 3. premijant, iz zemljepisja za dvema premijantoma 5. pohvaljenec, Gollmayr 6., Veha 8. V grščini mu je prevzel Christian, prvak v štirih predmetih, prvo mesto. Linhart je bil 3. med pohvaljenci (4. med sošolci), Gollmayr 6., Veha 8. — O Linhartu sintaksistu ne morem poročati, ker licejskega izvestja z l. 1771. ni niti v muzejski, niti v obširni in dragoceni zbirki g. konzistorijalca T. Zupana; iz prve so posneti podatki, tičoči se l. 1769., 1770. in 1772., iz poslednje pa poročilo o Linhartovem dijakovanju l. 1773. Program z l. 1772. je jako časten za Linharta. Priča nam ob intenzivnem duševnem boju, ki sta ga bojevala v «poeziji» Christian in Linhart. Ta je bil l. 1772. že gojenec jezuvitskega semenišča. Ob njegovem imenu stoji opomnja: «ex Sem. S. J.». V vezani latinski besedi (Ex Oratione Ligata Latina) sta si bila tekmovalca jednaka — oba prva premijanta; št. 1. oklepa Linharta in Christiana (Veha je za štirimi obdarjenci 5. pohvaljenec, Gollmayr 6.). V nevezani besedi (Ex Oratione Soluta) je prvak Christian, Linhart pa 2. premijant, Veha 1. akcesist. V vezani nemški besedi (Ex Oratione Ligata Germanica) je Linhart prejel prvo darilo, Christian drugo, Veha je 3. pohvaljenec, Gollmayr 5. «Ex Præceptis» je Christian zmagalec, Linhart pa s Tržačanom Karolom Šopom (Schopp) vred 2. obdarjenec, Veha 5. pohvaljenec (9. lok.). Poslednji je v aritmetiki za dvema premijantoma 4. akcesist. Zanimati vtegne, da Veha iz tega predmeta, ki mu je donesel pozneje toliko slave, v 2. in 3. licejskem razredu ni prejel ni darú, ni pohvale. V zgodovini je došlo Linhartu drugo darilo. Še bolj se je odlikoval v zemljepisju, bil je prvi premijant, Christian 2., Veha za tema dvema 2. pohvaljenec, Gollmayr 3. V grščini (Ex Themate Græco) se je Christian trdovratno držal prvaštva, Linhart je bil 5. pohvaljenec (6. lok.), Veha 7. V krščanskem nauku so se tik za jedinim obdarjencem Antonom Sterkom iz Tomaja razvrstili naši junaki: Christian 1. akcesist, Linhart 2., Veha 3. — Isto živahno tekmovanje kakor v «poeziji»

opažamo tudi v »retoriki« l. 1773. V nevezani latinščini sta si stekla oba, Christian in Linhart, prvo darilo, Gollmayr je 3. pohvaljenec (7. lok.), Veha 4. V vezani latinščini je zmagal Linhart, ki je bil prvi premijant, Christian 2. V nalogah sta si bila tisto leto Christian in Veha jednaka, oba 2. obdarjenca, prvi akcesist pa je bil Linhart (5. lok.) V aritmetiki je prvakoval Veha, z Antom Reitzem iz Kanala na Gor. je bil prvi premijant, Christian 1. pohvaljenec, Linhart 7. (11. lok.). Prvo premijo za zgodovinske vednosti je prejel Christian, 2. Linhart, Gollmayr je bil 4. akcesist (6. lok.), Veha 6. »Ex Cosmographia« je došlo prvo darilo Linhartu, Vehi drugo; takoj za njima je prejel prvo pohvalo Christian. Poslednji je bil tudi v retoriki prvak v grščini, Linhart 2. akcesist (3. lok.), Veha 5., Gollmayr 9. Iz krščanskega nauka sta si bila jednaka Christian in Linhart, oba prva premijanta. Poleg obveznih predmetov se je učil poslednji tudi lepopisja; kot gramatist in poet je prejel drugo, kot retor pa prvo pohvalo zato. V obeh višjih razredih se je pečal s pesništvom in govorništvom. Konec vsakoletnega programa stojé: Nomina eorum | qui | intra annum propria diligentia exercitium ali | quod oratorium, aut poeticum composuerunt, | et publice perorarunt. (Maj.) L. 1772. se je vdeležilo teh javnih govorniških vaj devet dijakov iz »poczije«; na tretjem mestu (prvi odličnjak v tem oziru je bil Karol Šop, 2. Christian) nahajamo Linharta. Govoril je latinski: Epicedion in Mortem Principis, et Archiepifcopi Salisburgenfis Sigismundi e Comitibus de Schrattenbach — in nemški: Dankrede auf die Landstände des Herzogthumes Crain wegen Einführung, und Aufnahme neuer Wissenschaften in die Laybacherischen Schullen. V retoriki l. 1773. je prekosil Linharta v omenjenih vajah jedini Christian. Naš slavljenec je deklamoval: Eine Ode an dem Hochwürdigst. Hochgeb. H. H. Karl des Heil. Röm. Reichs-Fürsten und Bischof zu Laybach aus dem Gräfl. Hause von Herberstein bey dem Antritte des Laybacherischen Bisthumes. — Eine Rede an die Akademie bey der Ankunft Sr. Excellenz des Hochgeb. H. H. Vincenz des Heil. Röm. Reichs-Grafen Ursini und Rosenberg, als Landeshauptmanns im Krain. — Ein Gedicht von der Naturphilosophie in deutschen Hexametern. Messias: Idyllum sacrum ex cl. v. Poppe converfum. — Tudi retor Veha je stopil na govorniški oder; govoril je: Eine Ode auf die uneinige Pohlen. — Završujoč naj še vzamem v misel pisavo Linhartovega imena. V programih stoji dosledno: Antonius Lienhard, Carn. Rattmanftorf, l. 1773. dvakrat: Lienchard. Pravo krstno ime Tomaž je opuščal Lienhart. Podpisoval se je vedno le za Antona, ki stoji na drugem mestu v radovljiški krstni knjigi. Ondu se bere: »Die 11. hujus (dec. 1758) mane circa 3tiam natus et eadem hora 10 Baptus est Thomas Antonius fil: leg: Wenceslai Leenhorrht Civis et Conjugis ejus Theresiae, levantibus eum Simone Weraufs et Maria Caspergerin Civibus per me Casparum Globotschnigg Vic. loci. Ex civitate. *I. V.*

Slovenski umetnik Franc Jelovšek, ki je z lepimi freskami ozaljšal župne cerkve v Kamniku, v Srednji Vasi, na Žalostni Gori pri Mokronogu (Flis, Renaissance u. Neuzeit v. D. ö.-u. Mon. in W. u. B., Kärnten u. Krain, str. 168) in nekdanje svetišče bosih Avguštincev na dunajski cesti (P. pl. Radics, Umételjnost in umételjna obrtnost Slovencev v Letop. Mat. Sl., 1880, str. 37) je slikal na mokro tudi kupolo šentpeterske cerkve v Ljubljani. Pri popravljanji svodov, poškodovanih izza potresa, so iztaknili v kupolni «laterni» za zidcem nad okni z rdečo barvo s preprosto kurzivo napisano opomnjo: «Laus Deo & S. Mariæ Semper V: An. 1731. **den 17. August durch Franzen Jelouschег hierobеn gemallen worden, mit dem Maurer Mathia Mallin, Moraitscher**». *I. V.*

Kapelica v Krakovem. — Ob rimskem zidu na Mirju sloni nasproti vhodu z Emonske ceste v Krakovske ulice v Ljubljani kapelica z «laterni» podobnim, s pločevino kritim, osemvoglatim nasadom vrh slemena. V tej kapelici se nam je ohranil najstarejši krščanski kip, kar jih je sedaj znanih na Kranjskem. To je reliefna podoba Matere božje z Detetom. Na prestolu (vis. 41 cm), na blazini pogrnjeni z do tal segajočim prtom, sedi nebeška Kraljica. Glava z nizko zobčasto krono, ki je v sprednjem delu nekoliko poškodovana, ji je nagnjena na levo proti Sinu, sedečemu ji na kolenu. Lahno ga oprijema z levico božja Mati, v desnici pa drži ob prsih, kot druga Eva, jabolko, tako da je kazalec prost ter kvišku iztegnjen. Obeh roke so večje, nego bi zahtevalo sorazmerje. Obraz ji je podolgovat, pravilen, mil, obrobljen z lasmi. Plame las na levi ji sega do pasa. Oplečje je pri Mariji in pri Jezušku jako ozko. Gorenja obleka Marijina je nadaljevanje ovoja, ki objema glavo ter pada ob ramenih preko obeh kolen. Izpod nje molí prosti del pasú, s katerim je prepasana čez spodnjo obleko, ki je zlasti v dolenjem delu krasna, gubovita. Skozi njo se dobro razločijo noge. Kristovo obličje je za njegovo mladostno dobo nekamo staro. S temi starikavimi potezami je menda hotel umetnik vpodobiti njegovo neskončno modrost. Desnico drži ob prsih, dva prsta dviga proti nebu. V levici mu tiči vkupe zvit knjižni zavitek. Nogi sta mu spodaj navzkriž položeni. Desna polovica prsij je razgaljena, obleko iz neke mehke snovi so Kristu najbrže pozneje pridejali. Pod Marijinim podnožjem ždita dva z glavama drug v drugega zapletena zeleno barvana zmaja; pri vsakem se vidi samo po jedna perutnica, ki je venkaj obrnjena. Ob obeh straneh se dviga iznad prestola stebrič z dorskim glavičem, na katerem čepi golob z nazaj zasukano glavo. Oba stebriča spaja gori nad Marijo gotsk relijefni lok. Spodaj stražita prestol dva ležeča polleviča, po jeden na vsaki strani. Kamenito ozadje je bilo nekdaj pozlačeno, takisto Marijina krona. Zlato še sedaj mestoma sije skozi rjavo in rdečo barvo, s katero je sedaj natreno. Tudi kip, zlasti oba obraza sta že morala večkrat

čutiti poteze neumetnega čopiča. Višina kipa, iz brusnika izklesanega, je 71 cm, širina s prestolom vred 54 cm. Kako je ohranjen? Za njegovo visoko starost — stavbenik g. R. Jeblinger meni, da kip prihaja iz 11. stoletja iz prehodne dobe romanskega sloga v gotski, g. prof. Jožef Smrekar ga stavi v 13. vek -- za več nego poltisočletno starost dobro. Nekaterih poškodeb je pa le treba omeniti. Pod desnim ušesom Marijinim zeva rana — ostanek žeblja, ki so ga zabili vanjo za obešanje raznih nakitov. Teh so že precej nanesli pobožni darovalci, iščoč pomoči pri Materi božji «dobrega dela» v Krakovem. Poleg raznih svilnatih in čipkastih oblek, s katerimi sta vedno sedaj s to, sedaj z drugo, kakor nanesó prazniki, odeta Marija in njen božji pestovanček, se nahajajo v riznici, starinski, lepo izrezljani in okovani škrinji, hranjeni v neki hiši v Krakovem: kronice, zapestnice, uhani, prstani, srčki, križci, molki, svetinje. Med temi je srebrna kolajna, ki jo je pred mnogimi leti prinesel z Laškega neki vojak Mariji v dar. V premeru šteje 4 cm. Na licu se vidi sv. Duh -- golobček v žaru in oblakih. V vrhnjem polkrogu stoji napis: VBI. UVLT. SPIRAT. Spodaj je grbič s kardinalskim klobukom na vrhu, ob njem na levi SCV. na desni DO. Narobe: SEDE. VACAN - TE. MDCCLVIII. Vpodobljena sta dva ključa, ležeča navzkriž. Med njima se razprostira šator, pod šatorom je klobuk, pod klobukom grb, v katerem se dviga steber, na njem pa sloni trizoba krona. Vrnimo se k Marijinim ranam! Obe nogi, zlasti pa desna, sta nad prsti znatno posneti, takisto desna noga na piščali pod kolenoma in jedna guba Marijine obleke na desni strani. V prejšnjih časih so hodili ljudje strgat Marijo. Ostržke so rabili za zdravilo zoper mrzlico. Med ljudstvom je razširjena vera, da ta Marija raste. Nekdaj je bila poveznjena pod steklom, pa je baje toliko zrastla, da jej je postal prostor pod steklenim krovom premajhen; zato je nagnila glavo ter ima nagnjeno še sedaj. Ustno izročilo pravi, da so pred več stoletji našli ta Marijin kip delavci, ko so razkopavali zidovje ondu, kjer sedaj kapelica stoji. G. prof. Smrekar misli, da je bil ta relief kdaj vzidan kot «tympanon» nad vrati kake cerkve (morda stare Križevniške, ki jo je razrušil potres dne 24. marca 1511 — Krakovo je spadalo pod gospoščino Križevniškega reda). Prvo znamenje, postavljeno na najdišču, je bilo jako preprosto. Blizu njega je bilo baje korito, kamor je tekla voda iz zidovja. Tjakaj so gonili Krakovci živino napajat. Še dandanašnji je kapelično ozadje jako mokrotno. Sedanja zgradba z romanskim portalom, zatvorjenim z močnimi železnimi, rešetkastimi vrati novega kova (1891), vtegne stati že kakih poldrugsto let. Letošnji potres tudi nji ni prizanesel. V stene in svod ji je zarezal globoke razpoke. -- Kolikor nam je znano, so se že dvakrat zbirali Trnovčani pri tej kapelici k službi božji, prvič l. 1854. Predno so jeli podirati staro trnovsko cerkev, so prenesli na belo nedeljo dné

24. aprila v majhno krakovsko svetišče presv. Rešnje Telo. Razen zimskega časa se je brala potem vsak dan v kapelici sv. maša do 25ega dne nov. 1855, ko je bila blagoslovljena nova cerkev. Trnovski zvonovi so viseli tedaj vrh rimskega ozidja nad kapelico. Ko so letos po velikonočnem potresu zaradi hudo poškodovanih zvonikov morali zapreti trnovsko cerkev, zatekali so se trnovski župljani h kapelici v Krakovem. Ondu so se brale sv. maše od 16. aprila do 11. junijá tega leta. *I. V.*

Zemeljski potres v Mokronogu. V spisu o potresih na Slovenskem (Izvestja 1895, seš. 2) se ne omenja mokronoški potres l. 1871. do 1872. Provzročil je bil v Mokronogu in sploh prebivalcem mokronoške ali šentrupertske doline mnogo strahú. »Novice« (1871, str. 413) so pisale, da je bilo v noči 2. grudna 1871, ko se je potres začel, 36 čvrstih in okolo 100 lahnih sunkov. Treslo se je potem še več kakor leto in dan pogostokrat, in tudi v poznejših letih se je potres še po malem oglašal. Središče potresa je bilo uprav v Mokronogu. Tu se je najbolj treslo, v okolici pa dosti manj. Vzrok je pač najbrž ta, da je vsa mokronoška dolina, in posebno Mokronog, na mokrotnih in močvirnih tleh. Tu je tako rekoč vse na vodi. Ako se koplje le dober čevelj v zemljo, že privre voda. Odtod toliko studencev v Mokronogu in njegovi okolici. Posebne škode potres ni napravil, razen da se je podrlo par dimnikov in da so hiše razpokale, posebno pa župna cerkev v Mokronogu, v kateri se nekaj tednov ni smela vršiti služba božja. Nasprotno pa cerkev M. B. na Žalostni Gori nad Mokronogom ni skoro nič trpela, ker stoji na trdih tleh. Da je bil potres v Mokronogu in njegovi okolici res hud, prepričamo se iz tega-le pisma, katero je pisal 4. grudna 1871 g. kapelan iz bližnje fare pri sv. Trojici svojemu tovarišu in se glasi: »Potres je v Mokronogu silno močno razsajal. Farna cerkev ima prav široke razpoke, da ne bodo več maševali v njej, dokler se ne popravi. Pehanijeva hiša, v kateri so uradi, je tako zverižena, da se nobena vrata ne zapró, in bode tedaj treba veliko popravila. Po prodajalnicah je steklenice, sveče in druge enake reči pometalo na tla, razbilo, razdrobilo i. t. d. V Mokronogu je bil tak strah, da so šli v soboto po noči ob 11. uri s procesijo na Žalostno Goro, ravno tako v nedeljo dopoldne ob 11. uri. Sploh je bil tak strah, da ne samo nihče ni spal, temveč je prav veliko ljudij v mrzli noči prečulo na cesti, nekaj se jih je pa odpeljalo drugam. So pa tudi vse hiše več ali manj poškodovane. Bobnenje je bilo po noči med soboto in nedeljo neprenehoma in tako silno, da so se v resnici bali, da se Mokronog pogrezne. Podzemeljsko bobnenje je bilo podobno neki zmesi silno hude kraške burje in strašnega groma. Tudi pri nas je bilo hudo. Ljudi je majanje in zibanje zemlje metalo kar po tleh, ali pa enega v druzega. Vse je bilo prepla-

šeno in mrtvaško bledo. Jok in stok sta bila res kaj resnobna predigra, kar se ima zgoditi pred sodnim dnevom. Spomnim se na psalmista v 17. psalmu:

In zemlja se je tresla in gibala,
Majala je visocih gor se peza,
Ko je razlila se Njegova jeza.»

Tako pismo. — Zanimivo je, da so čutili letošnji velikonočni potres v Mokronogu, kolikor sem izvedel, primeroma manj, kakor drugod po Kranjskem. *J. Šašelj.*

Letošnja razkopavanja na Brezju pri Mirni Peči. Kopal je, kakor je znano, J. Pečnik že lanskega leta veliko gomilo (št. XII) na gorskem hrbtu, ki se vleče med Hmeljčičem in Brezjem od Plešivice (470 *m*) proti Ravnici (604 *m*). V gomilah so pokopani mrliči prazgodovinskega selišča «Na Krlinu« (468 *m*), severovzhodno od Hmeljčiča. Vseh gomil je okoli Brezja devetnajst, med temi štiri v vasi sami, ki šteje le deset številk. V omenjeni gomili je izkopal J. Pečnik lani poleg drugih lepih stvarij tudi znamenit pasni sklepanec, na katerem je bil vtisnjen zelò redki «symplegma». — Dne 10. aprila t. l. začel je istočasno razkopavati gomili XIV in XV na mali njivi tik gozda. V št. XV je našel okostje s sulico in sekiro, ter dva lonca, izmed katerih je bil jeden rudeč. Grob je bil obložen in pokrit z velikimi kamenitimi ploščami, ki so bile od drugod pripeljane. V št. XIV je bila pokrita žara, polna pepela, velika fibula, dva dobro ohranjena lonca (večji in manjši), ter jedna zdela. Nad pepelom so bile sežgane nanožnice, zvarjene z železnimi predmeti. — Koncem maja je začel Pečnik kopati gomilo št. XIII, ki stoji zahodno tik gomile XII. Dolga je 25 *m*, široka 14 *m*, a visoka 3—4 *m*. Do 30. maja izkopal je bil že 23 zapestnic, dve veliki nanožnici, več korald, velik pas z lepimi sklepanci, mnogo fibul (tudi nove oblike), več lončenih posod (tudi rudečih). Najbogatejši grobovi so bili v severnem delu gomile, zlasti so se odlikovali ženski grobovi (izmed 20 grobov so bili samo trije moški). Dne 7. junija so izkopali žensko okostje, ki je imelo na levi nogi devet nanožnic, na desni pa le osem, a samo jedno zapestnico, okoli vratu vse polno korald (med njimi zlato peno) in tri fibule. Od jedne teh je viselo koj pod vratom več verižic in na njih so bili vsakovrstni obeski celo do 45 *cm* daleč doli po prsih. Naslednjega dne so izkopali zopet bogato žensko, ki je imela dve zapestnici, dve nanožnici, tri fibule mnogo korald, uhane in na glavi čepici podoben nakrasek iz brona. Od posod se je našlo prav mnogo črepin, med njimi tudi več rudečih. Do sedaj je komaj polovica gomile prekopana. Po sredi so bili mrliči bolj redki, na južnem kraju pa se prikazujejo vedno gostejši. Tudi ta gomila je torej vredna vrstnica št. XII. *S. R.*

Izdaje in zalaga «Muzejsko društvo za Kranjsko».

Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik V. 1895. Sešitek 4.

Cerkev in samostan v Stičini.

Spisal **Konrad Črnologar.**

Približno 37 *km* od Ljubljane in 2 *km* severno od velike ceste Ljubljana-Novomesto in postaje dolenjske železnice stoji v ozki dolini stiški grad, do l. 1784. samostan cistercijencev, sedaj pa last verskega zaklada. Po svoji razširjenosti je to gotovo največje poslopje na Kranjskem. Od ceste je videti kakor malo mesto. Še sedaj ga od treh stranij mejé stolpi in močno ozidje, katero je nekdaj branilo samostan ljutega Turka. Le na vzhodni strani so zid odpravili. Mal potok «Stičnica» obteka grad od treh stranij. Potok goni velik grajski mlin, v starih časih pa je napolnjaval tudi grajske jarke. Okoli gradú je precej hiš nekdanjih samostanskih podložnikov, izmed katerih je znamenita ona nad samostanom na griču, kjer je sedaj gostilna «Poličanski». Prvotno je bil tu le šestoglati stolp, morebiti stražni stolp, ker se od ondod dalje vidi, kot iz samostana, pozneje pa je neki to bilo letovišče prelatov.[1] Obzidje obdaja tudi velik samostanski vrt. Drug vrt s sedaj opuščenim parkom in senčnatimi drevesi pa je na južni strani zunaj obzidja. Ondi so stala še za Valvasorja gospodarska poslopja, katera so pozneje prestavili na polje niže proti veliki cesti. Sedaj je to last Födranspergov («Marof»). Okrajna cesta drži od gradu na jedno stran do velike ceste, na drugo pa čez Vir, kjer je bilo velikansko prazgodovinsko gradišče,

[1] Blätter aus Krain, 1861, str. 120.

do znanih gomil pri Grižah. Najbrž je tu nekje stala rimska postaja Acervo.[2] Zanimivo je ime nizkega griča pri Hudem, kjer se križajo okrajne ceste z veliko. Imenuje se Ivančna Gorica. Na križišču stoji okrogel steber z štirivoglatim, s piramido pokritim nastavkom. Okrogli del je nedvombeno rimski miljnik.[3] V nastavku so bile na ploščevino slikane podobe svetnikov: sv. Vida, sv. Kozme in Damijana, Matere Božje in svetega Egidija kot zavetnikov bližnjih farâ in samostana.[4] Napis je latinsk, deloma nemšk. Med drugim stoji tudi pisano: «hoc christiani nominis et antiquae pietatis | monvmentvm vt accedentibvs recedentibvs et | hic praeterevntibus servatoris svi memoriam | refricaret e vivo lapide poni cvravit lavrentius, abbas sithicensis, anno virgi: part. mdlxxxIII». (1583.) — Puzel pravi, da je bil samostan zidan s prva ondi, kjer stoji ta kamen.[5] Ne vem, da bi bilo ta napis tako umeti. Znamenito pa je, da je prvi nam imenoma znani altar bil sv. Janeza, griču poleg spomenika pa se pravi Ivančna Gorica. Da je bila samostanska cerkev M. B. posvečena, vemo za gotovo še-le iz 13. stoletja.[6]

Znana je pravljica, da so prvotno drugje zidali samostan, da je pa neka nevidna moč podirala po noči to, kar so po dnevu postavili, dokler se ni ondi, kjer je sedaj grad, prikazal ptič, pojóč: «Sit-hic». Na tem mestu so potem samostan zidali brez zadržka. Zato ima samostan ptiča v grbu.[7]

Ni sicer neverjetno, da so sprva menili samostan postaviti kje drugje, morebiti na širnih posestvih šentvidske cerkve, ki so bila neposrednje oglejskih očakov, a iskali so pripravnega stavišča. Zató je očak Peregrin zamenjal nekaj posestva šentvidske cerkve z brati Henrikom, Ditrihom in Majnhalmom

---

[2] Müllner, Emona.
[3] Ibid.
[4] Ostala je le še slika sv. Vida; pred 20. leti so bile še vse.
[5] Milkowicz, Klöster in Krain, str. 41.
[6] Ibid., str. 40.
[7] Valv. VIII., str. 694., Milkowicz, Klöster, str. 219.

za posestvo «Sitik» l. 1136. ter poklical menihe iz runskega samostana (Reun) pri Gradcu.[8] Pravljica o ptiču pa je gotovo izmišljena. Omenjenega Majnhalma nahajamo l. 1152. kot posestnika gradú Višnjagora.[9] Njegov sin Albert grof Višnjegorski se imenuje l. 1177. zavetnik (advocatus) samostana.[10] Ta in njegova hči Zofija sta šteta med ustanovitelje in poslednja izrecno svoje stariše kot take imenuje. Ni dvomiti, da so Višnjegorski storili še največ dobrot samostanu. Ako bi ne bili ti glavni ustanovniki, bi ne bili imeli zavetništva.[11] Pozneje pa so v samostanu Višnjegorske pozabili in vse zasluge glede ustanove pripisovali očaku Peregrinu, morda zato, ker je rodbina Višnjegorskih izmrla, ali pa ni več toliko dobrot delila; nekaj pa tudi zató, ker cistercijenci niso imeli advokatov, ampak defensorje.[12]

Stičina je bila prvotno ustanovljena kot benediktinska opatija. Proti koncu 12. stoletja pa je postala cistercijenski samostan. Če cerkev ni bila že prej posvečena Mariji, storilo se je to tedaj, ker vse samostanske cerkve cistercijencev so brez izjeme posvečene Materi Božji.

Sčasoma je postala Stičina z darovi, dedščinami in raznimi privilegiji najbogatejši in najimenitnejši samostan v naši deželi. Po vsem Dolenjskem in tudi drugod je imel posestva, podložnike in desetine. Koliko žita so deloma sami pridelali, večinoma pa kot desetino dobili, kaže nam velikanska trinadstropna žitnica. Vtelešenih[13] je bilo samostanu 35 farâ, katere so dajale tudi obilo dohodkov. Tem je bil opat toliko kot škof, bil je njih naddijakon, neposrednje podrejen oglejski cerkvi. Dokler ni bila ustanovljena ljubljanska škofija (1463), je bil on prvi prelat v deželi, nosil je mitro, smel je svo-

[8] Schumi, Urk. u. Rgb. I., str. 88.

[9] Ibid., str. 104.

[10] Ibid., str. 127.

[11] Milkowicz, Klöster, str. 34.

[12] Ibid., str. 39.

[13] Primeri Catal. Cleri, patronate. Po Milkowiczu 38 kuracij. (str. 192).

jim novincem podeljevati nižje redove, od l. 1412. posvečevati krizmo in altarje v podložnih cerkvah in tudi zvonove.[14] Podložni duhovniki so hodili v Stičino na sinodo.

V svetnem oziru je bil opat neposrednje podložen deželnemu knezu. Svoje podložnike je smel soditi celo na smrt. Za trdnim ozidjem se je lehko branil sovražnikov, saj je imel celo topove.[15] Mnogo je trpel samostan v turških vojskah. L. 1471. so ga Turki požgali, le opat in nekaj bratov je ubežalo, ostale pa so vlekli v sužnost, ali pa pobili.[16] Opat Osvald je samostan zopet pozidal, opat Janez Glavič pa je napravil močno obzidje in malo trdnjavico na južni strani. L. 1529. so Turki, vrnivši se od oblege Dunaja, samostan zopet oropali in požgali, a menihi so se jih v oni trdnjavici ubranili. Kakó je bil samostan zavarovan, vidimo na slikah v Valvasorju.[17] [Izmed stolpov je le še pet ohranjenih, med njimi vzhodni stolp, skozi katerega se gre k cerkvi. V njem so jako znameniti iz mavca narejeni reliefi iz l. 1620., ki predstavljajo Kristusovo trpljenje, poslednjo sodbo, latinske cerkvene očete i. t. d.]

Po 648letnem obstanku je bil samostan z dekretom dne 6. oktobra odpravljen in 25. oktobra so ga menihi zapustili.[18] Posestvo in premoženje je postalo last verskega zaklada, pozneje pa je posestva užival ljubljanski nadškof Brigido; sedaj je zopet gospodar verski zaklad.[19]

V gradu je sedaj c. kr. okrajno sodišče z davkarijo, pošto, župnim uradom in šolo, v ostalem poslopju so zasebna stanovanja.

Poslopja so iz raznih dob in nepravilno zidana, brez skupnega črteža, brez simetrije, po večem dvonadstropna,

---

[14] Klöster in Krain. Napisi na dveh zvonovih.
[15] 1548 je kupil opat Janez 6 topov. Blätter aus Krain 1861, str. 20.
[16] Valvasor, VIII., str. 700.
[17] VIII., str. 703; XI., str. 530.
[18] Klöster, str. 201.
[19] V šentvidskem farnem arhivu.

deloma pa samo jednonadstropna. Poleg cerkve in jedne kapele, ki sta iz romanske dobe, je najstarejši zgodnje-gotski križni hodnik, potem pa jugozahodno krilo. Jugovzhodni del je najmlajši.

V tem spisu se bomo pečali le s cerkvijo in križnim hodnikom, ki sta za zgodovino stavbarstva najznameniteja.

Kakšen je bil sprva stiški samostan, ne vemo, ker je bil tolikokrat prezidan. Cerkev je gotovo, če že ne prva, vsaj iz prve dobe samostana. Ne mnogo mlajši je križni hodnik. Ohranilo pa se je poročilo, da so prvotni samostan zidali zidarji, ki so prišli iz daljnih krajev, brž ko ne s Francoskega. Ime jednega, Mihaela, se je ohranilo v neki listini.[20]

O stiški cerkvi so pisali že Valvasor, samostanski kronist Puzel, J. L. (Jean Lavrent),[21] A. D(imitz),[22] Hicinger[23] in Milkowicz. Puzel, J. L. in A. D. trdijo, da je opat Jakob Reinprecht cerkev z novega sezidal l. 1622. Hicinger isto trdi, le da se nahajajo na njej romanske oblike, Milkowicz pa, da je ta opat cerkev popravil in večinoma z novega sezidal.[24] Toda to ni res. Pač je cerkev videti zunaj in znotraj barokna, a ni bila zidana kot taka, le prenaredili so jo. Pod streho je ohranjeno še vse svetlobno nadstropje romanske ravnostropne bazilike. Puzel cerkev nevedoma opatu Reinprechtu pripisuje; ako bi bil kdaj pod streho, videti bi bil moral 18 oken srednje in prečne ladije in dve od stranske ladije, ki so odločno romanska. Kdo bo neki zastonj nad svodi pod streho okna narejal in stene belil! Morebiti so koga motile besede v Valvasorju: «Dieser (opat Jakob) hat die Abtey und Kloster, wie noch jetzo zu sehen, erbauet.»[25]

---

[20] Klöster in Krain, str. 37.
[21] Illyr. Blatt, 1835.
[22] Blätter aus Krain, 1861.
[23] Njegov koledar, spis Virida.
[24] Klöster, str. 76.
[25] Valvasor VIII., str. 701.

Kakšna in kolika je bila romanska cerkev, ni težko določiti, težje je pa to, so li imeli prezbiterij in kapeli poleg njega (Nebenchöre) apside, ali ne. Zvonika cerkev ni imela, razun nadstrešnega stolpiča. Cerkve cistercijencev so bile ravno završene, brez apsid in zvonika in sploh jako priproste. Taka je bila tudi stiška cerkev. Cerkve benediktincev pa so bile bogatejše in so imele zvonike. Kaj mogoče je, da so sedanjo zidali menihi že kot cistercijenci. Če je bila konec kornega štirikota apsida, čemu bi neki v gotski dobi zidali ondi mnogostrani završek?

Cerkev stoji na severni strani gradu. K njej se pride čez gornji most skozi stari vhodni stolp. Na južni strani je cerkvi prizidan križni hodnik (Kreuzgang) in dve grajski krili, na severni strani pa cerkveni dvor s staro prelaturo, mlinom in drugimi manjšimi poslopji. Prezbiterij sega na veliki dvor. Od zunaj cerkev ni nikakor lepa. Nizke stene stranskih ladij, neprimerno visoka in široka streha in neukusna, jednako široka in visoka okna brez vseh olepšav delajo, če bi zvonika ne imela, da bi bila bolj podobna velikemu skladišču, nego cerkvi. Veliki vhod je proti zahodu. Sedaj ima cerkev tri podolžne in prečno ladijo; prezbiterij je završen s tremi stranmi osmokota; na severni strani sta dve, na južni jedna kapela in jedna shramba poleg prezbiterija. Pevski kor zavzema zahodno tretjino srednje ladije in mali del stranskih ladij. Slopi, ki ločijo ladije, so štirivoglati, svodi polukrožni, banjasti in križasti. Okna so velika in završena s segmentnim lokom. Tlak je v ladijah iz opeke, v svetišču in kapelah iz raznobarvenega kamena. Prečna ladija je za 1, kapela za 3 in prezbiterij za 4 prage vzvišen nad tlakom podolžnih ladij. V svetlobi je dolga 60·5 *m*, široka je v podolžnih ladijah 18 *m*, v prečni ladiji in čez prezbiterij 26 *m*. Visoka je v prezbiteriju, prečni in srednji ladiji 13·5 *m*, v stranskih 6·5 *m*. Vsa cerkev pokriva nad 1300 m^2. Zvonik je nad križališčem do strehe 31·6 *m* visok in 9 *m* širok. Vse je pod jedno streho, izvzemši prečno ladijo in završek prezbiterija. Krite so strehe s strešniki, barokna zvonikova streha pa s ploščevino.

Že po tehniki se stari deli ločijo od poznejih. Cerkev je bila večinoma zidana iz lahkega kamna, osobito vsi oni zidovi, ki so se kazali na zunaj. Kvadri niso bili ometani, vsi so primerno jednake velikosti in zgornji pokriva vedno polovici spodnjih dveh, navpični skladi se toraj menjajo. Završek polukrožnih rom. oken je vedno zložen iz zagozdasto prirezanih kvadrov. Kjer pa ni kvadrov, je zid iz zmerno velikih, bolj ali manj štirivoglati obdelanih kamnov. Z malto so zamazani le skladi, in po teh je s keljo v malto potegnjena črta. To je značilno. Tako je na primer oni del zunanjščine svetlobnega nadstropja, ki je bil pod jednostrano streho stranske ladije iz lomljenega kamna, kolikor pa ga je bilo nad streho, je po večem iz kvadrov. Opeke ni niti cele niti razbite v starih zidovih. V poznejših zidovih pa je večje in manjše neobdelano lomljeno kamenje, cela in razbita opeka in lahki kamen, vse nepravilno mešano.

Romanska bazilika je bila zidana v podobi latinskega križa, kakor se kaže še sedaj. 36·5 *m* dolge podolžne ladije je ločilo 6 štirivoglatih 1·2 in 1·6 *m* debelih slopov, obrnjenih s širjo stranjo proti ladijam. 6 po 4·5 *m* širokih polukrožnih lokov je slonelo na teh slopih in nosilo svetlobno nadstropje srednje ladije, nad vsakim lokom je po jedno, v svetlobi 0·6 *m* široko in 2 *m* visoko, na obe strani razširjeno polukrožno završeno romansko okno, po 6 *m* narazen. Teh je bilo toraj 12. Srednja ladija je široka 7·25 *m*, stranski po 4·2 *m*. Stranski ladiji sta imeli po 6 oken iste oblike, le da so okna samó 0·3 *m* široka in 1·6 *m* visoka. V jednako, kakor stranske ladije, narejenih kapelah poleg kornega kvadrata, ki nista nič druzega, kakor podaljški stranskih ladij čez prečno (Nebenchöre), sta bili v zunanjem zidu po dve taki okni. Od teh sta samo dve na severni kapeli ohranjeni, če tudi nekoliko zazidani. Po jedno tako okno je bilo tudi na zah. koncu stranskih ladij, in, če ni bilo pri omenjenih kapelah apsid, tudi v vzhodni steni. Stranski ladiji sta bili visoki 7 *m*, srednja in prečna ladija ter korni štirikot pa 14 *m*. Prečna ladija je

26 *m* dolga in 7·25 *m* široka. Jeden velik in dva manjša polukrožna loka sta vezala jo na jedno stran s podolžnimi ladijami, na drugo stran s prezbiterijem in omenjenimi kapelami. Prečna ladija je toraj segala, kakor še sedaj, čez podolžne ladije. Z dvema oprogama je bila ločena v dve po 8·2 *m* dolgi krili in križališče. V vsakem krilu so bila 3 okna prav pod stropom, jednaka onim v srednji ladiji, v vsaki steni jedno, skupaj toraj 6. Ta okna so 2·2 *m* visoka in 0·8 *m* široka. Od teh sta dve popolno, štiri so pa v gornjem delu ohranjena, spodnjo polovico pa zakriva svod. Severna stena prečne ladije je imela, kakor še sedaj, spodaj vrata, nad temi pa dve polukrožni okni drugačne oblike, kakor ostala, nad tema pa je bilo okno svetlobnega nadstropja. Taka je bila tudi zahodna stran srednje ladije. V južni steni prečne ladije pa je bilo le gornje okno, spodnji dve pa menda ne, ker je ondi prizidano samostansko krilo, v katerem je bila menda že sprva zakristija. Pri oknih omenim, da ni gotovo, je li bilo dno istih na obe ali le na jedno stran nagnjeno. Stara okna imajo izdolbene štirivoglate luknje za palice, ki so držale šipe.

Korni kvadrat ni imel oken svetlobnega nadstropja, bil je gotovo svoden. Razsvetljevala so ga okna vzhodne stene ali pa apside, če je sploh bila. Ostala cerkev je imela ravne strope. Notranjščina je bila ometana in pobeljena, sila priprosta, niti ne vemo, če so imeli stolpi podstavke in naklade, ali ne. Če so jih imeli, bili so jako priprosti. Strešni zidec na severni kapeli se je ohranil; obstoji iz četrtinke palice in plošče nad njo. Taki zidci so bili gotovo tudi drugje. Srednja in prečna ladija sta imeli dvostrani, stranski pa jednostrani strehi, vrhu poslednjih je bilo svetlobno nadstropje. Ker kor ni imel nadstropja, je bil s kapelami vred pod jedno streho. V zahodnem čelu je pod streho veliko romansko okno.

Ne vemo tudi, če je bil na zunanjščini podstav. Skoro gotovo je bil, a je zasut. Ni verjetno, da bi bili cerkev tako nizko stavili; sedaj je skoraj 1 *m* nižja od dvorišča.

Neumljive so štiri po 0·9 *m* široke, štirivoglate, dimnikom podobne luknje v zahodni steni stranskih ladij, po dve na vsaki strani, pod streho. Jedna je popolno, dve pa večinoma z razbito strešno opeko zasuti, jedna pa je še sedaj takó globoka (meril sem jo z motozom), da sega pod tlak ladij. Kaj pa, ko bi bila tu kdaj kripta, katera se je skoz te luknje zračila? Težko je umeti, čemu bi sicer bile luknje.

Čudno arhajične oblike je imela cerkev in zidana je vendar v dobi razvitega rom. sloga. Premoženja menihom vendar ni manjkalo in izvežbanih delavcev bi se bilo tudi dobilo. Če bi prvega ne bilo, bi menda ne zidali tolike cerkve.

Od cerkvene oprave se iz romanske dobe ni ohranilo čisto nič.

V gotski dobi prizidali so konec kornega štirikota, pet stranij osmokota s podporniki. Da so kor pozneje prizidali, vidi se pod streho. Kaj je dalo povod, da so to prezidali, ne vemo, če je bila apsida tam, ni bilo dosti menj prostora. Morebiti so to zato storili, ker je bilo premalo svetlobe, ker so ozka okna apside ali zadnje stene dajala premalo svetlobe. Od tega so ostale samo stene in podporniki. Kak je bil svod, ne vemo.

Omenil sem že, da cistercijenci niso smeli imeti pravih zvonikov. Ko so sedanjega stavili, zidali so ga v podobi nadstrešnega stolpa nad križališče. S tem niso ničesar zakrivili proti redovnim pravilom. Zid zvonika je nad tlakom 31·6 *m* visok. Samo nad zidovi srednje ladije ga je 17·6 *m*. Širok je zunaj 9 *m*. Pač je bilo drzno, staviti tako težo na to višino in na slope, v jedru le 1·20 *m* močne. Toda stavitelj si je vedel pomoči. Ker je videl, da so slopi sicer dovolj močni, da nosijo navpično težo, in na strani dovolj podprti, oproge (Gurten) križališča pa le toliko močne, da nosijo sebe in leseni strop, razpel je nad njimi štiri šilastoločne oproge iz močnih v zagozdo sekanih kvadrov lahkega kamena, vrhu katerega je zidal štirivoglati in pri vrhu osmovoglati del zvonika. V zvonišču je bilo 8 šilastih, 5 *m* visokih in 1·5 *m* širokih lin, na

vsaki strani jedna. To je bilo vzrok, da je nastalo nekaj razpok, a sesedlo se je, kar se je mislilo že zdavnej. Kakšna je bila streha, tudi ne vemo.

Kdaj sta bila sezidana završek prezbiterija in zvonik je možno le približno soditi. Gotovo še pred turškimi vojskami, ker za časa teh je bilo druzih skrbij dovolj, pozneje bi bili pa zidali gotovo že v preporodnem slogu, saj je opat Wolfgang Neff (1549—1566) že v tem slogu zidal.[26]

(Dalje pride.)

Cesta od Šmarijine Gore v Kokro.

Spisal V. Levec.

Kdaj je nastala prva cesta od broda pod Šmarijino Goro v kokrsko dolino in po tej dalje na Koroško, to se dá sedaj seveda težko določiti; najbrž so tu imeli že Rimljani svojo pot. Gotovo pa je, kakor je to dokazal dr. Elze (Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1864, str. 89),[1] da so poslanci kranjske dežele na skupnem zboru avstrijskih dednih dežel v Lincu l. 1541. — namreč Erazem baron Thurn, stotnik metliški, Nikolaj baron Thurn starejši, deželni oskrbnik Andrej pl. Lamberg, Žiga Višnjegorski in Janez Weilhamer, župan ljubljanski — predložili kralju Ferdinandu prošnjo, naj da napraviti cesto skozi Kokro. Namen tej prošnji je bil, trgovino iz Nemčije v Italijo, ki je šla skozi Benetke, kjer so morali plačevati trgovci velike pristojbine, napeljati na avstrijske dežele in provzročati, da bi trgovci po tej novi poti vozili svoje blago čez Kranjsko v Italijo. Ferdinand takrat zaradi slabega gmotnega stanja svojih grajščin ni mogel prevzeti tega zidanja, in zato se je ponudila dežela, da prevzame delo, če se ji dovoli pobirati določeno mitnino. Vsled te prošnje je nastala cesta po kokrski dolini, ki je pa izgubila precej veljave, ko je nad-

---

[26] Napis na vhodu jugozahodnega krila.

[1] Primeri Dimitz, Gesch. Kr. II., 293.

vojvoda Karol s pomočjo dežele kranjske in koroške dal napraviti ljubeljsko cesto (1560 — 1575).[2] Po tej cesti se je zdaj večinoma obrnil promet in kokrska cesta, precej zapuščena, je začela propadati in umevno je, da ni bila dobra, kakor sploh takrat marsikod niso bile ceste najboljše.

Ko je l. 1721. zasedel prestol rimskega cesarja Karol VI., ki je bil na vso moč vnet za razvoj in povzdigo trgovine v svojih dednih deželah avstrijskih, bila je ena njegovih prvih in največjih skrbij, da so ljudje povsodi začeli popravljati ceste in zidati mostove. Na Kranjskem se je začelo to delovanje l. 1720. V smlejskem grajskem arhivu se nahaja iz onega časa nekaj aktov, ki se tičejo popravljanja že omenjene ceste; iz teh sem posnel naslednje črtice. L. 1721. so stanovi izročili popravo ceste Frančišku Benediktu Dinzl-u, a ta se tega dela ni mogel lotiti. Bil je namreč izvoljen za poslanca (Verordneter) deželnih stanov in je to svojo službo tudi nastopil, zategadelj pa ni mogel voditi in nadzorovati zidanja ceste. Nato so stanovi izročili to delo s patentom z dné 6. avgusta 1721. l. Ivanu Adamu baronu Flödnigu,[3] in sicer naj bi bil izvel cesto od broda pod Šmarijino Goro do Lokve (tako se zove pravilno vas Voklo [Hülben], v patentu Loquo; primeri Izv. II., str. 151.). Tlako pri tem zidanju naj bi bili delali pred vsem podložniki iz smlejske, šmartinske in vodiške fare ter podložniki komende sv. Petra, in sicer od broda pri Tacnu do smlejskega gradú oni iz vasij: Smlednik, Dragočajn, Trboje, Hraše, Zapoge, Zgornje Pirniče, Spodnje Pirniče in Tacen; od smlejskega gradú v Kokro pa oni iz vasij: Dragočajn, Trboje, Luže, Olševek, Tupaliče, Hotemaže, Srednja Vas, Visoko, Voglje, Šenčur, Hrastje, Prebačevo in Lokev.[4]

---

[2] Primeri Dimitza III., 224. in Izv. III., 218. seq.

[3] Glej prilogo I.

[4] Imena teh vasij kažejo, da je misliti tu na ono cesto, ki se pri Trbojah odcepi od ceste iz Smlednika v Kranj, in pelje potem skozi Lokev, Šenčur, Visoko, Hotemaže, Tupaliče in se pri Preddvoru združi s cesto, ki vodi iz Kranja.

Baron Flödnig se je že hotel lotiti dela in je že prosil stanove, naj mu pošljejo posebnega sla (Landschaffts Potten), da bode napovedal tlako, in asistenta ali pomočnika, da bode tlako nadziral in vodil v odsotnosti baronovi. Zahteval je tudi osem krampov, dvanajst lopat, deset motik, dvoje velikih kladiv, in sto goldinarjev za najnujnejše potrebščine, kakor se je to dovolilo tudi drugim potnim komisarjem (Weegs Commissarien). A dela tudi baron Flödnig ni začel, zakaj deželni stanovi so mu z odlokom od 28. avgusta 1721. l.[5] zapovedali, naj neha s pripravami in naj tlačane, kateri so bili namenjeni za zidanje ceste, nemudoma pošlje k glavni cesti, katera se mora prej popraviti nego stranska proga.

Stvar je potem mirovala 45 let. L. 1766. se je zidanje zopet začelo, a kmalu nehalo. L. 1786. je z odlokom od 9. julija okrožni urad zopet zapovedal delo. Delalo se je potem štiri leta, a l. 1790. je vse zaspalo. Slaba zveza z glavnim mestom zaradi nepopravljene ceste seveda ni ugajala grajščini smlejski, ki je posredovala, da se je zidanje zopet začelo vsled ukaza okrožnega urada z dne 18. julija 1792. l. Vendar delovanje gotovo ni bilo posebno živahno, ker je moral okrožni urad 15. aprila 1795. l. svojo zapoved ponoviti. V naslednjih letih ni bilo mogoče mnogo delati, ker je bilo treba v takratnih vojskinih časih skrbeti za priprego, a zato je bilo zidanje l. 1798. po dovoljenju okrožnega urada z dne 24. aprila tembolj živo in vstrajno. Popolnoma prenehalo pa je l. 1799., in sicer zopet zaradi vojske in priprege. L. 1800. je zahtevala grajščina smlejska iznova, da se delo nadaljuje, kar je okrožni urad dné 28. aprila tudi dovolil. Nato se je cesta polagoma dovršila. Tu naj sledita dve listini, vzeti iz omenjenih aktov v smlejskem grajskem arhivu.

---

[5] Glej prilogo II.

I.

Pattent.

Wir Hernachbenandte Johann Casper des Hl. Röm. Reichſs Graff von Cobenzl Freyh. zum Prossegg, Mossau, Luegg, Leuttenburg, Neu Prossegg vnd St. Daniel, Obrist-Erb-Mundschenkh in Crain, vnd der Windischen March, wie auch Obrist-Erb-Landttrukhsass, vnd Obrist-Erb-Landtfalkhenmaisster der fürstl. Graffschafft Görz, der Röm. Kay. May. Würkhlicher Gehaimber Rath, Cämmrer, vnd Landtshaubtman in Crain. Vnd N. Einer Löbl: Landtschafft diſses Hörzogthumbs alda Praesident vnd Verordnete. Fuegen allen vnd jeden Geist: vnd Weltlichen Obrigkheiten, Landtgerichts vnd Purkhfridts Inhabern, Verwaltern, Administratorn, Vertrettern, Pfandt, Satz- vnd Bestandt Inhabern, waſs standts, würde oder Weesens die seindt, neben Erbiettung Vnſser Freindt guettwilligen Dienst vnd gruesses hiemit zu vernemben, wellichergestallt noch hiebeuorn Crafft des an daſs Ober-Crainerische Viertl Erlassenen Patent dem Edl Gestrengen Herrn Franz Benedicten Dinzl von Angerburg die reparation der Strassen zwischen der Vberfuhr vnter dem Groſs Kallenberg durch dem Flednigkher Waldt biſs auf das Mittlding Ambt Kankher haltendt, aufgetragen auch denen in bedeuten District Vnterthannen habenden Herrschafften vnd Grundtobrigkheiten die Landt Robbath zu sollichem Ende zu verschaffen anbeuolchen worden. Dagegen vnd weillen Jeder mänigkhlich bekhandtermassen Herr Franz Benedict Dinzl zu einem Verordenten in Ritter Standt von denen Löblichen Landtständen nicht allein Erwöllet, sondern auch sein Ambt würkhlich angetretten, Demnach Erdeuter reparation nicht abwartten Khan: ansonst aber die vnvmbgängliche noth in das bonum publicum selbst Erfordere, das mit sollicher Strassen reparation vngesaumbt fortgefahren werden solle, auch zu Mehr Ermelter reparation der Strassen das Verthrauen in dem Wollgebohrnnen Herrn, Herrn Johann Adamben von Flednikh Freiherr gesezt, Vnd Ihme Herrn durch Verordnung aufgetragen worden solliche reparation von Groſs Kallenberg an durch den Flednikher Waldt biſs auf das Dorff Loquo vngesaumbt vorzunemben. — Alſs ist in der Röm. Kay. May. Vnſseres allergnedigisten Herrn vnd Erb Landtsfürstens Namben, dan von Landtshauptmanschafft in Crain, wie auch diſser Einer Löblichen Landt-

schafft alda tragenden Praesident vnd Verordenten Ambstwegen, an Alle und Jede sonderlich aber an die hierunt Specificirten Pfarren begriffene Geist: vnd weltliche grundtherrschafften vnd obrigkheiten wie auch Nachberschafften vnd Vnterthannen Vnſser nachmählig ganz Ernstlicher Beuelich hiemit, Ihme Herrn von Flednigkh Freyherrn oder den anordnenden Landschafft Fuess Potten zu Oberwendter Strassen reparation mit der benöthigt, vnd von Ihme begehrunden Landt-Robbath vnweigerlich vnd also gewiss an die Handt zu gehen alſs in widrigen wider die renitenten niht allein mit der citation ex officio vnd woll Empfindlicher Bestraffung verfahren, sondern auch auf deren aignen Vnkhossten die nöttige reparation vorgekehrt, auch die rebonification des aufslegenden Vnkhosstens durch Scharffe executions Mitl gesuecht werden. Darnach dieselben sich zurichten vnd vor obgehört-vnnachlässlicher Straff zuhietten wissen werden. Datum Laybach den 6. Augusty anno 1721.

Von Groſs Kallenberg an biſs auf daſs dorff Loquo haben Landt Robbath nachvollgende Pfarren zu verrichten:

Die Pfarr Flednikh.

Pfarr St. Mörthen Vnter Groſs Kallenberg.

Pfarr Bodiz.

Comenda St. Petter mit allen darinen Ligenden Vnterthannen vnd welliche von Ersagter Comenda gegen Flednikh vnd dasselbstiger Strassen Ligen.

(Velik pečat grofa Kobenclja z napisom: Joh. Casp. Com. Cobenzl Capitaneus Carnioliae in pet manjših pečatov z nerazločnimi grbi. Original je pisan na papirju in se nahaja v smlejskem grajskem arhivu.)

II.

Vnſsern dienst vnd Genaigten Willen zuuor, Wollgebohrner Freyherr, Lieber Herr vnd Freindt.

Eſs ist Euch Herrn Vnter 6. Augusti Instehenden 1721. Jahrs die Strassen reparation von Groſs Khallenberg an biſs in daſs Dorff Loquo fürzunemben verordnet worden. — Weillen aber wür vorleiffig die Haubt Strassen zu reparieren vor nöttig befunden, zu gleicher Zeit hingegen wegen abgang der Robbath beyde Strassen niht repariert werden Khönnen, Alſs ist in diſser Einer Löblichen

Landtschafft in Crain Namben, dan von tragenden Praesident vndt Verordneten ambtswegen, Vnſser Beuelch hiemit, daſs Ihr Herr mit der Euch Herrn auffgetragenen Strassen reparation Innenhalten, vndt die Euch in der Flödnikher vndt St. Mörthen vnter Groſs Khallenberg auch Wodizer Pfarr zuegetheilte Robbath zur Haubtstrassen vnhinderlich verabvollgen Lassen sollet. Dan hieran Beschicht obwollgedachter Löblichen Landtschafft aigentlicher willen vnd Mainung. Datum Laybach den 28. Augusti anno 1721

N. Einer Löblichen Landtschafft des Hörzogthumbs Crain Praesident vnd Verordnete.

(Original na papirju v smlejskem grajskem arhivu)

Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526.

Spisal **Anton Koblar.**

(Dalje.)

5. Selsko sodišče polhograjsko (Billichgrätz).

Inventiral je polhograjsko grajščinstvo Urh Stosser, protipisar kranjskega vicedomskega urada, z vrhniškim selskim sodnikom Jurijem Gallom in ondotnim vikarjem dne 24. nov. 1526.

1.) *Farna cerkev Matere božje v Polhovem Gradcu* (Billichgrätz) 4 srebrne kelihe (2 sta se pustila cerkvi), 1 srebrno monstrančico, 1 srebrn križec, 5 og. gld. v zlatu in 4 f. vin. v penezih. — Ondotna bratovščina sv. R. T. nekaj og. gld. v zlatu.

2.) *C. sv. Elizabete* (Podreber, f. Polh. Gradec) 1 bakren kelih s pateno, 4 og. gld. v zlatu, v penezih 1 f. vin. 20 kr.

3.) *C. sv. Nikolaja v Dvoru* (zu Hoff) (f. Polh. Gradec) 1 bakren kelih s pateno, 2 og. gld. v zlatu in 7 f. vin. v penezih.

4.) *C. sv. Petra v Dvoru* (zu der Newstifft) (f. Polh. Gradec) 1 srebrn kelih.

5.) *C. sv. Urha v Zaklancu* (vnderm Klantz) (f. Horjul) 1 mal srebrn kelih, 1 bakren kelih s pateno se je pustil, 5 og. gold. v zlatu, v pen. 3 f. vin. in 20 kr.

6.) *C. sv. Marjete v Horjulu* (zu Coriawll) (sedaj farna), 1 bakren kelih s pateno se je pustil cerkvi, 1 mal srebrn kelih, 2 og. gld. v zlatu, v pen. 2 f. vin. in 48 kr.

7.) *C. sv. Kancijana v Vrzdencu* (Schönbrunn) (f. Horjul) 2 bakrena keliha s patenama (1 kelih so pustili ondi), 7 og gld. v zlatu in v penezih 5 f. vin. 40 kr.

8.) *C. sv. Urha v Smrečju* (bei der Tannen) (f. Sv. Jošt) 1 bakren kelih s pateno, 8 og. gld. v zlatu in 4 f. vin.

9.) *C. sv. Jošta* (sedaj farna) 1 srebrn kelih.

10.) *C. sv. Andreja na Planini* (auf der Alben) (f. Sv Jošt) 1 bakren kelih s pateno, 2 og. gld. v zlatu in v penezih 6 f. vin. 40 kr.

11.) *C. sv. Ane v Butajnovi* (Bethania) (f. Sv. Jošt) 1 mal srebrn kelih in 7 f. vin. v penezih.

12.) *C. sv. Leonarda v Črnem Vrhu* (Schwartzenperg) (sedaj farna) 1 srebrn kelih.

13.) *C. sv. Jedrti na Selu* (zu Selle) (f. Polh. Gradec) 1 bakren kelih s pateno, v penezih 3 f. vin. in 40 kr.

14.) *C. sv. Uršule na Setnici* (na Sentze) (f. Polh. Gradec) 1 bakren kelih s pateno.

15.) *C. sv. Lovrenca na Hribu* (Smolniku) (auffn Perg) (f. Polh. Gradec) 1 srebrn kelih.

16.) *C. sv. Jurija v Praprečah* (zu Praprotisch) (f. Polh. Gradec) 1 mal srebrn kelih.

17.) *C. sv. Martina v Setniku* (Setnikhe) (f. Polh. Gradec) 1 kelih z bakr. stojalom in pateno in 6 f. vin.

18.) *C. sv. Mihaela v Samotorici* (Samatoritz) (f. Horjul) jeden bakren kelih s pateno in 1 og. gld. v zlatu.

19.) *C. sv. Mohorja na Korenu* (auff den Koren) (f. Polh. Gradec) 1 bakren kelih s pateno, 5 og. gld. v zlatu in v penezih 3 f. vin.

20.) *C. sv. Treh kraljev v Brišah* (zu Brisch) (f. Polh. Gradec) 1 bakren kelih s pateno in v pen. 4 f. vin. in 20 kr.

Iz tega sodišča je tedaj prišlo: 12 kelihov in 12 paten, 1 mala mostranca in 1 mal križec (13 mark, 13 lotov), 7 kelihov z bakr. stojali in 7 bakr. paten; v penezih 58 ren. gld. in 48 kr. in 47 og. gld. v zlatu.

6. Selsko sodišče kamniško (Oberstain).

Inventirali so: selski sodnik Krištof Sann, mestni sodnik Mihael Paytler in Melhijor Hasiber. Dale so:

1.) *Farna cerkev sv. Jurija v Nevljah* 3 ren. gld. 32 kr., 1 srebrno monstranco z bakrenim stojalom (38 1/2 lota), 1 kelih (18 1/2 lota) in 1 kelih so pustili cerkvi.

2.) *C. sv. Benedikta v Stranjah* (zw Strainah) (sedaj farna) 9 ren. gld. in 1 kelih (13 3/4 lota).

3.) *C. sv. Leonarda za Kalom* (Sa Kalam) (f. Stranje) je imela le 1 bakren kelih, ki se je pustil cerkvi.

4.) *C. sv. Primoža nad Kamnikom* (ob dem Perg bey Stain) (f. Kamnik) ni imela denarja.

5.) *C. sv. Ane v gozdu* (am Wald) (sedaj farna) 5 ren. gld. in 1 kelih (14 lotov).

6.) *C. sv. Ahca pri gozdu* (am Wald) (v Kališčah, f. Gozd) 1 bakren kelih, a so ga pustili.

7.) *C. sv. Urha v Vranji Peči* (Rabenstain) (sedaj farna); ključarja nista hotela dati ničesar.

8.) *C. sv. Osvalda v Volčjem Potoku* (Wolffspach) (f. Kamnik) 4 ren. gld., keliha niso hoteli dati.

9.) *C. sv. Katarine na Rovih* (zw Raw) (sedaj farna) 2 cekina v zlatu, 11 ren. gld., 1 kelih (19 3/4 lota); pustili so ondi 1 bakren kelih.

10.) *C. sv. Marjete v Radomljah* (zw Radaml) (f. Kamnik) 15 ren. gld.; pri cerkvi so pustili 2 bakrena keliha.

1.) *Farna cerkev Matere božje v Cerkljah* (zu Cirkhle) 9 cekinov v zlatu in 23 ren. gld. 52 kr., 1 srebrno pozlačeno monstranco (60 lotov), 1 srebrn križ (30 lotov), 4 kelihe (83 lotov); 3 kelihe so pustili cerkvi. Bratovščina M. B. je dala 4 cekine in 1 ren. gld. Ivan Turjaški in Erazem Braunbart sta bila pa dolžna farni cerkvi in podružnicam 62 ren. gld. 32 kr.

2.) *C. sv. Vrbana* (sedaj sv. Simona in Jude) *na Spodnjem Brniku* (zw Vnnder Vernikh) (f. Cerklje) 6 cekinov v zlatu, 13 ren. gld. 20 kr. in 1 kelih (13 lotov). Julijana s Peč (v. Petschach) je bila dolžna 20 ren. gld.

3.) *C. sv. Janeza na Zgornjem Brniku* (zu Ober Vernikh) (f. Cerklje) 16 cekinov v zlatu in 21 ren. gld. 30 kr.; 1 kelih so pustili cerkvi.

4.) *C. sv. Duha v Češnjevku* (zw Kherstetten) (f. Cerklje) 1 kelih (19 $^1/_2$ lota).

5.) *C. sv. Nikolaja v Dvorjah* (zw Duoryach) (f. Cerklje) 20 ren. gld. 40 kr.; 1 bakren kelih so pustili cerkvi.

6.) *C. sv. Helene «zu Nassern»* (menda v Gradu, f. Gerklje) 1 cekin v zlatu, 10 ren. gld., 272 laških grošičev in 2 keliha (36 $^1/_2$ lota).

7.) *C. sv. Urha na Št. Urški Gori* (zw Sandt Vlrichsperg) (sedaj farna) 1 reṅ. gld. 40 kr.; 1 bakren kelih so pustili ondi.

8.) *C. sv. Leonarda na Rebri* (na Rebri) (f. Šenturška Gora) 15 ren. gld. 30 kr. in 1 bakren kelih so pustili.

9.) *C. sv. Križa v Stiški Vasi* (zu Stischkha) (f. Cerklje) 2 cekina v zlatu, 3 ren. gld. 37 kr.; 1 bakren kelih so pustili.

10.) *C. sv. Ambroža* (auf Sandt Ambrosnperg) (f. Cerklje) je imela le 1 bakren kelih, katerega so pustili.

11.) *C. sv. Štefana* (auf Sandt Stefansperg) (f. Cerklje) 13 cekinov v zlatu, 6 ren. gld. 27 kr. in 1 kelih (22 $^1/_2$ lota); 1 bakren kelih so pustili ondi.

12.) *C. na Možjanici* (auf Moysesperg) (f. Cerklje) 1 bakren kelih, katerega so pustili.

V komendski fari sta bili cerkvi:

1.) *C. sv. Križa v Mostah* (bey Prukhe) 1 cekin v zlatu in 1 kelih (19 $^3/_4$ lota).

2.) *C. sv. Ane v Tujnicah* (in der Taynitz) (sedaj farna) 2 cekina v zlatu; 1 kelih so pustili ondi

1.) *Farna cerkev sv. Jurija* (v Šenčurju) 1 srebrno monstranco (46 lotov), 1 srebrn križec (8 lotov), 3 kelihe (60 lotov). Ivan Turjaški in Erazem Braunbart sta bila dolžna cerkvam 74 gld. 8 kr. Jurij z Brda (von Egkh) pa 50 ren. gld.

2.) *C. sv. Jerneja v Vokli* (zw der Vlben) (f. Šenčur) 1 ren. gld. 20 kr. in 1 kelih (24 lotov) in ondotna bratovščina sv. Martina 1 ren. gld. 20 kr.

3.) *C. sv. Simona (in Jude) v Vogljah* (zw Winklern) (f. Šenčur) 1 kelih (12 $^1/_2$ lota).

4.) *C. sv. Vida na Visokem* (zw Waysach) (f. Šenčur) 1 kelih (25 1/4 lota) in velesovski samostan je bil dolžan 20 og. gld.

5.) *C. sv. Urha v Hotemožah* (zw Kothemasch) (f. Šenčur) je imela laških grošičev za 7 funtov vin. črnega denarja, 2 keliha (24 1/2 + 11 lotov) in velesovski samostan je bil dolžan 32 1/2 f. vin. črnega denarja.

6.) *C. sv. Radegunde v Srednji Vasi* (in Mitterdarff) (f. Šenčur) 2 keliha (17 + 18 lotov)

7.) *C. sv. Mihaela v Olševku* (zw Volschewikh) (f. Šenčur) 2 keliha (14 + 16 lotov); velesovski samostan je bil dolžan 12 ren. gld.

8.) *C. sv. Mateja v Hrastju* (zw Chrast) (f. Šenčur) laških grošičev za 12 f. vin. in 1 kelih (14 1/2 l.).

9.) *C. sv. Križa na Prebačevem* (zw Prewatsch) (f. Šenčur) 1 kelih (14 l.).

10.) *C. sv. Klemena v Tupaličah* (zw Tupalitsch vor Oefflen) (f. Preddvor) 1 bakren kelih, katerega so pustili ondi.

11.) *C. Matere božje na Primskovem* (zw Prinskaw) (f. Kranj) 1 kelih (14 l.).

1.) *Farna cerkev sv. Mihaela v Mengšu* (zw Manspurg) 5 ren gld. 50 kr., 1 srebrno monstranco (88 l.), 2 srebrna pozlačena križca (22 l.), 6 kelihov (127 l.); cerkvi so pustili 1 srebrn kelih in 2 bakrena; David Gall je bil dolžan cerkvi 46 gld. — Bratovščina sv. Sebastijana je dala 1 ren. gld

2.) *C. sv. Pavla pri Dragomlju* (bei Drageml) (f. Št. Jakob pri Savi) 1 ren. gld. 20 kr., 2 keliha (17 + 18 l.) in bratovščina sv. Urha 2 ren. gld. 10 kr.

3.) *C. sv. Mohorja* (in Fortunata) *v Grobljah* (zw Groblach) (f. Mengeš) 2 ren. gld. 27 kr., 1 kelih (21 l.) in bratovščina 2 ren. gld.; David Gall je bil pa dolžan 20 cekinov.

4.) *C. Matere božje na Goričici* (zw Goritschitsch) (f. Mengeš) 12 ren. gld., 3 kelihe (21 + 21 + 13 l.) in bratovščina sv. Katarine 7 ren. gld. Pustili so cerkvi 1 bakren kelih.

5.) *C. sv. Simona in Jude na Črnučah* (zu Tschernutsch) (sedaj farna) 1 kelih (11 1/2 l.), denarja ni imela.

6.) *C. sv. Florijana v Trzinu* (zu Tersain) (f. Mengeš) 2 keliha (19 + 18 l.). Cerkev ima bratovščini sv. Florijana in sv. Leonarda.

7.) *C. sv. Primoža* (in Felicijana) *v Loki* (bei Lagkh) (f. Mengeš) 1 kelih (18 1/2 l.).

8.) *C. sv. Križa na Rašici* (zw Rainschitz) (f. Mengeš) 11 cekinov v zlatu in 8 ren. gld. 40 kr.; 1 bakren kelih so pustili cerkvi.

9.) *C. Matere božje na Holmcu* (zw Klain Kollenperg) (sedaj farna) 2 keliha (18 + 23 l.) in bratovščina M. B. 1 ren. gld. 45 kr.

10.) *C. sv. Mavricija* (f. Holmec) 2 cekina v zlatu in 1 kelih (12 lotov).

11.) *C. sv. Nikolaja v Podgorju* (zw Podgorie) (f. Kamnik) 28 cekinov v zlatu, 66 ren. gld. in 2 keliha (31 + 19 1/2 l.).

12.) *C. sv. Petra na Pešati* (zw Pawschaitt) (f. Št. Jakob) 1 cekin v zlatu, 1 kelih (25 l.); 1 bakren kelih so pustili cerkvi.

13.) *C. sv. Jakoba pri Savi* (zw Sandt Jacob bei der Saw) (sedaj farna) 2 keliha (17 + 16 l.); pustili so cerkvi 1 bakren kelih.

14.) *C. sv. Janeza v Nádgorici* (zw Nadgoritz) (f. Črnuče) 7 cekinov v zlatu; 1 bakren kelih so pustili cerkvi.

1.) *Farna cerkev sv. Marjete v Dolu* (Lustall) 1 kelih (17 1/2 l.), 1 bakren kelih so pa pustili ondi, in bratovščina sv. Andreja je dala 1 ren. gld.

2.) *C. sv. Katarine v Dolu* (im Lustall) (f. Dol) 8 ren. gld. in 1 kelih (19 1/2 l.).

3.) *C. sv. Agate* (f. Sv. Helena) je imela le 1 bakren kelih, katerega so pustili.

4.) *C. sv. Helene* (sand Allena) (sedaj farna) z bratovščino vred 8 ren. gld. 38 kr.; 1 bakren kelih so pustili cerkvi.

5.) *C. Matere božje v Vinah* (im Weintall) (f. Sv. Helena) 2 ren. gld. 50 kr.; 1 bakren kelih so pustili.

6.) *C. sv. Križa na Beričevem* (zw Vertschach) (f. Dol) je imela le 1 bakren kelih, katerega niso vzeli.

1.) *Farna cerkev sv. Jurija v Ihanu* (zw Jawchen) 2 ren. gld., 1 srebrno monstranco (76 l.), 1 kelih (14 1/2 l.); bratovščina sv. R Telesa 6 ren. gld.

2.) *C. sv. Nikolaja* (na Goropeči, f. Ihan) 1 bakren kelih, katerega so pustili pri cerkvi.

3.) *C. sv. Kunigunde* (na Tabru, f. Ihan) je imela tudi le 1 bakren kelih.

1.) *Farna cerkev sv. Martina v Dobu* (zw Aich) 1 srebrno monstranco (86 1/2 l.), srebrn pozlačen križ (3 1/2 l.), 1 kelih (29 l.); 1 srebrn in 2 bakrena keliha so pustili ondi.

2.) *C. sv. Leonarda v Čemšeniku* (zw Schernpuchl) (prav za prav na Krtini, f. Dob) 6 ren. gld. 50 kr., 2 keliha (po 21 1/2 l.); 1 kelih so pustili.

3.) *C. sv. Kancijana* (v Brezju, f. Dob) 1 kelih (11 1/2 l.); 1 bakren kelih so pustili.

4.) *C. sv. Lukeža v Praprečah* (zw Prawatsch) (f. Brdo), pušico in kelihe je vzel Matijaž Sawrer.

5.) *C. Matere božje na Brdu* (zw Egkh) (sedaj farna), je vse vzel Ivan Heritsch.

6.) *C. sv. Vida* (zw sandt Veytt) (f. Brdo) 1 kelih (13 1/2 l.) in 1 kelih z bakrenim stojalom (18 l.).

7.) *C. sv. Marije Magdalene v Zlatem Polju* (zw Gulden Veld) (sedaj farna) je imela le 2 bakrena keliha, katera so pustili.

1.) *Farna cerkev sv. Martina v Moravčah* (zw Morawtsch) 1 srebrno pozlačeno monstranco (32 1/2 l.), 1 srebrn križ (20 3/4 l.), 2 keliha (24 + 19 l.). Dva bakrena keliha so pustili cerkvi in Krištof Gall je vzel srebrn kelih, katerega so bili dali napraviti njegovi starši. — Ondotni bratovščini sv. Sebastijana je bil David Gall dolžan 44 gld.

2.) *C. sv. Andreja v Moravčah* 4 ren. gld. 40 kr. — Jernej Stettner je bil cerkvi dolžan 40 gld.

3.) *C. sv. Mihaela v Kandršah* (zu Kandresch) (f. Peče) 4 ren. gld. 12 kr.; 1 bakren kelih so pustili.

4.) *C. sv. Križa «vnderm Perg»* (f. Moravče) 2 cekina v zlatu in 3 ren. gld.; pustili so 1 bakren kelih.

5.) *C. sv Nikolaja na Gori* (am Perg) (f. Moravče) 11 ren. gld. 30 kr. in 1 kelih (15 1/2 l.).

6.) *C. sv. Jerneja v Pečah* (zw Petsch) (sedaj farna) 2 cekina v zlatu in 8 ren. gld.; 1 bakren kelih so pustili.

7.) *C. sv. Petra v Vrhpolju* (zw Oberfeld) (f. Moravče) 7 ren. gld. 30 kr.; 1 bakren kelih so pustili.

8.) *C. sv. Mohorja pri Rožeku* (bey Rudolfseck) (f. Moravče) 2 cekina in 3 ren. gld. 40 kr.; pustili so 1 bakren kelih.

9.) *C. sv. Štefana v Kosezah* (zu Kasses) (f. Moravče) 12 ren. gld. 40 kr. in 1 bakren kelih so pustili.

10.) *C. Matere božje v Drtiji pri Belniku* (in der Dritay zw Wildnegkh) (f. Moravče); je tudi Saurer vse vzel.

11.) *C. sv. Marjete v Gradišču* (zu Gradisch) (f. Moravče); ključarja nista hotela ničesar dati.

12.) *C. sv. Gotharda* (zw Sandt Gotthardt) (sedaj farna) 1 kelih (15 l.).

13.) *C. sv. Mohorja* (zw Sandt Mochor) (Pod Zidom, f. Št. Gothard) 1 bakren kelih, a so ga pustili.

1.) *C. sv. Osvalda v krašenjski fari* (in krachsner pharr) (sedaj farna) 9 cekinov v zlatu, 1 kelih (22 l.), in 1 bakren kelih so pustili ondi.

2.) *C. sv. Petra v stolpu v Blagovici* (zu Glogowitz bei sanndt Peter im Thurn) (sedaj farna) 4 ren. gld., 1 kelih (17 1/2 l.) in bratovščina sv. Nikolaja 3 gld. 30 kr.

3.) *C. sv. Neže* (na Golčaju, f. Blagovica) 6 ren. gld., 1 kelih (16 1/2 l.) in 2 srebrni čaši (19 1/2 l.).

4.) *C. Matere božje na Češnjicah* (zu Kherstettn) (sedaj farna) 3 ren. gld.; 1 bakren kelih so pustili.

5.) *C. sv. Leonarda v Pešanovici* (zu Pischanobitz) (f. Češnjice) 10 cekinov v zlatu in 10 ren. gld.; zato so pa pustili ondi 2 keliha iz bakra.

1.) *Farna cerkev Matere božje v (Zg.) Tuhinju* (zu Tuchein) 1 srebrno monstranco (64 l.) in 5 kelihov (97 l.).

2.) *C. sv Vida* ondi (f. Zg. Tuhinj) 2 ren. gld.

1.) *Farna cerkev sv. Martina v (Sp.) Tuhinju* (in Tuchein) 10 ren. gld. 40 kr., 2 keliha (25 + 14 1/2 l.); 1 kelih so pustili.

2.) *C. sv. Doroteje v Kostanju* (in Khestendarff) (f. Sp. Tuhinj) 1 kelih (17 1/2 l.); 1 bakren kelih so pustili.

3.) *C. sv. Nikolaja na Gori* (am Perg) (f. Sp. Tuhinj) 16 ren gld. in 1 bakren kelih so pustili cerkvi.

4.) *C. sv. Antona v Špitaliču* (zu Spitallel) (sedaj farna cerkev) 1 kelih (15 1/2 l.), 1 kelih je vzel Spiess in 1 bakren kelih so pustili ondi.

5.) *C. sv. Tomaža na Lokah* (Na Lakach) (f. Sp. Tuhinj) 5 ren. gld. in 1 kelih (9 1/2 l.).

6.) *C. sv. Neže* (na Selih, sedaj farna) je imela samo 1 bakren kelih, katerega so pustili.

Iz kamniškega sodišča (Oberstain) je prišlo v Ljubljano: 75 kelihov in 75 paten, 8 monstranc, 6 križev in 2 čaši (135 mark 8 lotov); starih grošičev za 2 marki in 13 lotov, 417 ren. gld. 40 kr. v penezih in 130 og. gld. v zlatu.

Razun tega je pa dal še:

1) *Frančiškanski samostan v Kamniku* (Parfüsser Kloster zu Stain), kjer so bili pri inventuri dne 1. dec. 1526 navzočni: Krištof Sann, kamniški namestnik in selski sodnik (Stathalter vnd Landrichter zu Oberstain), Ludovik Hahenwarter, mestni sodnik Mihael Pewtler, Ivan Kramer, Jakob Marawtscher in Melhijor Hasiber, nastopno: 1 srebrno monstranco (5 mark 15 1/2 l.), 4 kelihe (100 lotov), 2 pacifikalna križa (15 1/2 l.); mali križ, ki je imel v biserno matico vrezano podobo Matere božje. Pustili so ondi 1 pacifikalni križ in 3 kelihe, 1 kelih je pa imel samostan v zastavi.

2.) Dne 5. dec. 1526 so inventirali *farno cerkev Matere božje v Kamniku* in našli: 1 srebrno in pozlačeno monstranco (5 dunajskih funtov težko), 1 srebrn pozlačen križ s 16 kamni (32 lotov), 1 pozlačen križec s 4 kamni (7 1/2 l.), 3 kelihe (27 + 22 + 21 1/2 l.). — V tej cerkvi so dale bratovščine: sv. Janeza: 1 srebrno monstranco 39 1/2 l.), sv. Nikolaja: 1 monstranco (56 l.), sv. Mihaela: 1 srebrn križ (12 l.) in sv. Mar. Magdalene 1 srebrn križ.

3.) *C. sv. Primoža pri Kamniku* (f. Kamnik) 1 monstranco (60 l), 1 srebrno roko (28 l.) in 3 kelihe (55 1/2 l.).

4.) *V mekinskem samostanu* (zu Minkhendorff) 3 kelihe (74 l.); ondi so pa pustili 1 srebrno monstranco in 1 križ, ker so rekle nune, da sta njih zasebna lastnina in posebno križ njih «prawt krewtz».

5.) *C. sv. Urha na Vranji Peči* (zw Rabenstain) 1 kelih (17 1/2 l.) in 2 ren. gld. ter bratovščina 20 kr.; 1 bakren kelih so pustili cerkvi.

6.) *C. sv. Marjete v Gradišču* (zw Gradisch) (f. Moravče) 1 kelih (18 l.).

Skupaj tedaj: 1 srebrno pozlačeno monstranco, 4 srebrne monstrance, 3 križe, 15 kelihov in 15 paten, 2 pacem (15 mark 8 lotov) ter 2 ren gld. 19 kr.

7. Selsko sodišče lebéško (Lubegkh.)

Inventiral je Konštantin Gall pri nastopnih cerkvah:

1.) *Cerkev na Vačah** (Watsch) 4 kelihe s patenami (4 marke). Peti bakreni kelih so pustili pri cerkvi, kakor tudi 1 kelih pri kapelaniji Lambergerjev s Črnelega (Rattenpuchl) in 6 ren. gld.

2.) *C. sv. Leonada v Kandršah* (zu Kandresch) (f. Vače) 1 kelih (1/2 funta) in 6 ren. gld.

3.) *C. v Kolovrátu* (zu Kolourat) (sedaj farna), 1 kelih (1/2 funta).

4.) *C. sv. Mohorja v Podlipovici* (zu der Linden) (f. Kolovrat) 1 kelih (1 f.).

5.) *C. sv. Radigunde v Strmi Njivi* (zu Stermytz (f. Kolovrat) 1 kelih (1 funt).

6.) *C. sv. Primoža v Tirni* (pey Sand Preymos zu Tiernach) (f. Sv. Gora) 1 bakren kelih (1/2 funta).

7.) *C. sv. Jakoba v Borjì* (zu Warije) (f. Kolovrat) 1 kelih z bakrenim stojalom (1/2 funta).

8.) *C. sv. Katarine* (sedaj sv. Ane) *v Šumníku* (zu Schumnigkh) (f. Sv. Gora) 1 kelih (1/2 f.) 2 1/2 ren. gld.

9.) *C. Matere božje na Brišah* (zu Werischech) (f. Kolovrat) 1 srebrn kelih (1/2 f.) in 3 ren. gld.

10.) *C. Matere božje na (Sveti) Gori* (auff dem perg) (sedaj farna) 2 keliha (1 f.) in 6 ren. gld.

11.) *C. sv. Neže na Slivni* (zu Sliuen) (f. Vače) 1 bakren kelih (1/2 f.) in 3 funte vin.

12.) *C. sv. Petra na Góličah* (zu Golitsch) (f. Sv. Gora) 1 srebrn kelih (1/2 f.) in 3 f. (à 60 kr) in 26 kr.

13.) *C. sv. Nikolaja na Savi* (an der Saw) (sedaj farna) 1 srebrn kelih (1/2 f.) in 6 ren. gld. Pokojni Tilen Wernekher je cerkvi ostal dolžan 36 og. gld. in jej je zato zastavil kmetijico.

14.) *C. sv. Marjete v Široki Seti* (zu Grassenreut, sedaj nemški Breitensaat) (f. Vače) 1 na pol srebrn kelih (1/2 f.) in 60 kr.

15.) *C. sv. Duha* (zum heiligen Geist) (v Zavšeniku, f. Št. Lambert) 1 kelih (1/2 f.) in 3 ren. gold.

* Ljudje pravijo tudi na Vaču. Nekdaj so najbrže rekli na Baču kar je isto kot «bèč» (naravni vodnjak ali jezero). Vas stoji v kotlini in okoli nje se dobi obilo polžkovih lupin.

16.) *C. v Žvάruljah* (zu Schwariulie) (f. Kolovrat) 1 na pol srebrn kelih ($^1/_2$ f.) in 2 ren. gld.

17.) *C. sv. Lamberta* (Sand Lamprecht) (sedaj farna) 1 na pol srebrn kelih ($^1/_2$ f.) in 2 ren gld.

Skupaj je dalo to sodišče: 7 srebrnih kelihov in 11 paten (7 mark 13 lotov) in 4 kelihe z bakrenimi stojali, in 6 na pol bakrenih kelihov so vrnili kmetom, da so prinesli za-nje 18 og. gld. Gotovine v penezih se je pa nabralo 43 ren. gld. in 32 kr.

Kranjski lišaji (Lichenes).

Spisal **S. Robič.**

(Konec.)

75. Anaptychia Körb.

200. **A. ciliaris (L.) Körb. — Lich. ciliaris Scop.** Na listnatih drevesih v okolici olševški in preddvorski; v kokriški dolini, na češpljevih drevesih na Šenturški Gori; na listnatih drevesih v idrijski okolici. Gl.

76. Parmelia Ach.

201. **P. obscura Ehrh. γ cycloselis (Ach.) Körb.** Na konglomeratu na južni strani Čudne Gore. Gl.

202. **P. caesia (Hoffm.) Körb. (sozn. Physcia caes. [Hoffm.] Fr.).** Na konglomeratu poleg Dol. Gl.

203. **P. stellaris L. α aipolia (Ehrh.) Lich. stellaris Scop. (sozn. Physciastell. [L.] Th. Fr.).** Na raznih drevesih v okolici olševški in preddvorski, na Šenturški Gori in drugod; na raznih drevesih v idrijski okolici. Gl. **γ adscendens (Fw.) Körb. — Lich. tenellus Scop. (sozn Physc. ten.; Parm. ten.).** Na vejah češpljevih dreves na Šenturški Gori; na raznih sadnih drevesih v idrijski okolici. Gl.

77. Imbricaria Ehrh.

204. **I. diffusa (Web.) Körb.** Na borih na Vojskem. Gl.

205. **I. conspersa (Ehrh.) Körb. (sozn. Parmelia consp. [Ehrh.] Ach.).** Na peščencu vrh Čev. Gl.

206. **I. Borreri Schär.** (sozn. **Parm. Borreri Turn.**). Na lesovju in drevesnih deblih v okolici olševški.

207. **I. caperata (Dill.) Körb.-Lich. caperatus Scop. (sozn. Parm. cap. [Dill.] Ach.).** Na listnatih drevesih v okolici olševški in preddvorski, na Šenturški Gori in drugod, na listnatih drevesih v idrijski okolici. Gl.

208. **I. conspersa (Ehrh.) Körb. (sozn. Parm. consp. [Ehrh.] Ach.).** Na peščencu vrh Čev. Gl.

209. **I. fuliginosa (Dub.) Nyl.** (sozn. **Parm. olivacea [L.] Ach.**). Na lubju javorov in jesenov v okolici olševški in preddvorski; na javoru na Vojskem; na mecesnih v Kobalovi Planini in v Mrzli Rupi. Gl.

210. **I. acetabulum (Neck.) Körb.** (sozn. **Parm. acet. [Neck.] Duby.**) Na raznih drevesih na Čudni Gori, v Mrzli Rupi in Dolih. Gl.

211. **I. physodes (L.) Körb.-Lich. physodes Scop.** (sozn. **Parm. phys. [L.] Ach.**). Na gozdnih drevesih, zlasti na smrekah, v okolici olševški in preddvorski; v kokriški dolini, na Šenturški Gori in drugod; potem na raznih drevesih na Čudni Gori, v Mrzli Rupi in Dolih. Gl.

212. **I. demissa Tw.** (sozn. **Parm.**). Na porfiru v kokriški dolini, v Leskovcu.

213. **I. saxatilis (L.) Körb.-Lich. sax. Scop.** (sozn. **Parm. sax. [L.] Ach.**). Na raznih drevesih v okolici olševški in preddvorski, v kokriški dolini, na Šenturški Gori; na raznih drevesih na Čudni Gori, v Mrzli Rupi in Dolih. Gl.

214. **I. tiliacea (Ehrh.) Körb.** (sozn. **Parm. til. [Hoffm.] Ach.**). Na raznih drevesih v okolici olševški in preddvorski, v kokriški dolini, na Šenturški Gori in drugod; na Čudni Gori, na Vojskem, v Jeličinem Vrhu in Dolih. Gl.

215. **I. perlata (L.) Nyl.-Lich. glaucus Scop.** (sozn. **Parm. perl. [L.) Ach.**). Na črešnjevih drevesih na Vojskem. Gl.

216. **I. olivetorum (Ach.) Kmph.** (sozn. **Parm. oliv. [Ach.] Nyl. Na** črešnjevih drevesih v okolici olševški; istotako na Vojskem. Gl.

Poddružina II. Stictei.

78. Ricasolia De Not.

217. **R. amplissima (Scop.) Rabh.** (sozn. **Sticta ampl. Scop.**). Na hrastovem deblu na Šenturški Gori; na bukvah na Vojskem. Gl.

79. Sticta Schreb.

218. **St. pulmonaria (L.) Schär.-Lich. pulmonarius Scop.** Na raznih gozdnih drevesih, zlasti na bukvah, v okolici olševški in preddvorski, v kokriški dolini, na Šenturški Gori, v Kamniški Bistrici; na raznih drevesih v idrijski okolici. Gl.

219. **St. herbacea (Huds.) Körb.** Na jelkah v Kamniški Bistrici, na desni strani Bistrice blizu Predaselj; potem na bukvah in jelkah na Brusovi Gori. Gl.

220. **St. scrobiculata (Scop.) Körb.** Na dnu starih jelk na Pšeniku. Gl.

Družina IV. Peltigerei.

80. Solarina Ach.

221. **S. saccata (L.) Ach.-Lich. saccatus Scop.** Na apnenku, pokritem s prstjo, v okolici olševški in preddvorski, na dolomitu v kokriški dolini, na apnenku v Kamniški Bistrici, v Korošici; na apnenku in dolomitu v idrijski okolici, na Črni Prsti v Bohinju. Gl.

81. Peltigera Willd.

222. **P. venosa (L.) Hoffm.** Na ilovičasti zemlji med mahovi na Šenturški Gori.

223. **P. aphthosa (L.) Hoffm.-Lich. aphthosus Scop.** Med mahovi in drugimi rastlinami po lozah na Šenturški Gori obilo; na apnenkastih tleh na Zelenem Vrhu. Gl.

224. **P. horizontalis (L.) Hoffm.** Po tleh v bukovi lozi poleg Olševice.

225. **P. limbata Delise, var. propagulifera Fw. Körb.** V okolici olševški.

226. **P. canina (L.) Hoffm.-L. caninus Scop.** Na osojnih krajih po tleh na Šenturški Gori, v okolici olševški in preddvorski; potem na Čavnu, Čudni Gori, Pšeniku. Gl.

227. **P. pusilla (Dill.) Körb.** Med mahovjem na Šenturški Gori.

82. Nephroma Ach.

228. **N. tormentosum (Hoffm.) Körb.** (sozn. **N. resupinatum Ach.**). Na bukvah na Vojskem. Gl.

229. **papyraceum (Hoffm.) Th. Fr.** Na hrastovem deblu v okolici olševški; na meklenu na južni strani Čudne Gore. Gl.

Družina V. Cetrariei.

83. Cetraria Ach.

230. **C. sepicola (Ehrh.) var ulophylla Ach.** Na smrekah v okolici olševški; potem na smrekah v Idrijskem Logu. Gl.

231. **C. glauca (L.) Ach.** Na raznih drevesih v okolici olševški in preddvorski, v kokriški dolini, na Šenturški Gori; potem na raznih drevesih na Vojskem, za Bukovim Vrhom, na Čudni Gori. Gl.

232. **C. Laureri Krmph.** (sozn. **C. complicata Laur.**). Na smrekah v idrijski okolici. Gl.

233. **C. pinastri (Scop.) Fr.** Na borih in smrekah v okolici olševški in preddvorski; na borih in mecesnih na Vojskem, Čudni Gori, v Jeličinem Vrhu proti Brusovi Grapi. Gl.

234. **C. nivalis (L.) Ach.** Na Mangartu. Gl.

235. **C. islandica (L.) Ach.-L. islandicus Scop.** Med cretjem in rušjem (**Pinus Mughus**) na Kriški Planini, Mokrici, Grebenu, v Kranjski Gori povsod obilo, celó na Šenturški Gori; na Jelenku in v Zelenem Robu. Gl.

Družina VI. Ramalinei.

84. Evernia Ach.

236. **E. furfuracea (L.) Mann.** Na mecesnih, smrekah, borih v okolici olševški in preddvorski, v kokriški dolini, na Šenturški Gori in drugod; na borih, mecesnih na Čudni Gori, Vojskem, v Zagodovem Vrhu. Gl.

237. **E. prunastri (L.) Ach.** Jako škodljiv lišaj češpljevim in drugim sadnim drevesom; na Šenturški Gori, v okolici olševški in preddvorski; na raznih drevesih v idrijski okolici. Gl

238. **E. divaricata (L.) Ach.** Na smrekah na Kriški Planini in na Šenturški Gori; na starih smrekah za Bukovim Vrhom. Gl

85. Ramalina Ach.

239. **R. farinacea (L.) Ach.** Na jelkah na Vojskem. Gl.

240. **R. calycaris (L.) Fr.-Lich. rostratus Scop.** Na bukvah na Šenturški Gori; na listnatih drevesih na Vojskem, Čudni Gori, Jeličinem Vrhu in Dolih. Gl.

241. **R. fraxinea (L.) Ach.-L. fraxineus Scop.** Na raznih listnatih drevesih na Šenturški Gori v okolici olševški in preddvorski; potem na listnatih drevesih na Čudni Gori in Vojskem. Gl. **Var. fastigiata (Pers) Fr.** Na starih listnatih drevesih na Šenturški Gori. **Var. latissima Ach.** Na starih hrastih in na drugih listnatih drevesih na Šenturški Gori.

Družina VII. Silphulei.

86. Thamnolia Ach.

242. **Th. vermicularis (L.) Ach.** Po peščenih tleh na Grintovcu, Grebenu, Mokrici; na Črni Prsti v Bohinju. Gl.

Družina VIII. Usnei.

87. Alectoria Ach.

243. **A. sarmentosa Ach.** Na starih smrekah na Kriški Planini.

88. Bryopogon Lk.

244. **B. jubatum L. var. prolixum Ach. f. implexum (Fr.) Körb.-Lich. jubatus Scop.** Na raznih drevesih v okolici olševški in preddvorski, v kokriški dolini, na Šenturški Gori in drugod; na raznih drevesih v idrijski okolici. Gl.

89. Usnea Dill.

245. **U. longissima Ach.** Na smrekah v okolici šenčurski poleg Kranja prav obilo.

246. **U. ceratina Ach.** Na smrekah in jelkah v okolici olševški in preddvorski in na Šenturški Gori; na starih jelkah na Vojskem. Gl.

247. **U. plicata (L.) Hoffm.** Na smrekah na Vojskem. Gl.

248. **U. barbata (L.) Fr. aflorida (L.) Körb.-Lich. floridus Scop.** Na bukvah, smrekah, jelkah v okolici olševški in preddvorski, v kokriški dolini, na Šenturški Gori in drugod; na bukvah in iglo-listnih drevesih v idrijski okolici. Gl. **Var. pendula Schär.** Na starih smrekah na Vižencah; na smrekah gorskih gozdov v okolici idrijski. Gl. **Var. dasypoga Ach.** Na smrekah v okolici olševški in preddvorski, na Šenturški Gori· na starih smrekah za Bukovim Vrhom v idrijski okolici. Gl.

Podetiocarpi.

Družina I. Baeomicei.

90. Baeomyces Pers.

249. **B. roseus (L.) Pers.-Lich. ericetorum Scop.** Po tleh na pustih krajih, po lozah, gričih, ob potih v okolici olševški, na Šenturški Gori in drugod; na ilovičasti zemlji med vresjem v dolini Kanomli in na Golovcu poleg Ljubljane. Gl.

91. Sphyridium Fw.

250. **Sph. bysoides (L.) Th. Fr.-Lich. fungiformis Scop.** Na porfiru v kokriški dolini v Leskovcu; na vlažnih, osojnih krajih na ilovičasti zemlji po škrilih v idrijski okolici in na Golovcu poleg Ljubljane. Gl.

Družina II. Cladoniei.

92. Cladonia Hill.

251. **C. papillaria (Ehrh.) Hoffm.** Na pustih krajih po tleh na Šenturški Gori; na lehkem kamnu na Vojskem, obilo na peščenih tleh na Golovcu poleg Ljubljane. Gl.

252. **C. endiviaefolia (Dicks) Fr.** Na bolj pustem kraju poleg studenca pod Potočami v župniji preddvorski.

253. **C. foliacea (Schreb.) Hoffm.** (sozn. **C. alcicornis Körb.**). Med mahovjem po lozah na Šenturški Gori.

254. **C. pixidata (L.) Fr.** Nahaja se v raznih oblikah po tleh in na porobkih v okolici olševški in preddvorski, na Šenturški Gori in drugod; po gozdih v idrijski okolici. Gl. Oblika **neglecta Flk.** Na ne-

katerih krajih v okolici olševški in na Šenturški Gori. Obl. **Pocillum Rabenh.** Ima bolj čvrste stelkine luske in večje čašice kakor tipična. Nahaja se med vresjem na Šenturški Gori.

255. **C. cariosa (Ach.) Flk.** Na nekoliko vlažnih tleh v okolici olševški in preddvorski.

256. **C. fimbriata (L.) Hoffm.** Na preperelih in trohnelih štorih v okolici olševški in preddvorski, na Šenturški Gori; na hrastovih porobkih na Antonovi Gori in v Zagodovem Vrhu. Gl.

257. **C. cornuta (L.) Fries.** Na vlažnih tleh ob potu poleg Poženika. **Var. achrochlora Flk.** Na suhih, pustih krajih po lozah na Šenturški Gori.

258. **C. gracilis (L.) Hoffm.** Med mahovi na Zaplati. **Var. macroceros Flk.** Kakor prejšnja.

259. **C. cervicornis (Ach.) Schär.** (sozn. **C. verticillata Flk.**). Med vresjem (**Calluna**) okrog porobkov v okolici olševški in na Mlaki poleg Tunjic.

260. **C. degenerans Flk.** Na pustih krajih in med vresjem po gozdih v okolici olševški.

261. **C. macilenta (Ehrh.) Hoffm.** Na raznih porobkih in po tleh v okolici olševški in preddvorski, na Šenturški Gori in drugod. **Var. polydactila Flk.** Na Vojskem. Gl. **Var. β. filiformis (Relh.) Körb.** Med cretjem in rušjem na Črni Prsti v Bohinju. Gl.

262. **C. cornucopioides (L.) Fr.** Na dnu starih dreves v okolici olševški; na dnu starih borov na južni strani Čudne Gore. Gl.

263. **C. digitata (L.) Hoffm.** Na trohnelih smrekovih štoréh na Šenturški Gori; na trohnelih jelkinih štoréh na Vojskem. Gl.

264. **C. deformis (L.) Hoffm.** Po tleh po lozah na Šenturški Gori.

265. **C. squamosa Hoffm.** (sozn. **C. ventricosa [Huds.] Schär.**). Med mahovi in na starih porobkih po lozah v okolici olševški in na Šenturški Gori.

266. **C. parasitica Hoffm.** (sozn. **C. squam. var. delicata Körb.**). Na raznih starih porobkih v okolici olševški in preddvorski, na Šenturški Gori in na Njivici poleg Poženika.

267. **C. caespiticia (Pers.) Flk.** Po tleh po lozah, ob gozdnih potih v olševški okolici in na Šenturški Gori.

268. **C. furcata (Huds.) Hoffm.** Po tleh med mahovi in drugimi rastlinami po lozah v okolici olševški in na Šenturški Gori. **Var. recemosa Flk.** Na Šenturški Gori; potem pod grmovjem na Vojskem in v Zelenem Robu. Gl.

269. **C. rangiformis (L.) Hoffm.** Na Šilertabru na Notranjskem.

270. **C. rangiferina** (L.) **Nyl.** Med mahovi in drugimi rastlinami po lozah in gričih na Šenturški Gori; na Vojskem in v Zelenem Robu. Gl. **Var. alpestris L.** Na Kriški Planini, Krvavcu, v Korošici.

271. **C. sylvatica** (L.) **Hoffm.** Po gozdih na Šenturški Gori.

Družina III. Stereocaulei.

93. Stereocaulon Schreb.

272. **St. coralloides Fr.** (sozn. **Sphaerophorus corall.** [**Pers.**] **Körb.** Na tleh pri kamnih v Jagodičevem Robu na Vižencah; na starih smrekovih deblih v cerkovni meji na Vojskem za Bukovim Vrhom. Gl.

Dodatek k Vossovi «Micologia Carniolica».

Spisal **S. Robič.**

Pokojni prof. V. Voss je nameraval, kakor mi je pismeno naznanil, priobčiti dodatek svojemu spisu «Mycologia Carniolica», katerega je objavil v «Mittheilungen des Musealvereines für Krain» l. 1889 — 1892. Žal, da ga je prerana smrt prehitela in mu zabranila to delo. Naj torej jaz tu priobčim, kar sem od leta 1889. do sedaj novega nabral v naši kranjski glivični flori.

Vspored B. Phycomycetes De Bary.

Družina Chytridiaceae De Bary.

Synchytrium De Bary & Woronin.

1. **S. anomalum Schröter.** Na listih pižemce (**Adoxa Moschatellina L.**). Na Šenturški Gori.

2. **S. aureum Schröter.** Na listih zvončnice (**Campanula caespitosa Scop.**) Na Kriški Planini.

3. **S. alpinum Thomas.** Na listih rumenocvetne vijolice (**Viola biflora L.**). V grabnu med Viženško in Kriško Planino.

Družina Peronosporeae De Bary.

a) Plasmopara Schröter.

Pl. nivea Schr.-Peronospora nivea De Bary. Na listih jelenovca (**Laserpitium latifolium L.**). V Rebru poleg sv. Lenarta cerkve, na Šenturški Gori.

b) Peronospora Corda.

P. Chrysosplenii Fuckel. Na listih solzno-zelca (**Chrysosplenium alternifolium L.**). Pod grmovjem na Šenturški Gori.

Vspored C. Basidiomycetes De Bary.

Družina Uredineae Tulasne.

Uromices Link.

1. **U. Phytheumatum De C.-Puccinia Unger.** Na spodnji strani listov repušca (**Phyteuma orbiculare L.**); na zgornji strani teh listov pa znameniti **Aecidium Phyteumatis Unger.** Dobiva se neredkoma v Korošici v Kamniški Bistrici. Jednako zanimiv **Aecidium**, namreč **Scrophulariae De C.**, spadajoč k **Uromyces Scrophulariae Berkeley & Broome,** se nahaja na zgornji strani črnobine (**Scrophularia nodosa L**). Dobiva se ob vrhu Strmca na Šenturški Gori.

2. **U. Primulae (De C.) Greville.** = **U. Primulae integrifoliae Niessl.** z **Aecidium Primulae De C.** Živi na listih jegliča (**Primula Wulfeniana Schott,** = **P. calycina Duby.** = **P. integrifolia Jacq**). Nahaja se mnogoštevilno ob potu iz Viženske Planine proti Kriški, potem na planini Korenu v znožju Zvoha, vendar **Aecidium** obilnejše, ko **Teleutosporen.**

Puccinia Persoon.

1. **P. Tenkrii Fuck.** Na zgornji strani listov urhovca, bučenice (**Teucrium Scorodonia L.**), ki raste na raznih krajih Šenturške Gore.

2. **P. Anemones virginianae Schweiniz.** Na listih srobovitice (**Atragene alpina L.**). Ob potu poleg grabna med Vižensko in Kriško Planino. Jako zanimiva glivica.

3. **P. Arenariae (Schum.) Schröter.** Na listih zvezdnice (**Stellaria nemorum L.**). Na Šenturški Gori prav obilno.

4. **P. Asperulae Fuck.** Na listih dišeče perle (**Asperula odorata L.**). V Kamniški Bistrici in poleg Osredka. Potem **Aecidium Asperulae De C.,** spadajoč k **Pucc. Asp.** Na stebelcih in listkih perle (**Asperula cynanchica L.**). Poleg Osredka.

5. **P. Chrysosplenii Smith. Uredo in Telentosporen** na listih solznega zelca (**Chrysosplenium alternifolium L.**). Pod grmovjem na Šenturški Gori.

6. **P. conglomerata Fuck.** Na listih krvomočnice (**Geranium phaeum L.**). Na Šenturški Gori. **Aecidium gentianae Winter,** spadajoč k **Pucc. Gentianae Link.** Na zgornji strani listov svišca (**Gentiana cruciata L.**). **Sosebno zanimiv Aecidium.** Dobil sem ga najpred na svojem župnijskem vrtu, potem pa tudi v bližnji okolici.

Skupina Phragmidiei Schröter.

Triphragmium Isopyri Leveille. Na listih polžarke (**Isopyrum thalictroides L.**). Na Šenturški Gori.

Skupina Melampsorei Schröter.

Coleosporium Sonchi (Pers.) Lév. Na listih ovratnika (**Carpesium cernuum L.**). Ob potu s Šenturške Gore v Cerklje in v Strmcu.

Chrysomixa pyrolatum Körnicke. Na listih hrušice (**Pyrula rotundifolia L.**). Na Šenturški Gori.

Uredo Caeoma in Aecidia.

U. Rosae Pers. Na listih planinskega šipka (**Rosa alpina L.**). V Korošici.

C. Poterii Schlechtd. Na listih strašnice (**Poterium Sanguisorba L.**). Na viženskih košenicah.

1. **Aecidium Leucanthemi De C.** Na steblih in listih velike kresnice (**Chrysanthemum montanum L.**). V Brezovcu na košenicah Križje Gore.
2. **Ae. Rhamni Gmel.** Na listih krhlike plazeče (**Rhamnus pumila L.**). Na apnenih skalah v Dolgem Robu.
3. **Ae. quadrifidum De C.** Na listih konopnice (**Anemone nemorosa L.**) in konopnice zlatičaste (**Anem. ranunculoides L.**). Na Št. Urški Gori.
4. **Ae. Robičii Voss n. sp.** Na listih velikega in kranjskega maternika (**Astrantia major L. & A. carniolica Wulf.**). Ta na Kriški Planini, oni na viženških košenicah.
5. **Ae. Urticae Schumacher.** Na listih velike koprive (**Urtica dioica L.**). V Koprivnici pri pastirski koči.

Družina Hymenomycetes Fries
Exobasidium Woronin.

E. Schinzianum Mag. Na listih kamnokreča (**Saxifraga rotundifolia L.**). V grabnu med Viženško in Kriško Planino.

Družina Pyrenomycetes Fries.

Skupina Erysipheae Tulasne.

a) Sphaerotheca Léveillé.

1. **Sph. Epilobii (Link) Saccardo.** Na listih in steblih vrbovca **Epilobium alpinum L.**). Vrh Koprivnice, v znožju Krvavca pri pastirski koči.

2. **Sph. Castagnei Lev.** Na listih judovske črešnje (**Physalis Alkekengi L.**). Na Šenturški Gori na listih ščetice (**Dipsacus silvestris L.**) poleg Vrhovja in na listih kompora (**Scrophularia verna L.**), v Reškem Jarku poleg Cerkelj.

b) Erysiphe (Hedw.) De C.

1. **E. Graminis De C.** Na listih pasje trave (**Dactylis glomerata L.**). V Vašeku, na listih glistnice (**Bromus mollis L.**) na Šenturški Gori.

2. **E. Martii Lev.** Na listih krvnega zelja (**Hypericum perforatum L.**) na Vižencah; na listih čistnika (**Lathyrus pratensis L.**) v Dolgem Robu, na listih graha (**Pisum sativum L.**) in na listih oslada (**Spirea Ulmaria L.**) na Šenturški Gori.

3. **E. Cichoriacearum De C.** Na listih trpotca (**Plantago major**). Na Šenturški Gori.

Skupina Nectrieae Tulasne.

Polystigma rubrum (Pers) De C. Na listih česmina (**Berberis vulgaris L.**). Na Šenturški Gori.

Skupina Schaeriaceae Fries
Sphaerella Cesati & Notaris.

1. **Sph. Primulae Winter.** Na mrtvih listih in steblih oklepa (**Androsace Chamaejasme Wulf.**). Na Grintovcu.

2. **Sph. Alni De C.** Na listih olše (**Alnus viridis De C.**). Na Šenturški Gori.

3. **Sph. Stellariae Rabenhorst.** Na listih smiljke (**Cerastium triviale L.**). Na Šenturški Gori.

4. **Sph. Dryadis Auerswald.** Na zvenelih in mrtvih listih velesa ali metlice (**Dryas octopetala L.**). Na veliki Planini kamniški in v Korošici.

5. **Sph. Gentianae Niesl.** Na mrtvih listih svišca (**Gentiana asclepiadea L.**). Na Šenturški Gori.

Laestadia Auerswald.

L. Vossii Abe Bresadola n. sp. Na mrtvih iglah in stebelcih peščenice (**Alsine laricifolia Wahl.-Sabulina laricif. Reichenbach**). Na melinah pod Planjavo proti vasi Slev v stranjski župniji. Prvi našel pisec, počeščen ž njo Voss.

Leptosphaeria Cesati & Notaris.

1. **L. helvetica Sacc.** Na zaspancu (**Salaginella spinulosa A. Braun-Licopodium selaginoides L.**). Na Vršiču, med Prisankom in Mojstroko poleg Kranjske Gore.

2. **L. Rhemiana Voss n. sp.** Na mrtvih iglah ovada (**Drypis spinosa L.**). Na melinah po dolomitnem pesku in kamenju v znožju gore Grohota poleg Stranj. Prvi našel pisec, počeščen ž njo pa Rhem.

Pleospora Rabenhorst.

P. vulgaris Niesl. Na zvenelih steblih in listih klinčka (**Dianthus monspessulanus L.**). Na Šenturški Gori.

Družina Hyphomicetae Fries.

Cereosporella Saccardo.

C. hungarica Bauml. Na listih zlatega jabolka (**Lilium Martagon L.**). Na Šenturški Gori.

Ramularia Unger.

1. **R. Uredinis (Voss) Unger.** Na listih ovratnika (**Carpesium cernuum L.**). V Strmcu na Šenturški Gori.

2. **R. oreophila Sacc.** Na listih maternika kranjskega (**Astrantia carniolica Wulf.**). Na Kriški Planini in v Korošici.

3. **R. farinosa (Bon.) Sacc.** Na listih kozje noge (!) (**Aegapodium Podagraria L.**). Na Šenturški Gori.

Vspored Myxomycetes Walroth.

Družina Calcareae Rostaf.

Spumaria Persoon.

Sp. alba De C. Na listih ovratnika (**Carpesium cernuum L.**). V Strmcu na Šenturški Gori.

Mali zapiski.

Glagolica na Kranjskem. — Linhartovo mnenje, da so Slovenci na Kranjskem pred Trubarjem poznali in rabili glagolico, navzlic Kopitarjevemu protidokazovanju ni še ovrženo. Ko je Kopitar pobíjal omenjeno trditev, sta mu bila samo znana dva lista, pisana z glagolico, hranjena v Zoisovi zbirki. Od tedaj se je nabralo takih ostankov po župniščih in po gradovih precejšnje število. V ljubljanskem knezoškofijskem arhivu se nahaja par starih zapisnikov vezanih z obrezki glagolskega misala. (Koblar, Zgod. sorske fare, 14). Jednako so vplatničene stare mrtvaške knjige v Sori (l. c.). Pri sv. Petru v Ljubljani sem našel leta 1870. dva urbarja z glagolskimi platnicami ter jih izročil prof. J. Marnu. Pri rečeni cerkvi se hranijo tri matice: Liber Baptizatorum

1659 — 1667, L. Baptiz. 1683 — 1692 in L. Copulatorum 1677 — 1715 s koženičastimi, z glagolico popisanimi platnicami. Nekaj takšnega glagolskega blaga so našli tudi pri sv. Jakobu v Ljubljani. Nakelska krstna knjiga z. l. 1673 — 1690 in «Urbarium parochiae Naclensis» z. l. 1676. kažeta na koženičasti zunanjščini glagolsko pisavo (Zgod. nakelske fare, 20). Matice, vezane v koženíco, popisano z glagolico se nahajajo v selškem župnem arhivu (dr. Kos v Kresu 1884, 218). V Slavini je kakih šest cerkvenih urbarjev, katerim se poznajo na platnicah ista staroslovenska pismena. G. župnik Sajovic jih je bil poslal na ogled pokojnemu Levstiku, ki je dognal, da so to ostanki staroslovenskih bogoslužbenih knjig (ustno poročilo g. Fr. Podkrajška dne 22. nov. 1888). Predlanskim so prišli na sled dvema koženičastima platnicama v Rudniku pri Ljubljani. Bivši župnik pri D. M. pred mostom glagoljaš g. o. Kalist Medič jima je razluščil glagolsko lupino ter našel v nji odlomek dnevnic o Marijinem vnebovzetju. Došli sta v dar Rudolfišču. Glagolske mašne in obredne knjige so rabili v Trnovem pri Ilirski Bistrici. V poročilu tržaškega škofa Antona Marencija l. 1650. se navaja imenovana župa med onimi, v katerih se opravlja sv. maša s sv. zakramenti vred v «ilirskem ali glagolskem jeziku» (Dr. Volarić, Slav. jezik u liturgiji u Istri, 42). V kamen vrezan glagolski napis se nahaja na nekdanji kapeli sv. Nikolaja v Vinici pri Metliki. To svetišče rabi sedaj za pivnico (Lopašić, Karlovac 109). V gradu na Turjaku ima neki urbar glagolske platnice. Tako zunanjo opravo nosi star urbar tudi v grajščini na Turnu pri Preddvoru. Našel ga je prof. Valjavec l. 1856 (Kres V., 480). Drja Glaserja Zgodovina slov. slovstva I, ki nam s hvale vredno natančnostjo opisuje rabo glagolice na Primorskem, jo prezira na Kranjskem. Njeni sledovi se ne nahajajo samo po Istri, na Goriškem in po Tržaškem, kakor meni dr. Glaser na 44 str. svoje knjige, ampak tudi po Kranjskem. Pisala sta jo velikaša Herbert Turjaški in Jurij Siegersdorfer še tedaj, ko je uvajal Truber Slovencem novo pisavo. Njijina dopisa, hranjena v Rudolfišču, so prinesla «Izvestja» l. 1893. na platnicah. Da je glagolica domovala na Kranjskem, to je dokazoval prof. J. Marn že pred 28. leti v Jezičniku V. in pozneje zopet v XXVI. letniku istega zbornika.

I. Vrhovnik.

Znamenje presv. Trojice pred staro ljubljansko deželno bólnico, na «Ajdovščini», kjer se stekata celovška in dunajska cesta, je zadnji potres poškodoval in mu nalomil debeli kameniti steber, da ga je moral mestni magistrat dati podreti. Znamenje ima precej zgodovine. Na njegovem mestu je do leta 1690. stala krčma. Pivci so s svojim vpitjem motili menihe v sosednjem samostanu bosonogih avguštincev, stanujoče v istem poslopju, katero se sedaj imenuje stara bólnica. Zato so menihi l. 1690. kupili zoprno jim hišico od ljubljanskega magistrata za 800 gld.

in jo podrli, magistrat si je pa pridržal lastninsko pravico do svetá, kjer je stala ta hišica, namreč ob deželni cesti pred samostanskimi vrati, in je zato prostovoljno dal samostanu 5000 opek. L. 1693. je pa deželni maršal Herbart grof pl. Turjaški v zahvalo, da je bila Ljubljana rešena kuge, podaril avguštincem 500 gld. z namenom, da naj na tem svetu postavijo steber v čast presv. Trojici. Avguštinci so prosili magistrat dovoljenja, da bi smeli ondi postaviti znamenje s stebrom. Z omenjenim darom so dali napraviti lesen kip in so se dne 30. septembra 1693 magistratu zavezali, da prostor ostane mesten. L. 1721. je bil leseni kip presv. Trojice že trohnel. Herbartova vdova, Marija Konštancija grofinja Turjaška roj. grofinja Trautmannsdorf, je tedaj naročila ljubljanskemu meščanu in znamenitemu kamnoseku Luki Misleju, da naj ob njenih stroških napravi kamenit steber in kip presv. Trojice za novo znamenje. Mislej je izklesal kip in svetovno oblo in kip Marije Device iz belo poliranega genovskega marmorja, dalje je podobo sv. Duha naredil iz bakra in posrebril v ognju, 4 piramide na voglih iz rudečega marmorja, kapitelj iz belega genovskega, steber iz črnega, in podstavek iz belega poliranega marmorja, spodaj je pa napravil iz črnega marmorja tri stopnice in ograjo, kakeršno je imelo jezuvitsko znamenje. Naredil je tudi 4 male in 12 velikih marmornatih plošč za napise. Grofinja je dala les za oder in umetniku Misleju za delo 1000 gld. in 200 mernikov žita. Izdelalo se je znamenje l. 1722. v teku petih mesecev, a morali so avguštinci Misleju doplačati še 400 gld. Na plošče so bili vrezani nastopni napisi: Prva plošča, obrnjena proti mestu, je nosila Turjaški in Trautmannsdorfov grb in napis: VIrtVs honor et gLorIa. soLI VnI aC trIno oMnIpotentI Deo: CVI se faMILIa AVersperglana totaLIter sVbDIt et prosternIt. — Napis na plošči proti Šiški je slovel: InsIgne hoC pIetatIs opVs perpetVae VeneratIonIs CaVsa eXtans pVbLICo obtVLIt CVLtVI ConstantIa AVersperglana nata TraVthMonstorffIana. — Proti sv. Krištufu se je bral napis: Ter sanCte DeVs et sanCtIssIMa VIrgo retrIbVIte posterItatI. — Na cesto proti samostanu je bil pa napis: EX Voto DeVotI CLIentIs ConstrVCta haeC TrInItatIs statVa trIgInta IntegrIs annIs stetIt eX LIgno, nVnC eX LapIDe stabIt aeternItatI. — Toda na svetu je vse spremenljivo in tudi kamen ne traja večno. Dne 14. aprila 1784 je cesar Jožef odpravil avguštince (diskalceate), ki so dotlej oskrbovali znamenje presv. Trojice. Iz samostana je cesar dne 19. junija 1786 napravil mestno bólnico in jo izročil usmiljenim bratom. Sosednji hišni posestnik Jakob Sever in posestnica Helena Štepanja Smole sta se po odhodu avguštincev zavezala 4. julija 1798., da bodeta vedno vzdrževala znamenje, kar se je vknjižilo na njuni hiši. Oprostiti sta se pa hoteli hiši tega bremena l. 1834. z 200 gld., za katere je mesto kupilo neko stezo, in skrb za ohranjenje

znamenja presv. Trojice je bil prevzel mestni magistrat. Dasiravno se je znamenje zopet začelo rušiti, ga vendar magistrat ni dal popraviti, ker se izknjiženje onega servituta še ni bilo zvršilo (vknjižba na treh sosednjih hišah je še dandanes veljavna), sam pa najbrže tudi ni imel denarja. Na pomoč mu je prišel meščan in trgovec Ignacij Bernbacher, ki je l. 1841. nabral za popravo znamenja med Ljubljančani 813 gld. 40 kr. prostovoljnih doneskov. Nameravali so dobrotniki znamenje prestaviti na Marijin trg pred frančiškansko cerkev. Vendar so to misel opustili in sklenili, da naj se postroji na starem mestu pred cerkvijo sv. Križa, ki je tačas postala podružnica frančiškanske fare. Poseben odbor mož iz te fare je pod načelništvom svojega župnika o. Kalista Omejca in v zvezi z magistratom pogodil se l. 1843. s kamnoseškim mojstrom Ignacijem Tomanom, da bode znamenje za 1050 gld. temeljito popravil. Toman je po predloženem načrtu naredil vse znamenje na novo iz rudečega lesnobrdskega marmorja, le kameniti kip presv. Trojice je ostal stari. V nedeljo dne 8. oktobra l. 1843. je župnik o. Kalist vpričo obilne množice z veliko slovesnostjo blagoslovil predelano znamenje. Pokali so topiči in po opravljenem obredu se je sprevod vrnil v frančiškansko cerkev, kjer so zapeli zahvalno pesem. Stari napisi na znamenju so se zavrgli in vrezal se je nov trivrstni kronostihon:

TrIaDIS sanCtae
VIrgInisqVe pIae In honoreM
CIVes ConstrVXerVnt.

Strašna kuga je vdihnila Ljubljančanom misel, da so prvič postavili to znamenje. Ker je bila Ljubljana o letošnjem potresu obvarovana najhujše nesreče, bodi to povod, da se znamenje presv. Trojice kmalu dostojno popravi. (Viri za ta spis: Diskalceatska kronika v muz. arhivu, akti ljublj. mestnega magistrata, Novice 1843., str. 64.)

A. Koblar.

Lakota na Kranjskem l. 1817. V cerkvici sv. Petra blizu šentpeterskega gradú (Schrottenthurn) v šmartinski fari pri Kranju se je ohranil spomenik na hudo lakoto, ki je trla prebivalce po Kranjskem l. 1817. Letnica nad vrati kaže, da je bila cerkvica sezidana, ali še bolj gotovo — prezidana, l. 1645. Nad letnico je nekak v kamen vsekan grb z letečim ptičem. Znotraj ima cerkev več znamenitostij: lep renesanški altarček, katerega je ljubljanski škof Petazzi posvetil l. 1768., s čedno sliko sv. Petra in dvema grboma, dalje raven, lesen strop in dvoje starih podob, visečih ob steni na evangeljski strani. Prva, zelo stara podoba predstavlja Mater božjo in nosi podpis: «Monstra Te Esse Matrem, Mater Misericordiae!» Zraven visi večja podoba z napisom: Typus Templi Hierosolomytani in spodaj ima letnico: MDCXV. Zraven te podobe pa visi na zidu zgodovinsko najznameniteji predmet te cer-

kvice, namreč kositren korec in pod njim deska, na kateri slovensk in nemšk napis pové, kako so s tem korcem l. 1817. delili «rumfortarsko» juho stradalcem. Slovenski napis slôve: «V' lejtu 1816 je bila semla toko nerodovitna, de ſo reuni ludje v' lejtu 1817 toko ſtradali, de ſo po vezh krajih travo in otrobe jedli, in od lakote merli; Od kerſhanſke lubesni ushgani ſo ſe v letej ſoſeſki dobrotniki sneſhli, kir ſo s' letim korzam pjeddeſetim nar bol potrebnim v' Strashiſhi toko imenvano romfortorsko shupo dejliti puſtili, in ſo jih toko v' nar huiſhimu zhaſu preshiveli. Prez po tej hudi lejtni pa je bog semli tako rodovitnoſt dal, de je shitu na tak dober kup perſhlu, koker pokashe sdolej sapiſana Shitna zena. V' letu 1817 pred shetujo: 1 Mirnek Uſhenize 6 fl. — kr. 1 Mirnek Ershi 4 fl. 30 kr. 1 Mirnek Jezhmena 3 fl. 10 kr. 1 Mirnek Proſa 3 fl. 15 kr. 1 Mirnek Turſhze 4 fl. — kr. 1 Mirnek Ajde 7 fl. — kr. 1 Mirnek Ouſa 2 fl. — kr. — Shitna zena v lejtu 1818 pred shetujo: 1 Mirnek Uſhenize 1 fl. 40 kr. 1 Mirnek Ershi 1 fl. 18 kr. 1 Mirnek Jezhmena — fl. 54 kr. 1 Mirnek Proſa 1 fl. 30 kr. 1 Mirnek Turſhze 1 fl. — kr. 1 Mirnek Ajde 1 fl. — kr. 1 Mirnek Oufsa — fl. 40 kr. — H' vezhnimu Spominu boshje prauize in boshiga uſmilenja naj ta korz tukej veſi. Den 30sten Juni 1818.» — Posestnica gradu in cerkve sv. Petra je sedaj blaga gospa Avgusta pl. Vest. *A. Koblar.*

Koliko je štela Ljubljana pred 93. leti rokodelcev, obrtnikov in trgovcev? L. 1802. je izšla v Ljubljani pri L. Eger-ju zanimiva knjiga z naslovom: Instanz-Schematismus für das Herzogthum Krain. 1802. Knjiga ima do str. 33. pod zaglávjem: «Kaiserl. Königl. vereinigte Hofstelle» vse različne c. kr. urade dunajske z imeni uradnikov, ulic in hišnih števílk, v katerih so stanovali. Od str. 33. na dalje pa do str. 125. našteva vse urade na Kranjskem z imeni vseh uradnikov. Za tem pa navaja dekanije in fare kranjske z imeni tedanjih duhovnikov in (str. 158 do 165) dekanije in fare, ležeče na Kranjskem, ki spadajo pod tržaško in (str. 166 do 167) dekanije in fare, ki spadajo pod goriško škofijo. Potem omenja še vse kranjske samostane, vojaške in druge urade i. dr. Slednjič pa navaja še v abecednem redu pod imenom «Bürgerliche Gewerbe» vse ljubljanske rokodelce, obrtnike in trgovce po imenu in pristavi pri vsakem, v kateri ulici in hiši stanuje. Iz tega povzamemo, da je imela Ljubljana omenjenega leta nastopno število rokodelcev, obrtnikov in trgovcev: 4 lekarje, 18 pekov, 1 zidarskega mojstra, 1 izdelovalca postelj, 2 rezbarja, 7 sodarjev, 6 pivovarjev, 4 knjigovezce, 3 tiskarje, 3 knjigotržce, 2 puškarja, 4 kavarnarje, 3 strugarje, 5 barvarjev, 2 pilarja, 1 mesarja z 1 uradnikom, 3 sekači, 4 hlapci in 8 pomagači, 3 steklarje, 1 zvonarja, 4 zlatarje in srebrarje, 1 graverja, 3 pasarje, 2 lončarja, 29 trgovcev, 4 rokovičarje, 7 kovačev, 5 klobučarjev, 1 slikarja kart, 5 krznarjev, 3 kleparje, 1 klavirarja, 1 kotlarja, 2 strdarja (lectarja),

7 slikarjev, 6 nožarjev in jeklarjev, 3 iglarje, 1 orgljarja, 5 vlasularjev, 5 pozamentirarjev, 2 dimnikarja, 6 jermenarjev, 3 kožarje, 4 sedlarje, 7 ključarjev, 30 krojačev, 27 črevljarjev, 1 svilarja, 3 milarje, 4 vrvarje, 13 mizarjev, 5 suknarjev in gunjarjev, 5 urarjev. 3 kolarje, 12 tkalcev, 121 krčmarjev, 4 jirharje, 8 ranocelnikov, 1 sobarja, 3 cinarje. (Prim. tudi: Hoff, Gemälde v. Kr. I., 123.) *J. Šašelj.*

Zanimiv napis. V podružnici M. B. na Žežlju, v viniški fari v Beli Krajini, katero je sedanji župnik č. g. J. König zadnja leta večinoma s prostovoljnimi doneski iz Amerike vso prenovil, stoji v zakristiji stara omara za cerkveno obleko in perilo. Nad omaro je nastavek s predali za cerkveno posodje in nad njim na posebni deski ta-le zanimivi napis z letnico 1736, ki opominja mašnika, s kakimi mislimi naj pristopa k altarju darovat sv. mašo:

Speculum sacerdotum.

Tu, quicunque velis missam cantare sacerdos,
Funditus esto memor rectaque mente revolve,
Qualia sit Christus pro te certamina passus,
Velato capite tibi risum signat amictus,
Linea veste nota, qua sit delusus in alba,
Vincla representant sua cingula, stola, maniplus,
In casula noscas, qua purpura significatus
Calvariae memorare locum dum pergis ad aram
Et recolas Christum dum pergeret ad moriendum,
Haec sic cuncta pie memorando: pectora funde. *J. Šašelj.*

Slovenska prisega iz l. 1791. Dne 11. aprila 1791. l. je bil pri nekem pretepu v hiši Mine Šokličevke v Zazeru pri Mlinem («zu Aser an Seebach») grajski véliki hlapec Urban Geiger tako težko ranjen, da je umrl tri dni pozneje. Ko je bila 18. aprila i. l. pri obravnavi na blejski grajščini zaslišana Šokličevka, morala je priseči v slovenskem jeziku tako: «Jest Mina Shokelska perseshem eno zisto ino pravo Persego: de jest moje Prizhvaine aufrihtig ino sposteno dol poloshite ozhem, kakor je ti narzisteshe Pravize glih: toku guishen meni Bug pomagei!» — Našel je podpisanec prisego med spisi bivšega blejskega arhiva, katere je dobil l. 1892. pri posestniku g. Žumru v Spodnjih Gorjah. *V. Levec.*

«Patriarchsdorff.» V letošnjem 3. sešitku «Izvestij» na str. 116. je bilo rečeno, da je «Patriarchsdorff» najbrže sedanji Šmartin pod Šmarno Goro. Gosp. V. Levec nam je pisal, da so to Podreče v malčiški fari, kar dokazujejo urbarji in akti v smlejskem grajskem arhivu. Podreče so zmiraj spadale pod smlejsko gosposko. Zanimivo je, da je bil patron podreške cerkve l. 1526. sv. Primož, danes je pa sv. Kancijan.

Izdaje in zalaga «Muzejsko društvo za Kranjsko».

Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik V. 1895. Sešitek 5.

Claudia-Celeia.

Spisal S. Rutar.

Letošnjo spomlad so našli pri kopanju temelja za «Narodni dom» poleg «dvorne kasarne» (nekdanjega dvora celjskih grofov), na severozahodni strani mesta Celja, ostanke rimskih zidov in poslopij. Kraj imenujejo «Sipljenec» (die Schütt), in res so tam nasipali nerabljivo zidarsko tvarino ne le v novejšem, nego že v rimskem času, kar kaže, da je bilo mesto nekdaj porušeno, pa zopet pozidano. Pod sipo so našli velikansko zidovje, ki je moralo nekdaj služiti kot temelj utrjenemu poslopju. Nad njim so ležali veliki obdelani kamni (iz pohorskega mramorja) z okraski v podobi vencev in rozet, očividno podstrešni kamni nekega osemoglatega poslopja (svetišča?). Nakraske so spravili v «lokalni muzej» celjski, ostale dele pa porabili za zidanje «Narodnega doma». Našli so tudi lahet velikanskega mramornega kipa, mozaična tla in barvane stene nekega kopališča ter novce od Aureliana, Sept. Severa, Maximiana, Constantina, Juliana itd. Ondotno poslopje je bilo torej postavljeno koncem II. stoletja po Kr.

Mnogi se bodo spominjali, da je lanski letnik «Sl. Naroda» prinašal v št. 182—190 celjske rimske napise po sestavi dr. G. Schön-a v programu celjske gimnazije za l. 1893/94. Gospod pisatelj je mnenja, da je stal «forum» rimskega municipija v Celju blizu cerkve sv. Maksimiljana, na Sallnerjevem zemljišču ob graški cesti. Pozneje bodemo videli, da je to mnenje neosnovano.

Deželo, v kateri so Rimljani ustanovili naselbino Celejo, podjarmili so Avgust ter njegova netjaka Druz in Tiberij. Ker je senat upravljal «pomirjene pokrajine», a cesar vse one dežele, katere so Rimljani podjarmili po l. 27. pr. Kr., pripadel je tudi Norik cesarskim pokrajinam. Pred rimsko okupacijo (primeri Bosno in Hercegovino!) je vladal Noriku kralj Voccio, po okupaciji pa je bila sklenjena personalna unija, tako da je postal Avgust ob jednem tudi kralj Noričanov. Ti so sicer še obdržali svojega kralja, ali Avgust mu je postavil na stran svojega namestnika «legatus Avgusti pro praetore», ravno tako, kakor ima n. pr. vsak egiptovski minister angleškega voditelja.

Ko pa so bili Noričani in Panonci l. 16. pr. Kr. skupno napadli Istro, poslal je Avgust nad nje ilirskega prokonzula P. Silija, ki jih je premagal, a popolnoma podjarmil jih je še le Tiberij l. 14. pr. Kr. Od tedaj sta bila Norik in Panonija rimski pokrajini. Norik so sicer uradno še vedno imenovali «kraljevino» in cesarjev namestnik je vladal kot kak podkralj. Bil je viteškega stanu in spadal je med najimenitnejše državne uradnike. On je bil samo cesarju odgovoren, imel je najvišjo vojaško oblast, vršil je najvišje sodstvo in vodil finančno upravo. V tem smislu imenovali so ga tudi «procurator Augusti». Kdaj se je ta sprememba zgodila, ni znano. Nekateri mislijo, da je bilo kraljestvo v Noriku še le za cesarja Klavdija popolnoma odpravljeno, ker se ob njegovem času omenja prvi noriški prokurator, t. j. C. Baebius Atticus (C. I. L. III. 1838). Vseh prokuratorjev poznamo po imenu iz celjskih napisov devetnajst, ali samo pri sedmih se da natanko določiti doba njih vlade. (Dr. G. Schön, Römische Inschriften in Cilli. str. 40 in 41.)

Ker se je ravno v Celju našlo toliko spominskih plošč na prokuratorje Norika, dâ se iz tega sklepati, da so oni ravno v tem mestu stolovali, vsaj v I. in v II. stoletju. Bržkone je cesar Klavdij določil Celje kot prestolnico Norika in povzdignil mesto na čast municipija, od todi ime «Claudia-

Celeja». V municipijih so stali na čelu občine navadno «quadrumviri», v kolonijah pa le «duumviri». Čeravno je bila Celeja prav za prav le vojaški tabor, vendar njena posadka ni bila velika. Po razširitvi rimske države do Donave je bila rimska legija nameščena v bližnjem Ptuju. Pač pa je bilo v Celju poveljništvo domobrancev «Noricorum juventus» (primeri: bosenske bataljone!). Mesto se je torej razvilo prav za prav iz domačega prebivalstva, nastalo je domače meščanstvo, ki se je pa kmalu poprijelo latinskega jezika, če tudi bolj v barbarski obliki. (Mommsen, Röm. Geschichte, V. 181.)

Kako velik je bil obseg rimskega taborja v Celju, dâ se še dandanašnji prav lahko določiti. Dr. Schön trdi sicer (str. 43), da je stal celjski «forum» okoli sedanje cerkve sv. Maksimilijana, torej na skrajnem koncu celjskega mesta. Opira pa svoje mnenje na to, da so na onem mestu našli največ žrtvenikov in votivnih kamnov Iz tega sklepa, da je bil tam javen, zelo obiskovan prostor. To je tudi res moral biti, ali iz tega še ne sledi, da je moral tam ravno trg biti. Znano je, da so stali stari trgi kolikor mogoče v sredi mest, in da ti niso služili toliko za javne spomenike, kolikor za zbiranje, trgovanje in posvetovanje ljudstva. Saj atenski mladeniči tudi niso postavljali doprsnih kipov svojim choregetom na trgu, ker tam prostora ni bilo.

In ali mar postavljajo današnji Rimljani spomenike (doprsne kipe in spominske plošče) svojim junakom in državljanom na kakem trgu? — Ne, ampak v javnem vrtu na Monte Pinciju, prav na periferiji mesta. Saj je zadosti, postaviti spomenik na kakem javnem, vidnem prostoru. (Pokojnega Slomška spomenik, za kateri so Slovenci denar nabrali, podajal bi se morda tudi lepše na glavnem trgu mariborskem, ali, ker je bil Slomšek škof, postavili so mu ga v stolni cerkvi in poleg njega stoji votivna plošča škofu Stepišneku.)

Sicer pa dr. Schön sam dosti ne veruje, da bi bil stal celejski forum pri cerkvi sv. Maksimilijana, ker potem bi bila ravno po sredi njega tekla mala Koprivnica, ki se malo nižje

izliva v Voglajno. Zato si misli gospod pisatelj, da «je moral ravno ta del mesta imeti čisto drugačno lice, kakor sedaj».

Ležo in obliko Celeji določile so reke, ki še danes okoli mesta teko, in so služile večinoma kot naravni mestni jarki. Mogoče je, da je kdaj tekla Savinja na severni in severovzhodni strani sedanjega mesta, kakor to Celjani verujejo in kakor se tudi dr. Schönu najverjetnejše zdi. Sploh trdijo Celjani, da so stari kanali proti severovzhodu nagnjeni, in izvestno je, da o povodnjih udarja Savinja okoli severozahodnega mestnega vogla in poplavi nižje ležeče kraje na severni strani. Vendar pa je skoro neverjetno, da bi bila Savinja kdaj tekla po koprivnični strugi, ker je ta mnogo premajhna in leži precej visoko nad izlivom Voglajne v Savinjo.

Pač pa moramo priznati, da je jeden rokav Savinje nekdaj tekel vzporedno s sedanjo Graben- in Ring-ulico, ker mala Sušnica gotovo ni imela nikoli zadosti vode, da bi lahko polnila mestni jarek. Kateri rokav pa je umeten prekop, ali sedanja struga Savinje, ali jarek na severu mesta, to mora še le natančnejša preiskava določiti. Nam zadostuje, da vemo, da je rimska naselbina stala med obema rokavoma Savinje ter Voglajne. Severni jarek pa je bil nekoliko oddaljen od mestnega ozidja, ker je bil vmes še kakih 5 *m* široki «glacis», moral je torej voditi skoro ravno po sedanji Graben- in Ring-ulici.

Kakor vsaka rimska naselbina, tako je imela tudi Celeja obliko podolgastega četverokotnika, ki je bil več ali manj obrnjen od vzhoda proti zahodu. In smelo lahko trdimo, da je imela rimska Celeja ravno tisto podobo in tisto velikost, kakor srednjeveško Celje. Pri kopanju za «Narodni dom» so naleteli letošnjo spomlad poleg cesarske kasarne na rimski temeljni zid, ki je vodil v ravno tisti smeri, kot severozahodno srednjeveško ozidje. Če primerjamo to okolnost z obliko naselbine in srednjeveškega mesta, lahko koj spoznamo, da so stolpi in vsi deli srednjeveškega ozidja postavljeni na

rimskem temelju.[1] Če se bode kdaj globočeje kopalo, spoznala se bode ta resnica do čista. Tudi v Ljubljani slonelo je srednjeveško ozidje od Zvezde do Cojzovega grabna na temelju rimskega obzidja.

Določivši obseg rimski naselbini, izmerimo lahko tudi njeno dolgost in širokost ter preračunimo velikost njenega površja. Najdaljša stranica od cesarske kasarne pa do stolpa na jugovzhodu od farne cerkve meri okroglih 500 *m*, njej nasprotna od gledališkega pa do stolpa v kovaški ulici le 360 *m*. Vzhodna stranica meri 340 *m*, zahodna pa 300 *m*. Po tem takem je bila Celeja le malo manjša od Emone (pravilni četverokotnik 510×420 *m*). Če bi imela Celeja pravilno obliko, iznašalo bi njeno površje 1380 *ha*. Ako primerimo ta prostor z jednakimi razmerami po drugih naselbinah, lahko preračunimo, da je na njem bivalo okoli 1000 naselnikov.

Od ljubljanske strani se je prišlo v Celejo tam, koder vodi današnja cesta v mesto, torej nekoliko poševno, kakor se je morala tudi pri Emoni tržaška cesta na desno zaviti, če je hotela v mesto priti. Ljubljanska cesta je bila za Celejo «cardo maximus» (glavna ulica, ki je vodila premočrtno proti Voglajni na južni strani postajnega poslopja.)[2] S to se je križala pravokotno druga ulica «cardo decumanus» v smeri Glavnega trga in Graške ceste. Na severnem, proti sovražniku obrnjenem izhodu iz mesta, stala so dobro zavarovana glavna vrata «porta praetoria»

In naj obračamo načrt Celeje kakor hočemo, ne pridemo do druzega spoznanja, kakor da je stal «forum» ravno tam, kjer se nahaja še sedaj Glavni trg. Tu so se ljudje že od nekdaj zbirali, tu se posvetovali in trgovali; tu so nastopali javni govorniki, tu so se kandidatje ljudstvu ponujali in tam

---

[1] Jugozahodni stolp je bil morda nalašč poševno postavljen, da se je voda ložje odtekala, ali pa je morda že Savinja izpodkopala rimske temelje.

[2] Morda lesen most čez Voglajno in pot k utrditvi («castellum») pri Sv. Jožefu, ali pa na Grad, kjer so pozneje Celjani bivali?

blizu je moralo biti tudi sodišče (morda stoji na njegovem mestu sedanja farna cerkev). Celje je torej precej dobro ohranilo svojo staro podobo še od rimskih časov sem, kar se ne more o drugih mestih trditi, ki so skoro popolnoma razdejana.

Izvestno so stale hiše tudi zunaj mestnega ozidja, zlasti na severni strani. Zlasti javna poslopja, kopeli in zabavišča stala so zunaj ozidja, ob cesti proti Gradcu. Pred vsem moramo misliti, da je stal «circus» na onem mestu, ker brez «circenses» Rimljani niso mogli živeti, kakor brez kopališč ne. Ali zemljišče je tam že tako prekopano, da bo težko še kaj sledu najti o nekdanjih poslopjih. Zunaj človeških bivališč začenjala se je koj «necropola», počivališče mrtvih. Bogatejše so pokopavali ob ljubljanski, siromašnejše pa ob graški cesti, če smemo tako sklepati po analogiji z Emono.

Vsaka rimska naselbina je imela tudi svoj «ager colonicus» in Celeja izvestno ni bila brez njega. Vsak navaden vojak je dobil po 50, vsak stotnik po 100 in vsak konjenik po 140 oral (jugerum = $^1/_4$ *ha*). Celejski «ager colonicus» bi bil meril torej 65.000 oral ali 16.000 *ha*, t. j. 160 km^2. Če so ta domnevanja resnična, obsegati bi moralo naselbeniško zemljišče ves svet na jedni strani do Dobrične Vasi, na drugi strani do Frankolovega. Ali je pa to tudi v resnici tako bilo, to bo težko kdaj določiti.

Ozrimo se sedaj še na prokuratorske spomenike (votivne are), katere so našli l. 1853—1863 na Stallnerjevem vrtu med Graško in Vrtno ulico. Vseh je bilo 19, ali 5 jih že ni več v Celju. Po napisih spoznamo, da spadajo v dobo med l. 41. in 180. po Kr., torej predno je vladal Norik «legatus Augusti pro praetore». Postavili so te spominske kamne dosluženi vojaki, takoimenovani «beneficiarii», v zahvalo za kako prejeto dobroto, n. pr. za podeljeno zemljišče, za oproščenje od vojaščine, za prejeto svobodo i. t. d. Beneficijar je smatral za svojo dolžnost, postaviti svojemu dobrotniku spomenik, ali dati mu častni dar, kakor so se dajali le bogovom in

cesarjem. Mnogo pobožnih beneficijarjev pa je posvetilo spomenike bogovom (n. pr. Jupitru), češ da je po njih naklonjenosti prejel dobroto od tega ali onega prokuratorja. Da jezik na teh spomenikih ni popolnoma jasen, to se lahko razume, ker tedaj ljudje v pokrajinah pač niso znali klasične latinščine. Tudi treba pomniti, da so imeli kamnoseki za razne naročbe že pripravljene in tudi z napisi preskrbljene kamne, tako da je bilo treba le še imena vdolbsti, ko je prišel odjemnik.

Ker na spomenikih niso letnice zaznamovane, zato se da le pri sedmih prokuratorjih določiti, kdaj da so vladali Norik. Prvi je bil C. Baebius Atticus za cesarja Klavdija. Drugi Petronius Urbicus, ki sicer ni izrecno imenovan prokurator, vendar vemo iz Livija, da je bil leta 69. privrženec proticesarja Ota in da je zapovedoval vsemu vojaštvu v Noriku. Tretji Memmius Appolinaris je bil prokurator za cesarja Trajana; četrti Ulpius Victor pred l. 158., a peti Usienus Secundus l. 158. Kmalu za njim je prišel do vlade M. Bassaeus Rufus in za tem Flavius Titianus pred l. 166. Dvanajsterim prokuratorjem se ne da določiti doba vlade.

Vendar pa sme Celeja ponosna biti, da ima spomenike tolikih namestnikov in da so se ohranila imena najvišjih oblastnikov iz skoro poldrugega stoletja. Kakor glede temeljnega ozidja in naselbinske oblike, tako ima torej Celeja tudi največ pisanih spomenikov za domačo zgodovino onih temnih časov, o katerih vsi drugi viri molče. V tem obziru je »lokalni muzej« v Celju velike važnosti in zato zaslužuje vsestranske podpore.

Iz domače zgodovine.

I.

Oblast Vzhodnih Gotov.

Spisal dr. Fr. Kos.

Leta 476. je uničil herulski kralj Odovakar[1] zahodnorimsko cesarstvo ter se polastil gospostva čez Italijo. Ko je vladal 13 let, vzdignil se je nadenj Teodorik, kralj Vzhodnih Gotov. Ta se je namreč napotil s svojimi četami proti zahodu čez Srem in bližnjo Panonijo ter prišel do beneške meje. Pri mostu, ki je držal čez Sočo, postavil je svoj tabor.[2] Odovakar mu je prišel nasproti s svojo vojsko, katero so pa Vzhodni Gotje premagali leta 489.

Drugo bitko je Odovakar zgubil pri Veroni. Ko je bil leta 490. poleg reke Adde tretjikrat tepen, šel je v močno utrjeno Ravenno, kjer so ga Gotje brez vspeha oblegali tri leta. Nazadnje se je Odovakar podal Teodoriku, ko mu je ta obljubil, da mu pusti življenje ter mu da še mnogo predpravic. Komaj pa je gotovski kralj dobil Ravenno v svojo oblast, znebil se je moža, o katerem je mislil, da mu ne more prav zaupati. Odovakar in njegovi sorodniki so bili leta 493. pomorjeni. Teodorik se je sedaj brez ovir polastil vlade čez Italijo in sosedne pokrajine, kjer je potem vladal do svoje smrti, do leta 526.

---

[1] Gledé pisave »Odovakar« gl. Büdinger, Österr. Geschichte, str. 50, op. 3.

[2] Jordanis, De rebus Getic. c. 57: »Theodoricus . . . . Hesperiam tendit, rectoque itinere per Sirmas ascendit, vicinas Pannoniae, indeque Venetiarum fines ingressus, ad pontem Sontium nuncupatum castra metatus est.« — Cassiodori Variar. I, 18: » . . . . . deo propitio Sonti fluenta transmisimus, ubi primum Italiae nos suscepit imperium«. — Omenjeni most čez Sočo je bil najbrže blizu izliva reke Vipave, ne daleč od sedanjega mesta Gradišča.

Kralj Teodorik je gospodoval tudi po deželah, po katerih bivajo sedaj Slovenci. To nam dokazujejo pisma, katera je pisal njegov prvi uradnik Cassiodor[3] raznim osebam, bivajočim takrat po sedanji naši domovini. Znana so nam pisma, poslana k Soči, v Istro in v Posavje. Oblast gotovskega kralja Teodorika je segala na severovzhodni strani njegove države noter do Donave med Dravo in Savo. Med Jadranskim morjem in omenjenim delom reke Donave je bilo več gotovskih pokrajin, namreč Istra, Dalmacija, Posavje («Savia», to je zemlja ob Savi) in Sremska Panonija («Pannonia Sirmiensis»). Omenimo naj še, da je Istra mejila na severu ob Beneško («Venetia»).[4]

Za časa gotovske oblasti ste živeli po Italiji in tudi po naših krajih dve plemeni, namreč prejšnji prebivalci, ki so govorili latinski jezik in bili katoliške vere, ter novi naselniki, ki so bili gotovskega rodu in arijanske vere. Med obema ni manjkalo nasprotstev. Rimljanje, ki so bili nekdaj sami gospodarji na svoji zemlji, delali so na to, da bi vzeli barbarskim Gotom njih oblast. Ker so bili sami preslabi, pričakovali so pomoči iz Carigrada.

Teodorik je bil hraber in zveden poveljnik, ki je znal strahovati razne sovražnike. V svoji državi je pametno in

[3] Magnus Aurelius Cassiodorus Senator je bil plemenit Rimljan, ki se je prizadeval, da bi kolikor mogoče odstranil sovraštvo med Rimljani in Goti. Kot prvi uradnik Teodorika Velikega in njegovih naslednikov je delal na to, da bi se vladalo po načinu prejšnjih rimskih cesarjev. V svojih delih ni poveličeval samo slave in omike rimskega ljudstva, temuč tudi hrabrost gotovskega rodu. Izmed njegovih spisov je za nas najznamenitejša njegova zbirka uradnih pisem, katerih je 12 knjig. Znana je pod imenom «Variarum (epistolarum) libri XII.» Cassiodor je zbral ta pisma vsled prigovarjanja svojih prijateljev leta 538. Bila so že večkrat natisnjena. Najboljša izdaja je v «Monumenta Germ., Auctorum antiqu.» tom. XII.

[4] Glej zastran Istre Cassiodori Variar., XII., 22 in 23; zastran Dalmacije III, 25 in 26; VII, 24; IX, 8 in 9; zastran Posavja V, 14 in 15; IX, 8; zastran Sremske Panonije III, 23 ter zastran Beneškega XII, 26. — Primerjaj tudi Prokop, De bello Gothico I, 15.

modro vladal. Akoravno še pisati ni znal, podpiral je vendar znanost in umetnost. Trgovina, obrtnija in kmetijstvo so pod njim zopet oživeli. Pokrajine, ki so bile prej opustošene, začele so znova cveteti. Svojim Gotom je dal tretji del rimske zemlje, vendar večinoma tisto, katero so prej imeli Odovakar in njegovi ljudje. Rad bi bil Gote in Rimljane do dobrega sprijaznil, kar pa se mu ni posrečilo. Hotel je, da naj živite obe ljudstvi skupaj, vsako po svojih navadah. Ostro je kaznoval vsakega, naj bi si bil Got ali Rimljan, ki bi začel drugega napadati zarad vere ali pa narodnosti. Vojaštvo je izročil svojim rojakom, državne službe je pa podelil večinoma omikanim Rimljanom. Akoravno po veri arijanec, bil je tudi prizanesljiv katoličanom. Spoštoval je papeža in katoliške škofe. Ko je bil leta 498. v Rimu Simah izvoljen za papeža, podpiral ga je Teodorik, ne pa protipapeža Lavrencija.[5] Ko je bil leta 501. v Rimu cerkveni zbor, katerega je pa nasprotna stranka razdrla, pisal je Teodorik dne 8. avgusta milanskemu škofu Lavrenciju, oglejskemu škofu Marcelinu, ravennskemu škofu Petru ter vsem drugim škofom, kateri niso bežali iz Rima, da bi se dne 1. septembra znova zbrali v Rimu, ne pa v Ravenni, kakor so nameravali. Obljubil jim je ob jednem svojo pomoč.[6]

Kralj Teodorik je vladal po načinu prejšnjih rimskih cesarjev. Njegovo vladanje je najbolje opisano v pismih, katera je na njegovo povelje sestavil njegov uradnik Cassiodor. Za nas so najznamenitejša tista, katera so v dotiki z našimi domačimi kraji. Iz njih najbolj spoznamo, kaj so gotovski vladarji dobrega storili tistim prebivalcem, ki so nekdaj bivali ob Soči in Savi. Ta pisma nam ob jednem nekoliko kažejo kulturne razmere tistih časov po naši sedanji domovini.

Med letom 507. in 511. je poslal kralj Teodorik pismo Lukristanom, ki so bivali ob Soči.[7] Najbrže so bili ti Lukri-

---

[5] Jaffé, Reg. pont. Rom., I (ed. 1885) str. 96 i. d.

[6] Mansi, Concil. coll., VIII, str. 253. — Monum. Germ. Auctor. antiqu. tom. XII, str. 419.

[7] Cassiodori Variar. I, 29: «Universis Lucristanis super Sontium constitutis.» Lukristani se samo na tem mestu omenjajo.

stani neki gotovski razrod. V pismu jim omenja, da zahteva državna korist, skrbeti za javno vožnjo («cursus»), ali po domače za pošto, ker z njeno pomočjo se jako hitro vršé kraljevi ukazi. Gledati je treba na konje, ki so odločeni za tako vožnjo, da ne osušé in ne obnemorejo. Zato ukazuje Lukristanom, da se mora povrniti tista zemlja, katera je bila nekdaj odmenjena za te konje («veredus»), pa so si jo prisvojili posestniki na svojih postajah («mutationes»).[8]

Neko drugo pismo,[9] katero je bilo tudi spisano med 507. in 511. letom, kaže nam Teodorikovo pravicoljubje nasproti katoliškemu škofu. Pri kralju se je namreč pritožil neki Štefan ter trdil, da so ljudje puljskega škofa Antonija na surov način napadli njegovo hišo, katero ima že dolgo časa v svoji posesti. Najbrže je bil ta Štefan gotovskega rodu, kateremu je moral kak Rimljan odstopiti svoje posestvo. Kralj Teodorik je vsled rečene pritožbe pisal puljskemu škofu ter mu velel, da se povrne tožniku njegova lastnina, ako je njegova izjava resnična. Spodobi se, da on (škof) popravi, kar so grešili njegovi ljudje. Ako bi pa bila pravica na njegovi (škofovi) strani, potem naj natančno vse pozve in preišče ter pošlje nato v postavah zvedeno osebo k njegovemu (Teodorikovemu) grofu, kjer naj se vsa zadeva razsodi in sklene. Kralj pravi v svojem pismu, da upa, da (škof) ne bo vsled tega razžaljen in se tudi ne bo jezil, ako je bil zatožen po krivici. Bolje je, da se stvar razjasni, kakor pa, da bi se tožba ne preiskala.

Mimogredé naj bo omenjeno, da je kralj Teodorik razglasil naredbo, da naj razsodi prepir med dvema Gotoma kraljevski grof, ki je gotovskega rodu, prepir med Gotom in Rimljanom naj poravna grof v navzočnosti Rimljana, kateri mora biti zveden v postavah, prepir med dvema Rimljanoma

---

[8] «Mutationes» so bili kraji na državnih cestah, kjer so se med vožnjo menjavali konji ali pa vozovi.

[9] Cassiodori Variar. IV, 44: «Antonio viro venerabili Polensi episcopo.»

pa naj reši sodnik rimskega rodu. — V prej navedenem slučaju je bilo treba razsoditi med puljskim škofom, ki je bil Rimljan, in nekim Štefanom. Prvi naj bi poslal zvedenega jurista kot svojega zastopnika k gotovskemu grofu, kjer naj bi se razsodilo, kdo ima prav.

Zanimivo je pismo, katero je kralj Teodorik med letom 507. in 511. poslal v Sisek ali v Posavje ondotnim provincijalom, kapilatom, defenzorom in kurijalom.[10] Pisal jim je, da jim postavlja kot predstojnika čez njih kraj Fridibada. Iz pisma je razvidno, kako nalogo je imel ta uradnik. Kaznuje naj po postavi živinske tatove, odpravi poboje, obsoja tatvine ter nje same varuje pregrešnih činov. Žive naj v slogi in obnašajo naj se pošteno. Kdor bi se ravnal po slabih navadah, naj se kaznuje. Kralj tudi poudarja v svojem pismu, da naj se nihče ne zanaša na svoj rod ali pa na zasluženo čast.

Važno je pismo, katero je kralj Teodorik poslal med letom 523. in 526. svojemu uradniku Severinu, ker nam opisuje davčne in sodnijske razmere po Posavju v tistem času.[11] Kralj pravi, da je večkrat slišal pritožbo svojih provincijalov, da bogati posestniki po Posavju ne plačujejo davka od svojih hiš, pač pa še hočejo s pregrešno kupčijo kaj sebi pridobiti. Njih javno delovanje je le privatno koristolovje. Sedaj nalaga njemu (Severinu), da pokaže svojo spretnost.

---

[10] Cassiodori Variar., IV, 49: «Universis provincialibus et capillatis, defensoribus et curialibus Siscia vel Savia consistentibus.» — Provinciales so bili v pokrajini ali provinciji živeči prebivalci. — Capillatti. Tako so imenovali gotovske plemenitaše, ker so imeli dolge lase (capillus). — Defensores so živeli za časa gotovske oblasti po manjših mestih. Ljudstvo jih je predlagalo, kralj pa potrjal. Branili so svoje someščane, ako bi bil hotel kdo zoper nje protipostavno postopati. Tudi so določevali ceno raznim pridelkom, da ni nastala kaka draginja. — Po zgledu rimskega senata so bile tudi po manjših mestih kurije, katere so imenovali tudi «manjši senat» (minor senatus). Člani takega manjšega senata so se zvali «curiales» ali «decuriones». Njih naloga je bila, da so skrbeli za blagor svoje občine.

[11] Cassiodori Variar., V, 14.

Nadzoruje naj posestnike ter uredí davek tako, da odstrani vsako oproščenje ter določi, koliko naj kdo plačuje z ozirom na njegovo premoženje in osebo. Na ta način se zlajša provincijalom njih breme. Tiste pa, kateri so brez njegovega (Teodorikovega) ukaza drugim nalagali davek ter samovoljno navalili butaro na nje, treba je postavno kaznovati takó, da povrnejo vso škodo tistim, katerim so jo po krivici naredili. Tudi naj se preiščejo računi vplačanih davkov pri defenzorjih, kurijalih in posestnikih. Ako se pokaže, da je posestnik plačeval davek od zadnje osme indikcije[12] sem, a se denar ni odštel kraljevi blagajnici in se tudi ne porabil za potrebne izdatke v tamošnji pokrajini, treba je, da se na vsak način popravi taka napačna predrznost. Kralj tudi veleva Severinu, da naj se prepriča, se je li prav izplačalo to, kar je dobil računar («tabularius») iz kraljeve blagajnice. Bilo bi nezaslišano, ako bi njegovo (kraljevo) dobrotljivost, s katero hoče vsem ustreči, uničevali sedaj nekateri ljudje s svojo tatvino.

Govori se, da nalagajo pokrajinski sodniki («iudices provinciae»), kurijali in defenzorji posestnikom nepostavne stroške pri javni vožnji in pri drugih stvaréh: preišče naj (Severin) tudi to in uravna takó, kakor zahteva postava. — Stari barbari («antiqui barbari»),[13] ki so vzeli Rimljanke za žene ali pa si na drug način pridobili posestva, plačujejo naj davek od svojega imetja ter nosijo prej našteta bremena. Rimski sodnik («iudex Romanus»)[14] naj pride na leto jedenkrat v vsako mesto zarad stroškov, katere težko plačujejo ubogi provincijali; v vsakem kraju naj ne dobi več kakor le tridnevno odškodnino, ker tako velevajo postavni ukazi. Kralj

---

[12] Osma indikcija je trajala od 1. sept. 514 do 1. sept. 515.

[13] Ti barbari so bili najbrže Heruli in drugi narodje, ki so prišli z Odovakarjem v Italijo, ne pa Slovani, kakor domneva Linhart, Versuch einer Geschichte von Krain, II, str. 86.

[14] V tem pismu sta omenjena «iudex Romanus» in pa «iudex provinciae». Prvi je bil postavljen za Rimljane, zadnji je bil gotovski grof, ki je sodil svoje rojake.

pravi, da so njegovi predniki želeli, da bi vožnje sodnikov provincijalom ne donašale bremen, temuč dobiček.

Telesni stražniki («domestici») gotovskega grofa in vicedomini so bajé vsled terorizma vzeli provincijalom nekatere reči. Blagovoli naj (Severin) te (provincijale) zaslišati, in, ako se je storilo v tej zadevi kaj krivičnega, stori naj nemudoma to, kar je postavno. Kralj ukazuje Severinu, da naj vsestransko presoja posebno to, kar koristi državi in provincijalom. Tudi naj vse, kar zve, dâ zapisati v davčne knjige, da bi se pozneje ne mogla tako lahko ponoviti kaka prevara.

V istem času, ko je poslal kralj Teodorik prej omenjeno pismo Severinu, pisal je tudi posestnikom v posavski pokrajini.[15] Izrekel je željo, da bi njegovo sodišče[16] pripomoglo do pravice vsem podložnikom po raznih krajih njegovega kraljestva. Ker pa to ni mogoče zarad mnogih opravil, zdi se mú (kralju) primerno, da jim (posestnikom v Posavju) dovoli jednako sodišče ter jih tako tudi osvobodi neugodnosti dolgega potovanja. Pošilja jim slavnega in plemenitega Severina, zvedenega v postavnih naredbah, da pri njih postopa tako, kakor mu je znano, da je njemu (kralju) všeč. Kralj pravi, da jim ustreza njih pritožbi, ker se bodo odslej zločini sodili v domačem kraju («in ipsis cunabulis»). Kaj je določil zastran njih miru in jednakosti davkov, pokažejo njegovi ukazi, katere je dal prej imenovanemu Severinu.

Ko je dne 30. avgusta leta 526. umrl kralj Teodorik, zapustil je državo svojemu vnuku Atalariku, ki pa je imel takrat še le sedem let. Zato je v njegovem imenu vladala njegova mati Amalasunta, hči kralja Teodorika. Prvi minister je bil Cassiodor, ki je tudi sestavljal razna uradna pisma v imenu mladega Atalarika. Omeniti hočemo tu dve pismi.

Leta 526., tedaj precej v začetku svojega vladanja, je pisal kralj Atalarik pismo grofu Osvin-u ter mu naznanil, da

---

[15] Cassiodori Variar. V, 15: «Universis possessoribus in Savia provincia constitutis.»

[16] «Comitatus noster» pomenja tu sodišče na dvoru kralja Friderika.

ga pošilja v Dalmacijo in v Posavje[17], kjer bi skrbel s primernimi naredbami za njegovo (kraljevo) korist ter s svojo pravičnostjo naredil udano ljudstvo še hvaležnejše. Nikar naj se ne ravna po tujih zgledih. Pazi naj, kaj dela, in gleda naj, da ga ne bo treba opominjati. Kdor rad uboga, takemu se prizanaša po pravici in brez dvoma se mu znova skaže zaupanje. Kralj piše o Osvinu, da je sicer že prileten, a njegovo delovanje je vsled tega bolj premišljeno. V svoji mladosti je brez madeža služil njegovemu (Atalarikovemu) staremu očetu; sedaj pa naj pokaže, koliko izkušenj si je pridobil v njegovih (Atalarikovih) dneh.

Videli smo, da je že kralj Teodorik poslal Severina v Posavje, kjer naj bi uredil davčne in sodnijske zadeve. Kmalu potem je postavil kralj Atalarik grofa Osvina čez Dalmacijo in Posavje. Nato je pisal prebivalcem po teh dveh pokrajinah ter jim naznanil, da dobé dva izvrstna uradnika. Vsebina dotičnega pisma, katero je bilo sestavljeno v začetku Atalarikovega vladanja, tedaj morebiti zadnje mesece leta 526., ali pa leta 527., je nekako naslednja:[18]

Kralj Atalarik piše Gotom in Rimljanom, da želi poslati v svoje pokrajine take móžé, ki so vajeni orožja in ljubijo pravico, da ne bodo imeli (Gotje in Rimljanje) strahu pred tujimi narodi in da tudi ne bodo izpostavljeni obrekljivemu zalezovanju. Kralj pravi, da je sklenil, da naj postane predsednik v Dalmaciji grof Osvin, ki je na glasu na njegovem (kraljevem) dvoru ter jako znan v pokrajinah vsled dolgega občevanja. Ravnajo naj se po njegovih ukazih, ker so se že večkrat prepričali o njegovi (Osvinovi) pravičnosti. — Ob jednem jim pošilja Severina, da bi jim skupno dajala hvalevredne ukaze. Kar so želeli že v četrti indikciji[19], to dobé sedaj, ko jim pošilja slavnega grofa ter tako z dobrotami

---

[17] Cassiodori Variar., IX, 8: «. . . ad Delmatiarum atque Saviae provincias».

[18] Cassiodori Variar., IX, 9.

[19] Četrta indikcija je segala od 1. sept. 525. pa do 1. sept. 526.

prične svojo vlado. Kralj jim piše, da naj pridejo v zadevi grofa Osvina k njemu (h kralju) taki možje, od katerih lahko zve natanko, kako bi kazalo v prihodnje urediti davek, da bi jim (Gotom in Rimljanom) zlajšal breme, ako bi spoznal, da so preobloženi. Država postane trdna, ako se varuje premoženje davkoplačevalcev.

Za časa vladanja Vzhodnih Gotov se je skrbelo, da ni ljudstvo trpelo pomanjkanja in lakote. Ako je bila v kakem kraju slaba letina, imela je vlada usmiljenje z ubogim ljudstvom. Iz pisma, katero je Cassiodor Senator pisal med letom 533. in 537. nekemu Pavlu[20], razvidi se, da zemlja takrat po Beneškem ni obrodila ne vina, ne pšenice in ne ajde. Med prebivalci je nastalo vsled tega veliko pomanjkanje. Nato je Cassiodor, ki je bil takrat prvi uradnik gotovskih vladarjev, namreč pretorijanski prefekt, ukazal, da naj se vino in pšenica, kateri ste se nabrali za vojsko po mestih, v Concordiji, Ogleju in Čedadu, povrnete prebivalcem, le meso naj se porabi za vojake, ker bi se drugače pokvarilo. Da pa vojaštvo ne bo brez vina, nakupi naj ga rečeni Pavel v Istri, kjer je vinska trta jako dobro obrodila.

Iz prej omenjenega pisma je razvidno, da se je gotovska vlada obrnila v Istro, da bi tu nakupila vina za vojsko. Znana so nam pa še tri druga pisma prej imenovanega pisatelja, v katerih čitamo, da je bila rečena dežela leta 537. jako bogata.

V prvem pismu[21] se obrača Senator do isterskih provincijalov ter omenja, da je zvedel od raznih potovalcev, da ima Istra letos jako mnogo vina, olja in pšenice. Zato naj bi dali (isterski provincijali) za sedanjo prvo indikcijo (za leto 537/538) kot davek za toliko solidov rečenega živeža, kolikor bi drugikrat morali plačati v novcih; druge služnosti se od imenovane pokrajine ne bodo zahtevale zarad vsakoletnih izdatkov. Ker bi pa država potrebovala prav mnogo

[20] Cassiodori Variar., XII, 26.

[21] Cassiodori Variar., XII, 22: «. . . provincialibus Histriae».

vina, olja in pšenice, pošilja (Senator) iz kraljeve blagajnice toliko solidov za nakup rečenega živeža, kolikor ga je mogoče kupiti brez njih (Istrijanov) škode. S ceno bodo zadovoljni, ker ne bo treba dati brodarine. Senator piše, da pošilja s tem pismom v Istro jako zvedenega moža Lavrencija, kateri je že pokazal svojo izurjenost v raznih državnih zadevah. Njegova (Lavrencijeva) naloga je, da izvrši brez odloga po danih ukazih, kar bi koristilo državni blagajnici. Senator naroča isterskim provincijalom, da naj preskrbé, kar se jim je ukazalo. Prikupili bi se njegovemu uradniku, ako bi voljno izvršili ukaz. Naznanja jim, da bodo cene tudi pri prihodnji priložnosti primerne, ako mu pismonoša («praesentium gerulus») prinese novico o obilici pridelkov. Cena se kaki stvari ne more pravično določiti, dokler ni znano, koliko je je.

V rečenem pismu Senator slavi Istro, njeno rodovitnost in blagostanje. Piše namreč, da je zanj (ki je bival v Ravenni), Istra najbližja pokrajina, ležeča nad zalivom Jonskega morja («supra sinum maris Jonii»), polna oliv, okrašena z njivami in vina bogata, kjer zori vsak sadež s trikratno rodovitnostjo. Po vsi pravici se zove Istra polje ravennsko, jedilna shramba kraljevega mesta (Ravenne), razkošno in prijetno shajališče, katero ima kaj ugodno podnebno toplino, ker se razprostira (od morja) proti severu.[22] Istra ima tako rekoč nekoliko svojih Baj[23], ker se morje na raznih stranéh zajeda v njeno zemljo. V takih krajih je polno gostiln z morsko juho («garismatia»)[24], tudi je obilo rib. Tu je tudi več Avernov. Brez števila je morskih ribnikov, kjer se povsod plodijo ostrige brez človeškega napora. Tu se ni treba truditi za živež in

---

[22] Z drugimi besedami, Istra je nagnjena proti jugu ter je na severu zavarovana z gorami.

[23] Baiae so bile mesto na kampanskem obrežju blizu Neapola ter za časa rimskih cesarjev imenitno kopališče. Nedaleč od Baj je bil Avernus z majhnim jezerom.

[24] Garismatium = taberna ubi garum conficitur. (Mon. Germ. Auctor. antiqu. tom. XII, str. 543.)

tudi ne skrbeti, kako bi si kdo prisvojil rečene dobrote. Vile («praetoria») se svetijo na dolgo in široko in človeku se zdi, da so sestavljene iz biserov; zato so trdili predniki, da krasotí toliko palač imenovano pokrajino. Blizu brega je cela vrsta najlepših otokov, kateri donašajo priljubljeni dobiček, varujejo barke pred nevarnostmi ter bogaté poljedelca s svojo veliko rodovitnostjo. Istra popolnoma okrepčuje dvorno stražo («comitatenses excubias»), kinča italsko državo, preskrbuje višje osebe z razkošjem, nižje pa z živežem, in skoraj vse, kar se v tej pokrajini pridela, spravi se v kraljevo mesto (v Ravenno). Sedaj prepušča ta presrečna pokrajina radovoljno svojo zalogo.

V istem času je pisal pretorijanski prefekt nekemu Lavrenciju[25] ter mu ukazal, da naj gre v Istro ter tu nakupi za toliko solidov vina, olja in pšenice, kolikor bi bilo davčnih dohodkov. Tudi naj nakupi od trgovcev in posestnikov tega živeža za toliko solidov, kolikor jih je dobil od njegovega (prefektovega) denarničarja («arcarius»), kar je razvidno tudi iz zapisnika, katerega je dobil (Lavrencij) od računarjev. Kako velika je obilica rečenih pridelkov, kateri so na prodaj, naznani naj z resničnim poročilom.

Treba je pa bilo tudi skrbeti, da so se nakupljeni pridelki spravili iz Istre v Ravenno. Pretorijanski prefekt Senator se je v tej zadevi obrnil do pomorskih tribunov («tribuni maritimorum») ter jim ukazal, da naj hitro prepeljejo vino, olje in pšenico iz Istre v Ravenno, ker imajo dovolj ladij ob meji.[26] Lahko jim bo iti v bližnjo pokrajino, vsaj so že večkrat prejadrali neizmerne prostore. Pripravijo naj ladije ter se ž njimi napoté na morje, kadar jih opozori Lavrencij, kateri je odposlan, da preskrbi robo. Ako bo vreme ugodno, gredo naj po bližnjici.

Navedena pisma, katera je sestavil Cassiodor za časa gotovske oblasti, pojasnjujejo nam politične in kulturne raz-

---

[25] Cassiodori Variar., XII, 23.

[26] Cassiodori Variar., XII, 24.

mere one dobe. Žal, da so jih do sedaj naši domači zgodovinarji navadno prezirali.

Akoravno so gotovski vladarji milo in kolikor toliko nepristransko vladali po Italiji in sosednih deželah, vendar si niso mogli pridobiti naklonjenosti prvotnih rimskih prebivalcev. Le nekateri so bili Gotom v resnici prijazni; velika večina katoliških stanovalcev pa se je ozirala v Carigrad, kjer so vladali nasledniki Konštantina Velikega čez vzhodni del nekdanje obširne rimske države.

Leta 533. je Belisar, poveljnik grškega cesarja Justinijana I., popolnoma premagal arijanske Vandale, ki so živeli v severni Afriki, ter njih zemljo zedinil z vzhodno-rimskim cesarstvom. Justinijan I. je sedaj iskal prilike, da bi si podvrgel tudi Vzhodne Gote. Priložnost se mu je kmalu ponudila.

Leta 534. je umrl mladi gotovski kralj Atalarik in njegova mati Amalasunta je sama prevzela vlado. Bila je jako omikana žena ter Rimljanom bolj naklonjena, kakor Gotom. Stopila je tudi v dotiko z dvorom v Carigradu. Da bi lažje krotila podložne Gote, kateri je niso hoteli več prav slušati, omožila se je s svojim bratrancem Teodatom, ki je sedaj postal kralj. Komaj so ga Gotje priznali za svojega vladarja, znebil se je Amalasunte, za katero ni nič maral. Poslal jo je na neki otok ter jo ondi dal zadušiti leta 535.

Grški cesar Justinijan se je hotel maščevati nad morilcem svoje zaveznice ter je napovedal Teodatu vojsko. Poslal je svojega poveljnika Belisarja najprej v Sicilijo, potem pa v Italijo. Belisarjev podpoveljnik Konstancijan se je polastil takrat (535) Dalmacije in Liburnije.[27] Istra je ostala v tistem času še v gotovski oblasti, kar nam dokazujejo prej omenjena pisma iz leta 537/538.

Ker kralj Teodat ni znal braniti svoje države, uprli so se mu Gotje, ga odstavili in kmalu potem ubili. Na njegovo mesto je prišel Vitiges (536—540), kateri se je bil že za

---

[27] Prokop, De bello Gothico, I, 7 in 15.

časa Teodorika skazal s svojo hrabrostjo. A tudi on se ni mogel z vspehom ustavljati Belisarju in njegovim četam.

Moj namen ni, opisati dvajsetletno vojsko med Goti in Grki. Omeniti hočem v prvi vrsti le to, kar se je vršilo na naših domačih tleh.

Kralj Vitiges je poslal leta 537. del svoje vojske pod nadzorstvom dveh poveljnikov v Dalmacijo ter jima ukazal, da naj pomnožita v Posavju število vojakov, da bodeta lažje vzela Solin (Salona tik sedanjega Spljeta) in pa nadlegovala sovražnika. Z glavnim oddelkom se je Vitiges sam napotil proti Rimu.[28]

Ko je leta 539. Belisar šel nad Ravenno, da bi jo oblegal, dobil je tudi Vitalijan, njegov podpoveljnik v Iliriji, ukaz, da bi se napotil s svojimi trumami iz Dalmacije na Beneško.[29] Mogoče je, da si je Vitalijan takrat med potjo osvojil Istro in bližnje pokrajine. To bi smeli sklepati iz tega, ker je bil v tistem času izvoljen za oglejskega škofa Macedonij, ki je bil po rodu Macedonec, tedaj podložnik grškega cesarja.[30] Tudi nam nekako indirektno dokazuje ponarejena listina z dne 24. marca 543. leta, da je bil Poreč v rečenem letu že pod bizantinsko oblastjo.[31] Leta 537/538 je bila Istra, kakor smo že rekli, še pod gotovsko vlado.

Leta 540. je bil Belisar poklican v Carigrad. Za časa njegove nenavzočnosti v Italiji so začeli Gotje znova napredovati. Za Vitigesom so izvolili najprej Ildebalda za svojega kralja. Ko je bil ta umorjen in tudi njegov naslednik Erarik, postal je Totila gotovski vladar (541—552), ki si je v kratkem času pridobil velik del od Bizantincev prisvojene Italije. To je napotilo cesarja Justinijana, da je leta 544. vnovič poslal Belisarja nad Gote. Ta se je obrnil sedaj s

---

[28] Ravno tam, I, 16.

[29] Ravno tam, II, 28.

[30] Danduli Chronicon, lib. V, c. 10 (Muratori, Rer. Ital. Script., XII, str. 87).

[31] Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 543.

svojimi trumami proti Dalmaciji. Tu preskrbi posadko v Solinu, katera se je že hotela udati Gotom, z živežem za jedno leto. Potem se napoti z vsem brodovjem čez morje v Pulj, kjer ostane nekoliko časa, da uredí svojo vojsko. Nato odjadra v Ravenno.[82]

Ker je cesar Justinijan premalo podpiral Belisarja, ni mogel ta Gotov popolnoma premagati. Zato se je vrnil leta 549. v Carigrad, njegov podpoveljnik Ver pa je padel v boju z Goti blizu Ravenne. Premagani Verovi vojaki in tudi drugi so se potem (550) zbirali v Istri ter se hoteli združiti z novim grškim poveljnikom Germanom, kar pa se ni zgodilo, ker je ta prezgodaj umrl.[83] Iz besed papeža Pelagija I., katere je pisal patriciju Valerijanu, se da sklepati, da je gospodoval leta 552. gotovski kralj Totila čez Istro in Beneško.[84]

Rečenega leta je poslal cesar Justinijan nad Vzhodne Gote svojega poveljnika Narseta, ki je premagal Totilo ob podnožju apeninskega gorovja pri vasi «Taginas» imenovani (552). Po Totilovi smrti je postal Teja gotovski kralj, katerega je Narset užugal tik Vesuva (553). Kmalu potem si je podvrgel še ostale dele gotovske države ter Italijo spravil pod grško oblast.

Kar se tiče naše domovine, gospodovali so grški cesarji dalj časa le čez tiste kraje, kateri so bili tik Jadranskega morja, vse drugo pa je prišlo kmalu drugim v roke. Bizantinska oblast se je razprostirala po isterskem obrežju do časa Karola Velikega, po drugih krajih pa le do leta 568., do prihoda Langobardov v Italijo.

---

[82] Prokop, De bello Gothico, III, 10 in 11.

[83] Ravno tam, III, 39.

[84] «Recolere enim debet celsitudo vestra, quid per vos deus fecerit tempore illo, quo Istriam et Venetias tyranno Totila possidente . . .» (Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 209; Mansi, Concil. coll., IX, str. 713 in 733.)

Beležke iz zapisnikov kapiteljskih sej pod škofom Hrenom.

Zap. A. Koblar.

V ljubljanskem kapiteljskem arhivu leži zbirka zapisnikov o kapiteljskih sejah od l. 1603—1628. pod naslovom: «Conclusiones sine Decisiones Capitulares aliquot annorum Cathedralis Ecclesiae Labacensis, factae in praesentia Ill^{mi} et Rev^{mi} in Christo Patris D. Thomae Ep. et Princ». Dasiravno se je večkrat sklenilo, da naj bodo kapiteljske seje vsaki teden vsaj jedenkrat, namreč v petkih, se vendar kaže iz zapisnikov, da so bile zelo redke. Predsedoval jim je škof sam in o njih obravnavah delal večinoma s svojo roko beležke, katere so pa večkrat prekratke, da bi iz njih izvedeli kaj določnega. Poberimo iz njih le nekatere podatke, ki imajo precej važnosti za škofijsko zgodovino.

1603, 6. maja. Seja je bila v škofiji. Navzoči so bili škof, dekan in trije kanoniki. Cerkvi Matere božje na Rožniku (Rosenbach) je o. Nikolaj zapravil 137 gld. in podložnike, kar naj terja nazaj generalni vikar z dvema kanonikoma. Jurij Freysseiysen, opat v Runi, trdi, da kot najvojvodski komisar ničesar ni vzel od te cerkve za deželnega kneza, razun tega, kar je bilo nadvojvodsko. — V škofiji (in Curia Episcopali) naj se vzrejajo prebendarji (dijaki, ki so že prejeli štiri nižje redove) in seminaristi. V torkih, četrtkih in nedeljah naj imajo po 4 jedi, druge dni pa po tri. Račune o hrani vôdi škofovski ekonom, nadzorstvo nad gojenci naj imajo pa dekan, generalni vikar in kanoniki. Dotlej so ti gojenci imeli hrano v (jezuvitskem) kolegiju med seminaristi, kamor so hodili v šolo. — Kapiteljske hiše naj se dovršijo v tem letu.

1605, 3. novembra. Kanonične ure naj se pojó, kakor predpisujejo pravila. Kanonikom naj pri sv. mašah strežejo leviti. Stolnemu pridigarju se določi plača.

1606, 6. febr., je bila škofijska sinoda v Gornjem Gradu in škof Hren je imel govor. — 1606, 4. nov., je sklenil kapitelj, da naj se v Št.-Jerneju sezida zvonik in postrojijo toplice (aedes Balneares).

1607, 1. febr. Stari prošt Gašpar Freudenschuss se pritožuje v kapiteljski seji zoper novega prošta Andreja Kralja, da se ta ne drži pogodbe, katero sta sklenila 27. apr. 1603 gledé resignacije na proštijo, in da mu ne plačuje pokojnine. Zahteva, da se mu plačuj redno, ali pa naj se mu dasta dva beneficija v Lescah kot vžitek. Kralj, prava zgaga, je postal prošt zoper voljo škofa Hrena.

1607, 17. febr. Magister Ivan Friderik Klemen, vikar v Kranju in naddijakon ljubljanske škofije, se pritožuje, da mu dela sitnosti patrijarški naddijakon in kamniški župnik Sebastijan Trebuhan. Kapitelj sklene, da naj se škofovska fara Kranj oprosti patrijarške jurisdikcije, kakor so oproščene kapiteljske fare. Trebuhanove cenzure so neveljavne.

1608, 5. jan. Pod kaznijo izobčenja se prepove kanonikom, da se ne smejo tožariti pred svetnimi sodišči.

1609, 22. apr. Kapitelj sklene, da naj bode vsako leto v ponedeljek po osmini vseh svêtov v stolnici slovesna obletnica za pokojne škofe, prošte, kanonike in klerike ljubljanske škofije (kakor je še dandanes). Ako umrje kak škof, prošt, dekan ali kanonik, naj se udeležijo pogreba vsi kanoniki, kapitularji in vikarji v duhovski obleki in naj bodo navzoči do konca pogreba. Snidejo naj se tudi na 3., 7., 30. dan in obletnico. — Škof Hren je bil kot kanonik iz svojega sezidal v Ljubljani hišo in je v nji stanoval. 17. nov. 1609 jo je poklonil za stanovanje stolnim pridigarjem. Prvi je šel noter stanovat pridigar Adam Sonntner.

1610. Vsak kanonik je dobival izrednih dohodkov: za jutranjice 7 vinarjev, za večernice 4 vinarje, za druge ure 2 vinarja in za veliko mašo 4 vinarje vsaki dan; kadar je imel škof opravilo, po dvakrat toliko.

1611, 25. apr., je dobil prošt Kralj mitro, katere prej ni smel nositi noben prošt. Napravil mu jo je kapitelj. Hranili so pa tačas v kapiteljski zakladnici še mitro prvega ljubljanskega škofa Lamberga. Kralj je postal vsled nove časti 28. apr. 1611 voditelj (Rector) kapiteljnu, kar je bil dotlej vedno le dekan. Obdržal je pa dekan skrb za cerkev in kor, kaznoval je zanikrne klerike ter nadzoroval vikarje in levite, ki niso smeli hoditi z doma brez njegovega dovoljenja. Pevca ali vodjo godbe (Ludi moderatorem) je vzprejemal v službo škof po nasvetu kapiteljna. Imel je hrano s šolskim podpevcem (Succentor Scholae) in dijaki (Praebendarii), ki so nosili sveče in banderca pri velikih opravilih. Ker se je preselil hospital od cerkve sv. Jakoba, je določil škof, da naj se preneso tudi ustanove cesarja Ferdinanda v mestni hospital. Namesto pri sv. Jakobu so imeli od 6. jun. 1611 vikarji in šolski vodja (Scholae moderator) svoje pete maše, večernice in pridige v cerkvi sv. Elizabete. — Vikarje in levite je v službo vzprejemal kapitelj. Isti je vzprejemal z vednostjo škofovo tudi organiste. Organistu so plačo zboljšali, da je imel toliko, kolikor kak kanonik rednih dohodkov. Orgljal ni v adventu in postu, pač pa vse osmine velikih praznikov. — Kanonik-kustos je čuval zaklade, posode in pontifikalije stolne cerkve. Kanonik-punktator je po storjeni prisegi delal pike kanonikom, ki niso prihajali v kor. Pike je izkazoval škofu, kateri je zamudnike kaznoval z globami.

1612, 11. maja. Katoliško pokorščino so obljubili: Ivan Ostermann, oskrbnik v Radovljici, gospa Olimpija Wild s hčerjo Dorotejo in vdova Prešernova. — V Škocijanu pri Turjaku je bil tačas župnik Andrej Ribič.

L. 1613. se sklene v kapiteljski seji, da naj se popravi kapiteljska hiša, v kateri prebivajo vikarji, leviti, organist in drugi služabniki stolne cerkve; dalje, da naj se kupi od mestnega starešinstva sosednja Satelbergerjeva hiša ter podere. V povečani kapiteljski hiši se določi prostor za arhiv, v katerem se bodo shranjevala važna pisma in zbirali se

kanoniki h kapiteljskim sejam. Arhiv je obokan in ima železna vrata ter gleda proti pokopališču in svetišču stolne cerkve.

1614, 10. jan., se omenjajo: Matija Fink, vikar pri svetem Nikolaju, Jurij Kramaršek, župnik v Šmartinu pri Kranju; 5. jun. 1614 Anton Stromayr, vikar pri sv. Nikolaju v Beljaku in kanonik vratislavski, Krištof Plank, župnik v Cerknici, in Matej Skrbec, župnik v Kranjski Gori.

1615, 27. apr., je prodal dekan kapiteljski mlin Mateju Žlebniku za 900 gld. Mestni župan ljubljanski je bil tačas Ivan Krst. Bernardini.

1616, 15. apr., se je sklenilo podreti pokopališki zid ob Satelbergerjevi hiši in pokopališče prirediti za pokop mrličev iz boljših stanov. — Za novo mitro so tačas zložili darove: Jurij Schryepper, vikar na Igu, Ivan Rozman, vikar v Kranju, Jurij Kramaršek, vikar v Šmartinu pri Kranju, Peter Otava, vikar v Naklem, Jakob Bregant, vikar na Vrhniki, Štefan Berner, župnik na Sori, Ivan Pomladè, vikar v Dobu, Matija Medved, vikar v Vodicah, Anton Lambert, vikar v Polhovem Gradcu, Sebastijan Blažič, vikar v Št. Vidu, Sebastijan Grošelj, vikar v Šmartinu pod Šmarijino Goro, Matija Steganšek, vikar v Smledniku in Ivan Kusavia, vikar v Svibnem.

L. 1621, 26. nov., so bili: Leonard Mulej, župnik v Kropi, Nikolaj Masi v Mošnjah, Ivan Pomladè, kurat v Dobu, Matej Vida v Smledniku, Vincenc Rassa v Gorjah, Ivan Dienstmann, župnik v Zaspu, Mihael Popal, župnik v Kranjski Gori, Sebastijan Blažič, vikar v Št. Vidu, Matija Medved (Ursus) v Vodicah, Blaž Cusmann, župnik v Kranju, Jurij Freudenschuss, vikar v Podbrezjah, Florijan Dornacher, vikar v Preddvoru, Ivan Novak, vikar v Križih pri Tržiču, Adam Veternik, župnik na Sori, Jakob Bregant, vikar na Vrhniki, Sebastijan Grošelj, vikar pod Šmarijino Goro, Andrej Žagar v Motniku, Ivan Kusavia, vikar v Št. Jerneju, Peter Otava, vikar v Svibnem; Ivan Fuchs, vikar v Dvoru (Cranzlhoffen), Vit Hofer, vikar Antona Stromayrja pri sv. Nikolaju v Beljaku, Luka Mihelič, vikar v Vogrčah (Ringgenberg), Andrej Rudmaš, vikar v Šent-

Mihelu pri Pliberku; Gregor Berthot, komisar v Planini (Montpreis), Gregor Bedal pri Sv. Petru pod sv. Gorami, Ivan Zeyner, vikar v Podčetrtku (Landsberg), Matija Stempher, vikar v Pilštanju (Peylensteinn), Jurij Messerer, vikar v Žaleku, Andrej Žagar, komisar in vikar v Slov. Gradcu, Martin Epensperger, vikar v Škalah, Gregor Droffelius v Št. Ilju, Jurij Belin, vikar v Ljubnem, Jurij Eyslsperger, vikar v Mozirju (Prassberg), Jurij Močirnik, vikar na Rečici (Riez), Blaž Pošešnik, vikar v Solčavi (Sulzbach), Jakob Stopar, komisar v Gornjem Gradu.

1627, 3. dec., je bil konzistorij pod predsedstvom škofa Hrena. Navzoči so bili: Prošt ljubljanski, rektor o. Albert Oczyky, generalni vikar Adam Sonntner, kapucinski pridigar o. Peter, jezuvitski pridigar o. Matija Klinka, bosonogi avguštinec o. Jurij Jurišič, frančiškanski gvardijan o. Leon, kapucin o. Kerubin, o. Ivan Frančišek Zenda, kanonik Tomaž Butalec, avguštinec o. Gašpar Bezjak, kanonik Jakob Stopar in kanonik Ivan Planina. Sklep se je glasil: «Exemplo Civitatum, Archiepiscoporum, Populorum, maxime Slaworum, Miraculo vitae restitutae mihi, Et in confusionem Haereticorum Ecclesiae meae antiquissimae deuotionem Principale Festum Ordinis S. Francisci Coronis addenda B. M. V. Festorum Exemplo ss. Sacramenti celebretur etiam in Foro exteriori, dispositione PP. Urbani IV. cuius Bulla habetur in Archiuio Oberburgensi Priuilegia et Indulgentia apostolica. Octaua. — In odorem currimus unguentorum tuorum Virgo gloriosa, immaculata et benedicta.»

Od kapiteljna se omenjajo v zapisnikih nastopni možje: Gašpar Freudenschuss, stari prošt, od 27. aprila 1603 do 29. dec. 1612; Andrej Kralj, prošt, od 27. apr. 1603 do 17. nov. 1614; bogoslovja doktor in dekan Mihael Michetz od 6. maja 1603 do 5. okt. 1618, kanonik-eklezijast Andrej Sturzenstainer od 6. maja 1603 do c. 1608, doktor prav in kanonik Jakob Artzt od 6. jul. 1603 do 17. nov. 1614 (bil je nekaj časa tudi gen. vikar, a nelepega značaja), kanonik Frančišek Sobandt od 6. maja 1603 do l. 1612., ko je umrl v

Kamniku, kanonik Jurij Schryepper od 17. febr. 1607 do 15. apr. 1616, kanonik Adam Sonntner od 17. febr. 1607 do 29. febr. 1626 (od l. 1614—1626 je bil gen. vikar), kanonik Jakob Šubic od 3. apr. 1607 do 13. nov. 1608, kanonik Jernej Štrukelj od 10. jan. 1610 do 9. nov. 1613, dekan Sebastijan Zamujen 29. dec. 1612, kanonik Vrban Standler od 29. dec. 1612 do 17. nov. 1614, prošt Gašpar Bobek od 5. okt. 1618 do 3. jan. 1628, kanonik in prodekan Gašpar Bertogna od 5. okt. 1618 do 30. marca 1623, kanonik Baltazar Wurzer jun. od 2. dec. 1621 do 29. febr. 1626, kanonik Jakob Stopar od 3. apr. 1625 do 10. marca 1649, kanonik dr. Tomaž Butalec (Wuttaliz) od 3. apr. 1625 do 3. jan. 1628, kanonik Ivan Planina 3. dec. 1627.

Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526.

Spisal **Anton Koblar.**

(Dalje.)

8. Bistrski samostan (Frantz).

Inventirala sta kranjski deželni oskrbnik in ljubljanski mestni sodnik Jošt Gwiner ter zapisala: Pozlačen križ s tremi kristali; 1 «Agnus Dei» na srebrni verižici, cenjen 2 marki; srebrno in pozlačeno monštranco, tehta 8 mark in 4 lote; okroglo monštranco z veliko kristalno glavo in kalcedonskimi bunčicami ob straneh, tehta 4 marke in 2 lota (odšteje se za kristale, kalcedone in biserno matico 10 lotov, ostane 3 $^1/_2$ marke); 2 pozlačena križca, tehtata 3 marke 12 lotov; pozlačeno tablo s tremi kristalnimi iglami (stefftn) na vrhu in z naslikano Oljsko Goro, tehta 2 $^1/_2$ marke; «Agnus Dei» s kalcedonskim stojalom, tehta okoli 1 marke; 2 mala «Agnus Dei», zgoraj pozlačena in s srebrnima stojaloma, tehtata okoli 8 lotov; pozlačen «pacem» (Pacificale) z biserno matico spredaj, tehta 8 lotov; srebrno kadilnico in dolgo verižico, tehtata 3 marke in 14 lotov; srebrno skudelo z vrčkoma (opfferkändln), tehtajo 25 lotov; velik pozlačen kelih s pateno, tehta 4 marke in 8 lotov; 6 kelihov in 4 male žlice, tehtajo 9 $^1/_2$ marke; srebrn

križ na nekem mašnem plašču s srebrnimi podobami in srebrnim humeralom, tehtajo 9 mark in 10 lotov; vsega skupaj 51 mark in 2 lota.

9. Stiški samostan (Sittich).

Veliko, pozlačeno monštranco, tehta 23 mark 9 lotov; pozlačeno monštranco, tehta 10 mark 5 lotov; pozlačeno škofovsko palico, tehta $11\,^1/_2$ mark 1 lot; 1 velik križ in 3 male pozlačene križce, tehtajo 9 mark in 11 lotov; pozlačeno Marijino podobo in srebrno doprsno podobo sv. Uršule s srebrnim stojalom; malo srebrno podobo sv. Sebastijana in še 3 srebrne podobe: sv. Barbare, sv. Marjete in sv. Janeza; 2 vrčka, srebrno tablo sv. Mohorja in Fortunata s stojalom ter malo srebrno monštranco, kar tehta skupaj 27 mark in 3 lote; srebrn pozlačen naprsni križ, srebrni zaponi za plašč, srebrno, pozlačeno kadilnico, 6 kelihov in 6 paten, tehta skupaj 19 mark 10 lotov; 3 «Agnus Dei» s srebrnimi verižicami in 2 pozlačena križa tudi s srebrnima verižicama, tehtajo 2 marki 6 lotov. Vse skupaj 104 marke in 5 lotov. — Ostavili so v samostanu 7 kelihov in 7 paten, 1 posrebren križ in nekaj bakrene posode. Opat svojih dragocenostij ni hotel dati, namreč: 6 pozlačenih in 24 srebrnih čaš, 1 skudelo in 16 žlic, kar je tehtalo 35 mark in 11 lotov. Rekel je, da bi dal le tedaj, ako bi to storili tudi vsi drugi gospodje duhovnega in svetnega stanú.

Zato so v stiškem samostanu zopet inventirali dne 1. sept. 1526 in našli nastopno: infulo, z biseri in dragimi kamni okrašeno, na jedni strani Marijino oznanjenje (vnser frawen englischer grues), na drugi strani pa podobi sv. Bernarda in sv. Benedikta, vezeni z biseri, na vrhu 2 srebrna pozlačena želoda, v sredi nekaj kristalov in okoli nekoliko kamnov; dalje srebrno pozlačeno škofovsko palico; 3 srebrne podobe: sv. Janeza, sv. Marjete in sv. Barbare; 2 srebrna vrčka; 4 srebrne pozlačene glave; 3 pozlačene čaše s pokrovi; 7 srebrnih čaš s pokrovi, 17 malih in velikih srebrnih čaš; srebrno pozlačeno skudelo; velik pozlačen naprsni križ z nekaterimi kamni in v sredi velik kamen; 17 srebrnih žlic z dolgimi roči; 1 velik prstan; 5 prstanov s kamni, med njimi 1 safir; 1 srebrn «Agnus Dei»; 1 srebrn pozlačen križec; 1 veliko in visoko srebrno in pozlačeno monštranco, notri je srebrna podoba Izveličarja, okoli srebrni vogli in nekaj podob, na vrhu pa kristal in na njem malo

srebra; 1 monštranco, zgoraj je podoba Matere božje, v sredi široko steklo in okoli 4 kamni, 2 zelena in 2 višnjeva; 1 malo srebrno monštranco; srebrn pozlačen križ s podobo Kristusa na križu in podobo Matere božje in sv. Janeza; srebrno tablico na srebrnem stojalu in notri svetinje sv. Hermagore in Fortunata; pozlačeno podobo Matere božje z otrokom v naročju in na stojalu Lindeckerjev grb; srebrno podobo sv. Sebastijana s srebrnim stojalom in koralno palico; 1 doprsno podobo sv. Uršule s krono, lasje in krona so pozlačeni in okoli je nekoliko kamnov; 1 srebrn pozlačen križ s šestimi kamni (3 safiri in 3 ametisti); 1 srebrn pozlačen križ s podobama Matere božje in sv. Janeza; mal srebrn pozlačen križ na neki svetilnici; srebrn in pozlačen «pacem», na njem sv. Andrej in sv. Katarina; 1 srebrn in pozlačen «pacem» s podobo Izveličarjevo; srebrn pozlačen križec s podobo Gospodovo in okoli 4 evangelisti; 1 srebrno kadilnico; 3 srebrne zapone od kornih plaščev; 14 srebrnih pozlačenih kelihov in toliko paten; 1 velik srebrn pozlačen križ in notri svetinjo od sv. križa (Heiltumb von dem Heiligen Creutz).

10. Selsko sodišče in mesto Višnja Gora (Weychselberg).

Poslalo je to sodišče: 4 srebrne monštrance, 5 srebrnih križev, 1 srebrno podobo sv. Genovefe, 14 kelihov, 15 paten (36 mark), dalje 44 kelihov z bakrenimi stojali, od katerih so vrnili cerkvam 31 kelihov; gotovine: v penezih 133 ren. gld., 29 og. gld. v zlatu in 1 ren. gld. v zlatu.

11. Selsko sodišče galenberško (Gallenberg).

Izročilo je: 2 srebrni monštranci, 1 kelih in 6 paten (8 mark 4 lote); 14 kelihov s srebrnimi stojali niso tehtali in od teh so dali 2 keliha župniku litijskemu, 2 farni cerkvi galenberški in 1 Juriju Schnitzenpaumerju.

12. Selsko sodišče turjaško (Aursperg).

Dalo je to sodišče: 1 srebrno pušico, 1 srebrn pozlačen križec, 1 malo srebrno pozlačeno monštranco, 7 kelihov in 7 paten (12 mark 12 lotov) in 4 kelihe z bakrenimi stojali in srebrnimi čašami.

13. Grajščinstvo Boštanj (Wachsenstain)

je dalo: 5 kelihov in 5 paten, kar je tehtalo 5 mark in 4 lote. Jeden kelih z bakrenim stojalom so dali oskrbniku boštanjskemu.

14. Selsko sodišče radeško (Ratschach).

1.) *Cerkev sv. Petra v Radečah* (Ratschach) 1 monštranco (1 1/2 f. 6 l.), 2 križa (1 1/2 f. menj 1 l.), 7 kelihov, 7 paten in 1 «pacem» (5 f. 25 l.); 2 keliha so pustili ondi, denarja pa cerkev ni imela. — Ondotna bratovščina sv. Petra je dala 1 gld. 46 kr., bratovščina sv. R. T. 5 gld., sv. Sebastijana 3 gld., sv. Andreja 1 1/2 f. vin. 3 kr., br. za verne duše (aller glaubigen sel) 3 f. vin., sv. Nikolaja 1 gl. 20 kr. in sv. Florijana 3 gld. 52 kr.

2.) *C. v Loki* (Lakh) (na Štajerskem, sedaj farna) 1 pozlačeno monštranco (3 f. 13 l.), 3 kelihe in 3 patene (2 f. menj 1 lot), pustili so ondi 3 bakrene kelihe, dalje 1 srebrn križ (15 l), v gotovini je bilo 43 in na posojilu 26 gld. — Bratovščine: sv. Florijana 1 gld., sv. Nikolaja 2 gld., sv. Andreja 1 marko, Matere božje 5 mark vinarjev.

3.) *Podružnica sv. Nikolaja* (na Savi, f. Radeče) 3 gld. 15 kr.

4.) *C. sv. Jurija v Turijah* (Im Turye) (f. Sv. Jakob v Dolu na Štaj.) 4 gld. 14 kr. in bratovščina 3 gld.

5.) *C. Matere božje v Širjah* (zw Schayer) (sedaj farna, na Štaj.) 1 kelih (6 lotov in 20 kvintalov), 1 bakren kelih so pustili ondi.

6.) *C. sv. Katarine na Jelovem* (zw Yelow) (f. Radeče) 1 kelih (17 lotov) in 5 gld., 1 mal kelih so pustili cerkvi.

7.) *C. sv. treh Kraljev* (na Brúniku, f. Radeče): 3 kelihe, 3 patene, 1 «pacem», 1 srebrno čašo (2 1/2 f. 3 lote) (pustili pa ondi 3 bakrene kelihe in 1 bakr. monštranco) dalje: 6 gld. v zlatu in 38 gld. v penezih. Dolžni so pa tej cerkvi bili: Ivan Črnomeljski 46 funtov, za katere je zastavil desetine, in 60 og. gld., za katere je zastavil kmetijo v Dolu, dalje Mackhin 40 gld., Scheyrer 40 funtov, Pandorffer 20 funtov, loški župnik 13 gld.

8.) *C. sv. Martina* (na Vrhóvem, f. Radeče) 1 kelih, 4 gld. 14 kr.

9.) *C. sv. Nikolaja* [1] (na Močilnem, f. Radeče) ničesar.

---

[1] Spadala je prav za prav pod svibensko dež. sodišče in je ondi našteta.

10.) *C. sv. Duha* (v Čelovníku, f. Loka na Štaj.) 1 gld. in bratovščina 3 gld.

11.) *C. sv. Jurija* (zu sand Jorgen) (f. Loka na Štaj.) 1 kelih 12 lotov in bratovščina 9 mark vin.

12.) *C. sv. Janeza na Razbórju* (am Rasvor) (sedaj farna cerkev na Štaj.) 1 kelih (19 lotov 1 kvintal) in 6 gld.; 1 kelih so pustili cerkvi. — Bratovščina sv. Janeza 16 gld. 18 kr.

13.) *C. sv. Jošta* (s. Jobst) (f. Razborje na Štaj.) 1 kelih (20 l.); denarja ima bratovščina 5 gld., cerkev nič ne.

14.) *C. sv. Tilna na Zidanem Mostu* (an der stainen pruckhen) (na Štajerskem, te cerkve sedaj ni več) 1 kelih in 1 malo monštranco (1 f. 5 l.).

Inventiral je radeški sodnik Baltazar Kluschew in odposlal iz žebniške in radeške selske sodnije v Ljubljano: 2 pozlačeni monštranci, 18 kelihov, 18 paten, 1 srebrn pozlačen křižec, 2 pozlačeni pateni, 1 malo monštranco (39 mark 1 lot), dali so pa sodniku v Ljubljani 1 kelih (2 marki 2 lota); dalje je nabral 133 ren. gld. in 10 og. gld. v zlatu.

15. Selsko sodišče svibensko (Scharfenberg).

Inventiral je svibenski oskrbnik Marko Muskateller 7. nov. 1526 in našel pri cerkvah nastopno:

1.) *Farna cerkev v Svibnem* je imela 1 kelih (3 je pustil pri fari in 1 v gradu) 1 monštranco, 1 pušico, 1 skrinjico za svetinje s srebrnimi obeski. Bratovščine: sv. Križa 6 og. gld., Matere božje 20 kr., sv. Katarine 1 og. gld. 20 kr., sv. Nikolaja 1 og. gld. 20 kr., sv. R. Tel. 1 og. gld. 16 kr., sv. Ahca 2 ren. gld.

2.) *Podružnica sv. Katarine v Borjah* (Barye, Warye) (f. Dole) 1 srebrn kelih in 1 kelih z bakr. stojalom se je pustil pri cerkvi, bratovščina sv. Katarine 20 f. vin. in bratovščina sv. Mohorja in Fortunata 8 og. gld. manj 5 kr.

3.) *P. sv. Brica v Rtičah* (zu Artisch) (f. Št. Jurij pod Kumom) 1 kelih, 7 gld. in bratovščina sv. Brica 1 og. gld. 8 kr.

4.) *P. sv. Lovrenca na Selu* (na Seltzy) (f. Št. Jurij) 1 kelih in bratovščina sv. Lovrenca 1 gld. in br. Matere b. 32 kr.

5.) *P. sv. Jurija «Wasgarelz»* (Valvasor ima: zu Besgauiza, menda sedanja farna cerkev šentjurijska) 2 keliha. Tudi denar bratovščine so porabili za zidanje cerkve, ker je bila pogorela.

6.) *P. sv. Jerneja v Mali Kóšici* (Klein-Kositz, Khösicz) (f. Št. Jurij) 1 kelih in bratovščina sv. Jurija 7 og. gld.

7.) *P. sv. Leonarda v Rodežu* (zu Radesch) (f. Št. Jurij) 2 keliha in od bratovščine sv. Leonarda 8 gld. 23 kr.

8.) *P. sv. Jakoba v Zgornjem Padežu* (zu Ober-Padesch) (f. Št. Jurij) 1 kelih; bratovščini sv. Jakoba in sv. Sebastijana nimata ničesar.

9.) *P. sv. Trojice v Čimernem* (zu Hemelperg) (f. Svibno) 2 keliha in bratovščina 57 kr. 3 vin.

10.) *P. sv. Marjete v Jagnjenici* (zu Jagnanitza) (f. Svibno) 1 kelih, 17 reparjev in 13 kr. Bratovščina sv. Andreja 2 og. gld. 19 kr.

11.) *P. sv. Volbanka* (sedaj sv. Uršule) v Borovaku (zw Barobakh) (f. Št. Jurij) 1 kelih.

12.) *Farna cerkev Matere božje v Pólšniku* (Pilchperg) 1 monštranco, 2 keliha, in bratovščine: M. B. 2 ren. gld., sv. Sebastijana 35 kr., sv. R. T. nič.

13.) *Podružnica sv. Nikolaja na Savi* (an der Saw, Renki) (f. Polšnik) 1 kelih, bratovščina nima ničesar.

14.) *P. sv. Katarine v Ostrežu*[2] (zw Ostross) (f. Polšnik) 1 kelih in bratovščina 16 kr.

15.) *P. sv. Lovrenca v Žampohu* (in Sampach) (f. Polšnik) 1 kelih in bratovščina 1 og. gld. 21 kr.

16.) *P. sv. Janeza v Mamolu* (zw Mlamole[3]) (f. Polšnik) 1 kelih in bratovščina 6 kr.

17.) *P. sv. Jurija v Glineku* (zw Glimeckh) (f. Polšnik) 1 kelih in bratovščina 50 kr.

V šentrupertski fari:

18.) *Podružnica sv. Nikolaja na Brezovem* (zw Bresawo) (f. Sv. Križ p. Litiji) 1 kelih in bratovščine sv. Nikolaja, sv. Janeza in sv. Jedrti so dale 6 ren. gld. 15 kr.

19.) *P. sv. Janeza v Zg. Jelenah* (sedaj sv. Janeza in Pavla) (in Ober Jelene) (f. Dole) 1 kelih in bratovščina 3 og. gld.

20.) *P. sv. Primoža in Felicijana v Osredku* (zw Osredeckh) (f. Št. Janž) 1 kelih in bratovščina 2 ren. gld. 13 kr.

---

[2] Sprva se je kraj gotovo imenoval Ostrog.

[3] Mlámol = der Abgrund, die Kluft. (Pleteršnik, Slovar I. 589.)

21.) *P. sv. Križa v Bistrici* (zu Veystritz) (f. Dole) 1 kelih in bratovščina 3 og. gld. 71 kr.

22.) *P. sv. Lovrenca v Prelesju* (Preless, Prelass) (f. Dole) 1 kelih, in bratovščine: sv. Lovrenca 3 og. gld. 27 kr., sv. Leonarda 7 og. gld. menj 4 kr. in sv. Katarine 5 og. gld. 69 kr.

23.) *P. sv. Mihaela v Gobi* (zu Schwanberg) (f. Dole) 1 kelih in od bratovščine 11 ren. gld. 40 kr.

24. *P. Matere božje na Dolih* (im Tall) (sedaj farna) 1 kelih; od bratovščine M. B. 4 og. gld. 18 kr. in od one sv. Ahca 3 og. gld. 33 kr.

25.) *P. sv. Jerneja v Javorju* (zw Jaworye) (f. Dole) 1 kelih in od bratovščine 1 og. gld.

26.) *P. Matere božje v Leskovcu* (zw Liescowicz, in Leskovitz) (f. Št. Janž) 1 kelih in od bratovščin Matere božje in sv. Jakoba po 4 og. gld.

Cerkve v šmartinski fari (Sand Mertens phar bei der Lutterey).

27.) *Podružnica sv. Mohorja v Libergi* (zu Billichberg) (fara Šmartin) 1 kelih in od cerkve in bratovščine gotovine 5 og. gld.

28.) *P. sv. Marije Magd. na Gradišču* (zu Gradisch) (f. Šmartin) 1 kelih.

29.) *P. (kapela) sv. Ane v* (Gor.) *Jablanici* (zu Aphltrern) (f. Šmartin) nima niti denarja, niti keliha.

30.) *P. sv. Katarine na Bregu* (am Rain) (f. Šmartin) 1 kelih in 5 f. vin.

31.) *P. sv. Nikolaja na Močilnem* (zu Motschill), fara Radeče, je dala 1 kelih, 3 og. gld. 39 kr.

32.) *P. sv. Ahca v Vodicah* (zw Wodicz) *v trebanjski fari* (sedaj sv. Neže v fari Sv. Križa) 1 kelih in od bratovščine 1 ren. gld. 7 kr.

Skupaj je prišlo iz tega sodišča: 2 srebrni monštranci, 10 kelihov in 13 paten (16 mark 15 lotov), 18 kelihov z bakrenimi stojali, katerih niso tehtali; od teh so dali 1 bakren kelih podpeškemu (Gallenstein) oskrbniku Avguštinu. V penezih so pa našteli 85 og. gld. 24 kr. (à 80 kr.), ali 113 ren. gld. 44 kr.

16. Mestno in selsko sodišče krško (Gurckhfeld).

1.) *Farna cerkev Matere božje v Leskovcu* (Hasellpach) 1 srebrno tablo, 1 velik in 1 mal srebrn križ, 5 srebrnih kelihov.

2.) *Cerkev sv. Janeza v Krškem* 2 pozlačena keliha.

3.) *C. sv. Lovrenca* 1 kelih (prečrtano) (f. Leskovec).

4.) *C. sv. Jošta* (kje?) 1 bakren kelih.

5.) *C. sv. Duha* (v Krškem) 1 bakren kelih, katerega so pustili ondi, bratovščina pa je dala 27 gld. 27 kr. Druge bratovščine v fari so dale še 47 ren. gld.

Skupaj se je odposlalo: 1 srebrna tabla, 1 velik in 1 mal srebrn križ, 8 kelihov in 8 paten (25 mark) in 27 gld. 28 kr. v penezih.

17. Mesto in kapitelj v Novem Mestu (Ruedolfswerd).

Kanonika Viljem Gunplher in Ivan Dornekhar sta zapisala, odposlal je pa kanonik Mihael Skrobut: 1 srebrno podobo sv. Sebastijana in 6 srebrnih križcev (5 funtov); 1 srebrn «Cibarium» s srebrno žlico in 1 pozlačeno monštranco (8 1/4 funta); 20 pozlačenih kelihov (12 funtov); 20 paten in 4 srebrne vrčke (4 3/4 funta); pri sv. Juriju in v hospitalu: 2 keliha, katerih niso tehtali, 1 srebrn «Agnus Dei», 7 srebrnih čaš in pozlačeno čašo s pokrovom in 12 srebrnih žlic (3 1/4 funta).

Poslali so pa v Ljubljano: 6 križcev z nogami, 1 veliko pozlačeno monštranco, 1 sreb podobo sv. Sebastijana, 4 srebrne vrčke, 16 kelihov in 15 paten (52 mark) in 35 gld. 42 kr.

18. Selsko sodišče žužemberško (Seusnwerg).

Inventarili in pritisnili so svoje pečate: Jurij Slakhonia, župnik žužemberški, Valentin Radwizer, oskrbnik, in Leonhart Bernegkher, tržan v Žužemberku.

Dale so cerkve:

1.) *Farna cerkev sv. Mohorja v Žužemberku:* 1 srebrn pozlačen kelih, 2 bakrena pozlačena keliha in malo srebrno pateno. Ostavilo se je pri cerkvi: bakrena pozlačena monštranca in 2 srebrna pozlačena keliha. — Bratovščina Naše Gospé ni imela keliha; pač pa se je dobilo v zlatu: 4 dvojnati cekini (toppl ducaten) in 8 ogerskih gld.

2.) *Cerkev sv. Leonarda pri Žužemberku* (kapela na Golem Vrhu) 1 srebrn pozlačen kelih in 5 ren. gld. 2 kr.

3.) *C. sv. Jakoba v trgu žužemberškem* je imela le mal srebrn pozlačen kelih, katerega so pustili; denarja ni imela.

4.) *C. sv. Nikolaja v Trebči Vasi* (Triebstorff) (f. Žuženberk) je dala bakren pozlačen kelih in 12 ren. gld.

5.) *C. sv. Janeza v Mačkovcu* (Katzndorff) (f. Žuženberk) 1 bakren pozlačen kelih in 2 ren. gld. 36 kr.

6.) *C. sv. Pavla na Vinkovem Vrhu* (Adamsperg) (f. Žuženberk) ni imela keliha, dala je pa 2 ren. gld. in 4 kr.

7.) *C. sv. Nikolaja na* (Selu p.) *Vel. Lipovcu* (Ober Lipowitz) (f. Ajdovec) 2 bakrena pozlačena keliha in 2 ren. gld.

8.) *C. presv. Trojice v Ajdovcu* (Heydawitz) (f. Ajdovec) bakren pozlačen kelih, 8 ren. gld. in 14 kr.

9.) *C. sv. Mavra na Kalu* (Sandt Mawr am kall) (f. Dobrniče) 1 bakren pozlačen kelih in 1 ren. gld. 20 kr.

10.) *C. sv. Jurija v Dvoru* (zum Hoff) (f. Žuženperk) 1 bakren pozlačen kelih in 32 kr.

11.) *C. sv. Duha v Šahovcu* (Schachowitz) (f. Dobrniče) 1 bakren pozlačen kelih.

12.) *C. M. B. na Dobravi* (Vnser frawen zu Dobraw) (f. Dobrniče) 2 srebrna pozlačena keliha.

13.) *C. sv. Marjete in sv. Križa* (na gori Lisec, f. Dobrniče) ni imela niti keliha, niti denarja.

14.) *C. sv. Marije Magdalene v Rebru* (zw der Lewten) (fara Žuženberk) je dala 34 kr., a mal srebrn pozlačen kelih se je ostavil pri cerkvi.

15.) *C. sv. Križa nad Žuženberkom* (zum Heiligen krewtz ob Seusenwerg) (f. Žuženberk) 9 ren. gl. 56 kr., a keliha ni imela.

16.) *C. sv. Nikolaja v Zaliscu* (zw Ober Salleis) (f. Žuženberk) 1 bakren pozlačen kelih.

17.) *C. sv. Petra na Koritih* (zw Trogern) (fara Dobrniče) 1 bakren pozlačen kelih.

18.) *Farna cerkev sv. Jurija v Dobrničih* (zw Dobernikh) 2 srebrna pozlačena keliha, 1 srebrn križ in 10 ren. gld. 16 kr. Ostavili so pri cerkvi: 1 srebrn pozlačen kelih, 2 bakrena pozlačena keliha in malo srebrno pozlačeno monštranco, v kateri se je nosil sv. Zakrament

19.) *Cerkev sv. Nikolaja v Arčevici* (Rutschauitz) (fara Selo) 1 srebrn pozlačen kelih, 3 ren. gld. in 47 kr.

20.) *C. sv. Antona v Selcih pod Kozjakom* (zu Stelltz = Selltz vnter Kossyakh) (f. Dobrniče) 1 bakren pozlačen kelih in 8 ren. gld. Dolžna je pa cerkev Joštu Saurerju na Kozjaku 5 ren. gld.

21.) *C. sv. Neže v Knežji Vasi* (Grafendorff) (f. Dobrniče) 1 srebrn pozlačen kelih.

22.) *Kapela sv. Janeza v gradu Kozijaku* (im gschloss zw Kossiakh); ondi so pustili 2 keliha.

23.) *Kapela sv. Katarine pri Šumbregu* (bei Schamberg) (fara Sela p. Šumbregu) 1 srebrn pozlačen kelih in 1 srebrn pozlačen kelih se je pustil ondi.

24.) *Cerkev sv. Janeza na Selih pod Šumbregom* (zum Gschiess vnter Schamberg) (sedaj farna cerkev selska) 1 srebrn pozlačen in 1 bakren pozlačen kelih in 8 ren. gld. 39 kr.

25.) *C. sv. Nikolaja na Bregu pri Žužemberku* (Im Rain zw Seusenwerg) (f. Žuženberk) 1 srebrn pozlačen kelih, 6 ogerskih gld. v zlatu in 3 ren. gld. 58 kr. Žuženberški tržan Leonard Wernegker ji je bil dolžan 40 ogerskih gld.

26.) *C. sv. Petra na Gori* (am Perg) (f. Žuženberk) 1 bakren pozlačen kelih, 5 ogerskih gld. v zlatu, 1 srebrn pozlačen dukat in 11 ren. gld. 32 kr.

27.) *C. sv. Primoža v Lašičah* (Laschitsch im Waldt) (f. Žuženberk) 1 bakren pozlačen kelih.

28.) *C. sv. Katarine na Plešivici* (Plischiwitz) (f. Šmihelj p. Žuženberku) 1 srebrn pozlačen kelih, 3 ogerske gld. v zlatu in 1 ren. gld. 47 kr.

29.) *C. sv. Ožbalta v Budganji Vasi* (zw Wodigonsdorff[4]) (fara Žuženberk) 1 srebrn pozlačen kelih.

30.) *C. sv. Kancijana v Stavčji Vasi* (Teutschdorff) (f. Žuženberk) 1 bakren pozlačen kelih.

31.) *C. sv. Mihaela pri Klečetu* («von Kletschet») (Farna cerkev v Šmihelju pri Žuženberku) 1 bakren pozlačen kelih in 32 kr.

32.) *Kapela sv. Urha v žuženberškem gradu* (im Gschloss zw Seusenwerg) 1 srebrn pozlačen kelih, ki se je pa pustil ondi za sv. maše.

---

[4] Budigoj, staroslovensko osebno ime; conf. Ludigojna.

Pri farni cerkvi žuženberški je bila tudi bratovščina presv R. T., ki je dala 2 ren. gld.

Skupaj: 12 srebrnih kelihov, 14 paten, 1 srebrn križ, 1 posrebren križ, 1 posrebreno pateno, 1 srebrno verigo, 1 malo srebrno pateno, kar je tehtalo 18 mark in 13 lotov. Dalje: 14 bakrenih kelihov s srebrnimi kupami in 12 bakrenih paten, cenjenih 42 lotov. Denarja: 129 ren. gld. in 30 ogerskih gld. v zlatu (med temi so 4 dvojnati dukati in 1 ponarejen goldinar, katerega so zdrobili).

19. Selsko sodišče mehovsko (Meychaw).

Inventirali so: mehovski oskrbnik Ivan Püchler, Andrej Mardax, Engelhart Strasser in Jurij Mathoch, upravitelj šmiheljske fare in kanonik novomeški. Poslali so v Ljubljano: 3 srebrne kelihe, 7 paten, 1 srebrno monštranco, 1 srebrn križ (11 mark), 96 ren. gld. 52 kr., med temi 4 og. gld. v zlatu, 4 kelihov z bakrenimi stojali niso tehtali. — Oskrbnik Püchler se je opravičeval v dopisu Josipu pl. Lambergu dne 25. jan. 1527, da so sicer «uboge cerkve popolnoma oropali», pa vendar niso več našli, kakor je zgoraj našteto, ker so Turki mnogo cerkvâ v tem sodišču oplenili in požgali.

(Konec pride.)

Mali zapiski.

Prazgodovinske izkopine na Dolenjskem. Dne 15. oktobra t. l. je začel g. J. Pečnik kopati novo gomilo (št. VII.) v Brezju pri Mirni Peči, ki je na spodnjo (severno) stran globoka do 10 m. Še-le v globočini 3·5 m je našel prve mrliče, in sicer moško ogrodje (z glavo proti vzhodu). Okoli vratu je imelo 2 cm debelo, votlo bronasto ovratnico, 20 cm v premeru, z masivnimi bunkami na koncu. Na notranji strani ovratnice je ležalo okoli 30 debelih, nenavadno lepih korald iz porcelanke z emajlastimi očesci. Toliko se jih ni našlo še nikoli. Pri mrliču so bile 4 fibule (2 s konjskimi glavami), 2 sekiri, 1 nož, bronast sklepanec z hrbtnico in mnogimi obročki s pripadajočimi okraski. V globočini 4 m ležala je krog 8 let stara deklica z 2 malima zapestnicama in 4 fibulami, na katerih so viseli zelo dolgi lepi obeski. Pri tretjem ženskem mrliču sta bili 2 votli zapestnici, 2 fibuli, 1 zalasnica, nekoliko korald in 1 vretence. Pri četrtem moškem mrliču je bil železen sklepanec in 1 nož, pri petem nič. — Dne 29. oktobra je izkopal tri grobe z lepimi votlimi ovratnicami, 5. zapestnicami, 6. fibulami (jedna je bila podobna onim na Ljubnem), več uhani in čisto novim okraskom v podobi treh križev z obeski. — Dne

6. novembra je našel lepo bronasto čelado, kakor novo; 2 bronasta kotla, dva lesena okraska, pri katerih se je les še popolnoma dobro ohranil. Kmalu potem je izkopal lepo ovratnico, lepe koralde, uhane, mnogo lončenih posod, zlasti lepo skledo. Proti dnu gomile pa so starine mnogo revnejše. J. Pečnik je razkopaval oktobra meseca tudi nad Malimi Brusnicami, pri 78 km vzhodno od Novega Mesta. Tam je na porastenem hrbtu kakih 25 gomil, v katerih se dobivajo črepinje ilnatih posod. Na vršičku 283 m so našli tudi črepinje pocinjenih loncev. Preiskavanje se nadaljuje. *S. Rutar.*

Nove najdbe okoli koloseja v Rimu. Letos so odkopali slavnoznani amfiteater «Flavijcev» tudi na severni in vzhodni strani ter pri tem zelo razširili ulico «Via del Colosseo». Našli so v globini od 4·5 m star tlak iz travertina (lahkega vapnenca), ki je držal nekdaj okoli in okoli koloseja do 30 m na široko. Poleg tega tlaka je vodila na vzhodu kakih 10 m široka cesta, pokrita s poligonskimi kosi bazaltne lave. Tudi severno od koloseja je vodila stara cesta naravnost na Celij. Na njeni severni strani so našli celo vrsto pilastrov iz dobre opeke, ki stoje na temeljih iz travertina. Ta zidarija je popolnoma podobna oni na koloseju, in ker nam poroča Sueton, da je začel c. Tit koj po dovršitvi koloseja zidati svoje terme, zato sklepajo rimski arheologi, da spadajo novo najdeni pilastri k portiku Titovih term, a ono, kar se je do sedaj pod tem imenom navajalo, da so v resnici Trajanove terme. *S. Rutar.*

Marijino znamenje na sv. Jakoba trgu v Ljubljani. — Od prvotnega spomenika, ki se je dvigal na akademijskem trgu (in foro academico) pred vhodom v šentjakobsko cerkev, je ostal do danes samo bronasti kip brez madeža spočete Device in letokaz, lepeč na južni strani podstavka: DEI MATRI VIRGINI | STATVS CARNIOLIÆ | POS. | EX VOTO. Prvo znamenje so dali postaviti kranjski deželni stanovi v zahvalo, da se je bila ognila dežele dvojna šiba: kuga in Turki. Marijo, rešiteljico domovine od otomanske sile, je lepo proslavljal napis na nekdanjem spomenikovem stebru: D. O. M. | Mariæ Deiparæ Virgini | quæ | Concepta sine macula originis | Suppedaneæ lunæ triumphatrix | Anno | M.DC.LX.IV. | Ottomanicam Lunam a finibus Patriæ | auueruncauit | Voti gratia | Prouincia Carnioliæ | Jurata Eiusdem puræ Conceptionis | Propugnatrix | Anno | MDC.LXXXII. | H. S. P. C. Dne 14. jan. 1664 so obljubili deželni stanovi, da bodo praznik čistega spočetja Marije Device vsekdar slovesno praznovali ter Mariji brez madeža spočeti napravili spomenik, kamor bodo zahajali s procesijo vsako leto dne 8. dec. Pred tem znamenjem naj se molijo litanije vsako soboto. Precej dolgo so odlagali deželni stanovi izpolnjenje te obljube. Kuga, ki je l. 1679. praznila Dunaj ter se naslednje leto preselila na Štajersko, jih je menda opomnila, naj izvrše to, k čemur so se bili zavezali. Dne 11. marcija leta 1680.

se je naposled delo pričelo. Jeli so pripravljati stališče spomeniku. (Inceperunt murum dejicere ante templi aream pro erigenda Statua Immaculatæ conceptionis. Jezuvitski dnevnik.) Zgodovinar Valvasor se je na vso moč trudil, da se je uresničil sklep deželnih stanov. On je kalupil stajalo in steber. Solnograški kipar Volk Weisskirchner je po njegovem naročilu naredil kalup Marijinemu kipu, katerega je zvonar Krištof Schlags pred karlovškimi vrati dne 16. dec. 1681 med 11. in 12. uro ponoči srečno vlil. Prvo kocko, podnožje znamenju, so postavili meseca oktobra 1680, prosto podnožje (pedestalum simplex) pa julija 1681. Dne 11. avgusta istega leta so pripeljali za spomenik steber, sklesan na Gorenjskem, tehtajoč 60 stotov. Vleklo ga je 10 parov volov. Zvečer ob 7. uri je došel v Ljubljano. Ljudje so ga z velikim vriščem vreli gledat. Meseca septembra so postavili steber na njegovo mesto. Kip Matere božję je dvignil nanj stavbenik Marcello Genovese na veliki petek dne 27. marcija 1682. Meseca oktobra istega leta sta se mu pridružila zdolaj kipa sv. Leopolda (Dolničar meni, da je bil to kip pomočnika kranjske dežele sv. Ahcà) in sv. Jožefa, meseca julija 1683 pa še kipa sv. Ignacija in sv. Frančiška Ksav. Meseca avgusta je dobil spomenik ograjo.

Pred Marijinim znamenjem se je vršila lepa slavnost 20. nedeljo po binkoštih dne 24. oktobra istega leta. Tedaj so slavili zmago kristijanov nad Turki pred Dunajem. Dopoldne je bila v stolnici zahvalna svečanost, popoldne ob 4. pa so se prišle pobožne množice zahvaljevat pomočnici Mariji k odlično okrašenemu spomeniku pred cerkvijo sv. Jakoba. Ondukaj so ob najizvrstnejši godbi (ſelectiſsimâ ſymphoniâ) peli lavretanske litanije. Pri besedah: Pomoč kristjanov — so zagrmeli topovi.

Ko so cesarske vojske oblegale budimsko trdnjavo, so molili in se postili Ljubljančani, da bi Bog dal zmago kristijanom. Dne 18. avg. 1686 (11. nedeljo po binkoštih) je šla v ta namen iz jezuvitske cerkve procesija otrok. Na migljaj o. provincijala jo je osnoval katehist o. Mejak. V sprevodu so nosili udje bratovščin, katerim je bil sedež v cerkvi sv. Jakoba, na posebnih nosilih srebrna kipa Marijinega vnebovzetja in njenega rojstva, veliko srebrno razpelo in lepo oblečenega Jezuška. Procesijo je vodil mestni župnik kanonik Wetzstain s štirimi leviti, s šestimi kleriki in z osmimi «linteati». Povrnivši se so peli litanije pred Marijinim znamenjem. Godci so stali v Mugerljevi hiši nasproti spomeniku. Padec Budima je zbudil v Ljubljani veliko radost. Mnogim izrazom hvaležnosti do Boga se je pridružil tudi sprevod na malega šmarna dan. Napravile so ga bratovščine bridkega smrtnega trpljenja Kristusovega, vnebovzetja in rojstva Marije Device. Iz šentjakobske cerkve so se vzdignile s svojimi zastavami in s tremi nosili. Za procesijo so šli deželni stanovi in vsa ljubljanska plemenita gospoda. Pri Marijinem spomeniku so bile zopet pete litanije Matere božje, spremljane s trobentami in z bobni.

O prazniku čistega spočetja je prihajala k Marijinemu znamenju vsako leto, razun kadar jo je preprečilo slabo vreme (kakor na pr. takoj l. 1683.), procesija iz stolne cerkve. Poglejmo v jezuvitski dnevnik, kako se je vršila l. 1724. Na predvečer (dne 7. decembra) so molili litanije ob vznožju Marijinega spomenika, ki so ga bili dostojno ozaljšali. Celebrant, jezuvitski o. rektor, je vdel pred navadne molitve ono o brezmadežnem spočetju. Prisostvovali so štirje magistri «linteati». Dva izmed njih sta držala plamenici. Drugi dan (8. dec.) pred 4. uro popoldne je prišla iz stolnice procesija k spomeniku, kjer so peli litanije. Sprevodu je bil voditelj kanonik baron Pillichgraz. Spremljali so ga korarji, plemenitaši, poslanci in najobilnejša množica ljudstva. Krog kipa je gorelo 24 plamenic; vsaka je tehtala po 3 funte. Poklonila jih je dežela. Poleg njih je bilo prižganih še 6 sveč funtnic, katere je dala cerkev sv. Jakoba. Po litanijah se je sprevod povrnil v istem redu, kakor je bil dospel. Prejšnje leto je vodil procesijo stolni prošt grof Leopold Kobencelj. Poleg drugih velikašev se je je vdeležil tistikrat tudi škof Viljem grof Leslie.

Litanije so se opravljale na stopnicah pred Marijinim znamenjem (in gradibus B. M. V.) zlasti na predvečer njenih praznikov, o velikem šmarnu, pa tudi sicer še marsikdaj. Tako se je izpolnovala obljuba deželnih stanov z l. 1664. dobrih sto let, tja do ukaza cesarja Jožefa II., zabranivšega večino procesij.

Nasledniki obljubnikov niso pozabili spomenika Matere božje pred šentjakobsko cerkvijo. Večkrat so poskrbeli za njegovo popravo, na pr. l. 1798, 1799, 1805 in 1806. Vender se je časa zob čedalje bolj zasajal vanj. Tako zelo ga je bil razdejal, da so ga morali podpirati s koli. Ker mu je pretil razpad, so ga l. 1844. podrli. Marijin kip so shranili v cerkev sv. Jakoba. Tamkaj je stal v kapeli sv. križa 26 let. Šentjakobska župnika Janez Pohlin in Frančišek Hrovat sta si jako prizadevala, da bi se obnovilo nekdanje Ljubljančanom tako priljubljeno znamenje. Nabrala sta v ta namen precejšnjo svoto. Odstopajoč je izročil župnik Hrovat svojemu nasledniku Gustavu Köstlu 3814 gld. 88 kr. za oponovo Marijinega spomenika. Letá se je vneto poprijel dela. Sestavil je odbor za pobiranje milih darov, izdal je knjižico o namerjanem znamenju v slovenskem in v nemškem jeziku ter sklenil pogodbe z mojstri. Načrt novemu spomeniku je napravil kamenarski strokovnjak Ignacij Toman, ki pa ni učakal, da bi se bil oživotvoril. Fr. Faleschini in A. Jerančič sta vodila stavbo. Ograjo je izdelal Gašper Ahčin. Kipi štirih pomočnikov ljubljanskih farâ: sv. Nikolaja, sv. Petra, sv. Jakoba in sv. Janeza Krst. ter znaki evangelistov z latinskimi navedki o Mariji iz njihovih spisov so prišli iz Maierjevega zavoda v Monakovem. Spomenik je sklesan iz nabrežinskega marmorja. Vdove Tomanove kamenarna je porabila zanj blizu 2000 stotov kamenja. Vseh troškov je bilo krog 14.000 gld.,

katere so podarila Mariji vdana srca, kar oznanuje letokaz na severni strani kamenitega podstavka: VIRGINI SINE | LABE CONCEPTAE | DEDITA VOVERE | CORDA. Na novem stajališču, ki ga je bil ilirski gubernij že l. 1843. in 1845. ter naposled dne 23. oktobra 1846. naznačil spomeniku, so se lotili dne 19. aprila 1870 kamenarji dela. Nadzoroval jih je zemljemerec H. Hausner, po njegovem odhodu na Dunaj pa Fr. Ziegler. Dne 7. junija 1870 so slovesno položili temeljni kamen novemu znamenju. Poslal ga je bil z Oljske Gore bivši šentjakobski župnik Hrovat, ki je bil l. 1868-1870 vodja avstrijskemu gostišču v Jeruzalemu. V ta kamen so deli pismo o njegovi pristnosti, koženico s kratko zgodovino spomenika in s podpisi najvišje gospode, Catalogus cleri za l. 1870, nekaj ljubljanskih časnikov, tedanje novce od zlatnika do vinarja in srebrno svetinjo s podobo ondaj v Vatikanu posvetujočega se cerkvenega zbora. Vpričo deželnega predsednika, deželnega glavarja, zapovedujočega generala in vpričo mestnega župana je blagoslovil znameniti temelj tedanji stolni dekan dr. Janez Zlatoust Pogačar. On je pel tudi na malega šmarna dan istega leta v šentjakobski cerkvi sv. mašo, po kateri se je svečano odkrilo dovršeno Marijino znamenje v navzočnosti najodličnejše ljubljanske gospode in številnega ljudstva. V predvečer tega praznika je bil spomenik in ž njim vred šentjakobski trg sijajno razsvetljen. Krog znamenja so se ves večer razlegale Marijine pesmi. — Kakor je veliki zagrebški potres l. 1880. srečno prebilo znamenje Marije Device, stoječe na vitkem slopu pred ondotno cerkvijo sv. Štefana, prav tako je brezmadežna Devica čuvala najlepše znamenje ljubljanskega mesta, dvigajoče se vštric cerkve sv. Jakoba, o njegovi letošnji burni 25letnici, da je ostalo nepoškodovano. (Valvasor, XI, 698, med str. 688 in 689 se nahaja slika prvotnega znamenja. — J. G. à Thalberg (Dolničar), Epitome Chronologica, 82, 83. — Knjižica: Mariin spominek na šentjakopskem tergu v Ljubljani. Mala 8°, 13 stranij, na koncu: letnica 1868 in pisatelj: Gustav Köstl, mestni fajmošter. V zalogi mestnofarnega predstojništva. Tisk Egerjev v Ljubljani. Pred naslovnim listom je podoba novega znamenja. — A. Dimitz, Geschichte Krains, IV., 49. — J. Vrhovec, D. W. L. Hauptstadt Laibach, 52-54. — Dr. Fr. Lampe, Jeruzalemski romar. — Zgodnja Danica, 1870, 184, 282. — Laib. Ztg. z dne 9. sept. 1870. — Rokopisi: Jan. Greg. Dolničarja, Discursus Politicus. — Istega Nucleus Selectarum Inscriptionum. — Diarium S. J.) *I. Vrhovnik.*

Pozabljen ljubljanski pomočnik zoper potres. Janez Gregorij Dolničar (Thalnitscher) nam je v svoji zgodovini stolne cerkve sv. Nikolaja («Historia Cath. Eccl. Labacensis» v Laib. Diöcesanblattu 1882) ohranil ime svetnika, ki so ga nekdaj tod častili kot rešitelja «od grose tiga potresa». To je sv. mučenik Venancij. Morda je baš on obvaroval našo stolnico o poslednjem potresu večje škode, saj je dekan Janez

Anton Dolničar dne 18. junija 1703, ko je škof Ferdinand grof Kühnburg slovesno blagoslavljal temeljni kamen desnemu zvoniku stolne cerkve, poleg nekaterih drugih relikvij shranil vanj tudi «numus s. Venantii Mart., patroni contra terræmotum». Zakaj so se naši predniki o potresih priporočali temu svetniku? Za cesarja Decija so 15letnega mladeniča Venancija mučili v Kamerinu. Trapili so ga na razne načine. Naposled je bil ob glavo dejan. Tedaj je jelo treskati in zemlja se je tako zelo stresala, da je pobegnil predsednik, ki je sodil nedolžnega Venancija. (Brev. Rom. 18. Maji: Fulgura et terræmotus eo tempore ita magni fuere, ut Præses aufugeret.) *I. Vrhovnik.*

Kje je Ortaona? V listini z dne 28. aprila 1001 se prvikrat imenuje v zgodovinskih virih Gorica. [Listino so ponatisnili med drugimi: Rubeis, Mon. eccl. Aquil. str. 489 (nepopolno). — Cappelletti, Le chiese d' Italia, VIII., str. 150. — Schumi, Reg. und Urkb., I., str. 16, št. 11. — Monumenta Germ., Dipl. II., str. 835, št. 402 (najboljši natis.)] Takrat je podelil cesar Oton III. oglejski cerkvi polovico solkanskega gradu («medietatem unius castelli quod dicitur Siliganum») polovico Gorice («medietatem unius ville que Sclavorum lingua vocatur Goriza») ter polovico zemlje, ležeče «inter Ysoncium et Wipaum et Ortaona atque iuga Alpium». — Brez dvoma je «Ysoncius» Soča, «Wipaus» pa Vipava. «Juga Alpium» so Trnovska planota. Kaj pa je «Ortaona»? Je li res Devin, kakor mislijo Czoernig (Das Land Görz und Gradisca, str. 477, op.), Schumi (Urk. u. Regestenb., I, str. 16), Rutar (Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska, Zgod. opis, str. 20) in drugi?

Če pogledamo na zemljevid, vidimo, da je bila Soča zahodna meja darovanemu svetu, Vipava južna, «iuga Alpium» pa severna. Manjka nam še vzhodne meje. Devin je preveč oddaljen, da bi delal mejo. Tudi bi kraj Devin ne bil primeren mejnik darovani zemlji, pač pa kaka gora ali kaka voda. Soča je voda, Vipava tudi. Morebiti je tudi «Ortaona?»

Od Gorice proti vzhodu je več potokov, ki teko od «iuga Alpium» proti Vipavi, kakor Lijak, Vrtovinski potok, Hubelj itd. Po mojih mislih je «Ortaona» Vrtovinski potok. Najbrže je beseda Ortaona ponesrečen prevod za Vrtovin, kakoršnih je prav veliko po zgodovinskih spisih srednjega veka. Vrt se pravi latinski hortus, ali pa v slabi srednjeveški latinščini tudi ortus. Latinska končnica «ona» pri krajevnih imenih se je preobrazila v slovanskih jezikih v «in», na pr. Nona (Nin), Salona (Solin), Ancona (Jakin), Albona (Labin), Fianona (Plomin). Primerjaj tudi Roma (Rim). Ortaona (v nekterih knjigah stoji Ortona) je tedaj Vrtovin. Ne mislim pa, da bi vzhodno mejo darovane zemlje delal kraj Vrtovin, temuč potok, ki izvira izpod «iuga Alpium», teče skozi Vrtovin ter se potem izliva v Vipavo.

Pri tej priložnosti naj omenim, da tudi «Ortuwin», kateri se omenja v neki listini oglejskega patrijarha Ulrika, natisnjeni pri Rubeis-u (Mon. eccl. Aquil., str. 553) in Schumi-ju (Urk. u. Regb., I., str. 80, št. 70), ni Devin, temuč Vrtovin.

Dr. Fr. Kos.

Kratko pojasnilo. «Dom in Svet» (leto VIII., str. 630) piše: «Vsaj v Lurni ali stari Tiburniji se naznanja, da je patrijarh Janez ali Kalikst v dneh papeža Zaharije in frankovskega kralja Pipina, t. j. okoli l. 750., posvetil kapelo sv. Petra». Vzet je ta stavek iz P. Hicingerjevega spisa v Zlatem veku, str. 16.

Omenim naj, da je ta notica izmišljena ter izvira iz nepristne listine, ki je datirana z dne 21. julija 891. (gl. Izvestja IV., str. 225, št. 71), a sestavljena mnogo pozneje. Tisti, ki je listino skoval, imel je za podlago pristno listino z dne 21. julija 891. (gl. Izvestja, op. cit., str. 224, št. 70.) — Zahn (Cod. dipl. Austr.-Fris., I. str. 23, št. 25) je obe listini jedno zraven druge ponatisnil.

V osmem stoletju ni bilo v Ogleju nobenega patrijarha, kateremu bi bilo Janez ime. O patrijarhu Kalikstu pa nam ni znan nobeden vir, ki bi povedal, da je posvetil v Lurni ali Tiburniji kako kapelo.

Dr. Fr. Kos.

Bonishne Brorshne — glasi se nadpis pismu, katero hrani g. Brinšek ml. v Trnovem na Notranjskem. — Kmetje-tlačani boštanjske grajščine, (Boštanj ob Savi) prosijo nekega cesarskega služabnika, gotovo domačina, da jim svetuje, kaj naj bi se ukrenilo zoper gosposko, katera jih trpinči na tlaki in jim krati stare pravice. Kdo je bil ‚zesarski slushabnik', kateremu so pisali, in kje je živel, ne more se dognati, ker se je izgubil drugi list pisma, služeč v zavitek in naslov. Ne bi škodilo, da se priobči prepis; na hvalo bo došel kômu, ki bo proučaval socijalno položenje in mišljenje tlačana našega v dobi Napoleonovi. V jezikovnem pogledu pa tudi ni pismo brez znamenitostij.

Bonishne Brorshne.

Jih bonishnu brosim, de sim se botstobiu k nim slovinsku bisath kir bak ne morem koga dobiti de mi bisou tok sim si bodstobiu na tu kir sim se spomniu na te besiede kir sim bervitzh per jieh biu kir so rekli de bi shiher k nim bisou bodi nimshku ali slovinsku tok na tu sim si botstobiu slovinsku bisath, tok tedej kir sim jest mojim sosödam od nieh bovedou de so en dober gosbuth inu en suest zesarski slushabnik, tokso vsi unterthani nashe bugshtanske gosboshke, sa vupanje k nim vseli inu si jih sa ozheta sbrali de bi nam is enmi dobremi is grunta eniga braviga resnizhniga serza sa volo lubiesni boshje nam en vsiem vkub en dober both berkasath nam bomagath leta krish te raboti preloshiti inu nam en dober nuzen navuk skus letiga bota bisati kai je nam vbogim bauram storiti, kir mi koker smo kol neumni bauri tak tu

vender sa Falengo sposnamu de so lantschaft enu taku slabu lubiesen bruti timu vbogemu bauro imell, de so sa vol tiga rainiga gosbuda otrok nuz tok delezh skerböly de su raishi vse nas bugshtanske unterthane inu jih otroke inu shene sheleli v bushtvuo berbraviti kir bomo mogli sa vol te rabuti en bou bulshi kub grunte sam dati de bi jih le kudu kubiu kir so rabothni ga nihzhi ne kubi de bi mu ga en bou shienkou tok ga ne kubi, kir nimogozhe v sedainim zaitu sa vol bomankanja tih ludi ali hlapzou raboth delati, kir mi domazhe grunth teshku obdielamo inu savol tih prevelikeh plazhil ali novizh katire mi sdei blazhuvath moremu inu kir vidimu de lantschaft od tega nizh nuza nima inu tudi zesar ne, ampak de sa prevelike Lubesni tiga rainiga gosboda otrok noz raishi nas inu nashe otroke bogobijo inu taku she vsel vezhi boshtvo berbraviti ozhejo de bomo mogli nashe grunte bustiti kir ni mogozhe ta krish brenesti inu taku premishlejozh kir she tolkai zaita dougeh lieth so bli shtantmani inu lasni gosbudi d● so koj svoje grunte obdelali vender sraun tega dobru obstali inu glih leta gosbuth kok so sdei prishli, so tolku übershnih gnarjou imeli, de so tak shtant obezhali inu de so jim lantschaft leto oblast dali de nas smijo leta gosbuth na taku visho martrath inu staro glihengo brelomiti tok jih brosimu sa en dober rath ali bi kai bomagalu de bi mi vsi vkup per lantschafti brosili de bi nas shele taku dougu ber tim pervim bustili dokler mi to veliko novizo blazhovath mormo, h trugemu jih brosimu de bi nam bovedali ali se smie gosposhka nad nami fentat ali nas v sheliesje divat ali tebsti ko bi mi raunu hitru ne odli raboth delath kir bi se satu tashvali h trekemu jih brosimu de bi nam dobili katirga je Joshef zesar taisti potent od raboth vun dau, she vezh jih brosim inu mislim de to so oni mogozhni bomagati en moi berjateu jih bonishnu prosi zhil bi to blo mogozhe sa kar brosi tok on nim da sa tu kolker bogerajo de bomagajo to je zhil more biti, de bi oni to isbrashali ali bi se bustiu taisti brudh v traburgy katir je zesarski kupiti na takshnu vishu kir bi entolko kapitala bolushiu ali plazhou, de bi entolku triesa neslu kulker se sdej shtant blazhuje ali tu bodo sami vedeli bisat nasai antvert al je mogozhe ali kar, tok nih bonishnu brosimo vsi vkubnü sa antvert is tem bauram nasai ches vse tue kar tu noter brosimo.

den 7ten Februar 1808

Georg Debulak vulgo Zaintscha.

Prepisal *Ivan Jager*, tehnik.

Izdaje in zalaga «Muzejsko društvo za Kranjsko».

Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik V. 1895. Sešitek 6.

Završniška gospoščina na Krasu.

Spisal S. Rutar.

Najnaravnejše ceste so tekoče in stoječe vode, kakor se lahko vsakdo prepriča iz pripovedke o Argonavtih. Vsako zagorsko ljudstvo skuša odpreti si najkrajšo pot do morja, ker ob morju je doma življenje, blagostanje in omika. Primorski kraji so bili vedno za več stoletij napredni pred onimi, katere so visoke gore ločile od tega vesoljnega prometnega sredstva.

Tudi nekdanji prebivalci kranjske dežele so iskali in našli najkrajšo pot k Jadranskemu morju, k Tržaškemu zalivu. Razločevati moramo dve glavni središči kulturnega življenja na Kranjskem, ki sta se razvili vsako ob svojem jezeru, t. j. v ljubljanski in cerkniški kotlini. Kakor je tam osamljeni ljubljanski Grad vabil naselnike, naj se umaknejo z mostišč na stalna tla, tako je postala Križna Gora (857 m) na jugovzhodni strani Cerknice središče tamošnjih prebivalcev, ki so poprej stanovali v imenitni prazgodovinski votlini pod to goro (na njeni severnovzhodni strani). In še dandanašnji so pri tamošnji romarski cerkvi najimenitnejši shodi, h katerim prihaja ljudstvo od daljnih stranij, celo s Hrvaškega.

Pa tudi vsi sosednji griči, n. pr. stegberški, loški, podloški, zlasti Vlaka, potem nadloški in markovski, so nosili svoja gradišča in sestavljali tako prav imenitno prazgodovinsko naselbino. Izvestno je utemeljeno domnevanje, da nam je tu iskati stari Metulum in ne pri bližnjem zaselku «Metlje», kjer se prav nič prazgodovinskega ne nahaja.

Da so bili ti kraji tudi v zgodovinskem času naseljeni, priča nam «rimska cesta», ki se sledi po gozdu od Metelj naprej proti Ložu na parcelah «Srde» in «Pogača». Iz Loža je vodila cesta dalje skozi Stari Trg in Dane po takoimenovani «danski poti» navzgor na Javornik k «Starim Vogelnicam» (997 m) in potem skozi Juršiče na Parje. Tu se je poslužila preseke med Sv. Primožem in Tabrom ter prišla v Ravne in Sušico. Čez Staro Sušico je prispela v Reško dolino tam nekje pod Bujami. Od tod je šla dalje skozi Britof proti Lokvi po ravno tisti progi, kakor sedanja deželna cesta.

Iz ljubljanske kotline pa je vodila cesta čez Vrhniko po stari poti na Logatec, Planino, Landol in Senožeče. Od tod je šla skozi Gabrče in čez Gabrk («Ocra mons») naravnost proti Divači in dalje v Lokvo, kjer se je združila z loško cesto. Od tega kraja pa se je prišlo v kratkem času k najbližji zajedi Jadranskega morja, bodisi v Trst ali Mile (Muggia).

Naravno je, da je stalo ob teh potih več prazgodovinskih naselbin, izmed katerih utegne biti najstarejša ona v Škocijanski jami ob izlivu Reke (gl. Letopis Slov. Matice, 1890, str. 123). Kmalu pa so se naselili ljudje tudi na gradiščih, n. pr. v vasi Gradišče severno od Škocijana (ravno tam, str. 124), pri Škofljah, Barki, Naklem (402 m), Potoku (633 m), Kačičah (503 m), Rodiku, Čuku (753 m), zlasti pa na Rtu (812 m) pri Rtvižah, severovzhodno od Brezovice (v Istri).

Po vsem hrbtu, ki se razteza vzhodno od Rodika ob goriško- isterski meji, nahajamo sledove prazgodovinskih stanovanj. Že ime tega hrbta, Ajdovščina, naznanja, da imamo tam iskati prastaro naselbino, kjer so ljudje tudi še ob rimskem času bivali. Na Ajdovščini je obširno zidovje, katero ljudstvo navadno imenuje «mirišče». Če zasledujemo to zidovje, spoznamo koj, da je bila tudi rimska naselbina še zelo obsežna in dobro utrjena. Poznajo se še dobro vhodna vrata, stolpi, kleti, kovačnice z žlindro itd. Okoli in okoli pa so že našli

mnogo črepinj, sulic in pušic, tudi denarja itd. Ko je kmet oral svojo njivo «Krivice», izkopal je tri velika ogrodja. (Novice, 1859, str. 273). G. dekan M. Sila je našel, ko je bil še župnik v Rodiku (pred l. 1880.), lepo bronasto fibulo in več drugih starin.

Ljudstvo veruje, da velikanska kača varuje zaklade, ki so zakopani na Ajdovščini. Nikomur pa ni svetovati, da bi sam tam kopal. Tudi se nahaja tam gori mala lokev «na Čuku», kjer baje «lintvern» stanuje in vse nevihte prouzročuje. Pred mnogimi leti je hodilo po več procesij (celo do dvajset) na goro, da bi pošast «panali» in jej odvzeli škodljivost. (M. Sila, Trst in okolica, str. 42.)

Ob času Rimljanov so se ljudje pa tudi pod Čukom naselili in to je sedanja župnijska vas Rodik. Njeno ime je klasično, t. j še iz rimskih časov podedovano, in na rimskem kamnu, shranjenem v tržaškem muzeju, ovekovečeno. Našli so namreč blizu rimske ceste iz Ogleja na Trsat sledeči napis: «Hanc viam derectam per Ativm centvrionem post sententiam dictam ab A. Plavtio Legato Ti. Clavdi Caesaris Avg. Germ. et postea translatam a Rvndictibvs in fines C. Laecani Bassi restitvit ivssv Ti Clavdi Caesaris Avg. Germ. Imperatoris L. Rvfellivs Severvs primipilaris.» (Mommsen, Corp. Inscr. Lat. V. 1, p. 76).

Ta napis javlja, da je cesarski namestnik A. Plautius' kateri je bil l. 43. po Kr. Britanijo podjarmil, ukazal sezidati cesto skozi predel Rundiktov. Pozneje so to cesto nadaljevali (proti Liburniji?), tako da so pri tem prekoračili mejo Istre in da je ona prešla v pokrajino Lekanija Basa, odnosno pod neposredno oblast cesarjevo. Zato je ukazal Lekanij svojemu primipilarju Rufeliju Severu, naj cesto popravi. Mommsen misli, da je bil legat Plautius kak namestnik v Iliriku, in da so bili Rundicti zadnji narodič, ki je še k Iliriku spadal. Ali on ni vedel, da je iz Rundictes nastal sedanji Rodik (z nazalovanim ǫ). V šematizmu tržaške škofije pisali so dolgo časa za Rodik latinsko ime «Virundictes»

(vi = v?; torej «v Rodiku?»), ker je dr. Kandler čital na gori omenjenem kamnu «Virundictes», mesto «a Rundictibus».

Tudi srednjeveške predmete so našli v okolici Rodika, tako n. pr. beneške srebrne denarje v gozdu «Loza» pod Ajdovščino in v Vilinem Vrhu proti Bazovici. Zelo stara mora biti tudi vas Artviže (Rtviže) na sedlu med obema vrhuncema rtovega hrbta. Na vzhodni kopi se vzdiga podružna cerkvica sv. Sacerba (S. Servolo), ki spada k župniji Bazovici. Sv. Sacerb je znan med primorskimi Slovenci tudi kot ubijalec zmaja, kakor drugim Slovencem sv. Jurij, ali pa na vzhodnem Štajerskem Krsnik. Poleg sv. Sacerba pa časté tam gori tudi sv. Vida (Svetovid), in v prejšnjih letih prihajale so na god tega svetnika (15. junija) procesije iz vseh bližnjih župnij k cerkvici v Artviže. (M. Sila, Soča 1887, št. 10, Podlistek.)

Iz tega spoznamo, da je v zgodovinskem obziru zelo imenitno zemljišče rodiške župnije, ki napolnuje najjugovzhodnejši rogelj goriške grofije. Tam, kjer sta se ločili gabrška in javorniška cesta, stoji na mestu nekdanjega gradišča cerkvica sv. Marije v Kačičah, kjer so bili v srednjem veku imenitni sejmi. Zahodno od te vodi stara pot na Lokvo, južno in jugozahodno pa na Hrpelje, Črni Kal in dalje v Koper ob Jadranskem morju. Severno od Rta pa stoji vasica Podgrad z razvalinami završniškega gradu. Spodej ob potoku Sušici leži selo Potok in nasproti razvalinam vas Vareja; drugače pa je vsa okolica precej samotna.

Vasica Podgrad s kapelico sv. Ivana Krstitelja ima svoje ime od tod, ker je na osamljenem kuclju koncem nje (okoli 560—570 *m* nad morjem) stal srednjeveški grad Schwarzenegg. Da to ime ni izvirno, priznal bode vsakdo, ki je prepričan, da naša krajevna imena nimajo nemškega debla (ker pri nas ni bilo Nemcev, nego vedno le ponemčevalci). Će bi to ime res pomenilo ono, kar navidezno pomeni («črni rt, črno brdo»), tedaj bi ga bližnji Italijani izvestno ne bili pisali Sborzenech, nego prestavili bi bili to ime v «Rocca nera» (ali morda celo v «Vertiniglia» = Črni Vrh v Istri).

Primorski Italijani so namreč vedno bolje umeli slovenščino, nego Nemci; ali «Završnika» vendar niso znali po izvirniku prestaviti. Pisali so to ime tudi «Squarzenigo» in še-le Dr. Kandler si je izmislil «Nigrignano».

Zato prav radi sprejemamo razlago g. dekana Matije Sile v Tomaju, da je «Schwarzenegg» le za nemški jezik prikrojeno ime «Završnik». Zavrhek je sicer skrita vasica pri Škofljah, ali prav blizu stari kupčijski cesti iz Kačič čez Javornik v Lož. Ker je stalo na griču nad Zavrhkom prazgodovinsko gradišče, zato mora tudi ta vasica zelo stara biti in prav lahko je mogoče, da je bila v XI. stoletju najbolj znani kraj v onem skritem roglju Krasa ob meji proti Istri. Ker je torej ime «Završnik» že uvedeno v slovenski književnosti, zato je hočemo tudi mi rabiti.

Oglejski patrijarh Popon (iz rodovine grofov Trebanjskih na Koroškem) je l. 1028. srečno premagal Ogre, ki so bili pridrli na Kranjsko. V zahvalo za to mu je podaril nemški cesar Konrad II. ves Kras («totam Carsiam»), t. j. poleg pravega goriškega in isterskega Krasa (tjedoli do Reke in Moščenic) še županije: Vipavo, Senožeče, Postojno, Cerknico, Lož, Prem, Podgrad in Kastav, torej vso poznejšo Notranjsko. V Postojni in Cerknici-Ložu so nastale kmalu potem posebne gospoščine: prvo so dobili templarci v last, a na Kalcu in Steberku so gospodovali roparski plemiči Stegbergi ali Stembergi, ki so napadali Benečane v Istri in celo oglejske patrijarhe nadlegovali. (Mitth. d. Mus. Ver. f. Krain 1890, str. 184.)

Ostali Kras je prišel v last Devincem in Goričanom. Največji delež so dobili Devinci, t. j. ves «Dólenji Kras», župo Tomaj-Dutovlje, Senožeče, Prem in Kastav (takoimenovano «Liburnijo»). Goričani so dobili le župi Završnik in Podgrad, t. j. goriško-istrski Kras od Sežane do Jelšan. Onstran te meje pa so imeli zopet Devinci svoja posestva, t. j. Volovsko, Moščenice in celo Reko. Poslednja je pripadla po zamrtju Devincev-Walsee (l. 1465.) Avstriji in Kranjskemu, ter ostala

ž njo združena do l. 1648., ko se je Reka uredila kot «corpus separatum.»

Ime «Schwarzenegg» naletimo prvikrat l. 1096. Takrat je spadal ta grad še pod oglejskega patrijarha. Randolfov sin Ivan je izročil to posestvo patrijarhu Ulriku I., kateri je bil postal l. 1093. tudi deželni knez kranjski, a patrijarh mu je je zopet oddal kot zakoniti fevd. Randolf je torej bržkone ustanovil posebno rodovino «Završnikov», ki so pa raje služili goriškim grofom, nego oglejskim patrijarhom. V XII. stoletju nahajamo več Završnikov v podelilnih listinah. L. 1135. je bil za pričo «Mainhardus de Swarzenperc» in leta 1140.» Menhalmus de Schwarzemburch». L. 1274. najdemo nekega «Otto de Suarzenech» kot spremljevalca goriškega grofa Alberta II. v Čedadu in l. 1279. je podpisan ravno isti kot priča.

Ko so se l. 1285. Benečani vojskovali s Tržačani, posedli so bržkone tudi Završnik. To sklepamo iz tega, ker je zjedinjena goriško-oglejska vojska, poslana Tržačanom v pomoč, zažgala grad «Sborcenece» ter uničila za Benečane tako važno postojanko.

Vendar so kmalu potem zopet popravili in pozidali grad Završnik, kateri so izročili Goričani v fevd plemeniti rodovini de Neuhaus ali Castelnuovo («De doma nova»), ki je imela tudi Podgrad v Istri. (Mitth. d. Mus. Ver. f. Krain 1890, str. 191 in nasl.). Ta rodovina si je sezidala na desnem bregu Reke, nasproti Naklemu, grad Neukoffel (t. j. «Na školju»), in se imenovala potem «Neuhaus von Neukoffel». V XIV. stoletju se je preselila ta rodovina v Gorico in si pridobila mnogo posestev v Korminu.

Vendar pa so ostali Neuhausi gradniki in poglavarji na Završniku tudi tedaj, ko so ga goriški grofi zastavili. L. 1343. je izročil grof Henrik III. grad svojemu svaku Juriju grofu Krbavskemu[1] kot zastavo za doto svoji sestri Elizabeti.

[1] Nerazumno je, zakaj ga imenuje Czörnig, str. 571, «einen slavonischen Grafen» Chrupp.

Tudi grofa Henrik IV. in Ivan Majnard sta zastavila Završnik (vkupno s Podgradom) Ivanu Frankopanu na Krku in Modrušu kot poroštvo za doto svoji sestri Ani.

Iz l. 1398. so se nam ohranili računi o dohodkih završniške gospoščine.[3] Tedaj je bil oskrbnik in uradnik neki Mertlein (Merth = Martin) Cappenmauel, a Mixe von Newnhaws «purkgraf ze Swarcznek, Swarcznekk, Swarzenek». Med dohodki te grajščine zabeležil je Cappenmauel tudi 7 mark stojnine (Standgeld) s sejma v Kačičah, «Chirchtag ze Chotschicz.» Izplačal je gradniku Pankrac za varovanje grada (katerega?) 20 mark; gradniku «Michsen von Newnhaws» 11 mark solidov; potem Juriju Werensteiner-ju, gradniku v Planini (Alben), 5 mark solidov itd. Selu, ki je nesel njegovi ženi pismo «gegen Chrabaten» (na Reko?) je dal 32 solidov; drugemu za isti namen pa le 28 solidov. Pismonoscu do Gorice je plačal 20 solidov, (t. j. 1·20 kr. našega denarja). «Mixe von Newhaws» je dobil iz Rihemberka 40 orn (urn po 13 lt.) vina, vsako po 90 solidov.

Okoli l. 1430. je kupil Martin Ravnikar («Raunacher, de Raunach», vzhodno od Košane), vazal Reinprechta Devin-Walseejskega, gospoščino Završnik kot najemščino od grofa Henrika IV. za 200 dukatov (Czörnig, str. 686). Verjetno je, da so potem Ravnikarji obdržali Završnik do zamrtja goriških grofov. In tudi avstrijski vladarji so pustili gospoščino Završnik Ravnikarjem, tako Ferdinand I. l. 1528. za 4.000 gld.

Med tem pa se je bila dogodila mala bitka v bližini Završnika. Ko se je namreč prepiral cesar Friderik III. s svojim bratom Albertom (l. 1442.), oblegala je vojska poslednjega Ljubljano in žugala tudi Trstu, ker je bilo to mesto Frideriku zvesto udano. Tržačani pa niso držali križem rok, nego so hoteli sovražnika prehiteti. Naložili so jedini top, katerega so imeli, in ki je bil v Trstu vlit, ter so se napotili čez Lokvo pod Završnik, sovražniku nasproti. Tam se je unela praska,

[3] «Aus einem Rationarium und Diplomatarium der Grafen von Görz», Notizenblatt der k. k. Akademie der Wissenschaften, III.

v kateri je sicer padlo več tržaških plemičev, a Albertova vojska se je morala vendarle vrniti. (Cumano, In onor di Leopoldo III, pg. XVII.)

Strategična važnost Završnika skazala se je tudi tedaj, ko so začeli Turki napadati slovenske dežele. Benečani so mislili, da jim mora tudi goriška grofija pripasti, kakor so se bili že polastili patrijarhovine, in so se smatrali za vladarje dežele še, ko je živel zadnji goriški grof Leonhard. Tako je ukazal dože Krištof Moro dne 25. februvarja 1463 napraviti okope tudi pri Lokvi, Kačičah in Završniku in poslal svojega poveljnika Santo Gavardo z 80. konjeniki, naj posede tamošnjo okolico. Te utrditve so bile sicer v prvi vrsti naperjene proti Tržačanom, ali vendar so kmalu dobro služile tudi proti napredujočim Turkom. (De Franceschi, L'Istria, str. 260.)

Ko so bili Turki posedli tudi Bosno in velik del Dalmacije z Liko, pribežalo je tudi nekaj Hrvatov v okolico završniško ter so se naselili v vasi Misleče, ki spada k občini Naklo. (Biedermann, Neuere slavische Siedlungen auf süddeutschem Boden.) L. 1499. pridrli so Turki skozi vzhodno Istro po glavni cesti mimo Završnika ter se podili dalje skozi Povir in Štorje proti Štanjelu.

Gospoščini završniška in devinska sta imeli svoje vinograde v okolici tržaški. Pravico do njih so jima hoteli Tržačani zabraniti, ali cesar Maksimilijan jim je ukazal l. 1507., da naj se ne vtikajo v to stvar. Nasproti pa je dovolil cesar Ferdinand I. Tržačanom, da so smeli povsod na Krasu, torej tudi v završniški gospoščini, drva sekati in hraste podirati za tesanje ladij.

Ko so se bili Benečani v prvi beneški vojni polastili Podgrada in ga podelili koperskim plemičem Gavardi, je ukazal cesar Maksimilijan završniškemu najemniku Jakobu Ravnikarju in tamošnjemu oskrbniku Matiji Kolu (Kholl), naj preženeta rodovino Gavardov. To sta tudi natančno izvršila in vjela Gavardijce.

V začetku XVII. stoletja je dobila završniška gospoščina nove gospodarje, grofe Petače ali Petačiče (Petazzi). Petači so bili bržkone istrska rodovina, ki se je že v začetku XIV. stoletja naselila v Trstu in tam opravljala važne javne službe. Da je bila ta rodovina hrvaškega izvira, sodimo iz tega, ker se med Hrvati večkrat nahaja priimek Petačić (primerjaj: Kukuljević, Zringrad, str. 70 in tam okoli). G. dekan Sila si je zelo prizadeval zaslediti izvir te rodovine in ga je iskal celo v Smledniku na Gorenjskem. Tamošnji župnik g. J. Karlin mu je poročil, da se nahaja v smledniški župniji kakih šest do deset družin Petačev, in da se v poročni knjigi iz l. 1778. imenujeta Valentin ter Ivan Pettazh. Da ta dva nista v nikaki zvezi s tržaškimi plemiči Petači, to je pač jasno.

Nekateri izvajajo ime Petačev od malih grških novcev «bisanti», katere so v Istri «petake» (pet lept?) imenovali. Petači imajo res v grbu sedem pik, od katerih se pa ne ve, ali pomenjajo zares novce, ali morda le žeblje na napetniku. Vsekakor je verjetno, da so katerega prednika te rodovine imenovali «Petač» po njegovi veliki peti. Ta priimek je pa lahko nastal na različnih krajih naše obširne domovine.

Prvega Petača v zgodovini zasledimo 14. junija 1343 pod imenom Maurus Petaz. Bil je meščan in svetovalec tržaški. Ob istem času čitamo med meščani tudi Benvenuta Petaz-a (Kandler, Codex diplomaticus istrianus). L. 1372—1373. je bil Adelm Petaz tržaški vicedom. L. 1381. so ga poslali Tržačani v Benetke, naj bi podpisal sklenjeni mir (Kandler). Isti je ponudil tudi l. 1382. mesto Trst z okolico avstrijskemu vojvodi Leopoldu III. L. 1417. se imenuje «ser Nicoló del fu Quirino de Petachiis, vicedominus Tergesti» (Marsich, Regesti dell' Archivio diplomatico di Trieste). Bernard Petač je pomagal zatreti upor Tržačanov za časa cesarja Friderika III. On in njegov brat (?) Krištof sta se odlikovala tudi v prvi beneški vojski.

L. 1561. potrdi cesar Ferdinand I. Benvenutu V. in Jeremiji Petaču njih staro plemstvo. Istega leta so vspre-

jeli Benvenutovega sina Ivana med goriške stanove in rodovina Petačev si je sezidala tudi v Gorici svojo hišo. Ivan je postal l. 1562. kancelarski tajnik in l. 1569. celo nadvojvodski podkancelar. L. 1590. je bil Ivan Petač lastnik završniške gospoščine in podgrajske sodnije ter je imel v najemu stojno v Kačičah. Pritožil se je (18. maja 1590) proti naredbi kranjskega vicedoma Petra Bonhoma («de Bonhomis»), da spadajo dohodki kačiškega sejma ne samo mitnici v Lokvi, nego tudi lastniku završniške sodnije. (Vicedom-Archiv im krain. Rudolfinum, Mauthsachen, I. 72.)

Ivanov sin, Benvenut VI., je bil nadvojvodski svetovalec, komornik in tržaški poglavar (poslednje je bil že pred njim Fran Petač l. 1618.). On si je pridobil gospoščine Sacerb (pri Dolini), Podgrad in Završnik.

L. 1622., 18. maja, kupi Benvenut Petač gospoščino Završnik od cesarja Ferdinanda II. in ta ga povzdigne potem v baronski stan s pridevkom «Sborzenech.» Čez malo časa (19. junija 1628, ali 1632) poviša ga isti cesar za državnega grofa podgrajskega in sacerbskega ter barona završniškega. Leta 1630. je postal cesarski poglavar v Trstu. Njegov najmlajši sin Benvenut VII. je ustanovil poseben rod po svojih treh sinovih Adamu, Ivanu III. in Juliju. Starejši sin Benvenuta VI., Ivan II., je padel leta 1642. kot cesarski častnik pri Lipskem. (Kneschke, Adelslexicon, VII. 106.)

Slednji sin Benvenuta VI., Nikolaj, je razplodil glavni rod. L. 1643. so ga vsprejeli med deželne stanove koroške in l. 1649. so ga imenovali za deželnega odbornika. L. 1659. je postal cesarski poglavar v Trstu in l. 1664. je bil izvoljen za deželnega glavarja v Gorici, a umrl je pred nastopom te službe. Zapustil je štiri sinove: Antona, Petra, Leopolda in Ivana Ferdinanda. Poslednji je imel tri sinove: Nikolaja, Adelma, Antona in Leopolda (Kneschke, l. c.). L. 1685. je kupil Benvenut Petač od rodovine Marenzi grad Mahrensfeld (Odolina) pri Matariji. Leta 1711. je živel grof Ludovik Petač.

Iz stranske rodovine je bil bržkone Karol Jožef grof Petač, ki se je pred l. 1730. oženil z Izabelo pl. Reisig in ž njo priženil dobro Strmol pri Rogatcu. L. 1739. je bil on jedini posestnik tega dobra. Istega leta, dne 15. januvarja, je umrl v Rogatcu za kapjo Leopold Julij grof Petač v 52. letu svoje starosti. L. 1743. se imenuje grof Jakob Petač kot kum v Rogatcu in l. 1763. Jože Petač, oženjen z Magdaleno Lumburg-Styrum. (Orožen, Dekanat Rohitsch, str. 162—164). Zadnji štajerski Petač je baje umrl l. 1885.

Adelma Antona sin je bil Jožef Hanibal Leopold de Petaciis, duhovnik, ki je postal l. 1735. stolni dekan ljubljanski in naddijakon za Gorenjsko (Lavrenčič, Cerklje, str. 37). Od l. 1740. do 1760. je bil škof tržaški in 1761 do 1772 škof ljubljanski. Poleg tega nahajamo v ruških matrikah (M. Rast) l. 1710. Leopolda Ernsta Petača, ki je postal pozneje tržaški škof (bil je torej identičen s tu imenovanim), in Karola Sigismunda Petača, ki je bil l. 1744. do 1759. stolni prošt v Ljubljani (Catalogus Cleri Labacensis, str. 11). Ali ni bil morda tudi ta identičen s prejšnjima?

L. 1754. je bil Benvenut Petač generalni feldmaršallajtenant in je umrl po l. 1780. kot generalni feldcajgmajster na Pogancah. Ali je to morda isti Benvenut, ki je naredil svojo oporoko dne 9. maja 1789 v Gorici, v Katarinijevi hiši, kjer je takrat stanoval? Iz te oporoke povzamemo naslednje: 1.) Njegov pogreb naj bo priprost, a za njegovo dušo naj se bere precej po pogrebu 300 maš; 2.) svoji sestri baronici Alojziji Bibra zapusti 20.000 gold. n. v.; 3.) gospici Ivani Ebner, ki je požrtvovalno stregla njemu in njegovi materi, voli 800 gold. letne pokojnine; 4.) svojemu lovcu Staudingerju 300 gold. letne penzije; 5.) svoji stari kuharici Marjani Štengar 200 gold. pokojnine; 6.) kuhinjski dekli 100 gold. jedenkrat za vselej; 7.) hišni 100 gold.; 8.) grofu Rudolfu della Pace, svojemu preljubljenemu prijatelju, 6000 gold.; 9.) dvema nečakinjama po 300 gold.; 10.) grofinji Terezi de Pace dve omari iz indijanskega lesa; 11.) prijatelju Jeronimu Gorizzutti dve lovski

puški in psa «Truffo»; 12.) Francu «Voxilla de Wüstenau», ki je imel v najemu mitnici v Sežani in Lokvi za 1000 gld. na leto, odpusti najemnino za tri četrt leta; 13.) svojemu brivcu Jožefu Somarju 50 gold. volila. Dolžan pa je bil 19.477 gold., med drugim: Gvidonu grofu Kobenclju 11.283 gold. po 4%; cerkvi v Lokvi 226 gold.; cerkvama v Rodiku in Kačičah 680 gold.; Francu Voxilla 434 gold.; grofu Pompeju Coronini v Tolminu 3000 gold.; 14.) Svojim splošnim dedičem imenuje grofa Adelma Petača, svojega preljubljenega ujca, o katerem pričakuje, da ne bo skušal ovreči teh testamentarnih določeb, zlasti z ozirom na to, da je testator očistil imetje očetovih dolgov. Priporoča pa mu ubožce, zlasti one iz završniške gospoščine. (Deželna deska grofije goriške in gradiščanske, vpisano 9. junija 1789.)

Adelm Petač je bil zadnji svoje rodovine. Bival je raje v prijazni Sežani, nego na zakotnem Završniku. Umrl je tam l. 1817. in pokopali so ga sredi župne cerkve. Država je potem inkamerovala gospoščino in prodala okoli l. 1820. njene obširne gozdove, ki so pa sedaj že skoro popolnoma izsekani, najbližnjim občinam, zlasti Lokvi, Povirju in Sežani.

Poslednji grof Petač je imel rejenko Ano Veroniko Just, ki se je omožila z g. J. Delenom v Sežani. Ljudstvo okoli Završnika še vedno pripoveduje, kako se je «grajska hči» udajala. Delenovi dediči so prodali spise završniškega arhiva štacunarju J. G., ki je zavijal v nje razne jestvine. Gosp. dekanu M. Sili se je posrečilo l. 1880. rešiti ostanke tega arhiva, zlasti završniški urbar in urbar Petačevih posestev na Tolminskem. Oba urbarja sta sedaj dobro spravljena in se ne bosta izgubila potomcem.[8]

---

[8] Arhiv kranjskega muzeja hrani rodoslovnik (žal, brez letnic) grofinje Marije Ane Terezije Frančiške Petač kot prastare matere barona Hamilkara de Fin. Njen sin je bil grof Benvenut Sigismund, tega sin, Adelm Anton, ki je imel sina Benvenuta Ivana in Evfemijo, omoženo Coronini. Sin prvega je bil Benvenut Petač (predzadnji grof?), a hči poslednje Elizabeta, omožena Lanthieri. — Grb Petačev ima v

V vasi Pliskavica na Krasu pripovedujejo, da so hoteli devinski grofi Thurni Petačem siloma oteti vasi Pliskavico, Gabrovico in Veliki Dol, da bi zamašili luknjo med njih gospoščino ter Dutovljami in Tomajem, ki sta bila že itak devinska. Vsled tega je nastala vojna med obema strankama, v kateri so pa Devinci zmagali in hoteli odpeljati Petača kot jetnika v Devin. Prihiteli so mu pa na pomoč prebivalci omenjenih treh vasij in osvobodili svojega grofa pri Sestljani. Petač se je skazal hvaležnega svojim rešiteljem in jim dal posestva, katera so okoli onih treh vasij obdelovali, v stalen najem («affitto fermo»), tako da jih nihče ni smel spoditi z njih zemljišč. Ko je neka Petačanka o možitvi z grofom Torre iz Žabelj dobila Pliskavico za doto, ohranili so kmetje še svoje pravice. Tudi pri zemljiščni odvezi po l. 1848. so plačali kmetje onih treh vasij mnogo manj odveznine, nego drugi Kraševci.

Ivan Kobencelj je hotel kupiti nekaj kmetij v Gabrovici, Pliskavici in Kranji Vasi, toda nadvojvoda Karol mu je odpustil 11. decembra 1576 v Gradcu kupnino, izvzel kmetije iz svoje in svojih dedičev oblasti, ter jih daroval Kobenclju kot svobodno lastnino: «die nachstehenden Syeben vnderthonnen, so zu Gabrouiza, Plischouiza vnnd Craindorf gesessen, vnnd bishero furnemblich in vnnser Görzer Vrbar Ambt gehörig gewest sein, allerdings (dem Kobenzl) fur frey-Erb- vnnd Aigenthumblich bewilligt. Vnnd seyen nämblich beruerte unnderthonen also genannt: Zw Gabrouiza Stephan Sonperger, dient 1 fl. 40 kr.; Zw Pliscauiza Märtin Pertossegkh, dient 1 fl. 22 kr. 2 ₰; Juuan Cols, dient 1 fl. 22 kr. 2 ₰; Juuan Paserl vnnd Paul Roschez, dienen 1 fl. 22 kr. 2 ₰; Zw Craindorf Bredätsch, dient 37 kr. 1 ₰;

---

prvem in četrtem zlatem polju kronanega jednoglavega orla; v drugem in tretjem rudečem polju pa po sedmero srebrnih žebljev (?). V sredi je še mal višnjev ščit z zlato zvezdo. Kot šljemski nakras služijo trije kronani oklopi. Nad srednjim sta dve vzdignjeni roki, nad levim kronani orel, nad desnim pa zlata zvezda.

Slauez, dient 33 kr. 1 ₰; Tautscher dient 37 kr. 1 ₰; alle zusammen 7 fl. 14 kr. (Kromberški arhiv, kaseta I).

Kakor drugi, tudi Petači niso posebno milo postopali s svojimi podložniki. L. 1740. je ukazal Benvenut Petač svojim podložnikom v Barki, naj mu pripeljejo 6000 kolcev za vinograd Sabotnjak pri Sacerbu. Kmetje pa so se tega branili in so rekli, da je to nova, nezakonita rabota. Nato jim da grof živino zarubiti in na Završnik prignati. Še le čez tri dni, ko so začeli kmetje z uporom žugati in so se že zbirali, povrne jim grajščak živino, a tri najlepše vole pridrži za-se in jedna junica je bila poginila pod beričevimi udarci. Ko se kmet pritoži, zgrabi ga berič za lase in trešči ob tla. Kmet zbeži, a berič luča za njim kamenje. Kmetje so se sicer pritožili na deželno sodnijo v Gorici, ali brez uspeha. (M. Sila, Trst in okolica str. 107.)

Nekdanja završniška gospoščina je obsegala jugovzhodni del goriškega Krasa, t. j. občine: Sežano, Naklo, Rodik, Ľokev in Štorje, vsega vkup 157·3 km², ki imajo sedaj 8420 prebivalcev.[5] Ni bila torej velika. Na vzhodu je mejila ob Kranjsko, na jugu ob Istro (pogorja Ert in Veliko Gradišče), na zahodu ob Tržaško okolico (gora Kokoš ali Maček) ter Devinščino (gora Medvedjak), na severu pa ob rihemberško gospoščino (Nižnji Breg) in Gabrk. Natančne meje, kakor so jih vsako leto ljudstvu oklicavali na shodih v Povirju, Rodiku, Brezovici itd., popisane so v naslednji listini iz leta 1711., katero je spisal lastnoročno grof Ludovik Petač. Prepis je preskrbel g. dekan M. Sila in mi ga natisnemo tu nespremenjenega, da se bode videlo, kakošno slovenščino so pisali pred dvema stoletjema.

Confini od Schwarzeneske Richte:

«Nar poprei je Tabar St. Coziana, catiri leschi uti Richti do Mosta na verchi, na reko pod Naclu, Scofle, Tupelzhe, Strainoch.[1]

---

[5] H temu je treba še prišteti kranjski vasi Suhorje s 316. in Ostrožnobrdo s 433. prebivalci.

[1] Tupljiče in Strane nista vasi, nego imena posestev, katerih lastniki so sedaj večinoma Barčani, nekaj pa tudi Vremci. Tupliče

Se oberne na Barske snosetti, inu pride na potock imenuvan Padesh.[2] Kir se dva potocha snidejo po starim imenuvano pod Woistervizo,[3] na Kau inu na Cirku svettiga Sozierba.[4] Od Cierkue St. Sozierba gre na Schelesnickovo Hischo catiera je u Schwarzeneschi Richti; od tam gre po grofovih Snosettih na Krisne dreve, od tam gre na greiske Snositti, inu na sdu (zdol) po potochi na ravnost na Straustudenz (Zdravi studenec), od tam gre na potoch Schlopp[5] inu se poverne na grofove snosetti inu passá na Morain potock,[6] kir se confiná ta Schwarzenesha inu Novograiska Richta. Od tam gre nad Vasfio Slop, od tam pasfá Confin na Rodich inu Kerslag (Hrpelje?) pod Vasfio Slob, inu naraunost na Cosinski Pil (znamenje ob poti). Od pilla Cosinskiga gre po Zeisti skusi Cosinske Grunte gor po sredi hriba verch Polania (Poljanščеk, Polonica na spec. karti) nad Verpolle, kir confina Sosferbzka Richta, inu gre blisek Studenza Schusiz[7] imenuvan, inu naprei po robi na ta Velichi Hrib Monte Cakus[8] alli tusti verch imenuvan, kir sazne Tersaska Richta. Od Monte Cakus gre dol na te resane kamne, postaulene med Schwarzenesko ino Tersasko richto po glihinghi (po starim pa je schlu na Gropado), inu pride bliso Orlica, kir so tudi postauleni confini, kir sazne (začne) Duinska richta inu so postauleni resani Kamnj, slast pa na Hrib imenuvan

---

(Tupelzhe, Tepliče, Toplezach) je imel nekdaj plem. Kupferschein, Tržačan, a Strane (Stranach, Strajnach, Stranoch) pa baron Rizzi.

[2] Dva potoka, Padež in Suhorščica, ki se stekata v Reko, prihajata od Suhorja.

[3] Vas Ostrovica (Ojstrovica, Vojstrovica) spada pod brezoviško župnijo.

[4] Cerkev sv. Sacrba (sanctus Servulus) in sv. Vida je na vrhu hriba na Rtvižah. Vas spada pod Brezovico, Železnikova hiša pa je bila pod Završnik.

[5] Potoch Schlopp = Ločica na specijalni karti.

[6] Znamenito je ime: «Morin potok» pri Rodiku, morda od boginje Morene?

[7] Studenec «Sušec» se imenuje tudi «Schuschaz». — Trifinium Rodika, Lokev in Gročane.

[8] «Monte Kakuš» (pokvarjeno «Cocusfa), ali «Tosti Verch»; sedaj mu italijanski pisatelji pravijo: «Monte concusfo», t. j. pretreseni vrh, drugi Slovenci pa «Maček».

Termunz[9], do verch Hriba imenuvan Holz.[10] Tam kompli Diuinski confin in sazne confin med Schwarzenesko inu Riffienbersko Richto, inu gre na Gradno berdo[11] na Cau (Kal), che je med Casle (n. Koslach) inu Dobraule.[12] Inu gre na Rafsho cir pridejo tri Richte skonfini uKub (vkup), tu je Schwarzenescha, Richenberscha inu Snoseska. Tam gre po Rasfi confin na verch Silievez (Zlivec),[13] od tam pak na Zebulouzo ino na Skriu in compli na Scozianska urata kir se je sazhello.

Ostrosnoberdo[14] leshi sesh sojemi confinami v Schwarzeneski Rihti in confina na jutergne sonze sesh reko na potoche che pridejo od Sichorske uode inu gre naprei pod Sohorjam, Borst che je tam je pod Schwarzenescho Richto.

Woda Recha je pu od te Richte inu Lou od Riebb . . . .
Pit kadai che boste telli (t. j. vodo iz Reke piti).

Schwarzenegg li 28 Maggio 1711.

Luigi Co: Pettazi m. p.

Tudi vasi Pregarje, Hrušica in Pasjak v Istri «se sojami konfinami» so spadale pod gospoščino in sodnijo završniško. Zato so te tri vasi šteli pod grofijo goriško še do l. 1814., ko so uredili mejo med Primorskim in Kranjskim. Desetina od jagnjet je dala l. 1741. 338 glav in za pašo še 80. Dac od krčem je nesel l. 1788. 1131 gl. 32 kr., od mesa pa 731 gld. 40 kr.

---

[9] «Termunz» je v izvirniku «Termoviz»; menda je pravilniše poslednje (od terminus?).

[10] «Golec» hrib izvirno «Gollaz», a grof Ludovik je menda znal tudi kaj nemškega, zato je napisal «Holz».

[11] Gradno Brdo, v izvirniku «Gradine Werdo»; Vrhek (381 *m*) na specijalni karti?

[12] Dobravlje, uradno «Dobraule» in «Kazlje», uradno «Koslach» (!), vasi pod tomajsko župnijo.

[13] Sedaj gre meja po robu Krasa nad Rašo. «Silievez» je Zlivec = razvodnica.

[14] «Ostrožno Brdo» je v urbarju čudno zapisano, namreč «Prandorf» («pogorela vas»), vulgo «Ostoura Werdo!»

Cerkev in samostan v Stičini.

Spisal **Konrad Črnologar.**

(Konec.)

Opat Jakob Reinprecht (1603—1626) je sploh mnogo zidal. Postavil je na staro, po opatu Lavrenciju Rainer-ju sezidano prelaturo, drugo nadstropje[1] l. 1605., 1606.; dalje je v vhodnem stolpu, ki je bil preje dvonadstropen, odstranil spodnji strop ter napravil tako visoko vežo, presvodil jo z banjastim svodom in narediti dal ondi l. 1620., reliefe iz mavca, katere sem že preje omenjal. Največ mu je dala cerkev opraviti. Prezidal jo je v slogu svojega časa takó temeljito, da niti zvunaj niti znotraj ni bilo poznati več stare cerkve. Kar je količkaj spominjalo na romanski ali gotski slog, spremenil je, da več ni bilo mogoče; kar se pa ni dalo, je pa s streho zakril. Največ je škodil s tem, ker ni pustil oken svetlobnega nadstropja, kar bi se bilo lehko zgodilo, če bi bil napravil oboke višje. Dogotovil jo je l. 1622.; l. 1623. si je postavil v nji lep, še ohranjen grobni spomenik, in l. 1625., jo je posvetil tržaški škof Reinald Scarlichi.[2]

In kako jo je predelaval? Lesene strope ladij in kapel je odstranil, istotako tudi svod prezbiterija. Na severni strani je zraven kapele napravil iz hodnika, ki je bil že prej iz cerkve proti prelaturi, katero je bil napravil opat Lavrencij, dva prostora, spredaj kapelo sv. Alojzija z rakvijo, v kateri opat Reinprecht počiva, zadaj pa za stopnice, ki so vodile v prelaturo in na oratorij nad kapelo sv. Bernarda. Poleg južne kapele je sezidal shrambo (»mala zakristija« jo zovejo), nad njo pa cerkveno zakladnico. Vsporedno z južno steno prečne ladije je postavil še jedno steno, med nji pa naredil iz prej

---

[1] Povedó nam napisi na tem krilu.

[2] Blätter aus Krain, 1861. Menda po Puzelnu. Istega leta, 1. maja, je posvetil tudi šentvidsko cerkev. Orig. pgt. v farnem arhivu v Šentvidu.

omenjene «male zakristije» stopnice v prvo nadstropje samostana in na altano prečne ladije, od tod pa pod streho. Nad severno krilo križnega hodnika je napravil hodnik na stebre (da je lehko svetloba prišla v južno stransko ladijo), v zahodnji dve poli srednje ladije pa je napravil pevski kor na potlačeno banjasti svod. Takih korov je na Kranjskem malo, morebiti jedino le v Mekinah. Povečal je cerkev toraj le za dva prostora.

Srednja ladija in prezbiterij sta dobila polukrožen banjast svod s kapami, stranske ladije in kapele pa križast svod, kakor tudi krili prečne ladije. Križališče je presvodil s kupolo brez oken. Slope in stene je razčlenil s pilastri in lizenami, katere pa nimajo kaj nositi. Zidci so še dosti dobri. (Ko bi bil vsaj nekaj lizén in zidcev porabil na zvunanjščini.) Najhuje se je zgodilo z okni. Ker ni bilo več svetlobnega nadstropja, povečati je bilo treba okna. Kar on tu ni dovolj spridil, pomagali so nasledniki. V severni stranski ladiji je dal napraviti približno 1·45 *m* široka in 3·5 *m* visoka okna. V južni so morala biti okna radi križnega hodnika nižja. Pozneje so pa ta okna razširili in do polovice zazidali, takó da so širja, nego višja, menda radi altarjev. Jednaka okna so tudi na zahodnem koncu stranskih ladij, po dve, jedno vrh druzega. Srednja ladija je dobila na zahodni strani zgoraj jedno široko okno s segmentnim lokom, kakor so ona stranskih ladij, spodaj pa dve štirivoglati okni. Portal je silno priprost. Približno tako je naredil tudi severno steno prečne ladije, le da je portal lepši. Od petih oken prezbiterija je dve zazidal, ostala modernizoval. V vsako krilo prečne ladije pa je dal napraviti ondi, kjer je bilo svetlobno nadstropje, v vzhodno steno po jedno okno v četrtinki kroga. Vse tri podolžne ladije je dal pod jedno dvostrano streho, jednotno streho prezbiterija in kapel pa je podaljšal še čez «malo zakristijo» in kapelo sv. Alojzija. Sploh je pa notranjščino deloma okrasil z olepšavami iz mavca, napravil je lizéne okolu oken, in robovi svodov imajo profilovane trakove. Kjer se ti križajo v stranskih ladijah, so grbi

samostanov in opatov. Na svodu, ki nosi pevski kor, so dobro narejeni grbi: cesarski in bavarski (oba z redom zlatega runa), štajerski, koroški in kranjski. Na svodu srednje ladije je njegov grb s kartušo za napis, a napisa ni.

V koliko je zvonik spremenil, ne vem. Za Valvasorja je imel zvonik, kakor je videti iz slik, že visoko barokno streho in pa nekak balkon (za stražnika?) na vzhodni strani.[3] Kar Reinprecht ni spridil, to so pa njegovi nasledniki. Opat Ludovik Raumbschüssl (1680—1687) je popravil zvonik,[4] sedanjo podobo pa mu je dal menda opat Viljem (1734—1764), ker je na njem letnica 1751. Sedaj ima v zvonišču štiri stare šilaste line zazidane, štiri na glavnih straneh pa povečane. Balkona ni več. Ta opat je tudi znotraj cerkev popravil, kakor nam pravi napis v prečni ladiji: «reparata sub rmo. d. d. guillelmo abbate mdccxlvi» leta 1746. Opat Maksimilijan Motoch (1661—1680) je zidal neko kripto,[5] opat Franc Ks. Taufferer pa l. 1768. rakev pod pevskim korom.[6]

Gledé na cerkveno opravo nima cerkev, razven nekaterih grobnih spomenikov, nič posebnega. Ker te tu izpustim, opišem naj le še altarje. Teh ima cerkev še 12, a jednega (altar sv. Benedikta) so opustili, ker so pred njega postavili stalen božji grob.

Altarji so iz mavca, kipi so leseni ter pobarvani, ali pozlačeni. Vsi altarji so barokni, brez umetnostne vrednosti. Slike so pa lepe.

1.) Veliki altar s kipom žalostne Matere Božje v dolbini ima stebre in pilastre s korintskimi kapitelji, ob straneh so pozlačeni kipi sv. Petra in Pavla in dveh opatov. V vrhu držita angelja krono nad Marijinim srcem. Vse je preobloženo; pri tem, kakor pri ostalih altarjih, ni skoro ravne črte. Menza

---

[3] Primeri slike v Valvasorju.

[4] Blätter a. Kr. str. 123.

[5] Milk. Klöster, str. 84.

[6] Napis na rakvini plošči.

stojí na samem. Prej je bil na nji jako neukusen lesen tabernakelj z baldahinom. Rajni župnik P. Ribnikar ga je dal z bakrom prevleči in v ognju pozlatiti, keruba sta pa lesena. Delo je veljalo nad 2200 gld. Takó visoki cerkvi pa ni nikakor primeren v lepoti, preveč se izgublja v malenkosti; škoda, da se ni napravil nov kalup. 2.) Altar sv. Bernarda, s sliko tega svetnika, stebri in dvema kipoma, je arhitektonično dobro pogodil umetnik. Altar stoji v severni kapeli. Jednak temu je opuščeni altar v drugi kapeli. 3.) Altar sv. Alojzija v bližnji kapeli je skrajno barokno delo. V tem oziru ga nadkriljuje samo zraven vzidani grobni spomenik opata Viljema.

V stranskih ladijah stojijo pod okni v vsaki ladiji po 4 altarji. Po dva nasprotno si stoječa sta v arhitekturi jednaka. V južni ladiji so: 4.) Altar angeljev varuhov, v sredi slika, ob straneh pa kipa sv. Mihaela in Rafaela. 5.) Altar sv. Jožefa, slika njegove smrti, kipa sv. Janeza Krstitelja in svetnika s križem. 6.) Altar sv. Izidorja s sliko, kipa dveh menihov z dvojnim križem. 7.) Altar sv. Antona Pad. s sliko, ter kipa sv. Antona pušč. in sv. Jošta. — V severni ladiji: 8.) Altar M. B. s kipom čistega spočetja Marije Device in kipa svete Katarine muč. in sv. Terezije. 9.) Altar sv. Ane z njeno sliko, kipa sv. Magdalene in sv. Rozalije. 10.) Altar sv. Katarine Sijenske (?) s kipoma dveh nun, jedna stopa na krono, druga ima psa. 11.) Altar sv. Barbare s sliko in kipa sv. Cecilije in sv. Apolonije.

Kdo je dal napraviti altarje, kdo in kdaj jih je izdelal, ne vem. Če primerjamo nagrobnik Kovačičev z altarji, osobito z onim sv. Alojzija, se bržkone ne motimo, če trdimo, da jih je dal napraviti opat Taufferer. Dasi je opat Viljem cerkev popravil,[7] je težko verjeti, da bi se bil tudi tega dragega dela lotil. Za opata Antona bar. Gallenfelsa (1688—1719) je bil samostan takó zadolžen, da je cesar Karol VI. postavil posebno komisijo l. 1721., ki je gospodarila v samostanu do

[7] Prej omenjeni napis.

l. 1746. Za naslednika Aleksandra bar. Engelshausa je bilo dolga še 150.000 gld.; Kovačič je ob nastopu (1734) dobil še 125.000 gld. dolgá.[8] — Ugodneje je bilo menda za Tauffererja. Ta je poleg letnic in grbov napravil osem vloženih in rezljanih klopij v koru l. 1770. in 52 klopij v ladiji leta 1768., potem križevi pot v bogato v rokokó-slogu izrezljanih okvirih. Slikal ga je, kakor pové napis, «F. Wergant, Accademicus Capitolinus, pinx: 1766». Taufferer je zidal menda tudi prelatovo dvorano, in vendar je bilo o razpuščenju samostana še 8.947 gld. gotovine.[9] Omeniti mi je še 7 dobrih oljnatih slik, predstavljajočih sedem žalostij Marije Device.

Lepa je ograja prezbiterija in kapel iz sivorudečega žilastega marmorja (conglomerata). V ograji je lično kovano omrežje. Čeden je tudi krstni kamen (iz istega marmorja) in pa kropilnik iz črnega kamena.

Skrajno neukusne pa so «malarije» iz druge polovice tega stoletja v prezbiteriju in v kapelah. Boljše bi bilo, da jih zabelijo.

Križni hodnik.

Najstarejše še ohranjeno delo iz gotske dobe je križni hodnik, prizidan k južni stranski ladiji. Ohranil je svojo prvotno obliko še prav dobro Štiri po 28·5 *m* dolga krila oklepajo malo dvorišče. Visok je 5 *m*, širok pa 3·3 *m*. Vseh skupaj je 24 pol. Pole v oglih so po 3·3 *m* dolgi kvadrati, ostale pole pa so 4·4 *m* dolgi in 3·3 *m* široki štirikoti. Pole so ločene z dvojnimi šilastimi prečnimi rebri okroglega proreza, križna rebra so pa nekako hruškastega proreza. Rebra sloné na okornih zagvozdatih konzolah, nekatera (v zahodnem krilu) imajo maske (človeške obraze). Križna rebra se družijo v okroglih sklepnikih, ti so večinoma gladki, le v krilu ob cerkvi so okrašeni z reliefi, in sicer od prečne ladije počenši: 1.) velik sklepnik s podobo Izveličarja s prtom okoli ledij in

[8] Milkowicz, K. i. K. str. 80 in 81.

[9] Milkowicz, Kl. in K. str. 201.

privzdignjenimi rokami, 2.) Jagnje božje, 3.) Kristusova glava, 4.) (zakrit z zidom), 5.) in 6.) solnce in mesec, 7.) velik sklepnik s šesterožarko zvezdo. Tu v kotu je kot konzola neka spaka s ptičjim trupom in človeško glavo, ki spominja še na romanski slog. Svodi dveh pol so radi bližnjih stopnic z modernimi nameščeni.

Na dvorišče ima križni hodnik šilasta, na obe strani obrezana (abgeschrägt) po 1·3 *m* široka in 2·3 *m* visoka okna brez krogovičja. Tacih oken je 18, jedno pa je polukrožno. Srednje okno v zah. krilu je zazidano, bilo je drugačno. Morebiti je bil tam vodnjak, kakoršen je bil pri križnih hodnikih sploh navaden. Vse delo je strogo geometrično izvedeno ter sega morebiti še v prehodni slog. Pozná se še, da je bil ta hodnik slikan, a slike so pobeljene. Gotovo bi se izplačalo, jih vsaj deloma odkriti. Na severno-zahodnem voglu je prostor s šilasto-banjastim svodom. Morebiti je bil to vhod v križni hodnik.

Kapela.

Poleg vhodnega stolpa je neznaten, znotraj 4·4 *m* dolg in širok ter 4 *m* visok prostor s krožnoločnim križastim svodom. Polukrožen lok v vzhodni steni sloni na močnih nakladih, tu je bila apsida ali pa kak vhod. V nasprotni steni so 1·2 *m* široka in 3·6 *m* visoka polukrožna vrata, sedaj že v gornjem delu zazidana. V južni steni je majhno romansko okno in poleg teh nekaka vrata, polukrožno završena. Tem nasproti so še jedna, pa zazidana. Zvunaj so ostanki slik na presno, jako poškodovani, poleg ornamentov se pozná samó še gornji del necega svetnika, škofa ali opata z mitro in palico. — Sedaj je to farovški kravji hlev.

Kaj je to bilo, ne vem. Morebiti ona l. 1254. posvečena kapela sv. Pavla?[10]

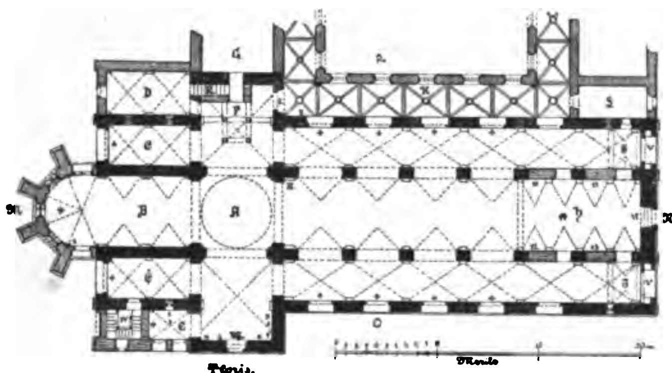
[10] Blätter aus Krain, 1861. str. 124.

Omenim naj še velikanski refektorij (blizu 25 *m* je dolg in 8 *m* širok) poleg križnega hodnika z izbornimi stukaturami in z (žal) že pobeljenimi freskami na svodu. Sedaj je tu drvarnica. Takó lepih drvarnic še kralji nimajo!

Pojasnila k črtežem stiške cerkve.

(Glej slike!)

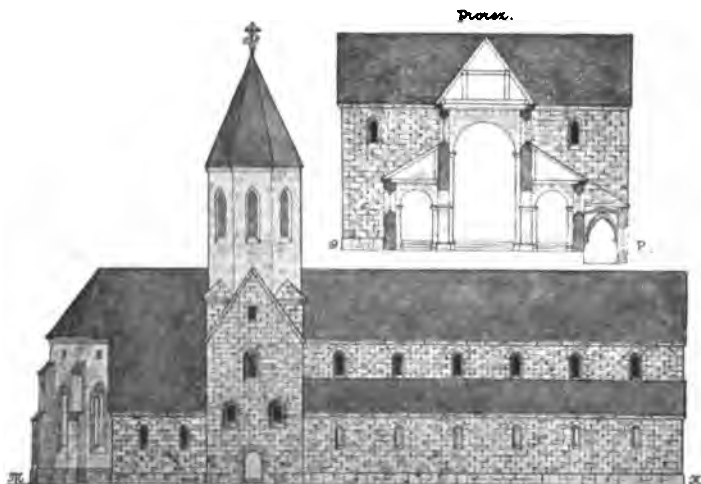
T l o r i s kaže cerkev in del gotskega križnega hodišča, kakor sta sedaj. Popolnoma črno so zaznamovani zidovi prvotne romanske bazilike, toda okna stranskih ladij in kapel ter pročeljna okna so mnogo razširjena. Le dve okni na kapeli sv. Bernarda pri stopnicah

IV ste čisto ohranjeni, dvomiti pa ni, da so bila taka okna tudi na kapeli sv. Benedikta in na drugih delih stranskih ladij. Ako je bilo krilo križnega hodnika ob cerkvi zidano pozneje, kot cerkev, so bila taka okna gotovo tudi v južni stranski ladiji, ako pa je bil križni hodnik ob jednem s cerkvijo stavljen, ondi ni bilo oken, ker bi jih sicer zakrivala streha. (Glej prorez!) Zidovi iz gotske dôbe so črtani navpično, iz renezanske dôbe pa vzporedno s podolžno osjo (𝔐𝔑) cerkve. Nekonstruktivne in samo olepšujoče lizene iz l. 1623. so bele.

Številke in druga znamenja značijo: Križci pomenijo altarje. A je križišče, nad katerim je kupola brez oken in v gotski dôbi dozidani zvonik. B je korni četverokot, na koncu je bila prvotno

morebiti apsida (katere pa cistercijenci navadno niso rabili). C je kapela sv. Benedikta in Č sv. Bernarda. E prvotno hodnik v prelaturo, pozneje predeljen, prednji del E je kapela sv. Alojzija z rakvijo 3, zadaj so stopnice IV na nekdanji oratorij nad kapelo sv. Bernarda in od tod pod streho. D je »mala zakristija«, iz katere so stopnice R v prvo nadstropje, na altano F in od tod v zvonik. G je velika zakristija, H pevski kor, J kora v stranskih ladijah, K križni hodnik, nad katerim je odprta galerija, L šilasto banjo — svoden prostor, nad katerim se gre na kor. — I so novejša vrata v križni hodnik, prej so bila krožnoločna, pri II v str. ladijo,

pa tu radi razločnosti izpuščena, III prižnica, IV stopnice, V okna v stranski ladiji, po jedno nad korom in jedno pod korom J. Četverovoglate votline v zidu se vidijo pod streho; bili so to bržkone zračilni predori iz kripte, VI so velika in VII stranska vrata.

Številke poznamujejo nagrobne kamene, in sicer: 1 grb milanski, pravijo, da je to grobni spomenik Viride, 2 spomenik opata Viljema Kovačiča, 3 rakveni pokrov z nagrobnim napisom opata Reinprechta, 4 opata Janeza Weinzerla, 5 opata Maksimilijana Mottocha, 6 opata Antona bar. Gallenfelsa, 7 opata Ljudevita bar. Raumschiessl-na, 8 krasni spomenik opata Jakoba Reinprechta,

9 opata Aleksandra bar. Engelshausa, 10 opata Jakoba Klaferla, 11 samostanskega upravnika Gašparja pl. Mindorfer-ja, 12 opata Janeza Zeisel-na, 13 Antona Tautsch(ar)-ja in 14 rakveni pokrov z letnico 1768.

Naris je rekonstruiran. Taka je bila cerkev na severni strani, dokler ji ni bila prizidana kapela sv. Alojzija. Izvzemši oblike zvonikove strehe, oken prezbiterija in vrat v prečno ladijo je vse določno narisano. Ker so okna stranske ladije in omenjena vrata temeljito predelana, ostala so v votlini bela. Nad pročeljem je bil tudi nadstrešni stolpič, a je tu izpuščen, ker ne vemo, kakšen je bil. (Glej Valvasorja.) Svetlobno nadstropje in zvunanja stran kapele sv. Bernarda je še neometana.

Prorez ladij (str. 136.) nam kaže romansko baziliko, ko je imela že križni hodnik, pa ne še zvonika.

Kranjske cerkvene dragocenosti l. 1526.

Spisal **Anton Koblar.**

(Konec.)

20. Selsko sodišče čušperško (Zoblsperg).

Pod to sodišče sta spadali fari Dobrepolje in Šmarija. V dobrepoljski fari so bile cerkve v teh krajih:

Dobrepolje (Guttenfeld), kjer je bil tudi altar sv. Sebastijana, *Podpeč* (Pudpetz) (f Dobrepolje), *Kompolje* (Cumpal) (f. Dobrepolje), *Podgora* (Pudgor) (f. Dobrepolje), *sv. Janeza v Strugah* (zw Strug) (sedaj farna cerkev sv. Avguština v Strugah), *Podgorica* (Pudgoritz) (f. Dobrepolje), *Krka* (Gurck) (sedaj farna cerkev), *Koren* (Corain) (f. Krka), *Ambrus* (sedaj farna), *Višnje* (Sant Jacob zw Baixel) (sedaj sv. Filipa in Jakoba, f. Ambrus), *Kal* (Okol) (f. Ambrus), *Kamni Vrh* (Sant Peter an Stanperg) (f. Ambrus).

V šmarijski fari so pa stale cerkve: *Šmarija* (Sand Marein), *sv. Marjete v Veliki Račni* (Sandt Margarethen Kirchen in der Raditschenn) (f. Kopanj), *sv. Petra* (in Pavla) *v Dolenji Slivnici* (Sandt Peter zw Niederschleynicz) (f. Kopanj), *sv. Nikolaja na Tabru* (Sandt Nicolaw zw Latzenn-Werck, Latzenberck) (f. Št. Jurje), *Št. Jurje* (zw sandt Jorgen) (sedaj farna), *Smèrjene* (zw Smeryenn)

(f. Št. Jurje), *sv. Ruperta na Limberku* (hrib severno od Čušperka, kjer sedaj ni cerkve) (zw sandt Ruprecht zw Lamperg), *Kopanj* (Copayn) (sedaj farna cerkev), *Rogatec* (Rogatecz) (f Št. Jurje).

Dalo je čušperško sodišče: 1 srebrno pozlačeno monštranco, 1 srebrn križ, 6 kelihov in 6 paten, kar je tehtalo skupaj 14 mark; 7 kelihov z bakrenimi stojali in srebrnimi čašami niso tehtali. V gotovini pa 60 ren. gld. in 8 og. gld. v zlatu. 15 gld. 54 kr. so dali komisarji za zidanje cerkve v Dobrepoljah.

21. Selsko sodišče mokronoško (Vndernassenfues).

1.) *Farna cerkev v Šent Rupertu* (Sand Rueprecht) ima 13 kelihov, 1 srebrno monštranco s 5. srebrnimi podobami, 1 srebrn križ, 1 srebrno pušico, 7 «pacem», 1 srebrno pušico (puxel) za sv. zakrament, 18 funtov vin Cerkev ima bratovščino

2.) *Cerkev sv. Tilna* (Sand Gillgen) *v Mokronogu* (sedaj farna) 4 kelihe s patenami, 1 srebrno monštranco z malimi podobami, 1 križec in (z bratovščino vred) gotovine 12 ren. gld. in 12 f. vin.

3.) *C. sv. Leonarda v Gabrijelah* (zw Gabrial) (f. sv. Trojica) 1 kelih in nič gotovine.

4.) *C. sv. Jurija* (f. Sv. Trojica) 2 keliha, 15 f. vin. in 38 kr.

5.) *C. sv Duha* (v Vihru, f. Št. Rupert) 1 kelih; cerkev in bratovščina 16 f vin in 30 kr.

6.) *C. sv. Martina na Kalu* (am Khall) (f. Št. Janž) 1 kelih, 14 f. vin. in 6 kr.

7.) *C sv. Janeza* (sedaj farna cerkev v Št. Janžu) 2 keliha in gotovine (z bratovščino vred) 14 f. vin. 33 kr.

8.) *C. Matere božje v Tržišču* (zw Tharschische) (f Sv. Trojica) 1 kelih in (z bratovščino) 4 f. vin. 30 kr.

9.) *C. sv. Barbare v Okrogu* (zw Ogkrog) (f. Št. Rupert) 1 kelih in gotovine (z bratovščino) 1 f. vin.

10.) *C. sv. Kancijana* (na Jesenicah, f. Št. Rupert) 1 kelih in (z bratovščino) 12 f. vin.

11.) *C. sv. Nikolaja v Martinji Vasi* (Mauterstorf) (f. Mokronog) 1 kelih in (z bratovščino) 1 f. vin.

12.) *C. sv. Marjete v Kamnici* (zw Stainpach) (f. Št. Janž) 1 kelih in z bratovščino) 2 f. vin.

13.) *Nova cerkev sv. Trojice v Tržišču* (Die Newstifft der Heylligen Drifalltigkait zw Tharschische) (sedaj farna) 1 kelih; gotovine nima, ker so jo porabili za zidanje cerkve.

Skupaj: 1 srebrno monštranco, 2 srebrni pozlačeni pušici, 2 srebrna križca, 1 malo monštranco, 11 kelihov in 14 paten (30 mark 3 lote), 6 kelihov z bakrenimi stojali niso tehtali, in 131 ren. gld.

22. Selsko sodišče trebelsko (Obernassenfuess).

Inventirala je Doroteja, udova Matije Mallingerja, namesto svojega strica Nikolaja Jurišiča, in sicer v fari trebelski in trebanjski. Spremljala sta jo Jurij in Ivan pl. Mordax. Imele so cerkve:

1.) *Farna cerkev sv. Petra na Trebelnem* (Obernassenfues). Cerkev je revna in ima le 2 keliha, medeno monštranco in malo pušico za sv. R. Telo. Pustili so vse pri cerkvi, ker ima župnik, ki bi rad cerkev popravil, dva kapelana, in je vsa srenja prosila, da naj se pusti tudi pušica, ker sicer nimajo nikamor dejati sv. R. Telesa.

2.) *Cerkev Matere božje na Sv. Vrhu* (An Vnser Frawenperg am Heiligen perg) (f. Trebelno) 1 srebrn kelih z bakrenim stojalom (23 lotov) so vzeli, drugi kelih pa pustili cerkvi, ker je ondi vsako nedeljo maša s pridigo.

3.) *C. sv. Ane v Brézovcu* (Bresawetz) (f. Trebelno) 1 srebrn kelih (10 lotov).

4.) *C. sv. Nikolaja* (sedaj sv. Urha) *na Cerovcu* (zw Tzerouetz) (f. Trebelno) 1 srebrn kelih (13 lotov).

5.) *C. sv. Jošta v* (Gorenji) *Loknici* (zw Lokhnitz) (f. Trebelno) 1 srebrn kelih z bakrenim stojalom (16 lotov in 1 kvintelj).

6.) *C. sv. Jakoba v Pavlji Vasi* (Paulsdorff) (f. Sv. Trojica) 1 kelih s srebrno čašo (19 lotov) in 1 bakren kelih (13 lotov).

7.) *C. sv. Martina na Štatenberku* (zw Statenburg) (f. Trebelno) 1 kelih (19 lotov) in 1 kelih se je pustil cerkvi, ker je v nji med tednom več maš in maša s pridigo tudi vsako nedeljo; 7 ren. gld., drugi denar je izposojen.

Vzeli so tedaj v trebelski fari 7 kelihov, in 10 kelihov se je pustilo cerkvam, ker je bilo tačas v fari 10 duhovnov.

V trebelski fari sta bili tudi:

8.) *C. sv. Jurija* (zw Newrendorf) (v Mirni Vasi, v trebelski fari; ta cerkev je ob Valvasorjevem času še stala, a je danes ni več) ni imela nič keliha in nič denarja.

9.) *C. sv. Pavla* (sedaj sv. Antona) *v Beléčem Vrhu*[1] (zw Beletschperg) (f. Trebelno) tudi nima ničesar.

10.) *Kapela sv. Nikolaja v Čretežu* (Rewtenberg) (f. Trebelno, a Valvasor je več ne omenja) 2 gld.

Vse cerkve in bratovščine trebelske fare so tedaj dale 7 kelihov in 29 ren. gld. 24 kr.

11.) *Farna cerkev v Trebnjem* (Treffen) 1 srebrno monštranco (10 mark) 1 malo srebrno in pozlačeno monštranco (4 marke 7 lotov), 1 srebrn križ (26 lotov), 3 srebrne kelihe (6 m. 6 lotov), 3 srebrne in 1 bakren kelih so pustili cerkvi, ker so bili trije duhovni v Trebnjem.

12.) *C. sv. Ane na Gradišču* (zw Gradisch, am Purgstall) (f. Trebnje) 1 kelih z bakrenim stojalom (25 lotov) in 2 ren. gld.

13.) *C. sv. Marjete* (na Bregu, f. Trebnje) 1 bakren, pozlačen kelih (26 lotov).

14.) *C. sv. Marije Magdalene* (v Martinji Vasi, f. Št. Lovrenc) 1 bakren kelih s srebrno čašo (30 lotov) in 3 ren. gld.

15.) *C. sv. Urha* (v Okrogu, f. Čatež) 1 bakren kelih s srebrno čašo (21 lotov).

16.) *C. sv. Mihaela* (v Čatežu, sedaj farna) 1 kelih s srebrno čašo (20 lotov).

17.) *C. sv. Mohorja* (na Moravčah, f. Sv. Križ p. Litiji) 1 kelih s srebrno čašo (19 lotov).

18.) *C. sv. Križa* (na Dolgi Njivi, f. Št. Lovrenc) 1 kelih s srebrno čašo (24 lotov).

19.) *C. sv. Križa* (v Stehanji Vasi (?), f. Št. Lovrenc) 1 kelih s srebrno čašo (15 lotov).

20.) *C. sv. Marka* (v Tehaboju, f Sv. Križ) 1 kelih s srebrno čašo (23 lotov).

21.) *C. sv. Marjete* (kje?) 1 bakren pozlačen kelih (13 lotov).

22.) *C. sv. Križa v Ostrožniku* (zw Ostroschnekh) (f. Mokronog) 1 srebrn kelih (21 lotov) in 1 kelih (16 lotov).

---

[1] Ljudje pravijo Beléčvrh, ne Blečji Vrh, kakor se po navadi piše.

23.) *C. sv. Martina v Slepščeku* (Plintenpach) (f. Mokronog) 1 kelih s srebrno čašo (24 lotov) in 13 ren. gld. Ondi je tudi bratovščina sv. Nikolaja.

24.) *C. sv. Mihaela v Dedčji Vasi* (Dedndorff) (f. Trebnje) 1 bakren pozlačen kelih (14 lotov) in z bratovščino vred 3 ren. gld.

25.) *C. sv. Mohorja* (kje?) 1 kelih s srebrno čašo (23 lotov).

26.) *C. sv. Janeza «zw Walinsperg»* (Valvasor ima v kriški fari cerkev sv. Janeza Krstn. «in Wolenberg») 1 bakren kelih s srebrno čašo in pateno (19 lotov).

27.) *C. sv. Volbanka* (kje?) 1 kelih s srebrno čašo (21 lotov).

28.) *C. sv. Florijana* (na Rádečjem Selu, f. Trebnje) 1 kelih s srebrno čašo in pateno (19 lotov).

29.) *C. sv. Jerneja* (na Vrhu, f. Čatež) 1 bakren in pozlačen kelih (16 lotov).

30.) *C. sv. Petra ob cesti* («an der strassen») (na Jezeru, f. Trebnje) 1 kelih s srebrno čašo in pateno (18 lotov).

31.) *C. sv. Štefana* (f. Trebnje) 5 ren. gld.

32.) *C. sv. Jakoba v Vrhtrebnjem* (Treffenperg) (f. Trebnje) 4 ren. gld.

V trebanjski fari je bilo tedaj 23 kelihov. Bratovščine so pa dale: pri farni cerkvi trebanjski bratovščina M. B. 5 ren. gld.; bratovščina sv. Fabijana in Sebastijana 2 ren. gld.; bratovščina sv. Katarine 5 ren. gld. 52 kr. 2 vin.; bratovščina sv. Petra 2 ren. gld. 18 kr.

Iz trebelskega sodišča je prišlo skupaj: 2 srebrni monštranci, 1 srebrn križ, 6 kelihov in 8 paten (22 mark in 8 lotov) ter 93 ren. gld. 42 kr.; 12 kelihov z bakrenimi stojali niso tehtali.

23. Selsko sodišče štatenberško (Statnberg).

Inventiral je Ivan pl. Črnomeljski (von Tschernemell) in dale so:

1.) *Farna cerkev sv. Marjete* (Šmarjeta) s podružnicami: 1 srebrno monštranco, 3 srebrne kelihe in 6 bakrenih kelihov s srebrno čašo; 5 kelihov so pa pustili cerkvam.

2.) *F. c. sv. Kancijana* (Škocijan): 7 kelihov s srebrnimi čašami (4 so pustili cerkvi).

3) *F. c. pri Beli Cerkvi* (zw Weyssenkyrchen): ostala sta pri fari 2 bakrena pozlačena keliha.

4.) *F. c. v Mirni Peči* (Henigstein): 1 srebrn kelih s pateno, 4 bakrene kelihe s srebrnimi čašami, 1 srebrno pušico, 1 medeno monštranco in 1 meden križec.

5.) *F. c. sv. Petra* (Št. Peter): 1 srebrno, nepozlačeno monštranco, 2 keliha s srebrnima čašama; dva s Starega Grada in iz Otočca izposojena keliha so pustili v Št. Petru.

V Ljubljano je pa prišlo od teh 5. farâ: 2 mali monštranci, 7 kelihov in 6 paten (13 mark) in 3 kelihi z bakrenimi stojali, katerih niso tehtali, ampak so jih dali Ivanu pl. Črnomeljskemu, Viljemu Semeniču in Viljemu Gumplerju V penezih je bilo 158 r. gld.

24. Selsko sodišče rukenštajnsko (Ruckhenstain).

Dalo je vse sodišče: 1 monštranco, 2 srebrna keliha in 2 pateni (7 mark 12 lotov), 4 kelihe z bakrenimi stojali in 30 gld. 41 kr. in sicer:

1.) *C. sv. Primoža* (na Gori, f. Studenec) 1 kelih in 3 og. gld.

2.) *C.* (sv. Marije Magdalene) *v Lukovcu* (zw Lukhautz[2]) (f. Boštanj) 1 kelih:

3.) *C. sv. Križa* (v Gorenjih Dolah, f. Škocijan) 1 kelih in 8 ren. gld.

4.) *C. sv. Mihaela v Dol. Raduljah* (S. Michel zw Radel) (f. Bučka) 1 kelih in bratovščina 2 gld.

5.) *C. sv. Martina pri Raduljah* (S. Merten pey Radel) (f. Bučka) 1 kelih in 3 gld.

6.) *C. sv. Katarine na Studencu* (zw Prun) (f. Studenec, cerkev je stala še ob Valvasorjevem času, a sedaj je ni več) 2 gld.; keliha nima.

7.) *Farna cerkev na Raki* (Arch) 1 srebrno monštranco.

8.) *Cerkev sv. Nikolaja «zw Pierchhe»* (Brezje[3], f. Leskovec) 1 og. gld 3 kr.

---

[2] Valvasor ima napačno: Bukouiz (VIII, 718.), najbrže je Lókavec.

[3] Nad Brezjem je Brezova Gora (Birkenberg) in ondi je prej ko ne stala cerkev sv. Nikolaja, spadajoča nekdaj pod faro raško. Valvasor ima «S. Nicolai in Kirchenberg», kar je gotovo namesto Birkenberg. Blizu ondi je danes podružnica sv. Lucije v Senušah.

9.) *C. Matere božje na Studencu* (zw Prunn) (sedaj farna) 1 kelih in 6 ren. gld.; ondotna bratovščina M B. 4 gld.

10.) *C. sv. Gregorja na Ponikvah* (zw Ponikhel, f. Studenec) (sedaj ondi ni cerkve) 1 kelih, 3 og. gld.

11.) *C. sv. Elije v Druščah* (zu Druss) (f. Škocijan, ondi je sedaj cerkev sv. Barbare) 1 kelih in 1 ren. gld. in ondotna bratovščina pri altarju sv. Barbare 5 ren. gld.

12.) *C. v «Tzagrus»* (znabiti Zagrad, f. Škocijan) nima ničesar.

25. Mesto Kostanjevica (Lanndstras).

Cerkev sv. Jakoba: 4 kelihe, 4 patene, 1 monštranco in 2 srebrna križca, kar je tehtalo 11 mark in 7 lotov. Opravnik (Amtmann) v Kostanjevici je bil tačas Gašpar Rawber.

26. Samostan kostanjeviški (vnnser frawn prun bey Landstrass).

Opat kostanjeviški je dal: 4 kelihe, 4 patene, malo pozlačeno monštranco, srebrno nogo, srebrn «pacem» z verižico, dva vrčka, tri pozlačene križce, kar je tehtalo skupaj 14 mark in 5 lotov; dalje lesen križ, prevlečen s srebrom, tehtal 11 lotov; 9 srebrnih čaš z napisano pesmijo, tehtajo 5 mark in 12 lotov. Opat dragocenostij ni hotel precej dati. — Ostavili so v samostanu 3 kelihe, 3 patene in 1 križec.

27. Samostan Pléterje (Pletriach).

Našli so ondi: Velik srebrn križ, v sredi podoba Matere božje, na strani pa sv. Duh in trije angelji, na drugi strani Jezus na križu in zraven 4 evangelisti; tehta $7\frac{1}{4}$ marke. Pozlačeno monštranco, tehta 11 mark; srebrno kadilnico in srebrn kadilnjak («schеffl» = navicula), 2 srebrna vrčka, 2 srebrna križca, 1 srebrno skudelo, kar tehta 7 mark; rudečo žametasto mašno obleko s križi iz biserov; rudečo zlato mašno obleko s križem iz biserov; rujavo damastasto mašno obleko tudi s križem iz biserov; belo damastasto (thamaschk) mašno obleko z zlatim križem. Dalje 8 kelihov in 8 paten, tehtajo 6 mark, ter 100 rensk. gld., 5 ogerskih gld. v zlatu in 20 gld. v krajcarjih. Ostavili so pri samostanu: 4 kelihe,

4 patene, 6 srebrnih žlic in zgoraj omenjeno mašno obleko; vzete dragocenosti so pa tehtale skupaj 52 mark in 6 lotov. Popisal je dragocenosti brat Janez, oskrbnik v Pleterjah.

28. Selsko sodišče kostanjeviško (Lanndstras).

1.) *Farna cerkev v Št. Jerneju* je dala: 1 monštranco, 1 pateno, 1 križec, 6 ogerskih gld. in 12 kr. in 1 gld. v zlatu.

2.) *Cerkev sv. Jurija* (v Orehovici, f. Št. Jernej) 24 kr. 2 vin.

3.) *C. sv. Tomaža* (v Gorenji Stari Vasi, Valvasor: Ukrainske starevase, f. Št. Jernej) 3 ogerske gld. in 18 kr.

4.) *C. sv. Nikolaja* (na Gorjancu, Valvasor: Ugorii, f. Šent-Jernej) 12 reparjev («ruebler»[4]) in 1 gld. v zlatu.

5.) *C. Naše Gospe* (vnser frawen pey der phar) (je stala na trgu pri farni cerkvi v Št. Jerneju) 3 ogerske goldinarje in 1 kr.

6.) *C. sv. Danijela* (v Dolenjem Suhodolu, f. Brusnice; sedaj ondi ni cerkve) 5 og. gld. 12 kr. Bratovščina sv. Jurija 41 kr.

7.) *C. sv. Vida* (Gorenje Mokropolje, f. Št. Jernej) 3 gld.

8.) *C. sv. Katarine* (v Cerovem Logu, f. Št. Jernej; sedaj ni cerkve) 5 og. gld. 12 kr. Bratovščina sv. Sebastijana 5 gld. 16 kr.

9.) *C. Matere božje v Vodenicah* (vnser frawen zw wodenitz) (f. Kostanjevica) 33 kr.

10.) *C. sv. Andreja* (na Leskovcu, f. Brusnice; sedaj ni cerkve) 2 goldinarja.

11.) *C. sv. Martina* (v Grobljah, f. Št. Jernej) 5 gld.

12.) *C. sv. Lovrenca* (kje?) nima ničesar.

13.) *C. sv. Ane* (v Ledeči Vasi, f. Št. Jernej) nima ničesar.

14.) *C. sv. Jakoba* (stala je še za Valvasorja ta cerkev v vasi Šent-Jakob, f. Št. Jernej) nima ničesar.

15.) *C. sv. Marije Magdalene* (Ržišče, f. Kostanjevica) nima ničesar.

---

[4] Repar (der Ruebler ali Rübler = Batzen) je bil denar za 4 kr. ali 14 črnih vin., kakoršnega je mnogo nakoval solnograški nadškof Leonard Hotiški (v. Keutschach) (1495—1518). Videla se je na njem repa, katero je imel nadškof tudi v svojem grbu. 1 funt vinarjev je imel 17 reparjev in 2 vinarja, ali 240 vinarjev; 1 ogerski goldinar = 20 reparjev; 1 goldinar v zlatu = 90 kr.; 1 petica = 5 reparjev; 1 dvojača = 2 vinarja. Conf. Schmeller, Bayerisch. Wörterb. II, 12.

16.) *C. sv. Sigismunda* (v Polhovici, f. Št. Jernej) nima ničesar.

17.) *C sv. Janeza* (v Gabrjah, f. Brusnice) nima ničesar. Bratovščina sv. rožnega venca 3 gld.

18.) *C. sv. Štefana* (za Valvasorja še, a sedaj sv. Frančiška, v Hrvaški Stari Vasi, f. Št. Jernej) nima ničesar.

19.) *C. sv. Leonarda* (sedaj sv. Kozme in Damijana na Gradišču, f. Št. Jernej) 5 funtov vinarjev (à 17 reparjev 2 vin.)

Skupaj: 1 monštranco, 1 križec, 1 pateno, kar tehta 2 marki in 9 lotov, in gotovega denarja 71 ren. gld. in 12 kr.

29. Selsko sodišče pletersko (Pletriach).

Popisal je Gregor pl. Geyrach, selski sodnik pleterski:

1.) *Cerkev sv. Nikolaja na Kronovem* (Ein Kyrchlein genant zw Sandt Nycla zw Cronaw in Sandt Margreten pfar bey clingenfels) (Dolenje Kronovo, sedaj f. Bela Cerkev) ima 1 kelih s srebrno in pozlačeno čašo in 48 kr. denarja. — Ondotna bratovščina sv. Ahca ima 43 kr.

2.) *C. sv. Štefana v Tomažji Vasi* v belocerkovski fari (Tomasdorf in weysskhyrcher pfar) ima 4 ogerske gld., 4 reparje (Rwebler) in 1 gld. v zlatu. — Bratovščina sv. Štefana ima 3 og. gld. in 1 gld. v zlatu; bratovščina sv. Florijana 6 gld. in 40 kr. in bratovščina sv. Jurija 2 gld.

3.) *C. sv. Vrbana v šentjernejski fari* (Gorenje Vrhpolje) ima 2 ogerska gld. in 1 ren. gld. in 1 kelih.

4.) *C. sv. Ožbalta v šentjernejski fari* (v vasi Javorovici, kjer pa dandanes ni več cerkve) ima 1 kelih in 1 ren. gld.

5.) *Cerkvica Naše Gospe pri Pleterjah v šentjernejski fari* (vas Šmarija) ima 1 kelih in 30 ren. gld.; ondotna bratovščina ima 11 ren. gld. in 19 kr.

6.) *Cerkev sv. Jakoba v šentjernejski fari pri Krki* (Šent-Jakob, dandanes brez cerkve, glej zgoraj!) ima 1 ren. gld. in 40 kr.

Skupaj: 4 kelihe, 4 patene, 64 ren. gld. in 5 ogerskih gld. v zlatu.

30. Selsko sodišče rtneško (Ortnegkh).

Dalo je: 1 srebrno pozlačeno monštranco, 4 kelihe in 4 patene (7 mark 4 lote) ter 42 ren. gld. 40 kr.

31. Selsko sodišče ribniško (Reyffnitz).

Inventiral je Bernardin pl. Učan (Vtschan) dne 11. okt. 1526 Cerkve tega sodišča so dale: 15 kelihov, 11 paten, 1 pušico (kepssen) z 2 srebrnima vrčkoma (khandl), 1 monštranco, 1 srebrnega Sebastijana, 1 srebrnega Krištofa, 7 križcev, med njimi 5 pozlačenih in 1 srebrno kupo. Tehtalo je vse skupaj 58 mark. Vrh tega je bil 1 čisto zlat križec s tremi smaragdi, katerega niso tehtali.

32. Grajščinstvo in sodišče kočevsko (Khotschee) z mestom.

Namesto gospodarja Ivana bar. Ungnada z Zoneka (Sunekh), knežjega vrhovnega predrezarja (Obrister Fürschneider), glavarja in vicedoma celjskega, je inventiral Mavric pl. Burkhstall, oskrbnik kočevskega grajščinstva, in navzoči so bili: Pantaleon pl. Thurn, Krištof Wernher, oskrbnik v Kostelu (Graffenbart), Simon Schneller, Kristan Segenschmidt in Andrej Schneller. Imele so cerkve:

1.) *Farna cerkev sv. Jerneja v Kočevju* (Khotschee) tri funte vin. (à 17 reparjev 2 vin.) in 72 šilingov;[5] 1 srebrno monštranco s 4. pozlačenimi angelji spredaj (80 lotov), 1 srebrn pozlačen križ in ob straneh stojita podobi M. B. in sv. Janeza (38 lotov), 1 srebrno, pozlačeno pušico in na pokrovu grba Mihaela Preinpergerja in njegove soproge (14 lotov), pozlačen srebrn križec (10 lotov), srebrn križec (3 lote), tri srebrne in pozlačene kelihe (74 lotov). 3 srebrne kelihe (65 lotov) so pustili cerkvi.

2.) *Podružnica sv. Treh kraljev v Črnem Potoku* (Schwartzenpach) (f. Kočevje) 7 funtov vin. in 5 šilingov; 1 srebrn in pozlačen kelih (17 lotov).

3.) *P. sv. Uršule v Starem Bregu* (Pachernn) (sedaj Altbacher, f. Stari Log) 4 funte in 5 reparjev (patzen); srebrn, pozlačen kelih s stojalom in pateno iz bakra (15 lotov).

4.) *P. sv. Marjete v Logu* (Lag) (sedaj farna cerkev v Starem Logu, Altlag) 3 funte vin.; srebrn kelih, čigar stojalo in patena sta iz bakra (24 lotov).

5.) *P. sv. Janeza v Cvišljarjih* (Zwischler) (Zwischlern, fara Kočevje) 3 funte vin., 11 reparjev (ruebler), 1 srebrn kelih s stojalom in pateno iz bakra (19 lotov).

---

[5] 1 funt srebra je imel 20 šilingov, 1 šiling 12 vinarjev.

6.) *P. sv. Katarine* (sedaj sv. Lovrenca) *v Željnah* (Selen) (Seele, f. Kočevje) 7 funtov vin. in 60 šilingov, 1 srebrn, pozlačen kelih (13 lotov).

7.) *P. sv. R. Telesa* (Gotzleichnams) (Mooswald, f. Kočevje) nima ničesar.

8.) *P. sv. Ane v Oneku* (im Honegkh) (Hoheneck, f. Kočevje) 7 funtov vin, 1 srebrn, pozlačen kelih (17 lotov).

9.) *Cerkev Matere božje pri Stari Cerkvi* (Mitterdorff), je spadala pod ribniško faro, a pod kočevsko grajščinstvo, (sedaj farna cerkev) 4 ogerske gld. v penezih (à 20 reparjev), 1 srebrn in pozlačen kelih s pateno (14 lotov).

10.) *Farna cerkev sv. Janeza Krstnika v Reki* (Riegkh) 1 srebrno in pozlačeno monštranco (56 lotov), 1 srebrn, pozlačen kelih (15 lotov) in 10 funtov vin. — Bratovščina pri altarju M. B. v tej cerkvi je dala 5 og. gld. v zlatu in 9 f. vin. v raznih penezih; bratovščina pri altarju sv. Katarine pa 2 og. gld. v zlatu in 9 f. vin.

11.) *Podružnica Matere božje v Kočah* (Khotschen) (f. Koč. Reka) 3 og. gld. v zlatu in 20 funt. vin., 1 srebrn kelih, čigar stojalo in patena sta bakrena (19 lotov).

12.) *P. sv. Jurija v Novih Lazih* (Hinterperg) (f. Koč. Reka) 2 funta vin. in 1 srebrn kelih s pateno (20 $^1/_2$ lota).

13.) *P. sv. Antona v Štalcarjih* (Steltzernn) (f. Koč. Reka) 17 f. vin., kelih je bil dve leti poprej cerkvi ukraden.

14.) *P. sv. Osvalda v Gotenici* (Göttenitz) (sedaj farna) 5 f. vin. in 1 kelih z bakrenim stojalom in pateno (14 lotov).

15.) *P. sv. Mihaela v Morovcu* (Morobitz) (sedaj farna) 14 f. vin. in 1 bakren pozlačen kelih (19 lotov).

16.) *Farna cerkev sv. Jakoba v Koprivniku* (Nesselthal) 1 srebrno monštranco s tremi pozlačenimi podobami (64 lotov), srebrno pušico (khepschen) (21 lotov), 2 pozlačena keliha s srebrnima čašama (28 lotov), gotovine 4 f. vin. in 80 šilingov. — Bratovščina sv. Jakoba je dala: 8 f. vin. (à 17 reparjev 2 vin. črnega den.) in 40 šilingov in bratovščina pri altarju M. B. 60 šil.

17.) *Cerkev sv. Andreja na pokopališču* (im Freythoff) pri koprivniški farni cerkvi: 8 f. vin. in 31 šil. — Bratovščina te cerkve sv. Andreja pa 5 f. vin. in 24 šil.

18.) *Podružnica Matere božje v Svetlem Potoku* (Liechtenpach), (f. Koprivnik) je dala 4 f. vin.

19.) *Farna cerkev Matere božje v Črmošnjicah* (Tscherman-schnitz) 1 kelih (16 lotov in 1 kvintal); 1 kelih in 1 bakren križec so pustili cerkvi.

20.) *Farna cerkev sv. Petra v Osilnici* (in der Osimnitz) 2 keliha z bakrenima stojaloma (50 lotov), 2 keliha so pa pustili cerkvi, ker sta ondi dva duhovna, dalje 1 srebrn in pozlačen križec (10 lotov), 3 og. gld. v zlatu in 5 funtov vin. Bratovščina sv. Petra pa 1 f. vin.

21.) *Podružnica sv. Nikolaja v Dolenjem Cačiču* (zw Nitzatsch) (f. Osilnica) 13 og. gld. v zlatu in 13 og. gld. v soldinih (100 sol-dinov gre na 1 gld.); bratovščina te cerkve pa 80 kr. in 5 og. gld. v zlatu.

22.) *P. sv. Lovrenca na Travi* (am Grass) (f. Draga) 3 og. gld. v zlatu in 1 f. vin., 1 srebrn kelih z bakrenim stojalom in pateno (20 lotov manj 1 kvintal)

23.) *Farna cerkev sv. Leonarda v Mozeljnu* (Mösell) 1 srebrno monštranco, katere obod in križec sta pozlačena (33 lotov), 1 srebrn križec (12 lotov), 2 keliha iz srebra (48 lotov), 5 f. vin in 32 šil. — Ondotna bratovščina sv. Leonarda 3 f. vin. in bratovščina pri altarju M. B. 1 f. vin. 25 šil.

24.) *Podružnica sv. Ambroža v Kočarjih* (in Khotzernn) (sedaj Niedermösel, f. Mozelj) 5 f. vin. Ta cerkev nima bratovščine pa tudi ne keliha.

25.) *P. sv. Štefana v Otterbachu* (in Otterpach) (f. Mozelj) 3 f. vin. in 52 šil., keliha nima.

Kočevski vikar Nikolaj Plasman in mestni sodnik Leonard Graff sta od prej zapisanih dragocenostij odposlala v Ljubljano: 2 srebrni pozlačeni monštranci, 2 srebrni monštranci, 1 srebrno pušico, 3 srebrne pozlačene križce z nogami, 1 srebrn križ, 10 ke-lihov, 12 paten (skupaj 33 mark), 196 ren. gld., laškega denarja (wallisch münss) 14 lotov in 33 og. gld. v zlatu.

33. Selsko sodišče kostelsko (Kostal).

Dalo je to sodišče le 2 srebrni pateni (12 lotov), 33 ren. gld. v penezih in 30 kr., in sicer le farna cerkev Matere božje v Kostelu (zu Costl). Dve podružnici M. B. v kostelski fari so Turki leta 1522. oropali in požgali, da nista imeli druzega, kot živino.

Inventiral je Krištof Werner, oskrbnik kostelski (auff Graffenwart in Cöstl), in navzoči so bili: kostelski vikar Jakob Wurtzer, kočevski mestni župan Andrej Schneller in meščan Leonard Grosen (Grozen).

34. Selsko sodišče poljansko (Poelan an der Kulpp)

je dalo 4 kelihe in 4 patene (5 mark).

35. Metliško (Metlinger Poden).

Odposlal je Ivan Heldt, župnik nemškega reda v Črnomlju, iz črnomeljske in viniške fare nastopne podatke:

1.) *Farna cerkev sv. Petra v Črnomlju* (Scherneml) ima 1 srebrno monštranco (3 marke 25 lotov), 1 srebrno in pozlačeno tablo (podobo) (1 m. 6 lotov), 1 srebrn pozlačen križ (20 lotov), 1 malo srebrno monštranco (mit einer parylen) z gledalnico (kjer se je skozi steklo videlo sv. R. T.) (20 lotov), 1 malo srebrno in pozlačeno monštranco z gledalnico in steklom (21 lotov), 2 srebrna vrčka (16 lotov), 5 srebrnih kelihov s patenami (115 lotov), 2 keliha s srebrnima čašama (48 lotov), 24 og. gld. in v raznem denarju 13 funtov vin. (à 68 kr. 2 vin.). — Altar Matere božje v farni cerkvi nima keliha, a dal je 1 og. gld. v zlatu in 3 f. vin.

2.) *Podružnica sv. Duha v Črnomlju:* 2 keliha s patenama iz srebra in pozlačena (43 lotov) in 1 bakren kelih (23 lotov) in 7 og. gld. (à 80 kr.).

3.) *Kapela sv. Sebastijana pri Črnomlju* 1 bakren, pozlačen kelih (18 lotov) in 3 og. gld. v zlatu.

4.) *Cerkev sv. Janeza Evang.* (v Dobličah, f. Črnomelj) 1 kelih z bakrenim stojalom in pateno (10 lotov), 2 f. vin. in 11 reparjev.

5.) *C. sv. Marka* (v Butoraju, f. Črnomelj) 1 kelih z bakrenim stojalom in pateno (24 l.), 1 og. gld. v zlatu.

6.) *C. sv. Mihaela* (v Desincu, f. Črnomelj) nima nič keliha in nič bratovščine.

7.) *C. sv. Tomaža* (S. Thoman) (na Tanči Gori, f. Dragatuš) nima keliha in bratovščine.

8.) *C. sv. Osvalda* (sedaj Matere b. v Dragovanji Vasi, fara Dragatuš) 1 kelih z bakrenim stojalom in pateno (17 lotov) in 3. f. vin.

9.) *C. sv. Mohorja* (kje?) 1 kelih z bakrenim stojalom in pateno (27 lotov) in 12 reparjev.

10.) *C. sv. Marije Magd.* (v Tuševem Vrhu, f. Črnomelj) 1 kelih s srebrno čašo (23 lotov) in 12 reparjev.

11.) *C. sv. Janeza Krstnika* (v Petrovi Vasi, f. Črnomelj) 1 kelih s srebrno čašo (21 lotov), 5 og. gld. v zlatu in 3 f vin.

12.) *C. sv. Jerneja* (v Otovcu, f Črnomelj) 1 kelih z bakrenim stojalom in pateno (32 l.).

13.) *C. sv. Jurija* (v Rožancu, f. Črnomelj) 1 kelih z bakrenim stojalom in pateno (20 lotov), 1 og. gld. in 80 f. vin.

14.) *C. sv. Nikolaja* (na Stražnem Vrhu, f. Črnomelj) 1 srebrn in pozlačen kelih (14 lotov) in 9 reparjev.

15.) *C. sv. Andreja v* (gradu) *Turnu* (zw Turnaw; Valvasor ima pomoto: Turvan) (f. Črnomelj) 1 kelih (21 lotov), katerega je daroval Andrej Semenič.

16.) *Farna cerkev sv. Križa v Vinici* (Weinitz) 2 srebrna keliha z bakrenima stojaloma in patenama (41 l.).

17.) *Cerkev sv. Trojice* (h. Dryualtigkayt) (v Preloki, sedaj farna) 1 srebrn kelih z bakrenim stojalom (23 lotov).

18.) *C. sv. Antona* (v Zilju, f. Preloka), bratovščine nima, kelih so pa vzeli Turki.

19.) *C. sv. Jožefa* (v Podklancu, f. Vinica) nima keliha in bratovščine.

20.) *C. sv. Jakoba* (v Učakovcu[6], f. Vinica; sedaj ni cerkve) 4 og. gld., keliha nima.

21.) *C. sv. Katarine* (v Vinici, a cerkve ni več) nima ničesar.

22.) *C. sv. Sebastijana* (v Suhoru, f. Vinica) nima keliha in bratovščine.

23.) *C. sv. Lovrenca* (v Obvrhu, f. Dragatuš) 1 kelih s srebrno čašo (26 lotov) in 6 og. gld. (à 80 kr).

24.) *C. sv. Petra* (v Zapodju, f. Dragatuš) nima keliha in bratovščine, ampak le 1 gld.

25.) *C. sv. Ane* (na Tanči Gori, Valvasor: v Narajcu, f. Dragatuš) nima keliha in bratovščine.

---

[6] Najbrže je Vučakovec (od vuk = volk) ali Volčjakovec; Valvasor ima Ulzakouiz (VIII, 832).

26.) *C. sv. Helene* (na Belčjem (?) Vrhu, f. Dragatuš) 1 kelih z bakrenim stojalom (24 lotov).

27.) *C. Matere božje* (v Hrastu, f. Vinica) 1 kelih z bakrenim stojalom in pateno (18 lotov).

28.) *C. sv. Vrbana* (na Selu, f. Vinica [?]) 1 kelih z bakrenim stojalom (15 lotov). Trojna cerkev, nima denarja.

29.) *Farna cerkev sv. Martina* (v Podzemlju) 1 kelih z bakrenim stojalom (16 lotov) in 2 gld.; trije kelihi so zgoreli v Gradcu.

30.) *C. sv. Marjete* (v Borštu, f. Podzemelj) 2 gld., keliha pa nima.

31.) *C. Matere božje* (v Kloštru, f. Podzemelj) 8 f. vin. 80 šil., keliha nima.

32.) *C. sv. Nikolaja* (v Adlešičih, sedaj farna), denarja nima, kelih je zgorel v Gradcu, oba ključarja so Turki odvedli v sužnost.

33.) *C. sv. Vida* (v Gribljah, f. Podzemelj) nima denarja, in kelih je zgorel v Gradcu.

34.) *C. sv. Helene* (Sannd Ellenn) (v Zemeljnu, f. Podzemelj) nima ničesar.

35.) *Farna cerkev sv. Štefana v Semiču* (Siembcz) 3 srebrne pozlačene kelihe s patenami (62 lotov), 1 srebrn kelih, katerega je daroval cerkvi pokojni Albert Semenič, je vzel njegov sin Oton, 1 srebrno pozlačeno monštranco (44 lotov), 1 srebrn pozlačen križ (17 lotov), 2 srebrna «pacem», pozlačena in z bisernimi maticami (9 lotov); denar so porabili, ko so postavili zid okoli cerkve. — Bratovščina Matere božje v farni cerkvi nima keliha, denarja pa: 9 og. gld. v zlatu, 21 f. vin. v penezih in 4 reparje.

36.) *Cerkev sv. Jošta* (Valvasor ima: «S Justi zu Goreniz», sedaj je v Gorenjcih, v semiški fari, cerkev sv. Jožefa) 1 kelih z bakrenim stojalom in pateno (22 lotov) 13 og. gld. v zlatu in 1 og. gld. v penezih.

37.) *C. sv. Primoža* (v Gabru, f. Semič) 1 kelih z bakrenim stojalom (15 lotov), 8 f. vin. 70 šil.

38.) *C. sv. Sebastijana* (pri Krupi) 1 kelih, katerega je darovala Hohenwarterica in ga ima Burgstaller na Krupi (an der Crup), 3 og. gld. v zlatu, 14 og. gld. v pen., 1 f. vin. v pen. (à 68 kr. 2 vin.) in 60 kr.

39.) *C. sv. Tomaža* (je stala na Vrtači) 1 srebrn kelih s pateno (24 lotov), 2 og. gld. v zlatu, 12 f. vin. in 13 reparjev.

40.) *C. sv. Marije Magd.* (v Rožnem Dolu, f. Semič) 1 kelih z bakrenim stojalom (18 lotov), 9 og. gld. v zlatu, 1 og. zlati soldin in 9 f. vin.

41.) *C. sv. Nikolaja* (na Grádniku, f. Semič) 1 kelih z bakrenim stojalom (27 lotov), 10 og. gld. v zlatu, 11 f. vin. 30 šil.

42.) *C. sv. Katarine* (v Brezovi Rebri, f Semič) 1 kelih z bakrenim stojalom (18 lotov) in 10 f. vin.

Prišlo je v Ljubljano iz črnomeljske in viniške fare: 1 srebrna monštranca, 1 pozlačen križec, 1 «pacem», 1 srebrna tabla, 2 vrčka, 6 kelihov in 6 paten (21 mark 8 lotov), 7 kelihov z bakrenimi stojali niso tehtali; 14 ren. gld. v penezih in 24 og. gld. v zlatu se je na prošnjo deželstva dalo za zidanje črnomeljskega mesta. — Iz drugih farâ te sodnije so pa poslali: 1 srebrno monštranco, 1 pozlačeno monštrančico, 3 križce, 13 kelihov, 15 paten (32 mark 12 lotov), 7 kelihov z bakrenimi stojali in denarja iz metliške fare: 22 ren gld. 14 kr. in 31 og. gld. v zlatu.

36. Selsko sodišče v Ložu (Laas).

Inventiral je Urh Flytscher, oskrbnik v Ložu, in našel:

1.) *Farna cerkev sv. Jurija v Ložu:* 8 kelihov iz srebra, od katerih je pustil 3 pri cerkvi, ker so bili ondi 3 duhovni, 2 srebrni monštranci, in Štefan Špehek, ključar bratovščine M. B., je imel 24 gld., a jih ni hotel izročiti; dala sta pa: altar Lambergerjeve ustanove 1 srebrn kelih in bratovščina M. B. 8 gld.

2.) *Cerkev sv. Trojice v Knežji Njivi* (Grafenacker, f. Lož = Stari Trg pri Ložu) 1 bakren kelih in 3 gld.

3.) *C. sv. Andreja* (na Poljanah, f. Lož) 1 bakren kelih.

4.) *C. sv. Martina in c. sv. Petra* (v Podcerkvi, f. Lož), obe cerkvi skupaj 1 bakren kelih.

5.) *C. sv. Vrbana v Danah* (zum Poden) (f. Lož) 1 bakren kelih in 2 gld.

6.) *C. sv. Pankraca* (na Klancah, f. Lož) nima ničesar.

7.) *C. sv. Kancijana Vrh Jezera* (zum See) (f. Lož) 1 bakren kelih in 3 gld.

8.) *C. sv. Brica* (Sanndt Prixen) v Lazah (zum Gereydt) (f. Lož) 1 bakren kelih in 26 kr.

9.) *C. sv. Primoža na Otoku* (zum Werdell) (f. Lož) 1 srebrn kelih in 3 gld.

10.) *C. sv Štefana v Lipsénju* (zu Lubsen) (f. Grahovo) 1 srebrn kelih.

11.) *Kapela Matere božje v Šteberku* (zu Steberk) (f. Lož) 1 bakren kelih in 6 gld.; 1 bakren kelih se je pustil ondotnemu kapelanu.

12.) *Cerkev sv. Ane* (v Podložu, f. Lož) in

13.) *C. sv. Križa* (na Križni Gori, f. Lož) skupaj 1 bakren kelih in 4 gld.

14.) *C sv. Vincenca* (na Bloški Polici, f. Lož) 1 bakren kelih.

15.) *C. sv. Petra v mestu Ložu:* 1 srebrn kelih in 3 gld.; 1 srebrn kelih se je pustil ondotnemu kapelanu; bratovščina svetega Sebastijana v mestu je dala 2 gld.

16.) *C. Matere božje v Olševku*[7] (zu Olsueck) (f. Lož) 1 bakren kelih in 2 gld.

17.) *C. sv. Nikolaja na Babnem Polju* (Pabenfeldt) (sedaj farna cerkev), 1 bakren kelih in 4 gld.

18.) *C. sv. Antona na Babni Polici* (zu Pabenfelder Polecz) (f. Lož) 1 srebrn kelih in 3 gld.

19.) *C. sv. Tomaža* (na Vrhu, f. Lož) 1 bakren kelih in 2 gld. in bratovščina 2 gld.

20.) *C. sv. Katarine v Šneberku* (zu Schneperg) (f. Lož); je imel dragocenosti v varstvu oskrbnik.

21.) *C. sv. Marjete* (v Šmarati, f. Lož) 1 srebrn kelih in 2 gld.

22.) *C. sv. Jedrti* (v Nadlesku, f. Lož) 1 bakren kelih in 2 gld.

23.) *C. sv. Nikolaja* (na Slivnici, f. Grahovo); 24.) *c. sv. Marka* (na Slivnici, a je sedaj ni več, f. Grahovo) in 25.) *c. Matere božje na Grahovem* (zu Grahav) (sedaj farna cerkev) skupaj 1 bakren kelih, 3 gld. in 48 kr.

26.) *C. sv. Primoža in Felicijana na Bločicah* (zu Wlaczicz) (f. Grahovo) 1 bakren kelih in 4 gld.

27.) *C. sv. Pavla v Žerovnici* (zu Sernaunecz) (f. Grahovo) 1 bakren kelih in 5 gld.

---

[7] V šematizmih ljublj. škofije stoji napačno pisano: Viševek. Tudi Valvasor (VIII, 758) ima Olscheuigk.

28.) *C. sv. Vida* in 29.) *c. sv. Elije* (stala je še za Valvasorja, a sedaj je ni več) (v Martinjaku, f. Cirknica) 1 bakren kelih in 6 gld.

30.) *Farna cerkev sv. Mihaela na Blokah* (zu Oblack) 6 gld., trije bakreni kelihi so se pustili ondotnim trem duhovnom.

31.) *Cerkev sv. Nikolaja na Hudem Vrhu* (zu Pesenperg) (f. Bloke) 1 bakren kelih in 8 gld.

32.) *C. sv. Janeza na Studenem* (Keltenfeldt) (f. Bloke) 1 bakren kelih, 4 gld. in 10 kr.

33.) *C. sv. Antona v Metulah* (zu Metulach) (f. Bloke) nima ničesar.

Skupaj je oddalo to sodišče: 1 srebrno monštranco, 1 srebrno pozlačeno monštranco, 11 srebrnih kelihov, 12 paten (24 mark) in 15 kelihov z bakrenimi stojali, katerih niso tehtali, ter 105 ren. gld. in 14 og. gld.

37. Glavarstvo postojinsko (Adlsperg).

Prišlo je iz vsega glavarstva: 7 srebrnih kelihov, 5 paten, 1 srebrn pozlačen križec (8 mark 13 lotov), 33 gld. 24 kr. in 2 og. gld. v zlatu. Inventar je nepopolen in obsega le nastopne cerkve hrenoviške fare:

1.) *Cerkev sv. Mihaela* (v Šmihelu, f. Hrenovice) in

2.) *C. sv. Jurija* (pri Šmihelu, f. Hrenovice) sta dali 1 srebrn kelih in 1 gld. v zlatu.

3.) *C. sv. Leonarda v Gorenju* (Goren) (f. Studeno) 1 nov, še neposvečen kelih s srebrno čašo (2 marki). Svilnato mašno obleko je cerkvi podaril pokojni Nikolaj Lueger.

4.) *C. sv. Justa na Belskem* (zw Wielsk, Valvasor ima «Leisku») (f. Studeno) 1 kelih s srebrno čašo in 14 f. reparjev (Ruebler).

5.) *C. sv. Jedrti «im Wald»* (v Hrušici, f. Hrenovice) 1 kelih s srebrno čašo in 20 gld.

6.) *Kapela Matere božje pred Jamo* (var Lueg) (f. Hrenovice) ima srebrn kelih, katerega ji je bil podaril Nikolaj Lueger z mašno obleko iz damaska. Ta cerkev nima niti soseske, niti bratovščine, niti denarja. Za luč ji skrbi njeni kapelan.

38. Selsko sodišče jamsko (Lueg).

Dale so cerkve 1 srebrn kelih, ki je tehtal 6 lotov.

39. Selsko sodišče hasperško (Hasperg).

Popisal je dragocenosti jamski knežji oskrbnik Volbank pl. Oberwurg (Gornjegrajec). Dale so cerkve:

1.) *Farna cerkev sv. Marjete v Planini* (zw der Alben vntter Hasperg): 1 srebrno pušico (khebsen), katero je bil cerkvi posodil pokojni Gašpar Ravber, 3 kelihe z bakrenimi stojali, 4 srebrne in pozlačene patene, 1 srebrn križec in denarja 12 ren. gld. in 51 kr.

2.) *Cerkev Matere božje* (vnser frauen) (v Jekóvici, f. Planina) 1 srebrn pozlačen kelih s pateno in 5 r. gld. 20 kr. denarja.

3.) *C. sv. Duha* (heylig Geyst) (Valvasor: na Leskovcu, sedaj: na hribu, f. Planina) 2 ren. gld. in 4 kr.

4.) *C. na Uncu* (zw Maunts) (f. Unec) in 5.) *c. v Ivanjem Selu* (Haybenschiss) (f. Unec) so Turki razdejali in požgali.

6.) *C. sv. Kancijana* (zw sant khotzian) (v gozdu pod Rakekom, f. Cirknica; sedaj je ni več) 1 mal srebrn kelih s pateno.

Tehtalo je vse skupaj 5 mark in 10 lotov. Cerkev sv. Marjete v Planini je bila zadolžena in je imela slabo zidovje.

40. Selsko sodišče senožeško (Senasetschach).

Inventiral je Henrik pl. Elach, oskrbnik senožeški, in našel pri nastopnih cerkvah:

1.) *Farna cerkev sv. Jerneja v Senožečah* ima 4 kelihe s patenami in 1 srebrn pozlačen križec, kar tehta $4^1/_2$ libre (libritzen) laške vage. Trije kelihi so se pustili: 2 pri farni cerkvi in 1 v gradu. Denarja se je dobilo: 9 og. gld. in 75 kr.

2.) *Podružnica sv. Helene* (senožeška, kje sedaj?) z bratovščino. Imovine ima le 1 gld. in 7 kr., ker se je drugo vse porabilo pri zidanju cerkve isto leto.

3.) *Naše ljube Gospe cerkev v trgu* (im Marckt), podružnica senožeška z bratovščino, nima nič dragocenostij in imovine.

4.) *C. sv. Urha v Lažah* (zw Lasach) (f. Senožeče) je zadolžena.

5.) *Podružnica sv. Jurija* (Potoče, f. Senožeče) ni dala ničesar, ima pa svojo bratovščino.

Tudi altar sv. Marjete in bratovščine sv. Florijana, sv. Nikolaja in sv. Barbare nimajo imetja; bratovščina sv. R. T. je pa dala 10 ren. gld.

6.) *P. sv Duha v Senadolah* (zw Senadolach) (f Senožeče) nima dragocenostij.

Bratovščina sv. Sebastijana ima le 6 gld. à 80 kr.

7.) *Cerkev Matere božje v Dolenji Vasi* (Niderdorff) (fara Senožeče); zapisalo se je 7 gld. v zlatu in 41 kr.

Bratovščina altarja sv. Nikolaja v Dolenji Vasi ima 2 gld. in 34 kr.

8.) *C. v Famljah* («Fainlach gein Senasezach gehorund, mit dem gericht aber der kirchen gein Rem vnderworffen») (f. Vreme), nima druzega, kot mal, slab kelih, ki se je pustil cerkvi.

9.) *C. sv. Katarine na Tabru* («Im Thaber, ain kirchen gehort vnter sand Jacob vnd sand kantzian Inder Rasch» [Raša, reka) (Taber pri Vrabčah) nima ničesar; kadar je maša, prineso kelih od sv. Jakoba.

10.) *Podružnica sv. Martina v Grižah* (zw Greysach bei Sand Mertten) (kap. Vrabče) nima ničesar.

Skupaj je dalo senožeško sodišče 3 srebrne kelihe s patenami, ki so tehtali 4 marke in 4 lote, dalje 3 kelihe z bakrenim stojalom in srebrno čašo in 4 bakrene patene, katerih niso tehtali.

41. Selsko sodišče premsko (Premb).

Martin Ravenski (von Raunach), oskrbnik premski, Pankrac Ribničan (Reiffnitzer), sodnik v Šilertabru (Schilhentaber) (odkoder je Martin Ravenski poročal v Ljubljano), Gregor Supan iz Narina (Narein), Andrej Tomšič iz Bihača (?) (Vihitsch) in Andrej Supan iz Stare Súšice (Altdurnpach) so inventarili v sodišču premskem, t. j. v farah: Prem, Trnovo, Košana in Slavina. Imela je komisija na obhodu seboj 7 konj in je spravila nabrane dragocenosti potem v Šilertabru.

1.) *Kapela v premskem gradu in farna cerkev premska:* Bratovščine: Naše Gospé, sv. Helene, sv. Marjete, sv. Mihaela in sv. Katarine kapelanija so dale: 1 monštranco in 1 križec, 9 sre-

brnih pozlačenih kelihov. Sv. Katarine kapelanija: 9 gld. v zlatu, 40 reparjev in 5 liber črnega denarja. — Ceh sv. Sebastijana: 9 gld. in 29 kr.

2.) *Farna cerkev sv. Petra v Trnovem:* 1 srebrno in pozlačeno monštranco, 3 kelihe (2 medena sta se pustila cerkvi). Bratovščina sv. Sebastijana v Trnovem je dala 9 gld. 29 kr.

3.) *Kapela presv. Trojice* (pri Trnovem) nima ničesar.

4.) *Cerkev v Šembijah* (Sand Viach = Šent Vid) (f. Trnovo) 1 bakren pozlačen kelih (in enega so ostavili ondi), 2 gld. v zlatu, za 7 gld. drobiža in 11 reparjev.

5.) *C. sv. Kancijana pri Dol. Zemonu* (zu Seml) (f. Trnovo); je le 1 kelih za ondotne 3 cerkve, tedaj so ga pustili; gotovine: 3 gld. v zlatu in 44 kr.

6.) *Kapela sv. Mihaela* (v Dol. Zemonu, f. Trnovo) ima 5 gld. v zlatu in za 4 gld. drobiža.

7.) *K. sv. Štefana* (pri Topolcu, f. Trnovo) nima ničesar.

8.) *Kapela sv. Duha v Zarečju* (Saretsch) (sedaj cerkev sv. Fabijana in Sebastijana v Zarečju, f. Trnovo) ima 6 gld. v zlatu, mal kelih in raztrgan plašč so pustili cerkvi.

Košanska fara (Carschoner pharr):

9.) *Cerkev sv. Martina v Šilertabru* (zum Schilhentaber) (vik. Zagorje) 1 kelih (1 kelih pa so pustili cerkvi).

10.) *C. sv. Pavla v Drskovičah* (bey Dortzgozach) (vik. Zagorje) nima ničesar.

11.) *Kapela «zu Warta»* (kje?) 1 kelih.

12.) *K. sv. Jeronima na Čelah* (zu Czellach) (f. Prem); ima le 1 kelih, a ker zaradi kuge ne more dobiti druzega, so srenjani treh vasij ponudili 6 gld., katere so dobili na pósodo za zastavljeno živino. Pustili so komisarji kelih cerkvi in vzeli 6 gld. — Altar sv. Justa in sv. Gabrijela v isti cerkvi je dal: 1 gld. in 9 reparjev in 4 laške vin. — Altar sv. R. Telesa je dal: 5 gld., 4 reparje (Ruebler), 4 libre in 4 vin.

13.) *Bratovščina sv. Jakoba v Narinu* (Narein) (f. Košana) nima ničesar.

14.) *Kapela sv. Duha na Čepnem* (zu Zschrepn) (sedaj cerkev presv. Trojice, f. Košana) nima ničesar.

15.) *Cerkev sv. Jerneja na Kalu* (Kall) (f. Košana) nima ničesar.

16.) *Kapela sv. Ane v Novi Sušici* (zu klainen Durrnpach) (f. Košana) je dala 3 gld., 1 kelih se je pustil ondi.

Slavinska fara (Slayffinger pharr):

17.) *Cerkev sv. Petra pri Rodohovi Vasi* (zu Radmanstorff) (dandanes kuracijska cerkev v Št. Petru) ima le 1 kelih, a ker se rabi za 5 kapel, se je pustil ondi; gotovine je dala 9 gld. in 12 kr.

18.) *Kapela sv Leonarda v Kleniku* (zu Klenickh) (kap. Trnje, f. Slavina) nima ničesar.

19.) *Cerkev sv. Elije v Trnju* (Dorn) (kap. Trnje, f. Slavina) nima ničesar.

20.) *C. sv. Lovrenca v Rodohovi Vasi* (zu Radmanstorff) (danes Rodokendorf; kap. Št. Peter, f. Slavina) 1 gld. v zlatu; drugo so Turki požgali, ali pa odnesli.

21.) *C. sv. Jerneja v Petelinah* (zu Petellin) (kap. Št. Peter, f. Slavina) nima ničesar, ker so Turki vse odnesli.

Skupaj je prišlo iz premskega sodišča: 2 pozlačeni monštranci, 7 kelihov in 1 kupa, 6 paten in 1 pozlačen križec, kar je tehtalo 23 mark in 1 lot; 8 kelihov z bakrenim stojalom in srebrno kupo se je dalo cerkvam nazaj; košanski ključarji so nastopno leto dali še 1 srebrno monštranco, 1 srebrn križec in 2 srebrna keliha, kar je tehtalo 8 mark in 8 lotov, dalje gotovine 44 ren. gld., v zlatu pa 38 og. gld. in 1 ren. gld. v zlatu.

42. Selsko sodišče bobensko (Guetnegkh) v Istri je dalo:

Pozlačeno pušico (kepssen) z bakrenim stojalom in bakrenim križcem, 8 kelihov in 8 paten, 1 srebrni «pacem» s srebrno verižico, kar je tehtalo 11 mark 12 lotov. (Ono pušico, ki je tehtala 1 marko in 4 lote, so dali cerkvi nazaj); v penezih 15 ren. gld. in 32 kr. in 6 og. gld. v zlatu.

43. Mesto Reka (sand veyt am phlaum):

4 kelihe, 4 patene, 1 srebrn kadilnjak (5 mark 9 lotov).

44. Grad Veprinec (Kastell Veprinitz) v Istri:

5 kelihov, 5 paten (7 mark 8 lotov) 1 velik s srebrom prevlečen križ (1 marko).

45. Grad Mošenica (Kastell Moschonitz) v Istri:

1 monštranco, 3 kelihe in 3 patene (8 mark 7 lotov).

46. Grad Kastav (Kastell Kestaw) v Istri:

8 kelihov, 3 patene (8 mark), 12 ren gld. 32 kr., 7 og. gld. v zlatu in za 1 monštranco 86 ren. gld.

47. Oskrbništvo v Škednju (Die pfleg zw sand Serff):

4 srebrne kelihe in 4 patene (5 mark 2 lota), 19 ren. gld. v penezih in 2 og. gld. v zlatu.

48. Glavarstvo devinsko (Tybein)

je dalo zmučkanih kelihov in paten za 18 mark, in 19 og. gld. v zlatu.

Poslali še niso bili: Mokrice, Žumberk, grofija pazenska, Trst in frančiškani novomeški.

Mali zapiski.

Prazgodovinska razkopavanja pri Brezju. V zadnjem času je nadaljeval g. J. Pečnik razkopavanje gomile št. VII. Vsega vkup je izkopal do sedaj 41 grobov. Delo počasi napreduje, ker je treba zelo globoko kopati, in odmetavanje zemlje jemlje mnogo časa. Najdena je bila (št. 39) ženska, ki je imela pri sebi 2 piskra, 2 zanožna obročka (masivna in dobro ohranjena), 1 fibulo, 4 uhane in več jantarjevih korald. Druga ženska (št. 41) je imela pri glavi več zlate pene, s katero je bilo prevlečeno njeno pokrivalo (avba). Razkopavanje se nadaljuje. *S. Rutar.*

Olimpijske igre — oživljene! Znano je, da so prvikrat obhajali olimpijske igre l. 776. pred Kr., a zadnjikrat l. 394. po Kr., ko je cesar Teodozij Veliki popolnem zatrl paganstvo. Aprila meseca prihodnjega leta pa hočejo obnoviti te igre, toda v drugi obliki in na drugem kraju. To, kar sedaj nameravajo, bo bolj moderna telovadba, ki se bode vršila na starem stadiju, vzhodno od Aten. Ta stadij je dal napraviti Atenčan Likurg l. 350. pred Kr. med Ilisom in obronki Himeta, v katere so izkopali 204 m dolgo in 33½ m široko tekališče. Grški «Rothschild», Herodes Atticos (101 – 177 po Kr.), je dal stadijon z belimi ploščami iz pentelijskega mramorja obložiti in okoli tekališča postaviti 1000 krasnih mramornih naslonjačev. Pausanias (grški «Bädeker») zatrjuje, da se ne da

noben teater temu stadijonu primerjati. Po nalogu kralja Jurija je odkopal in obnovil zasuti stadij dunajski arhitekt Ziller l. 1869. in 1870., a sedaj so ga dali grški bogataši krasno prirediti. Za bodoče igre osnoval se je v Atenah odbor pod predsedništvom prestolonaslednika, da dostojno vzprejme udeležence iz vseh delov svetá, ne samo iz grških zemelj.

S. Rutar.

O zemeljskih potresih na Kranjskem v 18. stoletju. O grozni pisavi slovenskih krajevnih imen in o zgodovinskih napakah v listu «Argo» smo doslej molčali «zaradi lepšega». Danes pa moramo zavrniti neko trditev, katero g. kustos Müllner zadnje dni že v drugič razglaša v omenjenem listu (str. 173.), češ, «da iz 18. stoletja nimamo nikakih poročil o potresih na Kranjskem, in da se kaže, da je to stoletje preteklo mirno». — Že v letošnjem drugem sešitku «Izvestij» (str. 73.) smo po Dimitzu omenjali dveh močnih potresov v 18. stoletju, namreč v dneh 6. decembra 1784 in 11. aprila 1786. Povedali smo tudi, da se znabiti kaj več najde o potresih 18. veka v jezuvitskih dnevnikih. Iz teh dnevnikov, ležečih v muzejskem arhivu v Rudolfinu, podamo danes nekoliko drobcev o potresih okoli leta 1750., ko je grozovito majanje zemlje razrušilo mesto Reko. V Ljubljani se je tačas treslo zelo na gosto, tako da jezuvitski kronist v nastopnih podatkih imenuje potres «v tem kraju domačo šibo jeze božje».

«4. Nov. 1750. Praeterlapsa nocte circa mediam tertiam fuit terrae motus, pluit quoque per totam noctem et diem. 29. Nov. 1750. Hac nocte terrae motus, qui tertia hujus mensis fuit circa mediam tertiam noctis, rursum tribus vicibus terrorem incussit incolis huius urbis, media nimirum undecima, maxima concussio fuit circa duodecimam, ultima circa mediam primam matutinam, propitio Deo nihil damni causatum ab hoc huic loco familiari flagello irae divinae. 17. Dec. 1750. Circa quintam pomeridianam rursus et quidem tertius his duobus mensibus terrae motus, terribilis sane, licet per aliquot scilicet minuta prima duraverit, et misericordiae divinae laudes et gratiae, nihil nostro Collegio nocuerit. 18. Dec. 1750. Quadrante post quintam matutinam rursus terrae motus et iterum tertio quadrante ad octavam matutinam satis diuturnus, iterumque post mediam nonam. Propitius Deus nullum damnum admisit. 25. Dec. 1750. Tristissima nova de civitate Flumine ad S. Vitum huc perlata sunt: nimirum infelix urbs jam a 19. Novembris usque ad hanc diem insolitis et horrendis terrae motibus et mugitibus diu noctuque indesinenter quatitur, ita ut nec ulla domus, seu saecularis seu religiosa, nullum templum sit, quod non ruinas egerit et ruinam patiatur: id, quod et incolas urbis hujus, quae jam aliquot terrae suae concussionibus sat terribilibus, ut supra relatum est, consternata fuit, magis sollicitos, et consternatos futurorum timore reddit. 1. Febr. 1751. Duo Fluminenses nostri ob nuperum ibi

terrae motum inde huc advenerunt, unus Zagrabiam iturus. 31. Martii 1751. Circa mediam quintam matutinam rursus terrae motus, quamvis nec diuturnus, nec adeo validus, sentiebatur in urbe et Collegio.» *A. K.*

Meščanska bolnišnica v Ljubljani, katero je ustanovila ogerska kraljica Elizabeta l. 1343., je sedaj do tal podrta. Pri podiranju so se še spoznali temelji nekdanje bolnišniške cerkve. V mapnem arhivu stavbinskega oddelka na ljubljanskem rotovžu se nahaja tloris nekdanje špitalske cerkve (iz l. 1832.), v kateri so opravljali tudi ljubljanski protestantje svojo božjo službo. Od zunaj se je poznalo to mesto po treh višjih oknih (četrto, peto in šesto nekdanje «kresije» od Ljubljanice proti «Mestnemu trgu»). Cerkev je bila dolga 10·5 sežnjev, široka 5·3 in visoka 9·5 sežnjev. Prezbiterij (koncem njega stalo je dvorišče) je bil primeroma jako velik (4·05 sežnjev dolg), morda zato, ker je bil namenjen zlasti za bolnike. Po omenjenem načrtu se da spoznati, da je bil prezbiterij sezidan v gotskem slogu. Na levi (severni) strani je stal mal zvonik, potem zakristija, in nad njo kor. V tej cerkvi je bil pokopan kranjski junak Herbart Turjaški (Letopis Sl. Matice, 1889, 120) in mogoče, da se najde pri nadaljnem razkopavanju še kaka nadpisna plošča. *S. Rutar.*

Slovenski plemiči Nagerschigg. Mittheilungen der k. k. Central-Commission f. Kunst- und hist. Denkmale, 1895, str. 227, prinašajo člančǐč «Der Stiegerhof bei Villach» (v resnici se ta nahaja pri Tehantniku blizu Sv. Štebna). To posestvo je imela nekdaj rodovina Nagerschigg, rodom iz Nagorice nad Podkloštrom, kjer žive Slovenci protestantske vere. Prvotno se je imenovala ta rodovina Paul in imela gradič «Nagerschigghof» ter «Fuggerau», sedaj pri «Ribiču», južno od Zilice. L. 1598. jo je povzdignil cesar Rudolf II. v plemiški stan z omenjenim predikatom· Najmlajši sin Volbanka Pavla, Caharija, je moral zaradi vere z brati, otroci in nečaki zapustiti svoje posestvo in domovino ter se je preselil l. 1608. na Švedsko. Njegovi potomci živé še sedaj v Štokholmu kot švedski plemiči. *S. Rutar.*

Kislov nagrobni spomenik. V podružnici sv. Elizabete Pod Rebrom, v pograjski fari, visi v ladiji na moški strani zanimiv grobni napis, ki zasluži, da se objavi. Ta nagrobni spomenik je slika na platnu v lesenem, profilovanem okviru. Nad okvirom je lesen nastavek, ki se zgoraj konča s renesanškim pročeljem. Na pročelju prav zgoraj je letnica 1598, precej spodaj pa nemški citat iz sv. pisma iz bukev Jobovih: ICH WAIS, DAS MEIN ERLÖSER LEBT i. t. d. Job 19, 25. 26. 27. Spodaj pod pročeljem na nastavku je drugi citat iz sv. Janeza 1, 27. DER IST, DER NACH MIR KOMMEN WIRD itd. Oba ta citata sta slikana s črno barvo na belo polje. Črke so latinski majuskuli in le sem pa tje poškodovane. — Slika na platno v okvirju predstavlja prostorno dvorano, katero

omejujeta na vsaki strani pilastra, na katerih sloni potlačen obok. V kozicah nad pilastroma in obokom je po jeden grb na vsaki strani. Grb na levi strani ima v rudečem polju vijočo se kačo, a v zlatem polju v dijagonali po jednega jednoroga. V sredi tega grba je manjši grb pol črn in pol rudeč. V črnem polju je bela piramida, v rudečem stoječ lev. Grb na levi strani v kozici ima na rudečem polju stoječega leva; v sredi tega grba je manjši grb. V omenjeni dvorani je naslikan, kakor kaže spodaj napis, Jurij Khisl v viteški opravi, zraven njega pa dva njegova sinova Ivan Krištof in Krištof Viljem. Na drugi strani, nasproti prej imenovanih, kleči Jurijeva žena Katarina in poleg nje hči njena, Ana Marija. Prva ima črno obleko z belim ovratnikom in belo čepico na glavi, okrog vrata ima zlate verižice, druga je v rudeči obleki z belim ovratnikom in črno čepico na glavi. Vse osebe so slikane klečeče in z rokami, sklenjenimi za molitev. Nad vsako osebo je dotično ime zapisano, nad sinovoma pa sta poleg tega še dva rudeča križca. Portreti teh oseb so dobro pogojeni, vsaj kolikor se more sklepati iz portreta Jurija Khisla, ako ga primerjamo z mramornim kipom, ki je bil nekdaj v gimnazijskem poslopju, sedaj pa se nahaja v Rudolfinu. Visokost portretov znaša komaj 1 decimeter. Za dvorano so odprta vrata s pogledom na neko poslopje in z malim pokrajinskim ozadjem. Nad portreti opisane Khislove družine nakopičeni so svetli oblaki, na katerih so angelji z različnim muzikalnim orodjem. V sredi sta Jezus in sv. Janez Krstnik, ki se objemata, nad njima pa sv. Duh v podobi goloba. Pod to opisano slikarijo bere se sledeči napis:

HIE, LIGEN, BEGRABEN, HANS, CHRISTOF, VND, CHRISTOF,
WILHBM, GEORGEN, KHISLS, FREIHERRN, LANDS, VERWESER,
|| VND, LANDTS, VERWALTERS, AVCH, ERB, IAGERMEISTER, IN'
CRAIN, VND, DER, WINDISCHEN, MAR || CH, ÆI: ER: LAN:
VERORDNETEN, DASELBST, DER FVR : DVR : RATHS : VND
FRAVEN, KATHARINA, GEB][ORNER, FREI : ZV KHOLNIZ,
SEINER EHELICHEN GEMACHL, SÖNLAIN, DEREN DAS ERSTE,
8 TAG, NACH, DER VN][SCHVLDIGEN, KHINDLAIN, TAG DES
15.93 DAS, ANDER, DEN, 17 AVGVSTI, AVCH, IM, 1593 IN,
GOD ENTSCHLAFEN, DE][NEN, IHREN ELTERN, VND,
SCHWESTERN, AVCH, ALLEN, KRIST GLAVBIGEN, DER
GNETIGE, GOT, EIN, FRELICHE, AVFERSTEH][VNG VERLEIHEN
WELE AMEN.

Slikarija je prav dobro ohranjena. Barve so žive in vse kaže, da je tu slikala spretna roka. Le nekateri angeljski obrazi so skaženi ; prejkone je kdo pozneje sliko pokvaril. Med ljudmi se je ohranilo sporočilo, da je tu pokopan tudi Jurij Khisl, kateremu so baje dali v grob zlato verižico okrog vrata; zato so tudi delavci, ko so pred kakimi 13. leti cerkev popravljali in nov tlak narejali, skrbno iskali zlate verižice, a niso našli druzega, kakor nekaj kostij in rumenkastih las. *M. S.*

Umetne starine v dvorski cerkvi pri Polhovem Gradcu. V «Izvestjih» (III, 159) je bila že omenjena stara podoba sv. Petra iz romanske dobe v dvorski cerkvi. Pred ne dolgim časom se je dobila še druga podoba sv. Petra iz gotske dobe, katera je bila v altarju pred sedanjo podobo, ki je renesančna. Imenovana gotska podoba je ležala na zidanih baldahin-altarjih na moški strani. Veliki altar sv. Petra s to gotsko podobo je stal poprej v sredi cerkve, kar se še sedaj na tlaku dobro pozna. Podoba je iz lesa in precej poškodovana, posebno na rokah in nogah, a vendar zasluži, da se ji odkaže kako odličnejše mesto, kakor ga ima sedaj, morebiti v oni shrambi nad zakristijo, kamor bi bilo dobro spraviti tudi ono podobo iz romanske dobe.

Gotskih slik na zidu se nahaja več v dvorski cerkvi, kakor postavim v baldahin-altarjih in pa zlasti v zakristiji. Slike seveda niso dovršeni umotvori, a vendar kažejo, kako naj se slikajo tudi dandanes gotske cerkve, če že morajo slikane biti. V boljši gotski dobi so s slikanjem precej varčno ravnali in se posebno varovali preobkladanja. Kozice okrog sklepnika so bile pogostoma čisto bele, le iz sklepnikov se vijejo na vse strani rastlinski ornamenti ; pač pa so bila rebra krepkejše barvana in po skladih razdeljena. Vse to je pa tudi storilo stavbo vitkejšo in svetlejšo. Dandanes, v dobi spačenega okusa, se pa zlasti gotske cerkve preobkladajo s slikarijami, kar dela nekak težek pritisk na opazovalca ; tako je postavim v kranjski cerkvi in zlasti v frančiškanski cerkvi v Novem Mestu.

Gotsk lestenec, če ne celo romansk, valjal se je dalj časa med staro šaro v dvorski cerkvi sv. Petra. Po vnemarnosti je prišel v privatno zbirko na Dunaj, menda obitelji Stöcklnove, kjer se baje še nahaja. Bil je vlit. Sveče so držale raznovrstne živali, kače in druga golazen. Dobro bi bilo, da bi se lestenec fotografoval ter tako vsaj ohranil v podobi, ker ga nam nebrižnost in nevednost nista privoščili v naturi. *M. S.*

Majolika-peči so postale zopet moderne. Zanimalo bo marsikaterega, če povem, da so bile nekdaj take peči tudi pri nas v navadi, in to ne le pri gospodi, ampak tudi na kmetih. Ko sem lansko zimo stopil po opravkih v neko hišo v šentjurijski župniji pod Šmarijo, zapazil sem še jedno «modelnico» take peči. Raznobarveni in pravilno risani okraski

so bili na belem polju, in štiri take «modelnice» spopolnovale so šele jeden ornament. Gospodar mi je zatrjeval, da je bila pred davnim časom vsa peč iz takih kosov narejena. No, majolika-izdelkov se je ohranilo pri naših ljudeh vkljub neznosnemu pritisku judov in starinarjev še precej; rabijo jih ljudje zlasti kadar se kdo previdi kot posode za gorko vodo. *M. S.*

Stare kranjske hiše. Kakor se izgublja pri nas národna noša, tako izginja čedalje bolj značilni znak naših kmečkih hiš. Bile so naše hiše, kakor nas uči zgodovina, po mestih in deželi pred par sto leti večinoma lesene; zidanih je bilo le malo. Najstarejše sedaj zidane hiše po deželi segajo najdalje tja v drugo polovico 17. stoletja. Okna pri starih hišah so majhna, s kamnitimi podstavki, ter spodaj in zgoraj s počeznim kamnitim zidcem. Mesto sedanjega zidanega pročelja imele so hiše lesen paž, na katerem so bila na oba konca zaokrožena vrata in vsakikraj, kakor tudi zgoraj, značilne line. Stene so bile večkrat zunaj slikane. Vogali so bili olepšani s ponarejenimi kvadrovci, gori ob strehi s strešnim obrobkom. V sredi stene, včasih tudi ob robu, je bila kaka sveta podoba («Zevnikova» hiša v Kozarjih, v dobrovski fari, ali pa «Vojska» ravno tam). Nasproti hiše bil je večjidel hlev in druga poslopja. Dvorišče samo je bilo pa zaprto, lesen plot je je obdajal ob obeh straneh. V pretečenem stoletju so rabili za slikanje le samo črno-sivkasto barvo, s katero so zaznamovali kvadrovce in druge okraske. Strop v hiši je bil lesen in neometan. Tlak v hiši je bil, ali lesen, ali «ješterle»; v veži na tla pa so radi devali, zlasti ob Savi, drobne okrogle kamne, trdno zabite v malto. To so samo nekateri podatki. Morebiti se dobi kdo, ki bo ta nedostatek v kulturni zgodovini naši spopolnil s kakim korenitim sestavkom. *M. S.*

Cesarica Marija Luiza v Ljubljani. Soproga Napoleona I., Marija Luiza, se je kot nadvojvodinja, vladajoča vojvodinja parmska, večkrat mudila v Ljubljani. Tako je bila v Ljubljani dne 2. in 3. septembra 1843. l. in je stanovala v hotelu «Stadt Wien». Tedanji posestnik tega hotela, Andrej Malič, ji je zaračunil za ta dva dneva 157 gl. 30 kr., in sicer za stanovanje (19 sob) 60 gl., za voščene sveče in ponočno razsvetljavo 14 gl. 40 kr., za obed in kruh 58 gl., za zajutrek in za črno kavo 8 gl., za vino 15 gl. 20 kr., za papir in perilo pa 1 gl. 30 kr. — Ravno tako se je mudila Marija Luiza v Ljubljani dne 9. novembra 1847. l. in tudi ostala v hotelu «Stadt Wien». Ob tej priliki je njen vrhovni dvorni mojster grof Bombelles pismeno naročil gostilničarju, naj pripravi priprost obed, toda porabiti ne sme pri pripravljanju jedij čebule, česnja, drobnjaka, pomeranč in citron; tudi ne sme dejati v juho sira. *V. Levec.*

Izdaje in zalaga «Muzejsko društvo za Kranjsko».

Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani.

IZVESTJA

muzejskega društva za Kranjsko.

Uredil

Anton Koblar,

društveni tajnik.

Izdalo in založilo »Muzejsko društvo za Kranjsko«.

Letnik VI.

V Ljubljani 1896.

Natisnil A. Klein & Comp.

KAZALO.

Razprave.

Stran

Donesek k životopisu Andreja barona Čehovina. *Fr. Komatar* . 1

Iz domače zgodovine: *Dr. Fr. Kos:*

Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino? 19, 49, 85

Oglejski in gradeški škofje v začetku srednjega veka 149, 189

Cesta od Šmarne Gore v Kokro. *Vladimir Levec* 62

Ruška gimnazija. *Fridolin Kavčič* 69

Poprava tabra in stare slike v taberski cerkvi pri Št. Juriju. *S.* . 76

Izpiski iz stare ordinacijske knjige. *A. Koblar* 104

Carinska in poštna postaja Podpečjo pri Brdu. *Ivan Vrhovnik* 117, 166

Prihod cesarja Leopolda I. v Ljubljano in prenos ostankov sv. Peregrine v cerkev sv. Jožefa. *Janko Barlè* 123

Kake darove je dajalo zagrebško mesto Ivanu Lenkoviču. *Janko Barlè* 126

Bratovščine na Kranjskem l. 1780. 128

Regesti listin farnega arhiva v Kamniku. *A. Koblar* . . 130, 174

Podružnica sv. Nikolaja na Visokem pod Kureščkom. *M. S.* . 216

Doneski k zgodovini cerkvâ in farâ na Kranjskem. *M. Slekovec* 222

Poziv glede uredbe potresnega opazovanja na Kranjskem. Navod za poročanje o potresih. Potresna lestva 34

Nova geološka preiskava kranjske dežele. *Ferdinand Seidl* . 229

Slovstvo.

Deutschlands südöstliche Marken im 10., 11. und 12. Jahrhunderte von Dr. V. Hasenöhrl. *Vladimir Levec* 37

Fosilne ribe, sp. O. Gorjanović-Kramberger. *S.* 44

Vjestnik hrvatskoga arheologiškoga društva. *S. R.* 45

Mince království Českého, izd. Klemen Čermák. *J. V.* . . . 45

Nekoliko opazk k sestavku »Laibach in Urkunden des k. Bibliotheks-Archives in Venedig. *Dr. Fr. Kos* 83

Mali zapiski.

Stran

Karakteristika slovenskega naroda in meščanov na Kranjskem pred 216. leti. *J. V.* 47
Ples o cerkvenem proščenju na Kranjskem. *Vl. Levec* . . . 48
Cerkev na Jéperci. *Vl. Levec* 84
Slovenska prisega iz l. 1676. *Vl. Levec* 84
Bokalce ali Notranje Gorice? *J. Novak* 115
Slovenska imena ljubljanskih ulic pred 100 leti. *J. Vrhovnik* 116, 147
Kako so popravljali gotske cerkve v 18. stoletju. *J. Vrhovnik* . 187
Plače poslov l. 1758. *J. Vrhovnik* 188
Škofa Hrena spominik. *J. Vrhovnik* 238
Slike v ljubljanski frančiškanski cerkvi. *M. S.* 241
Starinske najdbe. *S. R.* 46
Prazgodovinske izkopine. *S. R.* 242
Imenoslovni páberki. *Ivan Kunšič* 47, 81, 109, 243

Podoba.

Slike na slavoloku v taberski cerkvi sv. Nikolaja pri Št. Juriju . 78

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VI. **1896.** **Sešitek 1.**

Donesek k životopisu Andreja barona Čehovina.

Spisal Fr. Komatar.

Težko je odločiti, kateri obeh slovenskih topničarskih častnikov, oslavivših se v različnih vojskah 18. in 19. stoletja, ima prednost: Vega ali Čehovin. Prvega pozna po jako dobro spisanih življenjepisih dandanes vsak slovenski izobraženec, žal, da ne moremo reči tega o drugem junaku, dasi stoji med onimi mnogozaslužnimi in redkimi možmi, katerim se na prsih lesketajo tri častna znamenja kot plačilo izredne hrabrosti: srebrna in zlata hrabrostna svetinja in red Marije Terezije. Preteklo je več, nego 100 let, kar so bili ustanovljeni ti lepi znaki hrabrosti,[1]) vendar je bilo doslej samo šest[2]) junakov tako srečnih, da so prejeli vse tri. Toda samo jednemu je bilo usojeno, da je nosil istočasno vse tri svetinje. Do 1848. l. je veljalo pravilo, da se mora vrniti pri prejemu višjega reda nižji red. V tem letu so pa premenili 4. § štatutov iz 1809. l. o podeljevanju hrabrostnih svetinj tako, da se nosi poleg srebrne in zlate hrabrostne svetinje lehko tudi kak višji red. Jedini mož, na čigar prsih se je lesketal poleg

[1]) Red Marije Terezije je ustanovila cesarica Marija Terezija 18. junija 1757. l., zlato in srebrno hrabrostno svetinjo pa cesar Jožef II. 1788. l.

[2]) Militärische Zeitung, l. 1855., št. 99. in 104. in Oester.- ung. Wehrzeitung, l. 1887., 22. jan. navajati samo dva, oziroma tri. Poleg Čehovina so imena drugih petih junakov: Altmann (konjenik), Christ (topničar), Fastner (pešec), Irasky (topničar) in Saintenou (pešec).

omenjenih dveh svetinj še red Marije Terezije, je slavni naš rojak Andrej Čehovin. Navedem naj tu nekoliko podatkov, katere sem nabral v dunajskih arhivih o njegovem življenju in vojevanju, posebno z ozirom na nekatere napake v Lebanovi knjižici: Andreas Freih. von Čehovin (1895).

Andrej Čehovin se je porodil v Gorenji Branici 26. avg. 1810. l. Ljudsko šolo je pohajal v Postojni od l. 1822. do 1825. L. 1827. ga nahajamo na goriški gimnaziji v prvem razredu, kateri je odlično zvršil. V »Liber calculorum« ondešnje gimnazije iz l. 1827. stoji naslednje:

Nom., patria, aetas: Zhehovin Andr. Illy. Kr. Görz Branitza 13; I. Semester: Mores: em., Appl.: acc., Rel.: 1, Ling. lat.: 1, Geogr. et hist.: 1, Math.: em.; II. Semester: Mores: em., Appl.: em., Rel.: em., Ling. lat.: acc., Geogr. et hist.: acc., Math.: em.

Drugi razred je pohajal istotam l. 1828.

Gimnazijski prefekt v teh dveh letih je bil Franc Pecsenegger, ravnatelj baron de Lago, veroučitelj Tomaž Hualla in učitelj v prvem in drugem razredu Janez Jurettig.

Leta 1829. ni bil več vpisan na goriški gimnaziji. Kje da je ponavljal drugi razred, nisem mogel zvediti, dasi sem povpraševal na vse strani.

Tretji razred je dovršil v Rudolfovem 1830. l. V »Matricula Gymnasii Rudolphswertensis ab anno scholastico 1827/8—1831« stoji nastopno:

Dritte Grammatikal-Classe 1829/30.

Name u. Alter des Jünglings: Zhehovin Andreas 18 J., Vaterland, Geburtsort, Wohnung: Illyrien, Görz, K. Braniza, N. 164; Nahme und Stand der Aeltern: Vater Markus, Ackersmann; Anmerkung: Befreyter.

Neustadl den 18. November 1829.

P. Angelus Gorenz
Gymnasialpräfect.

Kako je napredoval, razvidimo iz knjige: »Calculi Gymnasii Rudolphswertensis pro anno 1818/19 & cet.«

1830, Calculus III. Gram. Class., I. Sem.:

Nomen et aetas: Zhehovin Andr. 18 ann., Patria Loc. nat. Domicil.: Carn. Ill. Braniza. 164.; Nomen et Conditio parent.: Pater Marcus Agric.; Mores: 1, Diligentia: diligens, Doctr. Relig.: 1, Ling. latina: 1 ac., Ling. graeca: 1, Geogr. et Hist.: 1 ac., Arithmetica: 1 ac., Adnotatio: Ex. a did.

Četrti razred je pohajal Čehovin 1831. l. v Ljubljani[3]) in sicer samo prvi tečaj. V katalogu ljubljanske gimnazije iz l. 1831. je navedeno sledeče:

Name und Alter des Jünglings: Zhehovini Andreas, geboren den 26. August 1810; Vaterland, Geburtsort, Wohnung: Braniza bey Wippach; Name und Stand der Aeltern: Markus, Weinwirth; Sitten: 1, Verwendung: 2, Fortgang: Religionslehre: 2, Latein. Sprache, Styl.: 2, Griechische Sprache: 1, Geogr. und Gesch.: 2, Mathematik: 1; Stipendist, Stiftling, Befreyter, Zahlender: Befreyter. Anmerkung: Brachte vom Neustadl Eminenz aus der Geographie und Arithmetik, 1. Classe aus dem Übrigen. Aufgenommen auf Anordnung der k. k. Vicedirection.

Gimnazijalni prefekt je bil v tem letu Frančišek Hladnik, katehet Josip Globočnik in učitelj v četrtem razredu Gregor Dollar.[4]) V katalogu ljubljanske gimnazije iz l. 1831. je prvikrat pisano njegovo ime »Zhehovini,« kar dokazuje, da so že kot dijaku končni *i* dodali imenu, ne pa, kakor trdi g. Leban, še le v vojaškem stanu.

Dné 29. marca 1831. l. je prišel Andrej Čehovin za podtopničarja (Unterkanonier) k prejšnjemu 4. topničarskemu polku. Tukaj je moral pohajati stotnijsko šolo in uriti se v teoretičnih in praktičnih topničarskih vedah. Telesne vaje so

[3]) J. Leban pravi v svoji knjižici, da je Čehovin obiskoval četrti gimnazijski razred l. 1831. v Celovcu, kar ni res. V »Ljubljanskem Zvonu« l. 1885. stoji celo, da je 7. gimnazijski razred l. 1831. obiskoval v Gorici.

[4]) Direktor, prav za prav nekak nadzornik, je bil v tistih časih okrožni glavar (Kreishauptmann, circuli capitaneus). To kar je dandanes ravnatelj, imenoval se je »praefectus.« Jeden učitelj je poučeval vse predmete v jednem razredu, samo za verouk je bil še posebej katehet.

obsegale iste predmete, kakor dandanes, samo da je bilo vse bolj komplikovano. Teoretični pouk — posebno v zimskih mesecih — je bil razdeljen v šest razredov. Čehovin se je pridno učil v šoli in narejal dobre skušnje pred komisijo, kateri načelnik je bil poveljnik stotnije. Le tako je mogel vstopiti po dovršitvi nižjega razreda v višji razred. Dné 21. junija 1832. l. je bil imenovan nadtopničarjem (Oberkanonier), ker je dobro dovršil tretji razred. Pri tej priliki je naredil skušnjo iz naslednih predmetov: nemščine, narekovanja, računstva z všteto tristavko, službe v parku, topničarskega pouka v 1., 2. in 3. razredu in geometričnega risanja. Učnih knjig tedaj niso imeli nobenih, ampak samo »scripta.« Poleg teoretičnega pouka so bile po zimi tudi praktične vaje.

Katerih rečij so se učili takrat vojaki, se razvidi iz naslednje tedenske razporedbe:

Ponedeljek dopoludne: pouk v topničarstvu, računstvo; popoludne: vaje s konjiškimi topi. Torek dopoludne: določevanje daljave; popoludne: pouk v topničarstvu, naravnanje topov. Sreda dopoludne: vaje s topi, branje; popoludne: pouk v topničarstvu, služba v parku. Četrtek dopoludne: vaje s trdnjavskimi topi, pisanje; popoludne: stražna služba. Petek dopoludne: stražna služba; popoludne: vaje z baterijskimi topi, pouk v topničarstvu. Sobota dopoludne: pouk v službovanju, branje vojnih člankov; popoludne: čiščenje obleke, vojašnice itd. Nedelja dopoludne: cerkvena parada, vaje; popoludne: prosto.

Razen tega je bilo še mnogo drugih praktičnih vaj. Ko je Čehovin dovršil vseh šest razredov stotnijske šole in si pridobil nekoliko znanja o logaritmih, imenovali so ga prvim mojstrom (Vormeister). Ker je jako dobro dokončal prej imenovano šolo, so ga poslali na polkovno šolo, da bi se izučil za podčastnika. Ta šola je obsegala dveleten tečaj. V njej so predavali poleg predmetov stotnijske šole obširniše še o prvotnih pojmih algebre, o izračunjevanju kupov krogelj, nekoliko o geometriji, o situvacijskem in črtnem risanju, službi v trdnjavah in pri obleganju. Koncem vsakoletnega tečaja so

izpraševali učitelji Čehovina pred topničarskim brigadirjem. Odgovarjal je vedno jako dobro in je prišel zato na bombardirsko šolo, da se je mogel tam dalje izobraževati.[5])

Bombardirjem so ga imenovali dné 11. aprila 1835. l. in tako je postal ud slavnega bombardirskega voja, ustanovljenega 1. novembra l. 1786. Prvi poveljnik tega voja je bil podpolkovnik Leopold Unterberger. Šola se je nahajala na Dunaju v nekdanjem savojskem zavodu (»Leimgrube,« sedaj »Stiftskaserne«). Bila je zelo čislana ne samo pri topništvu, ampak v celi armadi, ter bila je več nego 50 let topničarska izobraževalnica. Večina imenitnih mož avstrijskega topništva, živečih v oni dobi — nekaj jih še živi —, si je pridobila svoje topničarsko in matematično znanje v bombardirski šoli. Tudi slavni naš rojak Jurij Vega je bil tu »professor matheseos« počenši s 1787. letom.

Kdor je hotel priti v bombardirsko šolo, je moral prej služiti pri kakem topničarskem polku, dokončati ondi izvrstno gori omenjene šole, potem so ga prestavili v bombardirski voj. Te pogoje je izpolnil tudi Čehovin. V bombardirskem voju se je pripravljal jedno leto v posebnem tečaju in prebil nato vsprejemno skušnjo za šolo. Bombardirska šola je obsegala 7 letnikov, katere so imenovali po različnih matematičnih predmetih. 1. letnik se je zval aritmetika; 2. geometrija; 3. in 4. višja matematika; 5. mehanika; 6. fizika in 7. kemija. Poleg tega so se učili bombardirji še postranskih predmetov: obsežnega topničarskega pouka v vseh razredih, geometričnega in situvacijskega risanja, vtrdb, vojaške geografije, zgodovine, taktike, pripravljanja za službo v generalnem štabu in za pobočnika, francoščine in pouka o trdnjavskih vojskah.

Prvih pet razredov so imenovali navadno nižji tečaj, zadnja dva višji. Pouk je bil samo v peterih zimskih mesecih,

---

[5]) Poveljnik 4. notranje-avstrijskega topničarskega polka — štab je bil nastavljen v Gradcu — je bil od 1831.—1835. l. polkovnik Ant. Köck pl. Stuckimfeld; imejitelj polka v teh letih je pa bil podmaršal Emerik baron Stein (1827—1835).

v sedmerih poletenskih, to je od maja do konca oktobra, so pa imeli praktične vaje. Čehovin je moral tudi stražiti in opravljati druga dela. Dné 21. julija 1841. l. je bil povišan za ognjarja (Feuerwerker) in dné 11. junija 1847. l. za nadognjarja (Oberfeuerwerker). Prejšnjo šaržo je dobil zato, ker je dovršil izvrstno prvih pet razredov in nato je smel pohajati 6. in 7. letnik. Ako je nedostajalo častnikov, je dobil absolviran učenec bombardirske šole v 4. ali 5. letih častniški čin.

V Italiji so začele razne skrivne družbe rovati zoper avstrijsko vlado. Prebivalci Lombardije so se uprli in sardinski kralj Karl Albert je napovedal naši državi vojsko. Radecki je peljal navdušene vojake v boj zoper upornike. Tu se je oslavil med drugimi junaki tudi naš rojak Andrej Čehovin. Vdeležil se je v obeh letih 14. bojev in prask, katere naj omenim le v kratkih potezah.

V začetku vojne 1848. l. je bil Čehovin nadognjar pri konjiški bateriji št. 2 — poveljnik baterije je bil nadporočnik Bauer — brigade kneza Liechtensteina, divizije Wimpffenove, voja fcm. barona d'Aspreja. Dné 6. aprila je zapovedal korni poveljnik brigadi, nastavljeni okoli Verone, odkorakati proti Vilanovi (Villanuova) in poslati prednje straže do kraja Montebello. Dné 8. aprila se je vnela pri Montebellu in Montesoriju praska z uporniki (crociati = križarji). Čehovin je streljal jako vspešno z dvema topovoma na tri sovražne topove. General Liechtenstein omenja Čehovina v svojem poročilu o bitki pri Montebellu: »Oberfeuerwerker Czechovini entwickelte viel Umsicht und Kaltblütigkeit.«[6]) Dné 29. maja je bil v boju pri Montanari z dvema granaticama (Haubitze) proti štirim toskanskim topovom. Friderik Liechtenstein pravi o Čehovinu v poročilu (ddto. tabor pri Kazini [Casina], 1. junija 1848. l.): »Ferner haben sich Ober-Feuerwerker Zhehowini und Unter-Kanonier Ruczkai durch besondere Kaltblütigkeit hervorgethan. Beide erhielten Streifwunden, verliessen aber ihre Geschütze nicht, trotz des lebhaften feindlichen Feuers. Ersterer

[6]) C. in kr. vojni arhiv. H. A. 1848. Hpt. Armee. 4/125.

entwikelte noch überdies sehr viel Umsicht und Ruhe im Commando der ihm anvertrauten 2 Geschütze, welche das Feuer eröffneten. Ich fühle mich verpflichtet, Beide zur Belohnung mit Medaillen in Antrag zu bringen.[7]) Dné 10. junija je bil pri obleganju Vičence sedem ur z dvema granaticama v boju; streljal je ter pregnal veliko sovražnih topov, ki so bili z okopi dobro zavarovani. Dné 23. julija je sodeloval pri osvojitvi višin (Madonna del Monte) pri Veroni. Streljal je s polovično baterijo (-tremi topovi) pet ur na mnogobrojne nasprotne topove. Tudi bitke pri Zerbaru in la Berettari poleg Sommecampagne dné 25. julija se je vdeležil Čehovin s polovično baterijo. Bojujoč se deset ur z mnogimi sovražnimi topi, odlikoval se je tako, da ga je pohvalil brigadir Liechtenstein v svojem poročilu (ddto. Volta, 28. julija 1848. l.): »Oberfeuerwerker Csechovini, welcher, nachdem der Batterie-Commandant Oberlieutenant Bauer geblieben, durch Entschlossenheit und Eifer sich besonders hervorthat, hat einer Auszeichnung mit einer goldenen Medaille sich vollkommen würdig gezeigt.«[8])

Čehovin je prejel s prezidijalnim odlokom št. 7665/P. zaradi hrabrega obnašanja v bitki pri Montanari srebrno hrabrostno svetinjo prvega razreda in zaradi odločnosti pri Sommacampagni z istim odlokom zlato hrabrostno svetinjo.[9]) Ker je pal nadporočnik Bauer v bitki dné 25. julija, imenovali so nadognjarja Čehovina poveljnikom cele baterije. V tej šarži se je udeležil dné 26. julija bitke pri Volti. Odlikoval se je tudi v tem boju, kajti boril se je pet ur s 16. nasprotnimi topovi. Drugi dan, 27. julija, se je boj nadaljeval. Slovenski junak Čehovin je prepodil s svojo baterijo (= šestimi topovi) dvanajst sovražnikovih topov. Maršal Radecki je imenoval dné 28. julija vsled naredbe topničarskega direktorja nadognjarja Čehovina, začasnega poveljnika konjiške baterije št. 2., poročnikom: »wegen seiner vorzüglichen

---

[7]) C. in kr. vojni arhiv. H. A. 1848. Hpt. Armee. 6/ad 21.
[8]) C. in kr. vojni arhiv. H. A. 1848. Hpt. Armee. 13/244 d.
[9]) C. in kr. vojni arhiv. H. A. 1848. Hpt. Armee. 13/ad 244 y3.

Dienste, die derselbe in dem Gefechte bei Volta geleistet.«[10]) (Odlok je bil podpisan v glavnem stanu maršala, v Gazzoldu, s prez. št. 2015.). Dné 28. julija se je začel sovražnik umikati avstrijskim vojakom proti Pozzoli in Cremoni. Dné 29. julija se je odločil sardinski kralj iti za reko Addo, da bi se odahnil. Naši vojaki so dva dneva nadlegovali in preganjali sovražnika, tudi poročnik Čehovin ni zaostal za njimi in se je odlikoval v večjih praskah s polovično baterijo. Sovražniki so se zmerom dalje in dalje umikali, dné 3. avgusta je prišel Karl Albert v Milan, dné 4. avgusta proti poludnevu je stala tudi avstrijska vojna zopet pred upornim mestom. Vnela se je isti dan bitka; Sardinci so bili pregnani iz mesta. Tudi v tem boju je Čehovin sodeloval s polovično baterijo, s katero je prepodil šest nasprotnih topov. Dné 9. avgusta so sklenili premirje in tako je bila končana vojska l. 1848. v Italiji. Toda naš junak Čehovin se je moral še bojevati, in sicer dné 26. avgusta pri Murazzonu s polovično baterijo proti Garibaldijancem.

Častiti bralec bo vprašal, kako je bilo mogoče, da je napadala v prejšnjih časih artilerija sama sovražnika, brez pomoči pehote. To si lehko razlagamo iz tedanje vzgoje topničarjev. V mirnih letih po francoskih vojskah je bila »gibčnost« parola avstrijski artileriji. To tendenco nahajamo posebno okoli 1840. leta, ker je imelo topničarstvo baš tedaj zelo veliko konj na razpolago. Zmirom bolj in bolj se je razširjalo mnenje po vojaških časopisih in knjigah, da artilerija more samo takrat izpolniti svojo nalogo, ako manevruje spretno in spreminja često stališče, med tem pa le poredkoma strelja. To efemerno mnenje je bilo vzrok, da so se urili topničarji najbolj v vozarenju in baterijskih vajah. Baterija je potrebovala jedno minuto, da je predirjala 150 do 200 korakov, se ustavila, odvezala premo od proce in ustrelila. Baterijo, kateri se to ni posrečilo, je gotovo grajal nadzorujoči general. Seveda so se dogodile pri tem vsakovrstne nerednosti. Popolnoma je jasno, da je vplivalo to mnenje mogočno na čast-

[10]) C. in kr. vojni arhiv. B. A. Port. 21. 1848.

nike, in da je gnala topničarje v bitki neka ofenzivna sila naprej. In v resnici nahajamo v letih 1848./49. (Schneider, Herle, Čehovin. Scherpon) in 1859. (Neubauer in Prokoš), da celo še l. 1866. (stotnik Gröben) krasne vzglede »topničarskih atak.« Baterijski poveljnik je dirjal v kritičnem trenotku s svojimi topi v galopu tako blizu proti sovražniku, da je bil oddaljen od njega samo 2—400 korakov, ukazal je streljati hitro s kartečami na presenečenega nasprotnika in ga je tako dostikrat prisilil, da se je ustavil, ali pa celo obrnil. Izvrstna organizacija in tudi slava, ki spremlja vsako tako delo, poplačano skoro vedno z redom Marije Terezije, je silila takorekoč baterijske poveljnike k takemu ravnanju, ako je bila nekoliko ugodna prilika.[11])

Premirje s Pijemontom ni trajalo dolgo časa; ljudstvo in turinska zbornica sta zahtevala »ad ogni prezzo« vojsko z Avstrijo. Dné 16. sušca 1849. l. so napovedali Pijemontezi vojsko. Radecki je odkorakal črez nekoliko dnij s štirimi voji proti Mortari, kjer se je vnela bitka dné 21. sušca, v kateri se je odlikoval posebno voj »železnega d'Aspreja.« Čehovin je bil poveljnik konjiške baterije št. 2., brigade grofa Kolowrata, divizije nadvojvode Albrehta, druzega voja fcm. barona d'Aspreja. Čehovin se je tudi oslavil v bitki pri Mortari, na svetovnoznanem bojišču, ko se je boril s polovično baterijo proti osmerim sovražnim topovom.[12]) Ker Chrzanowski, glavni poveljnik sardinske armade, ni hotel Avstrijcem prepustiti Lomelline ter se umikati proti zahodu, moralo je priti do bitke pri Novari dné 23. sušca. Čehovin se je bojeval tukaj dve uri s polovično baterijo proti 16. in pozneje proti 8. topovom.[13]) Dné 11. maja se je udeležil obleganja Livorna. Grof Kolowrat ga hvali v svojem poročilu (ddto. Livorno, 13. maja, 1849. l.:) »Die beiden Artillerie-Offiziere, Lieutenant Csechovini von der Cavallerie-Batterie Nr. 2 und Oberlieutenant Schindler von der Raketten-Batterie, haben sich neuer-

[11]) A. Dolleczek, Geschichte der österr. Artillerie; 2. zv.

[12]) Glej prilogo 1.

[13]) Glej prilogo 2.

dings als tüchtige, tapfere und kundige Artilleristen gezeigt und verdienen besondere Auszeichnung.«[14]) V c. in kr. vojnem arhivu ni poročila, spisanega od Čehovina, o delovanju granatic, katerima je on zapovedoval. Granatici je sprejel Čehovin od konjiške baterije št. 5., katera je bila prideljena 11. maja brigadi kneza Liechtensteina. Ko je prišla baterija omenjenega dné ob 7. uri zjutraj k brigadi, morala je oddati precej dve havbici brigadi generala Kolowrata in poročnik Čehovin je prevzel poveljništvo.

Za junaško vztrajanje v bitkah pri Mortari in Novari je dobil po najvišjem ukrepu Njega Veličastva našega presvetlega cesarja dné 29. junija 1849. l. in prezidijalnem odloku (ddto. glavni stan Monza, 11. julija, 1849. l., št. 5873/P) viteški križ reda Marije Terezije. C. kr. vojno ministerstvo na Dunaju je poslalo z odlokom dné 6. julija 1849. l., št. 5137/M K Čehovinu v Florenco križ in redovna pravila, katere je prejel dné 13. julija.[15]) Čehovin je moral lastnoročno spisati prošnjo (ddto. Parma, 6. aprila 1849. l.) za podelitev najvišjega vojaškega odlikovanja. Prošnja je pisana na veliki poli, kakor se navadno pišejo prošnje, adresovana je na cesarja, ker je on veliki mojster reda Marije Terezije, na vnanji strani nima nič »rubruma.« Prošnji je pridejal tri priloge: lastnoročno spisani sestavek »Species Facti« (ddto. Piacenza, 3. aprila 1849. l.) in dve spričevali svoje hrabrosti. Čehovin motivuje svojo prošnjo tako: »Nachdem Euer kais. Majestät als Grossmeister des Militär Marien Theresien Ordens diejenigen Generale, Offiziere der kais. königl. Armee, welche sich durch eine ausserordentliche, kluge oder tapfere Handlung vor Anderen hervorzuthun das Glück hatten und die Gelegenheit haben auch solche ihre Thaten durch hinlängliche authäntische Zeugnisse zu erweisen vermögend sind, durch die Allergnädigste Aufnahme in gedachten Orden ausserordentlich zu be-

[14]) C. in kr. vojni arhiv. H. A. 1849. Hpt. Armee. 5/98 bb.

[15]) C. in kr. vojni arhiv. B. A. 1849. Port. 270. Trditev Mihaeljeva v »Slovencu« 1885. l. (gl. Leban, str. 20.), da je pripel d'Aspre Čehovinu že 29. junija križec na prsi, je neresnična.

lohnen und nach Beschaffenheit ihrer Verdienste mit dem grossen oder kleinen Ordenskreuze zu zieren geruhen;« zato se upa prositi: »Allerhöchst dieselben geruhen, in Betracht meines Militär Dienstes, welcher in beiliegenden Species Facti und Zeugnissen umständlich beschrieben und von den erforderlichen Zeugen durch ihre eigenhändige Unterschrift und ihr Siegel bestättiget werden, mich in den Militär Marien Theresien Orden allergnädigst aufzunehmen.»[16]) Kar navaja Hirtenfeld v knjigi »Der Militär Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder« pri Čehovinu za spričevalo njega hrabrosti, je samo spis našega rojaka v »Species Facti,« katerega je Hirtenfeld zavil in prenaredil po svoje, kar so posneli in prepisali drugi Čehovinovi življenjepisci. Tako je zelo pripravno in lehko spisavati biografije. Red Marije Terezije so morali vrniti po Čehovinovi smrti na Dunaj; križ se hrani sedaj z redovnim trakom (rudeče-belo-rudečim) vred v krasnem c. in kr. vojnem muzeju v arsenalu.[17]) Nahaja se v drugi dvorani v prvem nadstropju, v omari št. 305., kjer leži v prvi vrsti na drugem mestu. Na desni strani Čehovinovega križca vidimo križ Kr. Hubelna, podpolkovnika pri cesarskih lovcih, na levi strani pa križ Lazarja pl. Mamule, polkovnika v inženirskem voju, ki sta dobila isti dan red Marije Terezije, kakor Čehovin. Bila je ta CLIII. promocija, pri kateri je dobilo 41 častnikov red Marije Terezije, in sicer je prejelo šest častnikov komanderski, pet in trideset pa viteški križec.

Dné 1. novembra 1849. l. je bil Čehovin povišan v nadporočnika in premeščen od bombardirskega voja[18]) k prej-

[16]) Arhiv c. in kr. vojaškega reda Marije Terezije. FIV., Z. 49/1. V tem arhivu hranijo tudi od Čehovina lastnoročno pisana potrdila, da je resnično prejel križec in redovne štatute.

[17]) Cesar je ukazal vsled želje cesarjeviča Rudolfa dné 11. svečana 1886. l., da se morajo križi shraniti v vojnem muzeju in ne več v pisarni reda. Vegov križ se tu ne nahaja, pač pa drugega slovenskega junaka, Josipa barona Novaka.

[18]) Poveljnika bombardirskega voja v tej dobi sta bila: polkovnik Fr. Sontag pl. Sonnenstein (1833—1843) in polkovnik Josip Jüttner (1843—1850).

šnjemu 2. topničarskemu polku. Toda tedaj bi ne bil avanzoval več tako hitro, da ni imenoval cesar izredno in iz posebne milosti dné 16. decembra 1852. l. mnogozaslužnega častnika stotnikom druge vrste pri prvem ulanskem polku.[19]) Kmalu pa so ga premestili zopet k topništvu, in sicer meseca sušca 1854. l. Prišel je kot stotnik druge vrste k prejšnjemu drugemu polku[20]) in meseca septembra 1854. l. je bil povišan v stotnika prve vrste pri prejšnjem osmem polku.[21])

Uradne listine nam slikajo Čehovina kot vojaka tihe in mirne nravi, dobrovoljnega značaja. V delovanju je bil odločen, zelo vztrajen in je hitro vse uznal. Topničarske vednosti si je osvojil popolnoma, teoretične in praktične. Govoril je dobro in pravilno slovenski, nemški in italijanski, zelo malo poljski, nekoliko tudi latinski. Pisal je pravilno slovenski in nemški, deloma laški. Bil je tudi dober plavač. Pri ulancih si je prizadeval zlasti, da bi se izuril v novem poklicu, toda vkljub veliki pridnosti je imel le malo vaje, zato so ga priporočili predstojniki, naj se premesti zopet k topništvu. Po vojskinih letih je vedno bolehal, še-le pri ulancih se je zboljšalo nekoliko njega zdravje. V boju je bil hraber, s premislekom je začel vsako delo, a pri tem je bil odločen in hiter v izršitvi. Proti predstojnikom se je vedel spoštljivo, s tovariši je bil uljuden ter je rad občeval ž njimi. Vojakom je bil skrbljiv oče, ves polk ga je spoštoval; v družbah se je vedel vedno dostojno.

---

[19]) Imejitelj polka je bil general konjice Karl grof Civalart (1844—1865), poveljnik pa polkovnik Viljem baron Koller.

[20]) Imejitelja druzega topničarskega polka sta bila: fcm. V. Sontag pl. Sonnenstein (1844—1852) in podmaršal Fr. vitez Hauslab (1852—1865), med tem so bili poveljniki polka sledeči polkovniki: Jos. Dietrich pl. Hermannsburg (1842—1849), Leopold Trösch (1849—1851), Karl Stein (1851—1852) in Viljem Hofbauer pl. Bauernfeld (1852—1855).

[21]) Pri novi organizaciji topništva meseca junija 1854. l. so razdelili prejšnji drugi polk in naredili iz njega 1., 8. in 9. top. polk. Imejitelj osmega top. polka je bil Jos. baron Smola (1854—1857), poveljnik pa polkovnik Ad. pl. Stark (1854—1859).

Leban omenja na strani 51., da so našli v zapuščini Čehovinovi tudi podobo slavnega bana Jelačiča in da je zapisal Jelačič pod podobo svojeročno: »Što Bog dade i sreča junačka!« Ta napis dobimo prvikrat na ščitu, katerega so darovale domoljubne gospé meseca septembra 1849. l. slavnemu rešitelju monarhije v viharnih časih.

Uradno so pisali Čehovina navadno: »Czehovini«; v vojaških šematizmih l. 1850. in 1851. sem našel tudi pisavo »Zehovini«, ko je naveden med vitezi reda Marije Terezije; poleg tega se dobe še druge pisave, n. pr. celo: »Szechovini.« V šematizmu l. 1850. nahajamo Čehovinovo ime na 54. mestu med nadporočniki 2. topničarskega polka. Čehovin je bil povišan dné 20. junija 1850. l. v baronski stan; prej je bil samo vitez, ker dobi vsak, kdor prejme red Marije Terezije, »eo ipso« viteški stan. Zato najdemo v šematizmu l. 1850. Čehovina zaznamenovanega kot viteza. L. 1851. je bil Čehovin v vrsti nadporočnikov 2. topničarskega polka 32., l. 1852. pa 25., l. 1853. je bil v vrsti ritmojstrov drugega razreda 5., l. 1854. v vrsti stotnikov druge vrste 12., l. 1855. v vrsti stotnikov prve vrste 11. L. 1848. šematizem ni izšel, oni 1849. l. pa je le v rokopisu ohranjen in Čehovinovo ime se ne nahaja v njem.

Dné 27., julija 1855. l. je prišel Čehovin iz svojega garnizijskega mesta Mantove v sloveče toplice Baden pri Dunaju, da bi si utrdil pokvarjeno zdravje, toda našel je mesto zdravja smrt. Umrl je že 10. septembra 1855. l. Dné 12. septembra je bil njegov pogreb, pri katerem so bili navzoči: nadvojvoda Viljem, imejitelj 6. topničarskega polka, fcm. baron Hess, podmaršali baron Kempen, baron Fürstenwärther, pl. Herbert in pl. Reiche, generalna majorja baron Martinić in vitez Hablitschek in več nego 60 topničarskih častnikov, ki so prihiteli z Dunaja in Dun. Nov. Mesta skazat zadnjo čast hrabremu tovarišu. Sprevodu pridružilo se je tudi več nego 50 v Badnu navzočih častnikov, velika množica prebivalcev in topličarskih gostov. Tako so ljubili ljudje Čehovina — najhrabrejšega moža Radeckega vojne. Žal, da nisem mogel zaradi osornosti

nekaterih gospodov v Badnu dobiti izpiska iz mrliške knjige in zdravniških zabeležek o njegovi bolezni in smrti. C. in kr. vojno ministerstvo je ukazalo pomladi 1887. l. postaviti na badenskem pokopališču spomenik slavnemu slovenskemu junaku. Ravnateljstvo c. in kr. vojnega arhiva je zapovedalo vojnemu ministerstvu (ddto. 22. dec. 1886. l. K. A. Nr. 404), da naredi načrte za spomenik in napis. Ministerstvo je predložilo 8. jan. 1887. l. vse načrte. Prvotni napis za spomenik so pozneje nekoliko premenili. Za napis na podnožju predlagalo je ministerstvo štiri reke: 1) »Fortitudini« (= deviza reda Marije Terezije), 2) »Fortitudini Patria,« 3) »Der ritterlichen That der schönste Lohn,« 4) »Dem Andenken des Tapfersten der Tapferen im Radetzky's Heer.« Ravnateljstvo vojnega arhiva je nato izbralo drugi rek. Čestiti bralci mi bodo pač odpustili, ako jim podam tudi jaz nagrobni napis, ker je v Lebanovi knjižici nekoliko napačen. Slove tako:

ANDREAS
FREIHERR VON
ZHEHOVINI
HAUPTMANN DES K. K. FELDARTILLERIE REGIMENTS № 8,
GEBOREN 1810 ZU BREINOZO IM KÜSTENLANDE;
FÜR BESONDERE TAPFERKEIT ALLERHÖCHST AUSGEZEICHNET:
ALS OBERFEUERWERKER,
AM 29. MAI 1848 BEI MONTANARA
MIT DER SILBERNEN TAPFERKEITS MEDAILLE 1. KLASSE,
AM 25. JULI 1848 BEI SOMMA CAMPAGNA
MIT DER GOLDENEN TAPFERKEITS MEDAILLE,
ALS UNTERLIEUTENANT,
IN DEN SCHLACHTEN BEI MORTARA UND NOVARA,
AM 21. UND 23. MÄRZ 1849, MIT DEM RITTERKREUZE
DES MILITÄR MARIA THERESIEN ORDENS.
GESTORBEN ZU BADEN
AM 10. SEPTEMBER 1855.
FORTITUDINI PATRIA

Spomenik je oddaljen od glavnih vrat pokopališča dobrih devet korakov; sestoji iz podnožja, vzidane plošče in krogle s križem, ki je na vrhu spomenika. Ves spomenik, razen spominske plošče iz modrega mramorja in pozlačene železne

krogle z križem, je narejen iz peščenika (Sandstein). Družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani bo izdala Čehovinov življenjepis, v katerem bo naslikan tudi njegov nagrobni spomenik.

Ves spomenik je približno 2 *m* 30 *cm* visok. Za njim je nakopičena gomila, ki je nekako poludrug meter visoka in meri počez dobra dva metra. Gomila je sestavljena iz konglomeratnega kamenja, izmed katerega raste bradavičnik (Sedum Anacampseros L.). Okoli gomile je vsajenih pet Thuja orientalis L., in sicer se nahajajo na levi strani, ako se gre od vhodnih vrat proti spomeniku, tri drevesa, na zadnjem koncu in na desni strani gomile pa po jedno drevo. Cel spomenik nareja na človeka jako prijeten vtis, posebno po letu, ko je gomila vsa zelena. Nahaja se v zelo dobrem stanju, zato se pa moramo zahvaliti varuhu pokopališča, ki poravnava vse troške iz svojega žepa.

Želeti je, da dobimo skoro Čehovinov življenjepis popolnejši, nego so bili dosedanji, kar se da doseči, ako se porabita tudi arhiva v Lvovu in Košicah.[22])

Priloga 1.

Tapferkeits Zeugniss.

In dem Gefechte bei Mortara am 21ten März 1849 brachte Herr Lieutenant Andreas Zehovini, Commandant der Cavallerie Batterie Nr. 2, nachdem er zuvor bis auf 400 Schritte Entfernung vom Feind recognoszirt, gleich beim Beginn des Gefechtes, nach Überwindung vieler Terrainhindernisse, links der Strasse, in der Höhe der Plänkler des 9ten Jäger Bataillons, in der Entfernung von 1000 Schritte der feindlichen Geschütze, eine halbe Batterie ins Feuer. Sie wurde so vor-

[22]) **Pripomnja.** V glavni knjigi (Grundbuch) ulanskega polka št. 1. je navedeno, da je bil Andrej Čehovin unovačen dné 9. aprila 1831. l. k 4. topničarskemu polku. 1. julija 1832. l. je bil povišan v topničarja; 21. aprila 1835. l. so ga prestavili k bombardirskemu voju; 14. aprila 1841. l. je bil reangaževan kot namestnik za novinca Josipa Cossmatza 4. top. polka na nadaljna 14. leta; 1. avgusta 1841. l. je bil povišan v ognjarja; 21. junija 1847. l. pa v nadognjarja. *Pisatelj.*

theilhaft placirt, dass sie von dem weit überlegenen starken feindlichen Geschützfeuer keinen Schaden erlitt, dagegen den Feind so wirksam beschoss, dass er wegen grossen Verlust die Position ändern und endlich weichen musste.

Wie hierauf unsere Truppen vorrückten und der Feind neuerdings ein heftiges Geschützfeuer entwikelte, nahm genannter Herr Lieutenant die halbe Batterie auf Kartätschen-Distanz in Trapp vor, und beschoss so mörderisch den Feind, dass er wegen grossen Verlust das Geschütz zurück zog und in solche Unordnung kam, dass hierauf gestürmt wurde, wobei fünf Geschütze, mehrere Munitionswägen, sehr viele Waffen und bei 2000 Gefangene gemacht wurden.

Die Unterzeichneten können bei ihrer Ehre und Pflicht nicht allein dieses ruhmvolle Betragen des Herrn Lieutenant Andreas Zhchovini durch gegenwärtiges Zeugniss bestättigen, sondern sie gestehen auch, dass nur durch dessen unerschrokene, umsichtsvolle Leitung und verheerende Wirkung der halben Batterie ermöglicht wurde, ohne grossen Verlust zu erleiden, sich obigen Resultates zu erfreuen.

Pavia, am 30ten März 1849.

L. S. ***Knapp*** *m. p.* *Lieut. von E. H. Franz Carl 52t. Inft.-Rgt.*

L. S. ***Segalla*** *m. p.* *Oberlt. im 9t. Jäger Baon.*

L. S. ***Pittinger*** *m. p.* *Oberstlieut. Artill. Command: beim 2. Armee-Corps.*

L. S. ***Weiss*** *m. p.* *Obst.*[23])

L. S. ***Weiler*** *m. p.* *Oberst.*[24])

L. S. ***Nettwall*** *m. p.* *Rittmeister Adjutant beim Herrn Generalen Graf Kolowrat.*

L. S. ***Rud. von Schmidt*** *m. p.* *Oblt. Bat. Adj.*[25])

L. S. ***Karl Klinger*** *m. p.* *Hptmann. u. Batt. Respizirungs-Commandant.*

---

[23]) Polkovnik Weiss Fr. pl. je bil poveljnik notranje-avstrijskega lovskega batalijona št. 9.

[24]) Polkovnik Ant. Weiler pl. Weislerche je bil poveljnik pešpolka Franc Karl št. 52.

[25]) Nadporočnik Rudolf Schmidt pl. Schwarzenschild je bil batalijonski pobočnik v pešpolku št. 1.

»Ich erfülle eine meiner angenehmsten Pflichten, indem[26]) ich das vorliegende Zeugniss dem tapferen u. herzhaften Lieutenant Zhehovini vollen Inhalts bestätige.«

L. S. ***Kolowrat** m. p.*
Gen.-Maj. und Brigadier obig: Cav:Batterie Nr. 2.

Priloga 2.

Tapferkeits Zeugniss.

Wie in der Schlacht bei Novara am 23. März 1849 das Gewehrfeuer sich entwickelte, und der Feind das Annähern und Entwickeln der Division Sr. Kaiserlichen Hoheit Erzherzog Albrecht durch starkes Geschützfeuer hinderte, wurde durch Herrn Lieutenant Andreas Zhehovini, Kommandanten der Kavallerie Batterie Nro 2, eine halbe Batterie nach Beseitigung vieler Terrain-Hindernisse rechts der Strasse durch die Felder im Trapp auf die Höhe der Plänkler des 9ten Jäger Bataillons, einer Entfernung von 800 Schritte, der 16 auf die auffahrende halbe Batterie heftig feuernden feindlichen Geschütze, ins Feuer gebracht, und wirkte so mörderisch, dass in der Kürze drei feindliche Geschütze demontirt und sehr viele Feinde und Pferde erschossen und plessirt wurden.

Wie jedoch nach längerer Zeit der Feind mittelst einer Granate ein Geschütz in die Luft sprengte und anzündete, bereits 1 Mann und drei Pferde erschoss, sieben Mann und fünf Pferde plessirte, nahm genannter Herr Lieutenant, die gefährliche Lage des 9ten Jäger Baons und Franz Karl Infanterie bemerkend, schnell die zwei Geschütze in Trapp auf Kartätschen-Distanz vor und feuerte so mörderisch auf die stürmenden feindlichen Massen, dass zwei ganz auseinander gesprengt, sehr viele Feinde erschossen und plessirt und der Sturm für diesen Augenblick vereitelt wurde.

Während dieser Zeit noch heftiger durch das feindliche Feuer beschossen, wurde ein zweites Geschütz durch den

[26]) Za »indem« stoji po pomoti besedica »dem.«

Feind demontirt, und mit dem Einen noch so lange mörderisch geschossen, bis die Munition ausging, und das 9te Jäger Battaillon und Franz Karl Infanterie durch eben angelangte Kaiser-Jäger unterstützt, sich noch zurückziehen konnten.

Gleichzeitig liess erwähnter Herr Lieutenant die zwei demontirten Geschütze mittelst vorhandenen Requisitten derart in der Eile zusammen radeln, dass sie dann weggeführt, mithin gerettet wurden.

Diese durch Herrn Lieutenant Andreas Zhehovini mit besonderer Umsicht, Geistesgegenwart und Bravour ausgeführte That können die Unterzeichneten bei Ihrer Pflicht und Ehre nicht nur als Augenzeugen bestätigen, sondern gestehen auch, dass ohne dessen Ausharren und mörderischer Wirkung bis zum Anlangen der Kaiser-Jäger, das 9te Jäger Battaillon und Franz Karl Infanterie durch den weit stärkeren Feind ganz aufgerieben worden wären.

Novara, am 28ten März 1849.

L. S.	***Anton Bron Marenzi m. p.*** *Lieut. im 9. Jäger Baon.*	L. S.	***J. Segalla m. p.*** *Oberlt. im 9ten Jäger Baon.*
L. S.	***Nettwall m. p.*** *Rittmeister Adjutant beim H. Generalen Graf Kolowrat.*	L. S.	***Mikulits m. p.*** *Haupt. im 9ten Jäger Batt.*
L. S.	***Rudolph v. Schmidt m. p.*** *Oberlt. Bat. Adj.*	L. S.	***Weiss m. p.*** *Obst.*
L. S.	***Anton Horák m. p.*** *Lieut. bei Kaiser Inft. u. Ord. Off. beim H. General Graf Kolowrat.*	L. S.	***Karl Klinger m. p.*** *Hptmann. und Batterie Respizirungs Kommandant.*

»Ich erfülle die mir sehr angenehme Pflicht, indem ich das vorliegende Zeugniss dem tapfern u. muthigen Lieutenant Zhechovini als Augenzeuge bestättige und noch beifügen muss, dass er durch seine Ausdauer und dem heftigen Feuer, welches er aus nur einer halben Batterie (von welcher nach und nach 2 Geschütze demontirt wurden) auf den Feind schleuderte — den von mir befehligten rechten Flügel vorzüglich unterstützte, so wie es nur seiner rastlosen Thätigkeit allein

zuzuschreiben ist, dass beide demontirte Kanonen, von denen die Eine in Flammen war — nicht in die Hände des Feindes fielen.«

L. S.

***Kolowrat** m. p.*
Gen. Maj. u. Brigadier obiger Cav. Batterie Nr. 2.

»Nachdem ich selbst diese Batterie vorrücken liess, der Gang der Schlacht mich mehrmahlen zu dieser tapferen Batterie führte, so war ich mehrmahlen Augenzeuge deren ausgezeichneten Ausdauer und bewunderungswürdigen Tapferkeit, ebenso der Schnelligkeit, mit welcher die demontirten Canonen hergestellt. Das eine übrig gebliebene Stück der mehr links stehenden $^{1}/_{2}$ Batterie blieb allein und widerstand dem Feuer 12 Canonen mit dem Feuer dem Herrn F. M. L. Hess mir begegnete. Es ist eine der tapfersten Thaten, deren ich bei der Artillerie Zeuge gewesen bin.«

***D'Aspre** m. p.*
F. Z. M.

Iz domače zgodovine.

II.

Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino?

Spisal dr. Fr. Kos.

Brez dvoma se je dosihmal po slovenskih knjigah in časopisih največ pisalo o jedni točki slovenske zgodovine, namreč o vprašanju, so li Slovenci bivali že pred Kristusom po svoji sedanji domovini, ali pa jo naselili še le konec šestega stoletja po Kristusu. Najbolj se je trudil Davorin Trstenjak, da bi dokazal, da so Slovenci stanovali že v predzgodovinski dobi po zemlji ob Dravi, Savi, Soči in Muri.[1])

[1]) Navedem naj tu le nekoliko sestavkov, v katerih razpravlja **Davorin Trstenjak** o rečenem vprašanju: Starozgodovinski pomenki. (Novice, 1853.) — Kaj pomeni ime Pannonia? (Novice, 1853.) — Kakošna je sorodnost Slavenov z Indianci? (Novice, 1853.) — Rimska cesta od

Trstenjaku so pritrdili še nekateri drugi slovenski pisa-

Akvileje čez Emono. (Novice, 1854.) — O imenih rek Save, Drave, Mure itd. (Novice, 1854.) — Deus Chartus. (Mittheilungen des hist. Ver. f. Krain, 1854, str. 49 in 57.) — Über die Japoden. (Mittheilungen f. Krain, 1855, str. 14.) — Über zwei Wörter aus der Sprache der alten Pannonier. (Mitth. 1857. str. 55.) — Laburo ex voto sacrum. (Mitth. 1857, str. 79.) — Über den Gott Jarmogus. (Mitth. 1857, str. 108.) — Über die Göttin Noreja. (Mitth. 1857, str. 135.) — Über die Göttin Adsalluta. (Mitth. 1857, str. 139.) — Über die Bedeutung des Namens Aemona. (Mitth. 1857, str. 150.) — Über den Gott Latovius. (Mitth. 1858, str. 1—8.) — Über die Lage und Namensbedeutung der römisch-slovenischen Mansio Longaticus. (Vodnikov Spomenik, na svitlo dal E. H. Costa, str. 226.) — Kako daleč je segala zemlja starih Japudov? (Novice, 1858, št. 51 in 52.) — O starih Karnih. (Novice, 1859.) — Vidae solithanae. (Novice, 1859, str. 131.) — Je li bil sv. Jeronim Slovan? (Novice, 1859, št. 26.) — O Polkonjih, Pesjanih in Pesoglavcih. (Novice, 1860, str. 42, 50 in 58.) — Od kod so Kelti prišli v Norikum in Panonijo? (Novice, 1860, str. 163, 179, 376 in 384.) — Novi dokazi, da Panonci so bili Slovenci. (Novice, 1863, str. 18 in 26.) — Slovenska imena na slovensko-rimskih spomenicih. (Novice, 1863, str. 140.) — Lacus Lugeus = Cerkniško jezero. (Novice, 1863, str. 218.) — O Belinu, bogu starih slovenskih Karnov in Norencev. (Novice, 1864, str. 185, 208, 226, 251, 258 in 266.) — Kerons in Ger, narodni božanstvi starih Korotanov. (Glasnik, 1865, str. 183—188.) — O nekdanjih Slovanih v Retiji in Helveciji. (Glasnik, 1866, str. 257—263.) — O stari Akvileji. (Glasnik, 1867, str. 239—242.) — Nov dokaz, da so starodavni Panoni bili Slovani. (Novice, 1867, str. 387 in 394.) — Bato, znamenovanje za najvišega glavarja pri nekdanjih Panonih. (Novice, 1867, str. 288, 295 in 306.) — Raziskavanja na polji staroslovenske zgodovine. (Narodni koledar in letopis Matice slov. za leto 1869, str. 1—34. — Letopis Matice slov. za 1871, str. 159—172.) — Raziskavanja na polji staroslovanske mythologije. (Letopis Matice slov. za leto 1869, str. 1—24. — Letopis Matice slov. za leto 1870, str. 1—25. — Letopis Matice slov. za leto 1871, str. 172—192.) — Sv. Hieronym, je li Slovan? (Vestnik, znanstvena priloga Zori, 1873, str. 52 in 68.) — Slovanski elementi v venetščini. (Vestnik, znanstvena priloga Zori, 1874, str. 9, 38 in 57.) — Slovanski elementi v venetščini. (Letopis Matice slov. za leto 1874, str. 1—74. — Letopis za leto 1875, str. 3—153. — Letopis za leto 1876, str. 5—91. — Letopis za leto 1877, str. 5—91. — Vse to je izšlo tudi v posebnih zvezkih.) — Komentari k zgodovini Salašanov, Japodov, Venetov, Ligurov, Skordiskov, ligurskih, karnskih, noriških, podunavskih in karpatskih Tauriskov. (Letopis za 1874, str. 156—179.) — Nestorjevi Vlahi. (Kres, 1886, str. 51—63.) — Črtice iz ethno- in topografije nek-

telji, kakor Hitzinger,[2]) Sila[3]) itd. Tudi nekoliko neslovenskih učenjakov se je poprijelo mnenja, da so bili Slovani že pred Kristusom v srednji Evropi, med njimi v prvi vrsti Šembera v svoji knjigi »Zapadni Slované v pravěku.« Jan Kollár je dokazoval v svoji knjigi »Staroitalia slavjanska,« da so Slovani nekdaj živeli po vsi Italiji.

Trstenjak in drugi, ki trdijo, da so bili že nekdanji Panonci, Noriki, Veneti itd. slovenske narodnosti, hočejo to dokazati posebno s pomočjo etimologije. Oni razlagajo imena krajev, rek, gora itd., katera so bila v rabi že za časa Rimljanov, iz slovanščine. Bilo bi odveč, ako bi hotel tu naštevati vsa dotična izvajanja; omenim naj le nekaj malega.

Rekel sem, da je Šembera dokazoval v prej imenovani knjigi, da so bili Slovani že pred Kristusom v srednji Evropi. A ne samo to, on je tudi trdil, da se je slovanski živel takrat razprostiral do Rena. Nekdanji Markomani so mu Moravani, Langobardi, ki so bivali poleg dolenje Labe, so Lukobrdani, Suevi pa, ki so imeli svoje sedeže v srednjem Polabju, so »Slavi« ali Slovani.[4])

Znano je, da pravijo Nemci nekaterim Slovanom »Winden« ali pa »Wenden.« Slovani se sami tako ne imenujejo in tudi ne slišijo radi te besede. Ker torej tujci zovejo včasi Slovence Winden in lužiške Slovane pa Wenden, proglasili so nekateri slovanski pisatelji vse Winde za Slovane. Po njih mnenju pa niso samo »Windi« slovanske krvi, temuč vsi tisti narodje, kateri so imeli kako jednako ime, kakor Veneti

---

danjega Norika in Panonije. (Kres, 1886, str. 154—164, 231—241, 319—331.) — Pannonica. Spomeniški listi, 1887, 8°, 31 stranij.

[2]) Glej njegov sestavek »Zur Frage über die ältesten Bewohner der innerösterreichischen Länder.« (Mittheilungen des hist. Ver. f. Krain, 1855, str. 33—75.)

[3]) Glej njegovo knjigo »Tršt in okolica. Zgodovinska slika.« 1882.

[4]) Z jednako pravico bi lahko kdo trdil, da so bili afrikanski Zuavi nekdaj tudi Slavi ali Slovani. — Najbrže bi bil Šembera tudi Gote, katerim so kraljevali Vidimir, Walamir, Theodemir itd., proglasil za Slovane, ako bi se ne bil ohranil njih jezik v spisih gotovskega škofa Ulfile.

po sedanjem Beneškem, Vindeliki (Vindi ob Liku = Lech) po zahodnem Bavarskem in bližnjem Švabskem[5]) ter še celo Homerjevi Heneti. Na ta način so postali Slovani v tem ali onem spisu tudi Vandali. Mesta Vindobona (sedanji Dunaj), Vindonissa (v sedanji Švajci) itd., so po nazorih teh mož prvotno slovanska mesta. Lacus Benacus (Gardsko jezero) in Lacus Venetus (Bodensko jezero) ste bili slovanski jezeri. Ker so se Slovani razprostirali do Rena, kakor misli Šembera, moramo se le čuditi, kje se je dobilo toliko Nemcev, da so mogli ponemčiti slovanske prebivalce med Renom in Labo.

Tudi po bretagne-skem polotoku v severozahodni Galliji so bivali Veneti. So li bili tudi ti Slovani?[6]) V južni Britaniji je bilo mesto Vindogladia, v južni Galliji pa Vindomagus in Vindalium. So li bila tudi ta mesta slovanska? Nazadnje bi lahko kdo vzkliknil, ako bi hotel verjeti vsem etimologičnim trditvam, da so bivali skoraj po vsi Evropi sami Slovani, le v Rimu se je še govorilo latinski, v Atenah pa grški.

Rekel sem, da se tisti, ki hočejo dokazati slovensko narodnost prebivalcev, živečih v rimski dobi po naši domovini, opirajo v prvi vrsti na etimologijo. Navedem naj nekoliko zgledov:

Trstenjak pravi,[7]) da se ime Panonija »lahko«[8]) razlaga iz slovenščine. Potem nam predlaga kar dvojno razlago, prvo iz korenike »pâ« = ernähren (panovina = Futterland), drugo iz »pana,« kar bi pomenjalo mužo ali mlakužo. Omenim naj, da slovensko-nemški slovar, katerega je uredil M. Pleteršnik,

---

[5]) Trstenjak prišteva Vindelike Keltom. (Pannonica, str. 4.)

[6]) Poženčan (M. Ravnikar) piše v svojem sestavku »Sled Slovencev po zemljopisu stare Evrope« (Letopis Matice slov. za 1869, str. 41), da so bili ti Veneti tudi Slovani. Jednako trdi Trstenjak (Letopis Matice slov. za 1871, str. 167 in dalje), da so bili gallski Veneti slovanske narodnosti.

[7]) Kres, VI (1886), str. 56.

[8]) »Lahko« pa tudi iz kakega drugega jezika. Vprašanje je, kaj je pravo.

ne pozna besed »panovina« in »pana.« Zakaj dve razlagi? Le jedna more biti prava.

Savus izvaja Trstenjak jedenkrat iz glagola suti (aus schütten), potem iz glagola sijati, sevati (scheinen) in nazadnje iz sav = žolt.[9]) Katera razlaga je prava? Recimo, da nobena izmed teh. Besede »sav« nisem dobil v najnovejšem slovenskem slovarju.

Ime Juvavum (sedanji Solnograd) pomenja po Trstenjakovi razlagi mesto, v katerem je rastlo obilo iv. (Iva = Bachweide.[10])

Virinum je bilo rimsko mesto na koroški zemlji. Trstenjak razlaga ime tega mesta iz korena »ver, var, berun« = Eber, ali pa iz »vira, vir, vair« = Mann.[11])

Panonci so poznali neko pijačo, narejeno iz vode in žita, ter jo zvali »sabajum.« Ker so bili po Trstenjakovih mislih Panonci slovenske narodnosti, mora biti tudi beseda sabajum slovenska. Pravilna oblika bi bila po Trstenjakovem izvajanju »zobaj« ali »zobovina.« [12])

Pivu so rekli Panonci »camum.« Tudi tu ni Trstenjak v zadregi ter trdi, da camum je kamenovo pivo (Steinbier.[13])

Ti zgledi naj zadostujejo. Iz njih je razvidno, da je dobil Trstenjak za vsako ime, katero je zaznamovalo za časa Rimljanov po naših krajih kako mesto, goro, reko itd., kak koren (včasi tudi po več) v slovenščini, slovanščini ali pa v katerem koli jeziku in ime je bilo razloženo ter naj priča o resničnosti njegove teorije.

Je pa li tako razlaganje v resnici pravo? Ko sem čital Trstenjakove spise, prepričal sem se, da so njegove trditve

---

[9]) Mitth. f. Krain, 1855, str. 48. — Kres, VI., str. 59.

[10]) Narodni koledar in letopis Matice slov. za 1869, str. 27. — Kres, VI, str. 234.

[11]) Mitth. f. Krain, 1855, str. 49.

[12]) Pannonica, str. 15. — Vestnik, znanstvena priloga Zori, 1873, str. 68. — Ko bi ljudje tako pijačo zobali, ne bila bi ta razlaga preslaba. Sicer pa ne nahajam v Pleteršnikovem slovarju besede »zobaj«, »zobovina« pa ne pomenja nikakoršne pijače.

[13]) Pannonica, str. 23.

jako dvomljive vrednosti. Na ta način je mogoče vse dognati. Vzeti je treba v roke slovar tega ali onega jezika, pa hajdi na delo! Danes lahko dokažem, da so živeli po Panoniji in Noriku sami Slovenci, jutri prepričam vsakega, da so bili dotični prebivalci sami Kelti, pojutrišnjem mi bo moral vsak verjeti vsled mojih dokazov, da so bili ti ljudje od prvega do zadnjega zgolj Grki itd.[14]) Etimologija je podobna deklici, ki gre kaj rada k nasprotniku v službo. Mogoče je, da kdo poreče, naj dokažem, da Trstenjakove razlage niso prave. Odgovoriti moram na to, da je dostikrat lahko kaj trditi, a jako težko dokazati, da je dotična trditev napačna.

Sila [15]) pravi, da je za »Tergeste« (sedanji Trst) znanih 15 razlog, med njimi tudi dve slovenski. Gotovo je, da je med vsemi temi razlagami le jedna prava, ali pa nobena; vse druge so napačne. Jednako bi lahko za vsako drugo krajevno ime nabrali po 15 etimologičnih razlag. Ako bi jih za kako ime še ne bilo toliko, lahko se še skujejo. Koliko jih bo med temi v resnici pravih, je veliko vprašanje.

Trstenjak je primerjal v svojih razpravah [16]) beneško narečje s slovanskimi jeziki ter se prepričal, da imajo Benečanje mnogo izrazov, kateri so v rabi tudi med Slovani. To mu je nov dokaz, da so bili stari Veneti slovanske narodnosti. Po mojih mislih je tako sklepanje napačno. Marsikak jezikoslovec bi lahko našel v narečju goriških Slovencev mnogo laških izrazov. Bi li smel vsled tega trditi, da so goriški Slovenci prav za prav poslovenjeni Italijani?

---

[14]) Meka, Medina, Moka, Maskat, Aden, Sana itd. so mesta v Arabiji. Prav tako lahko, kakor Trstenjak izraze: sabajum, camum, Virunum, Juvavum itd., izvajal bi kdo našteta imena arabskih mest iz slovenščine. Potem bi dostavil, da se nahajajo podobna krajevna imena po Slovenskem, kakor Mekine, Mehovo, Medno, Maškovec, Mačkovec, Sanišče itd. Nato bi sklepal, da so Arabci slovenskega rodu. Da bi svojo trditev še bolj podprl, omenil bi, da pomenja beseda Arabec to, kar Arabon ali Raba!! Korenika »rab« pa zaznamenuje po Trstenjakovem dokazovanju (glej Kres, VI (1886) str. 60) to, kar nemški brausen ali rauschen.

[15]) Trst in okolica, str. 17.

[16]) Slovanski elementi v venetščini, op. cit.

Našli so po raznih krajih slovenske domovine latinske napise na kamenitih ploščah, na katerih se nahajajo imena raznih božanstev, n. pr. Charitus, Belenus, Noreia Isis, Latobius itd. Tudi ta imena je skušal Trstenjak po svoje razložiti. Čital sem njegove mitologične razprave, a reči moram, da je v njih še manj zanesljivega zrna, kakor v tistih, v katerih tolmači krajevna imena iz slovenščine. Trstenjaku ne morem pritrditi, ko pravi, da Charitus (on čita Chartus) je Črt ali Črni bog starih Slovanov,[17]) Belenus Beli bog, Noreia slovanska boginja Lada[18]) in Latobius pa stražnik med spodnjim in zgornjim svetom.[19]) Tudi se ne vjemam z načinom, kako Trstenjak razlaga iz slovenščine razna osebna imena starih Panoncev in Norikov. Ime Voccio izvaja iz besede volk, Critasirus iz kriti in zreti, Balanus iz bajiti = govoriti, Bato iz biti (bijem) itd.[20])

Trstenjak se je opiral pri svojem dokazovanju tudi na slovanska izraza »med« in »strava,« katera so že Huni poznali. Da ni bil v tem oziru posebno srečen, potrjuje razprava, katero je spisal prof. Krek v svoji prej navedeni knjigi.[21])

Da bi dokazal slovansko narodnost panonskih prebivalcev, navedel je Trstenjak večkrat neki citat iz spisov sv. Hieronima, kjer stoji: »Tychicus enim silens interpretatur.«[22]) — Meni se zdi ta stavek sumljiv. Dobro bi bilo, spraviti na dan, se je li dotični spis sv. Hieronima ohranil v izvirniku, ali pa v prepisu. Prepisovalec se je lahko nehoté zmotil, ali pa nalašč kaj premenil, ali pa tudi podteknil. Mogoče je, da je bil prepisovalec kak Slovenec ali pa je vsaj razumil nekoliko slovenski. Omenim naj še, da je »τυχικός« popolnoma pravilen grški izraz, »tihik« bi pa bila le nekako prisiljena

[17]) Mitth. f. Krain, 1854, str. 49 in 57.

[18]) Mitth. f. Krain, 1855, str. 58. — Potebnja je dokazal, da se o kaki slovanski boginji Ladi ne more govoriti. Glej Krek, Einleitung in die slav. Literaturgesch., Graz 1887, str. 403.

[19]) Mitth. f. Krain, 1858, str. 4.

[20]) Mitth. f. Krain, 1855, str. 52.

[21]) Einleitung op. cit., str. 261 i. d. ter str. 435 i. d.

[22]) Vestnik, znanstvena priloga Zori, 1873, str. 69.

slovenska beseda, ker ni sestavljena po slovniških pravilih. Tudi mi ni znano, da bi bilo ime »Tihik« kje med Slovenci v rabi.

Naštel sem najvažnejše dokaze Davorina Trstenjaka in drugih mož, kateri so se trudili, prepričati učeni svet s pomočjo etimologije, da je stanovalo za časa Rimljanov po Panoniji, Noriku itd. slovensko pleme. Trstenjak je navedel tu in tam še nekoliko drugih razlogov za slovansko narodnost Panoncev. Poglejmo, kaki so!

Trstenjak piše, da se kaže slovanski značaj pri Panoncih v njihovi hrabrosti in v njihovem svobodoljubju.[23]) Za slovanskost Panoncev govori tudi njihov miroljubivi značaj.[24]) Kakor drugi starodavni Slovani, tudi Panonci niso poznali denarja.[25]) Panonci so bili, kakor še sedaj Slovani, umetni lončarji.[26]) Tudi strpljivost in delavnost Panoncev javljate lastnost slovanskega značaja.[27]) Obrazi na panonsko-noriških rimskih spomenikih imajo poseben, prav slovenski typus.[28])

Kakor vidimo, vsi ti razlogi nimajo nobene prave vrednosti.

Trstenjak se sklicuje na kijevskega meniha Nestorja, ki je umrl okoli leta 1115. Ta je spisal Kroniko, segajočo od sezidanja babilonskega stolpa pa do 1093 po Kr. Trstenjak trdi o njem, da je uvrstil Noričane med slovensko pleme.[29]) Poglejmo natančnejše dotični Nestorjev stavek, da spoznamo njegovo vsebino. Nestor piše v drugem poglavju svoje Kronike, da so začeli ljudje zidati babilonski stolp, kateri naj bi segel do nebes. Bog pa jim je nato zmešal jezik ter jih

[23]) Pannonica, str. 13. — Tudi afrikanski Kafri so hrabri in svobodoljubni.

[24]) Pannonica, str. 15. — Dostavim naj, da hrabri in svobodoljubni narodje navadno niso miroljubni.

[25]) Pannonica, str. 14. — Slab dokaz.

[26]) Pannonica, str. 14. — To ne dokazuje mnogó.

[27]) Pannonica, str. 15. — Tudi Židje so strpljivi in delavni.

[28]) Pannonica, str. 17. — Ako imamo pred seboj 1800 let stare kamenite podobe, je pač težko govoriti o njih tipu.

[29]) Kres, VI, str. 52.

raztrosil po svetu. Odslej je bilo na zemlji 72 jezikov. Med njimi je tudi jezik slověnski. Od Jafetovega plemena so Norici, ki so tudi Slověni.[30])

Nestor tu ne trdi, da so bili slovenske narodnosti tisti Noriki, ki so živeli za časa Rimljanov, temuč piše le prav na kratko, da so Norici tudi Sloveni, kar je bilo res od konca šestega stoletja po Kr. pa do njegove dobe in je deloma še dandanes. Slovenci so se naselili konec šestega stoletja po Noriku, to je po sedanjem Koroškem in Štajerskem, in zato je tedaj Nestor lahko rekel, da so Noriki, to je prebivalci nekdanjega Norika, tudi Sloveni.

Pa tudi, ko bi Nestor v svoji Kroniki kaj pisal o Norikih in o naselitvi Slovencev na noriška tla, kar bi se ne ujemalo s poročili drugih pisateljev, rekli bi, da on ne more biti pravi vir, ker je živel več kot 500 let po prihodu Slovencev v njih sedanjo domovino tam v oddaljenem Kijevu, ter da moramo verjeti zanesljivim pisateljem tiste dobe, v kateri so Slovenci posedli Norik. Nestor ni mogel sam opazovati, kaj se je vršilo ob Donavi 500 let pred njim. Kar nam pripoveduje, vzel je iz starejših spisov, ki so bili morebiti dobri, ali pa tudi ne.

Kar sem rekel o Nestorju, to velja tudi o dveh staropoljskih letopiscih, na katera se Trstenjak včasi sklicuje.[31]) Prvi je Kadlubek, ki je umrl leta 1223., drugi pa Boguchwal, ki se je ločil od sveta leta 1265.

V naslednjem odstavku hočem na kratko podpreti svoje mnenje, da so se naselili Slovenci po svoji sedanji domovini še le konec šestega stoletja po Kristusu. Da se mi to bolje posreči, ozirati se hočem na zanesljiva poročila tistih

[30]) Chronica Nestoris, ed. Miklosich, p. 2: »Otъ sihъ že sedmi desjahъ i dvoju jazyku bystь jazykъ slověnьskъ, otъ plemeni Jafetova, Norici, iže sutь Slověne.«

[31]) Kres, VI, str. 52.

pisateljev, kateri so živeli za časa prihoda Slovencev ali pa vsaj ne mnogo stoletij pozneje. Potem hočem pokazati, da so bile verske in cerkvene razmere po prihodu Slovencev v njih sedanje pokrajine med njimi popolnoma drugačnejše, kakor pa med prebivalci Norika in Panonije za dobe rimskih cesarjev in ljudskega preseljevanja. Proti koncu naštejem še nekoliko drugih točk, iz katerih bi se dalo sklepati, da še ni bilo Slovencev po zemlji od Savi, Dravi in Muri v tistem času, ko so gospodovali Rimljanje.

Rimski in grški pisatelji so nam marsikaj povedali o Panoncih, Noričanih, Karnih, Venetih, Japodih itd., a nobeden med njimi ne trdi, da bi bili ti razrodje slovanske narodnosti ter govorili kak slovanski jezik. Herodot, Polybij, Livij, Tacit, Appian, Dio Cassij, Strabon itd. ne omenjajo nikjer, da bi stanoval med Jadranskim morjem in Donavo kak slovanski rod. Cassiodor, kateri je leta 538. zbral svoja uradna pisma v nekako celoto, ne pozna po Panoniji še Slovanov, pač pa omenja, da so bivali po Posavju in Dalmaciji Rimljanje in Gotje.[32]) Le jedenkrat govori o starih barbarih (»antiqui barbari«), ki so vzeli Rimljanke za žene ali pa si na drug način pridobili posestva.[33]) Ti barbari so bili najbrže Heruli in drugi narodje, kateri so prišli z Odovakarjem v Italijo.[34]) Grški pisatelj Prokopij pripoveduje na mnogih mestih, kako so Slovani večkrat šli čez dolenjo Donavo ter napadli Moesijo,

---

[32]) Cassiodori Var. IX, 9.

[33]) Cassiodori Var. V, 14. — Dotično pismo je bilo spisano med letom 523. in 526.

[34]) Jasno je, da so mogli biti ti barbari le taki prebivalci, ki so vzeli Rimljanke za žene kakih 30 let prej, kakor je Cassiodor pisal, ter si s takimi ženitvami pridobili tudi nekako pravico do posestev svojih žen. Gotovski kralj Teodorik je dal, polastivši se Italije, svojim Gotom tretji del rimske zemlje, vendar večinoma tisto, katero so prej imeli herulski kralj Odovakar in njegovi ljudje. Heruli so morali prepustiti svojo zemljo Gotom; nekaka izjema je bila najbrže pri tistih, ki so imeli Rimljanke za žene. Nikakor pa ne smemo misliti, da bi bili ti stari barbari tisti prebivalci rimske države, katerih predniki so živeli že 500 let pod rimsko oblastjo in katerih kri se je večkrat mešala z rimsko.

Thracijo, Illyrijo itd., nikjer pa ne omenja, da živé že od nekdaj slovanski rodovi tudi po Panoniji in Noriku, akoravno ste mu tudi te dve pokrajini dobro znani.

Slovani so prišli še le v začetku šestega stoletja do dolenje Donave. Prej so jih omenjali stari zgodovinarji le mimogredé in še takrat ne z njih lastnim imenom. Kakor hitro so pa Slovani začeli prodirati čez Donavo v byzantinske dežele, primorani so bili grški pisatelji, da so jih večkrat imenovali. Prvikrat navaja Slovane z njih pravim imenom Pseudo-Caesarius v bogoslovskih vprašanjih in odgovorih okoli leta 525. ali pa nekoliko poznejе.[35])

Ne bom našteval vseh nam znanih slovanskih napadov na byzantinsko zemljo. Zadostuje naj, ako navedem le nekaj malega.[36])

Leta 548. so prestopile slovanske čete (»Σκλαβηνῶν στράτευμα«) dolenjo Donavo (»ποταμὸν Ἴστρον«) ter opustošile vso Illyrijo do Drača (»Ἰλλυριοὺς ἅπαντας ἄχρι Ἐπιδαμνίων«).[37]) Povsod so Slovani morili, gonili odrasle ljudi v sužnost ter si lastili tuje imetje. Ker ni nobeden branil mnogoštevilnih ondotnih gradov, akoravno so bili trdni, prisvojili so si jih Slovani na ta način, da so prej prehodili in preiskali po svoji volji vso okolico. Grški poveljniki po Illyriji, ki so imeli zbranih 15,000 mož, sledili so jim tako, da se niso upali priti sovražnikom prav blizu.[38])

Leta 551. je šla brez ovir čez dolenjo Donavo (»ποταμόν τε Ἴστρον«) slovanska vojska (»στράτευμα Σκλαβηνῶν«), katera ni štela več, kakor 3000 mož[39]) ter se potem, ko je tudi

[35]) Glej Krek, Einleitung in die slav. Literaturgesch., str. 292, opazka: ». . . . πῶς δ' ἐν ἑτέρῳ τμήματι ὄντες οἱ Σκλαυηνοὶ καὶ Φυσωνῖται, οἱ καὶ Δανούβιοι προσαγορευόμενοι, ...«

[36]) Kratek sestavek o tem predmetu je spisal S. Rutar v Narodnem koledarju za leto 1894., izdal Dr. Hribar, str. 95—107, pod naslovom »Selitev Slovanov na jug.«

[37]) Drač, stari Dyrrhachium ali Epidamnus, je mesto v Albaniji tik Jadranskega morja.

[38]) Prokopij, De bello Gothico, III. c. 29.

[39]) Zdi se mi, da je to število premajhno, ker pomisliti je treba, da so Slovani premagali več grških vojsk, opustošili vso zemljo med

brez truda prestopila reko Marico (»ποταμὸν Εὔρου«), razdelila na dva dela. Jedna četa je imela 1800 mož, ostale pa druga. Ta dva oddelka, ki sta bila med seboj ločena, napadli so poveljniki grške vojske po Illyriji in Thraciji, a bili so, kar se ni pričakovalo, premagani; nekateri so bili ubiti, drugi so pa ušli in bežali brez reda. Ko ste tedaj slovanski četi, akoravno ste bili mnogo slabejši, kakor grška vojska, užugali vse poveljnike, naletí grški vojskovodja Asbada (»Ἀσβάδης«) na jedno trumo sovražnikov. Ta Asbada je bil član telesne straže cesarja Justinijana ter je zapovedoval mnogoštevilnim konjikom, kateri so imeli že od nekdaj svoj tabor v Tzurulu[40]) v Thraciji (»ἐν Τζουρουλῷ τῷ ἐν Θρᾴκῃ φρουρίῳ«) ter so jih šteli med najboljše vojake. Tudi te so Slovani (»Σκλαβηνοί«) brez truda zapodili v beg ter jih večinoma pobili; Asbado so vjeli ter ga izprva imeli pri sebi, pozneje so ga pa zvezali, strgali mu kožo s hrbta ter ga sežgali. Ko so to izvršili, pustošili so brez strahu po vsi Thraciji in vsi Illyriji ter oblegali in vzeli mnogo trdnjav.

V prejšnjih časih se Slovani niso upali niti oblegati mest, niti se bojevati na ravnem polju; bali so se še celo napasti rimsko zemljo in nikdar jih ni nobeden videl, da bi bili s svojo vojsko prestopili dolenjo Donavo (»ποταμὸν Ἴστρου«).

Tisti slovanski oddelek, ki je premagal Asbado, opustošil je potem vse po vrsti do morja ter oblegal in vzel primorsko mesto Toper (»Τόπερον«), akoravno je bila v njem vojaška posadka. Toper je bilo prvo izmed pobrežnih mest v Thraciji ter od Carigrada oddaljeno za dvanajst dnij hoda.[14])

---

dolenjo Donavo in Aegaejskim morjem, vzeli mnogo trdnjav in mesto Toper ter so nazadnje odvedli s seboj več kot 10.000 vjetnikov. Ako bi nam poročal o teh vspehih kak slovanski pisatelj, rekli bi, da je ves sestavek pretiran in pristransk; ker pa nam to pripoveduje grški pisatelj Prokopij, nimamo vzroka, da bi mu ne verjeli.

[40]) Tzurullum, sedaj Čorlu, je bilo mesto med Carigradom in Drenopoljem.

[41]) Topirus (Toperus) je bilo mesto blizu Aegaejskega morja ob Mestu (Nestus) na poti, katera je peljala iz Carigrada v Solun.

Ko sta bila oba oddelka pijana obilice krvi, sklenila sta nekatere ljudi žive s seboj odpeljati. In tako se je zgodilo, da so se vsi Slovani vrnili domov ter s seboj prignali več, kot 10.000 vjetnikov.[42])

Rečenega leta (551.) se je napotila čez dolenjo Donavo (»Ἴστρον δὲ ποταμόν«) tako velika množica Slovanov (»Σκλαβηνῶν ὅμιλος«), kakor nikdar ne prej, ter, stopivši na byzantinsko zemljo, prišla do Niša (»ἀμφὶ Ναϊσσόν«).[43]) V Sredecu (»ἐν Σαρδικῇ«) se je takrat mudil s svojo vojsko grški poveljnik German. Zvedel je, da nameravajo Slovani iti nad Solun in druga ondotna mesta. Nato je cesar Justinijan pisal Germanu, da naj za sedaj nikar ne gre v Italijo (kjer je bila takrat vojska med Grki in Vzhodnimi Goti), temuč naj pomaga Solunu in sosednim mestom ter odbije z vsemi močmi slovanski napad. To se je tudi zgodilo. Nato so Slovani prekoračili illyrske gore ter prišli v Dalmacijo. Kmalu potem se je napotil še nov oddelek Slovanov čez Donavo v Dalmacijo ter se tu združil s prejšnjim. Skupno so nato popolnoma samovoljno pustošili po grški državi (»τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν«). Nekateri so takrat mislili, da je zvabil te Slovane na grška tla kralj Totila, poslavši jim mnogo denarja, da bi ne bilo mogoče cesarju Justinijanu vojskovati se z Goti, ker bi imel opraviti s Slovani. Prokopij pravi, da ne more povedati, so li Slovani (»Σκλαβηνοί«) iz svojega nagiba prišli v Dalmacijo, ali pa jih je poklical Totila. Razdelili so se nato Slovani v tri čete ter učinili po vsi (pokrajini) Evropi strašansko škodo. Oni niso samo mimogredé oplenili tamošnje zemlje, temuč so ostali v nji čez zimo brez strahu pred kakim sovražnikom tako, kakor da bi bili v svoji domovini. Proti njim pošlje cesar silno vojsko pod Scholastikom, a Slovani jo popolnoma premagajo pri Drenopolju, vzamejo ji zastavo ter se razlijejo ropajoč na vse strani. Tako pridero do dolgega zida, katerega je bil sezidal Carigradu na obrambo cesar Anastazij, in ki je bil malo dalje, kot dan hoda od mesta. Sedaj se zopet vzdigne nad nje

---

[42]) Prokop., De bello Gothico, III, c. 38.

[43]) Niš je mesto na sedanjem Srbskem.

grška vojska, katera je tu in tam prijela kak oddelek vračajočih se Slovanov ter osvobodila mnogo grških vjetnikov. Ostali plen so Slovani odnesli čez Donavo.[44])

Leta 553. je napadla velika množica Slovanov (»Σκλαβηνοῖν δὲ πολὺς ὅμιλος«) Illyrijo ter po njej plenila. Cesar Justinijan je poslal nad nje svojo vojsko, katera je pa bila preslaba ter se ni mogla meriti s Slovani, ki so strahovito postopali. Pustošenje je trajalo takrat dalj časa, kakor prej. Po vseh cestah je bilo polno mrličev. Brez števila ljudij so Slovani odgnali v sužnost. Povsod okrog so naropali mnogo plena, s katerim so se potem vrnili domov, ne da bi se jim bil kdo zoperstavil. Še takrat, ko so se vračali čez Donavo, niso jih mogli Grki napasti iz kake zasede ali pa jim kako drugače škodovati, ker so jih Gepidi prevaževali za drag denar. Dobili so ti od vsake glave po jeden zlat statér.[45])

Kako so Slovani postopali leta 581. po Helladi, opisuje nam takratni syrski kronist Ivan iz Ephesa v svoji cerkveni zgodovini, katero je prevedel na nemški jezik J. M. Schönfelder[46]), nekako takole: »V tretjem letu po smrti cesarja Justina († 578) in vladanja zmagovitega Tiberija se napravi na pot prokleto ljudstvo Slovanov, prehodi vso Hellado in pa thessalske in thraške pokrajine. Osvojí si mnogo mest in trdnjav, pustoši, požiga, ropa in gospodari po deželi ter biva v nji popolnoma svobodno in brez strahu, kakor v svoji domačiji. To je trajalo četiri leta in sicer tako dolgo, dokler je imel cesar opraviti s perzijansko vojsko, ter je poslal vse svoje trume na vzhod (najbrže od 577—581). Na ta način so dobili Slovani prosto roko v deželi, bivali ondi ter se razširjevali po nji, dokler jih ni Bog pregnal. Pustošili, požigali in plenili so prav tje do zidovja (grških mest) ter si z ropanjem pridobili vse cesarske črede — mnogo tisoč — in tudi črede

---

[44]) Prokop., De bello Gothico, III, c. 40.

[45]) Prokop., De bello Gothico, IV, c. 25. — Jeden zlat statér je imel po 210 obolov.

[46]) Glej Krek, Einleitung in die slav. Literaturgesch., 2. izdaja, str. 303.

drugih. In glej! Do današnjega dne, kateri je v letu 895. (?), bivajo, posedajo in počivajo v rimskih (grških) pokrajinah brez skrbi in strahu; plenreč, moreč in požigajoč so obogateli ter imajo mnogo zlata, srebra, konjskih čred in orožja; vojskovanju so se priučili celo bolje, kakor Rimljanje (Grki).«

Tudi nekateri drugi pisatelji nam potrjujejo, da so Slovani takrat ropali po Thraciji in Helladi.[47])

Iz naštetih citatov, kakor tudi iz drugih virov je razvidno naslednje:

Tisti Slovani, katere grški pisatelji navadno imenujejo Slověne (»Σκλαβηνοί«) in ki so se polagoma naselili po balkanskem polotoku, bivali so v sredi šestega stoletja še na severni strani dolenje Donave. Od tod so napadali leto za letom byzantinske pokrajine med dolenjo Donavo ter Črnim, Aegaejskim, Jonskim in Jadranskim morjem. S silo so prodirali čedalje bolj naprej po grški zemlji ter po nji plenili in požigali, prebivalce pa morili ali pa odvajali v sužnost. Domačini so dostikrat iskali zavetja pred neljubimi gosti na morskih otokih in po utrjenih mestih, akoravno tu včasi brez vspeha. Slovani so postajali pri svojih napadih čedalje drznejši; vojskovanju so se privadili tako, da so prekosili še celo svoje nasprotnike. Največkrat so napadli sami na svojo roko byzantinska tla, dostikrat so pa pomagali Obrom ali pa kateremu drugemu narodu. Sčasoma so Slovani za vselej prekoračili Donavo, ostali v byzantinski državi ter po njej plenili. Polagoma se je nabralo po grški zemlji toliko slovanskega življa, da so dobile cele pokrajine ime »Σκλαυηνία« ali »Σκλαυινία,« to je Slovenija. Še celo Peloponnes, Epir in druge pokrajine, koder ni dandanes več Slovanov, imele so mnogo slovanskih prebivalcev. Ker so se Slovani s silo in proti volji grških cesarjev polastili njih zemlje, bili so tudi v osvojenih krajih popolnoma svobodni ter vedno pripravljeni, da branijo svojo neodvisnost z mečem v roki. Pozneje so se posamezni slovanski oddelki pogodili prostovoljno, ali pa primorani, z

---

[47]) Glej Krek, op. cit., str. 304, kateri našteva dotične kroniste.

vlado v Carigradu, priznali vrhovno oblast ondotnih cesarjev ter obljubili dajati davek in vojake; postali so torej byzantinski podložniki. Drugi so hoteli ostati še za naprej gospodje na zemlji, katero so si osvojili s svojo pogumnostjo in brezobzirnostjo; ustanovili so si sčasoma samostojne države.

(Dalje prih.)

Poziv

glede uredbe potresnega opazovanja na Kranjskem.

Malo je znanstev, v katerih je treba strokovnjaku toliko pomoči širnih krogov, kakor če ima zasledovati bistvo potresov, kajti vsak tak pojav se da preiskovati le na podlagi mnogih pojedinih opazovanj, pridobljenih iz vseh krajev potresnega ozemlja. V mnogih deželah starega in novega sveta je zatorej opazovanje potresov dandanes urejeno po premišljenem načrtu, in od tod so vedi že prirasla znamenita spoznanja.

Odkar je meseca aprila l. 1895. grozna potresna katastrofa zadela našo ožjo domovino in se je pozornost vseh obrnila na tajno podzemeljsko silo, se čuti »Muzejsko društvo za Kranjsko« poklicano, da opazovanje potresov v svojem okrožju tako uredi, kakor je dandanes v naših sosednih deželah, v Hrvaški (od l. 1881.), na Koroškem in Štajerskem, urejeno na korist znanosti, pa tudi — to trdno upamo — na splošno korist človeštvu; saj so že dostikrat čisto znanstvene preiskave porodile iznenadne praktiške uspehe.

Cesarska akademija znanostij na Dunaju se je iz enakih nagibov istočasno odločila, da uredi potresno opazovanje temeljito in trajno po vseh avstrijskih deželah. »Muzejsko društvo za Kranjsko« bo torej v tej stvari delovalo za cesarsko akademijo, in akademija bo društvo podpirala.

Zatorej uljudno pozivljemo vse one, ki pritrjujejo vzajemni nakani cesarske akademije in Muzejskega društva, naj blagovolijo sodelovati, da se namera zvrši.

Vsak poročevalec prevzame le to preprosto nalogo: kadarkoli se v njegovem bivališču prigodi zemeljski potres, naj popiše, kako se je potres pojavil, in sicer kolikor je opazil sam, ali pa zvedel od znancev. Poročilo naj se pošlje kolikor moči kmalu potem »Muzejskemu društvu za Kranjsko v Ljubljani.«

To bode skrbelo, da se došla poročila že v društvenih publikacijah znanstveno uporabijo; ob enem pa bodo cesarski akademiji znanostij vsaki čas na razpolaganje.

Naj bi naša zasnova rodila zanimanje, delo in uspeh!

Odbor Muzejskega društva za Kranjsko.

A. Šenekovič,
c. kr. gimn. ravnatelj,
predsednik.

Navod

za poročanje o potresih.

Poročilo bo prav dostikrat imelo dovolj prostora na poštni dopisnici; redkeje bo dosti obširno za pismo.

Poročilo bodi kolikor moči tako sestavljeno, da odgovarja na ta-le vprašanja, ako ne na vsa, vsaj na nekatera:

1. Na katerem kraju, kateri dan, katero uro in minuto se je potres začutil? Ura, po kateri se opazuje, naj se kolikor moči kmalu primerja z bližnjo kolodvorsko ali brzojavsko uro in pove naj se, na katero uro se nanaša zaznamovani čas.

2. Koliko sunkov se je pojavilo in v katerih presledkih? Koliko časa so trajali sunki, kako dolgo se je vsled njih še treslo?

3. Kakovo je bilo gibanje? (Udarec od spodaj, kratek sunek od strani, polagoma zibanje, valovanje ali le trepetanje itd.) Ali je bilo gibanje različno ob različnih sunkih?

4. Od katere strani neba je gibanje prišlo, kolikor se je smer začutila in kolikor se je spoznala po nihanju zazibanih stvarij, n. pr. visečih svetilk?

5. S koliko silo se je prijavil stresljaj, to se pravi, kakove učinke je provzročil? Ali je poškodoval hiše in kako? Ali je poročevalec začutil potres na prostem bivajoč, ali v hiši, stoječ ali ležeč, pri kakšnem opravilu?

6. Ali je tudi uho začutilo potres in kako? (Bučanje, zvenenje, rožljanje, hipno ali trajno itd.) Ali se je zvok začutil pred potresom, ali za njim, in kako dolgo je trajal?

7. Kake prikazni so se sicer še pojavile? (Ali so studenci usahnili, ali se skalili, ali začeli na novo izvirati; ali so zašumeli gozdi, se odtrgale skale; ali se je pojavil močen veter ali nenavadne vremenske ali druge izpremembe v ozračju, ali so zavalovala jezera, ali se je na živalih kaj posebnega opazilo itd?)

8. Ali utegne poročevalec naznaniti še nadaljna opazovanja znancev ali drugih ljudij iz svojega kraja, ali nam more imenovati osebe, ki bi mogle kaj sporočiti?

Na kaj je treba posebno paziti, da se na peto izmed gornjih vprašanj prav odgovori, to kaže nastopna potresna lestva, ki v ta namen služi drugod po Evropi in v severni Ameriki.

Potresna lestva.

I. *Mikrosejzemsko trepetanje;* to začutijo le najrahlejši instrumenti in dobro vajeni opazovalci.

II. *Silno slabotno gibanje;* sejzmometri je gotovo začutijo, ljudje le izjemoma ob posebno ugodnih okoliščinah.

III. *Prav slabi sunki;* človek jih začuti, ako bdi in miruje, presodi tudi njih smer in trpež.

IV. *Slabi sunki;* tudi hodeč jih človek začuti; premakljive stvari se zatresejo, okna in vrata se zapro ali odpro, tla in stropi v sobah pokajo.

V. *Srednje močni sunki.* Vse stvari, ki niso zvezane s svojo trdno podlago, se zazibljejo, takó pohištvo i. dr.

VI. *Močni sunki.* Ljudje se vzbude iz spanja, zvončki po hišah zazvone, zrkala in podobe po stenah se zazibljejo, nihala se uram ustavijo, drevesa se vidno naklonijo.

VII. *Prav močni sunki.* Premakljive stvari se prekucnejo, kosi ometa od stropa in sten popadajo na tla, cerkveni zvonovi zazvone, ljudje se sploh prestrašijo, ali zidovom se ne zgodi škoda.

VIII. *Zelo močni sunki.* Dimniki se porušijo, zidovi prepočijo.

»Što se konačno tiče opisavanja te gradje«, pravi pisatelj, »nisam se mogao služiti samo hrvatskim jezikom, jer bi ostao važan u toj radnji opisan materijal nerazumljiv vanjskim strukovnjacima. Morao sam se daklem djelomice poslužiti i drugim pristupnijim jezikom, naime latinskim, kojim sam opisao barem najvažnije čestitoga djelca.« Zatoraj je razprava pisana na prvi levi polovici vsake strani knjige v hrvatskem, na drugi desni pa v latinskem jeziku. — Znano je, da nalično ruski in češki znanstveni pisatelji iz enakih nagibov vsaj poglavitne zaključke svojih v narodnem jeziku pisanih razprav pristavljajo v francoskem ali nemškem jeziku, kar je pravo.

Jedino, kar v znamenitem delu prof. Gorjanovića ne moremo odobravati je to, da so nekatera imena slovenskih krajev celo v hrvatskem izvirniku razprave nazivljena v nemški ali laški obliki, tako: Tüffer, Monte Santo, ali celo iz nemščine pohrvaščeno: »Trifalj!«

S.

Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva, nove serije godina I. (1895), urednik dr. J. Brunšmid. To glasilo hrvaškega arheologičnega društva, ki je poprej izhajalo v mesečnih sešitkih, moralo je bilo za nekaj časa prenehati, ker društvo ni imelo zadosti dohodkov in je moralo celo glavnico načeti. Za lansko leto je dobilo društvo od deželne vlade 600 gold. podpore in izdalo prav bogato opravljen, ilustrovan letnik pod gorenjim naslovom (224 stranij). Sodelovalci tega letnika so svetovnoznani učenjaki, n. pr. Bojničić, Brusina, Bulić, Jelić, Klaić, Musić itd. Brez dvoma najzanimivejša razprava celega letnika je dr. Jelićeva »Zvonik spljetske stolne cerkve,« ki je pojašnjena s premnogimi krasnimi ilustracijami. Opisana je zgodovina in umetniška vrednost te krasne romanske zgradbe, ki se sedaj popravlja in prenavlja na državne stroške. Zlasti so zanimiva pojašnjenja in opisi posameznih skulptur, ki so tu pa tam vzidane na zvonikovih voglih. Tudi Brunšmidova razprava o skupnih najdbah starih novcev po Hrvaškem in Laszowskega prispevek k hrvaski sfragistiki sta strokovno zelo važni.

S. R.

»Mince království Českého *za panování rodu Habsburského od roku 1526«* — takšen je naslov izbornemu numizmatiškemu delu, ki je izpod peresa c. kr. konservatorja in predsednika muzejskega društva »Včela Čáslavská« Klemena Čermáka in ob so-

delovanju kustoza mestnega muzeja pardubiškega Bedřicha Skrbéka kot ilustratorja v zalogi F. Hoblika v Pardubicah dospelo sedaj že do 5. sešitka. Omenjena strokovnjaka opisujeta z besedo in s slikami novce habsburške dobe, navadne in spominske, med temi zlasti koronovačne (izdane o priliki kraljevega kronanja). Točno so navedeni njih napisi, okraski, kovina, teža, kovniki, kovnice. Pridejan je navod k prevajanju starega denarja na sedanjo vrednoto, cene blaga v onih časih, listine zadevajoče novčni kov. Čehom moramo čestitati na tej prekrasni knjigi, ki se sme glede na vsebino in na obliko dostojno vsporejati numizmatiškim publikacijam večjih narodov. Kdaj pridemo Slovenci do tako krasnih in temeljitih numizmatiških publikacij? *J. V.*

Mali zapiski.

Starinske najdbe. Letošnjo spomlad je prišlo več starin na dan o priliki, ko so po Dolenjskem vinograde prekopavali in nove trte sadili. Na griču pri Beli Cerkvi je bilo imenitno prazgodovinsko stanovanje in že l. 1881. so prekopali nekaj gomil na severni strani tega griča. Na vzhodu, jugu in zahodu pa je vse polno ravnih grobov iz latènske in rimske dobe. Začetkom marca t. l. so našli kopači pri sajenju trt več takih grobov, pa jih večinoma tudi uničili. Na lepi ravnici blizu vasi so bili bogati rimski grobi iz I. stoletja. Imeli so zlasti lepe fibule, posode in mnogo železnine. Ohranila se je steklena zdela, kovinsko zrcalo, meč in železen srp. Precej daleč od tam je bilo na učiteljevem vrtu sedem grobov z nesežganimi mrliči, a pri njih so našli le jedno posodo in jeden latènsk meč. Še četrt ure dalje je bilo šest grobov, ki so imeli mnogo posod in fibul, ali kopači so vse uničili.

Iz Loke pri Črnomlju je bila znana do sedaj le rimska naselbina, katero obtaka Doblička od treh stranij. Zidovja, kanali in ostanki kopališč se poznajo zlasti na Švajgerjevi njivi (parc. št. 1106), pa na Gregoričevi in Jermanovi. Letos pa je našel voditelj Šetina na levi strani ceste blizu Sladovičeve pristave na neki košenici tudi prazgodovinske gomile. Bilo jih je na bližnjem polju okoli deset, ali večinoma so sedaj zravnane. Voditelj Šetina je dal polovico gomile odkopati in našli so več grobov, katere so nevedni kopači pa tudi skoro popolnoma uničili. Bilo je v njih zlasti mnogo lepih posod, tudi pocinjenih loncev! Ohranilo in muz. društvu doposlalo se je: bronast ovratni obroč (12 *cm* premera), zarezana čolničasta fibula (10 *cm* dolga), trije železni zapestni obroči (5—6 *cm*); železna zapestnica iz pločevine, čez katero je žica večkrat ovita (vse od rje snedeno); lok vozlate fibule; devet jantarjevih

in jedna steklena jago, ter več druge drobnine. G. Pečnik nadaljuje kopanje teh gomil.

Koncem marca je našel g. Pečnik v Senovšah blizu Drnovega na nekem vinogradu rimske grobe. Vzdignil je sedem velikih žar, od katerih so bile štiri cele, lepe »hišne urne.« Bilo je tudi mnogo razbitih svetilk in balzamarjev.

Pri kopanju temelja ob Tržaški cesti blizu mitnice, na zemljišču Stöckler-Kuncovem pri Ljubljani, so našli le ped pod zemljo dva rimska groba, s svetilkami in lončenimi posodami, ki so pa bile vse strte.

Veliki teden so našli pri poravnavanju vrta gostilne »pri Škrjancu« v Šmariji pod Ljubljano šest rimskih grobov s sežganimi mrliči v žarah; jedna je bila pokrita s ploščo. Popolnoma ohranjeni so izkopali dve mali stekleni posodi in dve svetilki, kateri so pa otroci strli. Jedna je imela pečat SERENI (?). Našlo se je tudi več denarja, med drugim velik Trajan. Tudi tu so nevedni kopači mnogo škode naredili. Težko torej pričakujemo tudi slovenskega pouka: »Kako ravnati s starinskimi najdbami,« katerega izda v kratkem »centralna komisija« na Dunaju s tablo, ki predočuje najvažnejše oblike pra- in ranozgodovinskih spomenikov. *S. R.*

Arheologični pabirci. V Džizu blizu Kajira so našli zlato nakrasnino in lepotila egiptovskih princesinj iz 14. dinastije (okoli 1600 let pred Kr.). Dosedanji muzej je postal že premajhen za obile najdbe v novejšem času, tako da bodo morali prizidati nov oddelek. -- V Karnaku pri stovratih Tebah začeli so podpirati stebre (vseh je 134) velikanskega svetišča, kateri so se bili začeli podirati vsled starosti. To svetišče je največja znamenitost med razvalinami starih Teb. — V Atenah začne v kratkem imeniten starinoslovec Dörpfeld razkopavati prostor med tezejenom in areopagom, kjer slutijo ostanke lope »stoa basilika.« V nji je uredoval »arhont basileus« in Rimljani so posneli po nji obliko za svoje bazilike, katere so spremenili, kakor je znano, v kristijanske cerkve. — V Sebastopolu so odkopali bizantinsko mesto z imenom Herzon; (drugo mesto jednakega imena je stalo ob izlivu Dnjepra). Do sedaj so že našli razvaline trideseterih cerkva, torej je moralo mesto prav znamenito biti. Izkopali so že mnogo grških, skitskih in bizantinskih starin, med drugim tudi novcev, ki predstavljajo Dijano na Tavridi s košuto. Starine pošiljajo deloma v Moskvo, deloma v Petrograd.

S. R.

Karakteristika slovenskega naroda in meščanov na Kranjskem pred 216. leti. - Lepe lastnosti prisvaja Janez Gregorij Dolničar v rokopisnih zaznamkih »Discursus politicus« z l. 1680. svojemu narodu. Pod naslovom: »Descriptio nationis Carniolicae« hvali Slovence kot zvesto, postavno, bistroumno, verno ljudstvo, jako dovzetno za razne jezike, sposobno za vsakoršna opravila, hrepeneče po krepostih. Tak je

večinoma naš narod še dandanašnji. Glede na lastnosti prebivalcev posamičnih mest pa se je izza Dolničarjevih časov marsikaj predelalo. Ljubljančane opisuje stara narodna pesem kot zaspance, naš označevalec pa kot razvajence (delicati, molles). O Kranjcih pravi, da so vljudni (morati) in vedoželjni (studiosi), Ločani pa nadarjeni (ingeniosi). Novomeščanom pripisuje vedečnost (studiosi) in sposobnost (capaces). Kamničani so v onih časih sloveli kot pevci (cantatores). Vipavci so bili na glasu kot pivci in govorači (garuli), Radoljčani pa kot plesalci (saltatores). Kočevarji so že ondaj radi hodili po svetu (vagatores). Višnjani so bili počasneži (pigri, tardi), Kroparji črni, Posavci (Sauenses) živahni (agiles), ista prednost je dičila tudi Idrijčane. O Ribničanih opaža Dolničar, da so lahkoživci (faciles), Krčani pa varavci (falaces). *J. V.*

Ples o cerkvenem proščenju na Kranjskem. Z generalom od 24. decembra 1770. l. je bil prepovedan ples ob sejmih in ob cerkvenem proščenju, ker so se o tacih prilikah večkrat dogajali poboji, in gosposkam je bilo naročeno pod kaznijo 24. cekinov, da naj strogo pazijo na izvrševanje tega ukaza. Vendar se ljudje niso dali odvrniti od plesa in posebno blejska gosposka je imela zaradi tega mnogo dela. Tako je pustil krčmar Martin Brnik (Wernek) iz Srednje Vasi v svoji hiši na sv. Rešnjega Telesa dan l. 1791. do večera plesati vkljub ugovarjanju grajskega hlapca Geigerja in uradnega pisarja Podlipnika. Dné 29. septembra i. l. je krčmar Potočnik na Mlinem imel godbo in ples, čeprav mu je sodišče to dan poprej prepovedalo izrecno. Zanimiv je zapisnik zadnje obravnave zategadelj, ker se je Potočnik podpisal z nemškimi črkami. (Primeri naj se pri tem poročilo Kopitarjevo, da so kmetje baronu Cojzu pisali slovenska pisma z nemškimi črkami. Pisatelj teh vrstic je še pred nekaterimi leti poznal stare ljudi, kateri so tako pisali.) — Na sv. treh kraljev dan l. 1794. je Miha Šoklič z Bleda imel godce v svoji hiši in dovolil šumen ples, nedeljo pozneje pa je imel gostilno odprto nad določeno uro. Dné 11. julija i. l. se je pritoževal župnik na Bohinjski Beli, Ulrik Dermastija, da namerava ob proščenju več krčmarjev napraviti ples na prošnjo nekaterih drvarjev, ki sploh pohujšujejo s svojim vedenjem njegove ovčice, in je prosil blejskega administratorja, da temu odpomore. Dne 17. septembra 1799. l. je bil zaslišan Jurij Podlipnik, krčmar na Bledu, ker je imel godce v hiši. Tudi ta zapisnik je zanimiv zaradi podpisa: Jurj Podlipnig Taki dogodki so se večkrat ponavljali, kljub obljubam krčmarjev, da tega ne store več, in kljub temu, da je nemški cesar Frančišek II. dné 15. decembra 1802. l. iz nova prepovedal ples in godbo, potem ples po vrveh in igro z marijonetami ob cerkvenem proščenju. (Blejski arhiv.) *Vl. Levec.*

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VI. 1896. Sešitek 2.

Iz domače zgodovine.

III.

Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino?

Spisal dr. Fr. Kos.

(Dalje.)

Videli smo, kako so prehajali Slovani okoli leta 550. po Kr. čez dolenjo Donavo ter pustošili po pokrajinah byzantinske države. Pustimo za sedaj Slovane ob dolenji Donavi ter poglejmo, v kakih razmerah so se nahajale takrat dežele ob Savi, Dravi, Soči in Muri. Omenim naj pa precej na tem mestu, da ni bilo o Slovencih takrat (okoli 550) po rečenih deželah ne duha ne sluha; prišli so še le tjakaj par desetletij pozneje.

Velik del sedanje slovenske zemlje je bil v začetku šestega stoletja pod vlado Vzhodnih Gotov. Oblast njihovega kralja Teodorika je segala na severovzhodni strani njegove države noter do Donave med Dravo in Savo. Med Jadranskim morjem in omenjenim delom reke Donave je bilo več gotovskih pokrajin, namreč Istra, Dalmacija, Posavje (»Savia«, to je zemlja ob Savi) in Sremska Panonija (»Pannonia Sirmiensis«). Tudi po Beneškem (»Venetia«) so vladali gotovski kralji.[1]) Proti severu je segala gotovska oblast do Norika, ali z drugimi besedami, nekako do Karnskih Alp in Karavank.

[1]) Izvestja muz. društva, V (1895), str. 177. — Büdinger, Österr. Gesch., str. 54, op. 3.

Omenil sem, da so Vzhodni Gotje gospodovali po zemlji med Dravo in Savo, tedaj le po južnem delu Panonije. A še tu so jih večkrat vznemirjali sosedni narodje. Mesto Sirmium (sedanja Mitrovica) je bilo nekaj časa v njih rokah, nekaj časa pa so ondi gospodovali Gepidje.

Ko so bili Vzhodni Gotje po dvajsetletni vojski popolnoma premagani in večinoma tudi uničeni, prišla je njih zemlja (555) pod grško oblast. Po Istri, Beneškem in Dalmaciji so odslej vladali byzantinski cesarji. Tudi gotovski del Panonije je prišel v njih roke, vendar ne popolnoma, kajti Sirmium so sicer posedli, a ga morali kmalu odstopiti Gepidom.[2]) Kar se tiče ostale Panonije, katera se je razprostirala med Dravo, Donavo in vzhodno mejo Norika, posedli so jo z dovoljenjem cesarja Justinijana I. Langobardi leta 527. ter ostali ondi do 2. aprila leta 568.[3]) Živeli so v prijateljskih razmerah s Franki in ves čas, ko so bivali v Panoniji, podpirali so Byzantince proti njih sovražnikom.[4])

Med Donavo, Panonijo, Italijo in Švabskim se je razprostiral Norik, po katerem so živeli nemški Bavarci.[5]) Te dežele so se polastili okoli leta 545. tisti frankovski vladarji, kateri so imeli svoj sedež v Rheims-u. Tamošnji kralj Teodebert (vladal 534—548) je dobil najprej vrhovno oblast čez Alemane v Rhaetiji, čez katere je nekdaj gospodoval gotovski kralj Teodorik.[6]) Tudi njih vzhodni sosedje, Bavarci, so morali priznavati frankovsko nadoblast, pod katero so deloma prišli že pred letom 534., ko je še vladal frankovski kralj Teodorik, oče prej omenjenega Teodeberta.[7]) Kralj Teodebert se je

---

[2]) Büdinger, Österr. Gesch., str. 55.

[3]) Prokop., De bello Gothico, III, c. 33. — Paul. Diacon, De gest. Langob., I, c. 22.

[4]) Paul. Diacon., De gest. Langob., II, c. 1.

[5]) Paul. Diacon., De gest. Langob., III, c. 31: »Noricorum siquidem provincia, quam Baioariorum populus inhabitabat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Svaviam, a meridie Italiam, ab aquilonis vero parte Danubii fluenta.«

[6]) Agathiae Scholastici De imp. et reb. gestis Justiniani imp. lib. I, c. 6.

[7]) Glej Pritz, Gesch. des Landes ob der Enns, I, str. 152.

obrnil tudi v Italijo ter si tu med drugim pridobil za nekoliko časa velik del Beneškega. Gotje in byzantinski cesar, ki so se med seboj vojskovali, mu tega niso mogli braniti; gotovski kralj Totila mu je moral še celo v posebni pogodbi odstopiti to zemljo.[8]) Da so v Noriku vladali Franki, razvidno je iz besed Paula Diacona,[9]) kateri omenja, da je pribežal na Frankovsko v mesto Agontum[10]) altinski škof Vital, ker se je bal patricija Narseta. V prošnji, katero so poslali leta 591. beneški in rhätijski škofje grškemu cesarju Mavriciju, je navedeno, da so pred leti gallski škofje postavljali duhovnike po tiburnijski škofiji.[11])

Frankovski kralj Teodebert je še celo nameraval s pomočjo Langobardov, Gepidov in drugih sosednih narodov napasti Thracijo in sploh dežele grškega cesarja.[12]) Vendar do tega ni prišlo, ker je umrl leta 548. Po njegovi smrti so Franki kmalu zgubili svoja posestva v Italiji, katerih so se polastili Byzantinci. Tudi Bavarci so se takrat otresli frankovske nadoblasti ter postali samostojni.

Ko je grški cesar Justinijan I. po večletni vojski premagal Vzhodne Gote, pridobil si je (555) vso Italijo. Že prej se je njegova država razprostirala čez balkanski polotok, Malo Azijo, Sirijo, Egipet in nekatere druge pokrajine. V vojski z Vandali si je osvojil severno Afriko, Zahodnim Gotom v Španiji pa je vzel nekoliko primorskih krajev. Njegov namen je bil, da bi razširil svojo oblast čez vse nekdanje provincije rimskega cesarstva. K temu podjetju so ga spodbujali latinski prebivalci katoliške vere, kateri so živeli po raznih pokrajinah bivše rimske države. Neradi so služili svojim novim gospo-

---

[8]) Prokop., De bello Gothico, III, c. 33.

[9]) De gest. Langob., II, c. 4.

[10]) Agontum je sedanji Innichen pri izviru reke Drave.

[11]) »Quod ante annos iam fieri coeperat et in tribus ecclesiis nostri concilii, idest Beconensi, Tiburniensi et Augustana, Galliarum episcopi constituerant sacerdotes«. — Rečeno prošnjo sta ponatisnila Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 273—277) in Mansi (Conc. coll., X, str. 463—466). — Tiburnia je bila na sedanjem gorenjem Koroškem.

[12]) Agathiae Scholastici De imp. et reb. gestis Justiniani imp. lib. I, c. 4.

darjem, kateri so bili germanske narodnosti in večinoma arijanske vere. Pričakovali so rešitve iz Carigrada, kamor so poslali večkrat na skrivnem svoje ljudi ter prosili ondotne vladarje, da bi jih prišli osvobodit nevernih in krvoločnih barbarov. Grški cesarji bi bili radi uslišali take prošnje, a največkrat so bili sami v stiskah, ker so se morali bojevati z raznimi vnanjimi in notranjimi sovražniki. Na vzhodu so napadali njih državo Perzijani, na severu ob dolenji Donavi pa, kakor smo videli, Slovani.

Rekel sem, da so Langobardi bivali za časa Justinijana I. po Panoniji. Takrat so živeli Gepidi po sedanjem vzhodnem Ogerskem in Erdeljskem. Med tema dvema sorodnima narodoma ni bilo pravega prijateljstva: večkrat je prišlo med njima do krvavih bojev. Najhujša vojska se je vnela najbrže leta 567.[13]), ko je Langobardom vladal kralj Alboin. Ker mu gepidski kralj Kunimund ni hotel dati svoje hčere Rosamunde za ženo, napovedal mu je vojsko. Da bi Alboin lažje užugal svojega nasprotnika, poklical je divje Obre na pomoč.[14])

Obri ali Avari so bivali za časa cesarja Justinijana ob Črnem morju ter dobivali od njega vsakoletni davek. Ta cesar je plačeval marsikateremu barbarskemu narodu letni davek ter hotel s tem doseči, da bi se taki barbari vojskovali in klali med seboj, njegovo državo pa pustili v miru. Ko je Justinijan I. leta 565. umrl, ni hotel njegov naslednik Justin II. Obrom več plačevati navadnega denarja. Takrat so se bili ti pomaknili naprej ter se prikazali na meji frankovske države. Tu so se dvakrat vojskovali s kraljem Sigibertom, kateri je vladal (561—575) po vzhodnih straneh frankovske zemlje ter imel svoj sedež v Metz-u. Sigibert je bil prvikrat srečen v vojski, drugikrat pa ne. Ko je kakana bogato obdaroval, pogodil se je z Obri, kateri so potem odšli.[15])

---

[13]) Na vsak način po nastopu vladarstva cesarja Justina II. (14. nov. 565.) in pred langobardskim odhodom v Italijo (2. apr. 568.).

[14]) Paul. Diacon., De gest. Langob., I, c. 27.

[15]) Paul. Diacon., De gest. Langob., II, c. 10. — Gregor. Turon., IV, c. 23 in 29.

Ravno takrat se je Sigibertov svak, langobardski kralj Alboin,[16]) pripravljal na boj zoper Gepide. Poklical je na pomoč Obre ter jim v svojem sovraštvu do Gepidov obljubil vse, kar so od njega zahtevali. Dovolil jim je deseti del langobardskih čred, polovico Gepidom vzetega plena in vso gepidsko zemljo. Tako je prišlo do vojske, v kateri so bili Gepidi premagani, njih kralj pa ubit. Iz Kunimundove črepinje si je Alboin dal narediti čašo, da je pil iz nje. Kunimundovo hčer Rosamundo je vzel za ženo, ker mu je bila nekoliko poprej umrla Klodosvinda. Gepidi so bili v vojski skoraj popolnoma uničeni; nekateri so prišli pod langobardsko oblast, drugi so morali služiti Obrom, kateri so se polastili njih zemlje.[17]) Kmalu potem (dne 2. aprila leta 568.) se odpravijo Langobardi v Italijo, kamor jih je bil poklical ravennski eksarh Narset, ter prepusté Obrom tudi svojo deželo.[18]) Tako ste zginili iz Panonije in Dacije dve germanski plemeni, Gepidi in Langobardi. Na njih mesto so stopili Obri, kateri so dobili v svojo oblast vse sedanje Ogersko in Erdeljsko.

Ko so se Obri dobro vgnezdili po svojih novih deželah, začeli so zahtevati od Byzantincev mesto »Sirmium« ob dolenji Savi ter trdili, da je bil prej ta kraj gepidski. Ker ni hotel grški poveljnik mesta odstopiti, poslal je oberski kakan Bajan leta 569. čez Savo 10.000 mož močno vojsko, da bi pustošila rimsko Dalmacijo.[19]) Kmalu potem so Obri začeli po Črnem morju napadati Thracijo. S tem so prisilili byzantinsko vlado, da jim je morala dajati vsako leto 80.000 zlatov letnega davka.

Ker je Bajan hotel na vsak način dobiti Sirmij ter zapoditi Grke čez Donavo in Savo, šel je za časa cesarja Tiberija (ki je vladal od 578—582) z vso svojo vojsko nad

---

[16]) Prva žena Alboinova, kateri je bilo ime Klodosvinda, je bila sestra frankovskega kralja Sigiberta. (Paul. Diacon., De gest. Langob., I, c. 27.)

[17]) Paul. Diacon., De gest. Langob., I, c. 27.

[18]) Paul. Diacon., De gest. Langob., II, c. 7.

[19]) Menandri Prot. Contin. hist. Agathiae, c. 27.

mesto ter postavil svoj tabor med Sirmijem in Singidunom (Singidunum = sedanji Belgrad). Grškemu poveljniku v Singidunu je naznanil, da je prav za prav namenjen nad Slovane (»κατὰ Σκλαβηνῶν«), kateri so že večkrat napadli byzantinsko zemljo. Na ta način ga je premotil. Bajanu se je potem posrečilo, da je po zvijači dobil rečeno mesto v svojo oblast.[20])

Obri so bili divji jahači, ki so tako rekoč zrastli s konjem vred. Vajeni so bili streljati na konjih, le težko so stali na svojih nogah. Utrjeni so bili tako, kakor nobeno drugo ljudstvo. Raznim narodom so bili Obri najstrašnejši sovražniki, ker niso bili zadovoljni, da so samo premagali svoje nasprotnike, temuč so jih hoteli popolnoma uničiti.[21]) Nikdar se niso poprijeli poljedelstva ali pa trgovine. Zato so potrebovali po opustošenih zemljah, katerih so se polastili, takih podložnikov, ki so bili vajeni obdelovati polje in se pečati s kupčijo. Taki ljudje so bili Slovani, ki so se vsled tega prav v kratkem času razširili po vsi oberski državi. Posebno mnogo se jih je naselilo po Noriku in Panoniji, tedaj po pokrajinah ob zahodni meji oberske oblasti v bližini langobardske in bavarske zemlje, kjer so imeli nalogo, da so napadali sosedne narode, ali pa, da so odbijali navale sovražnikov.[22]) Trditi smemo, da so Obri podpirali razširjanje Slovanov po svojih deželah in da iih tedaj tudi, vsaj izprva, nikakor niso zatirali.

Omenil sem, da so po Noriku, tedaj najbrže tudi po sedanjem Koroškem in Štajerskem, bivali v sredi šestega stoletja Bavarci. Razun teh je živelo po rečenih pokrajinah še precej veliko prebivalcev latinskega plemena. Južni, gorati del Norika je za časa ljudskega preseljevanja trpel dosti manj, kakor severni, pobrežni Norik. Vsled tega je sv. Severin, ki je živel v drugi polovici petega stoletja, spodbujal prebivalce južnega Norika, da bi podpirali uboge stanovalce ob Donavi

---

[20]) Menandri Prot. Contin. hist. Agathiae, c. 63—65.
[21]) Büdinger, Österr. Gesch., str. 64 i. d.
[22]) Büdinger, op. cit., str. 71.

z živežem in obleko.[23]) Glavno mesto v južnem Noriku je bila **Tiburnia** s precej velikim številom prebivalcev, ki so se kolikor toliko srečno vojskovali z Goti in Alemani.[24]) Tu je vladal škof, čegar škofija je morala biti precej obširna, ker v nji se je nahajalo mnogo gradov.[25]) Znan nam je po imenu tiburnijski škof Pavlin, ki je živel na koncu petega stoletja.[26]) Tudi takrat, ko so Franki gospodovali v Noriku (okoli 548), bil je v Tiburniji še vedno škofovski sedež.[27]) Neko drugo mesto v južnem Noriku se je zvalo **Agontum** ali Aguntum, o katerem sem omenil, da je tje pribežal altinski škof Vital.

Kmalu potem je zadela južni Norik huda nesreča. Slovenci so pridrli v to pokrajino ter se polastili zemlje ob Dravi in Muri. Razrušili so Tiburnijo, uničili ondotno škofijo, prebivalce pa pomorili ali pa odvedli v sužnost.[28]) Krščanstvo,

---

[23]) Vita s. Severini, c. 18 in 28.

[24]) Vita s. Severini, c. 18 in 25.

[25]) Vita s. Severini, c. 25: »..... universa dioecesis suae castella«.

[26]) Vita s. Severini, c. 25.

[27]) Glej prošnjo beneških in rhätijskih škofov do cesarja Mavricija, katero sta dala natisniti Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 273—277) in Mansi (Concil. coll., X, str. 463--466.) — V Tiburniji so vladali škofje še okoli leta 548; ne more se pa trditi, da je bila v tem mestu škofija tudi leta 591., ko so se beneški in rhätijski škofje obrnili do grškega cesarja.

[28]) Po vsi pravici lahko trdimo, da so Slovenci, ko so prišli v Panonijo in Norik, postopali mnogo krvoločnejše in okrutnejše, kakor Langobardi. Gotje in drugi germanski narodje. Prvi so bili poganske vere, ti pa večinoma arijanci, tedaj vsaj kristijani. Langobardi, Gotje, Franki in drugi germanski razrodje so si pač podvrgli prvotne Rimljane, vzeli jim vso zemljo ali pa vsaj tretji del, pa pustili so jim večinoma življenje. Nasledek temu je bil, da so Langobardi, Gotje in Franki polagoma zgubili svojo narodnost, ker po njih nekdanjih zemljah stanujejo dandanes Italijani, Španci in Francozi, ki spadajo k romanskemu plemenu. Drugače je bilo pri Slovencih in drugih južnih Slovanih. Po osvojenih zemljah so prvotne prebivalce večinoma iztrebili tako, da so svojo narodnost zgubili le po nekaterih krajih med prejšnimi, na višji stopinji omike stoječimi prebivalci, drugod so jo pa ohranili. Ako bi bili postopali milo in prizanesljivo, ne glasil bi se dandanes slovanski jezik »od Triglava do Balkana«.

katero je bilo prej razširjeno po rečeni pokrajini, zatrli so tako popolnoma, da ni bilo potem skoraj 200 let med Slovenci nobene krščanske cerkve. Po Noriku gospodujoče Bavarce so potisnili nazaj do razvodja med Dravo in Rienz-o. Odslej je bila meja med slovensko in bavarsko zemljo pri Innichen-u ali pri nekdanjem Aguntu.[29]) Jugovzhodna polovica Norika, po kateri so se naselili Slovenci, dobila je z novimi prebivalci tudi novo ime, kajti zvala se je odslej Gorotan ali Karantanija. Jasno je, da se je pri tujih narodih in pisateljih le polagoma udomačilo to ime, in še Paulus Diaconus, ki je 200 let po prihodu Slovencev spisal zgodovino Langobardov, hotel je ime »Carantanum« popraviti ter ga nadomestiti z besedo »Carnuntum«.[30])

Slovenci[31]) so prišli v svoje sedanje pokrajine med letom 568. in 595. Leta 568. so se napotili Langobardi v Italijo in

---

[29]) Primerjaj besede Paula Diacona, De gest. Langob., IV, c. 39: »His temporibus (okoli leta 611.) mortuo Tassilone duce Baioariorum filius eius Garibaldus in Agunto a Sclavis devictus est et Baioariorum termini depraedantur. Resumptis tamen Baioarii viribus et praedas ab hostibus excutiunt et hostes de suis finibus pepulerunt«. — V listini bavarskega vojvode Tasilona II., izdani leta 770., stoji, da je delal mejo med Slovenijo in Bavarskim potok, ki je tekel z Anraške gore v Dravo (». . . usque ad terminos Sclauorum, id est ad riuolum montis Anarasi«). Imenovano listino so ponatisnili Meichelbeck (Hist. Fris.. I/2, str. 38, št. 22), Resch (Annal. Sabion. I, str. 669) in Zahn (Cod. dipl. Austr.-Fris., I, str. 3, št. 2). Rečena gora in dotični potok (Mühlbach) sta med Innichen-om in Lienz-om v Pusterski dolini na Tirolskem.

[30]) Paul. Diacon., De gest. Langob., V, c. 22. — Carnuntum se je zvalo neko rimsko mesto ob Donavi na sedanjem Dol. Avstrijskem.

[31]) Na tem mestu naj omenim, da se slagam z nazori, katere razvija Jagić v svojem Archiv-u für slav. Philologie, leto 1895., kjer dokazuje, da so bili vsi južni Slovani sprva le en narod ter se zvali Sloveni. Polagoma so si ustrojili v novi domovini, po kateri so se naselili v 6. in 7. stoletju, posamezne države. En del došlih Slovenov je ustanovil posebno državo ter jo imenoval hrvaško. To ime je v začetku zaznamovalo neko pokrajino, pozneje se je pa začelo tako nazivati tudi ljudstvo, katero je ondi prebivalo. Po drugih straneh so osnovali sinovi istega naroda novo državo ter jo imenovali srbsko. V teku časa so začeli tudi sebe in svoj jezik nazivati po imenu svoje države. Tretji del Slovenov

še le po njih odhodu so se lahko Obri ali pa Slovenci pomaknili proti Noriku; leta 595. pa je bavarski vojvoda Tasilon I., katerega je postavil frankovski kralj Hildebert, šel s svojo vojsko v pokrajino Slovencev.[32])

Kakor so tisti Slovani, ki so se naselili po Moesiji, Thraciji, Macedoniji in Illyriji, večkrat prej pridrli v te dežele, preden so si jih do dobrega osvojili, tako so tudi Slovenci brez dvoma mnogokrat prihrumeli ob Savi, Dravi in Muri navzgor, preden so se polastili ondotne zemlje. Ti navali so se vršili najbrže med letom 568. in 595. Zgodovina nam sicer o njih ničesar ne pripoveduje; a da so se godili, smemo sklepati iz takih zgodovinskih virov, kateri se ne nahajajo zapisani na pergamentu ali pa na popirju. V rimski dobi so stala na zemlji, katero so pozneje Slovenci posedli, mesta Aemona, Nauportus, Neviodunum, Metullum, Celeja, Poetovio, Flavia Solva, Virunum, Juvenna, Noreja, Sonticum,

---

je prišel pod oblast mongolskih Bolgarov, kateri so sicer sprejeli jezik svojih podložnikov, a njih ime je izpodrinilo prvotno domače nazivanje. Četrti del Slovenov, ki se je pomaknil najbolj proti severozahodu, obdržal je svoje staro ime, akoravno bi ga bilo kmalu izpodrinilo sprva ime Karantanec, pozneje pa ime Kranjec. Ako bi bila mogočna roka za več stoletij združila južne Slovane v eno državo v 5. ali pa v 6. stoletju, vladal bi najbrže še dandanes le en jezik med Črnim morjem in Vzhodnimi Alpami. V sedanjih dneh je razlika med slovenskim in hrvaškim jezikom jako neznatna, o kakem razločku med hrvaščino in srbščino se pa sploh govoriti ne more.

[32]) Paul. Diacon., De gest. Langob., IV, c. 7: »His diebus Tassilo a Childeberto rege Francorum apud Baioariam rex ordinatus est. Qui mox cum exercitu in Sclavorum provinciam introiens, patrata victoria, ad solum proprium cum maxima praeda remeavit«. — Frankovski kralj Hildebert II. je vladal od leta 575—596. Leta 595. je povzdignil Tasilona za bavarskega vojvodo. (Glej Herimanni Augiensis Chronicon a. 595 v Mon. Germ. Script. V. — Sigeberti Gemblacensis Chronographia a. 595 v Mon. Germ. Script. VI.) Kmalu potem (»mox«), ko je bil Tasilon postavljen za vojvodo, šel je nad Slovence, torej že leta 595. Jasno je, da so se do takrat Slovenci že razširili do bavarske meje. Tudi bi lahko trdili, da so se že v tistem času precej dobro udomačili na svoji novi zemlji in da jim sosedni narodje niso odrekali vlastinske pravice do nje, kar dokazujejo besede »in Sclavorum provinciam«.

Teurnia (Tiburnia), Aguntum itd. Trditi smemo, da je bilo marsikatero rimsko mesto uničeno in razrušeno že pred prihodom Slovencev za časa ljudskega preseljevanja; kar jih je pa še ostalo, požgali in opustošili so ja naši predniki. Starinoslovci so našli med izkopaninami po nekaterih prej naštetih krajih, kakor v Teurniji, novce rimskih cesarjev do Justinijana I. († 565), iz poznejših časov pa ne več.[33]) Iz tega se da sklepati, da so dotični kraji prej ko ne še stali takrat, ko je gospodoval Justinijan, ter da so tamošnji prebivalci do tiste dobe kupčevali in občevali s podložniki rimskih ali grških cesarjev. Ako iz poznejših časov po rečenih krajih ne nahajamo novcev carigrajskih vladarjev, smemo trditi, da so prenehale stare vezi med prebivalstvom ob Savi in Dravi ter med byzantinskimi podaniki. Kdo je raztrgal te vezi?

Ako pomislimo, da je bila Istra še leta 537. jako bogata in srečna pokrajina,[34]) potem, da so vladale v Posavju leta 526. še dokaj ugodne socijalne razmere[35]), in pa da južni Norik nikakor ni toliko trpel za časa ljudskega preseljevanja, kakor severni, moramo reči, da ni moglo blagostanje po rečenih deželah popolnoma ponehati do leta 568. in prebivalstvo tako rekoč izmreti. Kje se je kaj takega zgodilo v 30. ali 40. letih, ako ni bilo posebnih vzrokov? Res je, da je od leta 535—554 trajala vojska med Vzhodnimi Goti in Byzantinci; a trpeli so vsled nje večinoma prebivalci po Italiji, ne pa po Istri, Posavju in Noriku. Tudi je nemogoče, da bi bili Langobardi, ki so se napotili leta 568. iz Panonije v Italijo, opustošili vso tisto zemljo, katere so se potem polastili Slovenci. Za tako delo bi bili potrebovali mnogo časa. Tudi niso imeli namena, da bi bili kaj takega storili. Njih želja je bila, da bi si namesto Panonije prej ko mogoče pridobili rodovitno Italijo, kamor jih je vabil eksarh Narset. Paulus Dia-

[33]) Glej Kaemmel, Anfänge deutschen Lebens in Österreich, str. 138.

[34]) Cassiodor. Var. XII, 22. — Primerjaj »Izvestja Muz. društva«, V (1895) str. 184—186.

[35]) Cassiodor. Var. V, 14 in 15. ter IX, 8 in 9. — Glej tudi »Izvestja«, op. cit., str. 180—184.

conus, pisatelj langobardske zgodovine, bi bil gotovo v svojih spisih pripovedoval o slavnih činih svojih rojakov, ako bi bili ti med potjo v Italijo do dobrega opustošili Norik.

Iz vsega tega sledi, da zemlja, katere so se polastili Slovenci, ni bila pusta in brez stanovalcev. Naši predniki so se morali na mnogih mestih hrabro bojevati, dokler niso postali gospodarji po Vzhodnih Alpah.[36])

Nekdanja rimska mesta so Slovenci požgali in razrušili. Mnogo krajev, kakor Nauportus, Neviodunum, Noreja, Sonticum itd. je razpadlo tako, da je našim pradedom še celo njih ime zginilo iz spomina. Kjer je stala nekdaj Aemona, sezidali so si Slovenci Ljubljano in ljubljansko predmestje »Gradišče« nam nekako indirektno kaže, kje nam je iskati staro rimsko mesto.[37]) — Ogenj je uničil mesto Virunum, kar dokazuje izkopana črnikasta zemlja, pomešana z ogljem in raztopljenim steklom.[38]) — Iz izkopanin je razvidno, da sta ogenj in meč pokončala Teurnijo in da so ondotni stanovalci boreč se s sovražnikom našli smrt med zidovjem svojega mesta.[39]) — Nekoliko dalj časa je stal Aguntum, kateri se omenja še okoli leta 611. Pri tem mestu so Slovenci takrat premagali Bavarce.[40]) Pa tudi ta kraj je bil razrušen in vsa okolica je ostala dolgo časa pusta in brez prebivalcev. Leta 770. se mu ni reklo več Aguntum, temuč Innichen

---

[36]) Napačno je, kar se nahaja po naših slovenskih zgodovinskih knjigah, kjer čitamo, da so bili Slovenci premiren narod, ki se je pečal s poljedelstvom in trgovino, ter da so le primorani segali po orožju in se branili. Tudi ni res, da je bilo sedanje Štajersko, Koroško, Kranjsko in Primorsko proti koncu šestega stoletja, ko so Slovenci prišli tu sem, popolnoma opustošeno, stara mesta pa razdejana. (Trdina, Zgodov. slov. naroda, str. 28. — Starè, Občna zgodovina, III, str. 632. — Jesenko, Občna zgod., Srednji vek, 1878, str. 57.)

[37]) Slovenci so si večkrat postavili na razvalinah kakega mesta kako vas ter jo potem imenovali »Gradišče«.

[38]) Kaemmel, op. cit., str. 138.

[39]) Notizenblatt der kais. Akademie in Wien, IV, (1854) str. 199.

[40]) Paul. Diacon., De gest. Langob., IV, c. 39.

(»India«[41]). — Enako bi se dalo marsikaj povedati tudi o drugih nekdanjih rimskih mestih. »Da jih videti ni več, tega kriv je tuji meč«. In ta meč so vihteli večinoma Slovenci v svojih rokah.

Prav na mnogih krajih slovenske domovine so se našle kamenite plošče z latinskimi napisi. Tudi so se dobili na raznih mestih rimski novci in drugi ostanki rimske kulture. Po množici najdenih stvarij bi lahko sklepali, da je živelo po naši domovini za časa rimskih cesarjev mnogoštevilno prebivalstvo, katero ni stanovalo samo po tistih mestih in krajih, katerih imena so se nam ohranila, temuč tudi po drugih, katerih imena ostanejo za vselej pozabljena. Da je pa popolnoma zginilo toliko krajevnih imen iz rimskih časov, razlagati si moramo to tako, da so bili dotični kraji najbrže do tal razrušeni in do dobra opustošeni. Ako je kak kraj le na pol razdrt, ne zgubi navadno svojega imena. Le prav malo krajevnih imen iz rimske dobe se je ohranilo med Slovenci do današnjega dne in še te so naši predniki prenaredili po svoje.[42]) Dosti manj so se pozabila imena rek, kar je jako naravno. Rimska mesta in vasi so Slovenci lahko požgali in in razdejali ter potem ondi postavili svoja stanovališča še le čez dalj časa, ko so se nekoliko umirili in ob enem tudi pozabili na imena nekdanjih krajev; rek pa niso mogli ustaviti in odstraniti, zato jim tudi njih imena niso zginila iz spomina.

---

[41]) Glej listino bavarskega vojvode Tasilona iz leta 770., katero je med drugimi dal natisniti Zahn, Cod. dipl. Austr.-Fris., I, str. 3, št. 2. — V njej se nahajajo besede: ». . . . quia et ipsa loca ab antiquo tempore inanem atque inhabitabilem esse cognouimus«.

[42]) Srečnejše, kakor po zemljah, katere so Slovenci poselili, bilo je keltsko-rimsko pleme po sedanjem Solnograškem in Gorenjem Avstrijskem. Iz zgodovinskih virov je razvidno, da je živelo po teh deželah še v osmem stoletju mnogoštevilno prebivalstvo romanske narodnosti. To potrjujejo tudi ondotna krajevna imena, kakor Lorch (Lauriacum), Linz (Lentia), Wels (Ovilava, v ablativu Ovilavis), Feldkirchen (Campus), Marzoll (Marciolae), Muntigl (Monticulus), Grödig (Crethica), Alben (Albina), Vigaun (Fuginas), Kuchel (Cucullae) itd. — Glej Kaemmel, op. cit., str. 127—131.

Slovenci niso pomorili vseh prvotnih stanovalcev, ko so prišli v svojo sedanjo domovino; nekaterim so pustili življenje. Od njih so zvedeli, kaka imena imajo glavnejše reke, kakor Savus (Sava), Dravus (Drava), Murus (Mura), Arabon (Raba) itd.[43]), kako se je reklo nekaterim mestom, kakor Celeji (Celje), Poetoviju (Ptuj) itd. in kako se zovejo nekateri gorski vrhovi, kakor Alpis (Alpe), mons Turo (Ture), Carusad (Kras) itd. Da so se slabi ostanki keltsko-romanskega plemena ohranili do prihoda Slovencev in še nekoliko pozneje, dalo bi se sklepati iz raznih krajevnih imen, posebno tistih, katerih koren je »lah« ali pa »walch«, kakor Laško, Lašče, Lahovo, Walhesdorf, Walhesbach, Walchern itd.[44]) Vendar je mogoče, da je to ali uno krajevno ime, sestavljeno iz korena »lah« ali pa »walch«, nastalo še le pozneje vsled kakega posebnega vzroka. (Dalje prih.)

---

[43]) Že leta 1885. sem trdil v Spomenici tisočletnice Metodove smrti (str. 77), da imajo naše manjše rečice in potoki sploh slovenska imena, večje pa dostikrat ne. Imena naših Bistric, Bel, Koritnic, Miren, Glin in Jezernic ni težavno razložiti. Vse drugače bi se nam godilo, ko bi hoteli razjasniti pomen imen Save, Drave, Mure, Rabe, Soče, Savine, Sore, Zilje, Kolpe, Krke itd. Davorin Trstenjak mi je hotel dokazati v Kres-u, VI (1886) str. 59—62, da so tudi imena teh rek pristno slovenska, a ni me prepričal. Kar se tiče reke Bele, mislil sem na Belo, ki se izliva na južnem Koroškem v Dravo. Drugače je z imenom reke Bele, katera teče po Kanalski dolini na Koroškem ter se v Furlaniji izliva v Taljament. O imenu te Bele mislim, da je romanski izraz »Fella« starejši. Slovenci so potem to ime po svoje prenaredili v Belo.

[44]) Primerjaj Krones-ov sestavek v Mitth. d. hist. Ver. f. Steierm., XXVII (1879) str. 28 i. d. — Glej tudi Spomenico tisočletnice Met. smrti, str. 77. — Tu naj omenim, da ne morem pritrditi D. Trstenjaku (Kres, 1886, str. 63 in 236), ki razlaga besedo »valh« iz besede »volos«.

Cesta od Šmarne Gore v Kokro.

Priobčil Vladimir Levec.

Ko sem lani pisal za »Izvestja« (gl. »Izvestja« V. 138. seq.) nekaj črtic o kokrski cesti, mi je bilo znano samo gradivo, ki se nahaja v smlejskem grajskem arhivu. Pozneje pa sem našel tudi v kranjskem deželnem arhivu [1]) nekaj podatkov, s katerimi hočem popolniti in popraviti svoj omenjeni spis.

Ne šele l. 1721., ampak že s patentom, danim v Ljubljani dne 23. julija 1713. l., je bila izročena Frančišku Benediktu Dinzlu, tedanjemu posestniku gradu Turna ob Kokri, poprava ceste od Broda pod Šmarno Goro do mitarskega urada v Kokri. Ker mu je pa deželni sel pokazal ta patent ravno pri nadzorovanju mejnih straž, postavljenih zaradi kuge (Contaggionswachen), si ga ni mogel prepisati in zato je prosil, naj se mu pošlje prepis in ob enem izda patent na grajščine in druge gosposke, ker bi ga sicer ljudje ne hoteli ubogati. Naročilo se je torej 16. oktobra 1713 grajščinam v onem kraju, da poskrbe za deželno tlako. Zaradi nastale zime se z delom ni moglo pričeti, toda, da se ne bi še delj odlašalo, je poročal 12. januvarja 1714 Dinzl na stanove naslednje: »Cesta od Tupalič do mitarskega urada v Kokri (1 miljo hoda) leži ob deroči Kokri in je povsod jako kamenita in skalovita, zaradi česar so ugonobili tovorniki (Sämer vnd Trafficanten), ki se skoro edini poslužujejo te ceste, že mnogo močnih konj. Ker niso mogli kupiti novih, so opustili svojo obrt in zato so se mitniški dohodki v Kokri zelo zmanjšali. Voda poškoduje cesto leto za letom in, če se hoče temeljito popraviti, treba je cesto napraviti dalje v goro (tüffer in das gebürg) in prebiti precej kamna in skal. Zato potrebuje močnega orodja, krampov, železnih priostrenih kolov in kladiv, zakaj navadne rovnice, s kakoršnimi prihajajo ljudje na tlako, so bolj pripravne za kopanje polžev nego za popravljanje ceste. Zato naj se mu kupi šest krampov, dvoje

[1]) Stanovski arhiv, fasc. 527., a -c; vicedomski arhiv, fasc. 137. št. 5.

železnih priostrenih kolov in dvoje velikih železnih kladiv, ali pa njemu nakaže potrebni denar. Dné 1. novembra 1713 je bila cesta po povodnji poškodovana in na dveh krajih popolnoma odplavljena. Tu se ne da drugače popraviti, nego da se z močnim lesovjem utrdi in zavaruje. Zato naj stanovi komu naroče, da kupi les in plača tesarje. Orodje bi stalo 20 gld., les in tesarji pa kacih 50 gld.

Nato je dne 15. februvarja 1714 dobil kokrski mitničar Ivan Krstnik Kastelec (Castelz) nalog, naj pomaga Dinzlu nadzorovati delo, mu nakaže iz mitniških dohodkov za nakup orodja in lesa potrebni denar ter plača tesarje. Tudi naj gleda, da ne nastane iz te poprave za kranjsko deželo škoda in predsodek, zakaj od Siebenbrünna do meje mora za popravo skrbeti koroška dežela, katera ima popravljati tudi mostove na ti progi. Ob enem se je to naznanilo tudi Dinzlu.

Kako je prišla poprava ceste l. 1721. (6. avgusta) v roke Ivanu Adamu baronu Flödnigu, sem že lani povedal. Toda izročili so mu popravo samo od Šmarne Gore do Lokve, odtod v kokrsko dolino, in iz Kokre do Klanca pri Kranju pa, kot Dinzlovemu namestniku, Kastelcu. Baronu Flödnigu so potem 28. avgusta i. l. zapovedali stanovi, naj neha z delom (gl. »Izv.«), a že 12. septembra 1721 so mu zopet dali nalog, naj le začne popravljati cesto, ker so se odločili, da popravijo poleg glavne deželne ceste ob enem tudi stranske. Baron Flödnig se je zatorej lotil dela, a komendski podložniki v Zapozih so se branili priti na tlako, češ da niso imenovani v patentu. Po njihovem vzgledu se je ravnala večina druzih podložnikov in zategadelj se je baron Flödnig pritožil pri stanovih, ki so 20. oktobra 1721 zapovedali Zapožanom in onim komendskim podložnikom, ki spadajo neposredno pod zvon sv. Petra, da nemudoma vršé dolžno tlako. Toda že 10. novembra 1721 so morali zaradi kratkega dne in neprestanega dežja vsi cestni komisarji, med njimi tudi baron Flödnig in Kastelec, na povelje stanov opustiti delo.

Cesar Karol VI. je 21. januvarja 1722. l. iznova ukazal, naj se cesta na kranjski strani popravi in razširi, da bode tudi

za vozove,[2]) kakor se je to že zgodilo na Koroškem. Deželni glavar Ivan Gašper grof Kobencelj mu je poročal 3. marca i. l., da je njegov ukaz naznanil deželni gosposki, ki mu je obljubila, da se poprime dela prihodnjo pomlad, ko bode dovršeno najpotrebnejše poljsko delo. To poročilo se je 4. aprila dalo na znanje tudi vicedomu. Iz l. 1722. se nam razven navedene ni ohranila skoro nobena druga novica o kokrski cesti, samo 5. junija 1722 so nakazali baronu Flödnigu 200 gld. uradne veljave za popravo ceste. Vendar se je najbrž, čeprav nimamo o tem poročila, pridno delalo in 7. januvarja 1723. l. so dobili cestni komisarji naročilo, naj oskrbe paznike, ki bi z deželno tlako popravljali ceste v slučaju zopetne poškodbe, da se zabranijo nepotrebni veliki troški, kakor so sklenili zbrani stanovi dne 20. junija 1722. Dinzl je tega leta zopet prevzel posel cestnega komisarja, ker poroča dné 14. januvarja 1723 o popravah v svojem okraju (Gorenjsko od Medvod dalje) in pravi o kokrski cesti to: Poprava mu je bila naročena od začetka doline do Hotemož ($^1/_2$ ure hoda), kjer se cepi cesta v dvoje prog, od Hotemož v Kranj (2 uri hoda) in na drugi strani skozi smlejski gozd do Šmarne Gore (3 milje). Do Šenčurja je cesta popolnoma popravljena, razširjana in utrjena; v smlejskem gozdu so tla ilovnata in kamen se je moral dovažati od daleč, iz Save, zato je ta del utrjen in popravljen samo četrt ure hoda, ostalo se bode napravilo spomladi. Od Hotemož v Kranj cesta še ni popravljena zaradi nedostajanja tlačanov, ker so morale vasi ob ti progi delati tlako v Kokri do kranjske meje, ker je tu le malo visoko v gorah ležečih kmetij. Posluževati se more ceste le otovorjen konj ali pa ozek kranjski voziček:[3]) na mnogih krajih je tako zarasla z grmovjem, da se komaj izogne jezdec jezdecu, kaj pa stoprv voz vozu. Če bode spomladi cesta od Lokve v Kokro popravljena, se bode lotil poprave, one iz Hotemož do Klanca pri Kranju.

---

[2]) Iz teh besedij bi se morda dalo sklepati, da tudi l. 1541. niso naredili prave ceste, ampak da so samo staro tovorno stezo popravili in malo razširili.

[3]) Tudi to potrjuje domnevanje, izrečeno v opombi 2.

Ivan Adam baron Flödnig je poročal dné 14. januvarja i. l., da je začel z delom 1. oktobra 1721 in zatorej delal le malo dnij, več pa l. 1722. Kar se tiče paznikov, od Šmarne Gore do Smlednika ni treba nobenega, ker sam to pot velikokrat prehodi in prevozi. Ceste od Smlednika do Lokve sicer ne premeri tolikokrat, toda, ker je malo oddaljena od njegovega stalnega bivališča (gradu Smlednika), lahko pozve za vsako poškodbo in tudi sam lahko cesto večkrat ogleda. Vse to stori brezplačno. Če pa stanovi z njegovo ponudbo ne bodo zadovoljni, naj imenujejo za paznika od Šmane Gore do Smlednika Martina Bolka, od Smlednika do Lokve pa Janeza Skoka. — Za nadzornika pri popravljanju ceste od Lokve do Kokre in od Hotemož do Klanca je nasvetoval Dinzl 18. januvarja 1723 Kastelca.

Dne 10. marca 1723 se je komisarjem naročilo, da naj zopet začno z delom, kar je Dinzl v svojem okraju storil 22. marca. Že prej (6. marca) je dobil nalog, da popravi tudi cesto od Preddvora čez Breg in Suho do Kamenitega mostu, potem čez Predasljc, Kokrico, Dvor in Prevale v Kranj. Kastelcu so ukazali stanovi 11. maja 1723, naj s 15—20 gld. naredi most čez Kokro pred Dvorom, da bode moči hitreje popravljati cesto. Dne 12. novembra 1723 je poročal Kastelec iz Kokre, da je dovršil delo in postavil za paznika od Visocega do Kokrice in Kranja Baltazarja Novaka. Ob enem pristavlja, da so 10. novembra pri preddvorskem mostu narejena samozaklopna vrata izginila in da bode zasledoval zlikovca. Tri dni pozneje poroča, da je postavil za paznike od žage (von der Soag, katere?) do Visocega Vrbana Jenka iz Tupalič, od Visocega do Lokve pa Baltazarja Novaka iz Kranja proti letnemu plačilu 5 gld.

Baronu Flödnigu se je naročilo 24. novembra 1723, naj prepusti deželno tlako v to določenemu komisarju Filipu Schweigerju, ki mora pri Črnučah popraviti pot, da se bode lažje dovažal les za stavbo mostu.

Vidi se iz tega, kar je bilo dozdaj povedano, da delo ni šlo nič kaj posebno izpod rok. O tem je najbrž dobila glas

dvorna kamora v Gradcu, ki je hotela vso stvar spraviti v vicedomove roke in v boljši tir. Vicedomu Frančišku Seifridu grofu Thurnu-Valsassini je naročila 9. junija 1725, naj se zagovarja, kako to, da je kokrska cesta v popolnoma zanemarjenem stanu; v bodočnosti naj se drži navodila, danega mu zastran poprave cest. V svojem zagovoru (16. junija) povdarja vicedom, da nima on skrbeti za popravljanje kokrske ceste, ampak višje prejemništvo kranjske dežele. Slišal je, da je bila napovedana deželna tlaka, toda najbrž tlačani niso prišli in zategadelj še ni cesta popravljena. Za to zamudo pa on na noben način ni odgovoren. Še isti mesec (26. junija) je vicedom zopet poročal kamori, da ima oskrbovanje poprave od l. 1723. sem glavno prejemništvo. On misli, da se bode dala cesta popraviti z malimi troški, ker hodijo po nji samo otovorjeni konji, ne pa vozovi. Za poročilo o stanju dela je prosil istega dne deželno oblastvo. Odgovor kamore je bila zapoved (28. julija), naj da vicedom kokrsko cesto, ki je na kranjski strani še popolnoma »vnpracticabl«, takoj popraviti. Vicedomu seveda to ni bilo prijetno, zato je 11. avgusta 1725 odgovoril, da on z enim samim uradnikom (knjigovodjo) ne more poleg drugih obilnih uradnih poslov prevzeti še oskrbovanja poprave kokrske ceste, razven če se mu da več uradnikov, ki bi dan na dan pregledovali cesto in imeli samo ta opravek.

Zanimanje kamore je menda spodbodlo tudi stanove, da so 22. avgusta 1725 popravo kokrske ceste izročili Antonu Končniku (Kundtschnikh). Vendar kamora kokrske ceste še ni pustila iz očij, ampak je 6. aprila 1726 opozorila vicedoma na to, da morata dati tlako koroška in kranjska dežela, »ex aerario« naj se pa dajo samo mojstri in materijal. Cesta postani odprta tovornim konjem, ki nosijo železo iz tamošnjih fužin. Vicedom je nato 15. aprila (in 18. maja) 1726 poprašal, kdó vôdi in nadzoruj popravo ter plačaj troške; naj stori to vicedomski urad? Menda je Končnik tudi res začel z delom, ker se je 8. maja 1726 zapovedalo kmetom, naj pridejo z vpreženimi vozovi pred Končnikovo stanovanje v Kazimirovi hiši poleg diskalcejatov v Ljubljani, da bodo vozili les in kamenje.

Dve leti pozneje, 31. avgusta 1728, je notranje-avstrijska kamora naročila vicedomu, naj pozve od uradnikov v Kaplji, kako je napredovalo popravljanje kokrske ceste in poročilo pošlje nemudoma kamori. Da se je cesta popravljala, nam kaže tudi ukaz, katerega so stanovi 8. maja 1731 poslali grajščinam: Kamnik, Stari Gutenberg in Neuhaus pri Tržiču, Glavnik (Gallenfels), farama Križ in Kovor, grajščinam Kieselstein (v Kranju), Kamen pri Begunjah, Turn pred Dvorom, Brdo pri Kranju, Purgštal, Ajmanov grad (Ehrenau), Schrottenthurn, farama Naklo in Kranj, grajščini repenjski (Reitelstein) itd. Vse te grajščine in fare so morale določeno število tlačanov in vozov poslati v Kokro. Če tega niso storile, morale so plačati za vsakega tlačana na dan 17 kr., za voz pa 34 kr. To je zadnji podatek, ki sem ga o kokrski cesti našel v kranjskem deželnem arhivu. Nadaljno zgodovino ceste sem že popisal (Izv. l. c.).

Na koncu naj še pripomnim, da sta o ti cesti pisala že tudi Valvasor in Linhart. Valvasor (Ehre d. H. Krain II. 136.) popisuje kokrsko dolino in piše: »Canker-Thal (sonst Ukokre) ist ein Thal drey Meilen lang, zwischen den höchsten Schnee-Gebirgen, von Thurn unter Neuburg biß Seeland an Kärnerischen Grentzen, da geht die Strasse gen Kärnten durch auf Kappl zu«. Potem popisuje mostove čez Kokro in pravi, da so »gantz abscheulich« ter nadaljuje: »In diesem Thal bin ich nach vielmaligem Durchreisen niemals eines Vogels ansichtig worden. Leutseligkeit und Anmut, welche sonst in manchen Thälern ihren Erbsitz haben, darff man da nicht suchen. Die Durch-Reise fällt gantz unfreundlich, melancholisch und langweilig, also daß es wol für ein ziemliches Temperament und Mortificirung allzufrischer Gedanken dienen könnte; da es doch sonst der rechte Fuhr-Weg, welchen die Wagen gebrauchen. Man findt keine Häuser darinn. So ist der Boden sehr steinigt, das gantze Thal gar eng und von dem Gebirge dergestalt zu beyden Seiten eingesperrt und gleichsam eingemauert, als ob es die Natur zu einem Kercker der Traurigkeit verordnet hette. Solches Gebirg ist überall felsicht,

darauf dennoch Tannen, Lerchen-Bäume, Büchen samt andrem Holtze wachsen. Mit wenigem zu sagen, es ist eine rechte Wildniß, darinnen die Wildheit deß Übermuts sich füglich zähmen liesse«.

Ta popis nas ne sme iznenaditi, zakaj občudovanje lepega planinskega sveta je rodilo šele 19. stoletje.

Linhart v svoji knjigi »Versuch einer Geschichte von Krain« na str. 319. seq. I. dela razpravlja o cesti iz Ogleja v Virunum čez Santicum. Zadnje mesto je po njegovem napačnem mnenju Kranj in od tod bi bila šla rimska cesta po kokrski dolini. »Ich glaube, daß diese, nicht jene über den Loibl, die Strasse der Römer war. Die über den Loibl ist mühsamer, steiler, kann den Zufällen der Jahre, und Witterung nicht trozzen, hat keine Spuren des Alterthums, und die Richtung nach dem Solfelde genommen, nicht einmal den Vortheil einer viel kleinern Entfernung. Aber im Kankerthale ist eine bequemere Strasse, zum Theile in Felsen gehauen — Natur oder Menschenwerk, weiß ich nicht — aber ihre Anlage ist fester, von der Natur mehr begünstigt, und durch sich selbst ein Beweis ihrer Dauer. In diesem Thale wurden römische Münzen gefunden, deren ich selbst einige habe«.

Strinjam se z Linhartom v tem, da je bila v Kokri že rimska cesta in sicer je šla najbrž iz Emone čez Tacen mimo Smlednika v Kokro. Tudi v srednjem veku je bila skozi kokrsko dolino važna tovorna pot, posebno sol so tovorili po ti poti na Koroško. Toliko sem hotel povedati v dodatek svojemu spisu.

Ruška gimnazija.[1])

Spisal **Fridolin Kavčič.**

Ruška vas blizu Maribora je za nas Slovence zaradi svoje zgodovinske preteklosti jako važna. Že v 9. stoletju je stala na desnem bregu Drave, tam, kjer je sedaj zidana ruška cerkev, neznatna kapelica, posvečena Mariji. Blizu te kapelice so slovenski plavci kaj radi ustavljali plave, da so se priporočali za daljno pot Bogorodici. L. 900 je Edmund pl. Weissegg ondi, kjer je bila postavljena lesena kapelica, položil temeljni kamen novi cerkvi, ker se je bil tako zaobljubil. V petih letih je bila stavba dovršena. Brat tega cerkvenega graditelja, Caharija pl. Weissegg, je bil prvi ruški duhovnik, a šele 37. duhovni pastir ruški, Marko Pavrič, je bil imenovan za župnika.

Leto 1644. je za Ruše začetek nove slavne dobe, na katero moramo biti ponosni. Slovenec Jurij Kozina (l. 1629. vikar ljubljanske predmestne župne cerkve svetega Petra) ustanovil je namreč tedaj, ko so razgrajali Turki po slovenskih tleh, ob času bojev, uporov in nemirov, tukaj v samotni vasici učilnico, ki je kmalu zaslovela po vsi Notranji Avstriji ter se čudovito razvijala pod vodstvom priprostih župnikov — Slovencev. V tej učilnici se je izšolalo 6931 učencev,

---

[1]) *Viri:* »Notata Rastensia antiquissimis documentis desumpta et varijs fide humana dignis autographis descripta.« To kroniko, sestavljeno z neumornim trudom, če tudi ne povsem zanesljivo, je spisal Jožef Avguštin Marian, duhovni pomočnik in učitelj ruške učilnice, v latinskem jeziku. To rokopisno knjigo je dal častni kanonik in župnik pri Sv. Petru blizu Maribora, Marko Glaser, rojen Rušan, dragoceno vezati, pa tudi prepisati in iz latinščine v nemščino prevesti. — Slomšekove Drobtince za leto 1865—1866. Izdalo ravnateljstvo Lavantinskega semenišča. V Mariboru. Str. 185—211 in str. 264—265. — Kollmann, J. Maria Rast in Untersteyer, ein alter Wallfahrtsort und eins eine berühmte Academie. Der Aufmerksame. 1833. Nr. 103. — Seidl, J. G. Maria Rast. Monographische Skizze. Steiermärkische Zeitschrift. Neue Folge II. Jahrg. 1 Heft, stran 23—40. — Hofrichter, J. C. Chronik von Maria Rast in Untersteier. Marburg. 1872. Buchhandlung Friedrich Leyrer. — Puff. R. Maria Rast bei Marburg. Steiermärkischer National Kalender, 1857. stran 30—34.

med temi preko 600 plemenitnikov iz najodličnejših rodbin. Tukaj je prejelo poleg treh nadškofov pouk 8 škofov, 17 prelatov ter mnogo zgodovinsko znamenitih mož, ki so bivali na cesarskem dvoru.

L. 1650., o prazniku sv. Rešnjega Telesa, je dospela v Ruše velikanska množica romarjev, in od tega časa so zaslovele Ruše kot božja pot. Od l. 1644– 1759 je prejelo tu 2,886.686 vernikov sveto obhajilo. Raznovrstne nabožne ustanove so povišale slavo ruške cerkve daleč na okrog. Posebno zaslugo za pozdigo Ruš je imela rodbina Jamnikova, iz katere se je porodilo 5 vrlih ruških župnikov. Prvi župnik iz te rodbine, Luka Jamnik, je župnikoval od l. 1676—1698.

Zaradi krepkosti in neumorne delavnosti so ga nazivali »ruškega Romula«. Za njegovega duhovnega pastirstva so nedeljo Marijinega rojstva praznovali kaj slovesno. Jamnik je namreč uvel po vzgledu jezuvitov duhovne gledališke igre. Postavili so na pokopališču iz desek preprost oder ter ga odičili z zelenim vejevjem. Igralci so bili domačini — Rušani. Te igre so se predstavljale vsako leto ob cerkveni slovesnosti (na Marijino rojstvo) do l. 1722. Mogočen je bil njih vtisek na priproste gledalce. Predmet iger je bila večinoma legenda. V kroniki so zabeležene med drugimi sledeče igre: »Maria peccatorum refugium«; »Maria sollicita pupillorum tutrix«; »Materna Mariae erga suos clientes fidelitas«; De Disma latrone poenitente«; »De Joviniano Imperatore mire coerecto«, zložil oče Siegfried iz Št. Pavla. L. 1684. so igrali: »Naskok na turški tabor pred Dunajem«. L. 1707.: »Viljem, vojvoda akvitanski«. Dne 8. septembra l. 1714. je igra tako silno pretresla gledalce, da je nastopni dan vse vrelo k spovednici. V katerem jeziku so se izvajale te igre, o tem molči kronika. Vendar nam je znano, da so bili igralci ruški domačini, tedaj vešči le slovenskega jezika; takisto so bili gledalci verni slovenski romarji, ki so umeli le slovenski. Iz teh okolnostij sklepam, da so se igre predstavljale običajno v slovenskem jeziku. Le o igri l. 1700 kronika izrecno povdarja, da se je najprej predstavljala v nemškem, ponavljala

pa v slovenskem jeziku. L. 1722. se je vršila zadnja predstava; pri tej so nabrali med romarji za ono dobo gotovo veliko vsoto 300 goldinarjev. L. 1779., za župnika Marka Goličnika, je nastal v Rušah grozovit požar, ki je vpepelil župnišče, cerkev in mnogo hiš. Začeli so zidati župnišče in cerkev iz nova; okoli l. 1783. je bila cerkev dozidana. L. 1751. je prejelo 40.000 vernikov sveto obhajilo in l. 1698. se je v Rušah bralo 2500 sv. maš. Za župnika Luke Jamnika je romalo v Ruše mnogo kristjanov, ki so utekli turški sužnosti, med temi je bil tudi hrvaški vojak Štefan Turnović, katerega so Turki l. 1683. vjeli pred Dunajem. L. 1703. je došel tudi iz 7letnega turškega jetništva bogoslovec Bolfenk Šerepec, ki se je hrabro bojeval s Turki; ostal je v Rušah za duhovnega pomočnika in učitelja. A vrnimo se k ruški učilnici.

Ustanovnik te šole, katera se je obče nazivala ruška gimnazija, je bil, kakor je bilo že povedano, ruški župnik Jurij Kozina, kateri je otvoril učilnico l. 1645. s 17. učenci. Pomožna učitelja sta mu bila duhovnika Boštijan Strempfl in Janez Pilat. Že v naslednjih 4 letih nahajamo tu gojence iz najodličnejših rodbin Štajerske in sosednih dežel. Gojenci so bili vzprejeti kot 9—10 letni dečki. Število učencev je raslo od leta do leta. Do vrhunca je dospela ruška gimnazija l. 1698. pod pastirstvom Luke Jamnika; brojila je 220 gojencev, med temi 21 grofov in baronov. Podučevali so na ruški gimnaziji po učnem načrtu jezuvitov na podlagi materinščine. Za dečke slovenske narodnosti je bil nastavljen nemški učitelj (instr. germ. juvent). Ko so jezuviti okoli 1744. leta ustanavljali učilnice po Notranjem Avstrijskem, začela je ruška učilnica hirati, popolnoma ponehala je pa l. 1758., ko je bila ustanovljena v Mariboru jezuvitska gimnazija. Ravnatelji in učitelji ruške gimnazije so bili ruški župniki in župniški namestniki, skoraj sami Slovenci.

Ravnatelji so bili ti-le župniki:

1. Jurij Kozina (ustanovnik) od l. 1645—1649.
2. Baltazar Peterič, umrl l. 1652.
3. Boštijan Strempfl (Rušan) od l. 1652—1671.

4. Janez Jurij Hauptmann (Rušan) od l. 1671—1676.

5. Luka Jamnik (Rušan) od l. 1676—1698.

V mrtvaški knjigi čitaš o njem: »1698 Maii 27. sepultus est ille, cujus erat alios sepeliri curare, scilicet Adm. Rdus. D. Lucas Jamnigg, Art. Lib. et Philos. Magister et Vicarius loci vigilantissimus, Author et reformator florentis. Ecclesia in omnibus et singulis renovata, altaribus aucta et sacellis et parochialis domus — a fundamento aedificata est.«

6. Frančišek Ser. Fabijan, porojen v Kamniku na Kranjskem, je kot župnik nastopil 1. julija l. 1698. in župnijo zapustil l. 1701., ko je vstopil v Vetrinju na Koroškem v red cistercijancev.

7. Matija Gubanec od l. 1701—1703.

8. Štefan Jamnik, doktor bogoslovja, od l. 1703—1715.

9. Henrik Jamnik od l. 1715—1717.

10. Jakob Jožef Jamnik, doktor bogoslovja, od l. 1717—1725.

11. Henrik Žiga Jamnik od l. 1726—1731.

12. Adam Marinec od l. 1731—1734.

13. Jožef Urner, porojen v Slovenjem Gradcu, od l. 1734—1753.

14. Martin Hrapot od l. 1754—1774.

Kot profesorji so delovali na ruškem učilišču sledeči duhovni pomočniki:

Boštijan Strempfl, 1645- 1652; Janez Pilat, 1645—1661; Tomaž Žebre, 1650—1662; Blaž Nerat, 1662—1666; Jožef Fröhlich, 1663—1670; Janez Jurij Hauptmann, 1667—1671; Andrej Mejovšek, 1671—1673; Jožef Anton Hauptmann, 1771—1773; Luka Jamnik, 1673—1676; Luka Prottinger, 1674—1679; Janez Sedlar, 1676—1679; Gregor Schweinzer, 1680—1683; Peter Molar, 1680—1688; Pavel Kašler, 1689—1691; Jurij Žuža, 1689—1698; Andrej Stribl, 1691—1693; Martin Grahar, 1693—1695; Frančišek Fábijan, 1694—1698; Anton Weinzedl, 1696—1704; Janez Stolckar, 1698—1709; Matija Gubanec, 1699—1700; Matija Bukovšek, 1701 - 1702; Miha Rovtar, 1703 - 1708; Bolfenk Šerepec, 1705—1711; Henrik Jamnik, 1708 potem

1711—1715; Jurij Rovtar, 1709—1712; Simon Koraj, 1710—1711; Karol Steiner, 1712—1715; Janez Sevšek, 1715—1716; Luka Jenko, 1715—1716; Frančišek Pirker, 1717—1719; Vrban Wirth, 1717—1720; Baltazar Vranik, 1720—1725; Miha Praprotnik, 1721—1722; Bernard Križnik, 1722—1725; Leopold Andorfer, 1726; Lovrenc Pižun, 1726—1727; Jožef Majon, 1727; Martin Hrapot, 1728—1729; Janez Jamnik, 1728—1729; Jožef Veith, 1730—1731; Jožef Avguštin Marian, 1732—1742; Simon Žiberl, 1733; Jernej Repeško, 1736; Matija Lavrenčič, 1737; Leonard Knez, 1738; Jakob Jesih in Jožef Brdnik, 1742; Pavel Saurer in Janez Kokl, 1744; Tomaž Črešnjar in Gašpar Hašnik, 1745; Tomaž Gauster, 1746; Ernst Tomančker in Jožef Tinhofen, 1749; Janez Lužnik in Mlakar, 1750; Matija Friedrich in Matija Martinič, 1751; Jurij Dobej, 1754; Jurij Dobnik, 1756; Jožef Kramer, 1757.

Učencev je brojila ruška gimnazija:

1645. l. 17; 1646. l. 34; 1647. l. 35; 1648. l. 37; 1649. l. 32; 1650. l. 53; 1651. l. 40; 1652. l. 43; 1653. l. 43; 1654. l. 45; 1655. l. 41; 1656. l. 46; 1657. l. 28; 1658. l. 42; 1659. l. 42; 1660. l. 46; 1661. l. 55; 1662. l. 55; 1663. l. 60; 1664. l. 41; 1665. l. 57; 1666. l. 65; 1667. l. 56; 1668. l. 48; 1669. l. 63; 1670. l. 77; 1671. l. 56; 1672. l. 86; 1673. l. 91; 1674. l. 60; 1675. l. 60; 1676. l. 57; 1677. l. 59; 1678. l. 55; 1679. l. 63; 1680. l. 61; 1681. l. 61; 1682. l. 65; 1683. l. 62; 1684. l. 78; 1685. l. 61; 1686. l. 60; 1687. l. 59; 1688. l. 93; 1689. l. 70; 1690. l. 70; 1691. l. 80; 1692. l. 73; 1693. l. 59; 1694. l. 104; 1695. l. 165; 1696. l. 125; 1697. l. 128; 1698. l. 220; 1699. l. 98; 1700. l. 110; 1701. l. 153; 1702. l. 151; 1703. l. 132; 1704. l. 117; 1705. l. 87; 1706. l. 107; 1707. l. 102; 1708. l. 102; 1709. l. 91; 1710. l. 117; 1711. l. 88; 1712. l. 74; 1713. l. 66; 1714. l. 94; 1715. l. 95; 1716. l. 96; 1717. l. 91; 1718. l. 52; 1719. l. 43; 1720. l. 71; 1721. l. 65; 1722. l. 14; 1723. l. 44; 1724. l. 46; 1725. l. 75; 1726. l. 48; 1727. l. 41; 1728. l. 27; 1729. l. 32; 1730. l. 50; 1731. l. 50; 1732. l. 44; 1733. l. 47; 1734. l. 58; 1735. l. 58; 1736. l. 55; 1737. l. 60; 1738. l. 52; 1739. l. 60; 1740. l. 52; 1741. l. 40; 1742. l.

30; 1743. l. 9; 1744. l. 6; 1745. l. 7; 1746. l. 6; 1747. l. 6; 1748. l. 7; 1749. l. 6; 1750. l. 6: 1751. l. 9: 1752. l. 7; 1753. l. 5: 1754. l. 2: 1755. l. 5; 1756. l. 8: 1757. l. 2: 1758. l. 2.

Kronika marljivega Mariana tudi pri vsakem gojencu navaja, do kakega dostojanstva je dospel v poznejšem življenju. Iz teh beležk lahko sklepamo, kako plodovito je delovala ruška gimnazija. Da, Ruše so bile kraj, kjer se je pred 200 leti izobraževala in izvrstno odgojevala domača in tuja mladež, namreč cvet notranje-avstrijskega plemstva poleg kmetskih in meščanskih dečkov. Zasluge tega zavoda, kateremu so bili slovenski duhovniki voditelji in učitelji, svedoči nam najbolje ogromna množica škofov, prelatov, vojakov, učiteljev, duhovnih pastirjev, umetnikov in rokodelcev, katerim se je tu v mlada srca vcepila prva kal ljubezni do vede, ki je pozneje vzplamtela v mladeničih in možeh. Nad 6000 učencev se je tu šolalo v teku 113. let.

Natančni izpisek vseh učencev bi sicer dobro došel kot donesek k zgodovini prosvete in genealogije avstrijskega plemstva, a prostora nam nedostaje, torej bodi dovolj, ako navedemo samo dijake iz višjega plemstva.

Gojenci ruške gimnazije so bili grofi iz sledečih rodbin:

Adelstein, Attems (8), Barbo, Breuner (10), Buccelini, Cobenzl, Collin, Corenini (2), Christalnik (3), Cronsfeld, Dietrichstein (2), Drašković (3), Dornbach, Engelshaus (2), Erdödy (2), Frankopan (2), Galler (11), Gaisruck (10), Gallenberg (2), Gleispach (2), Grottenegg, Harrach, Hardegg, Heinrichsberg (2), Heister, Herberstein (17), Inzaghi (6), Jovanović, Katzianer, Kellersberg, Khünburg, Kremsfeld, Khimberg, Kysel, Lamberg (2), Lanthieri (4), Lodron (2), Lichtenberg, Lylis (2), Marsberg (2), Nadasdy (2), Oetting, Petazzi (Petač), Paradeiser, Purgstall (4), Putterer (3), Rabathy (2), Rotkay, Rindsmaul, Rosenberg (6), Rathall, Sauer (8), Scherfenberg, Schrottenbach (4), Speier, Stampfer, Steinpeiss, Sidonić (2), Strassoldo, Stubenberg (6), Stürkh, Tattenbach (2), Thurn (4), Thonhausen, Turjaški (4), Ursenbeck (2), Ungnad, Vetter von der Lilie, Wagensberg (2), Webersberg (2), Weitenberg, Weissenwolf,

Waidmannsdorf, Waldenstein (7), Windischgrätz (2), Wurmbrand (7), Zenobio, Zippari (2).

Baroni in vitezi: Abele (2), Adelsberg, Adelstein (2), Adlersfeld, Aichelburg (2), Aicholt (4), Amazzaga (2), Andlau (4), Andrian (4), Apfaltern (3), Baselli, Berchtold (2), Bartholetti, Buchbaum, Cichulini (5), Clevenau, Codelli (2), Conti (5), Cromař, Cromm, Cronstein, Delmestria (2), Donnersberg (6), Dornsberg (2), Eibiswald (2), Engelhaus (2), Erben (5), Formentini (3), Funkh, Frankopan, Gabelkovn (11), Gallenfels (2), Gemsdorf, Geiberg, Gleinitz (2), Gloyach, Glozoch (10), Grünpah (2), Heideck (3), Hallerstein, Heinrichsberg (2), Herzenskraft, Hohenwart, Hornbusch, Hornburg, Javernik (7), Jägersdorf, Jauerburg (8), Jöchlinger (3), Kainpach (3), Kalchberg, Keglevich, Kamethen, Kompach, Komposch, Kuglmayer, Kulmer (7), Königsacker, Königsbrunn, Lang, Lebenberg, Lebenstein, Lichtenberg, Lichtenheim, Lichtenstein, Liebenegg, Lodron (2), Mauerburg, Marenzi, Marinelli, Mordax (5), Moscon (13), Maschwender, Männerburg (3), Maiersberg, Miculini, Miglio (3), Marothi, Messel, Morelli, Neuhaus (10), Oetting, Ottenfels (5), Ortenshofen, Patačić, Paumgarten (5), Pethey, Pilichgratz, Perzage, Perak (6), Prang, Rabatha, Rechbach, Rechberg, Reising, Rheling, Radmannsdorf, Reiner, Rasp, Ramschüssel (4), Rothkaier, Ressach, Ruffenstein, Schätzl (5), Schrottenbach (2), Schlangenberg (4), Schärfenberg, Schneeweiss (4), Schwitzen, Sauer (13), Semler (2), Sems (2), Siegersdorf, Sylli, Stadel, Sternbach, Sternberg, Strampfl, Senus, Schober, Steinach, Steinpeiss, Stampfer, Täufenbaeh (6), Thonhausen, Tschetschker (Čečker 4), Valvasor (6), Waidmannsdorf (3), Walter (3), Wassermann, Webersberg (5), Werchtold (5), Wörz, Wintershofen, Wartenpreis, Zehentner, Zollner (3), Zollstein (4), Zirheim.

Prihodnjič bodem izcrpil iz bogate kronike podatke o nekaterih možeh, ki so v javnem življenju dospeli do visoke časti.

Poprava tabra in stare slike v taberski cerkvi pri Št. Juriju.

Opisal in narisal S.

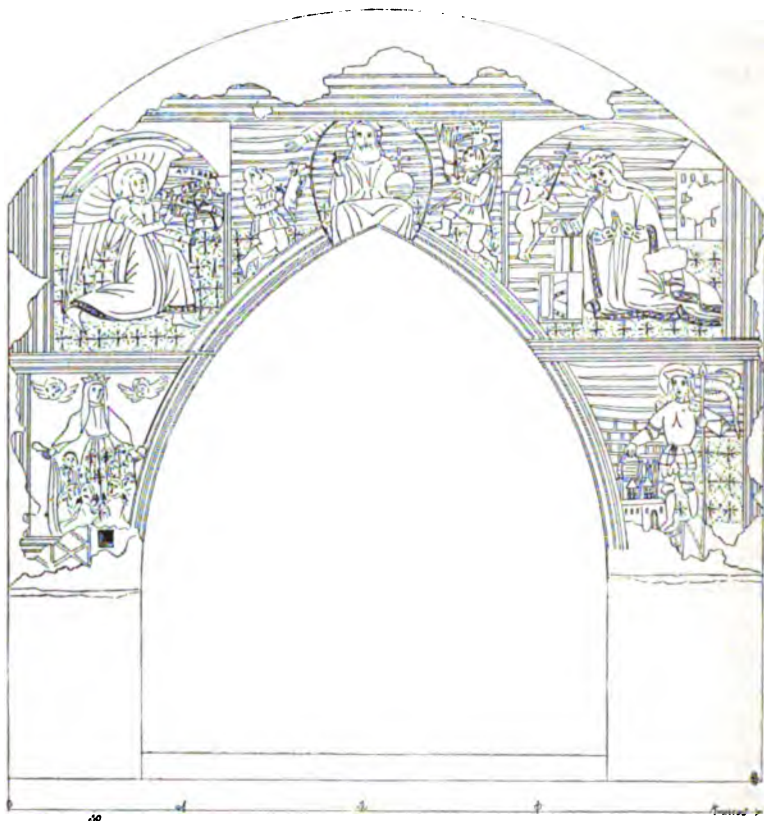
Taber s cerkvijo sv. Nikolaja v šentjurijski župniji pri Grosupljem je bil že narisan in opisan v 4. letnika 4. sešitku »Izvestij Muzejskega društva«. Omenjeno je bilo tudi tam, da so stolpi in zidovje v slabem stanu, in da bi bilo prav, ako se ta zgodovinska starina s temeljito popravo reši konečnega razpada. Ta želja se je sedaj malo da ne popolno uresničila. Župnik šentjurijski, kateremu je bila ta ohranitve vredna starina vedno pri srcu, je poslal prošnjo s prilogo imenovanega 4. sešitka »Izvestij« slavnemu deželnemu zboru kranjskemu, naj blagovoljno nakloni nekaj podpore v popravo tabra. Tej prošnji je deželni zbor ugodil v 8. seji dné 29. januvarja 1895. Dovolil je za najnujnejšo popravo tabra 120 gld. ter ob enem napotil župnika, naj se obrne z jednako prošnjo še na centralno komisijo za preiskovanje in ohranjenje umetnih in zgodovinskih spomenikov na Dunaju. Na to prošnjo, katero sta blagovoljno in velikodušno podpirala gg. svetnik Murnik in konservator in kanonik Flis, je poslala slavna centralna komisija g. nadinženerja Žužka, kateri naj bi se na licu mesta prepričal o potrebni popravi. Imenovani g. nadinžener je to storil dne 1. aprila t. l. Dal je tudi šentjurijskemu župniku potrebna navodila, kako treba popravljati, ter zagotovil, da bode centralna komisija gotovo dovolila do 250 gld. Tako se je pričelo popravljanje tabra. Napravili smo apnenico pri tabru ter skuhali izvrstnega apna do 200 vag (230 stotov). Jeden stolp je imel posebno slabo streho, zato smo mu še lansko jesen napravili novo štulo. Nekaj denarja nam je še ostalo od deželno-zborske podpore, zato smo letos v spomladi nakupili opeke, strešne in zidne, za drugo smo se zadolžili, zaupajoč na onih 250 gld. Ko smo premagali prvo težkočo, ohrabrili so se vsi taberski sosešćani letos in v par dneh napeljali in nanosili ves potrebni materijal za zidanje. Ganljivo je bilo gledati 60 ljudij, mladih in starih, ki so, de-

loma na glavi, deloma na ramenih, donašali potrebni materijal. Bilo je prav kakor spomladi v mravljišču. Napeljali so v kratkem času tudi do 40 voz peska eno uro daleč, in to po strmem hribovskem potu, proti vrhu z dvema paroma volov. Ker se po zimi ni nateklo v tabersko kapnico dosti vode, nanesla so je krepka dekleta in žené pol ure daleč iz Ponove Vasi in iz Cerovega. V sredo po veliki noči so pričeli zidarji delo. Bili so tukajšnji domačini. Izvršili so delo v 14. dneh ob najbolj ugodnem vremenu. Domač tesar je tudi izgotovil strešje na jednem stolpu. Na dva prva stolpa je pa postavil do poldrugi meter visoke železne nastavke, na katerih se sučeta po vetru plehasti in pocinkani slovenski zastavi. Na vrhu ima jeden nastavek pozlačeno puščico, ki kaže po kompasu proti severu, drugi pa ima pozlačene začetne črke štirih vetrov.

Tako je tedaj taber popravljen. Zidovi so pokriti z opeko, ki trdno tiči v malti, izpalo kamenje iz njih je nadomeščeno z novim, stolpi so na novo pokriti. Dva sprednja stolpa sta znotraj popolno predrugačena, zlasti stolp, v katerem je cerkvenik. Pri vsem tem pa vsa ta popravila prav nič ne kaze starinskega značaja taberske stavbe. Tako bi se dalo popraviti še mnogo naših zgodovinskih spomenikov, katerim žuga gotovo porušenje.

Pri popravljanju tabra sem imel priliko natančneje pregledati cerkev sv. Nikolaja, ki stoji v sredi njegovega ozidja. Zapazil sem pod beležem neke rudečkaste črte. Začel sem trkati z lesenim lahkim kladivom spredaj na slavoloku, kjer sta stala pred davnim časom dva stranska altarja. Obseg njihov se še pozna na zidu. Stala sta na obeh straneh slavoloka v ladiji. Tesar, ki je bil nekdaj cerkvenik na Tabru, mi je pravil, da je on podiral zidani menzi in da je v njihovi sredi našel po jeden, na vrhu zapečaten kozarec, napolnjen s svetinjami. Črke na pečatu se niso mogle brati. Oba kozarca s svetinjami vred je potem zazidal v menzo velikega altarja v tej cerkvi. Nad bivšo menzo altarja na levi (listni) strani sem zapazil dvojno slikanje. Jedno slikanje je bilo na presni prvotni zid ter ne kaže nobene posebnosti. Vlečene so na obeh straneh

slavoloka geometrične črte v rumenkasto-rudečih barvah (prej ko ne je bila barva narejena iz smlete opeke ali pa rudeče zemlje). Nad to prvotno slikarijo je precej debel belež in nad njim slikarija, katero podajemo tu na podobi v poglavitnih

potezah. Tudi ta slikarija je bila, kakor se je moglo videti pri trkanju, do trikrat prebeljena. Zato tudi najstarejši ljudje nič ne pomnijo, da bi bila kdaj ta podružnica slikana.

Pri prav varnem in počasnem delu so se jele prikazovati na dan slike, katere dneva že gotovo nad 150 let niso videle. Prvi se je prikazal sv. Florijan, noseč viteško jekleno opravo, a ne z običajno čelado, ampak s klobukom na glavi.

V jedni roki ima posodo, s katero poliva goreče poslopje z dvema stolpoma, v drugi pa rudeče bandero, katero se cepi na dva peclja. Ozadje je zgoraj nebo s potegnjenimi sivimi oblaki, spodaj na desni rumena preproga s patronovanimi rudečimi rozetami. Obrobki, ti in vsi drugi, so iz ravnih, ob robu šilastega slavoloka pookroženih, rumenih, rudečkastih in zelenkastih črt. V sredi teh obrobkov se zapazi tu in tam tudi patronovani pikčasti okrasek. To mi je dalo pogum, da sem oluščil ves belež raz slik na slavoloku. Nad sv. Florijanom se je prikazalo oznanjenje Marije Device. Marija ima kraljiško, bogato okrašeno obleko in kleči pred klečalnikom, na katerem je odprta knjiga. Pri glavi jej plava sv. Duh v golobji podobi. Nad klečalnikom pa prihaja k njej dete Jezus, neoblečen in držeč križ v roki. Ozadje je tako, kakor pri sv. Florijanu, samo da stoji tu tudi neko poslopje.

Vrnimo se zopet nazaj in začnimo opisovati podobe spodaj na evangeljski strani pri slavoloku. Po odstranjenem beležu pozdravi nas tu podoba Matere božje, ki ima pod plaščem deset oseb, katere brezskrbno in zaupljivo gledajo na svojo zaščitnico. Nemci imenujejo take podobe »Maria-Schutzmantelbild«. Ob straneh Marijine glave sta dva keruba. Nad to sliko je podoba angelja Gabrijela, kateri prinaša Mariji veselo oznanilo. Ta slika se tedaj nanaša na ono na levi strani: Marijino oznanjenje. Angelj ima uzoren mladeniški obraz ter drži v levi roki lilijo, okrog katere je ovit trak z napisom AVE·MARIA·GRACIA·PLENA·D·T· Tla in ozadje je slično, kakor pri drugih podobah. Nad angeljem Gabrijelom in Marijo se razpenjata rudečkasta potlačena oboka, ki vpadata proti notranji strani na ozka pilastra z zelenkastima kapiteloma. V sredi med te dve sliki ter nad sveršetkom šilastega slavoloka je podoba Boga Očeta, ki drži svetovno oblo v levi roki, z desno pa blagoslavlja. Ta podoba je jako častitljiva, dasi zelo obledela. Obrobljena je z rudečim ovalnim pasom. Tla in nebo vidiš, kakor pri prejšnjih slikah. Ob straneh te slike klečita dva kranjska, bradata kmeta v nošnji 16. stoletja. Oni na evangeljski strani ponuja Bogu belega ovna, po katerega

se steza roka od zgoraj, ta na listni strani ima na ramenu cepec, v rokah pa snop, katerega prinaša Bogu v dar, toda na ramenu mu sedi zelen škratelj z zafrknjenim repom. To sta Kajn in Abelj, ki darujeta Bogu, seveda v stari kranjski obleki.

Kakor kaže precej slaba reprodukcija te opisane slikarije, je kompozicija dobra in ne potrebuje nobene razlage. Isto lahko rečem o tehnični izpeljavi njeni. Posebno obrazi so risani fino in kažejo neko vzvišenost, katere dandanes ne nahajamo kjer si bodi. Ornamentistika v slikariji seveda zaostaja za drugimi prednostmi, a to znabiti nalašč, da je mogel umetnik toliko večjo pozornost obrniti v slikanje oseb, katere nam predstavlja.

Gledé starosti te slikarije menim, da ne bomo pretirali, če jo, ne glede na nošnjo in druge okolnosti, zlasti pri angelju Gabrijelu in pri sv. Florijanu, stavimo v prvo polovico 16. stoletja, tedaj nekako v dobo, ko je bil zidan taber okrog cerkve. Kdo je to slikal? Kakor navadno pri naših starih umotvorih, je tudi tu zastonj naše vprašanje. Lahko pa rečemo, da je to delo domačega umetnika, dasiravno ni nikjer najti njegovega imena, še celo na odprti knjigi ne, ki leži na klečalniku pred Marijo. Iz slike se lahko bere, da mojster ni bil Italijan, iz napisa na angeljskem traku (gracia) in iz domačih kostumov obeh kmetov je tudi očividno, da ni tega slikal kak Nemec, ostane nam torej le domač kranjski mojster, ki je tu ovekovečil svoje umetniške ideje, dasiravno ni podpisal svojega imena. Pri tej priliki naj tu opomnim naše sedanje domače umetnike, da je res prevelika skromnost, ali pa bojazljivost, češ, čemu zapisavati ime pod svoje umotvore. Vse kar je prav!

Vsem tem ugodnostim opisane slikarije pa kljubuje žalostna istina, da se ta slikarija za dalj časa ne bo mogla ohraniti, namreč zato ne, ker je delana na belež in ne na presni zid, in ker je omet na mnogih krajih zelo razhrapan, tako da bo težko kaj s popravo. Pa, če jo tudi nemila osoda obsodi v razdejanje, ostala bo vendar tu v podobi »in perpetuam rei

memoriam«. Karton, po katerem je posnet kliše, se bo pa s slikarijo podobnimi barvami polihromoval ter obesil v cerkvi sv. Nikolaja, ali pa se bode oddal v kako pristojno zbirko.

Mali zapiski.

Imenoslovni paberki. Veliki pomen krajevnih, rodbinskih, osebnih in drugih imen za najstarejšo dobo vsakega naroda, pa tudi njih neprecenljivo vrednost za slovnico in slovar so učenjaki spoznali vže davno. Slovstvo o krajevnih in drugih imenih je pri različnih narodih hitro naraslo do ogromne veličine. Tudi v Slovencih se je že mnogo o njih pisalo. Naj navedem imenoma le imenitnejše pisatelje: Vrban Jarnik, Fr. Miklošič, D. Trstenjak, M. Napotnik, S. Rutar, L. Hrovat in dr. A vender je na tem polju še mnogo neobdelanega in ne dovolj kritično preiskanega. Pridnega preiskovalca še čaka zelo kočljivo, pa potrebno delo. — Sledeči kratki podatki naj bodo majhen prispevek k temu velikemu delu!

Znane so besede Šafařikove: »Wo Erz und Sagen schweigen, da sprechen die Eigennamen noch immer vornehmlich, von denen die meisten Jahrhunderte auf dem Rücken tragen«. (Abkunft d. Slav.). Jednako govori Weinhold: »Wo die Chroniken und Urkunden noch schweigen, da redet das einzelne Wort«. (Die deutschen Frauen im Mittelalter.)

Zâka.

Različne kraje zahodnjega obrežja Blejskega Jezera imenuje narod iz okolice s tremi imeni: Velika Krivíca, Mala Krivíca in Zâka. Prvi dve imeni ne potrebujeti pojasnila, ker je vsakemu jasno da zaznamenujeti več ali manj krivo jezersko obrežje ali nekaki večji in manjši jezerski zaliv. Drugače je s tretjim imenom, pod katerim narod razumeva bolj proti severo-zahodu ležeči brežni del, ki moli tudi v malem polukrogu v jezero samo, in ga tvorijo peščeni porobki zadnjih odraselkov pokljuške visoke planote. Težko je najti v slovenščini besede in debla, katero bi moglo objasniti to imé. Na »sak«, ki pomenja v slov. tudi: mreža, poleg pomena v stsl. vreča (stsl. sagŭ in sakŭ) je težko misliti. Pač pa je mogoče, da sem pravo zadel, ako vsporedim blejsko »Zâko« z rusko besedo »saga«, ki jo sicer le ljudstvo rabi, ne pa knjiga, in ki pomenja: »sichelförmig gekrümmtes, altes Flussbett, sandige Landzunge«. (Fr. Booch, Ad. Frey, Fr. Messer, Handwörterbuch der russ. und deutsch.

Spr., str. 853). Mogoče pa je, da je »Zâka« isto, kar je kraj »Za Ákom« (za ákạm). Tako se imenuje kraj nad Martuljkom, slapom med Dovjim in Kranjsko Goro v Jul. Alpah.

Potemtakem bi bil tu isti koren, kakor je po Trstenjakovem mnenju v besedi »Naklo« (indoevrop. koren a k = Spitze) in v »oklo« Eberzahn in tudi »ein aus dem Flusse hervorragender spitziger Fels«. (Glej več o tem Kres VI. l. D. Trstenjak, Zgodovina farâ ljubljanske škofije [ocena], str. 92).

Bâča.

Ne visoko sedlo, najpripravnejši prehod iz Bohinja na Goriško, in na goriški strani tudi malo selo precej visoko v gori se zove Bâča. V gorjanski županiji pri Bledu je to tudi rodbinsko imé, Báčman (on), Bâča (ona). Mislim, da se ne motim preveč, ako menim, da je Bača toliko, kot planina. Miklošič ima v etimolog. slovniku sledeče: bačĭ: srb. bač, Senner, stanar, bača, bačija Sennerei; bulg, bačilo, ovile; češ. bača, Oberschäfer; slovaš. Schäfer; pol. baca Schäfer. Beseda se nahaja tudi v albanščini in rumunščini, kjer pomenja i: »starejši brat«. Miklošič misli, da je prišla iz rumun. ali alb. v slovanščino. [Prip. vredn.: Bača se imenuje tudi voda, ki teče od Podbrda proti Sv. Luciji. Menimo, da je voda dala ime selu Bači. Primeri vasi ob izviru rek: Sovre, Sovrice, Bistrice, Pešate, Krke itd.]

Frtúna.

Če greš od Bleda proti Gorjam in kreneš iz Spod. Gorján po cesti, ki pelje čez Poljane na Javornik, prideš skoro za vasjo na vrh klanca, na katerem so ob cesti tri hiše. Za drugo hišo, kjer je gostilna, se obrne glavna cesta proti zahodu, a proti vzhodu ti kaže napis pot v Vintgar, v imenitno sotesko mrzle Rádovine, ki se vije precej globoko pod teboj. Ta klanec in ob jednem ves oni obdelani precej vzvišeni hrbet s hišami vred se glasi v narodovih ustih: Frtúna. Začetnica sama vže kolikor toliko pové, da je beseda težko domačega izvóra. Na kako pokvarjeno »vrtúno«, t. j. kjer se »svet zavrti«, kakor je nekdo trdil, je po moji glavi težko misliti, ko je daleč in blizu na okoli dosti lepih in pristnih »V r t á č«. Ker je kraj na vetru, lehko sklepamo, da se po njem imenuje. In res, ponekod, n. pr. na Dolenjskem, v Trubarjevem rojstnem kraju, še govore fortuna v pomenu veter, vihar, in tudi Trubar sam rabi besedo v tem pomenu. (Glej Fr. Levec, die Sprache in Trubers »Matthäus« Jhrsb. Oberrealsch. in Laibach 1878, stran 30). Tudi v srbščino, bulgarščino in turščino je prišla ta beseda iz laščine. (Mikl. Etym. W. str. 58). [Ali se zasledé ondi kake izkopine? Rimska utrdba? — Uredn.].

Múžákla.

Tako se zove (narod izreka: M'žákva) pogorje, ki se vleče med Radovino in Korensko Savo ali Dolinko, od izliva potoka Radovine pa do Mojstrane, ali boljše do najnižjega mesta tega gorstva, do nizkega sedla, čez katero pelje pot iz Mojstrane v Radovino in se zove Tnâlo (iz slovan. kor. ten. prim. stsl. tęti, caedere, in »tnalo« = les, na katerem cepijo drva; drugje tudi prostor, kjer se sekajo drva; in kraj. ime v Dalmaciji; Knin, *τνῆνα* etc.).

Poleg različnih razlag tega imena je jedino pravilna Trstenjakova, ki izpeljuje to imé iz korena »mig = aquam effundere, torej Mužakla ali Mižakva (kakor on piše) »mons aquam effundens«. (Iz potne bisage. Prijazni dopisi do strica Brcka Dragana v Vrbovcu. Vicko, Novice 1859, str. 109). Ime tedaj spada h korenu slav. mїz — (mъz; z je palatalni gh), iz katerega so nastale besede v vseh drugih slovanskih jezikih in se nahajajo iz istega kor. tudi v druzih indoevrop. jez. Od tod sloven. mzêti, sprudeln, mužen, saftig; muža, Sumpf, in ime na češkem Mže, Mdes etc. (Mikl. Etymol. Wrtb. pod mїz str. 209). Semkaj spada tudi ime vasi: Múže blizu Záspega.

Pokljúka

se zove že zgoraj omenjena visoka planota, jugovzh. od Triglava. Beseda obstoji iz debla kljuka, iz katerega je v stsl. glagol kljukati »strepitare«, srb. ključati, wallen, klučao, siedend, rus. ključь. Quelle, eigentl. die Lautsprudelnde, voda ključi vъhodjašči (Pamjatniki otrečennoj ruskoj literatury, Sktpeterburg 1863. 2. 146), pa tudi samo okraj, okrožje (Gebiet, Gau. [Prim. Miklošič, Etymol. Wtb. pod — kljuka — in Handwtb. d. russ. Spr. v. Bockh, Frey, Messer). Tako bi pomenilo prvotno Pokljúka to, kar pomeni Mužákla, ali pa ime Črtéž, ki se nahaja za neki kraj na Pokljuki, (drugje tudi Čretež iz kor. čertъ, novosl. črêt sumpfige Waldung, rus. čeret, scloenus) t. j. vode, studencev bogat kraj! (Prim. U. Jarnik, Versuch eines Etymologikons der slov. Spr. Klgf. 1832. str. 217; Miklošič, die slav. Ortsnamen aus Appel. II. str. 154 in Kres l. VI. str. 202, opomba 2. pod črto).

Tudi v gorjanski županiji se imenuje neki kraj Ključe, pravilno bi bilo knjižno: Kljuke (?), sing. Kljúka, ki po svojem značaju odgovarja temu prvotnemu pomenu korena. (Konec prih.)

Nekoliko opazk k sestavku »Laibach in Urkunden des königlichen Bibliotheks-Archives in Venedig«, katerega je spisal dr. Oskar Gratzy v Mitth. des Musealvereines f. Krain, IX. Jahrg. (1896), str. 11—14.

V rečenem sestavku ste natisnjeni dve listini in pa tri druge zgodovinske notice.

I.) Kar se tiče listine z dne 18. nov. 1269, naj omenim, da jo pozna tudi Valentinelli, Regesta doc. Germ. hist. illustr., str. 450, št. 228. Ponatis v Mitth. ni brez napak. Str. 11, v. 24 bi moralo stati »Verlocho«, ne pa »Valocho«; str. 12, v. 5 »claviger«, ne pa »clariger« itd.

II.) Zgodovinska notica iz leta 1358. ne spada tu sem, ker »Jacobo Purgani de Laybach« ni bil iz kranjske Ljubljane, temuč iz vasi »Laipacco« tik furlanskega mesta Vidma (Udine). Tudi drugi kraji, ki so v notici omenjeni, so blizu Vidma. »Civitas Austriae« je Čedad, »Goritia« je furlanska vas Gorizzo, »Serris« pa (mogoče, da je slabo prepisano) morebiti Selvis med Vidmom in Čedadom.

III.) Listino iz leta 1136. poznajo že Cappelletti (Le chiese d'Italia, VIII, str. 200), Schumi (Urk. und Reg. B., I, str. 90, št. 80) in Valentinelli (Regg. str. 418, št. 128).

IV.) O notici pod št. IV. (str. 12) velja to, kar sem rekel o notici pod št. II., namreč, da ne spada tu sem. »Tayabobus de Emona« ni bil iz kranjske Ljubljane, temuč iz isterskega Novega Grada (Cittanuova). V srednjeveških spisih se zadnji kraj prav dostikrat zove Emona.

V.) Listino iz leta 1394. omenja Valentinelli, Regg. str. 477, št. 329. Škoda, da so na raznih mestih same pike namesto teksta.

O formalnostih, kako naj se listine izdajajo, ne bom govoril. G. pisatelj naj si vzame za zgled Monumenta Germaniae, Diplomata.

Dr. Fr. Kos.

Cerkev na Jeperci. Na Jeperci, podružnici sorske fare na Gorenjskem, je bila na desni strani na zunanji steni cerkve slika sv. Nikolaja, kateremu je podružnica posvečena. Slika je bila narejena leta 1752., kar kaže kronografikon: DIVe NICoLae sIs qVesVMVs nobIs aVXILIans VbIqVe. Po lanskem potresu je bila cerkev precej poškodovana, in ko so jo popravljali, prebelili so z ostalo cerkveno steno vred žal tudi to skoraj 150 let staro sliko. Na take umetnostne spomenike se pri nas pač še vse premalo pazi! *Vl. Levec.*

Slovenska prisega iz l. 1676. V tukajšnjem vicedomskem arhivu fasc. 21/35 (6) se nahaja slovenska prisega, kakor jo je prisegla Margareta N. dné 11. junija 1676. l. Glasi se: Jest N. Perschesem Gospud Bogu vushega Mogoznimo no lubi Diuizi pres vushega madesa Spozetti Inu Matheri Basie Marie, inu Shem Suetnikam Inu angelzam Basim ena prauo zisto inu restnizno Persego, De Jess ad maiiga ranziga Mosha denario, ne sama alli schos druge ludie nez nissem prez vuschelle; tudi nauem, kam Scha te denarie perschle. Koker meni etc. — Pravopis je, kakor se vidi, uprav barbaričen. *V. Levec.*

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VI. **1896.** **Sešitek 3.**

Iz domače zgodovine.

IV.

Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino?

Spisal dr. Fr. Kos.

(Konec.)

Od leta 595. naprej se Slovenci večkrat omenjajo v zgodovinskih virih, kako so napadali zemljo svojih sosedov ali pa morali odbijati navale svojih nasprotnikov.

Leta 596. so Bavarci napadli Slovence, a ti so s pomočjo Obrov odbili naskok sovražnikov.[1])

Meseca maja leta 599. je pisal papež Gregor I. eksarhu Kaliniku, kateri mu je bil pismeno naznanil, da je premagal Slovane.[2]) Ni mogoče določiti, so li bili ti Slovani Slovenci, ali ne.

Meseca julija leta 600. je pisal rečeni papež solinskemu škofu Maksimu, da je jako potrt in vznemirjen zarad Slovanov, ker so začeli skozi Istro siliti v Italijo.[3])

[1]) Paul. Diacon., De gest. Langob., IV, c. 10. — Rečeni pisatelj, ki to pripoveduje, pravi potem v naslednjem poglavju, da je takrat (»hac etiam tempestate«) umrl frankovski kralj Hildepert. Omenil sem že, da je umrl ta kralj leta 596. Brez dvoma je bil tudi tega leta boj med Slovenci in Bavarci.

[2]) Mansi, Concil. coll., X, str. 117.

[3]) »Et quidem de Sclavorum gente, quae vobis valde imminet affligor vehementer et conturbor. Affligor in his quae iam in vobis patior: conturbor, quia per Istriae aditum iam Italiam intrare coeperunt.« (Mansi, Conc. coll., X, str. 231.)

Okoli leta 602. so napadli Langobardi, Obri in Slovenci Istro ter po njej ropali in požigali.[4])

Leta 604. so vzeli Langobardi s pomočjo Slovencev, katere so jim Obri poslali, Cremono, Mantovo in še dva druga kraja.[5])

Okoli leta 611. so Slovenci pri Innichenu premagali bavarskega vojvodo Garibalda, sina vojvode Tasilona I., ter opustošili bavarske meje. Ko so Bavarci zbrali svoje moči, vzeli so plen sovražniku ter ga pregnali iz svoje dežele.[6])

Leta 612. so Slovenci napadli Istro, jo opustošili ter pobili mnogo sovražnikov.[7])

Okoli leta 620. je utekel Lopichis, praded langobardskega pisatelja Paula Diacona, iz oberske sužnosti ter prišel potem v pokrajino Slovencev, kjer se ga je usmilila neka stara Slovenka, ki mu je pokazala pot v Italijo.[8])

Leta 623. so se vzdignili Slovenci in drugi Slovani zoper Obre, svoje tlačitelje. Vodil jih je bivši trgovec Samo, katerega so Slovani potem postavili za svojega kralja. Slovani so premagali Obre ter se osvobodili njih nadoblasti.[9])

Leta 629. so prosili narodje, ki so živeli ob oberski in slovanski meji (namreč nemški Bavarci) frankovskega kralja Dagoberta, da bi jim zavaroval hrbet ter spravil pod svojo oblast Obre, Slovence in druge narode tje do zemlje rimske oblasti.[10])

---

[4]) Paul. Diacon., De gest. Langob., IV, c. 24.

[5]) Ravno tam, IV, c. 28.

[6]) Ravno tam, IV, c. 39.

[7]) Ravno tam, IV, c. 40.

[8]) Ravno tam, IV, c. 37.

[9]) Chronic. Fredegarii Scholast., IV., c. 48.

[10]) Chronic. Fredegarii Scholast., IV, c. 58. (Mon. Germ. Script. rer. Meroving., II, p. 150): »Dagobertus cum iam anno septimo regnans... Timorem vero sic forte sua concusserat utelitas, ut iam devotione adreperint suae se tradere dicionem; ut etiam gente, que circa limite Avarorum et Sclavorum consistent, ei prumptae expetirint, ut ille post tergum eorum iret feliciter, et Avaros et Sclavos citerasque gentium nationes usque manum publicam suae dicione subiciendum fiducialiter

Leta 631. se napoti frankovski kralj Dagobert nad Slovane, katere je vodil kralj Samo. Dagobert pregovori tudi Langobarde in Alamane, da so mu šli pomagat. Langobardi so brez dvoma napadli Slovence ter jih tudi premagali. Ker pa je bila glavna frankovska vojska v tridnevni bitki pri Wogastisburgu popolnoma uničena, zato tudi Langobardom ni nič koristila njih hrabrost.[11])

Istega leta je prišlo 700 Bolgarov, katere je vodil Alciok ali Alzeko k vojvodi Valuku na slovensko zemljo, kjer so bili gostoljubno sprejeti. Pozneje (okoli leta 663.) so se napotili ti Bolgari v Italijo.[12])

Okoli leta 664. je zbežal Varnefrid, sin furlanskega vojvode Lupa, k Slovencem na Koroško ter si hotel z njih pomočjo podvreči Furlanijo. Ko se je vrnil v svojo domovino, napadli so ga Furlani ne daleč od Čedada pri gradu Nimisu ter ga umorili.[13])

Okoli leta 664. so hoteli Slovenci napasti Čedad, a bili so odbiti pri Briščah.[14])

Okoli leta 705. pridero Slovenci v Furlanijo ter premagajo svoje nasprotnike tako popolnoma, da je bilo v bitki uničeno vse furlansko plemstvo. Tudi furlanski vojvoda Ferdulf je bil ubit.[15])

---

spondebant.« — Glej tudi Gesta Dagoberti I. regis Franc., c. 22. — Z izrazom »manus publica« zaznamenuje Fredegar rimsko (grško) oblast. Ako govori Fredegar tu o Slovanih, katerih bivališča so segala »usque manum publicam«, misliti nam je v prvi vrsti na Slovence, katerih naselbine so se razprostirale na severozahodu do bavarske meje, na jugu pa do grške oblasti v Istri.

[11]) Chronic. Fredegarii Scholast., IV, c. 68. — Gesta Dagoberti I. reg. Franc. c. 27. — Convers. Bag. et Carant., c. 4.

[12]) Chronic. Fredegarii Scholast., IV, c. 72. — Paul. Diacon., De gest. Langob., V, c. 29.

[13]) Paul. Diacon., op. cit., V, c. 22.

[14]) Paul. Diacon., op. cit., V, c. 23. — Brišče so vas na zemlji beneških Slovencev.

[15]) Paul. Diacon., op. cit. VI, c. 24.

Okoli leta 720. prihrumé Slovenci znova v Furlanijo. Prišlo je do boja pri Lavarianu. Nato je furlanski vojvoda Pemmon na bojišču sklenil mir s Slovenci.[16])

Okoli leta 725. so Slovenci pridrli na Solnograško ter tu razrušili cerkev sv. Maksimilijana.[17])

Okoli leta 737. se je furlanski vojvoda Pemmon zameril langobardskemu kralju Liutprandu. Pemmon je hotel nato s svojimi pristaši zbežati v deželo Slovencev, kar pa se ni zgodilo, ker mu je kralj prej odpustil.[18])

Okoli leta 738. je napadel furlanski vojvoda Ratchis kranjsko deželo, domovino Slovencev.[19])

Leta 743. se je bavarski vojvoda Odilon bojeval s Franki. Na pomoč so mu prišli Sasi, Alemani in tudi Slovani.[20]

Med letom 743. in 765. so Obri napadli korotanske Slovence, katerim je takrat vladal vojvoda Borut. Ta se je obrnil do Bavarcev ter jih prosil pomoči. Vsled tega so Slovenci postali odvisni od njih, oziroma od Frankov.[21])

---

[16]) Paul. Diacon., op. cit. VI, c. 45. — Lavariano je vas med Vidmom in Palmanuovo na Furlanskem.

[17]) Breves notitiae, c. 2 in c. 6. (Juvavia, Anhang, str. 33 in 35.) — Cerkev sv. Maksimilijana je bila v sedanjem Bischofshofenu, ki leži v Pongau-u blizu Salice. — Zgoraj omenjeni napad se je vršil na vsak način med letom 716. in 745. Leta 716. je še živel bavarski vojvoda Teodon, oče vojvode Teodeberta. Zadnji je podelil rečeni cerkvi nekoliko posestev. Leta 745. je Virgilij postal škof v Solnogradu ter potem znova postavil imenovano cerkev, ko je bila več let (»multis temporibus«) podrta.

[18]) Paul. Diacon., De gest. Langob., VI, c. 51.

[19]) Paul. Diacon., De gest. Langob., VI, c. 52.

[20]) Ann. Mettenses a. 743. (Mon. Germ. Script. I, p. 327.) — Ti Slovani so bili najbrže korotanski Slovenci.

[21]) Conv. Bag. et Carant., c. 4. (Mon. Germ. Script. XI, p. 7.) — Besede »servitutique eos regum subiecerunt« kažejo, da so bili Bavarci takrat, ko so pomagali Slovencem zoper Obre, že odvisni od frankovskih kraljev. Ker se je pričela ta odvisnost leta 743., smemo trditi, da so Slovenci zgubili svojo samostalnost po navedenem letu. Iz stavka »permissione domni Pippini regis ipsis populis petentibus redditus est eis Cheitmar christianus factus« pa je razvidno, da je Hotimir postal

Ne bom našteval raznih citatov za poznejšo dobo slovenske zgodovine, ker mislim, da ti popolnoma zadostujejo. Ker ima ta razprava namen dokazati, da so Slovenci prišli šele proti koncu šestega stoletja v svojo sedanjo domovino, zato ne smem na tem mestu obširneje govoriti o njih najstarejši zgodovini, katera sega do tistega časa, ko so zgubili svojo samostalnost ter postali odvisni od Bavarcev in Frankov. Vendar naj navedem nekoliko črtic.

Omenil sem zgoraj, da so se okoli leta 602. in leta 604. Slovenci, Obri in Langobardi skupno bojevali z byzantinsko (rimsko) vojsko, ali pa se vsaj med seboj podpirali, če je hotel kdo napasti grško oblast. Slovenci, Obri in Langobardi so bili agresivni ter si hoteli priboriti novih zemelj, Rimljanje pa so bili defensivni, odbijali so napade tujih barbarov ter branili meje svoje domovine. Jasno je, da je takrat vladalo prijateljstvo med Obri, potem od njih odvisnimi Slovenci in pa med Langobardi. Na eni strani vidimo katoliške Rimljane, na drugi pa nekatoličane, namreč poganske Obre in Slovence ter arijanske Langobarde. Zadnji so na vso moč podpirali beneške in isterske razkolnike, kateri so se zarad treh poglavij odcepili od Rima. Slovenci so se v tem času večkrat bojevali z Bavarci; tam pa, kjer so mejili z Langobardi, je vladal mir.

Imamo pa še druge dokaze o takratnih prijateljskih razmerah med Obri in Langobardi. Okoli leta 601. je poslal langobardski kralj Agilulf oberskemu kakanu rokodelce, da so mu tesali bojne ladje.[22]) Okoli leta 602. so bili poslanci langobardskega kralja pri Obrih, da bi sklenili z njimi staro prijateljstvo za večne čase. Nato je šel tudi poslanec oberskega kakana z istim namenom h kralju Agilulfu.[23])

---

slovenski vojvoda za časa kralja Pipina. Ker je ta umrl leta 768. in ker je pred Hotimirom vladal Slovencem tri leta vojvoda Gorazd (Kakacij), moral je vojvoda Borut živeti pred letom 765. Pred tem letom so ga tedaj tudi Obri napadli.

[22]) Paul. Diacon., De gest. Langob., IV, c. 20.

[23]) Ravno tam, IV, c. 24.

Leta 604. je zveza med Obri in Langobardi, sklenjena za večne čase, še trajala,[24]) a kmalu potem je prenehala. Okoli leta 610. se je že gojilo sovraštvo med tema dvema narodoma. Oberski kakan je takrat z veliko vojsko napadel beneško zemljo ter se med drugimi mesti polastil tudi Čedada.[25]) Kralj Agilulf je kmalu potem začel sklepati mir z grškim cesarjem.[26]) Mogoče je, da so se politične razmere med Obri in Langobardi predrugačile vsled tega, ker so takrat postali Langobardi in njih kralj katoličani ter se vsled tega tudi bolj približali katoliškim Rimljanom.

Trdil sem, da so Obri, ko so se polastili Panonije in Dacije, podpirali razširjanje Slovanov po svojih deželah. Brez dvoma so se tudi Slovenci pod nadzorstvom Obrov polastili pokrajin, po katerih žive še dandanes, ali pa so vsaj po njih stanovali pred tisoč leti. Ne moremo si misliti, da bi bili Obri zatirali Slovence in druge Slovane precej v začetku, ko so se ž njimi sešli, ker na ta način bi jih gotovo ne bili zvabili na svojo zemljo. Lahko rečemo, da so Obri izprva podpirali Slovence ter jim šli na roko, kolikor jim je bilo mogoče. Ko so leta 596. Bavarci napadli Slovence, pomagali so tem Obri, da so odgnali sovražnike.[27]) Da so bili Slovenci takrat odvisni od Obrov, ni težko dokazati. Navedem naj le to, da so leta 604. Obri poslali Slovence Langobardom na pomoč.

Pozneje so začeli Obri hujše pritiskati na podložne Slovane in tedaj tudi na Slovence. Zdi se mi sicer, da Fredegar prečrno opisuje, kako so Obri zatirali Slovane. Na vsak način je postal oberski jarem tako težak, da so se ga hoteli znebiti Slovenci in drugi Slovani, kar se je tudi leta 623. zgodilo.[28]) Slovenci so služili Obrom k večjemu 55 let, morebiti pa nekoliko manj.

---

[24]) Ravno tam, IV, c. 28.
[25]) Ravno tam,. IV, c. 37.
[26]) Ravno tam, IV, c. 40.
[27]) Ravno tam, IV, c. 10.
[28]) Chronic. Fredegarii Scholast., IV, c. 48.

Z letom 623. se pričenja v zgodovini Slovencev nova doba, namreč doba samostalnosti, katera je trajala poldrugo stoletje. Slovenci, Čehi in del polabskih Slovanov so si postavili takrat skupnega kralja, kateri jim je vladal 35 let (623—658). Pod Samovim vodstvom so rečeni slovanski narodje premagali najprej Obre, potem pa še Franke. Slovenci so v miru živeli ves čas njegovega vladanja. Iz dobe Samovega kraljevanja nam zgodovina ne poroča, da bi bili Slovenci kdaj napadli svoje sosede, kakor Langobarde in Bavarce, a tudi ti so bili mirni. Najbrže Samo ni dovolil svojim podložnikom, da bi se po nepotrebnem vojskovali z bližnjimi narodi, ti pa se morebiti niso upali prestopiti mej njegove države, ker so se ga brez dvoma bali.

Nekateri zgodovinarji so trdili, da je pač Samo vladal na Češkem, ne pa tudi Slovencem. Ni težko dokazati, da so se motili. Jako zanesljiv vir, Conversio Bagoariorum et Carantanorum, pravi nam kar naravnost, da je bil Samo vladar korotanskim Slovencem.[29]) Drug vir, Fredegarjeva Kronika, pa omenja, da je pregovoril frankovski kralj Dagobert tudi Langobarde, da so šli nad Slovane.[30]) S katerimi Slovani naj bi se bili Langobardi vojskovali, ako ne s Slovenci?

Pa tudi, ko bi o kralju Samu ne vedelí ničesar, morali bi trditi, da je neka mogočna roka osvobodila Slovence oberskega jarma. Dokazati se da, da so bili Slovenci izprva podložni Obrom, poznejc pa ne več. Leta 631. so bili Slovenci neodvisni od Obrov in Bavarcev, ker drugače bi ne bili iskali pri njih zavetja tisti Bolgari, ki so morali najprej bežati z oberske, potem pa tudi z bavarske zemlje. A tudi pozneje so bili samostojni nasproti Bavarcem, kar kaže to, da so opustošili okoli leta 725. v njih deželi ležeče kraje. Svobodni

---

[29]) Op. cit., c. 4: »Temporibus gloriosi regis Francorum Dagoberti Samo nomine quidam Sclavus manens in Quarantanis fuit dux gentis illius.«

[30]) Chronic. Fredegarii Scholast., IV, c. 68 (Monum. Germ. Script. rer. Meroving. II, p. 154): ». . . . . et Langobardi solucione Dagoberti idemque osteletur in Sclavos perrixerunt.«

so bili tudi nasproti Obrom, ker drugače bi ne bili ti napadli slovenske zemlje za časa vojvode Boruta. Tisti Slovenci, ki so leta 796. pod poveljstvom svojega vojvode Vojnomira pomagali Frankom potolči Obre,[31]) gotovo niso bili odvisni od Obrov, ker drugače bi morali tem pomagati. Ravno tako so bili Slovenci samostojni nasproti Langobardom, kar pričujejo razni boji med obema narodoma v teku sedmega in osmega stoletja.

Korotanski Slovenci se imeli svoje vojvode (»duces«). To dostojanstvo se ni odstranilo tudi takrat, ko jim je vladal kralj Samo. Kakor je v tistem času razun kralja ukazoval polabskim Srbom tudi njih vojvoda Drvan,[32]) tako tudi Slovencem njih vojvoda Valuk.[33]) Iz osmega in devetega stoletja nam je znanih več slovenskih vojvod, kakor Borut, Gorazd, Hotimir in drugi.[34])

Važen činitelj pri vsakem narodu je njegova vera, naj si bode že krščanska, židovska, mohamedanska ali pa poganska. Znano je, da se ljudje navadno kaj trdo drže svojega verskega prepričanja in svojih običajev. Mogoče je, da posamezni človek v kratkem času premeni svoje nazore o božjih rečeh; drugače pa je, ako imamo opraviti z vsem narodom. Zgodovina nam kaže, da se posebno krščanstvo ni dalo lahko zatreti tam, kjer se je do dobrega ukoreninilo. Le za malo slučajev vemo, da se je kak narod, ki se je bil oklenil katoliške vere, potem udal malikovalstvu.

Zgodaj se je začelo razširjati krščanstvo po naši domovini. Kaj vspešno je napredovalo že v prvem in drugem stoletju, še bolj se je utrdilo v tretjem, v četrtem pa se je moralo poganstvo za vselej umakniti Kristusovi veri. Kako se je krščanstvo razcvitalo, dokazujejo nam kristijanski spo-

---

[31]) Ann. Lauriss. a. 796. — Ann. Tiliani, a. 796 (797).

[32]) Chronic. Fredegarii Scholast., IV, c. 68.

[33]) Chronic. Fredegarii Scholast., IV, c. 72.

[34]) Conv. Bag. et Carant., c. 4 i. d. — Glej tudi Spomenico tisočletnice Metodove smrti, str. 108.

meniki, lepo razviti meniški stan, mnogobrojni mučeniki in precejšnje število novih škofij.[35])

V Ogleju sta že v prvem stoletju po Kristusu sv. Hermagora[36]) in sveti Fortunat oznanovala evangelijski nauk ondotnim prebivalcem, ki pa niso bili Slovenci. Iz tega mesta in iz Sirmija se je širilo krščanstvo po Istri, Panoniji in Noriku. Odveč bi bilo, ko bi hotel našteti imena raznih krščanskih mučenikov, kateri so bili v prvih treh stoletjih po naših krajih umorjeni zarad svoje vere. Lepo število imen nam navaja Fekonja,[37]) a reči moram, da so dotična imena večinoma latinska in grška, slovensko ni nobeno.

Ko je leta 323. rimski cesar Konstantin premagal svojega nasprotnika Licinija, bilo je jasno, da se tudi poganstvo ne bo moglo več držati med mejami rimske države. Kristusova vera je sedaj dobila prednost pred vsemi drugimi verami. Kristijanom ni bilo treba več opravljati božje službe v podzemeljskih jamah, temuč v lepih cerkvah. Ajdovske templje so pogostokrat prezidali v krščanske veže.

Da se je po naši domovini prebivalstvo odreklo poganski veri, kažejo med drugim razne škofije, katere je bilo treba ustanoviti. Jako stari ste bili škofiji v Ogleju in Sirmiju. V Sisciji (sedanjem Sisku pri izlivu Kolpe v Savo) je vladal škof Kvirin, katerega so zarad njegove vere vtopili pri Sabariji leta 303. Prezreti ne smemo škofije v Poetoviju (sedanjem Ptuju), kjer je delal za blagor svojih ovčic sv. Viktorin, učen pisatelj, ki je moral preliti svojo kri za sveto vero najbrže leta 303.[38]) Kar se tiče škofije v Tiburniji ali Teurniji, omenil sem jo že večkrat v tej razpravi.

---

[35]) Glej spis Andreja Fekonje »O začetkih kristjanstva na Slovenski zemlji« v Letopisu Matice slov. za leto 1882. in 1883., str. 163—194.

[36]) Napačno je, ako kdo izvaja besedo »Hermagoras« iz izrazov »grm« in »gora«, ker Hermagoras je grško ime.

[37]) Op. cit., str. 176.

[38]) Temeljito delo o sv. Viktorinu je spisal sedanji mariborski škof, dr. M. Napotnik, pod naslovom »Sveti Viktorin, škof Ptujski, cerkveni pisatelj in mučenec«. Dunaj 1888, 8°, 280 stranij.

Te in tudi druge škofije, katerih tu nisem navedel, dokazujejo, da je bilo krščanstvo po naših krajih v četrtem stoletju že prav dobro uravnano.

Ľeta 325. je bil cerkveni zbor v Nicaeji, leta 344. v Sredcu (Sardica) na sedanjem Bolgarskem in leta 381. v Ogleju. Teh cerkvenih zborov so se udeleževali tudi panonski in noriški škofje s svojo duhovščino.

Na panonskih tleh sta se rodila dva imenitna moža katoliške cerkve. Prvi je bil sv. Martin, pozneje škof v Toursu na sedanjem Francoskem, doma v panonskem mestu Sabariji; drugi je bil slavni cerkveni očak in pisatelj, sv. Hieronim, čegar zibel je tekla v panonskem mestu Stridonu. Prvi je živel od 316—400, drugi pa od 331—420.

Kako je bilo krščanstvo urejeno po Noriku v drugi polovici petega stoletja, razvidno je iz životopisa sv. Severina, katerega je sestavil njegov učenec Eugippius. Na podlagi tega spisa in drugih virov je Al. Huber[39]) precej natančno narisal cerkveno življenje po rečeni pokrajini za časa sv. Severina. Po Huberjevi razpravi je Fekonja[40]) na kratko opisal takratne verske zadeve z besedami: »Skoro povsod, kder se v tem spisu omenjajo cerkve in kristjanske občine v Noriku, nahajamo tam tudi mašnike z dijakoni in subdijakoni ter nižjimi duhovniki doli do cerkvenega vratarja. Imenuje nam se več samostanov in celic za moške; a tudi Bogu posvečenih devic ne manjka. Samostani imajo svoja zakonita posedstva, in njih stanovniki niso samo bogomolci in duhovadci, temveč kot apostoli delujejo za blagor ljudstva ter podpirajo posebno uboge in zatirane. Govori se o posebnih cerkvah, odločenih za krščevanje in dušoskrbje, ter o molilnicah ali podružnicah za redovnike in svetovnjake. Božja služba je v popolnem redu; vrši se zjutraj in zvečer, sv. maša se služi, cerkveno petje se goji, psalmi se pevajo, skupne molitve se opravljajo,

---

[39]) Geschichte der Einführung u. Verbreitung des Christenthums in Südostdeutschl., I, str. 341—382.

[40]) Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 193.

jedi in pijače se blagoslavljajo, daruje se v sklad itd. Mrliči se pokopavajo včasi slovesno, in v navadi so mrtvaška opravila in obletnice po mrtvih. Isto tako se v obče časté svetniki, mučeniki in njihovi ostanki. Umirajočim se daje sv. popotnica. Bogoslužni obredi opravljajo se tudi v najsijajnejšem blišču, mnogo sveč gori, in v rabi je dragocena cerkvena priprava in obleka. Nadalje doznajemo propise o cerkvenem redu, o trdem postu, posebe o 40dnevni postni dôbi s pritrganjem jedi in pijače; potem, kako verni posvečujejo nedelje in druge cerkvene praznike, kako romajo k svetinjam mučenikov; sploh kaže nam se bogato razvito kristijanstvo in cerkvenstvo.«

Potem Fekonja[41]) še pristavlja: »No, ako imamo take osvedočevalne dokaze o povse dovršenem krščanskem življenju daleč tam na severu, to moremo pąč isto in še z boljšim pravom trditi tudi o južnih, ognjiščem krščanstva mnogo bližjih krajih.«

Sto let pozneje, odkar je sv. Severin († 482) deloval po Noriku, bil je sad njegovega truda popolnoma uničen po vseh tistih straneh, kjer nahajamo sledí slovenskega življa v sedmem in osmem stoletju. Opustošene so bile škofije, samostani podrti, duhovniki pregnani, cerkve porušene ter kristijanski prebivalci pobiti ali pa kot sužniki zmagovitih Slovencev in Obrov brez vsakega vpliva.[42]) Po pokrajinah, kjer so takrat stanovali Slovenci, ni se dvesto let več razlegalo cerkveno petje, molitve so utihnile, božja služba se je opustila in nobeden se ni zmenil za nedelje in krščanske praznike.

Ako je res, da so Slovenci bivali po svoji sedanji domovini že za časa Rimljanov, kako je pač mogoče, da so

---

[41]) Letopis Matice slov. za 1882. in 1883., str. 194.

[42]) Take sužnike so Slovani in Obri za dober denar radi prodajali drugam. Znano nam je, da je papež Ivan IV. poslal leta 641. ali pa 642. opata Martina v Istro in Dalmacijo ter mu tudi izročil mnogo denarja, s katerim naj bi odkupil od sovražnikov vjete ljudi. — Vita Joannis papae IV. (Mansi, Concil. coll., X, str. 679.): »Hic (Joannes) temporibus suis misit per omnem Dalmatiam seu Istriam multas pecunias per sanctissimum et fidelissimum Martinum abbatem propter redemptionem captivorum, qui depraedati erant a gentibus.«

kar naenkrat odpadli od Kristusove vere ter uničili vse, kar je bilo po njih deželah v kaki zvezi s katoliško cerkvijo! Pa tudi, da bi se bili v istini odpovedali krščanstvu, ne morem si misliti, ako imam pred očmi versko gorečnost katoličanov tistega časa, da bi bili kaj takega storili vsi od prvega do zadnjega, posvetni in duhovniki. Nekateri bi bili pač ostali zvesti katoliški stvari ter si iskali zavetja v Italiji, ako bi se jim ne bilo zdelo varno v domovini.

Ako bi bili kar mahoma vsi Slovenci obrnili hrbet rimski cerkvi in takratnemu papežu Gregorju I. Velikemu, ki je vladal od 590—604, gotovo bi bil ta vsled tega potrt in žalosten ter bi bil skušal naše prednike z raznimi prošnjami in pismi znova pridobiti krščanstvu. Ohranilo se nam je nad 900 pisem in pisemskih odlomkov tega papeža,[43]) a v nobenem ni omenjeno, da bi se bili takratni prebivalci Norika in Panonije izneverili katoliškim načelom. Nasproti pa čitamo, da izraža papež Gregor I. v svojih pismih veselje, ako so bili Slovani tepeni,[44]) sočutje, ako mora katoliški škof zarad Slovanov trpeti, ter bojazen, da bi Slovani ne pridrli celo v Italijo.[45]) V nekem pismu do illyrskih škofov pravi, da naj skrbé ti posebno za tiste sobrate, katerim so sovražniki (brez dvoma Slovani in Obri) vzeli njih stolice ter jih pregnali.[46]) Ako je papež Gregor I. mnogo pisem spisal zarad isterskih in beneških prebivalcev, kateri se samo v treh točkah niso vjemali z nauki rimske cerkve, lahko trdimo, da bi bil poslal še več pisem v Norik in Panonijo, ako bi se bili res ondotni prebivalci odrekli krščanstvu. Vendar se to ni zgodilo, ker je že nekaj let prej prenehalo vsako občevanje med Rimom in Norikom. Iz listine cesarja Karola Velikega z dné 14. junija leta 811. je razvidno, da so oglejski patrijarhi imeli zvezo s

---

[43]) Jaffé, Regesta pont. Rom., ed. 1885, I, str. 143—219, št. 1066 do 1994.

[44]) Mansi, Concil. coll., X, str. 117.

[45]) Mansi, Concil. coll., X, str. 231.

[46]) Mansi, Concil. coll., IX, str. 1065.

Karantanijo nekako do leta 568.[47]) Odkar pa so se ondi naselili Slovenci, bil je konec njih oblasti po rečeni zemlji. Mnogo let je bila potem Karantanija zgubljena za oglejske patrijarhe, zgubljena je bila pa tudi za rimske papeže.

Ni mi težko dokazati, da so bili Slovenci v sedmem in osmem stoletju po Kristusu malikovalci.

Poganske vere so bili v rečeni dôbi slovenski vladarji, kakor n. pr. njih kralj Samo. Frankovski poslanec Sicharij je trdil, da Samo ne more biti kralju Dagobertu prijatelj, ker ne gre, da bi se kristijanje zvezali s (poganskimi) psi.[48]) Samo je imel dvanajst ženâ, kar se nič prav ne vjema z nauki katoliške cerkve.[49]) Malikovalci so bili tudi razni slovenski vojvode do Gorazda, sina vojvode Boruta, ki je vladal okoli leta 750.[50]) Znano je, da je bil vojvoda Pribina, ki je v sredi devetega stoletja gospodoval panonskim Slovencem okoli Blatnega jezera, v svoji mladosti še pogan.[51]) Njegov sin Kocel je bil sicer katoličan, vendar se ni mogel popolnoma otresti poganskih navad. Kakor kralj Samo, tako je hotel tudi on imeti po več žena. Papež Ivan VIII. mu je okoli leta 873. zarad tega poslal posebno pismo.[52])

---

[47]) »Nam Vrsus patriarcha antiquam se auctoritatem habere asserebat et quod tempore antequam Italia a Longobardis fuisset inuasa, per synodalia gesta que tunc temporis ab antecessoribus suis Aquilegensis ecclesie rectoribus agebantur, ostendi posse, predicte Karantane prouincie ciuitates ad Aquilegiam esse subiectas.« — Listino so ponatisnili Hansiz (Germ. sacra, II, str. 120.), Kleinmayrn (Juvavia, Anh., str. 61, št. 16.), Boczek (Cod. dipl. Mor. I, str. 9, št. 13.), Cappelleti (Le chiese d' Italia, VII, str. 105.), Zahn (Urkb. f. Steierm., I, str. 5, št. 4.), Schumi (Archiv, I, str. 58, št. 23.), Ankershofen (Gesch. v. Kärnten, II, Reg. u. Urk., str. 9, št. 7.)

[48]) Chron. Fredegarii Scholast. IV, c. 68: »Non est possebelem, ut christiani et Dei servi cum canebus amicicias conlocare possint.« — Franki so bili v tistem času že kristijanje. Ker je bil Samo še poganski veri udan, je to dokaz, da ni bil frankovskega rodu, temuč Slovan.

[49]) Chron. Fredegarii Scholast., IV, c. 48.

[50]) Conv. Bag. et Carant., c. 4.

[51]) Conv. Bag. et Carant., c. 10.

[52]) Spomenica tisočletnice Metodove smrti, str. 12, št. 7.

A ne samo slovenski vladarji, temuč tudi slovensko ljudstvo je bilo v sedmem in osmem stoletju udano poganski veri. Kako so Slovenci polagoma postali iz malikovalcev kristijanje, razvidno je posebno iz spisa »Libellus de conversione Bagoariorum et Carantanorum«. Imel sem že večkrat priložnost, da sem omenil ta spis, ki je bil sestavljen na podlagi zanesljivih zgodovinskih virov leta 873., tedaj sto let potem, odkar so Slovenci začeli zapuščati stare malike.[53]) Rečeni spis nam precej dobro razjasnjuje, kako so Slovenci postali kristijanje. V njem čitamo, kako sta prišla na Bavarsko kot talnika dva slovenska princa, Gorazd in Hotimir, kako sta se tu poprijela krščanstva in kako sta potem kot vladarja Slovencev podpirala razširjanje Kristusove vere po svoji zemlji. Imenovani spis navaja, kako je solnograški škof Virgilij († 784) pošiljal med Slovence nemške duhovnike, med njimi tudi pokrajinskega škofa Modesta, potem omenja, kje so bile postavljene prve tri cerkve na slovenski zemlji, ter dostavlja, da so se poganski Slovenci večkrat uprli razširjanju nove vere in vplivanju tujih pridigarjev. Zadnji ustanek zoper katoliško vero je nastal po Hotimirovi smrti ter je bil tako silen, da so morali vsi krščanski duhovniki zapustiti deželo. Nekoliko let potem ni bilo med Slovenci nobenega katoliškega mašnika.[54]) Treba je bilo, da je leta 772. šel bavarski vojvoda Tasilon II. s svojo vojsko katoliškim Slovencem na pomoč ter tako dosegel, da se ni pričeto krščanstvo takrat zatrlo.[55])

V spisu »Conv. Bag. et Carant.« beremo, kaj so vse storili za razširjanje krščanstva med Slovenci solnograški nadškofje Arnon (785—821), Adalram (821—836), Liupram

---

[53]) Ravno tam, str. 2.

[54]) Conv. Bag. et Carant., c. 5: »Mortuo autem Cheitmaro et orta seditione aliquot annis nullus presbyter ibi erat.« — Ta stavek pač dovolj jasno kaže, da so bili Slovenci takrat še večinoma pogani, ker več let ni bilo med njimi nobenega duhovnika.

[55]) Ann. s. Rudberti, a. 772 (M. G. SS., IX, 769). — Ann. s. Emmerammi maj. a. 772 (M. G. SS., p. 92).

(836—859) in Adalvin (859—873) ter katere pokrajinske škofe so poslali na Korotansko. Tudi je popisano, kako se je širila katoliška vera po Panoniji v Pribinovi državi. Imenovani spis navaja, kako se je okoli leta 800 prizadeval slovenski vojvoda (grof?) Inko, da bi utrdil katoliško vero med svojimi rojaki.

Dobé se pa še drugi viri, iz katerih je razvidno, da so bili naši predniki še v osmem stoletju udani malikovalstvu. Še celo tisti Slovenci, ki so bivali v bližini katoliških Rimljanov in Bavarcev, se dolgo časa niso dali krstiti.

Omenil sem že, da so poganski Slovenci okoli leta 725. napadli Pongau na Solnograškem, tu razrušili cerkev sv. Maksimilijana ter pregnali ondotne menihe.[56]) Take verske razmere nahajamo tedaj v tistem času na severozahodni strani slovenske zemlje. Ne samo, da še niso bili takrat naši predniki kristijanje, temuč pokazali so s svojim postopanjem še celo veliko nenaklonjenost nasproti katoliškim duhovnikom in cerkvam.

Proti zahodu so se Slovenci razširili do Innichena, ki leži blizu tam, kjer izvira reka Drava. Tudi ondotni Slovenci so bili še leta 770. malikovalci. Bavarski vojvoda Tasilon je vsled tega daroval kraj Innichen in bližnjo okolico do slovenske meje (»usque ad terminos Sclauorum«) opatu Attonu, da bi tu sezidal samostan ter spreobrnil neverne Slovence.[57])

---

[56]) Breves notitiae c. 2. (Kleinmayrn, Juvavia, Anhang, str. 33): »Interea contigit, ut a vicinis Sclavis illi fratres, qui ad Pongov de Salzburgensi sede ibidem destinati erant, inde expellebantur, et ita multis temporibus erat devastata eadem cella propter imminentes Sclavos et crudeles paganos.« — Ravno tam, c. 6 (Kleinmayrn, Juvavia, Anh., str. 35): ». . . . . propter Sclavos crudelissimos paganos eadem cella multis erat temporibus desolata.«

[57]) Glej listino vojvode Tasilona iz leta 770., katero so ponatisnili Meichelbeck (Hist. Fris., I/2, str. 38, št. 22.), Resch (Ann. Sabion., I, str. 669.) in Zahn (Cod. dipl. Austr.-Fris., I, str. 3, št. 2.) — Samostan naj bi se postavil »propter incredulam generationem Sclauanorum ad tramitatem ueritatis deducendam.«

Ozrimo se še na jugozahodno stran, namreč v Istro, kjer so Slovenci prišli v dotiko s potomci nekdanjih rimskih prebivalcev. Tudi tu se naši predniki okoli leta 810. še niso poprijeli krščanstva,[58]) akoravno jim brez dvoma ni manjkalo priložnosti.

Še leta 863., ko sta sv. Ciril in Metod prišla na Moravsko, bilo je kristijanstvo med zahodnimi Slovani le na pol utrjeno. Ljudje so bili pač že krščeni, a manjkalo jim je takih duhovnikov, ki bi umeli njih jezik.[59]) Ko bi bili ti Slovani že več stoletij udani katoliški veri, ne bili bi navezani na tuje, njih jezika nezmožne duhovnike, ker bi imeli dovolj mašnikov domačinov.

Ne manjka pa še drugih razlogov, ki dokazujejo, da so prišli Slovenci še-le po Kristusu v svojo sedanjo domovino. Najprej naj omenim, da bi slovanski jezikoslovci lahko navedli nekoliko pomislekov zoper trditev, da so se Slovenci ločili od drugih Slovanov, nekako za časa trojanske vojske ter se potem naselili po Noriku, Veneciji in Panoniji.[60])

Po mnenju Davorina Trstenjaka so bili Noriki in Panonci slovenske narodnosti. Tik njih so živeli Tauriski in Skordiski, katere prišteva Keltom. Keltski razrodje so torej prebivali več stoletij pred Kristusom in tudi še po Kristusu zraven Slovencev. Ako živita dva naroda mnogo stoletij ali pa še celo

[58]) Zastopniki isterskih mest in gradov so se pritoževali na zboru v Rižani, ki se je vršil med letom 803. in 810., da so morali tri leta dajati desetine, katere bi imela dobivati sveta cerkev, poganskim Slovanom (»ad paganos Sclavos«), katere je vojvoda Ivan v svoj greh in njih (zastopnikov) pogubo poslal na zemljo isterskih cerkvâ in isterskega ljudstva. — Glej Izvestja muz. društva, IV (1894), str. 56.

[59]) Spomenica tisočletnice Metodove smrti, str. 28.

[60]) Važne se mi zdé besede, katere je napisal prof. Krek v svoji knjigi »Einleitung in die slav. Literaturgesch.«, Graz, 1887, str. 315: »Wer z. B. für die Slovĕnität der adriatischen Veneter eine Lanze einlegt, muss notwendigerweise die Existenz des Slovĕnischen als slavische Einzelsprache in vorherodoteische Zeiten versetzen. Schon an dieser einen Unmöglichkeit scheitert die ganze Hypotese.«

tisoč let skupaj, vplivata tudi drug na drugega. Ta vpliv se posebno kaže v njunih jezikih ter ne zgine tako hitro tudi v tistem slučaju, ako sta se za vedno ločila. Če so torej keltski razrodje toliko časa živeli zraven Slovencev, nahajajo se gotovo sledi skupnega bivanja v slovenščini. Kdor trdi, da so Slovenci že pred Kristusom stanovali zraven Keltov po sedanji slovenski domovini, podpre naj svoje nazore s temeljito razpravo pod naslovom »Keltski elementi v slovenščini«. Ako misli, da so se v sedanji slovenščini že zgubili nasledki keltskega vplivanja, pa naj vzame v roko najstarejše spomenike slovenskega jezika (freisinške odlomke). Tudi staroslovenščina bi mu morebiti dobro služila, ako ni pristaš macedonske teorije.

Južni in zahodni slovanski narodje, kakor Srbi, Hrvati, Bolgari in Čehi, so prišli v svojo sedanjo domovino še-le v šestem ali pa sedmem stoletju po Kristusu. Iz tega smemo sklepati, da so se tudi Slovenci takrat naselili po zemlji ob Savi, Dravi, Muri in Soči, ne pa kakih tisoč let prej.

Nekateri trdijo, da so Slovenci že več stoletij pred Kristusom posedli zemljo po Panoniji, Noriku in Beneškem. Na koncu šestega stoletja po Kristusu pa so prišle v rečene pokrajine nove čete slovenskih prebivalcev, pomešale se s svojimi rojaki ter slovenstvo po Vzhodnih Alpah okrepile tako, da se še do danes ni dalo uničiti. — Zdi se mi, da se pristaši te teorije hočejo prikupiti dvema gospodoma, ko pravijo, da tisti imajo prav, ki dokazujejo, da so bili Slovenci že pred Kristusom v svoji sedanji domovini, a da se ne motijo tudi tisti, ki menijo, da so prišli v te kraje še-le na koncu šestega stoletja po Kristusu. Mislimo si, da bi bilo res, da je posedla jedna polovica Slovencev zemljo ob Savi, Dravi, Soči in Muri kakih 400 let pred Kristusom, druga polovica pa se je napotila v rečene kraje tisoč let poznejc. Sinovi jednega naroda so bili tedaj tisoč let ločeni. Gotovo je bila velika razlika med starimi in novimi Slovenci, ko so se po tako dolgem času zopet sešli. Prvi so bili katoličani, imeli so svoje cerkve in duhovnike ter so se kolikor

toliko navzeli rimske omike. Živeli so na svoji zemlji, katero so njih predniki že tisoč let trebili in obdelovali. Slovensko ime jim je že postalo neznano, zato so se pa zvali Panonce, Norike in Venete. V javnem življenju so rabili le latinski jezik; ako je kak Slovenec dal napraviti nagrobni spominek svoji soprogi, bil je napis gotovo latinsk, ne pa slovensk.

Nekako v tistem času, ko je vladal v Rimu papež Gregor Veliki, ki je s svojo delavnostjo pridobil za katoliško stvar Langobarde, Zahodne Gote, Angle in Sase, razkolniške Istrijane itd., prišli so od vzhoda novi Slovenci v Panonijo in Norik. Po veri so bili malikovalci. Za rimski jezik, latinsko kulturo in katoliško vero niso marali. Da so Slovenci, niso pozabili. Pravico so merili po svojem meču. Kamor so prišli, tam so ropali, požigali in morili.

Po mojih mislih bi novodošli Slovenci ne delali dosti razločka med Rimljani in starimi katoliškimi Slovenci. Za svoje nasprotnike bi smatrali Rimljane in pa svoje krščene rojake. Ako pa kdo misli, da so se katoliški Slovenci združili z novodošlimi poganskimi brati, da so se prvi tem na ljubo odpovedali krščanstvu, podrli vse cerkve, pobili svoje škofe in duhovnike, razrušili rimska mesta in gradove ter se znova poprijeli starega slovenskega imena, moram reči, da je ž njim težko govoriti.

Dostavek. Omenil sem v svoji razpravi, da bi slovanski jezikoslovci lahko navedli nekoliko pomislekov zoper trditev, da so se Slovenci ločili od drugih Slovanov nekako za časa trojanske vojske ter se potem naselili po Noriku, Veneciji in Panoniji. Ko sem to pisal, nisem pričakoval, da pride tako kmalu kak slovanski filolog na dan z istimi nazori o prihodu Slovencev, kakor jih imam jaz. Rajnki dr. Vatr. Oblak je izvršil nekoliko mesecev pred svojo smrtjo kratek sestavek pod naslovom »Eine Bemerkung zur ältesten südslavischen Geschichte«, ki je natisnjen v letošnjem »Archiv für slavische Philologie«, XVIII, str. 228—234. Tu našteva nekatere dokaze, da so se Slovenci še-le v šestem stoletju po Kr. naselili

po svoji sedanji domovini. Nekaj malega naj iz rečenega sestavka tudi jaz tukaj navedem.

Dr. Oblak omenja na str. 230., da obstojé jugoslovanski jeziki iz nekake nepretrgane vrste jako sorodnih narečij. Tako so narečja južne in Stare Srbije posebno sorodna narečjem severne Macedonije. Vzhodnosrbska narečja prestopajo v sorodna narečja zahodne Bolgarije. Slovenska narečja prehajajo po beneškem in goriškem narečju v čakovščino, na vzhodu pa po stari kajkavščini v štokavščino in čakavščino. Iz vsega tega sledi, da so bili med tistimi, ki so se v šestem stoletju po Kr. razširili po Podonavju, Balkanu, ob Jadranskem morju in po Alpah, tudi predniki sedanjih Slovencev.

Na str. 231. piše, da ne morejo biti sedanji Slovenci potomci tistih Slovanov, o katerih n. pr. Perwolf (oziroma D. Trstenjak) govori. Potem vpraša dr. Oblak, ako niso Slovenci pri svojem prihodu v sedanjo domovino našli drugih prvotnih Slovanov ter se ž njimi pomešali. Na to vprašanje odgovarja, da težko. To prvotno slovansko ljudstvo bi bilo moralo biti precej številno, da bi bilo preživelo mnogobrojne prehode raznih bojevitih barbarov. Bi li mogel tak močan narod brez sledu izginiti? Ali bi ne bil zapustil še potem, ko se je združil z novodošlimi Slovenci, v njih jeziku močne sledí svojega nekdanjega življenja? Slovenci so bili po severnih straneh svoje prisvojene zemlje, kakor po srednjem in gorenjem Štajerskem ter po severnem Koroškem, le redko naseljeni, ker le na ta način si moremo razlagati hitro ponemčenje teh pokrajin. Tu bi se morale nahajati sledí prvotnih slovanskih prebivalcev v ohranjenih slovanskih krajevnih imenih. A ni jih. Vsled tega trdi dr. Oblak, da ni bilo med Alpami nikakoršnih Slovanov pred prihodom Slovencev v drugi polovici šestega stoletja.

Izpiski iz stare ordinacijske knjige.

Priobčil A. Koblar.

V nadškofijskem arhivu v Vidmu leži knjižica, obsegajoča zapiske ordinacij od leta 1495. do 1501. Izvrševal je ordinacije do aprila 1499 patrijarhov sufragan, konovijski škof Sebastijan, in sicer večinoma v kapeli sv. Janeza Krstnika blizu kolegijske cerkve v Čevdadu, pozneje pa kaprulanski škof Peter. Ker smo beležke o ordinacijah Kranjcev iz te knjižice objavili že v »Drobtinicah iz furlanskih arhivov«, dodamo tu še one, ki zadevajo nekatere kraje po sosednjih deželah.

Koroško.

Bela (Obervellach). — 13. aprila 1498 je v Ogleju prejel tonzuro in manjše redove Jurij Weinfirrer z Bele (de Vellach), dijak solnograške škofije. Drugi dan je precej dobil ondi subdijakonat na naslov benediktink v samostanu sv. Jurija pri Lengsee-u v solnograški škofiji, 9. junija 1498 je postal v Čevdadu dijakon in 22. novembra 1498 mašnik.

Beljak. — 31. marca 1498 je ordiniral sufragan Sebastijan v Beljaku, v cerkvi sv. Jakoba. Navzoča sta bila: naddijakon Peter Feusstlinch in beljaški župnik Ahac. Tonzuro in manjše redove sta dobila: Kristan, sin pokojnega kovača Ivana iz Beljaka, in Tomaž, sin Tomažev iz Beljaka. — Subdijakonat je prejel isti dan Volbank, Kneyssl-ov sin iz Beljaka, ki je 14. aprila 1498 postal v Ogleju dijakon in 9. junija 1498 v Čevdadu mašnik. — 11. aprila 1498 je v Čevdadu dobil tonzuro in nižje redove Ivan Podner, Martinov sin iz Beljaka. Navzoč je bil idrijski kapelan Krištof Faiden (Capellanus Hydrie). — 30. marca 1499 je v Ogleju postal subdijakon Tomaž, sin zidarja Tomaža iz Beljaka, na naslov beljaškega meščana Jerneja Senusa. — 19. decembra 1500 je postal v Vidmu subdijakon Kristan, sin pokojnega kovača Ivana iz Beljaka na naslov gospoda Jurija Elecher-ja.

Dravberk (Unterdrauburg). — 31. marca 1495 je dravberški (Trabergensis) dekan kolegijske cerkve v lavantinski škofiji dal mizni naslov Martinu de Mura.

Greifenberk. — 2. aprila 1496 je prejel subdijakonat v Ogleju Luka Köstll, sin Ivana »Gendarff de Crayfinnberch« v solnograški škofiji, na naslov gospoda Osvalda de Wolchenstain: 28. maja 1496 je v Čevdadu postal dijakon in 23. septembra 1496 mašnik.

Jamlje (Amlach). — 21. decembra 1499 je v Čevdadu dobil tonzuro in manjše redove Jeronim, Klemenov sin iz Jamelj (Ambloch) na Zgornjem Koroškem, dijak oglejske škofije. 14. marca 1500 je v Čevdadu dobil subdijakonat na naslov gospoda Jakoba Lambergerja; 4. aprila 1500 v Čevdadu dijakonat in 18. aprila 1500 v Ogleju mašništvo.

Libeliče (Leifling). — 10. marca 1498 je postal v Čevdadu subdijakon Jakob, sin Vincencijev iz Libelič (Laiflinch), na naslov gospé prijorke de Marinberch; 31. marca 1498 v Beljaku dijakon in 14. aprila 1498 v Ogleju mašnik.

Lipa (Lind). — 18. februvarja 1497 je postal Bernard, sin Viljema Hauczinger-ja iz Lipe, v Čevdadu subdijakon na naslov gospoda Žige iz Lipe (de Lindt), 11. marcija 1497 dijakon in 25. marca 1497 v Ogleju mašnik.

Milštat (Millstatt). — 14. marca 1500 je dal Ivan Sibenchierther, predstojnik milštatskega samostana (in Mulstat) na Koroškem v solnograški škofiji, mizni naslov subdijakonu Andreju Sarbacher-ju iz krakovske škofije, kateri je 4. aprila 1500 postal dijakon in 18. aprila 1500 v v Ogleju mašnik.

Virmlje (Würmlach). — 27. februvarja 1596 je bil Evstah Cabay iz Virmelj (Virmlach) posvečen v Čevdadu v subdijakona na naslov gospoda Virgilija iz Grabna (de Groben), 19. marca 1496 v dijakona in 23. septembra 1496 v mašnika.

2. februvarja 1493. se imenuje svobodin (libertinus) Artman pl. Kraig, kamornik koroški.

Štajersko.

Brežice. 30. marca 1499 je dobil v Čevdadu tonzuro in manjše redove Ivan, sin pokojnega Gregorja iz Brežic (de Rann), dijak oglejske škofije. — 22. decembra 1498 je postal v Čevdadu subdijakon Jurij, sin Martina Kovačiča (Couazicz) iz Brežic (de Rann), na naslov plem. gospoda Hartmana pl. Kreyg-a, 23. februvarja 1499 v Čevdadu dijakon in 16. marca 1499 ondi mašnik. — 22. decembra 1498 je dobil v Čevdadu subdijakonat Simon, sin krojača Andreja iz Brežic, na naslov Žige Mordaxa, načelnika (Prefecti) spodnjega mokronoškega gradu, in 30. marca 1499 je prejel v Ogleju dijakonat.

Celje. 19. septembra 1495 je postal Vrban Palauder iz Celja (de Cilia) v Čevdadu mašnik na mizni naslov gospoda Andreja Hohenwarta (Hoombort) in dedičev. — 27. februvarja 1496 je postal v Čevdadu subdijakon Danijel, sin krojača Urha iz Celja, na naslov bratov Andreja in Jurija Lilgenberger-jev, ščitnikov in deželanov Savinske doline (armigerorum et prouincialium Saunie), in 19. marca 1496 dijakon. — 19. marca 1496 je postal v Čevdadu subdijakon Pavel, sin pokojnega Ivana Musalima iz Celja, akolit oglejske škofije, na naslov gospé Ivane Gall, gradnice v Rožeku (Castellanae de Rudolfseck), 2. aprila 1496 dijakon in 28. maja 1496 v Čevdadu mašnik. — 23. septembra 1496 je dobil v Čevdadu subdijakonat Jernej, tkalčev sin iz Celja, na naslov gospoda Tomaža Graknecher-ja, kraljevega ščitnika in načelnika gradu Ostrovice v Savinski dolini (Prefecti Castri Osterwicz in valle Saunie), 18. februvarja 1497 v Čevdadu dijakonat in 11. marca 1497 mašništvo. — 10. marca 1498 je postal v Čevdadu subdijakon Jošt, sin plovca (institoris) Martina iz Celja, na naslov gospoda Baltazarja Lueger-ja iz Luenca (Luencz), maršala goriške grofije, in 31. marca 1498 v Beljaku dijakon. — 31. marca 1498 je mašnik postal v Beljaku frančiškan brat Danijel iz Celja. — 14. aprila 1498 je postal v Ogleju mašnik Jakob, sin pokojnega Marinka Finffezehniar-ja

iz Celja. — 14. aprila 1498 je prejel v Ogleju subdijakonat Matija, sin pokojnega Semeniča (Seminicz) iz Celja, na naslov gospoda Filipa Brdnikar-ja (Berdnekher), načelnika žebníškega gradú (Prefecti in Sibennkh). — 30. marca 1499 je dal Martin Duelacher, sodnik in priseżnik v Celju (judex et juratus Cilie), mizni naslov Juriju, sinu Martina Grilca (Grilecz) »de Onech«. — 4. aprila 1500 je postal v Čevdadu subdijakon Baltazar Sbebi iz Celja na naslov Andreja pl. Thurna (a Turri), glavarja samoborskega gradu (Capitanei Castri Samabor), in 18. aprila 1500 v Ogleju dijakon.

Konjice. — 27. februvarja 1496 je v Čevdadu postal subdijakon Rupert, sin pokojnega kovača Mihaela Smolnika iz Konjic (Smolnich de Gonobicz), akolit oglejske škofije, na naslov gospoda Frančiška Perger-ja »de Siamnich«; 19. marca 1496 dijakon in 2. aprila 1496 v Ogleju mašnik. — 31. marca 1498 je dobil v Beljaku subdijakonat Klemen, sin pokojnega Simona iz Konjic, na naslov gospoda Valentina, in 9. junija 1498 v Čevdadu dijakonat. — 14. aprila 1498 je postal v Ogleju subdijakon Jurij, sin Ivana Meričnika (Meritschnek in Mericznich) iz Konjic, na naslov gospoda Krištofa Lamperger-ja, vojnika v boštanjskem gradu (militis Castri Sawstain), 9. junija 1498 v Čevdadu dijakon in 23. februvarja 1499 ondi mašnik; njegov brat Andrej je pa 23. februvarja 1499 v Čevdadu postal dijakon in 16. marca 1499 mašnik. — 30. marca 1499 je prejel v Čevdadu tonzuro in manjše redove Jakob, Andrejev sin iz Konjic, dijak oglejske škofije.

Laško. — 31. marca 1498 je bil v Beljaku posvečen v dijakona Jurij, sin pokojnega Ivana Jančiča iz Laškega (Janczecz de Tifer), in 14. aprila 1498 v Ogleju v mašnika. — 22. decembra 1498 je postal dijakon Jurij, Andrejev sin iz Laškega (Tiuer), in 23. februvarja 1499 mašnik. — 21. decembra 1499 je prejel v Čevdadu tonzuro in manjše redove Ivan, sin pokojnega Martina Forstner-ja iz Laškega (Tewer); 14. marca 1500 je prejel subdijakonat na

naslov Sebalda Fayler-ja, 4. aprila 1500 dijakonat in 18. aprila 1500 v Ogleju mašništvo.

Ljubno. — 25. maja 1497 je bil v Ogleju v mašnika posvečen Gregor, sin Pankraca Slegel-na iz Ljubna (Laufen) v ljubljanski škofiji.

Sevnica. — 11. marca 1497 je dobil v Čevdadu subdijakonat Luka, črevljarjev sin iz Sevnice (de Liechtenwolt), na naslov gospoda Ivana, opata kostanjeviškega, 25. marca 1497 v Ogleju dijakonat in 20. maja 1497 v Čevdadu mašništvo. — 11. marca 1497 je v Čevdadu postal subdijakon Martin, sin pokojnega Petra iz Sevnice (de Lichtenbald), na naslov plem. gospoda Ivana Lengenhauerja, vojnika pri glavarju višenjskega gradú (militis Capitanei Castri Weichselberg); 25. marca 1497 je postal v Ogleju dijakon in 20. maja 1497 v Čevdadu mašnik.

Sovnek, grad. — 17. decembra 1496 je bil gospod Ivan Rhanschisil, vojnik sovneškega gradu v Savinski dolini (miles Sauniae Castri Sanech).

Vuzenica. — 27. februvarja 1496 je postal Florijan, sin Primoža Teppe-ja iz Vuzenice (de Seldenhoffen), subdijakon na naslov gospoda Otmana Olnckher-ja iz Majšperka (de Mansperg), 19. marca 1496 dijakon in 2. aprila 1496 v Ogleju mašnik.

Žalec. — 27. februvarja 1496 je bil posvečen Osvald, sin pokojnega Pavla Krajnikarja (Cranicher in Craynicher) iz Žalca (Ssoxinfelt in Saxinfeld), v subdijakona, 19. marca 1496 v dijakona in 2. aprila 1496 v Ogleju v mašnika.

Primorsko.

Št. Danijel. — 19. decembra 1495 je postal Frančišek, sin Tomaža Vipavca (Vipauecz) iz Št. Danijela na Krasu (in Carsis), v Čevdadu dijakon in 19. februvarja 1496 mašnik.

Gorica. — 2. septembra 1495 je bil Virgilij iz Grabna (de Groben) gubernator goriškega grofa. — 23. septembra 1496 je bil posvečen v mašnika frančiškan brat Ivan iz Gorice (de Goricia) »ordinis minoris de domo maiori«. —

25. maja 1497 je postal v Ogleju subdijakon Matija, sin pokojnega brivca (barbitonsoris) Ivana iz Gorice, na naslov Petra Bladosicza iz Sevnice (Liechtenwolt). — 23. decembra 1497 je v Čevdadu postal subdijakon Luka, sin notarja Luke iz Gorice, na naslov gosp. Luke iz Grabna, podglavarja goriškega (de Graben, Vicecapitanei Goricie); 31. marca 1498 je postal v Beljaku dijakon, a bil je že naddijakon oglejske škofije. Isti dan je bil ondi v subdijakona posvečen frančiškan brat Volbank. — 22. decembra 1498 je v Čevdadu prejel dijakonat Baltazar, sin Leonarda iz Gorice, kateri je 23. februvarja 1499 postal mašnik. — 18. aprila 1500 je v Ogleju dobil tonzuro in manjše redove Marko, sin črevljarja Tomaža Goljufa (Galluff) iz Gorice. — 19. decembra 1500 je v Vidmu postal subdijakon Volbank, sin Andreja Schubena iz Gorice, na naslov gospoda Ivana Thurna mlajšega.

Kormin. — 23. septembra 1496 je bil v Korminu (Cormoni) župnik Peter.

Tolmin. — 13. julija 1498 je sufragan Sebastijan v stanovanju svoje rezidence v Čevdadu dal tonzuro Frančišku, sinu pokojnega Virgilija a Ripa iz Tolmina (de Tulmino). — 18. aprila 1500 je v Ogleju dobil tonzuro in nižje redove Ivan, sin Doroteje iz Tulmina (dispensatus super defectu natalium), ki je 13. junija 1500 postal subdijakon na naslov čevdadskega kapitula. Isti dan je dobil tonzuro in manjše redove Tomaž, sin Gregorja Sobecza iz Tolmina.

Mali zapiski.

Imenoslovni paberki.

(Konec.)

Vétranec.

Na levem bregu Male Péščenice (Píšence, govori narod) pri Kranjski Gori se vzdiguje precej z lesom zarasla gora, katero imenjejo Boróvci (prebivalci Kranjske Gore) Vítranèc. To ime v tej obliki stoji tudi na karti generalnega štaba, kjer je zabeležena višina 1582 *m*, in malo naprej

proti jugozahodu še nekoliko višji vrh Vitrancova Špica (pravilno bi bilo: Vétrančeva Špica) 1622 *m*. [Glej Generalstabskarte, Zone 20, Col. IX (Flitsch)]. Ker se v borovskem narečju približuje visoki *e* (jat) glasu *i* (tako imenujejo potok, ob katerem leži Kranjska Gora »Píšnca«, kar pa moramo po pravilni izpeljavi pisati Pééčenica), zato *i* Vítranec ni nič druzega, kakor Vétranec, gora na vetru iz vêtrъ + anъ + ьcь. — Po svoji leži na vetru dobilo je več krajev na Slovenskem svoje ime. [Prim. že omenjeno Frtúno. Beseda frtúna, frtune, je znana v pomenu: silen veter, viher, vihár, tudi v Rožni Dolini (vsaj v Skočidolu) na Koroškem. Tudi v stari nemščini se nahajajo krajevna imena tvorjena po vetru n. pr. Ze den winden etc. (Jac. Grimm, Deutsche Grammatik 3, 425)]. Omenim naj le koroško V e t r i n j e, katerega imena Miklošič ne navaja pod št. 722 svoje razprave »Die slav. Ortsnamen aus Appell.«, pač pa drugo krajevno ime istega izvora, namreč Vetrovo (nem. Federaun). Morebiti je bilo ravno nemško ime Victring vzrok, da ni navedel tega imena v imenovani razpravi. Da je pa nemško Victring prava kolobocija, razvidi čitatelj lehko iz sledečega: V najstarejših listinah se nahaja jedino le ime Vitrino, kar pa je dialektična oblika za Vêtreno, ker ljudstvo v celovški okolici še sedaj govori čisti *i* za *ê*. (Glej J. Scheinigg, Die Assimilation im Rosenthaler Dialect. XXXII. Programm d. k. k. Staats-Gymnasiums zu Klagenfurt. In »Kres«, I. letnik.) Tako čitamo »Vitrino« v podvrženem pismu kralja Arnulfa od 20. novembra 890. l. in isto obliko tudi v različnih listinah poznejših vladarjev (iz leta 982., 984.) V 12. stoletju pa že nekoliko pokvarjeno: Uitringe, Vittringen. V tem stoletju sta v tej vasi ustanovila cistercijanski samostan (l. 1142.) grof Bernard Sponheimski, brat vojvod Henrika IV. in Engelberta Koroškega, in njegova soproga Kunigunda, hči štajerskega mejnega grofa Otokarja VI. Kmalu po ustanovitvi samostana pa zasledimo ime Vetrinje še bolj pokvarjeno, da, do cela romanizovano, in to prvič v dveh pismih papeža Inocencija III. iz l. 1202. in 1210.: »abbas et conuentus Victoriensis, monasterium de Victoria«, in tako naprej tudi v listinah posvetne gosposke. Naslanjaje se na ime »Victoriensis« — »Victoria« za Vetrinje, nastala je poznejc pravljica, ki hoče razložiti nastanek tega nazivanja. Pripoveduje se namreč, da je bival Henrik Sponheimski, sin vojvode Engelberta, na francoskem dvoru, kjer so ga očrnili nekateri zavidneži pred kraljem Ludvikom VI., češ, da ima z njegovo 16letno hčerjo Konstanco prepovedano znanje. Da se je opravičil in skazal nedolžnega, se je moral boriti z levom, katerega je s pomočjo Matere Božje srečno premagal. Njegova nedolžnost je bila dokazana, vender je vstopil v cistercijanski samostan Morimund in postal opat v Villarsu (sedaj Viller-Betnach pri Metzu), od koder so bili tudi poslani prvi menihi v vetrinjski novoustanovljeni samostan, kateri se je zval »St. Maria de victoria«, ker je Henrik premagal leva.

Tako pravljica. (Več o zgodovini tega kraja dobiš v Anhershofenovi zgodovini Koroške, ali v najnovejši, nam sovražno pisani knjigi: Aelschker, »Geschichte Kärntens« p. 328—331. — Prim. tudi članek: Prof. Edm. Aelschker, Abt Johann von Victring. Neue Carinthia. 1890, stran 16 in sl., in Carinthia 86. letnik, l. 1896., stran 56. — Dr. Richard Müller, »Weitere kleine Beiträge zur altkärntnerischen Ortsnamenkunde.«) — V istini čudne preglavice so delala slovenska imena tujcem! — Iz priprostega imena Vetrinje, ali kakor pravijo tudi semtertja Vetrín, gen. Vetrína (v narečju sedaj tudi Betrin), nastalo je pri učenih ljudeh, ki niso umeli slovenščine, najprej Uitringe, a iz tega je napravila učenost: Victoriensis, Victoria, in slednjič se združi Uitringe z Victorio v sedanji nemški Victring.

Óbrne.

Mnogokrat sem že čul pripovedovati Bohinjce in Blejce, da je dobilo selo Óbrne, pri vhodu v takozvane Štenge, od tod svoje ime, ker so Turki prišli samo v bližino tega kraja, potem pa so se obrnili, češ, da mora biti tukaj, kjer se dolina vedno bolj in bolj zožuje »konec sveta«. Pripovedujejo tudi, da je Turek »zapisano pustil«, da po teh krajih ne bode več hodil. — V Bohinju ga res ni bilo! — Mnogi so me zagotavljali, da so sami videli črke in pisanje na neki skali na levem bregu Bohinjke tik steze, ki pelje pri prvem mostu v Štengah še zmirom naprej ob levem bregu. Steza je radi skalovitega in strmega obrežja ne daleč od prvega mosta vsekana v skalo in tvori nekake stopnice in po teh je ime tej ozki dolini »Štenge«. Ko še ni bilo sedanje ceste v Bohinj, nosili in tovorili so Bohinjci vedno po tej stezi, voziti niso mogli.

Iskal sem pred leti po ondotnih skalah napise, ali ničesar nisem dobil. Nedavno pa grem z nekim Blejcem, starim možem, čez prvi most, in ker mi je ravno o Turkih pravil, ki so se tukaj vrnili in Bohinjce za vedno pri miru pustili, mi pokaže raz most na neko precej veliko skalo na levem bregu vode, za katero je pritrjenih sedaj več železnih vrvij, ki peljejo k bližnjemu jezu, in pravi: »Tam-le na tej skali je stalo zapisano, da Turka ne bo več v naše kraje, pa unega leta, ko so tu-le jez delali, so pol skale odbili, in pisanja ni več.« Kaj je stalo prav za prav napisanega, tega mi mož ni vedel povedati, in od tedaj sploh nisem več mislil in upal, da zvem o tem kaj natančnejšega. — Letos pa mi pride v roko »Lipa«, pisan list, katerega so izdajali za vajo pred več leti celovški bogoslovci. V letniku za leto 1870. pa čitam v tretji številki kratek sestavek nekega bogoslovca Bl. Zupana pod naslovom »Oberne«, kjer pripoveduje o Turkih, ki so hoteli skozi Štenge v Bohinj. Tu pa, kjer stoji vas Obrne, so se začele vdirati konjem noge, tako, da so se morali vrniti, — in od tod prihaja ime sedanjega selišča. H koncu pa pristavlja doslovno: »Tudi je neka v skalo blizu ceste vsekana

letna številka 1389 in znano je iz zgodovine, da so bili ravno v istem času Turki na Kranjskem«. Tako Blaže Zupan. — Da bi bili Turki leta 1389. pridrli na Gorenjsko, to je v letu bitke na Kosovem polju, to je več ko neverjetno. Tudi ko bi spremenili letnico 1389 v 1489 ni nič boljše, ker nam ta potem še ne svedoči, da bi bili Turki tega leta ropali po Gorenjskem, dasi nekateri zgodovinarji trdijo nekaj tacega. Ime Obrne je prav lahko sorodno ali nastalo iz obrniti, obrniti se, ker se tukaj, kakor pravijo, »svet obrne« — posebno če pomislimo, da so Bohinjci precej dovtipni ljudje. — Pravljica o Turkih pa je nastala pozneje in se je opirala na ime in na letnico, ki je bila vsekana v skalo pri nekedanji poti. Ta letnica pa najbrže ni nič druzega pomenila, kakor leto, v katerem je bila steza ali pot napravljena ali popravljena. (Prim. Müllner: »Argo« 1895 str. 55.) Take letnice se nahajajo pri mnogih, starih, sedaj že tudi opuščenih potih: N. pr. stara, jako strma pot na Pokljuko naravnost k Pustu. Pot k šentkocijanski cerkvi (v Rožni dolini) ima ob strmi skali staro letnico, koje že ni mogoče več natanko čitati. (O tej šentkocijanski cerkvi trdijo ljudje, da so jo pozidali že pogani z blaško cerkvijo vred. Ti pogani so bili tako veliki, da so svoja kladva iz Št. Kocijana metali v Blače, skoro uro hoda daleč itd. Cerkev je v resnici jako stara.)

Klek.

V listini, katero hrani gorjanski občinski arhiv pod štev. 96 — izdani 9. septembra 1594. leta in podpisani od Sigmunda grofa Thurna — se določuje, da morajo Podhomci (vas Podhom, [nem. Buchheim] govoré: Pódham iz Podholm) plačati blejski graščini za planini, kateri so uživali, 6 gld. renskih, in sicer za planino »Klek« 4 gld., za planino »Meduedia Dollina« (sedaj: Meja dolina) 2 gld. — Planin Klek zvanih imamo več po slovanskih krajih, prim. le slovanski Kyffhäuser, 1182 *m* visoki Klek na Hrvatskem. Planina Klek v juliških Alpah leži 1559 *m* nad morjem, in ne daleč proč se drži 2017 *m* visoke Debele Peči (na desnem bregu Krme) 1893 *m* visoka Klečica. Slovensko je ime najvišjega velikana v visokih Turah — Grossglockner-ja (3798 *m* nad morjem). V starejših knjigah in zapiskih čitamo še: »Glöckner Mons«, tako v letu 1604 etc. (Merians »Topographie«. Glej Meyers Reisebücher, Deutsche Alpen II. Th. str. 167. in tudi Carinthia, 84. letnik [l. 1894.]. Dr. Richard Müller, Heiligenblut u. derl. Briccius., str. 130.) — Torej Klek, Veliki Klek. Klȅk, gen. Klȅka, se zove tudi »uzak komad zemlje, koji razdvaja Dalmaciju od Dubrovačke države« (prim. Vuk Stef. Karadžić, Srpski Rječnik.) — Gore in kraji dobivajo često imena po rastlinah, drevju, katero jih pokriva vsaj na nekaterih krajih v večji meri.

Prim. imena: Tísovec (reci Čísovec, po narodu čisa = tisa) na Mùžákli. Práprotnica (Prapretnica), kraj na Pokljuki in v gorjanski župniji.

Tako tudi Jerebíkovec (od jerebika, sorbus aucuparia), pogorje, ki se vleče na Pokljuki od Mrzlega studenca ali Žóntarice proti zahodu (najvišji vrh 1375 *m*), Jelovica, Jávornik (planina in vrh), Mesnovec, Mesnovec vrh 1538 *m*, vse iz: mecesen (dial, mesésen), tedaj Mecesnovec itd. Tako bi tudi »Klèk« najpreje razjasnili, če ga primerjamo s srbsko besedo klèkovina, f. lignum junipereum (adj. klèkov, a, o), in če iščemo še širjega pomena, pridemo lehko do pojma »razorane, razbite, kamenite gore, krševitega sveta«. (Prim. še: Klȅkovica, »planina u Starome Vlahu«, Vuk Stef. Karadžić, Srp. Rj.)

Po tem takem bi bil s Klekom po pomenu soroden tudi Kánjavec, 2570 *m* visoka, kake dobre dve uri od Triglava proti jugozapadu pomaknjena gora. Primeri sloven. kánjav, adj., mit zerrauften Kopfhaaren, kánja, kȃnjec, der Mäusebussard, der Hühnergeier itd., srb. nàkanjiti se, rugo frontem, obnubilor, rus. kanjúkъ = sova etc.

Tedaj gora skalovita, razbito skalovje etc.

Méja dolína.

Tako se zove podhólmska (narod pravi: pódhamska, Pódham = Podholm, vas v gorjanski županiji; nem. Buchheim je spaka iz Púdham = Podholm. [Glej Miklošič, die slav. Ortsnamen aus Appellativen. II. str. 169, št. 148 hlъmъ]) planina pod visokim Klekom na pokljuški planoti.

Že samoglasnik »*e*«, ki je v »Méja dolina« visoki glas, stsl. jat, je proti nazoru, da bi ime pomenilo toliko, kakor »Grenzthal« (od meja, meje, stsl. mežda = Grenze). In res, gorjansko županstvo hrani več starih listin iz srednjega veka, in v jedni izmed teh (iz 15. stoletja) se omenja v neki pravdi planina »meduedia dolina«. Iz listine same je razvidno, da je ta planina identična s sedanjo »Méjo dolíno«. Da je skrčenje iz »medvedje« v »meji« mogoče, je razvidno iz imena »Médji dol«, kaker imenujejo koroško dolino in prelaz čez Karavanke (Belščico) — nem. Bärenthal.'

Primeri govedo, goveji, iz govedji; tako tudi rojen od roditi etc. — Severno od Meje doline na Pokljuki se vzdiguje okoli 1400 *m* visoka gora »Méji vrh«, ki je zopet prvotni »Medvedji vrh«.

Velike važnosti za pravilno izpeljavo in pisavo krajevnih imen je dobro poznavanje narečja, katero govori ondotno ljudstvo. Koliko napak se je ravno radi tega nedostatka uvedlo v knjige in zemljevide!

Visoki greben gorovja Mužakle, katerega zapaziš lahko z Bleda, imenuje narod »Pváušč Vrh«, kar bi bile treba pisati »Planski Vrh« in pomeni toliko, kakor *Planinski Vrh.* Koren je plan, prim. planovati = majariti; planšar = majer; in češ. plany = nerodovíten, divji.

Nad Kranjsko Goro se vzdiga visoka gora, katera ti nudi jednega najlepših razgledov v Juliških Alpah, in se imenuje na generalstabni karti »Prissang«, Borovci (Kranjskogorci) pa jo imenujejo isto tako: »Prísank, gen. Prísanka. Ali, če veš, da govoré v Kranjski Gori mesto kratko naglašenega in nenaglašenega »*o*« — »*a*«, in da je svojstvo večine gorenjskih narečij spreminjati nenaglašene vokale v nedoločen glasnik, tedaj gotovo tega imena ne bodeš pisal »Prisank«, ampak lepo in jedino pravilno slovenski: »Prisójnik«, ali še bolje z naglasom na prvem zlogu »*Prísojnik*«.

Potok, kateri teče skozi Kranjsko Goro, in je znan radi velike škode, katero napravlja ob povodnji, imenuje ljudstvo »Piš'nca«, kar zopet ni nič druzega, nego »*Péščenica*«, istega debla kakor pések, katerega ima struga tega potoka v obilici. (V Kranjski Gori izgovarjajo visoki *é* kot *i*.)

Omeniti je vredno kraj pri Blejskem Jezeru za vasjo »Mlíno« — v narečju »Zázer« imenovan. Beseda je najbrž nastala iz: Za + jezero = Zazero, in *Zázero* bi bilo treba tudi pisati.

Kako nastanejo pogosto imena, katere je zelo težko pravilno razložiti, posebno če je ljudstvo samo že davno pozabilo, od kod ime, naj vidi čitatelj na sledečem vzgledu. — Na desnem bredu potoka Rádovne, v znani radovniški soteski ali Vintgarju (Rothwein-Klamm), se vzdiguje visoka peč, od ljudstva: *Ranke* (reci Rančе, *k* pred *e* in *i* = *č*) ali tudi »v Rankah« imenovana. Težko bi bilo ime razložiti, da ni nastalo stoprav pred kakimi tremi ali štirimi desetletji. Padla je namreč čez to skalo neka žena, ki je v Holmu (hribu na desnem bregu Radovne) žela travo in končala v potoku tako svoje življenje. Dobili so jo še-le čez dolgo časa pod Šumom (precej od slapa Radovne proti izlivu), zaraslo že z mahom. Od tega časa so začeli imenovati to pečino: »ranjce peč« (rajni, rajna, rajnca ali rajnica) in sčasom samo: Ranče, t. j. Rajnke, v Rajnkah! — Mevkuš se imenuje na zemljevidih vas gorjanske fare, ležeča v mali dolinici na desnem bregu Radovne. Ljudje izrekajo Mévk'š. Pisati pa bi bilo treba *Mêlkuš*. Ime izvira od besede melk, v staroslov. bi bilo to: mêlŭkŭ (mêlъkъ) iz korena mêlŭ. Miklošič v etimol. slovniku str. 429 pozna samo besedo »mioka« pri Marku Maruliću v verzih:

»Da ka su duboka, učiš razumnijih,
A ka su mioka, neumitelnijih —«,

in pravi: »mioka, asl. mêlъka, das Seichte, im Gegensatz zu duboka.« — V ruščini je znana beseda mêlkij, adj, fein, seicht, flach. (Handwrtb. d. russ. Spr. Booch, Frey, Messer.)

K vasi Melkuš spadajo tudi tri hiše, stoječe na vzvišenem prostoru, oddaljene nekoliko od prave vasi; temu selišču rekajo ljudje:

Zvâv'nca, sem in tje tudi Zgvav'nca. Pravilno v knjižnem jeziku bi bilo: Zglavnica, *Vzglávnica.*

Na Mužakli se zove neki del tega gorstva Čísovec. — Ime pride od besede tísa = taxus, ki se glasi v gorjanskih ustih čísa. Tedaj Čísovec = *Tisovec,* Eibenforst. *Ivan Kunšič.*

Bokalce ali Notranje Gorice? Gosp. Fr. Schumi ima v svojem »Urkunden- und Regestenbuch-u«, II. zv., ponatisnjeni dve listini iz 13. stoletja, v katerih se omenja kraj »Pvhelern» (Schumi, Urk.- und Regb. II. zv., str. 2.) oziroma »Pv̊hel«. (L. c. str. 162.) V abecednem imeniku koncem knjige pravi o tem kraju: »Büchel, Püchling am Laibachflusse, wahrscheinlich Bukalice am Gradašicabache, (Pvehel, Pvhelern)« (L. c. str. 328.) in »Strobelhof ist wahrscheinlich Püchling oder Bokalice am Gradašicabache, der vordem Laibach-, Kleinlaibachfluss genannt wurde.« (L. c. str. 426.)

Z mnenjem g. Schumi-ja, da bi bil »Pv̊hel«, oziroma »Pvhelern«, Bokalce pri Dobrovi, se nikakor ne morem strinjati. Moje mnenje je, da »Pv̊hel«, oziroma »Pvhelern«, ne pomenja nič druzega, kakor Notranje Gorice v brezoviški fari.

Nemški »Büchl« se še dandanes imenuje slovenski »Gorica«, n. pr. Kamna Gorica = Steinbüchel, Sinja Gorica (pri Vrhniki) = Scheinbüchl itd. Jednacega pomena je bila ta beseda tudi v 15. stoletju. V spisu »Der Luegger ‚alt Lehenbuch' vom Jahre 1453« (Mitth. d. Musealv. 1866, str. 247 in dalje) beremo, da je »Niclas, Burggraue zu Luennz vnnd zum Lueg« dal v raznih krajih desetino v fevd. Med drugimi kraji se imenuje večkrat »Nidern Puchell bei sannd Mertten«, ali samo »Nieder Puchell«, ali pa le »Puchel«. Ta imena pomenjajo vedno Notranje, oziroma Vnanje Gorice. Naše »Gorice« so se toraj v 15. stoletju imenovale »Puchell«; zakaj bi to imenovanje ne veljalo tudi že v 13. stoletju?

Dalje beremo v jedni imenovanih listin (Schumi, Urk.- u. Regb, II. zv. str. 161., 162.) doslovno: ». . . . . mansos, octo videlicet sitos in Pv̊hel iuxta fluvium Leybach«. Imenovani kraj je bil toraj pri Ljubljanici. Zakaj naj bi »fluvium Leybach« pomenilo Gradašico in ne v besede pravem pomenu Ljubljanico? Notranje Gorice pa so prav blizu Ljubljanice; toraj je »Pv̊hel« in »Pohelern« prav isto, kar so danes Notranje Gorice.

Imenovana listina pa nam dalje tudi pove, da je Ulrik, vojvoda koroški, podaril samostanu v Šent-Pavlu osem kmetij, ležečih v Goricah (sitos in Pv̊hel). Nikolaj Predjamski pa je dal l. 1453. v fevd desetino tudi od osmih kmetij v Notranjih Goricah (Nidern Puchell bei sannd Mertten). Toraj tudi z ozirom na število kmetij moramo reči, da »Pv̊hel« in »Pvhelern« pomenja le Notranje Gorice, nikakor pa ne Bokalc pri Dobrovi. *J. Novak.*

Slovenska imena ljubljanskih ulic pred 100 leti. Vodnikove »Lublanſke Novize« z l. 1797. so malodane konec vsakega lista prinašale imena ljubljanskih umrlcev. Naslednjega leta postajajo Noviška mrliška naznanila čedalje bolj presledkasta, dokler s 47. listom popolnoma ne vsahnejo. Iz teh, v marsikaterem oziru zanimivih objav Vodnikovih in iz ljubljanskih oklicnih knjig: trnovska, ki se pričenja z 6. dnem junija 1785 in iz istodobne šentpeterske 1780—1796, so pozajeta nastopna slovenska topografiška imena, ki so rabila Ljubljančanom pred 100 leti in se večinoma rabijo še dandanašnji.

Trgi: na ſtarim tergi, na tergi, na plazi, na velikim Tergi, na novim tergi, na ſholſkim tergi, per ſholah.

Ulice: v' hrenov-gaſi, v' roshni gaſi, v' shnidarſki gaſi, v' ſhtudentovſki gaſi, v' ſhpitalſki gaſi, v' Lingarjove gaſse (v Lingove gaſse), v' ſlonovi gaſi, v goſpoſki gaſi, v' Fiſtomſki gaſi (v' Fiſtamſki g., v' fiſtanſki g. — blizu sedanjega deželnega dvorca, kjer so nekdaj bivali vicedomi), v' Judovi ulizi, v ſelenderjovi gaſsi, v' kriſhanſki gaſi, v' Puhenthallove gase (navaja jo trnovska oklicna knjiga samo jedenkrat, in sicer dne 28. okt. 1803), v shentjanshovi gaſsi, v' kapuzinarski gaſse, v' franziſkanarſki gaſi, v discalzeaski gaſsi, ù Schkolziaske gaſse (očetom Diskalceatom so rekali stari Ljubljančani: škalcijati ali školcijati).

Ceste: na zęſti pruti Dunaji, na zęſti dunajſki, na Dunejſki zęſti; na zeſti (t. j. na tržaški cesti), na Diskalziaschke zeſte (dne 7. sept. 1793 je bil na oklicu v Trnovem Primasch Jereb Wirth na Diskalziaschke zeste v Moharjove Hische v' stanvainu is Fare Divize Marie na stengah),

Po cerkvah in samostanih so imenovali kraje: per krishankah, pred krishaniki (krishenki, krischanke); pred S. Jakoba zerkuvjo, per S. Jakobi, v' S. Jakoba gaſse; per S. Floriani (Florianu), nad S. Florianam; sraun Svete Rosalie, pred kapuzinarji, per kapucinarjih, sraven kapucinarjov, sa kapucinarji (sa kapucinarjimi) v' kapucinarſkim predmęſtji; per vſmilenih minihih, per vſmilenih bratih, per vſmilenih (»pri barmheregarjih« so rekali starejši Ljubljančani še v naših dneh letos podrti cerkvi pri stari bolnici, kjer so bivali pred 100 leti usmiljeni bratje); sa minihi fare divize Mariae pred moſtam (sa minihmi, sa menihmi); per nunah, blisu nun.

Po mestnem zidu, vratih in mostovih so zvali: sa sidam; per piſaneh urateh, pred piſanimi vratmi (uratami), na piſanih vratih, is piſsanih Urat, svunej piſaneh vrat; pred krishanſkim vratam, na krishanskeh vrateh, sunej krishanskih urat; pred moſtam (v kloſhtri, u buzherjovi hiſhi); sraven ſhuſhtarſkiga moſta, per ſhuſhtarſkim moſti, bliso ſhuſtarſkiga moſta, pred Shuſterskim mostam, per Moſti (extra portam carolinam paroch, s. Jacobi). (Konec prih.)

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VI. 1896. Sešitek 4.

Carinska in poštna postaja Podpečjo pri Brdu.

Spisal **Ivan Vrhovnik.**

Zunaj Ljubljane je bila v prejšnjih časih jedna najvažnejših poštnih postaj v naši deželi ona na dunajski cesti Podpečjo pri Brdu. Ponosna jednonadstropna hiša z obširnim gospodarskim poslopjem, stoječa ob veliki cesti pod strmo skalo, ki je dala kraju ime, priča še dandanašnji, da je moral biti nekdaj tu živahen promet. Valvasor jako hvali ta poštni dom. Tu se je dobivalo za poštene novce vse, kar si je potnik želel: jedi in pijače. O njegovem času je poštaril Podpečjo Jurij Ernest Kraa.

Davno poprej, predno je šel tod mimo prvi poštni sel, so pobirali tu mitnino. Podpeška mitnica je mati ondotne poštne postaje. Carinarji so bili do malega vsi zajedno poštni odpravitelji. Ta mitnica je bila lastnina deželnega kneza, ki je izročal njeno upravo svojemu vicedomu.

Prvi oskrbnik, čegar ime nam je ohranjeno v vicedomskih listinah, je Andrej Salittinger. Dne 8. nov. 1538 je pisal cesar Ferdinand z Dunaja kranjskemu vicedomu Sigmundu von der Durr, da so minila tri leta, ko je imel mitnico Podpečjo v oskrbi Andrej Salittinger. Ker je prosil cesarski svetnik in višji živežnik (Obrist profantmeister) Jošt pl. Lilgenberg, da naj bi mitnica ostala še nadalje Salittingerju, zato je ukazal cesar vicedomu, naj jo ostavi v rečeni oskrbi, dokler drugače ne ukrene.

Isti cesar je izročil svojo mitnico Podpečjo dne 14. jul. 1553 Nikolaju Juričiču (Juritschütz) za 10.000 renskih gld. Izza 24. dne sept. 1553 naj vživa, dokler živi, vse dohodke omenjene mitnice kot obresti gorenje svote, plačuje naj carinarja ter natančno izpolnuje mitniški red. Toliko je plačal cesarju tudi naslednik Juričičev Krištof Teuffl (Steuffel) iz Krottendorfa, ki je jel carinariti l. 1556. Pomočnik mu je bil Janez Grego in še trije drugi. Pritožil se je na Dunaj, da mu mitnica ne donaša po 500 gld. obresti na leto, nego da ima nedostatka 150 gld. Da bi ga odškodoval, mu je cesar dne 11. sept. 1564 nakazal urbarni davek graščine Pütten na Nižjem Avstrijskem. Teuffl in njegovi dediči pa so se zavezali, da toliko povrnejo cesarju, kolikor bi se v prihodnje morda zvišali dohodki podpeške mitnice. Oskrboval jo je do l. 1569. Dne 27. sept. i. l. so namreč veleli kamorni svetniki nadvojvode Karola vicedomu Hofferju, naj dva meseca pred sv. Jurijem razglasi, da se da v zakup na tri leta mitnica Podpečjo, ki jo je imel doslej v najemu Krištof Teuffl; od novega zakupnika naj zahteva zadostno varščino in poroštvo, Teufflu pa naj o pravem času odpove najem. Poslednji se zove v listini cesarja Maksimilijana, izdani v Pragi dne 10. jan. 1570, Krištof Teuffl »Freyherr zu Gundersdorf«.

Deset let pozneje je bil najemnik podpeške carine Waldin de Sänne (de Zänne, De Zanne, njegovi potomci so se večinoma pisali Dezani ali Dezanj, Dezänj). Dne 5. avg. 1580 mu jo je graška kamora iznova izročila na tri leta, ki naj se štejejo od sv. Jurija i. l. do sv. Jurija 1583. V reverzu podpisanem dne 17. avg. 1580 obeta rečeni najemnik, da bo oskrboval mitnico po dosedaj običajnem redu brez slehrne pritožbe ali novotarije. Konec vsakega leta ali 14 dni pred sv. Jurijem ali 14 dni po sv. Juriju bo izročal vicedomu najemnino, ki je znašala po 230 renskih gld. na leto. Po Waldinovi smrti se je njegova vdova Ana dne 30. jul. 1582 potegnila za mitnico Podpečjo. Obetala je po 300 gld. na leto v dveh polletnih obrokih. Za to svoto jo je o sv. Juriju 1583 prejel v najem za tri leta Waldinov sin Jakob Dezani.

Poleg reverza je dal tudi poroško pismo, katero sta napisala ljubljanska meščana Franc Leberwurst in Luka Petek.

Tedaj si je kamniški meščan Lenart Štebe (Stäbe) prizadeval, da bi dobil podpeško mitnico v zakup. Odbil ga je vicedom pišoč dne 1. sept. 1585 kamornim svetnikom v v Gradec, naj ne uslišijo Štebeta, nego naj o sv. Juriju 1586, ko mine zakupna doba, iznova poverijo Jakobu Dezaniju mitnico, katero že tri leta oskrbuje ter točno plačuje zakupnino. On imej zlasti zato prednost, ker je mnogo let pomagal svojemu očetu carinariti, ker je lepega vedenja in ker mu je izročena tudi poštna odprava (»Zumall Ime auch die Fürderung der Post, daselbst anuertrauet«). Jakob Dezani je torej prvi poštar Podpečjo. Dobovska krstna knjiga ga imenuje »Postarius supremus«. O sv. Juriju 1586 je sklenil pogodbo radi carine za daljnih šest let ter obljubil, da bo plačeval po 360 renskih gld. na leto. Poroka sta mu bila zopet ljubljanski poštni upravitelj Franc Leberwurst in Luka Petek. Rečena zakupnina je bila previsoka. L. 1591 je kamora prizanesla Dezaniju 30 gld. V nastopni zakupni dobi 1592 do 1595 pa mu je odnehala še po 30 gld. na leto. Dne 13. jun. 1594 naznanjajo graški kamorni svetniki vicedomu Ludoviku Kamilu Suardi, da je Jakob Dezani »Mauttner Zue Podt Petsch« dolžan še nekaj najemnine, ki naj jo iztirja od njega. Dne 18. dec. 1595 je Dezani prosil kamoro, naj mu da mitnico pod istimi pogoji, kakor l. 1592., zopet za tri leta v najem.

V začetku 17. stoletja je mitničaril Podpečjo Krištof Knifec (Khnifiz). Ostal je na dolgu 80 gld. najemnine ter prosil kamoro, naj mu jo odpusti (dopis kamore vicedomu Filipu Khobenzlu dne 25. junija 1607). Knifec pa ni dolgo časa pobiral carine Podpečjo. Ondotna mitnica je bila kmalu zopet v prejšnjih rokah. Dne 5. jan. 1607 naznanja kamora vicedomu, da Jakob Dezani prosi za podaljšanje najema na tri leta. Njegova prošnja se vsliši, če plača 220 ali pa vsaj 200 gld. na leto. Dezaniju se je to preveč zdelo; drugo leto je moledoval kamorne svetnike, da bi mu znižali zakupnino na 180 gld.,

kolikor je plačeval njegov prednik (Vorforder) Knifec. V dobovski krstni knjigi se l. 1625 še omenja Jakob Dezani, dne 6. okt. i. l. pa neka Violanta Dezanin, potem pa izgine to ime Izpod peči.

Pošto in mitnico je prevzel od Jakoba Dezanija njegov svak Gerhard Kraa (Krää, Kra, Craa, Khraa, Khra, a Crroa; pri ženskih Crain, Chraaijn, Krain, na pečatnem grbu te rodbine zapažamo vrano). Njegova žena Suzana je zabeležena v omenjeni krstni matici l. 1627. Gerharda Kraa je dne 29. dec. 1628 priporočil vicedom Panizol dvorni kamori, naj mu izroči carino Podpečjo, »ker je tudi pošto ondukaj dobil ter stanuje v hiši svojega bivšega svaka Dezanija, poleg tega je marljiv človek in precej imovit«. Gerhard Kraa »Postverwolter zu Pudt Petsch« je dobil dne 2. sept. 1639 sina Petra, za katerim sta prišla še dva potomca: dne 19. nov. 1643 Janez Melhijor, dne 11. maja 1645 pa Mihael, kateremu je kumoval ljubljanski prošt škof Christopolitanski Mihael Kumer pl. Kumberg. Gerharda Kraa nahajamo v dobovskih maticah poslednjikrat dne 20. sept. 1670.

Njegov naslednik je bil »Post Verboltar« in »Daz offizier des Maraitscher Viertl« Jurij Ernest Kraa, ki je dne 18. junija 1667 pisal vicedomu Eberhartu Leopoldu Ursinu grofu Blagaju, da je vrnivši se s Koroškega, kamor mu je bilo potovati radi smrti župnika pri sv. Nikolaju zunaj Beljaka Janeza Vidmarja, našel doma kamorni ukaz, veleč, naj predloži uradni cenovnik (Ambts Tariffe), da ga kamora, če bi bilo treba, poviša. On pošilja izkaz pristojbin, ne ve pa svetovati, kako bi se povišale, razun ko bi se graščakom, ki tu skozi mnogo žita in vina prevažajo, naložila carina. Dne 2. jan. 1672 je vzel Jurij Ernest Kraa cestno mitnino Podpečjo zopet v najem. Pogodbo je sklenil na 5 let za 200 gld. na leto. Zaradi kuge, ki je večkrat morila po Štajerskem in zlasti v celjskem okrožju, so zaprli prehode na Vranskem in v Trojanah (an Throianerberg); tovorniki so izostajali in mitnica je trpela škodo. Opiraje se na klavzulo iz l. 1672. ki dovoljuje izjemoma popust za časa vojne, kuge,

puntov, je l. 1682 prosil Jurij Ernest Kraa, naj mu prizaneso nekaj najemščine. Vicedom je dne 20. maja i. l. priporočal njegovo prošnjo dvorni kamori.

Poštar in carinar Jurij Ernest Kraa je bil trikrat poročen. Dne 29. okt. 1654 je sklenil zakon z Marijo Ano, hčerjo zapriseženega odvetnika (»Aduocati Jurati«) Andreja Vidmairja iz Ljubljane, ki je, porodivši mu četero otrok (Judito, Jurija Ernesta, Jožefa Dominika in Frančiška Antona), umrla dne 26. avg. 1677. Tudi druga žena Marija, mati petero dece, ga je ostavila iznova vdovca; dne 6. dec. 1688 so jo 28letnico zakopali pred cerkvenimi vrati na Brdu. Pet let pozneje je bil Jurij Ernest Kraa tretjič ženin; poročil se je z neko Lucijo. Umrl je krog 70 let star. Pokopali so ga na Brdu dne 18. sept. 1696.

Za njim je nastopil poštarsko službo Podpečjo njegov sin iz drugega zakona Karol Jožef Kraa, rojen dne 12. marcija 1682. L. 1701. ima že naslov »postae praefectus«. L. 1703. je odpovedal pogodbo, ki jo je bil sklenil njegov oče l. 1672. zaradi carine. Dne 3. nov. 1703 je ukazala kamora vicedomu, naj poišče drugega najemnika. Če je pa nobeden noče za 200 gld. v zakup, naj jo izroči v oskrb kakšnemu neinteresovanemu, samo Kraai ne. Vicedom je takoj poslal cesarskega odmerjalca davkov (Steuer anschlager) Podpeč poizvedovat, komu bi se na ta ali na oni način oddala mitnica. V najem bi jo vtegnil vzeti kmet Jakob Wexler, stanujoč blizu Podpeči ob veliki cesti, za 100 gld. nemške veljave na leto. Tako malo ponuja zato, ker so mitnice radi vojnih homatij jako oškodovane, in ker bi moral po dosedanji pogodbi popravljati ceste, ki so razrovane. V vsi okolici razun poštarja Kraae ni nikogar, ki bi znal pisati, svojega pobiralca (Einnehmer) ne kaže postavljati, ker bi nobeden ne prevzel te službe izpod 100 tolarjev, torej naj se da carina v najem ali Wexlerju za 100 gld., ali pa Kraai, ki bi morda še kaj več dal. Tako je dne 5. dec. 1703 poročal vicedom kamori v Gradec. Konec l. 1703 je minila poštarju Karolu Jožefu Kraa zakupna doba. Ker kamora ni dala nobenega odgovora in se je bližalo

l. 1704., je vicedom stežka pregovoril ondaj Podpečjo bivajočega duhovnika Mihaela Wolffarta*), da je prevzel mitnico za jedno leto proti nagradi in proti natančnemu izkazu vsakdanjih dohodkov. O tem je obvestil vicedom dne 28. jan. 1704 kamoro ter pristavil, da vtegne biti duhovnik s 40 gld. na leto zadovoljen. Ker želi dobiti konec prvega četrtletja nekaj mezde, pričakuje ukaza v tej zadevi. Kamora ni črhnila niti na ta niti na poznejši vicedomov dopis iz dne 2. apr. 1704. Vicedom je plačeval vsake kvatre Wolffartu po 10 gld. Toda temu ni ugajalo mitničarjenje Podpečjo. Odpovedal se je temu poslu, češ, da pojde rajši kapelanovat, kakor da bi še nadalje pobiral carino. To je naznanil vicedom kamori dne 12. nov. 1704 z opomnjo, da bo treba najeti kakšnega drugega pobiralca mitnine, kar pa je jako težko, ker ni pismenih ljudij blizu mitnice razun poštarja in kmeta Janeza Wexlerja. Karol Jožef Kraa je zmagal. Za letno plačo 100 gld. mu je došla zopet v najem podpeška carina za triletno dobo od zač. 1705 do konca 1707. Kamora bi bila rada dosegla vsaj po 120 gld. zakupnine na leto, ali Kraa se ni vdal. Še nekaj bi bil rad izposloval: mesto triletne si je želel šestletno najemno dobo. V dotični prošnji stoji med drugim, da se je carina od nekdaj pobirala pri poštnem uradu Podpečjo (»die weeg Mauth zu Putpetsch in Crain ist von Alters hero aldort zu Puetpetsch bey dem Post Ambt gesamblet vndt abgefordert worden«). Kamora mu je podaljšala zakup samo za štiri leta, t. j. do konca l. 1711. Predno je bil pri kraju ta obrok, je umrl Karol Jožef Kraa. Zagrebli so ga dne 23. febr. 1711 na Brdu. Bil je ključar ondotne cerkve. Zapustil je vdovo Ano Marijo, hčer Žige Krampergarja z Vranskega, s katero se je bil ondukaj poročil dne 9. jan. 1701.

(Konec prih.).

---

*) »R. D. Michael Wolfforth« iz Podpeči je kumoval dne 29. jan. 1702 v Dobu (Krstna knjiga dobovska).

Prihod cesarja Leopolda I. v Ljubljano in prenos ostankov sv. Peregrine v cerkev sv. Jožefa.[1])

Spisal **Janko Barlè.**

Bilo je leta 1660., ko je cesar Leopold hodil po Avstrijskem, da je pregledaval svoje dežele in sprejemal vdanostne izjave svojih vernih narodov. Ko je prepotoval Štajersko, kjer so ga povsod jako slovesno sprejemali (inter applausos et triumphales arcos, erectos a fidelissimis statibus), in Koroško, prispel je dne 7. septembra proti večeru v belo Ljubljano. Priprostega naroda, deželnega plemstva in odličnjakov zbrala se je ondi velika množica, da je videla in pozdravila svojega vladarja. S sijajnim spremstvom podal se je cesar najprej v stolno cerkev sv. Nikolaja, kjer je odpel ljubljanski škof Oton grof Buchheim zahvalno pesem. Od ondod je šel v škofijsko palačo, kjer se je nastanil. Nastopne dni je sprejemal poklonstva kranjske dežele, potrdil Ljubljančanom njih pravice in svoboščine, a potem odšel na Goriško in v Trst.

Nekoliko let poprej so se bili naselili v Ljubljani bosonogi avguštinci. Dne 22. maja 1657. položili so temeljni kamen njihovi cerkvi, na onem mestu, kjer je bilo preje luteransko[2]) pokopališče. Uprav nekoliko dnij po prihodu cesarjevem so prinesli bosonogi avguštinci iz Rima truplo sv. Peregrine, device in mučenice. Sv. Peregrina je bila do smrti bičevana z železnimi verigami, vendar se ne ve, za katerega

---

[1]) Gl. rokopis: Translatio S. Peregrinae V. et M. ad Aedem D. Josephi Nutritii D. N. RR. PP. Eremitarum Discalceatorum S. Augustini. Labaci Anno MDCLX. die V. Octob., — kateri se hrani v zagrebški metropolitanski knjižnici. Ta spis je napisal znani Ivan Gregor Thalnitscher pl. Thalberg, kakor tudi ono poročilo o bitki pri Sisku, katero sem priobčil v »Izvestjih muzejskega društva« l. 1883., str. 201.

[2]) Bolj prav ajdovsko pokopališče, na Ajdovščini. *Uredn.*

rimskega cesarja. Njeno truplo so izkopali na pokopališču sv. Priscile. Ko so jo pripeljali v Ljubljano, je niso precej prenesli v cerkev sv. Jožefa, nego so počakali, da se cesar vrne iz Trsta, da bode slovesnost večja.

Bilo je na dan sv. Frančiška Serafskega (4. oktobra), ko se je vrnil cesar Leopold ob solnčnem zahodu po cesti od Vrhnike v Ljubljano. Nastanil se je zopet v škofijskem dvorcu. Ljubljančani so onega večera, da pokažejo svoje veselje in ljubezen do cesarja, priredili sijajno razsvetljavo. Ni bilo skoraj okna v mestu, katero bi ne bilo razsvetljeno.

Drugi dan je bil slovesen prenos ostankov sv. Peregrine iz stolnice v cerkev sv. Jožefa. Ostanki svetnice so bili v dragocenem zaboju (arcae insignis operis) s kristalnimi okenci, na lepo okrašenih nosilih izloženi v sredi stolne cerkve. Duhovniki stolne cerkve so odpeli najprej svoj navadni »officium divinum«, a ko so zazvonili zvonovi, zbrali so se skoraj vsi ljubljanski prebivalci, mnogo naroda iz okolice, plemstvo, in ni manjkal niti sam cesar Leopold, četudi je bil izmučen od težavnega in dolgega potovanja. Pridružil se je tudi njegov stric, nadvojvoda Leopold Viljem, dasiravno je bil bolehen. Lep primer vladarja posnemalo je tudi dvorsko spremstvo. Bili so tu knezovi Lobkovic, Turjaški in Gonzaga, potem dvorska prefekta Portia in Schwarzenberg in domače in ptuje plemstvo. Ostanki sv. Peregrine so se nosili v sprevodu. Bila je to dolga in veličanstvena procesija. Najpoprej so šle s svojimi zastavami obrtniške zadruge, potem nadbratovščina (archiconfraternitas) sv. Rešnjega Telesa — katere udje so bili najodličnejši meščani in trgovci — s svojimi znakovi, a za temi mnogoštevilni redovniki. Tu so bili najprej bosonogi avguštinci, potem kapucini, frančiškani, obuti avguštinci; vsak menih je nosil v roki gorečo svečo. Za njimi so stopali plemiči, okrašeni z venci in šopki in z debelimi svečami v rokah. Potem je prišlo osem duhovnikov, oblečenih v dalmatike. Nosili so na posebnih nosilih ostanke svetnice. Nosila so bila tako urejena, da je mogel narod dobro videti svetinje sv. Peregrine.

Za temi so šli bogoslovci v roketih, potem ljubljanski in bližnji duhovni, a za njimi v svojih oblačilih kanoniki stolne cerkve. Precej za kanoniki je stopal škof pičenjski in stolni prošt Frančišek Maksimilijan de Vaccano, kateri je vodil procesijo, ker je bil ljubljanski škof odsoten. Njemu je sledil cesar s svojim spremstvom, katero sem že gori omenil, in brez števila ljudstva obojega spola. Naroda je bilo tudi na obeh straneh ulic, po katerih se je vila procesija. Mnogim so se orosile oči od svetega veselja, ko so gledali tako slovesnost.

Ko je naposled prispela procesija v cerkev sv. Jožefa, je imel ondi stolni prošt slovesno sv. mašo. Ljudij je bilo toliko, da je jedva stoti del dobil mesta v cerkvi, kakor pravi pisatelj. Med mašo je igrala godba in prisoten je bil ves čas cesar Leopold. Ostanke sv. Peregrine spravili so v zakristijo, kjer so ostali, dokler niso sezidali zunaj cerkve posebno kapelico na troške nadvojvode (liberali sumptu serenissimi Archiducis).

Takrat, ko je pisatelj to poročilo pisal (nunc, dum ista scribimus), je bila ta kapelica že davno dovršena in steklena krsta z ostanki sv. Peregrine je ležala na žrtveniku, da so jo mogli vsi dobro videti. Bosonogi avguštinci so slavili spomin na prenos ostankov svetnice vsako leto zelo slovesno (duplex primae classis). Pisatelj pravi, da se je varstvu sv. Peregrine priporočala vsa dežela, posebno, da bi jo Bog po njeni priprošnji obvaroval Turkov.

Bodi mi dovoljeno tukaj še pripomniti, da se je tudi slovesno praznovanje praznika sv. Jožefa začelo v cerkvi pri bosonogih avguštincih. To je bilo l. 1675. Takrat je ljubljanski škof Jožef grof Rabatta na dan sv. Jožefa vodil v njihovo cerkev veliko procesijo, katere se je udeležil mnogobrojni narod, redovniki, duhovniki in plemstvo. Ondi je odpel škof slovesno mašo. Slavnostno pridigo je imel slavni zgodovinar, arhidijakon dolenjski Ivan Ljudevit Schönleben. V pridigi je izročil deželo pod obrambo sv. Jožefa, naj bi jo

on varoval Turkov.[1]) Na ljubljanskem gradu so trikrat s topovi ustrelili, zapela se je zahvalna pesem in od tedaj se je vsakega leta slovesno praznoval praznik sv. Jožefa.

Kake darove je dajalo zagrebško mesto Ivanu Lenkoviču.

Spisal **Janko Barlè**.

Ivan Lenkovič, vrstnik Ivana Kacijanarja, si je pridobil lepih zaslug in slave v turških bojih. Odlikoval se je že pri prvem obleganju Dunaja l. 1529., a potem kot namestnik stotnikov v Bihaču, kar je ostal do l. 1537. Od tukaj odšel je za uskoškega stotnika v Žumberk, a kasneje je postal zapovednik v Senju. Lenkovič se je prav mnogokrat v večjih ali manjih bitkah s Turki odlikoval kot neustrašen vojak in umen vojskovodja. Zato ga je pa cesar Ferdinand I. 1547. imenoval za tretjega zapovednika vseh čet v hrvaški Vojni krajini.

Imel je Lenkovič v onih burnih časih obilno opravila in skerbij.[2]) Prihajal je često tudi v Zagreb. Meščani svobodnega in kraljevega zagrebškega Gradca so ga vedno lepo sprejemali in mu v znak spoštovanja, ko je bival v Zagrebu, poklanjali darove, kar je bilo takrat v navadi. V mestnih računih od l. 1557—1559. popisani so točno ti darovi, katere bodem tu priobčil, ker nam nekoliko pojasnjujejo tedanjo

---

[1]) Pisatelj pravi: »Et sane magnis eget Labacensis urbs Divorum praesidiis, utpote ad quam haereditario Christiani nominis hosti patentissimus est aditus, neque eget ille nisi viginti quatuor horis, ut ad ejus moenia armatus procurret, quod superioribus binis saeculis multoties fecit et inopinatus cum decem millibus ante portas se stitit, divina virtute non humana repulsus industria, cum interea in reliquam totam Provinciam desaeviens, cuncta ferro et flamma devastaverit, multis millibus Christianorum in servitutem abductis.

[2]) Obširno je opisal delovanje tega junaka J. Steklasa v Letopisu Matice slov. l. 1893., str. 58 i. d.

dobo in življenje. Mesto zagrebško je take darove običajno dajalo tudi hrvaškemu banu in drugim odličnjakom, kadar so bivali v mestu.[1])

L. 1557. je prišel Lenkovič na veliki petek v Zagreb in ostal ondi najbrž tudi velikonočne praznike. Zagrebčani so mu prinesli v dar 18 pomaranč, 12 kruhov in vina. Pomaranče so bile takrat zelo redko in cenjeno sadje, katero je bilo v Zagrebu težko dobiti, pa je zato tudi vsaka veljala po jeden denar, često tudi več. V torek po nedelji »Cantate« istega leta je prišel Lenkovič zopet v Zagreb in se nastanil pri Krištofu Kordetu. Mesto je kupilo od Krištofa 35 pomaranč, od neke meščanke za 17 denarjev dve goski, kruha za 21 denarjev in vina za 18 den. in vse to podarilo Lenkoviču. Ko je bila v početku meseca junija istega leta domača vojska utaborjena pri Čazmi, poslali so Zagrebčani Lenkoviču, banu Petru Erdödyju (kateri je bil istega leta za bana potrjen) in drugim gospodom dva soda vina iz mestne kleti in kruha za 13 renskih gl. in 16 denarjev, katerega so spekle zagrebške gospe. V sredo pred praznikom sv. Štefana (20. avg.) i. l. prišla sta ban in Lenkovič zopet v Zagreb in tedaj je mesto kupilo pri mesarju Galu celo četrt vola (53 funtov), potem kruha za 37 denarjev in 8 pint vina in njima podarilo.

Ko je bil Lenkovič v četrtek pred praznikom sv. Mateja v Zagrebu, kupilo je mesto od mestnega župana Pavla Požgaja 4 kvarte ječmena (à 35 denarjev) in ga podarilo njemu in banu.

V l. 1558. ni prihajal Lenkovič tako često v Zagreb. V mestnih računih tega leta omenja se njegovo ime samo jedenkrat, in to v torek po prazniku obiskovanja Device Marije (2. julija). Tudi takrat je prišel ž njim ban Erdödy. Ban se je nastanil pri nekem krojaču Petru, a Lenkovič pri meščanu Matiji Deli-u. Zagrebško mesto ni pozabilo na svoja gosta in

---

[1]) Gl. »Registrum introitus et exitus pecuniarum libere Ciuitatis Montis-Grecensis Zagrabiensis tempore Indicatus Egregii Matthei Zalathnoky«, v l. 1557—1559. — V kr. zemalj. arkivu v Zagrebu. Codex Cart. Num. LXV.

je prineslo v dar Lenkoviču: kruha, vina, piščancev in ovsa, banu pa hrušek, marelic, kruha in četrt vola (52 funtov). Seveda niti pomaranč ni manjkalo, katerih so obema podarili obilo.

L. 1559. je bil Lenkovič dvakrat v Zagrebu. Prvikrat, skupaj z banom, je bil v soboto pred cvetno nedeljo in tedaj njima je mesto podarilo 10 pint vina iz mestne kleti, ovsa, sena, kruha, pomaranč in dva klobuka sladkorja. Takrat so bile pomaranče drage, ker so obema skupaj podarili le štiri, a vsaka je veljala 10 denarjev. Drugič je bil pa v ponedeljek pred praznikom sv. Mateja. Zagrebčani so ga tudi lepo vzprejeli in obdarovali. Dobil je četrt vola, katerega je mesto kupilo pri mesarjih Biškupu in Gregorju, potem kruha, 5½ pint vina in ovsa. A mesto je imelo tudi nekaj koristi od Lenkoviča. L. 1558. je kupil Lenkovič od mesta za 60 tolarjev sena in l. 1559. za 80 tolarjev.

Priobčil sem to malenkost kot mal spomin na one čase. Kako se pač časi izpreminjajo!

Bratovščine na Kranjskem l. 1780.

L. 1773. je imelo 396 duhovnih bratovščin na Kranjskem 90.650 gld. 48 kr. premoženja in 5.502 gld. 11 kr. letnih dohodkov. (Mitth. d. hist. Ver. f. Kr. 1849, str. 46.) L. 1780. so pa bile (po zapisku v ljubljanskem muzejskem arhivu) še bratovščine pri sledečih cerkvah:

I. V ljubljanski škofiji:

Stolna cerkev v Ljubljani: Bratovščina presv. Trojice, Odrešenika sveta, sv. Rešnj. Telesa, sv. Janeza Nep., sv. Filipa Nerija, konfederacija plem. sv. Dizme. *Cerkev sv. Jakoba v Ljubljani:* Nemška kongregacija, latinska kongregacija, vnebovzetja M. D., mala dijaška kongregacija, umirajočega Kristusa. *Frančiškanska cerkev v Ljubljani:* Tretji red, sv. Fran-

čiška in sv. Antona Pad., sv. škapulirja. *C. pri uršulinkah v Ljubljani:* M. B. od miru. *C. pri klarisah v Ljubljani:* sv. srca Jezusovega. *C. pri diskalceatih v Ljubljani:* sv. Jožefa, mrliška bratovščina. *C. pri avguštincih v Ljubljani:* M. B. dobrega sveta, pasú sv. Monike, sv. rožnega venca. *C. sv. Florijana v Ljubljani:* M. B. 7 žalostij. *Farna cerkev sv. Petra v Ljubljani:* M. B. 12 postaj. *F. c. na Jesenicah:* sv. R. Telesa. *F. c. v Mošnjah:* Jezusa, Marije in sv. Jožefa. *C. na Koroški Beli:* sv. škapulirja, sv. Vincencija. *F. c. v Beli Peči:* M. B. 7 žalostij. *F. c. v Kranjski Gori:* Matere B. *F. c. na Bledu (v Gradu):* sv. Rešnj. Telesa, sv. rožnega venca; *c. na Otoku:* M. B. od milosti. *F. c. v Gorjah:* sv. Rešnj. Telesa. *F. c. v Bohinju:* sv. Rešnj. Telesa, sv. škapulirja; *v Bitinjah:* sv. rožnega venca. *F. c. na Dolgem:* sv. Mihaela. *F. c. v Kranju:* sv. škapulirja, sv. rožnega venca, sv. Trojice, sv. R. Telesa. *F. c. v Vodicah:* sv. R. Telesa; *c. v Repnjah:* sv. Barbare; *c. na Šmárijini Gori:* sv. rožn. venca. *F. c. v Smledniku:* sv. Rešnj. Telesa, sv. Frančiška Ksav. *F. c. v Šmartinu pri Kranju:* sv. R. Telesa. *F. c. na Sori:* Kraljice angeljev; *c. v Preski:* M. B. 7 žalostij. *F. c. v Šentvidu nad Lj.:* M. B. brez madeža spočete; *c. v Dravljah:* sv. Roka; *c. v Topolu:* sv. Katarine. *F. c. na Vrhniki:* sv. Štefana; *c. v Horjulu:* sv. rožnega venca. *F. c. v Šent-Jerneju:* sv. rožnega venca.

II. V goriški škofiji:

Farna cerkev v Stari Loki: sv. rožnega venca; *vik. c. v Loki:* sv. R. Telesa; *špitalska c. v Loki:* M. B., M. B. 7 žalostij. *F. c. v Poljanah:* sv. rožnega venca. *F. c. v Železnikih:* sv. R. Telesa, sv. rožn. venca, sv. Antona, sv. Frančiška Ksav. *F. c. v Sorici:* M. B. 7 žalostij. *F. c. v Mengšu:* Jezusa, Marije in sv. Jožefa pod varstvom sv. Mihaela. *F. c. na Primskovem:* sv. Monike. *F. c. v Kostanjevici:* sv. R. Telesa, sv. Antona; *v kostanjeviški samostanski cerkvi:* sv. Janeza Nep. *C. sv. križa pri Kost.:* umirajočega Kristusa. *F. c. v Čadežu:* sv. imen Jezusa in Marije. *F. c. v Cirknici:* sv. R. Telesa, sv. rožnega venca; *c. sv. Roka:* sv. Štefana. *Kolegijska c. v Novem*

Mestu: sv. R. Telesa, sv. rožnega venca, sv. Sebastijana. *F. c. v Toplicah:* sv. Ane. *F. c. v Poljanah:* umirajočega Kristusa. *F. c. v Mirni Peči:* sv. R. Telesa. *F. c. v Šent-Rupertu:* sv. rožnega venca. *C. na Žalostni Gori pri Mokronogu:* M. B. 7 žalostij. *F. c. v Boštanju:* umirajočega Kristusa; *c. v Topolovcu:* sv. škapulirja. *F. c. v Ribnici:* sv. rožn. venca, sv. škapulirja, pasú sv. Monike. *F. c. v Dobrepoljah:* sv. škapulirja. *F. c. v Škocijanu pri Turjaku:* krščanskega nauka, vednega češčenja sv. R. Telesa. *F. c. v Loškem Potoku:* sv. Jošta in sv. Barbare. *F. c. v Reki Koč.:* sv. rožn. venca. *F. c. v Starem Trgu pri Ložu:* sv. rožn. venca. *F. c. v Spȯdnji Idriji:* sv. R. Telesa; *c. na Vojskem:* sv. Jožefa; *c. na Gori:* sv. Magdalene. *F. c. v Idriji:* sv. škapulirja, sv. Barbare. *C. v Šent-Vidu pri Vipavi:* sv. R. Telesa, sv. rožn. venca; *c. v Šturiji:* sv. škapulirja; *c. na Slapu:* sv. Florijana; *c. na Rzelu:* sv. Valentina; *c. na Gočah:* sv. Urha.

III. **V tržaški škofiji:**

Farna cerkev v Hrenovicah: sv. rožn. venca, sv. R. Telesa. *F. c. v Trnovem:* sv. rožnega venca; *c. na Premu:* sv. Nikolaja; *c. v Bistrici:* M. B. čistega spočetja, *c. v Knežaku:* sv. Barbare. *F. c. v Vremah:* sv. škapulirja. *F. c. v Senožečah:* sv. R. Telesa.

Regesti listin farnega arhiva v Kamniku.

Priobčil **A. Koblar.**

1291, 13. jul., v Vidmu.

Patrijarh Rajmund razsodi med duhovnom Alhardom, vodjo bolnice v Kamniku, in Gebardom Lilienberškim ali Witigonom, naddijakonom Savinjskim, njegovim bratom, prepir zarad desetin od naslednjih 18 kmetij, katere prisodi bolnici: »2 in Marchaw« (Markovo, fara Sela), kjer sta Malaz (?) in Volbenk, »1 in fontibus inferioribus« (Spodnje Studénice, fara Sela), kjer je Kristan, »1 in fontibus superioribus« (Zgornje Studénice, fara Sela), kjer je Albert, »1 in Spisfolter«

(kaj je to?), kjer je Jakob, »2 in Holm« (Holm nad Šmartnim), kjer sta Lambert in Martin, »1 in Gradichs (Gradišče zraven Holma), kjer je Janez, »1 in Lupoglaw (kje?) prazna, »1 in Trobol (Trobelno pri Selih), kjer je Martin, »3 in Gradische« (Gradišče, kakor zgoraj), kjer so Herman, Sweha in Martin, »2 in Jaschenow« (Jesenovo f. Čemšenik, ali Jáseno f. Rova, ali Vaseno v Tuhinjski dolini), kjer sta Štefan in Martin, in »3 in Suchidol (Suhodole v komenški fari), kjer so Chuonzo, Herman in Bernard.

Izv. pergamentna listina. Patrijarhov pečat dobro ohranjen. P. sedi, v desni ima križ, v levi knjigo, na glavi kapo.

1304, 4. maja, v Vidmu.

Patrijarh Otobon potrdi duhovniku, prebendarju altarja sv. Janeza Krstn. v fari kamniški (in plebe de Stayn), vodji ubožne bolnice ondi, pravico do kmetij in desetin, katere je dobila bolnica od kamniškega meščana Herborda.

Izv. pergam. listina; pečat je izgubljen.

1309, 21. dec. na dan sv. Tomaža, v Kamniku.

Bratje Herman, Erazem in Nikolaj, sinovi Herbordovi iz Kamnika, se odpovejo Alhardu, vodji ubožne bolnice v Kamniku, lastitve do zemljišča »in Ahoren auf dem walt« (Javorje, fara Gozd) in do dveh desetin, namreč »auf dem walchsperg vnd cze sdirch (?) nahen pey des gueten sand kantians Chirchen«, kateri je bil kupil (ali zamenjal za neko posestvo) Alhard od Herborda. Priče so: »Groegoer von stain pharer ze wodicz (Vodice), herr Lamprecht der verweser ze newel (Nevlje), Niklau ab dem saeldenperg (Žale), Fridreich von Gerlochstain (Kolovec), wergant vnd Gaestel prueder, Erenst von vnselsdorff, frizel der dienger vnd sein sun, vnd dar zue Jaekel vnd Elbel sein pruoder Thomas Cendel Gregori pey dem tor purger ze stain vnd Oertelem von Meingospurg (Mengeš) vnd nyklauen von rotenpuehel (Črnelo) die zden ceiten hauptlewt waren, daz si diesen prief mit ieren hangenten insigelen habent versigelt«.

Izv. pergam. listina. Pečati so ohranjeni. Napisi: 1.) S. Ortolfi de Meingospurch, 2.) S. civit. . . . ne (s turnom), 3.) S. Nicolai de Rotenpuchl.

1313, feria tertia post festum Inuentionis s. crucis (5. maja), v Ljubljani.

Henrik, češki in poljski kralj, vojvoda koroški, grof tirolski in goriški, potrdi kup, katerega je napravil duhovnik Alhard, vodja ubožne bolnice v Kamniku, s sinovi Herworda, kamniškega meščana, zarad zemljišča v Gozdu (situm in Silua), ter sprejme v svoje posebno varstvo zemljišče in bolnico, katero naj varuje njegov vicedom na Kranjskem (in Carniola).

Izv. pergam. listina (poškodovana). Pečat odtrgan.

1336, na dan sv. Nikolaja (6. dec.).

Friderik Kolovški (von Gerlochstain) in žena Katarina se zavežeta (imata sina in hčer) za vse čase, da bo dobivala bolnica v Kamniku na leto po 26 veder vina kamniške mere (v Kamniku je bil tačas vsako leto vinski semenj) iz njunih vinogradov »ze vnser vrowen in dem Dorf pey Hoffenbach auff der windischen March« (Hmeljčič pri Mirni Peči na Dolenjskem), da dobivajo hiralci vsaki petek po $^1/_2$ vedra. Pečatili so: Konrad Velikovški (von Voelkenmarcht, Pyrss Črnelski (von Rotenpuchel), ter Friderikova brata Bertold in Nikolaj.

Izv. pergam. listina. Pečati so vsi odtrgani.

1356, feria tertia ante f. s. Michaelis archang. (27. sept.), v Št. Vidu na Koroškem.

Albert, vojvoda avstrijski, štajerski in koroški, potrdi vodji bolnice v Kamniku, duhovniku Nikolaju, pismo vojvode Henrika z l. 1313. gledé zemljišča v Gozdu.

Izv. pergam. listina, pečat odtrgan.

1359, v četrtek pred sv. Katarino (21. nov.)

Udova Katarina Kamniška (von Stain), žena rajnega Konrada Velikovškega (Voelkenmarcht), podari svojo doto: grunt v Slovenski marki, kjer je Gregor, in vinograd »ze vnser vrawen pei dem wenigen Hopphenbach« (Hmeljčič pri Mirni Peči), bolnici v Kamniku. Pečatili: njena strica Bertold in Nikolaj Kolovška (brata) ter Erhard Kamniški in Jurij Zaendlein-ov.

Izv. pergam. listina, pečati so odtrgani.

1390; v nedeljo pred sv. Golom (9. okt.).

Ulrik Lancevški (Vlreich der Lantzawer) zastavi duhovniku Ditrihu, kapelanu bratovščine M. B. v Kamniku, za 5 mark šilingvinarjev ben. den., katere je njegova rajna mati prejela od omenjene bratovščine, za 3 leta zemljišče »ze Wolfspach« (v Volčjem Potoku), kjer sedi Jurij. Pečatila: Ulrik Lancevški in Seyfrid Galenberški.

Izv. pergam. listina, pečata odtrgana.

1391, v nedeljo na delopust sv. Filipa in Jakoba (30. apr.).

Ulrik Sneyder, meščan kamniški, proda svojo hišo, dvor in vrt, ki je med hišo cerkovnika Jakoba in sadnim vrtom bolnice pri farni cerkvi ob Šutenskem potoku (schutempach) pred kamniškim mestom, učitelju Frideriku in njegovi ženi Neži za $10^1/_2$ mark vinarjev benešk. den. proti temu, da dá kupec vsako leto po 12 vinarjev farni cerkvi M. B. za duše iz te hiše (ze schermen nach stat recht ze Stain ... vnd der Stat Richter schol sew richten). Pečat kamniškega mesta, katerega so obesili sodnik in dvanajsti priseženci.

Izv. pergam. listina, pečat odtrgan.

1397, na dan sv. Nikolaja (6. dec.).

Merchl Stüpl iz Kamnika izroči zemljišče v Tunjicah (in der Tewnitz), kjer Klemen sedi, Lavretu Goltsmidu, meščanu kamniškemu in oskrbniku bolnice, ter 12. prisežencem ondi, da naj ga vživa bolnica. Pečatila: Merchlein in njegov stric Henslein von müllíng, tačas grajski grof (purggraf) v Smledniku.

Izv. pergam. listina, pečata odtrgana.

1399, v sredo pred sv. Simonom in Judo (22. okt.), v Gradcu.

Vilhelm, vojvoda avstrijski, štajerski, koroški in kranjski, grof tirolski itd., naroči grofu Hermanu Celjskemu, glavarju Kranjske, da naj poskrbi, da dobé siromaki v bolnici kamniški vina, kakor veleva volilno pismo.

Izv. papirnata listina.

1402, na delopust sv. Jurija (23. apr.).

Ortholf Schuoster z Novega trga, meščan v Kamniku, in žena Trawta in hči Neža (Nezza) prodajo hišo, dvor, hlevec

(stadel) in sadni vrt, kar leži na Novem trgu pod Starim gradom (vnder der oberen vesten) v Kamniku, katero posestvo je imela Lógarica, Nikolaju Loškemu, tačas sodniku v Kamniku, in Elizabeti njegovi ženi za 18 dobro tehtanih dukatov in 3 marke šilingvinarjev. Pečatila sta: Merchl Stüppl iz Kamnika in Pirss Dobski, tačas grajski grof na Kamniku (Oberstain).

Izv. pergam. listina, pečata odtrgana.

1426, v ponedeljek pred sv. Jurijem (22. apr.).

Bolnica v Kamniku kupi od Sey . . . in žene Marjete 2 mesnici v Kamniku pred mostom za 32 . . . Pečatila Sey . . . in Eberhard, kmet z Iga.

Izv. pergam. listina (izjedena).

1428, v ponedeljek pred sv. Vidom (14. jun.), v Gradcu.

Friderik, vojvoda avstrijski, štajerski, koroški in kranjski, zapové Ani, udovi Nikolaja Galla, da naj daje bolnici v Kamniku po 26 veder. vina iz vinograda v Hmeljčiču, kakor je volil Friderik Kolovški (l. 1336).

Izv. pergam. listina, pečat izgubljen.

1444, v ponedeljek po sv. Luki (19. okt.), v Kamniku.

Ana, udova rajnega Linharta Ižanca, zamenja zemljišče v Podgorju v mengeški fari (Pudgur in Mangenspurger pharr), kjer je Klemen sedel, in ki daje 41 šilingov, 6 kokošij, pustnega piščanca in 20 jajc, s Petrom Polcem, župnikom v Moravčah, tačas ključarjem vélike bratovščine naše ljube Gospé v Kamniku, in s tedanjim cerkovnikom Petrom Brunikom, in z Nikolajem Gallenberškim in Sigmundum Lamberškim in Andrejem Lamberškim in Martinom Oedrom, udi omenjene bratovščine, za zemljišče v Volčjem Potoku v kamniški fari, kjer je »Janes vegalu« sedel, in ki daje $^{1}/_{2}$ funta šilingov, 7 kokošij in 25 jajc. Pečatila sta Jurij Kamniški in Florijan Pretzner, meščan v Kamniku.

Izv. pergam. listina, pečata ohranjena; prvi ima v polju jednoglavega orla in opis »Jörg von Stain«.

1449, v petek po sv. Filipu in Jakobu (2. maja).

Jurij Kamniški prodá vrt, ležèč pred mestom na Šutnji tostran potoka, v mengeški fari, med hišo Andreja Schuster-ja

in cesto, po kateri se jezdi v Ljubljano, Andreju Schusterju, meščanu kamniškemu, za 11 dunajskih mark vinarjev. Pečatila: prodajalec in meščan Martin Ödder.

Izv. pergam. listina, pečata sta odtrgana.

1450, v dan sv. Radegunde 13. avg.).

Janez iz Loke in Neža (»Nesa«) njegova sestra prodasta. pol desetine v Spodnjih Črešnjicah in v Kokošnjah (zu nider Kerstetten vnd zu Kokoschen), v moravški fari, od 3½ zemljišč, katera imata v fevdu od Andreja Gall-a »von Rudolffseg« (Rožek, razvalina pri Svinah v moravški fari), Lambertu Knoffter-ju, meščanu kamniškemu in njegovi ženi Marjeti za 51 mark dobrih dunajskih vinarjev. Pečatila: Jurij Kamniški in Martin Oedder, meščan kamniški.

Izv. pergam. listina, pečata odtrgana.

1455, v sredo po kresu (25. jun.).

Henrik Stawthaymer, meščan ljubljanski, proda zemljišče v Guncljah (Kuntzlach) v šentvidski fari nad Ljubljano, kjer Svetec sedi, in ki daje na leto 3 funte vinarjev ali jedno kupno mero (kaufmess) ovsa ljubljanske mere, eno kokoš in 25 jajc, Matiji Vidicu, meščanu in vodji ljubljanske bolnice, potem pa zemljišče v Zalogu (Salag), kjer »Zersschan« sedi, v kamniški sodniji, v moravški fari, in ki daje po 3 funte vinarjev, 5 kokoš in 25 jajc, Marksu Scheuer-ju meščanu in vodji kamniške bolnice, za 68 funtov dobrih dunajskih vinarjev. Pečatili so: prodajalec, Gašpar Weltz, oskrbnik Kranjske in oskrbnik v Višnji Gori, ter Matija Vidic.

Izv. pergam. listina, pečati odtrgani.

1457, 12. aprila, v Rimu.

Kardinal Jakob podelí kapeli sv. Lenarta v farni cerkvi, kamniški [1]) (?), kjer se po domače pravi Za Kalom (zachalom), v oglejski škofiji, 100 dnij odpustkov vsem vernim, ki to kapelo obiščejo na malega šmarna dan, ali na praznik sv. Petra in Pavla, sv. Gregorija, ali sv. Lenarta, ali pa, če zanjo kaj darujejo.

Izv. pergam. listina, pečat se je izgubil.

[1]) Cerkev v stranjski fari Za Kalom, in v farni cerkvi je tudi altar sv. Lenarta.

1459, v petek pred 5. nedeljo po vel. noči (27. apr.).

Rotija, hči Eberharda, kmeta z Iga, soproga Jakoba Kamniškega, proda svoje zemljišče v Zdušu (Sdus), kjer sedi Mali, Swantz-ov sin, v kamniški fari, veliki bratovščini in altarju naše ljube Gospé, ki je v farni cerkvi na strani, kjer se pride iz bolnice, za 56 funtov vinarjev. Pečatili: Ivan Raymund, Martin in Jakob Kamniška.

Izv. pergam. listina, pečati še visé.

1464, v nedeljo po sv. Jakobu (29. jul.).

Jakob Petschacher s Črešnjic (Kcherstetcn) in njegov sin Jurij Schuester iz Moravč prodasta desetino od štirih zemljišč »zw pattriarchsdorff in Aycher pharre« (Podreče [1]), vas v dobski fari), kamniškemu meščanu Martincu in njegovi ženi Katarini za $41^1/_2$ dobro tehtanih ogerskih goldinarjev in dukatov. Pečatila: Vilhelm Polec, župnik v Moravčah (Morawtsch) in Jurij Gall z Rožeka (Rudolfsekch, pri Moravčah).

Izv. pergam. listina, pečata odtrgana.

1465, v sredo, na delopust sv. Petra v verigah (28. jul.).

Brata Mihael in Gregor Schuster, meščana kamniška, in njuna sestra Marjeta prodajo hišo z vrtom na Novem trgu v Kamniku, med Mihaelom Schuster-jem in Andrejem Schuster-jem, Martincu v velikih ulicah (in der grossen gassen), tačas ključarju bratovščine naše ljube Gospé v koru (im chör). Pečatila sta meščana: Jurij Seydel in Vrban iz Konjic (Ganabitz).

Izv. pergam. listina.

1466, v četrtek pred »judica« v postu (20. marc.).

Primož Schuster, meščan kamniški, in njegova žena Barbara prodasta dvor in vrt v mestu, med hišo Jakoba Avniča (awnisch) in vrtom Haidline, Martincu v velikih ulicah, tačas ključarju bratovščine naše ljube Gospé v koru, za $2^1/_2$ goldinarja. Pečatila meščana: Jurij Seydel in Matej Salliteck.

Izv. papirnata listina.

---

[1]) Na Podreci staro ime, zdaj Podrečah.

1468, na dan sv. Apolonije (9. febr.).

Jurij Gall z Rožeka (Rudolfseck) dá Janezu Knofter-ju, meščanu kamniškemu, v fevd pol desetine v Spodnjih Črešnjicah (nider kerstetten) in 2 zemljišči v Kokošnjah (kokoschen) v moravški fari. Pečatil: Jurij Gall.

Izv. pergam listina, pečat odtrgan.

1468, v petek pred sv. Lukežem (14. okt.).

Jera, udova rajnega Andreja Gallenberškega, proda meščanu Marku Sallitecku (menda za bolnico v Kamniku) zemljišče v Črnem Potoku (Schwarzenpach) in desetinsko pravico do 13 kmetij z dvema deloma. Pečatili: Sigismund Lamberški, prodajalka, in Jošt Lamberški.

Izv. perg. listina (raztrgana), pečati izgubljeni.

1472, v ponedeljek pred sv. Jurijem (20. apr.).

Mihael Molik, meščan kamniški, proda od posestva, ki je ima v fevdu od Janeza Galla z Rožeka, desetino od 3$^1/_2$ zemljišča v Spodnjih Črešnjicah in v Kokošnjah v moravški fari, Janezu Knofter-ju, meščanu kamniškemu, za 50 celih in 8 polovičnih dobrih tehtanih ogerskih goldinarjev in dukatov. Pečatila sta Gašpar Vaist in Janez Herič.

Izv. pergam. listina, pečata odtrgana.

1477, na dan sv. Ulrika (4. jul.).

Erazem Pettschacher, meščan ljubljanski, proda dve zemljišči, prvo v Zagorici, drugo pa v Zdušu v kamniški fari, kjer Jurij sedi, Linhartu Šipek-u, meščanu kamn. in vodji bolnice v Kamniku, za 164 dobrih ogerskih goldinarjev. Pečatila sta: Gašpar Meltz, oskrbnik Kranjske, in Jurij Hueter, meščan ljubljanski.

Izv. pergam. listina, pečata odtrgana.

1486, v petek pred sv. Jurijem (21. apr.).

Linhart Šipek, svetni duhovnik (laybriester) iz Kamnika, proda zemljišče v Srednji Vasi, v fari sv. Martina v Tuhinju, kjer je Andrej Srimšak sedel, Juriju Germek-u, meščanu in tačas vodji bolnice v Kamniku, za 62 dobro tehtanih ogerskih dukatov goldinarjev. Pečatila: Ivan Zellenperg in Ivan Herrsch.

Izv. pergam. listina, pečata sta odtrgana.

1488, 13. novembra, ad S. Udalricum in Robenstain (na Vranji Peči).

Pascasius, škof pičenjski in vesoljni vikar oglejski, podeli vernim, ki obiščejo cerkev sv. Ulrika na Vranji Peči (Robenstain), podružnico cerkve M. B. v Kamniku v oglejski škofiji, in tu klečé trikrat molijo angeljsko češčenje, za večne čase odpustek 40 dnij sledeče praznike: božič, obrezovanje, razglašenje, vel. petek, vel. noč, vnebohod, binkošti, sv. Telesa, ob praznikih M. B. in apostolov in evangelistov ter svetnikov, katerih svetinje so ondi vložene, nedelje v postu in vse svête.
Izv. pergam. listina, pečat odtrgan.

1495, na dan sv. Cecilije (22. nov.).

A. Kekil in Lambert Schuster prodasta kot ključarja bratovščine sv. Duha (od črevljarske zadruge) zemljišče v vasi Bùč (watscha), v fari sv. Martina v Tuhinjski dolini, Luki, meščanu in vodji bolnice poleg farne cerkve v Kamniku, za 44 funtov vinarjev deželne veljave. Pritisnil se je mestni pečat.
Izv. pergam. listina, pečat odtrgan.

1498, v ponedeljek pred sv. Filipom in Jakobom (20. apr.).

Ulrika Paradeiser-ja, oskrbnika posestev Vilhelma Turjaškega na Kranjskem pričevalno pismo o desetinah v Spodnjih Črešnjicah in Kokošnjah v moravški fari.
Izv. pergam. listina, pečat odtrgan.

1499, 31. maja, v Stranjah.

Sebastijan, škof konovijski, sufragan in vesoljni vizitator patrijarha Dominika Grimana, posveti 31. maja 1499 v podružnici s. Benedikta v Stranjah, v fari kamniški, v oglejski škofiji, svetišče (chorum) in veliki altar v čast sv. Benedikta in sv. Martina in vloži svetinje sv. Gereona, Evfemije, Doroteje, Tekle in Erazme, ter posveti tudi na levi strani altar sv. Hermagore in Fortunata in sv. Roka in vloži vanj ravno istih svetinje, določi tudi, da naj dobé verni, ki obiščejo cerkev ob obletnici posvečenja, katera naj se obhaja v nedeljo po presv. Trojici, ter ob sledečih dnevih odpustek 40. dnij, veljaven za vse čase. Ti dnevi so: božič, obrezovanje, razgla-

šenje, vstajenje z naslednjima dvema praznikoma, vnebohod, binkošti z 2. praznikoma, sv. Trojice, sv. Telesa, vseh svêtov, prazniki Matere B., apostolov, sv. Benedikta, Martina, Hermagore in Fort. in Roka.

Izv. pergam. listina, pečat, ki ima na sredi patrijarhov grb, je lepo ohranjen.

1500, 9. aprila, v Rimu.

Kardinala Oliverij, škof sabinski, in Ludovik Janez podelita za cerkev sv. Benedikta v Stranjah (Ville Stragne), v oglejski škofiji, na prošnjo Štefana Molendinarja (mlinarja) 100 dnij odpustkov za vse čase vsem vernim, ki to cerkev obiščejo o sledečih dnevih: sv. Benedikta, Martina, Marka, Hermagore in v dan obletnice posvečenja.

Izv. perg. listina, pečat odtrgan.

1507, 19. maja, v Ljubljani.

Hieronimus de Franciscis, škof koronski in generalni vizitator patrijarhata, dovoli kamniškemu župniku Juriju Hertenfelser-ju, da sme premestiti praznovanje posvečenja cerkve in vélikega altarja sv. Benedikta v Stranjah (Stranach) od nedelje po sv. Trojici na drugo nedeljo po sv. Jakobu ap. z odpustki, podeljenimi pri posvečenju cerkve (kora).

Izv. pergam. listina, okrogli pečat patrijarhov ohranjen.

1509, v torek pred velikonočjo (3. apr.).

Matija Molek, meščan kamniški, proda zemljišče pri vinogradu (am weingarten) nad kamniškim mestom Luki Šmidu, meščanu kamniškemu in ključarju farne cerkve, za 15 funtov vinarjev in 60 šilingov dež. veljave. Pečatili: Ambrož Kürsner, sodnik kamniški, Janez Valič in Lambert Schuster, meščana kamniška in priseženca mestnega svéta.

Izv. pergam. listina.

1510, v nedeljo pred novim letom (29. dec.).

Henrik Rechpockh, meščan kamniški, prodá hišo in dvor na trgu v Kamniku, med hišo Uršule Jurist in med hišo Lamberta Schuster-ja, potem pa vrt, ležeč na Mlâki (an die Lagkhen) pred kamniškim mestom pri vrtu Neže Ropet, Baltazarju Petschecher-ju, meščanu in vodji bolnice v Kamniku,

za 25 tehtanih ogerskih dukatov goldinarjev. Pečatili so: prodajalec, Lambert Schuster in Jurij Jakobič, meščani.
Izv. papirnata listina.

1511, 10. januvarja.

Katarina, udova Vrbana Kamniškega, voli v svoji oporoki vpričo Baltazarja Betschacher-ja, Luke Smida, Ambroža Kürsner-ja in Petra Reščeta (Reschetu), meščanov in priseženccev mestnega svéta v Kamniku, farni cerkvi n. lj. Gospé v Kamniku vrt na Mlâki (an der Lagkhen) pred kamniškim mestom, med vrtoma Jurija Abessibach-a in vrtom Matevže Schuster-ice; cerkvi naj daje vrt na leto po 40 šilingov. Pečatila: Ambrož Kürsner in Peter Reščeto.
Izv. pergam. listina.

1511, 14. maja.

Martin Juha, svetni duhovnik (Laybriester) iz Kamnika, proda hišo in dvor, med hišo sv. Marije Magdalene in na voglu poleg bolnice na Šutnji pred kamniškim mestom, Luki Šmidu in Baltazarju Betschacher-ju, meščanoma kamn. in ključarjema farne cerkve naše ljube Gospé v Kamniku. Pečatila sta: Evstahij Baron, kamniški sodnik, in Janez Ryemar, meščan in priseženec mestnega sveta.
Izv. pergam. listina.

1512, v soboto pred sv. Urhom (3. jul.).

Krištof Zellenperger s Krumperga (Krawperg) proda dve pusti zemljišči v Mali Lâšini (klain Läschin), v dobski (zdaj zlatopoljski) fari, od katerih jedno ima v najemu Peter in daje 1 funt vinarjev in 10 šilingov in, kadar je zemljišče posedeno, daje po 2 marki vinarjev, drugo ima pa v najemu njegov brat, ki daje 1 marko vinarjev in 40 vinarjev, in, kadar je posedeno, daje po 2 marki šilingov, Baltazarju Betschacher-ju in Jakobu Sybar-ju, meščanoma in ključarjema naše ljube Gospé farne cerkve v Kamniku. Pečatila: Prodajalec in David Gal z Rožeka (Ruedolfsegk).
Izv. pergam. listina, pečata izgubljena.

1513, v soboto po sv. treh kraljih (8. jan.).

Jurij Eysnpart, meščan kamniški, proda svojo njivo na Žalah (Salnperg) Baltazarju Petschacher-ju in Jakobu Morav-

čar-ju, meščanoma in ključarjema (zechmaister) farne cerkve n. lj. G. v Kamniku, za 12 ogerskih gold. in 48 šilingov. Pečat je pritisnil Erazem Stayrer, nadduhovnik Gorenjski, a pečat je odtrgan.

Izv. pergam. listina.

1513, 14. avgusta.

Jera Reluta, udova Jakoba Pernika, v Kamniku, voli farni cerkvi M. B. v Kamniku svojo hišo, ležečo med hišo Jurija Pernika in vrtom Jurija Lesarja, na Novem trgu zunaj mestnega ozidja. Navzoči: Janez Walh, sodnik kamniški, Ambrož Vnsmach, Jurij Pernik, Gašpar Koleno in Matej Leopicide, meščani. Pisal je oporoko Jurij Letzian iz Loke, duhovnik oglejske škofije, javni notar.

Pergam. listina.

1515, v soboto pred sv. Elizabeto (17. nov.).

Marun Dobovšek, meščan kamniški, proda hišo in dvor, ležečo med Blažetovo in Kasetovo hišo na Novem trgu pred mestom, bolnici in njenemu vodji Juriju Lasser-ju za 8 funtov vinarjev. Pečatili: Ambrož Kürssner, Janez Kramar in Janez Valič, meščani in priseženci mestnega svéta v Kamniku.

Izv. pergam. listina.

1516, 20. oktobra, v Rimu.

Jednajst kardinalov podeli cerkvi sv. Jerneja [1]) (na Malem Gradu) v mestu Kamniku, ki je podružnica cerkve M. B. pred mestom, na prošnjo Vrbana Fabri-ja in Gregorja Tančič-a in drugih prebivalcev mesta odpustek za vse čase vernim, ki to cerkev obiščejo ob naslednjih godovih: sv. Jerneja, Lamberta, Elizabete, Eligija in v dan obhajanja posvečenja cerkve (6. nedeljo po veliki noči).

Prepis.

1526, na dan sv. Urha (4. jul.).

Jurij Mezinec in žena Radigunda se odpovesta ključarjema farne cerkve v Kamniku Štefanu Schuster-ju in Jakobu

[1]) Sedaj je ondi cerkev sv. Eligija. Sv. Jernej in sv. Eligij sta oba patrona kovačev.

Moravčar-ju pravic do zemljišča, katero je bil (l. 1509. ležeče ob vinogradu) Radigundin oče, Molek, prodal farni cerkvi. Pečatili so: Tomaž Obeysibach, mestni sodnik, Janez Kramar in Miha Pawtler.

Izv. papirnata listina.

1532, v petek po sv. Ilju (6. sept.), v Kamniku.

Mestni sodnik, občina in vodja bolnice v Kamniku prepusté Tomažu Slugi in njegovi ženi Katarini zemljišče pri sv. Martinu v Tuhinjski dolini, v kamniški fari in sodniji, ki je last kamniške bolnice, kjer je sedel prej oče Pavel Sluga, in ki daje na leto 1 funt vinarjev in 4 vinarje v črnih novcih, 4 vinarje za vožnjo, 4 vinarje za drva, 4 kokoši in 24 jajc, za 12 renskih goldinarjev s pogojem, da bo Luka Haffner z ženo Ratijo imel do smrti en del tega zemljišča, namreč njivo, vrt in dvor, od tega pa dajal bolnici po 24 kr.

Izv. pergam. listina. Privezan je dobro ohranjen mestni pečat; na njem so mestna vrata.

1534, 9. aprila, v Kamniku.

Jernej Posch, vodja bolnice v Kamniku, prizna, da je prejel od ključarjev farne cerkve, Štefana Jelena in Boštijana Schneider-ja, 20 funtov vinarjev (funt se računi po 17 reparjev 2 vinarja) na pósodo, da jih plača Matiji Knofiču namesto Tomaža Obeysibach-a.

Izv. papirnata listina.

1540, na sv. Andreja dan (30. nov.), v Kamniku.

Ambrož Lamberški, stolni dekan in oficijal v Solnogradu, prošt pri Gospej Sveti in župnik kamniški (Kirchherr zu Stain), prepusti Gregorju Müllnerju, njegovi ženi Jeri in nju moškim potomcem farovško zemljišče, mlin in ledino (Öden) pri sv. Mavriciju (v Šmarici) v kamniški sodniji, v mengeški fari, proti temu, da bosta dajala vsako leto župniku kamniškemu od mlina po 80 kr., 4 mere pšenice, 4 mere soršice, 4 mere ovsa, 1 merico pšena, 3 povesma prediva (Harzechling), 8 kokošij, 1 pustnega piščanca, 25 jajc, 5 dnij delala tlako, 1 dan s konjem, vojdnine (vogtey) 1 star ovsa, oskrbniške pravice (Ambtmansrecht) polovico pšenice ter od ledine (ali

prahe) 128 kr., 1 merico pšena, 8 kokoš, 1 predpustnega piščanca in 25 jajc; in ker je Gregor Müllner brez vednosti župnika ali vikarja pri deželnem vicedomskem uradu v Ljubljani prišel pod vojdstvo, da plačuje po svoji krivdi od mlina in zemlje po 2 starja ovsa in 2 kopuna, ter je tako zemljišče obtežil, je obljubil, dokler se to ne razbremeni, da bo dajal župniku na leto po 1 star ovsa in 1 kopuna; pri nastopniku zemljišča bo pa prejemščine (Anlait) deseti vinar. Pečatil je župnik Lamberg.

Izv. pergam listina, pečat je nekoliko odkrušen.

1552, na svečnico (2. febr.).

Janez Petschechar, svetni duhovnik (Laibriester), predikant, kapelan in varuh (Custos) velike bratovščine naše ljube Gospé v Kamniku, prepusti z dovoljenjem mestnega sodnika in svetovalstva Pankracu in bratu Blažu Remuši zemljišče v Pâlovičah, v kamniški fari in sodniji, proti temu, da bodeta dajala navadne urbarske dače, plačevala davke ter s tlako in drugimi uslugami bratovščini ostala pokorna. Pečatila sta in podpisala se: Janez Petschechar in Bernhard Stainer, meščan kamniški in prošt omenjene bratovščine.

Izv. pergam. listina, visi še samo Stainer-jev pečat.

1556, 30. junija.

Jakob Lamberški, vitez s Kâmena (zum Stain), upravnik deželnega glavarstva in deželni oskrbnik na Kranjskem, Anton baron na Turnu in Križu, dedni maršal goriške grofije, Ivan Josip, baron na Brdu in Vógerskem (Hungerspach), vsi trije cesarski svétniki, Kozma Ravbar na Kravjeku in Jošt Gallenberški Podpečjo (zu Gallenstein), odposlanci deželnih stanov, prodajo zarad zastalega davka zemljišče kamniške bolnice na Buču (Wutsch) v Tuhinjski dolini, kjer Jurij Navžit sedi, in ki daje na leto po 2 renska goldinarja in 40 krajc., Janezu Gregu, meščanu ljubljanskemu, za 34 renskih gold. (1 ren. goldinar = 60 krajc.). Pečatili so zgoraj omenjeni štirje možje.

Izv. pergam. listina, zadnja dva pečata sta odtrgana, prva dva cela.

1586, 25. januvarja, v Kamniku.

Toman, Simon, Andrej in Marjeta, žena mlinarja Debevca, prodajo hišo in dvor v Kamniku na trgu, med hišama Luke·Avniča in Lorenca Žlebnika, z vrtom »am Griess« pred mestom, med vrtoma grofa in barona Ahaca Turenskega in udove Marjete Merjaske v Kamniku, ki daje vsako leto farni cerkvi n. lj. Gospé po 21 krajcarjev in 1 vinar dače, Juriju Wolfu in Marjeti, njegovi ženi. Pečat kamn. mesta.

Izv. pergam. listina, pečat je odtrgan.

1587, 14. oktobra, v Kamniku.

Lovrenc Trebelšek, kapelan v Špitalu na Koroškem, proda svoj deloma po starših podédovani, deloma od Andreja Proseka, meščana kamn., iz zâstave rešeni vrt, katerega je nekdaj zastavila Magdalena, udova Lovrenca Merjasca, njegova sestra, in ki leži med Prosekovim in Lambergovimi vrti pod Žalami (vntern Sälenperg), Mihaelu Koželju (Koschel), meščanu kamn., in Jeri, njegovi ženi. Mali pečat kamn. mesta.

Izv. pergam. listina, okrušeni pečat še visi.

1589, 5. julija, v Kamniku.

Marko Sobant, meščan kamniški in ključar (probst) bratovščine naše ljube Gospé v Kamniku, dovoli, da sme Lovrenc Stržin v Buču (Wutsch) v Tuhinjski dolini, podložnik omenjene bratovščine, pol zemljišča v vasi Buču prodati Blažu, sinu Tomaža Zupana v Buču. Pečatila: Sobant in Simon Unger, kapelan bolniški in varuh omenjene bratovščine.

Izv. pergam. listina, pečata izgubljena.

1600, 2. junija, v Gradcu.

Nadvojvoda Ferdinand dá fevdno pismo Ivanu Jakobu pl. Edling-u, vladnemu svetniku, o tem-le njegovem posestvu: grad vipavski z mlinom, vrtom, njivami in travniki, 1 zemlj. na Gradišči in 1 desetino, v Matenji Vasi (Mattensdorf) 3 zemljišča, 1 zemlj. v Goričah, 3 zemlj. v Hruševju, 3 zemlj. v Hrenovicah, 1 zemlj. na Studencu, 1 zemlj. v Trnovici, 1 zemlj. v Samotorici, 1 zemlj. v »Salles«, 1 zemlj. v »Edling« ali »Khases« (Kosezah), 6½ zemlj. v »Verblein« pri Igu in nekaj travnikov v Pijavi Gorici.

Pap. kopija.

1604, 10. aprila, v Kamniku.

Jakob Kratinar (Khraetiner) na Krátini, podložnik grofov in baronov Turnskih in Kriških na Križu, prodâ desetino od zemljišča na Kratini, ki je fevd najstarejega iz rodovine Paradeiserjev v Neuhaus-u (pri Tržiču) in na Gradišču (f. Želimlje), magistru Boštijanu Trebuhan-u, nadduhovniku gorenjskemu in župniku v Kamniku. Pečatil je Seyfrid Rasp na Ostrem (Osterberg f. Dol) in v Dolu (Lustthal), oskrbnik graščine kamniške (Oberstain).

Izv. papirnata listina.

1606, 28. avgusta, v Neuhaus-u.

Lovrenc Paradeiser v Neuhaus-u in na Gradišču, dedni nadlovec koroški, podeli Ahacu Vojski, pooblaščencu soseske na Gradišču, v moravški fari pod kamniško (Oberstain) deželno sodnijo, v fevd desetino od zemljišča na Kratini v kamniški fari, ki spada pod grajščino kamniško, a je fevd Paradeiserjev, katero je bil magister Boštijan Trebuhan, nadduhovnik gorenjski za oglejsko škofijo in župnik kamniški, prej (l. 1604.) kupil od Jakoba Kratinarja, zdaj pa prodal zastopniku gradiške soseske Ahacu Vojski. Pečatil Lovrenc Paradeiser v Neuhausu.

Izv. pergam. listina; Paradeiserjev pečat dobro ohranjen.

1609, 18. decembra, v Neuhaus-u.

Lovrenc Paradeiser v Neuhausu in na Gradišču, dedni nadlovec koroški, podeli magistru Boštijanu Trebuhanu, nadduhovniku (Erzpriester) gorenjskemu za oglejsko škofijo in župniku kamniškemu, v fevd desetino od zemljišča, katero ima Jakob Kratinar na Kratini, v kamniški fari pod graščino kamniško (Oberstain), (katero desetino je bil Trebuhan 29. aprila l. 1605. od Paradeiserja dobil v fevd, potem pa Ahacu Vojski ali soseski na Gradišču prodal, da je ta kup 28. avgusta l. 1606. Paradeiser potrdil in fevd Vojski podelil) kupljeno od Ahaca Vojske, pooblaščenca soseske na Gradišču, v moravški fari pod kamniško deželno sodnijo. Pečatil Lovrenc Paradeiser.

Izv. pergam. listina; pečat prav dobro ohranjen.

1616, 9. februvarja, v Kamniku.

Adam Lukan, mestni sodnik v Kamniku, voli v svoji oporoki, da naj se plačuje »do konca sveta« od njegove hiše, ki leži v Velikih ulicah med Vrban Grošeljnovo in Jurij Knifčevo hišo, in od vrta, poleg drugih urbarskih dač vsako leto še po 30 krajcarjev farni cerkvi M. B. na Šutnji. Pečatili: Adam Lukan, sodnik, Boštijan Trebuhan, naddijakon gorenjski in župnik kamniški, Pavel Jugovec, mestni kapelan, Gašpar Pesijak, Florijan Žagar, Janez Ramšek, Vrban Topercer in Vrban Grošelj, svétniki notranjega sveta, ter Janez Namor, mestni pisar v Kamniku.

Izv. pergam. listina; ohranjeni so še štirje pečati.

1621, 14. maja, v Neuhaus-u.

Henrik Paradeiser v Neuhausu in na Gradišču, dedni nadlovec koroški in kranjskih stanov prisednik deželnega in dvornega pravdišča (Hofrechten), potrdi Janezu Komarju, mestnemu pisarju v Kamniku ter ključarjema farne cerkve, meščanomá Vrbanu Grošeljnu in Janezu Topinerju, podaritev desetine od zemljišča na Kratini pri Kamniku (Oberstain), katero desetino je bil rajni magister Boštijan Trebuhan, naddijakon gorenjski in župnik kamniški, 18. dec. 1609 kupil od Ahaca Vojske in soseske gradiške in podaril farni cerkvi v Kamniku. Pečatil: Henrik Paradeiser.

Izv. pergam. listina; pečat odtrgan.

1626, 27. novembra, v Ljubljani.

Mihaelu Walch-u, župniku kamniškemu, napovedó deželni stanovi, da naj ključarji farne cerkve naše lj. Gospé v Kamniku plačajo zastali davek od zemljišča na Kratini, katero je bil kupil rajni župnik Boštijan Trebuhan, iz njegove (Trebuhanove) zapuščine.

Izv. papirnata listina.

1628, 21. februvarja, v Kamniku.

Mihael Valič (Wallich), patrijarhov naddijakon savinjski, župnik laški (Tüffer) in pooblaščeni oskrbnik kamniške fare, prepusti, vsled dovoljenja, danega 21. septembra 1627 o pri-

liki vizitacije od vicedoma kranjskega Oktavija Panizoll-a, od cesarja poslanega komisarja »in temporalibus«, v fevd vrt, imenovan »Ziglstadel«, Sebastijanu Proseku, meščanu in trgovcu kamniškemu in njegovim dedičem, da bodo plačevali v župni dvorec po 30 kr. na leto. Podpis in pečat Valičev.

Izv. pergam. listina; pečat odtrgan.

1635, 13. marcija, v Kamniku.

Krištof Plank, apostolski protonotar, cesarski svetnik, nadduhovnik gorenjski in župnik kamniški, prepusti farovškega pol zemljišča na Praprotnem pod sv. Primožem, katerega je imel kot »stift« rajni Primož Starovašnik, z istimi pogoji njega sinu Matiji, samo da bo plačal mrtvaščino in prejemščino. Podpis in pečat župnikov.

Izv. papirn. listina.

1636, 8. maja, v Kamniku.

Jurij Knifec in Gregor Winkler, ključarja farne cerkve v Kamniku, potrdita (kot gruntna gosposka) Andreju Jagodcu nakup zemljišča v »Kerschdorff-u« (Črešnjevek v cerkljanski fari), da je sme imeti vse življenje in potem dati sinu Tomažu ali pa Juriju.

Izv. papirn. listina. (Dalje prih.).

Mali zapiski.

Slovenska imena ljubljanskih ulic pred 100 leti.

(Konec.)

Druga topografiška imena: na bregi, per fistamiji (Vicedomgebäude), sedanji deželni dvorec, prim. Fiſtomſka ali Fiſtamſka gaſa; na gradi, sa gradam, Pod gradam, na Proviontu pod gradam (to ime sem pobral iz starejše šentpeterske oklicne knjige iz l. 1769—1775; predno so klariški samostan na Dunajski cesti izpremenili v vojaško skladišče, so imeli vojaki svojo pekarnico in živežnico na Poljanah pod Gradom, prim. J. Vrhovec, Hptst. Laibach, 178); v' Rebri; penes Skofiam; pod Tranzho; per velki vahti; na Shabjeki.

Krajevna imena iz predmestij in iz okolice: na Polanah, is Spodneh Polan, na sgorneh Polanah; pred mestam S. Petra, na ſhenpeterſkim predmeſti, na premęſtji S. Petra, na predmęſtji, v' predmejſt, predmęſtam, na forſtati, is Schempeterskega forſtata, na S: Petra Forschtate; krauja dolina (is kravle Doline); v blatni vaſi, v blatni gaſsi; Kurja vaſs; v Jami per Capuzinarjih (dne 6. sept. 1782 je bil pri sv. Petru na oklicu: »D. Joanes Georgius Schmikel [Žmikelj, prim. besedo »žmikelj« v Pleteršnikovem Sl.-n. slovarju, II. 970] viduus kavaſki Moiſter habitans v Jame pred Kapucinarje«. To »Jamo« navaja šentpeterska oklicna knjiga še l. 1786: »per Kovatzhe ú Jame« in l. 1792, ko se je ženil zopet neki »kovaſhki moiſter, sdai v Jami per Capuzinarjih № 63«; bila je v starem obmestnem jarku); na Ajdovščini (tako so zvali izza starodavnih časov sedaj brezimni trikotni trg — nekdanje rimsko »ajdovsko« grobišče — »per Zirqvi S. Joſhefa na velikeh zeſtah«, kakor je zapisal o. Marko Pohlin na naslovni list Marianskega Kempensarja l. 1769., t. j. na razkrižju Dunajske in Marije Terezije ceste; to ime se je ohranilo v baš imenovani oklicni knjigi l. 1784. v spakudrani obliki: na ſhaitoushim in via regia prope Discalceatos); Beshigrad; sa Polousham paroch. B. V. M. anunc. (= hinterm Ballhause; sa Polousham se omenjati v šentpeterski oklicni knjigi dve hiši: № 71 l. 1787. in № 25 l. 1794. Poslednja hišna številka mi je pomogla, da sem prišel na sled, kje nam je iskati ta kraj. Hintern Ballhause in Baderischen Garten N. 25 je namreč umrla Mariji Kramerici dne 4. jun. 1775 hčerka Barbara, kakor se bere v »Wochentliches Kundschaftsblatt des H. Krain« 1775 str. 368.); v' Krakovim; na Fertice; v' Ternovim; v' gradiſhi; na Lushi; Na lejpim poti (na lejpi poti); na Kolesje, v' Koleſsije; na gmaine; pod Roſhenbaham; Pod turnam svunej Lublane; na Pulfrarsho; na Zornouſhe na Moroſtu.

Iz prve frančiškanske oklicne knjige, ki je precej mlajša od obeh izčrpljenih: trnovske in šentpeterske — začenja se z l. 1798. ter sega do srede avg. 1815 — dodajem še te-le ljubljanske topografiške drobtine:

nad krishankam, sunej krishanku, sraun krishanku; sa Sidam v Schuſhtarſki gaſsi; v Nunſki Gaſsi, pred nunſkim kloſtram; na kopzinarskimu plazu; v Avgustinarski Gaſsi; v Parmherzigarski Gaſsi; ù Elephantousk gaſs; u Gartnarski Gaſsi; na Zelouski Zeſti, na zeiſt prut zelouzu, na krainsk zesti; na Grabnu Ternouſke fare. (Popravek: v 3. seš. naj se na str. 116 bere: v Mokarjove, ne pa v Moharjove Hische).

J. Vrhovnik.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VI. 1896. Sešitek 5.

Iz domače zgodovine.

V.

Oglejski in gradeški škofje v začetku srednjega veka.[1])

Spisal dr. Fr. Kos.

Ko je bil pred 15. oktobrom leta 499.[2]) Marcelin (»Marcellinus«) izbran za oglejskega škofa, izrazil je takratni rimski papež Simah svoje veselje zastran te volitve v pismu,

[1]) Papeška pisma in drugi istočasni zanesljivi viri ne poznajo v šestem in sedmem stoletju niti oglejskih, niti gradeških patrijarhov, temuč le škofe; samo razkolniki so jih smatrali za nadškofe. Prvi, nam znani gradeški patrijarh, katerega je tudi rimski papež tako naziival, je bil Donat, ki je vladal okoli leta 720. V Ogleju, ali bolje rečeno v Korminu je takrat pastiroval Seren, ki pa ni bil patrijarh, temuč samo škof. Njegov naslednik Kalist, ki je leta 732. ali pa 733. nastopil vlado, je bil pa že patrijarh. — Sploh je pa po raznih knjigah mnogo napak in pomanjkljivosti v zgodovini oglejskih in gradeških škofov. To prihaja večinoma od tod, ker so pisatelji premalo natanko ločili zanesljive vire od izmišljenih ter se tu in tam bolj ozirali na izjave raznih kronistov, ki so pisali 200, 400 ali pa še več let po dotičnih dogodkih, kakor pa na istočasna, popolnoma verjetna pisma rimskih papežev.

[2]) Dandulus trdi v svoji kroniki (lib. V, c. 7, natisnil Muratori, Rer. Ital. Script., XII [1728] str. 82), da je bil Marcelin postavljen za oglejskega škofa leta 500, kar pa z ozirom na papeževo pismo patriciju Liberiju ne more biti resnično. Isto letnico ima tudi »Status personalis et localis archidioeceseos Goritiensis«, kar bi se lahko v prihodnje popravilo. Razun te letnice bi se moglo v rečeni knjigi na dotičnem mestu še kaj drugega zboljšati in popolniti.

katero je poslal dne 15. oktobra rečenega leta patriciju Liberiju, ki je mnogo pripomogel s svojo besedo, da so ravno imenovanemu možu izročili oglejsko stolico.[3]) Novi pastir, o katerem trdijo nekatere kronike, da je vladal le 15 let,[4]) bil je po rodu Rimljan. Ker so takrat po njegovi škofiji vladali arijanski Vzhodni Gotje, moral je Marcelin paziti, da bi se mu ne izneverilo njegovo ljudstvo ter ne prestopilo k arijanski veri. Vsled Atilovega napada sta bila oglejska cerkev in mesto močno poškodovana. Marcelin je popravil oboje, kolikor mu je bilo mogoče, in ker je bilo mesto le slabo obljudeno, pomnožil je tudi število prebivalcev. Svoj sedež je imel v Ogleju, včasi je pa tudi prišel na bližnji otok Gradež.[5])

Leta 501. je bila v Rimu sinoda, katere se je udeležil tudi oglejski škof Marcelin. Neka stranka je pa sinodo razgnala s tako silo, da je mnogo škofov izbežalo iz Rima. Nato je pisal dne 8. avgusta rečenega leta gotovski kralj Teodorik tistim škofom, ki niso zapustili Rima — med njimi je bil tudi škof Marcelin — da naj se znova zbero dne 1. septembra, ker se mu ne zdi primerno, da bi se sinoda prestavila v Ravenno.[6])

---

[3]) Mansi, Concil. coll., VIII, str. 209. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 97, št. 752; ed. 1851, št. 468. — Dotično pismo je bilo spisano »XVIII. Kalendarum Novembrium die, indictione octava«.

[4]) Chronicon Gradense (Monticolo, Cronache Veneziane, I, str. 38). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 12 in 38). — Danduli Chronicon, V, c. 7, pars 9 (Muratori, op. cit. str. 84). — Chronicon patr. Aquil. primum, (Rubeis, Mon. eccl. Aquil., App. str. 7). — Chronicon patr. Aquil. alterum, (Rubeis, op. cit., str. 8). — Ako je res, da je Marcelinov naslednik Štefan še le leta 521. postal oglejski škof, vladal je Marcelin do takrat, tedaj 22 let, ali pa si moramo misliti, da je bila po Marcelinovi smrti škofovska stolica v Ogleju več let izpraznjena.

[5]) Danduli Chronicon, V, c. 7, (Muratori, op. cit., str. 82), — Chron. patr. Aquil. primum, (Rubeis, op. cit., str. 7). — Chron. patr. Aquil. alterum, (Rubeis, op. cit., str. 8).

[6]) Mansi, Conc. coll., VIII, str. 253. — Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 161 z letnico 503. — Monum. Germ., Auct. antiqu. tom. XII, str. 419.

Za časa oglejskega škofa Marcelina sta nam znana dva škofa, ki sta vladala v Pulju. Prvi je Venerij (»Venerus, Veneriosus«), o katerem vemo, da se je udeležil dveh rimskih sinod. Jedna se je zbrala dne 23. oktobra leta 501., da bi vsled ukaza kralja Teodorika sklepala o zadevah med papežem Simahom in njegovimi (papeževimi) nasprotniki;[7]) druga se je pa sešla dne 6. novembra leta 502., na kateri so zbrani škofje zavrgli neke postave, ki so nasprotovale svobodni izvolitvi papežev.[8]) Drugi puljski škof iz tiste dobe je bil Antonij (»Antonius«), najbrže naslednik Venerijev. O njem nam je znano, da mu je med letom 507. in 511. pisal gotovski kralj Teodorik zarad pritožbe nekega Štefana, kateremu so bajé škofovi ljudje napravili škodo, ker so napadli njegovo hišo.[9])

Za Marcelinom je bil postavljen za oglejskega škofa Štefan (»Stephanus«), ki je vladal 12 let, 3 mesece in 15 dnij.[10]) Ako je res postal škof leta 521., kakor trdi Dandulus,[11]) vodil bi bil oglejsko cerkev od 521—533. Njegovi predniki so bili doma v Milanu. Prebival je včasi v Ogleju, včasi na Gradežu. Zarad svoje katoliške vere je moral mnogo prestati, ker kralj Teodorik je bil posebno proti koncu svojega vladanja († 526) dosti bolj arijancem naklonjen, kakor katoličanom. Štefan je s svojim trudom dosegel, da je ostala njegova cerkev zvesta katoliški veri.[12])

[7]) Mansi, Concil. coll., VIII, str. 247.

[8]) Mansi, Concil. coll., VIII, str. 265.

[9]) Cassiodori Var., IV, 44. (Mon. Germ. Auctor. antiqu. tom. XII, str. 134). — Glej »Izvestja muz. društva«, V, str. 179.

[10]) Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit., str. 38). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 12 in 38). — Danduli Chronicon V, c. 8, pars 14 (Muratori, op. cit., str. 85). — Obe kroniki oglejskih patrijarhov navajate le 12 let, ne omenjate pa mesecev in dnij.

[11]) Chronicon V, c. 8. (Muratori, op. cit., str. 84): »Stephanus episcopus Aquilegiae creatus est anno D. N. J. C. DXXI«.

[12]) Danduli Chronicon V, c. 8 (Muratori, op. cit., str. 84 in 85). — Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 7). — Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., str. 9).

Leta 534. je v Ogleju sledil za Štefanom škof Lavrencij (»Laurentius«), imenovan tudi Maver (»Maurus«), ki je vladal četiri leta in pet mesecev. Rojen je bil v isterskem mestu Pulju.[13]) Umrl je najbrže leta 538., ako ne 539. V tistem času je bila vojska med Vzhodnimi Goti in Byzantinci. Leta 537/538. za časa prve indikcije je bila Istra še pod gotovsko vlado,[14]) leta 539. pa je byzantinski poveljnik Vitalij prišel iz Dalmacije do reke Pada.[15]) Najbrže je med potjo zasedel Istro in Beneško.

Lavrencijev naslednik se je zval Macedonij (»Macedonius«), ki je bil po rodu Macedonec, tedaj podložnik grškega cesarja. Kaže se, da so takrat, ko je bil Macedonij postavljen za škofa, Byzantinci že imeli prvo besedo v Ogleju ter tudi vplivali na izvolitev ondotnega cerkvenega pastirja. Macedonij je vladal 16 let, 5 mesecev in nekoliko dnij, tedaj najbrže od 539—556. Bil je pobožen mož ter je posvetil na Gradežu cerkev sv. Ivana evangelista.[16])

Ko je dne 21. februvarja leta 547. podelil ravennski škof Maksimilijan samostanu sv. Andreja apostola in cerkvi sv. Marije v Pulju nekoliko posestev, navzoč je bil tudi škof

---

[13]) Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit., str. 38). — Danduli Chronicon, V, c. 9 (Muratori, op. cit., str. 86 in 87). — Obe kroniki oglejskih patrijarhov omenjate za škofom Štefanom takoj Macedonija, pač pa navaja »Catalogus patriarcharum Aquilejensium« (Rubeis, op. cit. str. 6) za Štefanom Maksencija in potem še le Macedonija. Mislim, da Lavrencij in Maksencij sta jedna in ista oseba. Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 12 in 38) ga zove jedenkrat »Maurentius«, drugikrat pa »Maurecius«.

[14]) Cassiodor. Var., XII, 22 (Mon. Germ. Auctor. antiqu. tom. XII, str. 378): ». . . de praesenti prima indictione«, to je med 1. sept. 537 in 1. sept. 538. so še gotovski uradniki dobivali iz Istre vino, olje in pšenico.

[15]) Prokop., De bello Goth., II, 28.

[16]) Danduli Chron., V, c. 10 (Muratori, op. cit. str. 87): »Macedonius episcopus Aquilegiensis subrogatus est anno domini DXXXIX . . .« — Glej tudi isti vir V, c. 10, pars 20, str. 91. — Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit., str. 38). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 12 in 38). — Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 7). — Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit. str. 9.)

Macedonij. Razun njega sta bila pri tej daritvi pričujoča tržaški škof Frugifer (»Frugiferus«) in pa puljski škof Isacij (»Isaacius«). Dvomljivo pa je, da je bil v dotični zgodovinski notici omenjeni German res škof iz isterskega Novega Grada (Cittanuova), Teodor pa iz Pičena.[17]) Imenovani Maksimijan se je, kakor vidimo, zanimal za puljske cerkve in samostane, kajti bil je prej dijakon v tem mestu. Dne 14. oktobra 546. pa ga je papež Vigilij v mestu Patrasu na Grškem posvetil v ravennskega škofa.[18])

Ko je oglejski škof Macedonij umrl, prišel je leta 557.[19]) na njegovo mesto Pavlin ali Pavel (»Paulinus, Paulus«), ki je vladal 12 let,[20]) namreč od 557—569. Rojen je bil v Rimu. Dandulus in pa še trije drugi kronisti[21]) trdijo, da je bil Pavlin pred svojo izvolitvijo kardinal rimske cerkve, a verovati moramo papežu Pelagiju I., ki pravi v svojem pismu do patricija Ivana, da je bil prej menih.[22]) Iz besed rečenega

---

[17]) Schönleben, Carniolia antiqua et nova, pars III, str. 304. — Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 192. — Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 547. — Dotična zgodovinska notica je jako pomanjkljiva in tedaj tudi ne popolnoma zanesljiva. Schönleben in Rubeis pišeta, da so podpisali darovalno listino »Trugiferus (!) episcopus Tergestinus, Germanus Bononiensis, Isaacius Polensis, Theodorus Brixinensis«. Kandler popravlja besedi »Bononiensis« in »Brixinensis« v »Aemonensis« in »Petinensis«, česar pa ne odobravam.

[18]) Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 193.

[19]) Danduli Chron., V, c. 11, (Muratori, op. cit. str. 91): »Paulus episcopus Aquilegiae factus est anno domini nostri DLVII«.

[20]) Paul. Diac., De gest. Langob., II, c. 25. — Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit., str. 41). — Johannis Diaconi Chron. Venetum (Monticolo, str. 68). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script. XIV, str. 13). — Danduli Chron., V, c. 11, pars 20 (Muratori, op. cit., str. 95). — Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 7). — Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., str. 9).

[21]) Danduli Chron., V, c. 11 (Muratori, op. cit., str. 91). — Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit., str. 40). — Cronica breviss. orig. patr. Gradensis (Monticolo, op. cit. str. 56). Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 12).

[22]) Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, V (1880), str. 541: »Quid autem iam de eorum principe loquar,

papeža v ravnokar omenjenem pismu bi smeli sklepati, da se je Pavlin imenoval patrijarha,[23]) papež sam mu ni priznal tega naslova. V svojih pismih ga je Pelagij I. nazival le škofa (»episcopus«),[24]) tudi lažiškofa (»pseudoepiscopus«)[25]) in ugrabitelja oglejske cerkve (»ecclesiae Aquilejensis invasor«), ki ni vreden škofovske časti (»nec honorem episcopi poterit retinere, nec meritum«).[26])

Popolnoma izmišljeno je to, kar nam pripovedujejo »Chronicon Venetum vulgo Altinate« (op. cit., str. 12 in 38) »Chronicon Gradense«[27]) in pa »Cronica brevissima originis patriarchatus Gradensis«[28]) o malamoškem doždu Beatu, papežu Benediktu in izvolitvi »kardinala« Pavla v »patrijarha«. Nikakor ne more biti res, da bi bil rimski papež Benedikt vsled prošnje malamoškega dožda Beata v zboru dvaintrideseterih škofov določil s posebno listino, da naj se zove gradeško mesto Novi Oglej ter postane metropola vsemu Beneškemu in Istri. Neverjetno je, da bi bil rečeni papež Pavla, ko so ga izvolili tribuni in plemenitaši, ki so bajé prišli z doždom Beatom v Rim, posvetil v patrijarha, podelil mu palij ter ga odposlal v Novi Oglej.[29])

---

qui et monachum, si tamen aliquando fuit, invadendi episcopatum ambitu perdidit, et episcopatum nec contra morem factus nec scismaticus potuit obtinere«.

[23]) Neues Archiv, op. cit.: »Peto utrum aliquando in ipsis generalibus, quas veneramur sinodis vel interfuerit quispiam Venetiarum, ut ipsi putant, atque Histrye patriarca, vel legatos aliquando direxerit?«

[24]) Glej pismo papeža Pelagija I. do patricija Valerijana (odl. 2.), katero so ponatisnili med drugimi tisti pisatelji, ki so navedeni spodej v opazki št. 40. — Glej tudi pismo istega papeža do patricija Ivana, katero je natisnjeno pri pisateljih, ki so našteti v opazki št. 32.

[25]) Glej pismo papeža Pelagija I. do patricija Valerijana (odl. 1.), natisnjeno v Neues Archiv, op. cit., str. 554: ». . . in Aquileja ad Paulinum pseudoepiscopum«.

[26]) Glej pismo papeža Pelagija I. do patricija Ivana. Nekateri pisatelji, ki so pismo ponatisnili, našteti so v opazki št. 36.

[27]) Monticolo, op. cit., str. 37—40.

[28]) Monticolo, op. cit., str. 55 in 56.

[29]) Mnogo razlogov govori za to, da je tu omenjena naredba papeža Benedikta I. izmišljena. »Patrijarh« Pavel ali Pavlin je bil razkolnik

Nepristna je listina, s katero je bajé papež Pelagij II. meseca marca leta 585. vsled posredovanja in prošnje cesarja Tiberija Konstantina potrdil oglejskemu »patrijarhu« Pavlu samostan sv. Marije »ad Organum«.[30])

Ko je postal Pavlin oglejski škof, razširilo se je po Istri, Beneškem in Liguriji versko razkolništvo zarad treh poglavij. Peti občni cerkveni zbor v Carigradu je leta 553. obsodil »tri poglavja«. Tako so namreč zvali spise Teodora iz Mopsuestije, Teodoreta iz Cyra in Ibe iz Edesse. Rečene spise so posebno zagovarjali isterski, beneški in ligurski škofje. Vnel se je med kristijani zarad njih prepir, kateri je postal posebno osodepoln za oglejsko škofijo. Needinost zarad treh poglavij je bila vzrok, da se je oglejska cerkev razdelila v dve, v oglejsko in gradeško. Oglejski škofje so se dolgo časa potegovali za tri poglavja in zato so jih papeži vrstili med razkolnike, gradeški škofje pa so bili nasprotniki rečenim poglavjem. Verskim zadevam so se kmalu pridružile tudi politične. Razkolniške oglejske škofe so dalj časa podpirali arijanski Langobardi, katoliške cerkvene pastirje v Gradežu pa katoliški vladarji v Carigradu.

Ker je tudi škof Pavlin postal razkolnik, pisal je takratni papež zarad njegove krive vere več pisem raznim osebam. Navedem naj v glavnih potezah vsebino dotičnih pisem.

Pismo, katero je pisal papež Pelagij I. leta 558. med 1. sept. in 31. decembrom patriciju Ivanu,[31]) ohranilo se nam je v treh odlomkih. — V prvem čitamo, da papež popraša uje

---

ter je umrl že leta 569., papež Benedikt pa je bil posvečen dne 3. junija leta 574. (Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, str. 137). V Malamoccu in tudi v sosednih Benetkah niso leta 557., ko je postal Pavel oglejski škof, vladali doždi, temuč byzantinski eksarhi, ki so imeli svoj sedež v Ravenni. O zgorej omenjeni papeževi naredbi se ni ohranila nobena listina in tudi vsi starejši zgodovinski viri molče o njej.

[30]) Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, str. 138, št. 1053. — Na prvi hip se lahko spozna, da ne more biti dotična listina prava. Omenim naj le to, da je oglejski škof Pavlin umrl leta 569., devet let pozneje pa je Pelagij II. postal še le papež.

[31]) Zastran datiranja glej Neues Archiv, op. cit, str. 565.

patricija Ivana, če je bil kdaj kak beneški ali isterski patrijarh navzoč pri kateri občni sinodi, ali pa, če je kdaj poslal tje svoje legate. Ako ne morejo kaj takega potrditi še celo z izmišljenimi dokazi, mora se reči, da njih cerkev ni vesoljna in tudi ne del vesoljne, ako ni združena z apostolsko stolico. Tisti ni škof, ki v svoji lahkovernosti posluša laži. Ako kdo sumniči, da je on (papež) zlorabil sklepe kake sinode, treba je to prej marljivo preiskati. — V drugem odlomku je navedeno, da je njih prvi škof (namreč Pavlin) nehal biti menih, da bi postal škof. Ker se je protipostavno polastil te oblasti in ker je razkolnik, nima nikakoršne pravice do škofovskega dostojanstva. — V tretjem odlomku je omenjeno, da tisti škof, ki se je ločil od cerkve in apostolske stolice, ni posvečen, temuč razsvečen. Tak škof tudi ne more posvetiti drugega. V resnici je torej (oglejski škof) razsvečen, ne pa posvečen (»non consecratus, sed execratus«). Posvečevanje se ni vršilo po običaju ondotnih krajev. Stara navada je že, da se milanski in oglejski škofje posvečujejo med seboj, ker bi bilo papežem težavno to izvrševati zarad oddaljenosti krajev in težavnih potov. Posvečevanje se godi v tistem mestu, za katero je treba postaviti novega škofa. Tje mora priti posvečevalec, da se ložje prepriča, kako je bil posvečenec izvoljen, ter da ob jednem pokaže, da ni posvečenec odvisen od posvečevalca.[32])

V drugem pismu, katero je papež Pelagij I. poslal patriciju Ivanu leta 559. med 1. januvarjem in 13. aprilom, to je pred veliko nočjo,[33]) naznanja mu, da je prebral njegovo pismo ter potem obžaloval, da so mu hudobni ljudje naredili krivico.[34]) Ker pa ve, da se njegova (Ivanova) duša ne uda

[32]) Prva dva odlomka sta natisnjena v Neues Archiv (op. cit., str. 541), tretji pa se med drugimi nahaja pri Rubeisu, Mon. eccl. Aquil., str. 206; Mansi-ju, Concil. coll., IX, str. 730; Gratiani decr. causa XXIV, qu. 1, c. 33. (ed. Pithoeus, Corp. iur. can., I, str. 335).

[33]) Zastran datiranja glej Neues Archiv, op. cit., str. 565.

[34]) Razkolniki so namreč patricija Ivana izobčili iz cerkve. To je razvidno iz pisma rečenega papeža do Ivanovega brata, patricija Valerijana. (Gl. Neues Archiv, op. cit., str. 550, št. 39). — Dandulus poroča

razkolništvu, hvaležen je še celo Bogu, ki skrbi, da imajo hudobna dela dobre nasledke. Ne godi se brez božje previdnosti, ako malovredni ljudje, ki so se ločili od katoliške cerkve, varujejo njegovo (Ivanovo) dušo na ta način, da mu zabranijo, da se ne more od njih okužiti. Tako se je zgodilo po božji milosti, da ni (Ivan) izgubljen za katoliško cerkev. Vsled hudobije razkolnikov se mu je sicer zgodila dobrota, vendar naj kaznuje ošabnost zlobnih ljudij. Varuje naj v takih okoliščinah svoje dostojanstvo ter naj strahuje hudobneže, da se ne bodo upali v drugo kaj jednakega storiti. — Kaki ljudje so ti, ki so zapustili cerkev, kažejo grehi (poreškega škofa) Evfrazija. Kot ubijalec se ni oziral ne na človeško prijateljstvo, ne na bratovsko ljubezen in ne na duhovniško čast. Njegovo krvosramnost in njegovo prešestvo pa še prav kaznovati ni mogoče.[85]) Taki so tedaj tisti ljudje, ki so mu

v svoji kroniki (V, c. 11, Muratori, op. cit., str. 91) to zadevo nekoliko drugače. On ne imenuje patricija Ivana, temuč govori o patriciju Narsetu ter pravi, da mu niso pustili razkolniški škofje stopiti v cerkev ter so mu očitali, da je občeval s papežem Pelagijem.

[85]) »Quales autem sint, qui ecclesiam fugiunt, Eufrasii vos scelera, quae amplius occulta Deus esse noluit, evidenter informant: qui in homicidio quidem nec hominis necessitudinem, nec fratris caritatem, nec sacerdotii reverentiam cogitavit. Incestuoso autem adulterio etiam ipsius vindictae abstulit modum; quia si adulterium punias, non remanet in quo vindicetur incestus: si incestuoso ingeras poenas, inultum crimen adulterii remanebit«. Znana sta nam pa še dva druga vira, ki opisujeta tega škofa popolnoma drugače, kakor papeževo pismo.

Prvi vir je listina, bajé izdana dne 24. marca 543., s katero je neki podelil Evfrazij, škof poreške cerkve ter varuh mladoletnih, vdov in sirot, cerkvi sv. Marije device in sv. mučenika Mavra v Poreču razne dohodke. (Listino je ponatisnil Kandler, Codice dipl. Istr. ad. ann. 543). Ker je ta listina izmišljena ter najbrže skovana še le v začetku 13. stoletja, ne moremo se na njo ozirati in zato tudi ne bom tu govoril o njeni vsebini. — Drug vir je latinski napis, kateri se nahaja v poreški stolni cerkvi. (Glej Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 542). Napis pravi, da je bil prej ondi, kjer je sedaj cerkev, porušen poganski tempel. Evfrazij pa, ki je bil previden in za sveto vero ves goreč duhovnik. (». . . . providus et fidei fervens ardore sacerdos Eufrasius . . .«), je postavil na teh razvalinah veličastno cerkev. Ni mi mogoče, da bi videl ta napis in presojal njegovo starost, vendar se mi zdi, da ga ni dal na-

hoteli storiti krivico, a ga po božji previdnosti ohranili cerkvi nepokvarjenega. — Papež piše Ivanu, da naj prežene take ljudi iz one pokrajine (iz Istre). Porabi naj priložnost, katero mu je dal Bog, da zatré nezveste. To se tem ložje zgodi, ako pošlje začetnike hudobij h grškemu cesarju. Posebno ugrabitelj (»invasor«) oglejske cerkve, ki je razkolnik in vsled tega razsvečen, ne smel bi nikakor obdržati škofovskega dostojanstva.[36])

Prvo pismo papeža Pelagija I. do patricija Valerijana, spisano leta 559. med 1. januvarjem in 13. aprilom,[37]) se nam je ohranilo v četirih odlomkih. V prvem izreka papež svoje začudenje, kako je mogel (Valerijan) pisati oglejskemu lažiškofu Pavlinu ter ga prositi, da bi (Pavlin) znova sprejel patricija Ivana v svojo cerkev. Papež pravi, da ni kaj takega pričakoval od njega (od Valerijana), ter da je pisal Ivanu, da naj zarad tega hvali Boga, ker se mu sedaj ni bati, da bi se združil z razkolniki.[38]) — V drugem odlomku svojega pisma pravi papež, da je že zahteval od njega (od Valerijana) ter še zahteva, da pošlje oglejskega škofa Pavlina in tudi milanskega škofa z zadostno stražo k byzantinskemu cesarju. Prvi, ki prav za prav še škof biti ne more, ker ni bil postavljen po kanoničnem običaju, ne mogel bi potem drugih zapeljevati; drugi pa, ki se je predrznil prvega posvetiti zoper staro navado, prebiti bi moral kanonično kazen.[39]) — V tretjem

praviti Evfrazij, temuč kak poznejši poreški škof, kateremu ni bilo znano, da je papež proglasil Evfrazija za razkolnika, morilca in prešestovalca.

[36]) To pismo so deloma ponatisnili Rubeis (op. cit. str. 205), Kandler (Codice dipl. Istr. ad ann. 555), Mansi (Concil coll., IX, str. 714), Danduli Chron V, c. 11 (Muratori, op. cit., str. 91), Gratiani decr. causa XXIII, qu. 5, c. 45 (ed. Pithoeus, Corp. iur. can., I, str. 323). — Papež Pelagij je pisal to pismo svojemu prijatelju Ivanu (gl. Neues Archiv, V, str. 551, op. 2), ne pa patriciju Narsetu, kakor se čita pri nekaterih zgodovinarjih, kakor pri Mansi-ju, Rubeis-u in drugih.

[37]) Glej Neues Archiv, op. cit., str. 565.

[38]) Primerjaj prejšnje pismo.

[39]) Pavlina je najbrže posvetil milanski škof Vital. Dandulus (V, c. 11, Muratori, op. cit., str. 91) trdi, da je to storil milanski škof Honorat, kar pa ni res. Honorat je postal milanski škof še le leta 568., tedaj osem let po smrti papeža Pelagija I.

odlomku papeževega pisma čitamo, da bi se ne smel niti on (Valerijan), niti kak drug katoliški sodnik ter sploh nobeden kristijan družiti z razkolniki. Ako bi dvomil kak škof po onih krajih (po Istri in Beneškem) o neresničnosti treh poglavij, zbere naj dva ali tri učene može, pošlje naj jih k njemu (k papežu) ter naj se potem združi s katoliško cerkvijo, ko je dobil potrebnih dokazov. Papež pravi, da ne more nikakor zastran poglavij sklicati sinode, ker ne dovoljujejo cerkvene postave, da bi se znova pričel prepir o njih (o poglavjih) po občni sinodi in po razsodbi, katero je izreklo skorej štiri tisoč škofov. — V četrtem odlomku je omenjeno, da ni nikakor dovoljeno, da bi sklical kdo kako partikularno sinodo zato, da bi potem ta sodila občno sinodo. Kdor bi začel dvomiti o katerikoli točki kake občne sinode, obrniti se mora do apostolske stolice. Kdor bi pa bil tako svojeglaven, da bi se ne hotel dati podučiti, treba mu je vzeti njegovo dostojanstvo ter ga kaznovati s pomočjo posvetne oblasti.[40])

Kar se tiče pisma, katero je papež Pelagij poslal leta 559. med 1. januvarjem in 13. aprilom[41]) patriciju Narsetu o isterskih zadevah, znana sta nam dva odlomka. — V prvem piše papež Narsetu, da naj se potrudi, da uniči razkol, ker si zasluži na ta način od cerkve veliko plačilo. Ako bi pa bila kriva njegova zanikarnost, da bi krivoverstvo še dalje trajalo, grešil bi, ker bi ne hotel storiti dobrega. — V drugem odlomku poprašuje papež, kaj naj bi rekel o ligurskih, beneških in isterskih škofih; ali naj bi jih kaznoval ali pa

[40]) Neues Archiv, op. cit., str. 553 (odl. 1 in 3). — Gratiani decr. I, dist. 17, c. 4 (Pithoeus, op. cit., str. 20) (odl. 4); ravno tam, causa XI, qu. 1, c. 20 (Pithoeus, op. cit, str. 217) (odl. 2). — Mansi, Concil. coll.. IX, str. 715 (odl. 2 in 4). — Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 209 (odl. 2 in 4). — Glej tudi Jaffé, Reg. pont. Rom, (ed. 1885), str. 133, št. 1018. — Danduli Chron. V, c. 11, pars 1 (Muratori, op. cit, str. 91). — To pismo je spisal papež Pelagij I., ne pa papež Gregor I., kakor čitamo v Gratianovih dekretih. Neresnično je, da bi bil papež poslal to pismo patriciju Narsetu, kakor čitamo pri Rubeis-u, Mansi-ju in nekaterih drugih.

[41]) Glej Neues Archiv, op cit., str. 565.

pustil, da bi še na dalje zasramovali apostolsko stolico. Ako se niso vjemali s kakim izrekom obćne sinode, katera se je vršila leta 553. v Carigradu, morali bi se bili obrniti do apostolske stolice. Prepričan naj bo (Narset), da je treba take ljudi uničiti s cesarsko ali sodnijsko oblastjo. Tisoč zgledov in naredb nam kaže, da je posvetna oblast tiste osebe, katere so delale razkol v sveti cerkvi, kaznovala tako, da jih je poslala v prognanstvo, vzela jim premoženje in pa zaprla v ostre ječe.[42])

Drugo pismo, katero je pisal Pelagij I. pred veliko nočjo leta 559.[43]) patriciju Valerijanu, ohranilo se nam je v petih odlomkih. — Najprej piše papež Valerijanu, da bi kaznoval razkolnike po veliki noči skupno s svojim bratom, patricijem Ivanom. — V naslednjih četirih odlomkih pravi papež, da je treba uničiti tiste, ki preganjajo cerkev. Razkol je zlo, katero naj odstranijo tudi posvetne oblasti. Tudi on (Valerijan) naj se prizadeva, da se to zlo zatere. Kdor ni združen z apostolsko stolico, je razkolnik ter hoče postaviti altar zoper vesoljno cerkev. Na chalcedonski sinodi[44]) se je sklenilo, da je treba obsoditi tistega, ki se je ločil od obćne cerkve ter neče ubogati škofa, kateri ga je dvakrat pozval. Ako bi tak človek tudi delal zmešnjave in razpor, kaznuje naj ga posvetna oblast kot puntarja. O takih ljudeh govori tudi sv. Avguštin. Zato naj tudi on (Valerijan) odstrani razkolnike ter naj jih z zadostno stražo pošlje h grškemu cesarju. Pomisli naj, kaj je (Valerijan) storil z božjo pomočjo v tistem času, ko sta bila Istra in Beneško pod oblastjo gotovskega kralja Totile in ko so tudi Franki povsod pustošili.[45]) Takrat ni dovolil za tako

---

[42]) Neues Archiv, op. cit, str. 555, št 47 (odl 1.). — Rubeis, Mon. eccl. Aquil, str. 210 (odl. 2). — Mansi, Concil. coll, IX, str. 714 (odl. 2). — Gratiani decr. causa XXIII, qu. 5, c. 43 (ed. Pithoeus, Corp iur. can., str. 323) (odl. 2). — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed 1885, I, str. 133, št. 1019.

[43]) Neues Archiv, op. cit., str. 565.

[44]) Tu omenjena sinoda je prav za prav četrti obćni cerkveni zbor, ki je bil leta 451. v Chalcedonu. To mesto je stalo nasproti Carigradu na azijski strani Bospora.

[45]) To je bilo leta 551. ali pa 550.

dolgo časa, da bi bil posvečen milanski škof, dokler ni pisal (Valerijan) svojemu cesarju in tudi dobil od njega odgovor. Akoravno so povsod razsajali sovražniki, vendar je pripeljal v Ravenno tistega, ki je imel biti posvečen, in pa njegovega posvečevalca.[46])

Iz pisem papeža Pelagija I., o katerih smo zgorej govorili, je razvidno, da je bil oglejski škof Pavlin nekako glavar razkolnikom. Izmed drugih isterskih in beneških škofov je nam znan Evfrazij iz Poreča. Razkolniki so papežu očitali, da je zlorabil sinodine sklepe; papež pa je trdil o razkolniških škofih, da nimajo nobene pravice do svojega dostojanstva, ker so se ločili od občne cerkve. O škofu Pavlinu je pisal, da ni bil tako postavljen, kakor bi bil moral biti. Razkolniki so izobčili iz svoje cerkve papeževega prijatelja, patricija Ivana. Papež je zahteval, da je treba krivoverce kaznovati, pregnati jih iz njih dežele ter poslati začetnike hudobij, to je razkolniške škofe, v Carigrad. Razkolnike je treba uničiti s pomočjo posvetne oblasti. Patricijem Ivanu, Valerijanu in Narsetu je naročal, da naj ostro postopajo zoper razkolnike. Kdor uniči razkol, zasluži od cerkve veliko plačilo. Papež tudi poudarja, da ne more sklicati zarad treh poglavij kake partikularne sinode, ki naj bi sodila vesoljno. Kdor dvomi o kaki verski resnici, obrne naj se do apostolske stolice.[47])

---

[46]) Neues Archiv, op. cit, V, str. 560, št. 66 (odl. 1). — Rubeis, Mon. eccl. Aquil, str. 209 (odl. 2, 3 in 5). — Mansi, Concil. coll, IX, str. 713 in 733. — Gratiani decr. causa XXIII, qu. 5, c. 42 (Pithoeus, Corp. iur. can., str. 323 (odl. 2, 3, 4 in 5). — Glej tudi Danduli Chronicon, lib. V, c. 10, pars 15 (Muratori, op. cit., XII, str. 90). — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 135, št. 1038.

[47]) Jako zmedeno je to, kar pripoveduje o isterskem razkolništvu zarad treh poglavij Dandulus v svoji kroniki (lib V, c. 10, pars 19, Muratori, op. cit, XII, str. 90), ko piše: »Hoc tempore schisma maximum in Venetia et Liguria et Istria exortum est, quia Macedonius Aquilegiensis episcopus et Honoratus Mediolanensis et Johannes Ravennas episcopi cum suis suffraganeis tria capitula Chalcedonensis synodi, quae in concilio nuper Constantinopoli peracto comprobata fuerant, confiteri et recipere renuebant. Erga quos Pelagius papa, cum eos corrigere non posset, statuit, ut haeretici et schismatici puniri debeant per seculares po-

Neresnično je, da bi bil škof Pavlin sklical v Ogleju kako sinodo, na kateri bi se bili razkolniški škofje izrekli zoper peti občni cerkveni zbor ter zagovarjali verske nauke, zapisane v treh poglavjih, ker ničesar ne poročajo o tem zanesljivi viri.

Leta 568. dne 2. aprila so zapustili arijanski Langobardi Panonijo ter se napotili v Italijo. Iz strahu pred njimi je zbežal oglejski škof Pavlin na otok Gradež, kjer je takrat stalo z visokim zidom utrjeno mesto, v katerem je bilo več cerkva. Temu mestu je dal ime Novi Oglej. Na rečeni otok je tudi spravil zaklade in svetinje oglejske cerkve, med katerimi so se nahajali tudi ostanki sv. Hermagore in drugih svetnikov.[48]) Neki drug duhovnik, po imenu Geminijan, je prinesel najbrže tudi takrat iz tržaškega mesta na Gradež trupla dvainštirdeseterih mučenikov, katera so bili že prej spravili v samoten kraj, a jih potem zopet našli. Iz Ogleja pa je Geminijan prenesel na rečeni otok trupla sv. Kancijana, Kancija, Kancijanile, Evfemije, Doroteje, Tekle in Erazme.[49]) Sploh so se

---

testates, et ad hoc exequendum Narsetis patricii invocat auxilium«. — V teh stavkih je mnogo neresničnega. V Ravenni takrat ni živel škof »Johannes«, kajti škof Ivan II. je vladal ondi od 450—496, Ivan III. pa od 575—595. Tudi je neverjetno, da bi bil papež Pelagij imel oglejskega škofa Macedonija v mislih, ko je pisal Narsetu; pač pa se lahko trdi, da so bila papeževa pisma namerjena na Macedonijevega naslednika Pavlina. Tudi ne kaže milanskega škofa Honorata prištevati razkolnikom. Občni cerkveni zbor, ki je bil leta 553. v Carigradu, ni potrdil treh poglavij, pač pa jih je obsodil. Papežu Pelagiju I. je bilo še jako všeč, ako kdo ni hotel priznati treh poglavij.

[48]) Paul. Diacon., De gest. Langob, II, c. 10 — Cronica de sing patr. nove Aquileie (Monticolo, op. cit, str. 6). — Chronicon Gradense (Monticolo, str. 49). — Johannis Diaconi Chron. Venetum (Monticolo, str. 62). — Chronicon Venetum, vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 13 in 16). — Danduli Chronicon, V, c. 11, pars 13 (Muratori, op. cit., str. 94). — Chronicon patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit, str. 7). — Chronicon patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., str. 9).

[49]) Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit., str. 37). — Chronicon Venetum, vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 11) — Danduli Chronicon V, c 11, pars 14 (Muratori, op. cit, str. 94).

ljudje takrat jako bali Langobardov. Del isterskih prebivalcev se je brez dvoma v tistem času napotil na otok, kjer stoji sedaj Koper, ter tu postavil svoja stanovališča. Na čast takratnemu grškemu cesarju Justinu II. so dotični Istrijani imenovali na novo ustanovljeno mesto Justinopolis.[50])

Škof Pavlin je bajé trupla prej omenjenih svetnikov shranil po raznih gradeških cerkvah, in sicer v cerkvi sv. Vitala ostanke dvainštirdeseterih mučenikov, v cerkvi sv. Marije ostanke svetih devic Evfemije, Doroteje, Tekle in Erazme, v cerkvi sv. Ivana evangelista pa trupla sv. Kancija, Kancijana in Kancijanile. Kò so oglejski meščanje, ki so zbežali zarad grozovitosti Langobardov na Gradež, prinesli seboj trupla sv. Kvirina, Hilarija in Tacijana, popisal je škof Pavlin ta prenos ter tudi določil, kateri dan naj se obhaja god tega ali onega

Kar se tiče trupla sv. Kancijana, trdijo Dandulus (op. cit, c. 11, pars 13), Chronicon Gradense (op. cit, str. 49) in pa tudi Cronica de sing. patr. nove Aquileie (op. cit, str. 6), da ga je spravil na Gradež z ostanki sv. Hilarija vred »patrijarh« Pavel.

[50]) Danduli Chronicon, V, c. 8, pars 1 (Muratori, op. cit, str. 84): »Huius tempore Istriorum gens barbarorum invasionibus graviter afflicta in Caprariam insulam secedunt et domos construunt et in gloriam catholici principis fundatum oppidum Justinopolim vocaverunt«. — Dandulus omenja, da se je to zgodilo za časa oglejskega škofa Štefana, ko je v Carigradu vladal cesar Justin I. (518—527). Tej trditvi nasproti se mora opomniti, da je takrat gospodoval po Italiji in tudi po Istri Teodorik, kralj Vzhodnih Gotov. Njegova oblast je bila tako velika, da bi se ne bili upali tuji barbari napasti njegove dežele. Razmere med isterskimi prebivalci in takratno gotovsko vlado v Italiji so bile ugodne, kar je razvidno iz nekaterih Cassiodorjevih pisem. (Gl. Izvestja muz. društva, V, str. 184—186). Tudi je neverjetno, da bi bili imenovali koperski prebivalci svoje mesto po tujem vladarju, ne pa po domačem. Kaj takega ne bi bili storili že iz strahu pred Teodorikom. — Zgorej omenjeni napadi so se vršili za časa cesarja Justina II (565—578), ko je bila Istra pod oblastjo grških cesarjev. Takrat bi ne bilo težavno, imenovati kopersko mesto po cesarju Justinu. Leta 568 so prišli iz Panonije Langobardi ter so se polastili skoraj vse Italije. Prebivalci oglejskega mesta so zbežali na Gradež. Brez dvoma so tudi isterski prebivalci iskali takrat zavetja na otokih in tik morskega obrežja, kjer jih je grška vlada ložje varovala, kakor pa v notranjih delih isterskega polotoka. (Primerjaj Rubeis, Mon. eccl Aquil, str. 163).

svetnika. Osmi dan po binkoštih naj se praznuje god dvainštirdeseterih mučenikov, praznik sv. Hilarija in Tacijana naj bo dne 14. februvarja, mašnika Kvirina dne 29. maja, sv. Kancijanov dne 30. aprila, god svetih devic pa dne 3. septembra.[51])

Na otoku Gradežu je škof Pavlin tudi umrl ter bil pokopan v neki ondotni cerkvi. Njegov grob se je še videl okoli leta 1000 po Kr.[52])

Za oglejskim škofom Pavlinom je sledil leta 569. Probin (»Probinus«), ki je bil izvoljen od duhovščine in ljudstva, katero je vsled langobardskega navala pribežalo na Gradež. Probin je bil rojen v Beneventu. Vladal je oglejsko cerkev najbrže jedno leto in osem mesecev, tedaj od 569—571., ter je umrl na Gradežu, kjer je bil tudi pokopan.[53])

[51]) Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit, str. 40, 41 in 49). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script, XIV, str. 13). — Chronicon Gradense ima na str. 41., da so oglejski meščanje prenesli na Gradež trupla sv. Kvirina, Hilarija in Tacijana, na str. 49. pa, da je Pavlin sam spravil trupla sv. mučenikov Hilarija, Tacijana in drugih na Gradež. Po Dandulovi kroniki (lib. VI, c. 1, pars 14 in 15, Muratori, op. cit, str. 102) bi bil shranil ostanke naštetih svetnikov po gradeških cerkvah Pavlinov naslednik Elija.

[52]) Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, op. cit., str. 6). — Chronicon Gradense (Monticolo, str. 49). — Danduli Chronicon, V, c 11 (Muratori, op. cit, str. 91) — Chron. patr. Aquil primum (Rubeis, op cit, str. 7). — Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit, str. 9).

[53]) Paul Diacon, De gest Langob., III, c 14. — Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, op cit, str. 6). — Chronicon Gradense (Monticolo, str. 42 in 49) — Johannis Diaconi Chron. Venetum (Monticolo, str. 69). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ Script., XIV, str. 13 in 16). — Danduli Chronicon V, c. 12 (Muratori, op. cit, str. 95 in 96). — Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit, str. 7). — Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit, str. 9).

Paulus Diaconus, obe kroniki oglejskih patrijarhov in pa beneška kronika Ivana dijakona trdijo, da je Probin vladal le jedno leto, Chronicon Gradense pa pravi, da dve leti in osem mesecev. Chron. Venetum vulgo Altinate ima na jednem mestu (str. 16), da je vladal le jedno leto, na drugem pa (str. 13), da je vodil svojo cerkev dve leti in osem mesecev. Po mojih mislih ima morebiti Dandulus prav, ki piše, da je vodil svojo cerkev jedno leto in osem mesecev in da je nastopil vlado leta 569.

Naslednik Probinov je bil škof Elija ali Helija (»Elias, Helias«), ki je vodil oglejsko cerkev 14 let, 10 mesecev in 21 dnij,[54]) namreč od 571—586. Bil je po rodu Grk, vzgleden po svojem obnašanju in znan zarad svojih vednostij. Ker so bili takrat pokrajinski škofje pregnani s svojih sedežev, niso mogli lahko priti k volitvi. Zato so Helijo izvolili, kakor pravi Dandulus, le tisti škofje, ki so ostali na Gradežu, skupno z duhovščino in ljudstvom. Da so postavili za svojega škofa Grka Helijo, hoteli so s tem ustreči želji byzantinskih cesarjev, od katerih niso nikdar odpadli, pač pa so bili vedno nasprotniki Langobardom.[55])

Škof Helija je postavil na Gradežu cerkev sv. Evfemije, kamor je dal prenesti ostanke sv. Hilarija, Tacijana in mučenika Kvirina.[56]) V tej cerkvi je tudi shranil trupla sv. devic Evfemije, Doroteje, Tekle in Erazme.[57]) Dal je napraviti še več drugih cerkva na otokih, ki se nahajajo med gradeškim mestom in caorlsko škofijo. Na prvem otoku blizu Gradeža je sezidal cerkev na čast sv. Petru.[58]) Tu je ustanovil tudi ženski samostan.[59]) Na nekem drugem otoku sta bila skrita

[54]) Tako poročajo Dandulus (lib. VI, c. 1, pars 22, Muratori, op. cit, str. 103), Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, str. 8), Chronicon Gradense (Monticolo, str. 50) in Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script, XIV, str. 16). — Paulus Diaconus (De gest. Langob., III, 26) in pa Johannes Diaconus (Chron. Venetum, natisnil Monticolo, str. 74) navajata okroglo število, namreč 15 let. — Obe kroniki oglejskih patrijarhov (Rubeis, op. cit, str. 7 in 9), ki pa sploh niste posebno zanesljivi, omenjate, da je Helija vladal 22 let, kar pa je napačno.

[55]) Danduli Chronicon, VI, c. 1 (Muratori, op. cit, str. 97).

[56]) Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit, str. 42). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 13). — Danduli Chron, VI, c. 1, pars 10 in 14 (Muratori, op. cit, str. 98 in 102).

[57]) Chron. Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 13).

[58]) Na sedanjem otoku »S. Pietro d' Orto« od Gradeža proti severozahodu.

[59]) Chronicon Gradense (Monticolo, str. 46). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon., op. cit, str. 14 in 39). — Danduli Chron., VI, c. 1, pars 18 (Muratori, op. cit, str. 103).

dva moža, ker sta se bala grozovitih poganov. Zvala sta se Barban in Tariles ter sta prišla iz mesta Trevisa. S pomočjo teh dveh mož je našel Helija na dotičnem otoku ostanke nekdanje cerkve, kjer je potem znova sezidal cerkev na čast sv. Mariji in pa moški samostan. Barbana je posvetil za prvega opata in po njem je dobil tudi otok ime Barbana.[60]) Zunaj gradeškega mesta je Helija dal napraviti malo cerkev na čast sv. Vidu. Ne daleč od razrušenega mesta Ogleja so bile razvaline poganskega templa, ki je bil nekdaj posvečen maliku Behel-u. Tu je postavil Helija cerkev na čast sv. Julijanu. Na bližnjem obrežju je ukazal narediti samostan. Na nekem drugem obrežju, katero se je zvalo Budes,[61]) je sezidal cerkev na čast sv. Andreju in pa ženski samostan.[62]) (Dalje prih.).

Carinska in poštna postaja Podpečjo pri Brdu.

Spisal Ivan Vrhovnik.

(Konec.)

Kot varuhinja svojega sina Janeza Baltazarja je ohranila vdova Ana Marija Kraajevka pošto Podpečjo. Mitnico ji je skušal izviti iz rok šentožbalški poštar Franc Saillinger, ki je obetal eraru, da hoče dajati po 50 gld. več na leto ter popravljati pota. Kamora se je odločila za Kraajevko, češ, da je bila mitnica vedno združena s pošto ter bi se od drugod dala težko oskrbovati; povišala pa ji je najemnino za 50 gld. na leto. Dne 16. febr. 1712 sta sklenila vicedom Franc Ant. Lantieri in vdova Ana Marija Kraajevka kot nujna varuhinja

[60]) Chronicon Gradense (Monticolo, str. 47 in 48). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script, XIV, str. 14). — Danduli Chron, VI, c. 1, pars 18 (Muratori, op. cit., str. 103).

[61]) Ondi, kjer je sedaj Porto Buso pri izlivu Avše v morje.

[62]) Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 15 in 39).

sina Janeza Baltazarja zakupno pogodbo na tri leta (od 1. jan. 1712 do konca 1714) za letnih 150 gld. uradne veljave (Amtswährung), ki naj se plačujejo v polletnih obrokih. Vdova Ana Marija (včasih se zove tudi Marija Ana) Kraajevka, »praefectissa postae«, se je iznovič omožila; vzela je Jerneja Cerarja (Zerer), ki ga dobovska krstna knjiga prvikrat navaja dne 20. nov. 1713. Umrl je dne 12. jan. 1720, šele 36 let star. Mrtvaška matica ga zove: »postae praefectus«. V oporoki se je spomnil šentviške cerkve.

Cerarjeva vdova je imela mitnico v zakupu do začetka l. 1723. Tedaj je odpovedala najem rekoč, da je svojevoljno doslej po 50 gld. na leto preveč dajala. Kamora se je spomnila ondaj šentožbalškega poštarja Saillingerja in njegove ponudbe. Naročila je vicedomu, naj se dogovori ž njim zaradi carine Podpečjo. Če bi je on ne hotel vzeti v zakup, naj pa Cerarica daje vsaj po 130 ali 120 gld. na leto. Dne 14. jul. 1723 je poročal vicedom kamori, da je Saillinger že pred več leti ostavil šentožbalško pošto, katero oskrbuje sedaj neka vdova, ki pa ne hrepeni po podpeški carini. L. 1726. se je oglasil Cerarici nov tekmec za mitnico: šentožbalški poštar Pibernik (Pibernikh, damaliger Postbeforderer zu St. Oßwaldt), pa tudi ta je ni dobil. Ohranila je mitnico v najemu za 140 gld. na leto Ana Marija Cerarica.

L. 1733. je Cerarica iznova odpovedala vicedomu najem. To pot bi bila morala iti carina na dražbo, ali nobeden ponudnik se ni javil. Oskrbnik vicedomskega urada Avguštin Ludovik Widerkhern pl. Widerspach je torej prosil Ceraričinega sina iz prvega zakona Janeza Baltazarja Kraa, da bi z novim letom 1734 začasno prevzel mitnico, po cenovniku sprejemal carino, natančno zabeleževal dohodke, konec vsakega četrtletja napravljal kratek izpisek ter ga z došlo gotovino vred pošiljal vicedomskemu knjigovodstvu; zato bi dobival primerno mezdo. Dne 25. dec. 1733 je odgovoril Kraa, da mu radi obilnih poslov, ki mu jih napravljata pošta in gospodarstvo, ni moči sprejeti provizoriškega oskrbovanja mitnice. Naposled se je vender vdal vicedomu ter kot na-

mestni pobiralec (substituirter Einnehmer) upravljal podpeško mitnico dve leti; zato je dobival tretjino carine. L. 1734. je imela mitnica 150 gld. 19 kr. dohodkov. Od te svote je dobil erar 100 gld. 13 kr., Kraa pa 50 gld. 6 kr. L. 1735. je došlo 148 gld. 7 kr. carine. Erar je prejel od tega 98 gld. 44 kr. 3 ₰, pobiralec pa 49 gld. 23 kr. 1 ₰. Tako pa ni dolgo ostalo. Vicedom je predlagal, naj se zopet uvede prejšnji običaj ter naj se da mitnica v najem. Dne 31. jul. 1736 je podpisal cesarski poštni odpravitelj (kaiserlicher Poſtbeförderer) Podpečjo Janez Baltazar Kraa zakupno pogodbo, ki pa je bila potrjena šele po njegovi smrti. Umrl je 29 let star. Pokopali so ga dne 23. jan. 1737. Dobovska mrtvaška knjiga ga hvali kot velikega dobrotnika brdske cerkve, kateri je bil ključar in blizu katere počiva.

Novo najemno pogodbo za štiri leta je sklenila dne 31. jul. 1738 mati pokojnega Janeza Baltazarja Ana Marija Cerarica kot zastopnica svojih vnukov. Kamora je zahtevala od nje med drugim 360 gld. varščine in konecletno natančno specifikacijo prejete mitnine. Obojni zahtevi je oporekala Cerarica. Varščine ne more dati, najemnino bo pa redno plačevala, kakor so jo njeni predniki, ki so imeli že čez 100 let carino v zakupu. Tudi podrobnih izkazov ne more polagati, ker ima noč in dan težave s cesarsko pošto in z obširnim gospodarstvom, posebnega pisarja ali računarja pa si pri tako pičlih dohodkih ne more najemati. Kamora ji je skrčila varščino na 120 gld., kolikor je znašala letna zakupnina. Tri leta pozneje je prosila Cerarica, naj se ji zniža najemnina na 90 gld. Vicedom je podpiral njeno prošnjo, češ, da je redna plačnica in da so se dohodki res znižali, ker se nekaj časa ne uvaža s Štajerskega žito in maslo na Kranjsko. Kamora je zahtevala nato izkaze poslednjih let. Kako se je rešila ta stvar, ne vemo, ker preko l. 1741. ne segajo vicedomske listine.

Ana Marija Cerarica je umrla v visoki starosti 93. let dne 11. marcija 1764. Poslednji iz stare poštarske in carinarske rodbine, ki ga omenjajo dobovske matice, je Jožef

Kraa. On je bil ključar prapreške cerkve. Umrl je nagle smrti dne 4. dec. 1762.

Za njim je načeloval pošti Podpečjo Franc Novak. Njegovo soprogo Katarino jemlje v misel dobovska krstna knjiga dne 8. jun. 1765. Urbarij ga navaja še l. 1784. Poznejši popravljalec te knjige je prečrtal Novakovo ime ter zapisal mesto njega Jakoba Pavliča, ki je zabeležen v brdski krstni matici kot »magister postae« tedaj, ko se mu je dne 13. febr. 1792 rodil sin Valentin. Jakob Pavlič je umrl dne 10. febr. 1807. Naslednik mu je bil istoimenski sin, ki je zabredel v dolgove ter prodavši posestvo in poštno pravico odšel v Ljubljano, kjer je umrl krog l. 1854. Posestvo Podpečjo je kupila šentožbalška poštarica Frančiška Pavlič ter je izročila pozneje svojemu sinu Jožefu, poštno pravico pa si je pridobil graščak Kajetan Šuler iz Št. Ruperta za 20.000 gld. Poslednji je gostoval pri Pavličevih. Ko se je jel množiti poštni promet in Šuler ni mogel vsemu kaj, odstopil je vožnjo pošto od Podpeči do Št. Ožbalta Jožefu Pavliču, ohranivši si pošto od Podpeči do Ljubljane. L. 1849. je stekla železnica ob Savi. Dunajska cesta se je čedalje bolj praznila. Zaradi zmanjšanega prometa so uveli tako zvano »karijolpošto«. Vožnjo od Ljubljane do Št. Ožbalta je oskrboval Šuler. Po njegovi smrti dne 4. avg. 1862 je prevzela pošto njegova vdova Ana, ki je nekaj let še uradovala Podpečjo, l. 1867. pa se je preselila v bližnjo Lukovico. C. kr. trgovinsko ministerstvo je z odlokom z dne 8. avg. 1867, č. 12669, dovolilo, da se premesti poštna postaja iz Podpeči v Lukovico. Ondukaj posluje c. kr. poštni urad malodane že 30 let s samo nemško štampiljo: Lukovitz. Poslednja podpeška poštarica Ana Šuler je umrla dne 16. jul. 1872. Še pred njeno smrtjo je prevzela pošto v Lukovici njena hči Ernestina, ki je preminila nedavno v Ljubljani kot vdova c. kr. sodnika v Metliki. —

Mitnici Podpečjo so mnogo škodile razne svoboščine; dajali so jih deželni knezi posamičnikom ali pa so od carine opraščali nekatere vrste blaga, Dne 14. avg. 1581 so pisali

kamorni svetniki iz Gradca vicedomu Nikolaju Bonhomu, da je Kocijan Svetec z Bele (Kazian Swёttez zu Wёlle) prosil, naj mu odpuste 8 gld., ki jih je bil dolžan ostal od svojega tovora na mitnici Podpečjo.

Janez Brosser je prevel 462 tovorov bakra skozi podpeško mitnico. Waldin de Sänne ni smel zahtevati carine od njega, ker se mu je izkazal s prehodnim listom (Passbrief), zahteval pa je odškodnino zato od kamore. Ta mu je dne 13. apr. 1580 odbila prošnjo, češ, da so pregledali zapisnike 52 let nazaj, ter razvideli, da se tod nikdar ni vozil surovi baker, pač pa bakrene posode, kotli, od katerih je bilo plačati od tovora po jeden šiling vinar (Ain schilling Phening). Ker se je mitnica izročila zakupniku pod to pogojo, da pobira carino samo od tega, kar se od nekdaj tod prevaža, zato mu ne morejo prisoditi odškodnine.

Dne 5. sept. 1673 je dobil baron Janez Andrej Joanelli od dvorne kamore dovoljenje, da sme 400 stotov banjskobistriškega bakra iz gorenjeogerskih rudnikov skozi dedne dežele prevesti v Italijo. Tedanji najemnik podpeške mitnice Jurij Ernest Kraa je zahteval zato 20 gld. odškodnine. Ali je bil srečnejši, kakor njegov prednik de Sänne, nam ni izvestno.

Hudo so zadele podpeško mitnico tržaške in reške slobоščine. Cesarski patent je oprostil carine blago, namenjeno na tržaški trg. Najemnica Ana Marija Cerarica se je l. 1730. pritožila, da škodo trpi vsled tega patenta. Na zahtevanje dvorne kamore je priznala, da je oškodovana za 14 gld. 54 kr. Dne 1. dec. 1732 jo je tirjal vicedom za 105 gld., ki jih je bila dolžna ostala pri najemnini. Ona toži, da ne more plačati, ker je vse, kar se s Češkega, z Moravskega, z Dunaja in iz Gradca vozi v Trst in iz Trsta v rečene kraje, carine prosto. Vse leto ni dobila mitnine več nego 114 gld. uradne veljave. Vicedom se je potegnil za Cerarico, ali kamora je dne 30. sept. 1733 odgovorila, da, če ne more plačati, naj pa odpove najem. — L. 1738. je velela kamora, naj se v najemno pogodbo sprejme tudi točka, da zakupnik podpeške

mitnice ne bo zahteval nobene odškodnine zato, ker je tržaško in reško blago carine prosto. Cerarica je zopet naglašala, koliko izgube ji prouzroča ta vladna naredba. Veliko škodo ji prizadevajo tudi Kočevarji in Ribničani, ki skupujejo v Trstu in na Reki olje, pomaranče, citrone, (auch Möhr geschmalz) pod pretvezo, da to blago popeljejo v Gradec in na Dunaj, pa je potoma prodajajo ter se tako odtegujejo carini. Ob tako skrčenih dohodkih podpeške mitnice je padala dosledno najemnina. L. 1582. je znašala zakupnina 300 gld.; l. 1741. pa je obetala najemnica Cerarica erarju samo po 90 gld. na leto.

Izmed cenovnikov podpeške mitnice se nam je ohranil oni iz dne 31. dec. 1638. Po tem cenovniku je bilo treba plačati od jednega tovora žafrana po 50 trojk (Dreyer); od popra in od prediva po 31; od voska in od okovanih pasov po 32; od olja, malvazijera, vamprlov, smokev, mandljev, galuna, pomaranč, janeža, sira, kramarskega blaga (Crammeray), perja za pernice in od jednakih rečij po 4; od medu po 6; od klobučine po 8; od kož, bakra, papirja, platna, kolomaza, krznine, specerij, kocev, riža, postnih jedil po 12; od žita, vina, soli, sadja, lesa po 1; od vsakega vola, krave ali teleta, prašiča, od jedne dvojice koz ali kozličev po 1; od jednega mlinskega kamena po 4 trojke; od jednega kupljenega konja po 8 krajcarjev.

Sredi 17. stoletja je še dvorna kamora skrbela za popravljanje cestá. Dne 8. avg. 1651 je ukazala vicedomu Frideriku gr. Atemsu, da naj se ceste, ki so jako zapuščene in brez trdne podlage, z največjo varčnostjo popravijo iz carine, kar se je dobi Podpečjo. Pozneje pa so morali najemniki podpeške mitnice sami na svoje troške popravljati pota. Tako se je dne 2. jan. 1672 zakupnik Jurij Ernest Kraa moral zavezati, da bo skrbel za vzboljšanje cesta. Ta obljuba pa je ostala menda samo na papirju, ker je dne 5. dec. 1703 tožil vicedom kamori, da so pota jako zapuščena, od voda, ki so o deževju prihrule z gora, tako razdejana, da bo za njih popravljanje treba mnogo denarja. V pogodbi, sklenjeni dne

16. febr. 1705 se je znižala Kraai najemnina od 200 na 100 gld. proti temu, da mora na svoje troške popravljati cesto proti Ljubljani in proti Vranskemu. Zaradi te od hudournikov jako razrovane ceste so se ondaj zelo pritoževali potujoči kurirji in tovorniki. Dne 28. apr. 1711 je poročal vicedom kamori, da Kraa ni popravil ceste, da si se mu je s tem pogojem znižala zakupnina. Na to ovadbo je došel dne 28. jul. 1711 ukaz iz Gradca, da naj vdova Kraajevka, če hoče še nadalje ohraniti mitnico, v šestih tednih popravi pota. Točka, da naj se ceste pridno nasipajo ter hodne ohranjajo, sicer se uradno na najemnikove troške popravijo, ta točka je bila sprejeta tudi v zakupni pogodbi l. 1712. in l. 1716.

Občila so se na erarne in deželne troške jako vzboljšala za cesarja Karola VI. Dne 16. sept. 1724 je le-tá dovolil, da se sme premostiti Bistrica, tekoča med Savo in med poštno postajo podpeško, da se bo moglo trgovsko blago varno prevažati, pa tudi potujoči tuji in domači pasažirji in pošta vsekdar zložno potovati. Bistrica, ki je po večkrat tako naraščala, da niso mogli vozovi čez njo, je dotlej jako ovirala redni promet; bila je kriva, da je pošta konec 17. stoletja nekaj časa nehala občevati preko Podpeči ter vozila na Kamnik in Motnik. Zaradi kuge je krenila potem iznova v stari tir na Podpeč. Dežela se je sama ponudila, da zgradi omenjeni most proti temu, da sme pobirati mostnino, od katere naj pa bodo oproščeni prosjaki, redna pošta in posamične stafete (einschichtige Staffeten), ne pa osebe, potujoče s pošto.

Carinski in poštni urad Podpečjo sta poslovala pod jedno streho. Uradno poslopje je popravljal erar. Poštar in carinar Jakob Dezani se je pritožil kamori, da mu hiša na kup leze. Dne 7. maja 1591 je dobil nato vicedom Bonhomo naročilo iz Gradca, da naj preišče, ali je pritožba istinita ter stavi nasvet. Še tisti mesec je dal vicedom po sposobnem zidarju in drugih veščakih pregledati mitnico ter je poročal potem kamori. Ta hiša ima ugodno lego sredi med Vranskim in med Ljubljano, omenja vicedom v svojem odpisu, zaradi potnikov, ki prihajajo tod mimo, je treba, da se vzdigne in

popravi. Poročilu je priložil proračun z opomnjo, da naj se pogodba napravi s kakim domačim, ne pa z laškim zidarjem. Kamora ni bila vneta za vicedomov predlog. Dne 28. jun. 1591 je ukazala, naj se najpotrebnejše poprave takoj izvrše, za večje poprave pa naj najemnik počasi pripravlja kamen, apno in druge potrebščine, kar mu povrne kamora. Dne 30. maja 1612 je isti najemnik in poštar Jakob Dezani poročal nadvojvodi Ferdinandu, da mitnica razpada. On prosi, naj se zlo ustavi ter naj se napravi carinišču nova slamnata streha. Poprave potrebno je bilo ostrešje iznova l. 1651. Kakšno je bilo poštno in mitniško poslopje Podpečjo proti koncu 17. stoletja, kaže nam lepa slika tega doma in njegovih gospodarskih suhot v Valvasorjevi »Ehre des H. Krain«.[1])

Zemljišče Podpečjo, katero so vedno uživali ondotni carinarji in protipisci, se omenja že l. 1571. Dne 28. marcija i. l. so Karolovi kamorni svetniki naročili nadvojvodinemu komisarju, naj se neprodajno ohrani to zemljišče, od katerega dobiva davek graščina kamniška (Oberstain). Cerkvi v Zlatem Polju so dajali podpeški poštarji od svojega zemljišča desetino za dva snopa po deset petic naprej (Urb. Zlatopoljske cerkve iz l. 1739.: Praefectus Postae vulgo na Zollo[2]) solvit de uno fundo decimam 2 manipulorum anticipate 10. quinariis). Urbar iz l. 1784. izkazuje samo pol zemljišča na podpeški pošti. K temu posestvu je spadal tudi mlin.

Carinski urad Podpečjo, ki se je l. 1789. združil s poštnim upraviteljstvom, je izginil ob času francoske okupacije. Po odhodu Francozov ni oživel. Na podlagi cesarskega patenta iz dne 22. okt. 1810 in dvornega dekreta iz dne 17. maja 1821 so se združile mitnice ob cestah z onimi pri mostovih.

---

[1]) V poštni in carinarski hiši Podpečjo je prenočil marsikateri imeniten potnik. Dne 1. nov. 1832 je njena gostoljubna streha sprejela kardinala in bivšega apostolskega nuncija na dunajskem dvoru mejnega grofa Spinolo, potujočega z Dunaja v Rim. Njegov tajnik je maševal na Brdu.

[2]) »Ex Zoll« stoji v dobovski krstni matici že l. 1686, češče pa rabi cerkvenim matičarjem izraz: ex Pofta, Podpezh, ali pa latinsko nazivalo »ex Tellonio«.

Ustanovili sta se mitnici na Viru pri bistriškem mostu in v Krašnji. Spomin na nekdanjo carinsko postajo Podpečjo še živi med ljudstvom. Še dandanašnji pravijo zlasti hribovci, kadar idejo Podpeč: grem na col (cov) [1]).

Regesti listin farnega arhiva v Kamniku.

Priobčil A. Koblar.

(Konec.)

1637, 1. septembra, v Ljubljani.

Janez Gerb, prednik jezuvitov v Ljubljani, proda hišo z vrtom na Šutnji pred kamniškim mestom, spadajočo pod beneficij sv. Marije Magdalene na pokopališču farne cerkve, ki daje dačo kapelaniji sv. Marije Magd., ter davek deželnim stanovom, sicer je pa prosta mestnih služb, Sebastijanu Jenčiču in njegovi ženi Barbari. Podpis in pečat rektorja jezuvitov v Ljubljani.

Izv. pergam. listina; pečat ohranjen.

1638, 13. junija, v Ljubljani.

Henrik Paradeiser, baron v Neuhausu in na Gradišču, gospod na Mehovem in v Ložu, dedni nadlovec koroški, ces. dvorni vojni svetnik, kamornik, deželni odposlanec in deželni upravnik kranjski, dá v imenu brata Maksa Paradeiserja, staroste tega rodú, v fevd hišo na Šutnji v Kamniku, ležečo med hišo Matije Dolarja in Jurija Prelovška, Juriju Proseku.

Izv. pap. listina.

1645, 20. februvarja, v Kamniku.

Jurij Knifec, meščan kamniški, in žena Marija se zavežeta, da bo dobivala farna cerkev M. B. v Kamniku od nju-

---

[1]) Viri: Valv. Ehre d. H. Kr. II, IX. cap.; Vrhovec, Zgodovina pošte na Kr., v Lj. Zv. 1888, str. 652; Koblar, Donesek k zgod. pošte na Kr. v »Izv.« 1893, str. 54; listine vicedomskega arhiva I. 86/$_8$ v Rudolfišču; dobovske in brdske župne matice; poročili gg. župnikov: Kozme Pavliča na Križevem in Jan. Bizjana na Brdu.

nega hleva in vrta, ki ležita na Šutnji, po 30 krajcarjev na leto.

Izv. papirn. listina.

1649, 26. aprila, v Kamniku.

Mihael Romšak, meščan in usnjar v Kamniku, proda svojo njivico, ležečo ob Šutenjskem potoku poleg njive, ki pripada bratovščini sv. Eloja kovača, Petru Florijančiču, podložniku farne cerkve.

Izv. pap. listina.

1649, 29. septembra, v Kamniku.

Pavel Herandt, mestni sodnik, in Andrej Wolf, meščan kamniški, ključarja farne cerkve v Kamniku, podelita zemljišče v Črešnjevku (Kerschdorf, v cerkljanski fari), katero je bil 8. maja 1636 kupil Andrej Jagodec, njegovemu sinu Tomažu. Pečat in podpis sodnika Herandta.

Izv. papirnata listina.

1660, 18. novembra, v Ljubljani.

Janez Lovrenc Paradeiser, baron v Neuhausu in na Gradišču, gospod na Mehovem in v Ložu, dedni nadlovec koroški, potrdi Ahacu Kraljiku in Jakobu Drnovšku, meščanoma in ključarjema farne cerkve v Kamniku, cerkveni fevd, t. j. desetino od zemljišča na Kratini pod Starim gradom (Oberstein), katero je bil cerkvi daroval župnik Boštijan Trebuhan. Pečat in podpis Paradeiserjev.

Izv. pergam. listina; pečat še visi.

1670, 5. julija, v Kamniku.

Razdelitev »gmajne« v Bistričici, v soseski sv. Florijana in sv. Lenarta Za Kalom, fara Stranje.

Imenovani so kraji: Gorne jesene, na Okroglem, pri Jaslih, pri Šiji, Stragek in Hrib, pri Plazu, Kamenski vrh, pod Gričem, Dolinica, Slojerca, Pod zelenim gričem, gorni Boršt, Cevkovica, Za lisasto pečjo, Dolga dolina, V hudem mestu, Planjavica, pri Pešenci, za Pešenkom, za lesom, za skalo, za toplo pečjo, pri Svinjaku, V antvelecah, Kopoška, Veliki osredek, Grdo gradišče, Mali osredek, Kolnik, Graben, Sušala,

Kal, Spodnji jesen. Podpisani: Jan. Mihael Ferri, župnik kamn., Clara Golianizin, opatinja, Ivana Suzana Paradeiser, prednica v Mekinah.

Izv. pap. listina.

1672, 29. aprila, v Kamniku.

Janez Mihael Ferri, mestni župnik kamniški, prepusti zemljišče v Šmârici svojemu podložniku Mihaelu Zobavniku, da naj je uživa do svoje smrti. Podpis in pečat Ferri-jev.

Izv. pap. listina.

1673, 8. aprila, v Ljubljani.

Adam Weiss, beneficijat pri sv. Mihaelu v kostnici (Karner) v Kamniku, toži Mihaela Turka, vodjo meščanske bolnice kamniške, zarad neke storjene mu krivice pri deželni sodniji v Ljubljani.

Izv. papirnata listina.

1676, 9. sept., v Kamniku.

Matija Gradišek, podložnik beneficija[1]) sv. Mihaela v kostnici v Kamniku, proda senožet v Prohovici za 30 gld. Matiji Repniku.

Izv. pap. listina.

1676, 9. sept., v Kamniku.

Jurij Schenkh, meščan in mesar v Kamniku, proda svoj vrt na Brezju Jakobu Hvali, meščanu in čevljarju v Kamniku za 20 gld. in pet petic.

Izv. pap. listina.

1677, 26. febr., v Kamniku.

Matija Kos v Bistričici, ki ima pol zemljišča, spadajočega pod zemljiško gosposko kamniškega župnišča, proda $^1/_4$ tega zemljišča Boštijanu Kregarju za 150 gld. Pečat in podpis župnika Jan. Mihaela Ferri-ja.

Izv. pap. listina.

---

[1]) Beneficijat sv. Mih. v kostnici je dobival dače od $9^2/_3$ zemljakov, vredne 108 gld. 53 kr. Imel je opraviti po 24 maš na leto, plačevati velike davke itd.

1684, 4. februvarja, v Kamniku.

Gvardijan in konvent frančiškanski v Kamniku sprejmeta ustanovo Adama Florijančiča, deželnega solicitatorja, namreč 100 gld. za 6 večnih sv. maš, katere naj se bero za ustanovnika in sorodnike ter za ude kovaškega, ključarskega in nožarskega ceha, ki so v bratovščini sv. Eligija (Oloy), in sicer vsak kvaterni petek v cerkvi sv. Eligija (na Malem gradu) v Kamniku po ena maša, dve pa kvaterni teden po binkoštih v frančiškanski cerkvi kamniški. Pečata frančišk. provincije in ceha. Podpisali: P. Franc Mazoll, provincijal, P. Ambrož Jamšek, gvardijan, P. Kazimir Dimiakovič, vikar in definitor.

Izv. pergam. listina; pečata ohranjena.

1689, 14. jun., v Kamniku.

Dolžno pismo Ivana Nauma, očeta, Andreja Pogačnika in Ivana Levičnika, ključarjev pekovskega ceha za 50 gld., katere je posodil Jurij Volčin, župnik v Tuhinju, zadrugi.

Izv. pap. listina; pritisnjen je lep cehov pečat z vtisnjeno podobo sv. Florijana.

1689, 17. sept., v Kamniku.

Janez Mihael Ferri, župnik kamniški, proda del farovškega sadnega vrta pri kozolcu Juriju Kuharju, ki bo ondi zidal hišo proti temu, da bo plačeval po 1 gld. na leto ter delal farovžu po 6 dnij tlake. Vrh tega dobi Kuhar tudi v farovškem travniku poleg Andrej Skrabar-jevega vrta zelnik v najem in bo plačeval od njega po 1 gld. 15 kr. na leto. Podpis in pečat župnikov.

Izv. pap. listina.

1689, 9. okt., v Kamniku.

Boštijan Hudimol iz Šmarice proda od svojega $^1/_4$ zemljišča, spadajočega pod farovž kamniški, njivo na Drnovem Juriju Boštinu, meščanu in mesarju kamniškemu, za 23 srebrnih kron in proti dajanju letnih 2 petic in 1 mernika ovsa v urbar farovški. Pečat in podpis župnika Jan. Mih. Ferri-ja.

Izv. pap. listina.

1690, 26. aprila, v Kamniku.

Jakob Martinec, podložnik kamniškega farovža, proda njivo pod Bregom v Šmarici meščanu Juriju Boštinu za 12 kron. Podpisan: Barbo Waxensteinski, župnik kamniški.

Izv. pap. listina.

1690, 12. okt., v Kamniku.

Mihael Zobavnik v Šmarici, podložnik kamniškega farovža, prodá njivo na gmajni na Drnovem farovškemu oskrbniku (Amtmann) Juriju Kuharju za 20 gld., ki bo tudi za urbar dajal po 8 grošev. Podpisan: Barbo Waxensteinski, župnik kamniški.

Izv. pap. listina.

1691, 12. maja, v Kamniku.

Tomaž Burkljica, polzemljak v Tuhinjski dolini, spadajoč pod farovž kamniški, proda del travnika v Lokah Lovrencu Ocepku, podložniku kamniškega mesta, za 100 renskih gold. in $3^1/_2$ srebrne krone (1 krona = 10 liber). Podpisan: Barbo Waxensteinski. župnik kamn.

Izv. pap. listina.

1691, 7. dec., v Kamniku.

Janez Hvala, $^1/_4$ zemljak, spadajoč pod farovž kamniški, proda Juriju Štoru travnik v Mlakah za 70 kron (à po 10 liber) in 22 petic. Podpisan: Baron Waxenstein, župnik kamniški.

21. marca 1765 je to pravico dobila cerkev sv. Martina, ker je posodila 50 kron (à po 7 petic). Podpisan: Ferd. b. Apfaltrern, župnik kamniški.

Izv. pap. listina.

1692, 9. sept., v Kamniku.

Matija Šarec iz Šmarice, podložnik kamn. farovža, proda del gmajne na Drnovem Juriju Kuharju za 11 renskih gold. Pečatil in podpisal: Barbo Weixensteinski, župnik.

Izv. pap. listina.

1696, 13. marcija, v Kamniku.

B. W. Posarelli, najemnik (Bestand-Inhaber) farovškega posestva v Kamniku, dá pod farovž spadajoč mlin v Bistrici,

katerega je imel Jernej Erjavšek, pa je prišel na boben, Primožu Žagarju za 15 gld. nem. velj. Podpisan: Posarelli.

Izv. pap. listina.

1696, 7. sept., v Kamniku.

Ana Jerovšek voli v svoji oporoki vrt na Grabnu cerkvi sv. Jožefa na Žalah, proti temu, da opravijo kapelanje za-njo 4 sv. maše.

Izv. pap. listina.

1697, 4. marcija, na Holmcu.

Friderik Skerpin, kamniške fare oskrbnik »in temporalibus«, dá po smrti Jurija Kuharja farovškega $^{1}/_{4}$ grunta, kjer je bil Kuhar postavil hišico, Špeli, njega udovi ter sinovom Fortunatu, Jožefu in Mihaelu za 9 petic (t. j. 2 gld. 40 kr. stare dež. velj.). Podpis Skerpinov.

Izv. pap. listina.

1697, 5. maja, na Holmcu.

Peter Žumer s Podgorja, podložnik kamniškega farovža, prodá od svojega najemnega zemljišča senožet, imenovano Gornja senožet, Andreju Zupanu, podložniku zapriškemu, za 80 gld. stare dež. velj. Podpisal: Friderik Skerpin, oskrbnik kamniške fare.

Polovico tega travnika je 8. maja 1744 dobil Jakob Sluga. Pečatil in podpisal je Karol Barbo grof Waxensteinski, župnik kamniški.

Izv. pap. listina.

1697, 8. maja, v Kamniku.

Matija Kovač, vikar v Kamniku, proda hišo na Klancu, ležečo med hišama Barbe Boštijančič in Adama Slenavec, katero je farna cerkev v Kamniku podedovala po Ani Jenavšek, Matiji Ordschumb, meščanu kamniškemu. Pečat mesta kamniškega in vikarjev; podpis vikarjev.

Izv. papirnata listina.

1699, 28. okt., na Holmcu.

Matija Burkljica, podložnik kamniškega farovža, proda travnik na Loki, imenovan Krevljica. Podpisal: Friderik Skerpin, oskrbnik kamniške fare.

Izv. pap. listina.

1701, 30. marcija, v Kamniku.

Andrej Frača, farovški podložnik, proda od svojega zemljišča njivico »Na gmajni v delih«, Lovrencu Škufci za 10 gld. 36 kr. Podpisal: Maks Leopold Rasp, župnik kamniški.

Izv. pap. listina.

1701, 22. dec., v Kamniku.

Župnik Rasp prepusti Juriju Prekletu (Izaku) 4 travnike farovške: 2 v Zg. Praprotnem pod sv. Primožem, ter Dolino in Zaplatico v Sp. Praprotnem in $^1/_3$ njive.

Izv. pap. listina.

1705, 24. aprila, v Ljubljani.

Suzana Margareta Rasp-ova, roj. grofinja Saurau, udova (mož je bil Ivan Baltazar Rasp), vzame na posodo od Ivana Antona Josipa Possarelli-ja, barona na Vinjem Vrhu (Weinberg), v Grobljah in Volčjem Potoku, 1450 gld. kranjske velj. in dá zato v zástavo pod črnelsko in čemšeniško grajščino spadajoča $4^1/_2$ zemljišča, in sicer $1^1/_2$ v Podgorju, 3 pa v Stranjah.

Izv. pap. listina.

1713, 21. okt., v Mengšu.

Poravnava med Tomažem Cerar-jem, podložnikom beneficija sv. Ane v Mengšu, ter Gašparjem Majdič-em in Matijo Jamškom, podložnikoma kamniškega farovža, zarad neke steze črez travnik. Podpisal: Maks Leop. Rasp, župnik kamniški.

Izv. pap. listina.

1716, 23. jan., v Ljubljani.

Janez Gašpar Cobenzl, deželni glavar kranjski itd., napové upnikom Luke Sirnika na prošnjo župnika Raspa, da naj dobé kupca za Sirnikovo $^1/_2$ zemljišče v Zgornjih Gameljnih, spadajoče pod farovž kamniški.

Izv. pap. listina.

1716, 18. sept., v Ljubljani.

Janez Gašpar Cobenzl, deželni glavar kranjski itd., napové vsled prošnje kamniškega župnika Raspa, da naj kdo izmed Martin Rebuljinih upnikov kupi Rebuljino zemljišče, ki je prišlo na boben.

Izv. pap. listina.

1716, 11. nov., v Kamniku.

Maks Leop. Rasp, župnik kamniški, proda na novo postavljeno kajžo ob Gašpar Koširjevem zemljišču v Brezjah, podložno farovžu kamn., Osvaldu Koširju za 36 gold.

Izv. pap. listina.

1717, 17. febr., v Kamniku.

Matija Freza v Šmarici, podložnik kamn. farovža, proda njivo »Široko njivo« od svojega $^1/_2$ zemljišča za 47 gld. 48 kr.

Izv. papirn. listina.

1722, 12. jun., na Križu.

Poravnava zarad prepira o paši in sekanju lesa ob vodi Bistričici in Sevnem hribu med tremi kriškimi podložniki za Kalom pri sv. Leonardu (podružnica stranjske fare) in med Bistričičâni, podložniki kamn. farovža. Podpisala: Franc Anton grof Turjaški in Maks Leop. Rasp, župnik kamn.

Izv. pap. listina.

1723, 20. jul., v Kamniku.

Maks Leopold Rasp, župnik kamniški, prepusti dve njivi pri Šmarici [imenovani: Hudomolka (?) in Lavrečnica (?)] Špeli, udovi rajnega Mihaela Videca.

Izv. pap. listina.

1724, 31. jul., v Kamniku.

Poravnava med Luko Sušo, podložnikom beneficija sv. Mihaela v kostnici v Kamniku, in Mihaelom Humarjem, podložnikom jezuvitov v Ljubljani, zarad neke steze črez Suševo dvorišče.

Izv. pap. listina.

1725, 27. febr., v Kamniku.

Maks Leop. Rasp, župnik kamniški, proda Mihael Zupanovega $^1/_2$ zemljišča na Dobravi v cerkljanski fari, spadajočega pod gosposko kamniškega farovža, Janezu Gole-tu za 150 gld.

Izv. pap. listina.

1726, 3. avg., v Kamniku.

Maks Leop. Rasp, župnik kamniški, prepusti farovško $^1/_4$ zemljišče v Šmarici, v mengeški fari, Janezu Svetcu.

Izv. pap. listina.

1726, 5. avg., v Kamniku.

Janez Gole na Dobravi v cerkljanski fari, pod farovž kamniški spadajoči zemljak, proda del gmajne »v Štucu« Alojziju Kern-u za 30 gld.

Izv. pap. listina.

1727, 17. marcija, v Kamniku.

Pogodba med Gregorjem Lipovškom in Luko Straihar-jem zarad nekega zemljišča, spadajočega pod farovž kamniški. Podpisal župnik M. Leop. Rasp.

Izv. pap. listina.

1728, 25. maja, v Kamniku.

Župnik Maks Leop. Rasp prepusti zadolženo zemljišče v Jelšah, fara Krašnja, spadajoče pod farovž kamniški, Mateju Pestotniku.

Izv. pap. listina.

1729, 2. marcija, v Kamniku.

Josip Funcklsteiner, duhovnik, proda svojo hišico pred vrati na grabnu v Kamniku Tomažu Komatar-ju.

Izv. pap. listina.

1730, 9. sept., v Kamniku.

Poravnava med Friderikom Golobom, beneficijatom grof Paradeiserjevega beneficija sv. Mihaela arh. v kostnici v Kamniku, in dediči prejšnjega beneficijata Ivana Kriz. Turka zarad stroškov pri popravi beneficijske kapele.

Izv. pap. listina.

1730, 21. nov., v Kamniku.

Gašpar Košir na Brezju, v soseski sv. Primoža, spadajoč pod farovž kamniški, proda od svojega zemljišča četrtinko Osvaldu Košir-ju.

Izv. pap. listina.

1730, 24. jan., v Kamniku.

Župnik Maks Leop. Rasp prepusti farovško $^1/_8$ zemljišče na Rodici v grobeljski soseski sv. Mohora in Fort. v mengeški fari, katero je prej imel oče Matija Petrič, njegovemu sinu Juriju.

Izv. pap. listina.

1731, 10. aprila, v Kamniku.

Helena Tomazin pri sv. Martinu v Sp. Tuhinju, posestnica $^3/_4$ zemljišča, spad. pod farovž kamniški, proda kajžo in njivo Primožu Močniku za 20 kron.

Izv. pap. listina.

1731, 16. maja, v Kamniku.

Janez Svetec v Šmarici, podložnik kamn. farovža, proda svoje $^1/_4$ zemljišče bratu Jakobu Svetcu za 170 gld.

Izv. pap. listina.

1732, 7. jan., v Kamniku.

Župnik Rasp prepusti farovško $^1/_4$ zemljišče v Jelšah, fara Krašnja, po smrti Tom. Rezina Mateju Bizjaku za 85 gld.

Izv. pap. listina.

1733, 7. maja, v Kamniku.

Uršula, udova rajnega Antona Makovca, meščana in usnjarja v Kamniku in zdaj žena Mihaela Hvale, meščana in usnjarja v Kamniku, proda hišo v Kamniku, ki meji ob hišo Boštijana Kriegl-na in konjski hlev Josipa Goloba ter farno pokopališče, kamniškemu župniku Leopoldu Rasp-u, da bode po sezidanju nove farne cerkve v njej shranjeval cerkvene reči. Pritisnjen je mali pečat kamniškega mesta.

Izv. papirn. listina.

1733, 12. maja, v Kamniku.

Matej Krivec, podložnik kamn. farovža v Zalogu v cerkljanski fari, proda za 30 gld. del gozda v Debelem hribu Blažu Kozlu. Podp.: župnik Rasp.

Izv. pap. listina.

1733, 22. sept., v Kamniku.

Josip Lampreht v Kosezah v moravški fari, s $^3/_4$ zemljišča podložen kamn. farovžu, proda nekaj zemljé pod Lipo svojemu bratu Andreju za 70 gld. Podp.: župnik Rasp.

Izv. pap. listina.

1735, 12. marcija, v Kamniku.

Župnik Rasp prepusti $^1/_4$ zemljišča v Sp. Kosezah v moravški fari, podložno farovžu v Kamniku, Boštijanu Lamprehtu.

Izv. pap. listina.

1735, 23. aprila, v Kamniku.

Franc Zupanec, zemljak v Šmarici v mengeški fari, podložnik kamn. farovža, proda $^{1}/_{2}$ zemljišča Martinu Kimovcu za 110 gld. Podp. župnik Rasp.

Izv. pap. listina.

1736, 2. febr., v Kamniku.

Janez Gole, zemljak, podložen kamn. farovžu, v Dobravi, v cerkljanski fari, proda kos vrta za 30 gld. Juriju Prevcu. Podp. župnik Rasp.

Izv. pap. listina,

1737, 30. marcija, v Ljubljani.

Žiga Ferdinand in Franc Karol pl. barona Apfaltrer, brata, prodasta od svoje črnelske in čemšeniške grajščine Martinu Detelji, vodji bolnice v Kamniku, štiri in pol zemljišča, ležeča v Podgorju v mengeški fari in v Stranjah v kamniški fari, za 2105 gld. 15 kr.

Izv. pap. listina.

1738, 21. febr., v Kamniku.

Gregor Vranak, $^{1}/_{4}$ zemljišča v Podgorju v mengeški fari imajoč od farovža v Kamniku, proda Malo Njivico Matiji Dremoti za 40 gld. Podp. župn. Rasp.

Izv. pap. listina.

1740, 20. maja, v Kamniku.

Janez Krstnik Marjasec, meščan kamniški, napravi pri farni cerkvi v Kamniku mašno ustanovo in voli v ta namen njivo na Gâbriji pri Peróvem, katera ob treh straneh meji na zgornje perovske grajščinske njive, na četrti strani pa na njivo Janeza Škofica, kupljeno od soustanovnika maše Venancija Ramspergerja (čegar oče Janez Krstn. R. je bil oskrbnik Auerspergovih grajščin na Križu in Kamniku) s pogojem, da bo plačeval farni cerkvi na leto po 3 srebrne krone (ena ima 10 liber = 6 gld. 40 kr. deželne velj. ali pa 5 gld. 40 kr. nemške velj.).

Izv. papirn. listina.

1740, 29. nov., v Kamniku.

Franc Zupanec, polzemljak v Šmarici, podložen kamn. farovžu, proda eno njivo Tomažu Črnu. Podp. župnik Rasp.

Izv. pap. listina.

1743, 24. julija, v Kamniku.

Župnik Barbo prepusti farovškega $^1/_2$ zemljišča v Praprotnem Janezu Starovašniku.

Izv. pap. listina.

1743, 19. nov., v Kamniku.

Karol grof Barbo pl. Waxenstein, župnik kamniški, prepusti kajžo z vrtom, katero je imel od farovža Kamničan Miha Kuhar, in ki leži na Šutnji pri farovškem kozolcu, in 2 njivi v Šmarici, udovi Neži Kuhar.

Izv. pap. listina.

1743, 19. dec., v Kamniku.

Pogodba med Francom Zlatnar-jem in njegovim bratom Lovrencom, podložnikom kamn. farovža, zarad posestva v Šmarici. Podp. župnik Barbo.

Izv. pap. listina.

1744. 15. julija, v Kamniku.

Župnik Barbo prepusti farovški travnik na Loki pod Plazom, imenovan Krevljica, ki spada k zemljišču Matije Burkljice po Valentina Zavošnika smrti sinu Jakobu, kateri spada pod grajščino dolsko.

Izv. pap. listina.

1745, 22. aprila, v Kamniku.

Mestna bolnica v Kamniku proda z dovoljenjem župnika Barbota in mestnega starešinstva svoje zemljišče v Sp. Stranjah Jakobu Perne-tu za 200 gld. (Op. Mestni sodnik in svetniki so mislili, da imajo samo oni napraviti prodajno pismo, a župnik se je uprl.)

Izv. pap. koncept.

1747, 31. oktobra, v Kamniku.

Josip Rožič, $^1/_2$ zemljak v Sevcah v moravški fari, podložnik kamn. farovža, proda Veliko njivo pri znamenju pod

cesto z mejo vred Martinu Pipanu za 23 kron. Podp. župnik Barbo.

Izv. pap. listina.

1748, 21. avgusta, Ljubljana.

Karol Sigismund grof Petazi, baron v Schwarzenegu, gospod v Ribniku, doktor bogoslovja, stolni prošt ljubljanski in naddijakon gorenjski, tirja Josipa Kepeca, vikarja v Zgornjem Tuhinju, da naj plača cerkveni prinos.

Izv. papirn. listina.

1749, 6. okt., v Rimu.

Papež Benedikt XIV. podeli cerkvi sv. Jožefa na Žalah pri Kamniku za 7 let popolne odpustke, katere zadobé vsi, ki na praznik sv. Jožefa to cerkev obiščejo in potrebne pogoje izpolnijo.

Izv. pergam. listina.

1749, 30. decembra, v Kamniku.

Župnik Barbo prepusti po smrti Jerneja Novaka farovškega $^1/_2$ zemljišča s kajžo in vrtom v Šmarici, v mengeški fari, Matiji Palovcu.

Izv. pap. listina.

1755, 17. decembra, v Kamniku.

Boštijan Podbrežnik, polzemljak v Sevcah (Moravče), podložnik kamn. farovža, proda njivo na Hribu Boštijanu Burkljici za 37 gld. Podpisal župnik kamniški: Ferdinand grof Apfaltrern.

Izv. pap. listina.

1757, 9. febr., v Kamniku.

Župnik Apfaltrern prepusti po smrti Boštijana Lamprehta farovškega $^1/_4$ zemljišča, v Sp. Kosezah v moravški fari, njegovim sinovom.

Izv. pap. listina.

1759, 6. febr., v Kamniku.

Jurij Jovan, zemljak, podložen kamn. farovžu, prepusti zemljišče Osvaldu Vraniču, sebi pa pridrži kajžo. Podp. župnik Apfaltrern.

Izv. pap. listina.

1759, 27. junija, v Stranjah.

Poravnava med Jurijem Silevcem, podložnikom mekinskega samostana, in Jakobom Klemencem, podložnikom kamn. farovža, bivajočima v soseski sv. Leonarda za Kalom, fara Stranje, zarad pravice do paše v Rebru ali Šupinovem špicu. Podp. Sigm. Andr. Fandini, komisar in sodnik.

Izv. pap. listina.

1760, 20. aprila, v Kamniku.

Janez Raster, meščan in lončar v Kamniku, voli farni cerkvi na Šutnji njivo s podom in 4 okni kozolca, kar leži na Grabnu med Steer-ovo pristavo in Raster-jevo hišo, proti temu, da se ondi opravi na leto po 10 sv. maš za ustanovnika. Podpisali: Ferd. B. Apfaltrern, župnik kamniški, Matija Hodomal, Raspov beneficijat, in Valentin Franc Götzl, ključar.

Izv. papirn. listina. Pritisnjeni so pečati podpisovalcev.

1765, 25. jan., v Kamniku.

Matija Ross, podložnik kamn. farovža v Bistričici v kamniški fari s $^{3}/_{8}$ zemljišča, proda travnik »pod vasjo« Luki Prelesniku za 100 gld. Podpisal in pečatil župnik Apfaltrern.

Izv. pap. listina.

Mali zapiski.

Kako so popravljali gotske cerkve v 18. stoletju. — K najzanimivejšim gotskim zgradbam na Kranjskem prišteva g. J. Flis v svojih »Stavbinskih slogih« str. 127 cerkev v Praprečah pri Brdu in dobovsko podružnico sv. Lenarta na Krtini. Obe sta troladijini, obe nista izprva imeli žagradov. Krtinski cerkvi so v poznejši dobi prizidali na vzhodnjem koncu zakristijo ter o ti priliki zadelali tri gotska okna; v Praprečah pa so napravili kar dve zakristiji zagradivši ob prezbiteriju zadnji oddelek obeh stranskih ladij. V urbariju prapreške cerkve, hranjenem v dobovskem župnem arhivu, stoji o ti prenaredbi ta-le opomnja: »1771 disses Johr ist auf den thurn ein naies gerist gemacht, Vnd mit Skodl gedekhet worden, Vnd sind dabey aussgegeben worden 349 fl. 38 kr. T: W: Item sind das Johr auss zweien Kapelen zwey Sacristeien gemacht, wie auch der thurn Vnd die kirchen ausserhalb Verbessert,

wie auch inerholb die Vür oltor übersezt: Vnd die ganze kürchen Verbeseret worden, dabey sind aussgegeben worden 197 fl. 25 kr. 1 ₰: T: W: — Krtinsko cerkev so »reformovali« l. 1748. Vzeli so ji najlepši nakit gotskih zgradb — šilasta okna, izpremenivši jih v čveterokotna. Krtinske cerkve urbarij nahajajoč se v istem gori omenjenem arhivu beleži k rečenemu letu to-le: »Ecclesia s. Leonardi septem fenestris et nova statua s. Leonardi reformata, pro qua reformatione murariis, mechanicis, vitris aliisque materialibus expensi sunt 217 fl L: W: et 48 kr«. V novejšem času se je za župnikovanja pokojnega Leop. Albrehta krtinsko svetišče preobrazilo popolnoma v gotskem slogu, Dobilo je gotske oltarje, prižnico, klopi, pred vsem pa l. 1886. gotska šilasta okna

J. Vrhovnik.

Plače poslov l. 1758. — Dobovski župnik Filip Jakob Čebul je dajal v naslovu omenjenega leta svojemu oskrbniku (Ambtmon) po 13 gld. dež. velj. v denarjih, vrh tega pa vsak teden po 4 funte kruha ali mesto tega po 4 gld. na leto, 2 hodnični srajci ali 1 gld. 20 kr.; jedno pražnjo srajco ali 1 gld.; jeden par novih škorenj, dva poddela za škornje, sukanec in plačilo za delo ali pa vkupe za obutev 5 gld.

Veliki hlapec je dobival po 10 gld. na leto v gotovini, za pridav pa prav toliko, kolikor oskrbnik in še dva para črnih prtenih hlač.

Drugi hlapec je imel 7 gld. plače.

Kravar je dobival za suknjo in klobuk 6 gld.; poleg teh novcev po 4 funte kruha na teden ali pa 8 sedemnajstic (Siebzehner) 16 soldov na leto; nove škornje, jeden poddel, jedne podplate ali pa 4 gld. 5 kr.; dve hodnični srajci ali 1 gld. 20 kr. in dva para črnih prtenih hlač ali 1 gld. 20 kr.

Najmanjšega hlapca plača: 7 gld.; vsak teden 5 funtov kruha; vsako leto 2 srajci, dvoje črne prtene hlače, jeden par novih škorenj, jeden par poddelov, jeden par podplatov.

Kuharici Rozaliji je dajal župnik Čebul po 20 gld. na leto; kuhinjski dekli po 9 gld., po 4 funte kruha na teden ali 9 sedemnajstic na leto, jeden par novih škorenj, jeden poddel, jeden par podplatov ali pa 4 gld. 5 kr. Mala dekla je služila po 7 gld. na leto, kruha in obuvala ni dobivala nič manj, kakor njena soslužkinja, po vrhu pa še jeden hodnični zastor. *J. Vrhovnik.*

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VI. 1896. Sešitek 6.

Iz domače zgodovine.

VI.

Oglejski in gradeški škofje v začetku srednjega veka.

Spisal dr. Fr. Kos.

(Konec.)

Razkolništvo zarad treh poglavij, katero se je pričelo razširjati po Istri in Beneškem za časa oglejskega škofa Pavlina, ni se odstranilo, ko je vladal škof Helija. Kakor je spisal papež Pelagij I. več pisem zoper krivoverce, tako se je trudil tudi njegov tretji naslednik, Pelagij II., s poslanimi pismi odpraviti razkol. Pelagij I. je v ostrih pismih do nekaterih patricijev zahteval, da je treba krivoverce kaznovati; Pelagij II. pa se je obrnil naravnost do neubogljivih škofov ter jih bolj prosil, kakor opominjal, da bi se zedinili s katoliško cerkvijo. — Najbrže še-le leta 585.[1]) je pisal papež

[1]) Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 232 in 233) dokazuje, da je papež Pelagij II. poslal to pismo in še dve drugi, o katerih bomo pozneje govorili, oglejskemu škofu Heliji leta 585., ali pa vsaj v začetku leta 586. Pisma je sestavil poznejši papež Gregor I., ko je bil še dijakon, kar je razvidno iz besed Paula Diacona (De gest. Langob., III, c. 20), pa tudi iz izrazov in sloga rečenih pisem. Dijakon Gregor je bil dne 4. oktobra leta 584. še v Carigradu (Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 138, št. 1052), pozneje se je vrnil v Rim. Leta 586. je umrl oglejski škof Helija. Rubeis dokazuje, da mir, o katerem govori papež v svojem prvem pismu, je bil leta 585. Leto poprej so Langobardi tako pritiskali na Rimljane, da tem še grški eksarh ni mogel nič pomagati. (Glej Jaffé, op. cit., str. 138, št. 1052.)

Pelagij II. prvo pismo Heliji in drugim isterskim škofom.[2]) Omenil jim je, da jim ne pošilja tega pisma nekoliko pozno vsled nevolje ali pa malomarnosti, temuč vsled časovnih razmer in sovražniških napadov. Jako obžaluje, ker so se ločili od cerkve. Ker je bil vsled prizadevanja in truda eksarha in cesarskega kartularija Smaragda sedaj sklenjen mir, obrača se do njih ter jih opominja, da bi se zopet zedinili s cerkvijo.

Papež potem piše, da se o njegovi (papeževi) pravovernosti ne more dvomiti ter našteva razne cerkvene zbore, katerih sklepi so merodajni zanj in za vse krščanstvo. Kdor bi učil zoper sklepe dotičnih cerkvenih zborov ali pa bi jih ne hotel priznavati, treba ga je izobčiti. Ako imajo (Helija in isterski škofje) kake vzroke, ki vznemirjajo njih vest, zbero naj izmed svoje srede može, katere naj pošljejo k njemu (k papežu). Papež pravi, da jih hoče rad sprejeti ter jim dati potrebnega zadoščenja.

Nato jih še jedenkrat prosi in opominja, da bi ne ostali še za naprej ločeni od božje cerkve. Pošilja jim tudi ferentinskega škofa Redempta in pa Kvodvultdeja, opata iz samostana pri večji cerkvi sv. Petra. Blagovolijo naj ju dobro sprejeti ter potem zopet odposlati z naznanilom, da so se združili z rimsko cerkvijo.[3])

Razkolniški škofje so na to pismo odgovorili, vendar ne tako, kakor je papež želel. Nato je pisal Pelagij II. drugo pismo Heliji in isterskim škofom.[4]) Naznanil jim je, da je prejel njih pisanje. Ko ga je prebral, bil je jako žalosten, ker niso odgovorili na to, kar jim je pisal, in se tudi niso hoteli združiti s sveto cerkvijo. Prepovedali so še celo tistim, katerim so izročili pisanje, da se ne smejo puščati ž njim (s papežem) v kak razgovor. Ti poslanci isterskih škofov so

---

[2]) »Eliae aliisque episcopis, universis filiis in ecclesiae Istriae partibus«.

[3]) Mansi, Concil. coll., IX, str. 891. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 138, št. 1054. (ed. 1851, št. 686).

[4]) » . . . Eliae vel aliis episcopis Istriae«.

izročili pismo kakor kak kapitular ali kak interdikt ter tudi rekli, da nimajo drugega ukaza, kakor tega, da pismo oddado. Bili so torej le nekaki pismonosci.

Papež jim očita, da v njih pismu niso dokazi svetih očetov navedeni na pravem mestu ter se ne nanašajo na sedanje razmere. Pravi jim, da to niso pisali iz zlobnosti in zvijačnosti, pač pa se vidi, da niso čitali pisem, iz katerih so jemali svoje dokaze. Njih poslancem, katere so poslali v Rim, prebrale so se iz kodeksov in starih knjig, katere so v arhivu apostolske stolice, nekatere reči, iz katerih so lahko razvideli, da se ne nahaja v njih (v knjigah) nič takega, kar so oni (škofje) navedli v svojem pismu o treh poglavjih. Potrebno bi bilo, da bi (Helija in isterski škofje) skrbno pregledali vse sinodalne spise ter se prepričali, da niso trdili sveti očetje v svojih pismih o chalcedonski sinodi nič drugega, kakor to, kar tudi zapoveduje sveta vera.

Papež jih opominja, da naj bi se odrekli zmoti ter se združili s katoliško in apostolsko cerkvijo. Na sodni dan se ne bodo mogli izgovarjati; takrat jim ne bodo mogli pomagati niti Teodor iz Mopsuestije, niti pisma Ibe (iz Edesse). Večji greh je, ako je kdo razkolnik, kakor pa, ako vsled pritiska daruje malikom. Prvi tiči radovoljno v grehu; zadnji je grešil, ker je bil prisiljen. Ako dvomijo (Helija in isterski škofje) o katerih vprašanjih, pošljejo naj v Rim zaupne osebe, da se pomenijo ž njim (s papežem). Zastran tega je že govoril (papež) z eksarhom Smaragdom. Ako se jim pa zdi v Rim predaleč, naj bo shod v Ravenni, kamor hoče (papež) poslati svoje zastopnike.[5])

Ko so razkolniški škofje tudi na to pismo odgovorili v negativnem smislu, pisal jim je omenjeni papež tretje pismo, katero je bilo dosti obširnejše, kakor prejšnji dve.[6]) Naznanil jim je, da je dobil njih pisanje, v katerem mu usiljujejo svoje

[5]) Mansi, Concil. coll., IX, str. 895. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, str. 139, št. 1055; ed. 1851, št. 687.

[6]) Papež je pismo poslal »Eliae vel universis episcopis in Istriae partibus constitutis«.

sklepe. Iz ljubezni do njih jim odgovarja, ker bi rad s Kristusom zedinil dolgo ločene ude. Prosi jih bolj, kakor pa opominja, da bi sprevideli, kar je jasno.

Papež toži, da ne izdajo nič vsi njegovi opomini. V njih odgovoru ni najti nikakoršne dobre volje in nikakoršne želje po miru. Kaj naj bi delal drugega, kakor prelival za nje solze? Zunaj hleva stojé, ko hodi okrog rjoveč lev in išče, koga bi požrl. Podobni so mladiki, katera je odrezana od vinske trte. Vidi jih, da delajo v potu svojega obraza, a zunaj vinograda. Po vsem svetu razširjena cerkev se ne more veseliti zarad rane, katero jej je vsekalo njih razkolništvo.

V svojem pisanju trdijo (Helija in isterski škofje), da se je s tem, kar se je zgodilo za časa cesarja Justinijana,[7]) uničila veljavnost chalcedonske sinode,[8]) kar pa ni res. Da nima podlage to sumničenje, katero so izrazili v svojih spisih, pričujejo pisma in okrožnice (»encycliae«) njegovega prednika, papeža Leona,[9]) ki pravi, da so nauki chalcedonske sinode nedotakljivi. Papež potem dokazuje iz Leonovih pisem, da se ne sme dvomiti o pristnosti chalcedonske sinode.

V njih (Helije in isterskih škofov) pisanju se čita, da se ne sme premeniti nobena črka in nobena pika v tem, kar se je sklenilo na chalcedonski sinodi. — Papež pravi, da je tudi on tega mnenja, da se ne sme nič svojevoljno prenarediti, kar je bilo razglašeno kot pravo. Drugo pa je, ako je pisar napravil kje kako pomoto. Kar omenjajo (Helija in isterski škofje) v svojih spisih, ne nahaja se v okrožnicah.

Pomislijo naj, se li vjemajo spisi Teodora iz Mopsuestije in Teodoreta (iz Cyra) z nauki prerokov, evangelistov in apostolov! Teodor je v svojih spisih zagovarjal cerkvenega sovražnika Nestorija, grajal pa cerkvenega branitelja Cirila. Teodoret je pozneje, ko se je spreobrnil, preklical vse to, kar je prej pisal zoper pravo vero.

---

[7]) Tu nam je misliti na peti obćni cerkveni zbor v Carigradu leta 553.

[8]) Rekel sem že, da je bila chalcedonska sinoda leta 451.

[9]) Papež Leon I. je vladal od 440—461.

V svojem pismu so omenili (Helija in isterski škofje), da so dobili od apostolske stolice ukaz, da se jim ni treba ravnati po tem, kar se je sklenilo pod cesarjem Justinijanom.[10]) V začetku prepira zastran treh poglavij so se tudi hrabro držali papež Vigilij in vsi škofje latinskih pokrajin ter jih niso hoteli zavreči. — Papež Pelagij je odgovoril na to, da niso Latinci takoj spoznali napake, ker niso dobro umeli grškega. Ko so pa sprevideli svojo zmoto, začeli so tem stanovitneje svoj boj za resnico.

Papež piše potem precej obširno o Teodoru iz Mopsuestije in njegovem nauku ter navaja razne pisatelje, kateri so obsodili njegove spise. Papež pravi, da ne obsoja vseh njegovih razprav, temuč le tiste, katere je spisal zoper pravo sveto vero in zoper dvanajstera poglavja Cirila, škofa aleksandrijskega.

Proti koncu jih (Helijo in isterske škofe) še jedenkrat opominja, da bi se zedinili s cerkvijo. Dokler niso ž njo združeni, nimajo od nje nikakoršnega dobička, če tudi bi dobro delali.[11])

Kakor vidimo, Helija in isterski škofje se niso hoteli odreči trem poglavjem, akoravno jih je papež Pelagij II. prosil, da bi zavrgli ta nauk.[12]) Napačno je, kar poročate obe kroniki oglejskih patrijarhov, kateri trdite, da se je Helija vsled papeževega pisma odpovedal svoji zmoti ter potem z dovoljenjem Pelagija II. sklical na Gradežu cerkveni zbor, katerega se je udeležilo 20 škofov.[13])

---

[10]) To je, kar se je sklenilo na petem občnem cerkvenem zboru v Carigradu leta 553.

[11]) Mansi, Concil. coll., IX, str. 433. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 139, št. 1056; ed. 1851, št. 688.

[12]) Neresnično je, kar piše Paulus Diaconus (De gest. Langob., III, c. 20), da namreč oglejski škof Helija ni hotel priznati treh poglavij chalcedonske sinode. (»Hic Pelagius Eliae Aquileiensi episcopo, nolenti tria capitula Chalcedonensis synodi suscipere, epistolam satis utilem misit, quam beatus Gregorius, cum esset adhuc diaconus, conscripsit«.)

[13]) Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 7) in Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., str. 9). — Ne gledé na to, da ste

Byzantinski eksarh Smaragd, ki je imel svoj sedež v Ravenni, je večkrat zarad treh poglavij nadlegoval Helijo, a brez vspeha. Ta je zahteval po nasvetu svojih škofov, ki so ga smatrali za svojega nadškofa, da bi sklical svoje tovariše k sinodi ter se potem sam napotil v Carigrad k vladarju, kateri naj bi potem razsodil vso zadevo. Cesar je uslišal Helijevo prošnjo ter tudi ukazal Smaragdu, da ne sme siliti nobenega duhovnika, da bi se združil z rimsko cerkvijo. Treba je prej premagati divje narode, namreč Langobarde, in delati na to, da bi prišli vsi duhovniki oglejske cerkve pod grško oblast. Še le potem naj pride na vrsto versko vprašanje.[14]) — Kakor vidimo, ni hotel grški cesar iz političnih ozirov preveč napeti strune, da bi znova pridobil razkolnike katoliški veri. Brez dvoma si je mislil, da bi lahko prestopil gradeški škof s svojim ljudstvom na langobardsko stran, ako bi Grki s silo postopali zoper njega.

Tudi takrat, ko je škof Helija umrl, tedaj leta 586., trudili so se beneški in rhaetijski škofje, da bi se pred grškim cesarjem opravičili zarad svoje vere.[15])

Izmišljena je listina, v kateri čitamo, da je papež Pelagij II. dovolil dne 20. aprila leta 579. »patrijarhu« Heliji vsled njegove prošnje in jednoglasne želje njegovih sufraganov ter zarad grozovitosti besnečih Langobardov, da postane gradeški grad metropola čez vse Beneško in vso Istro. Ako bi se kdo predrznil uničiti in razrušiti to naredbo, naj bo izobčen.[16])

---

te dve kroniki jako nezanesljivi, omenim naj samo to, da je papež pisal Heliji najbrže leta 585.; o dotičnem cerkvenem zboru pa trdi le neki izmišljen vir, da je bil že dne 3. novembra leta 579.

[14]) Iz prošnje beneških in rhaetijskih škofov do grškega cesarja Mavricija Tiberija, spisane leta 591., katero sta natisnila Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 273—277) in Mansi (Concil· coll., X, str. 463—466).

[15]) Glej prej omenjeno prošnjo.

[16]) Danduli Chronicon, VI, c. 1, pars 12 (Muratori, op. cit., str. 99). — Ughelli, Italia sacra (ed. 1653), V, str. 35. — Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 238. — Mansi, Concil. coll., IX, str. 924. — Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 579. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 137, št. 1047; ed. 1851, str. 936, št. 232.

Vsebina te listine se nikakor ne strinja z izjavami imenovanega papeža, ki je v svojih treh pismih prosil Helijo, da bi nehal biti razkolnik. Je li mogoče, da bi bil papež postavil za metropolita moža, ki se ni hotel zediniti s katoliško cerkvijo? Kdo naj veruje, da je papež zažugal izobčiti tistega, kdor bi ne hotel priznati odpadnika Helijo za prvega škofa čez Beneško in Istro?

Kakor je ravnokar omenjena listina ponarejena, isto tako je izmišljen zapisnik, v katerem čitamo, da je Helija, škof novooglejske cerkve,[17]) sklical v cerkvi sv. Evfemije na Gradežu dne 3. novembra leta 579. cerkveni zbor, katerega se je razun njega udeležilo sedemnajst škofov osebno, dva pa po svojih zastopnikih.[18]) Na zbor je prišel, kakor stoji v zapisniku, tudi papežev legat Lavrencij.

Ker tu omenjene sinode nikdar bilo ni, in ker je bil dotični zapisnik skovan najbrže v začetku osmega stoletja,[19])

---

[17]) »Helias episcopus sanctae ejusdem novae Aquilegiensis ecclesiae«. — Ta zapisnik, akoravno nepristen, nazivlje Helijo škofa. Nekateri kronisti pa, ki so ta zapisnik precej površno izpisovali za svoje namene, povzdignili so škofa Helijo v patrijarha, tako n. pr. Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, op. cit., str. 5, kjer stoji »Helias patriarcha Aquileiensis«), potem Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit., str. 49, kjer čitamo »Helias patriarcha«), in pa Johannis Diaconi Chron. Venetum (Monticolo, op. cit., str. 62, kjer se nahajajo besede »Helyas egregius patriarcha«).

[18]) Obe kroniki oglejskih patrijarhov (Rubeis, op. cit., str. 7 in 9) pravite, da je bilo na sinodi zbranih dvajset škofov. Všteta sta tedaj tudi tista dva škofa, ki sta v Gradež poslala samo svoje zastopnike.

[19]) Ta zapisnik je bil sestavljen pred letom 731. Tega leta okoli 1. novembra, ko je bila v Rimu neka sinoda, pokazal ga je gradeški, patrijarh Antonin takratnemu rimskemu papežu Gregorju III. Ta je nato na podlagi tega ponarejenega dokumenta določil, da naj imajo gradeški patrijarhi za vselej primat po vsem Beneškem in Isterskem, furlanski (oglejski) škof Seren in pa njegovi nasledniki v korminskem gradu naj se pa zadovoljé samo z langobardsko zemljo (t. j. s Furlanijo). (Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 732). Tu se rečeni zapisnik prvikrat omenja. Drugikrat se je o njem govorilo dne 6. junija leta 827. na mantovski sinodi. (Glej Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 414. — Mansi, Concil. coll. XIV, str. 493. — Izvestja muz. društva, IV, str. 138).

imajo imena škofov, ki so v zapisniku našteta, le relativno zgodovinsko vrednost. Na vsak način je ime celjskega škofa Ivana[20]) izmišljeno; ravno to se lahko trdi tudi o škofu Vigiliju iz panonske Scarabantije.[21]) Po tistih krajih, kjer ste nekdaj stale Celeja in Scarabantia, razsajali so leta 579. poganski Obri in Slovenci. Dvomljivo je, ako so takrat še škofje vladali v Teurniji na sedanjem Gorenjem Koroškem — zapisnik omenja škofa Leonijana. Rečeno mesto so nekako v tistem času prej ko ne Slovenci uničili.

Večina imen škofov, katera so navedena v zapisniku, nahaja se še v nekaterih drugih spisih in zato se o njih zgodovinski vrednosti ne more dvomiti. Tako n. pr. omenja Paulus Diaconus[22]) ime poreškega škofa Ivana, novograjskega škofa Patricija in tržaškega škofa Severa. Nekateri poznejši viri[23]) poznajo tudi puljskega škofa Adrijana. Ime pičenskega škofa Marcijana se pa nahaja samo v zapisniku, drugi viri ne vedo nič o njem.

V zapisniku čitamo, da se je sinode leta 579. udeležilo mnogo škofov, duhovnikov, presbiterov in dijakonov. Helija pravi, da ni imel dosti upanja, ko jih je sklical k zborovanju. Cerkev gospodova zdihuje povsod pod težo britkosti in divji narodje ne nehajo pustošiti pokrajine; vsak dan je treba čutiti sovražni bič. Najprej je hunski kralj Atila razrušil oglejsko mesto, katero se pozneje ni dosti oddahnilo zarad navala Gotov in drugih barbarov. Sedaj pa ne more (mesto) prenašati biča brezbožnega langobardskega naroda. Zato naj sklenejo, da postane gradeško mesto za večne čase metropola ter naj se zove Novi Oglej (»Nova Aquilegia«). Helija omenja, da je to tudi potrdil papež Pelagij, kateremu je že prej pisal o tej potrebni zadevi.

[20]) »Joannes episcopus s. ecclesiae Celejanae«.

[21]) »Vigilius episcopus s. ecclesiae Scaravensis«.

[22]) De gest. Langob., III, c. 26.

[23]) Danduli Chronicon, VI, c. 2 (Muratori, op. cit., str. 104). — Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 8). — Landulphi Sagacis Additamentum ad hist. miscell. (Migne, Patrologiae curs. compl., ser. lat., tom. 95, str. 1151).

V zapisniku stoji, da so na sinodi zbrani očetje jednoglasno odobrili to, kar je Helija predlagal. Nato je papežev legat, presbiter Lavrencij, pokazal že prej omenjeni privilegij z dne 20. aprila istega leta, katerega je notar Epifanij vzel v roke in prečital. Potem so vsi izrekli, da se strinjajo z ukazom papeža Pelagija in nasvetom škofa Helije, da postane gradeško mesto metropola. Kdor bi hotel prelomiti to naredbo, naj bo preklet.

Proti koncu je v zapisniku omenjeno, da je Helija sklical svoje sufragane tudi zarad verskih vprašanj. Na sinodi zbrani očetje so bajé ponovili verske dogme, sklenjene na cerkvenih zborih v Chalcedonu (leta 451.), v Ephesu (431.), v Nicaeji (325.) in v Carigradu (381.).[24])

Ta zapisnik,[25]) ki je bil, kakor sem že prej rekel, skovan najbrže v začetku osmega stoletja, porabili so nekateri kronisti, ko so sestavljali svoje zgodovinske spise.[26])

Deloma neresnično, deloma jako dvomljivo je tudi to, da je Helija v tistem času, to je okoli 3. novembra leta 579., uredil ali pa na novo ustanovil šestnajst škofij po Furlaniji, Istri, Dalmaciji in Beneškem, tako n. pr. na otoku Krku, v

---

[24]) Občni cerkveni zbor, ki je bil leta 553. v Carigradu, se ne omenja.

[25]) Zapisnik so ponatisnili Dandulus v svoji kroniki (lib. VI, c. 1, pars 13, Muratori, op. cit., str. 98), Ughelli (Italia sacra, ed. 1653, V, str. 34), Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 237), Mansi (Concil. coll., IX, str. 923), Kandler (Codice dipl. Istr. ad ann. 579) in drugi.

[26]) Najbrže je imel ta zapisnik pred seboj pisatelj spisa »Cronica de sing. patr. nove Aquileie« (Monticolo, op. cit., str. 6, 7 in 8). Vendar je to, kar je našel v zapisniku, tu in tam po svoje tolmačil. Več reči je izpustil, tako n. pr. večino imen presbiterov, kateri so našteti v zapisniku. Ime padovanskega škofa Virgilija je premenil v »Bergullus« itd. Ravno te pomanjkljivosti imata Chronicon Gradensis (Monticolo, op. cit., str. 49) in pa Johannis Diaconi Chronicon Venetum (Monticolo, str. 70 in 71). — Nekatere kronike so to sinodo le bolj na kratko omenile, kakor Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 7), Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., str. 9) in druge. Primerjaj tudi zapisnik mantovske sinode z dne 6. junija leta 827. (Rubeis, op. cit., str. 414; Mansi, Concil. coll., XIV, str. 493).

Osoru in v Pičenu.[27]) Škofje, duhovščina in ljudstvo, ki so se udeležili prej opisane sinode, bili so s temi ustanovitvami popolnoma zadovoljni. Na Beneškem je Helija bajé osnoval šest škofij ter ukazal, da naj v vsaki škofiji voli škofe duhovščina in ljudstvo, kakor je že določil papež Benedikt I. in svoj ukrep potrdil s posebnim pismom. Beneški dožd naj ima za večne čase po dotičnih škofijah pravico investiture in intronizacije.[28])

Po smrti škofa Helije je prišel leta 586. Sever (»Severus«) na njegovo mesto.[29]) Vladal je 21 let in 31 dnij, tedaj od 586—607.[30]) Doma je bil iz Ravenne. Njega, potem še tri druge škofe, namreč poreškega škofa Ivana, (tržaškega škofa) Severa in (cenedskega škofa) Vindemija ter priletnega cerkvenega odvetnika Antonija je takratni grški eksarh Smaragd, prišedši iz Ravenne na Gradež, izvlekel iz cerkve ter s

[27]) Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 13 in 14): »Per hoc sinodale concilium, cum conlaudatione clericorum, cum tocius per partes populi a Verona usque ad Pononie finem et in totum Forogulensium sive Hystrie partis cum Pola et Parentina civitatibus et in capite Sclavanie, quod est civitates nomine Pethena, alia Vegla, tercia Absaro, constituit et ordinavit dominus Helias Gradensem patriarcha per tote istorum provincie decem et sex episcoporum. In Venetia autem constituit sex episcoporum fieri. Dux concessit investitionem, populo autem lectionem«. — Potem so opisane škofije po Beneškem, katere je bajé Helija ustanovil. Primerjaj tudi Chronicon Gradense (Monticolo, op. cit., str. 43). — Krk, Osor in Pičen so kraji v sedanji Istri.

[28]) Papež Benedikt I. ni nikdar s kako posebno listino dovolil tega, kar se mu tu pripisuje. V Benetkah takrat še ni bilo doždov in zato tudi niso mogli dobiti v tistem času tu naštetih pravic.

[29]) Danduli Chronicon, VI, c. 2 (Muratori, op. cit., str. 104): »Severus novae ecclesiae patriarcha infulatus est anno domini DLXXXVI«.

[30]) Danduli Chronicon, VI, c. 2, pars 29 (Muratori, str. 108) in Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, str. 9). — Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ. Script., XIV, str. 16) pravi, da je vladal 21 let in 21 dni. — Chronicon Gradense (Monticolo, str. 50) trdi, da je vodil gradeško cerkev 28 let in 31 dnij, kar pa je brez dvoma preveč. — Nezanesljivi kroniki oglejskih patrijarhov (Rubeis, op. cit., str. 7 in 8) imate, da je bil le 15 let predstojnik svoji cerkvi.

silo prepeljal v Ravenno. Grozil jim je s pregnanstvom, postopal ž njimi jako okrutno ter gradeškega škofa vrgel v ječo. Prisilil je imenovane škofe, da so se morali združiti z rimsko cerkvijo ter zavreči tri poglavja. Še le čez jedno leto so se smeli iz Ravenne povrniti na Gradež. Tu pa ljudstvo ni hotelo več ž njimi imeti opraviti in tudi drugi škofje jih niso marali še dalje priznati.[31])

Deset razkolniških škofov je prišlo v Marano[32]) k sinodi, ki je bila med letom 587. in 591.[33]) Tu so gradeškega Severa znova vsprejeli kot svojega nadškofa, ko je v posebnem spisu priznal svojo napako, da se je v Ravenni pridružil tistim, kateri so zavrgli tri poglavja.[34])

Po katerih krajih je bila herezija razširjena, kažejo nam imena razkolniških škofov. Navedel sem že poreškega škofa Ivana, tržaškega škofa Severa in cenedskega škofa Vindemija, ki so se za malo časa združili z rimsko cerkvijo. Nikdar se pa niso izneverili naukom, zapisanim v treh poglavjih, naslednji škofje: Peter iz Altina, Klarisim in Avgust iz Concordije, Ingenuin iz Seben-a (Brixen-a), Agnel iz Tridenta, Junior

[31]) Glej prošnjo beneških in rhaetijskih škofov do grškega cesarja Mavricija Tiberija z leta 591. — Paul. Diacom., De gest. Langob., III, 26. — Johannis Diaconi Chronicon Venetum (Monticolo, str. 74). — Landulphi Sagacis Additamentum ad hist. miscell. (Migne, Patrolog. curs. compl., ser. lat., tom. 95, str. 1150). — Danduli Chronicon, VI, c. 2 (Muratori, op. cit., str. 104). — Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 7). — Chron. patr. Aquil. alierum (Rubeis, op. cit., str. 9).

[32]) Marano je blizu morja med Avšo in Taljamentom ne daleč od sedanje avstrijske meje.

[33]) Leta 586. je bil Sever postavljen za oglejskega škofa. Jedno leto je prebil v Ravenni, od koder se je povrnil na Gradež leta 587. ali pa še pozneje. Nato je bila sinoda v Maranu, kamor sta prišla tudi škofa Klarisim iz Concordije in Rustik iz Trevisa. Leta 591. sta bila ta dva škofa najbrže že mrtva, ker v Concordiji je takrat vladai Avgust, v Trevisu pa Feliks.

[34]) Paul. Diacon., De gest. Langob., III, c. 26. — Landulphi Sagacis Additamentum ad hist. miscell. (Migne, op. cit., str. 1151). — Johannis Diaconi Chron. Venet. (Monticolo, op. cit., str. 74). — Danduli Chron., VI, c. 2 (Muratori, op. cit., str. 104). — Chron. patr Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 8).

iz Verone, Horuntin iz Vicenze, Rustik in Feliks iz Trevisa, Fontej iz Feltra, Agnel iz Asola, Lavrencij iz Belluna, Maksencij iz Zuglia in Adrijan iz Pulja. Iz tega je razvidno, da je razkolništvo cvetelo po vsem sedanjem Beneškem, po južnem Tirolskem in po vsej Istri.[35])

Ko je papež Gregor I., ki je bil posvečen dne 3. septembra leta 590., zvedel, da je gradeški škof Sever, ki se je bil v Ravenni združil z rimsko cerkvijo, odpadel od nje, poslal mu je meseca januvarja leta 591. pismo pod naslovom »Severo episcopo Aquilejensi«. Pisal mu je, da ga je jako zveselilo, ko je postal član rimske cerkve; a še bolj ga je pretreslo, ko je zvedel, da se je ločil od katoliške družbe. Veleva mu vsled ukaza grškega cesarja, da naj pride s svojimi tovariši k apostolski stolici, kjer se skliče sinoda, katera naj bi pravično razsodila, kar se jim zdi dvomljivo.[36])

Ko so Sever in drugi razkolniški škofje dobili od papeža poziv, da bi prišli v Rim, obrnili so se naravnost do cesarja v Carigrad. Poslali so tje tri prošnje. Prvo so sestavili škofje tistih mest in gradov, kateri so bili pod langobardsko

[35]) Altino, Concordia, Verona, Vicenza, Treviso, Feltre, Asolo, Belluno, Zuglio in Ceneda so mesta in kraji na Beneškem, Trident in Seben (Brixen) sta na Tirolskem, Pulj, Poreč in Trst so pa v Istri. — Altino je sedaj majhen kraj od Benetek proti severu, Asolo je mesto od Feltra proti jugu, Zuglio je v Karniji od Tolmezza proti severu in Ceneda je sedaj majhen kraj med Bellunom in Trevisom blizu mesta Vittorio. Drugi kraji so znani. — Kar se tiče izraza »Cenetensis«, omenim naj, da se nahaja v nekaterih virih namesto njega beseda »Cessensis«. Rubeis (Mon. eccl. Aquil. str. 259) misli, da je bila dotična škofija na malem otoku blizu Rovinja v Istri, ki se je nekdaj zval »Cissa«, ne pa v Cenedi. Istega mnenja sta Kandler in pa Monticolo (op. cit., str. 7, op. 5). Kar se mene tiče, ne morem jim pritrditi. Ako pravi Dandulus (VI, c. 2, op. cit., str. 104): ». . . cum aliis tribus episcopis ex Istria, videlicet Joanne Parentino, et Severo Trigestino, et Vindemio Cenetensi«, ki je posnel te besede iz Paula Diacona (III, c. 26), ki piše: »cum aliis tribus ex Istria episcopis, id est Joanne Parentino, et Severo, atque Vindemio«, menim, da se rečena pisatelja na teh mestih nista prav točno izrazila.

[36]) Mansi, Concil. coll., IX, str. 1038. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 145, št. 1084; ed. 1851, št. 718.

oblastjo, drugo so odposlali oglejski škof Sever z ostalimi svojimi škofi,[87]) tretjo pa rečeni Sever sam. Prva prošnja se nam je ohranila, drugi dve pa ne. Navesti hočem glavnejše stvari iz prve prošnje, katera je bila brez dvoma spisana leta 591.

Omenjeno prošnjo je poslalo cesarju Mavriciju Tiberiju deset beneških in rhaetijskih škofov. V njej poudarjajo, da jih sedaj stiska zarad njih grehov jako težak jarm (namreč langobardski), vendar niso nikdar omahovali v pravi katoliški veri. Nikoli niso pozabili njegove svete države (namreč grške), v kateri so nekdaj mirno živeli in h kateri bi se zopet radi z božjo pomočjo kmalu povrnili.

Vsled cesarskega pritiska so posamezniki pač polagoma zavrgli nauk (treh) poglavij, drugi pa, podučeni po (papežu) Vigiliju,[88]) tega niso mogli storiti. Po zgledih svojih prednikov so se ravnali sami (namreč prosilci) in izročeno jim ljudstvo, držali so se definicij chalcedonskega cerkvenega zbora, branili nauk (treh) poglavij ter se ločili od tistih, kateri so ga zavrgli.

Potem omenjajo, da je cesarski eksarh Smaragd zarad treh poglavij večkrat razžalil ranjkega »nadškofa« Helijo.[89]) Ta pa je prosil, da bi najprej sklical vse svoje soduhovnike (to je škofe) ter potem šel k njemu (k cesarju), ki naj bi razsodil to zadevo. Nato je on (cesar) ukazal Smaragdu, da ne sme nadlegovati nobenega duhovnika zarad združitve z rimsko cerkvijo; pač pa je treba počakati, da bi se premagali

---

[87]) Tu nam je misliti na tiste škofe, kateri so živeli pod grško oblastjo, v prvi vrsti na isterske škofe.

[88]) Papež Vigilij ni hotel leta 553. v svoji pismeni odločbi obsoditi Teodora iz Mopsuestije, Teodoreta iz Cyra in Ibe iz Edesse, začetnike treh poglavij, rekši, da so že umrli in da jih je že Bog sam sodil. (Križanič, Zgodovina sv. kat. cerkve, I, str. 149). Privrženci treh poglavij so vsled tega mislili, da stoji papež Vigilij na njih strani.

[89]) ». . . . patrem nostrum sanctae memoriae Heliam archiepiscopum Aquilejensis ecclesiae«. Tu vidimo, da so razkolniški škofje smatrali oglejskega vladiko za svojega nadškofa. Papež ga imenuje le škofa.

divji narodi in da bi potem prišli vsi duhovniki (oglejske) cerkve do svobode pod grško oblastjo. Prosilci pravijo, da so se trudili tudi takrat, ko je njih nadškof Helija umrl, da bi prišli pred cesarja.

Ko je po Helijevi smrti postal Sever nadškof oglejske cerkve, moral je pretrpeti veliko sramote, krivice in bičanja, ker so ga s silo privedli v Ravenno in vrgli v ječo, kar je (cesar) brez dvoma že čul. Prosilci trdijo, da so bili jako užaljeni, ko so slišali, da je moral njih oče in nadškof prestati take nadloge, kakoršne se niso nikdar godile pod krščanskimi knezi.

Prosilci pravijo, da so takrat[40]) zvedeli, da je poslal papež Gregor Severu njegov (cesarjev) ukaz, da mora (Sever) priti zastran združitve v Rim. Prepričani so bili (prosilci), da so dobili njih nasprotniki ta ukaz od njega (od cesarja) po zvijačnosti. Potrti in žalostni so že skoraj obupali. Njih metropolit naj bi bil sojen od takih ljudij, s katerimi se niso hoteli nikdar zediniti ne sami, ne njih predniki in ne njih ljudstvo, odkar traja ta prepir. Zato jim (prosilcem) je moral njih nadškof večkrat s prisego potrditi, da v njih nenavzočnosti ničesar ne sklene zastran združitve. Tako vneti so vsi ljudje po njih farah zastran te zadeve, da bi rajši umrli, kakor pa se vsled združitve ločili od stare katoliške cerkve. Ohraniti hočejo svojo katoliško vero ter se ravnati po vseh naukih chalcedonskega cerkvenega zbora.

Beneški in rhaetijski škofje pravijo v svoji prošnji, da je njih sklep, katerega so že tudi naznanili svojemu očetu in nadškofu, ta, da se hočejo zarad združitve obrniti do njega (do cesarja), kadar bodo barbari premagani in bode čas ugoden. Ko bodo užugani divji narodi, mine vojaška sila in povrne se stara svoboda. Sedaj naj vlada premirje (v verskih zadevah); kadar pa pošlje (cesar) svoj ukaz, hočejo priti pred njegov prestol ter tu dati popoln račun o svoji veri in o združitvi. Vendar ne morejo priznati kot svojega sodnika tistega človeka, s katerim se prepirajo in s katerim se nočejo

[40]) Namreč meseca januvarja leta 591.

združiti (namreč papeža). V cesarskih postavah je določeno, da ne more biti nobeden sodnik v svoji zadevi. V navzočnosti krščanskih knezov so se vsakikrat poravnala različna verska mnenja; upati je, da se to tudi sedaj zvrši. Ako bi se pa zgodilo, da bi bil njih nadškof prisiljen združiti se z rimsko cerkvijo, potem ni upati, da bi vladala pravica, temuč najhujše nasilstvo.

Prosilci omenjajo, da so takrat, ko so bili posvečeni, pismeno obljubili svojemu posvečevalcu, da hočejo ohraniti zvestobo sveti grški državi. Cesar gotovo ve, da so mu bili do sedaj vedno zvesti. Nato mu preté, da bi odpadli od njega, ako bi ne odstranil s svojimi ukazi sedanjih stisk in nadlog. Obrnili bi se potem v slučaju, kadar bi bilo treba po smrti katerega koli izmed njih posvetiti njegovega naslednika, do sosednih gallskih (frankovskih) nadškofov. Metropolitanska oblast oglejske cerkve, katera se nahaja pod njegovim (cesarjevim) gospostvom, nehala bi potem. Nekaj jednakega se je že pred leti začelo vršiti, ker v tistem času so postavljali gallski škofje svoje duhovnike po treh cerkvah oglejske nadškofije, tako n. pr. v Tiburniji.[41]) Ako bi ne bil takratni cesar Justinijan s svojim ukazom odstranil nevarnega gibanja, polastili bi se bili gallski duhovniki vseh cerkva oglejske nadškofije. Ker je on (cesar Mavricij Tiberij) vedno skrbel za mir v cerkvi ter z božjo pomočjo krotil prepirajoče narode, zato upajo (prosilci), da njih prošnja ne bo zastonj. Blagovoli naj jo milostno sprejeti ter delati s svojimi ukazi na to, da dobi oglejska cerkev zopet mir.

---

[41]) Omenim naj, da so Franki v sredi šestega stoletja nekoliko časa vladali po Noriku (Izvestja muz. društva, VI, 1896, str. 51). Frankovski kralj Teodebert si je osvojil tudi večino Beneškega. Iz Prokopijevih spisov je razvidno, da so leta 548. in 551. imeli Franki skorej vsa beneška mesta v svoji oblasti. Grški poveljnik Narset, ki se je leta 551. napotil s svojo vojsko iz Dalmacije v Italijo, ni mogel drugače skozi Beneško, kakor tik morskega obrežja, katerega so se bili Grki polastili. (Prokop., De bello Goth., III, c. 33; IV, c. 24 in 26).

Prošnjo je podpisalo deset škofov, ki so takrat vladali po raznih beneških in rhaetijskih mestih.[42])

V drugih dveh prošnjah, kateri se nam niste ohranili, tožili so razkolniški škofje papeža Gregorja, da je poslal k Severu in drugim škofom vojake z jednim tribunom in jednim stražnikom ter jih silil, da bi prišli k njemu v Rim zarad svojih nazorov o naukih katoliške cerkve. Prosili so (razkolniški škofje) cesarja, da bi jim dovolil za sedaj premirje v verskih rečeh in da bi jih papež ne silil priti v Rim. Kadar bo čas ugoden, hočejo se radi napotiti v Carigrad ter mu (cesarju) povedati, v katerih točkah se ne slagajo.[43])

Ko je grški cesar dobil omenjene prošnje razkolniških škofov, pisal je papežu Gregorju I. Svetoval mu je, da naj pusti krivoverce pri miru tako dolgo časa, dokler se ne premene politične razmere po Italiji. Kadar pridejo vsi isterski in beneški škofje do starega reda, to je pod grško oblast, takrat mu bo ložje s svojimi govori poravnati različnosti v verskih zadevah.[44])

Papež Gregor I. je dobil tedaj od grškega cesarja ukaz, da naj za nekoliko časa ne sili razkolnikov, da bi se združili z rimsko cerkvijo. To papež tudi sam omenja v svojem pismu, katero je poslal meseca julija leta 592. ravennskemu škofu Ivanu. V tem pismu je papež izrazil tudi svojo zadovoljnost, ko je videl, kako marljiv in goreč je on (ravennski škof). Svetoval mu je, da naj nikar ne deli milošćine pogorelemu mestu razkolnika Severa[45]) že zato ne, ker ta pošilja darove na cesarski dvor z namenom, da bi ložje njemu (papežu) nasprotoval. Pa tudi, ko bi Sever tega ne delal, treba

[42]) Prošnjo sta ponatisnila Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 273—277) in Mansi (Concil. coll., X, str. 463—466).

[43]) To je razvidno iz pisma, katero je poslal cesar Mavricij rimskemu papežu.

[44]) Pismo cesarja Mavricija do rimskega papeža Gregorja sta ponatisnila Rubeis (Mon. eccl. Aquil., str. 278) in Mansi (Concil. coll., X, str. 467).

[45]) ». . . . Severi schismatici«. — Tako je papež imenoval takratnega gradeškega škofa.

je premisliti, da prej zaslužijo usmiljenje pravoverniki, kakor pa sovražniki cerkve.[46])

S svojim trudom je papež Gregor pač dosegel, da se je več škofov in mnogo vernikov povrnilo v naročje katoliške cerkve ali pa so vsaj imeli namen, da bi kaj takega kmalu izvršili. To je razvidno iz nekaterih njegovih pisem.

Meseca julija leta 595. je pisal isterskima škofoma Petru in Providenciju,[47]) o katerih je zvedel po svojem notarju Kastoriju, da bi rada prišla v Rim, ako bi se jima ne delale nobene sitnosti. Papež pravi v svojem pismu, da jako želi, da bi se potrudila k njemu ter se ž njim pogovorila. Rad jima pojasni to, kar se jima zdi dvomljivo. Kar so določili papež Leon in pa četiri sinode, po tem se je treba ravnati. Prideta naj k njemu, ker je ložje pogoditi se osebno, kakor pa po pismih. Ko se seznanita z dokazi, zedinita se s sveto občno cerkvijo. Zagotovlja ju, da ju dostojno sprejme in potem milostno odpusti. Nato jima še jedenkrat zatrjuje, da se ne bode delala niti njima, niti komu drugemu kaka sitnost ako bi kdo prišel v Rim zarad te zadeve (zarad treh poglavij). Skrbeti hoče, da se povrneta brez škode, kadar bodeta hotela, naj se že združita s sveto cerkvijo ali pa ne.[48])

Papež je rad podpiral tiste, kateri so se odpovedali isterski zmoti[49]) ter se povrnili v naročje katoliške cerkve.

Tako je n. pr. meseca junija leta 596. pisal dijakonu Ciprijanu ter mu priporočal nekega Ivana, kateri je dal slovo isterskemu razkolu. Prosil ga je, da bi odštel rečenemu Ivanu za njegove potrebe vsako leto osem šilingov (»octo solidos«),

---

[46]) Mansi, Concil. coll., IX, str. 1101. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 153, št. 1198; ed. 1851, št. 833.

[47]) V katerih isterskih mestih sta škofa Peter in Providencij vladala, ni znano.

[48]) Mansi, Concil. coll., IX, str. 1231. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 168, št. 1372; ed. 1851, št. 1003.

[49]) »Istricorum schisma«, »error Istricorum«. Tako je namreč papež Gregor večkrat imenoval razkol zarad treh poglavij.

katere naj si (Ciprijan) zaračuna v svojih računih.[50]) Istega Ivana je priporočal papež fanskemu[51]) škofu Leonu v pismu, katero je temu poslal meseca julija leta 596. Papež je prosil škofa, da bi dajal Ivanu vsako leto nekoliko cerkvene podpore. Ob jednem je dostavil, da je treba karati in obsojati tiste razkolnike, ki so trdovratni, tolažiti in poživljati pa tiste, ki so se povrnili v naročje matere cerkve.[52])

Papež je bil pripravljen skrbeti za osebno varnost tistih ljudij, kateri so imeli voljo, da bi se odpovedali razkolu.

V ta namen je spisal meseca maja leta 599. tri pisma. Prvo je poslal v Ravenno takratnemu grškemu eksarhu Kaliniku ter mu naznanil, da so prišli k njemu (k papežu) iz Istre[53]) nekateri ljudje ter mu povedali, da hočejo dati slovo zmoti razkolnikov. Papež pravi, da bi jih podpiral sedaj, ko se vračajo v svojo domovino, da jih ne bodo nadlegovali hudobni ljudje. Varuje naj jih tako, da vidijo tudi razkolniki, da so pod njegovim (Kalinikovim) varstvom. Mogoče je, da bode njegovo (Kalinikovo) postopanje vplivalo tudi na druge razkolnike, da bodo posnemali te, kateri so se sedaj spreobrnili.[54]) V istem smislu je pisal takrat (meseca maja 599) za omenjene Istrijane ravennskemu škofu Marinijanu ter mu naročal, da naj jim z veseljem postreže in pomaga, ako bi bilo potreba. Vpliva naj tudi na eksarha, da pripomore s svojimi ukazi, da se povrnejo brez nevarnosti.[55]) V istem času je pisal defensorju Romanu ter mu priporočil neke Istrijane, kateri so se napotili k svojemu škofu, ki je takrat bival

---

[50]) Mansi, Concil. coll., X, str. 27. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed 1885, I, str. 172, št. 1418; ed. 1851, št. 1051.

[51]) Fano je mesto v Italiji ob Jadranskem morju med Rimini-jem in Jakinom.

[52]) Mansi, Concil. coll., X, str. 32. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 173, št. 1427; ed. 1851, št. 1052.

[53]) ». . . . de Istriae partibus«.

[54]) Mansi, Concil. coll., X, str. 173. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 191, št. 1666; ed. 1851, št. 1253.

[55]) Mansi, Concil. coll., X, str. 174. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1674; ed. 1851, št. 1254.

v Siciliji. Prosil ga je, da bi Istrijanom šel na roko, ker drugače bi jih lahko prej dobili v svoje kremplje razkolniki ondotnih krajev. Ker želi rečeni škof priti v Rim ter se združiti s cerkvijo, kakor so Istrijani povedali, zato naj podpira tudi njega (škofa). Potrudi naj se, da osebno ali pismeno pregovori škofa, da se v resnici napoti do apostolske stolice. Tudi naj mu da potrebnih potnih stroškov. Papež pravi, da hoče škofa prav ljubeznivo sprejeti. Ako se mu (škofu) pa zdi pretežavno, da bi šel v Rim, blagovoli naj mu (papežu) naznaniti, da bi se v Siciliji zedinil s cerkvijo.[56])

Papež Gregor je rad pohvalil tiste ljudi, ki so se posebno trudili, da bi uničili krivoverstvo. Tudi jih je vnemal k novemu delu.

V tem smislu je pisal papež meseca maja leta 599. jedno pismo nekemu Basiliju, ker se je trudil z veliko gorečnostjo, da bi bil odstranil isterski razkol. Spodbujal ga je, da bi kolikor mogoče pridno delal. Le na ta način bi dosegel svoj namen ter spreobrnil razkolnike.[57])

V četirih pismih, katera je papež Gregor odposlal meseca maja rečenega leta raznim osebam, popisane so takratne verske razmere na koperskem otoku.[58])

V prvem pismu čestita papež koperskim prebivalcem, ker so se povrnili k pravi veri. Naznanja jim, da je ukazal

[56]) Mansi, Concil. coll., X, str. 173. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1676; ed. 1851, št, 1252.

[57]) Mansi, Concil. coll., X, str. 171. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1679; ed. 1851, št. 1249.

[58]) »Caprea insula« ali »insula Capritana« je koperski otok, ki je bil tam, kjer je sedaj kopersko mesto. Tega mnenja sta tudi Kandler in Monticolo (op. cit., str. 64, op. 3). Da je bila »Caprea insula« v Istri, ne pa na Beneškem, sklepati bi smeli iz besed papeževega pisma do ondotnih prebivalcev (»Habitatoribus Capreae insulae Istriae provinciae«). Gl. Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1678; ed. 1851, št. 1167. — Znano nam je, da pomenja tudi izraz »Capraria insula« koperski otok. (Glej Izvestja, str. 163, op. 50.) V nekaterih poznejših listinah pomenja beseda »Capris« kopersko mesto. Brez dvoma izhajajo besede Caprea, Capritana, Capraria, Capris in slovensko ime Koper iz jednega in istega korena.

ravennskemu škofu Marinijanu, da naj na mesto razkolniškega škofa posveti kakega pravovernega moža za njegovega naslednika.[59]) — V drugem pismu, katero je poslal eksarhu Kaliniku, izraža svoje veselje, da je ta poslal nekatere Koperčane, ki so se hoteli združiti s sveto cerkvijo, v Rim. Piše mu, da je ukazal ravennskemu škofu Marinijanu, da bi izvršil posvečevanje na koperskem otoku.[60]) — Tretje pismo je dobil omenjeni škof Marinijan. Papež mu je pisal, da je bil postavljen v gradu, ki se zove Novas, za škofa neki Ivan, ki je prišel iz Panonije.[61]) Z gradom so združili koperski otok kot njegovo škofijo. Nato je rečenega Ivana s silo pregnal isterski škof[62]) ter ondi posvetil drugega, kateri bi pa ne smel bivati v rečenem gradu, temuč na otoku. Ko je ta nekoliko časa tu živel, obrnil se je z vsem svojim ljudstvom do eksarha Kalinika ter ga prosil, da bi se združil s katoliško cerkvijo. Pozneje so ga razkolniki pregovorili, da se je znova

---

Nekateri mislijo, da je insula Capritana = caorlski otok. (Caorle je mesto na Beneškem, kjer se Livenza izliva v morje). Kaže se, da se motijo. V Caorle je prišel za časa papeža Deusdedita iz strahu pred Langobardi concordijski škof s svojimi ljudmi ter določil, da bi bil njegov sedež odslej na rečenem otoku. (Johannis Diaconi Chron. Venetum pri Monticolu op. cit., str. 64: »Tertia vero Caprulas vocitatur, ad quam Concordiensis episcopus cum suis Longobardorum timoratione territus adveniens, auctoritate Deusdedi pape episcopati sui sedem inibi in posterum manendam confirmavit et habitare disposuit«). Papež Deusdedit je vladal od 19. oktobra leta 615. pa do 8. novembra leta 618. Ako so besede beneškega kronista resnične, moramo reči, da ni bilo na caorlskem otoku škofov pred letom 615., ker si ne moremo misliti, da bi bil prestavil concordijski škof svoj sedež tjekaj, kjer so vladali že drugi škofje.

[59]) Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1678; ed. 1851, št. 1167.

[60]) Mansi, Concil. coll., X, str. 117. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1680; ed. 1851, št. 1165.

[61]) ». . . . quod in castello, quod Novas dicitur, episcopus quidam, Joannes nomine, de Pannoniis veniens fuerit constitutus«. — Grad »Novas« je bil brez dvoma blizu Kopra.

[62]) ». . . . ab Istrico episcopo . . . .« — Tu nam je misliti na gradeškega škofa Severa.

povrnil k njim; njegovi podložniki pa tega niso hoteli storiti. Ker ti niso mogli imeti razkolnika za svojega škofa, prosili so za drugega. Papež pravi, da se sedaj obrača nanj (do škofa Marinijana), da bi pozval prej omenjenega škofa, ki naj se znova združi s katoliško cerkvijo in s svojo škofijo. Ako ki pa tega ne storil (odpadli škof), posveti naj (Marinijan) novega škofa ter ga postavi čez rečeni otok za toliko časa, dokler ne sprejmejo isterski škofje katoliške vere. Tudi naj (Marinijan) prosi eksarha Kalinika, da poroča o vseh teh zadevah svojemu cesarju.[63]) — Četrto pismo je papež poslal Anatoliju, svojemu zastopniku v Carigradu, ter mu velel, da bi cesarju naznanil postopanje razkolniškega škofa na koperskem otoku.[64])

Papež Gregor se je po zgledu svojega prednika, Pelagija I., včasi obrnil do politične oblasti ter ž njeno pomočjo hotel napraviti konec krivoverstvu.

V že omenjenem pismu, katero je poslal meseca maja leta 599. eksarhu Kaliniku, spodbujal je tega, naj spravi razkolnike pod oblast njih pravega gospoda (to je grškega cesarja).[65]) — Prej ko ne je Kalinik dobil v tistem času nekak poziv, da bi preveč ne pritiskal na razkolnike. Papež pravi v svojem pismu, da dotični ukaz ni pristen. Tudi ne stoji v ukazu, da naj bi (Kalinik) odbijal tiste, ki se hočejo s cerkvijo zediniti, pač pa je v njem zapisano, da naj nikar preveč ne preganja v tem nezanesljivem času tistih, ki se nečejo združiti. Prosi ga, da bi to tudi naznanil svojemu cesarju. — V istem pismu pripoveduje papež, da je njegov (Kalinikov) pristavnik (»major domus«) bajé zgubil prošnjo nekega škofa, kateri se je hotel spreobrniti. Pozneje je prišla prošnja v roke cerkvenih sovražnikov. Papež pravi, da ni pristavnik najbrže tega storil iz nemarnosti, temuč je bil prej

---

[63]) Mansi, Concil. coll., X, str. 118. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 193, št. 1681; ed. 1851, št. 1166.

[64]) Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 193, št. 1682.

[65]) Brez dvoma je imel papež tu v mislih tiste razkolnike, ki so živeli pod langobardskim gospostvom.

ko ne podkupljen od cerkvenih nasprotnikov. Potem piše papež, da pričakuje, da pride (Kalinik) na praznik rojstnega dne sv. Petra apostola (dne 1. avgusta) v Rim.[66])

Eksarh je gospodoval čez vse byzantinske pokrajine po Italiji ter imel svoj sedež v Ravenni. Po posameznih pokrajinah so ukazovali vojaški mojstri (»magistri militum«). Po Istri je leta 599. vladal kot vojaški mojster neki Gulfar, kateremu je papež pisal meseca maja ali junija ter ga pohvalil zarad njegove verske gorečnosti. Zvedel je namreč (papež) od ljudij, ki so prišli iz Istre (»de Istriae partibus«), kako se trudi, da bi združil v svoji pokrajini vse razkolnike z apostolsko cerkvijo. Spodbujal ga je, da bi skrbel z jednako navdušenostjo še v prihodnje za sveto cerkev. Tudi naj tiste, katere je pripeljal v pravi hlev, brani ter jim pomaga.[67])

Omenil sem že, da je imel papež Gregor v Carigradu svojega zastopnika, dijakona Anatolija, kateremu je pisal meseca maja leta 599. o postopanju razkolniškega škofa na koperskem otoku. — Meseca julija istega leta mu je znova poslal pismo ter mu priporočal neke ljudi, ki so se odpovedali isterskemu razkolu in se združili s cerkvijo. Prišli so v Carigrad pritožit se zarad zlobnosti nekaterih razkolniških škofov. Papež je velel Anatoliju, da bi rečenim ljudem šel na roko, da ložje dosežejo to, kar je prav.[68]) — Jeden mesec pozneje je pisal papež v tretje rečenemu Anatoliju ter mu priporočal nekega Marcelina, kateri si je pridobil mnogo zaslug zastran isterskih zadev. Prosil ga je, da bi Marcelina opravičil pri cesarju, ker se je nekoliko zakasnil, akoravno ne vsled svoje krivde.[69])

---

[66]) Mansi, Concil. coll., X, str. 117. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 192, št. 1680; ed. 1851, št. 1165.

[67]) Mansi, Concil. coll., X, str. 172. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 193, št. 1687; ed. 1851, št. 1251.

[68]) Mansi, Concil. coll., X, str. 158. — Jaffé, Reg. pont Rom., ed. 1885, I, str. 196, št. 1728; ed. 1851, št. 1221.

[69]) Mansi, Concil. coll., X, str. 166. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 199, št. 1764; ed. 1851, št. 1238.

S svojo marljivostjo je papež Gregor dosegel, da so se nekateri škofje odpovedali razkolništvu. Zanimiva je v tem oziru prisega nekega škofa (brez dvoma tržaškega škofa Firmina), ki je bila spisana v Carigradu dne 10. februvarja leta 602.

V tej prisegi pravi škof, da se je po daljšem preudarku svojevoljno odpovedal razkolništvu ter se zedinil z apostolsko stolico. Da se ne bo zdelo, da je to storil iz zlobnosti ali pa na videz, obeta (škof) njemu (cesarju), sv. Petru kot prvemu apostolu, njegovemu namestniku Gregorju (»ejus vicario beatissimo Gregorio«) ter tega naslednikom, da se ne povrne nikdar več k razkolništvu, temuč da ostane vedno združen s sveto katoliško cerkvijo in rimskim papežem. Zato prisega pri vsegamogočnem Bogu, pri četirih svetih evangelijih, katere ima v roki, pri sreči narodov in pri slavnih svojih gospodih (grških cesarjih), ki vladajo državo, da ostane vedno združen s sveto katoliško cerkvijo in z rimskim papežem. Ako bi se, kar se pa ne sme zgoditi, ločil od cerkve, zaslužil bi večno kazen in z začetnikom razkolništva naj bi trpel na drugem svetu.

To prisego je škof narekoval svojemu notarju z dovoljenjem svojih presbiterov, dijakonov in klerikov, kateri so mu (škofu) radovoljno sledili, združili se s cerkvijo ter podpisali listino. Tudi škof sam jo je podpisal ter jo potem izročil cesarju.[70])

Ko se je tržaški škof Firmin odpovedal krivoverstvu, sporočil je to pismeno papežu v Rim. Nato mu je papež Gregor odgovoril meseca marca leta 602. ter mu naznanil svoje veselje, ker se je združil s cerkvijo, od katere je bil ločen vsled ščuvanja svojeglavnih in nevednih ljudij. Ko ga zapazi stari sovražnik, da se je odstranil od njega (od razkolnikov), ne bo miroval ter ga še bolj zalezoval. Zato naj skrbi na vse načine ter se pripravlja, da odbije njegove napade. Nobena želja, nobena zmota, nobeno dobrikanje in

[70]) Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 285. — Kandler, Codice dipl. Istr., ad. ann. 602.

nobena skušnjava naj ga (Firmina) ne premoti in ne pripelje na staro pot. Sedaj, ko se je povrnil v naročje matere cerkve, dela naj jako pridno, da bo mogel spreobrniti tudi druge. Škodo, katero je napravil s svojim zgledom kot odpadnik, naj ne popravi samo s svojo spreobrnitvijo, temuč tudi tako, da pridobi svojemu gospodu še več ljudij, kakor pa mu jih je zgubil.[71])

Papež je v tem pismu omenil, da bodo Firmina, ker se je združil z rimsko cerkvijo, razkolniki nadlegovali ter se prizadevali, da bi ga znova pridobili. Da se ni motil, kaže nam njegovo pismo, katero je poslal meseca junija leta 603. eksarhu Smaragdu. Papež Gregor piše v dotičnem pismu, da je zvedel, s kako gorečnostjo je (Smaragd) nekdaj podpiral božjo cerkev po Istri.[72])

Potem papež naznanja Smaragdu, kar se mu je pred kratkim poročalo iz rečene pokrajine. Pripoveduje mu, da se je tržaški škof Firmin še pred njegovim (Smaragdovim) dohodom[73]) odpovedal razkolništvu ter se združil s cerkvijo. Ko je to slišal gradeški škof Sever, glavar razkolnikov,[74]) hotel je Firmina najprej z raznimi darili odvrniti od njegovega dobrega naklepa. Ker pa ni na ta način dosegel ničesar, začel je njegove (Firminove) someščane hujskati k uporu zoper njega. Koliko je moral Firmin vsled tega ščuvanja pretrpeti, lahko zve (Smaragd) natančneje v svoji bližini. Pošlje naj ukaze svojim zastopnikom po Istri ter naj jim zapove, kako

---

[71]) Mansi, Concil. coll., X, str. 331. — Kandler, Codice dipl. Istr. ad. ann. 602. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 209, št. 1863; ed. 1851, št. 1466.

[72]) Smaragd je bil, kakor nam je že znano, za časa gradeškega škofa Helije byzantinski eksarh v Ravenni; bil je tedaj prednik eksarha Kalinika. Povedal sem že, da je rečeni Smaragd prepeljal četiri razkolniške škofe s silo v Ravenno ter jih tu primoral, da so zavrgli tri poglavja. Prej ko ne je papež Gregor zvedel o vseh teh dogodkih in sedaj pohvalil v pismu Smaragdovo gorečnost.

[73]) Za Kalinikom je bil Smaragd znova poslan kot eksarh v Ravenno.

[74]) »Severus Gradensis episcopus, ejusdem caput schismatis«.

naj branijo Firmina. Papež prosi Smaragda, da bi pokazal svojo gorečnost v tej zadevi sedaj še bolj, kakor nekdaj. Čim bolj se ga bodo bali sovražniki prave vere, tem bolj spoznajo tudi zunanji sovražniki njegovo moč.[75])

Gradeški škof Sever je vladal 21 let in 31 dnij. Ko je umrl, pokopan je bil v cerkvi sv. Evfemije. Tej cerkvi je v oporoki prepustil svoje imetje, katero so mu zapustili njegovi stariši. Zato je pa določil, da naj duhovniki gradeške cerkve opravijo zanj vsako soboto jedno mašo. Tudi je sklenil, da naj se v Gradežu ustanovi posebna miza za reveže.[76])

Vsled prizadevanja papeža Gregorja I. in drugih katoliških mož se je mnogo razkolnikov združilo z rimsko cerkvijo. Med njimi je bilo tudi nekoliko škofov. Katoliška vera se je vedno bolj utrjevala po tistih straneh, kjer so vladali grški cesarji, to je po primorskih krajih isterskega polotoka in pa po beneških otokih. Po Furlaniji in sploh po celinskem delu beneške pokrajine so pa imeli razkolniki varno zavetje, ker so jih podpirali ondi gospodujoči Langobardi, ki so bili sami dolgo časa udani arijanski veri. Tem je bilo ljubše, da so živeli pod njih oblastjo razkolniki, kakor pa katoličanje, ker vsled tega niso imeli rimski papeži po rečenih zemljah nobene oblasti v verskih zadevah.

Kakor večkrat, vplivali so tudi takrat razni politični činitelji na katoliško in na razkolniško stranko. To se je posebno pokazalo leta 607., ko je bilo treba po smrti gradeškega škofa Severa postaviti novega naslednika. Namesto jednega škofa sta bila izvoljena dva. Z dovoljenjem lango-

---

[75]) Mansi, Concil. coll., X, str. 364. — Kandler, Codice dipl. Istr. ad. ann. 603. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 212, št. 1901; ed. 1851, št. 1518.

[76]) Danduli Chronicon, VI, c. 2, pars 29 (Muratori, op. cit., str. 108). — Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, op. cit., str. 9). — Chronicon Gradense (Monticolo, str. 50). — Obe kroniki oglejskih patrijarhov poročate, da je Sever vladal le 15 let, kar pa je na vsak način premalo. O Severu trdite rečeni kroniki, da je vodil gradeško cerkev le 15 let, o Heliji pa, da je bil 22 let njen predstojnik. (Gl. Izvestja, str. 165, op. 54). Ravno nasprotno bi bilo še precej resnično

bardskega kralja Agilulfa in furlanskega vojvode Gisulfa so si razkolniki zbrali v Ogleju, tedaj na langobardskih tleh, za svojega škofa opata Ivana. Na Gradežu pa, kjer so ukazovali takrat grški vladarji, postavili so v istem času katoličanje Kandidijana za svojega vladiko.[77])

[77]) Paul. Diacon., De gest. Langob., IV, c. 33. — Landulphi Sagacis Additamentum ad hist. miscell. (Migne, Patrolog. curs. compl., ser. lat., tom. 95, str. 1151). — Glej tudi Chron. patr. Aquil. primum (Rubeis, op. cit., str. 8) in pa Chron. patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit., str. 9). — V zapisniku mantovanske sinode, ki je bila dne 6. junija leta 827., čitamo: »In Gradu quoque ordinatus est haereticus Candidianus. Hic enim Candidianus nec per consensum comprovincialium episcoporum, nec in civitate Aquileja, sed in dioecesim et plebem Aquilejensem Gradus, quae est perparva insula, contra canonum statuta et sanctorum patrum decreta ordinatus est«. — Na nekem drugem mestu pa stoji: »A Paulo quoque patriarcha usque ad Joannem patriarcham, ubi inter Aquilejensem sedem et Gradus plebem ejus divisio facta est, sunt patriarchae quinque, qui omnes ut esset judicaverunt, usque ad Candidianum haereticum, qui hanc divisionem cum Graecis, qui totam Histriam suo quoque jure tenebant, gessit«. — Tu vidimo, kako lahko se v dveh stoletjih pozabi, kar je resničnega, ter se nadomesti s tem, kar je izmišljeno. Na rečeni sinodi, katere so se udeležili dva papeževa legata, dva zastopnika rimskih cesarjev, dva nadškofa, dvajset škofov in prav mnogo katoliških duhovnikov, razglasili so katoliškega škofa za krivoverca, razkolnike pa za prave kristijane.

Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, op. cit., str. 9) in pa za njo tudi Chronicon Gradense (Monticolo, str. 50), Johannis Diaconi Chronicon Venetum (Monticolo, str. 76), Chronicon Venetum vulgo Altinate (Mon. Germ., Script. XIV, str. 16) in Danduli Chronicon, VI, c. 3 (Muratori, op. cit., str. 108) poročajo, da je bil po smrti škofa Severa na Gradežu postavljen za njegovega naslednika Marcijan, ki je potem v rečenem mestu vladal tri leta, jeden mesec in pet dnij. Še le po Marcijanovi smrti je bil izvoljen Kandidijan. — Najstarejši zgodovinski viri ne poznajo v tistem času škofa Marcijana na Gradežu. Po mojih mislih se nanaša to, kar nam našteti kronisti pripovedujejo o gradeškem škofu Marcijanu, na oglejskega škofa Marcijana ali Martenijana, ki je bil naslednik zgoraj imenovanega oglejskega škofa Ivana. — Marcijana ne moremo tudi iz nekega drugega razloga uvrstiti med gradeške škofe tistega časa. Znano je, da je škof Sever umrl leta 607 in da je bil leta 628. postavljen za gradeškega škofa odpadnik Fortunat. Med letom 607. in 628. pa so vladali, kakor je iz raznih virov razvidno, škof Kandidijan 5 let, škof Epifanij 1 leto, 3 mesece in 11 dnij,

Ako bi smeli verjeti temu, kar stoji v zapisniku že večkrat omenjene mantovanske sinode z dne 6. junija l. 827., morali so isterski škofje posvetiti Kandidijana, ker je byzantinski eksarh to zahteval in so jih grški vojaki k temu prisilili.[78]) Kadar je umrl katoliški škof na Gradežu, dobil je novega naslednika; ravno to se je zgodilo v Ogleju, ako je ondotni razkolniški škof zapustil ta svet. Stara oglejska cerkev, katero sta ustanovila sv. Marko in sv. Hermagora, razdelila se je sedaj v dve cerkvi, v oglejsko in gradeško, kar pa je postalo v teku časa za obe jako osodepolno. Nasprotovanja, prepiri in še celo sovražni napadi so se skozi več stoletij pogostoma ponavljali med oglejskimi in gradeškimi cerkvenimi pastirji, ker prvi kakor drugi so si prisvajali prvaštvo čez isterske in beneške škofe.

Dostavek.

Imena isterskih škofov, katera so omenjena v ti razpravi. Znak † kaže, da je bil dotični škof katoličan, znak * pa pomenja, da je bil razkolnik. Oba znaka *† pa kažeta, da je bil navedeni škof nekoliko časa razkolnik, nekoliko časa pa katoličan. Zraven imen se nahajajo letnice. Kar je v oklepih, vzeto je iz nepristnih virov.

Trst.

† **Frugiferus**, 547.
*† **Severus**, (579), 587/591.
*† **Firminus**, 602.

Koper.

† **Joannes de Pannonia**, 599.

---

ter škof Ciprijan 15 let, 3 mesece in 20 dnij. Vsi ti trije so vodili gradeško cerkev 21 let in 7 mesecev, to je od 607 pa do 628.

[78]) ». . . . ac per hoc, ipso annitente axarcho, Histriae episcopi de ecclesiis suis a militibus Graecorum tracti sunt, et hunc Candidianum ordinare compulsi.« (Mansi, Concil. coll., XIV, str. 496. — Glej tudi Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 417.)

Novi Grad (Cittanuova).

*† Patricius, (579), 587/591.

Poreč.

* Eufrasius, 559.
*† Joannes, (579), 587/591.

Pulj.

† Venerus, Venerosus, 501, 502.
† Antonius, 507/511.
† Isaacius, 547.
* Adrianus, (579), 587/591.

Pičen.

* (Marcianus), (579).

Razun teh isterskih škofov sta nam znana tudi:

*† Petrus, 595, c. 607.
*† Providentius, 595, c. 607.

Ni nam znano, v katerih isterskih mestih sta vladala Petrus in Providentius. Gotovo ne v Trstu, kjer je bil leta 602. Firmin za škofa; a tudi ne v Kopru, kjer so imeli pred letom 599. za škofa Ivana iz Panonije, potem pa še nekega drugega, ki se je izneveril katoličanstvu. Ostanejo nam tedaj kraji Novi Grad, Poreč in Pulj. O pičenskem škofu ne bom govoril, ker ga omenja samo jedna izmišljena listina.

Podružnica sv. Nikolaja na Visokem pod Kureščkom.

Spisal **M. S.**

Vas Visoko leži slabe pol ure pod vrhom Kureščka. Zanimiva visoška podružnica pa stoji osamljena par minut proč od vasi na prijaznem griču. Na zunaj ne kaže cerkev nič posebnega. Nad vhodom se vzdiguje precej velik zvonik s piramidalno streho. Cerkev je obrnjena od juga proti severju. Na zahodni strani cerkvene ladije je zunaj naslikana

orjaška podoba sv. Krištofa, kateri nosi na ramenu malega Jezusa. V eni roki drži Jezušček trak z napisom v gotskih minuskulih: »ego sum lux mundi . via . veritas«, drugo roko pa poklada svetniku na glavo. V levi roki ima sv. Krištof močno gorjačo, ki se na zgoraj razrašča v zelene veje. Svetnik brodi po vodi, v kateri plavajo ribe, morski raki in morska deklica. Oprava sv. Krištofa je ona iz 15. stoletja. Ta slikarija je še precej dobro ohranjena, le pri tleh je podoba okrušena. Na tej sliki ste vpraskani dve letnici: 1542 in 1568, z nerazločljivim podpisom. Tik zraven te slike je manjša slika, obsegajoča dober kvadratni meter prostora, predstavlja pa rogatega peklenščka, ki ima na verigi neoblečeno deklè in okrog dekleta je ovit trak z napisom, ki se pa ne da več brati. Tudi nad peklenščkom je tak trak z napisom, ki se tudi več ne razloči, spodaj pod njegovimi kremplji pa švigajo plameni. To je »peklenšček zapeljivec mladine«. Škoda, da je slika zelo poškodovana. Še zmiraj pa kaže, da jo je slikala spretna umetnikova roka, kakor tudi ono sv. Krištofa. Te vrste slike niso redke pri nas. Vidijo se na primer v cerkvi sv. Nikolaja na Tabru in v cerkvi sv. Janeza ob bohinjskem jezeru. Srednjeveški slikarji so se radi posluževali simbolike te vrste. Zelo zanimive so slike sv. Krištofa na cerkvah. In teh slik ni malo pri nas. Zakaj so jih napravljali naši predniki v toliki meri na cerkvene zidove? Zakaj so narejene skoro vse po istem načinu? Zakaj se vidijo pri cerkvah na hribih in v dolinah ob vodah? Ali niso morebiti ti Krištofi ostanki in namestki kakega vodnega boga ali kakega drugega božanstva naših poganskih prednikov? Taka vprašanja so še nerešena in zaslužijo vsekako temeljitega preiskovanja. Gotovo je, da je bil sv. Krištof pri nas svoje dni prav domač svetnik, ker je bilo toliko Krištofov, in to v najboljših in najbolj slavnih kranjskih rodovinah. Pripomnim naj le še to, da je sv. Krištof zelo poznan tudi na Francoskem in da ga Nemci štejejo med svoje štirinajstere pomočnike v sili. Na cerkvenem zidu na levi strani zvonikovi zapazimo še neko drugo sliko, ki je pa že vsa razdrapana. Po nekoliko se še poznata sv. Apolonija in

neka druga svetnica. Spodaj na tej podobi je tudi ostanek slikarjevega podpisa, žal, da se more brati le še odlomek, ki je pisan z gotskimi minuskuli: »malar·von·villach·pirger·zu·laybach«.

Zidana je bila ta cerkev, kakor se vidi na prvi pogled, v gotskem slogu. Ladija meri na dolgost 9 metrov, na širokost 6 metrov. Bila je zadnji čas slikana, toda ne tako, kakor pristoja cerkvi. Dve štirivoglati okni jo razsvetljujeti. Strop je lesen in barvan z mavričnimi barvami, okraski njegovi so patronovani in ne kažejo nikake posebnosti. Na vsako stran slavoloka stoji po jeden altar. Zanimiv je posebno oni na levi strani, to je takoimenovani altar s platnicama (Flügelaltar); le škoda, da je prišel nekemu nepoklicanemu mazaču v roke, ki ga je zelo pokvaril. Altar je prav tak, kakor oni v cerkvi sv. Petra nad Želimljami. Nad predelo stoji lesena omarica z dvojnimi vratici, na vrhu so strelne line, pozneje mu je nekdo napravil še nekako renesanško pročelje. V omarici stoji podoba sv. Gregorja, na vraticih sta pa naslikana sv. Lenart in še neki drugi svetnik. Na zunanji strani vratic so kačasti okraski, prav taki, kakor pri sv. Petru na Vrhu. Vidi se, da je delala ta altar ista roka, kakor onega na Vrhu. To je tedaj drugi altar s platnicama, ki je do sedaj pri nas znan. Na desni strani je nad altarjem na zidu neki svetnik-škof z gotsko palico in še neki drugi svetnik s knjigo in križem v roki. Zgoraj je podoba Križanega, poleg njega sta pa Marija in sv. Janez. Zraven tega altarja je na ladjini zid naslikana podoba sv. Mihaela, stoječega na Luciferju in s tehtnico v roki. Prezbiterij je nekaj ožji od ladije. Loči ga od nje šilast slavolok; širok je 4·3 *m* in dolg 4 *m*. Obok v prezbiteriju ima gotska rebra, ki upadajo na zid na konzole, ki obstoje iz doprsnih podob kaj čudne postave. Do sedaj še nisem zapazil takih konzol pri naših gotskih cerkvah. Modelovanje njihovo je zelo surovo, posebno obrazi so čudni, roke pa imajo na prsih jedno vrh druge, ne križane. Kakor vse kaže, so te podobe za več sto let starejše nego cerkev. Mogoče je, da so bile od drugod sem prenešene ter vzidane pod

rebra. Ali so to podobe kakih malikov, služečih kot podnožje krščanskemu bogočastju, ali pa podobe dobrotnikov cerkve (moža, žene in otroka) — ne morem razsoditi.

Vsa rebra se stičejo na oboku v dva sklepnika, ki ne kažeta nikake olepšave. Pred časom so razsvitljevala tri visoka in ozka šilasta okna prezbiterij, sedaj so vsa ta okna na pol zazidana, mesto njih ste narejeni dve štirivoglati okni. Veliki altar z glavno podobo sv. Nikolaja je barokno delo iz sedemnajstega stoletja.

Posebno pa nas zanimajo slike v prezbiteriju, katere pokrivajo vse stene in obok. Oglejmo si jih po vrsti. Spodnji del slik do konzol je sedaj prebeljen, vendar kažejo ostanki slikarije, da so bili tu narejeni neki predali in stoli, prav tako, kakor v cerkvi sv. Petra na Vrhu. Začnimo na levi strani! Med konzolama, do tam, kjer se začne šilasti obok kriviti, gledamo precej veliko skupino (1), kažočo obglavljenje treh tribunov in prikazen sv. Nikolaja, ki jih reši preteče smrti. Zgoraj nad to skupino do začetka oboka je narejen sv. Urh (2); v kozici na oboku pa angelj z godbenim orodjem (3). V drugem polju je štirivoglato okno, zgoraj (4) neki škof-svetnik, v kozici pa (5) angelj s povzdignjenima rokama. V tretjem polju je napol zazidano šilasto okno, na straneh (6) sv. Peter in (7) sv. Janez, v poševnih plateh (8) sv. Andrej in (9) sv. Jakob. Zgoraj nad oknom (10) je zopet neki škof-svetnik, v kozici na oboku pa (11) angelj s harpo v roki. V končnem poprečnem polju je zazidano okno, ob straneh (12) sv. Tomaž in (13) sv. Jernej, med oknom pa (14) sveti Jakob in (15) sv. Filip. Zgoraj nad oknom je (16) Odrešenik sveta in v kozici (17) angelj z glasbenim orodjem. Na poprečnem polju na moški strani je, kakor prej, napol zazidano gotsko okno, na straneh sta (18) sv. Juda in (19) sv. Matija, med oknom na platiščih pa (20) sv. Matej in (21) sv. Tadej, zgoraj nad oknom (22) neki sveti škof s cerkvijo v levi roki, v desni pa škofovo palico, menda sv. Volbank, (27) v kozici na oboku angelj. V nadaljnem polju na moški strani je štirivoglato okno, nad njim (23) neki škof-svetnik s posodo v

roki, na oboku v kozici pa (24) pevajoč angelj. V zadnjem polju na imenovani strani, nasproti slike (1) obglavljenje treh tribunov, predstavlja slika (25) slovesno škofovo konsekracijo. Trije škofje pokladajo novoposvečencu mitro na glavo v navzočnosti nekaterih dijakonov. Ta slika je poleg one na nasprotni strani najlepša gledé tehnične dovršenosti ter ohranitve. Zgoraj nad to sliko je (26) narejen neki škof-svetnik s črevi na motavilu, prej ko ne sv. Erazem, v kozici na oboku neki gotski okrasek. Na notranji strani slavoloka opazimo še Marijino oznanjenje, in sicer Marijo na eni strani (28), na drugi angelja (29) s trakom, na katerem je napis v gotskih minuskulih: »ave . gratia . plena . dominus . tecum«. Zgoraj je čez ves notranji del slavoloka narejena slika svetega Jurija na konju (30), ki prebada zmaja, in običajna rešena kraljičina. Na oboku sta v trikotu blizu slavoloka narejena dva evangelista, *(a, b)* vsak z dotično simbolično podobo in s trakom, na katerem je gotski napis dotičnega evangelista; druga dva evangelista *(c, d)* sta pa v srednji rombi med dvema sklepnikoma. Rebra so barvana s krepkimi rudečkastimi barvami ter obrobljena z zobčastimi okraski. Vsa ta opisana slikarija je sicer trpela vsled vlažnosti, a je vendar še dobro ohranjena. Da bo opis te slikarije popolen, naj še omenjam, da sta dve sliki tudi na notranji ožji strani ob robu posnetega slavoloka. Prva slika predstavlja trpečega stoječega Kristusa (31), kateremu iz ran teče kri v zraven stoječi kelih; na nasprotni strani je pa sv. Florijan (32). Obe sliki imata zgoraj vsaka svoj slikan gotski baldahin.

Poglejmo še enkrat na to slikarijo! Čudno se nam mora dozdevati, da je tu uprizoril umetnik skoraj same škofe-svetnike. Zakaj to? Zato, ker je patron te cerkve škof, sveti Nikolaj. Prav modro je tedaj ravnal umetnik, da mu je pridružil v svoji slikariji može, ki so enako službo imeli tu na zemlji. Iz istega vzroka uprizoril je tudi lepo in mojstersko sliko škofovega posvečevanja. Gledé tehnične izvršitve smemo reči z dobro vestjo, da je ista posebno pri nekaterih slikah, najbolj kar se tiče obrazovanja pri škofih, izborna, dasi na

drugi strani zaostaja v dovršenosti ornamentika prav tako, kakor pri sv. Petru na Vrhu. Gledé na to, in ker so svetniški žari vtisnjeni v omet, se kaže jasno, da je isti umetnik, kakor pri sv. Petru, slikal tudi to cerkev sv. Nikolaja, le da se tu kaže velik napredek v tehniki.

Kje je bil ta umetnik doma? Na to vprašanje odgovarja nam zgoraj imenovani napis: »malar . zu . villach . pirger . zu laybach«. Bil je tedaj (rodom Slovenec) s Koroškega in ljubljanski meščan. Morebiti pridemo v kratkem do njegovega pravega imena v turjaškem arhivu, ali pa v kaki cerkvi, katero je odičil s svojo umetniško roko.

Koliko je stara ta slikarija? To nam spričujejo nekateri podpisi duhovnov, ki so hodili tu sem maševat, kakor tudi drugih obiskovalcev, ki so se na nji podpisali. Najstarejši napis z nerazločljivim imenom vpraskan v omet, je iz leta 1501.

Drugi napis se glasi: Hic fuit Achacius De Halbn 1523. Dalje: Hic fuit Michael Molich 1519; Hic fuit Jacobus De Igg 1549. V letu 1561: Adfuit Johannes metenore (?) cooperator ibidem in Anno Dni 1620; adfuit Adam Pengov Coop. in Igg. Rek: »Nomina stultorum, ubique locorum« takrat menda še ni bil znan, zato je pa nekdo zapisal: »Stulti ſunt iſti, qui maculant locum hunc«. Nam pa ravno ta neumnost prav pride, da moremo določiti starost opisane slikarije. Po teh napisih in podpisih soditi, spada slikarija v drugo polovico 15. stoletja. Tačas je živel tedaj tudi naš umetnik, ki se je s svojo spretno, umetniško roko tu ovekovečil.

Naj omenim še, da ima tukajšnja cerkev star gotski kelih, prav zelo podoben onemu v taberski cerkvi v šentjurijski fari, le da je še bolj priprost in brez cizelovanih okraskov na stojalu. Dalje ima tudi star misale, ki ima na prvi strani kronografikon:

DIVo NICoLao
VIgILI naUtarUM & tUtorI
VIrgInItatIs
UnIersIqUe orbIs FaUtorI
BenIgno.

in pa: Hoc Mißale obtulerunt Nautae ex loka humillime rogantes ut quivis sacerdos ex eo celebrans eorumdem qua benefactorum commendatos haberet. Anno 1765«.

K sklepu naj omenim še dveh zvonov v zvoniku. Večji ima napis: »Opus Vincentii Samassae Labaci anno 1304«; manjši pa: »Opus Joannis Jacobi Samassa anno 1804«. Pred velikim altarjem ste luknji za sanctus-svečnike, ki so bili svoje dni v naših cerkvah sploh v navadi.

Doneski k zgodovini cerkvâ in farâ na Kranjskem.

Nabral **M. Slekovec.**

Med najstarejše fare na Kranjskem se sme po vsi pravici šteti črnomeljska na Dolenjskem, kajti njen početek sega v prvo polovico trinajstega veka. Ker jo je skoro ves čas njenega obstanka z dušnimi pastirji oskrboval slavni red nemških vitezov ali križnikov, je celo naravno, da se precej za zgodovino one fare važnih listin nahaja v arhivu nemškega reda na Dunaju.

Nekatere izmed teh objavimo v naslednjih vrstah — seveda le v posnetku — ob enem pa prijatelje domače zgodovine opozarjamo na knjigo: »Pettenegg, Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien«, ki je precej bogat vir za zgodovino nekaterih krajev na Slovenskem.

1228, dne 18. oktobra.

Oglejski očak Bertold posvetí na prošnjo svoje svakinje, mejne grofice Zofije Isterske, v krajini, imenovani Metlika, v selu Črnomelj (Schirromel), cerkev v čast sv. apostolu Petru, da bi ondotni, večinoma še v paganskih zmotah živeči prebivalci, prišli na pot resnice. Tej cerkvi pridružil je še štiri druge cerkve te krajine, katere je imenovana Zofija v dušni blagor svojega soproga, mejnega grofa Isterskega, in brata očaka Bertolda z obširnimi zemljišči obdarovala ter jim pre-

pustila desetino v Metliški Krajini. — Priče: Henrik, prošt Diesenhofski; Bertold, dekan Kranjske in Slov. Krajine; Bertold, župnik slovenjegraški; Henrik, župnik šmarijski; Henrik, župnik »von Cledme« (Smlednik?); Ulrik, korar oglejski; pl. Konrad Lengenberški; Meinhard Erimhilt; Gotfrid »von Conowe«; Rudiger Rutenberški; Konrad Gollo; Ulrik Persecke; Winther »von Ernau«; Meinhard Närrenfeldski in njegov brat Rudolf; Meinhard »von Hohenau«; Albert in njegov brat Adelold Hmeljniški; Friderik Hmeljski; Ditrih Enzo in njegov brat Ditmar.[1])

1268, dne 4. septembra (Ljubljana).

Ulrik, vojvoda Koroške in gospod Kranjske, daruje na prošnjo svojega vicedoma in kapelana Janeza, bivšega župnika pri sv. Petru v Metliški Krajini, ono župnijo z vsemi pravicami in z vsem, kar k njej spada, nemškemu redu v Ljubljani — z določnim pristavkom, da naj redu pripadajo tudi tiste, ki bodo pozneje ondi postavljene. — Priče: Konrad, opat stiški; Ivan, opat gornjegraški; Martin, gvardijan minoritov v Ljubljani; Janez, vicedom; Henrik Helfenberški; Ruedlin Pirbaumski in njegov sin Raemig; Ortolf Mengeški (Meingotsburg); Friderik Falkenberški; Gerloh Hertenberški; Oton; Offo; Tomaž in Ortolf, bratje Kostanjeviški (Landestrost); Nikolaj in Grifo Črteška; Engelbert Šumberški in več drugih.[2])

1300, dne 20. aprila, Ljubljana.

Janez Ferentinski, naddijakon na Kranjskem in v Slov. Krajini, župnik ljubljanski, investira vsled ukaza oglejskega očaka Petra z dné 24. decembra 1299. l. brata Franca kot župnika v Črnomlju, katerega je prezentoval komtur nemškega reda v Ljubljani, očaku za ono župnijo.[3])

1300, dne 13. junija, Črnomelj.

Henrik, grof Goriški in Tirolski, izroči kot zavetnik (Vogt) cerkvâ oglejske, tridentske in briksenske škofije gospej Neži, hčeri Geystina, udovi po raj. Wolflinu, imenovanem

[1]) Pettenegg, »Die Urkunden des D.-O.-Centralarchives, I., 36.
[2]) in [3]) Pettenegg, l. c., 115, 207, 208, 232 in 236.

»Chouz«, in njenim dedičem vse pravice, kakor so si jih bili črnomeljski dušni pastirji pridobili, namreč fevde v selih: »Ossewink, Gersiezen in Dolschum.» — Priče: Maintzil Turjaški, Albert in Fric Hmeljniška, Henrik Črnomeljski, Wischotzer Novotrški (Neumarkt).[4])

1310, dne 10. februvarja, Videm.

Oglejski očak Otobon podeli 20dnevni odpustek vsem, ki bodo ali z miloščino ali kako drugače podpirali križnike pri stavbi nove redovne hiše v Metliki.[5])

1312, dne 24. aprila, Črnomelj.

Elizabeta Črnomeljska, soproga Rugerja Phephlina, daruje križnikom v Ljubljani mlin na Kropi in štiri kmetije, katere je njena mati Gizela (Geysele) bila dobila za doto. — Priče: Konrad Črnomeljski in njegov brat Henrik; Winther, sin Konrada; Rasp; Albert; Lovro; Fric; Nikolaj Boštanjski; Seifried Lilienberški.[6])

1336, dne 16. aprila, Čedad.

Oglejski očak Bertrand podeli vsled smrti župnika brata Franca izpraznjeno župnijo sv. Petra v Črnomlju, duhovniku nemškega reda v Ljubljani, bratu Henriku Opavskemu, katerega mu je bil komtur prezentoval, ter naroči naddijakonu, naj ga osebno v službo uvede.[7])

1337, dne 16. oktobra, Gorica.

Ivan, grof Goriški in Tirolski, zavetnik (Vogt) cerkvâ oglejske, tridentske in briksenske škofije, vzame v posebno varstvo zemljišča, osebe in cerkve nemškega reda v Ljubljani, ki se nahajajo v Slov. Krajini in Metliki, namreč cerkev svetega Petra v Črnomlju s podružnicami D. Marije pri Novem Trgu (Treh Farah pri Metliki), sv. Martina ob Kolpi, sv. Križa na Vinici in sv. Štefana pod hribom Semič (unter dem Berge Ziems).[8])

---

[4]), [5]) in [6]) Pettenegg, l. c., 115, 207, 208, 232 in 236.
[7]), in [8]), Pettenegg, l. c., 292, 297, 326, 345, 385 in 391.

1351, dne 10. februvarja, Videm.

Oglejski očak Otobon piše naddijakonu na Kranjskem in v Slov. Krajini, naj cerkvi D. Marije v »Awa« (pri Treh Farah), ki je podružnica župnijske cerkve sv. Petra v Črnomlju, ne nalaga prevelikih davkov, kajti komtur Oton v Ljubljani se je zaradi tega bil pri njem pritožil.[9])

1358, dne 15. februvarja, Videm.

Oglejski očak Nikolaj imenuje duhovnika nemškega reda, Janeza Trebenjskega, župnikom pri sv. Petru v Črnomlju, katerega mu je bil deželni komtur avstrijski, Janez Rinehenburški, po smrti župnika Henrika Opavskega prezentoval.[10])

1379.

Janez, župnik v Rogatcu, se odpove cerkvi sv. Petra v Črnomlju s podružnicami sv. Martina, D. Marije, sv. Štefana in sv. Križa. — Priče: Konrad, opat stiški; dominikani in minoriti v Ptuju in Konrad, župnik ptujski.[11])

1383, dne 13. februvarja, Čedad.

Oglejski očak kardinal Filip »von Alencon«, škof sabinski, imenuje brata Alberta Schwanberškega, duhovnika nemškega reda v solnograški škofiji, župnikom pri sv. Petru v Črnomlju, ker se je brat Mihael bil z dovoljenjem komturja Henrika v Metliki župniji odpovedal in je deželni komtur avstrijski Wernher Ubesheimski mu Alberta prezentoval.[12])

1383, dne 21. junija.

Brat Franc, generalni vikar oglejskega očaka Filipa, podeli 80dnevni odpustek vsem, ki bodo cerkev D. Marije v Metliki na dan sv. Ivana Krst. obiskali. Takrat sta bila posvečena prezbiterij in glavni altar.[13])

1388, Črnomelj.

Martin, sin Miheca, proda Martinu in njegovemu sinu Juriju svojo hišo v Črnomlju in njivo na hribu tik njive komturja Alberta za 3 marke. — Priči: Tiebolt Črnomeljski in Janez Mehovski (Meichauer).[14])

---

[9]), [10]), [11]) in [12]) Pettenegg, l. c., 292, 297, 326, 345, 385 in 391.

[13]) in [14]) Pettenegg, l. c., 391, 398, 403, 407, 414 in 427.

1390, dne 6. februvarja, Črnomelj.

Ivan »von Rymmel« proda Juriju, Martinovemu sinu, Vrhovščak imenovanemu, in njegovi soprogi dvor na hribu zunaj Črnomlja in vinograd »auf dem Tiefenthaler Berg« za 24 mark beneških šilingov. — Priče: Ivan, župan »von Tiefenthal« in gornik, Janez Radovan in Pavel Persetič, meščana v Črnomlju, in Ožbald, tamošnji sodec.[15])

1393, dne 25. julija.

Janez Mehovski (Hansil der Meichauer), sin Wülfinga, in njegova soproga Katarina prodasta Albertu, župniku pri sv. Petru v Črnomlju, in tamošnji župnijski cerkvi kmetijo v »Tiefenthal-u« za 12 mark beneškega denarja. Denar se pri cerkvi naloži kot ustanova za Wintherja Gutteneckerja. — Priča: Diebold Črnomeljski.[16])

1398, dne 17. aprila, Videm.

Oglejski očak Anton imenuje in potrdi duhovnika nemškega reda Janeza, katerega mu je bil deželni komtur Walrab Svibenski po smrti župnika Alberta Schwanberškega prezentoval, župnikom pri sv. Petru v Črnomlju, župniku v Šmihelju pri Krki, Ropertu Mindorferju pa ukaže, naj ga umesti. Že dne 20. marca 1398 je očak duhovniku v Črnomlju Nikolaju Kostanjeviškemu naročil, naj običajni razpis župnije pribije na vrata cerkve sv. Petra.[17])

1402, dne 25. maja, Črnomelj,

Gerhard Donersberški proda Janezu, župniku v Črnomlju, in njegovim naslednikom neobdelano kmetijo v Dragatušu za $5^1/_2$ marke beneškega denarja. — Priče: Tybold Črnomeljski in »Hänslein«, sin Wulfinga Mehovskega (Meichau).[18])

1404, dne 5. julija, Tunjce (Tinez), v župnišču.

Peter, sin Hildebranda iz Eisenacha, klerik moguncijske škofije in javni notar, potrdi v postavni obliki, da sta duhovnik oglejske škofije Janez Lernkopf iz Slovenjega Gradca, župnik v

---

[15]), [16]), [17]) in [18]) Pettenegg, l. c., 391, 398, 403, 407, 414 in 427.

Beli Cerkvi, in Viljem, župnik v Šmihelju pri Novem Mestu, menjala s svojima župnijama. Šmiheljsko župnijo, katere patron je bil vojvoda Viljem Avstrijski, je dobil Janez, župnijo sv. Andreja v Beli Cerkvi pa Viljem. — Priče: Mihael Višnjegorski, Jakob iz Ljubljane in Konrad Noydt »von Bethstete«, župnik.[19])

1406, dne 24. avgusta.

»Mertel der Fenkenberger« zastavi bratu Nikolaju, župniku pri sv. Petru v Črnomlju, dve kmetiji v semiški fari za 50 cekinov. — Priči: »Henslin«, sin raj. Wulfinga Mehovskega, in Jurij Mindorffer.[20])

1407, dne 7. junija, Videm.

Oglejski očak Anton imenuje duhovnika nemškega reda, Janeza iz vircburške škofije, katerega mu je po smrti župnika Nikolaja bil deželni komtur Peter Lynneger prezentoval, župnikom pri sv. Petru v Črnomlju ter ukaže župniku Juriju v Toplicah, naj ga umesti.[21])

1424, dne 8. septembra.

Friderik Semenič, župnik na Vinici, in njegova brata Albert in Gregor prodajo polovico vinograda, Vinomer imenovanega, pri »Braslawsdorf-u« z uradom in desetino vred, potem dve kmetiji ravno tam, vse v metliški fari, duhovniku nemškega reda Petru, župniku v Črnomlju, za 120 mark furlanskega denarja. — Priče: Hans Hohenborter, glavar v Metliki, Janez Vaizzt, gradnik v Mehovem, Henrik in Ivan Črnomeljska.[22])

1432, dne 7. januvarja.

Erazem Jamski (Lueger) proda Petru, župniku v Črnomlju, tri dele svoje desetine v vasi, imenovani »auf der Brücke bei Rosseck«, v šmiheljski fari, za 50 funtov vinarjev. — Priča: Hans Hohenwarter, glavar v Metliki.[23])

---

[19]), [20]), [21]), [22]) in [23]) Petteneg, l. c., 434, 439, 440, 482 in 500.

1455, dne 10. avgusta, Metlika.

Peter Ehrlich, sodec v Metliki, in svetovalci ustanovijo z dovoljenjem deželnega komturja Janeza Pomersheimskega pri farni cerkvi v Metliki kapelanijo.[24])

1456, dne 15. junija.

Peter Bartočič, meščan v Črnomlju, proda Lovrencu Leuschner-ju, duhovniku nemškega reda in župniku pri svetem Petru v Črnomlju, in njegovim naslednikom njivo pri Črnomlju, »Draga« imenovano. — Priči: Viljem Semenič in Jobst Gretzperger.[25])

1466, dne 16. novembra, Črnomelj.

Peter Vehovec proda svoj dvor pri Črnomlju »am Püchel« duhovniku Bolfenku Han-u, komturju v Metliki in župniku v Črnomlju, za 41 cekinov. — Priče: Hans Segrer, sodec v Črnomlju, Vrban, sluga gospoda Gašparja Črnomeljskega, Vid Glažar, Martin Štih, Janez Sluga, Gregor Tešina, Mihael Osjela, vsi meščani v Črnomlju.[26])

1466, dne 13. decembra.

Gašpar Leimtasch prepusti Konradu Höltzel-nu, komturju v Ljubljani, in Bolfenku Han-u, komturju v Metliki in župniku v Črnomlju, dva mlina na Kolpi in 4 kmetije v Radabišu, za kar mu imenovana dasta 5 kmetij v Dolu, v šmarijski fari. — Priči: Gašpar Meltz, upravitelj na Kranjskem, in Martin Schnitzenbaum.[27])

1468, dne 24. februvarja, Novi Trg pri Metliki.

Viljem Gramen, župnik v »Weitz-u« (Vinica) in Andrej Hohenwart, najvišji stolnik na Kranjskem in glavar v metliški grofiji, in Suzana, njegova soproga, potem Bernard Khaker in njegova žena Neža ustanovijo v farni cerkvi sv. Nikolaja v Metliki pri altarjih sv. Andraša, sv. Jakoba in sv. Jurija tri kapelanije ali beneficije.[28])

---

[24]), [25]), [26]), [27]) in [28]) Pettenegg, l. c., 541, 544, 557 in 561.

Nova geološka preiskava kranjske dežele.

Spisal **Ferdinand Seidl.**

Smoter najobsežnejšemu oddelku geologije je: spoznavati, kako sta se razvijala in zvrševala zemeljska skorja in pa nje prebivalstvo od prvega početka do sedanjega stanja. Kameniti skladi zemeljskega ogrodja so geologu isto, kar zgodovinarju listine. V njih shranjeni okameneli ostanki živalij in rastlin so hieroglifi, ki ga vodijo korak za korakom od zgodnje pradavnosti do sedanje dobe.

S temi teoretiškimi nalogami geologjie pa se čestokrat spajajo praktiški odnošaji. Najimenitnejše koristne rudnine se nahajajo v skladih zemeljske skorje, in geološka preiskava pokaže, kje se dobé njih ležišča, in pa, ali so dovolj obsežna in bogata. Ako navaden človek slučajno najde premog, kako rudo itd. in se drzne dozdevni podzemeljski zaklad sam vzdigniti, se mu kaj lahko zgodi, da se pokori za svoje podjetje s preizkušnjo, da je potratil denar in delo za stvar, ki sploh ni ničesar obetala. To se je že marsikje dogodilo in tudi na Kranjskem še v ravnokar preteklih letih. — Ali ne le rudarska podjetja, tudi vse večje vodovodne in prometne naprave se dandanes izognejo marsikaterim bridkim preizkušnjam s tem, da se započnó le na podlagi ugodne izjave geološkega izvedenca.

Geološka preiskava obsežnih delov zemlje je torej važna za teorijo in prakso. Ob enem pa je silno težavna, ker zahteva mnogo trudapolnega, dolgotrajnega strokovnjaškega dela in velikih stroškov. Toliko podjetje utegne le država zasnovati. Obsežne geološke preiskave spadajo torej med državne naloge. Angleška je dala v tej stvari vzgled. Kmalu ji je sledila — to smemo z zadovoljstvom naglasiti — Avstro-Ogrska, in polagoma skoro vse evropske države.

Leta 1849. je bil na Dunaju ustanovljen c. kr. državni geološki zavod, in v letih 1850—1862. je isti oskrbel prvo natančnejšo preiskavo vse monarhije. Geologi so porazložili svoja spoznanja v obilici razprav, ki so se tiskale v debelih

letopisih imenovanega zavoda, sami so delali geološki zemljevid v merilu 1 : 28800, in sicer vsak svoj kos; tedanji ravnatelj zavoda, Fr. pl. Hauer, pa je strnil dela poedincev in leta 1868. javnosti predložil geološki zemljevid vse monarhije v merilu 1 : 576000. (cena 45 gld.) Sicer so oddajali in geološkem zavodu tudi poedine liste v merilu 1 : 144000, a le proti naročilu, ker so jih sproti s prosto roko izdelovali. Seveda je bila cena tem listom precej visoka.

Kranjsko so bili v letih 1856—1859. preiskali geologi: Peters, Lipold, Stache in Stur. Naslanjati so se mogli že na preiskave, ki so jih priobčili zlasti: Hacquet, A. Boûé, L. pl. Buch, A. pl. Morlot, F. pl. Rosthorn in drugi.

V zadnjih desetletjih se je storilo v drugih državah toliko, da se je visoko popelo podrobno geološko znanje. Temu primerno se od geoloških zemljevidov vedno več zahteva. Posebno odlično, doslej neprekošeno delo se je zvršilo na Nemškem.

Zatorej so se odločili v obeh polovicah naše države, da se geološko na novo preišče vsa monarhija, in sicer tako, da črtajo poedini strokovnjaki v merilu 1 : 25000, potem pa se izroči vse delo v tisk in prijavi v merilu 1 : 75000 znanih specijalnih kart. Jako težavno tehniško zvršitev tiskanja v barvah je prevzel za tostransko državno polovico sloveči vojno-geografski zavod na Dunaju. Potom tiska razmnoženo delo bo pristopno širšim krogom po primeroma nizki ceni.

Hoteč preizkusiti domače moči v vsakem oziru, se je preiskal in upodobil med najprvimi eden najtežavnejših oddelkov države, in že je znameniti uspeh velikanskega podjetja zagledal beli dan. To je geološki zemljevid vzhodnih Karavank in Kamniških planin.[1]) Delo se nazivlje:

Die geologische Karte der östlichen Ausläufer der Karnischen und Julischen[2]) Alpen (Ostkarawanken und Steiner

[1]) Prvi za poskušnjo izdani list upodablja geološke razmere Olomuca in okolice na Moravskem. Drugi je naš zgoraj imenovani zemljevid.

[2]) Po novi, izvrstno utemeljeni razdelitvi vzhodnih Alp (Boehm, Eintheilung der Ostalpen. Penk, Geographische Mittheilungen, Wien 1887, I. Band. Mit einer Karte 1 : 1000000) spadajo Kamniške planine k Julskim in so njih vzhodni odrastek.

Alpen). Aufgenommen im Auftrage der geologischen Reichsanstalt in den Jahren 1885—1891 von Friedrich Teller. Topographische Grundlage: Specialkarte der österr.-ung. Monarchie 1 : 75000, Zone 19, 20, Col. XI, XII, Wien 1895. Verlag der geologischen Reichsanstalt, Wien III, Rasumofskygasse 23. In Commission bei R. Lechner, k. u. k. Hof- und Univ.-Buchhandlung I. Graben 31. Izmed teh štirih zemljevidov obsega prvi okolici Železne Kaplje in Kokre, drugi okolico Mozirja, tretji Spodnjega Dravberga, in četrti Velikovca. Slučaj je torej naklonil, da je nova geološka preiskava mimo kosa Štajerske in Koroške del naše kranjske deželice izmed vseh ozemelj monarhije skoro najprvo upodobila. V poletnih mesecih leta 1895. in 1896. pa je drug del Kranjske, namreč list pasa 22, kolone X z okolico Postojne in Ajdovščine na novo poučeval geolog dr. F. Kossmat. Torej imamo povoda dovolj, da v »Izvestjih« naznanimo velikansko podjetje geološkega državnega zavoda, in da svojim rojakom priporočamo, naj je na domači zemlji pospešujejo, kolikor utegnejo.

Geološkemu zemljevidu je odlični strokovnjak Teller dodal skupna pojasnila: Erläuterungen zu der geologischen Karte der östlichen Ausläufer der Karnischen und Julischen Alpen. Wien 1896, obsegajoča 262 stranij.[3]) Več podrobnih člankov pa je prijavil sproti med svojo preiskavo v istodobnih letnikih »Verhandlungen der geologischen Reichsanstalt«. Tudi drugi preiskovalec Dr. Fr. Kossmat je obelodanil kratke opazke o geološki zgradbi Nanosa: »Vorläufige Bemerkungen über die Geologie des Nanosgebietes«. Verhandl. d. geol. Reichsanstalt 1896.

Tellerjevi zemljevidi so jako pestri. Naznanjajo namreč na preiskovanem ozemlju nič manj nego 7 različnih vrst prodorin (eruptivnih hribin), ki so prihrule v raznih geoloških dobah iz zemeljskega jedra liki lave današnjih vulkanov, in pa usedline ali sedimentarne formacije v 61. po starosti ali izobrazbi ločenih oddelkih. Te so se sesedale večinoma iz

[3]) Geološki zemljevid s pojasnili vred stane 7 gld. 50 n.

morja sledečih si geoloških dob ter se navrhovatile druga vrhu druge v skladih ali nasadih. Prostor, ki ga zavzemajo prodorine in usedline na površju, je označen z raznimi barvami; kako skladi visé in držé, pa z znamenji, ki običajno služijo temu namenu. Upodobljena so celo neznatna nahajališča te ali one tvorbe, če tudi pokrivajo manj kot 1 *km*[2] površja!

Zatorej se čudimo ne le napornemu strokovnjaškemu pritrudu geologa Tellerja, nego nič manj tudi popolnosti tehniške zvršitve. Vsa živahna geološka mnogoličnost je tako ugodno upodobljena, da je ostala na zemljevidih členovita orografska slika planinskega sveta Karavank in Kamniških gorâ vendar še izpod barv dovolj vidna.

Zemljevid in razprave, ki ga tolmačijo, nas uče, da je geološka zgradba upodobljenega gorovja zelo zamotana. Razločno pa spoznavamo poglavitni načrt v treh vzporednih, od zapada proti vzhodu držečih panogah apnencev in dolomitov (grinťavcev) triadne dobe. Najsevernejša od njih je glavna panoga Karavank (z Obirjem, Pečo in Sv. Uršulo). Strmo se dviguje iz celovške kotline, ki je po svojem nastanku prav taka udrtina, kakor ljubljanska kotlina. Ob Ljubelju se je odcepila druga ozka panoga, ki se raztega vzporedno s prvo, in se najviše vzpenja v Košuti in Ovčevi. Tretjo panogo tvori oblastna skupina Kamniških planin, ki so že po svoi vnani podobi vzhodni odrastek Julskih planin. Vsa masa triadnih skladov, iz katerih so te tri panoge, se je sesedla celotno iz morja. Mogočne podolžne pokotine so jo še le razdelile. Tako se je zgodilo, da so med imenovanimi tremi panogami beli dan zagledali starejši skladi, ki so podlaga triadnim; pa tudi eruptivne hribine so po prelominah prodrle iz zemeljske notrine.

Menda nikjer ne leže skladi vodoravno, kakor so se sesedli iz morja, nego močno in strmo so nagubani.[4]) Velikanske gube so po dolgem in povprek prepočene in vrhu

[4]) Kakova prirodna sila je to učinila, to se pojasnjuje n. pr. na strani 356. Ljubljanskega Zvona XV. l. 1895.

tega prevržene ter prerinjene, in sicer večinoma proti severu, na južnem robu gorovja pa so obrnjene na nasprotno stran; zlasti se to vidi ob Šenturški Gori pri Kamniku. Tam se začenja prelomina, ki se nadaljuje skozi Črno dolino proti vzhodu v dolino Drete mimo Gornjega Grada. Ob tej pokotini se je odtrgala in proti jugu pobesila Menina Planina, pravi odlomek Kamniških planin.

Ljubljanska udrtina je odkrhnila Kamniške planine na zagadni strani, Savinjska pa proti vzhodu; zatorej ob črti, ki gre blizo Luč proti Bistri (Wistra) na Koroškem, izgube celokupnost.

Znamenita je nekoliko usločena pokotina, ki gre preko Spodnjega Jezera (Unterseeland) v dolini Kokre proti Bistri na Koroškem. Tam se spoji z drugo od zapada proti vzhodu speljano prelomino. Od te se pa blizo Smrekovca odcepi znamenita pokotina, ki je zarezana preko Šoštanja, Velenja in Vojnika. Ob tej iznenadno premočrtni pokotini se je izlila iz zemeljske notrine cela vrsta žarečih eruptivnih hribin, ki, ohlajene in skrepenele, tvorijo Travnik, Kameneni Vrh, Smrekovec in nizke gore pri Beli Vodi, Velenju, Dobrni in Vojniku. Dandanes skozi pokotino prihaja le gorka voda toplic pri Dobrni in Topolščici.

Udrtina med kamniškimi planinami, vzhodnim koncem Karavank (Sv. Uršulo) in Pohorjem je odprla pot tercijarnemu morju, ki je segalo od Ogrske in sosednje Štajerske na Kranjsko in je imelo tu zalive in dolge ozke fjorde. Večinoma na njegovem dnu so se sesedli peščenjaki, lapor, opoka in druge tercijarne oborine, ki dandanes tvorijo mnogo rodovitnih tal na Spodnjem Štajerskem in ob planinskem robu ljubljanske kotline.

Jugozapadni odkrhnjeni rob Pohorja, imenovana pokotina (Smrekovec-Šoštanj-Velenje-Vojnik) in gornja Savska dolina z vzhodnim robom Ljubljanske kotline so črte, ki nas iznenadjajo, ker teko vzporedno med seboj in s podolžno osjo Jadranskega morja. Podoba je, da je premikanje v zemeljski skorji, ki jih je ustvarilo, že pripravljalo nastanek

one kadunjaste udrtine, katero je zalilo morje, današnja Adrija. Zatorej nahajamo tem več sledov o enakih pripravljalnih dogodkih v Dinarskem gorovju, ki se začenja na južni meji Julskih planin in se nadaljuje preko Dolenjske in Notranjske na balkanskem polotoku. Ondod se čudimo dolgim od severozapada proti jugovzhodu držečim gubam, v katere je potisnila orjaška prirodna sila skalnate sklade gorovja in ustvarila dolga slemena in planote ob jadranski obali. Podolžne in povprečne pokotine so razkosale trdo gradivo, ki se je nagubavanju upiralo. Ob nastalih prelominah se je potem nadaljevalo premikanje, ki je bilo tem izdatneje, čim bliže je bilo Adriji. Zatorej vidimo ob Sori in gorenjem toku Kolpe še sklade premogovne tvorbe na površju. Sosedna gorska proga pa, ki tvori Trnovsko planoto in dalje proti jugovzhodu Snežnik, se je že globeje pogreznila; nje premogovna podlaga ne doseza več površja, nego počiva v globočini, pokrita od skladov mlajših dob nad njo navrhovačenih. Triadni skladi so v tej panogi najstarše gradivo, ki gleda še solnčni dan. Na jugu Vipavske in Reške doline pa so tudi trijadni utvori potopljeni v globočino in le kredni ter še mlajši skladi tvorijo današnje površje Istre in obližje Tržaškega in Reškega zaliva. Še južneje so tudi ti pogreznjeni, in sicer toliko, da so jih zalili valovi sinje Adrije.

Geološka zgodovina naše domače zemlje, ki smo jo tu očrtali v bistvenih potezah, spada med najzanimivejše naloge znanstva. Pojasnila sta nam jo zlasti sedanji ravnatelj geološkega zavoda na Dunaju, G. Stache (G. Stache, Übersicht der geologischen Verhältnisse der Küstenländer von Österreich-Ungarn 1889) in pa E. Suess (E. Suess, Antlitz der Erde).

Imenovane kratke opazke dr. Fr. Kossmata poročajo le o malem kosu naših domačih tal in pripovedujejo bistveno to-le:

Sprednji, južnozapadni del Hrušice z Nanosom vred grade apnenci starejše in mlajše kredne tvorbe, isti, ki tvorijo tudi Kras med Sežano in Sočo. V Vipavski dolini pa leže večinoma opoka in peščenjaki naslednje tercijarne tvorbe. Enako

menjavo opoke in peščenca v Švici zovejo fliš, in to ime je prešlo tudi v znanstvo. Tudi tega ozemlja zgradba je jako zanimiva.

Pri Vrhpolju blizo Vipave leže kredni in froševi skladi drug nad drugim, kakor so nastali, toda ne v prvotni leži, nego so tako pridvignjeni, oziroma pogreznjeni, da vise v kotu 30—40° proti severozapadni strani. Ako pa gremo po dolini ob pobočju planote proti jugovzhodu, tedaj zapazimo, da skladi vedno strmeje vise in se ob jednem zasuknejo: pri Vipavi so proti zapadu naklonjeni v kotu 45°, v Klajniku še v večjem, severno od Vrat pri Št. Vidu stoje po koncu, nadalje se sklonijo nazaj, prekucnejo se, in zatorej v vsem južnem oddelku Nanosa vise proti severovzhodu v kotih 30—50° ter kažejo odkrhnjene konce Vipavski dolini. Pri tem seveda froševi skladi, ki sloné pri Vrhpolju še normalno nad krednimi, pridejo pod prevržene apnence, torej v ležo, ki je naravnemu starostnemu redu čisto nasprotna. Besede, s katerimi izkušamo znameniti položaj predočiti, nimajo dovolj moči, da bi poučile onega, ki ne stoji pred 14 kilometrov dolgimi in 700—1100 metrov visokimi stenami orjaške Nanosove planote, o velikanski prirodni sili, ki je prevrgla stotine obsežnih skalnatih skladov tako, kakor mi prevržemo liste knjige, želeč pogledati »kazalo« na nje končnih straneh. In kaj je učinila ista sila, ki je trde, neelastiške apnenčeve sklade prevrgla, z rahlejšimi nasadi opoke in peščenca? Ume se, da niso ostali v prvotni vodoravni leži. Na poti od Gorice proti Razdrtemu je Vipavska dolina vedno ožja; to je zato, ker je pomikanje skalnatega ogrodja proti Adriji na istem potu vedno silovitejše bilo in je konečno pri Razdrtem sklade celo prevrglo; fliš pa, ki pokriva dno Vipavske doline, je stisnjen in zgneten v gube in sicer najbolj na ozkem južnovzhodnem koncu doline.

Natančni opazovalec dr. Kossmat ni prezrl, da ob Nanosovem pobočju fliš ne sega vseskozi do iste nadmorske visočine. Pri Razdrtem ga nahajamo še v visokosti 800 metrov, potem pa vedno nižje, in v Vipavi neha celo že v višini

100 metrov. Zatorej umejemo, da prihaja največji del v Nanosu nabrane vode v Vipavskem trgu kot izvir reke na dan, kajti opoka je nepropustna podlaga močno razpočenemu prevrženemu apnencu Nanosove planote.

Da so se apnenec, opoke in peščenjak sesedli na dnu morja, omenjamo le mimogrede.

Vprašanja o morebitnem nahajališču živega srebra v Vipavski dolini v zvezi z onim v Idriji se ne dotikajo kratke »opazke«, o katerih poročamo.

Pisatelj teh vrstic je imel prijetno priliko, da je v šolskih počitnicah l. 1896. spremljal geologa dr. Kossmata pri preiskavi Trnovske planote, Hrušice in Vipavske doline. Osvedočil se je, s kolikim trudom geolog zbira podatke, s katerimi spoznava dogodke davnih geoloških dob. Kompas in kladivo sta mu orodje, ki mu pomagata, da uporablja drugod pridobljeno znanje geološke vede; da raztolmači, kar pred seboj vidi, in spaja v zaželjene nove spoznatve. Skrbno opazuje gradivo in ležo skladov, zbira kose od njih, da jih more kasneje primerjati, išče okamenine, ki so mu spomeniki organskega stvarjenja, in vse, kar je opazil, zabeleži na mestu v zapisnik. Tako hodi geolog od kraja do kraja, da bi svoje ozemlje kolikor moči natanko pregledal. Čas počitka, ki ga zahtevata truplo in neugodno vreme, porabi, da izlušči petrefakte iz njih kamnatih rakev, zabeleži zemljeznanske opazke v specijalni zemljevid, da bi si pridobil pregled o splošni leži skladov, riše geološke profile in načrte itd.

Ker so naloge tako mnogolične, utegne marsikatera posebnost preiskanega ozemlja uiti očem opazovalca, ki se povsod mudi le kratek čas. Zatorej strokovnjak hvaležno sprejme dobro došla mu opazovanja in najdbe razumnikov, ki so po več let imeli priliko spoznavati okolico svojega stalnega bivališča in so kot prijatelji prirode na izprehodih in službenih potih slučajno našli kako okamenino ali celo zasledili bogato nahajališče okamenin, dalje onih, ki poznajo kamnolome in druge kraje, kjer so skalnati skladi goli, nepokriti od grušča in prsti, ali pa vedo o malih nahajališčih hribin, ki so sicer

v okolici redke itd., ali celo sami hranijo doma zbirko okamenin in hribin. S takimi prispevki vsakdo, ki hoče in utegne, pospešuje delo geologovo in posredno koristi ob enem domoznanstvu. Na ta način so novo preiskavo Trnovske planote, Kriške Gore in Hrušice hvalevredno lajšali gg. učitelji ljudskih šol, logarji in zasebniki. Seveda so zbirke deželnih muzejev zaklad, katerega strokovnjak ne zamudi izkoristiti, predno gre na delo. V takih zbirkah pa so tudi prispevki, katere so pošiljali prijatelji domoznanstva leto za letom.

Škoda je le, da so v zasebnih in javnih zbirkah nahajališča okamenin in hribin včasih presplošno zaznamovana. In vendar je potrebno, da je kraj, kjer se je okamenina našla, tako natančno zabeležen, da ga more geolog z gotovostjo zopet poiskati, sicer najdena stvar dostikrat nima posebne vrednosti.

Pričujoče vrstice nimajo le namena, na ta pogoj opozoriti, nego tudi sploh izpodbujati, da bi prijatelji domoznanstva marljivo pošiljali svoje zemljeznanske in paleontološke najdbe našemu, v nekaterih oddelkih preznamenitemu deželnemu muzeju v Ljubljani. Novo geološko preiskavo Kranjske pa naj bi izvolili na imenovani način pospeševati gg. duhovniki, učitelji ljudskih šol, profesorji prirodopisja, zemljemerci, logarji in drugi zasebni prijatelji domoznanstva.

Državni geologi, ki so pred štirimi desetletji Kranjsko prvikrat proučevali, niso zamudili javno izreči zahvalo mnogobrojnim gospodom, ki so pospeševali njih naporno delo. Naj bi se nova preiskava, ki se je začela in se bo vršila še nekaj let, po vsi deželi še prijaznejše podpirala; saj je dandanes zanimanje za prirodoslovje živahnejše in bolj razširjeno, nego je bilo pred 40. leti.

Še eno željo bodi dovoljeno tukaj javno izreči!

Velika, krasna sobana je v ljubljanskem deželnem muzeju odločena za zemljeznansko in paleontološko zbirko. Ali do današnjega dne je le majhen del teh prirodnih zakladov v nji zastopan. S sedanjo novo, podrobno preiskavo je dana redka prilika, da se zasnuje popolna zbirka, ki bi, kolikor

moči, natanko poučevala o kakovosti rudninskih tal vse dežele in o nje prominolem živalstvu in rastlinstvu; saj bi vsak kos izbral izkušen strokovnjak!

Ako odločilni krogi odobravajo tukaj sproženo misel, bodo poskusili doseči, da c. kr. državni geološki zavod svoje za preiskavo Kranjske odločene geologe primerno pooblasti, in da bodo le-ti gg. strokovnjaki toliko blagohotni ter odmenijo dublete svojih zbirk deželnemu muzeju v Ljubljani.

Mali zapiski.

Škofa Hrena spominik. — Kakih petnajst korakov od šentpeterskega mostu stoji na Žitnem trgu sredi preproste železne ograje na dvostopnem vznožju kamenit križ na lični strani z majhno podobo Križanega, na robu, obrnjenem proti Ljubljanici, pa z vzbočenim kipom žalostne Matere božje. Pod Marijino podobo se komaj razločijo besede: MONSTRA|TE ESSE|MATREM. Razpelo sloni na stebru, ki ima v gorenjem delu izklesano škofovsko palico, nad njo mitro, pod njo pa na desni strani palice Hrenov, na levi škofijski grb Pod grboma deli pastorale ta-le napis: ARA||ET VIA|COE||LI|16||22. V dnu stebra nahajamo letnico obnovitve: Restaur.|1842. Vznožje oklepa jedva čitni napis, obsegajoč začetni črki Hrenovega imena in njegovo geslo: TH. EPVS. LAB.|TERET LABOR|ASPICE PRAEMIVM.|ANNO DNI MDCXXII. Spominik je blizu 5 *m* visok. Okrogli steber je pri sredi počen.

S tem spominikom se spaja pripoved o napadu protestantov na škofa Tomaža Hrena. Kronika šentpeterske župe, spisana po raznih virih v novejši dobi, veli, da je Hren po dolgem prestanku znovič vvel procesijo presv. Rešnjega Telesa. Vodil jo je baje preko brvi, ki je držala črez Ljubljanico tam, kjer je sedaj šentpeterski most. Spremljali so škofa, nesočega Najsvetejše, kovači, ki so bili zvesti ostali sv. katoliški veri. Oni so se hrabro po robu postavili krivovercem, ki so onostran brvi navalili na Hrena, ter jih v beg zapodili V spomin na to zmago je baje postavljen kameniti križ Ljubljanski kovači so se potem vsako leto o Telovem vdeleževali procesije pri sv. Petru. Kovaški mojstri so prihajali s svojimi pomočniki k prvemu duhovnemu opravilu, spremljali so duhovnika pred oltar s plamenicami in s svečami, po povzdigovanju so šli krog oltarja k darovanju. Pri sprevodu so nosili pomočniki nebo, mojstri pa so svetili s plamenicami. Kovaško bandero s sliko sv. Eligija nosijo kovaški pomočniki še dandanašnji pri šentpeterski procesiji. —

Napad protestantov, zmago katoliških kovačev in vdeležbo poslednjih pri omenjenem sprevodu opisuje isto tako, kakor šentpeterska kronika, H. Costa v »Reiseerinnerungen« meneč, da je v spomin na to zmago postavljen Hrenov križ, kakor trdi ustno izročilo.

Inačico te pripovedi, ki sta jo za Costo povzela P. pl. Radics in I. Vrhovec, nahajamo v nekem stiškem rokopisu, kateremu je pisatelj najbrže znani izdajatelj zemljevida Kranjske dežele (1744) Janez Dizma Florijančič. On poroča, da je škof Hren, katerega proslavlja kot drugega Gregorija VII., pozval svoje podložnike tlačane tjakaj, kjer je izprva stalo znamenje, da bi mu bili na pomoči, kadar bo izganjal protestante iz Ljubljane. Ti pa so o pravem času odšli, ne da bi jim bilo treba sile delati. Zato je postavil Hren na tem kraju podobo žalostne Matere božje, kateri je bil izročil mesto v varstvo. Ta kip je stal nekaj korakov v stran od sedanjega spominikovega stajališča ter je bil drugačen, kakor je dandanašnji.

Napad na škofa Hrena ni zgodovinski dokazan. Procesije presv. Rešnjega Telesa ni bilo treba znovič vvajati Hrenu, ker nikdar ni bila odpravljena v Ljubljani V tem se moti Dolničar,[1] ki k l. 1611. omenja, da so tedaj zopet vveli tu procesijo o Telovem. Obhajali so jo že prej jako slovesno. Jezuvitski sodobni kronist poroča, da se je vršila l. 1600. s tako svečanostjo, da so se krivoverci in katoličani čudili. Ko je nosil škof po mestnih ulicah in trgih Najsvetejše, so se zdržali krivoverci psovk ter pridno opazovali vso svečanost. Katoličani so spremljali presv. Telo, bolniki so gledali skozi okna, hvaleči Boga. Slišale so se besede: Štirideset let že ni bilo tolike svečanosti na ta dan; kajti zaradi brezbožne drznosti krivovercev je tako opešala Telovska procesija, da se je noben odličnjak ni upal vdeležiti ter spremljati pod podobami navzočnega Boga, dasi so duhovniki, oblečeni po duhovsko, vsako leto izšli s procesijo (»licet clerus accinctis sacris quotannis prodiret«). Hren je torej le z večjo slovesnostjo jel praznovati omenjeni sprevod. Navala protestantov na škofa o Telovem ne omenja noben pisatelj 17. stoletja, ne omenja ga niti Hren v svojih dnevnikih. Verjetnejša je stiška vest, da se škof ni čutil dovolj varnega sredi poluteranjene Ljubljane, ter je zato namignil svojim tlačanom, naj bodo pripravljeni, če bi se zvršil kak napad na procesijo. Ljubljanske kovače opeva J. Cigler po narodni pripovedki ne kot zmagovalce protestantov, nego kot junake v boju zoper Turke, katere so baje z gorečim železom odgnali, ko so se lotili cerkve sv. Petra hoté jo požgati, odtod izvira po tej verziji njihova vdeležba pri šentpeterski procesiji.

---

[1]) 1611. Solemnitas festi Theophorici ob hæreticorum irreptam pravitatem aliquot annis interrupta, omni triumphali decore, ac festivitate, denuo celebrari cœpta. Joann. Greg. Thalberg, Epitome Chronol. 66.

Po vsem sodeč menim, da Hrenov spominik ni znak kake posamične fiziške zmage katoličanov nad krivoverci, nego je spominik splošnega zmagoslavja katoliškega pravoverstva nad protestantstvom, postavljen ob Hrenovi škofovski 25letnici.[2]) Na njem je dvakrat zabeležena letnica 1622. Tedaj je bila borba z novoverci popolnoma dovršena. Čujmo, kaj poroča škof Hren v svojem dnevniku o tem letu! Poleg potresa, ki je vznemiril Ljubljano in ž njo mnoge druge pokrajine o prazniku vnebohoda dne 5. maja 1622(Terræ motus magnus et tremendus, circa meridiem, in die ascensionis Domini, quæ fuit 5. maji 1622, ſpatia terrarum peruaſit latiſſime), omenja dveh slovesnostij, ki pričata, da je bila Ljubljana znovič do cela katoliška. Prvi slavnostni dogodek je procesija presv. Rešnjega Telesa, ki se je do tedaj v nedeljo v osmini Telovega obhajala z jako neznatno svečanostjo po pokopališču krog stolnice sv. Nikolaja, to leto pa se je s škofovim dovoljenjem vršila iz šentjakobske cerkve po gorenjem delu mesta. Prva postaja je bila pod lipo na starem trgu pri vodnjaku nasproti stiškega opata domu (ad Tiliam Fontis, ê regione Domini Abbatis Sithicen.); druga je bila tam, kjer se pride z Grada doli (menda blizu sedanje cerkve sv. Florijana), nasproti bihaškim ali hrvaškim vratom [3]) pred hišo zlatarskega mojstra Saksa, kl je bil poprej najhujši krivoverec, potem pa je postal najboljši in najpobožnejši katoličan (secunda ad Plateam latiorem deſcensus ab Arce, quae Currulis dicitur, uersus Portam Wihizhianam ſive Croaticam ante Magistri Nicolaj Aurifabri Saxonis olim haeretici peſsimi, nunc optimi Catholici ac deuotiſsimi aedes); tretja v Rožnih ulicah pri semenišču, pa je bilo pretesno tamkaj, kakor toži Hren, meneč, da bi drugo leto rajši krenili v Hrenove ulice, ali pa kam drugam, kjer bo ugodnejši in širši prostor (Tertia in Viculo Rosarum ad Domum Seminariſtarum [: sed incommoda ualde, anno altero ad Vicum Naſturtiorum, vulgô dicto Khreengaßen,[4]) vel ubi magis fauebit commoditas: diuertere oportebit, utpote latiorem ac commodiorem :]) in četrta pred jezuvitskim kolegijem. Pri postajah so odpeli začetke vseh štirih evangelijev ter izvršili navadne obrede. Za ozaljšavo in zlasti za razne znake starega in novega zakona so poskrbeli oo. jezuviti. Škof sam je opravil slovesno sv. mašo v njihovi cerkvi ter nosil Najsvetejše pod nebesom. Ljubljančani so se jako čudili tej slovesnosti, radovali se ter vnemali k pobožnosti.

Druga znamenita slavnost l. 1622. je bilo praznovanje posvetničenja sv. Izidorja, sv. Ignacija Lojolana, sv. Frančiška Ksaverijana, sv.

[2]) Hren je bil imenovan za škofa ljubljanskega dne 18. oktobra 1597.

[3]) To so karlovška mestna vrata, katerim so ljudje rekali »pisana« vrata.

[4]) Hrenove ulice torej niso prejele imena po škofu Hrenu, nego naravnost od hrena, kakor kaže naziv »Vicus Naſturtiorum«.

Terezije in sv. Filipa Nerija, ki se je vršilo osem dnij, začenši s 5. dnem meseca junija. Sv. Ignaciju na slavo so postavili dva slavoloka: jednega na trgu, jednega pri črevljarskem mostu, kjer je šla procesija. Škof sam je otvoril svečanost s slovenskim govorom in s pontifikalno mašo. S tema slavnostima je škof Hren zmagovito končal boj proti novovercem. Ni čuda torej, da nosi njegov spominik letnico 1622.

Stal je spominik ob brvi, katero je vzdrževala škofija zaradi svojih posestev ležečih na levem bregu Ljubljanice. To brv so odstranili l. 1776. ter jo nadomestili z mostom L. 1828. so podrli Hrenov spominik. Njegove ostanke so hranili pri Korenovih na Poljanski cesti štev. 26 kot dragocen zaklad. Jeseni l. 1842. so znovič postavili Hrenovo znamenje. Največ sta si prizadejala zato šentpeterski župnik Matej Svetličič in ljubljanski župan Hradecky. Slovesno se je odkril spominik na velikonočni ponedeljek dne 17. aprila 1843. Ta praznik je bila pri drugem duhovnem opravilu v šentpeterski cerkvi slavnosti primerna propoved. Potem je šla procesija k spominiku. Ko ga je bil župnik Svetličič blagoslovil, se je zopet vrnil sprevod v cerkev. Slovesnosti se je vdeležil mestni župan in mnogo gospode. Spominik je postavil kamenarski mojster Ignacij Toman ter računil za razna dela 70 gld. konv. den. Vseh troškov je bilo 161 gld. 10 kr. Knezoškof Wolf je podaril za obnovljenje Hrenovega znamenja 50 gld. Neža Vidic (Korenova Neža) je dala dvojni zlatnik. Nekaj so zložili mestni duhovniki; kar je zmanjkalo, je pa dodal šentpeterski župnik Svetličič.

Hišo, stoječo tik Hrenovega spomenika, ki je bila nekdaj Slovševa last, so podrli te dni. Pa vender ne bo o tej priliki ž njo vred odpravljen jeden izmed redkih naših zgodovinskih spominikov, slaveč škofa Ljubljančana, kakoršna usoda baje da čaka znamenje presv. Trojice na Ajdovščini (na križišču Dunajske in Marije Terezije ceste.) — Vira: Hrenov dnevnik v ljubljanskem škofijskem arhivu in kronika šentpeterske župe. — Pomožne knjige: Thalberg Epitome Chronologica; J. Cigler, »Ljubljanski kovači« v Novicah 1844, 37; Costa, Reiseerinnerungen, 10; A. Jellouschek, Die Lapidar-Denkmäler in Laibach v Mittheil. d. h. V. 1850, 14; A. Dimitz, Beiträge zur Reformationsgeschichte in Krain. II. Aus den Annalen der Jesuiten in Laibach (1596—1691) v Jahrbuch des Protestantismus 1885, 112; P. pl. Radics, Tomaž Chrön v Letopisu Mat. slov., 1878, III. 28; istega pisatelja: Thomas Chrön, Fürstbischof von Laibach (geb. 1560, † 1630) v Argo, III.; J. Vrhovec, D. W. L. Hptst. Laibach, 179; istega pisatelja razprava: Odklej stoje ljubljanski mostovi? v Lj. Zvonu, 1895, 373.

J. Vrhovnik.

Slike v ljubljanski frančiškanski cerkvi. Med drugimi ljubljanskimi cerkvami je bila po potresu prav občutljivo zadeta tudi krasna frančiškanska cerkev. Posebno so trpele ondotne freske našega domačega

umetnika Langus-a. Poudarjalo se je od mnogih strokovnjakov cerkvene umetnosti, da jih bode treba pri popravi cerkve nadomestiti z drugimi slikami in v to v popolno drugačnem konceptu in obliki. Res bi bilo škoda, popolnoma uničiti tako izborno koncepiran in z malimi izjemami dovršen umotvor, kakor je ravno ta Langusova slikarija. Odločili so se za popravo, katero je dovršil gospod Kastner. Ni naš namen, danes to popravo kritično presojati, lahko pa opomnimo, da dela čast gospodu Kastnerju, kakor tudi pokojnemu Langusu. Zabeležimo pa naj tu napis Langusov ob straneh orgelj.

Napis na moški strani se glasi:

»*Durch die unermüdete | Sorgfalt der Kirchen- | vorstehung, mit Hilfe | und der Beiträge fromer | Wohlthäter habe ich zwei | Seiten Kapellen im Jahre | 1845 die übrigen Seiten | Kapellen, das Presbyterium | und das Kirchenschiff vom | Jahre 1848 bis 1855 | ausgemalt — Matthäus | Langus v. Steinbüchel | in Oberkrain gebürtig.*

Na ženski strani se bere:

G: Fajmoſhter in Kljuz | karji ſo neutrudno | ſkerbeli, in miloſerzhni | Dobrotniki ſo | pomagali de ſim v, Letu | 1845. dve ſstranſke | Kapele od leta 1848 | do Leta 1855. pa zelo Zerkev | Smalal | Matthäus Langus.

M. S.

Prazgodovinske izkopine. Zadnji meseci so bili zelo neugodni kopanju, ker je skoraj vedno deževalo. J. Pečnik je nadaljeval kopanje v Brezju in kopal na novo pri Beli Cerkvi ter v Loki pri Črnomlju. Nad Belo Cerkvijo se vzdiga Vinivrh, na katerem je bilo jedno največjih gradišč na Kranjskem. Na njegovem jugozahodnem obronku se nahaja velikansko grobišče po streláški in oreški hosti, pri Mladevinah, Gradenju, Družinski Vasi in pri Kocjanarju (Kopincu). Na poslednjem kraju je grič le 150 korakov dolg in 50 korakov širok, a ima čez štirideset gomil, od katerih je bilo 11 že poprej izkopanih. Najdbe iz njih so znane pod imenom »šmarjetske izkopine«. Pri Družinski Vasi je več s kamni obloženih in s ploščami pokritih grobov, na katerih so gomile nasute. To se redko nahaja po Kranjskem. Mrliči so sežgani in imajo lepe posode pri sebi; jedna je bila celo iz Velike Grške. — V Loki je našel g. Pečnik nove vrste zapestnice, ki so zarezane in imajo na obeh robih bunkice. Sulice so majhne, bodala lepa, ali zemlja je vse razjedla. Tudi noži niso podobni dosedaj na Kranjskem najdenim nožem. Med posodami je bila tudi jedna velikogrška s posebno velikim ročem in tipko na njem. Posode so lepe, ali le tri so bile cele. — Pri Šmariji je našel g. Pečnik koncem avgusta ob poti v Podgorico dva rimska groba. Prvi je bil le 30 *cm* globok in je imel poleg mnogo črepinj tudi svetilko s pečatom VETTI. Drugi je bil komaj 4 *cm* pod zemljo, prav sredi pešpota, vendar je imel dobro ohranjeno svetilko s pečatom AGGILIS.

— Najvažnejša najdba t. l. pa je rimski bronasti vrč iz Valične Vasi, 27 *cm* visok, 53·5 *cm* obsežen. Roč ima lepo okrašen z vzbočenimi podobami, med katerimi se prav dobro pozna znani prizor satira s hermafroditom. Ta vrč se je našel na vrhu med slabo zidanimi razvalinami. Na istem prostoru se dobé tudi starine iz latenske dobe. *S. R.*

Imenoslovni pábirki.

Žale.

K najzanimivejšim in najstaršim krajevnim imenom moramo prištevati naše slovenske Žale, Žalec in podobna od istega korena izpeljana nazivanja. Od korena »Žal« imamo poleg druzih še ta-le slovenska imena: Štajarski Žalec je gotovo vsakemu znan. Žale se zovejo polje pri trgu Jesenice na Gorenjskem. Žale Zgornje in Spodnje blizu Kamnika (nem. Ober- und Untersallenberg). Žaljna pri Višnji Gori. Žalovce (n. Schallowitz) na Dolenjskem (v novomeškem okraju, bl. Sv. Marjete); najbrže spadajo sem tudi bledske Želeče (nem. Schalkendorf).

Da so krajevna imena te vrste zelo stara, pričajo nam kraji po deželah drugih slovanskih narodov, ki se slično imenujejo. Zelo zanimivo pa je vrh tega to, da se v krajih s tem imenom često nahajajo prazgodovinski ostanki, grobišča in sploh stvarí, ki kažejo na davno minulost. Na Češkem imamo kraj Žalov (dolnji in zgornji) blizu Bele Gore v smichovskem okraju. Znamenit je ta kraj po mnogobrojnih svojih prazgodovinskih izkopaninah. Žaly, Žály se zove tudi naselje v okraju Jelimnice, leži na višini, raz katero uživa popotnik krasen razgled prav do Prage; zato ta kraj radi obiskujejo turisti. Jeli se tudi tu nahajajo kaka grobišča, ne vem povedati, gotovo pa je zanimivo, da se kraj po nemško imenuje »Heidelberg«. Kakor so na Češkem za arhaeologa znameniti kraji Žalov, Žalany, Želenic (Prim. Památky archaeologické a mistopisné XI i. t. d.), tako imamo na Moravi kraje, na katerih so izkopali vže več ali manj za prazgodovino važnih predmetov, s podobnimi imeni istega debla, kakor: Želkov, Želanov, Žalkovice, Želatovice, Želčice, Želetava, Želč, Želov, Želichovice, Želechov, Žalhostice i. t. d. (Prim. še: Časopis vlasteneckého muzejního spolku olomuckého, letnik XI, str. 32, 67 — in češ. želky (= žare, pepelnice). Tudi v Kujaviji (provincija na Vesli, Brahi, Netzi) je polno grobišč iz prastarih dob, katere narod navadno imenuje Žale. (Prim. Maksymilian Borucki, Ziemia Kujawska. Włocłowek (časop.) za l. 1884). — Tudi slovenski arheolog išči pri Žalah prastarin.

Za starodavno to nazivanje govori tudi ime samo. V Marjanskem evangeliju, staroslovenskem spominiku glagolskega pisma, beremo pri

Matevžu v 8. poglavju in v 28. vrsti: »sъrětete i dъva běsъna otъ žalii ishodęšta ljutě dželo«. — »Otъ žalij« čitamo še jedenkrat v poznejšem Hvaljevem evangeliju — drugače pa imamo v vseh staroslovenskih spominikih v pomenu monumentum, sepulcrum i. t. d. le besedo grobъ, grobištь ali tudi grebištь ali tudi grebištь in tudi v Marjanskem evangeliju na drugih mestih samo grobъ.

Slovo žalь in tudi žalьnikъ živi še v severni ruščini in znači po Dalju: gomilo, pokopališče. Miklošič navaja i v staroslovenskem i v etimologičnem slovarju besedo »Žalь« dvakrat v dveh pomenih: breg (ripa), in grob (sepulcrum). V etimologičnem slovarju pravi: »In Litauen am ufer des Chronus kommen gräber mit verbrannten leichen vor, die von der bevölkerung ebenso wie auch die heutigen gräber »Žale« genannt werden«. (Mittheilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien 14, 206.). Poleg besede Žalьnikъ m., tumulus, coemeterium, navaja Miklošič v starosl. slovarju iz hrvaščine, oziroma iz dobrovniških pesnikov: Žal, Žalo, (glarea ripa), Žalić, Žalanin, Žalan, kar se vjema z ital. ghialo in z alban. zaal, poleg grš. γιαλός tudi γἰαλος. — No pa beseda je bolj razširjena, nego si je kateri mislil, Miklošič loči celo radi različnih pomenov žalь na dva korena. Koren naše besede je docela identičen s korenom žel (lugere), s korenom žer (radi l in r primeri krik in klik), glühen, Schmerz empfinden, leiden; vse besede, izpeljane iz teh korenov, spadajo v jedno skupino z nekaterimi drugimi, katere navaja Miklošič po zmoti pod kor. ženlo. Sem spadajo tudi nekatere besede, kojih Miklošič ne omenja, kakor so: polj. Żerzawie, pruina; kašub. Żalec, Kohlenglühen; moker les ne gori, temveč żáli sę, od tod żal' (Brand), żalnik (Brand, Brandgrab) i. t. d.

Beseda je znana v različnih pomenih (prim. naše: žalosten, žaliti) vsem Slovanom, reči pa moremo tudi, da je bila v pomenu »grob« nekdaj bolj razširjena. Sedaj imamo le ostanke, ki so pa ravno radi tega toliko važnejši i za slovničarja i za zgodovinarja.

Če primerjamo naše slovanske besede: žalo, žalь, žaliti, žalьnikъ i. t. d. z istokorenskimi drugih indoevropskih jezikov, tedaj moremo tu imenovati litav. geliù, gélti, stechen, schmerzen; gelà f., Schmerz; Giltinė, die Todesgöttin (prim. Fick, Wrtb. str. 404); gr. βέλος, βελόνη (igla), δόλων; latin. dolor, dolet; nem. Qual, quälen i. t. d. Prvotna indevr. oblika bi bila: gelo — v pomenu bosti, mučiti (g je tu velarni soglasnik = slovanski ž).

Ivan Kunšič.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.

IZVESTJA
muzejskega društva za Kranjsko.

Uredil

Anton Koblar,

društveni tajnik.

5178 U
1897

Izdalo in založilo »Muzejsko društvo za Kranjsko«.

Letnik VII.

V Ljubljani 1897.

Natisnil A. Klein & Comp.

KAZALO.

Razprave.

Stran

Baron Žiga Josip Novak. *Fr. Komatar* 1
Potresi na Kranjskem in Goriškem l. 1896. *Ferdinand Seidl* . 9
Regesti in drobtinice iz grajskega arhiva v Smledniku. *Vl. Levec* 28
Gorski zakon in gorske pravde. *I. Vrhovec* . . 37, 69, 101, 145
Paberki iz admontskega arhiva. *Fr. Šmid* 42
Fara Šmartin pred Kranjem v 17 stoletju. *Fr. Pokorn* . . 50
Donesek k zgodovini Opatije. *A. Koblar* 60
Beležke o nekaterih cerkvah v kočevskem dekanatu. *V. Steska* 77
Loško gospostvo l. 1630. *Dr. Fr. Kos* . . . 80, 123, 159, 185
Iz domače zgodovine. (Doba od 843—867) *Dr. Fr. Kos* 110, 133, 165
Črtice o nekdanjih slovenskih naselbinah v Gorenji Avstriji. — *Milan Pajk* 152, 177

Mali zapiski.

Uradna slovenščina iz l. 1811. 34
Rokopisna bolniška knjižica. *Janko Barlè* 35
Rimsko grobišče pri Medvodah 36
Slovenska prisega iz l. 1700. *Vl. Levec* 65
Nova knjiga o Slovanih. *I. Kunšič* 66
Nova knjiga o Slovencih. *K.* 68
Imenoslovni paberki. *Ivan Kunšič* 97
Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolica. *—r.* . . . 130
Važna češka knjiga. *I. K* 131
Očenaš za Francoze *Ivan Kunšič* 131
Ein Paar Kapellen bei Bischoflaak in Krain *Vl. Levec* . . 162
Rabuka v Ljubljani l 1645. *V. Steska* 162
Šilertabor. *S R.* 204
Stroški za bulo, s katero je bil Sigismund Lamberger imenovan za ljubljanskega škofa. *Dr. Fr. Kos* 205

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VII. 1897. Sešitek 1.

Baron Žiga Josip Novak.

Spisal **Fr. Komatar.**

Peter Glavar, župnik v Komendi, je odstopil zadnjega dne aprila 1765. l. komendsko grajščino pri Kamniku Frančišku Josipu Novaku, ki se je poročil 2. julija istega leta s Terezijo Rožanec. V matičnih knjigah komendske župnije so navedeni sledeči otroci Josipa Novaka: Marija Ana Rozalija (roj. 14. avg. 1766. l.), Frančišek (roj. 2. apr. 1769. l.), Ivana (roj. 16. marca 1770. l.), Josip Žiga (roj. 12. marca 1771. l., umrl 1. julija 1773. l.), Žiga Josip (roj. 16. marca 1772. l., krstil ga je kapelan Malič, boter je bil Matej Petrman po namestniku župniku Marku Mareinku, botra je bila pl. Genovefa de Schildenfeld po namestnici Doroteji Rožanec), Marija Terezija (roj. 27. junija 1773. l., umrla 16. jul. 1774. l.), Leopoldina Jožefa (roj. 1774. l.), Frančiška Antonija (roj. 1776. l.) in Ana Marija (roj. 8. julija 1777. l.) [1]) Do 1777. l. je sled o Novakovi rodbini v Komendi. Novak je pohajal šole v Ljubljani.

Dné 15. januvarja 1790. l. unovačili so Novaka k 26. peš-polku [2]) in ga takoj poslali na bojno polje k njegovi stotniji, kjer se je udeležil jurišanja trdnjave Czettin. Po končani turški vojski je popustil vojaštvo (dné 15. aprila 1791. l.) in vstopil v državno službo za praktikanta pri novomeškem okrajnem glavarstvu. Toda vročekrvnemu Novaku ni ugajalo jednako-

[1]) Naslednje zapiske o Novakovi rodbini mi je poslal g. Mejač, na čemer ga zahvaljujem.

[2]) Tedanji lastnik je bil fcm. Rikard grof D'Alton 1786— 1790. l.

merno in suhoparno uradniško življenje, razven tega je bilo naslednje leto začetek dolgotrajnih francoskih vojsk. Povrnil se je torej z vso mladeniško navdušenostjo v vrste hrabre avstrijske armade. Prideljen je bil kot kadet 20. pešpolku [3]) dné 21. januvarja 1793. l.

V vojski s francosko republiko bojeval se je 21. oktobra 1793. l. v bitki pri Marehiennes-u, 24. oktobra pri obleganju trdnjave Orchies in 30. oktobra pri osvojitvi Marehiennes-a. Dné 11. junija 1794. l. postal je zastavonosec. Isto leto se je udeležil s svojim polkom bitke pri Sprimontu. Meseca januvarja 1795. l. je branil okope pri Waalu in v bitki pri Handschuhsheimu se je jako hrabro boril pri napadu na to vas. 18. oktobra istega leta se je udeležil napada in osvojitve utrjenega tabora Francozov pri Mannheimu. 17. septembra 1796. l. je bil navzoč pri napadu in osvojitvi mesta Kempten-a, 20. septembra je bil v bitki pri Issny-ju in nato pri obleganju Kehla. 22. marca 1797. l. je postal poročnik. Isto leto, 20 aprila, so prekoračili Francozi Reno pri Kehlu, 20. pešpolk je branil tostranske okope in tukaj se je med drugimi odlikoval tudi Novak.

V vojskinem letu 1799. se omenja Novak dostikrat med pohvaljenci, tako 24. maja pri napadu na Graubündten, kjer je vjel majhen oddelek, 300 Francozov, ki so bili razpršeni iz Luciensteiga, 24. maja je podpiral v bitki pri Frauenfeldu s svojo stotnijo napadeno prednjo stražo. 20. pešpolk je zgubil pri tej priliki zelo dosti vojakov. 4. junija se je udeležil glavnega napada na sovražno pozicijo pri Zürichu. Tudi v vojski 1800. l. se je odlikoval v mnogih bitkah in praskah na Bavarskem. Že 7. marca istega leta je avanzoval in postal nadporočnik. Boril se je dne 11. julija pri Füssenu in 3. decembra pri Hohenlindi, kjer se je nahajal v četrti ali levi stranski četi podmaršala grofa Janeza Žige Rieschа.

---

[3]) Tedanji imetelj polka je bil fcm. Frančišek Vencelj Kaunitz-Rietberg 1785—1825. l.

Dné 10. januvarja 1805. l. so imenovali Novaka stotnikom pri 26. pešpolku.[4]) Skoro so se začele homatije, ki so provzročile tretjo zavezno vojsko. Avstrijci so se nadejali, da bo prišel Napoleon po tedanji svoji navadi preko Italije, zato so mu nasproti poslali najboljšega poveljnika, nadvojvodo Karola, z veliko vojno. General Mack je moral z manjšo vojno čuvati nemško mejo. Znano je, kako sramotno se je moral udati »bedasti« Mack in izročiti Francozom trdnjavo Ulm, vse orožje in druge bojne priprave. Dné 25. oktobra je zvedel nadvojvoda Karol o dogodkih pri Ulmu in je takoj spoznal, da mora Italijo zapustiti. Vse je že pripravil za odhod v Avstrijo, ko ga vnovič, 29. oktobra, napade Massena, glavni poveljnik francoske vojne. Kot pravi poveljnik si je izbral nadvojvoda pozicijo pri Caldieru za bojišče. Na levi strani ga je varovalo močvirje, ostala pokrajina se je vzdigovala polagoma in je bila prerezana od juga proti severu z dolinicami, ki so bile zavarovane z nasipi in okopi. Na višinah Stra, Caldiero in Colognola so sezidali Avstrijci redute in baterije, razven tega so utrdili raztresene vasi in se tako dobro zavarovali proti vsakemu sovražnemu napadu. Nadvojvoda Karol je imel v začetku septembra 60.000 mož, ki so pa bili v zelo žalostnem stanju, ker jim je nedostajalo skoro vsega. Dné 26. septembra je moral odposlati 20.000 mož na Nemško. Vojna je bila razdeljena v štiri čete; v prvi pod poveljstvom podmaršala barona Simbschena se je nahajal tudi 26. pešpolk, pri katerem je služil stotnik Novak. Ta slovenski junak je pokazal v kritičnem trenotku, kaj premoreta odločnost in hrabrost. Simbschenova četa je napadla francosko divizijo Molitor; pri tem napadu se je odlikoval posebno 26. pešpolk in stotnik Novak, nadvojvoda Karol ga je pohvalil v svoji relaciji bitke pri Caldieru[5])

[4]) Tačasni polkov lastnik je bil fcm. knez Ludovik Hohenlohe-Bartenstein od 1803. do 1814. l.

[5]) »Hauptmann Nowak dieses Regiments zeichnete sich dabey (pri prepoditvi sovražnika iz okopov) vorzüglich aus, da er sich aus eigenem Antrieb mit seiner Compagnie mit gefälltem Bajonet auf den Feind stürzte und auf diese Art den Laufgraben wieder eroberte«. Olmütz, 28./11. 1805. C. in kr. voj. arh. 1805, 12, 25 a, H. K. R. Dl.

in obćni zbor reda Marije Terezije mu je podelil v LXXI. promociji dné 2. aprila 1806. l. viteški križec tega visokega odlikovanja. Kako hrabro in razumno se je vedel Novak v bitki pri Caldieru, razvidimo iz naslednjega spričevala: [6])

Zeugniss.

Wir Endesgefertigte bestättigen kraft gegenwartigen Zeugniss, dass der Fürst Hohenlohe Bartenstein Linien Inft: Regimts Herr Hauptmann Joseph Novak, welcher in der feindlichen Affaire am 30ten dieses Monaths mit seiner Compagnie an einem Diffilee detaggirt, während dem der Feind mit Grenadiers und Fusiliers auf die Flesch und den Laufgraben bey Nr. 10 den Sturm anlegte und bereits schon das Parapet bestieg, aus eigenen Antrieb alla tete seiner Compagnie den Feind mit dem Bajonet im Rucken fiel, hiebey den feindlichen Bateulons Chef nebst mehreren feindlichen Soldaten niedergestossen, dem Feind in der Flucht durch das starke Gewehrfeuer einen grossen Schaden zufügte und durch dieses Benehmen das Vorhaben des Feindes gänzlich vereitelte und so hin die in der Flesch und den Laufgraben gestandene linke Flügel Division des 1ten Batteullons dieses Regiments gerettet wurde.

Sig. Feldlager bey Colognola am 31ten 8ber 1805.

L. S. ***Grobua*** *m. p., Oberlieutnaut, als Zeuge.*
L. S. ***Grell*** *m. p., Hptmann.* L. S. ***Kratochwill*** *m. p., Obl.*
L. S. ***Egloffstein*** *m. p., Fähnrich.* L. S. ***Qualfinger*** *m. p., Fähnrich.*
L. S. ***Max Graf d' Orsay*** *m. p., Lieut., als Zeuge.*
L. S. ***Laugen*** *m. p., Lieut.*
Zuvraned *Feldwäbl m. p.* ***Anton Wagner*** *m. p., Corp.*
Franz Jos. Mayer *m. p., Gftr.* ***Johannes Abele*** *Gemeiner, m. p.*
Alexandre Fromager *m. p., Feldw.* ***Ludwig d' Foque***[7]) *m. p., Feldwebl*

[6]) Arhiv reda Mar. Ter. 1805, F. IV., N. 51/1. V tem arhivu se nahaja tudi Novakova lastnoročno pisana prošnja za podelitev reda (ddto. Budapešta, 28. januvarja 1806. l.). Prošnja obsega ob jednem tudi »Species facti«.

[7]) Vsi podpisani častniki in prostaki so služili pri 26. pešpolku.

Massena je hotel nato z vso močjo prodreti središče. Avstrijci so se morali nekoliko umakniti. Na bojišču je bilo že precej temno, topovi so pa še vedno gromeli. Knez Hohenlohe-Bartenstein je pripeljal svojo grenadirsko brigado z godbo na čelu, nadvojvoda Maksimilijan je zbral razpršene batalijone in napadel sovražnika. Slednjič se je moral sovražnik umakniti, ker je bilo potolčeno tudi njegovo levo krilo.

Nadvojvoda Karol je imenoval Novaka »zaradi izredne hrabrosti« v tej bitki četrtim majorjem v 37. pešpolku[8]) (vojno povelje, ddto. glavni tabor Körmend 7. decembra 1805. l.[9]) in generalsko povelje, ddto. glavni stan Hollitsch 23. decembra 1805. l.[10]), čeprav je bil najmlajši svoje šarže. Dné 10. novembra 1808. l. so prestavili Novaka k brodskemu graničarskemu pešpolku št. 7.

Cesar Franc I. nikakor ni mogel pozabiti velikega ponižanja in mnogih zgub, ki mu jih je prizadejal Napoleon v požunskem miru. Poveljstvo vojne je poveril svojemu bratu, nadvojvodi Karolu, ki se je pridno lotil dela, v kratkem času preustrojil vojno, ustanovil deželno brambo in trojno rezervo. Dné 9. aprila 1809. l. so prekoračili Avstrijci bavarsko mejo, toda bili so preveč raztreseni, zato je bistroumni Napoleon takoj spoznal to napako ter je hitro udaril z večjo močjo sedaj tu, sedaj tam in premagal večinoma redno nasprotnike. Dva batalijona brodskega polka sta bila prideljena v začetku vojske petemu armadnemu voju. Poveljnik drugega batalijona je bil major Novak. V bitki pri Rohru in Siegburgu dné 20. aprila je bil Novak nevarno ranjen; Francozi so namreč popolnoma razkropili brodski batalijon in veliko častnikov in mož ujeli in ranili pri umikanju v noči med 20. in 21. aprilom.[11]) Brodska batalijona sta bila po bitki pri Eckmühlu prideljena VI. voju in sta se udeležila bojev pri Neumarktu,

[8]) Tačasni lastnik je bil podmaršal baron Frančišek Auffenberg 1802—1807. l.

[9]) C. in kr. voj. arh. 1805, 12, 42½, F. A.; Dl.

[10]) C. in kr. voj. arh. 1805, 13, 33, F. A.; Dl.

[11]) C. in kr. voj. arh. 1809, 4, 9; H. K. R.; 5. A. C.

Wagramu in nadaljnih, v katerih se je tudi Novak odlikoval. 20. julija 1812. l. so imenovali Novaka podpolkovnikom.

V usodnem 1813. letu, ko se je Evropa otresla Napoleonovega jarma, je bil Novak poveljnik prvega brodskega batalijona,[12]) ki se je nahajal v prvi lahki diviziji podmaršala kneza Morica Liechtensteina, v brigadi generala barona Scheitherja. Brigada Scheither je obsegala 7 lovskih batalijonov, brodski batalijon, chevauxlegers in dve konjiški bateriji.[13]) Po nesrečni bitki pri Draždanih, dné 26. in 27. avgusta, se je umaknila Liechtensteinova divizija dné 28. avgusta od Plauen-a do Wendisch-Karschdorfa. Isti dan je zapovedal namreč podmaršal knez Moric Liechtenstein, ki je še ostal pri Plauenu, generalu grofu Ignaciju Hardeggu, da prevzame poveljništvo prednje čete. Poslal mu je zaradi tega izdatno pomoč, namreč 6 batalijonov pruske pehote, 8 eškadronov ulancev in nekoliko baterij; tudi major Novak je bil prideljen s svojimi Brodci tej četi. · General Hardegg, izvrsten poveljnik, je vse jako dobro uredil in porabil vsako ugodno pozicijo, da mu ni mogel priti do živega dosti močnejši sovražnik. Še-le ko so nasprotniki obkolili levo krilo, se je umaknil v najlepšem redu do Wendisch-Karschdorfa. V relaciji hvali grof Hardegg posebno razumno vodstvo majorja Novaka.[14]) Nato napade več sovražnih brigad z vso močjo gozd na levi strani Dippoldiswalda. Gozd je branil samo brodski batalijon pod hrabrim majorjem Novakom. Brodci so vstrajali dolgo časa, dasi so gosto padale kroglje iz pušk, nazadnje so se morali umakniti premoči; zguba je bila velika, kajti mrtvih in ranjenih je bilo 9 častnikov in več kakor 300 mož.[15])

Hrabro se je bojeval brodski batalijon pod poveljstvom majorja Novaka v svetovni bitki pri Lipskem dné 16., 18. in 19. oktobra. Prideljen je bil prvi lahki diviziji podmaršala

[12]) C. in kr. voj. arh. 1813, 6, 7; F. A.; Arm. in Böh.

[13]) C. in kr. voj. arh. 1813, 13, 2 (1); Journ. d. C. Liecht.

[14]) C. in kr. voj. arh. 1813, 13, 19 in 20. F. A. IV. C. Klenau, str. 17.

[15]) C. in kr. voj. arh. 1813, 13, 2 (16). Jour. d. Corps Liecht.

Liechtensteina, tretjemu voju fcm. in bana grofa Gyulaja. Vrhovni poveljnik Schwarzenberg je poslal imenovanemu voju povelje, da mora zasesti Lindenau in vzdržavati zvezo z glavno armado in vojno generala Blücherja. Ban je razdelil svoje vojščake v tri čete, prvi je zapovedoval podmaršal princ Hessen-Homburški, drugi ban sam in tretji generalni major Čolić. Brodski batalijon je bil podrejen zadnjemu. General Čolić je osvojil po trdovratnem boju Klein-Zschochern. Tu so se posebno odlikovali Brodci pod poveljništvom majorja Novaka in, ko je bil on ranjen, stotnika Jelončića, in lovci pod polkovnikom Veiderjem. General Čolić je ukazal nato brodskemu batalijonu vas Plagewitz nasprotniku vzeti, toda to se ni posrečilo, ker je sovražnik vas zelo dobro zavaroval in zavrnil v velikih množicah vsak napad.[16]) Cesar je imenoval dné 8. novembra prvega majorja Novaka pri brodskem polku zaradi hrabrega obnašanja v bitki pri Lipskem podpolkovnikom. (Armadno povelje, glavni stan Frankfurt na Meni, dné 10. novembra 1813.[17])

Po bitki pri Lipskem so podili zavezniki Napoleona proti Renu. Brodski batalijon je bil v glavni prednji četi pod podmaršalom grofom Bubno; odlikoval se je posebno v bitki pri Kösenu dné 21. oktobra. Podmaršal grof Bubna je dobil povelje, da mora prodirati skozi Švico v južno Francosko; v brigadi Scheitherja je bil brodski batalijon pod Novakom. Cesar je imenoval dné 27. februvarja podpolkovnika Novaka pri brodskem polku zaradi posebnih zaslug polkovnikom in komandantom prvega seklarskega graničarskega pešpolka št. 14, namesto polkovnika Betzmana, ki je moral iti v pokoj zaradi starosti in bolehavosti (armadno povelje, glavni stan St. Cloud, dné 16. aprila 1814. l.) [18]). Novak se je udeležil nato z brodskim batalijonom obleganja trdnjave Besançon od 6. januvarja

[16]) C. in kr. voj. arh. 1813/1814, 13, 220, str. 33. Oper. Jour. d. III Arm. Abth. u. FZM. Grf. Gyulai.

[17]) C. in kr. voj. arh. 1813, 13, 22, str. 190. F. A. Corps-Klenau.

[18]) C. in kr. voj. arh. 1814, 13, 50, str. 354. Arm. Bef. Prot. der k. k. Hptarm.

do 30. aprila 1814. l. Od 14. januvarja do februvarja meseca je bil poveljnik čet, ki so blokirale okope sv. Andreja pri Salins-u,[19]) nato je bil imenovan mestnim poveljnikom v Stockachu.[20]) Diplomati so sklenili prvi pariški mir in Novak se je mogel odpočiti od dolgotrajnih vojskinih težav.

Novak je dobil 1815. l. armadni križ, katerega je ustanovil cesar Franc I. isto leto za vse vojake, ki so se udeležili vojskâ 1813. in 1814. l. To častno znamenje so kovali iz kovine osvojenih topov v obliki križa, obdanega z lavorjevim vencem. Na prednji strani je napis: Libertate Europae Asserta 1813, 1814; na zadnji: Grati Princeps et Patria Franciscus Imp. Aug. Znamenje je bilo za vse vojake brez razločka šarže jednako in so je nosili na rumenem, na obeh straneh črno prepreženem, svilnatem traku v gumbni zaponki. Dné 24. oktobra 1816. l. so pobaronili Novaka.[21])

Novak je bil visoke in krepke postave, vedno zdrav in je lahko prenašal vse vojskine težave. Govoril in pisal je dobro nemški in slovenski, nekoliko tudi češki, francoski in laški. Njegova poročila so jako lepo pisana, v zelo čistem zlogu. Zveden je bil tudi v matematiki, zgodovini in geografiji. Bil je trdnega in poštenega značaja in zelo živahnega temperamenta; govoril je z vsakim jako rad, vsi so ga ljubili in čislali, kot general pa je bil jako strog in je postopal mnogokrat zelo energično. V vojaških vedah je bil dobro izvežban, v službi priden in marljiv in je izvrstno vežbal vojake. Pri velikih vojaških vajah na Hrvaškem je zapovedoval vedno večjim oddelkom in pri znanih dogodkih v Bosni 1831. l. mejnemu kordonu. Predstojniki so vedno hvalili njegovo razumnost in delavnost. Vdeležil se je skoro vseh vojsk s francosko republiko in je bil trikrat ranjen. Bil je oženjen in oče treh otrok.

---

[19]) C. in kr. voj. arh. 1813, 13, 67. 2. A. C. Merweldt. Jour. d. Bloc. v. Bes.

[20]) C. in kr. voj. arh. 1314, 1, 725. Hpt. A. F. A.

[21]) Plemenitaški oddelek ministerstva za not. zad.

Dné 18. maja 1826. l. je avanzoval Novak generalnim majorjem in imenovali so ga brigadirjem v Gospiću. V vojaških šematizmih od 1819. l. do 1826. l. je napačno navedeno, da je bil Novak vitez malteškega reda. 1830. l. je bil imenovan brigadirjem v Karlovcu, 25. junija 1833. l. podmaršalom in divizijskim poveljnikom v Petrovaradinu. 1. marca 1836. l. so ga upokojili. Naselil se je v Ödenburgu, kjer je ostal do 1839. l.; v tem letu se je preselil na Dunaj in 1851. l. v Gradec, kjer je tudi umrl 15. februvarja 1860. l. Pokopali so ga v družinski rakvi na pokopališču sv. Lenarta.[22])

Potresi na Kranjskem in Goriškem leta 1896.

Spisal **Ferdinand Seidl.**

Muzejskemu društvu je določena po pravilih med drugim naloga: »pričeti in podpirati vednostne in sploh koristne preiskave, ki se tičejo domoznanstva Kranjske« (§ 2, *b*).

Pogibeln pojav podzemske prirodne sile je napotil društvo, da je zasnovalo v smislu te določbe v preteklem letu 1896. redno opazovanje in poročanje o bodočih potresih na Kranjskem.

Društvo se je s tem lotilo vredne naloge. Kajti kmalu potem, ko je bil storil odbor svoj (od pisatelja teh vrst sproženi) sklep, se je zvedelo, da namerava najodličnejša družba učenjakov naše države, cesarska akademija znanostij na Dunaju, urediti opazovanje istih prirodnih pojavov po vsej Avstriji.

Da bi si pridobilo sodelovanje v vseh krogih domačih razumnikov, je izdalo Muzejsko društvo primeren oklic in

[22]) Novakov življenjepis se nahaja v: Militär-Zeitung v. Dr. Hirtenfeld, 1860, Nr. 16 (dosti napak); Carinthia 1860, Nr. 5 (ponatis iz Militär-Zeitung); Österr. Militär Kalender f. d. Jahr 1861, v. Dr. Hirtenfeld (ponatis iz istega časopisa); Maria Ther. Orden u. s. Mitgl. v. Dr. Hirtenfeld, str. 788 (isto, kakor v časopisu); Wurzbach, Biogr. Lex. 20. Th. (sestavljeno po zgoraj imenovanih virih); Ljublj. Zvon 1887, št. 8 (prosta prestava po Hirtenfeldu).

navod za poročanje v slovenskih in nemških svojih »Izvestjih« in ga neudom še posebej razposlalo v mnogih odtiskih. Poziv in navod je na željo društva priobčil tudi »Popotnikov koledar za slovenske učitelje l. 1897«.

Nalogo, poročila sprejemati, zbirati in v »Izvestjih« prijavljati, je poveril odbor društva pisatelju teh vrst.

Potresni odbor ces. akademije znanosti, podpirajoč društvo, je odobril ta ukrep in mi je izročil v svojem imenu poverjeništvo za Kranjsko in Goriško.

Prva naloga mi je bila, pridobiti zadostno število poročevalcev. Zdelo se mi je potrebno, za početek zaželeti najmanj jednega poročevalca na vsakih 50 km^2 ozemlja.

Razposlal sem toraj nad 300 oklicev in pôl z vprašanji, katere bi ob potresih izpolnili poročevalci z odgovori. Tiskovine je preskrbela ces. akademija.

Računal sem zlasti na sodelovanje slavnega učiteljstva in prečastite duhovščine pa tudi zasebnikov.

Zglasilo se je do konca l. 1896. 126 poročevalcev v 117. krajih Kranjske in sosedne Goriške. Večinoma so gg. učitelji, ki so radovoljno naklonili svojo pomoč soglasni nameri Muzejskega društva in ces. akademije znanostij.

Vsem gospodom, ki so tako izjavili, da bodo drage volje služili domoznanstvu in vedi sploh s svojimi prispevki in hočejo pripomoči, da se bolje spozna tajinstvena prirodna sila, bodi tu javno izrečena zahvala in priznanje. Majhen je trud, ki si ga je vsakdo izmed njih naložil, a pričakovati smemo, da se bodo dosegli z združenimi močmi vredni uspehi.

Domačim časopisom smo jednake hvale dolžni. Radovoljno so priobčevali (vsaj v prvi polovici leta) njim došla poročila o zemeljskih potresih iz domovinskih krajev, in nadejati se smemo, da isto store tudi v bodočnosti.

Število in razdelitev poročevalcev v pojedinih okrajih Kranjske in Goriške, kaže nastopni pregled.

Dežela	Okraj	Število poročevalcev zaželenih	Število poročevalcev pridobljenih
Kranjsko	Črnomelj	11	3
	Kamnik	21	3
	Kočevje	23	12
	Kranj	21	5
	Krško	17	8
	Litija	13	5
	Ljubljana, mesto	1	8
	Ljubljana, okolica	18	9
	Logatec	24	13
	Novomesto (Rudolfovo)	19	6
	Postojina	18	9
	Radovljica	22	9
Goriško	Gorica, mesto	1	2
	Gorica, okolica	14	8
	Gradišče	13	9
	Sežana	9	5
	Tolmin	12	12
	Skupaj	257	126

Število do konca l. 1896. pridobljenih poročevalcev sicer še zelo zaostaja za želenim najmanjim, vendar dokazuje, da so se krepko odzvali razumniki novi znanstveni zasnovi, in vzbuja nado, da se doseže ugodnejše število v bližnji bodočnosti. Poglavitna zasluga, da se je dosegel tolik uspeh, gre ces. akademiji, ki je zasnovala na jako praktiški način zglaševanje opazovalcev in način poročevanja.

Zatorej je bilo možno že lani zasledovati delovanje podzemeljske moči. Precejšnje število gg. poročevalcev je takoj imelo priliko dejanski zvrševati sprejeti posel. Naznanila o potresih leta 1896. so pošiljali ti le gospodje:

Blejec Luka, učitelj v Trzinu,

Borštnik Ivan, nadučitelj, odlikovan s srebrn. zasl. križ. s krono, v Šmarji (Šmarje-Sap),

Bozja Jožef, nadučitelj v Blokah pri Rakeku,

Dermelj Karol, nadučitelj v Cerknici,
Fajdiga Ignacij, c. kr. profesor v Novèm Mestu,
Korošec Jožef, nadučitelj v Kropi,
Kosec Mihael, učitelj v Holmcu pri Mengšu,
Kragelj Andrej, c. kr. profesor v Gorici,
Levec Ivan, nadučitelj v Radečah pri Zid. Mostu.
Levstek Anton, (sedaj že pokojni) c. kr. učitelj v Idriji,
Lovšin Franc, nadučitelj v Vinici,
Malenšek Feliks, učitelj v Gor. Tuhinju,
Schulz Ferdinand, preparator v deželnem muzeju v Ljubljani,
Senekovič Andrej, c. kr. vel. gimn. ravnatelj, predsednik Muzejskega društva i. t. d. v Ljubljani,
Sitsch Albert, učitelj v Št. Vidu nad Ljubljano,
Smrekar Jožef, konzistorijalni svetovalec, profesor teologije i. t. d. v Ljubljani,
Suppantschitsch Leon, c. in kr. poročnik v p. v Ljubljani,
Trebše Andrej, učitelj-voditelj v Cerknem,
Vodušek Matej, c. kr. profesor v Ljubljani,
Žibert Anton, učitelj na Ježici pri Ljubljani.

Poročila teh gospodov, nadalje domačih časopisov: »Slov. Naroda«, »Slovenca«, »Soče« in »Laibacher Zeitung«, potem pismeno poročilo (o potresu s 5. aprila v Italiji) gospoda N. Baratta, asistenta v »Ufficio centrale di meteorologia e geodinamica« v Rimu, potem c. kr. telegrafnega urada v Gorici in slednjič lastna opazovanja in poizvedovanja pisatelja teh vrst — so viri, iz katerih je nastal nastopni izkaz potresov na Kranjskem in Goriškem leta 1896. Jednak izkaz priobči potresni odbor dunajske akademije v nemškem jeziku.

Dné 14. januvarija, 1 h 26 m zj. se je sprožil v Ljubljani »srednje močen« sunek.

Dné 25. marcija 6 h zj. v Ljubljani stresljaj.

Dné 1. aprila $2^1/_4$ h zj. je čutil mestni sanitetni sluga v Ljubljani, stanujoč na Gradu, da se je zazibala zemlja za par sekund čisto malo.

Dné 5. aprila (velikonočno nedeljo) 10 h 20 m zv. (srednjeevropski čas, po poročilu brzojavnih uradov v Gorici in v Soški dolini), potres v Soški dolini na Goriškem. Smer od vzhoda proti zahodu. Čutili so ga v Bolcu, Kobaridu, Livku, Tolminu, pri sv. Luciji, v Plavi, v Gorici in onstran državne meje v Italiji v Podreski pri Čedadu; niso ga čutili v Idriji, Rablju, Beljaku, v Medani, v Butriju (pri Čedadu).

Ta potres je bil najkrepkejši in najobsežnejši leta 1896. na Kranjskem in Goriškem. Poročilo od Sv. Lucije pravi, da sta podzemeljskemu bobnenju ob 10 h 20 m zvečer sledila dva navpična sunka, 1—2 sekundi trajajoča. Okna in steklena posoda so zažvenketala, stenske podobe so zanihale; ljudje so se zbudili iz spanja in prestrašeni hiteli iz hiš. Neki hlapec, delajoč v hlevu, je videl, da so se zamajale stene in strop hleva. — V Tolminu je zažvenketala steklena posoda, ljudje so se zbudili, a ostali so v hišah. — V Desklah je bil že ob 8 h zv. slabejši sunek, glavni sunek ob 10 h 20' zv. je odluščil kose ometa od sten. — V Podmelcu je sunek vrgel stekleno posodo s polic, zbudil ljudi iz spanja in jih preplašil, da so hiteli iz hiš. — V Kobaridu je tudi zbudil ljudi, mnogi so bežali na prosto; o polnoči je baje še sledil slabejši sunek. — V Gorici je precej ljudij čutilo ob 10 h 20' zv. rahel zazib v prvem ali v višjih nadstropjih. Po 11 h zv. se je pojavil še en sunek, toliko čvrst, da so zažvenketale šipe. Čutil ga je le malokdo. — V Podreski pri Čedadu so nekatere mirujoče osebe okoli 9 h zv. začutile kratek, najbrž zibajoč sunek, trajajoč okoli 3 sekunde.

Dné 6. aprila med polnočjo in 1 h zj. se je pojavil po omenjenem glavnem sunku še en slab sunek v Desklah, ter zbudil ljudi iz spanja.

Ob 4 h 30' zj. istega dné je pri Sv. Luciji krčmar Mikuž bdeč začutil en rahel sunek. Isto se naznanja iz Podreske v Italiji, istodobno.

Dné 9. aprila 1 h 38' zj. v Ljubljani kratek, čvrst precej navpičen sunek; naznanjalo ga je bobnenje, okna so rahlo zažvenketala. Naznanil se je iz dveh krajev v Ljubljani,

tudi na Ježici so ga čutili. Smeri in trpeža ni bilo moči določiti.

Dné 11. aprila ob $8^1/_2$ h zv. se je pojavilo v Gorici rahlo zibanje; čutili so je le malokateri.

Dné 12. aprila 3 h zj. v Gorici lahko zibanje, katero so malokateri začutili; jeden opazovalcev je ležeč čutil zibanje postelje v smeri od jugovzhoda proti severozapadu.

Dné 13. aprila okoli 3 h zj. v Gorici rahlo zibanje, katero je več ljudij začutilo.

Dné 13. aprila $11^1/_2$ h zv. v Ljubljani kratek, precej čvrst valovit potres, brez bobnenja.

Dné 14. aprila ob $7^1/_2$ h zv. v Ljubljani malo bobnenje in lahek sunek, (en opazovalec).

Dné 14. aprila 2 h 35′ zj. v Ljubljani kratek, čvrst valovit sunek brez bobnenja. — Uro pozneje, ob 3 h 39′ zj. se je pojavilo v Rudolfovem (Novem Mestu) močno bobnenje izpod zemlje, po jednem poročilu brez stresa, po drugem s tako čvrstim stresom, da je zažvenketala steklena posoda. Eno poročilo zaznamuje sunku smer od severozapada proti jugovzhodu, drugo pravi, da je bil sunek navpičen »in prav zaradi tega brez stresa«. Sunek je trajal le kratek čas, a je bil močneji kakor na velikonočno nedeljo l. 1895. Ljudje so prestrašeni zbežali iz hiš. — Potres omenja tudi kratko poročilo iz Prečine pri Novem Mestu. V Novem Mestu so nekateri pravili, da so čutili rahel sunek tudi že dan poprej.

Dné 18. aprila ob 2 h 25′ zj. se je v Ljubljani pojavil več sekund trajajoč mal potres; s početka rahlo tresenje, potem bučanje, nazadnje slaboten sunek. (Po poročilu dveh opazovalcev v Ljubljani). Zaječali so zidovi in zaškripala vrata.

Dné 18. aprila ob $10^1/_2$ h zv. je začutila soproga nadučitelja Likarja na Barju rahlo bobnenje in na to rahel sunek; spoznala ga je najbolj na tem, da se je petrolej v svetilnici stresel. Ta sunek se potrjuje tudi od poročevalca v Ljubljani.

Dné 20. aprila 2 h 34′ zj. in tudi popoludne lahek sunek v Ljubljani.

Dné 20. aprila 7 h 3' zv. (srednjeevropski čas brzojavnega urada) se je prigodil v Gorici navpičen sunek, 1/4 sekunde trajajoč, brez zibanja. Poročevalec je sedel v svojem stanovanju, v drugem nadstropju. Hiša se je zatresla, kakor da je kdo silno zaloputnil vežna vrata. Hipni sunek so v Gorici tudi mnogi na prostem bivajoči ljudje začutili. V Mirnu in na Rupi je bil toliko čvrst, da so ljudje preplašeni zbežali iz hiš. V Ločniku je neki popadala posoda s polic in nasadi koruze z lat. Tudi v Rubijah so ga čutili.

Istega dné se je ob 8½ h zv. v Gorici pojavil še en sunek (en opazovalec) in ob 11 h zv. tretji lahek sunek (trije opazovalci).

Dné 21. aprila ob 11 h 5' zj. (po drugem poročilu 11 h 5', po tretjem ob 11 h) v Ljubljani en neznaten sunek. Šipe v oknih so zažvenketale.

Dné 23. aprila ob 11½ zv. in nekaj minut kasneje zopet lahek sunek v Gorici.

Dné 25. aprila 8 h 51' zj. v Ljubljani 2½ sekunde trajajoče bobnenje in potem so strop in vrata rahlo zaječala (dva opazovalca).

Dné 2. maja, ob 9 h 21' zv. v Ljubljani rahel, kratek navpičen sunek, zaškripala je omara v sobi opazovalčevi.

Dné 17. maja 3½' po polnoči (po uri Št. Peterske cerkve) sunek v Ljubljani. Večina ljudij ga v spanju ni čutila, spoznali so ga le bdeči. Naznanjalo ga je pihljajoče, lahko šumeče vršanje v zraku, ki se je pomikalo s srednjo hitrostjo od Ljubljanice proti južnemu kolodvoru (od juga proti severu). Jedno do 2½ sekunde za tem se je pojavil zibajoči sunek, ki je trajal k večjemu 1½ sekunde, in je rahlo zazibal sobo. Ta stresljaj so čutili tudi v ljubljanski okolici. V Šmartinu pod Šmarno Goro je imel smer od jugozapada proti severovzhodu, trajal je okoli 2 sekundi in bil toliko čvrst, da so ljudje iz spanja zbujeni po več hišah napravili luč.

V noči od 13. na 14. dan junija, nekako ob polnoči v Ljubljani kratek, precej čvrst sunek (dva opazovalca).

Po noči od dné 17. na 18. junija v Ljubljani rahlo zibanje.

Dné 26. junija ob 11 h 5' zv. v Ljubljani rahlo 2—3 sekunde trajajoče trepetanje. (Jeden vesten poročevalec).

Dné 29. junija ob $4^1/_2$ h zj. v Ljubljani rahel potres, pred njim podzemeljsko bobnenje. V Škofji Loki se je v tistem času čutil potres.

Dné 30. junija ob $1^1/_2$ h zj. v Ljubljani podzemeljski sunek z bučanjem. (Jeden poročevalec).

Dné 3. julija med 4. in 5. h pop. so v Dobu ljudje, bivajoči na polju, zaslišali podzemeljsko bučanje in lahek zazib.

Dné 5. julija ob 4 h 46' popoludne zdelo se je jednemu naših marljivih poročevalcev v Ljubljani, da je začutil rahel izpodzemeljski sunek.

Dné 9. julija ob 4 h 21' (pristavek zjutraj oz. popoludne manjka v poročilu) v Ljubljani prav rahel sunek z zaškripom od jugozapada, (negotovo poročilo jednega opazovalca).

Dné 10. julija ob 2 h 39' (zj.? pop.?) je v Ljubljani zabobnelo; (negotovo naznanilo jednega poročevalca). Z enakim pristavkom naznanja tisti marljivi poročevalec prav rahel sunek ob 9 h 14' zv.

Dné 14. julija 7 h 5' in 8 h 45' zj. v Mokronogu dva mala potresa.

Dné 22. julija 10 h 51' zj. v Domžalah precej močen, tri sekunde trajajoč potres, spoznali so ga le na polju delajoči ljudje.

Dné 22. julija okoli 11 h zj. so ljudje na prostem pri Skaručini začutili, da se je živahno zazibala zemlja; ob enem so zaslišali nekoliko bobnenja. Vse vasi okoli Šmarne Gore so ta dogodek dobro opazile, in zlasti v Vodicah so se razgovarjali živahno o njem. V Ljubljani so čutili le v hišah bivajoči zamolkel sunek. Drugo poročilo pravi, da je bil v Ljubljani ob 10 h 46' zj. srednji, okoli $1^1/_2$ sek. trajajoč potres, brez posebnih spremljajočih okoliščin. V Ljubljani se je sprožil tudi ob $12^1/_2$ h po polnoči istega dné en sunek.

Dné 30. julija ob 9 h 17', 9 h 27' zj. in 6 h 40' zv. (poročevalčeva ura je za 10 min. zaostajala za kolodvorsko v

Kamniku; ali je imenovani čas sunkov pravi čas, ni rečeno) v Zgornjem Tuhinju trije posamezni sunki od strani, jednako rahli, od jugozapada proti severovzhodu (pravec se je spoznal po čutu). Vsakteri sunek je trajal primeroma 5 sekund. Votlo in zamolklo bobnenje se je čulo sodobno s potresom in je trajalo za spoznanje dalje časa, nego tresenje. Nekateri ljudje sunkov niso začutili, posebno oni, ki so imeli kako opravilo; pač pa so jih čutile žanjice na polju, pa se niso dosti zmenile za to.

Dné 4. avgusta ob 6 h 45′ zjutraj so se v Cerknici pri Logatcu pojavili trije kratki, zaporedni sunki, vsak jedno sekundo trajajoč. Ljudje so jih sploh začutili. Šipe so se stresle in razne stvari so zažvenketale. Sunki so prišli od zapadne strani, spremljalo jih je bobnenje. Ljudstvo je ostalo mirno.

Ob $6^3/_4$ h zjutraj (precej zanesljiv čas, ker je v kraju brzojavna postaja in se vse ure po uradni uri ravnajo) se je potres začutil tudi v Bloški Vasi pri Rakeku. Gibanje so čutili le nekateri. Bil je en sam zazib, pri sosedu poročevalčevem je zanihala svetilka na stropu, v župnišču so v I. nadstropju okna malo zaropotala. Smer se sodi od zapada proti vzhodu. Najprej se je čulo bobnenje kakor od daljnega groma, 4 do 5 sekund potem pa mal stresljaj (zazib), trajajoč par sekund.

Dné 12. avgusta ob 3 h 17′ zjutraj v Ljubljani kratek rahel potres, zaškripala je omara v sobi. En poročevalec.

Dné 25. avgusta, 57′ po polnoči (po drugem poročilu 58′) v Ljubljani dva kratka v eni sekundi si sledeča stresljaja, toliko čvrsta, da se je slišalo, kako je zatrepetala stena v spalni sobi poročevalčevi. Bobnenja ni bilo. Drugo poročilo pa naznanja, da se je začul pok, kakor ob strelu. Potres potrjuje več opazovalcev.

Z Ježice se poroča, da se je tam pojavil potres ob $1^1/_4$ h zjutraj. Bil je »srednje močen« sunek od severozapada proti jugovzhodu prestopajoč, spremljalo ga je podzemeljsko bobnenje, trajal je 3 sekunde.

Dné 9. septembra ob 11 h 55' zjutraj v Komendi (okraj kamniški). (Kmalu po potresu je pogledal poročevalec na kolodvorsko uro. Njegova je kazala 7 minut prekasno. Ali je imenovani čas potresa pravi, popravljeni, ni rečeno.) Začutil se je jeden sunek. Bilo je počasno trepetanje od jugovzhoda proti severozapadu, z bobnenjem. Pravec se je spoznal po čutu in po nihanju viseče svetilke. Bobnenje se je slišalo sodobno s potresom in je trajalo 5 sekund. Okna so zažvenketala. Bilo je ravno zborovanje učiteljev. Zborovalci so utihnili in nekateri so nekoliko obledeli.

Istega dne ob 11 h 48' zjutraj se je zatreslo v Ljubljani. V deželnem muzeju se je prevrnilo v zbirki lesov nekaj kosov. — Po drugem poročilu se je sprožil ta sunek v Ljubljani ob 11 h 51', bil je navpičen in zibajoč od juga proti severu, spremljalo ga je bobnenje, 3 sekunde.

Ob 11 h 50' zjutraj se je potres pojavil tudi na Ježici, trajal je 6 sekund, spremljalo ga je precejšnje podzemeljsko bobnenje. To je prestopalo od zahoda proti vzhodu. Omenjena tri poročila govore brez dvojbe o istem dogodku, ki se je pojavil v vseh treh krajih istodobno; naznanjene razlike v času so najbrže le pomotne.

Dné 23. septembra ob 2 h 17' popoludne v Ljubljani en sunek, potem zopet ob 5 h zvečer in ob 11 h zvečer po jeden sunek, po sporočilu verodostojnih opazovalcev.

Dné 25. septembra ob 1 h 56' zjutraj v Ljubljani 4 sekunde trajajoče, precej močno bobnenje brez sunka (eno poročilo), ob 3 h 7' zjutraj pa rahel stres, a vestni poročevalec pristavlja, da je to opazovanje negotovo.

Dné 26. septembra ob 1 h 21' zjutraj (pravi po telegrafski uri popravljeni čas) potres v Vinici pri Črnomlju. Začutili so ga v kraju in v okolici sploh, zbudil je večino ljudij iz spanja. Prebivalci ob znožju Gorjancev — kolikor je utegnil poročevalec zvedeti — potresa niso čutili, pač pa Hrvatje. Bil je le eden srednje močen sunek, prišel je od zahodne strani s 3 sekunde trajajočim zelo rahlim trepetanjem. »Čulo se je rožljanje kamenja, to je kakor bi

se pod zemljo nekaj posedalo« in to je istodobno s tresenjem pričelo in nehalo.

Poročevalcu je zatrjeval prijatelj, da je čul že dan poprej ob 4 h rahel potres.

Dné 5. oktobra ob 4 h 5' zjutraj v Ljubljani rahel navpičen sunek med istodobnim, nekaj sekund trajajočim bobnenjem. Poročevalec pristavlja: Isto noč so drugi čutili še večkrat vibracije.

Dné 7. oktobra ob 8 h 0' zjutraj v Ljubljani 3 sekunde trajajoče bučanje brez sunka. (Nekoliko negotovo poročilo.)

Dné 9. oktobra po noči,

dné 10. oktobra po noči,

dné 12. oktobra ob 4 h zjutraj trije potresi v Cirknem. Zadnji sunek so čutili le pojedini. Prišel je od jugozapada. To se je spoznalo po čutu. Trajal je 3 do 4 sekunde. Okna so zažvenketala, bobnenja ni bilo.

Dné 15. oktobra ob 3 h 25' zjutraj v Št. Vidu nad Ljubljano ne posebno močen sunek, spremljan od podzemeljskega bobnenja. Smer mu je bila od jugozapada proti severovzhodu.

Dné 25. oktobra ob 10 h 6' 45" zvečer (po kolodvorski uri) potres v Ljubljani. Čutili so ga le bdeči, mirujoči ljudje, izmed drugih bdečih le nekateri. Večina ljubljanskega prebivalstva ga ni opazila. Gibanje ni bilo valujoče, vendar sta se glasno zatresli dve steni v spalnici opazovalčevi. Trajalo je $1^1/_2$, k večjemu 2 sekundi. Pred potresom je bilo $1^1/_2$ do 2 sekundi trajajoče votlo šumeče podzemeljsko bobnenje, »prav tako kakor pri vseh 150 sunkih, ki smo jih imeli priliko opazovati v Ljubljani od velikonočne nedelje l. 1895«.

Dné 28. oktobra ob 2 h 7' zjutraj v Ljubljani rahel sunek.

Dné 29. oktobra ob 5 h 46' zjutraj v Ljubljani rahel sunek.

Dné 8. novembra ob 4 h 35' 10" zjutraj (po telegrafski uri) valovit stresljaj v Ljubljani, dozdevno od zahoda

prišedši. Naznanjalo ga je gromu podobno bobnenje in vršenje v zraku, ki je trajalo s stresom vred 5 do 6 sekund. V stanovanju opazovalčevem (povišano pritličje v Rudolfinu) je zidovje zaškrtalo, šipe so zazvenele, speči so se zbudili. »Bil je eden najmočnejših sunkov vsega leta«. Precej navpičnemu sunku je sledilo trepetanje, prestopajoče od vzhoda proti zahodu, trajalo je 3 sekunde. Tako opisuje drug poročevalec ta dogodek, ki je bil tisti dan predmet živahnemu razgovarjanju po Ljubljani. Do 6½ h zjutraj so sledili še 2 do 3 slabeji vztrepeti. Drug poročevalec naznanja le še en sunek ob 6 h 53'.

V Trzinu se je ta dan čutil precej močen sunek ob 4 h 35' zjutraj, drugi slabejši ob 7 h zjutraj (po kolodvorski uri). Bil je obakrat po jeden sunek od jugovzhodne strani, oba so ljudje splošno začutili. Prvi je trajal 2, drugi 1 sekundo, oba je naznanjalo bobnenje. Ob prvem sunku je zaškripalo zidovje, svetilke so zanihale.

V Št. Vidu nad Ljubljano naznanja poročevalec sunek ob 4 h 34' zjutraj (po kolodvorski uri). Udarec od spodej navzgor so čutili ljudje z malimi izjemami sploh, ker jih je vzbudil iz spanja. Trajal je 1 sekundo, naznanjalo ga je od juga proti severu prestopajoče bobnenje, trajajoče blizo 3 sekunde, v tretji sekundi se je sprožil kratki sunek.

V Šmarju (postaja Šmarje-Sap na dolenjski železnici) se je pojavil sunek ob 4 h 48' zjutraj (pravi čas), trajal je 1 sekundo, prišel je od strani, spremljalo ga je sodobno bobnenje v zemlji. Začutili so ga le pojedini.

Na Ježici je bil ob 5 h 35' zjutraj precej močen potres, trajajoč 3 sekunde. Od podzemeljskega bobnenja spremljevan je prestopal od severozapada proti jugovzhodu. Še celo v pritličju so se predmeti nekoliko zazibali.

Ob 4½ h zjutraj se je začutil potres tudi v Kropi. Bobnenja ni bilo.

Dné 18. novembra okoli 2 h zjutraj v Kropi precej znaten, valovit zemeljski potres, prestopajoč od juga proti severu. Na to smer sklepa poročevalec, ker je razpokalo

belenje po sobah na več mestih in sicer od vzhoda proti zahodu, nikjer pa od severa proti jugu. Tudi bobnenje se je začulo od juga in se je izgubilo proti severu. To je poročevalec pri več ljudeh zvedel.

Dné 19. novembra ob $4^1/_2$ h zjutraj je v Ljubljani zabobnelo, potem je zemlja trepetala 2 sekundi, gibanje se je širilo od jugozapada proti severovzhodu. (En poročevalec.)

Dné 20. novembra ob 1 h 43' zjutraj v Ljubljani bobnenje, potem lahek sunek, 2 do 3 sekunde. (En poročevalec.)

Dné 15. decembra ob 4 h 47' zjutraj v Ljubljani zmeren, približno 2 sekundi trajajoč, zibajoč sunek brez bučanja. Zbudil je poročevalca iz spanja.

Dné 16. decembra ob 2 h zjutraj se je pojavil na Ježici precej močen potres, prestopajoč od severozapada proti jugovzhodu. Spremljalo ga je podzemeljsko bobnenje, ki je trajalo približno 4 sekunde.

Istega dné se je čulo ob 6 h 35' zvečer na Ježici samo podzemeljsko bučanje, trajajoče 3 sekunde.

Dné 17. decembra so nekateri v Gorici začutili ob $10^3/_4$ h zvečer rahel sunek. V Hermsburgu (na južni strani Snežnika na Notranjskem) so čutili sunek ob $10^1/_4$ h zvečer.

Dné 18. decembra ob 1 h 45' zjutraj (po poročevalčevi uri, kolodvora ali brzojava ni blizu) en sunek v Cerknem na Goriškem. Čutili so ga le nekateri; bil je zibajoč, prišel je od zahodne strani in trajal 8 sekund; bobnenja ni bilo.

Dné 28. decembra je bil močnejši potres (nego 22. januvarja 1897 na Holmcu) v Plešivici (občina Mirnapeč na Dolenjskem). »Lani je bilo mnogo potresov tam doli, v Ljubljani se jih pa istočasno ni čutilo. Potres z dné 28. decembra je bil ob 9 h 20' zvečer. Bilo je rožljanje in dva močna sunka od strani. Vse gibanje je trajalo do 4 sekunde. Treslo se je od juga proti severu.« (M. Kosec.)

Dné 29. decembra, približno ob $9^1/_2$ h zvečer se je pojavil potres v Radečah pri Zidanem mostu. Niso ga čutili vsi prebivalci. Poročevalcu je pripovedoval o iznenadnem

dogodku nekdo, ki ga je začutil, to-le: »Dremal je v podstrešni sobi jednonadstropne hiše, kar ga prebudi bučanje. Na to je sledil en sam stresljaj. Pripovedovalcu se je zdelo, kakor bi se tla ‚odzdigovala ali odskakovala‘. Prestrašil se je ter zbežal iz hiše. Trajalo je toliko časa, da bi bil lehko naštel 6 ali 8«. — V neki hiši v Radečah so sedeli domači pri mizi, kar začujejo ob 9½ h zvečer močen piš ali bučanje kakor ob hudi burji.

V Gorelicah (2½ ure od Radeč) se je potres tudi pojavil. Ljudskošolski učenec je pripovedoval o njem svojemu nadučitelju, našemu poročevalcu tako-le: »Spal sem v hlevu, ki stoji na skalnatih tleh. Ob 9½ h zvečer je zagrmelo, postelja se je zazibala in ostrešje je zaškripalo. Živina je ležala, pa je hkrati vsa vstala. Pri sosedovih so vsi čutili potres«.

Ta se je pojavil tudi v Mokronogu. Tam so začutili ob 9 h 23' zvečer toliko čvrst sunek, da se je zazibalo pohištvo. Sunek se je ponovil še v tisti noči, a drugič je bil rahlejši.

Predno iščemo sklepov, ki bi nam pojasnjevali bistvo in način potresnega delovanja v skalnatem svodu kranjskih in goriških tal l. 1896., moramo oceniti poročila naše kronike in presoditi, ali so dovolj popolna, in ako ne, v čem so manjkava.

Umljivo je, da ne more donesti komaj zasnovano težavno znanstveno podjetje koj s početka drugih pridobitev, kakor prav skromnih.

Naša kronika je sestavljena v prvi polovici leta večinoma iz slučajnih poročil časopisov; še-le od meseca avgusta so redno dohajala poročila malega števila poročevalcev. Da so ta naznanila nepopolna, kaže nam že istina, da o nobenem izmed potresov zadnjih petih mesecev ne moremo z gotovostjo reči, po kolikem prostoru se je širil. Večinoma imamo le poročilo iz jednega samega kraja potresnega ozemlja!

O sunku dné 8. novembra je došlo več poročil. Iz njih spoznamo, da se je pojavil v Trzinu, Št. Vidu, na Ježici, v Ljubljani, Šmarju in Kropi, in sicer brez dvojbe istočasno,

najbrž ob 4 h 35' zjutraj. Časovne razlike v poročilih smemo smatrati kot pomotne. Zamajal je torej ne le Ljubljansko polje, kjer je imel menda izvorišče, nego razširil se je tudi na jugovzhod preko Šmarja, in po gornji Savski dolini preko Krope. Valovanje zemlje ni seglo do Zgornjega Tuhinja, kajti tamošnji poročevalec je poslal dné 30. julija potresno poročilo, in s tem pokazal, da radovoljno sprejeti posel res tudi opravlja. Tega pa ne moremo reči o vseh gospodih, ki so se bili zglasili. Ne utegnemo torej sklepati, da se potres tam ni pojavil, od koder nam ni došlo poročilo. Vendar je verjetno, da ima ozemlje, katero je zamajal glavni sunek dné 8. novembra ob 4 h 35', približno obliko elipse, ki je tako postavljena, da njena glavna os teče mimo Krope proti Šmarju (ob dolenjski železnici), torej od severozahoda proti jugovzhodu. Potemtakem se je zatresla Gorenjska kotlina, ki je pokrita večinoma z diluvijalnimi naplavinami, a zibanje je seglo vsaj na jugovzhodu tudi na starejšo skalnato podlago premogove in triasne tvorbe. Sunek je dosegel tam, kjer teče imenovana os preko Ljubljanskega polja skoro jakost IV. stopnje potresne lestve*); Šmarje je bilo že blizu periferije potresenega ozemlja, kajti udarec so čutili le nekateri; tako tudi menda v Kropi. Poglavitnemu sunku so sledili še tisto jutro do sedme ure 2 do 3 rahleji udarci.

Leta 1896. se je še nekolikokrat zatreslo po Gorenjski kotlini, ali po vsej, ali pa — in to menda pogostejše — le v nje južnem oddelku, ki ga imenujemo Ljubljansko polje. O teh potresih nam pričajo pičla poročila teh-le dnij: 9. aprila, 17. maja, 29. junija, 22. julija in 9. septembra. Natančnejega o njih ne moremo ničesa reči.

Obsežnejše, kakor dné 8. novembra 1896. l., se je zatresla Gorenjska kotlina dné 9. oktobra 1895. l., najsilovitejše pa so jo zazibali katastrofni sunki velikonočne nedelje l. 1895. Takrat zibanje ni izhajalo le od imenovane, od severozapada proti jugoiztoku speljane osi, nego tudi ob drugih potresnih črtah.

*) Potresna lestva je prijavljena v »Izvestjih muzejskega društva« l. 1896. v I. sešitku.

Ponavljanje sunkov po istem ozemlju nam je dokaz, da se je po Veliki noči l. 1895. in vse leto 1896. nadaljevala potresna doba, ki je imela svoj višek v katastrofnih udarcih noči 14. aprila 1895. leta.

Prav podobno je zagrebški katastrofi z dné 9. novembra 1880. l. sledila potresna perioda, ki je do dné 28. januvarja l. 1882. sprožila 304 potrese, če ne štejemo prav rahlih zazibov in samih podzemeljskih detonacij, ki so se dostikrat ponavljale. Tudi še l. 1882. in 1883. so se sunki v okolišu Zagrebške gore pojavljali po jeden, dvakrat na mesec, in le polagoma se je zopet ustanovilo običajno potresno delovanje, ki sproži na primer v Zagrebu — kakor tudi v Ljubljani — na leto le 2 do 3 slabe sunke in se je tako javljalo brez dvojbe že sto in stoletja in se bo tudi v bodočnosti.

Sploh se jačji potresi ne pojavljajo osamljeni, nego sledi jim cela vrsta drugih potresov, ki večinoma ne dosežejo več silovitosti katastrofnega sunka. (Poznamo pa tudi dokaj izjem tega pravila.) Povod, ki je stvaril poglavitni sunek, ostaja torej v takih slučajih dalje časa delaven, in izvaja, kakor pravimo, celo potresno dobo. Kišpatić navaja v svojem znamenitem delu: »Potresi u Hrvatskoj« (Rad jugoslovanske akademije v Zagrebu 1891, 1892, 1895) več takih dob, in tudi v druzih potresnih kronikah jih srečamo.

Podzemeljski nemir potresne dobe se običajno ne javlja le v središču katastrofnih sunkov, nego sega bolje ali manje daleč na okrog. Ko se je bila gruda iz kosov sestavljenega skalnatega svoda naših domovinskih tal izdatno pregenila in tako povzročila siloviti velikonedeljski potres, tedaj so zemeljski valovi, izhajajoči iz Gorenjske kotline, podražili in povekšali neenakotežje, ki je bilo že prej med grudami goratega dela Gorenjske, pa tudi Dolenjske in Notranjske strani, Primorske in morda še širnejše soseske. Saj so valovi katastrofnih sunkov segli do Berlina, Grenobla in Južne Italije! Zatorej se ne čudimo, da so se sprožili v potresni dobi, ki se je nadaljevala po velikonedeljskih udarcih, sedaj pa sedaj podzemeljski sunki po imenovanih pokrajinah, ki se vrste

krog Gorenjske kotline. Naša kronika iz leta 1896. našteva potres v Novem Mestu dne 14. aprila, potrese v mirnopeški občini meseca decembra, v Mokronogu in v Radečah, nadalje sunek v Cirknici in Bloški Vasi (dné 4. avgusta), v Vinici (26. in 25. septembra), v Cirknem (meseca oktobra in decembra) in več potresov po Goriškem. Potres, ki je zazibal dné 5. aprila Soško dolino, je bil celo najobsežnejši in menda najjačji izmed vseh, ki so se pojavili leta 1896. po Kranjskem in Goriškem. Poglavitni sunek, ki se je sprožil tega dné 20 minut po 10. uri zvečer, je bil najkrepkejši v okolici Sv. Lucije in Podmelca in je tod dosegel V. stopnjo potresne lestve. Razširil se je od tega središča na severno in južno stran dokaj dalje, nego na vzhodno in zahodno. Potresno ozemlje je podolgovato, in ima od Gorice proti Predelu segajočo, kakih 60 *km* dolgo glavno os, dočim meri prečna os le nekako polovico te daljave. Znamenito je, da se potresno gibanje ni razširilo na severno stran Bohinjskih gora na Kranjsko, kajti v Bohinjski Bistrici ga ni začutil nikdo, dasi je bilo blizu znožja 1923 metrov visokega Vogla, v Podmelcu toliko krepko, da so ljudje iz spanja probujeni bežali iz hiš. Pogled v našo kroniko nas uči, da tvorijo sunki dne 5. in 6. aprila 1896. leta v Soški dolini zase malo potresno dobo, kajti rahljeji sunki so naznanjali poglavitni udarec in so mu sledili.

Premotrili smo na kratko — kolikor dopuščajo pičla poročila — pojedine čine podzemeljskega nemira z leta 1896. Želimo pa tudi splošnega pregleda o živahnosti delovanja potresne dobe, kolikor je spada v to leto. Zlasti zanimivo je vprašanje, pojemlje li ta živahnost proti koncu leta ali ne.

Zatorej smo sestavili število sunkov in potresnih dnij v nastopni pregled.

Število potresnih dnij in sunkov l. 1896. na Kranjskem in Goriškem.

	Jan.	Feb.	Marec	April	Maj	Junij	Julij	Avg.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	
Število potr. dnij	1	—	1	13	2	5	5	3	5	8	4	6	53
sunkov	1	—	1	25	2	5	9	3	7	8	6	7	74

V vsem letu imamo zabeleženih 74 sunkov, ki so se pojavili v 53 dnéh. To precejšnje število je jasen dokaz, da je trajala še vse leto potresna doba, o kateri smo zgoraj govorili. Porodila je v prvi polovici leta 34 sunkov v 22 dnéh, in v drugi polovici 40 sunkov v 31 dnéh. Prav za prav le naša kronika naznanja toliko dogodkov, in premoč druge polovice leta izhaja poglavitno od tod, da je poročanje o potresih bilo od početka meseca avgusta naprej nekoliko popolnejše, odkar so se bili namreč zglasili poročevalci na vabila ces. akademije znanosti, katera je pisatelj teh vrstic razposlal koncem meseca julija. Kako nepopolni so dotlej bili naši večinoma časopisni viri, se vidi najbolje iz tega, da o poglavitnem potresu vsega leta (z dné 5. aprila v Soški dolini) v Gorici izhajajoči tednik »Soča« ni prijavil niti jednega izvirnega poročila! Nikakor toraj nimamo povoda, sklepati na podlagi števil navedenega pregleda, da je potresno delovanje v drugi polovici leta bilo živahnejše, nego v prvi.

Nekoliko jednakomernejše je bilo poročevanje o potresih, ki so se pojavili v Ljubljani, vsaj od početka meseca aprila naprej. Izmed 39 sunkov, ki jih navajajo ljubljanska poročila, dogodilo se jih je 19 v prvi, 20 v drugi polovici leta. Ako v poštev vzamemo nepopolnost poročevanja v prvih treh mesecih, smemo sklepati, da je živahnost potresnega delovanja pod ljubljanskimi tlemi v teku leta 1896. vendar nekoliko odnehavala.

V obče moramo priznati, da je odgovor na zastavljeno zanimivo vprašanje vsled nepopolnosti poročil nemožen, vsaj kolikor se dotika pogostosti potresov. Druga stran podzemeljskega delovanja pa je njega jakost.

K večjemu potres v Soški dolini, dné 5. aprila, je morebiti dosegel V. stopnjo jakosti, in se sme imenovati »srednje močen«, oni, ki je dné 8. novembra zazibal Gorenjsko kotlino, je bil slab sunek IV. stopnje, in morda najdemo v naši kroniki še jednega ali dva enake jakosti. Vseh 70 drugih pojavov moramo šteti ali med »prav slabe sunke« III., ali med »silno slabotna gibanja« II. stopnje.

Velika večina potresov l. 1896. potemtakem ne vzbuja zanimanja s splošno človeškega stališča, kateremu so potresi le vir strahu in nesreče. Tem večjo pozornost pa nanje obrača znanstvena preiskava. Kajti menda se prav v udarcih, ki slede poglavitnemu, javljajo oni podzemeljski činitelji posamezno, ki so pri katastrofi delovali skupno. Zatorej je tem laglje priti njim na sled in tako posredno tudi prvotnemu silovitemu pojavu. Zasledovanje se mora vršiti seveda, kakor pri vsakem prirodopisnem problemu, le na empiriški podlagi. V našem vprašanju nam utegnejo podati to oporo točna, mnogobrojna poročila.

Brez dvojbe so v številih našega malega statistiškega pregleda prikrite še marsikatere zanimivosti. Ostanejo nam tajne, dokler ne bodemo razpolagali z obsežno večletno statistiko. Še-le iz velikih števil utegnemo posneti zakonitosti in jih potem zasledovati na drobno.

V našem pregledu smo sestavili potrese leta 1896. v mesečne skupine. Združimo jih sedaj tako, da se pokaže, je li podzemsko delovanje različno po dnevi in po noči!

Ako vzamemo čisto svojevoljno in enako za vse leto ure od 8 zvečer do 8 zjutraj za čas, ko ljudje počivajo, in vse od 8 ure zjutraj do 8 zvečer za čas, ko delajo, tedaj pride izmed zabeleženih 74 sunkov le 15, to je 20% na čas dela, in 59 ali 80% na čas počitka.

Prav podobno se razdele podzemeljski sunki, ki so jih opazovali v Švici v 12 letih 1880—91; 74% jih pride na čas počitka in 26% na čas delavnosti. (Früh, Erdbeben der Schweiz 1880—91.)

Najbrže ta razlika ne izhaja iz bistva podzemeljskega delovanja. Prav lahkih vibracij ljudje zlasti po mestih med delom in šumom ne zapazijo, mirna leža v postelji pa je zaznavanju potresov ugodna. Seveda bi smeli pričakovati, da se števila zopet nekoliko zjednačijo, ker rahli sunki spečih ne probude.

Istino nam pojasnijo še-le objektivna opazovanja s pomočjo posebnih priprav, sejsmografov, ko jih dobimo na Slovensko.

Regesti in drobtinice iz grajskega arhiva v Smledniku.

Priobčil Vl. Levec.

Večino gradiva, kar ga je bilo v omenjenem arhivu sploh mogoče dobiti, sem porabil že za svojo razpravo »Schloss und Herrschaft Flödnig in Oberkrain« (gl. Mitth. d. Mus. Ver. f. Krain 1896, str. 2. in nasl.) in pa za razne beležbe in razpravice v »Izvestjih«. Sedaj pa sem se namenil, da zberem še preostalo gradivo. Malo je drobtinic, neznatne so, da, morebiti se bode temu ali onemu celo škoda zdelo papirja, na katerem so tiskane, vender sem jih sestavil, ker me tolaži upanje, da je kakšna med njimi vender vredna, da se zapiše in ohrani. Razvrstil sem jih po oddelkih, v katere se arhiv deli (gl. Mitth. l. c. 8. op. 1.).

Oddelek B.

1. *Ljubljana, 1597, februvarij 20.*

Peter Juraj (Jurey) prodaja zemljišče pod smlejskim Starim gradom, katero je spadalo prej pod begunjsko grajščino in katero je on 4. maja 1590. l. odkupil od Krištofa Kacijanarja, svojemu bratrancu Lenartu Jeraju. (Navadni prepis na papirju v grajskem arhivu; originalna perg. listina prej v stanovskem arhivu, zdaj v rokah posestnika Jan. Jeraja v Smledniku.)

Listina, zanimiva zategadelj, ker nam kaže, da so bili Juraji svobodnjaki (Freisassen), se glasi:

»Ich Peter Jurey seshafft vndter dem gschloss Flednikh bekhenn hiemit für mich vnd all mein erben offentlichen mit disem brief vor aller menigelichen, wo der fürkhombt, das ich mit wolbedachtem mueth zu der zeit, als ich das zu thuen recht, guetten fueg, auch macht vnd gewallt gehabt, in ainen aufrichtigen redlich[en] ewigen stäten vnd vnwiderrueflichen khauf hingeben vnd verkhaufft habe mein frei eigenthumblich, von dem edlen vnd gestrengen herrn Christophen Kazianer zu Bigaun etc. crafft eines am vierten may verwichen neunzigisten jars datierten vnd gefertigten khaufbriefs erkhauffte huében vnder dem gschloss Flednikh gelegen mit allen iren ein: vnd zuegehörungen, [pauwerchen] vnd gerechtigkheiten, so von alter hero darein vnd darzue

gehört oder gehören solle, nichts aussgenomen noch vorbehalten, so ich hieuor dauon järlichen vermüg der [alten] vrbarien zwen gulden rh. [siben] kreuzer vnd dan die robath gedient, mainen lieben vettern, den erbarn vnd arbeitsamen Leonharden Jurey vnd allen seinen erben, hingib vnd verkhauf auch solche hueben hiemit wissentlich vnd in craft dits briefs vmb ain suma gellts benantlichen dreyhundert gulden rh. jeden derselben gulden per sechzig kreuzer gerait, deren ich von ime mit parem gellt zu meinen völligen guet[ten benuegen genzlich] entricht vnd bezalt worden bin. Hierauf hab ich oberuerte mein frei eigenthumbliche hueben mit aller irer ein: vnd zuegehörung zu haus, hoff, veldt, waidt, [walt?], stokh, [gehulz] oder vorst [vnnd stain] aus mein vnd aller meiner erben gewallt, nutz vnd gewehr genomben vnd in ermelts Leonharden Jurey auch aller seiner erben gewallt, nutz vnd gewehr mit gegenwärttigen ewigen khaufbrief zuegestelt vnnd eingeantwort also, das er oder seine erben solche hueben nun [hinfüran] inen haben, nutzen vnd genuessen, verkhauffen, versetzen vnnd in all ander weg als mit anderm iren frei aigen erkhaufften vnd bezalten guet damit handlen, thuen vnd lassen sollen vnd mögen ohn mein, meiner erben vnd menigclichs von vnseretwegen ihrrung, hindernus vnnd widersprechen; gelob vnd versprich auch für mich vnd all mein erben merermelten Leonharden Jurey vnnd all sein erben dises khauffs geruerter hueben halber vor aller rechtlichen clag vnnd ansprach treulich zu schützen vnnd zu schermen, zuvorsprechen, zuuertreten vnnd zuuerantworten, als offt des vonnötten, wie solches khaufs auch im lanndt Crain recht, sit vnd gewonhait ist, alles bei verbindung des gemainen lanndtschaden pundts in Crain, als wann der von wortt zu wortt hierin nachlengs eingefuert vnd geschriben stuende. Ganz treulich vnd ohn alles gefährde des zu wahrem vrkhundt hab ich an disem khaufbrief mein aigen petschafftsfertigung (weil ich schreibens vnkhundig) hanngen thuen lassen vnd vmb mehrerer gezeugnus der sachen mit sonndern vleiss gebeten vnd erbeten die ernvesten vnd fürnemben herrn Michaelis Taller*), burgern zu Laibach, vnnd Andreens Nothär, der zeit statschreibern daselbst, das sie neben mir auch ire petschafftsfertigungen vnd aigen hanndtschrifften hierundts gestelt haben (doch inen vnd irer fertigung in alweg ohne nachtl vnd schaden). Beschehen zu Laibach den zwenzigisten tag februari nach Christi geburde im funfzehenhundert vnnd im siben vnnd neunzigisten jare.

Michaelis Taller m. p. **Andre Nothär** m. p.

(Orig. pgt., pečati manjkajo vsi trije. L. 1826., iz katerega je najbrž prepis v grajskem arhivu, je bil še ohranjen odlomek Taller-

*) Mihael Taller je bil l. 1598. in 1600. mestni sodnik in l. 1609. poštar v Ljubljani. Umrl je l. 1640. (Gl. »Izvestja« III. 56.

jevega pečata, na katerem sta se dobro razločili črki M. T. — Jaz sem si listino pred leti v naglici prepisal in svoj prepis pozneje primerjal z onim v grajskem arhivu, originala samega pa nisem imel več v rokah. Zato ne vem, ali je moj v naglici narejeni prepis povsodi natančen in zanesljiv. Mesta, popravljena po prepisu v grajskem arhivu, stoje v oglatih oklepajih.)

2. *Habah, 1597, januarij 1.*

Viljem pl. Lamberg s Černelega in iz Habaha zastavlja za posojenih 800 renskih gold. Jerneju Juraju v Lokarjih, podložniku Ahca barona Thurna s Križa, desetino (Garben und Jugendzehent) od 18 celih kmetij v vasi Trboje (»Threwoiach oder Tresspach«).

(Orig. pgt. listina s podpisom in privešenim pečatom Lambergovim; na hrbtu listine novo zastavno pismo z dné 10. decembra 1606. l. za 100 gld., katere je Juraj na novo posodil Lambergu.)

3. *Ljubljana, 1660, julij 24.*

Vajkard, Jurij Gotfrid in Žiga Friderik baroni Lamberg zastavljajo omenjeno desetino v Trbojah Gregorju Župancu (Schupaniz) iz Vogelj za posojenih 1000 gld.

(Orig. pap. listina s tremi podpisi in tremi pritisnjenimi pečati.)

4. *Ljubljana, 1683, maj 17.*

Gregor Županec prepušča omenjeno desetino v Trbojah za 1484 gold. 44 kr. v last Ivanu pl. Peernburgu. Pečatil in podpisal: Dr. Andrej Burger.

(Orig. pap. listina.)

5. *Dunaj, 1626, maj 10.*

Cesar Ferdinand II. prodaja Naklo in Primskovo Nikolaju Volfu in Vidu Jakobu baronoma Eck.

(Prepis na papirju.)

6. *Ljubljana, 1716, maj. 6.*

Anton Krištof pl. Dinzl prodaja Ivanu Adamu baronu Flödnig 3 kmetije in 1 kajžo pri Smledniku.

(Orig. pap.)

7. *Smlednik, 1750, junij 27.*

Karol Jožef baron Flödnig prodaja komendskemu župniku P. P. Glavarju del Starega boršta, imenovan Jermanca, in v vasi »Apleniza« (Apno v občini cerkljanski?) zemljišče, ki meji na njivo št. peterske komende za 430 gold. dež. vr.

Če se na poslednjem zemljišču postavi hiša, bodo njeni prebivalci smlejski podložniki.

(Orig. papirnato listino pečatila in podpisala baron Flödnig in P. P. Glavar.)

8. *Komenda, 1754, junij 22.*

Karol Jož. bar. Flödnig prodaja Glavarju še ostali del Jermance, ker je bil zaradi gozdne tatvine v slabem stanu za 500 gold.

(Orig. pap.; spodaj stoji na tem kupnem pismu pisana in iz Ljubljane z dné 31. decembra 1756. l. datovana opomba Glavarjeva, da je baronica Moscon — mati Karola Jož bar. Flödniga — za isto ceno gozd kupila nazaj.)

Oddelek C.

1. *Smlednik, 1621, april 26.*

Zgornjepirniški občinski svet (»gmajna«) Plešvica (Plešivica) se razdeljuje med pirniške stanovnike. — Podpisala Pavel baron Egkh in Andrej Chrön, posestnik Gorič.

(Prepis iz l. 1826. na papirju.)

2. *Ljubljana, 1703, maj 9.*

Andrej Jagodec (Jagodez) dopušča s privolitvijo svojega gospoda Henrika barona Egkh-a in Frančiška Jakoba pl. Schindthoffen-a, da sme smlejska grajščina goniti svojo živino čez njegovo kmetijo na planino proti letni odškodnini 120 snopov slame.

(Orig. pap.)

3. *Komenda, 1719, oktober 9.*

Komendator Pietro Giacomo barone Testaferrata potrjuje, da nima nikakršne oblasti nad mežnarijo v Zapogah, ki spada pod smlejsko gosposko in iz katere je bil dal l. 1718. po pomoti odvesti in vtakniti med vojake smlejskega podložnika Vida Kavčiča.

(Orig. pap. s Testaferratovim podpisom in pečatom.)

4. *Ljubljana, 1720, marec 17.*

Reverz istega komendatorja, da nima nobene pravice nad smlejskim podložnikom v Zapogah Janezom Nachtigallom, zvanim po domače Omersa, kateregа je bil meseca aprila l. 1719. sunil z nogo.

(Orig. pap. z jednakim pečatom kot pod št. 3.)

5. *Komenda, 1726, junij 7.*

Reverz istega komendatorja, da nima komenda nobene pravice, lomiti kamen v Starem borštu, in da je baronica Marija Terezija Flödnig le iz prijaznosti dovolila, da se v navedenem grajskem gozdu lomi kamen za zidavo cerkve sv. Petra v Komendi.

(Orig. pap. s Testaferratovim pečatom in podpisom.)

6. *Ljubljana, 1757, december 16.*

Marija Terezija baronica Moscon (prej omožena Flödnig) in Marija Frančiška vdova pl. Gasperini sklepata pogodbo, v kateri se prva odpoveduje vsem pravicam, katere si je lastila do lova v vodiški fari, ki ga je Ivan Štefan pl. Gasperini za 1500 gold. dobil na javni dražbi; ob jednem obeta, da hoče kar najhitreje dati natančnejše določiti meje med smlejskim in vodiškim lovom.

(Orig. pap.)

Oddelek H.

Ta oddelek je obsezal pogajanja zaradi stavbe mostu čez Savo pri Virju (ozir. pri Medvodah) in naprave trgovinske ceste (Commerzialstrasse) čez Smlednik, Vodice, Kamnik in tuhinjsko dolino na Štajersko iz let 1782—1826. Pridejane so bile beležbe o oškodnini, katero je prejela leta 1724. grajščina na Križu pri Kamniku, ko so postavili savski most pri Črnučah in je omenjena grajščina izgubila dohodke broda in prevoza čez Savo. Sedaj je fascikel zelo nepopolen.

Oddelek K.

Dné 14. novembra 1714. leta je Ivan Adam baron Flödnig sklenil z zidarskim mojstrom Karolom Martenuzi-jem pogodbo zaradi poprave svoje hiše v Ljubljani (zdaj hiša banke »Slavije« v Gosposkih ulicah št. 12.) —

Dné 9. junija 1666. l. je bil bolniški mojster meščanske bolnice v Ljubljani Ivan pl. Gaianzell. Isti se omenja že tudi l. 1665. — L. 1665. je bil Matija Pregl župnik v Št. Jerneju (St. Bathelmee im Feldt) in Andrej Valpotič (Valpotitsch) kapelan v Komendi. — Leta 1670. je bil bolniški

mojster meščanske bolnice ljubljanske Gregor Staudach. — V avgustu leta 1693. je bil župnik v Vodicah Jernej Grazel, župnik v Šmartnem pa Peter Maksimilijan pl. Modersheimb. — L. 1724. je bil župnik v Šmartnem Vrban Kavaljár (Caualliar).

Kar se tiče grajske knjižnice, moram omenjati, da obstaja ponajveč iz starejših pravniških in teologičnih del. Izmed juridičnih knjig omenjam več komentarjev k CCC. (Constitutio criminalis Carolina t. j. sodni red v kazenskih zadevah, izdan od cesarja Karola V.), potem naslednje knjige: Finsterwalder, Observationes practicae (za Gornje Avstrijsko, izšle v Saligradu 1687—1703); Andrej Gaill I. C., Observationes practicae (za državno kamoro, prvič izdane leta 1578.); Sigismund Finckelthaus, Observationes practicae (za višja sodišča na Saksonskem, izšle 1636); vsi štirje deli Guarientovega Codex Austriacus; Beckmann, Idea juris Styriaci et Austriaci; Greneck, Theatrum jurisdictionis Austriacae; Pelzhofer, Arcana status (prvih troje knjig v dveh izvodih; nadaljno izdajanje na 10 knjig namenjenega dela je l. 1711. prepovedala cenzura). Zanimiva je tudi knjižica: Summi pontifices Benedictini, katero je kot doktorsko disertacijo (ozir. predmet javnega zagovarjanja) v avgustu leta 1728. po predavanjih patra Ivana Krstnika Mayr-ja S. J. na ljubljanskem gimnaziju napisal Sigfrid baron Gussitsch (aus Preyssegg in Krain). Tiskana je knjižica na Dunaju.

Med rokopisi sta zanimiva naslednja dva: 1. Rechenbuch für die anfanden (anfangenden?) in gantzen vnd gebrochnen Zahln auf allerley Hausz vnd Kaufmanns Rechnung gründlich beschriben durch weillend Herrn Casparn Thierfeldern, gewesten Schuel vnd Rechenmaister zu Steyer anno 1570. Dann durch Basily Thierfelder zugleich Schuel: vnd Rechenmaister, Burger zu Steier anno 1614 geschriben. — Obseza v mali 8° brez naslova 328 stranij, pisana je na papir in vezana v pergament. Uvod ima napis: Was ist Arithmetica

oder die Rechenkunst? — 2. Dnevnik prijorja Fausta Gradišnika, predstojnika usmiljenih bratov v Ljubljani, od l. 1776. dalje. Vsakemu dnevu je odločena jedna stran in potem so na tisti strani v kronološkem redu napisani važnejši dogodki posameznih let. Ostali prostor vsake strani pa je napolnjen nekaj s pobožnimi reki v slovenskem, nemškem in laškem jeziku, nekaj pa z nemškimi zdravniškimi beležkami, katerih prepis se nahaja tudi v knjižnici zdravniškega društva za Kranjsko. — Porodil se je prijor Faustus v Gameljnih dné 1. septembra 1776. l., dnevnik pa je bil začel pisati dné 5. januvarja 1817. leta v Trstu. Sam pravi pod omenjenim datumom: »Terst, sem bil začeu pergodiša moiga žiuleina za mesce napisvati« (v bohoričici).

Končujem svoje neznatne beležke. Opravičiti jih morem samo s svetopisemskimi besedami: »Poberite kosce, ki so preostali, da ne poginejo!«

Mali zapiski

Uradna slovenščina iz l. 1811. Gospod Ivan Lapajne, ravnatelj meščanske šole na Krškem, nam je poslal izviren slovenski akt, ki obsega »Dolpoloshenje te Perfsege« in se glasi: »Meria teh Rashkeh Sosesk. Illyrske Deshelle. Nouvameshka Délégation. Na donashni dan tiga devet inu dweifsetga Meisza Grudna, eden Jeser, Ofsem stu, inu anaist, je pred nas Franza Carlna Hallersteina Mera teh rashkeh Sosesk pershou ta skufs Sklep od tiga preimenitniga Gospoda-General Gubernerja od perviga dneva Listognoy, 1811. imenuani Svetuauz te Gosposke zhefs rashke Sosseske, Gospod Mathia Metelko sa to skufs — Postaue naprei pifsano Perfsego u nashe Roke dolpoloshit; katera je tudi is tem Befsedam dolpoloshu. Jest perseshem Buglovaft tem Postavam tiga zefsarstua, inu Svestobo zefsarju. Potem, ke semo mi to Perfsego od Gospoda Mathia Metelka gor ufseli, tok smo mi ga sa eniga Svetuauza te Gosposke zhefs rashke Sofseske sposnali, inu sa sposnat dalli, inu ute Lestnosti perterdili. Ta dolpoloshena Perfsega je utreh Pismah popifsana bila. Ta pervi sa nasha Canzlia, ta drugi sa Gospoda Subdelegata Novomestniga, ta treki, potem kir je dolbran bil, sa srozhit tem Gospodu Mathiatu Metelku, katiri je, kir on pifsat nasnat obstane,

tudi snam red ni se podpifsat mogu. Dnevi, Mefsz inu Letu je sgorei jmenuanu.

Ta Mer teh rashkeh Sofsesk.
(Pečat.) **Franz Carl Hallerstein m. p.**

Rokopisna bolniška knjižica. *Praxis tum visitandi infirmos, tum assistendi moribundis, tum disponendi reos extremo supplicio afficiendos, tum varias res benedicendi, tum varias medicinas adhibendi, collecta et in triplici idiomate: Latino, Germanico et Carniolico proposita a p. p. L. e S. I.* — V hrvaškem deželnem arhivu v Zagrebu nahaja se rokopisna knjižica z gorenjim naslovom.*) Knjižica, v obliki navadnega molitvenika, pisana je z lepimi pismeni, tako, da se ti zdi, da je kakor tiskana, in šteje 244 stranij. Pisal jo je redovnik reda Jezusovega, kateri je bil nedvojbeno Slovenec. Samostansko ime bilo mu je Frančišek, ker pravi na zadnji strani v molitvici »per patronum meum Franciscum Xaverium«, a priimek začenja se mu z *L.*, kakor svedoči sam naslov. On je izvestno bival v zagrebškem jezuviškem samostanu, a knjižica priromala je z ostalimi jezuviškimi spisi v hrvaški deželni arhiv. Pisana je bila knjižica v polovici preteklega stoletja.

Precej za naslovom slede v italijanskem jeziku: »Signa denotantia mortem«. Od str. 1—24 je latinski oddelek za obiskovanje bolnikov in umirajočih, od str. 25—38 nemški, od str. 39—56 pa slovenski pod naslovom: »Visha bovnike obyfkati, trofhtat, inu v' nebu poflati«. (»Po bovnikovom ftánu inu vdobi ga obgovorimo: ti, vi, oni: imash, imate, imajo, etc. Tukei govórimo s' bovnikom fredniga ftanú.«) Ta slovenski del ni prevod latinskega, ali pa nemškega, nego je skoraj ves samostojen, najbrž da ga je pisatelj sam sestavil. Najpoprej je »pregovor s' bovnikam« v 43. vprašanjih, potem molitvice, ko prejema bolnik odpuščanje grehov in sveto popotnico, nadalje »vjera, vupeine, lubesen Boshja, lubesen fvojga blishniga, strah Boshi, sklèneine s' Boshjo volo, sahvala, srozheine, pokura, perporozheine k' Jesufu«. — Za primer podal bodem tukaj vzdihljeje, katere je duhoven z bolnikom molil, ko mu je dal poljubiti križ:

»O zhaszhéna glava mojga Isvelizharja! ò moj Jesus! jeft tvojo ternovo krono vezh ftemám inu lubem, kakor vfe slate krone, zhaft, inu blagú zeliga svejtá.

O fvete Jesufove ufta! vi fte povne vfe refnice, vi meni odpuftyte vfe moje grehe.

O fvete Jesufove ozhy! vi meni miloftvu poglédeite.

O fvete Jesufove roké! is vas na mojo dufho je fveta Refhna kry tekla k' mojmu vezhnimu svelizheinu.

O fvetu Jesufovu ferze! ti ftudenz prave lubesni! ti me v' te preberni: de jest tebe nigdar vezh ne reshalem.

*) Cod, Cart. N. CCIV.

O fvete Jesufove nogé! vi fte mene sgubleno ouzhizo yfkale, sdei me vi na saversite.

O fvete Jesufove fovsé! vi omezhyte moje kamnitnu terdu ferze: de jeft pretakam obilne fovsé prave pokure.

O vezhni nebefhki Ozha! fkusi pet karvavih ran tvojga edinu rojeniga Synova Jesufa Chriftufa mojga isvelizharja te pohlevnu profsim, ti odpufti meni vfe moje pregrehe, katere vfe mene is ferza grévajo: de sem jeft tebe vezhno dobruto reshalov.

O fvet Michaël! per Boshi fodbi vari me: de na bodem pogublen.«

Na str. 57. začenja »Praxis reos capitis damnatos disponendi ad mortem« in sicer latinski sestavek do str. 63., nemški do str. 73., a slovenski do str. 76. Tu je pet molitvic, od katerih se vsaka okončava z »Ozha nafh. Zhefhena fi Maria« in »jeft vjerjem v' Boga Ozheta«. Za tem slede »Benedictiones variae« v latinskem jeziku (str. 77—100). Sedaj se začenjajo »Medicinae variae probatae« (str. 101—170), po alfabeškem redu so bolezni v latinskem jeziku. Nekatera zdravila so kasneje od druge roke pripisana. Ta del je zelo zanimiv, ker so nekatera zdravila zelo originalna in dobro pojasnjujejo tadanjo dobo. Tu pa tam je zapisano kako zdravilo tudi v nemškem jeziku. Slovenskih besedij nisem našel, razun: calamintha nepeta — Kazenkraut, Schlagkraut, kozhurnik, marulka; tussilago — Huflattich, lépeniz vel lepenz, podbel, konsku kopitu (quod in vineis crescit); Bachbumer, bobounik.

Strani od 170—184 so prazne, potem slede molitve »In missione catechetica post Litanias« in »Benedictio vexillorum doctrinae christianae« (bratovščine krščanskega nauka), kjer se nahaja tudi slovenska »professio fidei«. Na svršetku so latinske »Preces matutinae«, potem »Devotio per hebdomadam« in nekatere druge molitvice. *Janko Barlé*

Rimsko grobišče so našli delavci, ki so kopali gramoz za železnico, pod Svetjem blizu Medvod. Precej obširno grobišče leži med železniškim mostom, ki drži čez Soro, in podružnico na Ladiji nedaleč od goriške tvornice sredi ravnice, imenovane »Ladenska gmajna«, prav zraven železniškega tira. Kako daleč sega grobišče, kaže črna prst. Prekopali so doslej kakih 10 grobov, narejenih iz lepe opeke z robniki, katera je po 58 *cm* dolga in po 44 *cm* široka. Poleg kostnjakov so dobili v grobovih tudi oglje in ostanke žganih mrličev. Grobovi so večinoma sesedeni in najbrže so bili nekateri že poprej izropani. Našli so doslej le malo priložkov, namreč dvoje lepih leščarb, katerih ima prva napis »Fortis« in druga je brez napisa ter bolj preprosto izdelana, nekaj novcev in vrč, katerega je stolkel delavčev kramp. Pri Medvodah ali Goričah je bila tedaj večja rimska naselbina.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VII. **1897.** **Sešitek 2.**

Gorski zakon in gorske pravde.[1])

1. Vinogradski ali gorski zakon.

Znano je, da so bili nekdaj naši kmetje, posebno po Kranjskem, skoro do malega vsi pravi sužnjiki svoje gospode. Znano je, da je imel po pravnih nazorih srednjega veka, ki pa so veljali še tudi v prvi polovici našega stoletja, vsak stan svojo instanco, svoje sodišče, sestavljeno iz članov dotičnega stanu. Plemenitaša je moglo in smelo k sodbi klicati jedino le plemenitaško sodišče, duhovnika duhovsko, meščana pa meščansko; le kmet ni imel svoje pravice, ni imel svojega sodišča, ampak je bil v vseh rečeh podrejen svojemu grajščaku. Jedino in skoraj nerazumljivo izjemo so delali v tem vinogradniki, ki so v zadevah, dotikajočih se vinogradov, imeli pač tudi svoje sodišče, tako zvano gorsko pravdo »Bergthaiding«. Dandanes se — vsaj na Dolenjskem je tako — teh gorskih pravd tudi stari ljudje ne spominjajo več, čeprav so se vršile še konec minulega stoletja in, ker jih Jožef II. ni odpravil, najbrže tudi še celo do leta 1848. Ta nenavadna pravna naredba, katere početki segajo vsakako daleč nazaj v zgodnja stoletja srednjega veka, je bila v dobi kmetske sužnosti jedini ostanek nekdanje svobode in samostalnosti našega kmeta. Pri gorskih pravdah je bila kmetu jedina prilika, da je tudi on, rob, samostalno odločeval v rečeh, ki so se dotikale njegove blaginje.

[1]) Bergrechtsordnung und Bergthaidinge.

Za kakeršnekoli pregreške, storjene v vinogradih, grajščak ni imel pravice spoznati niti najmanjše kazni. To je spadalo jedino le v področje gorske pravde, sestavljene iz 13. kmetov vinogradnikov. Gorski gospod je odločeval samo v imovinskih vprašanjih, pa še v teh je imel zelo vezane roke; če kakemu vinogradniku ni hotel storiti pravice, naznaniti ga je ta smel pri deželnem glavarju.

Kako se je bilo kmetskim sodnikom pri tacih »pravdah« vesti, in kaj je spadalo v njih področje, določeval je poseben gorski ali vinogradski zakon »Bergrechtsordnung.« V svojih početkih je bil ta zakon že jako stara naprava. V neki beležki kranjskega stanovskega arhiva v ljubljanskem Rudolfinu[1]) sem našel beležko, da sta ga prva izdala vojvoda Otakar in Leopold, in sicer za Štajarsko. Kateri Leopold je to bil, ni povedano, najbrže pa je Leopold Hrabri, sin cesarja Albrehta I. Vojvoda Otakar je pa brezdvomno češki kralj Přemisl Otokar II., ki je Štajarcem gospodoval od leta 1260-1276. Iznova je potrdil ta gorski zakon cesar Ferdinand I. leta 1543., in sicer ga je potrdil Štajarcem, kranjski plemenitaši so ga dobili še le leta 1584., čeprav so se oglasili že leta 1568 zanj, in sicer so priložili nadvojvodi Karolu le kar prepis štajarskega gorskega zakona v potrjilo. Izpremenili so le ona določila, ki so se nanašala jedino le na Štajarsko. Tako so na pr. prečrtali zadnjo LXII. točko, v kateri je bilo rečeno, koliko služi na Štajarskem vinogradski delavec spomladi, koliko pa po letu in v jeseni. Kolikor mogoče malo izpremenjenega so predložili, pač najbrže zato, ker so jih obile bridke izkušnje učile, kako sila počasno je bilo poslovanje in uradovanje v nadvojvodski pisarni v Gradcu. Pričakovali so, da čim manj gorski zakon izpremene, tem preje jim bo došlo potrjilo iz Gradca.

Navzlic temu se je stvar zavlekla za celih šestnajst let, od leta 1568 do leta 1584. Vzrokov zato je bilo več. Najvažnejši vzrok je bil pač ta, da mnogi kranjski grajščaki sami

---

[1]) Stanovski arhiv fasc. 9 c.

niso bili prijatelji pisanega zakona, bodisi ta potem že kakeršen koli. Najbrže je dobila deželna gosposka kranjska iz Gradca ukaz, poizvedovati, kakošnih misli so glede na gorski zakon oni grajščaki, ki pridelujejo vino po Kranjskem in Istri (kolikor je je takrat pripadalo h Kranjski). Tako vsaj smemo sklepati iz raznih plemenitaških izjav, hranjenih v stanovskem arhivu. Prav vnet za gorski zakon ni bil skoraj nobedèn plemenitaš in skoraj ni uvideti, kaj je deželsko gosposko napotilo, potegovati se toliko let za gorski zakon. Za svoje mnenje vprašani grajščaki so večinoma dejali, da se drže rajši starih, njim in njihovim kmetom dobro znanih in obema na vse strani ugajajočih navod; čemu torej zakona? Za potrebne pripomnje in izpremembe nameravanega zakona prošeni so izjavili, da tacih rečij ne umejo ter da imajo drugih skrbij dovolj, ni treba da bi si glave belili s prenarejanjem starih zakonov ali sestavljanjem novih paragrafov. Rekli so, da so zadovoljni s takimi vinogradskimi razmerami, kakoršne so; še bolj zadovoljni ž njimi so pa njih kmetje.

Zanimiva je izjava istrskih plemenitašev v pazinski grofovini, in sicer zato, ker osvetljuje nekatere vinarske razmere v notranjih krajih tedanje Istre. »Pri nas v pazinski grofovini«, so dejali, »je stara pravica ta, da zapade vinograd, ako ga kdo ne obdela od jednega sv. Petra dne do druzega, in odvzame mu ga lehko in obdeluje, kdor ga hoče. Te stare navade in pravice si ne damo jemati, kar moramo posebno naglašati zavoljo tega, ker v nameravani novi vinogradski zakon ni sprejeta. Sicer pa se vinogradov pri nas ne manjka, — še odveč jih je. Pač pa primanjkuje ljudij, ki bi jih obdelovali. Celo neprijetno pa je, da nimamo po naših vinogradih cestâ in potov, po katerih bi se moglo do vina. Še tisti poti, kar jih je, so sila slabi in vsi kameniti. Posledica tega je, da se vinski tovorniki izogibajo naših krajev, in da vina ne moremo spečevati. Preostaja ga nam vsako leto; dandanes se ga zavoljo tega tovor (tovor je bila teža treh starih centov, tovor vina torej najbrže tri vedra) kupi že za štiri laške funte. Pri nas kmetov ni treba siliti, vinograde obdelovati, celo narobe,

in kmetje bi ravnali pametneje, ko bi vinograde opustili in se pridneje oprijeli polja, zato da bi bilo več kruha v deželi, kakor pa vina«.[1])

Podobne izjave so prihajale tudi s Krasa in Vipavskega ter pač kolikor toliko pripomogle k temu, da se je novi vinogradski zakon zavlekel za toliko let.

Zavlekla pa ga je deloma tudi nadvojvodska pisarna v Gradcu. Kranjski plemiči so bili namreč prezrli, da je nadvojvodi predloženi gorski zakon, o katerem so prosili, naj se jim le kar potrdi tudi za Kranjsko, omenjal tudi neki urad, ki so ga Štajarci pač že imeli, Kranjci pa še ne. To je bil kletarski urad (Kellermeisteramt). Do kletarskega mojstra (Kellermeister), se je namreč lahko prizval kmet in vinogradnik, če mu njegov gruntni gospod ni hotel storiti pravice, ali pa če ni bil zadovoljen z odlokom in sodbo njegovo. Kletarski urad je bila torej druga, višja instanca v vinogradskih zadevah. Iz Gradca so zavoljo tega odgovorili kranjskim plemičem, da se vinogradski zakon ne more potrditi, dokler Kranjci nimajo kletarskega mojstra. Tega bi bili plemiči pač brž dobili, toda kdo ga bode plačeval? Odgovor na to bi se bil tudi lahko našel, toda tudi takrat se niso vse dežele merile z isto mero. Kletarskega mojstra naj plačuje nadvojvodska blagajnica v Gradcu, bilo je mnenje kranjskih plemičev, saj je plačevala tudi štajarskega. In če se ne dela, dejali so, nikak razloček med kranjsko in štajarsko deželo, ko je treba plačati davke, kaj bi se delal pri plačevanju »kletarskega mojstra«? Toda v Gradcu ta argument ni obveljal in stvar je zaspala zopet za nekaj let.

Iznova so jo kranjski plemiči podrezali zopet leta 1582. ter poslali celo navlašč za to posebnega poslanca v Gradec,[2])

---

[1]) Stanovski arhiv. l. c.

[2]) Ta je nesel seboj najbrže tudi že slovenski prevod štajarskega gorskega zakona. Ker je bil gorski zakon v prvi vrsti namenjen vendarle za kmete, zahtevala je graška vlada tudi slovenski prevod, ki ga je leta 1582. preskrbel Andrej Recelj, župnik na Raki Ta prevod je našel ranjki Dežman l. 1882. v nekem folijantu dolskega arhiva ter ga Levstiku

ki je izposloval vsaj toliko, da je bila graška vlada pri volji, plačevati za kletarskega mojstra vsaj 50 gld. na leto, drugih 50 gld. pa mu plačuj deželska blagajnica kranjska. Za to plačilo ne bo težko najti sposobnega človeka. Čeprav je res in se ne da tajiti, da je štajarski kletarski mojster plačevan bolje, toda pomisliti je treba, da je na Kranjskem vinogradov in vinogradskih goric primeroma le jako malo, in da bo imel torej kletarski mojster celo malo opravka, dosti manj, kakor štajarski, torej mu bodi tudi plača manjša.

Kaj je bilo kranjskim plemičem storiti? Morali so se udati, sicer bi bili morali čakati še Bog si ga vedi koliko let na zaželjeni vinogradski zakon.

Pa še s tem niso bile vse težave spravljene s poti. Od predlaganih dveh kandidatov za kletarsko mesto je nadvojvoda Karol imenoval sicer (25. januvarja leta 1583.) Erharta Pelzhofferja, grajščaka v Žapužah (Schneckenbüchel) (drugi kandidat je bil Mihael Pleskovič, grajščak višnjegorski), toda ne dolgo za tem se je iz Gradca pisalo deželnemu glavarju kranjskemu, da kletarski mojster ne more in ne sme sam izvrševati svojega posla, ampak mora imeti 4 prisednike. Zato je deželni glavar naročil Pelzhofferju naj poišče za to sposobne može ter jih priporoči v imenovanje deželnemu knezu.

---

izročil v slovniško presojo in oceno. Ali je Levstik prišel do tega ali ne, ne vem, vsaj njegova ocena ni nikjer objavljena, kolikor je meni znano. A tudi gorski zakon, Recljev prevod, ni ponatisnjen nikjer. Ta prevod shranjuje kranjski muzej »Rudolfinum«. Nahaja pa se še neki drug prevod štajarskega gorskega zakona, a je za 60 let mlajši. Našel ga je pl. Radics v licejalni knjižnici ljubljanski, kjer se nahaja še sedaj. O njem je v Letopisu Matice Slovenske za leto 1887. objavil V. Oblak korenito jezikoslovno razpravo, le škoda, da ni dobil v roke tudi starejšega prevoda, ki je z jezikoslovnega stališča mnogo bolj zanimiv, ker pozna stare lepe slovenske izraze, kakeršni so bili prelagatelju iz leta 1644. neznani: na pr. Landhandfeste, deželski ročin. Ker je Recljev prevod važen tudi za našo literarno zgodovino, objavil ga bom na drugem kraju.

Paberki iz admontskega arhiva.

Sestavil Fr. Šmid.

Socijalni in verski propad koncem srednjega in začetkom novega veka tudi samostanom ni prizanesel. Disciplina se je rušila in premoženje je kopnelo vsled nerednega gospodarstva in mnogih vojskâ, h katerim so samostani morali prispevati obile doneske, posebno v Avstriji, kjer so ravno takrat Turki v gostih trumah napadali državo.

Vse to je uplivalo tudi na admontski samostan, tako da je bil že na robu propada. Vlada je vse to s paznim očesom zasledovala in kmalu se je našel povoljen vzrok, da je lahko posegla vmes in izvedla svoje namene.

V začetku 16. stoletja se je vnel prepir med opatom Mihaelom in konventom, kateri je prvega celo prisilil, da je odstopil. Maksimilijan I. je takoj posegel vmes ter je imenoval ljubljanskega škofa Krištofa Ravbarja komendatarskim opatom v Admontu (1508).

Rojen je bil Krištof Ravbar okoli l. 1470. na Kranjskem, študiral je na Dunaju in v Padovi, kjer je tudi dosegel doktorat. Leta 1488. je bil imenovan ljubljanskim škofom, toda ker še ni bil posvečen, je oskrboval mesto njega škofijo Jurij pl. Kirchberg, škof puljski. Leta 1493. je bil Ravbar posvečen v duhovna in 1497. l. v škofa ljubljanskega. Leto dnij po imenovanju admontskim opatom je postal še administrator sekovske škofije. Vse te tri časti je Ravbar združeval v svoji osebi do smrti.

Toda tedanje burno življenje ni dalo Krištofu, da bi se posvetil svojim stanovskim dolžnostim. Po naravi že ognjevit in bojaželjen se je vdeležil skoro vseh tedanjih vojsk; tako je opravljal v prvi benečanski vojski (l. 1507.) čast najvišjega vojnega komisarja in splošnega prehranjevalca. 1529.—1530. leta je bil deželni glavar kranjski in potem namestnik v nižjeavstrijskih deželah in dvorni maršal.

Kot škof je bival večinoma v Gornjem Gradu, Lipnici (Leibniz) in kasneje na Dunaju. V Admontu je bil malokdaj.

Oskrboval je v njegovi odsotnosti admontski samostan ljubljanski kanonik Mihael Valer (od l. 1508. do smrti Krištofove).

Sočasna poročila (Liber I. musc. Adm.) in Pachlerjeva kronika (v rokopisu) mu očitajo, da je samostan močno oškodoval. Toda časi niso bili ugodni za razcvit Admonta, ker je posebno turški davek, takoimenovana »kvarta« zelo ovirala gospodarski razvoj; tudi se sočasnim poročilom pozna tendenca, ker je bil Krištof usiljen opat.

Po kratki bolezni je Krištof umrl 26. oktobra 1536. na Dunaju ter je bil vsled svoje izrecne želje pokopan v Gornjem Gradu.[1])

Sledeči regesti, v kolikor zadevajo slovenske dežele ali Ravbarjevo rodovino, so povzeti iz listin v admontskem arhivu:

1. *L. 1514., sreda po sv. Juriju, (26. aprila).*

Reverz Leonarda Ravbarja, ces. svétnika in dvornega maršala, da mu je opat Krištof za svoto 546 funtov vinarjev zastavil oskrbništvo (Hofmeisteramt) v Kremsu.

Izv. perg. listina.

2. *Admont, 1528, 25. marca.*

Opat Krištof podeli pravnemu zastopniku Danijelu pl. Gallenbergu (ki je bil ujec Krištofov) proštijo ob jednem z desetino v Predau-i in Obdachecku.

Izv. perg. list., 1 pečat odtrgan.

3. *1528, 25. marca.*

Reverz D. Gallenberga gledé omenjene podelitve.

Izvir. perg. list. Pečatila: D. Gallenberg, Viljem Oberleitter, sodnik v Admontu.

4. *Admont, 1529, 11. novembra.*

Opat Krištof proda zaradi kvarte (der Quart wegen) bratom Krištofu, Filipu in Ivanu Breuner-ju, svojim stricem (Vettern), za 600 funtov 35 vinarjev letne gilte od posestev v Bistrici (Feistritz), Lubnici (Laufnitz) in Stübingu.

Izvir. perg. list. Pečat odtrgan.

---

[1]) Glej natančneje Dr. Wichner, Gesch. v. Admont IV., p. 63. ss.

5. *Admont, 1529, 11. novembra.*

Reverz bratov Krištofa, Filipa (župnika v Gradcu) in Ivana Breuner-ja gledé omenjene kupčije.

Izvir. perg. list.

6. *Admont, 1530, 24. aprila.*

Opat Krištof zastavi svojemu svaku Ivanu Volfu pl. Welzlisriedu, oskrbniku v Dobri, za svoto 200 funtov vinarjev, katere mu je letá posodil, da odpravi dediče Leonarda Ravbarja, samostansko oskrbništvo v Kremsu.

Izvir. perg. list. Pečati odtrgani.

7. *Inomost. 1530, 6. junija.*

Kralj Ferdinand ukazuje opatu v Adm., da se Danijelu pl. Gallenbergu, kateri je zaradi »kvarte« samostanu posodil 1000 gld. renskih, ta svota zagotovi na proštiji Admontbüchl.

Izvir. perg. list. Pečat konventa odtrgan, oni kralja Ferdinanda pokvarjen.

8. *1533. Datum »in Obernburg loco nostre solite residencie«, 22. avgusta.*

Opat Krištof prezentuje Mihaela Schedo, duhovnika oglejske škofije, za župnijo sv. Andreja v Svičini.

Izvir. perg. list Pečat razrezan.

* * *

Za vladanja prelatov Amanda Huenerwolfa (1536 – 1545) in Valentina Abela (1545—1568) se je luteranstvo v Admontu začelo zelo razširjati, da, za Valentina je dobilo celo premoč. Opat V. je dovolil predikantu Juriju Strohmayrju, da sme javno pridigovati. Samostanski prebivalci so deloma pobegnili, deloma živeli proti pravilom. Komisija, ki je bila poslana, da je preiskala nezdrave razmere in reformovala samostan, je sprejela odpoved opata Valentina in ukrenila, da se pokliče stiški subprijor Lovrenc Lombardo za opata (1568).[2])

Lovrenc je bil rojen v Ljubljani ter vzgojen v Stičini, kjer je tudi vstopil v samostan. Oskrboval je dalj časa posestvo Bajnof in postal nato subprijor v Stičini, odkoder je

[2]) Wichner, Gesch. v. A. IV. p. 188 ssq.

šel v Admont. Toda nade, katere so se gojile, ko je bil izvoljen opatom, se niso izpolnile; skrajno neugodne razmere in slabo denarno stanje so zahtevale brezobzirne odločnosti, katere pa Lovrenc ni imel. Ves njegov trud je bil brezuspešen. Luteranstvo se je vedno bolj razširjalo in dolgovi so se kopičili. Vse to je povzročilo, da je vlada odposlala zopet komisijo v Admont, da stvar preišče. Komisija je imela nalog, opata Lovrenca na ta ali oni način odstraniti, ter je po tem tudi uravnala svoje predloge gledé reform, katere je predložila opatu; toda ta je izjavil, da jih ne more izvesti, ter je prostovoljno odstopil. Namestnik njegov je bil že prej imenovan ter je več dnij že čakal v Cirminah (Rottenmann) poročila komisije. Bržkone je Lovrenc to zvedel in vse to je pospešilo njegov odstop (1579). Kmalu nato je odšel v Stičino in je bival v Bajnofu. Admontskemu samostanu je bilo ukazano, izplačevati mu letno penzijo, kakor svedoči naslednji:

Decretum ad Jacobum abb. Sitticensem.[8])

Carl etc. Ers., Geistl., Lieber, Andechtiger. Nachdem Brueder Laurentius, so etlich Jar Lang Abbt zu Admondt gewesen, und aus sonderbaren beweglichen vrsachen von solcher Prelatur abgestanden, vorhabens ist, sich wieder in dis Closter deiner verwaltung, darinnen er Profefs gethan, zu verfüegen und alda sein Leben zuebringen und zu schliefsen; so ist demnach unser gn. bevelch an dich, das du Ihne Brueder Laurentium nit allein, wie du ze thuen schuldig, ohne waigerung guetwillig einnemen und underhalten, als ein gewesten Prelaten, umb so vill mehr in guetten bevelch und ehrerbietung haben und halten wellest, als vns dan nit zweiflet, du solches für dich ze thuen bedacht und wolgenaigt sein wirdest.

Dargegen so sollen dir von sein Brueders Laurentii bessern underhaltung wegen bis auf vnser gdigstes gefallen und sein wol verhalten von dem Administratorn daselbs zu Admondt Jährlichen 150 fl. Reinisch geraicht und gegeben werden. An dem beschicht vnser gefelliger gn. wille und mainung. Geben in vnser Stat Grätz 22. May a. 79.

Carolus.

Ad mandatum D. arch. proprium.

Wolfg. Schranz, Doct. **Primus Wantzl.**

---

[8]) P. Alanus Lehr, diplomatarium Runense tom IV. p. 100. (rokopis) in Acta Abbatum Adm. (prepis).

Toda penzija se mu ni izplačevala, kakor se razvidi iz pisma, katero je pisal stiški opat Lovrenc Juriju, opatu runskemu (Rein), kjer pravi med drugim:[4])

So ist Eur hochw. noch unverporgen, was gestalt herr Larenz Lambardo, gewester Abbte zu Admont nach seiner gethaner resignation desselben Gotshaus durch Ir F. Durchl. vnsern genedigsten herrn und Erblands-Fürsten vermög beiliegender Bevelchs abschrifft, hieher verordnet worden: Das man nemblich zu besserer und desto statlicher seiner vnderhaltung von Gottshaus Admondt Järlichen ainhundert Cronen hieher in mein Gotsh. raichen und geben soll. Welche 100 Cronen weder der negst dernach geweste Administrator angeregtes Gottsh. Admond. noch der Jezige Prelat daselbs über mein öffters anhalten und ersuechen bishero nit geraicht, noch bezalt haben. Das also solch verordent deputat nun in das 4te Jar herro ausstendig; welches dem alten nunmehr erlebten Mann zu merklichen abbruch seiner zeitlichen narung (der dan dennoch als ein gewester Prelat für einen andern Conventualen underhalten werden mues) raichen und gelangen thuet. Dan obwol man vermainen möchte, weillen er hieunten am Weinhof sein Residenz habe, das er mit stattlichen underhaltung ohnedas genuegsam versechen seye; so ist aber doch entgegen wissentlich, das angedeutes Weinhofs Einkhomben sich allein auf meines Gotsh. aigne weingart arbeit, und dann die notturften in Lesenszeiten erstreckhen, das er also ein khleinen und zwar schmallen überschus zu seiner mehrern underhaltung eines Jars darbei erhalten und erschwingen möge. Hab ich derohalben Eur Hochw. nochmallen ganz dienstlichen pithen wollen, mit vorgemelten Jetzigen Prelaten zu Admondt so weit ze handlen, damit doch angeregtes deputat aufs wenigist so lang es ausstendig, bezalt, und nicht weniger beyseits anzehalten, ob es fürterhin und als lang vorberuerter herr Larenz Lambardo lebt, auch in schwung gebracht werden möchte. Inmafsen ich zu meiner hinauskhumfft die Sachen auch für mich selbs weiter treiben und urgiren welle . . . i. t. d.

Stična 8. marcija l. 1583.

Leta 1586. je bil Lovrenc izvoljen prelatom v Dun. Novem mestu, kjer je tudi umrl (1590).[5])

Lovrencev naslednik, Polidor pl. Montagnana, je bil rojen v Laškem pri Celju, kjer je postal tudi župnik; župnikoval je tudi na Krškem in v Žalcu ter Rogatcu; leta 1563. do 1564. je bil prošt ljubljanski. Oglejski patrijarh ga je

[4]) Alanus Lehr, o. c. p. 374. in Acta Abb. Adm.

[5]) Album Admontense p. 75.

imenoval generalnim vikarjem za Kranjsko, Koroško in Štajarsko; bil je tudi naddijakon v Savinjski dolini.

Polidor je bil jako častihlepen mož (»Abteijäger« ga imenuje značilno arhivar runski A. Weiss)[6]) ter ni bil izbirčen v izbiranju sredstev. Njegovo delovanje označuje dobro pismo prijorja in konventa stiškega, naslovljenega nadvojvodi Karolu v Gradcu z dné 24. oktobra 1576. Pismo je bilo pisano mesec dnij po smrti opata Ivana († 21. sept.). Po tem pismu[7]) je bil Polidor nečak predzadnjega stiškega opata Volbanka Neffa. Po Volbankovi smrti je tožil pri nadvojvodi, da je le-ta ob smrti zapustil 2200 fl., »die er nicht bey disem Gottshaus, sondern zuvor ersparet und herbracht haben solle«, in katere je torej Polidor zahteval kot svojo lastnino.

Dalje opisujejo Stičani gospodarstvo opata Volbanka ter omenjajo tudi Polidora:

»Woher ist erstlichen das gelt genommen, damit Polidorus noch in seiner Jugent auf Padua u. Venedig der Studien halben von offtgedachten abbt Neffen abgefertigt worden; u. das allein destwegen, das er Polidorus khünfftiger Zeit umb die empfangenen wolthaten disem Gottsh. widerumben dienen solle.« Ob Volbankovi smrti se je našlo razven mnogo dolgov le 135 cekinov: »Polidorus aber an E. F. D. den 2. April in 66. Jar darumben suppliciert, so er sich zu einen Prelaten eintringen wollen, auf Wien u. Prag derwegen verraist, und umb seiner Ehrgeitzigkheit halben, was er verzehrt haben soll, heraus zu geben pegert; Solches alles ist Ime von E. F. D., quo Iure er solches zu suechen habe, abgeschlagen worden« . . . »Darzue dan über all ander erwisne threw ist das arme Gottshaus sein des Polidori halben mit der Pharr Sachsenfeldt, die er etlich Jahr inen gehalten, um mer als 400 fl. geschädigt worden.«

»Also auch der Pharr Tüechern, welche durch Ine zu gleicher mafsen in abpaue, versetzung der zehent abgeschlaipfft u. in die noch immer werende Steuer ausständt khomen, in höchsten schaden gelait hat.« Dalje prosijo, F. D. »wellen gedachten Polidorum von disen seinen unbefuegten anforderungen, welches alles mehr aus einem geschöpften haas und neyd gegen disen armen gottsh. und unsern hlgen Orden, dan ainicher rechtmässiger ursach beschieht und heer flüest, gdst abweisen . . .«

[6]) Acta Abbatum v admontskem arhivu (korespondenca runskega in admontskega arhivarja).

[7]) Alanus Lehr, diplomat. Run. tom. IV. p. 2081. in Acta abbatum Admont.

Župnik Polidor je bil hud zatiralec protestantizma, tako da so bili protestantje grozno razkačeni ter so nanj zložili tudi zabavljico (v slov. jeziku).[8]) Sicer se pa Polidor tudi sam pohvali, kako je goreč katoličan, v pismu na solnograškega nadškofa Ivana Jakoba pl. Kuen-Belasija.

Odlomek lastnoročnega koncepta tega pisma se nahaja v admontskem arhivu ter ga tu priobčujem:

(ca. 1579. Izvir. pap. listina.)

Rdissime et Illustrissime Princeps s(anctae) s(edis) Apostolicae Legate Dne gratioss.

Qualis semper fuerim tum honestatis tum etiam uerae pietatis et catholicae religionis amator et defensor uellem profecto, ut illi testimonium de me praebeant et hoc ipsum in me praedicarent, quibus totius meae uitae hucusque transactae curriculum catholicis et non aemulis prospectum et plusquam satis notum est, uerum enimuero, si tales omnino sileant, uel ut quicunque de hac re dicerent, non requirantur, satis conditionis, honoris et dignitatis ab ineunte quasi aetate apud reges, principes et duces, quinimo in Ecclesia sustinui, abunde satis de comunicare queunt quincagesimo (?) enim Anno (uigesimum enim non non optinueram annum)[9]) ex pulchro (florido) studiorum cursu ad Aulam inuictissimi quondam imperatoris Ferdinandi uocatus, ubi annos circiter decem sacris officiis addictus transegi. Ad Archidiaconatum tandem Vallis Sauniae Aquilegiensis dioecesis promotus fui, cui muneri qua sedulitate, quibus laboribus, qua diligentia, cura et uigiliis praefuerim, illius Dioecesis dicat constitutio et Status, Serenissimus Princeps Carolus praedicet, Illustrissimus Patriarcha Aquilegiensis communicet, quid dicam, totum illum districtum ab haeresium labe ita immunem conseruaui, ut dicere ausim, nullum hactenus ibi atque esse, qui haeresi infectus, haeresim publice praedicare fuerit agressus. Quibus rebus egregie perspectis maximo me semper Serenissimus Princeps Carolus fauore et clementia ita prosequutus est, ut jam dudum inter consiliarios suos me clementissime asciuerit, postmodum Abbati a (Coenobio) Admontensi pene collapso, desolato, fratribus monachis destituto, debitis et aere alieno grauiter oppresso, hac conditione praefectus sum, (ut) . . . (zamazano) . . . pristino statui, quantum fieri potuerit, restituam, huic oneri (gloriari audeo), ut extra habitum ordinis illius in

---

[8]) Th. Elze, die slovenischen protestantischen Gesangbücher des 16. Jhdts. p. 26. (Jahrbuch der Gesellschaft für Gesch. des Prot. in Oesterr. 5. Jahrg. I. H.

[9]) V oklepu je prvotno pisanje ter od Pol. prečrtano.

commendam Abbatiam administrarem, conventum pie . . . (zamazano) monasterium a debitis liberarem . . . . (Nadaljevanje manjka).

Toda tudi Polidor ni mogel napraviti reda. Delovanje njegovo ni bilo posebno plodonosno, da, oškodoval je celo samostan, kakor spričuje kronist:[10])

»Insecutor hujus (sc. Laurentii) in dignitate abbatiali, non vero moribus laude dignis fuit Polydorus de Montegnana, sacerdos saecularis, nempe ut arbitror, archidiaconus in Saunthal in Carniolia (!), de quo saepius hic mentio facta; hic quia Administrator intrusus communiter tamen computatui abbas XIV. iterum aulae usus favoribus, monasterioque per vim praefectus, non multum ultra biennium abbatiam tenuit. Inde resignavit monasterium in statu calamitioso vereque deflendo post se relinquens.«

Po svoji resignaciji je bil Polidor imenovan proštom v Novem Mestu (1584), kjer je tudi umrl (1604).

* * *

1567, Gradec, 31. maja.

Nadvojvoda Karol dovoli deželnemu oskrbniku (Landesverweser) kranjskemu Hans-u Khiesel-nu, da sme grajščino Fužine, svet okoli gradu (Burgfried) 300 korakov v okrogu ograditi; podeli mu tudi pravico ribštva v Ljubljanici.

Izvir. perg. Pečat nadvojvode manjka. Podpisan je Jurij baron Herberstein. Listina je zelo pokvarjena, na levi strani in zgoraj odrezana; začetek manjka; ravno tako je odrezan del, v katerem je stalo, na katerih krajih Ljubljanice se ribštvo dovoljuje. Služila je za platnice neki knjigi, na hrbtu je namreč zapisano: Antonius Joechlinger ist in der driten schull bei den Jesuitern. Kako je listina prišla v Admont, ni znano.

Processionale monasterii Sitticensis. (8⁰, Perg. [Pap.], 69 listov, XVI. stoletje.) Prvih 57 listov knjige je pergamen, ostalo je papir. Obsega koralne napeve, kateri se rabijo pri procesijah v raznih cerkvenih časih. Knjiga je pisana razločno in pregledno. Začetne črke (črne, modre in rudeče) so dokaj čedno naslikane. Na praznem prostoru vsake strani pod berilom so razne arabeske in barveni okraski. Na

[10]) Alanus Lehr l. c. p. 100, in Act. Abb. Adm.

koncu so »orationes ante et post missam«; na 48. strani zgoraj se bere: »Wir Johann Abbte zue Syttich bekhennen das wir dem Edlen vund vessten Florian Schar Pfl.« Rokopis Ivanov se vjema popolnoma z rokopisom knjige. Za platnice je porabljena perg. listina iz Stičine, toda večji del berila je oddrgnjen, le mal fragment je še čitljiv. Platnice so obite z mednimi žeblji; v usnjeni hrbet so vtisnjene vzboknjene podobe (mitični konji). V admontsko knjižnico je prišla knjiga skoraj gotovo iz roke Lovrenca Lombarda, opata v Admontu in subprijorja stiškega samostana, za časa opata Ivana.

Fara Šmartin pred Kranjem v 17. stoletju.

Priobčil **Fr. Pokorn.**

Kmalu se ne bodo več ljudje spominjali, da so koncem prejšnjega stoletja Šmartinci zgradili si na drugem kraju popolnoma novo župno cerkev. Marsikdo že strmé gleda, ako se mu pripoveduje, da je bila stara farna cerkev šmartinska pred kranjskim mostom ob deželni cesti, blizu sedanje kranjske železnične postaje. Že l. 1778. se bere v nekem ustanovnem pismu [1]), da naj se šmartinska cerkev odstrani in drugje nova zgradi. Par let pozneje se je to tudi uresničilo; sezidala se je nova cerkev šmartinska na mestu, kjer še danes stoji.

Kakošna pa je bila stara župna cerkev šmartinska? V kapiteljskem arhivu ljubljanskem sem našel v raznih vizitacijskih zapisnikih [2]) zanimive beležke, iz katerih se spozna njeno nekdanje lice in stanje.

Dné 28. avgusta 1631. je ljubljanski škof Rajnald Škrlič (Scarlichius) precej drugo leto svojega višjega pastirovanja prišel obiskat tudi šmartinsko župnijo in njene cerkve, katerih je imela takrat s farno vred 18, in sicer: 1. Farna sv. Martina

---

[1]) Farni arhiv besniški: Dolenčeva mašna ustanova.

[2]) Vizit. zap. l. 1631., 1652. in l. 1674.

in podružnice[3]), 2. sv. Kocijana v Podrečah (Podrecz), 3. sv. Pavla v Mavčičah (Mauschisch), 4. sv. Marije Magdalene v Prašah (Prassa), 5. sv. Lenarta na Jami, 6. Matere božje na Bregu, 7. sv. Mihaela v Druljevki (Druleuza), 8. sv. Jarneja v Stražišču (Strescis), 9. sv. Tomaža v Zg. Bitinju (Faitsch), 10. sv. Uršule v Sred. Bitinju, 11. sv. Petra pod Šmarjetno Goro, 12. sv. Marjete na Gori, 13. sv. Jošta na Gori, 14. sv. Janeza v Spod. Besnici, 15. sv. Tilna v Zg. Besnici, 16. sv. Nikolaja na Ovsišah (Ossisch), 17. sv. Tomaža na Črešnjici (Kerschendorff-Kerniz), 18. sv. Marije Magdalene na Okroglem (Crondol).

Farna cerkev, posvečena sv. Martinu, je bila zidana, kakor se spozna iz napominjanih zapisnikov,[4]) v gotskem slogu. Imela je 4 oltarje: sv. Martina, na evangelijski strani sv. Ožbolta, na listovi strani pa sv. Katarine. Sredi cerkve, naslonjen na slop, pa je stal oltar Matere božje. Zadej za oltarjem na ravno tem slopu pa je stal krstni kamen brez sanktuvarja ali sakrarija. Zato je zapovedal škof, da se mora krstni kamen od tod prestaviti k steni pod kor in poleg njega v zidu naj se sezida 1 čevelj globok sakrarij.

Tabernakelj pri velikem oltarju je bil kamenit ter je imel železna vratica. Ni stal na sredi altarja, ampak na evang. strani na stebričku. Zapovedal je škof ga podreti in sredi oltarja napraviti novega iz lesa.

Gledé stranskega oltarja Matere božje sredi cerkve je pa previdel škof, da je bolj v napotje, kot pa v krasoto cerkve, ker ni bila posebno prostorna, zato je bil tega mnenja, naj se prestavi k steni na stan, ali pa v kapelo za oltarjem sv. Ožbolta, kjer je bila že bratovščina Matere božje z naslovom »Fr. purificatae«, a brez oltarja. Ta bratovščina je bila prav za prav ustanovljena za Marijin oltar, a je bila ločena od njega, zato je želel škof, da se združi. Ustanovil je pa to bratovščino Žiga pl. Lamberg, nekdanji župnik v Šmartinu, ki je postal l. 1463. prvi ljubljanski škof.

[3]) Naštevajo se, kakor so bile obiskane.
[4]) Obiskana dné 29. avgusta 1631.

Svoj glavni praznik je imela ta bratovščina na svečnico. Tudi apostolski sedež jo je potrdil ter obdaroval s popolnimi odpustki in sicer: za svečnico vsako leto, v dan vstopa v bratovščino in pa v dan smrti. Bratovščina je oskrbovala vsaki mesec 2 sv. maši: eno za žive, eno pa za mrtve ude. Imela je nekaj njiv in travnikov in pa podložne, kakor kaže urbarij, in hišo, ki je nesla letnih 23 renskih 25 kr., od tega je plačevala davka 17 renskih 45 kr.

Tudi gledé stranskega oltarja na epist. strani je škof nasvetoval združenje z oltarčkom sv. Štefana, da bode več primernega prostora v cerkvi.

Na pokopališču ob cerkvi je stala takrat kapelica svetega Mihaela. Ker je bil njen oltar posvečen le »in stipite«, zato je škof določil, da se na njem ne sme drugače maševati, kakor le s portatilom. Okna pa je ukazal povečati, ker so bila premajhna.

Farna cerkev je takrat poleg premoženja bratovščin imela še sama osem njiv in travnik in podložne in hišo, kar je donašalo letnih 18 renskih 21 kr. in od 24 krav je dobivala od vsake po 8 kr. ter plačevala od tega nekaj davka.

Zdaj pa se vpraša, koliko se je izvršilo po škofovi besedi in volji? Poglejmo za 20 let naprej. Ko je dné 4. aprila l. 1652. Rajnaldov naslednik škof Oton Friderik grof Buchhaim obiskal šmartinsko župno cerkev, je našel, da se je vse prenovilo in predelalo po določbi njegovega prednika in še več. Opazil je, da imajo oltarji, zdaj le trije v cerkvi, lepe kipe in krasne slike. Snažnost in ličnost cerkvene oprave mu je jako ugajala. Videl je tudi, da je cerkev na evang. strani v ladiji ukusno presno slikana. Podobe so kazale nekatere skrivnosti iz Kristusovega rojstva in trpljenja. To delo so oskrbeli med tem časom domači in sosedni podložni na lastne stroške. Rekel je, da je krasota cerkve s tem zelo povečana.

Cerkev je imela takrat lepo, pobarvano spovednico, kateri ni drugega manjkalo, kakor tablice z reservati. Klopi

so bile prav pripravne. Imela je cerkev samo tri kelihe: dva popolnoma srebrna, eden pa je imel bakreno stojalo.

Ključar Anže Križnar je izpovedal, da ima cerkev $2^1/_2$ zemlje, od koje plačuje 7 renskih gld. davka (steura), le provinciji se nič ne plačuje od tega posestva. Kako da je ta izjema, pa ne ve.

Kakor ta škof, tako je tudi njegov naslednik grof Jožef Rabatta bil zadovoljen z vsem, kar se je izvršilo po Rajnaldovem načrtu, ko je dné 4. oktobra 1674 obiskal šmartinsko faro. Takrat je zelo deževalo, zato se je opustila procesija pri vsprejemu, kakor tudi molitve na pokopališču, katere so se opravile potem v cerkvi.

Oltarji so bili trije, vsi v najlepšem redu. Veliki oltar sv. Martina je imel pripraven tabernakelj. Monštranca in tudi posodice za sv. olja in kelihi so bili dobri, srebrni in pozlačeni. Na evang. strani je bil oltar, posvečen sv. Ožboltu, združen z onim Matere božje, ki se zdaj tudi po njej imenuje. Podoba Matere božje, kot patrone bratovščine tega oltarja, je bila na platno slikana, nad njo pa je bil kip sv. Ožbolta. Na listovi strani je bil oltar sv. Jurija muč., tudi sestavljen iz dveh prejšnjih, namreč sv. Štefana in sv. Katarine, kojih podobi sta slikani na platno ter v pozlačenem okvirju.

Krstni kamen je bil iz trdega črnega marmorja izklesan ter poliran in z vsem preskrbljen. Kropilniki pri vratih so bili kameniti. Okna, z omrežjem oskrbljena, so bila dovolj prostorna.

Podružnice so bile l. 1631. jako zanemarjene in slabo opravljene. Krivo temu je seveda bilo, da je vsled reformacije nastala mlačnost in brezbrižnost do svetih rečij. Zato je bilo pa zdaj naenkrat toliko popravljanja in prenovljenja potreba povsod.

1. Cerkev sv. Kocijana v Podrečah. Ta je imela 2 oltarja: glavni je bil posvečen patronu cerkve, na evang. strani pa sv. Primožu. Manjkalo je vse oprave. Zapovedal je torej škof na veliki oltar napraviti križ, prtove, posodo za blagoslovljeno vodo i. t. d. Stranski oltar pa, ker je bil preveč

razdejan, je ukazal podreti in kamenje zunaj cerkve spraviti. Tudi streho je bilo treba popraviti. Cerkev je imela te-le dohodke: Od 3 travnikov, 4 vrtičkov in 4 ovac skupaj 4 renske gld. 35 kr. in obresti od posojenih 226. renskih.

2. Cerkev sv. Pavla v Mavčičah je imela tudi 2 oltarja. Veliki je bil sv. Pavla in stranski, na epist. strani, sv. Volbanka, a oba brez oprave. Škof je torej zapovedal, da se mora oltarna obleka napraviti, 2 okni povečati v presbiteriju, za durmi pa 2 novi napraviti z železnim omrežjem, in sploh vso cerkev prenoviti, ker je zanemarjena. Cerkev je imela dohodke od 2 njiv, 1 travnika in 1 podložnika ter obresti od posojenih 360 renskih. Zemlja je nesla 22 renskih in davkov je bilo 14 renskih gld.

3. Cerkev sv. Marije Magdalene v Prašah. V njej sta stala tudi 2 oltarja. Glavni je bil sv. Marije Magdalene in na epist. strani sv. Florijana, a oba brez prtov in drugih potrebnih rečij. Zato je zapovedal škof, da se mora to oskrbeti. Stopnice naj se izpeljejo iz zakristije v zvonik in na tem kraju, kjer so zdaj stopnice, naj se napravi pa tretji oltar in poleg njega okno z mrežo. Dohodkov je imela cerkev od 1 travnika, 2 njiv in 1 libro voska ter obresti od posojenih 100 renskih gld.

4. Cerkev sv. Lenarta na Jami je imela 2 zelo zapuščena oltarja brez vse oprave: veliki je bil sv. Lenarta in na epist. strani sv. Boštjana. Na velikem oltarju se ni smelo maševati brez portatila. Ukazal je škof, da naj se na evang. strani kamen za olje prestavi v kot za duri zato, da se tukaj more postaviti še en oltar. Cerkvi je bilo treba napraviti tudi večja okna in streho prenoviti. Dohodki cerkveni so znašali 6 renskih 32 kr. od 2 travnikov, in kar so ljudje dajali v korist cerkve.

5. Cerkev Matere božje na Bregu je imela 3 oltarje: veliki je bil posvečen patroni te cerkve, na evang. strani sv. Ahaciju, na listovi strani pa sv. Lovrencu. Vsem je manjkalo potrebne oprave, zato je škof kar naravnost zapovedal, da se mora preskrbeti. V presbiteriju morata biti 2 večji

okni in ravno tako tudi v ladiji. Kamen za olje se prestavi za duri. Streha naj se popravi. Dohodki cerkveni so bili: Od 1 travnika 40 kr., ljudje so dajali 2 renska, od 21 ovac à 2 kr. = 42 kr., od 4 krav à 8 kr. = 32 kr., torej 3 renske 52 kr. in obresti od 200 posojenih renskih gld.

6. Cerkev sv. Mihaela v Druljevki je imela 1 oltar, posvečen sv. Mihaelu, a prav slabo opravljen. Treba je bilo v ladiji 2 okni povečati in napraviti omaro za cerkvene reči. Dohodkov je imela cerkev le nekaj malega: nekaj obrestij od posojila.

7. Cerkev sv. Jarneja v Stražišču je bila pa tako zanemarjena, da še edini oltar, ki ga je imela, ni imel kamenite menze, ne potrebne oprave. Dohodkov je imela cerkev od zemlje približno 11 renskih.

8. Cerkev sv. Tomaža v Zgornjem Bitinju je imela 2, a zelo zanemarjena oltarja in sicer: sv. Tomaža in na listovi strani sv. Filipa in Jakoba. Škof je zapovedal napraviti »antipendia« in vso potrebno opravo. Dohodki cerkveni od 4 travnikov in druge zemlje in od olja 20 renskih in 43 kr. in od posojenega cerkvenega denarja nekaj grošev.

9. Cerkev sv. Uršule v Srednjem Bitinju je imela 3 bolj slabo opravljene oltarje, dohodkov pa 2 renska 24 kr. in obresti od posojenih 100 renskih gld.

10. Cerkev sv. Petra pod Šmarjetino Goro je bila pa profanovana zaradi heretikov gospodov pl. Sigilsdorff, katerih lastnina je bila. Udani so bili luteranstvu in zato je škof Tomaž Chrön razglasil to cerkev oskrunjeno, da se ni smela božja služba opravljati. Cerkev je bila zelo zanemarjena. Škof je zapovedal, da naj vsaj sedaj katoličanje poskrbe, da pride cerkev zopet v pravi red.

11. Cerkev sv. Marjete na gori je imela 3 oltarje: veliki sv. Marjete, na evang. strani sv. Elizabete, na listovi strani sv. Katarine. Ker je pa vladala v cerkvi velika zanemarjenost, zato je bilo po določbi škofovi tudi več popravila treba. Dohodki so bili majhni: 3 kopuni in nekaj letnih obrestij od posojil.

12. Cerkev sv. Jošta na gori je imela tudi 3 oltarje: glavni sv. Jošta, stranska: na evang. strani sv. Andreja, na listovi strani pa sv. Ane. Presbiterij je bil slikan, kar se še dandanes opaža, ter zidan v gotskem slogu. Slike prerokov so krasile njegove stene. Stranska oltarja sta bila zelo ozka in zelo zanemarjena, zato je škof določil, da se morata podreti in odstraniti. Dohodke je imela cerkev te-le: Od zemlje okoli cerkve so dajali sosedje na leto 1 renski gld. 10 kr., od 16 krav à 7 kr., od 22 ovac à 2 kr. 2 vinarja, in obresti od posojenih 120 renskih gld. Cerkev je bila mnogo manjša od sedanje.

13. Cerkev sv. Janeza v Spodnji Besnici je imela 2 oltarja: Glavni je bil sv. Janeza Evang. in stranski na evang strani sv. Janeza Krstn.[4]) Na velikem oltarju je manjkalo antipendija, križa in druge oprave, stranski je bil pa tako slab in zapuščen, da se je moral na škofovo povelje podreti in kamenje zvunaj okrog cerkve spraviti. Veliki oltar se je pa prenovil in z vsem potrebnim oskrbel. Cerkveni svet je nesel s hišo vred 11 renskih 4 kr., kmetje so dajali 52 kr., od 3 krav 24 kr. in obresti od 150 posojenih renskih. Davkov se je plačevalo po 5 renskih 51 kr. na leto.

14. Cerkev sv. Tilna v Zgornji Besnici je imela tudi 2 oltarja: Sv. Tilna, kateremu na čast je bila l. 1521. cerkev posvečena, in pa na evang. strani sv. Radegunde. Ta oltar je bil pa tako slab, da ga je škof ukazal odstraniti in kamenje zvunaj na zid okrog cerkve spraviti. Veliki oltar ni imel antipendija in druge oprave, zato se je moralo po povelju škofovem vse napraviti. Kamen za shranjevanje olja se je moral prestaviti za duri. V presbiteriju je ukazal škof povečati 2 okni in ravno tako tudi v ladiji. Cerkev, katere zdaj ni več, bila je zidana v gotskem slogu in slikana. Imela je pa te-le dohodke: Obresti od 150 renskih gld. posojila,

---

[4]) Poročevalec je menda svetnika zamenjal. Cerkev je bila posvečena dné 24. junija 1542 leta, tedaj na sv. Janeza Krstn. dan, kar kaže, da je bil glavni patron sv. Janez Krstn. in ne sv. Janez Evang.

zemlja in podložni in drugo pa je dajalo na leto nekaj nad 7 renskih gld.

15. Cerkev sv. Tomaža na Češnjici je imela samo en oltar in še ta zanemarjen in zapuščen. Okna v presbiteriju in v ladiji so se morala povečati. Dohodke je imela te-le: 1 njivo in 2 travnika, ki sta dajala na leto 2 ren. 46 kr. in vsak podložnik od svoje zemlje po 4 kr. in nekaj prediva, skupaj 4 ren. 20 kr. Od cerkvene hiše se je dobival 1 renski gld., od 2 krav 16 kr., od 1 ovce pa 2 kr.

16. Cerkev sv. Nikolaja na Ovsišah. Dva zelo slaba in zapuščena oltarja sta bila v njej: Glavni sv. Nikolaja in na evang. strani sv. Vrbana. Škof je ukazal veliki oltar popraviti in z vsem potrebnim oskrbeti, tudi s posodo za blagoslovljeno vodo, stranski oltar pa podreti in kamenje zvunaj cerkve v kraj dejati. Tudi kamen za olje naj se prestavi za duri in okna naj se vsa razširijo. Dohodki: Od 2 zemljišč 8 ren. 30 kr., desetina od 2 podložnikov 4 ren. 10 kr., travnik 12 kr., podložniki so dajali 2 renska in 16 kr. od 2 krav ter obresti od posojenih 160 renskih. Davkov se je plačevalo na leto 4 renske gld.

17. Cerkev sv. Marije Magdal. na Okroglem. Dva oltarja sta bila v njej: veliki sv. Marije Magdal., stranski na evang. strani sv. Florijana, a oba tako razdejana in prazna, da je bilo treba prvega popolnoma prenoviti, drugega pa podreti. Okna so se morala razširiti, kamen za olje za duri prestaviti. Dohodki: Od 3 njiv 1 ren., od 12 krav à 8 kr., in dolžniki so plačevali obresti od 200 renskih.

Iz vsega do sedaj povedanega lahko spoznamo žalostno stanje naših cerkvâ v onih dnéh po luteranstvu. Marsikaj se je pozneje popravilo, pa marsikaj tudi skazilo. Gotska okna so zazidavali, ali pa mesto njih na škofov ukaz večja delali.

Kateri so bili pa dušni pastirji v tem času, ko so se vršile napominane vizitacije v Šmartinu pred Kranjem? Leta 1631. je župnikoval ondi Jurij Kramar[5]) (Cramarlius).

---

[5]) Beri o njem še »Izvestja«: IV. str. 151. in V. str. 193.

Rojen je bil v Novem Mestu, v oglejski škofiji; župnik že okoli 22 let. Subdijakonat je prejel 4. junija 1605., dijakonat 17. decembra i. l., v mašnika pa je bil posvečen 20. aprila 1606. »Litterae patentes« ima od škofa Hrena z dné 26. avgusta 1612. Poleg šmartinskih dohodkov uživa še beneficij sv. R. T. v Kranju, katerega mu je bila ta bratovščina podelila in škof Hren potrdil. Šmartinski dohodki so znašali 779 renskih gld. 51 kr. 1 vin. Od tega je plačeval župnik 521 renskih za penzijo ali mensale škofu, kateri je iz tega tudi davke plačeval. Župnik Kramar je bil tudi kanonik ljubljanski. Ker pa ni bival v Ljubljani, ampak na fari v Šmartinu, zato ga je škof 8. jul. 1631. poklical »ad ualuas Ecclesiae«, da pove v 30 dnéh, po kakem pravu je prejel župnijo in kanonikat ob jednem. Ako se ne zglasi, se kanonikat šteje izpraznjenim. Cerkvenik Primož Trebech je povedal o župniku, da je pred 12. leti živel po moralnih načelih reformacije, a da se je zato že spokoril, in zdaj ne ve nič o njem. Heretikov, je rekel župnik, v fari zdaj ni več, vsi so verni. Izpovedancev je okolu 2000, obhajancev 1257, skupaj pa v fari nad 3000 duš.

Kapelanoval je v Šmartinu leta 1631. Lovrenc Krt (Khert), ki je bil 3 leta prej posvečen in kapelan tu 2 leti; doma je bil iz ljubljanske škofije. Njegovi dohodki so bili: Hrano je imel pri župniku, za kar je dajal »2 decimulas« in dobival je žitne bire po 19 starov.

Leta 1652. je bil vikar ondi Tomaž Toni, doma iz ljubljanske škofije, ordinovan na naslov samostana podklošterskega, reda sv. Benedikta. Oskrbljeval je 17 podružnic, ki so bile že z vsim potrebnim preskrbljene, kakor se je zapovedalo.

Kapelan pa je bil tačas Janez Textor, ki je bil posvečen na naslov magistrata mesta kranjskega. Doma je bil v ljubljanski škofiji, duhoven 6 let, služil je najprej v Dobu, potem v Loki pri g. Rozmanu. Duš je takrat bilo v fari okoli 4000.

Leta 1674. je bil v Šmartinu Gregor Žalostnik (Shalostnigh) »provikar«. Povedal je, da je bil rojen v

Šentvidu nad Ljubljano, da je 29 let star, duhoven 2 leti, posvečen na naslov samostana Studenec. Po dovršeni retoriki v Ljubljani se je učil modroslovja v Gradcu »cum magisterii gradu« in 1 leto tudi školastičnega bogoslovja, potem pa 2 leti v Ljubljani kazuistike. V Šmartinu je bil tačas drugo leto.

Drugi kapelan je bil Primož Šafar (Schaffer), ki se je porodil na Prebačevem v šentjurijski župniji, v oglejski škofiji. Povedal je, da je 26 let star, duhoven 2 leti, posvečen na naslov samostana na Studencu. Služil je v Šmartinu z dovoljenjem patrijarškega naddijakona gosp. Ivana Mihaela Ferrija, župnika kamniškega. Po dovršeni retoriki v Ljubljani se je učil logike v Gradcu in potem kazuistike zopet v Ljubljani 2 leti.

Kapelana sta hodila k podružnicam vsak jeden teden, da sta opravljala božjo službo. Ekskurzi so bili od velike noči do vseh svetov. Določil je škof, da naj se uvedó listki, s katerimi se lože izpriča, če so verniki izpolnili velikonočno dolžnost.

Kapelana sta imela po vsi fari žitno biro. Vsak zemljak je dajal po $^1/_2$ mernika pšenice; štela je fara 300 kmetij, torej je prišlo 150 mernikov pšenice. Poleg tega je dajal vsak zemljak še po 1 sir in po 2 solda za seno. V Zgornji in Spodnji Besnici je pa namesto 2 soldov dajal vsak kmet po 1 mrežo sena ali pa po 10 kr., kar je duhovnik rajše vsprejel, samo da je morala takrat biti v obeh besniških cerkvah sv. maša, kadar se je pobirala bira. Dobivala sta kapelana po 16 kr. za 1 sv. mašo, ako je bila pa pri podružnici, dala je 16 kr. dotična cerkev in včasih tudi zajutrek. Farani, je rekel škof, morajo v poštev jemati tudi pot, kadar zahtevajo mašo zunaj, tedaj morajo dati zajutrek, ali pa pot plačati.

Od krstov so dajali oni, ki so dajali tudi biro, po 1 groš in cerkveniku po 1 kr. ali pa eno merico kaše. Župnik je imel štolo od prvega krsta po novi vodi (»unus imperialis«) in od krstov nezakonskih otrok. Štola je bila prostovoljna navada, kateri se nobeden ni protivil. Bila je tudi navada,

da je šel duhovnik z botri pit, a ker to ni bilo spodobno, se je pa to, kar je oče dal za botrinjo, razdelilo: $^1/_4$ vina je prejel krščevalec, drugo so pa botri dali, komur so hoteli.

Mrliška štolnina za male pogrebe je znašala 16 kr., za večje 48 kr. in za mašo posebej 16 kr.

Donesek k zgodovini Opatije.[1]

Spisal **A. Koblar.**

Idilično ležeča, nekdaj samotna in tiha benediktinska opatija pri Reki [2]) je postala zadnja leta slavno in šumno zdravišče Opatija (Abbazia). V davnih časih je bila že ondi blizu, pod Kastvo, mala luka. Imenovala sta se zato samostan in cerkev v Opatiji: Sv. Jakob ob Preluki (della Preluca), in, ne vemo iz kakega uzroka, tudi Sv. Jakob pri kolu (al palo, am Stöckhen). Kdaj so ta samostan utemeljili, nam ni znano. Dr. Kandler pravi, da so hudo napadali samostan morski roparji, in da je bil leta 1300. že zelo zapuščen. Iz 15. stoletja se imenujeta opat Radman in njegov naslednik opat Jakob v listini z dné 8. maja 1449. leta.

Opat Jakob in konvent sv. Jakoba ob Preluki sta prosila leta 1453. papeža Nikolaja V. pomoči, ker se je nekdo po krivici lastil samostanskih desetin in imetja. Papež je ukazal, da naj se proti krivičnežem postopa po cerkvenih postavah. Spadal je tačas ta benediktinski samostan pod škofijo puljsko.

Iz začetka 16. stoletja se je ohranilo ime nekega opata na sedanji cerkvici sv. Jakoba v Opatiji. Tu stoji zapisano nad vhodom cerkve, da jo je dal postaviti opat Simon. Napis slove: »1506 die 21. Julii Symo Abbas fieri fecit«. Popolnoma so pa cerkev predelali l. 1793., kakor kaže drugi

---

[1]) Po virih vicedomskega arhiva v muzeju Rudolfinu v Ljubljani (I, 21, 35).

[2]) Valvasor, Ehre d. H. Crain, XI, 290 ima opisan in naslikan »Closter S. Jacopa per Muria«.

napis, namreč kronogram: »CVIVs In hoC renoVata LoCo pIa fVLget IMago, sIs CVstos popVLI sanCte IaCobe tVI«.

Že l. 1507. je cesar Maksimilijan I. podelil opatijo svojemu tajniku Luki de Renaldis, in sicer dvakrat, dné 1. in dné 7. oktobra. Do leta 1544. se navajajo v listinah opatje ali imetelji beneficija: Ivan Bekarič, Nikolaj Donatovič in Tomaž Ahačič. Prav za prav je bil Bekarič zadnji opat. Turki so vedno hujše pritiskali na Istro in baje prisilili benediktince, da so ostavili opatijski samostan. Smatrala se je opatija potem kot beneficij, katerega je oddajal cesar.

Nova usoda je zadela Opatijo v sredi 16. veka. Zgodovinar P. pl. Radics v svoji zanimivi knjižici »Abbazia« (str. 7) ravno to dobo nekoliko napačno opisuje, zato naj jo na podlagi izvirnih listin ljubljanskega muzejskega arhiva pojasnimo. Gosp. P. pl. Radics piše: »Das im benachbarten Krain immer mehr sich ausbreitende Lutherthum hatte die Augustiner von Laibach ihres Klosters beraubt. Die Vertriebenen suchten bei ihren Ordensbrüdern (den Augustinern in Fiume) Zuflucht und fanden daselbst auch gastliche Aufnahme. Die Fiumaner Augustiner erhielten, da ihnen solch unerwarteter Zuwachs an Conventualen geworden, mit Diplom Kaiser Ferdinand I. ddto. Wien 29. October 1555 Abbazia ‚auf immerwährende Zeiten‘ geschenkt, mit dem Vorbehalte, dass Bischof Živkovič für Lebensdauer als Abt von Abbazia zu betrachten sei, in welcher Würde er denn auch bis zu seinem 1560 erfolgten Tode verblieb.« Povod, da so avguštinci dobili Opatijo, je bil vendar drugačen.

Kralj Ferdinand se je odločil l. 1552., v ljubljanskem mestu ali pa blizu Ljubljane ustanoviti hospital za siromake obojega spola. Dovolil je za njegovo vzdrževanje 1000 gld. na leto iz ljubljanskih dohodkov kraljeve dacije. Pisal je tedaj 24. oktobra 1552 oskrbniku kranjskega deželnega glavarstva Ivanu baronu Lambergu in deželnemu vicedomu Krištofu pl. Khnüllenbergu, da naj poiščeta za hospital primerno stavbišče, ali še bolje, če je mogoče, naj dobita zato kak samostan,

ali kaj tacega, da ne bode treba zidati nove cerkve za hospitalce, ki morajo imeti svojo božjo službo. Najpripravneje poslopje za hospital se jima je zdel skoraj prazni samostan sv. Jakoba, avguštinskega reda, ki je stal zraven cerkve sv. Jakoba v Ljubljani. Tudi kralju Ferdinandu je bilo to všeč. Zato je 8. marca 1553. leta naročil Ivanu Jeronimu Mercini pl. Merzenheimu, da naj obravnava z avguštinci o odstopu samostana. Ob jednem je precej določil hospitalski hišni red in predpisal celò jedilnik. Zavod naj bi dobil svojega duhovna, ki bode opravljal božjo službo, dalje hospitalskega mojstra, jednega kuharja ali kuharico in druge osebe za postrežbo ubožcem. Hospitalci naj imajo zjutraj in zvečer po dve jedi z mesom, v postnih dnéh po letu po dve jajci, po zimi pa mesto jajc po 1 arnika in vsak dan precej kruha za malo južino, 1 bokal brinjeve medice[3]), neke kuhane vode[4]), in v nedeljah, torkih in petkih zraven bokala kuhane vode za malo južino 1 četrtinko bokala vina. Poleg tega dobivaj vsak ubožec na leto po dve suknji in za poletje suknjo, hlače in telovnik[5]), dalje vsake kvatre 1 dolgo srajco in dvoje črevljev, za zimo 1 debel naprsnik[6]) in 1 klobuk. Ukazal je kralj tudi Mrcini, naj precej proračuni, po koliko ubožcev se bode moglo iz onega tisočaka vzdrževati v hospitalu poleg duhovna in hospitalskega mojstra. Ob sabotah in pred prazniki na večer, kakor tudi ob nedeljah in praznikih popoludne, naj bodo v hospitalu slovesne večernice in poje naj se »Salve Regina«. Pri večernicah naj strežejo štirje dečki in dva dijaka, katerih je v Ljubljani dosti, in daje naj se jim nekoliko nagrade iz onega tisočaka.

---

[3]) »Ain Mass von Kronabether Hönig«. Veljal je tačas izrek: »Juniperi grana sunt omni tempore sana«.

[4]) »Pastetper gesotten Wasser«.

[5]) »Wamass«; das Wambs, Wammes = das Leibchen, Corset, ein Kleidungsstück, das zunächst den Unterleib und den Rumpf bedeckt (beim weiblichen Geschlecht, ehmals auch allgemein beim männlichen). Schmeller, Bayerisches Wörterbuch, II, 914.

[6]) »Prust-Fleckh« – Brustfleck, die Weste, das Gilet der Land- und Bürgersleute, Schmeller B. W. I. 786.

Sestavila se je l. 1554. cela komisija v Ljubljani, ki je dobila nalog, napraviti z avguštinci na Reki pogodbo glede odstopa ljubljanskega avguštinskega samostana. V komisiji so bili: vicedom Krištof pl. Khüllenberg, knezoškof Vrban Textor, deželni glavar Josip pl. Lamberg in deželni upravnik Jakob pl. Lamberg. Ker pa škofa Vrbana nikdar ni bilo v Ljubljani, ampak je večinoma bival v Gornjem Gradu, in ker je dež. glavar Josip pl. Lamberg med tem časom umrl, naročil je kralj Ferdinand vicedomu Khüllenbergu 26. marca 1554, da naj s pomočjo Jakoba pl. Lamberga naglo zvrši ono pogajanje. Prijor v samostanu avguštincev pri Sv. Jakobu na Starem Trgu v Ljubljani je bil tačas Aleksander Pickharello iz Salopidija. Vendar se kaže, da on ni bil pravi gospodar v samostanu. Zato se vicedom ni ž njim pogajal, ampak z Ivanom Primožičem, vikarjem provincijala avguštinskega reda na Štajarskem, Koroškem in Kranjskem in prijorjem na Reki (ki je spadala tačas pod Kranjsko). Obljubil mu je vicedom za samostan sv. Jakoba v Ljubljani in njegova posestva [7]), da bode kralj preživljal ljubljanske avguštince v samostanu na Reki in vrh tega dal opatijo sv. Jakoba pri Preluki reškim avguštincem. Prijor Primožič bi bil rad dobil še neki mlin na dva kamna v Ljubljani, oddaljen

[7]) Ta posestva so obsegala 57 kmetij in polukmetij, ki so nosila, kakor je pričal urbar, 114 renskih gld. 52 kr. in 17 meric (schaff) pšenice, 14 meric prosa in 56 meric ovsa kaščne mere (Castenmass). Kneževa kašča v Ljubljani je imela svojo mero in mesto svojo. Tri kaščne merice so dale dve ljubljanski mestni merici (Laibacher Statschaf). Ljubljanska mestna merica pšenice je tačas stala 24 kr., prosa 12 kr. in ovsa 6 kr. Skupaj je tedaj to žito neslo na leto 9 renskih gld. 54 kr. Dalje so nesle služnosti od lastin (Ueberlendtdienst) v ljubljanskem mestu in okolici 9 renskih gld. 52 kr. in 1 črni vinar; na Vipavskem 14 čebrov (Zuber) in 1 vedro (Emper) vina, čeber računjen po 40 kr., kar je zneslo 9 ren. gld. 30 kr.; v Kostanjevici gorne (Perkrecht) in desetine od vinogradov 12 veder, po 1 gld. vedro. Vse to je znašalo skupaj 145 ren. gld. 8 kr. in 1 črni vinar. Posnamemo naj tu še iz poročila Jakoba Seprechta, ki je bil tržni in selski sodnik v Vipavi, vest, da ni mogel napraviti o dohodkih vipavskih vinogradov poizvedb, ker je ondi l. 1554. razsajala kuga; ljudje so posebno hudo mrli v Senožečah.

12 sežnjev od samostanskega mlina, katerega je imel senjski glavar Lenkovič. Zahteval je tudi stanovanje z 1 sobo, čumnato in kuhinjo v novem hospitalu ljubljanskem, da se bode ondi lehko nastanil sam, ali pa kak samostanski brat, kadar bi prišel plačevat davke v Ljubljano.

Ker je bil samostan sv. Jakoba na Starem Trgu v Ljubljani zlezel v dolgove[8]), tudi davkov deželi Kranjski ni mogel plačevati. Dolga je imel tedaj pri deželi 461 gld. 10 kr. Da se ta dolg poravna, so se v pogodbi najprej zmenili, da se od letnih samostanskih dohodkov, ki so znašali 145 ren. gld. 8 kr. in 1 črni vinar, odšteje letnih 20 gld. 8 kr. in 1 črni vinar. Ostalih 125 gld. naj dobivajo vsako leto ljubljanski avguštinci iz kneževe desetinske in mesne dacije na Reki za svoje preskrbljevanje v reškem avguštinskem samostanu in za potrebe tega samostana (des Klosters zu St. Veit am Pflaum). S samostanskimi posestvi v Ljubljani bi pa deželni knez lahko ravnal kakor s svojimi kamorskimi dobri.

Po kneževi milosti je imel ljubljanski samostan sv. Jakoba tudi pravico ribštva v Ljubljanici. Smel je imeti dva ribiča. Dalje je imel še nekaj malih pravic in robote in vžitek od malo posestva. Za vse to je dal kralj Ferdinand avguštincem 29. oktobra 1555. leta opatijo sv. Jakoba (die abbtey zw Sanct Jacob am Steckhen neben Sanct veyt am pflaumb am Mör gelegen) z vsemi njenimi zemljišči ter dohodki od žitne in dačne desetine. Določil je pa kralj, da naj opatijo dobé avguštinci še-le po smrti senjskega škofa Viskoviča (Vischovich), ki je imel za čas svojega življenja podeljene dohodke od te opatije, ako ne bode mogoče škofa drugače odškodovati. Vrh tega je kralj dovolil avguštincem, da so smeli pridelke žita in vina prevažati v svoj samostan, ležeč v njegovem mestu Reki, in ondi prodajati.

Opatija sv. Jakoba pri Reki je nosila prav za prav v šestnajstem stoletju le ime opatije, a ni bila kaka imenitna

---

[8]) L. 1546. je bil njegov prijor Nikolaj de Nicolays iz Terma. Samostan je bil krit z deščicami (šinteljni) in imel je lesena hodišča.

prelatura, ampak le slab beneficij ali kapelanija. Imetelj je dohodke oddajal v najem; neko leto so bili oddani na dražbi za 25 renskih gld.[9]) Ko jo je imel avguštinec Tomaž Ahačič se z njenimi dohodki ni mogel vzdržati. Potem jo je Gašpar Ričan pridobil nekemu duhovnu, svojemu nečaku, ki bi tudi ne bil izhajal, da ni imel svojega imetja. Senjski škof Viskovič je imel ondi kot namestnika nekega kapelana.

Avguštincem na Reki je bilo zato všeč, da so dobili Opatijo, ker je bil njih samostan na Reki pretesen. Bivalo je v njem devet menihov. Ker jim je bilo napovedano, da pridejo iz Ljubljane še trije avguštinci, so sklenili, po smrti senjskega škofa Viskoviča poslati v Opatijo dva ali tri brate.

Ker se je spregledalo, da bi bil pogodbo poleg reškega prijorja Primožiča podpisal tudi ljubljanski prijor Aleksander Pickharello, je ta meseca junija 1556. priznal, da je pogodba veljavna. V juliju istega leta je že imel kralj v svojem ljubljanskem hospitalu siromake in dva hospitalska (špitalska) mojstra: Mihaela Frankoviča in Jurija Tašica.

Mali zapiski.

Slovenska prisega iz l. 1700. — Med orteneško in ribniško grajščino na Dolenjskem so bili od 17.—19. stol. (do l. 1830.) skoro vedni boji in prepiri zaradi mejâ. Preporna točka je bil posebno Trdanov malin (najbrž v Žlebiču). Na tem kraju je tudi prišlo meseca junija 1698 l. do tepeža med obojnimi hlapci in podložniki, pri kateri priliki so Ribničanje vjeli orteneškega hlapca Jurija Peterlina in podložnika Štefana Andolška ter ju odvedli v Ribnico in tam zaprli v stolp za hudodelce, kjer so po izpovedbah prič navadno mučili čarovnice in kjer je še takrat stala natezalnica. Vsled tega dogodka se je razvila dolgotrajna pravda pred de-

[9]) L. 1554. je nesla opatija (in Prelukhe) po poročilu Nikolaja Rosoviča na leto okoli 400 posod (Spudt) vina. Sadili so tačas jako pridno na opatijskem svetu olive in trte, tako da se je pridelalo tačas že na leto okoli 500 ђ olja, in vina so se nadejali pridelati v kratkem do 700 posod (Spudt).

želskim sodiščem (Hofrecht). Do prisege sta prišla oba tožnika in prisegla v slovenskem jeziku dne 6. februvarja 1700 svoj »juramentum decisivum.« Zanimiva je prisega že zategadelj, ker nam kaže, kakšen je bil takrat ribniški dijalekt. Glasi se pa: »Jest Jury Peterlin, ortteneske vaupet, ienu iest Stephan Andolscheg, ortteneske kmeth, perschösema, de se ie letega mesza juniusa ale kersnika 1698. leta Andreas Tazoll, verwalter is Ribenze, skuse nekatere tam perpraulene ludj jes jemenam Andree Wach jenuj druge, katerech jemena nam ne, nemo verwalterio pak vedeiotsche wodo, nas v' letem akule ortteneskega graiskega hriba se snaidenem vwukouem jenu smrekauem lesu abpadle, [mene vaupeta] [nega vaupeta] jes grasauitnem tepeinam dershale ienu na ene rake jes eno sikiro taku deletsh orainelj [de iest] [de on] taisto rako iauolne vetsh wodem mogou nuzat, ne kar le, ampak tude pakler nas abedua v Ribenza ufet jenuj tamkei uleta malefiz thurn ale tatinska kecha rauno koker ene reswoinike pestet vretsche jenuj taisto notre eden tshas abderschat straffenge vredno jenuj vesoko prepovedane navade pastopeu. Kaker nam Boch*) ienoi ta presegnana bres vsega greschniga madescha spatscheta deuiza ienoi mati baschia Maria ienoi vſe lube suetniki na nasch pasledne dan, kader se bode nascha duscha ad tega telesa lotshilla. Amen.«

Vsled te prisege sta tožnika pravdo dobila in je morala ribniška grajščina plačati vsakemu 50 gld. dež. velj. v odškodnino in povrh še prevzeti sodnijske stroške, ki so znašali 162 gld. 46 kr. in 1 vinar (Orteneški arhiv VI.). *Vl. Levec.*

Nova knjiga o Slovanih. Najboljša dela o Slovanih, o naši zgodovini, najstarejši kulturi naši pišejo Čehi. Šafaříkove »Slovanské starožitnosti« — čeprav nedokončane — tvorijo temelj vsem poznejšim raziskavam, do danes jih ne moremo zameniti z nobenim jednakim ali celo boljšim delom. Za njim sta prišla I. E. Vocel in V. Křížek. Prvi je kot archaeolog in anthropolog skušal razgnati temo, ki pokriva našo preteklost, povedal je mnogo novega in važnega v spisih: »Pravěk země české (1864)«, — »Die Bedeutung der Stein- und Bronzealterthümer für die Urgeschichte der Slaven (Abhandl. d. k. böhm. Gesellsch. d. Wiss. V. Folge, 3 Bd.)« in tudi »O vzdělanosti slovanského národa v prvotních sídlech jeho« (časop. musea král. čes. 38. ročnik)«, — veliko svojo ceno je ohranil do danes »Pravěk země české«, ki se ozira na vse Slovane in ne le na Češko; knjiga je bila preložena tudi v ruščino od Zaderackega pod naslovom »Drevnejšaja bytovaja istorija Slavjan voobšče i Čechov »v osobennosti (Kiev 1875)«. Drugi — V Křížek — je pisal po načrtu in vzgledu Šafaříkovem, katerega »Starožitnosti« je hotel dopolniti in dovršiti; smrt mu je prečrtala ta namen. Iz njegove zapuščine izdani materijal »Z dějin starých Slovanů (v Táboře 1883)«

*) Tu je izostala v originalu beseda: pomagaj.

kaže, kakšno bi bi bilo to delô, ko bi bilo jedenkrat dovršeno; zanesljivo pa nikakor ni.

Med mlajšimi češkimi učenjaki — v prvi vrsti anthropologi — se zlasti odlikuje neumorno delavni dr. Lubor Niederle, docent na češkem vseučilišču v Pragi. Vže pred par leti je izdal veliko delo »Lidstvo v době předhistorické, se zvláštním zřetelem na země slovanské«, manjše sestavke pa je prinesel: Český Lid«, Rozpravy české akademie (razr. II), Atheneum i. t. d.

Koncem minolega leta pa je izšel zopet samostojen spis: »O původu Slovanů. Studie k slovanským starožitnostem. (V Praze 1896. Bursík & Kohout, str. 152, cena 1 gld. 50 kr.)

Pisatelj skuša svojo nalogo kolikor mogoče vsestransko rešiti, ozira se na vse činitelje, ki pridejo pri takih vprašanjih v poštev. V uvodu (str. 3—7) govori o različnih pisateljih in našteva njih mnenja o postanku Slovanov.

Potem razpravlja v poglavju I (str. 9—33) o početku slovanske narodnosti, o trojnem temelju vsake narodnosti (znaki telesni, kulturni in jezik), o nastanku slovanskega prajezika (diferencijacija dialektov, krajevna ločitev, asimilacija tujih elementov po nauku Ascolijevem in novejšem Hirtovem), o sistemih vzajemne sorodnosti azijskih jezikov, v jezikovem razmerju Slovanov k Germanom, Irancem (negotovo) in Baltom. Anthropologična data govore za bližnjo sorodnost Slovanov z Germani — ne toliko jezik!

V poglavju II. (str. 33—106) govori pisatelj o razmerju jezikove sorodnosti s sorodnostjo telesno, o starih theorijah, o germanskem in keltoslovanskem tipu, o podobi lobanje in o bôji sedanjih slovanskih rodov, o lobanjah staroslovanskih (sedanji Slovani se kraniologično bolj razlikujejo med seboj, nego od svojih neslovanskih sosedov, v celem Slovanstvu prevladajo v 8—12 st. dolichocephali, zlasti na severu in vzhodu — ravno nasproti denašnjim razmeram; z Germani vred so bili tudi Slovani dolgoglavci), o theoriji Europaejevi (dr. Europaeus vidi v dolgoglavcih ruskih Kurhanov Fince, — trditev je napačna, ker so Finci kratkoglavi etc.), o kompleksu t. j. o boji polti, očij, las starih Slovanov po poročilih starih pisateljev, tradiciji in ostankih v grobiščih, o telesnem razmerju starih Slovanov k Germanom in celi arijski skupini: Slovani so tvorili z Balti, Germani in drugimi arijskimi plemeni prvotno lingvistično in anthropologično sorodno skupino, katera je po svojem značaju družila v sebi vse one znake, kateri se nahajajo kot skupna lastnost pri vseh plemenih, tedaj tudi dolichocephalijo in svetlo bojo, ki pa se je razvila tekom časa (torej ne primarno!). Telesna individualizacija se je pozneje razvila, nego jezikova.

V poglavju III. (str. 106—125) o prvotni kulturi slovanski. Vpliv vzhodnih narodov je bil na Slovane veči, nego na ostale evropske Arije.

Kdaj se je razvila jednota arijska in kdaj baltoslovanska? Pisatelj sklepa, da je bila jednota arijska v začetku 2. tisočletja pred Kr. večinoma vže porušena, — po jeziku posebno pa se more sklepati, da so Slovani živeli z Balti dalje skupaj, — nekaj stoletij pred Kr. pa so se razšli. Na str. 125—133 so sestavljeni kratko rezultati tega lepega spisa: Slovani so se ločili od celote najpred po kraju in jeziku, pozneje še-le po kulturi, čeprav se je takoj, s spremembo kraja in jezika, tudi kultura počasi menjala in dobivala svoj poseben značaj. Archaeologija kaže, da Slovani svoje kulture niso razvili samostojno. Anthropologija pa trdi, da narod slovanski ni nastal iz kakega druzega — arizovanega — plemena. Telesne in kulturne zmene so pri Slovanih produkt poznejše, večinoma produkt dobe historične. Vže v dobi novokameni so živeli predniki sedanjih arijskih narodov najbrže med morjem baltiškim in in nekdanjim morjem aralokaspiškim Tu se je počasi razvilo ljudstvo, katero naziva veda arijskim pranarodom. Podobno so se izrekli za domovino Indoevropejcev Latham, Beufey, Cuno, Poesch i. t. d. (O tem zanimivem vprašanju gl. J. Krek, Einleitung in die slav. Literaturgeschichte 1887, str 4 in sl. Spiegel, die arische Periode 1887, str. 1 in sl. Schrader, Sprachvergl. u. Urgeschichte 1890 str. 111 in sl. i. t. d.)

Germani in Baltoslovani so ostali najdalje skupaj v stari domovini. Polagoma so se kazali razločki v govorici. Na koncu 1. tisočletja pred Kr. so začeli Germani rojiti po celi Evropi, naposled so se oglasili tudi Baltoslovani iz svoje zibelke med Karpati in gorenjim Donom ter so se začeli širiti na zapad, jug in vzhod i. t. d.

Na str. 133—140 je pregled literature o anthropologiji slovanski. Na str. 140—150 je kot drugi dodatek črtica o razmerju Ugrofinov k Slovanom *I. Kunšič.*

Nova knjiga o Slovencih. Vseučiliški profesor Janez Nepomuk Sepp, znani bavarski zgodovinar, potopisec, apologet, politik i. t. d., je izdal pred kratkim k svojemu osemdesetemu letu (roj. 7. avg. 1816. l.) 76 stranij obsegajoč spis z naslovom »Ansiedlung Kriegsgefangener Slaven oder Sklaven in Altbayern und ihre letzten Spuren, München 1897.« — Ves spis je razdeljen v predgovor in VII poglavij. I. Eroberung des Pusterthales und Kärntens durch die Agilofinger (str. 5—15). II. Bekehrung der Wenden durch die bayrischen Bischöfe und Klöster (15—30). III. Slaven als Salzbereiter, Bergknappen, Gärtner, Hopfenbauer und Bienenwierte (30—36). IV. Ansiedler aus dem Pusterthale und weiterher als Holzknechte, Flösser und Almenhirten (36—47). V. Wenden als Kulturarbeiter in der Winidau (47—59). VI. Verpflanzung der Tolenzer aus Krain ins bayrische Hochland (59—70). VII. Episcopus Tolusius. Letztere Spuren windischen Daseins. Opozarjamo na to knjigo ljubitelje naše minulosti v nadi, da o spisu spregovori skoro kak veščak zgodovinar. *K.*

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VII. **1897.** **Sešitek 3.**

Gorski zakon in gorske pravde.

Spisal I. Vrhovec.

1. Vinogradski ali gorski zakon.

(Dalje.)

Pelzhoffer je kmalu izbral prisednike kletarskega mojstra. Toda možje so bili pripravljeni prevzeti namenjena jim mesta le v tem slučaju, da se jim zagotovi taka plača, kakor so jo imeli štajerski prisedniki, po 25 gld.

In tako izjavo je poslal deželni glavar v Gradec. Tam pa so bili že nekoliko nataknjeni; zato so 2. svečana 1583 odgovorili precej rezko: »Ali se Kranjcem ni storilo že dovelj, da jim vlada plačuje kletarskega mojstra! Kdo pak jim ga je silil? Ali ni dežela sama prosila zanj? Ako hočete imeti prisednike, plačujte si jih sami!«

Seveda so se morali plemiči udati tudi sedaj in tako je — post tot discrimina rerum — stopil vinogradski zakon v veljavo še-le spomladi leta 1584.

Zakaj pa so se kranjski plemiči potegovali zanj toliko let in s tako vztrajnostjo, prav pravega vzroka zato skoraj ni uvideti; saj vendar kmetu niso privoščili niti sence kake svobode, gorski zakon pa je vinogradnikom dajal v vinogradskih stvareh prav suverensko moč in pravico. Morebiti so bili dohodki iz obilih kaznij, katere je zakon določeval, ono mamilo, ki je plemičem dalo vztrajati toliko let — in če to ne, potem res ne vem, kje so tičali vzroki. Toda rečeni dohodki so bili plemičem že itak zagotovljeni in sicer vsled

starih navad; novega že štajerski zakon ni prinesel nič. V njem določene kazni so bile na Štajerskem že stara navada in — to bodi še posebej naglašeno — vinogradski ali gorski zakon sam je bilo delo kmetskih vinogradnikov, z njih sodelovanjem sestavljeno in njih privoljenjem razglašeno.

Ta pozneje večkrat iz nova objavljeni in potrjeni zakon je obsegal 52 toček ali »vinogradskih artikelnov (Bergartikel)« ter bil stoletja navodilo, po katerem so se vršile gorske pravde.

2. Gorske pravde.[1])

Gorske pravde (Bergthaiding) so bile sodske obravnave, ki so se pod milim nebom vršile po vinskih gorah. Bile so prava kmetska sodišča, ki so se sestavljala iz trinajstih vinogradnikov, samih kmetov. Gorske pravde so bila jedina srednjeveška naprava, v kateri je imel tudi kmet kaj besede. Gorski pravdi je predsedoval »gornik«, tudi »gorski župan« zvan (Bergrichter, Bergmeister, Bergsuppan), drugi dvanajsteri so bili njegovi prisedniki, katere so izvolili vinogradniki dotične vinske gore. V prejšnjih časih, v drugi polovici XVI. stoletja, ko je rakovski župnik Recelj prevajal gorski zakon v slovenski jezik, so se dvanajsteri sodniki gorske pravde zvali »zagorniki«,[2]) nemško Bergholden, Bergnachbarn, pozneje, v minulem stoletju pa se je to ime pozabilo in so zagornike imenovali »mejaše«, »die Mejaschen«.

Seveda je bil tudi gornik kmet, vinogradnik. Njegovo stališče pa je bilo nekako čudno. Izvolili in izbrali so si ga sicer njegovi tovariši in sosedje. V resnici pa je bil vendar v prvi vrsti poslovnik »gorskega gospoda«, to se pravi onega

---

[1]) V listinah 16. veka (pri Reclju) se nahaja izraz »zagorske pravde« (Bergthaidinge). Tudi gospod pisatelj Vrhovec je v rokopisu te pravde imenoval »zagorske«. Izpremenili smo v »gorske pravde«, ker dvomimo, da bi jih bilo ljudstvo imenovalo »zagorske«. Uredništvo.

[2]) Imenovali so se pa tudi gorniki in gorščaki, kakor pričajo: Pleteršnikov slovar, listine in lastno ime Gornik. Uredništvo.

grajščaka, pod čigar oblast so spadali vinogradniki dotične vinske gore; je-li mogel gorski gospod vplivati kaj na njegovo izvolitev, in koliko je to mogel, iz ohranjenih nam listin ni posneti; pač pa je imel pravico, potrditi ga, ali pa tudi ne, če mu ni bil po godu.

Tako uravnane gorske pravde so se vršile po dvakrat v letu v vinskih gorah, na krajih, ki so bili za to določeni že v starodavnih časih. Vršile so se spomladi med velikonočjo in binkoštmi, v jeseni pa precej po trgatvi in sicer — rečeno je bilo v cesarskem zakonu — zató, ker gorske pravde ne trpe nobenega odlašanja, posebno v imovinskih rečeh ne. Po smrti očetovi je moral gorski gospod sinu prepustiti vinograd in ga prepisati na njegovo ime takoj, ko se je dotičnik oglasil pri njem zanj; celo niti prve prihodnje gorske pravde dediču ni bilo treba čakati, ampak je smel zahtevati izročenje in prepis podedovanega vinograda takoj. Vsekako pa se je moralo zgoditi to pri prvi naslednji gorski pravdi; tu se je morala izvršiti in v knjige zabeležiti vsaka imovinska izprememba, ki se je prigodila med jedno in drugo gorsko pravdo. Če pak »gorski gospod« tudi potem še ni hotel storiti svojemu podložniku pravice, zatožiti ga je ta smel pri deželnem glavarju (V. točka gorskega zakona), ali pa pri kletarskem uradu, kateri je moral biti sestavljen iz samih vinogradnikov, plemenitašev in tudi meščanov (VI. točka).

Gorske pravde so se morale vršiti, kakor se je že gori namignilo, na natančno in sicer že od starodavnih časov določenih vinskih gorah. Novomeška komenda nemškega reda je imela okoli Novega Mesta precej podložnih vinogradnikov, ki so se shajali k gorskim pravdam na štirih krajih: v Verdunu, na Selcah, v Starcih (Starizberg) in v Čadeški gori.

Časih se je prigodilo, da kaka grajščina ni imela v kaki gori niti toliko svojih podložnih vinogradnikov, da bi bila mogla sestaviti gorsko pravdo iz njih. Kaj v takem slučaju? Ali so morali morebiti dotični maloštevilni podložni vinogradniki iti takrat k gorski pravdi v tako goro, v kateri

je imela njih grajščina dovelj podložnih kmetov? Časih je utegnila biti taka vinska gora jako daleč. — Ne, ni jim bilo treba, ampak gorski gospod je moral naprositi tuje, ne njemu podložne kmete, da so mu v njegovi gori pomagali sestaviti gorsko pravdo (I. točka).

K gorski pravdi je bilo prihajati brez izjeme vsakemu podložnemu vinogradniku, ali je imel kaj opraviti pri njej, ali nič; če pa je bil zadržan, poslati mu je bilo namestnika. Izostati ni smel nihče, sicer je zapadel precej ostri kazni, 72 denarjev, ali pa ga je gorska pravda prepustila kar gorskemu gospodu, da ga ta sodi za njegov pregrešek. Toda dvakrat se je premislil, predno se je postavil kdo v to nevarnost, k večjemu kak trmoglavec, kateri je vedel, da bo imela gorska pravda to pot opraviti ž njim zavoljo tega ali onega prestopka, pa se mu je pod nos kadilo, da bi se uklanjal sodskemu izreku svojih sosedov in vinogradskih vrstnikov.

Točno in polnoštevilno pa je bilo priti k gorskim pravdam tudi 12. zagornikom; izostalega so odstavili.

Pri gorskih pravdah se je zahtevalo spodobno vedenje in ona resnoba, kakeršna pristuje takim važnim zborovanjem. Ko je 9. oktobra l. 1726. na pr. prišel neki Umek k gorski pravdi v Starcih ves vinjen ter se v takem stanu vedel nespodobno, klel in se rotil, obsodili so ga mejaši v dve kazni: gorskemu gospodu je zapadel jedno marko, mejašem samim pa četrt vedra mošta. To seveda ni bila posebno huda kazen, zakaj vedro je v tistih časih merilo le okoli 20 bokalov, po nekaterih vinskih goricah nekaj več, po drugih nekaj manj. Zanimiv je pa ta prigodek zato, ker kaže, da je bila gorska pravda res samostalno kmetsko sodišče prav v pravem pomenu besede.

Tudi oboroženi niso kmetje smeli prihajati k gorskim pravdam: »Ta kateri hteim gorskim praudam pride, ima on Vsakatere suoie oroschie od sebe diate«. Pametni, trezni in obče spoštovani možaki pa so orožje smeli obdržati, le zlorabiti ga jim je bilo prepovedano. Če pak se je v svoji raz-

burjenosti in naglici kdo vendarle spozabil ter potegnil meč iz nožnice, kaznovali so ga mejaši s tremi markami, če je pa celo mahnil po kom, pa s petimi; vrhu tega pa se je moral še z udarjenim pogoditi zavoljo škode in bolečine. (III. točka.)

Gorsko pravdo je otvoril gornik s tem, da je prečital gorski zakon ter mejaše pozval, naj si izvolijo gornika za prihodnje leto, zakaj gornikova moč in oblast je trajala samo jedno leto.

Seveda se je največkrat in najrajše potrdil dotedanji gornik, zakaj umevno je samo po sebi, da so si mejaši zbirali za gornike vedno vendarle najbolj čislane, vplivne, zanesljive in poštene može. Če ni bilo ugovora, priporočili so ga gorskemu gospodu, naj ga potrdi tudi za prihodnje leto, — seveda, ako je zadovoljen ž njim. Kako pak se je stvar rešila, če gorski gospod ni več maral zanj, pa ni razvidno niti iz aktov, niti iz gorskega zakona cesarskega.

Po teh običajnih zunjanostih je povzel zopet gornik besedo proti gorskemu zakonu bodi si proti starodavnim, v vinskih goricah veljavnim navadam. Iz precej obsežnega folijanta, v katerem so zabeležene (seveda v nemškem jeziku) gorske pravde vinogradnikov, podložnih novomeški komendi nemškega reda[3]), nabral sem colo kopo slučajev, ki kažejo, kako se je pri gorskih pravdah obravnavalo, in kakove opravke in pravice je pri njih imel gornik ali gorski župan. Najpoprej se je prečital gorski zakon cesarski, ki je bil pri kmetih v velikih čislih, potem pa je klical gorski župan na odgovor vse one, ki so se tekom leta pregrešili kakor koli, bodi si proti gorskemu zakonu, bodi si proti starodavnim navadam, veljavnim v vinskih goricah. Tri stvari so bile gorniku posebno priporočene: 1. mu je bilo paziti na to, da so se stara gorska pota pravočasno in temeljito popravljala, novo nastala pa razdirala, 2. da živina ni delala v vinogradih škode in 3. da so vinogradniki vestno obdelovali vinograde.

---

[3]) Hrani ga c. kr. del. mestno sodišče v Novem Mestu.

Pri prvih dveh poslih so bili tudi dvanajsteri mejaši dolžni podpirati gornika in mu olajševati nadzorovanje. Skoraj ni minula gorska pravda, da ni bil ta ali oni zatožen, ker ni popravil poti, kolikor mu jo je bila dolžnost, ali pa si je celo napravil in izkopal kje pot, koder poprej ni šla nikoli. — Po sv. Matiji se je morala vsaka taka pot zametati; če vinogradnik ni hotel tega sam storiti, zametati mu jo je dal gornik na njegove stroške, vrhu tega pa je trmoglavec zapadel še kazni. Kogar ni bilo na tlako, ko so se posipala gorska pota, kaznovan je bil za vsak zamujeni dan (l. 1734) z 10. krajcarji (VIII., IX., XXXVIII. t.). Iz aktov je prav jasno posneti, da je bila gorniku in njegovim prisednikom skrb za dobra pota po vinskih gorah jedna najimenitnejših, — morebiti ravno iz onega vzroka, zavoljo katerega so pazinski vinogradniki tožili, da ne morejo spečavati svojega vina v denar. Vse pa kaže, da so navzlic tej pozornosti bila gorska pota vendarle jako slaba, in da se jih je izogibal s svojimi polnimi sodi, kdor se je mogel; če je bilo le količkaj mogoče, naredil si je zraven stare novo pot. Leta 1734. so v neki taki stvari mejaši tožili celo svojega gornika Martina Znanca. Izkopal je bil namreč na poti pred svojim vinogradom jamo — najbrže je prestrezal vodo vanjo — a s tem je bil pot tako pokazil, da ni bilo mogoče voziti po nji, ampak so vinogradniki jeli voziti po sosedovem, Zalokarjevem, vinogradu, ter Zalokarju napravili s tem mnogo škode. Gorska pravda je Znancu velela, jamo zasuti, toda sicer svojega gornika ni kaznovala.

Tudi sicer je moralo biti po vinogradih vse v redu, v prvi vrsti zagraje in mejniki. Zagrajen je moral biti vsak vinograd; ta zahteva je bila prav ostra. Temu slučaju je menda največ pripisovati, da so vinogradi večinoma zagrajeni še dandanes. Po sv. Matiji je moral vsak vinogradnik zagrajo svojega vinograda pregledati ter popraviti, kar je bilo poškodovanega, in sicer vsaj do sv. Jurija, do prve spomladanske pravde (X. točka).

Mnogo pa se je pri gorskih pravdah pritoževalo tudi zavoljo škode, ki jo je po vinogradih napravljala živina, ali pa so jo napravljali tudi ljudje. Živine tudi po trgatvi niso smeli pasti po vinogradih, na kar so gorniki in mejaši posebno ostro pazili. Čegar živino je gornik ali pa tudi kak mejaš zasačil v vinogradu, če tudi v njegovem lastnem vinogradu, zapadel je dvojni kazni: kazni gorskemu gospodu in kazni, katero je spravil gornik ali pa dotični mejaš v svoj žep. Visokost te kazni je bila določena pač že v cesarskem gorskem zakonu (XXXI), a gorske pravde se niso vselej držale te mere, ne vem, ali po pravici ali ne, kar naj pojasnjujejo naslednji slučaji. Dné 9. oktobra leta 1726. je v Starcih zborujoča gorska pravda določila: Če zasači mejaš v vinogradu kako živinče, dobi za to en petak (einen Fünfer, najbrže pet krajcarjev), vrhu tega pa ima gospodar dotičnega živinčeta plačati še posebej kazen gorskemu gospodu jedno in gorniku jedno. Leta 1728. je gorska pravda v ponedeljek po sv. Golu prisodila gorniku za vsako zasačeno živinče po 20 krajcarjev od repa, vrhu tega pa še po 8 soldov od vsake noge. Leta 1734. je zapretila od vsakega v škodi zasačenega živinčeta 34 soldov kazni, katere spravi gorski gospod, gorniku pa je prisodila vrhu tega še par podplatov. Leta 1737. se je povišala ta kazen na 2 marki, naslednje leto pa celo na tri. Leta 1725. je zasačil gornik konja v škodi ter ga zaprl, a gospodar konjev je prišel ter mu konja vzel po sili. Gorska pravda je samoglavca obsodila na jedno marko kazni za gorskega gospoda in pet petakov za gornika.

Cesarski zakon je določeval dalje tudi kazni za škodo, storjeno na druge načine: Če poseka kdo svojemu sosedu cepljeno drevo (točka XXXIII.), če mu pokosi travo v vinogradu (XXXIV.), če prestavi kak mejnik (XXXVIII.), če mu vzame kaj zemlje iz vinograda (XXXIX.), če mu pohodi, polomi ali odreže kako trto (XXXXIII.) i. t. d. Leta 1731. je Anže Šimeč prestavil svojemu bratu mejnik v vinogradu. Zapadel je zavoljo tega gorskemu gospodu pet mark, mejašem pa en kvint vina.

Zmerjanje, psovanje ali celo poškodovanje pri kakem tepežu kaznujejo tudi naša sedanja sodišča ostro, toda skoraj da ne tako ostro, kakor so storile v minulih stoletjih to gorske pravde. Miha Klobučar, ki je svojega soseda v gori pretepal in mu populil celo nekaj lâs, je zapadel gorskemu gospodu štiri marke, dvanajsterim mejašem pa pol vedra vina.

Celo za dostojno vedenje vinogradnikov se je gorska pravda brigala. Brata Gregor in Miha Umek sta se prepirala tako grdo, da so se spodtikali nad njima vsi sosedje vinogradniki. Iz hudobije sta si poruvala in porezala drug drugemu celo nad 40 trt v vinogradih. Gorska pravda ju je obsodila na dva cekina za gorskega gospoda in na pol vedra vina za mejaše in sicer se jima je ukazalo, dati vino kar takoj. Vrhu tega jima je zapretila: Ako se pregrešita še katerikrat tako, vzela se jima bodeta vinograda.

Celo ostro so kaznovali tatove. Za vsak ukradeni kol je zapadel tat jedno marko denarjev za gorskega gospoda, lastniku pa je ukradeni kol plačal dvakrat. Celo gorjé pa tatu, ki je kradel grozdje! Plačati mu je bilo štiri šilinge denarjev, — da, cesarski gorski zakon je celo dovoljeval, da se mu je smelo jedno uho odrezati (XXXX.).

Tudi drevja ni smelo biti po vinogradih preveč (XXXXVI.).

Dan, kdaj se sme začeti trgatev, je določeval gorski gospod, in sicer zato, da kmetje niso pričeli trgati še na pol zrelega grozdja. Tega določila se je bilo natančno držati. Leta 1633. se Miha Marjetec za to ni zmenil, začel je trgati pred določenim časom ter je zapeljal še tri druge vinogradnike k tej samovoljnosti. Gorska pravda ga je obsodila na vedro vina za gorskega gospoda, zapeljani trije tovariši pa so morali dati mejašem vsak po tri bokale vina za kazen.

Najnatančneje pa je bilo gorniku paziti na to, da so vinogradniki vestno obdelovali vinograde. Če tega niso storili, imel je seveda največ škode gorski gospod sam, ker mu je od zanemarjenega vinograda odšla gorščina in desetina. Če kdo ni obrezal kako leto svojega vinograda, zapadel ga je (XXIV. točka), če ga ni okopal vsaj do binkošti, zapadel je

gorskemu gospodu jedno marko denarjev; če se je v tem pregrešil tudi še drugo leto, podvojila se mu je kazen, v tretjič pa mu je gorski gospod vzel vinograd (XXIV. t.).

Tudi zavoljo površnega dela v vinogradih je gornik naznanjeval vinogradnike svojemu gorskemu gospodu, kateri je potem dotičnike posvarjal. Tekom pol leta jim je bilo nedostatke odpraviti ali pa gorskemu gospodu plačati 4 marke denarjev. Če pa se je kdo upiral takemu povelju ali iz trmoglavosti ali iz hudomušnosti, dal je gorski gospod njegov vinograd ceniti in prodati. (Konec prihodnjič.)

Beležke o nekaterih cerkvah v kočevskem dekanatu.

Spisal **V. Steska.**

Naše sosednje dežele so gledé na stavbinsko umetnost že precej natanko preiskane. Pri nas se je pa doslej še malo storilo. Na svojih izletih sem si napravil nekoliko zapiskov, ki jih tu objavljam. Ne hranijo sicer posebnih zanimivostij, vendar menim, da utegnejo obuditi posnemalcev in opozoriti na posameznosti kakega veščaka.

Cerkve, spadajoče v kočevsko faro, sem že opisal v »Zgod. zborniku« leta 1896. št. 32. Vse so novejše stavbe, samo presbiteriji v treh cerkvah (Schalkendorf, Sele, Lienfeld) so gotiški. Stolp v Kočevju kaže s svojimi zidci, da je gotiškega izvora; vrh mu je bil prizidan pred sto leti.

I. *V starološki (Stari Log) fari* sem si ogledal:

1. Trnovec ali Tiefenreuter. Presbiterij je gotiški. V sklepniku se druži sedem reber. Eno okno je še prvotno, toda na vrhu zaokroženo in ne šilasto. Presbiterij je, kakor navadno, zidan na pet stranij osmokotnika. Ena stranica meri 1 *m* 80 *cm*.

Ta cerkev hrani gotiški kelih. Na šesterolistnem bakrenem stalcu je tenka srebrna kupa. Ves kelih je pozlačen. Nad jabolkom je v šesterostranskem steblu v vsak predal

vtisnjena po ena črka; v zadnjem predalu je letnica. Napis se glasi: G T V F A $\frac{16}{50}$. Kaj to pomenja? Morda so začetne črke izdelatelja in fecit anno 1650.

Zanimiv je tudi star plašč. Na platnu so uvezene rumene, svetlo in temno rudeče rože. Na zadnji strani je Marija v temno modri obleki.

Na epistelski strani sta na altarju podobi sv. Elije in sv. Gregorja Vel., na evangeljski strani enostavna stara podoba na platnu. Zunaj v prostorni lopi je majhen oltar.

Ena mašna knjiga je frančiškanski misal. Strešni stolp mi je bil nedostopen.

2. Neubacher. Kapelica nima ne stolpa, ne zvona. Slika predočuje sv. Frančiška Ksaverija.

3. Altbacher. Cerkev je pogorela 8. sept. 1893. z vasjo vred. Pogoreli so tudi oltarji in cerkvene stvari. Dva zvona je prelil Samassa l. 1889.

4. Riegl. Kapelica je nizka in majhna. Sezidana najbrže l. 1873.

5. Hohenberg. Cerkev ima lopo. Na epist. strani je oltar s podobo sv. Petra in Pavla na lesu. Zapisano je: 16. S. Petre S. Paule? Letnice ni možno brati natanko. Meni se je zdelo zapisano 24 ali 27. Če je prav tako, bi bila slika iz l. 1624.

V cerkvi je veliki oltar prenovljen. Na oltarju so sohe cerkvenih patronov sv. Petra in Pavla in sv. Jude in Simona. Na vrhu je slika Marije Pom. Za oltarjem se bere 1730 P. R.

Stara mašna knjiga je iz l. 1655. Na 1. strani je opazka: »Anno 1691 tertia Juny sunt hic dua complexa consecrata Siticy in honorem Sanctorum Petri et Pauli ab Reverendissimo Illmo Dno Abbate Antonio a Gallenfels sub Rdo Dno Joanne Mathia Sturm pro tempore parocho Altlaagensi.

Na evang. strani je dva metra visoka podoba na lesu. Predočuje v višavi Mater B. sedem žalostij, spodaj sv. Frančiška Ksav. in sv. Nikolaja. Mali zvon je iz l. 1653., veliki iz l. 1772.

II. *V mozeljski fari:*

1. Cerkev angelja varuha v Reinthalu. Presbiterij je obokan. Oltar je nov. Ladija kasetovana leta 1751. Cerkev ima lopo z oltarjem. Slika je egiptovska Marija iz leta 1816.

2. Cerkev sv. Trojice v Reinthalu. Veliki oltar je preslikal l. 1892. Hr. Jonke, kipar v Mozeljnu. Za oltarjem se bere »Mihael Vidmshek 1757«. Nad oltarjem je podoba Kristusa na križu in napis »Georg Puttre Stifter 1807«. Presbiterij je gotiški z dvema sklepnikoma. V prvem sklepniku se druži šest reber, v drugem se shajajo štiri rebra. Tri prvotna okna so ohranjena. Vrh je zaokrožen. Odprto je samo okno na evang. strani. V ladiji je strop raven. Presbiterij je bil morda preslikan, toda menda le dekorativno. Izpod beleža so zaznati rdečkaste črte. Dva stranska oltarja sta imela napise; sedaj se pozna na epistelski strani le še M. Ioannes. Ob portalu je l. 1837.

3. Kapela sv. Krvi. Presbiterij je gotiški. V zadnjem sklepniku se druži šest reber, v prvem se shajajo štiri. V sklepniku je Jezusovo oziroma Marijino ime. Slavolok je gotiški (šilast). Zvonček ima letnico 1580 (?) in črki M. E. to je Mert Edlman, zvonar. Na kapeli je zapisano: Erbaut 1586. Stolp so prizidali 1886. Pripovedujejo, da je bil zvonček od drugod prinešen. To bi se vjemalo z letnico, sicer mora biti ena napačna. Na evang. strani je oltar sv. Jožefa, na epist. strani sv. Antona, okoli 200 let star.

4. Niedermösel (Kotshern). Presbiterij je gotiški, pet osmink osmokotnika. Šest reber se strinja v sklepniku. Rebra so nekoliko nastružena. Presbiterij ima zunaj zidec. Tri okna so na vrhu zaokrožena. Oltar je novejše oblike. Prenovil ga je Hr. Jonke. Strop ladije je raven. Na kosu lesa, ki se je še ohranil, je zapisano: S. Maria ora pro nobis, 1698«. V lopi je velika 2 *m* visoką podoba sv. Leonarda, ki rešuje jetnike. Pod streho je bandero s podobo cerkvenega patrona sv. Ambrozija iz l. 1761. Na vratih je letnica 1868. Dva zvona visita v strešnem stolpiču.

5. Cerkev sv. Štefana v Otterbachu. Presbiterij ima 5 stranij osmokotnika in je obokan. Sv. Štefana oltar je bil

prenovljen leta 1869. Za oltarjem je podpisan Ferdinand Cvetrečnik, slikar v Ljubljani. V ladiji je strop lesne barve in kasetovan. Večji zvon ima napis: Anno Domini 1651., manjši: MDCXXXX. Drugega napisa nisem mogel čitati, dasi je zapisan tudi Pfarrherr in Mösel, morda Joannes Heess, ki je tedaj ondi služboval. Za letnico je zapisano Hans Stank (?), Zvonova sta v strešnem stolpiču, torej nedostopna.

6. Cerkev sv. Andreja v Dürnbachu. Cerkev in presbiterij sta obokana. Zvonova so prelili pred kakimi 20. leti. V misalu je zapisano: »Emptum est missale per quinque florenos A. 1641 die vero 13. 7bris p. Joannem Skiber ex pago Turnbach. M. Joannes Heess Francoherbipolensis Parochus in Mossl.«

7. C. sv. Janeza v Verdrengu. Presbiterij je ($^6/_8$) obokan. Strop v ladiji je raven. Na oltarju je soha sv. Janeza Krstnika. Za oltarjem je zapisana letnica 1784. — Na evang. strani je star oltar. Stebri so izstruženi. Barve so: rdeča, zlata, črna. Napis je močno odrgnjen: »Altare S. Cathrinae« in še nekaj nerazločnih besed. Na epist. strani se bere: »R. Dm. Joannes Hess Francu || Herbypolensis Parochs im Mosel || Una cum vicinitatb, ex elemosynis curavit fieri S. Joannes Babtista Anno 1631«. Obema oltarjema manjkata kipa. Stebrovje krase grozdi. Prižnica ima štiri podobe.

Zvonovi: 1. Nr. 493 Opus Antonii Samassa Labaci 1842. 2. Ignaz Hilzer 1870. 3. istotako 1870, za župnikovanja g. Petra Terana.

8. C. M. B. na hribu Verdrengu. Presbiterij je gotiški. Dva sklepnika. V sklepniku se vidi srce. Dve prvotni okni sta še ohranjeni. Oltar je nov v gotiški obliki. Napravil ga je H. Jonke 1891.

Strop v ladiji je lesen in raven, proti stenam se napušča. Cerkvi je prizidana lopa. V nadstrešnem stolpiču sta dva, po obliki soditi, precej stara zvona.

III. *V koprivniški fari:*

1. Lichtenbach, cerkev vnebovzetja M. D. Od zunaj se vidi gotiški presbiterij natančno. Zaznati je na peterih

straneh osmokotnika in na oknih. Na epist. strani ima okno še vmesni tram iz peščenca, toda brez krogovičja. Znotraj je presbiterij obokan, strop ladije kasetovan. Veliki oltar je rokokó. Na epist. strani je soha sv. Osvalda. Lepa slika sv. Treh kraljev (na lesu) se nahaja na vrhu. Na obeh straneh pa je podoba Marijinega oznanjenja, tudi na lesu. Te slike so nenavadno lepo ohranjene. Napis: »Mathias Porenta 1646«. Na deski ob menzi: 1765.

Zvonovi: 1. Veliki: Samassa 1883. 2. A. Samassa 1867 Nr. 21. 3. A fulgure et tempestate libera nos Domine. Labaci.

Sredi vasi je kapelica. Tu visi zvon z napisom: »Saincta (!) Trinitas, ora pro nobis. 1635«. Cerkve:

1. Sv. Marjete v Tanzbüchelu. Presbiterij je gotiški. Šest reber se druži v sklepniku. Lopa nosi letnico 1876. Zvon večji: Opus Antonii Samassa 1857; manjši: Opus Joannis Jacobi Samassa Labaci 1803.

2. Sv. Krvi v Kummersdorfu. En zvon je vlil Samassa 1832, drugi ima napis: »Zu Ehre Gottes gos mich Elias Sombrakh in Laibach MDCIII.

3. Sv. Wolfganga v. Altfrisachu. Presbiterij je gotiški z enim ohranjenim oknom. Cerkev je menda l. 1882. pogorela.

4. Sv. Jožefa v Neufrisachu. Presbiterij je gotiški z dvema sklepnikoma. Rebra so obrezana ali posneta. V ladiji je strop kasetovan. Veliki oltar je napravil Anton Seitz 1857.

IV. *V reški fari:*

1. C. sv. Antona puščavnika v Stalzerjih. Presbiterij obsega pet stranij osmokota in je obokan. Oltar je nov (1894). Naredil ga je podobar Rutar iz Osilnice. V ladiji je strop raven. Staro bandero je iz l. 1740., drugo 1807.

Zvon 1.: »A fulgure et tempestate libera nos Domine. Labaci 1730«. 2. »A peste fame et bello libera nos Domine«.

2. C. sv. Jurija v Novih Lazih (Hinterberg). Presbiterij je gotiški z dvema sklepnikoma. Zunaj je opaziti zidec 1½ *m* nad zemljo. Strop v ladiji je raven. Veliki oltar brez

letnice utegne biti 200 let star. Podoba M. B. je pod steklom. Na evang. strani je na oltarju zapisano: »Sub Adm. Rdo nbil è Dcmo dno avito Mathia Rumor Phiae Dcre è St. Thiae cand. Par. caes. e Par: in Riegk Haec ara in honorem S. Georgii e Viti e Ao Dni 1653 erecta est«. Kipi predočujejo presv. Trojico. Sv. Jurija podobe ni.

Na epist. strani: »Sub Adm Rdo Dno Joanne Matthia Sturm Parocho confirmato 1696«. Na tem oltarju se nahaja kip sv. Andreja, sv. Vida in dveh drugih svetnikov. Prižnica stoji na šesterokotnem stebru. Strop v ladiji je raven.

Kadilnica je precej stara. Mali kelih je iz početka renesanse. Jabolko skoro okroglo. Patena ima le lahno dolbino. Stolp je bil prizidan l. 1890. Zvonovi: 1. Sancte Gorogio ora pro nobis Anno 1720. 2. Ano 1697.

3. Reka (Rieg). Farna cerkev sv. Janeza Krstnika. Cerkev je novejša stavba. Oltarji prenovljeni. V zvoniku so trije zvonovi enake starosti. Napis: »In Namen der Erben Vinzenz Samassa in Jahr 1816 in Laibach goss mich Joseph Reiss«. Druga vrsta: »Leonard Prenner, Pfarrer, Georg Jurman, Johann Kosler, Kirchenprobst haben dies Geläut mit Beihilfe der Gemeinde Pfarr Rieg aus eigenen Kräften güssen lassen«.

4. C. vnebovzetja Marijinega v Kotschen. Presbiterij je gotiški Šest reber se strinja v sklepniku, ki predočuje Meduzino glavo. Presbiterij je poslikan z okraski, črtami in cveticami. Na epist. strani je v prvi poli na stropu simbol sv. evangelista Luke, namreč vol, v drugi poli je angelj, simbol sv. evangelista Mateja, v četrti poli je lev, simbol sv. Marka in v peti poli orel, simbol sv. Janeza Ev. Zadaj v sredi, torej v tretji poli, je Salvator Mundi. Glavne barve teh slik so: zelena, rdeča, rumena. Na oltarju je mesto rumenega zlato barvilo.

V velikem oltarju je Marijin kip. Na evang. strani je zopet kip Marijin, na epist. strani kip angelja Gabrijela. Na vrhu je podoba sv. Trojice. Stebri so večkrat preščipnjeni in okrašeni z vinsko trto. Grozdje je zlato. Sprednjo stran menze krasi slika Marije z Jezuščkom, stoječo na luni, okrog

pa je pet pelikanov. — Za oltarjem je podpis: »Michael Micheliz, Vicarius loci, postea factus Cooperator Pollanensis 1746. — Hoge 1750«. Na oltarju sta dva svečnika, katerih steblo je šesterokotno, noge imata po tri. Prejšnji kelih je nekdo ukradel pred 40. leti.

Na epist. strani je oltarček s kipom M. B., zgoraj je slika na lesu. Na vrhu se bere: »S. Maria Mater Dei ora pro nobis 1670«.

Na evang. strani je oltar, ki ima na vrhu podobo na lesu, spodaj je Marija z Jezuščkom in sv. Janezom. Prižnica na osmostranskem stebru je okrašena s kipi štirih evangelistov.

Strop je raven. Svetilnica je medena in okrašena s tremi, Kitajcem podobnimi glavami. Slika starega bandera iz l. 1789., predstavljajoča Marijino vnebovzetje in Marijo, Ano z Jezuščkom je precej čedna. V knjigi, ki jo drži sv. Ana, je zapisano: »Joann Parte 1789«.

Stolp je precej visok. Zvonov napisi: 1. Opus Ferdinandi Eisenberger Labaci MDCXCII. 2. A peste, fame et bello libera nos Domine. Opus Jo— Antony Samassa Labaci 1746. 3. Sancta Maria ora pro nobis. Opus Josephi Samassa Labaci 1734.

5. Kapela sv. Frančiška Ksaverija pri Reki. Presbiterij obsega pet stranij osmokotnika in je obokan. Oltarjev nastavek je mrežast okvir. Stolpek je lesen.

6. C. sv. Trojice v Moravi (Mrauen). Presbiterij ($^5/_8$) je gotiški. V sklepniku se združuje šest reber. Veliki oltar sv. Trojice je nov. Izdelal ga je Peter Rutar iz Osilnice. Na evang. strani je napis oltarju: »Haec ara in honorem S. M. Magdalenae sub Adm. R. D. Joanne Bapt. Haberle, Parocho Caes. in Riegkh, erecta est 1673«. Na epist. oltarju se bere: »Haec ara in honorem S. Gregorii sub Adm. Rdo. Dno Joanne Grabner erecta est 169«. Najbrže bi moralo stati. 1669.

Najzanimivejši je pa oltar v lopi. Oltar je presv. Trojice in sicer lesen relief. Golob, simbol sv. Duha, je odpal; Bog Oče in Sin se še dobro vidita. Zgoraj je zapisano: »S. Lucia

ora pro nobis«; spodaj pa: »Sub Adm. Rdo Nobili et Doctmo Dno Dno Avito Matthia Rumor Philiae Doctore et ss. Theolog Cand, Paro Caes. et Par in Rigk ect haec ara Anno Dni erecta est 1647«. Strop je ves kasetovan in okrašen s podobami, kakor noben drugi v obližju. Zvonovi so v strešnem stolpiču.

V. *V župniji Stara Cerkev:*

1. C. vnebovzetja Marijinega v Stari Cerkvi (Mitterdorf). Cerkev je prostorna, zidana pred 50. leti. Zvonovi imajo napise:

1. Opus Joannis Jacobi Samassa Labaci 1801. 2. Uebergossen unter dem H. H. Pfarrer G. Steurer auf Kosten des H. Mathias Hönigmann aus Kerndorf. Nr. 26 von Ant. Samassa in Laibach 1854 Nr. 1042. 3. Opus Alberti Samassa Labaci 1867. Vliti ga je dal Štefan Erker. 4. Oni zvon s čudovitim napisom, ki je objavljen v prilogi »Zgod. Zbornika« l. 1890. stolpec 156.

2. C. sv. Filipa in Jakoba na Mlaki (Kerndorf). Presbiterij ima pet stranij osmokotnika in je obokan. Veliki oltar je nov. Napravil ga je: »Franz Xav. Götzl v. Krainburg gemacht im J. 1841«. — Na epist. strani je oltar s sliko sv. Andreja, na vrhu je čedna slika na lesu. Tu se bere: »Peter Verderber hat das (!) Altar machen lassen 1862«. Na epist. strani je tudi kapela sv. Notburge. Strešni stolpič ima dva zvona.

3. C. sv. Nikolaja v Mali Gori (Malgern). Presbiterij ($^5/_8$) je obokan. Ladija ima raven s črtastimi progami prevlečen strop. Na njem se bere: »Pale Melz Pal Enickmon 1623«. Veliki oltar je prenovljen. Zadaj se čita letnica 1719. Na evang. strani je prav čeden lesen oltar. Napis se glasi: »Sub Reverendissimo ac perillustri Domino Dno Joanne Jacobo ab Argento archi. Reif. Caes. Maiestatis consil. Hoc altare ad majorem dei gloriam erectum fuit Anno Dni 1664«. Glavna podoba je slika sv. Antona Padov., na straneh sta kipa sv. Florijana in sv. Roka. Na epist. strani: Jezus na križu,

zgoraj žalostna M. B. Napis enak prejšnjemu. Stebri in drugo ogrodje ima rdečo, srebrno in zeleno barvo.

Zvonovi: 1. Opus Joannis Jacobi Samassa Labaci Anno 1800. 2. Opus Ant. Samassa Labaci 1832. 3. Nr. 233 Opus Antonii Samassa Labaci 1834.

4. C. sv. Štefana m. v Kofflern. Presbiterij ($^5/_8$) je obokan. V ladiji je strop raven. Na velikem oltarju slika sv. Štefana, zgoraj sv. Antona Pad. Zanimiva je medena svetilnica z možički. Na evang. strani sv. križ z angeljci, ki držé mučilno orodje, zgoraj sv. Trojica. Tu je bilo nekaj zapisano, pa so z modro barvo prevlekli in čez zapisali 1820 z rdečo barvo. Na epist. strani: Marija z Jezuščkom, l. 1763. — Stolp je bil prizidan l. 1817. Zvonovi: 1. Nr. 716. Opus Antonii Samassa Labaci 1848. 2. Nr. 267. Opus Antonii Samassa Labaci 1835. 3. Nr. 717. Opus Antonii Samassa Labaci 1848.

5. C. sv. Petra in Pavla v Oberloschinu. Kratki presbiterij je ($^5/_8$) obokan. V ladiji je strop raven. Veliki oltar je nov. Na evang. strani je ob steni oltar M. B. — Stolp je bil prizidan l. 1839. Zvonovi: 1. Nomine haeredum Vincentii Samassa Labaci Anno 1823. 2. Isti napis.

6. Kapela Matere B. dobrega sveta v Slovenski Vasi (Windischdorf). Kapela je bila zidana vsled obljube za odvrnitev kolere l. 1855. Nad vrati se bere l. 1861. Zvonček so kupili isto leto.

VI. *V borovski župniji:*

1. C. sv. Mihaela v Borovcu. (Moróbiz). Cerkev je nova in prav čedna. Zvonovi: 1. Sancta Maria ora pro nobis 1719. 2. Andreas Sorger goss mich in Gratz 1817. — H. Johannes bitt fir uns — H. Michel bitt fir uns — Mutter Christi bitt fir uns — Herr erbarme dich unser. 3. Največji: Nr. 1533. Opus Antonii Samassa Labaci 1862.

2. C. sv. Kozme in Damijana v Inlaufu. Presbiterij ima pet stranij osmokotnika. V tej kapeli je samo en oltar. Strešni stolpič ima letnico 1808. Zvonovi: 1. Opus Ant. Samassa Labaci 1849. 2. Opus Joannis Jacobi Samassa Labaci Anno 1799.

VII. *V banjski fari:*

1. C. sv. Jakoba v Banji Loki. Cerkev je novejša stavba. Zvonovi: 1. Opus Joannis Jacobi Samassa Labaci Anno 1798. 2. Opus Joannis Jacobi Samassa Labaci Anno 1801. 3. Istotako l. 1801.

2. C. sv. Odrešenika na Ajbelju. Presbiterij je gotiški in ima v sklepniku šest reber. Ladija je kasetovana l. 1711. Veliki oltar je napravil Šubic l. 1893. Na episteljski strani je podoba sv. Jerneja. Oltar je iz l. 1695. Na evang. strani oltar sv. Uršule. Pravijo, da je nastavek iz banjeloške cerkve.

VIII. *V Fari pri Kostélu:*

1. Farna cerkev vnebovzetja M. B. v Fari pri Kostélu je lepa nova zgradba.

2. C. sv. Štefana na Klancu. Presbiterij je gotiški. Ladija ima raven strop. Na kamnu ob vratih je letnica 1856. Strešni stolp ima dva zvona.

3. C. sv. Lenarta pri Krkovih. Presbiterij je bil gotiški, pa je prenovljen. Oltar je iz l. 1850. Strešni stolpič ima le en, precej star zvon.

4. C. sv. Nikolaja na Vrhu. Presbiterij obsega pet stranij osmokotnika in je obokan. Oltar je iz leta 1761. in baroške oblike. Slika kaže sv. Nikolaja. Na evang. strani je sv. Izidorja slika, na epist. sv. Lucije. Bandero je iz l. 1747. Zvonovi: 1. Nr. 848. Opus Antonii Samassa Labaci 1840 (?). 2. Zvon z gotiškimi minuskuli; ker je v strešnem stolpiču, nisem mogel čitati napisa.

5. C. sv. Treh kraljev v Kostélu. Presbiterij je gotiški. V sklepniku se strinja šest reber. Dve okni sta zaokroženi. Oltar sv. Treh kraljev je renesanški. Stebri so črnikasti in na drobno izstruženi v podolgastih črtah. V tej cerkvi je grška Madona. Mali leseni baldahin je bil preje na oltarju, če so izpostavili presv. R. Telo, sedaj je na zidu ob evang. strani. Zanimiva je kadilnica iz brona ali medi, katere strešica je vsa narezljana. Po moji sodbi je gotiška. V strešnem stolpu so trije zvonovi. Najvišji utegne star biti, druga dva sta novejša.

IX. *V osilniški fari:*

1. C. sv. Petra in Pavla je nova. Zvonovi: 1. Albert Samasa 1877. 2. Antonius Samassa 1838. 3. In honorem beate Marie Virginis et S. Petre fusa est hec Kampana — Adam Khokel zu Laibach goss mich anno MDCXLIIII.

2. C. sv. Egidija v Ribjeku. Presbiterij kaže sledove gotiških reber, ki so pa odbita. Strop v ladiji je kasetovan, tlak je ometan.

Veliki oltar ima napis: »Hoc altare factum é in honorem storum Aegidy, Antony, Achaty Propriis sumptibus sub Adm. Rdo. nobili et doctissimo Dno. Joanne Jacobo Ratth tunc temporis parocho — sindici fuere Thomas Stimac et Simun Stimac Octobri Anno 1681«. Na evang. strani oltar sv. Barbare in na epist. strani sv. Antona; oba z letnico 1697. Prižnica je lepa in ima štiri slike evangelistov na platnu.

3. C. sv. Nikolaja v Dolenjem Čačiču. Presbiterij je obokan. Strop v cerkvi je raven. Oltar sv. Nikolaja je napravil Peter Rutar l. 1850. Cerkev so podaljšali l. 1823. V strešnem stolpiču sta dva zvonova, prvega je vlil Ferdinand Eisenberger; kdaj, nisem mogel videti, ker je zvon v strešnem stolpiču. Pri drugem tudi nisem opazil drugega, nego: mich goss — —.

4. V cerkvi sv. Vida v Bosljivi Loki je vse novo.

X. *V polomski fari:*

1. C. sv. Mihaela v Polomu (Ebenthal). Cerkev je novejša. Na evang. strani je oltar Marijin, na epist. strani sv. Jožefa. Zvonovi: 1. Nr. 1583. Albert Samassa 1886. 2. S. Michaele ora pro nobis. Opus Josephi Antony Samassa Labaci 1744. 3. Nr. 1584 Albert Samassa 1886.

2. C. M. B. v Vrbovcu (Tiefenthal). Presbiterij ima kupolo. Strop v ladiji je obokan. Tlak je kamenit. Prižnica ima šest stranic in toliko slik, namreč Jezusa, Marijo in štiri evangeliste. — Veliki oltar je renesanški. Zgoraj je letnica 1679. Popravil ga je Anton Miklič 1874. Zvonovi: 1. Opus Vincentius (!) Samassa Labaci Anno 1804. 2. Opus Josepe Samassa Labaci 1740. Ora pro nobis sancta Maria.

3. Opus Zachariae Reid Labaci 1768. A fulgure et tempestate Jesu Christe.

3. C. sv. Antona Pad. v Kukovi Vasi (Kukendorf). Ker ključa nisem mogel dobiti, ogledal sem si samó zvonove. 1. Nr. 376. Opus Antonii Samassa Labaci 1839. 2. Nr. 709. Opus Antonii Samassa Labaci 1848. 3. Nr. 710. Opus Antonii Samassa 1848.

4. C. sv. Neže v Seči. Cerkev je bila zidana l. 1837. Zvonovi: 1. Opus Antonii Samassa Labaci 1837. 2. Zacharias Reidt goss mich in Laybach 1755. Pravijo, da je ta zvon iz Zagradca.

XI. *V nemškološki fari (Unter-Deutschau):*

1. C. sv. Nikolaja v Vidmu. Presbiterij ($^{5}/_{8}$) je gotiški. Rebra imajo špičaste robove. Na oltarju je kip sv. Nikolaja, zgoraj slika M. B. Ladija je kasetovana. Zunaj je lopa z oltarno prostornino. Na njej je več kipov. Portal je zaokrožen na vrhu. Zid je jako debel. Okna so na episteljski strani obrobljena s kamenom, na evang. strani z lesom. V strešnem stolpiču sta dva zvona.

2. C. sv. Andreja v Prerriglju. Presbiterij ($^{5}/_{8}$) je obokan. Oltar je nov. V cerkvi se nahaja še precej čedna slika M. B. s sv. Rokom in sv. Sebastijanom. Naslikal jo je l. 1876. Kušlan iz Novega Mesta. Zunaj nad vrati je slika sv. Andreja na lesu. V strešnem stolpu visita dva zvona.

XII. *V spodnjeloški fari (Unter-Lag):*

1. C. sv. Trojice v Knežji Lipi (Graflinden). Presbiterij je deloma gotiški, namreč zadnji del, drugo je obokano. Tri okna so gotiška; zadnje zazidano. Oltar je iz l. 1720 »den 12. Juni Andreas Massold, moller und Leger«. Slika predočuje sv. Trojico. Gornja podoba je motna. Zvonovi: 1. Najmanjši l. 1885. 2. Casparus Franchi me fudit A. 1719. 3. Opus Joannis Jacobi Samassa Labaci An. 1790.

2. C. sv. angeljev varuhov v Römergrundu. Presbiterij je obokan ($^{5}/_{8}$). Oltar je star okoli 200 let. V

sredi je slika sv. angelja varuha na platno. Zvonova sta v lesenem stolpu. Po okroglem žvenklju in podolgasti podobi soditi, sta precej stara.

Loško gospostvo leta 1630.

Po nekem loškem urbarju posnel dr. Fr. Kos.

Pred seboj imam urbar loškega gospostva, kateri se od drugih loči po obsegu in vsebini. Ker se mu je zgubila prva stran, manjka tudi letnica, katera bi nam naznanjala, kdaj je bil ta urbar spisan. Iz mnogih podatkov, kateri se nahajajo na raznih mestih rečenega urbarja, je razvidno, da je bil vsaj večinoma sestavljen leta 1630. Tako čitamo na 15. listu, da je zahtevalo loško gospostvo »letos«, t. j. leta 1630. (»Disz 1630iste Jahr«), od podložnikov po Hlevnem Vrhu pet tovornih konj. A tudi, če vzamemo, da je bil del urbarja spisan še-le leta 1631. ali pa 1632., moramo vendar pristaviti, da so nastali že leta 1630. marsikateri spisi in zapisniki, iz katerih je urbar sestavljen. Na 16. listu je omenjeno, da je leta 1630. dné 31. avgusta posebna komisija pregledala in popisala mejo med loškim in logaškim gospostvom. Na 70. listu beremo, da so objezdili in popisali osliško županijo 1630. leta in sicer dné 4., 5. in 6. julija. Nekaj jednakega se nahaja na 275. listu, kjer je povedano, da so objezdili in popisali davško županijo leta 1630. dné 1., 2. in 3. julija.

Urbar obsega 411 listov in fol. Nekoliko listov, posebno pa 2., 3. in 4., je jako poškodovanih. Opisane so v urbarju vse nekdanje županije loškega gospostva razun gadmarske, bitenske in godeške.

V urbarju se nahaja mnogo zanimivih notic za lokalno zgodovino raznih krajev loškega gospostva. V njem čitamo imena vasíj in tamošnjih posestnikov. Dalje vidimo, kako velike davke je moral vsak plačevati, koliko je ta ali uni posejal na leto žita, koliko je imel živine v hlevu, v kakem

stanju je bilo njegovo zemljišče, poslopje i. t. d. Kar je važnejšega v urbarju, hočem tu navesti.

I. Županija Hlevni Vrh.

Dole.

V Doléh je deset kmetov in sicer:

1. Štefan Majnhart. Ako bi ne bila dotična stran preveč poškodovana, bilo bi razvidno, koliko je plačeval omenjeni posestnik na leto urbarščine (»Vrbarszünsz«), davkov (»Steuer«), nove doklade (»Neue anlag«) in novcev za tintnik (»Calamargelt«). Zadnji so bili nekak upravniški dohodek (»Pflegsaccidental«). Tudi bi vedeli, koliko je dajal županu v račun (»dem Suppan in die Raittung«). Loškemu gospostvu je plačal vsako leto po 1 goldinar hišnega davka (»Hauszgulden«) in županu še posebej po 16 kr. Zadnjo svoto, katero je moral dajati županu, imenovali so robotnino (»Robeitgelt«). Hlevnovrški župan je pobiral to robotnino po vsi županiji od vsakega kmeta, rovtarja in kajžarja. Od nabrane svote je moral že od nekdaj vsako leto dajati karnskemu županu po 12 gld. — Štefan Majnhart je plačeval vsega skupaj nad 6 gld. davščin. Kmetijo je podedoval po svojih stariših. V urbarju je navedeno, koliko je posejal vsako leto pšenice, ječmena, ajde, ovsa, lanenega semena, boba, prosa i. t. d. Tudi je omenjeno, koliko je imel čez zimo v hlevu goveje živine, ovac, koz in konj. — 2. Maruša Pivek. Koliko je morala plačevati in koliko premoženja je imela, ni mogoče navesti, ker je list na dotičnem mestu poškodovan. — 3. Boštijan, sin Jakoba Lužnika ali Bezovljaka. Na leto plačuje po 6 gld. 29 kr. in 2 p. — 4. Ivan Blažič. Vsega davka plačuje po 6 gld. 37 kr. in 2 p. — 5. Ivan Kalčič. Od svoje kmetije, katero je podedoval, mora plačevati po 6 gld., 29 kr. in 2 p. — 6. Marjeta, hči Andreja Trevna. Ta plačuje po 6 gld. 29 kr. in 2 p. davka. — 7. Ivan, sin Mihaela Trevna. Od svoje kmetije plačuje čez 6 gld. davkov. Županu daje za karnsko županijo še

jedenkrat toliko robotnine, kakor drugi. — 8. Primož Petrič. Davščina od njegove kmetije, katero je priženil, znaša 6 gld. 55 kr. in 1 p. — 9. Mihael Kamenšek. Ta daje županu 12 kr. več v račun, kakor drugi, namreč 34 kr. Tudi robotnine za karnsko županijo daje 6 kr. več, kakor drugi, namreč 22 kr. Ves njegov davek znaša 6 gld. 31 kr. in 1 p. 10. Primož Mravljišek, sedaj njegov sin Jakob. Tik njegovega posestva se stikajo meje loškega, idrijskega in logaškega gospostva.

Zavraz (»Souraczi«).

V tej vasi je pet kmetov in jeden kajžar (»vndersasz«), tu je tudi mlin in žaga. Dalje je tu podružnica, ki je posvečena sv. Ulriku. Na dan sv. Marka se praznuje cerkveno blagoslovljenje. Vsak posestnik ima svoj les in svojo pašo. Županu v račun daje vsakdo po 52 kr. in 1 črni penez, in kar se tiče robotnine, to je doklade za karnsko županijo, plačuje vsak po 31 kr. in 2 črna peneza.

1. Jakob Kalčič. Ta plačuje po 40 kr. krčmarine (»Taferngelt«) ter od jednega mlina po 12 kr. — 2. Andrej Žonta (»Zuntta«). Od njegove kmetije je treba plačati na leto po 7 gld in 17 kr. — 3. Ivan Semarin. On plačuje vsega davka 7 gld. 6 kr. in 1 p. — 4. Neža, hči Jakoba Bezovljaka. — 5. Lukež Treven. Vsega davka ima 7 gld. in 10 kr. Kmetijo je kupil od Primoža Jereba za 600 ogerskih cekinov. Na leto poseje 5 polovic pšenice, 2 polovici ječmena, 5 polovic ajde, 6 starov ovsa in ječmena skupaj, 3 polovice lanenega semena, 1 polovico boba in malo prosa. Čez zimo ima 16 goved, 10 ovac, 7 koz in 1 konja.

Ižgorje (»Yszgary«).

V tej vasi so četirje kmetje in jeden kajžar, ki spadajo pod sosesko sv. Katarine »na Spechnu«. Vsak ima svoj les in svoje pašnike. Županu v njegov račun daje vsakteri toliko, kolikor po Zavracu; ravno tako je tudi z doklado za karnsko županijo. Kakor drugi (namreč Zavračanje), daje tudi vsak

Ižgorec župniku, cerkovniku in selskemu sodniku (»Landt Richter«) po jedno kokoš in na dan cerkvenega blagoslovljenja župniku tudi po jeden hleb kruha.

1. Ivan Bogataj. Njegov davek znaša 7 gld. in 11 kr. Svojo kmetijo je dobil, kakor kaže dotično menjalno pismo, po zameni. — 2. Barbara Albreht. Ona plačuje 7 gld. in 11 kr. davka. — 3. Andrej Trček. Od svoje kmetije, katero je kupil za 505 gld., kakor kaže kupno pismo, plačuje 6 gld. 24 kr. in 2 p. — 4. Mihael Strnad. Od njegove kmetije je treba plačevati po 6 gld. 50 kr. in 1 p.

Gorenje Ižgorje (»Gorenj Yszgary«).

Tu sta dva kmeta, ki spadata pod sosesko sv. Katarine. Vsak ima svojo pašo in svoj les. Kar se tiče županovega računa in robotnine za karnsko županijo, plačujeta tako, kakor Zavračanje in Ižgorci. Kakor ti, dajeta tudi ona dva župniku, cerkovniku in selskemu sodniku.

1. Jakob Hleviščar (»Hliuischer«). Njegov davek znaša 6 gld. 57 kr. Volfu Jakobu pl. Sigerszdorff-u mora dajati po 2 snopa desetine. Kmetijo je dobil pred mnogimi leti po zameni. — 2. Lovrenc Reven. Od svoje kmetije plačuje po 6 gld. in 38 kr. K hiši se je priženil.

Račeva (»Radischouim«).

V tej vasi so četirje kmetje. Nad vasjo je cerkev Sv. Treh Kraljev. Cerkveno blagoslovljenje se praznuje na dan Marijinega rojstva. Vsak kmet ima svoj les in svojo pašo. Matija Miklavec in Marjeta Bohinjec dajeta županu v račun po 32 kr. in 1 p., za karnsko doklado pa po 22 kr.; druga dva kmeta Andrej Dolinar in Lovre Hainricher pa plačujeta za županov račun po 52 kr. in 1 p., za karnsko doklado pa po 16 kr.

1. Matija Miklavec. Od svoje kmetije plačuje 6 gld. in 25 kr. — 2. Andrej Dolinar. Svojo kmetijo, od katere je treba 6 gld. 38 kr. in 2 p. davka plačevati, prodal je Ivanu Žakelj-nu za 270 ogerskih cekinov. Kar se tiče desetine,

dobiva po 2 snopa Volf Jakob pl. Sigerszdorf. — 3. Marjeta Bohinjec ali Petrič. Dobila je svojo kmetijo po zameni. — 4. Lovre Hainricher. Od svoje kmetije plačuje po 5 gld. 55 kr. in 1 p.

Sv. Trije Kralji (»Stanommer Hribu«).

V tej vasi so trije kmetje, ki spadajo pod sosesko Sv. Treh Kraljev. Les in pašo ima vsak sam.

1. Jurij Feguš (»Jurij Wegusch«). Za županov račun daje 46 kr. in 1 p., doklada za karnsko županijo znaša 16 kr., vsega davka pa plačuje 6 gld., 10 kr. in 1 p. — 2. Andrej Jereb. Plačuje za županov račun 52 kr. in 1 p., robotnega denarja ali doklade za karnsko županijo pa daje 31 kr. Ves njegov davek znaša 6 gld. in 37 kr. — 3. Lukež Jereb. Njegova kmetija, katero je pred mnogimi leti kupil za 100 cekinov v denarjih, je majhna. Županov račun od nje znaša 52 kr. in 1 p., doklada za karnsko županijo 16 kr., ves davek pa 4 gld., 57 kr. in 1 p.

Hlevni Vrh (»Clenoburg«).

V tej vasi so četirje kmetje. Tudi je tu cerkev sv. Nikolaja. Cerkveno blagoslovljenje se praznuje na dan sv. Jurija. Kmetje nimajo svojega lesa in zato morajo kupovati drva. Pašo imajo skupno. Vsak daje županu v njegov račun po 52 kr. in 1 p., robotnina ali doklada za karnsko županijo pa znaša za vsakega kmeta 31 kr.

1. Andrej Šust. Njegovega davka je 6 gld., 22 kr. in 2 p. — 2. Lovre Šust. Vsega davka ima 6 gld. in 40 kr. Kmetijo je priženil. — 3. Jurij Hainricher. Ta plačuje 50 kr. krčmarine. Davek od njegove kmetije znaša 9 gld., 2 kr. in 1 p. — 4. Ivan Hainricher. Kmetijo je kupil od Lenarta Martinška za 350 cekinov. Ta kmet ima tudi hišni mlin ter plačuje vsega davka 7 gld., 4 kr. in 2 p.

Hlevišče (»Hliuischi«).

V tej vasi so četirje kmetje, ki ne plačujejo vsi jednako županu v njegov račun. Tu je tudi cerkev sv. Katarine in

cerkveno blagoslovljenje se praznuje v nedeljo pred Kristusovim vnebohodom. Vsak ima svoj les in svojo pašo.

1. Matija Rudolf. Kmetijo je podedoval. V županov račun plačuje 52 kr. in 1 p., robotnine ali doklade za karnsko županijo daje 31 kr., vsega davka pa 6 gld. in 55 kr. — 2. Lovre Poženil. Ta je dobil kmetijo v svojo last na ta način, da je dal za njo neke rovte in pa še 200 cekinov v denarjih. Županov račun in pa robotnina od njegove kmetije znašata ravno toliko, kolikor od kmetije Matije Rudolfa. Vsega davka ima 7 gld. in 21 kr. — 3. Ivan Prenčič. Svojo kmetijo je kupil pred 11. leti od Ivana Papita za 1000 gld. Županu v njegov račun daje po 2 gld., robotnine za karnsko županijo pa po 22 kr. Njegov davek znaša 8 gld. in 55 kr. — 4. Jakob Trpin. Županu plačuje v njegov račun 1 gld. in 55 kr., doklada za karnsko županijo pa znaša 22 kr. Ves njegov davek od kmetije, kakor tudi od hišnega mlina in žage, znaša 9 gld., 50 kr. in 1 penez. Kmetijo je kupil od gospoda Mihaela Paplerja, kateremu je bila zastavljena, in pa od Ivana Hleviščarja za 800 cekinov v novcih. — 5. Alenka Trpin. Njeno posestvo ni kmetija, temuč so le rovti, od katerih plačuje na leto 1 gld. in 27 kr. davka. V županov račun daje po 12 kr. Zaradi desetine se je pogodila z žirovskim županom v imenu loškega gospostva, da plačuje namesto nje po 1 gld. in 20 kr.

Stari rovtarji po hlevnovrški županiji.

O vsakem rovtarju je povedano, koliko ima posetve, koliko glav živine je v hlevu, koliko znaša njegov davek in njegova desetina, za koliko naj bi se mu povekšala davščina, bodisi v novcih, bodisi v žitu i. t. d.

1. Jakob Martinšek. Njegovo zemljišče, od katerega plačuje 3 gld., 38 kr. in 2 p., veliko je za dobre pol kmetije. Namesto desetine daje žirovskemu županu v imenu loškega gospostva po 4 stare in 2 polovici raznovrstnega žita. Ima svoj les in svojo pašo. — 2. Andrej, sin Matevža Trčka. Zemljišče, h kateremu spada tudi hišni mlin, dobil

je po zameni. Davka ima 6 gld. in 6 kr. Zastran desetine se je pogodil z županom, da mu plačuje na leto 10 gld. in 40 kr. Njegovo zemljišče je obširno, kakor kaka kmetija, a leži na nekem mrzlem kraju visoko na Žirovski Gori. — 3. Blaž Jesenko. Njegovo zemljišče se lahko smatra za pol kmetije. Davka plačuje po 4 gld. in 10 kr., namesto desetine pa daje po 8 gld. — 4. Mihael Mlinar. Ta nima zemljišča, temuč samo kajžo, katero je kupil od Matije Revna za 77 gld. Njegov davek znaša 54 kr. in 2 peneza. — 5. Primož Justinič. Ta ima rovte in mlin ter plačuje 2 gld., 12 kr. in 2 p. davka, 1 gld. pa namesto desetine. — 6. Gregor Osredkar. Njegovega zemljišča je za dobre pol kmetije ali pa za srednjo celo kmetijo. Davka daje 2 gld. in 34 kr., namesto desetine pa 5 gld. županu. — 7. Urša (»Vrscha«) Štefančič. Njeno zemljišče se ceni za četrt kmetije. Davka daje 2 gld. in 34 kr., namesto desetine pa županu po 3 gld. — 8. Matevž Jereb. Ta ima 1 gld., 35 kr. in 2 p. davka, namesto desetine daje županu po 1 gld. — 9. Blaž Trpin. Njegov davek znaša 1 gld. in 16 kr., namesto desetine pa plačuje po 3 gld. — 10. Ivan Fervezerček. Njegovega davka je 1 gld., 35 kr. in 2 p., namesto desetine pa plačuje županu po 4 gld., 13 kr. in 1 penez. — 11. Ivan Trček. Zemljišče, od katerega je treba dajati po 1 gld., 35 kr. in 2 p. davkov, kupil je od Lenarta Žakeljna za 160 cekinov v novcih. — 12. Jakob Trček. Njegov davek znaša 1 gld., 35 kr. in 2 p. Rovte je kupil od Jerneja Hainricherja za 250 cekinov v novcih. Namesto desetine plačuje županu po 4 gld. — 13. Jakob Reven. Davka ima 1 gld. 35 kr. in 2 p., namesto desetine pa daje vsako leto 1 gld. Žita poseje po 7 polovic in v hlevu ima 3 krave. — 14. Mihael Trček. Na leto plačuje po 2 gld. in 34 kr. davka ter 6 gld. županu namesto desetine. — 15. Jernej Jereb (»Jernj Jeröb«). Od zemljišča, katero je kupil za 127 gld., odšteva po 1 gld., 35 kr. in 2 p. davka. Namesto desetine daje županu po 1 gld. in 4 kr. — 16. Primož Petrič. Ta plačuje od svoje kajže (zemljišča nima skoraj nič) po 1 gl. in 4 kr.

Novinarji (»Neugereutler«) po hlevnovrški županiji.

1. Jurij Tratnik. Njegov davek znaša 1 gld. in 51 kr. Namesto desetine plačuje županu po 3 gld. Zemljišče je kupil od Matije Homolca za 112 cekinov v novcih. — 2. Ivan Homolec. Davka ima 1 gld. in 51 kr., namesto desetine pa daje po 2 gld. Zemljišče mu je prodal Matija Homolec za 150 cekinov v novcih. — 3. Matija Trček. Davka odšteva od svojega zemljišča, katero je kupil od Štefana Cankarja za 110 cekinov v novcih, po 1 gld. in 31 kr. Namesto desetine daje županu po 1 gld. in 40 kr. — 4. Lenart Martinšek. Njegov davek znaša 1 gld., 50 kr. in 2 p. Rovte je dobil po milosti za časa pl. Eggenberga (okoli l. 1515.) od loškega gospostva. Namesto desetine daje županu po 3 stare vsakovrstnega žita, največ ovsa. — 5. Matija Strnad. Njegovi rovti, od katerih plačuje po 1 gld. in 3 kr. davka, so jako slabi. — 6. Lukež Kunčar. Ko je ta' umrl, kupil je njegovo zemljišče od vdove Jakob Feguš. Davek znaša 1 gld. in 7 kr. — 7. Andrej Feguš. Njegovega davka je 1 gld. in 31 kr. — 8. Primož Reven. Davka daje 1 gld. in 31 kr. — 9. Andrej Lunger. Davka plačuje po 1 gld. in 9 kr. Loško gospostvo mu je pred nekaterimi leti dovolilo, da lahko obdeluje tamošnjo zemljo. — 10. Jakob Martinšek. Njegov svet je le nekak pašnik ter plačuje od njega po 30 kr. davka. — 11. Ivan Hleviščar. Loško gospostvo mu je še le pred nekaterimi leti dovolilo napraviti rovte. Njegov davek znaša 1 gld., 34 kr. in 2 p. Namesto desetine plačuje po 2 gld. — Jakob Kavčič. Ta si je še-le pred kratkim časom postavil novo hišo, kar naj bi se zabeležilo v prihodnjih urbarjih. Tudi naj se mu naloži primeren davek.

Kakor je bilo že omenjeno, navedeno je v urbarju pri vsakem rovtarju in novinarju, za koliko naj bi se mu povekšala njegova davščina. Po nasvetu takratnega loškega oskrbnika naj bi se pomnožila robotnina hlevnovrškim rovtarjem in novinarjem za 20 gld. in 36 kr. v novcih ter za 7 mutov in 2 merici ovsa.

(Dalje prih.)

Mali zapiski.

Imenoslovni paberki.

»Tout nom a eu dans l'origine un sens.«
Alb. de Rochas d' aiglun.

Miklošič navaja v svojem delu »Ortsnamen aus Appellativen II« pri besedi »Kotar« (pod št. 248) štiri hrvatska imena, — izmed katerih leži kraj Kotari, kakor pove Vukov slovnik, med Zrmanjo in Krko, morjem in Bukovico, — ne omenja pa nobenega iz slovenskih pokrajin. V krajih, kjer bivajo še dandanes Slovenci, ne poznam sicer krajevnega imena, ki bi podobno slovelo, pač pa imamo na Koroškem vže nekaj stoletij sem ponemčeni trg Kotarče »Guttaring« (podobna spaka, kakor »Victring« za Vetrinje).

Po postrežljivosti — žal — sedaj vže rajnega mi prijatelja Andreja Romavha, kapelana v Kotarčah, sem dobil v roke spis »Liber memorabilium« kotarške dekanije, iz katerega naj sledé tu različne oblike imena »Kotarče« zapisane v listinah iz raznih let.

V listinah l. 1149. se piše to ime Gutarch, tako tudi v listinah iz l. 1162., 1169., 1190. L. 1155. Gutariche; l. 1168. Gutark, l. 1224. Wigmanus, viceplebanus de Guterch, l. 1254. Gueterich, l. 1346. Gotarich, l. 1409. Gutarig, l. 1448. Guttarg, Gutterg, l. 1464. Gutarc, l. 1524. Kattoring, l. 1573. Guetharing, l. 1618. Guettaring i. t d. Kotarče ali Kotariče je torej po obliki ista tvorba, kakor je v imenih Gorje, Cerklje i. t. d.

Pa ne-le v Koratanu, tudi v nekdaj slovenskem delu Tirolske se nahajajo še ostanki podobnih imen. Tako je hišno ime v Oberlienz-u »Gutternig« (izg. Gueternig), Andree Guetter Nackh l. 1545. (August Unterforcher, Slavische Namenreste aus dem Osten des Pusterthales. Progr. Gymn. Leitmeritz 1888. str. 13) in »Gutternitz«, polje pri Lienzu (A. Unterforcher op. cit. str. 10).

Kaj pa pomeni »Kotar«, beseda, od katere izpeljujemo ta imena?

V slovenščini imamo kotar, rja, der Bezirk, District, znana beseda, posebno med ogerskimi Slovenci in Kajkavci, kar pa še ni, da bi bila morda iz madj. határ. V stari srbščini je kotarь, regio: selo velijake, sь vsěmi kotari i mejami (več primerov iz Mon. Serb. glej pri Daničiću, Rječnik iz knjiž. starina). V sed. srbščini je kotar, der Zaun um den Heuschober — um das Vieh abzuhalten — (Vuk Stnf. Karadžić Srp. rječnik), v Banatu kotarka, neke vrste skedenj (Karadžić op. cit.), bulg. v Macedoniji kotar — Hürde; iz srb. ali bulg. je prišla beseda v albanščino kot kotarinë f. skedenj (Gust. Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albánischen Sprache, str. 202).

V slovaščini je chotar, confinium, ager, territorium, kakor v madj. határ, fines. Skoro gotovo spada sem i ruski хуторъ Landhaus mit den Wirthschaftsgebäuden, Hoflage, Vorwerk, Meierei, — ne pa k staro-

nem. huntari, pagus, marca centena, od hunt — sto, — kakor je mislil Matzenauer v spisu Cizí slova ve slovanských řečech str. 45. Huntari se nahaja v starih nemških imenih kot »Hattenhuntare« in »Muntarihes-huntari« v 8. st., »Hunderi« in »goldines huntare« v 9. stol. — pozneje pa ne več. (Förstemann, die deutschen Ortsnamen str. 103), kar vže samo govori gotovo proti nazoru Matzenauerjevemu, ne oziraje se na druge težkoče.

V najbližjem sorodu z našim kotarjem je koroško-nemški Kotter, pasja koča, pasjica, kotterstill — ganz still v Melski dolini (M. Lexer, Kärntisches Wörterbuch str. 165), tirolski Kotter, ozka, temna luknja, ječa, zaničljivo tudi o sobi i. t. d. V spodnji inski dolini se imenuje Katter tudi stransko poslopje pri hiši, ki služi za shrambo različnega orodja, v Pasajerju je to soba v pritličju (I. B. Schöpf, Tirolisches Idiotikon, str. 336). V Defereggenu pomenja Kotter navadno hlev, pasjico in tudi svisli, v zadnjem pomenu se rabi beseda tudi v listinah novejše dobe (Val. Hintner, Beiträge zur tirolischen Dialektforschung. Der Defcregger Dialekt. str. 120). V bavarski nemščini je Kotter, Kötterlein nekaka blaznica (Narrenkötterlein), kletka, ječa, nekaki goriški »paražon« ali sedanja železniška »štefulja«, — nekdanja »cvekulja«. — »Fort mit dir Kerl, in 'n Kotter hinein!« — pravi nekje P. Abraham a s. Clara. — V Longavu pomenja Kotter v obče sobo (Schmeller, Fromann, Bayrisches Wörterbuch str. 1312).

V severni nemščini je Köter, Köther, Kotter, lastnik »kote« — hiše —, beseda je zelo različno rabljena in znači konečno kmeta, vaščana v obče.

V vestfalščini je »Kottèr« v rabi od 14. stoletja dalje. (Grimm, Deutsches Wörterbuch V. R. Hildebrand str. 1888, glej tudi Lorenz Diefenbach in E. Wülcker, Hoch- u. niederdeutsches Wörterbuch der mittl. u. neuer Zeit str. 713). Tudi srednjeveška latinščina pozna besedo cotarius, cottarius, coterius; cotae habitator, mansionarius; coterius, cotherius; custos agrorum, hortorum, vinearum, aliarumve rerum (Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis pod cotarius i. t. d.), ki odgovarja popolnoma omenjeni severno-nemški. Prim. še šved. in fin. kåtur, kutur, kyttar, šot. cottar, cotter (Grimm op. cit. l. cit.).

Šafařík misli v »Starožitnostih« (str. 44 i. dr.), da je ta beseda prišla v slovanske jezike iz keltščine, za tujko jo smatrajo tudi drugi, kakor Miklošič (Fremdw. 92) in Mařzenauer (Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu, — v Listih filolog. VIII. pod kotara), ki misli na azijski izvor. Naj si bo to kakorkoli, reči se nikakor ne more z gotovostjo, je-li izposojena od tega ali onega naroda — vidimo samo, da je prava mednarodna lastnina in druzega nič.

Kakor se pa sred. lat. cotarius izvaja od besede cota, tugurium, latibulum, — in nem. Kotter od kote, tako moramo i v slovenščini po-

iskati besede, od katere se stvori s pripono -ar kotar. Tako besedo imamo in to je slov. kot — Hühnerkäfig (v bledski okolici), kotec, svinjak, kletka, kurnik i. t. d. (Pleteršnik, Slov.-nem. slovar str. 447; Miklošič, Etymologisches Wörterbuch der slav. Spr. str. 135); starosl. котьсь, κέλλη, cella, mansiuncula (Miklošič, Lexicon palaeosl.), srb. kot, kòtac, majhen hlev tudi »piscina«, kotòbanja, Hühnerkorb, kočina, kočak (prim. F. Erjavec, Iz potne torbe, Letopis Mat. Slovenske l. 1882/83, str. 291, kjer se srb. kočak izpeljuje kar od »koča« — Cucurbito Pepo); bulg. kotec, čes. kot, mala, slaba hiša, kotec, shramba; polj. kociec, kojec, caveae, gallinarium, belorus, kotuch, ograda za kure; rus. котухъ hlev, svinjak, pasjica, котцы »piscina« itd. Tudi v madj. je kotecz. hiša, koča; rum. cotet; alb. kotéts, Hühnerstall, kotšak, kotšèk isto. (Gust. Meyer, Etym. Wtb. der alb. Spr. 202), v novogrščini — na Peloponezu pomenja κοτέτσι isto (Gust. Meyer op. cit. loc. cit. in Neugriechische Studien II. Sitzungsberichte 130, str. 34).

V vseh naposled omenjenih jezikih je beseda iz slovanščine vzeta in malo je verojetno, da bi si jo bili Slovani izposodili od Nemcev, — kakor misli C. C. Uhlenbeck v spisu »Die germanischen Wörter im Altslovenischen« (Archiv für slavische Philologie 15, str. 488) in tudi Gust. Meyer v naposled omenjenem njegovem delu. Velika razširjenost v vseh slovanskih jeziklh gotovo govori za pristnost, ali pa vsaj kaže, da ne moremo govoriti o njej kot izposojenki od tega ali onega naroda.

V nemščini je seveda ta beseda tudi dosti znana in razširjena. V bavarščini je Kote, koča, slaba hišica (Schmeller, Frommann, B. Wb. 1311); v niž. nem. Kot, angls. cot, cote, spelunca; hol. kot, casa; nizoz. kot; angl. cot, casa itd. (Kluge, Etym. Wb. der deutschen Sprache, Faulmann, Et. Wb. d. d. Spr.); franc. cotte, cotillon; št. cotta. Kluge misli (op. cit.), da je slovanska beseda izposojena iz germanščine, dočim Hildebrand (Deutsches Wb., Grimm, V. 1882) o tem dvomi in misli na prasorodnost, kar bo tudi pravo. Niž. nem. Kothe, Köthe, Kathe se v krajevnih imenih pred letom 1100. skoro ne nahaja, pač pa pozneje pogosto, kar ne priča preveč o starini (E. Förstemann, Die deutschen Ortsnamen str. 86). V kelt. jezikih n. pr. cimbr. cwt se rabi beseda v istem smislu. Beseda je razširjena tudi v Aziji, znana i Nearijcem. V Iranu imenujejo vsako podzemeljsko stanovanje »kata« (Wilh. Geiger Ostiranische Kultur im Altertum str. 218). V zendu je kata nad zemljo vzvišena shramba za mrliče in konečno tudi hiša (Vendidād 2, 69) v jez. pehlevi katak, novoperz. kadah, gadah (Ferdinand Justi, Handbuch der Zendsprache, Altbactrisches Wörterbuch str. 77, O. Schrader, Sprachvergleichung und Urgeschichte II. izd. str. 491). Jednako je beseda znana iranskim dialektom na Pamiru,. — v narečju Wakhi ob zgornjem Oksu, Mungi in dr. (Wilh. Tomaschek, Centralasiatische Studien II. Die Pamir-Dialekte. Sitzungsber. 96, str. 739, 809, 810).

Tudi v finskih jezikih je beseda dosti razširjena, tako da Val. Hintner (Beiträge zur tirol. Dialektforschung. Der Defereggcr Dialekt str. 120) celo domneva, da je nem. Kote izposojena iz finščine. V fin. je kota, koto, hiša, koča, bivališče; koti domovina; veps. kodi; vot. koti, koto, isto; liv. koda, kuoda, koča; čerem. kuda itd. (O. Donner, Vergleichendes Wörterbuch der finnisch-ugrischen Sprachen. I, str. 12, 13, kjer navaja iz Schot, Alt. Stud. 5. 38 mongolsko koto, kota, v istem pomenu. Glej tudi Schrader op. cit. l. cit. pod črto). Severnim Ostjakom je χōτ, χaτ, šotor, koča, stanovanje (Ahlquist, Ueber die Sprache der Nordostjaken str. 74). Še v Kalevali je kota včasih v pomenu hiša-bivališče (Ahlquist, Die Kulturwörter der westfin.Spr. str. 101).

Γατα ali *Κατα* imenuje Konstantin Porphyrogenit za njega dni zapuščeno trdnjavo Pečevgod; Her. Vámbéry meni, da je kat mongolsko-turški koren onih slov, ki značijo brambo, kakor čagatarski kači , azerbaižanski kadagan, altajski kadar — braniti, varovati, ter pravi, da je v sorodu s kot v kot-an, umzäumter Ort für eine Herde. (Der Ursprung der Magyaren, eine ethnologische Studie str. 109) in navaja madj. gát, jez, nasip (v kraj. imenih Gáta in Káta), pri koji besedi bi se pa bilo treba ozirati tudi na staroslov. in skoro obče slovansko gatь, jez (Mikl. Etym. Wb. str. 60). Kakor je razvidno iz citata v Vámb. knjigi l. c., je izvajal vže D' Ohsson (Voyages d' Aboul Cassein str. 256) madj. besede od staroiran. kat, ket, čemur pa Vámbéry noče pritrditi. Tur. je katak »Hühnerhof«.

Fin. ogr. besedo kot, kudo, kote, navadno izpeljujejo od kor kot, kut, ki naj bi naznačeval globino, luknjo, nekaj izkopanega; istotako izvaja Justi (l. c.) zend. kata od kor. kan kopati in pozneje za njim i Geiger (l. c.) itd. O indoevrop. korenu te besede se je različno mislilo. Ker pozna sanskrt besedo kuta, kuti v pomenu hiša, se je mislilo kar na kor. kut, oblačiti se in pod., (tako A. Pictet, Les origines indo-européenes on les Aryas primitifs I. 204, pa tudi F. Bopp, Gloss. sansc. 3. p. 87; A. Fick, Vergl. Wb. III. 3, 78 — o poslednjih dveh gl. Gr. Krek, Einleitung in die slavische Literaturgeschichte, II. izd. str. 139 op. 2), kar pa more veljati le za staroindijsko kuti, ne pa za ostale. Sem bi spadalo končno tudi lit. kutis, stgnem. hutta in mogoče -- vsaj po mislih nekaterih — got. hêthjô s starosl. kąšta (E. Förstemann, Geschichte des deutschen Sprachstammes I. 64, 265). O ostalih domnevah gl. Krek op. cit. l. cit.: Indoevrop. koren bi bil nekaki kat v pomenu skrivati, skriti in pod., kakor je mislil vže Matzenauer (Cizí slova str. 46).

Ivan Kunšič.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VII. **1897.** **Sešitek 4.**

Gorski zakon in gorske pravde.

Spisal I. Vrhovec.

2. Gorske pravde.

(Dalje.)

Goršćino (Bergsteuer), davek od vinogradov, je bilo plačevati o sv. Juriju (XVI.), in sicer ali v denarjih ali pa v blagu (v vinu), kakor je bila stara navada to v dotičnih goricah. Goršćina je bila zemljiški davek, ki ga je imel vinogradnik plačevati gorskemu gospodu od svojega vinograda, ali je pridelal dotično leto kaj v njem ali nič. Goršćino mu je bilo plačati v vsakem slučaju, tudi če mu je toča pobila ali slana vzela ves pridelek. Še več! Če sta imela z gorskim gospodom izgovorjeno goršćino v blagu, v moštu, tedaj je bilo kmetu dajati tako zvano »župo», to se pravi najboljši sok, ki neprešan priteče sam iz zmletih ali, — ker takrat grozdja še niso mleli — iz stlačenih jagod. Ob slabih letinah, ko je bilo grozdje kislo in mošt slab, se kmet ni mogel izgovarjati, da boljšega ni mogel dati, kakor tacega, kakoršen mu je zrastel. XV. točka cesarskega gorskega zakona je velevala: »Če nimaš sladkega mošta v svojem vinogradu, kupi ga tam, kjer veš, da ga dobiš ter zadovolji svojega gorskega gospoda ž njim!«

Če kdo o določenem času (o sv. Juriju) ni plačal goršćine, zahteval je gorski gospod o naslednjem sv. Juriju goršćino za obedve leti skupaj, in sicer dvakratno, in če je tudi drugi obrok zamudil, računale so se mu tretje leto

gorščine celo trikratno. Po tretjem letu pa je imel gorski gospod, toda le s privoljenjem gorske pravde, pravico, prepočasnemu in premalo skrbnemu davkoplačevalcu vinograd vzeti in grozdje sam potrgati (XXVII. t.). Sicer pa vinogradnik te hude kazni dalj časa že itak ni mogel prebijati. Recimo, da mu je bilo dajati od vinograda dve vedri gorščine. Če ji je ostal dolžan, pristojalo je o prihodnjem sv. Juriju gorskemu gospodu šest veder mesto dveh, tretje leto pa celo deset.

Znamenito pa je, da za novo napravljeni vinograd gorski gospod ni imel moči, da bi gorščine sam določil, ampak je mogel storiti to samó s pritrjenjem mejašev.

Kaj druzega in od gorščine popolnoma različnega pa je bila vinska desetina; pobirala se je od pridelanega mošta. Če ga kmet ni pridelal nič, tudi gorski gospod ni imel kaj spraviti. Zato je gornik ostro pazil na to, da so vinogradniki svoje vinograde obdelovali vestno. Gorščina in vinska desetina sta se razločevali tudi v tem, da je po desetino moral prihajati desetnik sam, gorščino pa je bilo vinogradnikom pripeljati gorskemu gospodu na dom. Le če je stala grajščina vendarle predaleč od vinograda, peljati je bilo kmetu vino samo toliko daleč, — določevala je XVIII. točka cesarskega gorskega zakona — kolikor daleč se more jeden dan priti dokler solnce sije: »als man in einem Tage bei Sonnenschein kommen kann«.

Dokler desetnik ni pobral pristujoče mu desesetine, se brez vednosti grajščakove vino ni smelo odpeljati iz vinograda, sicer sta bila kaznovana oba, voznik in vinogradnik; če ga je gorski gospod zasačil še pravočasno, še na poti iz vinograda, smel mu je vzeti vse vino, kolikor sta ga imela z voznikom na vozu. Gorniki so sicer ostro pazili na to, da kmetje z desetinskim vinom niso uhajali iz vinogradov, prigodilo se je pa kaj tacega časih vendar-le. Gorski gospod je imel v takem slučaju po gorskem zakonu pravico odškoditi se za svojo izgubo prav z vsako stvarjo, ki jo je kmetu mogel vzeti (točka XIII.).

Dokler kdo ni plačal prisojene mu kazni ali ne poravnal svojega dolga, ostal mu je vinograd zakrižan; pred vhod vanj je postavil namreč gornik dva kola navskriž ter lastniku s tem prepovedal, stopiti v vinograd. Bog ne daj, da je kmet križ izruval! Devetnajsta točka gorskega zakona je za tak hud prestopek zažugala 72 denarjev kazni; če pa se je čutil gorski gospod s takim brezozirnim ravnanjem še bolj žaljenega in oškodovanega, sklicati je dal celo izvanredno gorsko pravdo, katera je trmoglavcu določila hudo hudo kazen; gorski gospod mu je mogel vzeti celo vinograd ter ga vživati toliko časa, da je bil plačan.

Gornikove dolžnosti niso bile prijetne, posebno tedaj ne, ako jih je vestno izpolnoval. Res je, da je bil od kmetov samih pravno postavljen varuh vinogradov in čuvaj gorskih zakonov, a pri tem je bil vendar-le marsikomu neprijeten ovaduh in tožnik.

Toda gorske pravde so se ob vsaki priliki čvrsto potegovale za svojega gornika ter nikakor niso pustile, da bi ga žalil kdo. Nekemu dr. Urbančiču je gornik Martin Znanec zakrižal vinograd na Zajčjem Vrhu in sicer za to, ker je doktor prezgodaj trgati pričel. Dr. Urbančič ga je zavoljo tega grdo oštel, a Martin Znanec ga je naznanil gorski pravdi, katera je doktorju zabičila: še katerikrat kaj tacega, pa se mu bo vinograd vzel, — toda sicer se mu to pot ni zgodilo nič žalega. Ostreje pa so mejaši postopali pri isti pravdi s kmetom Antonom Kozoglavom, ker se je pri popravljanju gorskega pota znašal nad gornikom z grdimi besedami. Plačati mu je bilo vedro vina.

Jedna najneprijetnejših stvarij za vsakega gornika je bilo nadzorovanje tlačanov pri popravljanju gorskih potov, zakaj tlaka je bila kmetu nekaj tako pristudenega, da je z nje izostal, če je le mogel. Izognil se ji je rad tudi v tem slučaju, če se mu je napovedala njemu samemu v korist, kakor na pr. ko so se popravljale ceste in pota po vinogradih. Nasprotno pa je bilo gorniku ravno na to stvar najbolj paziti, da se ni zanemarjala. Praske med vinogradniki

in gorniki so bile zavoljo tega neizogibne in gorske pravde so morale vzeti gornike marsikaterikrat prav toplo v svoje zaščitje.

V vinogradih opažene nedostatke je bil celo vsak vinogradnik, če tudi ni bil mejaš, dolžan naznaniti gorniku ali pa gorski pravdi sami. Če se je moglo komu dokazati, da je vedel za to ali ono nepriliko v gori, pa je naznanil ni, zapądel je (po VII. točki ces. zak.) 12 denarjev.

Zanimivo je, da zatoženec pri gorskih pravdah ni smel imeti zagovornika advokata, ampak se je moral zagovarjati sam, ali pa mu je bilo k večjemu dovoljeno, izbrati si zagovornika iz števila zagornikov ali mejašev. XXX. točka se v originalu glasi namreč: »Keinem Kläger oder Beklagten, der in der Bergklage klagt oder Antwort zu geben hat, soll zugetragen werden, dass er sich einem Advocaten überlasse, sondern, wenn er einen braucht (v katerem slučaju?), so muss er ihn aus dem Ringe begehren und solcher muss ihm sodann von amtswegen zugegeben sein«.

Od vsake kazni, plačane gorskemu gospodu, je pristojalo nekaj tudi gorniku za njegovo skrb in za njegov trud, po navadi 12 denarjev (XLVIII. točka). Ali tudi mejaši so prisodili kdaj kako kazen sebi v prid; imenovani zapisnik novomeške komende ima zabeleženih mnogo takih slučajev.

Proti izrekom in sodbam gorske pravde je bilo pač dovoljeno pritožiti se; prva instanca je bil gorski gospod. Komur pa tudi njegova odredba ni prijala, mu je bila pot odprta do druge, ob jednem tudi najvišje in zadnje instance, do »deželnega kletarja«.

3. Kdaj so nastale gorske pravde.

Te v 52. točkah gorskega zakona z vso natančnostjo izražene pravice naših sicer v najtesnejših sponah sužnosti tičečih kmetov se mi vidijo tako nenavadna prikazen, da ji v vsem socijalnem in gospodarskem življenju naših kmetskih prednikov ne najdem nič podobnega. Pri gorski pravdi je kmet okušal jedini ostanek nekdanje svobode; sam si je

volil sodnike in se sam dal lehko voliti za jednega takih. V vseh drugih rečeh je bil grajščak (oziroma oskrbnik) njegov sodnik. In, seveda, kakšen sodnik! Trd, brezobziren, največkrat krivičen. Toda nobene pravice grajščak ni imel v vinogradskih stvareh. Kar je med kmeti prišlo v vinogradih navskriž, poravnali so pri gorskih pravdah sami med seboj. Grajščak in oskrbnik njegov sta imela le pravico poslušati in opazovati, kaj kmetje ukrepajo, toda vmes posegati nista smela. Brez vpliva sta bila celo ob prilikah, ko se je šlo za grajščakovo prav osebno korist; no, in take stvari so prihajale prav pri vsaki pravdi na vrsto.

Že kazenske stvari so se dotikale grajščakovega blagra. Za marsikak prestopek, n. pr. storjen v vinogradu, je gorska pravda obsodila dotičnika lehko v več kaznij ob jednem, seveda največkrat le v blagu, in sicer v vinu. Obsodila ga je za toliko in toliko bokalov mošta ali vina v prid gorniku, v prid gorskih sodnikov, dostikrat celo v prid vseh vinogradnikov dotične vinske gore in neizogibno ob vsaki priliki ga je obsodila tudi v prid grajščaka samega. Kako teh kaznij je gorska pravda časih spregledala in jo obsojencu odpustila, nikoli pa ne kazni, katero je imel od njega zahtevati grajščak. To je bilo kmetu plačati vselej in sicer v denarjih; ker mu je kovani denar prihajal še poredkeje v roke, kakor grajščaku, je bila taka kazen zanj še posebno občutna. Seveda, če bi jo bila določevala grajščak ali oskrbnik njegov, skerbela bi bila že zató, da bi bila kolikor mogoče velika, toda določevale so jo gorske pravde in proti tej določitvi ni bilo nobenega ugovora. Grajska gosposka ni imela kar nikakoršnega pripomočka, pritiskati na vzvišanje takih kaznij.

Gorske pravde so bile toraj za vinogradnike dragocene svoboščine, ki so jih varovale pred nasilstvom in samovoljnostjo grajščakov, res svobodna naprava, kakoršna se v gospodarskem in socijalnem življu našega kmeta ni pojavila nobena več!

Kmetje pa so tudi res cenili imenitnost teh svoboščin ter jih vedeli čislati prav v vsej tisti meri, kakor so zaslužile,

Zato so zagorniki nasproti odurnežem, ki se ukrepom gorskih pravd niso drage volje uklanjali, postopali brez najmanjšega ozira; saj je bilo rečeno, da so človeka, ki se je gorniku in njegovim prisednikom postavljal po robu in kršil veljavo gorskih pravd, izročili grajščaku, naj ravna ž njim, kakor mu drago. To je bila najhujša kazen, ki jo je mogla gorska pravda izreči nad kom. Vinogradniki pa so se je tudi bali in se je izogibali na vso moč.

Le žalibog, da kmetje niso imeli več takih svoboščin, ampak jedino le za vinogradske stvari; v vseh drugih slučajih so bili z zvezanimi rokami izročeni samovoljnosti grajskih gosposk.

Po vsem tem se nam kar nehoté vsiljuje vprašanje, ob kateri in kakšni priliki da so vinogradniki neki zadobili pravice, kakoršnih drugi kmetje, ki so se pečali s pridelovanjem žita, krme in drugih takih poljskih sadežev, niso bili deležni nikdar, ne pri nas, ne po drugih avstrijskih deželah. Jaz naglašam še jedenkrat, da je to izjemno stanje vinogradnikov v politično-socijalnem življu srednjega veka tako nenavadna prikazen, da ji ne najdem pričetka drugje, kakor le v najstarejši dobi slovenske zgodovine.

Znano je pač vsakemu, ki je naše slovenske zgodovine količkaj vešč, da se sužnjevanje naših prednikov ni pričelo precej po njih naselitvi, ampak še le tedaj, ko je Karol Veliki užugal Obre (med leti 791—797 po Kr. r.) To je dognana stvar, ravno tako dognana, kakor je gotovo, da Karol Veliki Slovencev ni preganjal zato, ker so bili S l o v e n c i. Te vrste politična strast je bila Karolu V. in njegovemu času še nepoznana. Saj je preganjal in do dobra uničil vendar tudi Sase, narodne brate svoje. Dušil in zatiral jih je le zavoljo tega, ker so bili p o g a n i. Isti nagibi so ga vodili tudi pri postopanju proti Slovencem, katerih od Obrov ni ločil in jih tudi ločiti ni mogel, ker se sami niso razločevali kar nič od njih. Bili so isto tako pogani, kakor Obri sami. Nič čuda! Saj so se jim morali uklanjati in se pajdašiti ž njimi že par stoletij in hoditi ž njimi na njih divje boje. Pri tem so po-

divjali tako, da naposled pač ni bilo nobene razlike med obema narodoma, celo pa ni prisijal do Slovencev noben žarek krščanske luči. To je odločilo njih usodo! V očeh Karola Velikega in njegovih naslednikov je bil pogan človek brez pravice, zdelo se je kristjanu celo greh, poganu nasproti postopati pravično.

To prepričanje se je Frankom in poznejšim Nemcem zalezlo globoko v kri in meso. Po tem geslu so se ravnali v vseh naslednjih stoletjih. Obri so bili že čez nekaj let po svojem porazu izginili z Ogerskega kar do dobra. Malo let po smrti Karola Vel. ni bilo ne duha ne sluha več o njih; če pa se je vendar-le še prikazal kdaj kak posameznik, bil je tako redka prikazen, da so ljudje le kar s prstom za njim kazali.

Slovenci so bili bolj vstrajni; izginili vsaj niso s sveta, čeprav nekdanje svoje samostalnosti niso mogli rešiti. Karol V. je delal še nekaj razločka med poganskimi Slovenci in onimi, ki so se bili že pokristjanili, kakor n. pr. gorotanski Slovenci, katerim je zavoljo tega pustil celo njih kneze; imena nekaterih so se nam ohranila. Nasledniki Karolovi pa tudi tega razločka niso delali več, ampak so proti krščanskim Slovencem postopali isto tako brezobzirno, kakor proti poganskim. Slovencem; vzeta zemljišča so radodarnih rok dajali nemškim imenitnikom v dar ter vabili s tem svoje rojake v »Avarijo« in »Sclavinijo«.

S tem se je pričelo sužnjevanje naših prednikov; tekom primeroma ne dolgega časa so postali res pravi sužniki. Iz prva ne precej, in sicer zató ne, ker so prihajali v pokrajine, vzete Obrom, po največ Bavarci. Bavarec je mečjega, veliko bolj popustljivega, in nikakor ne toliko agresivnega značaja, kakor severni Nemec, v prvi vrsti Sasonec. Tej razliki v nemškem značaju je tudi pripisovati, da so alpski Slovenci ohranili svojo narodnost vsaj deloma do današnjega dne, dočim so severni Slovani, katerih je bilo vendar mnogo mnogo več, in ki so zavzemali malo da ne vso sedanjo Nemško nižino, izginili tako popolnoma s sveta.

Bavarske naselnike so nemški cesarji le kar obsipavali z zemljišči in grajskimi posestvi in, kar je bilo še več vredno, podarjali so jim ob jednem tudi toliko delavnih močij, kolikor jih je bilo treba za obdelovanje njih zemljišč, ali pa raje še več. In kdo so bile te delavne moči? Bili so Slovenci, katere je usoda na ta način zagnala na pot do skrajne sužnosti. Iz prva se je še shajalo, ker Nemci niso bili sami med seboj jedini, saj so se vnuki Karola Vel. klali in pulili sami med seboj in s svojim očetom. Pač je navdajalo tudi bavarske naselnike isto tako, kakor Karola Vel., ono načelo, da je pogan zapadel vse pravice, a do skrajnosti se s početka na tuji zemlji, v novi njih domovini Bavarci vendar-le niso mogli ravnati po njem. Bilo jih je premalo nasproti Slovencem. Če pak so se vendar-le spozabili in proti Slovencem jeli postopati preodurno, je divje zaplamtelo ob vsi dolgi meji nemškega cesarstva, kakor n. pr. l. 819., ko je Ljudevit, knez panonskih Slovencev, najhujskal ves slovanski jugovzhod proti Frankom.

Vrhu tega — in to je bil najvažnejši faktor — je pak bavarskim veleposestnikom velela tudi že njih lastna korist, s Slovenci rajši shajati z lepa, kakor z grda. Po kaj pak so prišli na tuje ter si tu ustanovili novo domovino? Ali ne mar zato, da obogate tu, in sicer v prvi vrsti s poljedelstvom? Nikakor nočem trditi, da Bavarci takrat poljedelstva niso še umeli, in da so že zavoljo tega morali skrbeti, da shajajo s Slovenci dobro. Nikakor ne, celo narobe, v marsikateri poljedelski stroki so bili celo mnogo pred Slovenci, zakaj ti so radi ostajali pri starih svojih navadah. Nemci IX. stoletja niso bili več Germani Tacitove dobe, katerim je bilo poljedelstvo sramota, marveč so se bili oprijeli poljedelstva že davno in ravno Karol Vel. si je pridobil za njega povzdigo nevenljivih zaslug; iz njegovih kapitularijev so se učili pač tudi Bavarci poljedelstva. Toda po Kranjskem, Štajarskem in zapadnem Ogerskem so se seznanili z jednim najimenitnejših poljskih pridelkov, s sadežem, ki jim je bil v njih stari bavarski domovini do dobra neznan, — z vinom namreč.

Vinska trta se je ohranila tu še iz rimskih časov, med tem ko so jo ob Renu vihre tako zvanega preseljevanja narodov zadušile popolnoma. Vinarstvo se je ob Renu oživilo še le mnogo pozneje zopet, največ med križarskimi vojskami, po naših pokrajinah pak je vinska trta prebila vse nezgode časa vsaj v toliko, da so jo Slovenci, naselujoči se tod, pač še našli, če tudi pravih vinogradov že več ni bilo nikjer. Pridelovanje vina je bila Slovencem do dobra znana in najbolj priljubljena poljedelska stroka. Z vinarstvom so se pečali že v svoji najstarejši, v svoji prvotni domovini, v Aziji; vinsko trto so potem nahajali povsod na vsem svojem dolgem potu od tam, pa da so se naselili po sedanjih slovenskih pokrajinah. Bavarci, pri katerih se vino ni pridelovalo ne popreje in ne pozneje nikoli, so bili popolnoma nevešči, kako ravnati s tem preimenitnim poljskim pridelkom. Zato so bili prisiljeni, učiti se od svojih podložnikov ter dela po vinogradih prepuščati le njim.

Toda, če so hoteli doživljati dobrih in bogatih letin, če so želeli, da je njih podložnik obdeloval vinograde z vsem za to potrebnim veseljem, skrbeti jim je bilo za to, da so obdržali Slovence vsaj po vinogradih pri dobri volji. To pa se je moglo zgoditi le na ta način, da so jim v vinogradskih stvareh puščali kar največ svobode in pravic. Dali so jim pravico uravnati si v vinogradih, kakor se je njim zdelo najbolje, pustili so jim, shajati se k vsakoletnim rednim zborovanjem ter ukrepati in sklepati tu o vsem, kar prihaja vinarstvu v korist, ali kar ga utegne še celo pospešiti.

Tako so nastale gorske pravde!

Njih pričetki segajo torej v dobo naseljevanja Nemcev po naših krajih; poznejši čas, ko je prihajala sužnost naših prednikov vedno hujša, se mi vidi podeljevanje takih imenitnih in nenavadnih pravic kar do dobra neverjetna stvar.

Pravico, shajati se k gorskim pravdam, so zadobili Slovenci torej v času, ko se Nemci niso drznili postopati ž njimi tako brezobzirno, kakor se je to zgodilo v XIII. in XIV. stoletju.

Da gorske pravde res niso domača, da niso staroslovenska naprava, ampak gotovo nemškega pričetka, — za to je najboljši dokaz vsa njih uravnava, v prvi vrsti pa število dvanajsterih prisednikov. To so pravi staronemški »Schöffen«' ki jih je uvedel v nemško pravdo še-le Karol Veliki. In ravno tako je popolnoma nemška tudi zahteva, da naj se pravde vrše na posebnih, od starodavnih časov že zato nalašč določenih krajih in nikjer drugje. Po staronemških pravnih názorih so bili kraji, kjer se je ljudstvo redno po trikrat v letu shajalo k sodbam, priporočeni posebnemu varstvu boga Ziu.

Po tem takem se dá nastanek gorskih pravd kronologično omejiti na primeroma ne ravno dolg čas; nastale so po obrskih vojskah, ali v IX. ali k večjemu X. stoletju, pozneje nemogoče.

Komur se vidi, da ni tako, pokaži mi kaj bolj utemeljenega!

(Konec prihodnjič.)

Iz domače zgodovine.

(Doba od 843—867.)

Spisal dr. Fr. Kos.

I. Verdunska pogodba.

Znano je, da so si sinovi Ludovika Pobožnega meseca avgusta leta 843. v verdunski pogodbi razdelili obširno frankovsko državo tako, da je najstarejši sin Lotar kot rimski cesar dobil srednjo in severno Italijo, h kateri so prištevali tudi Istro in Furlanijo, ter dolgo progo frankovske zemlje med Sredozemskim in Severnim morjem, omejeno na vzhodu po Alpah, Aari, srednjem Renu in Weserskem izlivu, na zahodu pa po Rodanu, Saoni, Mozi in Skaldi. Vse frankovske dežele na vzhodni strani Lotarjeve oblasti, kakor Bavarsko, Švabsko, vzhodni del Frankovskega in Sasko, je obdržal drugi sin Ludovik, katerega sedanji zgodovinarji zovejo »Nemškega«, sam se je pa imenoval kralja Vzhodne Francije. Ta

Ludovik je dobil v svojo oblast tudi skoraj vse tiste slovanske pokrajine na vzhodu, katere so morale priznati frankovsko gospostvo, med njimi je bila večina slovenske zemlje.[1]) Najmlajši sin Karol Plešeglavec je postal vladar dežel, katere so bile na zahodni strani Lotarjeve države, tedaj sedanje srednje in zahodne Francoske. Slovenci, ki so bili pod Karolom Velikim in njegovim sinom Ludovikom združeni v jedni državi, prišli so sedaj pod dva vladarja. Lotar je gospodoval kot cesar in kralj nad jugozahodno stranjo slovenske zemlje, katero so priklopili Istri in Furlaniji, nad ostalimi slovenskimi pokrajinami pa je kraljeval Ludovik.

Vsi trije bratje, ki so sklenili verdunsko pogodbo, lastili so si naslov frankovskih vladarjev. Ludovik, ki je dobil vzhodno tretjino frankovske države, zval se je kralja Vzhodne Francije (»rex orientalis Franciae«) in njegovi podložniki so se imenovali Vzhodne Franke (»orientales Franci«) ne glede na to, da niso bili nekateri po jeziku in plemenu Frankom kar nič sorodni. Včasi so zaznamovali Ludovikovo državo tudi z izrazom »orientale regnum«. Večkrat so se Lotar, Ludovik in Karol imenovali po posameznih kraljestvih v svojih državah, kakor Lotar kralja Italije ali pa tudi kralja Langobardov, Ludovik kralja Bavarskega itd.

Na zemlji frankovskih vladarjev so govorili podložniki razna romanska in germanska narečja; na vzhodu in jugo-

---

[1]) V Ann. Xantens. a. 869 (M. G. SS. = Monumenta Germaniae, Scriptores, II, str. 233) čitamo, da je Ludovik gospodoval »in Oriente et Sclavis, Bevaria, Alamannia et Coria (= Chur v sedanji Švajci), Saxonia, Suevis, Thoringia et orientalibus Francis cum pago Wormaciensi atque Namnetis (corr. Nemetis = Speier)«. — Francorum regum historia (M. G. SS., II str. 324) omenja: »Hludowicus vero praeter Noricam, quam habebat, tenuit regna, quae pater suus illi dederat . . .« Znano pa je, da mu je oče leta 817. meseca julija izročil »Baioariam et Carentanos, et Beheimos et Avaros, atque Sclavos qui ab orientali parte Baioariae sunt«. (M. G. Legg. = Monumenta Germaniae, Leges, I, str. 198). — Po katerih slovenskih straneh je vladal Ludovik, po katerih pa Lotar, razvidno je nekoliko tudi iz nekaterih listin teh dveh vladarjev.

vzhodu so bili razširjeni tudi Slovani. Vez, ki je vse te narode združevala, sta bila katoliška vera in pa latinski jezik, katerega so rabili v cerkvi in v uradu. Vsi drugi jeziki razun latinskega so bili le barbarski jeziki, dobri za priprosto, neomikano ljudstvo.

Pri državni razdelitvi v Verdunu se niso ozirali ne na narodnostne posebnosti, ne na cerkvene skupine in tudi ne na lastninske razmere duhovskih in posvetnih velikašev. Nekako slučajna je bila vsa razdelitev, katera se po smrti tega ali onega vladarja zopet lahko prenaredi, kar se je pozneje res večkrat zgodilo. Da je prejšnja trditev prava, razvidno naj bo iz nekaterih zgledov. V vzhodni frankovski državi, katero je dobil kralj Ludovik, so živeli razun nemških Bavarcev, Švabov, Frankov in Sasov tudi romanski prebivalci po Lotaringiji in po Rhaetiji. Še večje je bilo število Slovanov po Karantaniji in sosednjih pokrajinah, potem ob Menu in tudi drugod. — Da se pri delitvi niso ozirali na cerkvene skupine, vidimo to že pri oglejski patrijarhiji. Njena večja polovica je bila pod Lotarjevo oblastjo, ostali del pa po sedanjem Kranjskem, južnem Štajarskem in južnem Koroškem na Ludovikovi zemlji. Ravno to velja tudi o posestvih oglejskih patrijarhov, katerih imetje ni bilo samo v Italiji, temuč tudi drugod, n. pr. v Celju.[2]) — Mejni grof furlanski Eberhard je bil po svojih posestvih v Italiji podložnik cesarja Lotarja, po svojih posestvih na Švabskem pa kralja Ludovika.

II. Vojvoda Pribina v Dolenji Pannoniji.

Okoli leta 840. je dobil Pribina[3]), katerega je moravski vojvoda Mojmir pregnal iz Nitranske pokrajine, od frankovskega kralja Ludovika v fevd del Dolenje Pannonije

[2]) Glej listino z dné 21. januvarja leta 824. (Mitth. des Inst. f. österr. Geschichtsforschung, I (1880), str. 283, št. 5).

[3]) Pravilna oblika tega imena (»Priwina, Priuuina, Bribina, Briwinus«) se glasi »Pribina«. Primerjaj Miklosich, Die Bildung der slav. Personennamen (Denkschriften d. kais. Akad., Phil.-hist. Cl., X Bd., str. 301, št. 297).

ob reki Sali, ki se izliva v Blatno jezero. Dotična zemlja je bila prej le malo obljudena. Pribina pa je začel zbirati okoli sebe slovensko ljudstvo in kmalu se je napolnila njegova dežela s pridnimi prebivalci. Sezidal je na močvirnatem kraju utrjeno mesto (»munimen«), katero se je iz prva zvalo po njem Pribinov grad (»civitas Priwinae«)[4], pozneje, za časa njegovega sina Kocela, pa Blatograd ali pa po nemški »Mosapurc« [5]), po latinski pa tudi »urbs paludarum«[6]). Tamošnji vladar Kocel se je imenoval, kakor se čita pri menihu Chrabru, knez blatenski.[7]) Izraz »urbs paludarum« ni drugega, kakor slab prevod slovenske besede »Blatograd« ali pa nemške »Mosapurc«[8]).

Vojvoda Pribina je postavil na zemlji, katero mu je dal kralj Ludovik v fevd, več cerkvâ ter sploh mnogo storil, da bi se krščanstvo ondi kolikor mogoče utrdilo. Ko je kralj Ludovik zvedel o njegovi udanosti do cerkve ter o njegovi skrbi do podložnih prebivalcev, podelil mu je po nasvetu nekaterih svojih fevdnikov z listino, izdano dné 12. oktobra leta 847.[9]) v Reznem, v popolno last vse to, kar mu je prej izročil le kot fevd. Izvzeta so bila le tista posestva, katera so pripadala solnograški cerkvi. Pri tej daritvi je bilo navzočih več prič, izmed katerih naj omenim solno-

---

[4]) Conv. Bag. et Carant., c. 11. (M. G. SS, XI, str. 12).

[5]) Ravno tam, c. 13, str. 14: ». . . in castro Chezilonis noviter Mosapurc vocato«.

[6]) Ann. Fuld. a. 896 (M. G. SS., I, str. 413): ». . . . Pannoniam cum urbe Paludarum«.

[7]) Kopitarjeva Spomenica, uredil J. Marn, str. 157.

[8]) Kjer je bil pred tisoč leti Blatograd, tam je sedaj mesto Szalavar. Zadnje ime je sestavljeno iz izrazov Szala (Sala) in var. Sala se zove ondi tekoča reka, var pa pomenja mesto. Szalavar je tedaj mesto ob Sali. Szalavar je blizu Blatnega jezera, katero je morebiti dobilo svoje ime po bližnjem nekdanjem mestu Blatogradu. Nemški izraz za Blatno jezero je Plattensee, Madjarji mu pa pravijo Balaton. Brez dvoma tiči v nemški in tudi v madjarski besedi slovenska korenika.

[9]) Iz besed »indictione 11, sub die 4. Idus Octobris«, je razvidno, da je bila listina spisana dné 12. oktobra leta 847., ne pa leta 848. ali pa še celo 849.

graškega nadškofa Liuprama (»Liuphrammus«), mejnega grofa Vzhodne marke Ratpota ter karantanskega grofa Pabona.[10])

Pribina je ves čas svojega vladanja skrbel za razširjanje krščanstva, tudi je bil vedno udan takratnim solnograškim nadškofom. V začetku leta 850. ga je obiskal nadškof Liupram ter mu posvetil dné 24. januvarja cerkev Matere božje, katero je Pribina postavil v svojem glavnem mestu. Pri tej priložnosti je bilo navzočih 14 slovenskih in 17 nemških plemenitašev. Pričujoči nemški žlahtniki so prišli najbrže z nadškofom v Pribinovo deželo ter se potem ž njim vred zopet povrnili v svojo domovino. Imena slovenskih plemenitašev so se glasila: Chezil (Kocel, sin Pribinov), Unzat (Unčat), Chotemir (Hotimir), Liutemir (Ljutomir), Zcurben (Skrben?), Siliz (Žilic), Wlkina (Volčina), Witemir (Vitemir), Trebiz (Trebec), Brisnuz (Prisnec), Zuemin (Svemir?), Zeska (Česka?), Crimisin (Krmišin), Goimer (Gojmir) in Zistilo (Čistilo)[11]). Pribinovega kapelana Dominika[12]) je nadškof Liupram postavil za mašnika pri ravnokar omenjeni cerkvi. Potem je šel nadškof, spremljan od Pribinovega sina Kocela, v drug kraj, kjer je posvetil cerkev, katero je postavil duhovnik Sandrat. Nato je Kocel podelil tej cerkvi več posestev vpričo slovenskih in nemških plemenitašev. Ravno to se je zgodilo tudi pri cerkvi duhovnika Ermperhta; nadškof jo

[10]) Conv. Bag. et Carant. c. 12. (M. G. SS., XI, str. 13).

[11]) Conv. Bag. et Carant., c. 11 (M. G. SS., XI, str. 12). — Zastran pravilnih oblik slovenskih imen primerjaj spis »O osebnih imenih pri starih Slovencih (Letopis Matice slov. za l. 1886., str. 107—151.).

[12]) Ta duhovnik Dominik je bil najbrže tisti, kateremu je dné 15. septembra leta 844. kralj Ludovik podelil vsled prošnje svojih fevdnikov, in sicer (rezenskega) škofa Barturicha, grofa Werinharja in (karantanskega) grofa Pabona, nekatera posestva v Brunnaron-u (sedaj Lebenbrunn blizu ogersko-avstrijske meje ne daleč od Kiseka), katera je imel klerik Ratpero poleg potoka »Sevira« (sedaj Zöberbach blizu Lebenbrunna) na meji med Radpot-ovo in Richarjevo grofijo. (Radpot ali Ratpot je bil, kakor se je že omenilo, grof v Vzhodni marki.) Listino sta natisnila Kleinmayrn (Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia, Anhang str. 89, št. 33) in Ried (Cod. chron.-dipl. ep. Ratisbon., I, str. 40, št. 39).

je posvetil, Kocel pa obdaroval z zemljišči tako, da je bil Ermperht brez skrbi za vsakdanji kruh.[13])

Čez kake dve ali tri leta,[14]) tedaj okoli l. 852. ali 853. je prišel solnograški nadškof Liupram iz nova v Pribinovo deželo ter posvetil v Salapiugin-u [15]) na čast sv. Rupertu cerkev, katero je potem Pribina z vsem njenim imetjem za večne čase prepustil solnograški nadškofijí. Na prošnjo Pribinovo je poslal nadškof iz Solnograda v njegovo deželo mnogo zidarjev, kovačev, tesarjev in slikarjev, ki so v Blatogradu postavili novo cerkev, katero je tudi Liupram posvetil, in kamor so prenesli ostanke mučenika Adrijana. Za časa nadškofa Liuprama, ki je vladal od 836—859, dal je vojvoda Pribina sezidati v svojem glavnem mestu še tretjo cerkev na čast sv. Ivanu Krstniku.

A ne samo v stolnem mestu, temveč tudi po drugih krajih se je vsled prizadevanja vojvode Pribine, njegovega ljudstva in nadškofa Liuprama začelo množiti število katoliških cerkvâ. Neznani pisatelj spisa o spreobrnjenju Bavarcev in Karantancev nam imenuje več krajev, v katerih so se za časa Pribinovega vladanja postavile cerkve, namreč »in Dudleipin, in Ussitin, ad Businiza, ad Bettobiam, ad Stepiliperc, ad Lindolveschirichun, ad Keisi, ad Wiedhereschirichun, ad Isangrimeschirichun, ad Beatuseschirichun, ad Quinque basilicas, . . . ad Otachareschirichun et ad Paldmunteschirichun, ceterisque locis«.[16])

Dandanes se lega marsikaterega tu omenjenega kraja ne da določiti, ker je v teku časa morebiti brez sledu izginil ali pa dobil popolnoma novo ime. Gotovo je, da je »ad

---

[13]) Conv. Bag. et Carant., c. 11 (M. G. SS., XI, str. 12).

[14]) Ravno tam: »Transactis namque fere duorum aut trium spatiis annorum«.

[15]) Ad Salapiugin = Salabogen. Sedaj je ondi Szalaber, ne daleč od Szalavara.

[16]) Conv. Bag. et Carant. c 11 (M. G. SS., XI, str. 12). — Iz teh imen je razvidno, da so solnograški nadškofje širili med Slovenci razun krščanstva tudi germanizacijo.

Bettobiam« današnji Ptuj na Štajarskem; »ad Quinque basilicas« je sedanji Pečuh (Fünfkirchen) in »ad Keisi« je Kisek (Güns) na Ogerskem. Mogoče je tudi, da je »ad Businiza« sedanja Pesnica na Štajarskem.

Navedena krajevna imena nam vsaj nekoliko kažejo, kako velika je bila Pribinova dežela. Razprostirala se je od Ptuja pa čez Pečuh, od Drave pa do onstran Kiseka. Mejila je na zapadni strani s Karantanijo, na severu najbrže z Gorenjo Pannonijo; na jugu je delala mejo reka Drava in na vzhodu morebiti Donava. Kaže se, da je Pribina vladal po Dolenji Pannoniji med Dravo, Donavo, dolenjo Rabo in vzhodno Karantanijo.

Z dovoljenjem kralja Ludovika je vojvoda Pribina daroval bavarskemu samostanu sv. Mavricija v Altaich-u del svoje lastnine, katero je imel v okolici sedanjega mesta Szalabera poleg Sale na zahodnem Ogerskem. Darovana zemlja se je razprostirala na vzhodu onstran reke Sale do Slovenske marke (»usque in Slougenzin marcham«) in do »Stresmaren-a«, potem ob Sali navzgor do »Uualtungesbah-a«, dalje do razvodja med Salo in Rabo in pa do »Chirihstetin-a«. Pozneje je kralj Ludovik vsled prošnje altaich-skega opata Otgarija rečenemu samostanu potrdil Pribinovo daritev, kar se je zgodilo dné 20. februvarja leta 860.[17])

Omenil sem, da je nadškof Liupram postavil Pribinovega kapelana Dominika za duhovnika pri cerkvi Matere božje v Blatogradu. Ko je ta umrl, poslal je nadškof na njegovo mesto iz Solnograda učenega presbitera Swarnagal-a (»Swarnagal presbyter ac praeclarus doctor«) in ž njim več dijakonov in klerikov. Za Swarnagal-om je prišel med pannonske

---

[17]) Mon. Boica, XI, str. 119, št. 13. — Boczek, Cod. dipl. Mor., I, str. 28, št. 39. — Schumi, Archiv f. Heimatk., II, str. 4. — Nekateri so dvomili o pristnosti te listine, vendar po krivici. »Slougenzin marcha« je brez dvoma Slovenska marka ali marka Slovencev, katera se je nahajala od Sale proti vzhodu blizu Blatnega jezera. Kje so bili Stresmaren, Uualtungesbah in Chirihstetin, ni mogoče določiti. »Hrabagiskeit« (Raabscheide) je razvodje med srednjo Rabo in gorenjo Salo.

Slovence presbiter Altfrid, učitelj slehernih umetnostij (»Altfridum presbyterum et magistrum cuiusque artis«), katerega je tudi nadškof Liupram odposlal, njegov naslednik Adalvin pa ga je povzdignil v nadduhovnika ter mu izročil nadzorovanje vsega ljudstva v Pribinovi deželi.[18])

Vojvoda Pribina je bil ves čas svojega vladanja naklonjen kralju Ludoviku. Zato ga je ta še leta 860. imenoval v zgoraj omenjeni listini svojega zvestega vojvodo.[19]) Pribina je moral proti koncu leta 860. ali pa v začetku 861. z življenjem poplačati svojo udanost do rečenega vladarja. Bil je namreč ubit v boju z Moravci, s katerimi se je tudi kralj Ludovik prav pogostoma vojskoval.[20])

III. Razmere po Vzhodni marki in Karantaniji.

Zemlja med Anižo in Rabo, med karantansko mejo in Donavo ter deloma tudi na severni strani te reke se je zvala v osmem in devetem stoletju Avaria ali Hunnia, ker so dalj časa po njej gospodovali Obri ali Avari, katere so nekateri zamenjavali s Huni. Ker pa je bilo po njej naseljeno precejšnje število Slovencev, imenovali so jo tudi Slovenijo (»Sclavinia«). Še dandanes naletimo po rečenih straneh na mnogo krajevnih imen, katerim se takoj lahko spozna, da so bila prvotno slovanska.[21])

Ko so Franki premagali Obre, začeli so njih vladarji širiti po rečeni zemlji germanski živelj. Že Karol Veliki je podelil dné 26. novembra leta 811. bavarskemu samostanu

---

[18]) Conv. Bag. et Carant., c. 12 (M. G. SS., XI, stran 13): » . . . quem (Altfridum) Adalwinus successor Liuphrami archipresbyterum ibi constituit, commendans illi claves ecclesiae curamque post illum totius populi gerendam«. — Solnograški nadškof Liupram je umrl leta 859. dné 30. septembra ali pa 14. oktobra. (Conv. Bag et Carant., c. 9, M. G. SS., XI, str. 11. — Auctar. Garst., M. G. SS., IX, str 565).

[19]) »Briwinus fidelis dux noster.«

[20]) Conv. Bag. et Carant., c. 13 (M. G. SS., XI, str. 14): » . . . Priwina quem Maravi occiderunt«.

[21]) Tisočletnica Metodove smrti, izdala »Matica slov.«, str. 91—96.

v Nieder-Altaich-u kakih 40 kmetij pri izlivu reke Bele (Bielach) v Donavo.[22]) — Pogodba, katero sta sklenila dné 21. avgusta l. 827. freisinški škof Hitton in grof Willihelm s Slovani, ki so bivali blizu Linza, sedanjega glavnega mesta Gorenje Avstrije, nam kaže, kako daleč proti zahodu se je nekdaj razprostiralo slovansko pleme.[23]) — V neki listini z dné 22. marca 828 so omenjeni podložni in svobodni Slovani, ki so bivali blizu St. Pölten-a na Dolenjem Avstrijskem.[24]) Ondotni podložni Slovani so bili odvisni od samostana v Kremsmünstru. — Dné 6. oktobra leta 830. je potrdil Ludovik, kralj bavarski, svojemu kapelanu Gozbaldu to, kar mu je njegov prednik, cesar Karol, podelil v Wachau-u poleg Donave.[25]) Imeni »Mvstrica« (Bistrica) in »Ahornico« (Javornik) kažeta, da so tudi ondi bivali Slovani. — Tudi pri izlivu reke Erlaff v Donavo so se naselili Slovani, kar kaže listina z dné 6. oktobra leta 832.[26]) Ondotna zemlja in na njej stanujoči Slovani so prišli takrat pod oblast rezenske cerkve. — Dné 4. marca leta 833. je podelil kralj Ludovik pasovski cerkvi posestva ob reki Litavi.[27]) — Isti kralj je daroval rečeni cerkvi dné 16. februvarja 836 del svoje lastnine blizu Tullna.[28]) — Leto pozneje (dné 23. septembra 837) je podelil kralj Ludovik solnograški cerkvi posestva v Sloveniji ob reki Ipuši.[29]) — Isti vladar je prepustil dné 15. septembra 844, kakor se je že omenilo,[30]) nekatera po-

[22]) Mon. Boica, XXXI/I, str. 26, št. 11. — Boczek, Cod. dipl. Mor., I, 8. — Böhmer-Mühlbacher, Reg. I, str. 186, št. 452.

[23]) Archiv f. Kunde österr. Gesch.-Qu., XXVII (1861) str. 258, št. 1.

[24]) Izvestja muz. društva, IV, str. 141. št. 22.

[25]) Mon. Boica, XXXI/I, str. 58, št. 24. — Böhmer-Mühlbacher, Reg., I, str. 513, št. 1302.

[26]) Izvestja muz. društva, IV, str. 143, št. 27.

[27]) Mon. Boica, XXXI/I, str. 70, št. 31. — Böhmer-Mühlbacher, Reg., I, str. 515, št. 1311.

[28]) Mon. Boica, XXVIII/I, str. 29, št. 19. — Böhmer-Mühlbacher, Reg., I, str. 517, št. 1319.

[29]) Izvestja muz. društva, IV, str. 145, št. 31: » . . . territorium in Sclavinia in loco nuncupante Ipusa iuxta Ipusa flumen«.

[30]) Glej spredaj opazko 12.

sestva, ležeča »ad Brunnaron« blizu sedanje avstrijsko-ogerske meje, duhovniku Dominiku. — Dné 18. januvarja leta 853. je potrdil kralj Ludovik samostanu sv. Emerama v Reznem daritev grofa Wilihelma, kateri je prepustil rečenemu samostanu svojo lastnino med Aist-om in Naarn-om, Donavo in Nordwald-om. Dalje je takrat potrdil kralj samostanu vse tiste stvari, katere je Wilihelm dal svoji soprogi Engilradi, po njeni smrti pa odstopil samostanu. Potem mu je tudi potrdil to, kar je podelil isti grof imenovanemu samostanu v Rosdorfu. Kralj ukazuje, da naj vsi ljudje, Bavarci in Slovani, svobodni in podložni (»tam Baioari quamque Sclaui, liberi et serui«), ki bivajo na podeljeni zemlji, ostanejo še v bodoče na njej.[31])

Posebno solnograška cerkev je dobila veliko posestev po Vzhodni marki, po Pannoniji in po Karantaniji. Dné 20. novembra leta 860. je potrdil kralj Ludovik solnograškemu nadškofu Adalvinu razna posestva, katera je dobila njegova cerkev v fevd od kralja samega ali pa od drugih oseb. Kralj mu je prepustil mesto Sobotico in pa zemljo ob Pinki (»Sabariam civitatem et Peinihhaa«)[32]) ter mu potrdil posest dvorov po raznih drugih krajih, namreč »ad Magalicham,[33]) ad Wachawa,[34]) ad Liupinam,[35]) ad Holonpurch,[36]) ad Trigisimam,[37]) ad Penninwanc,[38]) ad ecclesiam Anzonis,[39]) ad Witanesberc,[40]) ad ecclesiam Ellodis,[41]) ad ecclesiam

[31]) Izvestja muz. društva, IV, str. 177, št. 36. — Aist in Naarn ste reki, ki tečeta po Gorenjem Avstrijskem ter se izlivata v Donavo. Kje je Rosdorf, ni znano.

[32]) Sobotica (Steinamanger) in Pinka sta na zapadnem Ogerskem.

[33]) Mölk na Dolenjem Avstrijskem.

[34]) Wachau na severni strani Mölka na levem bregu Donave.

[35]) Loiben na levem bregu Donave, sodn. okr. Krems.

[36]) Hollenburg na desnem bregu Donave, sodn. okr. Mautern.

[37]) Traismauer na desni strani Donave poleg Traguše.

[38]) Penk od Gloggnitza proti vzhodu.

[39]) Lanzenkirchen poleg Litave blizu Dunajskega Novega Mesta.

[40]) Witanesberc = Pittenberg je sedanji Pitten na Dolenjem Avstrijskem.

[41]) Edlitz na Dolenjem Avstrijskem, sodn okr. Aspang.

Minigonis presbyteri,[42]) ad Kundpoldestorf,[43]) ad Rapam,[44]) ad sicam Sabariam,[45]) item ad Peinicahu,[46]) ad Salapiugin,[47]) et ecclesiam ad Chuartinachu,[48]) ecclesiam ad Kensi,[49]) ecclesiam ad Ternberh,[50]) ecclesiam Gundoldi,[51]) ecclesiam ad Sabnizam,[52]) ad Nezilinpah,[53]) item ad Rapam,[54]) ad Tudleipin,[55]) ad Sulpam,[56]) ad Lubantam,[57]) ad Kurcizam[58]) beneficium Engilbaldi, ad Karantanam ecclesiam sancte Marie,[59]) ad Trahove,[60]) ad Gurniz,[61]) ad Trebinam,[62]) ad Astarwizam,[63]) ad Friesach,[64]) ad Crazulpam,[65]) ad Pelisam,[66]) ad Chumpenzam,[67]) ad Undrimam,[68]) ad Liestinicham,[69]) ad Pruccam,[70]) ad Morizam,[71]) ad Strazinolun [72]) duo loca, ad Luminicham[73]) iuxta Rapam«.[74])

Kakor je razvidno iz naštetih zgledov, podeljevali so frankovski vladarji večje in manjše dele zemlje svojim fevdnikom po tistih straneh, po katerih so prvotno prebivali Slovenci. Med dotičnimi fevdniki nahajamo v prvi vrsti solnograške nadškofe, potem pasovske in rezenske škofe, dalje opate bavarskih samostanov (Kremsmünster, Nieder-Altaich, Rezno), a tudi privatne osebe (kapelan Gozbald, duhovnik Dominik). Ko je kak fevdnik dobil katerokoli posestvo v svojo oblast, bila je njegova skrb, da bi naselil na njem

---

[42]) Sedaj Mönichkirchen tik avstrijsko-štajerske meje, sodn. okr. Aspang.

[43]) »Kundspolderstorf« je najbrže Kobolsdorf v Železni županiji na Ogerskem.

[44]) »Ad Rapam« je Rabnitz (madj. Ramóc) poleg Rabice (Repeze) v Železni županiji.

[45]) »Ad sicam Sabariam« je prej ko ne Zöbern na Dolenjem Avstrijskem, sodn. okr. Aspang.

[46]) »Ad Peinicahu« je potok Pinka v Železni županiji na zahodnem Ogerskem.

[47]) »Salapiugin« je Szalabér poleg reke Sale na zahodnem Ogerskem.

[48]) »Ad Chuartinahu« (Conv. Bag. et Carant., c. 13, M. G. SS., XI, str. 14 ima »ad Quartinaha«) Ta kraj je bil tik Blatnega jezera, kar je razvidno iz listine dijakona Gundbatona, kateri je podaril cerkvi sv. Emerama v Reznem svoje posestvo »ad Quartinaha iuxta Bilisaseo«. (Izvestja muz. društva, IV, str. 192, št. 53).

zanesljivih ljudij, kateri bi mu zemljo pridno obdelovali, redno oddajali razne davščine ter ob jednem tudi nadzorovali tiste prebivalce, ki so že prej trebili in orali ondotno zemljo. Kadar so frankovski vladarji odstopili kakemu fevdniku večji ali manjši kos zemlje po tujih pokrajinah, poslal je novi gospodar iz svoje domovine na podeljeno zemljo, ki je bila navadno le slabo obljudena, precejšnje število kolonistov, kateri so potem kot nekaki kulturonosci širili med prostim prebivalstvom svoj jezik in krščansko vero. Ako je tedaj kak fevdnik odpravil na svojo, od kralja mu podeljeno slovensko zemljo po več sto bavarskih družin, postavila se je v jednem dnevu med Slovence močna zagvozda tujega življa. Tej je sledila druga kolonija, potem tretja itd., dokler ni prišlo domače ljudstvo v manjšino ter se polagoma izgubilo med tujimi naseljenci.[75]) Ker so bili bavarski kolonisti katoliške vere, katera je bila takrat med Slovani le na pol

[49]) »Ad Kensi« (Conv. Bag. et Carant., c. 11, M. G. SS., XI, str. 12 ima »ad Keisi«) je sedanji Kisek, ki je bil takrat v Pribinovi deželi.

[50]) »Ternberh« (Conv. Bag. et Carant., c. 13, M. G. SS., XI, str. 14 ima »ad Termperhc«) je bil v Dolenji Pannoniji v deželi Kocelovi. Ne smemo ga torej zamenjati s Thernberg-om na Dolenjem Avstrijskem.

[51]) Neznan kraj.

[52]) »Ad Sabnizam« je potok Žabnica (Safenbach) na severovzhodnem Štajerskem, sodn. okr. Hartberg.

[53]) »Nezilinpah« je Nestelbach na vzhodnem Štajerskem, sodn. okr. Fürstenfeld.

[54]) »Ad Rapam« je bil kraj poleg Rabe na vzhodnem Štajerskem.

[55]) »Ad Tudleipin« (Conv. Bag. et Carant., c. 11, M. G. SS., XI, str. 12 ima »in Dudleipin«) je bil v Pannoniji v Pribinovi deželi.

[56]) Reka Sulpa v Sulpski dolini na Štajerskem, sodn. okr. D. Landsberg.

[57]) Reka Labodnica v Labodski dolini na Koroškem.

[58]) Reka Gorčica, ki se pri Št. Janžu na Koroškem izliva v Krko.

[59]) Sedaj Gospa sveta blizu Krnskega gradu na Koroškem.

[60]) »Ad Trahove« je Dravski dvor (Drauhofen) blizu Tinjan na Koroškem.

[61]) Podkrnos (nemški Gurnitz), sodn. okr. Celovec.

[62]) Trebno (nemški Treffen) na Koroškem, sodn. okr. Beljak.

[63]) Ostrovica na Koroškem, sodn. okr. Št. Vid.

[64]) Breže (nem. Friesach) na severnem Koroškem.

razširjena, vplivali so s svojim zgledom in s svojo besedo, da se je krščanstvo tudi med temi hitreje utrdilo.

Priznati se mora, da so nemški škofje, posebno pa solnograški nadškofje, napravili v narodnostnem oziru Slovencem veliko več škode, kakor pa oglejski patrijarhi in njih sufragani. Vsled razsodbe cesarja Karola Velikega z dné 14. junija 811. leta naj bi reka Drava delala mejo med solnograško nadškofijo in oglejsko patrijarhijo.[76]) Pri tej razdelitvi je tudi potem ostalo do cesarja Jožefa II., tedaj skoraj tisoč let. In kaj se je zgodilo v tem času? Tista polovica slovenske domovine, ki je bila izročena oblasti nemških vladik, ponemčila se je skoraj popolnoma; v južni polovici pa so se Slovenci večinoma ohranili. Nekateri nemški škofje, kakor freisinški in bamberški, so pošiljali nemške koloniste tudi med tiste Slovence, ki so stanovali od Drave proti jugu. A reči moram, da se jim germanizacija tu navadno ni posrečila.

(Dalje prihodnjič.)

---

[65]) Grasslupp (slov. Grosuplje) na severnem Štajerskem, sodn. okr. Neumarkt.

[66]) Pöls na severnem Štajerskem, sodn. okr. Judenburg.

[67]) Kobenz na severnem Štajerskem, sodn. okr. Knittelfeld.

[68]) Ingering na severnem Štajerskem, sodn. okr. Knittelfeld.

[69]) Potok Liesing na severnem Štajerskem, sodn. okr. Ljubno.

[70]) Bruck poleg Mure na severnem Štajerskem.

[71]) Reka Murica (nem. Mürz) na severnem Štajerskem.

[72]) Strassengel blizu Gradca na Štajerskem.

[73]) Najbrže Lembach, ki se izliva v Rabico (Rabnitz), sodn. okr. Gleisdorf.

[74]) Listino je natisnil Kleinmayrn, Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia, Anhang, str 95, št. 38.

[75]) Vršil se je takrat nekako isti proces med Nemci in Slovenci, kakor ga sedaj opazujemo po Ameriki, Sibiriji in drugod, kamor se selijo Evropejci med ondotne prvotne prebivalce. Vsako leto gre iz Evrope v Ameriko na tisoče ljudij, katerim se mora domače, jako redko naseljeno indijansko pleme umikati v manj pristopne kraje ali pa se izgubljati med tujci. Ravno tako so se jeli posebno v novejšem času Rusi trumoma seliti v Sibirijo, kjer izpodrivajo razne narode mongolskega plemena.

[76]) Izvestja muz. društva, IV, str. 105, št. 8.

Loško gospostvo leta 1630.

Po nekem loškem urbarju posnel dr. Fr. Kos.

(Dalje.)

Županov račun in karnska doklada.

Vsak hlevnovrški župan mora plačati loškemu gospostvu na leto 28 gld. 56 kr., 3 peneze in 1 vinar. Ako seštejemo to, kar morajo kmetje dajati županu v njegov račun, dobimo, da je župan prejel od njih le 28 gld. in 22 kr., torej 35 kr. premalo.

Drug davek, katerega morajo plačevati kmetje in rovtarji, je doklada za karnsko županijo. Podložniki po hlevnovrški županiji dajo v ta namen 18 gld. in 51 kr. Ta davek imenujejo robotnino. Vendar ta doklada ni nikakoršna robotnina, ker iz salske knjige je razvidno, da plačujejo Hlevnovršanje dotični znesek karnski županiji za neko lesovje. Od rečene svote plačuje župan karnski županiji le 12 gld., ostaja mu torej nad 6 gl. v žepu.

Robota.

Ko so bili podložniki po hlevnovrški županiji poprašani, kako roboto opravljajo loškemu gospostvu, niso mogli dati nobenega pravega odgovora. Rekli so, da izvršujejo to, kar so delali že njih predniki. Ako je treba dogotoviti kako delo pri gradu (loškem), ali pa, ako je treba postaviti kak nov mlin, morajo hoditi na roboto. Kadar se mora prevažati vino, bodi si za potrebo loškega gospostva, bodi si za freisinškega škofa, pošljejo vsakikrat na pomoč po 2 ali 3 tovorne konje. Vendar izvršujejo, kakor sami mislijo, to delo svojevoljno, ne pa vsled kake dolžnosti. Ko je zahtevalo loško gospostvo letos (»Disz 1630iste Jahr«), da naj bi dajali po 5 tovornih konj, niso bili zadovoljni ter so se pritožili pri deželni gosposki.

Desetina.

Kor se tiče desetine, ima loško gospostvo pravico pobirati pri vseh kmetih hlevnovrške županije desetino tretjega

snopa (»Den dritten Garmb Zechent«). V tem času (1630) je dalo gospostvo to desetino, in pa desetino v Breznici v žirovski županiji, za tri leta v zakup Andreju Bogataju za 136 gld., 1 cekin v zlatu in 2 koži plemenite kune. Omeniti je treba, da so se podložniki branili dajati desetino od prosa in boba; od ajde pa so dajali le neko »vrečno« desetino (»Sakh Zechent«), namreč 1 star od cele kmetije, 2 polovici od pol kmetije in 1 polovico od četrti kmetije ne gledé na to, je li ajda dobro obrodila ali ne. Zoper nje se je pritožil rajni Jurij Lukančič, ki je imel pravico, da je pobiral pri njih desetino dveh snopov (»Zweien Garmb Zechent«). Nato je loško gospostvo razsodilo dne 8. novembra leta 1623., da so zatoženci dolžni dajati desetino, kar je tudi zapisano v salski knjigi (Saalbuech«). Izvzeti bi bili le v tem slučaju, ako bi mogli pokazati kak privilegij. Zoper to razsodbo so napravili podložniki priziv do deželne gosposke.

Kar se tiče rovtarske desetine, ima pravico do nje samo loško gospostvo.

Bira.

Vsak kmet po hlevnovrški županiji je dajal žirovskemu župniku po tri mere (»Masz«) žita in sicer 1 mero pšenice, 1 mero rži in 1 mero ovsa. Nekateri so dajali namesto pšenice le ajdo. Tri mere so bile jedna polovica. Tudi so oddajali po jeden sir in od jedne ovce volno.

Prifarskemu cerkovniku so dajali po tri sklede žita in od jedne ovce volno.

Podružniškemu cerkovniku so dajali kmetje po nekaterih soseskah vsak po 1 polovico pšenice ali pa tudi le mešanega žita, 2 hleba kruha, 1 sir in od jedne ovce volno.

Tudi od rovtarjev so dobivali župnik in oba cerkovnika biro, vendar nekaj manj, kakor od kmetov.

Sodnijska meja.

Vzhodna, južna in zahodna meja hlevnovrške županije je bila ob jednem tudi meja med loškim gospostvom na

jedni strani in med polhograškim, logaškim in idrijskim gos postvom na drugi strani. Dne 31. avgusta leta 1630. je posebna komisija, obstoječa iz četirih mož, natančneje pregledala in popisala mejo med loškim in logaškim gospostvom, kar se je zgodilo brez prepira. Člani te komisije so bili: 1. Ottavio Paniczoll baron v Starem Gradu (Altenburg), deželni vicedom kranjski itd., 2. Henrik baron Paradeiszer, oba kot komisarja Ivana Ulrika kneza Eggenberga in vojvode »zu Cromaw«, 3. Ivan Jakob pl. Wangnerökh von Gerstorff auf Buechrain, knezofreisinški svetovalec ter oskrbnik loškega gospostva in mesta, 4. Korbinijan Füernpfeil, protipisar loškega gospostva. Po njih popisu se je vlekla meja leta 1630. med loškim in logaškim gospostvom nekako takole:

Od cerkve sv. Jošta je šla meja proti Žirovskemu Vrhu (»na Sherauski Verch«) in potem proti ravnini navzdol do znamenja (»Püldt«), katero je postavljeno tako, da je obrnjen jeden ogel proti cerkvi sv. Jošta, drugi proti ravnini »pod Smrekho«, katera spada še pod Logatec, tretji proti Žirovskemu Vrhu, ki je lastnina polhograškega gospostva, in četrti pa proti loškemu gospostvu. Od tega znamenja se vleče meja po ravnini »pod Smrekho«, odtod pa po poti in ob potoku, ki teče med Praprotnim Brdom in Hlevnim Vrhom (»po potu inu po potoku me praprotnomu berdu inu me Hleuim verchu«), odtod na Sópot (»na Sapot na shaga Plachoua«), potem poleg potoka Jakopnika do lepe jablane (»na Jacobloue potokh, inu na lepa Jablano«), katera stoji nekoliko nad veliko hišo na Veharših (»Vöchershi«). Pri tej jablani se stikajo meje logaške, idrijske in loške sodnije. Do tu sem sega zemljišče Primoža Mravljička, ki je že loški podložnik.

Davek od svinjske paše.

Podložniki hlevnovrške županije so imeli ravno tako pravico, kakor prebivalci po karnski županiji, da so smeli po gozdih pasti svinje (Sauadt«). To pravico so zvali v nemškem jeziku »Aaszrecht«. Večkrat pa, kadar je bilo mnogo žira in želoda, izročali so jim podložniki tujih gospostev svoje

prašiče, da so jih Hlevnovršanje pasli po gozdih. Vendar so morali ti prej prositi dovoljenja pri loškem gospostvu, da so smeli vzeti v pašo tuje prašiče. Gospostvo jim je to navadno dopustilo, a zahtevalo je od njih, da so morali plačevati od vsakega mladega praseta po 6 kr. in od vsakega starega po 8 kr. To je bil davek od svinjske paše.

II. Županija Žiri.

V prvem delu tega odstavka je navedeno, koliko je moral vsak kmet plačati na leto gotovine, in sicer urbarščine, davka, hišnega goldinarja, nove doklade, županovega računa in novcev za tintnik. Kar je pa še moral vsak posebej dajati na leto župniku, cerkovnikom, selskim sodnikom, županu in logarju, zapisano je na koncu. Tudi je treba vedeti, da je plačeval vsak kmet po žirovski, hotaveljski, poljanski in javorski županiji po 10 kr. za oves (»Habergelt«), in sicer tako, da so prišli v jednem letu kmetje jedne županije na vrsto, v drugem letu kmetje druge županije itd. Ta davščina je bila nekak upravniški dohodek. Kmetje po ostalih treh županijah so pa morali takrat, ko jim ni bilo treba dajati novcev za oves, šteti županu vsak po 10 kr. več v županov račun. Zadnjo davščino so zvali ljudje že od nekdaj poklon (»Poklan«).[1])

Račeva (»Radischouim«).

1. Primož Raznožnik. Ta plačuje (l. 1630.) vsega davka 7 gl., 43 kr. in 2 p., in sicer urbarščine 1 gl., 14 kr. in 2 p., davka 3 gl. in 20 kr., hišnega goldinarja 1 gl., nove doklade 45 kr., v županov račun 1 gl. in 12 kr. ter novcev za tintnik 12 kr. — Njegova kmetija spada pod sosesko sv. Ane v Ledinici. Kar se tiče desetine, pobira tu po dva snopa gospod Perko z Vrhnike, tretji snop pa poljanski župnik. Namesto robote mora Raznožnik dajati logarju po

[1]) Primerjaj ta »poklon« s poklonom iz leta 1291. in 1318. (Zahn, Cod.-dipl. Austr.-Fris. III, str. 189., 194., 197., 207., 228. in 265.)

1 funt masla; vendar ni oproščen, kadar je treba pomagati tovoriti. Pred leti je varoval gozd, kjer so bili ptiči za lov, katere so imenovali »tičarje« (»darin sich die Federspill erziglet, so man Tizher genant«). Pašo in les ima skupaj s svojimi sosedi v Stari Vasi in Žiréh.

Ledinica (»Lediniczi«).

V tej vasi so trije kmetje in jeden kajžar. Tu je tudi cerkev sv. Ane, kjer se praznuje cerkveno blagoslovljenje v nedeljo pred vsemi svêti. Takrat dobi župan od vsakega teh treh kmetov po jedno kosilo (»ein Richt«). V to sosesko spadajo trije kmetje v Stari Vasi, dva kmeta na Selu, prej opisani Primož Raznožnik in okoli 20 rovtarjev in kajžarjev. Kar se tiče desetine od kmetij po Ledinici, imajo pravico do dveh snopov Fankl-ovi dediči, do jednega pa loško gospostvo. Ravno to velja o desetini tamošnjega kajžarja. V Suhem Potoku (»v Suchim Patokhi«) imajo svoj les, zaradi katerega se večkrat med seboj prepirajo. Pašnike imajo skupno, senožeti pa vsak posebej.

1. Martin Ščinkovec. V županov račun daje 2 gl., drugega davka pa plačuje 7 gl., 34 kr. in 1 p. Namesto desetine daje po 5 starov žita. — 2. Mihael Kalčič. Njegov davek znaša 7 gl. in 16 kr. V županov račun daje 1 gl. in 12 kr., namesto desetine pa plačuje 7 gl. — 3. Mihael Seljak. Njegovega davka je 6 gl., 45 kr. in 2 p. Županov račun znaša 54 kr. Namesto desetine daje po 3 stare in 1 polovico žita.

Selo (»Na Seli«).

V tej vasi sta dva kmeta in trije kajžarji. Kar zadeva desetino, imajo Fanklovi dediči pravico do dveh snopov, do jednega pa poljanski župnik. Lesovje in pašnike imajo skupno, senožeti pa vsak za-se.

1. Boštijan Seljak. Davka ima 7 gl. in 54 kr., v županov račun pa daje 40 kr. — 2. Jurij Zelenec. Njegov davek znaša 7 gl. in 29 kr., v županov račun plačuje 40 kr.

Dobračeva (»Dobratsch«).

V tej vasi je devet kmetov in deset kajžarjev. Kar se tiče desetine, pobirajo pri petih kmetih Fanklovi dediči po dva snopa, po jednega pa poljanski župnik. Pri ostalih štirih kmetih pa ima pravico do dveh snopov Ivan Perko, do jednega pa tudi poljanski župnik. V tej vasi je podružnica sv. Lenarta. Cerkveno blagoslovljenje se praznuje drugo nedeljo po sv. Mihaelu. Takrat dá vsak kmet županu jedno kosilo. Po les morajo hoditi sedaj na Žirovski Vrh, ker so jim rovtarji skoraj popolnoma posekali in opustošili gozde v njih bližini. Pašnike imajo v svoji okolici. V županov račun plačuje vsak kmet, razun treh, po 45 kr.

1. Boštijan Kalčič. Njegov davek znaša 7 gl. 10 kr. Ta Kalčič je umrl ter zapustil več dolgov, kakor je bila kmetija vredna. Ivan Strelec jo je potem kupil za 420 cekinov. — 2. Gregor Reven. Vsega davka ima 6 gl., 45 kr. in 2 p. Kmetijo je kupil za 440 gld. — 3. Andrej Naglič. Njegovega davka je 10 gl., 8 kr. in 2 p. Plačuje tudi 2 gl. krčmarine. Ker je bil jako zadolžen, prepustil je kmetijo svoji hčeri Majdi (»Meida«). Ako plačuje kak kmet krčmarino, ni mu treba hoditi robotat. — 4. Primož Strelec, daje po 7 gl., 25 kr. in 2 p. davka. — 5. Peter Hainricher. Ta ima planinsko kmetijo ali sirnico (»Schweig- oder Käsz Hueben, aut Crainerisch Sirnza genant«). Od planine plačuje 1 marko in 40 šilingov, krčmarine po 2 gl., 9 kr. in 2 p., v županov račun 7 petakov (»Petakhen«),[1] za tintnik 12 kr. itd. Ves njegov davek znaša 10 gl. 40 kr. — 6. Marko Obriven. Njegovega davka je 7 gl., 25 kr. in 2 p. — 7. Majda Ultrin. Njena kmetija je planinska kmetija ali sirnica. V županov račun daje le 7 petakov. Tu je tudi hišni mlin. Vsega davka je 8 gl., 42 kr. in 2 p. Majda je umrla, njen sin in dedič se zove Jernej (»Jerni«). Sedanji gospodar je Lenart Kalčič. — 8. Matija Trepal. V županov račun

[1]) Koliko je bil takrat vreden petak, gl. »Izvestja muzejskega društva«, II. letnik, str. 25.

plačuje 2 gl. Ves davek znaša 7 gl. in 35 kr. Roboto včasi sam opravlja, včasi se pa zastran nje pogodi. — 9. Jakob Pivek. Davka ima 7 gl. in 3 kr. Kmetijo je podedoval. Pšenice poseje 2 polovici, rži 6 ali 8 polovic, ječmena 2 polovici, ajde 2 stara, ovsa 2 ali 3 stare in lanenega semena 2 polovici. Čez zimo ima 10 glav goveje živine in 2 konja.

Stara Vas (»Stari Vaſſy«).

V tej vasi so trije kmetje. Kar se tiče desetine, ima pravico do dveh snopov gospod Ivan Perko z Vrhnike, do tretjega pa poljanski župnik; le pri kmetu Ivanu Jančiču pobira po dva snopa Luka Naglič, tretji snop pa poljanski župnik. Lesovje tukajšnjih kmetov je slabo. Svojo pašo imajo »v Jeſera« in »Radiſhova«. V županov račun daje vsakteri po 1 gl. in 10 kr.

1. Gregor Peluhan. Njegovega davka je 7 gl. in 56 kr. To kmetijo je moral zaradi dolgov prevzeti Martin Bogataj, žirovski župan. — 2. Ivan Jančič. Ta ima tudi hišni mlin in žago. Ves njegov davek znaša 7 gl. in 41 kr. — 3. Matija Špeh. Od njegove kmetije je treba plačevati po 7 gld. in 57 kr. davka.

Goropeke (»Goreni Pezhi«).

V tej vasi so četirje kmetje in jeden kajžar. Tu je tudi podružnica, posvečena sv. Ivanu Krstniku. Na dan tega svetnika se praznuje tu cerkveno blagoslovljenje. Kar se tiče desetine od kmetije Petra Ščinkovca, pobira po dva snopa Volf Jakob pl. Sigerszdorff, tretjega pa loško gospostvo; pri ostalih treh kmetih pa pobirajo Lukančičevi dediči po dva snopa, tretjega pa gospostvo. Les in pašo imajo skupno. V županov račun daje vsakteri po 1 gld. in 10 kr.

1. Peter Ščinkovec. Njegov davek znaša 6 gld., 42 kr. in 1 p. — 2. Štefan Raznožnik. Ta plačuje toliko davka, kolikor prej omenjeni Ščinkovec. — 3. Ambrož Filipič. Njegovega davka je 7 gld. in 3 kr. Kmetijo je kupil od Štefana Filipiča za 211 cekinov v novcih. — 4.

Matevž Ščinkovec. Od svoje kmetije daje po 7 gld. in 3 kr. davka. Razun kmetije ima tudi kajžo.

Log (»Na Logu«).

V tej vasi sta dva kmeta, ki spadata pod sosesko sv. Ivana v Goropekah (»v Goro Pezho«) Kar zadeva desetino, pobirajo po dva snopa Lukančičevi dediči, po jednega pa loško gospostvo. Les in pašo imajo skupno. Razun druge bire daje vsak kmet župniku voz drv, katera je treba pripeljati do farovža. Vsak plačuje županu v njegov račun po 1 gld. in 12 kr.

1. Matija Mrvec. Njegovega davka je 7 gld. in 25 kr. — 2. Matija Buh (»Wuch«). Ta plačuje 7 gld., 37 kr. in 1 p. davka.

(Dalje prihodnjič.)

Mali zapiski.

Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolica. Spisal Jožef Lavtižar, duhovnik ljubljanske škofije. V Ljubljani 1897. — Ta knjiga, katero je pisatelj sam založil, tedaj v nevarnost se postavil, da bode poleg truda za spisovanje knjige imel znabiti šc gmotno škodo, nas je zelo oveselila. Na 148. straneh so natanko opisani vsi zvonovi radovljiške dekanije, izmed katerih jih je mnogo jako starih in zanimivih. S posebnim veseljem bodo čitali prebivalci 25. župnij radovljiške dekanije tudi skrbno izbrane zgodovinske črtice, ki so pri vsaki župniji postavljene pred opisom njenih zvonov. Seveda bi si marsikdo želel čitati nameste teh črtic popolno in obširno zgodovino župnije, a prepričani smo, da pisatelju ni bilo mogoče drugače storiti že radi finančnega vprašanja. Ker čujemo, da namerava marljivi g. župnik Lavtižar izdati jednak opis zvonov in župnij tudi za kranjsko dekanijo, želimo iz srca, da bi prijatelji domače zgodovine kmalu pokupili izišlo prvo knjigo, katere izvod stane 80 kr. — Dodamo naj dvoje pripomenj. Pisatelj méni na strani 26., da ljudje Begunjce po nedolžnem imenujejo Tibingarje, namreč zato, ker so nekdaj Kazianerji, posestniki begunjskega gradu, obiskovali luteranske šole v Tübingenu. Nam se pa zdi, da so Begunjci to ime dobili l. 1586., ko so sezidali na grajščinskem svetu novo luteransko cerkev, za katero so vozili les in apno ter delali tlako. To cerkev je potem leta 1601. škof Hren razstrelil, ko je kmete okoli Radovljice in Bleda zopet pokatoličanil. — Pohvalila je »Edinost« v št. 101. g Lavtižarja, da piše »Viševek« namesto »Olševik«, češ, ta vas

stoji višje, nego vas Visoko, in treba se je držati etimologičnega izvora »više«, ogibati se pa nemškega urbarja. Baš to pa ni pravo. Od 11. stoletja do najnovejšega časa, ko je pok. g. župnik Povše iznašel neetimologični »Viševek«, se čita v vseh listinah to krajno ime takó pisano, da se lahko razlaga iz korenike olša (staroslov. olha) = jelša, Erle. Tudi slavni filolog Miklošič vas Olševek razlaga iz »olša«. Nikakor si tudi ne moremo misliti, da bi bili v starih listinah 12. stoletja pisali »Olswik«, ako bi beseda izvirala iz »više«. Ker beseda ni ponemčenka, ampak domačinka, so jo gotovo v staro listino zapisali tako, kakor jo je tačas izgovarjalo ljudstvo. To je pa ravno zanimivo, da je ohranjen v tej besedi še trdi »l«, ki se je istotako, kakor tudi pri drugih besedah, po mnenju jezikoslovcev še-le koncem srednjega veka spremenil v »v«. V dijalektu sedaj ljudje izgovarjajo »Uševk«, kar je nastalo iz Ovševik, in te pisave naj se drži, kdor piše »ovša«, kdor pa piše olša, pa mora tudi dosledno pisati Olševik. —*r*.

Važna češka knjiga. Kot osma številka spisov, počastenih z jubilejno nagrado »Král. české společnosti náuk« v Pragi, je nedavno izšla knjiga »Kulturní styky Čech s cizinou až doválek husitských«, katero je napisal Ferdinand Tadra, skriptor pri c. kr. vseučiliščni knjižnici v Pragi. XVI+436 str. (cena 2 gld.). Na podlagi zdodovinskih virov, katere je pisatelj z nenavadno pridnostjo zbiral vže več let po raznih knjižnicah in arhivih doma in v tujini, sestavljena je zelo zanimiva podoba Čehov z drugimi narodi v starših zgodovinskih dobah. Glavni namen, pobiti mnenje nemških zgodovinarjev, češ, Čehi morajo za vso svojo kulturo Nemce zahvaliti, je pisatelj popolnoma dosegel. Ker knjiga razpravlja o vseh strokah človeškega znanja in nam riše jako zanimivo srednji vek v kulturnem oziru v obče, jo bode čital in proučeval gotovo vsakdo s pridom, posebno pa oni, ki se hoče temeljito poučiti, kaj so bili Čehi vže nekdaj med Slovani in med evropskimi narodi. *I. K.*

Očenaš za Francoze. Z znanimi Napoljónovimi slovenskimi litanijami se more primerjati v nemškem jeziku očenaš, ki se hrani v muz. arhivu v Ljubljani med zapuščino slovenskih pisateljev. Pisan je na navadnem kvartu in slove:

Gebeth beim französischen Krieg.

Der Franzmann tritt zum Haus hinein
Und spricht zum Bauer (bloss zum Schein) **Vater,**
Alles war zuvor noch dein
Soll und muss zur Stunde seyn **Unser.**
Der Bauer denkt in seinem Sinn,
Zum Teufel geh' der Schlingel hin, **der du bist,**
Wir armen Narren leiden Noth
Und klagen es dem lieben Gott **im Himmel.**

Wer zweifelt, ob man einen findt,	
Der unter diesem Raubgesind	geheiligt werde.
O Gott, es ist kein Volk auf Erd',	
Von welchem mehr gelästert wird	dein Nahme.
Sie rauben uns das Hembde fast	
Und machen, dass die schwerste Last	zukomme uns.
O Herr, wenn du es nicht wirst hindern,	
So werden sie zuletzt noch plündern	dein Reich.
Lass sie nur einmal tüchtig schlagen,	
So wollen wir vom Herzen sagen	dein Will geschehe.
Befrey uns nur von dieser Pein	
Wir werden dann so fröhlich seyn	wie im Himmel.
Wohin diess Volk wohl noch gehöret,	
Im Himmel wird es nicht geehret	als auch auf Erden.
Sie poltern, Bauer Geld herbei,	
Auch Fressen, Saufen, Bett und Streu	gieb uns heute.
Sie rauben uns all' unser Hab	
Und zwicken uns vom Munde ab	unser tägliches Brot.
Herr, wenn wir in diesem Jahr	
Dir bringen keine Gabe dar,	Vergieb uns;
Weil wir bei dieser Höllen Qual	
Vermehren müssen ohne Zahl	unsere Schulden.
Vergieb uns, wenn wir toben, fluchen,	
Um Hilf und Linderung zu suchen,	als auch wir vergeben.
Diess Volk wird nichts vom Schulden zahlen,	
Drum hohl' der Teufel sie sammt allen	unsern Schuldigern.
Wenn man kein Pferd mehr haben kann,	
Heissts: Bauer marsch, spann Ochsen an	und führe uns.
Sie sind uns leider überlegen,	
Drum fehlt es auch an Spott und Schlägen	nicht.
Die Lumpenkerls und Eselstreiber	
Führen alle Mädchen, alle Weiber	in Versuchung.
Und weil sie so Arges treiben,	
So lass sie, Herr, nicht bey uns bleiben	sondern erlöse uns.
Auch grosser Gott uns arme Leut	
Durch deine Hilfe bald befreit	von dem Uibel
Schenk uns den Frieden, unsre Ruh	
Und schick die Brut den Teufeln zu.	Amen.

Priobčil *Ivan Kunšič.*

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani

IZVESTJA
Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VII. 1897. Sešitek 5.

Iz domače zgodovine.

(Doba od 843—867.)

Spisal dr. Fr. Kos.

III. Razmere po Vzhodni marki in Karantaniji.

(Dalje.)

Leta 856. je kralj Ludovik postavil za predstojnika v Vzhodni marki svojega sina Karlmana.[1]) Ta marka je bila ob Donavi nekako med Trauno in Dunajskim lesom.[2]) Prej je po njej vladal grof Ratbod, kateri je pa postal kralju nezvest ter bil zarad tega odstavljen.[3]) Najbrže je stopil Ratbod v zvezo z moravskim knezom Rastislavom, ki se je leta 855. vojskoval s Franki.

Kralj Ludovik je imel tri sinove, ki so ravno tako hrepeneli po vladarstvu in samostojnosti, kakor on sam in njegovi bratje v tisti dobi, ko je še zapovedoval njih oče, cesar Ludovik Pobožni. Ker slavohlepnemu Karlmanu, ki je dobil

[1]) Auctar. Garst. a. 856 (M. G. SS., IX, str. 565): »Karlmanno marchia orientalis est commendata«.

[2]) Spomenica tisočletnice Met. smrti, str. 93.

[3]) Primerjaj listino z dné 1. maja 859: ». . . nos cuidam ex primatibus nostris, nomine Rapoto medietatem unius fisci, qui vocatur Tullina situs in regione Pannonia, cum omnibus appendiciis ejus . . . in proprium contulimus, ea ratione, si fidem suam erga nos inviolatam servasset. Sed quia ipse a nobis totis viribus se alienavit, et fidem atque jusjurandum omni infidelitate fraudavit . . .« (Ried, Cod. dipl. Ratisb., I, str. 27, št. 46. — Mon. Boica, XXVIII/I, str. 50, št. 36. — Boczek, Cod. dipl. Mor., I, str. 27, št. 38.

od očeta Vzhodno marko, ni bilo všeč, da se je moral v važnejših rečeh podvreči očetovim ukazom, želel je postati popolnoma samostojen. Zavezal se je z moravskim knezom Rastislavom proti svojemu očetu, vzel temu s pomočjo Moravcev mnogo pokrajin ter razširil svojo oblast na zapadu bajè do Inna. Vršil je ravno nasprotno od tega, kar je Ludovik želel, kajti ta ga je poslal v Vzhodno marko z namenom, da bi jo branil pred moravskim knezom. Karlman je Vzhodno marko uredil po svoji volji, iz Karantanije in Pannonije pa je pregnal leta 861. vse tiste vojvode, kateri so ostali zvesti kralju Ludoviku, ter jih nadomestil s svojimi pristaši.[4])

Med izgnanimi je bil grof Pabon, ki je vladal mnogo let po Karantaniji. Omenjen je v listini z dné 15. septembra leta 844., ko je kralj Ludovik daroval nekatera posestva duhovniku Dominiku.[5]) Dné 12. oktobra l. 847. je bil navzoč, ko je kralj Ludovik prepustil kraljevske fevde vojvodi Pribini v popolno last.[6]) Dné 1. oktobra leta 859. pa je daroval rečeni kralj vsled njegove prošnje grofu Vitoglavu 12 kmetij v Admontski dolini.[7]) Ko je bil Pabon iztiran iz Karantanije, preselil se je v Solnograd.[8]) Na njegovo mesto je postavil Karlman v Karantaniji grofa Gundakarja.[9])

---

[4]) Ann. Fuld. a. 861 (M. G. SS., I, str. 374); »Carlmannus quoque, filiorum regis maximus, res novas molitus est; expulit enim duces, quibus custodia commissa erat Pannonici limitis et Carantani, atque per suos marcam ordinavit«. — Ann. Bertin. a. 861 (M. G. SS., I, str. 455): »Carolomanus, Hludowici Germaniae regis filius, cum Resticio Winidorum regulo foederatur, a patre deficit, et Resticii auxilio magnam sibi partem usque ad Hin fluvium paterni regni praesumit.« — Dümmler (Gesch. des ostfr. Reiches, ed. 1887, str. 22 in 23) pravi, da je neverjetno, da bi si bil takrat Karlman osvojil Mattiggau in Salzburggau, katera sta bila med Traungau-om in Innom.

[5]) Glej spredaj opazko 12.

[6]) Conv. Bag. et Carant. c. 12 (M. G. SS., XI, str. 13).

[7]) Izvestja muz. društva, IV, str. 181, št. 40.

[8]) Auctar. Garst. a. 861 (M. G. SS., IX, str. 565); »Papo a Karlomanno expulsus a Karentana Salzburch sedere cepit.« — Chron. Salisb. a. 861: »Pabo quidam a Karinthia per Carolomannum eiectus Salzburgam consedit.«

[9]) Ann. Fuld. a. 863: ». . . Gundacari comitis sui.«

Najbrže je Karlman pregnal leta 861. tudi Pribinovega sina Kocela, katerega nahajamo dné 21. marca rečenega leta v Reznem, kjer je takrat daroval freisinški cerkvi neko posestvo blizu Blatnega jezera.[10])

V Karantanijo, ki je obsegala v devetem stoletju sedanje Koroško in Kranjsko, večino Štajerskega, vzhodni del Tirolskega, solnograški Lungau ter jugovzhodno stran Dolenje Avstrije, pošiljali so solnograški nadškofje svoje podškofe ali tako imenovane pokrajinske škofe. Taki škofje so bili Modest, Teodorik, Oton in Osbald. Zadnjega je postavil nadškof Liupram, a vodil je cerkvene zadeve med Slovenci tudi še za časa njegovega naslednika Adalvina, tedaj okoli leta 859.[11])

Pokrajinski škofje so bili nekaki namestniki in pomočniki pravih škofov. Ti so jim dovoljevali, da so smeli posvečevati duhovnike in cerkve ter deliti sv. birmo. Ker jim je bila navadno izročena posebna pokrajina, po kateri so oskrbovali cerkvene zadeve, zvali so jih pokrajinske škofe (chorepiscopi = *τοῦ χώρου ἐπίσκοποι*, episcopi regionarii).

Kar se tiče pokrajinskega škofa Osbalda, ohranili sta se nam dve izjavi, kateri mu je poslal takratni papež Nikolaj I.[12]) Ker nista datirani, smemo brez dvoma trditi le to, da sta bili izgotovljeni za časa rečenega papeža, tedaj med letom 858. in 867. Z ozirom na vsebino neke listine kralja Ludovika z dné 6. januvarja leta 864. bi smeli sklepati, da sta bili spisani pred tem časom.

---

[10]) Izvestja muz. društva, IV, str. 185, št. 44: ». . . quidam comes de Sclauis nomine Chezul . . .«

[11]) Excerptum de Karentanis (M. G. SS., XI, str. 15): »Post hunc (Ottonem) Hosbaldus episcopus sub Liupramo et Adelwino archiepiscopis . . .« — Conv. Bag. et Carant., c. 9 (M. G. SS., XI, str. 11): ». . . Quorum temporibus, Liuprammi videlicet ac Adalwini archiepiscoporum, Osbaldus episcopus Sclavorum regebat gentem.«

[12]) Excerptum de Karentanis (M. G. SS., XI, str. 15): »Huic Osbaldo scripsit Nícolaus papa duos canones, qui in corpore decretorum inveniuntur.«

V prvi izjavi, katero je papež poslal Osbaldu, pokrajinskemu škofu koroškemu[13]), odgovoril mu je na njegovo vprašanje, da bi bilo primerno, ako bi tisti duhovnik, ki bi, braneč samega sebe, umoril kakega nevernika, pustil duhovsko službo.[14]) — V drugi izjavi do Osbalda, pokrajinskega škofa karantanskega[15]), pravi papež, da naj pregovori svojega škofa (solnograškega nadškofa), da bi se ta združil s postavnim številom svojih tovarišev, namreč s šestimi soškofi iz bližnjih škofij, ter s temi in ž njim (z Osbaldom) natančno preiskoval, je li dijakon (o katerem je Osbald najbrže poročal papežu) izgubil življenje vsled udarca (zatoženega) duhovnika ali pa vsled tega, ker je padši s konja zlomil si tilnik. Ako ni dotični duhovnik smrtno ranil dijakona, naloži naj se mu (duhovniku) primerna kazen zarad njegove prenaglosti in prepové za nekoliko časa maševanje, a pozneje naj se mu zopet dovoli. Ako ga je pa smrtno ranil, ne sme več opravljati božje službe, ker ne pristoja božjemu služabniku taka jeza in postopanje, če tudi ni imel namena, da bi ga bil umoril. Pusté naj se mu pa dohodki njegove cerkve, da bo mogel preživiti sebe in svoje ljudi.[16])

Iz teh dveh izjav je razvidno, da je pokrajinski škof Osbald občeval z rimskim papežem brez posredovanja svojega predpostavljenega nadškofa, kar kaže, da je hotel postati nekoliko samostojnejši, kakor drugi pokrajinski škofje tistega časa. Mogoče je, da je ravno njegovo hrepenenje po neodvisnosti povzročilo prepir med njim in solnograškim nadškofom.[17]) Za Osbaldom ni nadškof Adalvin poslal nobenega

---

[13]) »Osbaldo chorepiscopo Quadrantino.«

[14]) Gratiani decret. I, D. 50, c. 6 (Corpus iur. can. ed. Pithoeus Pet. et Franc. (1695), str. 64.

[15]) »Hosbaldo, chorepiscopo Quadrantino.«

[16]) Gratiani decret. I, D., 50, c. 39 (Corpus iur. can. ed. Pithoeus Pet. et Franc., I, str. 69.

[17]) Zastran tega prepira primerjaj Vita Gebehardi archiepiscopi, c. 2 (M. G. SS., XI, str. 26): ». . . quidam veterum noticiarum codex . . . repertae sunt in eodem libro crebrae discordiarum causae inter ipsos archyepiscopos et subepiscopos illos, propter quas conicitur et estimatur vicem illam tunc cessavisse et morientibus aliis alios non fuisse substitutos «

pokrajinskega škofa med Slovence, temveč je hotel sam med njimi storiti to, kar so prej v njegovem imenu izvrševali njegovi podškofje.[18])

Ko je kralj Ludovik zvedel, kaj je storil Karlman leta 861. v Vzhodni marki in sosednjih pokrajinah, bil je jako vznemirjen.[19]) Sinov upor je bil očetu prav nevaren, ker prvi si je znal pridobiti mnogo veljavnih mož na kraljevem dvoru. Karlman je živel v nezakonski zvezi z Liutswindo, hčerjo plemenitaša Ernesta. Ž njo je imel sina Arnulfa, kateri je pozneje postal še celo rimski cesar. Omenjeni Ernest je bil Karlmanov zaveznik. Tudi so stopili na stran kraljevega sina trije Ernestovi nečaki, bratje Uto, Berengar in Waldo, potem grofa Siegihart in Gerolt ter še mnogo drugih plemenitašev. Kralj Ludovik, spoznavši nevarnost te zarote, sklical je tretji teden po veliki noči,[20]) to je konec aprila leta 861., zbor v Rezno, kjer je zaslišal in obsodil nekatere nezveste velikaše. Ernestu je vzel vsa njegova dostojanstva; njegovih nečakov pa ni mogel prijeti, ker so zbežali v Zahodno frankovsko državo. Ostale zarotnike je pomilostil, ko so spoznali svojo pregreho.[21])

Proti koncu rečenega leta se je kralj Ludovik napotil proti vzhodu ter obhajal praznik sv. Martina (dné 11. novembra) v Solnogradu.[22]) Kakor je bilo že povedano, prišel je tja tudi izgnani koroški grof Pabon, ki je brez dvoma poročal kralju o postopanju njegovega sina. Ker je imel

---

[18]) Conv. Bag. et Carant. c. 9 (M. G. SS., XI, str. 11.): »Et adhuc ipse Adalwinus archiepiscopus per semetipsum regere studet illam gentem in nomine Domini.«

[19]) Ann. Fuld. a. 861 (M. G. SS., I, str. 374): »Quod regis animum rebellionem suspicantis non parum commovit.«

[20]) Velika noč je bila tistega leta dné 6. aprila.

[21]) Ann. Fuld. a. 861 (M. G. SS., I, str. 374). — Ann. Bertin. a. 861 (M. G. SS., I, str. 455).

[22]) Ann. s. Rudberti Salisburg. a. 861 (M. G. SS., IX, str. 770). — Ann. Admunt. a. 861 (M. G. SS., IX, str. 573). — Auct. Garstense a. 861 (M. G. SS., IX, str. 565). — Conv. Bag. et Carant., c. 9, cod. B (M. G. SS., XI, str. 11).

kralj Ludovik ravno takrat razne skrbi še na drugih straneh svoje države, zdelo se mu je potrebno, da bi prizanesljivo ravnal s svojim sinom. Do spomladi leta 862. je ostal na vzhodnem Bavarskem in dné 23. marca je bil še v Mattighofen-u.[23]) Ko se je mudil v Reznem, prišel je k njemu njegov sin Karlman, da bi se opravičil. Ko je ta s prisego obljubil, da ne stori ničesar zoper njegovo voljo, odpustil mu je predobri oče vse ter mu tudi odstopil dežele, katerih se je bil sin polastil.[24])

Karlman si je s svojim uporom zdatno povečal svojo moč. Po Vzhodni marki je gospodoval že od leta 856. Sedaj si je pridobil še vso Karantanijo,[25]) razširil svojo oblast na škodo svojega očeta proti zahodu nekako do Traune, ako ne do Inna,[26]) ter si najbrže prisvojil tudi del Pannonije.[27]) Kar se tiče tiste pannonske zemlje, po kateri je nekdaj vladal vojvoda Pribina, gospodoval je takrat po njej Pribinov sin Kocel, ne pa Karlman.

Ko je Ludovikov sin zadobil od svojega očeta odpuščanje, zapustil je Rezno ter šel v svojo novo pokrajino. Ako ne prej, nastalo je takrat med Slovenci po Karantaniji marsikatero utrjeno mesto, ki je bilo prava zaslomba v deželo došlim tujcem, tako n. pr. Blatograd, Krnski grad itd. Živel

---

[23]) Böhmer-Mühlbacher, Reg. I, str. 558, št. 1407.

[24]) Ann. Fuld. a. 862. — Ann. Bertiniani, a. 862: »Carlomannus, Hludowici rogis Germaniae filius, concessa sibi a patre regni portione quam pridem invaserat, et dato sacramento, ne amplius inde sine patris voluntate invaderet, cum patre pacificatur.«

[25]) Ann. Fuld. a. 863 (M. G. SS., I, str. 374): »Carlmannus filius regis, qui praelatus erat Carantanis.«

[26]) Ann. Bertin. a. 861 (M. G. SS., I, str. 455). Glej tudi opazko štev. 4.

[27]) Ann. Fuld a. 861 (M. G. SS., I, str. 374): ». . . Pannonici limitis et Carantani«. — Te besede pomenjajo tu Pannonijo in Karantanijo. (Primerjaj tudi Dümmler, Ueber die südöstl. Marken v Archiv-u f. Kunde österr. Gesch.-Qu., X, str. 12 in 35). — Pannonske marke, o kateri govori Ankershofen (Handbuch der Gesch. d. H. Kärnten, II, str. 322) sploh nikdar bilo ni.

je Karlman večinoma na karantanski zemlji[28]) in tukaj se je tudi bojeval s svojim očetom Ludovikom.

Med tem so si Karlmanovi sovražniki prizadevali, da bi ga zarad njegovega prijateljstva z moravskim Rastislavom očrnili pri očetu. Ta je verjel njih besedam, zapustil kraje onstran Rena ter se napotil proti koncu l. 862. na Bavarsko, da bi bil bliže svojemu sinu in da bi lažje opazoval njegovo počenjanje.[29]) O veliki noči (dné 11. aprila) l. 863. je bil v Solnogradu[30]) in ostal je v jugovzhodnem delu svojega kraljestva vso prvo polovico rečenega leta. Vsled mnogih pritožb zoper Karlmana je izrekel Ludovik vpričo velike množice, da ne podeli za časa svojega vladanja in življenja sinu Karlmanu nobene javne častne službe. Ta je bil takrat ravno na poti, da bi šel k očetu in se opravičil. A ko je slišal, kaj je sklenil kralj Ludovik, vrnil se je v Karantanijo. Hotel je tu pri svojih fevdnikih počakati, da se ohladi očetu jeza, ter mu potem poslati zanesljivih mož, kateri naj bi iz nova naredili spravo med njima. Med tem je nabral kralj Ludovik precej veliko vojsko ter na videz delal, da hoče z bolgarsko pomočjo napasti slovanske Moravce in njih kneza Rastislava, v resnici pa je bilo to oboroženje namerjeno zoper njegovega sina, ki se je mudil v Karantaniji, kamor se je napotil sedaj tudi oče.[31]) Tudi je poslal kralj Ludovik nekega Blitgarija k svojemu bratu Karolu, ki je vladal Zapadnim Frankom, s prošnjo, da bi ta ne sprejel v svoje varstvo Karlmana, ako bi pribežal k njemu. Vsejedno bi se bil morebiti Karlman ubranil svojega očeta v goratih krajih karantanske zemlje,

---

[28]) Ann. Fuld. a. 863 (M. G. SS., I, str. 374): ». . . in Carinthiam se recepit«.

[29]) Ann. Bertin. a. 862 (M. G. SS., I, str. 459): »Hludowicus ad reconciliandum vel ad resistendum filio suo Carlomanno, qui auxiliante Resticio, Winidorum regulo, contra patrem rebellaverat, Baioariam petiit.«

[30]) Ann. s. Rudberti Sal., a. 863 (M. G. SS, IX, str. 770). — Ann. Admunt., a. 863 (M. G. SS., IX, str. 573). — Auct. Garst. a. 863 (M. G. SS., IX, str. 565).

[31]) Ann. Fuld. a. 863 (M. G. SS., I, str. 374): ». . . ad Carantanos filium expugnaturus accessit.«

ako bi ne bil zaupal nadpolovice svoje vojske grofu Gundakarju, kateri je imel braniti prehode čez reko Schwarzau-o.[32]) Kralj Ludovik se je bil z Gundakarjem pogovoril in mu obljubil, da ga postavi za karantanskega predstojnika, ako se združi ž njim ter mu tako pripomore k zmagi. Gundakar se je tedaj izneveril Karlmanu; a izostala je tudi pomoč, katero je ta pričakoval od Rastislava. Karlmanu tedaj ni drugega kazalo, kakor podati se svojemu očetu, kateri je odslej ravnal ž njim kot s svojim ujetnikom.[33])

Kar se tiče moravskega kneza Rastislava, stopil je takrat v dotiko z Byzantinci, čemur se ne bodemo čudili, ako pomislimo, da je kralj Ludovik iskal zaveze in pomoči zoper Moravce pri Bolgarih. Ker byzantinski vladarji niso bili naklonjeni Frankom in Bolgarom, bilo je pač naravno, da so želeli Rastislavu sreče in zmage. Najbrže proti koncu leta 862. je poslal ta svoje poslance v Carigrad k cesarju Mihajlu ter ga prosil takih verskih učiteljev, ki bi dobro znali slovanski jezik in bi bili vsestransko podučeni v krščanskih resnicah. Cesar Mihajl je rad ustregel Rastislavovi želji ter poslal na Moravsko v prvi polovici leta 863. solunska brata Konstantina in Metoda. Neresnično je, da bi bila ta dva med potjo pridobila Bolgare in njih kralja Borisa za krščansko vero.[34])

Mislim, da se papežu Nikolaju I. ni prav zdelo, ker se je moravski knez Rastislav obrnil v na pol razkolniški Carigrad, ne pa v Rim, ko je iskal misijonarjev za svoje ljudstvo. To bi se smelo sklepati iz odgovora, katerega je dobil od rečenega papeža poslanec kralja Ludovika v prvi polovici leta 864. Papež pravi v tem odgovoru, da jako ljubi kralja

---

[32]) Ann. Fuld. a. 863: ».... quasi vada fluminis Schwarzahae hostibus prohibiturus«. — Zemlja, po kateri teče gorenji del reke Schwarzau-e, spadala je v devetem stoletju h Karantaniji, dandanes pa spada k Dolenji Avstriji.

[33]) Ann. Fuld. a. 863 (M. G. SS., I, str. 374). — Ann. Bertin. a. 863 (M. G. SS., I, str. 459 in 460).

[34]) Spomenica tisočletnice Metodove smrti, str. 28. in 29.

Ludovika[35]) ter mu želi sreče, ko se napoti nad kneza Rastislava, da bi ga iz lepa ali pa s silo podvrgel.[36])

Gundakar, ki je tedaj leta 863. poslal kraljevski predstojnik v Karantaniji,[37]) bil je, kakor je razvidno iz neke listine z dné 6. januvarja leta 864., jeden izmed karantanskih grofov ter je imel svoja posestva v Krški dolini (na sedanjem Koroškem). Vsled njegove prošnje je podelil kralj Ludovik solnograškemu nadškofu Adalvinu nekatera posestva v Karantaniji, da ga je na ta način osvobodil davka, katerega je moral vsakikrat dati, kadar je prišel nadškof pridigovat v Karantanijo. Iz rečene listine je tudi razvidno, da je imel grof Gundakar nekdaj svoj dvor na Krki v Krški dolini, a v začetku leta 864. pa ne več.[38])

Gundakar je le malo časa zapovedoval po Karantaniji, ker že leta 864. je moral prepustiti vladarstvo kraljeviču Karlmanu. Meseca maja ali junija istega leta[39]) je poslal kralj Ludovik škofa Salomona iz Konstanza k rimskemu papežu Nikolaju I. Naznanil mu je, da je sklenil iti proti vzhodu, kjer bi potrdil mir z bolgarskim kraljem Borisom, in pa da bi si potem s silo ali pa iz lepa podvrgel moravskega vojvodo Rastislava. Papež je na to Ludoviku odgovoril, da prosi vsemogočnega Boga, da bi spremljal njega (Ludovika) in vse njegove ljudi tisti angelj, kateri je varoval očaka Jakoba, vodil jih srečno po poti ter jih poslednjič mirno in veselo

---

[35]) ». . . quia valde diligimus illum.« (Mansi, Concil. coll., XV, str. 455).

[36]) ». . . quod fidelis rex dispositum habeat . . . Rastitium aut volendo aut nolendo sibi obidientem facere, oramus omnipotentem Deum ut angelus qui fuit cum Jacob patriarcha sit quopue cum ipso et cum omnibus suis, et bene disponat iter ejus, et cum pace et gaudio revertatur ad propria.« (Mansi, op. cit.).

[37]) Ann. Fuld. a. 863: ». . . praelatus est Carantanis«.

[38]) ». . . comes de Karantana . . . comitis Gundacri . . . in Karantana in loco vocato Kurca ubi praedictus comes curiam olim habuit et mansiones . . .« (Kleinmayrn, Nachrichten vom Zustande der Gegenden und Stadt Juvavia, Anhang, str. 96, št. 39).

[39]) Dümmler, Gesch. des ostfr. Reiches, ed. 1887, II, str. 82.

pripeljal domov. Za njegovo (Ludovikovo) naznanilo, da je bolgarski kralj bajè sklenil postati kristijan, kar je že menda storilo mnogo izmed njegovih podložnikov, izreka Bogu hvalo ter ga prosi, da bi pomnožil pridelke v njegovi žitnici. Po njegovi (Ludovikovi) želji ukazuje, da naj se za nje opravljajo post in molitve.[40])

Meseca avgusta se je napotil Ludovik z veliko vojsko nad moravskega kneza Rastislava. V Vzhodni marki pri Tullnu se je sešel z bolgarskim kraljem Borisom, ki je obljubil, da postane kristijan.[41]) Potem je šel čez Donavo ter začel oblegati Rastislava v mestu Devinu.[42]) Ker je imel moravski knez premalo vojakov pri sebi, ni mogel niti iz mesta, še manj pa sovražnike odgnati; zato je moral kralju Ludoviku obljubiti zvestobo in dati toliko porokov, kolikor jih je ta zahteval.[43])

Karlman je imel po Karantaniji mnogo privržencev in še celo tisti grofje, kateri so ga bili pred jednim letom izdali, zvezali so se zopet ž njim ter ga povabili, da bi prišel nazaj. Ker pa je bil še vedno ujetnik svojega očeta, poprijeti se je moral zvijače, da mu je ušel. Z izgovorom, da pojde na lov, popihal jo je čez mejo. Kmalu je bil v Karantaniji ter se je tu polastil pokrajin, katere so mu bile vzete. Oče je šel za njim, in ko mu je sin obljubil pokorščino, povrnil mu je nekdanje dostojanstvo.[44])

---

[40]) Mansi, Concil. coll., XV, str. 457.

[41]) Ann. Bertin. a. 864: »Hludowicus, rex Germaniae, hostiliter obviam Bulgarorum Cagano . . . nomine, qui christianum se fieri velle promiserat, pergit.« — Beseda »hostiliter« ne pomenja tu »sovražno«, temveč »z vojsko« (hostis = vojska).

[42]) Ann. Bertin. a. 864: ». . . inde ad componendam Winidorum marcam, si se prosperari viderit, perrecturus.« — Ann. Fuld. a. 864: »Hludowicus rex mense Augusto ultra Danubium cum manu valida profectus, Rastizen in quadam civitate, quae lingua gentis illius Dowina, id est puella, dicitur, obsedit.« — Dowina (Devin) je prej ko ne sedanji Theben pri izlivu reke Morave v Donavo.

[43]) Ann. Fuld a. 864 (M. G. SS., I, str. 378). — Ann. Hildesh. a. 864 (M. G. SS., III, str. 48).

[44]) Ann. Bertin. a. 864 (M. G. SS., I, str. 466): »Carolomannus, filius Hludowici regis Germaniae, qui in libera custodia cum patre suo

Kralj Ludovik je ljubil svoje sinove ter jim rad odpuščal njih prestopke, kar nam dokazuje njegovo postopanje proti sinu Karlmanu. Akoravno mu je ta postal večkrat nezvest, prišel je vsakikrat kmalu zopet v milost. V spomladi leta 865. se je napotil kralj Ludovik na Bavarsko,[45]) kjer se je popolnoma spoprijaznil s svojim sinom Karlmanom ter mu povrnil pokrajine, katere mu je bil vzel.[46]) Tudi je kaznoval grofa Werinharija, ki je najbrže gospodoval po Gorenji Panoniji med Dunajskim lesom in Rabo. Tožen je bil, da je šuntal Rastislava k vojski zoper kralja Ludovika in zato mu je ta vzel njegovo dostojanstvo in njegove fevde.[47])

Kmalu po veliki noči[48]) je pokazal kralj Ludovik še očitnejše svojo ljubezen do sinov, ker takrat je razdelil med nje svoje kraljestvo in jim prepustil reševanje manj važnih zadev. Najstarejši in najbojaželjnejši sin Karlman je dobil Bavarsko in pa marke na meji slovanski in langobardski,[49]) tedaj tudi slovenske pokrajine, drugi sin Ludovik je dobil Vzhodno Frankovsko in Sasko, najmlajši Karol pa Švabsko. Oče sam si je obdržal kraljevski naslov, vrhovno oblast čez

morabatur, simulans se venatum ire, a patre fuga labitur, et marcas sibi a genitore oblatas cum consensu marchionum qui eum tradiderant reoccupat. Quem pater e vestigio insequens, sub firmitatum conditione ad se venire facit, et ei honores donat.« — Zadnje besede »et ei honores donat« niso prav jasne. Mogoče je, da je Karlman takrat dobil Karantanijo in pa marke le začasno, za stalno pa še le v naslednjem letu.

[45]) Dné 19. februvarja je bil kralj Ludovik še v Thousey-u (v Lotaringiji ob Mozi, od Toul-a proti jugozahodu), potem je šel na Bavarsko in dné 25. aprila je bil že v Frankfurtu.

[46]) Ann. Bertin. a. 865: »De Tusiaco Hludowicus Baioariam pergens Carlomanno filio sibi familiariter reconciliato marcas, quas ab eo tulerat, reddidit et ad Franconoford palatium rediit.«

[47]) Ann. Fuld. a. 865: »Werinharius comes, unus ex primoribus Francorum, apud Hludowicum regem accusatus, quasi Rastizen suis hortationibus adversus eum incitasset, publicis privatus est honoribus.« — Ta Werinharij je večkrat omenjen v zgodovinskih virih, tako n. pr. v neki listini kralja Ludovika z dné 27. marca leta 832. (Kleinmayrn, Juvavia, Anh. str. 81), potem v listini istega kralja z dné 15. septembra leta 844. (Kleinmayrn, Juvavia, Anh., str. 89) ter v listini do Pribine z dné 12. oktobra leta 847. (Izvestja muz. društva, IV, str. 176, št. 35.)

svoje sinove, višje sodstvo, pravice do državnega imetja in pa kraljevske pravice pri nastavljanju škofov, opatov in grofov.

Jako se je motil predobri oče, ako je mislil, da zadovolji na ta način svoje sinove. Njegovemu drugemu sinu Ludoviku ni bilo všeč, da mu je oče vzel nekatera posestva ter jih dal Karlmanu. Začel je nabirati vojsko po Saskem in Thuringiji, da bi šel nad očeta. Nekdanja Karlmanova zaveznika, grofa Uto in Berengar, ki sta se bila leta 861. udeležila upora, postala sta sedaj svetovalca Ludoviku, kateri jima je obljubil, da ju povzdigne do nekdanje moči in slave.[50]) Po Vzhodni marki je začelo že v prvi polovici leta 866. vreti in prišlo bi bilo do ustaje, ako bi se ne bil kralj v pravem času napotil tjakaj s svojo vojsko ter nezadovoljneže prisilil mirovati.[51]) Kraljev sin Ludovik se je zavezal tudi z grofom Werinharijem, katerega je bil kralj pred jednim letom odstavil.[52]) Ludovikov pomočnik je bil najbrže grof Gundakar, ki je tedaj postal nezvest svojemu kralju in njegovemu sinu Karlmanu. Prej ko ne je moral Gundakar že v tistem letu (866), ali pa ne dosti pozneje, zapustiti Karantanijo in bežati k Moravcem, kajti leta 869. je

---

[48]) Velika noč je bila leta 865. dné 22. aprila.

[49]) Francor. reg. hist. (M. G. SS., II, str. 325): »Hludowicus autem rex Noricorum id est Baioariorum, Hludowici imperatoris filius, anno incarnationis 865 post festivitatem paschalem regnum suum inter filios suos divisit. Et Karlomanno quidem dedit Noricam, id est Baioariam, et marchas contra Slavos et Langobardos, Hludowico vero . . .« — Erchanberti continuatio (M. G. SS., II, str. 329): ». . . ut primogenito suo bellicosissimo Carlomanno Noricum et partem barbararum nationum gubernandos committeret . . .«

[50]) Ann. Fuld. a. 866 (M. SS., I, str. 379).

[51]) Ann. Bertin. (Hincmari ann.) a. 866 (M. G. SS., I, str. 471): »Hludowicus, Germaniae rex, contra quosdam suorum in marca adversus Winidos rebellionem molientes hostem movit, quam praecedens, in brevi rebellantes sine conflictu domat, et hostem nondum pene promotum domi residere mandavit.«

[52]) Ann. Fuld. a. 866 (M. G. S., I, str. 379). — Ann. Bertin. a. 866 (M. G. SS., I, str. 473), ki ga imenujejo »Warnarius«.

padel v vojski, ko se je bojeval na strani kneza Rastislava zoper Nemce.[53])

Uporni sin Ludovik je poslal svojega vojskovodjo Henrika k moravskemu knezu Rastislavu ter ga ponižno prosil, da bi mu pomagal in udaril s svojo vojsko na Bavarsko. Ko je kralj Ludovik to zvedel, izročil je varstvo Bavarskega svojemu sinu Karlmanu, sam pa je šel v Frankfurt, kjer so se od vseh stranij zbirali njegovi zvesti velikaši. Toliko jih je bilo, da bi bili lahko premagali ustaše brez težave. Ko je sin videl, da je njegov upor brezvspešen, prišel je pred očeta ter sklenil ž njim premirje do 28. oktobra. Nato se je kralj napotil hitro v Vzhodno marko, kjer je njegov sin Karlman branil Moravcem, da niso napadli Bavarskega. Tudi je Karlman takrat popolnoma premagal in pognal v beg Guntbolda, jednega izmed svojih vazalov, ki se je najbrže tudi zavezal z upornim Ludovikom. Meseca novembra leta 866. sta se kralj Ludovik in pa njegov jednakoimenovani sin iz nova spoprijaznila v mestu Worms-u.[54])

(Konec prihodnjič.)

Gorski zakon in gorske pravde.

Spisal I. Vrhovec.

3. Kdaj so nastale gorske pravde.

(Konec.)

Kdaj so se našim prednikom gorske pravice zagotovile tudi pismeno, ne vem povedati. A da jim jih je zagotovil že Přemisl Otokar II., ki je Štajercem gospodoval od l. 1260.,

---

[53]) Ann Fuld. a. 869 (M. G. SS., I, str. 380): »Gundacar vassallus Carlmanni, qui multis periuriis et dolosis machinationibus Hludowico regi eiusque filiis saepenumero extitit infidelis.« — Iz množine »filiis« se da sklepati, da se grof Gundakar ni izneveril samo Karlmanu, temuč tudi njegovemu bratu Ludoviku.

[54]) Ann. Fuld. a. 866 (M G. SS., I, str. 379). — Ann. Bertin. (Hincmari ann.) a. 866 (M. G SS., I, str. 473).

Kranjcem pa od leta 1269., je v aktih zabeleženo dejstvo.[1]) Za njim jih je potrdil pozneje, in sicer štajerskim vinogradnikom, vojvoda Leopold. Dotična beležka v stanovskem arhivu kranjskem ne pove sicer, katerega leta se je to zgodilo, torej tudi ne, kateri Leopold je to bil, a skoraj da to ni mogel biti kateri drugi, kakor Leopold III., kateremu so bile pri delitvi avstrijskih dežel pripadle Štajerska, Koroška in Kranjska. Leopold I. Hrabri, brat nesrečnega Friderika Lepega, je bil preveč v svoje vojskine načrte vtopljen, da bi bil mogel obračati svojo pozornost takim naposled zanj vendar-le premalenkostnim gospodarskim razmeram. Toda kako obliko in vsebino je imela njegova potrditev, ni zabeleženo.

Pozneje je minulo precej časa, predno se je kmetom iz nova potrdil zanje tako važni gorski zakonik; storil je to še-le cesar Ferdinand I., in sicer ga je potrdil štajerskim vinogradnikom, kranjski so dobili to potrjilo še-le 40 let pozneje. Oboje, prvič da se imenitni zakonik kmetom ni potrdil tako dolgo časa, da je od Leopoldovih do Ferdinandovih časov minulo najmanj 150 let, ko se je to zopet zgodilo in drugič, da se je kmetom potrdil ravno v Ferdinandovem času, — je v najtesnejši zvezi s socijalnimi razmerami XV. in XVI. stoletja. Znano je, da je do konca XV. stoletja vzrastla mogočnost in sila srednjeveških velevlastnikov po vsi Evropi kmetom tako čez glavo, da jim grozovitega pritiska ni bilo več prebijati. Po vsi srednji Evropi nastali kmetski upori v prvih dveh desetletjih XVI. veka in še pred nastopom Lutrovim — so bili neizogibna posledica neznosnega položaja kmetov.

Prvi poskusi se kmetom niso posrečili. Mnogo boljše oborožena gospoda, vrhu tega tudi vojskovanja bolj vešča, kakor kmetje, jih je pogazila povsod. Toda razvneti uporni duh je vzplamtel zopet, podpihan in podhujskan po Martinu Lutru. Sedaj se je gospôda kmeta teže otresala. Otresla se

[1]) Stan. arhiv. v Rudolfinu fasc. 9 c.

ga je še najlože, da mu je nekoliko prijenjala. To je storila skoraj po vseh deželah; kadar pak jih je iz nova jela pritiskati, bili so kmetje brzo zopet na nogah.

Tudi potrjilo štajerskega gorskega zakonika je s temi razmerami v zvezi. Celo zanimivo za nas pa je, da je s temi razmerami v zvezi tudi naš, v slovenskem jeziku potrjeni zakonik. Pomisliti nam je le treba, kdaj se je to godilo, pomisliti le, da so leta 1584. v vojvodski pisarni za Notranjo Avstrijo potrdili v slovenskem jeziku pisan privilegij, katerega je dve leti poprej v Gradec poslani kranjski odposlanik prinesel seboj. Ako to vpoštevamo, pritegniti bomo morali pač, da so vplivali tehtni in merodajni vzroki. Komur se zdi, da sem pri svojem razmotrivanju o nastanku gorskih pravd pripisoval vinarstvu prevelik pomen, prepriča ga ta slučaj, da morebiti vendar-le ni tako. Tekom dveh stoletij je gorski zakonik jedina v slovenskem jeziku iz vladne pisarne v Gradcu izišla, ali vsaj potrjena listina. Slovenskega zakonika niso za tem letom do dobe Marije Terezije izdali tam nobenega.

Da pa so to storili že tako zgodaj, ko sicer o kakih uradnih slovenskih listinah v tem času ni ne duha ne sluha, ne v cesarskih ne v kakih drugih uradih, goniti jih je morala pač velika sila.

In gonila jih je res! Sredi polovice XVI. stoletja, v razburjeni dobi protestantovski, ko je ob jednem Turek najhujše pritiskal na avstrijske meje, se je namreč vojvodska vlada trudila uvesti tudi na Kranjskem neki nov, do takrat še nepoznan davek, vinski dac. Po prvem načrtu, katerega je bila vlada izdelala v sporazumljenju s kranjskimi plemenitaši, ne bi bili pri plačevanju tega davka najbolj prizadeti prodajalci in prekupovalci, ampak pridelovalci vina, torej naši vinogradniki. Zavoljo tega se je kmetov po vsi deželi polastila silna razburjenost; uprli so se dacu kratkomalo ter pobili marsikaterega grajskega beriča, ki ga je prišel tirjat. Hudi kmetski upor leta 1573. je z vinskim dacom v najtesnejši zvezi. Toda na tem mestu

ne mislim sedaj razpravljati teh zanimivih stvarij, pridržim si jih za drugo priliko ter omenim le, da so pri tacih razmerah v Gradcu morali kaj ukreniti, da potolažijo razburjenega kmeta. Iz tega vzroka so obnovili vinogradnikom sicer stare, toda med kmeti nikakor še ne pozabljene pravice do gorskih pravd.

Ta gorski zakon cesarja Ferdinanda I. je neizpremenjen veljal do najnovejših časov; trajal je tako dolgo, kakor sužnjost našega kmeta. Leta 1848. pak se je z obilimi drugimi starimi naredbami srednjega veka odpravil tudi gorski zakon, — človek bi dejal, da ne po vsem v prid našega kmeta, še manj pa v prid našega vinskega pridelka. Ne bilo bi napačno, ko bi marsikatera točka njegova zopet oživela in se znova spravila v veljavo.

Gorski zakon so po letu 1543., oziroma na Kranjskem po l. 1584., poskusili izpremeniti samo jedenkrat, koncem minulega stoletja, in sicer je vzela to stvar v roko c. kr. kmetijska družba. Med drugimi je pozvala tudi Franca Antona Breckerfelda, graščaka v Starem Gradu pri Novem Mestu, naj ji razodene svoje misli o novem gorskem zakonu, ki ga vlada namerava izdati za Kranjsko. Breckerfeld je bil razumen mož in vsekako veščak in strokovnjak v vinskih rečeh; saj je bil sam vinogradnik, ki ni imel le skrbno obdelovanih in zato lepih vinogradov, ampak se je tudi živo zanimal za vse, posebno gospodarske, v prid in prospeh poljedelstva nameravane in izvršene reforme, kakor sta jih izdajala Marija Terezija in nje sin cesar Jožef II. Možu se torej ne more očitati, da je bil morebiti starokopitnež, če tudi se ni v vsem ujemal s prenaredbami cesarja Jožefa II. Ne more se mu predbacivati, da nij z veseljem pozdravljal vsega, kar se je z Dunaja razglašalo v prospeh narodnemu gospodarstvu, toda gledé na stari gorski zakon ga je bila sama hvala, češ, da obsega vse, kar se tiče vinogradskih stvarij. Njega določila, da so točna in navzlic že zastarelemu jeziku tako jasna in lehko umljiva, »daß sie sogar vom dümmsten Volke nicht nur verstanden, sondern zu ihrer

Richtschnur gar leicht auswendig innen gehabt werden können «[1])

Ali tudi Breckerfeld je moral pripoznati, da se je tekom stoletij na svetu marsikaj izpremenilo in da tudi gorski zakon ne odgovarja več vsem zahtevam in potrebam njegovega časa. Zato je nasvetoval, da se v nameravani novi gorski zakon sprejme ta in ona stvar, ki se pogreša v starem. Toda na tem njegovem potu za Breckerfeldom ne bomo pobirali stopinj, ker bi nas utegnil zvoditi preveč v stran od našega predmeta. Rečeno bodi le, da je navzlic temu razen nekaterih malih prememb ostalo večinoma vse pri starem in da novega gorskega zakonika vlada nij izdala, o čemur najbolje priča Hoffova, leta 1808. v Ljubljani tiskana knjiga: »Gemälde v. Herzogthume Krain«. Njegov v tej knjigi natisnjeni in takrat (l. 1808.) veljavni gorski zakon je oni iz leta 1543.

Da so se v praksi celo še v našem stoletju držali skoro kar do pičice starega zakonika, dokazuje nam Jelovškova pogodba z njegovimi podložnimi kmeti. Leta 1787. je dal novomeški poštar Jelovšek, nekaj let pozneje v plemenitaški stan povzdignjeni vitez pl. Fichtenau, izsekati svoj gozd v Ljubnem, kaki dve uri od Novega Mesta, ter je ondotnim svojim podložnikom dovolil, da si je vsak, kdor je hotel, v izsekanem nekdanjem gozdu napravil svoj vinograd. Seveda se je moral zavezati, da bo plačeval od njega davek in dajal desetino in druge take pristojbine. Štirideset let pozneje je jeden Fichtenauovih naslednikov obnovil s kmeti te pogodbe. Dotična listina se čita kakor bi bila sestavljena leta 1543., oziroma 1584., ko so vinogradniki v prvič zadobili svoj belo na črnem izraženi gorski zakonik, zakaj ti pogoji, pod katerimi so se kmetje zavezali, da sprejmo od Fichtenaua s svojimi žulji in svojim trudom v vinograde izpremenjene kose izsekanega nekdanjega gozda v last, so se glasili: 1. Kdor pusti tri leta svoj vinograd v pušči in ga ne obdela, izgubi ga in grajščak ima pravico, vzeti ga mu zopet; 2. brez

[1]) Stan. arh. fasc. 9 c. v ljublj. Rudolfinu.

izrecnega grajščakovega dovoljenja ne sme nihče nobenega vinograda izpremeniti v njivo, travnik, polje ali gozd; 3. se od vinogradov ne sme odprodati niti pedi zemlje, tudi se je ne sme iz vinograda kaj odpeljati in se je niti v košu na hrbtu ne sme odnesti; 4. od brezplačno prepuščenih vinogradov dajo kmetje desetino v vinu; 5. kdor jo zaostane tri leta na dolgu, zapade vinograd, kdor jo zaostane dve leti, dati mu je za kazen dvakratno desetino; 6. svoj vinograd sme vsak vinogradnik prodati, zastaviti, zamenjati, podedovati, podariti, ga dati sinu ali hčeri za doto, toda vselej le z vednostjo grajščakovo, in mu je pri prodaji in zamenji plačati 10% vinogradove cene in 7 krajcarjev pristojbine za prepis; če pak zapusti kdo svoj vinograd svoji rodovini v navzdolni vrsti ali ga prepusti sinu ali hčeri z drugim gospodarstvom vred, plača le ono pristojbino za prepis, 7 krajcarjev; 7. če kdo kaj utaji ali izjavi kaj napačnega, plača razen onih 10% tudi še drugih 10% kazni za to; 8. ako bi se kdo predrznil, da bi odpeljal mošt iz vinograda prej, kakor je oddal desetino od njega, plačal bo prvič dvojno desetino, ako bi se pa prigodilo večkrat kaj tacega, zapadel bo vinograd; 9. kmetje so pod kaznijo zavezani ohranjati pota in ceste po vinogradih v najboljšem stanu; 10. gornik ne služi le pridu grajščakovemu, ampak razsoja tudi prepire med vinogradniki, postavlja mejnike in skrbi za to, da se ne premikajo, kar je koristno tudi kmetom; za njegovo delo mu pristojata priboljšek in odškodnina; zavoljo tega se mora vsako vedro prodanega vina dati izmeriti gorniku, kateremu gre po jeden krajcar od vedra. Vrhu tega mu mora vsak nov gospodar, ko prevzame vinograd, plačati 15 kr.; 11. vsako leto sv. Gregorija dan pregledajo štirje, nalašč zato izvoljeni možje vse ljubenske vinograde, če ne raste po njih kaj škodljivega sadnega drevja, da je velé posekati ter to tudi dotičnemu vinogradniku takoj naznanijo. Ako dotičnik tega ne stori, poseka se drevje na njegove stroške, vrhu tega pa zapade še v kazen dveh goldinarjev za popravljanje potov in cest po vinogradih; 12. za vsako poškodovanje tujega vinograda

je zažugana kazen pol vedra mošta; 13. vsak vinograd mora biti zagrajen; če ga kdo ne zagradi sam, zagradil se mu bo na njegove stroške, sicer pa bo plačal še pol goldinarja kazni. Zanemarjene ali opuščene vinograde zagraja grajščak, in sicer toliko časa, da odda vinograd kakemu drugemu posestniku.

Vsi ti pogoji se naslanjajo na jedni ali drugi »artikel«, jedno ali drugo točko gorskega zakonika. Prvi pogoj je naslonjen na XXIV. in XXVI. točko, tretji na točko XXXIX., četrti na točko XV. in XVI., peti na točko XVII., šesti na točko XXI., osmi na točko XIII. in deveti na točko VIII. Sedmi in deseti pogoj sta utemeljena celo v več točkah gorskega zakonika, le da se je tekom let gornikova odškodnina izpremenila nekoliko; poprej so tekli njegovi dohodki po največ iz kaznij, ki so jih gorske pravde nalagale kmetom, sedaj pa so njegovi dohodki pritekali le iz merjenja vina in iz prememb v vinogradskem posestvovanju. Tudi 11. pogoj nij nič novega, novo je le k večjemu to, da je bil v prejšnjih časih naročen ta posel gorniku, sedaj pa štirim zaupnim možem. Isto velja o pogoju 12. in 13.

O gorskem zakonu in o gorskih pravdah ljudje dandanes po vinskih goricah ne vedo do malega nič več, tudi stari ljudje nič ne, ki pa seveda za minulost nimajo vedno najboljšega spomina. Ohranjena je le še beseda »gornik«, bodi si, da se po domače pri hiši tako pravi, bodi si, da se gospodar piše tako. Po nekodi po Dolenjskem imajo tu ali tam v vasi res še »gornika«, ki pa je tudi samo zato znan ljudem, ker se pri njem jedinem dobi cimentirano in za merjenje vina pripravno vedro. — Besede »gorščina«, »gorski gospod«, »zagorniki« ali »mejaši« kot »prisedniki« v gorskih pravdah pa so se dandanes izgubile popolnoma; seveda izgubile so se, ko so se spravili s sveta pojmi, za katere so se rabile.

Črtice o nekdanjih slovenskih naselbinah v Gorenji Avstriji.

Spisal Milan Pajk.

Slovenski narod nij samó v širnih predelih Karantanije prebival, ampak tudi v sosednjih bavarskih grofijah, ki so obsezale današnjo Gorenjo Avstrijo. O tem pričajo nam srednjeveške listine, v katerih se tamošnji Slovenci omenjajo, in veliko število krajevnih imen, ki so se do danes ohranila. V naslednjih črticah nabral sem podatkov o tem, za zgodovino slovenskega naroda važnem dejstvu.[1])

Leta 777. je ustanovil bavarski vojvoda Tasilo II. kremsmünsterski samostan.[2]) Podaril je samostanu med drugim tudi deset slovenskih rodbin (decaniam sclauorum) z vsem davkom, katerega so one prej plačevale vojvodi. Njih nadzornika (actores) sta bila talivp[3]) in sparuna, njih župan (jopan) pa physso. Župan je bil bržkone od naseljencev izvoljeni načelnik onih Slovencev, actores pa od Tasila imenovana zastopnika vojvode bavarskega — po imenih sodeč tudi Slovenca —, ki sta davek iztirjavala in naselbino nadzirala.[4]) Razun tega je podaril vojvoda novoustanovljenemu samostanu trideset »Slovanov« ob potoku Dietach (todicha), nadalje gozd ob potokih Dietach in Sierning (sirnicha), kateri so bili oni Slovenci brez vojvodinega dovoljenja krčili. —

[1]) O slovanskih naselbinah na Bavarskem primeri: J. Sepp, Ansiedlung kriegsgefangener Slaven oder Sklaven in Altbayern. 1897. — O slovanskih naselbinah v Gorenji Avstriji pa: Pritz, Geschichte des Landes ob der Enns. I. zv. — Wiener Jahrbücher für Literatur, 1825. Bd. 31 (Anzeigeblatt) str. 46 in dalje. — (Hormayr's) Taschenbuch für vaterländische Geschichte, 1812 in 1813 (Das Land an der Enns zwischen dem 8. und 12. Jahrh.). — O. Kämmel, Die Anfänge deutschen Lebens in Oesterreich, str. 160. in dalje. — Strnadt, Geburt des Landes ob der Enns, str. 15. in dalje. — [2]) Urkundenbuch des Landes ob der Enns, herausgegeben vom Finanzausschuss des Franzisco-Carolinum in Linz (citiral bodem pozneje samo UB.) zv. II. str. 2. in dalje. — Schumi, Archiv f. Heimatkunde I str. 2—6 Nr. 1. — [3]) Tal (Geisel) + ljub. — [4]) Tako tolmačita tudi Pritz I. 181 in Schumi, Archiv für Heimatkunde I. 18 (»Der älteste slovenische župan«).

Iz te listine torej posnemamo, da so Slovenci prebivali ob potokih Dietach in Sierning na jugovzhodu Kremsmünstra pod svojimi uradniki na vojvodskih posestvih. Imeli so nekako samoupravo, dasi niso bili svobodni. Negotovo je, odkod in kako so se oni Slovenci tja naselili. Bili so, ali od bavarskih vojvod na vojvodska posestva kot naseljenci pozvani, kajti vsled bližine avarske države so bili oni kraji slabo obljudeni, ali pa — to se mi zdi bolj verjetno — so ti prostovoljni Slovenci Anižo prekoračili in se tod naselili; a vojvode bavarski, ki so si to zemljo osvojili, so potem podjarmljenim Slovencem nalagali davek. Lega one slovenske »decania« se ne da pobliže določiti. Strnadt[5]) misli, da je bila ista morda v farah Nussbach ali Molln (na južnovzhodni strani Kremsmünstra), kjer se še danes posebno mnogo slovenskih krajevnih imen nahaja, kakor Pölla (= polje), Strelz, Pomunkel, Göritz, Kolmitz, Windischbauer in druga. — Navedena listina je tudi zató znamenita, ker je najstarejša, ki omenja slovenskega župana.

Leta 791.[6]) in 802.[7]) je potrdil Karol Veliki ustanovitev kremsmünsterskega samostana. Iz teh dveh listin, ki se sicer skoro doslovno s Tasilonovo skladata, izvemo, da so Slovenci tudi v Eberstallzellu brez vojvodinega dovoljenja zemljo krčili. Tem Slovencem je dal Karol Veliki prosto, če hočejo to zemljo še nadalje obdelavati pod pogojem, da služijo samostanu, ali pa, da se kot svobodini preselijo drugam.

Važna za slovenske naselbine v Gorenji Avstriji je listina z dné 21. decembra 834. l., v kateri kralj Ludovik Pobožni svojemu vazalu Patageru daruje »villam juris nostri prope fluvium Enisa, quae dicitur Granesdorf,[8]) que est sita in parte Sclauanorum«.[9]) Ta vas leži na levem bregu Aniže ob cesti, ki drži iz mesta Steyr v Enns, ter se danes imenuje Kronsdorf. Kakor pridevek »v ozemlju Slovanov« kaže, so najbrž Slovenci zasedali v teh delih traunskega

---

[5]) Str. 15, opazka 15. — [6]) UB. II. 5. — [7]) UB. II. 7. — [8]) Od besede »granica«, ker je ležala vas blizu Aniže, stare bavarske meje proti vzhodu. — [9]) UB. II. 13.

okrožja zaključeno ozemlje. Granesdorf je bil kraljevska lastnina, tako kakor ona naselbina blizu Kremsmünstra vojvodska.

Prvega aprila 888. leta je daroval kralj Arnulf kremsmünsterskemu samostanu tri kraljevske kmetije blizu potoka »Scalaha« v grofiji grofa Arta, katere so bile prej lastnina »dveh Slovanov z imenoma Hartman in Saxo«.[10]) Oni potok s slovenskim imenom (= skala, potok v skalnati strugi) se zove danes Krennbach in se zliva blizu Weissenberga od vzhoda prišedši v Kremizo.[11])

V traunskem okrožju so se slovenske naselbine še dosti dolgo vzdržale, kajti celo še v dvanajstem stoletju se tod omenjajo Slovenci. Okoli leta 1110. daruje Otokar Štajerski samostanu Garstenu dve kmetiji v Hausmanningu in »quod Orthwin cum slauonibus possidet«.[12]) V Gorenji Avstriji so štiri vasi z imenom Hausmanning, tri izmed njih nedaleč od Kremsmünstra v traunskem okrožju, kjer leži tudi Garsten; med te spada brez dvoma tudi v tej listini omenjena vas.

Jako dolgo so se ohranile slovenske naselbine okoli samostana sv. Florijana. O teh nas poučuje mrtvaška knjiga tega samostana iz 12. stoletja.[13]) Tukaj čitamo pod 28. julijem[14]): Arnolt (sclavus), pod 27. novembrom[15]): Liubozta (sclaua, uxor Laztei de sippach, et dederunt nobis praedium in sippach) in pod 17. decembrom[16]): Laztei (sclauus). Te beležke so velike važnosti; iz njih doznavamo, da so bili okoli sv. Florijana tudi svobodni Slovenci, ker so samostan obdarovali, a oni v okolici Kremsmünstra so bili podložni. Nadalje so ti Slovenci si deloma še pristnoslovanska imena ohranili. Te naselbine segale so precej daleč proti zapadu: Laztej je prebival ob potoku Sipbach, pritoku Kremize, ki leži zapadno od sv. Florijana. — V mrtvaških

---

[10]) Tudi v koroških listinah nahajamo pogostoma Slovence z nemškimi imeni. (Glej Scheinigg, »Slovenska osebna imena v starih listinah«, Izvestja Muz. društva III. str. 9). — [11]) Lamprecht, Historisch-topographische Matrikel des Landes ob der Enns str. 56 in Strnadt str. 16. — [12]) UB. II. 134. — [13]) J. Stülz, Geschichte d. Stiftes St. Florian. — [14]) Istotam str. 197. — [15]) Str. 198. — [16]) Str. 199.

knjigah in listinah tega samostana nahajamo še več slovenskih osebnih imen: Nesina[17]) (= Nežina, Neža), Livza[18]), Engilpovrh[19]) (!) in Zuento[20]) (= svęt, priča v listini iz začetka 12. stoletja). V mrtvaški knjigi, pisani v 13. stoletju, se nahajata samostanska brata Zvento in Trebes.[21]) — L. 1111. je bil šentflorijanski samostan lastnik posestva v primizlastorfu (= Pröselsdorf blizu Urfahra na levem bregu Dunava), katero sta poleg drugih podarila Trebes in primizla (= Primislav), ter posestva »ad windelheim«, katero je med drugimi daroval neki Misico (t. j. Miesco, Meško)[22]). V Riedmarki — v dolenjem mühlskem okrožju na levem bregu Dunava — je bil samostan l. 1115. lastnik posestev, darovanih po nekem stoigei (predium stoigei) in po nekem sunzo (predium sunzonis willihartisdorf)[23]).

Slovenci so bili znani kot spretni solnorudarji; po bavarskih solinah srednjega veka je delalo mnogo Slovencev[24]); tudi v gorenjeavstrijskem mestu Hallu in v Hallstattu — obá kraja imata od soli ímé — nahajamo Slovence. — Tako daruje okoli l. 810. v Hallu neká ženska z imenom soua, torej brez dvoma Slovenka, samostanu Mondsee hišo v imenovanem mestu in dva kotla za kuhanje solí.[25]) — L. 1159. obdaruje v Hallu neki Heinricus Loubeze po roki nekega Eduarda Ellenze (= Jelen) cerkev brižinsko. Priča je Otto Ellenze.[26]) Hainricus loubez se nahaja tudi v neki solnograški listini l. 1160., kjer je imenovan med drugimi meščani mesta Hall-a.[27]) — V hallstattski solini je oddajala

[17]) Str. 193. — [18]) Str. 194. — [19]) Str. 199. — [20]) Str. 201. — [21]) Czerny, Das Calendarium Necrologicum des Probstes Heinrich II. von St. Florian, Beiträge zur Landeskunde d. Landes ob der Enns zv. 30, str. 41. — [22]) UB. II. 141. — [23]) UB. II. 149. — Da pomeni v šentflorijanskih listinah »sclauus« »Slovenec«, se vidi iz nekega latinskega slovarja med rokopisi šentflorijanske knjižnice, ki tolmači: sclavus = wient, sclavicus = windisch. (Czerny, Das älteste Todtenbuch von St. Florian; Archiv für österr. Geschichte zv. 56, str. 292). — [24]) Glej, Sepp, Ansiedlung i. t. d. str. 30 in dalje. — [25]) UB. I. 81. — [26]) Meichelbeck, Hist. Frising. 542 sq; Sepp, str. 31. — [27]) UB. I. 353.

l. 1311. kraljica Elizabeta službe, med drugimi sta navedena »Hilthreim der Pötsch« in Otto der Pötschner.«[28])

A tudi na levem bregu Dunava so prebivali Slovenci. Dné 21. avgusta l. 827. se je vršil pri Buchenau-u (med Urfahrom in Ottensheimom na levem bregu Dunava) zbor (placitum) pod predsedništvom brižinskega škofa Hitta in grofa Viljema.[29]) Namen je bil, določevati meje od Bavarcev naseljene fare Buchenau proti sosednjim slovenskim seliščem. Zató sta ona dva dostojanstvenika pozvala zastopnike domačih Bavarcev in Slovencev (Schlauanii) in na podlagi njihovih podatkov meje buchenauske fare uredila. Na koncu listine je najprej podpisanih 32 bavarskih prič,[30]) potem sledi 21 slovanskih prič (isti Sclauanii ibi presentes erant): Egilolf. Uualdrat. Liupisco. Zanto. Traninh. Tal. Zemilo. Liupnic. Trepigo. Liupin. Uuelan. Uuittan. Uuento. Tagazino. Tesco. Ocatino. Zebon. Zenasit. Zinacho. Daþramis Medilim. — Prvi dve imeni sta nemški; med ostalimi nahajamo nekaj lahko razumljivih slovenskih imen, kakor Ljubisko, Tal (= Geisel, prim. talivp. v kremsmünsterki ustanovni listini!), Ljubnik, Ljubin, Velan, Vitan, Dečko (Tesco), Nenasit ali Senasit (Zenasit) in Dobromisl (Dobramis); nekaj imen pa doní tuje; nekatera imena se zdé romanska, kakor Zanto in Tagazino. — Ta listina nam kaže očito, kakó so se v začetku 9. stoletja med slovensko prebivalstvo teh krajev priselili Bavarci. Buchenau je bila očevidno še mlada nemška naselbina.

---

[28]) UB. V. 37 in 38; primeri o monakovski rodbini Pitschner Sepp 30. — [29]) Zahn, D. Freisinger Sal-, Copial- u. Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Oesterreich, Archiv für österr. Geschichte zv. 27 str. 258. — Zbor omenja tudi Sepp str. 17, a pravi: »Buchenau bei Benedictbeuern«, kar je krivo; takih površnostij je v Seppovi knjigi dosti. — [30]) Med njimi tudi Uolchuni = Valhún; to v bavarskih listinah jako navadno imé — od debla — »wald« (glej Förstemann, Altdeutsches Wörterbuch: Personennamen str. 1230) — nij torej slovensko kakor meni Scheinigg (Osebna imena i. t. d. str. 95 in dalje) v svoji sicer jako zaslužni razpravi.

O Slovanih na levem bregu Dunava nam priča še druga listina od 18. januvarja l. 853.[31]); v njej potrjuje kralj Ljudevik Nemški samostanu sv. Emerana v Ratizboni vsa po grofu Viljemu darovana posestva med rekama Aist in Naarn, od Nordwalda (na češki meji) do Dunava. Govoreč o prebivalcih teh krajev pravi kralj v listini: . . tam baioari quamque sclaui liberi et servi . . Torej so tod prebivali tudi svobodni Slovani.

V srednjeveških listinah, ki se tičejo slovenskih krajev, nahajamo poleg takozvanih »bavarskih kmetij« (mansus bavaricus) tudi slovenske (mansus slavonicus).[32]) V neki gorenjeavstrijski listini[33]) se omenja taka slovenska kmetija: Neki plemeniti Dieprant daruje l. 1120. samostanu Garsten »slauonicum mansum ziduinisperge.« Lege tega kraja nisem mogel dognati.

Razun zgorej naštetih nahajamo še vrsto slovenskih osebnih imen po gornjeavstrijskih listinah. — Svobodin Remei (prim. »Remec«) l. 811. v listini samostana Mondsee.[34]) — Pero med l. 774.—804. v passauski listini.[35]) — Neki Bero (isto imé) v sedmih listinah samostana Formbach,[36]) nadalje Pero ali Bero v treh listinah samostana Garsten iz srede 12. stoletja.[37]) — Svobodinka Můza (t. j. slovenska »Mojca« = Mica) obdaruje samostan Formbach.[38]) — Svobodin Farut (-ut = -out) l. 843.[39]) v listini samostana Mondsee in pri nekem sodnijskem ogledovanju ob Abersee-u.[40]) — L. 903.[41]) je podaril kralj Ljudevik nekemu vazalu mejnega grofa Liutpolda, z imenom Zwetboch, 5 kmetij v dolini Ouliupespurk (= današnji Kirchdorf, južno od Halla.[42]) — Okoli l. 985. je določila sinoda v Mistelbachu kraje, spadajoče pod faro Sierning.[43]) Med pričami nahajamo Slo-

---

[31]) Monum. Boica zv. XXVIII a. str. 45 in 46. — [32]) Primeri dr. Kos-ovo razpravo Slovenski, »mansus« in slovenska, »hoba« v Izvestjih muz. dr. III. — [33]) UB. I. 137. — [34]) UB. I. 62. — [35]) UB. I. 443. — [36]) UB. I. 714, 716, 719, 733. — [37]) UB. I. 166, 176, 186. — [38]) UB. I. 717. — [39]) UB. I. 86. — [40]) UB. II. 14. — [41]) UB. II. 51. — [42]) Strnadt, str. 16. — [43]) UB. I. 472.

vence Zakko (= Čako) in Mimilo. — L. 992. ali 993.[44]) je daroval grof Arnold Wels-Lambaški samostanu kremsmünsterskemu ledine »suo sclauo nomine Wenco (= Benko) possesso.« Priče so poleg drugih Vocho[45]) (= volk), Poran, Jepo in Imizi (Imič). — Ime Vocho je še iz drugih gorenjeavstrijskih listin znano: Okoli l. 1190. se nahaja svobodin Vocho v listini samostana Ranshofen,[46]) okoli l. 1230. neki Chunradus Vocho v formbaški listini.[47]) — Tudi ime Imizi, Imize ali Imizo nahajamo večkrat. Nekega svobodina tega imena srečamo v sedmih listinah samostana Garsten[48]) iz začetka 12. stoletja. To je najbrž ena oseba z onim svobodinom Imizi v dveh listinah formbachskega samostana.[49]) — L. 1025.[50]) je podarila nemška cesarica Kunigunda brižinski škofiji svoja posestva v Ranshofenu in drugih krajih; pri tem si je obdržala poleg drugih sužinjo Raza. — Okoli l. 1140.[51]) je izročil Adalbert von Prampach (ta kraj leži blizu Waizenkirchena v glavarstvu Wels) samostanu sv. Miklavža pri Passau-u posestvo, katero je bil neki stoizin (= Stojič) od njega kupil (quale habuit stoizin comparatum ab eo 2 talentis). — Okoli l. 1140.[52]) daruje neki passauski kanonik Chovno passauski cerkvi posestva v mühlskem okrožju; priče so od podložnikov škofovih (de familia): Imizi in Pero; med podarjenimi sužnji nahajamo imeni: Gnanno in imiza. — Nekega Gnanlo (pač isto imé, kot Gnanno) imenuje mondseeska listina okoli l. 1150.[53]) — Odalrich Nabeger je okoli l. 1120. priča v listini samostana sv. Miklavža pri Passau-u.[54]) — Albero poduwiz je okoli l. 1188. priča v listini samostana Gleink.[55]) — Siboto Tobrizze (Dobrič) je okoli l. 1190. priča v listini istega samostana.[56]) — Heinricus Sludranz[57]) je okoli l. 1190. priča istotam.[58]) Haeinricus

[44]) UB. II. 718. — [45]) To ime — Voh — se še danes nahaja pri Slovencih. — [46]) UB. I. 261. — [47]) UB. I, 775. — [48]) UB. I. 134, 135, 136, 150, 158, 163, 169. — [49]) C. 1130 UB. I. 733, 735. — [50]) UB. II. 80. — [51]) UB. I. 555. — [52]) UB. I. 516. — [53]) UB. I. 99. — [54]) UB. I. 532. — [55]) UB. II. 412. — [56]) UB. I. 584. — [57]) O imenu Schluderer na Bavarskem prim. Sepp. str. 30, 42, 66. — [58]) UB. I. 589.

stierbenze (Štrbenc) in Marquardus slikarij (žličar) sta l. 1183. priči v listini samostana Gleink.[59]) — Prvi se omenja kot Heinricus sturbenze v šentflorijanski listini l. 1228.[60]) — hainricus Zinko (= sinko), hainricus planko[61]) in Heinricus Pes se nahajajo okoli l. 1230. v reichersperški listini.[62]) — Fridericus Walpoto de Zverence (= Zverenc) nobilis je l. 1237. priča v listini samostana Wilhering.[63]) — Wilhalmus et Werenharus dicti Puschz (puščec = prebivalec pušče) l. 1277. v listini samostana Lambach.[64]) — Plemenita rodbina Greusnicher (t. j. Křižnik) se nahaja l. 1313.[65]) in pozneje večkrat. — Poclinnck (= Pohlin) je l. 1314. zavetnik (vogt) v Welsu.[66]) — Chunrat der Hudermasch je l. 1349. meščan v Gmundenu.[67]) — Karlinn je bil l. 1355. nesvobodni najemnik (holde) grofovskega posestva v Aschachu,[68]) Lutlan pa l. 1349. v Weischingu.[69]) — Wysencz (= Bizenec) je bil l. 1363. sodnik v Perg-u (v mühlskem okrožju).[70]) (Konec prihodnjič).

Loško gospostvo leta 1630.

Po nekem loškem urbarju posnel dr. Fr. Kos.

(Dalje.)

Martinji Vrh (»Martini Verch«).

V tej vasi sta dva kmeta, ki spadata pod sosesko sv. Katarine »na spechu«. Kar se tiče desetine, pobirajo po dva snopa Lukančičevi dediči, po jednega pa loško gospostvo. Les in pašo ima vsak sam. V županov račun daje vsak po 1 gld. in 8 kr.

---

[59]) UB. II. 384 — [60]) UB. II. 672. — [61]) To ime se nahaja na Slovenskem. — [62]) UB. I. 403. — [63]) UB. III. 57. — [64]) UB. III. 478. — [65]) UB. V. 105. — [66]) UB. V. 127. — [67]) UB. VII. 118. — [68]) UB. VII 407. — [69]) UB. VII. 147. — [70]) UB. VII. 127. — Marcus Wutschletitsch, ki je bil začetkom 17. stoletja mestni odbornik v Steyr-u (Edlbacher, D. Chronik der Stadt Steyer von Jakob Zetl 1612—35 v Beiträge zur Landesk. d L ob d E zv. 30, str. 89 in večkrat), je najbrž kak poznejši naseljenec s slovanskega juga.

1. Maruša Raznožnik. Davka plačuje po 7 gld., 36 kr. in 2 v. V županov račun jej nij treba dajati ničesar tako dolgo, dokler ostane njen mož tičar (»Tizer«), to je čuvaj lovskih ptičev. Gospostvo sme postaviti za tičarja kogar hoče. — 2. Štefan Justinič. Njegov davek znaša 7 gld., 36 kr. in 2 p. Razun drugega žita poseje na leto tudi po 1 polovico soršice (»sorzeza«).

Sovra (»Soury«).

V tej vasi so trije kmetje, ki spadajo pod sosesko sv. Ivana v Goropekah (»v garo Pekih«). Kar zadeva desetino, pobira Andrej Šimončič po dva snopa, poljanski župnik pa po jednega. Les in pašo imajo kmetje skupaj. Razun navadne bire daje župniku vsak po jeden voz drv.

1. Štefan Pivek. Njegovega davka je 7 gld. in 19 kr. Namesto robote daje po 1 polovico žita. — 2. Štefan Albreht. Ta ima planinsko kmetijo, od katere daje v županov račun samo 7 petakov, to je 9 kr. in 1 p. (kranjske veljave). Njegov davek znaša 8 gld. in 6 kr. Robotat ne hodi, ker je čuvaj lovskih ptičev. — 3. Anton Brničar (»Werniczer«). Njegov davek znaša 8 gld. in 4 kr. Kmetija je jako zadolžena. Namesto robote daje pol polovice žita.

Brekovice (»Wrekhouiczi«).

V tej vasi so tri kmetije, katere spadajo pod sosesko sv. Ivana v Goropekah. Kar zadeva desetino, ima pravico od dveh snopov Andrej Hainricher, do tretjega pa poljanski župnik. Les in pašo imajo kmetje skupaj.

1. Andrej Hainricher. V županov račun daje po 1 gld. Ves njegov davek znaša 7 gld. in 47 kr. — 2. Andrej Strnad. Ta ima planinsko kmetijo ter daje v županov račun po 7 petakov. Davka je 7 gld. in 46 kr. — 3. Andrej Hainricher. V županov račun prilaga po 1 gld., vsega davka pa ima 7 gld., 39 kr. in 2 p.

Ravne (»Raunach«).

V tej vasi je pet kmetov, ki spadajo pod sosesko sv. Ivana v Goropekah. Kar se tiče desetine, pobirajo po dva snopa dediči rajnega Jurija Lukančiča, po jednega pa loško gospostvo. Les in pašo imajo skupaj, senožeti pa vsak posebej.

1. Matevž Petrič. Ta daje v županov račun po 1 gld. in 12 kr. Ves davek znaša 6 gld., 57 kr. in 1 p. — 2. Matija Filipič. V županov račun daje po 52 kr. Davka ima 6 gld., 17 kr. in 1 p. Kmetijo je kupil za 300 ogerskih cekinov v novcih. — 3. Jakob Štefančič. V županov račun plačuje po 1 gld. in 10 kr. Njegov davek znaša 6 gld., 35 kr. in 1 p. — 4. Jakob Štefančič. V županov račun prilaga po 1 gld. Davka ima 7 gld. in 29 kr. — 5. Margareta Bohinjec. V županov račun daje po 1 gld. in 10 kr. Vsega davka je 6 gld. in 12 kr. Ker ne hodi robotat, donaša po 1 polovico žita.

Na Lozéh (»Na Lofy«).

(Žirovnica.)

Tu je samo jeden kmet, Gregor Mlinar imenovan. V županov račun daje po 2 gld., ker ima največ užitka od pašnikov v Žirovnici (»Sherounizi«). Sicer pa mora, kakor tudi nekateri drugi, dajati od teh pašnikov še posebej po 7 kr. Ves njegov davek znaša 7 gld. in 25 kr. Kar se tiče desetine, pobirajo po dva snopa od polovice te kmetije Lukančičevi dediči, od druge polovice pa Matija Wallaweriz. Pravico do tretjega snopa po vsej kmetiji ima loško gospostvo.

Dolenji Vrsnik (»Dolcni Wresznikh«).

V tej vasi je pet kmetov, ki spadajo pod sv. Tomaža v Gorenjem Vrsniku. Kar zadeva desetino, imajo pravico do dveh snopov Jenkovi od Save (»den Jenkhischen von der Saw«), do tretjega pa gospostvo. Les in pašo imajo skupaj, senožeti pa vsak posebej.

1. Primož Kalčič (»Kaltschitsch«). V županov račun prilaga po 1 gld. Vsega davka ima 7 gld. in 34 kr. — 2.

Jernej (»Jerni«) Albreht. V županov račun daje po 1 gld. in 10 kr. Ves njegov davek znaša 7 gld. in 50 kr. — 3. Urša (»Vrscha«), hči Matije Kalčiča. V urbarju je navedeno, da je tik te kmetije še druga pusta kmetija. Ko je bil ogled po teh krajih, videlo se je, da je sedaj vse skupaj le jedna kmetija. Tudi ne vedo niti lastnica, niti sosedje, kateri deli so spadali k jedni ali drugi kmetiji. V županov račun je treba plačevati od te kmetije po 2 gld. Vsega davka je 9 gld. in 41 kr. — 4. Gregor Kalčič. V županov račun daje po 54 kr. Njegov davek znaša 7 gld., 34 kr. in 1 p. Roboto včasi sam opravlja, včasi pa da logarju za to jedno skledo žita. — 5. Ahac Albreht. V županov račun daje po 1 gld. in 10 kr. Davka ima 7 gld. in 46 kr. K hiši se je priženil.

(Dalje prihodnjič.)

Mali zapiski.

Ein Paar Kapellen bei Bischoflaak (!) in Krain. (Der Kirchenschmuck, Blätter des christlichen Kunstvereins der Diöcese Seckau, letnik XXVIII. [1897] št. 1, str. 8. nasl.) — Pod tem naslovom razpravlja v navedenih novinah neimenovan pisatelj po kratkem zgodovinskem uvodu (posnetem po Fr. Levčevem spisu »Zur Geschichte Krains« v zborniku »Oesterr.-ung. Monarchie in Wort und Bild«) o cerkvenih stavbah v Loki, v Stari Loki (»eine ganz neue Kirche, eine Art gewagter Adaptierung des Systems der Sophien-Moschee auf bescheidenere Verhältnisse«), v Crngrobu, na Suhi, v Spodnjih Bitnjah, kjer opozarja zlasti na lepi leseni strop iz leta 1715., katerega tudi na široko opisuje, in naposled o cerkvi na Gostečah v sorski fari. Tudi pri poslednji zopet opozarja na lepi leseni strop, ki je najbrž delo v bližnji Italiji izšolanega spretnega umetnika, in na freske, ki so pa bile pozneje pobeljene in te prevlake še niso popolnoma oproščene. Spisu je pridejanih dvoje lepih, po fotografijah posnetih slik, ki kažeta gosteško in bitenjsko cerkev od znotraj.

Vl. Levec.

Rabuka v Ljubljani l. 1645. V Dolničarjevi knjigi: »Annales Urbis Labacensis« 1660—1717 se bere tudi: »Ausfürliche Relation von dem ferarischen Tuemult zu Laybach A. 1645.« Pisan je ta članek na treh listih, ki so pa iztrgani iz druge manjše rokopisne knjige. Isti do-

godek popisuje tudi jezuvitska kronika. Naj tu sledita oba popisa, da se vsakdo lahko prepriča, kakó težko je resnično in nepristranski pisati zgodovino.

Dolničar piše: Dne 13. maja je nastal v Ljubljani med 6. in 7. uro zvečer silovit vrišč. Dva laška vojaka sedaj tu bivajočega ferarskega polka prideta v mesnico Matije Smerekarja in premetavata ondi izkožene kozličke. Ker sta pa ta dva vojaka rabila silo že pri drugih mesarjih in jemala meso brezplačno, ju hoče mesar iz lepa odpraviti, češ le pojdita mirno domov. Tedaj potegne vojak meč in bi bil usekal mesarja, ko bi mu ne bili pomagali drugi. Zbralo se je radi tega vrišča še več drugih ljudij, ki so mirili. Vojaka sta naposled odšla. Vsi so mislili, da je sedaj stvar dokončana. Motili so se. Ko sta šla mesarja Jožef Frittel in Jakob Dornik domov, sta skočila vojaka izza zadnjih škofijskih vrat z golim mečem nad njiju in sta prvega takoj ubila, drugemu pa prizadela štiri rane, da je ob teh umrl. Morilca sta se hotela rešiti v franč samostan, pa ljudje so jima zabranili. Mestna straža pride in zapre povsodi mestna vrata, morilca pa ukaže mestni sodnik Ludovik Schönleben vreči v ječo.

Ko izve poročnik, kaj se je zgodilo, prihiti s svojimi vojaki in poskusi oprostiti morilca mestne straže iz meščanske oblasti. Meščani, kot razžaljeni, tega ne pusté vpričo straže. Ko se takó pričkajo, prijezdi polkovnik s svojimi častniki čez most, prime za orožje, vzame zločinca in hoče meščane in stražo razgnati in odpoditi. Ni se mu posrečilo. Skupno se pomika gnječa proti Staremu trgu. Ko to opazi sodnik, prosi polkovnika, naj dovoli, da ljudje odpeljejo morilca, saj se jima ne more nič zgoditi brez njegovega privoljenja. Polkovnik ga ne posluša, ampak mu porine na stran častnika. Muskatirci porinejo ljudstvo nazaj. Ko to zapazi polkovnik, zavpije glasno: Viva Ferari! Vsi častniki ponavljajo ta klic: Viva, Viva Ferari! Ljudstvo radi tega razkačeno sili za njim in zahteva srdito morilca, ne da bi mogel ubraniti sodnik. Polkovnik vidi, da se ljudstvo zbira, da se mu vedno bolj približuje, zatorej hoče siloma uiti, potegne svoj meč in gre nad sodnika. To vidi neki Janez, potegne meč iz nožnic in se mu postavi ob rob. Ko se pa prepriča, da ga polkovnik napada z vso jezo in silo, zbeži v Šlaferjevo hišo zraven stiškega dvorca. Polkovnik hiti za njim, pa se kmalu povrne. Sodnik poskuša zopet pomiriti ljudstvo, ki je dobro oboroženo napolnilo ves Stari trg. Kar prijaha ritmojster Leopold Raumšisl in hoče posredovati med vojaki in ljudstvom. S sodnikom opominja meščane, naj se ne ganejo več, češ da se jim bo že zadostilo. Ljudstvo odgovori, da se ne umakne, dokler ne izroče morilcev. Ritmojster gre k polkovniku in ga prosi, naj dá odpeljati zločinca v mestno ječo in naj se ljudstvu umakne. Zastonj! Polkovnik gre v svoj glavni stan, da bi oskrbel muskatirce z nabasanimi puškami, potem se zopet prikaže in ukaže med meščane

ustreliti. Neki vrvar se zgrudi na tla in en stražnik dobi rano na roki. Sedaj se še-le prične krik in vik. Ljudje kot besni planejo na vojake, ustreló, in ubijejo enega takoj, trije pa so smrtno ranjeni umrli kmalu potem. Sam polkovnik je bil ranjen v popek in je drugi dan umrl. Meščani zakličejo: Vivat magistrat! Vivat meščani! odpró vrata, ker sta bila zavarovana morilca, in ju odpeljejo s pomočje mestne straže v ječo na Tranči. Ko vidijo Ferarovci, da je polkovnik smrtno ranjen, in da so premagani, bežé in se skrivajo po kotih in hišah. Ljudje pa so šli povsodi za njimi in so podrli vsakega, kogar so dohiteli. Največ jih je ušlo preko Ljubljanice.

Morilca so kmalu zaslišali. Priznala sta svojo krivdo in k smrti obsojena obglavi rabelj na trgu v pričo Ferarovcev. Stvar je izvedel tudi dvor. Zgodilo se pa nij drugega, nego da sta obe stranki dobili ukor.

Jezuvitska kronika popisuje ad a. 1645. ta dogodek z druge strani: V Ljubljani so bili nastanjeni vojaki vojvode Janeza princa Ferarskega pod poveljništvom polkovnika Frančiška Mantovanskega. Ti vojaki so bili nabrani iz ostankov beneške in papeževe vojne po sklenjenem miru. Vojaki so šli na kmete krast in se pretepavat, kadar nij bil navzoč polkovnik. Pa tudi v mestu so ravnali podobno. Če so jih tožili, nij pomagalo nič. Dva vojaka sta z mečem napadla dva mesarja, ki sta se branila dati mesa na upanje; podila sta ju in ranila. Prvi je umrl drugi dan, drugi je še okreval. Precej je nastal krik: Meščani, primite za orožje! Zvonilo je povsod, samo pri jezuvitih ne. Zaprli so mostove in ulice z železnimi verigami. Pri vodnjaku na Starem trgu so se sešli. Meščani so bili spodaj pri stiškem dvorcu, zgoraj pred Frančiškovim stanovanjem pa vojaki. Polkovnik je bil povabljen pri nekem plemenitažu. Stotnik mu sporoči o nastalem nemiru. Brzo prijezdi in se zakadi v sredo meščanske vojne, udari meščana, da je umrl drugi dan. To pa je bilo meščanom znamenje za napad. Meščani ustreló. Polkovnik pade s konja ranjen in množica ga v gnječi vleče s seboj do sodnikove hiše. Tu se izmuzne in skrije. Patri slišijo streljanje in eden prihiti s spremljevalcem na oni kraj. Tu najde dva ranjenca. Urno jima podeli odvezo. Eden umrje že čez pol ure. Potem kliče polkovnika, da bi se oglasil, kje da je, češ v jezuvitskem samostanu dobi pribežališče. Vse je ostalo tiho. Sledeč krvavim kapljam ga začne iskati po hišah. Najde ga visoko gori v neki hiši čepečega. Skrivaj ga spravi v kolegij. Tu se izpove. Vso noč nij zatisnil očij. Zjutraj pokličejo kirurga in zdravnika. Rano sta spoznala za nevarno. Še enkrat se je izpovedal, prejel sv. poslednje olje in umrl. *V. Steska.*

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VII. 1897. Sešitek 6.

Iz domače zgodovine.

(Doba od 843—867.)

Spisal dr. Fr. Kos.

(Konec.)

IV. Dogodki po Istri in Furlaniji.

Omenil sem, da je dobil leta 843. v verdunski pogodbi cesar Lotar med drugim tudi Istro in Furlanijo, h katerima je takrat spadala jugozahodna stran sedanje slovenske domovine. Rečeni cesar je kmalu po sklenjeni pogodbi pokazal svojo naklonjenost tistim fevdnikom, ki so stali na njegovi strani. Dné 22. avgusta l. 843. je potrdil oglejski cerkvi vsled prošnje njenega patrijarha tista posestva, katera jej je daroval neki Alboin, preden je prišel v nemilost pri cesarju.[1]) Ta posestva so se nahajala v Furlaniji in pa blizu Vicenze, kar je razvidno iz neke listine cesarja Karola Velikega z dné 7. julija leta 809.[2])

V navedeni listini z dné 22. avgusta l. 843. je omenjeno, da je grof Eberard naznanil cesarju prošnjo oglejskega patrijarha. Brez dvoma je bil ta Eberard takratni vojvoda furlanski, čegar žena Gisela je bila hči Ludovika Pobožnega. Eberard je bil torej svak cesarja Lotarja. O njem pravi pisatelj spisa »Translatio S. Callisti«, da je bil plemenit mož frankovskega rodu, ki je za časa cesarjev Lotarja in Ludovika

[1]) Mitth. d. Inst. f. österr. Geschichtsforsch., I (1880), str. 284. št. 6.

[2]) Mitth. d. Inst. f. österr. Geschichtsforsch., I, str. 280.

vladal kot furlanski vojvoda.[3]) Iz nekega drugega vira je razvidno, da je bil Eberhard poslan v Furlanijo, da bi branil Langobarde pred napadi Slovanov.[4]) V nekem kapitulariju cesarja Lotarja iz leta 846. je med italskimi velikaši omenjen tudi Eberhard.[5]) Iz nova navaja grofa Eberharda neka listina cesarja Ludovika II., ki je bila izdana dné 30. oktobra l. 854. na korist oglejskemu patrijarhu Theutmaru.[6]) Iz listine je razvidno, da je rečeni grof najprej prosil pri cesarju Lotarju za oglejskega patrijarha Andreja, pozneje pa pri Lotarjevem sinu, cesarju Ludoviku, za Theutmara. Tudi v listini cesarja Ludovika II. z dné 23. marca leta 856., katera je bila izdana na korist Benečanom, omenja se »vojvoda« Eberhard.[7]) Umrl je leta 864. ali pa 866.[8])

Grof Eberhard je bil v zvezi z raznimi imenitnimi možmi tistega časa tako n. pr. s fuldskim opatom Rabanom. Ta se je mnogo trudil, da bi odstrânil krivoverstvo meniha Goteskalka, ki je nekako po svoje razlagal nekatere spise sv. Avguština. Učil je, da je Bog že pri rojstvu vsakterega človeka določil, ali naj bo pogubljen, ali pa izveličan. Komur je namenjeno prokletstvo, ne pomagajo mu ne krst, ne spoved, ne molitev in ne dobra dela. Tak človek je le na videz član katoliške cerkve, kajti v pravi cerkvi se nahajajo le božji izvoljenci.

Ko se je Goteskalk v drugič vračal iz Italije, obiskal je okoli leta 846. furlanskega grofa Eberharda ter mu hotel

---

[3]) Translatio S. Callisti c. 4 (Acta sanct. Bollandi Oct. tom. VI. 444): ». . . ea igitur tempestate fuit vir nobilissimus Francorum natalibus oriundus nomine Everardus qui ducatum Foroiuliensem . .. . sub glorioso principe Lothario Ludovici piissimi imperatoris filio . . . nobiliter administravit«.

[4]) Andreae Presbyt. Chron. (M. G. SS., V, str. 235): »Multa fatigatio Langobardi et oppressio a Slavorum gens sustinuit, usque dum imperator Foroiulanorum Ebherardo principem constituit«.

[5]) Dümmler, Gesta Berengarii, str. 17, op. 3.

[6]) Izvestja muz. društva, IV, str. 178, št. 37.

[7]) Böhmer-Mühlbacher, Regesten, I, str. 448, št. 1171.

[8]) Dümmler, Gesta Berengarii, str. 18.

vcepiti svoje nazore. Najbrže je Goteskalk ostal dalj časa pri gostoljubnem Eberhardu. Ko je Raban zvedel, kje se mudi menih Goteskalk, pisal je grofu precej obširno pismo, v katerem je najprej izrazil svojo zadovoljnost zarad njegovega (grofovega) zdravja in postrežljivosti. O tej sta poročala Rabanu duhovnika Askrih in Hudpert, katera sta leta 844. potovala v Rim. Ta dva sta tudi Rabanu povedala, da želi Eberhard njegov (Rabanov) spis v slavo Kristusovega križa. Raban pravi v svojem pismu, da je rad ustregel njegovi želji ter v pretečenem letu (morebiti 845) spis izročil njegovemu (Eberhardovemu) poslancu Gagauzardu, katerega je v tej zadevi poslal k njemu. Raban omenja v svojem pismu, da se je do njega razširila govorica, da biva pri njem (pri Eberhardu) lažimodrijan Goteskalk, ki uči, da je božja predodločba ustvarila vsakega človeka tako, da ne more biti izveličan tisti, ki ni namenjen za večno življenje, ako bi tudi hotel priti v nebesa ter bi v ta namen živel po pravi veri in izvrševal dobra dela. Bog, ki je vir našega odrešenja, ne pa pogubljenja, naj bi tedaj silil človeka, da se pogubi. Goteskalkov nauk je dovedel do obupa že mnogo ljudij, ki pravijo: »Kaj mi je treba skrbeti za svoje izveličanje in za večno življenje? Ako dobro delam in nisem namenjen za nebesa, ne pomaga mi nič; ako pa pregrešno živim, ne škoduje mi nič, ker božja previdnost me je odločila za večno življenje«. Dalje piše Raban precej obširno o bistvu božje preddoločbe in o spisih sv. Avguština. Proti koncu pisma pravi Raban, da je prepričan o njem (o grofu Eberhardu), da je dober kristijan in da ne bo hotel imeti v svoji hiši nič takega, kar bi nasprotovalo Kristusovemu evangeliju, pač pa to, kar je všeč Bogu ter služi dušam v izveličanje.[9]) — Z zadnjim stavkom je Raban najbrže namignil grofu Eberhardu, da bi odstranil Goteskalka iz svoje dežele.

---

[9]) Sirmondi Opera varia, II (ed. Venetiis, 1728), str. 1019—1026. — Raban omenja ta spis do furlanskega grofa Eberharda v svojem pismu, katerega je poslal meseca marca najbrže leta 850. nadškofu Hinkmaru v Rheims. (Sirmondi, Opera varia, II, str 989).

Kaže se, da to pismo ni bilo brez posledic. Grof Eberhard je pregnal iz svoje pokrajine krivoverca Goteskalka, kateri se je nato napotil, kakor trdi Hinkmar, med barbare in pogane z izgovorom, da bi pri njih oznanoval sveto vero. Šel je namreč najprej v Dalmacijo, potem v Pannonijo in odtod na Bavarsko.[10]) Dné 1. oktobra leta 848. se je sešla sinoda v Mainz-u, kjer so Goteskalkov nauk proglasili za krivoverstvo, njega samega pa so bičali ter pregnali iz dežel kralja Ludovika.[11])

Rekel sem, da je furlanski grof Eberhard prosil cesarja Lotarja, da bi ta potrdil oglejskemu patrijarhu Andreju stare pravice oglejske cerkve.[12]) Šlo je namreč za to, da bi imeli oglejski patrijarhi metropolsko oblast čez isterske škofe in cerkve, ne pa gradeški. Dotična listina cesarja Lotarja se nam ni ohranila, a razvidno je posebno iz nekega pisma papeža Sergija II., ki je vladal od januvarja leta 847.[13]), da je takrat zarad isterskih škofij iz nova nastal prepir med oglejskim patrijarhom Andrejem in gradeškim patrijarhom Venerijem. Ko je papež zvedel po oglejskih poslancih o tem prepiru, ukazal je obema metropolitoma, da naj prideta na sv. Martina dan (dné 11. novembra, morebiti l. 846.) v Rim, kjer bi se naredil konec njunemu razporu. Papež je tudi izrekel željo, da bi se s cesarjevim dovoljenjem sklicala velika sinoda. Naznanil je patrijarhoma, da je zarad te zadeve pisal

---

[10]) Ann. Bertin. a. 849 (M. G. SS., I, str. 443): »Godescalcus . . . Italiam specie religionis aggressus, inde turpiter eiectus Dalmatiam, Pannoniam Noreiamque adorsus . . .« — Hincmar (Liber de tribus epist., c. 1) pravi, da je Goteskalk šel »ad barbaras et paganas gentes velut evangelizaturum perrexisse«. — Iz tega je razvidno, da se je Goteskalk takrat napotil med Slovence in Hrvate.

[11]) Böhmer-Mühlbacher, Regesten der Karolinger, str. 532.

[12]) Primerjaj zgoraj omenjeno listino cesarja Ludovika II. z dné 30. oktobra leta 854., kjer čitamo: ». . . per Evrardum comitem supramemoratum, patriarcha Andreas domini et genitoris nostri expetiit celsitudinem, ut antiquissimum jus ecclesiae ejus denuo confirmaretur auctoritate«.

[13]) Jaffé, Reg. pont. Rom., ed 1885, I, str. 327 in 329.

cesarju, od katerega sedaj pričakuje odgovora. Svetuje jima, da bi tako dolgo potrpela, dokler mu cesar ne odgovori; še-le potem jima hoče pismeno naznaniti, kaj naj storita.[14]) Dandulus, ki tudi omenja ta prepir, dostavlja, da papež Sergij II. ni mogel pomiriti oglejskega in gradeškega metropolita, ker je prezgodaj umrl.[15]) V Kroniki oglejskih patrijarhov čitamo, da je dobil oglejski patrijarh Andrej nadoblast čez gradeško cerkev od papeža Leona IV. in od cesarja Lotarja ter da je v ta namen sklicana sinoda prisodila gradeško faro oglejski patrijarhiji.[16]) Ako je to, kar trdi rečena kronika, vsaj nekoliko zanesljivo in resnično, smeli bi trditi, da je papež Leon IV., ki je bil izvoljen koncem januvarja leta 847.,[17]) sklical tisto sinodo, katero je že hotel zbrati njegov prednik Sergij II.

Najbrže je kmalu potem, morebiti že leta 847., oglejski patrijarh Andrej po desetletnem vladanju zapustil ta svet.[18]) Skoraj ravno takrat, morebiti leta 848., je šel za njim njegov nasprotnik, gradeški patrijarh Venerij.

Nekako v tistem času, namreč dné 26. aprila leta 847., je neka nuna iz Trsta z imenom Maru darovala za časa svoje bolezni samostanu Marije Device v Sestu[19]) in ondotnemu opatu Luponu 55 jerbasov oliv. Ako bi kdo po njeni smrti ne hotel priznati te daritve, plača naj opatu Luponu in njegovemu samostanu kot globo jedno libro zlata.[20])

Listina, v kateri se to omenja, je znamenita zarad prič, katere so v njej naštete. Navedena sta med njimi dva tri-

---

[14]) Izvestja muz. društva, IV, str. 146, št. 33.

[15]) Chronicon, lib. VIII, c. 4, pars 22 (Muratori, Script. rer. Ital., XII, str. 178).

[16]) Chronicon patr. Aquil. alterum (Rubeis, Mon. eccl. Aquil., App. str. 10).

[17]) Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I, str. 329.

[18]) Chronicon patr. Aquil. alterum (Rubeis, op. cit.).

[19]) Sesto (»ad Sextum« je v jugozahodni Furlaniji blizu mesta Concordije.

[20]) Izvestja muz. društva, IV, str. 147, št. 34.

buna,[21]) namreč nunin brat Johannes in pa Johannes de Petro, potem dva locisalvatorja ali lociservatorja, in sicer Johannacinus de Aquelina in Martinus Cabrisianus, ter dva vikarja, Tanculus in Stefanus. Takratni notar tržaške cerkve je bil klerik Dominicus. Listino je tudi podpisal presbiter Benedictus. Iz tega dokumenta je razvidno, da so imeli Tržačanje leta 847. še svoje tribune, vikarje in lociservatorje, kakor so jih imela za dobe Grkov tudi druga isterska mesta, a jih morala pozneje, ko so prišla pod frankovsko oblast, nadomestiti z grofi, centarhi itd.

Po smrti oglejskega patrijarha Andreja je postal Venancij (»Venantius«) njegov naslednik. O njem ne vemo drugega, kakor to, da je vladal le malo časa, najbrže od 847—850.[22]) Ko se je leta 850. zbrala v Paviji neka sinoda, predsedoval jej je razun milanskega nadškofa Angilberta in ivrejskega škofa Josipa tudi oglejski patrijarh Theodemar.[23]) Iz tega je razvidno, da Venancij takrat že ni bil več patrijarh.

Venancijev sovrstnik na bližnjem otoku je bil gradeški patrijarh Viktor I., ki je bil po rodu Benečan. Izvoljen je bil za patrijarha po Venerijevi smrti, najbrže leta 843. Vladal je šest let, tri mesece in četiri dni, tedaj najbrže do l. 854.[24])

---

[21]) Tribuni so bili za časa grške vlade po naših krajih predstojniki posameznih mest. Izvoljeni so bili od ljudstva, vlada v Carigradu pa jih je potrdila. Tudi po beneških otokih so vladali tribuni. Vsled napadov tujih barbarov so pa sklenili Benečani, da je treba namesto dosedanjih tribunov postaviti samo jednega predstojnika, katerega so zvali dožda ali vojvodo (dux). (Gfrörer, Byzant. Geschichten, I, str. 35—37.) Tribuni, domestiki, vikarji in lociservatorji so oskrbovali za časa grške oblasti občinske zadeve ter se shajali v zborih, kjer so sedeli po vrsti vsak po svojem dostojanstvu.

[22]) Napačna je trditev Kronike oglejskih patrijarhov (Rubeis, Mon. eccl. Aquil., App. str. 10), da je Venancij vodil oglejsko cerkev trinajst let.

[23]) Rubeis, Mon. eccl. Aquil., str. 437.

[24]) Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, Cronache Veneziane, I, str. 15). — Johannis Diaconi Chron. Venet. (Monticolo, op. cit., str. 115 in 116). — Danduli Chronicon, lib. VIII, c. 4, pars 25 (Muratori, Script. rer. Ital., XII, str. 178.)

Dné 1. aprila leta 852. mu je papež Leon IV. podelil palij, da bi ga rabil tiste dneve, kateri so bili določeni v listinah gradeške cerkve.[25]) Ko je umrl, pokopali so ga v cerkvi sv. Evfemije na Gradežu.[26])

Cesar Lotar je meseca aprila leta 850. poslal svojega sina Ludovika v Rim, kjer ga je papež Leon kronal za cesarja. Odslej je imel razun očeta tudi sin Ludovik cesarski naslov ter je pod očetovim nadzorstvom vladal po Italiji.

Dné 17. aprila leta 852. se je mudil cesar Lotar v Paviji, podelil tu vsled prošnje opata Felmona (Selmona?) moškemu samostanu v Diljanu imuniteto ter mu zagotovil svoje varstvo. Rečeni opat je namreč s svojim premoženjem ustanovil ta samostan, ki je bil posvečen sv. Mihaelu arhangelu ter se nahajal v sedanji poreški škofiji blizu Vižinade.[27]) Cesar Ludovik II. je v darovalni listini do imenovanega samostana določil, da ne sme nobeden javni sodnik ali pa kaka druga sodna oseba priti v samostanske cerkve in hiše ter tu nadlegovati in vznemirjati samostanskih ljudij; pač pa naj bo samostan za vse čase pod cesarskim varstvom. Tudi je zapovedal, da se ne sme njih (poreški) škof svojevoljno vtikati v njih zadeve, nalagati jim izvanrednih davkov ter po smrti kateregakoli opata izvoliti novega naslednika. Pač pa naj škof uredi zborovanje, posvečenje in božjo službo tako, kakor bi bilo všeč ondotnim menihom. Ako bi umrl opat, imajo naj menihi pravico, da si izvolijo novega predstojnika. Ako bi ne imeli v svojem samostanu za to sposobnega človeka, smejo ga izbrati izmed redovnikov kakega drugega samostana.[28])

Dve leti pozneje je skazal cesar Ludovik po zgledu svojega očeta svojo naklonjenost oglejski cerkvi. Dné

---

[25]) Ughelli, Italia sacra, ed. Coleti, V, 1106. — Jaffé, Reg. pont. Rom., ed. 1885, I. str. 333, št. 2616.

[26]) Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, op. cit.) — Danduli Chronicon (Muratori, op. cit.).

[27]) Dandanes se na mestu tega samostana nahajajo le razvaline.

[28]) Kandler, Codice dipl Istr. ad ann. 853. — Glej tudi Böhmer-Mühlbacher, Regesten, I, str. 442, št. 1154.

30. oktobra leta 854. je potrdil vsled prošnje svojega sorodnika, furlanskega grofa Eberharda, oglejskemu patrijarhu Theutmaru (Theodemaru) in njegovim naslednikom metropolsko oblast čez isterske škofe in cerkve. Iz dotične listine je razvidno, da je patrijarh Theutmar po grofu Eberhardu pokazal cesarju razne dokumente, kateri naj bi spričevali, da je imela oglejska cerkev patrijarhalno oblast po vsej Istri že od prvih časov krščanstva.[29])

Nekako v tistem času (okoli l. 854.) je po smrti gradeškega patrijarha Viktorja I. prišel na njegovo mesto Benečan Vital, ki je vladal 19 let, 1 mesec in 6 dnij.[30]) Papež Benedikt III. mu je dné 30. marca leta 858. podelil palij.[31])

L. 857. je bil carigrajski patrijarh Ignacij brez preiskave odstavljen; na njegovo mesto je prišel slavohlepni Photij. Duhovščina carigrajske patrijarhije se je vsled tega razdelila v dve stranki; jedna se je potegovala za pregnanega Ignacija, druga pa se je pridružila od vlade podpiranemu Photiju. Papež Nikolaj I. je storil več korakov, da bi pomagal Ignaciju do njegovega dostojanstva. V spomladi leta 863. je sklical sinodo v Rim ter tu Photija izobčil iz cerkve. Ako je res, kar trdi Dandulus, udeležil se je tega zborovanja tudi gradeški patrijarh Vital.[32])

Kaže se, da je bil patrijarh Vital kmalu potem pri neki drugi sinodi v Rimu. Dné 30. oktobra leta 863. so se zbrali okoli papeža mnogi škofje, da bi se posvetovali o raznih dogodkih v frankovski državi. Ohranilo se nam je pismo papeža Nikolaja I., s katerim je vabil gradeškega patrijarha Vitala k tej sinodi. Pisal mu je, da bi ne videl rad, ako bi izostal. Če bi pa vendar osebno ne mogel priti, pošlje naj

---

[29]) Izvestja muz. društva, IV, str. 178, št. 37.

[30]) Cronica de sing. patr. nove Aquileie (Monticolo, op. cit., str. 15). — Johannis Diaconi Chron. Venet. (Monticolo, str. 116 in 121). — Danduli Chronicon, VIII, c. r, pars 34 (Muratori, op. cit., str. 180).

[31]) Ughelli, Italia Sacra, ed. Coleti, V, str. 1106.

[32]) Chronicon, VIII, c. 4, pars 40 (Muratori, Script. rer. Ital., XII, str. 181).

k zborovanju nekoliko svojih sufraganov, duhovnikov in dijakonov, da ga bodo zastopali.[33])

Kakor Vital, udeležil se je tudi oglejski patrijarh Theutmar včasi kake sinode. Meseca julija leta 855. sta bila v Paviji državni zbor in pa cerkvena sinoda, na katerih so se obravnavale razne duhovske in posvetne zadeve. Prišel je tja tudi oglejski metropolit, vendar ne patrijarh Andrej, kakor čitamo v nekem zgodovinskem viru, temveč njegov drugi naslednik Theutmar,[34]) ki je imel tu priložnost, da se je lahko osebno zahvalil cesarju Ludoviku za skazane dobrote ter ga prosil še novih.

Povedal sem, da je cesar Ludovik II. zagotovil l. 852. samostanu v Diljanu svoje varstvo ter ondotnim menihom dal pravico, da si smejo po smrti svojega opata izvoliti novega predstojnika. Tudi je prepovedal poreškemu škofu vtikati se v samostanske zadeve. Kaže se, da se ta ni posebno brigal za vladarjev ukaz, kar se da sklepati iz tega, da je cesar dné 3. aprila leta 857. v Mantovi za rečeni samostan zopet izdal novo listino, s katero mu je potrdil stare pravice. Cesar Ludovik je namreč takrat dovolil, da naj postaneta brata Petronasij in Talasij samostanska odposlanca (»missi«) ter naj delita podporo tam, kjer bi bilo potrebno. Ker se menihi vsled pomanjkanja ne morejo večkrat do cesarja obrniti, dovolil je ta, da smeta rečena odposlanca priti pred njega v samostanskih zadevah. Ker so menihi prosili, da bi volili svojega opata in svoje odposlance brez kakega pritiska in posvetnega nadlegovanja ter da bi bila volitev neodvisna od škofa, dovolil je cesar, da naj menihi po smrti sedanjega opata izvolijo z dovoljenjem Petronasija in Talasija iz svoje srede novega opata, katerega naj poreški škof posveti, ne da bi kaj ugovarjal. Menihi naj imajo pravico, da si postavijo svojega odvetnika. V listini je tudi omenjeno, da so menihi prosili, da bi imel samostan svobodne pravice zastran živinske

---

[33]) Mansi, Concil. coll., XV, str. 661.

[34]) Mansi, Concil. coll., XV, str. 15. — Böhmer-Mühlbacher, Reg. I. str. 446, št. 1167.

paše, sekanje lesa in ribjega lova, kakoršne imajo tudi drugi samostani.[35])

V. Pribinov sin Kocel do leta 867.

Nekaj malega nam je znano o vojvodi Kocelu iz tiste dobe, ko je bil še živ njegov oče Pribina. Omenili smo že, da je bil leta 850. navzoč, ko je solnograški nadškof Liupram posvetil v Blatogradu cerkev Matere božje. V naslednjih dnéh je Kocel spremljal solnograškega nadškofa, ko je ta obiskaval razne kraje po Pribinovi deželi z namenom, da bi ondi posvetil kako novo cerkev. Že takrat je Kocel pokazal svojo pobožnost in versko gorečnost, ker je marsikatero cerkev preskrbel s potrebnimi dohodki.

Ko je vojvoda Pribina proti koncu leta 860. ali pa v začetku 861. zgubil svoje življenje v boju z Moravci, postal je Kocel njegov naslednik v Dolenji Pannoniji. Kaže se, da je moral novi vojvoda takoj v začetku svojega vladanja za malo časa zapustiti svojo zemljo ter na Bavarskem iskati zavetja pred kraljevičem Karlmanom. Dné 21. marca l. 861. je bil Kocel v Reznem, kjer je podelil freisinški cerkvi svoje posestvo pri Blatnem jezeru v vasi »Uuampaldi« imenovani.[36])

Kakor je solnograški nadškof Liupram prišel večkrat v Dolenjo Pannonijo k vojvodi Pribini, tako se je napotil parkrat njegov naslednik Adalvin v Kocelovo deželo. To se je zgodilo v tistem času, ko sta solunska brata Konstantin n Metod, poklicana iz grškega Carigrada, z vspehom širila po zemlji kneza Rastislava krščanstvo in omiko.

Vkljub zimi in mrazu je prehodil solnograški nadškof proti koncu leta 864. dolgo pot iz Solnograda v Blatograd najbrže z namenom, da bi tako odvrnil vpliv slovanskih misijonarjev od Dolenje Pannonije. O božiču (dné 25. dec.) se je Adalvin mudil pri vojvodi Kocelu v Blatogradu ter tu opravil božjo službo. Naslednji dan, tedaj na praznik sv. Šte-

---

[35]) Kandler, Codice dipl. Istr. ad ann. 857.

[36]) Izvestja muz. društva, IV, str. 185, št. 44.

fana, napotil se je v neki kraj, ki je bil Vitemirova lastnina,[37]) ter je tu posvetil cerkev na čast sv. Štefanu. Na novega leta dan je bil v »Ortahu«. kateri kraj je bil lastnina vojvode Kocela, ter tu posvetil cerkev na čast sv. Mihaelu. V soboto dné 13. januvarja leta 865. je posvetil »ad Weride« cerkev na čast sv. apostolu Pavlu, naslednji dan pa »ad Spizzun« cerkev na čast sv. devici Marjeti. Istega leta je tudi posvetil cerkev sv. Lovrenca v Ternbergu in cerkev v »Fizkere«. Ko je posameznim cerkvam dal tudi potrebnih duhovnikov, zapustil je za nekaj časa pannonsko zemljo.

Najbrže leta 866. je nadškof Adalvin iz nova prišel v Dolenjo Pannonijo, da bi tu delil zàkrament svete birme ter ondotnemu ljudstvu oznanoval verske resnice.[38]) V kraju, »Cella« imenovanem,[39]) ki je bil Unčat-ova lastnina, izgotovili so takrat cerkev, katero je nadškof posvetil na čast sv. Petru ter jej dal tudi posebnega duhovnika. Cerkev v »Ztradach« je posvetil na čast sv. Štefanu, cerkev »in Weride« pa na čast sv. apostolu Petru. Potem je posvetil še tri cerkve, jedno v »Quartinaha« na čast sv. Ivanu evangelistu, drugo v »Muzziliheschirichun-u« in tretjo v »Ablanza«,[40]) katerim je preskrbel tudi svoje duhovnike.[41])

Anonimni pisatelj spisa »Conversio Bagoariorum et Carantanorum« nam našteva kakih 30 cerkva, postavljenih za časa Pribinovega in Kocelovega vladanja ter posvečenih

---

[37]) Conv Bag. et Carant., c. 13 (M. G. SS., XI, str. 14): ». . . in proprietate Wittimaris . . . — Po mojih mislih je ta Wittimar ista oseba, kakor »Witemir«, ki je bil leta 850. navzoč pri posvečevanju neke cerkve v Blatogradu (Conv. Bag. et Carant., c. 11). Pravilna slovenska oblika se glasi Vitemir. (Gl Letopis Matice slov. za 1886, str. 145, št. 324).

[38]) Conv. Bag. et Carant c. 13 (M. G. SS., XI, str. 14): »Sequenti quoque tempore veniens iterum in illam partem causa confirmationis et praedicationis . . .« — Ker rabi neznani pisatelj tukaj besede »sequenti quoque tempore«, ne pa izraza »eodem anno«, sklepam iz tega, da se je Adalvin v drugič napotil na Kocelovo zemljo l. 866., ne pa 865. Leta 867. pa sta prišla h Kocelu že sv. Konstantin in Metod.

[39]) ». . . in locum qui dicitur Cella.« — Tu ne smemo misliti na mesto Celje, katero ni bilo več v Kocelovi deželi in tudi ne pod oblastjo solnograških nadškofov. V cerkvenem oziru je bilo Celje odvisno od oglejskih patrijarhov.

[40]) ». . . ad Ablanza«. — Ta kraj ni Aflenz na gorenjem Štajerskem, ki ni bil nikdar v Kocelovi deželi.

[41]) Conv. Bag. et Carant., c. 13 (M. G. SS., XI, str. 14).

po solnograških nadškofih Liupramu in Adalvinu; imenuje nam tudi 23 različnih krajev, v katerih so cerkve stale. Vsi navedeni kraji in vse omenjene cerkve so bile v deželi Pribinovi in Kocelovi, ne pa, kakor trdijo Muchar[42]) in še nekateri drugi, tudi drugod, kakor na današnjem gorenjem Štajerskem ali pa še celo na Dolenjem Avstrijskem.[43])

Proti koncu leta 867. sta se napotila slovanska blagovestnika Konstantin in Metod z Moravskega, kjer sta štiri in pol leta oznanovala sveto vero, skozi Dolenjo Pannonijo v Rim. Med potjo stą prišla k vojvodi Kocelu, kateri ju je z velikim veseljem sprejel. Posebno se je vzradoval, ko sta mu solunska brata pokazala v slovenskem jeziku spisane knjige, katere je lahko razumel brez tolmačev. Dal jima je na pot petdeset učencev, da bi jih podučevala v slovenski pisavi in sveti veri.[44])

V Rimu sta bila Konstantin (Ciril) in Metod posvečena za škofa. Ker je prvi umrl meseca februvarja leta 869., pozval je vojvoda Kocel samo Metoda, da bi prišel v njegovo deželo. Ta poklic je bil jako važen za vse pannonske Slovence, pri katerih je Metod najprej vpeljal slovensko službo božjo. Nemški mašniki iz Solnograda in drugih krajev, ki so le za silo lomili slovenski jezik, zgubili so najedenkrat vso veljavo pri ljudeh in ni jim drugega kazalo, kakor zapustiti slovenske pokrajine. To je storil nadduhovnik Richbald, naslednik prej omenjenega nadduhovnika Altfrida.[45])

---

[42]) Gesch. der Steiermark, IV, str. 219.

[43]) Letopis Matice slov. za 1882 in 1883, str. 360.

[44]) Spomenica tisočletnice Metodove smrti, str. 31.

[45]) Conv. Bag. et Carant. c. 12 (M. G. SS., XI, str. 13): »Similiterque eo (Altfrido) defuncto Rihpaldum constituit archipresbyterum. Qui multum tempus ibi demoratus est, exercens suum potestative officium sicut illi licuit archiepiscopus suus, usque dum quidam Graecus Methodius nomine noviter inventis Sclavinis litteris linguam Latinam doctrinamque Romanam atque litteras auctorales Latinas philosophice superducens vilescere fecit cuncto populo ex parte (sc. Slavorum) missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum qui hoc latine celebraverunt. Quod ille (Rihpaldus) ferre non valens sedem repetivit Iuvavensem.«

Črtice o nekdanjih slovenskih naselbinah v Gorenji Avstriji.

Spisal Milan Pajk.

(Konec.)

Število slovenskih krajevnih imen v Gorenji Avstriji je jako veliko. Največ jih nahajamo v traunskem okrožju in okoli hallstattskega jezera; a tudi v ostalih delih Gorenje Avstrije jih ne manjka; okoli Freistadta kar mrgoli slovanskih imen, ki pa niso samo nasledki slovenskega, ampak tudi češkega naseljenja.

A. V traunskem okrožju sem našel sledeča imena[1]): Skoro vse večje vode imajo slovenska imena: Današnja Laussa (pritok Aniže na štajerski meji; l. 1139.[2]) in še večkrat se imenuje Luzach), Frenzbach (pritok Aniže na štajerski meji od vzhoda sèm, prej Frudenize, Frudnitz = brodnica l. 1110 . . .[3]), reka in kraj Gaflenz (fluvius avelenze,[4]) gabelenz = jablonec), potok Zaucha (= suha), Teichfluss (= tiha, Tyecha l. 1125.[5]) in večkrat), Pieslingbach (pritok Teichle = Pesnica, Piznic, Pieznich l. 1190.[6]); mozzyrniche rivulus (primeri: močvirnik in Mozirje) se leta 1259.[7]) in 1278.[8]) vzhodno od Spitala na Pyhrnu omenja, istotam potok Muetnich l. 1278. (= Motnik); imeni teh dveh potokov sta se danes izgubili, le posestvo Muetnichbauer spominja na drugi potok. Reichramingfluss (Rubiniccha, Rubicha l. 1082.[9]) in večkrat, od besede »rov«[10]), Sarmingbach (c. 985)[11]) in večkrat, Sapinihca, Sabiniche, torej = Žabnica), Steyerling (l. 1160.[12]) Stirnich[13]). Stoderthal (stranska dolina gorenje steyrske do-

---

[1]) Primeri tudi: Lamprecht, Historisch-topographische Matrikel des Landes ob der Enns — [2]) Zahn UB. v. Steiermark I. 183. — [3]) UB. II. 134, 185. — [4]) UB. I. 119. — [5]) UB. II. 165. — [6]) UB. II. 424. — [7]) UB. III. 264. — [8]) UB. III. 486. — [9]) UB. I. 122. — [10]) V istini je struga tega potoka globoko vrezana (O. Kümmel, D. Anfänge itd. str. 13). — [11]) UB. I. 472. — [12]) UB. II. 306. — [13]) Strnadt (str. 11) misli, da je tudi ime Steyr slovansko; sklicuje se na reko Styr v Galiciji; a to ni dokaz. Nasprotno: Že v rimski, torej predslovanski dobi, se nahaja ob cesti držeči iz Ovilabis-a (Wels-a) v Noricum kraj »Stiriate« (Pritz I. 67 Anm.). Pač pa je skoro gotovo ime Krems (v listi-

line; ime prihaja od besede »studen«; primeri polabske »Stodorane«!). — Tudi nekatere gore v traunskem okrožju imajo slovenska imena: Nynwitz (Njivica?) in Ostrowitz pri Windischgarstenu, Zemseckberg (= Čemšek) blizu Reichraminga, Hobisch (= Gobež) pri Klein-Reiflingu, Gyrer in Gyrerreith (= gora) pri Steyerlingu, Zmollingerspitze (= smola) pri Leonsteinu, Predboding (Predvodnik?) blizu Gaflenza; mons Gůlch (= goli) in Wurchogel (= vrh) se omenjata v ustanovni listini samostana Gleink l. 1125.[14]) — Slovenska so sledeča krajevna imena v traunskem okrožju: Gleink (Glunik, Gluniche l. 1121.[15]) in večkrat), Leombach, (Liupilinsbach, t. j. Ljubnica, v ustanovni listini kremsmünsterski), vas Schallau (= skala?) blizu Reichraminga, Gr. in Klein-Loiben (= Ljubno) južno od Weyera, Loibersdorf pri Gleinku, Pyrach (prim. Pirešica pri Celju), Söppau (pri Kremsmünstru, = župa?), selo Agonitz, Gams (= Kamnica, posamezna hiša v okraju šentflorijanskem), Balgrad (= beli grad, posamezna hiša pri Steyru), Imitzberg (v okraju Steyr), »Im Tabor« (posamezna hiša v istem okraju), dve vasi Möderndorf (prim. Modrice = Mödritz pri Brnu!), Trasch (Draš pri Celju) in Tyrnauer (Trnovo) posamezna hiša pri Sv. Florijanu, 2 vasi Göritz (= gorica, blizu Ramsau-a in blizu Nussbacha), Weistrach (= bistra, vzhodno od Steyra). Windischgarsten, Wendbach (vas ob Aniži) in Winden pri Garstenu imajo od Slovencev ime. Blizu Penkinga v okraju Enns se omenja okoli l. 1230.[16]) kraj Polan (= Poljane); listina leta 1300.[17]) imenuje blizu Garstena kraj Gvlnich (= golnik), listina l. 1371.[18]) »hofstatt ze Turnich« (prim. Turnik, Turnišče) pri Kirchdorfu. — Posestva s slovenskimi imeni so: Gut am Loiblholz (= Ljubélj) pri Schlierbachu, Gratschergut (krača = Riet) pri Grossramingu, Zurkengut

---

nah »Cremisa«) slovansko; razlagati se da iz debla — krem (= kiesel). Tako razlaga tudi Strnadt (str. 11), ki navaja kot primer veliki potok Cremeschny iz listine 13. stoletja blizu Netolic na Češkem. Tudi beseda Traun utegne biti slovenska. — [14]) UB. II. 168. — [15]) UB. II. 165. — [16]) UB. II. 693. — [17]) UB. IV. 361. — [18]) UB. VIII. 510.

(= cerkveno dobro?) istotam. V listinah: Permicz[19]) v fari Ternberg l. 1360., »daz Gütel auf dem Predal«[20]) pri Garstenu l. 1355, »pei dem Raday«[21]) v fari Steinbach ob Steyrn l. 1373., Smuchkin[22]) v fari Kirchdorf l. 1375., feodum Porzleiten[23]) (Porz = poreče, lambaški fevd) leta 1298., »in Streblitzze«[24]) blizu Steyra l. 1294., polje Preupeunt[25]) blizu Ennsa l. 1349. Neki meščan v Steyru daruje špitalu na Pyhrnu »den Weingarten an dem Kolmuz«[26]) (= holmec) l. 1306. Leo vitez Wartberški prepusti samostanu Sv. Florijana »predium Gozgoer«[27]) (gozd + gora?) l. 1293. V obližju špitala na Pyhrnu se omenjajo l. 1259.[28]) mansus . . . in zeweͤr . . . bona . . . in Starlaz . . . bona a monte Nynwitz . . . mansus in Loͤm. »Stranaz«[29]) je l. 1282. bil neki šentflorijanski vinograd.

B. V hausruškem in innskem okrožju je tudi še dosti slovenskih imen; posebno okoli Hallstatta. Tukaj nahajamo gore Modereckberg (= modra gora), Plassen (= plaz), Pötschenwand (= pečina), Pötschenhöhe, Imitzberg, Leonsberg (mons Liubensperch l. 748.[30]) in večkrat); potok Zlanbach (= slani potok); kraji ter posamezne hiše Jainzen (= Janjci), Am Jainzen, Zwieselberg, Blekarstube, Kralgut, Perneck, Kolowrat, Pötschen, Pötschenwald. — V ostalih delih hausruškega okrožja spominjajo na Slovence: Windern (blizu Schwanenstadta, okoli leta 1185.[31]) »apud Windarin«, t. j. »pri Slovencih«), Perwend pri Welsu, ki se imenuje l. 1125.[32]) Bercwiniden = Windischberg in Windischdorf pri Welsu.[33]) Köppach (= kopa), Krassing, Ob. in Nieder-Zeiling ter Zeilingerbach (= Zila), Zucken (= suha) pri Lambachu. Najbrž je tudi ime potoka Trattnach (Drati-

[19]) UB. VII. 721. — [20]) UB. VII. 410. — [21]) UB. VIII. 652. — [22]) UB VIII. 760. — [23]) UB. IV. 298 — [24]) UB. IV. 203 — [25]) UB. V. 248. — [26]) UB. IV. 500. — [27]) UB. IV. 195. — [28]) UB. III. 265 — [29]) UB. III. 553. — [30]) UB. I. 94. — [31]) Zahn UB I. 634 — [32]) UB. I. 147 — [33]) Strnadt (str 12 Anm. 8) meni, da je najbrž tudi ime Wels (weles, welas v listinah) slovensko, kajti ni v zvezi z keltsko-latirskim imenom Ovilabis, pač pa spominja na ime Ueliza (= belica, Wölz) na Zgornjem Štajerskem.

naha, Dratina[34]) slovensko (od besede »trata«). — Zwisl.-Gora Zirvankenberg (= červenka) na solnograški meji. Traschwand, Golau (= golo) in Misling (Mislinja pri Slovenjem Gradcu) pri Mondsee-u. Gore Tropberg, Trattbergwald in Pölitz ter posestvo Looh (= log) blizu aterskega jezera. Zaudach (= suda?). Porz (= poreče), Dobl, Dobler, Doblhof pri Haagu. Höritzberg (= gorica) pri Viechtwangu, 2 posamezni hiši »in der Loibleth« v okraju Vöcklabruck. Polsenz (Palsenze = polžnica?[35]) in Wögern pri Eferdingu; krajevnih imen iz debla »wöger« je več v Gorenji Avstriji; jaz mislim, da je to slovenska beseda »voger (oger)«, kajti Ogri so te kraje pogostoma plenili. V hausruškem okrožju so tri vasi Schlatt (= zlat). Pötlach (= pekla) ob Sipbachu. Plasen in Nachub sta posamezni hiši pri Gmundenu. Doppl (= topel) Kroatendörfl in Thürnau[36]) (= Trnovo) pri Lincu. — V ustanovni listini samostana Lambach leta 1056.[37]) se omenja ob reki Traun gozd Buchenloch (= bukov log). Potok Perschlingbach blizu Frankenmarkta se zove bernsnicha l. 853,[38]) v 12. stoletju[39]) pa persinich.

Celo v innskem okrožju je dosti slovenskih imen; Okoli Rieda vasi Windischhub, 2 vasi Schalham (= skala?), Grössling (Grosenik okoli leta 1280,[40]) t. j. Groznik), gora Ametzberg, Kaina (= Kanja, posamezna hiša). Ime Zirking (pri Riedu) je navidezno slovensko, a v srednjem veku se je zval kraj cirtanaran,[41]) kar se ne da kot slovansko ime razlagati. Samostan Lambach bil je lastnik nekega gozda Wurmbränd blizu Marbacha (najbrž onega Marbacha v riedskem okraju). Meja tega gozda sta bila med drugim flumen Ilsnik (morda Illing pri Riedu?) in fluvius Lunsnich[42]) (= ločnik). — Winetsham, Gratz, Wister (= bister), Krall, Butscher (= bučar), Rusch (prim. Ruše pri Mariboru) in Perneck so vasi in posamezne hiše v glavarstvu Braunau ob Innu. Slovensko je

[34]) Zahn UB. I. 360. — [35]) UB. II. 261. — [36]) Neki kraj Thyrnau se nahaja tudi na Bavarskem, severovzhodno od Passau-a. — [37]) UB. II. 90. — [38]) UB. I. 135. — [39]) UB II. 17. — [40]) UB. III. 525. — [41]) N. pr UB. II. 162. — [42]) UB. IV. 556.

tudi ime treh vasij v tem glavarstvu z imenom Lang; »lang« — log z nosnikom.[43]) Slovanskega pokolenja je najbrž tudi ime Braunau (— Brunov, Břevnov na Českem). V okraju Braunau leži vas Polling; to ime kakor tudi Pöllmann, Pollermühle, Pöllenberg, ki se v Gorenji Avstriji nahajajo, se izvaja od besede »polje«.[44]) — Haula (= gola) pri Raabu. — Trattnek (= Tratnik). — Wödling južnovzhodno od Raaba. — Otnusch (hiša pri Aistersheimu leta 1347.[45]) — Prag in Suppendorf (= župan, to je posestvo Suppan l. 1137.[46]) pri Schärdingu. — Setzka (= socka, soteska), Dobl, Schalchen, Lochen, Schmolln (smola) blizu Mattighofen-a. — Krajevno ime Schwendt (Swanta, = svęt) se v okrajih Ried in Schärding večkrat nahaja. — Na meji fare Ranshofen ob Innu je bil l. 1040[47]) »creben« (= greben). — Kot lastnino samostana Reichersperga pa omenja listina l. 1309.[48]) pratum quod Pvvlicz (= poljič, polica?) dicitur.

C. Krajevna imena na levem bregu Dunava. — Toliko o slovenskih krajevnih imenih na desnem bregu Dunava. A Slovenci so tudi Dunav prekoračili; njih naselbine raztezale so se tukaj do češke meje. V teh pokrajinah pa so se srečali s češkimi naseljenci; zato je danes težko, ali nemogoče, o kakem kraju s slovenskim imenom določiti, je-li bil slovenski, ali češki. Da so nekateri kraji češkega, a ne slovenskega izvora, kažejo imena, kakor: Böhmervorstadt (predmestje v Freistadtu), Böhmerschlag, Böhmhäusl, Bömdorf, 3 vasi Pehersdorf (= Behaimsdorf) in Zawischbauer v mühlskem okrožju. Tudi ime Kulm (vas blizu Dunava) je češko, kajti slovenska oblika se glasi ponemčena Kolm.[49]) Nadalje so češki plemiči tod v srednjem veku imeli posestva.[50]) Češki upliv kaže med drugim posebno jeden slučaj: Severno od Haslacha je vas Unter-Urasch tik češke meje, onkraj meje

[43]) Primeri vas Lang pri Lipnici na Štajerskem, ki se zove v 12. stoletju Lonch, (Zahn UB I 365 in večkrat). — [44]) Primeri tudi zgoraj ime Polan. — [45]) UB VII. 2. — [46]) Mon Boica I 266; tudi Sepp str 32. — [47]) UB II. 83 — [48]) UB V 20. — [49]) N. pr. Kolmitz in »an dem Kolmuz«, kakor stoji zgoraj v razpravi. — [50]) Primeri krajevno ime Harrachsthal! V Freistadtu srečamo leta 1309. (UB. V. 25) in še večkrat nekega moža, Dietrich penesch ali Wenesch-a.

pa leži že na Češkem Ober-Urasch. Nekateri češki naselniki so pa najbrž tudi južno od Dunava prebivali, kajti tudi tam se nahajajo imena kakor: Böhmmühl pri Schärdingu, Böhming in Böhml pri Gmundenu, Beham pri Braunau-u in celo vzhodno od Steyr-a gora Beheimberg v listini 12. stoletja.[51]) — Da so pa med Slovani v mühlskem okrožju bili ne samo Čehi, ampak tudi Slovenci, kažejo imena Windischdorf pri Rohrbachu in Windischdorf pri Pergu, Windischberg ob Dunavu, Windisch pri Münzbachu, Windhag (dve vasi sta tega imena; ena celo severovzhodno od Freistadta tik češke meje!), Winden, Windpassing, Holzwinden, Windorf, Windsteigersdorf, Aschwinden, Tragwein.[52]) Torej smemo reči, da so se nahajale slovenske naselbine po vsej današnji Gorenji Avstriji.

Slovanskega pokolenja so razun doslej naštetih še sledeča zemljepisna imena v mühlskem okrožju: Gore Granitzberg (na češki meji, od tod ime), Wigretzberg, Anitzberg, Zirkenau, Zeletan, Jurnitzberg (l. 1364.[53]) pri Neumarktu). — Potoki Jaunitzbach (Jowerniz = javornica l. 1142)[54]), Feistritz, Vlanitzbach, Grosse und kleine Feistritz (uisinisse = bizenice l. 1125.)[55]), Deiming (blizu samostana Baumgartenberg, Temnich l. 1257[56]), Timnich l. 1141[57]) ali Tönike okoli l. 1155.[58]), t. j. temnik); tudi tukaj je potok Sarmingbach (Sabinicha leta 1037), v bližini potok in kraj Dimbach (dumilicha leta 1037[59]), torej = temna). — Vasi in posamezni dvori: Lungitz (= lokica), Pürach, Zirking, Schmollnhof (smola), Tobra in Tabor v glavarstvu Perg. Möder, Kulm, Görtzer, Gratz, Plesching (= plešnik) in Zizlau v okolici Urfahra in Grammastettena. Istotam sta vasi Ober- in Untertrefflinger, ki se v starih urbarjih do 16. stoletja imenujeta Trefenic, Trefnich in Drefnickh[60]). V freistadtskem okraju med rekama Feldaist in Naarn, kjer leže tudi prvi štirje zgorej naštetih potokov, kar mrgoli slovanskih imen: Trg Prägarten (= pregrad), Hauschitzberg (= gošica), Götschka, Loibersdorf, Lest (= les),

[51]) UB. I. 118. — [52]) Ta imena našteva tudi Strnadt (str. 28). — [53]) UB. VIII. 178. — [54]) UB I. 32. — [55]) UB. II. 164. — [56]) UB. III. 259. — [57]) UB. II. 192 — [58]) UB. I. 667. — [59]) UB. I. 475. — [60]) Grillnberger, Urbar d. Stiftes Wilhering v Beitr. z. Landeskunde d. Land ob d. Enns, zv. 48 str. 136.

Panneggen (l. 1297[61]) Poniken) in Ponigl (primeri Ponikvo na Štajerskem!), Möstling (most), Hellmetzedt (= holmec), Rangitzer, Ranitz. V glavarstvu Rohrbach, ki obsega najseverozapadnejši del mühlskega okrožja, leže: Nieder-Ranna (= ravna), Krenn, Krennhof, Krenngut (krenn = hrenica), Schacha (imen z zlogom — schach — je več v Gorenji Avstriji), Starzer in Starz v sodnijskem okraju Lembach; Schallenberg, Dobring, Lädnitz in Dobretshofen pa v okolici Haslacha. Lembach in Rohrbach ležita že zapadno od reke Grosse Mühl (recte: Mühel), Haslach pa ob njej. Slovenci so torej celo preko te reke v najzapadnejše predele mühlskega okrožja prodrli[62]), a slovanska imena so tod že bolj redka, kakor vzhodno od imenovane reke. — Pri Leopoldschlagu, nedaleč od češke meje, leži Wullowitz. — Doppl (v fari Schwertberg) se zove l. 1356.[63]) Topl. Neki kraj Pyflitz ali Pifliz[64]) se omenja l. 1390.; to je menda[65]) Pifus pri Neumarktu.

Posestva s slovanskimi imeni so v mühlskem okrožju; Im Goret (= gora) pri Neumarktu, Göritzergut (pri Neufeldenu), Botscher (blizu češke meje), Leimetzberger (blizu Kefermarkta), Uetschiern (v fari Weilbach, l. 1348.)[66]), Tobriczhofen (blizu Rohrbacha l. 1570.)[67]), Tuschaczödt (l. 1570.[68]), danes Duschetödt pri Rohrbachu, kjer nahajamo tudi posamezno hišo Duschhäuseln), Okran (v fari Münzbach, l. 1350.[69]), Gaubitzhof (blizu Mauthausen-a l. 1367.),[70]) »auf dem Starz (v fari Guamastetten l. 1335.)[71]), curia in Pawscha prope Naarn l. 1296.[72]), »lehen an dem porcz« pri Schönau-u l. 1302.[73]) Travnik »auf der Trevay« (= trebno, pri Freistadtu l. 1356.).[74]) — Med posestvi šentflorijanskega samostana v Riedmarki se imenuje l. 1115.[75]) predium threbeia ... predium threbesse ... predium ... threbinicha (Trebno, Trebišče, Trebnik), leta

[61]) UB IV. 260. — [62]) To je Strnadt prezrl, ki piše (str. 28): Bis gegen die grosse Mühel müssen Slovenen vorgedrungen sein — [63]) UB VII 461. — [64]) Erben, Quellen zur Gesch. d Stiftes Mattsee v. Fontes rer. Austr. II Abth. zv. 49, str. 50 — [65]) Kakor Erben misli — [66]) UB VII. 47. — [67]) Chmel, Urbar der Herrschaft Falkenstein v Notizenblatt-u 1851 I str 60. — [68]) istotam str. 70 — [69]) UB VII 214. — [70]) UB. VIII 333. — [71]) UB VI. 172 — [72]) UB IV. 241. — [73]) UB. IV. 423 — [74]) UB VII. 461. — [75]) UB. II. 149.

1125.[76]) pa threbeie, loma (= Lam v fari Neumarkt) . . . trebesse. — »Grebnich« (= grobnik) v Riedmarki bila je lastnina passauske cerkve.[77]) — Meje gospoščine Wildberg v mühlskem okrožju so: ». . . quaedam antiqua via Savinstrasse« in kraj »Grebliche«.[78]) — L. 1206.[79]) je izročil grammastettenski župnik samostanu Wilhering desetino v »Grebelic« in 15 alodij, eno v »belneche«, drugo v »starce«.

Iz vseh teh navedenih podatkov sledi, da so Slovenci, prišedši od jugovzhoda iz Gorotana, posedli skoro vse traunsko okrožje, v manjših skupinah pa vso današnjo Gorenjo Avstrijo poplavili. Ob potokih Dietach in Sierning, južnovzhodno od Kremsmünstra, v dolinah Aniže, Steyra in v gornjem delu kremske doline tvorili so zaključeno ozemlje. Ohranilo se je Slovenstvo tukaj deloma še do 12. stoletja, ker so bili ti kraji gozdnati in jako malo obljudeni.[80]) Ravno ti predeli pa so spadali k takrat popolnoma slovenski Štajerski marki Otokarjevi, ki je obsegala tudi okolico krajev Steyr, Garsten, Dietach, Spital, Windischgarsten in večji del Salzkammerguta.[81]) Izven traunskega okrožja so bile slovenske naselbine redkejše; samo okoli hallstattskega jezera in v vzhodnem mühlskem okrožju bile so zaključene slovenske naselbine. — Slovenci so bili torej v pokrajinah ob Dunavu onkraj Aniže domač živelj. To je jasno izraženo v poročilu o nekem zboru v Raffelstättenu (blizu Sv. Florijana),[82]) na katerem so okoli l. 906. pod predsedništvom mejnega grofa Aribona sklepali o carinskih določbah. Dotična listina pravi o prebivalcih podunajskih krajin: »Bavari vel Sclaui istius patrie« ter jih natanjko razlikuje od »Sclaui . . ., qui de Rugis vel de Boemannis mercandi causa exeunt«.

Dodatek. Zadnje dni so mi prišli v roke še drugi viri, po katerih sodim, da so imena Gnanno, Imiza, Pero, Voccho, Sunzo in Mimilo, ter krajevna imena Schwendt, Zwisl in Savinstrasse lahko nemškega pokolenja.

---

[76]) UB II. 162. — [77]) UB. I. 477. — [78]) UB. II. 461. — [79]) UB. II. 505. — [80]) Strnadt, 16. — [81]) Pritz zv. I. str. 255. — [82]) UB. II. 55.

Loško gospostvo leta 1630.

Po nekem loškem urbarju posnel dr. Fr. Kos.

(Dalje.)

Gorenji Vrsnik (»Goreni Wresznikh«).

V tej vasi je osem kmetov in jeden kajžar, ki plačuje cerkvi. Tu je podružnica, posvečena sv. Tomažu. V to sosesko spada tudi pet kmetov iz Dolenjega Vrsnika, Gregor Mlinar na Lozéh in trije rovtarji. Cerkveno blagoslovljenje se praznuje na dan sv. Jerneja. Kar se tiče desetine, imata pravico do dveh snopov brata Mihael in Lovre Jenko pri Savi, do tretjega pa loško gospostvo. Svojo pašo imajo skupaj, in sicer na dveh krajih, v Žirovnici in proti Žirém. Kar zadeva pašnike v Žirovnici, kjer je bila menda nekdaj kmetija, ima jih večinoma Gregor Mlinar na Lozéh v svoji lasti in zato plačuje od njih v županov račun po 2 gld. Razun tega pa morajo on in tudi drugi kmetje dajati od teh pašnikov v županov račun vsak po 7 kr. Skupaj imajo lesovje, katero je pa slabo. Senožetij imajo prav malo.

1. Jurij (»Jury«) Kalčič. V županov račun daje po 54 kr., od pašnikov v Žirovnici še posebej 7 kr. in vsega davka pa 7 gld. in 5 kr. — 2. Martin Filipič. Ta ima planinsko kmetijo ter plačuje v županov račun le 7 petakov. Ves njegov davek znaša 8 gld., 29 kr. in 1 p. — 3. Matija Krištoflič. V županov račun oddaja po 54 kr. Ima tudi hišni mlin. Njegovega davka je 8 gld. in 4 kr. — 4. Maruša (»Marusch«) Kalčič. Ta ima planinsko kmetijo, od katere daje v županov račun po 7 petakov, vsega davka pa 8 gld., 34 kr. in 1 p. — 5. Jakob Kalčič. Od svoje planinske kmetije plačuje v županov račun po 7 petakov. Ves njegov davek znaša 8 gld. in 27 kr. — 6. Štefan Kalčič. Ima planinsko kmetijo, od katere prilaga v županov račun po 7 petakov. Davka ima 8 gld. in 29 kr. — Lovre Prelec. Tudi ta ima planinsko kmetijo, od katere daje v županov račun po 7 petakov. Vsega davka je 8 gld. in 56 kr. —

8. Matija Kalčič. V županov račun plačuje po 53 kr. in 1 p. Ves njegov davek znaša 6 gld. in 52 kr.

Govejek (»Goueczi«).

Tu sta dva kmeta, ki spadata pod sosesko v Krnicah. Kar se tiče desetine, pobirajo pri teh kmetih po dva snopa Lukančičevi dediči, tretjega pa gospostvo. Vsak ima nekoliko lesa blizu svojega zemljišča. Pašo imata skupaj s kmeti iz Korit, Gorenjih Ledin in Krnic.

1. Matija Kalčič. Od svoje planinske kmetije daje v županov račun po 7 petakov. Vsega davka ima 8 gld., 28 kr. in 1 p. — 2. Štefan Govekar. Tudi ta ima planinsko kmetijo, od katere plačuje po 7 petakov v županov račun. Njegov davek znaša 8 gld., 33 kr. in 1 p. Kar se tiče robote, nij mu treba drv sekati ter jih voziti v loški grad, ker ima planinsko kmetijo.

Dolenje Ledine (»Doleni Ledini«):

V tej vasi so četirje kmetje. Trije spadajo pod sosesko sv. Jakoba v Gorenjih Ledinah, četrti pa, namreč Jakob Jurijevčič, pod Krnice. Kar zadeva desetino, pobirajo po dva snopa Lukančičevi dediči, tretjega pa gospostvo. Les imajo skupaj na Ideršku (»Iderſki«); tu imajo tudi jeden pašnik. Svoje najboljše pašnike imajo na idrijski zemlji. Od zadnjih pašnikov niso dajali v prejšnjem času nikakoršnega davka. Še-le v pretečenem letu jih je prisilil sedanji idrijski oskrbnik Boštijan Seyfrydt, da morajo na leto plačevati 1 gld. 20 kr. urbarščine. Tudi so mu morali dati še poseben dar, ker drugače bi bil ukazal napraviti iz pašnikov rovte. Vsak daje županu v njegov račun po 52 kr.

1. Ivan Breg. Od svoje kmetije, katera je pa jako zadolžena, plačuje po 7 gld., 11 kr. in $2^1/_2$ p. davka. — 2. Matija, sin Andrejev. Davka je treba dajati od te kmetije po 6 gld. in 11 kr. Kmetijo je dobil po zameni Matija Simončič, ki je dal zanjo jedno kajžo in pa 330 gld. — 3. Urša

Troha. Ta plačuje 6 gld., 38 kr. in 2 p. davka. Sedaj ima Andrej Jež njeno kmetijo, katero je dobil po zameni za neko drugo zemljišče na idrijskem svetu. — 4. Jakob Jurijevčič. Ta plačuje po 6 gld. in 18 kr. davka. Jedno kmetijo ima tudi v Gorenjih Ledinah.

Gorenje Ledine (»Goreni Ledini«).

V tej vasi je šest kmetij, med njimi pet sirnic, od katerih plačuje vsak kmet v županov račun le po 7 petakov. Tu je podružnica, posvečena sv. Jakobu. Kar se tiče desetine, pobirajo po dva snopa Fanklovi dediči, po jednega pa loško gospostvo. Kmetje trdijo, da imajo le slabe pašnike in malovredno lesovje. Vsak pase živino po svojem zemljišču. Samo v Srednjih Ledinah (»Srednich Ledinach«) imajo skupne pašnike. Cerkveno blagoslovljenje se praznuje v nedeljo po sv. Jerneju.

1. Simon Žakelj. Od njegove planinske kmetije je treba dajati po 8 gld., 3 kr. in 1 p. davka. — Kmetijo je kupil za 400 ogerskih cekinov v novcih. — 2. Jakob Šimončič. Na tej kmetiji, od katere se mora po 8 gld. in 35 kr. davka plačevati, je nad 700 ogerskih cekinov dolga. — 3. Vrban, sin Jurija Modrijana. V županov račun daje po 1 gld. in 10 kr. Vsega davka je 7 gld., 49 kr in 1 p. Imenovani Vrban je umrl preteklo spomlad. Njegov najmlajši sin se zove Jakob. Kmetija je vsa zadolžena. — 4. Jakob, sin Primoža Jurijevčiča. Od svoje planinske kmetije plačuje po 8 gld., 58 kr. in 1 p. davka. — 5. Marko Modrijan. Ker je ta že umrl, gospodari sedaj njegov sin Jakob. Njegova kmetija je sirnica (planinska kmetija), od katere je treba dajati na leto po 8 gld., 35 kr. in 1 p. davka. — 6. Matija Trepal. Plačuje od svoje planinske kmetije po 8 gld. in 41 kr. davka.

Krnice (»Karniczach«).

V tej vasi so trije kmetje. Tu je tudi cerkev sv. Ahaca, kateri plačujejo že od nekdaj trije kajžarji. Cerkveni sejem

je v nedeljo po sv. Jerneju. Od prvih dveh kmetij pobirajo po dva snopa Lukančičevi dediči, od tretje pa, to je od kmetije Andreja Jurijevčiča, jemlje po dva snopa Volf Jakob pl. Sigerszdorff. Pravico do tretjega snopa pri vseh treh kmetijah ima loško gospostvo. Njih lesovje je slabo in jako oddaljeno, pašniki tudi niso dobri. Vsak daje v županov račun po 1 gld. in 10 kr.

1. Gregor Jurijevčič. Njegov davek znaša 7 gld. in 39 kr. Kmetijo je kupil za 530 ogerskih cekinov v novcih. Da mu nij treba hoditi robotat, daje logarju 1 polovico žita. Vendar mora pomagati tovoriti vino, kadar treba. — 2. Matija Albreht. Njegovega davka je 7 gld., 1 kr. in 2 p. Gledé robote ima iste dolžnosti, kakor prej omenjeni Gregor Jurijevčič. — 3. Andrej Jurijevčič. Vsega davka ima 7 gld., 44 kr. in $2^1/_2$ p.

Srnjak (»Sernaczi«).

V tej vasi sta dve kmetiji, kateri spadata pod sosesko sv. Ahaca v Krnicah. Kar se tiče desetine, pobira po dva snopa pri kmetu Matiji Mlinarju Volf Jakob pl. Sigerszdorff, pri drugem kmetu pa jemljejo po dva snopa Lukančičevi dediči. Tretji snop pri obeh kmetih dobiva loško gospostvo. Vsak ima svoj les in svoje senožeti, pašnike pa imata skupaj. Vsak daje županu v račun po 1 gld. in 10 kr.

1. Matija Mlinar. Davek znaša 7 gld. in 56 kr. Ker ne hodi robotat, daje logarju pol polovice žita. — 2. Lenart Kalčič. Vsega davka ima 7 gld., 21 kr. in 2 p.

Korita (»Korithu«).

V Koritih so četirje kmetje, ki spadajo pod sosesko sv. Kocijana v Breznici. Kar zadeva desetino, imajo pravico do dveh snopov Lukančičevi dediči, do tretjega pa gospostvo. Les in pašo imajo skupaj, senožeti pa ne. Vsak plačuje v županov račun po 1 gld. in 10 kr.

1. Jakob Mohorič. Davka ima 6 gld. in 43 kr. — 2. Jakob Petrič. Plačuje toliko, kolikor prvi. — 3. Ivan

Strel. Tudi ta ima isti davek. Ker ne hodi robotat, daje logarju neke malenkosti. — 4. Lenart Tratnik. Njegovega davka je 6 gld. in 23 kr. Roboto je opravil.

Breznica (»Wreszniczi«).

V tej vasi je šest kmetov. Tu stoji tudi podružnica posvečena sv. Kancijanu. Dva tedna pred vsemi svêti je cerkveni sejem. Kar se tiče dešetine, pobirajo tu po dva snopa Fanklovi dediči, tretjega pa gospostvo. Les imajo skupaj v gozdu Suhi potok (»Suchi Patokh«) imenovanem. Tudi ima vsak svoj gozdič nad svojo senožetjo (»senafhett«). Pašnike imajo doli proti Žirém, Žirovci pa gori proti njim, tako da ni nobene meje med njimi. Četirje kmetje dajejo v županov račun le po 52 kr., tretji in šesti pa po 1 gld. in 10 kr.

1. Ivan Tratnik. Davek znaša 6 gld. in 5 kr. Roboto je opravil. — 2. Mihael Gregorač. Tudi ta ima 6 gld. in 5 kr. davka. — 3. Matija, sin Valentinov. Od njegove kmetije treba po 6 gld. in 52 kr. davka plačevati. — 4. Neža (»Nescha«) Peluhan. Ta daje po 6 gld. 17 kr. in 1 p. davka. — 5. Matija Golič. Njegovega davka je 6 gld. in 5 kr. — 6. Jernej (»Jerni«) Strel. Njegov davek znaša 6 gld. in 29 kr.

Žiri (»Seyrach«).

V tej vasi je z Vidmarjem, Matija Naglič imenovanim, ki je v urbarju zaznamovan kot cerkveni podložnik, osem kmetov in 25 kajžarjev. Med zadnjimi je 13 takih, ki so pripisani cerkvi in tudi njej plačujejo urbarščino, vendar ima sodno oblast čez nje loško gospostvo. Tu stojita farna cerkev sv. Martina in farovž. Cerkveno blagoslovljenje se praznuje na dan sv. Marjete in na belo nedeljo. Tamošnji kmetje še niso do sedaj dajali županu kosila na dan cerkvenega sejma, kakor delajo kmetje pri podružnicah. Kar se tiče desetine, pobira Lukež Naglič po dva snopa od sedmih kmetov; od osmega kmeta, Martina Nagliča, pa jemlje po dva snopa Ivan

Perko z Vrhnike. Pravico do tretjega snopa od vseh osmih kmetov ima poljanski župnik. Kmetje imajo svoje pašnike skupno, in sicer proti Breznici, proti Goropekam (»Goreni Petfhi«) in okoli Žirov. Senožeti ima vsak posebej. Njih les, ki se nahaja v Osojnici (»Ouffounizi«), je slab. Kdor ima nad svojo senožetjo (»senafhetten«) ali pa njivo kak gozdič, varuje ga skrbno. Razun Matevža Marolta daje vsak kmet v županov račun po 1 gld. in 10 kr.

1. Lukež Naglič. Njegovega davka je 7 gld. in 49 kr. Robotat je šel, kadar so mu ukazali. Svojo kmetijo, katero je podedoval, obdeluje že 40 let. — 2. Martin Naglič. Od krčme plačuje po 2 gld. in 20 kr. Vsega davka ima 10 gld. in 24 kr. Kmetija je popolnoma zadolžena. Ako bi spravil pod streho vse svoje seno, imel bi lahko čez zimo po 20 glav živine. Od svojega hišnega mlina daje cerkvi po 1 funt olja ali pa po 1 libro denarja. — 3. Matija Demšar. Ta je umrl, in sedaj gospodari njegov sin Lukež, ki plačuje po 7 gld. in 24 kr. davka. Kmetija je jako zadolžena. — 4. Matevž Marolt. V županov račun daje le po 54 kr., krčmarine plačuje po 2 gld. in 20 kr., vsega davka pa 10 gld. in 10 kr. Kmetijo je kupil za 600 ogerskih cekinov v novcih (»in müncz«). — 5. Martin Naglič. Ta plačuje 7 gld. in 35 kr. od svoje druge kmetije, katero je kupil za 660 ogerskih cekinov v novcih. — 6. Andrej Kramar ali Bogataj. Njegov davek znaša 10 gld. in 36 kr. Ima tudi krčmo. — 7. Primož Guntar. Njegova kmetija je nekoliko nad vasjo. Davka plačuje na leto po 7 gld. in 19 kr.

Stari, v urbar sprejeti rovtarji in kajžarji.

Račeva (»Radischouim«).

1. Primož Dobenec. Ako vštejemo hišni goldinar, novo doklado in denar za tintnik, znaša njegov davek 2 gld. Rovte je dobil po zameni. Namesto desetine daje po 15 po lovic raznega žita. Roboto je opravil. Njegovo zemljišče se ceni za srednjo kmetijo. — 2. Jakob Verweser. Njegov

davek znaša 1 gld. in 45 kr. Namesto desetine daje županu kot zakupniku loškega gospostva po 11 polovic ovsa. Njegovo zemljišče, katero je dobil po zameni, se šteje za malo kmetijo. — 3. Andrej, sin Jerneja (»Jernej«) Križca. Ta plačuje davka po 1 gld. in 49 kr.

V Rupah pri Selu (»Ruppigary na Selli«).

1. Lukež Luštrek. V županov račun plačuje po 16 kr., vsega davka pa 5 gld. in 19 kr. Tudi ima hišni mlin. Pravico do desetine ima gospostvo. Pri njegovih rovtah so lepi gozdi in dobri pašniki. Zemljišče je veliko za jedno kmetijo. — 2. Jakob Kristan. Davka je 1 gld. in 29 kr. Namesto desetine plačuje po 16 ali 17 liber. — 3. Ivan Lah. Njegov davek znaša 2 gld. in 9 kr. Namesto desetine oddaje po 4 gld. — 4. Boštijan Zelenec. Njegovega davka je 1 gld. in 34 kr. — 5. Lenka (»Alenca«), hči Jerneja Buha. Davek znaša 2 gld., 32 kr. in 1 p. Namesto desetine plačuje po 4 gld. in namesto robote pa daje po 1 polovico ajde.

Mrzli Vrh (»Merszlim Verchu«).

1. Jelar Bartel. Njegovega davka je 1 gld., 28 kr. in 2 p. — 2. Jurij Podobnik. Davka plačuje po 1 gld. in 9 kr. — 3. Andrej Martinšek. Njegov davek znaša 1 gld., 23 kr. in 2 p. Zaradi dolgov je dal Andrej Bogataj prodati njegove rovte, katere je kupil Jelar Krek za 200 renskih goldinarjev. Namesto desetine se plačuje po 7 liber.

Javorjev Dol (»Jauorim Dolu«).

1. Jurij Sedej. Davka plačuje po 1 gld., 58 kr. in 1 p. Namesto desetine daje po 6 gld. in 40 kr., namesto robote pa pol polovice žita. — 2. Jurij Strelec. Od tega je kupil zemljišče Matija Likar za 260 ogerskih cekinov v novcih. Namesto desetine treba dajati po 4 gld., namesto robote pa po 1 polovico ovsa. — 3. Tomaž Prevodigoj.

Davka ima 2 gld. in 48 kr. Zemljišče je kupil pred 40. leti za 110 ogerskih cekinov. Namesto desetine donaša po 6 palic (»stab«) platna, namesto robote pa daje logarju pol polovice žita. — 4. Katarina Buh. Njenega davka je 1 gld. in 32 kr. Namesto desetine daje po 8 ali 9 palic hodničnega platna (»rupfen«). Roboto je opravila. — 5. Adam Kobal. Njegov davek znaša 1 gld. in 29 kr. Rovte je dobil po zameni. Namesto robote pa daje logarju po pol polovice žita. — 6. Štefan Kristan. Davka je 1 gld. in 27 kr. Rovte je kupil na dražbi za 370 ogerskih cekinov. Namesto desetine daje po 30 polovic (»halbe«) masla, namesto robote pa logarju po pol polovice žita. — 7. Maruša Prelec. Njen davek znaša 1 gld. in 26 kr. Namesto desetine je dala preteklo leto 8 palic platna, letos pa 3 stare žita. Roboto včasi sama izvršuje, včasi pa dá logarju zato pol polovice žita. — 8. Marko Platiša. Davka ima 1 gld. in 26 kr. Namesto desetine odrajtuje po 4 gld. Roboto je opravil. — 9. Andrej Sedej. Njegovega davka je 2 gld. in 53 kr. Namesto desetine daje po 5 gld. Ima svoj les in svojo pašo. — 10. Primož Likar. Loškemu gospostvu plačuje po 2 gld. in 36 kr. Njegovo zemljišče je lepo in se ceni za dobro kmetijo. Deloma leži na zemlji loške, deloma na zemlji idrijske sodnije. Na njegovem zemljišču gre meja med loškim in idrijskim gospostvom. Vendar ima stanovanje in pa večino obdelane zemlje pod loško sodnijo, pod idrijsko pa večinoma pašnike. Pred leti je plačeval v Idriji le po 1 tolar, sedaj pa mora dajati po 14 liber. Na loški strani poseje po 3 polovice pšenice, po 3 polovice rži, po 2 polovici ječmena, po 1 star ajde, po 4 stare ovsa in po 2 polovici lanenega semena. Žirovskemu županu, kot zakupniku loškega gospostva, daje namesto desetine po 6 starov raznega žita. Lesovje ima na loški strani. Namesto robote daje logarju po 1 polovico ovsa. — 11. Gregor Sluga. Njegovega davka je 2 gld. in 8 kr. Rovte je kupil od Jurija Tavčarja za 300 gld. Namesto desetine daje po 2 cekina v novcih, namesto robote pa logarju 1 polovico ovsa. — 12. Jernej (»Jerni«) Puc. Davka pla-

čuje 1 gld. in 34 kr. Namesto desetine polaga po 4 gld. Roboto je opravil. — 13. Peter Albreht. Od svojega zemljišča plačuje po 2 gld. in 33 kr. ter še posebej 18 kr. od neke senožeti (»senaschett«). Namesto desetine daje po $11^1/_2$ polovice vsakovrstnega žita, namesto robote pa logarju po pol polovice ovsa. — 14. Lenka (»Alenca«) Jančič. Davka ima 1 gld. in 26 kr. Namesto desetine daje po 4 gld. in 30 kr., namesto robote pa logarju po 1 polovico ovsa. — 15. Lenart Špeh. Ta plačuje 1 gld. in 33 kr. davka. — 16. Jurij Obriven. Njegov davek znaša 2 gld. in 34 kr. Namesto desetine odmeri po 9 polovic žita. — 17. Ivan Troha. Stanuje na idrijskem svetu ter ima na zemlji loškega gospostva neko posestvo, od katerega plačuje po 1 gld. in 2 kr. Dotično posestvo leži nad zemljiščem Primoža Likarja. — 18. Jurij Demšar. Od svoje kajže, katero je kupil za 100 gld., plačuje po 1 gld. in 4 kr. davka. — 19. Andrej Markovič. Davek znaša 1 gld. in 29 kr. Namesto desetine daje po 10 polovic žita. Roboto je opravil. — 20. Jakob Jančič. Njegova hiša, ki je na sredi vasi Žirov, je nekaka podrtija, kakoršno imenujejo v slovenskem jeziku škofijo (»so man auf Crainerisch Scoffia nennent«). — 21. Anica (»Anicza«) Homolec. Od svoje kajže, katero je kupila za 100 cekinov v novcih, plačuje po 1 gld. in 11 kr. davka. — 22. Andrej Guntar. Ta nima hiše, temuč samo mlin z dvema kamenoma zunaj Žirov. Od mlina daje po 2 gld., 33 kr., in 1 p. davka. — 23. Boštijan Seljak. Kajžo je kupil za 200 gld. renskih ter plačuje od nje po 1 gld. in 11 kr. Krčmarine daje po 48 kr. — 24. Matija Razvozda. Njegova davka je 1 gld. in 26 kr. Namesto desetine daje po 8 palic hodničnega platna. — 25. Matija Raznožnik. Davka ima 1 gld. in 29 kr. Namesto desetine daje žita po 2 stara. Roboto je opravil.

Kajžarji.

1. Ivan Govekar. Davka plačuje po 58 kr. Na leto poseje $1^1/_3$ polovice žita. — 2. Gregor, sin Lovrenca Schmidt-a. — 3. Gregor Filipič. Kupil je kajžo za

100 cekinov v novcih. — 4. Jernej (»Jerni«) Cimperman — 5. Lucija Jurkovec. Njeno kajžo je kupil Jakob Pivek za 93 cekinov v novcih. Desetino pobirajo tu Fanklovi dediči in poljanski župnik. — 6. Gregor Šust. Kupil je kajžo za 100 cekinov v novcih. — 7. Jakob Mrvec. Ta poseje po 1 star žita. — 8. Marjeta Obriven. — 9. Maruša (»Marusch«) Zelenec. Desetino pobirajo tu Fanklovi dediči in poljanski župnik. Posetve ima za 6 polovic. — 10. Maruša Streit. Posetve ima za 3 polovice. — 11. Jurij Maček. Poseje po 3 polovice žita. — 12. Martin Hauman. Posetve ima za 1 star žita. — 13. Ivan Pivek. Poseje po 1 polovico žita. — 14. Lenart Pivek. — 15. Adam Pivek. Posetve ima za 4 polovice žita. Desetino pobirata pri njem Perko in Simončič. — 16. Andrej Strnad. Prodal je kajžo Jerneju Hleviščarju za 150 gld. Posetve je za 5 polovic žita. 17. Jurij Luštrek. — 18. Primož Narigoj. Pravico do desetine ima tu gospostvo. — 19. Barbara, hči Peluhan-ova. — 20. Matija Simončič. Njegovo kajžo je dobil po zameni Andrej Žigon. — 21. Jurij Ovsenek. Posetve ima za 3 ali 4 polovice žita. — 22. Barbara Pivek. Poseje po 10 polovic žita. — 23. Jakob Mlinar. — 24. Marko Demšar. — 25. Jernej Klemenčič v Račevi. Zemljišče je kupil od Jerneja Konca za 90 cekinov v novcih. — 26. Mihael Raznožnik. Posetve ima za 5 polovic. — 27. Štefan Reven. — 18. Pavel Šenčur. Ta poseje na leto po 6 polovic. Desetino pobirajo pri njem loško gospostvo, Perko in poljanski župnik. — 29. Primož Mure. — 30. Andrej Blažič. Posetve ima na leto za 7 polovic žita. Namesto desetine daje po 7 palic hodničnega platna. — 31. Urša (»Vrscha«) Maček. Poseje po 3 polovice žita. — 32. Katarina Luznar. — 33. Jera (»Gera«) Novinšek. — 34. Maruša Mlinarčič. — 35. Ivan Ostanek. Ta plačuje od mlina z dvema kamnoma, od vrta in od kajže po 1 gld. in 50 kr. davka. — 36. Jakob Pavlin v Stari Vasi. Posetve ima za 7 polovic. Desetino pobira loško gospostvo. — 37. Maruša Petrič. — 38. Jurij Vončina. Davka plačuje po 1 gld.

in 46 kr. ter poseje na leto nad 16 polovic žita. Namesto desetine daje županu po 2 stara žita. — 39. Mihael Raznožnik. Ta ima samo jedno njivo. — 40. Andrej Filipič. Poseje po 3 polovice žita. — 41. Marko Pivek. Od svoje kajže plačuje po 57 kr. davka. — 42. Matija Likar. Njegovi rovti ležé bolj na tolminskem, kakor na loškem svetu. Njegova hiša stoji na tolminski, hlev in skedenj pa na loški zemlji. Loškemu gospostvu plačuje na leto po 1 gld. in 9 kr., tolminskemu pa po 1 gld. in 24 kr. Tudi mora dajati tolminskemu županu po 1 gld. Njegovo zemljišče je vzel v najem Ivan Prvinja. — 43. Jakob Buh. Ta poseje po 3 polovice. Namesto desetine daje po 2 palici (pražnjega?) platna (»Leinwath«) ali pa po 3 palice hodničnega platna (»Rupfen«). — 44. Ivan Treven. Posetve ima za 13 polovic žita. Namesto desetine daje po 2 gld. in 40 kr. — 45. Andrej Hleviščar. Njegov davek znaša 1 gld. 44 kr. in 2 p. Zemljišče je kupil od Jurija Mrveca za 200 gld. Žita poseje nad 20 polovic. Namesto desetine daje po 2 stara raznega žita. Roboto je opravil. — 46. Štefan Reven. Od svoje kajže plačuje po 57 kr. davka. — 47. Maruša Strelec. Žita poseje na leto po 14 polovic. Namesto desetine odrajtuje po 3 stare raznovrstnega žita. — 48. Ilj (»Ylle«) Petrič. Davka plačuje po 1 gld. in 17 kr. Namesto desetine daje po 6 palic platna, namesto robote pa po 1 polovico žita. — 49. Magdalena, hči Janež-eva. Njen sin in dedič se zove Blaž. Od zemljišča in mlina je treba po 2 gld. in 56 kr. davka plačevati. Namesto desetine dobiva župan po 4 stare in 2 polovici žita ter po 2 funta masla. Zemljišče, na katerem je mnogo sadnega drevja, ceni se za jedno kmetijo. — 50. Andrej, sin Jakoba Križca. Poseje na leto po 7 polovic žita. — 51. Jernej Kalčič (»Jernej Kaltschitsch«). Kajžo je kupil za 150 cekinov. Na leto poseje po 10 polovic žita. — 52. Gregor Pivek. Davka ima 57 kr. na leto. Kajžo je kupil za 100 gld. — 53. Lukež Jančič. Njegov davek znaša 1 gld. in 3 kr. Žita poseje čez 12 polovic. Namesto desetine daje po 6 palic platna, namesto robote pa

po 1 polovico ovsa. — 54. Pavel Homolec. Rovte je sam napravil. Davka plačuje po 1 gld. in 20 kr. Ravno toliko daje tudi namesto desetine. Roboto je vsakikrat opravil. — 55. Uršula Krivec. Njeni davek znaša 1 gld. in 17 kr. Namesto desetine daje po 3 gld. — 56. Marko Strelec. Od dveh hišnih mlinov plačuje na leto po 1 gld. 47 kr. in 1 p. Vsak mlin ima le po jeden kamen. Vsled pomanjkanja vode dostikrat ne more mleti. — 57. Jakob Klemenec. Davka plačuje po 1 gld. in 17 kr.. namesto desetine pa daje po 3 gld. Ima svoj les in svojo pašo. — 58. Štefan Semarin. Njegova kajža, katero je kupil na dražbi za 200 gld., je slaba. — 59. Jurij Zelenec. Okrog berači. Na leto poseje po 3 polovice žita. — 60. Ivan Jazbec. Njegov davek znaša 1 gld. in 5 kr. Sedaj je žirovski logar. — 61. Štefan Bajt. (»Weith«). Njegovo posestvo je kupil Jurij Sedej za 200 cekinov v novcih. Davka treba plačevati po 1 gld. in 5 kr. Namesto desetine plačuje po 3 cekine v novcih, namesto robote pa daje logarju po pol polovice žita. — 62. Kocijan Florijančič. Dolg ima pri županu. — 63. Tomaž Pšeničar. Njegova kajža je slaba. — 64. Lovrenc Strel. Kupil je kajžo od svojega brata Martina. — 65. Lovrenc Strel. Njegovi rovti so precej dobri. — 66. Ivan Klemenčič. Davek znaša 1 gld. 28 kr. in 2 p. Na leto poseje po 12 polovic.

Novinarji (»Neugereutler«) po žirovski občini.

Tu našteti novinarji niso navedeni v urbarjih, temuč v tako imenovanem novinarkem zapisniku (»Neugereutler Register«). — 1. Martin Bogataj je žirovski župan. Pred mnogimi leti je naredil na vrtu svojega očeta hišo in skedenj. Oče je plačeval od tega cerkvi po 30 kr. Pri pojezdih se je pa določilo, da je treba dajati tudi gospostvu na leto po 8 kr. Martin daje tudi od brda v Lazéh (»V Lafech«), katero je premenil v njivo, par kapunov na leto. — 2. Tomaž Albreht. Davka ima 1 gld. in 59 kr., namesto desetine nameri po 5 polovic žita, namesto robote pa pol polovice

ovsa. — 3. Andrej Blažič. Svoje posestvo je kupil od Ivana Kalčiča za 60 cekinov v novcih. Njegov davek znaša 1 gld. in 29 kr. Namesto desetine plačuje po 4 gld. — 4. Gregor Modrijan. Davka je 1 gld. in 19 kr. Namesto desetine daje po 4 palice hodničnega platna. — 5. Adam Kobal. S tremi drugimi vred ima neki pašnik, od katerega treba plačevati po 1 gld. in 32 kr. — 6. Jernej Miklavec v Koprivnici (»v Kopriunizi«). Njegov davek znaša 1 gld., 32 kr. in 1 p. — 7. Matevž Albreht. Plačuje po 1 gld. in 19 kr. davka, namesto desetine pa daje po 5 polovic žita. — 8. Gregor Gruden. Davka ima 1 gld. in 3 kr. Namesto desetine daje po 2 gld. in 40 kr. Robotat ni prišel. — 9. Jurij Prevec. Ima samo za jeden star posetve. — 10. Andrej Albreht. Davka je 1 gld. in 52 kr. — 11. Urban Pšeničar. Njegov davek znaša 1 gld. in 52 kr. Namesto desetine daje po 6 palic platna ali pa po 15 liber. Ker ne hodi robotat, dobiva logar od njega po pol polovice ovsa. — 12. Jurij, sin Gregorja Luštreka. Davka plačuje po 1 gld. in 4 kr., namesto desetine pa po 7 liber ali po 2 gld. — 13. Jakob Lemba. Davka ima 1 gld. in 19 kr. Njegovo zemljišče je kupil Jurij Sedej za 200 cekinov. Namesto desetine daje po 15 liber. — 14. Andrej, sin Gašparja Petriča. Davek znaša 1 gld. in 39 kr. Čez zimo ima v hlevu po 7 glav goveje živine in po 4 ovce. — 15. Štefan Prelec. Od svoje podrte kajže, katera je okoli 50 gld. vredna, odšteva po 1 gld. 9 kr. davka. — 16. Eva Čanker. Davka plačuje po 1 gld. in 39 kr. Njeno kajžo je dobil po zameni Gregor Reven. Namesto desetine mu treba dajati po dva stara žita. — 17. Lukež Simončič. Davek znaša 1 gld. in 39 kr. Namesto desetine daje zakupniku loškega gospostva po 3 gld., namesto robote pa logarju po 1 polovico ovsa. — 18. Pavel Ščinkovec. Rovte, od katerih plačuje po 59 kr. davka, začel je trebiti in obdelovati njegov oče. Namesto desetine daje po 2 stara žita. — 19. Jurij Peluhan. Ima davka 1 gld. in 39 kr. Namesto desetine daje po 9 palic hodnika (»9 stab rupfen«). —

20. Andrej Strel. Davka je 1 gld. in 52 kr. Rovte je začel trebiti njegov oče. Namesto desetine daje po 10 palic hodnika. — 21. Lenart Jančič. Davek znaša 1 gld. in 52 kr. Namesto desetine daje po 6 palic platna. — 22. Maruša Mlinar. Davka plačuje po 1 gld., 32 kr. in 1 p. — 23. Matija Medved (»Metuedt«). Od kajže, katero je kupil za 135 cekinov v novcih, plačuje po 59 kr. davka. — 24. Štefan Simončič. Njegov davek znaša 1 gld. in 39 kr. — 25. Ivan Žakelj. Davka daje na leto po 1 gld. in 3 kr., namesto desetine pa po 4 palice hodnika. — 26. Lukež Ščinkovec. Od svojega zemljišča, katero je kupil za 300 gld., daje po 1 gld. in 19 kr. davka. Namesto desetine pa plačuje po 4 gld. zakupniku loškega gospostva. — 27. Jakop Gregorač. Njegov davek znaša 1 gld. in 3 kr. Zemljišče je kupil za 150 ogerskih cekinov. Namesto desetine daje po 1 star žita. Včasih izvršuje roboto, včasih pa daje namesto tega logarju polno skledo žita. — 28. Jurij Mrvec. Od svojega zemljišča, katero je sam pričel trebiti in obdelovati, plačuje po 1 gld. in 23 kr. davka. Nameto desetine odšteva po 3 gld. in 30 kr. — 29. Martin Bogataj. Njegovega davka je 1 gld. in 39 kr. Namesto desetine daje po 2 ali 3 stare žita. Roboto je opravil. — 30. Urša Trpin. Davek znaša 1 gld., 32 kr. in 9 p. Čez zimo ima po 3 govedi in 3 ovce. — 31. Ivan Streit. Davka plačuje po 1 gld., 5 kr. in 1 p., namesto desetine pa 1 gld. in 12 kr. — 32. Filip Konsort. Davka daje po 1 gld. in 19 kr. — 33. Andrej Leben. Od svojih rovtov, katere je začel sam trebiti, plačuje po 1 gld. in 19 kr. Namesto desetine daje po 2 gld. in 40 kr. — 34. Tomaž Šorn. Od svoje slabe kajžice daje po 54 kr. davka. — 35. Lenart Kučič. Nekdaj je plačeval okoli 25 kr. davka, sedaj pa je nekam izginil. — 36. Martin Fortuna. Od rovtov, katere je kupil za 130 cekinov v novcih, odrajtuje po 1 gld. in 3 kr. davka. — 37. Primož Kristan. Njegov davek znaša 1 gld. in 19 kr. — 38. Martin Strel. Zemljišče je kupil za 100 cekinov v novcih. Davka ima 1 gld. in 19 kr. — 39. Andrej Mlinar. Davka je 59 kr. Kajžo

je kupil za 120 cekinov v novcih. — 40. Mihael Reven. Njegov davek znaša 59 kr. Zemljišče je dobil po zameni. — 41. Jernej Raznožnik. Davka daje po 1 gld. in 19 kr., namesto desetine pa odšteje včasi po 3, včasi po 2 gld. — 42. Ivan Mlinar Od svojega zemljišča, katero je kupil za 120 cekinov v novcih, daje po 1 gld. in 3 kr. davka. Namesto desetine plačuje županu po 3 gld. Roboto je opravil. — 43. Matija Reven. Cerkvi plačuje po 30 kr Leta 1622. so ga zapisali v urbar ter mu naložili po 1 gld in 19 kr. davka. Namesto desetine oddaje po 15 liber. Robotat ne hodi, a zato mora vzdrževati in popravljati neko pot — 44. Ivan Križe. Zemljišče, od katerega plačuje po 1 gld., 58 kr in 2 p. davka, je kupil za 200 gld. Namesto desetine daje po 6 palic platna. — 45. Jurij Miklavec. Ima pašnik, od katerega treba dajati po 30 kr davka. — 46. Jernej Petrač. Ni imel drugega, kakor hišico, katero je prodal Ivanu Zornu za 60 gld. in 1 državni tolar. Plačevati se mora od nje po 59 kr — 47 Lukež Golečič. Od svoje kajže, katero je kupil za 50 gld., daje po 1 gld. in 9 kr. davka. — 48. Jera Prevec. Od svojega pašnika plačuje po 20 kr. davka. Hišo, katero je dala pred kratkim napraviti na rečenem pašniku, treba še obdačiti. — 49. Primož Prebelec. Njegov davek znaša 1 gld in 9 kr. — 50. Gašper Trpin. Od svojega imetja, katero je kupil za 100 gld., plačuje po 1 gld. in 9 kr davka. Namesto desetine daje po 7 liber — 51. Andrej Sedej. Od svoje kajže, katero je kupil za 70 gld., plačuje po 55 kr. davka. — 52. Matija Bajt. Od svojega zemljišča, katero je začel sam prvi obdelovati, plačuje po 59 kr. davka — 53. Ivan Luštrek. Njegov davek znaša 59 kr. — 54. Marjeta Puc. Davka ima 59 kr. Čez zimo redí po 8 glav živine. — 55. Jurij Tratnik Svoje imetje je kupil pred 15. leti za 50 gld. Davka plačuje po 59 kr Namesto desetine daje po 7 liber in po polovico masla (»ein halbe schmalz«). — 56. Ivan Trček. Njegov davek znaša 59 kr. — 57. Matija Kosmač. Davka ima 1 gld. in 19 kr. Namesto desetine odšteva po 3 gld. —

58. Ivan Strelec. Zemljo, od katere plačuje po 1 gld. in 19 kr. davka, začel je sam trebiti. Namesto desetine daje po 6 cekinov v novcih. Od Jurija Mrveca je kupil za 10 cekinov v novcih mlin in hišico, od katerih odrajtuje po 38 kr. in 1 p. davka. — 59. Jurij Platiša. Davek znaša 59 kr. Namesto desetine daje po 2 palici platna. Poseje po 1 star žita. Kupil je zemljo za 24 gld. — 60. Mihael, sin Primoža Raznožnika. Obdavčen je z 59 kr. — 61. Gregor Reven. Njegove rovte je dobila po zameni Eva Canker. (Gl. št. 16.) Davka treba dajati po 1 gld. in 19 kr. Namesto desetine nameri po 10 palic platna.

Naslednja rovtarja je leta 1621. (freisinški) stolni dekan pomilostil, vsprejel in obdačil.

1. Matija Albreht. Njegov davek znaša 1 gld. in 5 kr. in sicer: urbarščina 8 kr., robotnina 18 kr., hišni goldinar in nova doklada 39 kr. Namesto desetine daje po 2 palici platna. — 2 Jakob Trček. Davka ima: urbarščine 6 kr. in 4 merice (»mäszl«) ovsa, robotnine 26 kr., plačuje tudi hišni goldinar, novo doklado in kot donesek za tintnik 58 kr. in 2 p.

Naslednji rovtarji so bili vsprejeti leta 1625.

1. Gregor Raznožnik. Davka plačuje po 1 gld. in 9 kr. — 2. Lenart Sava. Njegov davek znaša 59 kr. Namesto desetine daje po 4 palice hodnika — 3. Primož Tratnik. Njegovega davka je 1 gld. in 9 kr. — 4 Blaž Raznožnik. Obdavčen je z 1. gld. in 9. kr. — 5. Matija Kosmač. Davek znaša 1 gld. in 9 kr. Desetine ne daje, a namesto nje plačuje po 3 gld. — 6. Marko Strelec. Davek znaša 1 gld. in 9 kr. Namesto desetine daje po $2^1/_2$ palice platna. — 7. Andrej Miklavec. Njegovega davka je 1 gld. in 9 kr. in za desetino 2 gld. — 8. Peter Tisovec. Davek znaša 1 gld. in 9 kr. Desetine nima, a namesto nje daje včasi po 1 star, včasi pa le po 3 polovice

žita. — 9. Filip Aloja. Plačuje ravno toliko, kolikor Peter Tisovec. — 10 Janez Petelin. Davka plačuje po 1 gld. in 9 kr. Namesto desetine daje po 4, včasi tudi po 5 polovic žita. — 11. Jakob Zorn Davek znaša 1 gld., 38 kr in 2 p Vsprejel ga je še le leta 1627. komisar Morhart. Namesto desetine daje po 2 stara vsakovrstnega žita. — 12. Lovrenc Zorn. Davka plačuje po 1 gld., 38 kr. in 1 p. Tudi njega je vsprejel leta 1627. komisar Morhart. Namesto desetine daje po 2 cekina v novcih. — 13. Matija Canker. Od svojega zemljišča, katero je kupil od nekega ogljarja, plačuje po 59 kr. davka. Namesto desetine daje po 2 gld. 14. Andrej Hainricher. Posestvo je kupil za 110 cekinov od Marka Grbeca Davka ima 59 kr. Namesto desetine daje po 5 polovic raznovrstnega žita. — 15. Andrej Strnad Vpisal ga je leta 1627. komisar Morhart ter mu naložil 1 gld. in 3 kr. davka. — 16 Maruša Raznožnik. Njeni davek znaša 1 gld. in 35 kr. Rovte je prodala svojemu zetu Matiji Jerebu za 270 ogerskih cekinov v novcih. Za desetino od teh rovt se prepirata loško gospostvo in pa dediči rajnega Jurija Lukančiča — 17 Adam Ovsenek. Od svoje kajže plačuje po 1 gld. 3 kr. davka. — 18. Lovrenc Peluhan. Vpisan in obdačen je bil leta 1627. Niegov davek znaša 1 gld., 46 kr. in 2 p. Tudi mora že od nekdaj dajati farni cerkvi sv. Martina v Žireh vsako leto po 2 gld. in 40 kr. — 19. Andrej Jesenko. Davka plačuje na leto 1 gld. in 9 kr.

Po nasvetu takratnega loškega oskrbnika naj bi se pomnožila robotnina žirovskim rovtarjem in kajžarjem za 108 gld. in 12 kr ter za 41 mutov ovsa in 5 meric rži. — V žirovski županiji je še nekoliko rovtarjev, kateri so se oglasili in prosili, da bi bili vpisani, tako n pr. Florijan Špeh, Jurij Tratnik, Jakob Jelenec, Matija Martinšek, Lukež Gašparec itd. Nekateri se že nekaj plačali na račun vpisnine. Vsled ukaza rimskega cesarja zastran Železnikarjev, kateri so se pritožili zoper tiste ljudi, ki delajo po gozdih rovte in laze, ni bil v zadnjem času nobeden vsprejet. Za sedaj treba nekoliko počakati, a s časom in pri priložnosti naj se iznova prične vpisovanje.

Bira župniku in cerkovnikom:

Hlenovrška in žirovska županija spadata pod žirovski vikarjat, v katerem je 12 cerkvâ, a le 11 sosesk Farni vikar ima že iz starih časov sem neko mero, katera je trikrat manjša, kot ljubljanska (»Laibacher masz«). Vsak kmet daje župniku po jedno tako mero pšenice, po jedno mero rži in po jedno mero ovsa. Ubožnejši kmetje namerijo ajdo namesto pšenice Tudi dajejo po jeden sir in volno od jedne ovce

Mera prifarskega cerkovnika je (velika) skleda, iz iz kakoršne jé po navadi družina. Cerkovnik dobiva po 3 sklede takega žita, kakoršno smo prej omenili.

Vsak kmet po ravnini daje župniku po pol voza sena in po jeden voz drv. V nekaterih soseskah je navada, da pokloni vsak kmet župniku na dan cerkvenega blagoslovljenja precej velik hleb pšeničnega kruha.

Kar se tiče rovtarjev, dajó nekateri župniku po 2 meri črnomešanega žita, po jedno mero ovsa in po jeden sir, prifarskemu cerkovniku pa po toliko skled žita. Nekateri pa dajó župniku le po dve meri, in sicer po jedno mero črnomešanega žita, jedno pa ovsa; ravno tako tudi cerkovniku po dve skledi.

Cerkovniki pri podružnicah dobivajo po nekaterih soseskah od vsakega kmeta po jedno polovico pšenice, po jedno polovico mešanega žita, po dva hleba pšeničnega kruha, po jeden sir in volno od jedne ovce. Nekateri kmetje dajejo namesto pšenice kako drugo žito. Nekaj kmetov je, ki odmerjajo le po jedno polovico žita, potem pa kruh, sir in volno. Rovtarji dajejo nekoliko manj, kakor kmetje.

Pravice župana, logarja in selskih sodnikov.

Na dan cerkvenega blagoslovljenja daje vsak kmet županu po jedno kosilo (»Richt«) ter vsako leto po jedno kokoš. Četirje kmetje so se pogodili z županom zastran robote. Od tistih kmetov, kateri ne dajejo več v županov račun, kakor 54 kr., in takih je okoli 22, dobiva vsako sedmo

leto o veliki noči po jedno ovco od vsakega. V postu mora vsak kmet oddati po pet jajec; jeden del teh jajec dobí župan. V županov račun plačujejo kmetje po žirovski županiji okoli 81 gld. Od tega denarja daje župan loškemu gospostvu vsako leto le po 60 gld., 41 kr. in 1 p.; ostane mu torej v žepu okoli 20 gld. na leto.

Selskim sodnikom daje vsak kmet po pol polovice ovsa in po jedno povesmo prediva (»Puschl Haar«).

Logar nima drugih pravic, kakor to, da se je pogodil z nekaterimi kmeti in rovtarji zastran robote.

Robota.

Najvažnejša robota za podložnike po žirovski županiji je ta, da morajo donašati sladka in druga vina, katera so namenjena freisinškemu škofu ali pa prebivalcem loškega gradu.

Drva, katera potrebuje loško gospostvo, morajo sekati v lesovju, »Brefnim Berdu« imenovanem, ter jih spraviti do vode. Dalje izvršujejo s svojimi rokami raznovrstno roboto pri stavbah, grajskih mlinih in drugod. Na graščinskih travnikih morajo čistiti jarke. Kadar se žge apno, robotajo po 2 ali 3 dni. Ako zapové gospostvo, spravljajo skodlje iz žirovskega gozda. Kadar pokvarijo povodnji pota in ceste, morajo jih iti popravljat. Vzdrževati jim je tri mostove, pri katerih se včasi napravi toliko škode, da jim treba nabrati kakih 40 gld. za popravo. Razun tega je njih dolžnost, da pomagajo z novci in robotami, ako treba zidati ali pa popravljati farno cerkev, podružnice, farovž ali pa mežnarijo. Kmetje v Breznici morajo po stari navadi izorati in obdelati neko farovško njivo.

Gozdovi po žirovski županiji.

V gozdu, kateri se zove Iderščck (»Iderhhikh«), nahaja se bukov les. V gozdu, Žirovski Vrh imenovanem, je smrekovje in jelovje, a tudi bukovje, katero so pa oglarji in rovtarji večinoma posekali. Nad Dobračevo je hrastov gozdič. Kadar dozorí želod in se prične svinjska paša, morajo tujci plačevati tako zvani »Aaszrecht«, domačini pa dajejo (svinjska) pleča.

Sodnijska meja.

Meje osliške in žirovske županije ter idrijskega gospostva se stikajo pri rovtih Primoža Likarja, čegar zemljišče leži, kakor je bilo že povedano, nekoliko na idrijskem, nekolíko na loškem svetu. Od tod se vleče meja na goro Koprivnik, s Koprivnika pa na goro Gradíšče (»Gretische«) pri Dolenjih Ledinah. Med Gradiščem in Iderščkom segajo gozdovi in njive kmetov iz Dolenjih Ledin do meje. Potem gre meja čez Iderščėk in Žejni Vrh do cerkve sv. Marije Magdalene, katera stoji še na zemlji idrijskega gospostva. Od tod se vleče meja na Dolsko Goro (»Dolech Perg«), od tukaj pa na Veharše k lepi jablani (»lepa Jablan«), katera je bila omenjena pri popisu mej hlevnovrške županije. Mejo med logaškim in loškim gospostvom smo narisali, ko smo govorili o hlevnovrški županiji.

Mali zapiski.

Šilertabor. Ne spuščaje se v etimologovanje tega imena, omenjeno bodi, da se slišita med ljudstvom obe obliki Šilen- in Šilertabor, navadno pa le »Tabor«. Znano je, da se je tam nahajalo prazgodovinsko gradišče, v katerem so našli mnogo starinskih predmetov (nekaj jih hrani g. Domicelj v Zagorju), pa tudi rimske novce itd. Ravno tako znano je tudi, da so Ravnaharji sezidali poznejši tabor in da so mnogi izmed njih pokopani v tamošnji cerkvici. Stari glavni altar s poslikano rezbarijo se nahaja sedaj pri gospodu župniku v Zagorju in je vreden, da si ga kak veščak ogleda. Pred cerkvico visi tudi stari zvon, s katerim še dandanes naznanjajo bližnjo nevihto. Pod grebenom je studenec in poleg njega nekaj dreves. Nedaleč od tam je tudi globok vodnjak.

Ta tabor je služil kot važna postaja za oznanjevanje približajoče se nevarnosti Sprejemal je znake z Učke ali pa z višin nad Klano. Tamošnji stražarji so pa sprejemali signale od hrvaških stražarjev. Ko se je sovražnik približeval Kranjskemu čez Poljano, Kočevje, Ribnico, morali so tudi Cerkničani (iz Cerknice, Dolenje Vasi, Jezerske Vasi in Selc) zbrati se na Šilertaboru »Schilhen Taber« Te dolžnosti jih je oprostil nadvojvoda Karol dne 31. januvarja l. 1582. Zapovedal jim je:

»Doch wo der Schwal oder einpruch deß Erbfeindts dermaßen auff die Peukh vund Carft gienge, so sollte daß dorf Zirkhnitz zu behnet derselbers (tabra v Cerknici) allain dafelbs gelaßen. Die obenbemeldeten drey Dörfer aber, als Underdorff Seedorf vund Selzah . . . ye dy der Peukh amnahesten geseßen auff der Landtsobrigkhait oder des Haubtmans auffmahnung an die Peukh vund Carft zuziehen schuldig vund verbunden sein.« (Izvirno pismo hrani g. sodnik Mullay na Vrhniki.)

S. R.

Stroški za bulo, s katero je bil Sigismund Lamberger imenovan za ljubljanskega škofa. V XVII. zvezku zgodovinskega časopisa »Mittheilungen des Instituts f. österr. Geschichtsforschung« se nahaja med drugim čtivom na strani 71—108 tudi razprava »Über Expensenrechnungen für päpstl. Provisionsbullen des 15 Jahrhunderts«, katero je spisal M Mayr-Adlwang. Ta pisatelj je v svojem sestavku ponatisnil več računov o ekspenzah za konzistorijalne provizije iz leta 1463., potem za provizije iz leta 1481. in še nekoliko drugega blaga. Na strani 93 je ponatisnjen račun, katerega je moral poravnati Sigismund Lamberger, ko je bil od rimske stolice postavljen za prvega ljubljanskega škofa. Glasi se tako-le:

»Expositi in causa Laybacensi per me Sigismundum electum Laybacensem.

Primo in die pronunciacionis pro valete Raphaelo scutifero domini Rothomagensis nuncio pro nunciacione huiusmodi	duc. 14.
Nicolao Sule, qui fuit primus nuncius pronunciacionis . . .	duc. 1.
Johanni Bapt. secretario domini Rothomagensis	duc. 12.
Belfrenariis	duc. 3.
Pro propina et reverencia domini Rothomagensis	duc. 15.
Pro expediendis litteris provisionis, iuramento fidelitatis et aliis litteris necessariis, sollicitatura	duc. 49, gr. 6.
Pro annata in camera	duc. 150.
Pro minutis servitiis	duc. 36.
Pro mandato de conferendo	— —, gr. 4.

Ego Sigismundus Kamberger (prav za prav Lamberger) Laybacensis fateor medio iuramento me premissa exposuisse in causa huiusmodi manu propria.

Die iovis 30. et ultima mensis iunii per prefatum dominum Sigismundum electum presentata fuit prescripta cedula expensarum Rome in camera apostolica anno domini 1463 et per me Ciriacum dicte camere notarium regestrata.«

Da se bode ložje umel ta račun, navedem naj nekoliko opazk, vzetih iz prej omenjene razprave.

Ako so hoteli komu podeliti konzistorijalno prebendo, to je tako, katere letni dohodki so znašali več, kakor 100 zlatih goldinarjev, treba je bilo najprej začeti o dotični osebi cerkveno preiskavo. Ta naj bi pokazala, je li kandidat vreden prebende, ali ne. Preiskavo je vodil v ta namen odločeni kardinal. V konzistoriju se je vršilo posveto-

vanje, katereinu je prej ali poznej sledila razsodba. Izid tega posvetovanja se je iz konzistorija pismeno naznanil v pravo pisarnico. Za razne korake in spise v konzistoriju je bilo treba plačati več pristojbin

V zgoraj navedenem slučaju je nadškof iz Rouen-a vodil o Sigismundu Lambergerju cerkveno preiskavo Zato je pa tudi dobil odškodnino pod imenoma »propina« (pivnina) in »reverencia« (poklon*). Znašala je 15 zlatov Njegov komisar (ščitonoša) Rafael je prejel 14 zlatov, njegov tajnik Ivan Baptist pa 12 Nikolaj Sula, ki je prvi naznanil razsodbo iz konzistorija Sigismundu Lambergerju, moral se je zadovoljiti z jednim zlatom Raznim slugam (»belfrenariis«) je bilo treba plačati tri zlate.

V pisarnici so izgotovili bule (pisma), potem jim v pečatnici pridejali pečate ter jih nazadnje dali v registraturi zapisati v zapisnik. Za vse to je bilo treba plačati takse. V našem slučaju se je v ta namen izdalo 49 zlatov in 6 grošev.

S tem pa še niso bili vsi stroški poravnani. Največjo svoto je bilo treba šteti v apostolski komori. Tu je moral dotičnik plačati anate, katere so znašale pri konzistorijalnih prebendah tretjino dohodkov jednega leta. Te anate so se zvale »servitia communia«. V našem slučaju se je izdalo v ta namen 150 zlatov. Polovico te svote je dobil rimski papež, polovico pa kardinali.

Razun prej omenjenih anat (»servitia communia«) je bilo treba plačati tudi še »servitia minuta«, to je razne pristojbine, katere so dobili uradniki apostolske komore in sv. kolegija. Sigismund Lamberger je plačal v ta namen 36 zlatov.

Dné 29. aprila l. 1462. je papežev komornik kardinal Ludovik iz Ogleja razglasil vsled ustnega ukaza svojega gospoda, da se izgotovljene bule ne smejo prej odstraniti iz komore ter izročiti strankam, dokler se ne predloži v komori natančen račun, da so se resnično plačale vse pristojbine. Še-le takrat, ko je v komori ondotni »clericus mensarius« ali pa njegov namestnik račun pregledal, odobril, podpisal in vpisal v dotične knjige, smele so se z računom vred stranki oddati tudi bule.

V našem slučaju vidimo, da je račun registriral Ciriacus, notar apostolske komore. *Dr. Fr. Kos.*

---

*) Beseda »poklon« je zaznamovala že l. 1291. med Slovenci okoli Škofje Loke neko davščino. (Zahn, Cod. dipl. Austr. - Fris., III. str. 189, 194, 197, 205, 207 in 228). Iz loških urbarjev 17. stoletja je razvidno, da so rabili rečeno besedo v prej omenjenem smislu tudi še takrat.

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani